BIBLIOPOLA INGENVO LECTORI S.

Ignitatis non modò primæ, sed etiam summæ felicitatis loco semper duximus, ingenue Lector, omnẽ operam, studiũ, conatus, cogitationes denique omneis ad vnam Rempublicam referre. Quo nomine adducti, multos iam suprà annos prestitimus, ne hac ipsa parte, quam in ea sustinemus, officium nostrum iure possit quis quisquã desiderare. Authores enim cùm artiũ, quæ ad humanitatem pertinent, quosque lectissimos, tum verò Iuris Vtriusq. Doctores & Professores, eósq; ἀκινήτους, superioribus tẽporibus tibi emisimus, summa, qua fieri potuit, fide & diligẽtia expolitos. In quo quid industria nostra Reipubl. literariæ attulerit, tuũ sit iudicium. Nos certè nec oleo nec rei pepercimus. Cæterùm, postquàm κόρος οὐδεὶς τῶν καλῶν, en tibi damus. NICASIVM DE VOERDA, Machliniensem, in quatuor libros institutionum Imperialiũ, hominem inquã vt Germanum, ita primarũ artium doctrina insignem, & in Agrippineñ. Coloniæ Academia non postremas ferentem. Cuius viri copiam facilitatémque in docendo, argutiã in disceptando, in vtroq; summũ iudicium, haud cõiectura possis assequi. Ad hæc, ne quid in tanta rerum ac ideò actionum varietate tui cogitationes cõmentationésque animi aut falleret aut turbaret, rem oculis subiecit, nimirum Consanguinitatis, Affinitatis, spiritualis cognationis, atque adeò Actionum ortus, locos, & vsus, Arbore, quasi expressa[illegible] plexus. Nos verò, ne quid tibi ad tanti Authoris summã lec[illegible] deesset, Summaria impensè desiderata in eum coniecimus, Indice itidem subarato, illo quidem longè fideli & copioso. Locos prætereà iampridem corruptos, & in hunc diem vsque iacentes & neglectos restituimus, opera doctiss. hominum adiuti. Cuius nostri muneris & diligentiæ fidem, tibi re & periculo fieri malumus, quàm verbo, vel ambitiosa & instructa hac nostra commendatione. Vale, & conatus nostros æqui boníque consule.

***

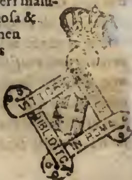

PROLOGVS IN LIBRVM INSTITVTIONVM.

VIA EA, QVAE BENE *inchoãtur, bono & laudabili fine communiter terminantur. prima, quæstio. j. c. principatus, & capit. cùm Paulus. Ideò in omnium operum exordio inuocãdus est* DEVS, *qui est α & ω. Apocalyp. j. Qui operatur velle & perficere ad Philippens. ij. Per quem Reges regnant, & Legum conditores iusta decernunt. Per quem Principes imperant, & potentes decernũt iustitiam, Prouerb. viij. quo donante, bonum habetur initium, melius medium, & optimus finis. C. de vete. iure enuclean. l. j. exemplo diuinissimi Principis Iustiniani, Ciuilis iuris authoris: qui etsi lex sit animata, vt in Authenti. de consulib. §. fin. collatio. iiij nihilominus neq; in armis, neque in militibus, neque bellorum ducibus, aut proprio ingenio confisus est. sed singulis suis operibus inuocationem diuini nominis præposuit: sicut e uestigio in rubrica proœmij huius libri patebit. Qui vtique Iustinianus super omnes Imperatores rectè diuinus appellatur. Quia sicut in* DEO *sunt tria principalia attributa per essentiam,*

quæ

qua sunt, potentia, qua appropriatur Patri, sapientia, qua Filio, & bonitas, qua appropriatur Spiritui sancto: Sic in Iustiniano authore nostro, non per essentiam, sed per excellentem participationem hæc reperiuntur. De potentia sua statim patebit in prooemio. §. j. & ij. Sapientia sua claret per vniuersum mundum, in eo, quòd leges prius vtiles, nunc verò tractu temporis merito inutiles, & abrogandas censoria quadam virgula resecuit: & nouas vtiles, quas ipse condidit, cum nonnullis antiquis ad determinata volumina redegit: ex quibus librum Pandectarum seu Digestorum, quinquaginta libr. partiales continentem compegit, quorum xxiiij. sunt in Digesto Vete. xiiij. in Infortiato, & xij. in Digesto Nouo. Deinde Codicem, quem non habemus, composuit, & post illum hunc librum Institutionum. Deinde Codicem, librum quem habemus, & finaliter Authenticorum. De bonitate sua patet, quia bonum, teste diuo Dionysio, est sui ipsius diffusiuum. Hic autem Iustinianus, talentum sibi creditum posuit ad vsuram, & lucernam suam non posuit sub modio, sed super candelabrum, vt luceret omnibus, qui in domo militantis Ecclesiæ sunt. Et quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est descendens à patre luminum, vt dicit Iacobus in sua Canonica: & non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, iuxta sententiam Apostoli, Ideò de his donis non superbiuit. sed summo Pontifici humiliter se subiecit, iuxta cap. Imperator. xcvij. distinct. & non dedignantur sacratissimæ leges sacros Canones imitari, vt in Authenti. quomodo oportet Episc collatio.j. propter quod Papa eas venerari præcipit, & vbi Canonibus non contradicunt, in eorum adiutorium assumi. vt in cap. si in adiutorium. distinct. x. Nam sicut Imperator summo Pontifice in spiritualibus, sic Papa Imperatore indiget in temporalibus. vt in capitu. idem mediator. distinct. eadem.

ex quo patet liquidè, hunc librum Institutionum, in quo iu ris Ciuilis generalia traduntur, non solùm Legistis vtilem, sed etiam Pontificij iuris studio insudantibus. Et hoc singu lariter propter duo. Primò, quia sunt quidam Canones, qui sine legibus non intelliguntur, vt est cap j. de testamen. lib. vj. Secundo etiam, quia in iudicio ecclesiastico, nonnũquàm propter defectum Canonum, causæ per leges deciduntur, vt tractant Docto. in cap j. de noui operis nuntiatione. Huius ergo diui Iustiniani exemplo, in huius initio corde humilia to ad DEVM *trinum & vnum, omnis sapientiæ fontem indeficientem, me conuerto: deprecans, vt per intercessionem gloriosissimæ Virginis eiusdem* DEI *genitricis, atque triũ Regum, catholicæ fidei primiceriorũ, huiúsq; sanctæ Agrippineñ. Coloniæ Patronorum, nos illuminare, confortare, & dirigere in hoc opere, & singulis aliis dignetur, vt proficiamus in vitam æternam: quod idem ipse concedat, in secula seculorum benedictus, Amen.*

IRCA *librum Institutionum, quæ sunt quædam* προγυμνάσματα *in vtriusq; Iuris immẽsa volumina, considerandum est primò, quod quatuor sunt causæ: scilicet, materialis & formalis, quæ vocantur causæ essendi & intrinsecæ: vt xxxij. quæst. ij. capit. quod verò non formatũ. Et causa efficiens, & finalis, quæ sunt causæ fiendi, & extrinsecæ, vt xxiij. quæst. v. cap. de occidendis. Causa materialis est triplex: scilicet à materia, ex qua, in qua, & circa quam. Materia ex qua, hu ius libri sunt generalia legũ, & necessaria iuuenibus ad iura intelligẽdũ, quæ dominus Iustinianus per viros illustres in hoc libro collegit. Materia autem in qua, huius scientiæ est anima. Sed materia, circa quam, est bonum humanum ciuile, & vocatur subiectum scientiæ. Quod primo ostenditur sic: quia ista scientia subalternatur morali Philosophiæ*

losophiæ, vt C. de secundis nupt. l j. Est ergo subiectum huius scientiæ id, quod est subiectum moralis Philosophiæ, specificatum tamen vel contractum, sicut est bonum humanum ciuile. Ostenditur etiam sic, quòd huic subiecto demonstratur in esse passio per principia, hoc modo. Alteri facere, quod sibi quis vult fieri: & alteri non facere, quod quis sibi non vult fieri, est honestè viuere, alterum non lædere, & vnicuique ius suum tribuere. Sed bonum humanum ciuile, est alteri facere, quod sibi vult fieri, &c. Ergo bonum humanum ciuile, est honestè viuere, alterum non lædere, ius suum vnicuique tribuere. Causa verò formalis est duplex, secundum duplicitatem formæ. Nam forma tractatus huius libri, est diuisio libri principalis vel totalis in partiales, & librorum partialium in titulos, & titulorum in paragraphos. Sed forma tractandi, est interdum instructiua, vt infrà de iustitia & iure. Interdum decisiua, vt de liberti. Interdum statutiua, vt de his, qui sui vel alieni iuris sunt. Interdum punitiua, vt de publicis iudic. Causa efficiens principalis huius scientiæ, est DEVS gloriosus, vt C. de vete. iure enuclean. l. prima. Causa efficiens instrumentalis, est Iustinianus, & tres viri illustres, quo ad istum librum. Sed causa finalis remota, est beatitudo æterna. Propinqua verò, est morum reformatio, vitiorum extirpatio, iurgiorum decisio, vt cap. facta sunt autem leges. distinctio. iiij.

Contra prædicta opponitur primò sic. Videtur, quòd anima, non sit subiectum, vel materia in qua, huius scientiæ. Probatur: quia accidens prædicatur de materia, in qua, siue de suo subiecto, sed anima non dicitur iurista, ergo &c. Solutio. Duplex est subiectum inhæsionis, scilicet quo, & quod. Iam homo est subiectum, quod scientiæ, sed anima est subiectum, quo. De subiecto verò quod prædicatur, dicimus enim verè, homo est iurista. Opponitur secundo,

& videtur quòd bonum humanum ciuile, non sit subiectum, vel materia, circa quam: quia tale subiectum debet sub ambitu suæ communitatis omnia comprehendere, quæ traduntur in scientia. Sed in hac scientia tractatur de seruis, de libertinis, & de multis alijs, quæ non videntur comprehendi sub ambitu istius subiecti, igitur &c. Solutio. Omnia illa, de quibus in argumento, tractantur in hac scientia sub ratione humani ciuilis, principaliter vel reductiuè. Opponitur tertiò, & videtur, quòd morum reformatio, non sit finis huius scientiæ, quia aliqui student in hac scientia, vt videantur, quorum finis est vanitas: quidam vt lucrentur, quorum finis est sæpe cupiditas. Solutio. Duplex est finis, scilicet verus & apparens, modò fines, de quibus in argumento, non sunt fines veri, sed apparentes. Vel dicendum, quòd est duplex finis, vnus est scientiæ, & ille est morum reformatio, loquendo de fine, gratia cuius. Alius est finis scientis in iudicio suo corrupti: & talis est quandoq; lucrum. Sed potest replicari, quia quidem studenti in hac scientia, vt alios doceant, quorum finis Charitas, quæ non videtur comprehendi sub fine prædicto, eò quòd est virtus infusa & Theologica, quæ sub bono ciuili non continetur. Solutio. Charitas est bene finis remotus, vel finis sub quo huius scientiæ, sed sermo fuit de fine propinquo.

FINIS PROLOGI.

ENARRATIONES IN QVATVOR LIBROS INSTITVTIONVM IMPERIALIVM, DOMINO NICASIO AVTHORE.

PROOEMIVM.

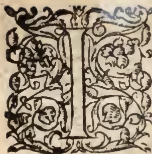

N Nomine domini nostri Iesu Christi. Intellectus Rubricæ procemij libri Institutionum,quę incipit,In nomine Domini.est iste, Imperator scribit iuuenibus cupienti-bus addiscere leges,salutē,& dat libro isti ti
1 tulum,& diuiditur † in quinq; partes. Nam primò,nomē Domini inuocat.Secundò,se-ipsum denominat, ibi Imperator. Tertiò, ad captandam beneuolentiā vocat,ibi cupi dè. Quartò salutat,ibi: salutē. Et quintò,intitulat,ibi: Institutionū.
2 ¶Circa † istam rubricā, primò notandū,ex verbo,In nomine Domini,quòd Iustinianus fuit Christianus,quia aliàs nō posset imperare,id est,imperij iurisdictionē exercere,vt in Authen.iusiurandum, quod præst.ab his,qui administ.accipiunt.§.etiā cōmunicator sum. colla.ij.Simile habetur C.de offi.præfec.prętor.Aphricæ.l.in nomi
3 ne Domini. Et in Auth.de armis.in princ.coll.vj. † Ex hoc enim,ꝗ inuocatur nomen Domini,habetur bonū initium,melius medium, & optimus finis, vt in Auth.quomodo oport.Episc.& cleri.ad ordi. dedu.in prin.colla.j. Et ex isto inoleuit,quòd scripturis præponitur
4 nomen Domini. ¶Notandum † secundò,ꝗ cōstituti in dignitatib. debent in scripturis suis nomen dignitatis præponere. ¶Notandū
5 tertiò,circa † verbū Imperator,quòd Imperator dicit ille, qui actu habet iurisdictionē imperij.Ex quo arguitur à contrario,quòd quādocunq; conceditur priuilegiū exercentibus aliquem actum,illi qui non exercent talem actum,non debent tali priuilegio gaudere.Exēplum, vt scholares non studentes nō debēt gaudere priuilegijs cō cessis Vniuersitati : quia priuilegia concessa sunt studentib.vt C.de
6 sacrosanc.Eccle.l.qui sub prætextu. ¶Notandū † quartò,quòd Imperator dicitur Cęsar à Iulio Cæsare,qui fuit cęsus ex vtero matris suę,& sic Imperatores post eū dicti sunt Cęsares,sic legitur in Euangelio, Exijt edictū à Cæsare Augusto. Et sic ob Octauiano dicun-
7 tur Imperatores Augusti. ¶Notādū † quintò,quòd Iustinianus fuit filius Iustini,vt infrà de don.§.est & aliud,ver.sed primus. ¶Notandum sextò,quòd ista nomina Alemanicus &c.sunt nomina ab euentu sumpta,& significant terras, quas Iustinianus deuicit,& imperio subiugauit,vt in Auth.de hęre.& fal.in prin.coll.j.¶Notandū septi
8 mo ex illo † verbo,Francus,ꝗ rex Francię est sub Imperatore,quia Imperator est dominus mūdi,vt C.de quadri.præscrip.l.bene à Zenone.& in l.deprecatio.ff.ad l.Rhodiā de iactu.Nec obstat,ꝗ aliqui dicunt,quòd loquit hìc de Francia orientali,quę est in Bauaria,quia sic esset superfluitas. Nā illa Francia est in Alemania.& prius dictū

est Ale

est Alemanicus, quæ hodie vocatur Franconia. extrà de sponsa.c.j.
9 ¶Notandum † finaliter, quòd iura debent excoli in iuuentute, quia iuuenes vigent ingenio, vt in l.Gall.ff.de liber.& posthum. Et illud bene obseruatur in Italia, vbi iuuenes statim postquàm sciunt legere,
10 re, ponuntur ad iura. Contra † prædicta opponitur primò, & videtur, quòd scripturis non est semper præponendũ nomen Domini, quia contrariũ videmus fieri per Notarios & tabelliones, sæpe & p alias priuatas personas. Solutio. Duplices sunt scripturæ: Nam quędam sunt modico tempore duraturæ, & de paruis causis, & istis nõ oportet præmittere nomẽ Domini. Alię sunt diu duraturæ, & de magnis causis, & illis pręponendũ est nomen Domini, vt in gl.in Auth. vt nomẽ Imperatoris præponatur.in prin.colla.v. Sed replicat, quia Papa non præponit literis nomen Domini, & tamen scriptura Papę est diu duratura, & cõmuniter de magnis causis. Solutio. Nomen Domini præponitur ad significandũ scriptorem esse Christianum, quod non est necesse de Papa, quia non est dubiũ, quin sit Christianus, vt in c.vbi periculũ de elec.in vj.& in cle.vnica de iureiur. ¶Se
11 cundò † opponit, & videtur, ꝙ cõstituti in dignitate nõ debeat semper nomẽ dignitatis in scriptis suis ponere, quia p hoc viderent seipsos
12 los laudare, qđ est vituperabile. Solut. † Laudatio est triplex. Aliqua enim est necessaria pp alios, vt C.de his, qui ven.æta. impe.l.ij. Et sic beatus Paulus Apostolus laudauit seipsum, dicẽs, Semẽ Abrahę sunt, & ergo. Similiter dicit, qũo multa sustinuit ꝓ ecclesia Dei. Alia laudatio est vtilis, licet nõ sit necessaria, & sic Iustinia. laudat seipsum, vt hîc in §.cũq;.infrà in ꝓœmio. Tertia est laudatio, quæ nec vtilis, nec necessaria est, & illa si sit de re nota, nõ est etiã vituperabilis, sed si sit de re ignota, magna laudatio vituperat, sed parua to
13 lerat, vt ff.de offi.procõsu.l.obseruare. ¶Opponit † tertiò, & videt, ꝙ Iustinia.nõ fuerit filius Iustini, quia dicit in Decre.dist.xvj. in c. habeo librũ.in gl.& in tex.ꝙ fuit filius Cõstantini. Solut. Illud c.habeo librũ, loquit de alio Iustiniano ab isto, sed de isto Iustiniano loquit c.sexta.eadẽ dist. ¶Opponit quartò, & videt, ꝙ in textu sit sup fluitas, qa idẽ vident significare pius & felix, similiter victor & triũ
14 phator. Solut. Quòd † pius dicit hîc Imperator, à pio Antonio, vt in Auth.vt liberti decę.aureo.nõ.in §.si qs ât.coll.vj. Vel dicit pius
15 à pietate animi. vt C.de sum.Trini. & fi.ca.l j. † Et differũt Pius & Felix formaliter, quia dicit pius quo ad alios, & felix, quo ad se. Similiter dicitur victor in bello, & triũphator post bellũ. ¶Opponit
16 † quintò, & videtur, ꝙ Imperatores non debent dici Augusti, quia nõ semper augent imperiũ, vt manifestũ est. Solut. Licet nõ semper augeant, debet tamen semper augere, & ab illo, qđ debet esse, fit denomina

minatio,sicut etiã dominus Papa dicitur beatissimus, sic etiã est de matrimonio,quod habet indiuiduitatẽ,vt infra de patria potest.§. nuptię:& tamẽ matrimoniũ interdũ est diuisum, vt C.de repudiis. l.cõsensu.¶Opponitur vltimò,& videtur, quòd dominus Imperator in suo tit.nõ seruat bonum ordinẽ,quia illa quę insunt ab euentu,præponit his proprietatibus,quæ insunt sibi à natura,cuius contrariũ videtur faciendum. Solutio. Hoc facit Imperator ex intentione,quia plus profectò laudandus est aliquis ex his, quæ virtuosè acquisiuit,quàm ex his, quæ naturaliter vel ex successione habet vt in l.plenum §.vsusfructus.ff.de vsu & habitatione. Et ideò vanè gloriantur ex nobilibus geniti, si malam inclinationem naturæ, & non virtutem nobilitatis parentum sequantur.

IMPERATORIAM MAIESTATEM NON SOLVM ARMIS. &c.

In hoc procœmio dominus Imperator reddit auditores attẽtos, dociles & beneuolos.Attẽtos,cùm dicit in §.quorũ,cum summis vigiliis & summa prouidentia.Dociles,cùm dicit. Et cum sacratissimas cõstitutiones,in §.omnes verò populi.Beneuolos,cũ dicit, Et quod
17 in priori tẽpore.in §.cũmq;.Et diuiditur†istud proœmiũ in quinq; partes.In prima,declarat ꝙ Princeps pro suo regimine indiget armis & legibus.In secunda parte ibi,quorũ,declarat qualiter ipse Iustinianus armis & legibus insudauit.In tertia parte ibi,cumq;,declarat per quos,& ad quã vtilitatẽ iste liber est compositus.In quarta parte ibi,igitur declarat ex qua materia iste liber sit cõpilatus, adiũgẽs causam formalẽ à forma tractatus. In quinta parte ibi summa. prouocat auditores ad diligẽter studendum,subiungẽs causam fin. vnam huius sciẽtiæ.¶Prima pars scilicet §.Imperatoriam maiesta-
18 tẽ summatur sic:Princeps †populi,debet armis & legibus gubernare.Sed intellectus textus est iste,quòd Imperatoriã maiestatem nõ, solùm oportet armis decorari,sed etiã legibus armari,quia est duplex tempus,scilicet pacis & belli.Vt ergo tempore belli hostes per arma cõprimãtur,& tẽpore pacis per leges calũnię compellantur. opus est vtrisq;.Et sic fiet Princeps iuris religiosissimus,& triũpha-
19 tor magnificus.¶Not indũ†primò,quòd Imperator hîc vtitur figura,quæ vocat̃ Antipophorismus,per quã respõdetur tacitæ quęstioni:posset enim hic quęri,cur Imperator non facit,quod suũ est solùm,quod est intendere armis?Respondet,Imperatoriã maiestatẽ &c.& dicitur Imperatoria maiestas,id est.Imperator in maiestate,vt

te,vt C.de legi.& consti.prin.l.digna vox. Et simile habetur infrà
qui.mo.ius pat.pote.soluūtur.§.filius.vbi dicitur:Imperatoriā celsi-
tudinem.Ex quo patet,quòd cōtra Imperatorem committitur cri-
men læsæ maiestatis,vt C.ad l.Iu.maiesta.l.quisquis.¶Notandum
20 †secūdò,quòd hostes dicuntur, quibus ab Imperatore, vel ab infe-
riori Principe,vel authoritate Imperatoris,vel Principis,indictū est
bellum,vel econtrà,vt ff.de capti.& postlimi.reuersis.l.hostes.in
tex.& glo.j.§.rursus.de actionibus.l.hostes.ff.de verb.signific.
21 ¶Notandum † tertiò,quòd leges dicuntur tramites,quia sicut tra-
mes ducit ad locū,sic leges ducunt ad bonum publicum.Vel per tra-
mites intelligūtur pœnę,quę per leges infliguntur,vt ff.de pœnis.l.
sexta.§.fi.vt sunt,vitæ amissio,seruitutis impositio, ciuitatis abla-
22 tio,in exilium † missio, quæ est triplex, vt in certo loco, vel extra
certum locum,vel in insulam.Vel per tramites intelligūtur magi-
stratus seu iudices,qui faciūt leges obseruari.Nihil enim leges pro
dessent,si nō essent,qui eas facerent obseruari, vt ff.de orig.iur.l.ij.
23 §.post originem.¶Notandum quartò: † Calumniator dicitur ille
qui falsa crimina intendit,vt ff.ad Turpillia.l.j.& ff.de his, qui no-
24 tan.infamia.l.athletas.§.calumniator. † Sed præuaricator est, qui
crimina occultat,& diuersam partē adiuuat prodita causa sua. Nā
25 qui pręuaricatur,ex vtraq; parte cōsistit,quinimo ex aduerso.† Sed
tergiuersator est,qui fraudulenter ab accusatione recedit, vt d.l.j.
ff.ad Turpillia.Et punitur calumniator in criminibus ordinariis &
extraordinariis,ad similitudinem supplicij,vt C.de accusat.l.fin.Sed
in ciuilibus punitur modò pœna pecuniaria,nūc infamię,nota nūc
sacramento calūniæ,vt infrà de pœnis temerè litigantium. per to-
26 tum.& C.de iudiciis.l.properādum.¶Notandum † quintò,& fina-
liter,qd à legibus dicitur aliquis religiosus,quia leges sunt sacræ, vt
C.de legi.& cōsti.princi.l.leges.Et habent se ista per ordinem, ar-
ma,vsus armorū,victoria triumphus, leges, vsus legum, calumniæ
expulsio,& religio iuris. ¶Opponitur primò contra prædicta, &
videtur,quòd sit inconueniens locutio, quia dicitur, quòd oportet
Imperatoriā maiestatem legibus armari,& armis decorari,quia po-
tius videtur contrario modo dicendum.Solutio. Hoc dicitur con-
gruè ad denotandū,quòd arma & leges seinuicem indigent, vt C.
de nouo Codice cōfirmando.in princip.& ex illo practicatur l.qui
restituere.ff.de rei vendi.vel dicitur,quòd leges cōparantur armis,
quia iuristę boni nō minus proficiunt reipublicę suis cōsiliis,quàm
milites per arma suis vulneribus, vt C.de aduocatis diuers. iudic.l.
aduocati. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd inconuenienter
dicitur,quòd principes debēt armari legibus, quia militarium est,
arma

arma scire, vt C. de iure deliberandi. l. sancimus. Quanuis militares & principes non debeant iura naturalia ignorare. C. vnde vi. l. si quis in tantam. Solutio. Istud oportet refertur ad arma & ad leges. Prout refertur ad arma, ponitur propriè, sed prout refertur ad leges, ponitur, pro decet.

§. *Quorum vtranque viam.*

1 *Iura vigilantibus subueniunt.*
2 *Prouidentia, est futurorum.*
3 *Barbari, qui dicantur.*
4 *Iustinianus quas prouincias receperit.*
5 *Imperator. est dominus mundi. & nu. 8.*
6 *Iustinianus Codicem, & librum Digestorum composuit.*
7 *Promulgare, & componere, quid differant.*

Summatur sic: Quidam populi arma domini Iustiniani experti sunt, & omnes populi legibus suis regũtur Hoc dicit. & est intellectus textus iste: Quia prius dictũ est, quòd oportet Imperatorẽ vti armis & legibus, subiũgit dominus Iustinianus, quòd ipse vtranq; viã, scilicet armororũ & legũ, annuente Deo perfecit. Declarat primò de armis, dicẽs, quòd barbaricæ gẽtes cognoscũt labores suos bellicos, & Aphrica, & aliæ prouinciæ victoriis suis de cœlo præstitis, imperio Romano iterũ additæ, protestantur. Declarat de legibus, & omnes populi legibus suis reguntur, quia constitutiones sacras anteà cõfusas in luculẽtam consonantiã erexit, & deinde ad immensa veteris prudentiæ volumina curam extendit, & opus desperatum ad-
1 impleuit. ¶Notandum † primò, quia dicit in summis vigiliis, quòd iura scripta sunt vigilantibus, & cum vigiliis & laboribus addi-
2 scuntur, vt ff. de his qui in frau. credito. l. pupillus. ¶Notandum † secundò, ibi, prouidentia, quòd sicut memoria est præteritorũ, scientia præsentium, sic prouidentia est futurorum.
3 ¶Notandum † tertiò, ibi, barbaricæ, quòd barbari dicũtur, qui sunt extra Romanum imperium. ff. de verbo. signific. l. hostes.
4 ¶Notandum † quartò, quòd Aphrica & aliæ prouinciæ prius erant sub Romano Imperio, sed per Vandalos fuerunt abstractæ, qui Romam destruxerunt, & ornamenta ad Aphricam detulerunt. Sed dominus Iustinianus noster post centum & quinque annos, iterum reduxit eas ad Romanum Imperium, vt dicitur in textu, & C. de offic. præfect. præto. Aphricæ. l. prima.
5 ¶Notãdum quintò, † quòd omnes populi debent seruare leges Imperatoris, quia ipse est dominus mundi, vt dictum est in rubrica. Et dominus Saluator noster idcirco se subiectũ Imperatori apparere

uo luit,cùm ad eius deſcriptionem tractatus eſt ad locũ natiuitatis, vt Lucæ ij. Exiit edictum à Cæſare Auguſto. Et didragma, quod eſt duplex denarius,tributi pro ſe & pro Petro per ipſum Petrũ iuſſit ſolui Imperatori. Math. xvij.& xxiij. quæſtione viij.c.tributum. Et ideò dicit Bar.quòd ille videtur hæreticus,qui dicit Imperatorẽ non eſſe dominum mundi.in l.hoſtes.ff.de capti.& poſtli.reuerſis.

6 ¶Notandum † vltimò,quòd Iuſtinianus ex codicibus Gregoriano, Theodoſiano,& Hermogeniano,fecit vnum Codicem, quem non habemus,de quo intelligitur luculenta conſonantia in text. Et poſt hoc ex trecentis millibus verſuum, & duobus millibus librorum continentium ſenatuſconſulta, prætorum edicta, prudentum reſponſa, valde confuſè compoſuit librum Digeſtorum. Et hoc intelligitur opus deſperatum vel relictum, quia Conſtantinus tentarit hoc facere,ſed non potuit.

¶Opponitur contra prædicta,primò ſic, & videtur ſuperfluitas in textu cum dicitur:Vigiliis & prouidentia,quæ videntur idem ſignificare. Similiter poſteà,cum dicitur:promulgatis & compoſitis. Solutio. Vigiliæ referuntur ad leges, vt dictum eſt in primo notabili, & prouidentia refertur ad arma. Nam in rebus bellicis ſæpe plus

7 valet prouidẽtia,quàm fortitudo. Differunt † etiam promulgare & componere,quia promulgare eſt æquitatem naturę occultam iuris laqueis enodare,ſed componere eſt diffuſè promulgata ad ordinẽ

8 compendioſè redigere. ¶Opponitur † ſecundò ſic: & videtur,quòd non omnes populi regũtur legibus Imperatoris, quia etiã regũtur multi ſtatutis ſuis municipalibus. Solutio. Statuta municipalia & cõſuetudines,habẽt robur ex legibus imperialibus,de quibus tamẽ ſtatutis ſciendum,quòd ſi non ſubditi in loco ſtatutorum contrahant, vel quaſi cõtrahant,obligantur, vt ff.de inſtito.actio.l.ſi pupillus. §. perſcribere. Et ſi delinquãt ſciẽtes ſtatuta,etiã obligantur, vt C.vbi de cri.agi opor.l.j. Et ſi ignorant,etiã obligantur, ſi ſtatuta contineant vtilitatẽ reipub. vt ff.de offi.præfect.vrbis.l.j.§.cura carnis.

§. *Cúmque.*

1 *Iuſtinianus tribus cauſis motus eſt ad compoſitionem inſtitutionum.*
2 *Fabulæ.*
3 *Negationes duæ,affirmationem vnam conſtituunt.*
4 *Natalium ingenuorum quinque ſunt ordines.*
5 *Conſiliarij Principum,quales eſſe debeant. Item & Doctores.*
6 *Argumentum ex præteritis ad futurũ,itẽ à præſenti ad præteritũ an valeat.*
7 *Inſtitutiones,cur dicantur legum cunabula.*
8 *Legum conditores,quos rerum euentus conſiderare debeant.*

Magiſtri

9 *Magistri qui dicantur.*
10 *Quæstor capitur tripliciter. & an sit illustris.*
11 *Antecessor, tripliciter accipitur.*
12 *Argumentorum vsus.*
13 *Suasio, quomodo accipiatur.*

Summatur sic; Istis peractis, dominus Iustinianus mādauit tribus viris cōponere istum librum ad vtilitatē iuuenū studentium. Et intellectus tex. est iste, quòd dominus Iustinianus istis peractis cōmisit tribus viris illustribus, quorū solertiam, scientiam, & diligentiam expertus fuerat, vt cōponerēt sua authoritate librū Institutionum, vt iuuenes addiscerēt leges, non ex fabulis antiquorū, sed appeterēt eas à splendore imperiali, in quo quidē libro nihil inutile, vel perperā reperitur, in quo etiā studētes plus poterūt proficere in primordio, id est, primo anno, quàm prius in quadriennio. & vt sic initiū & finis legū eruditionis, à principali voce, hoc est, ab Imperatore pro-
1 cedat. ¶Notandū † primò, quòd hîc tanguntur tres causę efficientes & finales huius libri. Prima efficiens est Deus. Secunda, est Iustinianus. Tertia, sunt tres viri illustres. Prima finalis tangitur ibi, vt liceat, vbi dicitur, quòd iste liber cōpositus est, vt iuuenes non à fabu-
2 lis, sed ab Imperatore recipiant leges. & sunt fabulæ † secundum Tullium, quæ nec vera nec verisimilia continent. Secunda finalis tangitur ibi, & vt tam aures, vbi dicitur, quòd nihil inutile continetur in isto libro. Tertia finalis tangitur ibi, & quod in priori tēpore, vbi dicitur, quòd per istum librum iuuenes multū proficient in
3 iure. ¶Notādum † secundò, quòd duæ negationes faciunt vnam affirmationem, vt ff. de verbo. signi. l. ex duobus. Sed tres negationes faciunt negationem. Vnde datur regula, quòd negationes in numero pari, faciunt affirmationem, sed in numero impari, faciunt negationem, vt ff. de seruis fugitiuis. lege prima. ¶Notandum tertiò,
4 quòd † quinq; sunt ordines natalium ingenuorū. Primi vocātur superillustres, vt Papa, Imperator, & Reges. Secūdi vocātur illustres, vt quondam præfectus vrbis, Proconsul, & modò Duces, & in statu Ecclesiastico, Cardinales. Tertij vocantur spectabiles, vt quondam Prætor, Præfectus vigilum, & modò Comites, & Marchiones, & in statu Ecclesiastico, Archiepiscopi, & Episcopi. Quarti vocātur clarissimi, vt quondam Præsides prouinciarū, modò Barones, & magni Militares, & in statu Ecclesiastico, Præpositi, & Decani. Quinti vocantur minimi iudices, vt quondam Magistratus, modò Burgimagistri, Scabini, & in statu Ecclesiastico, Pastores, vt elicitur in Authentico, vt ab illustri. & qui super eam dignita. sunt in princip. colla. v. Et in Authen. de appel. §. illud etiam. colla. iiij.

5 ¶Notandū†quartò,quòd consiliarij principum debent esse experti in scientia,& probati moribus in vita.Similiter & Doctores,qui debent habere peritiam docendi,facundiam dicendi,subtilitatem interpretandi,& copiam discernendi,vt C.de profess.qui in vrbe Cōstantino docentes ex lege meruerunt comitiuā.l. vnica. ¶Notan-
6 dum†quintò,quòd ex præteritis arguitur ad futurum,vt l.non omnes.ff.de re mili.& c.ex studiis.extrà de præsumpt.Similiter arguitur à præsenti ad præteritū,vt C.ad legē Iuliam de adult.l.si hi qui.
7 ¶Notandū sextò,†quòd Institutiones contentæ in hoc libro,dicuntur legum cunabula,quia sicut pueri primò quiescūt in cunabulis, sicut studentes in iure debent primò laborare & insistere,vt intelligant istum librū,vt ff.de offi.præfec.prçto.l.j.§.his cunabulis.¶No-
8 tandum†septimò,quòd conditores legū considerant casus qui solēt accidere,& non ea,quæ nunquàm accidūt,vt in Auth.vt sine prohibitio matres.§ quia verò.colla.vij.& ff de legi.& senatuscōsul.l.iura.& l.sequen.¶Notandum octauò, quod ista scientia habent initium & finem,quod in multis aliis scientiis nō est sic, vt in proœmio
9 Digestorum sed quia.¶Notandū†finaliter,quòd etiam Doctores iuris possunt vocari Magistri,vt colligitur ex prima proposi. & ex textu.Sed Ioā And.in cle.vnica.de Magistris.dicit, quòd solùm artium & sacræ Theologiæ Doctores,dici debent Magistri, addens: quod doctores in iure non debent dici Magistri,sed habetur hîc expressè,quòd sic,quia dicitur in §.cùmq; Triboniano viro magnifico
10 Magistro. ¶Arguitur primò sic:†& videtur,quòd non bene dicitur in tex.exquæstori,quia tale officium non reperitur in iure.Solutio. Exquæstor ponitur hîc pro quæstore.Sed tunc replicatur,quia quæstor non est illustris necessariò,sed iste dicitur illustris.Solutio.Quæstor capitur tripliciter.Vno modo,pro eo,qui colligit tributa.Secūdo modo,pro eo,qui præest decisioni causarum. Tertio modo, pro eo,qui legit libros principales corā Imperatore , qui dictus erat alio nomine,candidatus principis,tunc dicitur,quòd quæstor primo modo non necessariò est illustris,sed duobus aliis modis communiter est illustris,vt colligitur ff.de offi.quæstio.l.j.¶Opponitur secūdò,& videtur,quod non benè dicatur in tex.Antecessoribus nostris
11 quia isti non antecedebant Imperatorem.Solutio.Antecessor†dicitur aliquis tripliciter,scilicet dignitate,ætate,& scientia.Licet ergo isti non antecedebant dignitate,tamen antecedebant ætate & scientia. Vel dicuntur antecessores,quia fuerūt cū prioribus Imperato-
12 ribus. ¶Opponitur†tertiò,& videtur quòd non conuenienter dicitur Argumentis in textu,quia per argumenta habetur opinio. & non propriè certitudo.Solutio Argumenta intelliguntur hîc,ope-

ra quæ probant hominem, vt in Authen. de Monachis. §. sancimus. coll. j. quomodo etiam probamus sacerdotem fornicariũ notoriũ, per argumenta gradientia super terram, id est, per proles, quæ sunt
13 effectus ostendentes eum non continenté. ¶Opponitur † vltimò & videtur, quòd non bene dicatur in textu suasionibus, quia suasio sonat in malum: ff. de seruo corrupto. l. ij. §. persuadere. Solutio. Suasio sumitur hîc, vt nominat suggestionem in bonum.

§. *Igitur post libros.*

1 *Institutionum liber ante Codicem fuit compilatus, statim post Digesta.*
2 *Digesta vnde dicantur.*
3 *Diuisionis vsus.*
4 *Institutiones sunt iurium principia.*
5 *Leges aliquando per contrariam consuetudinem abrogantur.*
6 *Iura quæ frequenter accidunt considerant.*

Summatur sic: Post libros Digestorũ, factus est & diuisus in quatuor libros iste liber Institutionũ. hoc dicit. Sed intellectus textus est iste: Post libros Digestorũ seu Pandectarũ quinquaginta, quos Iustinianus per eundem Tribonianũ & cæteros viros illustres confecit, iussit istum librum compositũ ex antiquis Institutionibus, & commentis super eis factis, & præcipuè ex commẽto Caij, & ex libro rerum quotidianarum, diuidi in quatuor libros ad modũ quatuor elementorũ quem quidem librum cùm dicti iuri domino Iustiniano obtulerunt, legit, & imperiali authoritate approbauit.
1 ¶Notandũ † primò, quòd iste liber Institutionum factus est statim post librum Digestorum, & ante Codicem, vt satis clarè patet hîc, & probatur etiam, quia in isto libro annus vtilis obtinet in restitutionibus minorum & maiorũ, vt infrà de actio. §. rursus. qui non obtinet secundum librũ Codicis, vt C. de tempo. in integ. restitu. l. fin. etiam in libro Codicis, fit mentio de hoc libro, vt C. de emenda. no
2 ui Codicis, in principio. ¶Notandum † secundò, quòd Digesta dicũtur, quia in eis decidenda digeruntur, & vocantur Pandectæ, à πᾶν quod est totũ, & δέχεν, doctrina, quia continet Digesta totam doctrinam iuris, vt colligitur C. de vete. iure enucleando. l. secunda.
3 ¶Notandum tertiò, quòd † diuisio vtilis est intellectui. ff. de verbo. significa. l. ij. §. quibuscunque. Nam diuisio animum legentis incitat, mentem addiscentis præparat, & memoriam informat, vt infrà de legat's. §. sed non vsque. ¶Notandum † quartò, quòd sicut elementa sunt principia omnium corruptibilium & generabilium, sic isti quatuor libri Institutionum omnium iurium. ¶Notandum

um quintò,†quòd leges interdum per contrariã consuetudinem
ɔrogantur,& iterum assumũtur,& vires recipiunt.ff.de sepul.vio.
iij.§.diuus.Et habetur exemplũ C.de iudiciis.l.rem non nouam.
¶Notandum†vltimò,quòd antiqui habebant librum quotidiana-
ım rerũ,in quibus singulis diebus continebantur geréda per eos
: qualiter iudicarent.Ex quo patet,quòd iura cõsiderant ea, quæ
requenter eueniunt,vt ff.de legi.& senatusconsul.l.nam ad ea.Op
ɔonitur sic,Et videtur,quòd in textu inconuenienter dicitur,iussi-
nus partiri,quia apparet quòd diuisio præcederet compositionem,
uod est impossibile.Solutio.Textus debet intelligi per implicatio
em,vt scilicet iussit librum fieri,& posteà diuidi.

§.*Summa itaq; ope.*

tudentes mores non minus,quàm scientiam expetere debent,& excolere.
Reipubl.partes quæ sint.

Studentes debent recipere istum librum,vt idonei fiant ad regẽ-
um rempublicam,sed intellectus textus est iste:Sũma itaque ope,
: alacri studio,vos studentes scilicet,suscipite has nostras leges, vt
ɔsmetipsos in illis sic eruditos ostẽdatis,vt legitima opere perfe-
to nostrã rempublicam in partibus vobis credendũ gubernare va
eatis.¶Notandum†primò,quòd studẽtes non solùm debent profi-
ere in scientia,sed etiã in moribus:quæ plus valent,quàm diuitiæ.
f.de tutori.& curat.datis ab his.l.scire oportet.in fine.¶†Notan-
um secundò,quòd partes reipublicæ sunt,Præfectura,prætura,Cõ
ulatus & similes,de quibus ff.de offic.iudi.& C.eodem.per totum.
¶Opponitur primò sic,Superfluè videtur dici in textu:Summa ope,
: alacri studio,quia videntur idem importare.Solutio.Sũma ope,
ntelligitur,quo ad laborem corporalem,quia secundũ Pamphilũ,
liàs Horatium,labor improbus omnia vincit.de pœniten.distin j.
.importuna.Sed alacri studio,dicitur quo ad affectionem, quæ rei
no mẽ imponit,vt C.ad leg.Cornel.de sicar.l.prima.& ff.de
furtis.l.qui iniuriæ.¶Opponitur secũdò,quia textus vi-
detur hîc ponere causam finalẽ & inconuenienter,
vt videtur. quia illa posita est in §. cũmque.
Solutio.Ibi posita est causa finalis huius
libri, sed hîc ponitur causa fina-
lis totius scientiæ iu-
ris ciuilis.

***

DE IVSTITIA ET IVRE.

TITVLVS I.

1 *Iustitia, est mater iuris.*
2 *Ius, est minister iustitiæ.*

1
IRCA hanc rubricã, †notandum, quòd dominus Iustinianus tractaturus de iure, incipit à iustitia, quia sicut obligatio est mater actionũ, & ideò doctrina de obligationibus præcedit doctrinã de actionibus, vt infrà patebit. Sic iustitia est mater iuris, vt ff. de procurato. l. licet. §. eã obligatio. Capitur tamẽ tunc iustitia, vt est in habitu, vel incipit à iustitia, tanquã à principali virtute, vt in Auth. vt omnes obediant iudi. prouincia. § j. coll.
2 v. & est †ius tanquã filius vel minister iustitiæ, vt ff. de iust. & iure l. j. ¶Opponitur primò contra istã rubricam sic, quòd plus est in rubro, quàm in nigro: quod videtur inconueniẽs. In nigro enim nihil videtur poni de iure. Solutio. Hoc non habet Iurisconsultus pro inconuenienti, & simile habetur C. de relig. & ludo aleæ. quia in nigro non habetur de ludo aleæ, vel potest dici, quòd hîc in nigro etiã tractatur de iure. ibi scilicet Iuris præcepta.

§. *Iustitia, est constans.*

1 *Iustitia, quid. varie.*
2 *Iustitia diuina, an conueniat cum humana.*

1 Iste §. †in summario continet diffinitionem iustitiæ, & ideò loco summarij & intellectus textus, ponitur diffinitio iustitię, quę est ista Iustitia, est cõstãs & perpetua voluntas, ius suum vnicuiq; tribuens. ¶Notandum primò circa istam diffinitionẽ, quòd potest intelligi de iustitia diuina, & tunc intellectus est clarus, vel de iustitia humana, & quia tunc habet difficultatem, ponit glo. alias diffinitiones iustitiæ, vna est secundũ Tullium: Iustitia, est habitus animi seu mentis, communi vtilitate seruata, suam vnicuique tribuens dignitatẽ. Alia est secundũ ipsum Accursium: Iustitia, est congrua animi dispositio in singulis rebus rectè diiudicans. ¶Opponitur contra prædicta, & videtur primò, quod ista diffinitio iustitiæ, nõ conueniat iustitiæ diuinę, secũdũ quã tãtũ datur operario vespertino, quantũ matutino, & laudatur hoc à iustitia diuina, vt Matt. xxj ff. de ann. le. l. ij. & ff. de verb. sig. l. ij. & sic non videtur tribuere vnicuiq; ius suũ. Solutio. Dictum illud Euangelicum parabolicum est, & sic mysticè

st ad intelligendum, vt scilicet tantum præmiũ recipiat in regno cœlorũ benefaciens in fine seculorũ, sicut in principio mundi, quia mnes recipient denariũ diurnũ, essentiale præmium. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd ista diffinitio nõ potest cõgrue intelligi e iustitia humana, quia hominis voluntas non est constans, neque erpetua, septies enim in die cadit iustus, vt de pœnit. dist. iij. c. se: ties. & nunquam in eodem statu permanet, nec aliquid est in rebus umanis immutabile, vt in Authen. de rebus ecclesiæ non alienan. eu permut. §. vt autem. colla. ij. Solutio. Glo. metu huius dicit, quòd biicienda sunt illa duo verba, perpetua & cõstans. Sed quia ista gl. idetur textum destruere, ideò aliter dicẽdum, prout etiam elicitur x glo. quòd voluntas ponitur hîc pro ratione, quæ est perpetua & onstans, vt C. de interdic. l. j.

§. *Iuris prudentia.*

ris prudentia diffinitio, einsq; explicatio. nu. 2.
stitia, ius, & iuris prudentia, quid differant.
iuinorum notitia, an etiam pertineat ad quemque priuatum.

¶In isto etiam §. summariũ & intellctus textus comprehenduntr in diffinitione iuris prudentiæ, quæ est: Iuris † prudẽtia, est rerum iuinarum atque humanarum notitia: iusti atque iniusti scientia. Notandum primò, † quod notitia potest hîc intelligi nominatiui asus, & scientia ablatiui, vel econtra, vt dicit gl. sed si rectè attẽdan r verba secũdũ veritatẽ, ambo sunt nominatiui casus; nec diuersi tem casus admittit coniunctio ibi posita, nec veritas diffinitionis. Notandũ † secundò, quòd sic differunt iustitia, ius & iuris pruden: quia iustitia est virt9 ius, est executiuũ illius virtutis: & iuris pru entia, est scientia illius iuris. Vel sic, Iustitia tribuit vnicuique quod um est, ius adiuuat, & iuris prudentia docet qualiter hoc est faciẽ m. vel sic, Iustitia est summum bonum, quia est preclarissima vir: tum, ius est medium: iuris prudentia infimum. ¶Opponitur † con a istam diffinitionem sic, quia notitia rerum diuinarum spectat ad cram Theologiam, ergo non ad iuris prudentiam. Solutio, quod li t perfecta notitia ab homine habenda de rebus diuinis pertineat Theologiam, tamẽ quantũ sufficit bono Christiano pro fide sua iam habetur notitia de rebus diuinis in iure, nõ solũm canonico, d etiam ciuili, vt C. de sũm. trini. & fi. catho. de sacrosanct. Eccle. episco. & cleri. & in multis titulis Authenticorum.

§. *His igitur.*

, quo ordine sint tradenda.
entiis, inconstantia & consilij imbecillitate loborat.

3 *Maria, hebraeis Haalma.*

1 Sūmatur sic: Iura † sunt tradenda, procedendo à facilioribus ad difficiliora, hoc dicit, sed intellectus textus est iste: Postquàm positę sunt diffinitiones dictæ, exponēda sunt iura populi Romani, procedendo primò leui & simplici via, quia si in principio animus infirmus studentiū difficultatibus oneraretur, sequeretur alterū duorū incōuenientiū; scilicet desertio studiorū, vel cum magno labore & diffidentia, quæ sæpe iuuenes auertit, perueniretur tardius ad id, ad
2 quod leuiori via fuisset peruentum. ¶Notandum primò † hîc, quòd in iuuenibus est inconstantia & infirmitas animi. ff. de procura. l. in causæ. & in Authen. de mona. §. cogitandum. colla. j. vnde dicit sapiens, Difficilia mihi tria sunt, & quartū penitus ignoro. Primū est, via aquilæ in cælo. Secundum, via colubri super petrā. Tertium, via nauis in medio mari. Quartū via viri in adolescētia. secūdum quod communiter exponunt literam Doctores. Et ideò iura dant eis in integrum restitutionem, vt infrà de hæredum qualit. & differen. §. sciendū. veritas tamen Hebraica habet, secundum Hyeronymū. & Nicolaum de Lyra, vt manifestū est: Quartū penitus ignoro viam viri in adolescentulis. Et est vera litera, & exponitur de Christo ad literam, qui fuit vir ab instanti cōceptionis, plenus gratia & sciētia,
3 & illius viri: viam in adolescētula, id est in beata virgine Maria, † quę apud Hebręos vocatur Haalma, id est, virgo abscōdita & singularis, Salomō penitus ignorauit, ꝗ & Euāgelicus Propheta Esaias ignarus tacuit, dicens, Generationē eius quis enarrabit: Aliâs de nullius viri via potest rationabiliter dici, quòd Salomō eā penitus ignorauerit, cùm omniū habuerit scientiam. ¶Opponitur contra prædicta sic: In iure non debet esse superfluitas, per §. quibus. in prima cōstitutione Codicis, sed hîc videtur superfluitas, quando dicit text. leui & simplici. Similiter, diligentissima interpretatione, igitur, &c. Solutio. Leui, refertur ad verba, & simplicia, ad sentētiam. Similiter diligentissima, refertur ad subtilitatem verborum, & exactissima, ad subtilitatem sententiæ, & sic non est superfluitas.

§. *Iuris præcepta.*

1 *Iuris præcepta, quæ, & quot sint.*
2 *Iurium potestas, & vsus.*
3 *Honestas in quibus consistat.*
4 *Iuris diffinitio, cum diffinito conuertitur.*
5 *Lædentis seipsum pœna.*
6 *Lædit, qui iuuare potest, & non facit.*
7 *Generis cognitio, infert speciei cognitionem.*

Summariũ & intellectus textus simul ponuntur sic: † Iuris præcepta sunt: honestè viuere, alterũ non lædere, ius suum cuiq; tribuere. ¶Notandũ primò, † quòd hîc ponuntur iuris præcepta, id est, iura quæ præcipiunt. Nã aliqua iura puniunt, & aliqua permittunt, vt ff. de legi. & senatusconsul. l. leges. Aliqua etiã iura consulunt, vt ff. de rei vendi. l. is qui. Aliqua etiã exhortantur, vt C. de transact. l. lage. ¶Notandum secundò, quòd ista † honestas põt consistere in matrimonio, vt ff. de ritu nup. l. semper. Potest etiã cõsistere in moribus, vt ff. de tuto. & curato. dat. ab his. l. scire oportet. §. penul. & vl. vbi dicitur, quòd boni mores plus quàm diuitiæ operantur, vt suprà in §. summa. dictũ est. ¶Notandũ tertiò, quòd † ista æquipollent cum diffinitione iuris, quæ sic dari solet: Ius, est ars æqui & boni, qua merito nos quis sacerdotes appellat. l. j. ff. de iusti. & iure. Nã iuris præcepta tantũ valent, sicut ars, quæ est collectio præceptorũ: honestè viuere, & alterum non lædere, tantum valent, sicut æqui & boni: & ius suum cuiq; tribuere, tantum valet, sicut qua merito nos quis sacerdotes apppellat, id est, sacra iura administrantes. ¶Opponitur primò sic: Etiam est præceptũ iuris, vt quis nõ lædat seipsum, quod hîc non ponitur, vt patet ff. de re milita. l. omne delictum. §. qui se. ergo non ponuntur hîc omnia præcepta iuris. Solutio. Verum est,
5 præceptum iuris esse, vt quis se non lædat. Et † ideò dicunt Doctores, ꝙ si clericus ex proposito læderet seipsum, caderet in canonẽ, si quis suadente. xvij. q. iiij. Sed illud prçceptũ continetur hîc sub illo: alterũ non lædere, sicut in præceptis legis diuinç, in dilectione pro-
6 ximi continetur dilectio suijpsius. ¶Opponitur † secundò, quia nõ solùm tenemur alterũ non lædere, sed etiam iuuare. lxxxvj. distin. c. pasce. Ergo sunt plura præcepta iuris. Solutio. Alterũ iuuare cõtinetur, in alterum non lædere, vt allega. distinct. nõ satis. Qui enim potest adiuuare, & non facit, pro certo lædit. xxiij. q. iij. c. qui potest obuiare. ¶Opponitur tertiò, & videtur, quòd ista duo: honestè viuere, & alterum non lædere, continentur in illo, quod est: ius suum vnicuiq; tribuere, vt suprà eodem, in diffinitione iustitiæ. Solut. Regula est, quando genus ponitur cũ aliqua sua specie copulatiuè, tunc genus intelligitur poni pro alia specie, aut alijs speciebus ab illa ex-
7 pressa. ¶Nota, † quòd per cognitionem generis deducitur quis bene ad speciem, vt notatur in l. j. ff. si certum petatur.

§. *Huius studij.*

1 *Ius, duplex: publicum, & priuatum.*
2 *Ius publicum, quot & quibus modis dicatur, & nu. 3. 4. 5.*
6 *Ius publicum Romanorum, ex quibus constet.*

7 *Ius priuatum, an contineat ius naturale.*

1 Summarium † & intellectus textus etiam ponũtur simul, quia est diuisio. Dicitur enim hîc, quòd duplex est ius, scilicet publicũ & priuatum. Publicũ, quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum est, quod ad statum singulorũ pertinet. De priuato ergo est dicendum, quod collectum est ex præceptis naturalibus iuris gentium & ciuili

2 bus. ¶Notandum primò, † quòd ius publicum dicitur multis modis. Vno modo, quod est authoritate publica factũ, & sic ius positiuum, vel naturale gentiũ, vel ciuile, vel etiam statuta municipalia,

3 dicuntur ius publicum. Secundò modo, † illud dicitur esse de iure publico, quod est ad vsum singulorũ in tota republica, vt sunt plateæ, vici, forum, & similia, de quibus ff. ne quid in loco publico. Ter

4 tio modo, † quod est in dominio reipublicæ, ad vsum singulorũ in illa republica cõtentorum, vt sunt molendina, pistrina, nemora, vt

5 ff. de contrahen. emptio. l. Celsus. Quarto modo, † dicitur ius publicum, quod est ad vtilitatem reipub. ordinatum, & ad ius vniuersitatis, & sic dicitur ius publicum Romanorũ, quod constat ex sacris, & ex sacerdotibus, & ex magistratibus, vt C. de summa trini. & fide ca

6 thol. l. inter claras. ¶ † Constat enim ex sacris, scilicet ecclesijs, monasterijs, &c. in quibus obtinetur venia peccatorum, vt ff. ne quid in loco publico. Constat etiam ex sacerdotibus, per quos obtinetur venia peccatorum. vt de pœni. distinc. vj. c. qui vult confiteri. & c. sacerdos. Et ideò etiã secundum ius ciuile quilibet Christianus tenetur vindicare iniuriã sacerdotũ, vt C. de episc. & cle. l. si quis in hoc genus. Constat etiam ex magistratibus, per quos iura cõseruantur.

7 ff. de origi. iuris. l. ij. §. post origi. ¶Notandum secundò, † quòd ius priuatum in suo toto continet ius naturale. Exemplum: vt nemo locupletetur cum alterius iactura, vt ff. de condic. indebi. l. nam natura. continet etiam ius gentiũ. Exemplum: vt quod quis ob tutelam sui corporis facit, iure facit, vt ff. de iust. & iur. l. iij. cõtinet etiam ius ciuile, vt de vsuca. præscriptionibus, & alijs, vt infrà patebit de vsucap. Hæc etiam eadem cõtinet ius publicum, & possunt poni eadem exempla. ¶Opponitur primò contra prædicta, & videtur quòd nõ solùm ius publicum Romanum cõstat ex sacris &c. quia in alijs locis etiam sunt ista. Solutio. Ista principaliter pertinet ad ius Romanum, & in illo iure primò sunt assumpta. vt ff. de origi. iur. l. ij. quanuis etiam in alijs rebus publicis, ex consequenti reperiantur, vt ff. de verbo. signifi. l. cum qui. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd textus non bene procedat, quia ponitur ius publicum in diuisione, & de eo non fit mentio in prosecutione. Solutio. Intellecto iure priuato faciliter intelligitur ius publicum, & licet hîc de eo non tra-

ctetur,

ctetur, alibi tamen fit mentio de eo, vt ff. de iure fisc. & C. eod. lib. x. per totum librum, & in duobus libris sequentibus.

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM, ET CIVILI.

TITVLVS II.

Diuisio huius tituli in tres partes.

Ontinuatur sic: Dictum est suprà titulo proximo. §. fin. quòd ius priuatum tripartitè collectum est, scilicet ex iure naturali gentiũ & ciuili. Idcirco nunc tractandum est de isto. Et † diuiditur iste titulus in tres partes: In prima facit quod dictum est. In secunda ibi, constat, ponit aliam diuisionem iuris. In tertia ibi, omne autem ius, ponit tertiam diuisionem. Prima pars subdiuiditur in quatuor. In prima tractatur de iure naturali. In secunda tractatur simul de iure ciuili & gentiũ. De ciuili ibi, Ius autem ciuile. De iure gentiũ ibi, quod verò. In tertia tractatur de iure ciuili per se, ibi, sed ius. In quarta de iure gentium per se, ibi, Ius autem gentium.

§. *Ius naturale.*

1 *Ius naturale, quid.*
2 *Coniugium, à iure naturali manauit. limit. & nu seq.*
4 *Pater tenetur de iure naturali alere filium, etiam naturalem. Et quid de filijs in parentes? nume. 5.*
6 *Ius naturale, variè accipitur.*
7 *Cœlum, quomodo accipiatur in textu*
8 *Coniunctio masculi & fœminæ, est duplex.*

1 Summat sic: Id, quod † natura omnia animalia docuit, dicitur ius naturale. Intellectus textus est iste: Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit, & non solùm cõuenit homini, sed omnibus
2 animalib. nascentibus in cœlo, in terra, & in mari. † Et ex isto iure descendit maris & fœminæ cõiugatio, quòd matrimonium appellatur, prolium procreatio & educatio. ¶Notandũ primò, quòd conuenientius intelligitur, naturã hîc poni pro natura naturata, quàm
3 pro naturante, quæ est ipse Deus. ¶Notandum secundò, † quòd matrimonium originaliter est de iure naturali; sed propter banna est de iure gentiũ, sed quo ad solennitatẽ & aliquàm formalitatem, est de iure ciuili. Quòd enim inter aliquas personas prohibet matrimonium, vt infrà de nuptijs. & ff. de ritu nupt. per totũ. est de iure ciuili.
4 ¶Notandũ tertiò, † quòd pater de iure naturali, debet nutrire filiũ suum, vt hîc, & ff. vnde liberi. l. scrip. hęred. Et non solùm filiũ legi-

timum, sed etiam naturalem, vt ff. de agnoscen. libe. l. si quis. §. sed si
5 filius. Sic † etiã filij tenẽtur nutrire parentes in necessitate, vt eadẽ l. & ff. fami. erciscun. l. si filias. Sed nõ tenetur pater nutrire filiũ spurium, vt in Auth. qui. mo. natur. efficiuntur legitimi. §. j. colla. vij. & hoc iure ciuili. Iure tamen canonico tenetur, vt in c. cùm haberet. extrà de eo, qui duxit in matrimo. quam polluit per adulteriũ. Mater etiam tenetur nutrire filiũ primo triennio, etiam vulgò conceptum, vt C. de pat. pote. l. nec filium. ¶Contra prædicta opponitur primò sic: Quia in prima dist. decreti, ius naturale definit sic, quòd in Lege & in Euangelio continetur, ergo non bene definitur hìc.
6 Solutio. † Ius naturale accipitur multis modis: Vno modo, pro iure gentium, vt infrà de rerum diuisi. §. singulorũ. Secundo modo, pro iure pactorũ, & sic pro iure prætorio, vt ff. de pac. l. j. Tertio modo, pro iure contrario iuri pactorũ, scilicet quo pacta rescinduntur, vt ff. de mino. l. j. Quarto modo, pro iure quod est ex instinctu naturæ, & ita capitur hìc. Quinto, pro eo, quod est de dictamine rationis, &
7 sic capitur in opposito siue obiecto. ¶Opponitur † secundò: nullũ animal generatur in cœlo, ergo hoc inconuenienter dicitur in tex. Solutio. Cœlum capitur hìc pro aëre, & sic aues habitantes in arboribus, dicuntur nasci in cœlo, vt infrà de rerum diuisio. §. apium. Ex quo patet secundum aliquos Doctores, quòd si aliquis bannitus extra territorium, reperiretur in arbore, nõ posset apprehendi vt bannitus. ¶Opponitur tertiò, & videtur, quòd coniunctio maris & fœminæ non sit de iure naturali, quia illa interdum est illicita, vt forni
8 caria, sed ius est æqui & boni. Solutio. Duplex † est coniunctio maris & fœminæ, scilicet corporum & animorum. Coniunctio corporum est de iure naturali. capiendo ius naturale quarto modo, & habet illicitatem nõ ab illo iure, sed de iure naturali quinto modo, & ex illo eodem modo quinto iure dicto, est coniunctio animorum, quæ vocatur matrimonium, vt ff. de regu. iuris. l. nuptias.

§. *Ius autem ciuile.*

1 *Ius ciuile, quid. Et quot modis dicatur nume. 3.*
2 *Populi diuersitas, uarium inducit regimen.*
4 *Tutela, est de iure gentium, & ciuili, & id variè.*

1 Summatur sic: † Ius ciuile est, quod quælibet ciuitas sibi cõstituit. Intellectus textus est iste, quòd ius ciuile aut gentium sic diuiditur. Nam populi, qui legibus & morib. reguntur, partim suo proprio, & partim cõmuni iure omnium hominum vtuntur. Nam vnaquæq; ciuitas constituit sibi ius, & hoc vocatur ius ciuile, quasi ius proprium
2 ciuitatis. ¶Notandum † primò, circa istum textũ, quòd quidam populi

puli regũtur moribus & nõ legibus, quidã legibus & moribus, quidam nec legibus nec moribus, vt homines syluestres. ¶Opponitur contra textum, quia ius ciuile dicitur lex xij. tabularũ, vt ff. de iusti. & iure. l. ius autem ciuile. §. hoc igitur. Ergo non est ius ciuitatis. Solutio † Ius ciuile dicitur multis modis. Vno modo, statuta municipalia, dicuntur ius ciuile, vt C. de mancipia. libe. l. j. Secundo modo, dicitur ius ciuile, lex xij. tabularum, vt in argumento. Tertio modo, dicitur ius ciuile, omne ius nõ prætorium, vt ff. de iusti. & iure. l. ius auté ciuile. §. ius prætorium. Quarto modo, dicitur disputatio prudentũ, quæ fuit facta super legẽ xij. tabularũ, vt ff. de orig. iur. l. ij. §. ea disputatio. Quinto modo, capitur pro omni iure scripto, vt ff. de variis & extra ordina. cogni. l. j. in §. autem res sanctissima. Sexto modo, dicitur ius ciuile, quod additur iuri naturali, vt solennitas, vel formalitas matrimonij, vel quod abstrahitur iure naturali, vt in vsucapione, vel etiam quod additur iuri gentium, vt tutel. † quæ inuentione & origine est de iure gentium, sed approbatione est de iure ciuili, vel etiam quod abstrahitur iuri gentium, vt restrictio potestatis dominicæ super seruos, vt infra de his, qui sui vel alieni iuris sunt. §. sed hoc tempore.

§. *Quod verò natura.*

Ius gentium, manat à dictamine rationis naturalis.
Parentibus parêre, & patriam tueri, sunt de iure gentiũ. Item, pacta & conuentiones. 1 2
Populum quot homines faciant: quot collegium: quot turbam. Item, quot porci aut oues gregem. 3 4
Dominia qualiter, & quo iure acquirantur, remissiuè.
Ius populi Rom. est duplex.

Potest sic summari: Ius gentiũ est à dictamine rationis naturalis. Et intellectus textus est iste, quod illud, quod naturalis ratio inter omnes homines cõstituit, id apud omnes gẽtes æqualiter seruatur, & vocatur ius gentium, sic populus Romanus partim suo iure proprio, & partim cõmuni iure omnium vtitur. Et hæc qualia sint, infra suis locis dicetur. ¶† Notandum primò, quòd ius gentium est de dictamine naturalis rationis, & sic sępe vocatur ius naturale, vt hic, & infra §. vlti. eo. tit. Et ideò ibi dicitur, istud ius est immutabile, & per hoc intelligitur gl. super verbo naturale. ¶† Notandũ secũdò, quòd religio diuina, parêre parentibus, & patriæ repellere violentias, sunt de iure gentiũ, vt ff. de iusti. & iure. l. j. in fine. De hoc iure etiã sunt pacta, & conuentiones, vt statim patebit. §. ius autem gentium. eo. tit. Et per hoc intelligitur glo. super verbo, vtuntur. ¶ Notandum

3 tandum † tertiò, circa verbum populus, quòd decem homines faciunt populum, duo congregationem, tres collegium, xv. turbam, sed quinq; porci, vel decem oues faciunt gregem, vt vult Bart. in l. prætor. ff. vi bono. raptorum. & in gloss. in c. j. de elec. lib. vj. ¶Notandum finaliter, † circa gloss. verbi, quæ singula. quòd ista dicentur infrà de rerum diuisione. §. singulorum. vbi declaratur, qualiter dominia acquiruntur iure gentiũ, & infrà de vsucap. & titu. sequen: qualiter dominia acquiruntur iure ciuili, vel etiam iure gentium, dicetur infrà §. vltimo. eod. titul. vbi dicitur, quòd alterum, scilicet ius gentium, est immutabile, & alterum, scilicet ius ciuile, est mutabile, & sic intelligitur illa glos. quæ satis confusè est posita super ver

4 (see left margin at "tandum finaliter")

5 bo, quæ singula. & super verbo, proponemus. ¶Opponitur sic, † & videtur, quòd populus Romanus non vtitur iure proprio. sicut dicitur in textu. quia ius populi Romani est lex, vt infrà patebit eodem titulo. §. lex. Sed lex est communis. Solutio. Duplex est ius populi Romani. Quoddam, quòd constitutum est pro populo in vrbe Romana tantùm, & hoc dicitur ius populi Romani propriũ. Aliud est, quod est constitutum pro omni populo sub Romano imperio, & sic dicitur ius populi Romani commune; & per hoc intelligitur glos. super verbo suo.

§. *Sed ius quidem.*

1 *Ius, simpliciter positum, de quo intelligatur.*
2 *Atheniensium ius, per quos fuerit compositum.*
3 *Legatum factum ecclesiæ, de qua in dubio intelligatur.*
4 *Romani, vnde dicti: item vnde Quirites.*

Summatur sic: A qualibet ciuitate capit denominationẽ suã Ius ciuile. Et intellectus textus est iste: quòd ius ciuile appellatur à ciuitate, vbi componitur, vt ius Atheniensium, vocatur cõpositum per Solonem vel Draconem. Et sic ius quo populus Romanus vtitur, vocatur ius Romanum, vel ius Quiritum: Romani enim appellãtur à Romulo, de quo in c. Moses. in glos. distinctione vij. habetur quòd paucas leges dedit Romanis, vt ff. de orig. iur. l. ij. & ergo Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus Romanis leges dedit, licet à
1 Romulo nomẽ habeant, sicut Quirites dicuntur à Quirino. † Quando tamẽ ius ponitur sine expressione ciuitatis, cuius est, intelligitur ius Romanũ, sicut quãdo dicitur poëta, intelligitur Homerus, apud
2 Græcos, apud nos Vergilius. ¶Notandũ primò, † quòd per Solonem & Dracõnẽ statuta Atheniensium sunt composita, & per ipsos Athenienses approbata & vocantur ius ciuile Atheniensiũ. Sunt ergo hæc nomina componentiũ tale ius, & sic intelligitur gloss. super

verbo,Solonis. ¶No tandum secundò,†quòd ex isto textu colligitur tritum prouerbium rationalium philosophorum, scilicet quòd analogũ stat pro significato suo famosiori,vt hîc exemplificatur,& eodẽ modò,cùm dicitur Apostolus,intelligitur Paulus:cùm dicitur Sapiẽs,intelligitur Salomon:cùm dicitur Philosophus, intelligitur Aristoteles.Et ex isto patet,ꝙ si legatũ sit ecclesię aliquid sine specificatione, intelligitur de ecclesia principaliori, vt metropolitana,vel cathedrali.infrà de actio.§.item mista.Inde etiã est,ꝙ iuxta stylum curiæ Romanæ impetrantes beneficia,in ecclesiis præfatis, non specificant dicendo in ecclesia sancti Petri, vel Pauli. Hæc Ioan.Fabri.¶Opponitur,†Romani & Quirites idem sunt,ergo hîc est superfluitas. Solutio. Alia & alia ratione dicuntur Romani, & Quirites.dicuntur enim à Romulo eorum primo rege Romani, vt dictum fuit in declaratione textus.Et à Quirino Quirites, qui sic dictus est,quia vsus est Quirite,id est hasta in bello.

§. *Ius autem gentium.*

Bella,captiuitates,& seruitutes,item omnes penè contractus,à iure gentium prodierunt.Limit.nume.10.

Ius gentium primæuum,quid.Item,quid secundarium.nu.3.

Obligationes,vnde processerint.

Bellum,est duplex.& nu.7.

Moderamen inculpatæ tutelæ, quæ & quot requirat,

Homines,an serui,an liberi nascantur.

Seruitus,vnde introducta.

Summatur sic:A†iure gentiũ processerunt bella, captiuitates,& seruitutes,& penè omnes cõtractus.Et intellectus tex.est iste: quòd ius gentiũ est commune omni generi humano,id est,omni homini, quia vsu exigẽte & necessitate gẽtes in principio inceperũt aliqua iura cõstituere,& ex isto orta sunt bella,captiuitates, &c.quæ sunt cõtraria iuri naturali.Ex isto etiã introducti sunt penè omnes cõtractus,vt emptio,venditio,locatio,conductio,societas,depositum, mutuũ,& alij cõtractus,præter quatuor,de quibus mox infrà in vl. oppo.¶Notandum primò, † quòd gentes in principio seruabant quæ erant de dictamine rationis,vt sibi inuicẽ fidem & pacta si- cõstitutione alicuius iuris,& hoc vocatur ius gentium primæuũ. Deinde†postquàm distincta sunt dominia,& factæ sunt appropriationes,inceperũt aliquas constitutiones facere, quas seruabant pro e. vt quòd vnus nõ ingrederetur vineã alterius,nec rem alterius occuparet. Et hoc dicitur ius gentiũ secundarium, de quo ff.de iu. & iure.Lex hoc iure.¶Notandũ secundò, quòd † dicitur notanter,

ter, quòd ex isto iure processerunt cōtractus, & non obligationes, quia obligationes ex maleficio, vel quasi procedũt ex lege xij. tabularũ & aliis legibus, vt in fi. glo. vlti. ¶Opponitur primò sic, & videtur quòd inconuenienter dicitur in textu, omni generi humano, quia nō est nisi vnum genus humanum. Solutio. Genus humanum ponitur hîc pro homine, & sic intelligitur gl. in verbo omni. ¶Op
5 ponitur † secũdò, & videtur, quòd bellũ nō sit de iure gentium, quia videtur esse contra ius, vt ff. de vsufruc. l. æquissimum. Solutio. Duplex est bellum. Nam quoddam est iniustum, & hoc nō est de iure gentiũ. Quoddam autem est iustum, quod cōtingit diuersis modis. Primò, propter repulsionẽ violentię, vt ff. de iustitia & iure. l. vim.
6 & ff. de vi & vi arma. l. j. §. vim vi. quod tamẽ fieri † debet cum moderamine inculpatę tutelę, ad quod tria requirũtur. Primò, armorũ æqualitas: Non enim debeo inuadentem me cum pugno, percutere gladio. Secundò, tēporis congruitas: non enim debeo isto iure verberantẽ me hodiè, cras verberare. Tertiò, requiritur ineuitabilis necessitas: Si enim salua honestate personæ meæ possum fugere, non
7 debeo inuadentẽ me percutere. C. vnde vi. l. j. Secundò, bellum † est iustũ, quando est indictum à Principe, vel eius authoritate, vt ff. de capti. & postli. reuers. l. hostes. Tertio modo, contra depopulatores agrorũ, vt C. quando licet sine iudice se vindicare. l. vnica. Quartò contra debitorẽ fugientem, si iudex non sit præsens, vt ff. de his qui
8 in fraudẽ credi. l. ait prætor. §. debitorem. ¶ † Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ omnes homines nascantur liberi hodie, sicut olim, ergo non cōuenienter dicitur in textu: ab initio. Solutio. Verum est, quòd omnes homines modò iure naturali liberi nascuntur, sed iure gentium, quo dominium est introductum, aliqui nascũtur serui, vt infrà patebit, de iure personarum. in §. serui. & ff. de nata. restitu. l. in-
9 terdũ. Sed replicatur, † quia seruitus dicitur introducta per ebrietatem, vt in c. sexto die. xxxv. distinct. ergo non iure gentium. Solutio. c. ill. id. sexto die. debet intelligi, ꝙ seruitus est introducta per ebrietatẽ inuētione Dicitur enim ibi, quòd antè, quàm erat vinum, omniũ erat vna libertas. Sed dicitur esse de iure gētium hîc appro-
10 batione. ¶Opponitur quartò, † & videtur, quòd non omnes contractus sunt de iure gentium, quia stipulatio est contractus, & non est de illo iure, vt infrà de actio. §. de constituta. Solutio. Dicendum quòd textus soluit istã oppositionem, cùm dicit penè. Nam stipulatio, vt dictum est, non est de iure gentium, sed de iure ciuili, sic nec etiam contractus emphyteoticus, vt infrà locati. §. adeò. Sic etiam nec contractus de literarum obligationibus, vt infrà eodem titulo per totum. sic nec contractus sponsalitiæ largitatis, id est, do-

nationis

nationis propter nuptias, vt in Authentic. vt sposali.largit.§.primo.collatione ix. Et ex isto intelliguntur gloss. super verbo, initio, & verbo, penè.

§. Constat.

1 *Diuisio huius §.in tres partes.*
2 *Ius,omne,aut scriptum,aut non scriptum.*

Nõ summatur, quia procedit diuisiuè,& hęc est secũda pars principalis huius tituli,& diuiditur in tres partes. In †prima ponitur diuisio. In secũda ibi, Scriptũ, prosequitur Imperator vnũ membrũ diuisionis. Et in tertia ibi, ex nõ scripto, prosequitur aliud membrũ. †Primò ergo dicit, quòd omne ius aut est scriptum, aut est nõ scriptum. ¶Notandum, quòd Imperator loquitur hîc de iure Romano in communi, de quo suprà §.sed ius. versi. sed quoties. quia hoc in sua generalitate continet ius scriptum & non scriptum.

§. Scriptum

Iuris scripti sex sunt partes.

Non summatur, quia etiã procedit diuisiuè. Dicit enim, †quòd iuris scripti sex sunt species, scilicet lex, plebiscitũ, senatuscõsultum, principũ placita, prætorum edicta,& responsa prudentum. ¶Notandum, quòd de declaratione glosæ istius textus super verbo, senatusconsultum, dicetur in §.senatusconsultum.

§. Lex, est.

Lex, quid.& nume.3. Et quomodo fieret nu.2.

Nõ summatur, quia est diffinitio legis, quę talis est: †Lex est quod populus Romanus senatorio magistratu(veluti cõsule) cõstituebat.

¶Notandũ, quòd lex fiebat hoc modo: † Nam senatores conuocabant populũ,& interrogabant eum, an placerent statuta per eos facta,& respõdente populo, quòd sic, tunc erat lex, vt ff.de orig.iur l.ij.& ex isto patet gloss.super verbo, veluti. ¶Opponitur primò sic, quia aliter diffinitur lex. ff.de leg.& senatusconsul.l.ij. vbi dicitur, quòd lex †est sanctio sancta, iubens honesta,& prohibens cõtraria. Solutio. Ibi diffinitur lex per causam formalem & finalem, sed hîc diffinitur per causam efficientem. ¶Opponitur secũdò sic: Senatores non interrogabant populum, sed Consul, vt dicitur in l. ij. alleg. ff.de orig.iuris. Solutio: Consul interrogabat nomine Senatorum. Quod autem quis facit per alium, perinde est ac si faceret per seipsum, vt ff.de vi & vi arma.l.j §.deiecisse.& ff.de administra.tut.l.ita autem.§.gessisse.& de regu.iuris.regula, quæ facit.lib.vj. nam rectè nostra facimus, quibus à nobis authoritas impartitur, vt C.de vete. iure enuclean.l.j.versi.omnia.

§.Plebis

§. Plebiscitum.

1 *Plebiscitum, quid.*
2 *Populus, & plebs, quid differant.*
3 *Plebiscita, quomodo fierent.*
4 *Iudices quatenus possint capere esculenta & poculenta.*
5 *Patricij, dicuntur patres conscripti.*
6 *Legum & plebiscitorum vis & authoritas, an eadem.*

1 Summatur sic:† Plebiscitum est, quod plebs plebeio magistratu
2 (veluti tribuno) cōstituebat.† Et differt plebs à populo, vt species à genere. Nam populus nobiles & ignobiles significat: plebs autē solum ignobiles. Et habēt plebiscita eandē vim cum legibus, ex lege Hortensia, ex quo patet intellectus textus. ¶Notandū primò, quod plebiscita fiebāt hoc modo:† Erat enim quidam Tribunus, qui no-
3 mine magistratus plebeiorū, interrogabat plebem, an statuta ordinata per magistratū prædictum, eis placerent: & cum responderet, sic, erāt plebiscita, vt ff. de orig. iuris. l. ij. §. exactis. Et de istis plebiscitis sæpe habemus in iure, vt infrà ad legē Aquiliam. §. cæterùm.
4 & §. hoc tamen. & ff. de offic. proconsul. l. solent. † vbi dicitur, quòd iudices possunt recipere esculenta & poculenta. Hoc verū est, si nō habuerint salarium: secus autē, si habuerint salarium, & hoc interdum de ordinariis: secus autem de delegatis. c. statutum, de rescri. §.
5 insuper. lib. vj. Ioan. Fab. ¶Notandum secundò, † quòd patricij dicuntur patres conscripti, erāt enim scripti, & tāquam patres principū, vt infrà quibus mod. ius patriæ potesta. solui. §. filius. ¶Notan-
6 dum tertiò, † quòd leges propter authoritatē condentium, plus valebant, quàm plebiscita, vt C. de legi. & cōstitu. princip. l. humanū. Sed quidam Hortensius nomine, ordinauit & composuit inter nobiles & ignobiles, quòd plebiscita valerēt sicut leges. Et per hoc intelligitur textus & glos. in fin. huius §. & §. initium fuisse. ff. de orig. iur. Istius Hortensij facit Cicero mentionem in Bruto. Dictator existens, legem tulit, vt senatores quoque & patricij plebiscitis tenerentur. Author est Philel. in libro, quem de legibus inscripsit. ¶Opponitur, & videtur, quòd plebs non debet dici species, sed genus, quia species in Logica, est genus in Iure, vt ff. si cert. peta. l. ij. §. creditum. Solutio. Genus & species hîc in textu valent tantum, sicut magis commune, & minus commune.

§ Senatusconsultum.

1 *Senatusconsultum, quid.*
2 *Senatoribus ius datum condēda legis, Et quod illi numero: & quanta authoritate præditi. nume. 3.*

Senatus

Senatus conuocandi ratio.

Senatuſconſultũ eſt,† quod Senatus conſtituit. Cum enim populus Romanus augeretur,vt ſine magna difficultate nõ poſſet ſimul conuenire ad faciendum legẽ,viſum eſt æquũ eſſe, vt loco populi conſuleretur Senatus.Ex quo ſummario patet intellectus textus. ¶ Notandum primò,†circa iſtum textum,quòd ſicut lex fiebat per Senatores interrogantes populũ(mediante Conſule) ſic cùm populus multiplicatus fuit,tranſlata eſt poteſtas cõdendi iura,in Senatores,vt ff.de legi.& ſenatuſconſul.l.nõ ambigitur. † Erãt enim cẽtum Senatores,vt C.de peti.hæredi l.fina. Et hoc modo hodie populus transfert poteſtatem faciendi ſtatuta,in rectores ciuitatũ & cõmunitatum,vt notatur in rubrica C.quæ ſit longa conſuet. qui quidem rectore: ſunt loco decurionũ,vt notatur in rubrica,de decurionibus,libro x.Et debeant habere locum, in quo ad reddendũ iura conueniant,vt C,de decurio.l.ij.lib.x.Et † conuocãtur ſimul per præconẽ, tubam vel campanam,vt ff.de regu.iuris.l. aliud.& non valet per eos factum,niſi ad minus à duabus partibus,vt C.de decurio.l.nominationem.lib.x.Et non debent ſeparatim ius proferre,vel per nuntium,vt colligitur extrà de elect.c.in geneſi.ſed debent ſimul & per vnum ius exprimere.

§. *Sed & quod Principi placuit.*

Placita principum,quam vim habeant.& nu.3.& 4.
Perſonalia,non tranſgrediuntur perſonam.limit.nu.8.
Papa,an poſſit quid iuris decernere ſine conſilio Cardinalium.
Princeps legem facit variè.
Princeps poteſt & remittere pœnam delicti:& eam augere.

Summatur ſic:†Placita Principum habeat vim legis,ſi nõ ſint perſonalia,Intellectus textus eſt iſte:Illud quod Principi placet,habet vim legis,per legẽ regiam,qua populus totũ imperium & poteſtatem Principi conceſsit.Et ideò,quod Princeps per Epiſtolã cõſtituit,vel per ſententiã decernit,vel per edictum præcipit,eſt lex. Perſonalia†tamen non tranſgrediuntur perſonã,vt ſi Princeps alicui indulget,vel pœnam irrogat,ſeu priuilegiũ dat,non tranſit ad alios. ¶ Notandum primò, †quod non omne placitũ Principis habet vim legis. Nã ſicut non omnis vox iudicis,eſt ſententia. C. de ſenten.l.ex ſtipulatione: ſic nõ omne placitũ Principis, eſt lex. Et cognoſcitur ex quatuor ſignis,vt ff.de legi.& cõſti.l.leges.an Princeps velit facere legem generalẽ.Primũ,ſi dicit, hac lege edictali dicimus & cæt.vt C.de ſecund.nupt.l.hac edictali.Secundũ,ſi dicit,hac generali lege. Tertium ſignũ,ſi mittatur Magiſtratui, vel

Senatoribus. Quartum signum est, si mandetur in similibus casibus
4 secundum eã iudicari. ¶Notantũ secundò, †quòd per legem regiam populus transtulit potestatẽ faciendi iura in Principem, vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde. Et ideò solus Princeps potest leges condere, rationabile tamen est, vt populũ auiset, vt C. de legi. & constitu. princi. l. humanum. & nota. in verb. refertur. Hodie tamẽ populus etiã per rectores suos facit iura, vt dictum est, circa §. proxi. suprà.
5 De† Papa dicit Ioan. Monach. in c. super eo. de hæreti. lib. vj. quòd sine Cardinalibus potest ius cõdere. licet Archidiaconus in c. quan uis. de offic. ordina. eodẽ lib. dicat contrarium. ¶Notandum ter-
6 tiò, †quòd Princeps interdũ facit legem per Epistolam, vt infrà de his, qui sui vel alie. iuris sunt. §. fina. versi. dominorũ. Interdum per sententiã, vt C. de legi. & constitu. princi. l. fi. Et hoc intelligitur de sententia diffinitiua. si enim sit interlocutoria, nõ est lex, nisi Princeps hoc exprimat, vt ff. de legib. & senatusconsul. l. ij. Interdũ per edictũ, vt C. de legi. & constitu. princip. l. ij. ¶Notandum finaliter,
7 quòd† Princeps interdũ indulget alicui delictum suum seu pœnã, pro delicto infligendã; propter meritum suum, quia multum forte seruiuit Principi. Et interdum irrogat pœnã maiorem, quàm meruit punitus, ad terrorẽ aliorum, vt ff. de pœn. l. aut facta. §. fina. Interdũ dat priuilegia, quib⁹ succurrit priuilegiatis, vt priuilegia clericorũ. C. de episc. & cleri. & in multis aliis iuribus. Et hæc sunt personalia, quæ non transgrediuntur personas, ad exemplũ, quia non exemplis, sed legibus iudicandũ est, l. nemo iudex. ff. de iurif. om. iu
8 dic. ¶Opponitur sic. † & videtur, quòd personalia transgrediuntur personas per l. j. ff. quod quisq; iuris statuit. Solutio. In illa lege, priuilegiũ transgreditur personã, non per se, sed per accidens, propter scilicet aduersariũ suũ. Nam in iudicio debet esse æqualitas inter actorẽ & reum, vt ff. de postulando. l. prouidendum, & hoc modo etiam soluitur lex fi. C. de fruct. & litium expen.

§. *Prætorum quoq;*

1 *Prætorum edicta, habent vim legis.*
2 *Prætorum edicta, in albo prætorio scribebantur.*
3 *Ædilium creatio, & munus.*

1 Summatur sic: † Prætorum edicta, habent authoritatem legis, & vocãtur ius honorarium, sub quo iure etiã continentur edicta ædilitia, hoc dicit, ex quo patet intellectus textus. ¶Notãdum primò,
2 quòd† edicta prætorũ scribebantur in albo prętorio, ff. de iurisdic. omni. iudic. l. si quis id quod in primo responso. ¶Notandũ secun
3 dò, †quòd Aediles erant prætores seu iudices, qui habebãt respectũ
ad ædifi

ad ędificia,& ad domos ne perirent incendio vel ruina,habebāt etiā respectum ad animalia morbosa,vt ff.de ædil.edict.l.j.& erāt inter prætores,vt infrà de diuisione stipu.§.prætorias.& ff.de verbo.obliga.l.v.§.prætoriæ.

§. *Responsa prudentum.*

1 *Responsa prudentum,quid.*
2 *Sententia, quid: quid opinio*
3 *Iuris interpretandi potestas antiquitus data quibusdam.*

1 Summatur sic:†Responsa prudentum, sunt sententiæ & opiniones illorum,quibus à Cæsare data erat antiquitus potestas condēdi iura,à quibus nō licebat iudices recedere,hoc dicit, & ex summario
2 patet intellectus textus.¶Notandum primò,†quòd sententia,est firma & indubitata responsio.Sed opinio,est cum dubitatione respon
3 sio.¶Notandum secundò, † quòd antiquitus quibusdam dabatur authoritas interpretandi iura & condendi,vt erat Vlpianus,Papinianus &c.ff.de orig.iur.l.ij.§.post originem.¶Opponitur sic: Doctores & promoti in iure,habent authoritatem interpretandi iura, vt C.de professo.qui in vrbe Constantinopo.l.vnica.lib.xij.Et tamen licet à sententiis & opinionibus Doctorum recedere,vt notatur in l. si de interpretatione.ff.de legi.& senatusconsu.l.Solutio. Notanter dicitur in textu antiquitus.Tūc enim dabatur illis potestas prędictā Sed modò licet à sententiis Doctorum recedere: Ipsimet enim Doctores possunt opinionem suam mutare,C.de fur.l.manifestissimi. & xxiij.q.vj.c.vides.Et quòd datur eis potestas interpretandi & exponendi iura,hoc efficit, quòd ipsi id facere possunt,& non alij,nōn tamen habent per hoc potestatem condendi iura.

§. *Ex non scripto.*

1 *Mores diuturni consensu vtentium comprobati,imitantur legem.Et quanto tēpore eorum diuturnitas intelligatur.nu.2.*
3 *Consuetudo,an bina vice inducatur.*
4 *Consuetudo,quid.& quomodo inducatur nume.5.& 9.*
6 *Consuetudo,non est de irrationabili aut inhonesto.*
7 *Consuetudinis vsus & nu.10.*
8 *Error impedit consensum.*
11 *Consuetudinem allegans,an teneatur eam probare.*
12 *Consuetudo ius diuinum non corrigit.distinguit tamen interdum. & declarat. Et quam legem tollat nume 13.*

Continuatur sic: Dictum est suprà de primo membro diuisionis positæ suprà in §.constat. Consequenter dicendum est de secundo
1 membro eiusdem diuisionis,& summatur sic:Diuturni†mores con-

ſenſu vtentium comprobati, imitantur legẽ, hoc dicit, ex quo patet etiam intellectus textus. ¶Notandum primò, quòd iſte §. loquitur
2 de iure conſuetudinario. †Hæc autẽ diuturnitas intelligitur x. annorũ, vt ff. qui, & a quibus manumittere licet. l. ſi cum fideicõmiſ-
3 ſaria. §. Ariſto. Nec† oportet morem illum, de quo eſt conſuetudo, toto iſto tẽpore eſſe in vſu ſed ſufficit eũ bina vice in vſu fuiſſe, vt C. de epiſcopa. audiẽ. l. iij. in fine. in ver. cõſuetudini. facit gl. ſupra rubr. C. eod. & l. diuturna. ff. de legib⁹. vel querimoniam contra talem morem ſiue conſuetudinẽ factã, iudicialiter reiectam eſſe ſeu libellũ in iudicio oblatũ eſſe reiectum, vt ff. de legi. & ſenatuſconſul. l. cum de cõſuetudine facit glo. in verbo inueterata. l. de quib⁹ ff. eodẽ. Si tamẽ mos iſte eſſet notorius, ſufficeret ſemel in vſu fuiſſe, vt ff. de ritu nup. l. penult. Et hæc vera sũt de iure ciuili, ſecus de iure canonico, quia hoc modo, quo ad cõſuetudinẽ, non ſufficit binus actus, ſed requiritur præſcriptio quadraginta annorũ. vt extrà
4 de conſuetu. c. fi. ¶Notandum ſecũdò, †quòd conſuetudo, eſt ius non ſcriptũ, moribus populi, vel maioris partis rectè initiatũ, continuatum, comprobatum, rationabile, honeſtũ, vim legis obtinens. Dicitur primò, Ius non ſcriptũ, quia cõſuetudo non eſt ſcripta in corpore iuris, quãuis aliquæ cõſuetudines ſcribãtur pro memoria, de cõſuetudinib⁹ feudalibus patet, & multis alijs. †Dicitur moribus pop[...], vel maioris partis, quia minor pars populi nõ poteſt facere conſuetudinẽ. Dicitur etiã continuatũ, quia ſi per populum contradicatur, vel contrariũ in iudicio obtineatur, vel interrũpatur non eſt cõſuetudo, vt ff. de legi. & ſenatuſcõſul. l. diuturna. Dicitur cõprobatum, ſcilicet ad minus per duos actus aut per vnũ in
6 notorio, vt dictũ eſt in primo notabili. † Dicitur rationabile, quia cõſuetudo nõ poteſt eſſe de irrationabili, vt de peccato, vt extra de conſuetu. c. fin. Dicitur honeſtũ, quia non eſt conſuetudo de inhoneſto. Et ideò poteſt eſſe conſuetudo de portando lumen tempore nocturno, quia hoc eſt honeſtũ. Nam qui malè agit. odit lucem. ff. de furt. l. j. & ſic eſt conſuetudo, quòd Doctores deferunt aurum & variũ, vt C. de fabric. l. ſtigmata. l. xj. ¶ Notandum tertiò, quòd
7 cõſuetudo† interdũ imitatur legem vt hîc dicitur. Interdum interpretatur legẽ, vt ff. de legi. & ſenatuſconſul. l. ſi de interpretatione Et interdũ corrigit legem, vt ff. de legibus. l. de quibus & ibi Bart.
8 ¶Notandũ quartò, † quod ad cõſenſum requiritur ſciẽtia. Error enim impedit cõſenſum, vt ff. de legi. l. quod nõ ratione. Et ideò ſi populus cõſentiat per errorem, non eſt cõſuetudo, Debet etiam populus habere animũ, vt illo vtatur, tanquàm conſuetudine, vt extrà de eo, qui mittitur in poſſeſsionẽ cauſa rei ſeruãdę. c. cùm veniſſet

Oppo

9 ¶Opponitur primò sic, †Et videtur, quòd ad consuetudinē non suf
ficiat tempus decem annorū per l.j ff.de aqua pluu.arcen.vbi dici
tur, quòd requiritur, tempus cuius non est initiū in memoria homi
num. Solutio. Illa lex & quædam aliæ loquuntur in casibus specia
libus, quia ibi tractatur de reseruatis principi, & de præiudicialib⁹,
in quibus populus nō habet potestatē ius faciendi. ¶Opponitur se-
cundò, & videtur, quòd consuetudo non habeat vim legis &c. quia
per legem est iudicandum, sed consuetudine, cùm sit ex exēplis, nō
videtur iudicandū esse, vt C.de senten.& interlocu.omni. iudic. l.
nemo iudex. vbi dicitur, quòd exemplis non est iudicandū. & facit
ff.de offic.præsi.l.sed licet. Solutio. Verum est, quòd exemplis non
10 est iudicandum, † sed tamen iudicandū est ex consuetudine, quę rē
sultet ex exemplis, & ita aliquid valet in obliquo, quod nō valet di
rectè. Simile est ff.quæ res pignori obligari nu ponunt.l.Aristo. Et
ideò si peto aliquid ex promissio, & promissio potest probari ex lon
go vsu, debetur mihi, vt ff.de vsu.l.cum in rem verso. ¶Opponitur
11 tertiò † ad idem, & videtur, quòd consuetudo non habeat vim legis
quia allegans consuetudinē debet eam probare, cùm sit facti, vt c.
j.de consuetudi.libro vj.& ff.de iuris & facti ignorātia.l.j. Sed alle
gans legē nō habet eā probare. Solutio. Aliud est de iure scripto &
nō scripto. Allegans enim ius scriptū nō oneratur probatione, sicut
allegās ius nō scriptū, quale est consuetudo, & potest probari per te
stes vel per instrumenta, vt C.de fide instrumentorum l. 1 exercendis.
¶Opponitur quartò, & videtur, quòd consuetudo non tollat neque
corrigat legē, vt C.si contra ius vel vtilitatem publicam. l. finali.
12 Solutio. Aliqua † est lex diuina, & illā consuetudo nunquam tollit
neque corrigit. Ius tamen humanū corrigit, vel consuetudo inter-
dū distinguit legem diuinam, & declarat, vt quòd in ore duorum
vel trium, stat omne testimoniū Matthæi xviij. quod intelligi de-
bet ad minus. Alia est lex naturalis, & illā etiam non tollit consue
tudo, vt infrà eod.§.sed naturalia. Alia est lex gentiū, quam etiam
non tollit cōsuetudo, vt ff.de iusti.& iur.l.omnes populi. Est etiam
lex de libertate ecclesiastica, qua non tollit consuetudo, vt C.de sa-
crosanct.eccles. Authenti.cassa. Est etiam lex de comuni vtilitate,
quā non tollit consuetudo, vt C.de precibus Impera.offeren.l. nec
damnosa. Lex etiam, quæ expressè derogat consuetudini, non tolli-
13 tur per consuetudinē. C.de furtis.l.nauigia. †Sed in alijs casibus cō
suetudo generalis tollit legem præcedentē, & etiam sequentem, si
non fiat mentio de consuetudine, & condens legē, ignoret consue-
tudinē, vt ff.de legib.l.de quibus. Consuetudo etiam specialis tol-
lit legē præcedentem, in loco, vbi est consuetudo, vt ff. communia

prædiorum venditor.§.si constat.Vincit etiã legem sequentem, si non fiat métio de consuetudine,secus si fiat métio,vt ff.de sepulch. viola. l. iij. §. diuus Sed in alio loco consuetudo legẽ non tollit.vt C.quæ sit long.consu.l.consuetudinis.

§. *Et non ineleganter.*

1 *Ius ciuile,vnde ortum duxerit.*
2 *Romani colligendum ius viris decem mandarunt.*
3 *Lex xij.tabularum,quid,& vnde dicta.*

1 Sic summatur: Ius†Ciuile originẽ habet ex iure non scripto Lacedæmoniorũ,& ex iure scripto Atheniensiũ,hoc dicit,ex quo patet intellectus textus ¶Notandum primò,quòd iste §. communis
2 est ad ius scriptum & non scriptum.¶Notandum secundò, † quòd Romani miserunt decẽm viros ad colligendũ iura non scripta Lacedæmoniorum,& iura scripta Atheniensiũ,qui decem viri decem tabulas eburneas scripserunt,& Romam detulerunt. ¶Opponitur,
3 & videtur,†quòd non dicatur bene,Romanos decem viros misisse pro isto iure,qui tabulas cõscripserũt,quia istud ius est l.xij.tabularũ.Solutio:Romani miserũt decẽ viros, qui fecerũt, vt dictum est, sed eis reuersis,inuenerũt Romani ista iura nõ esse pfecta. Et ideò ...derunt istis decẽ viris spaciũ vnius anni, vt ista iura corrigerẽt, adder... & mutarẽt, & sic addiderũt duas tabulas. Et ita vocatur Lex xij.tabularũ,& sic dicta est ex accidẽti,vt ff.de orig.iu.l.ij.§.j.

§. *Sed naturalia.*

1 *Ius naturale immutabile:ciuile mutabile est.& nu.2.3.*
4 *Vsucapio,an possit immutari.Et quid de capitis diminutione.il idem.*

1 Summatur sic:Ius†naturale est immutabile,sed ius ciuile sæpe mutatur.hoc dicit,& ex illo patet intellectus textus.¶Notandũ ibi,ea,
2 quód † textus loquitur hic de iure ciuili in cõmuni, vt suprà eod. §. sed ius.in fi.in versi.sed quoties.Et hîc ius tacito cõsensu populi per consuetudinẽ mutatur,vt ff.de legi.l. de quib..s . vel etiam contra-
3 ria lege posteà superueniẽte.¶Opponitur sic: † Multa fiunt contra ius naturale,vt suprà eod.§.ius aute.& infrà de vsucap.§.j. ergo ius naturale potest mutari. Solutio. Dicendum, q òd textus iste loquitur de iure naturali,de quo dictum est suprà eod.titu.§.j.Et de iure gent.primæuo.de quo dictum est suprà.§.quod verò & ista iura nunquam mutantur.Seruitus autẽ quæ est cõtra ius naturale,est
4 de iure gentium secundario.†De vsucapione autem dicendum est, quòd ibi est detractum iuri naturali.vt suprà dictum est in §.ius autem ciuile,& quantum ad detractionem,potest mutari.Eodem modo dicendum est de capitis diminutione,quæ quantũ ad id quod est

additum

additum iuri naturali, capit mutationem, videlicet in successione, vt infrà de capi.dimin.§.quod autem. Id tamen, quod est de iure naturali, sicut cōsanguinitas, non mutatur, vt ff.de reg.iur.l.iura sanguinis. Et ex isto clarè patet solutio oppositionis, quæ in glos. satis diffusè & variando habetur.

§. Omne autem ius.

1 *Ius omne, aut circa res, aut personas, aut actiones versatur.*

2 *Instit liber, in quot, & quos locos distinguatur.*

3 *Hominis dignitas & præstantia.*

Continuatur sic: Prius positæ sunt diuisiones essentiales iuris; hîc ponitur tertia diuisio, quę sumitur penes obiectū iuris. Et summatur

1 sic: † Omne ius, aut est circa pso nas, aut circa res, aut circa actiones Et prius de personis videndum est, quia personæ, quarū sunt causæ, non debent ignorari, ex quo patet intellectus textus. ¶Notandum

2 primò, † quòd de iure personarū tractatur in hoc primo libro vsq; ad finem, & de iure rerum in secundo & tertio libris vsque titulū de obligationib. Et exinde vsque ad finem quarti libri, de actionibus & obligationibus, quia obligatio est mater actionum; vt suprà. ¶No-

3 tandum † secundò, quòd prius determinatur de personis, quia digniora, sunt priora, vt infrà de possef.bono. §.alia autē. Homo enim, cui conuenit personalitas, est dignissima creaturarū, vt ff.de ędil. l.iustissimæ. Vnde dicit Ouidius:

Pronáque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus. Et Vrgil.
Cœlestisq; origo illi est.

DE IVRE PERSONARVM.

TITVLVS III.

1 *Diuisio huius tituli, in sex partes.*

2 *Seruus adscriptitius, quid differat à censito.*

3 *Statu liberi an sint serui.*

4 *Monachi, an sint serui.*

Ontinuatur sic: quia in §. præcedenti præmissum est, incipiendum esse à iure personarum, ideò de hoc iure

1 Imperator incipit hîc tractare. † Et diuiditur iste titulus in sex partes. in prima ponitur diuisio personarum. In secunda ibi: & libertas, ponitur diffinitio libertatis. In tertia ibi: seruitus, ponitur diffinitio seruitutis. In quarta ibi. serui declaratur, qui serui dicūtur. In quinta ibi: serui, declaratur qualiter

serui efficiuntur. In sexta ibi: in seruorũ, ponũtur differentiæ liberorũ. Prima pars, quæ incipit: Summa, summatur sic: Diuisio principalis iuris personarũ, est ista, quòd omnes homines, aut sunt liberi, aut sunt serui: & patet intellectus textus. ¶Notandum primò, ꝙ ista diuisio dicitur summa, id est, prima, quia ponitur infrà aliæ diuisiones iuris personarũ, vt infrà de his qui sui vel alie. iur. sunt. in prin. & infrà de tute. in prin. Vel dicitur summa, id est, maxima, qa cõtinet partẽ de iure naturali, vt libertatẽ, & partẽ de iure gentiũ, vt seruitutẽ, quæ quidẽ iura sunt antiquiora & maiora iure ciuili, vt infrà de rer. diui. §. singulorũ. Et patet glos. circa verbũ, summa.
2 ¶Notandũ † secundò, quia seruus adscriptitius & censitus, sic differunt: quia adscriptiuis, recipit partẽ fructuũ, sed censitus soluit annuum censum, vt C. in qui. cau. colo. censi. l. fi. Et sunt isti liberi homines, vt C. de agric. & censi. l. ne diutius. lib. xj. Quòd etiã patet, quia cõtra volũtatem dominorũ possunt fieri clerici, vt C. de epis. & cler. l. iubemus. §. seruus. Possunt etiã facere testamẽta, saltẽ inter suos, & ferre testimoniũ, vt C. de agric. & censi. l. queadmodũ. libr.
3 xj. † Statu autẽ liberi, nõ sunt serui, licet aliqui hoc dicãt, vt ff. si ex
4 noxa. cau. aga. l. fi. † Monachi etiã sunt liberi, & ergo possunt reddere testimoniũ, de quo dic, vt in Authen. de mona. §. cogitandum. [illegible] i. Quanuis in quibusdã actibus monachi finguntur mortui, vt in Aut[illegible] mona. §. si quis autẽ. & §. illud. collat. j. & in Auth. de nup. §. per occa[illegible]e. colla. iiij. Sunt tamen serui, à seruitio diuino dicti, vt liiij. dist. c. multos. Non tamẽ possunt sine licẽtia superioris ferre testimoniũ. vt [illegible]otatur in c. j extrà de iuramen. calum. Nec possunt facere testam[illegible], vt extrà de testamen. c. quia ingrediẽtib⁹. & sic patet gl. cum alijs additionibus, circa verbũ serui. ¶Opponitur sic, & videtur, ꝙ ista diuisio nõ est bona, posito enim ꝙ solùm essent duo homines, & vnus esset seruus, & alius liber, nõ est verum dicere: omnes homines sunt liberi aut serui. Solutio. Pluralis numerus debet hîc exponi per singularẽ, id est, omnis homo, vt ff. de condi. & dem. l. falsa. §. fi. sicut singularis numerus interdũ exponitur per pluralem, vt ff. de testa. tute. l. si quis. Ex quo patet, quòd si sic statutũ, quòd falsi testes puniãtur, & vnus dicat falsum testimoniũ, puniendus est, per l. ij. C. vi bon. rap. Patet etiã, si duo legauerint ecclesiæ bona sua, postquàm decesserint, & vnus decedat, habebit ecclesia partem decedentis, vt in l. Lucius. §. Caius. ff. ad Trebellia.

§. *Et libertas.*

1 *Libertas, quid.*

2 *Libertas seruorum, nulla est hodie.*

Im

3 *Ius gentium secundarium,per violentiam,est introductum.*

1 Libertas,† à qua liberi appellant,est facultas, qua qs facit,qcquid sibi libet,nisi vi vel iure phibeatur.hoc dicit, ex quo etiā patet intel
2 lect⁹ tex. ¶Notādū † primò,ꝙ post diuersas,& satis diffusas expositiones de ista libertate, gl.nostra hîc in verbo, libertas,residet in hoc,ꝙ hîc diffinit libertas,vt distinguit à seruitute, qa hodie non est aliqua libertas seruorū,vt infrà de liberti.§.liberti. ¶Notandū
3 † secundò,circa verbū vi,qđ per istā vim intelligitur ius gentiū secundariū,quod per violentiā est introductū, vt suprà tit.prox.§.ius aūt gentiū.sed hoc verbū iure positū,hîc intelligitur de iure ciuili, quo quis seipsum potest facere seruū,vt infrà eo.tit.§.serui secūdo.

§. Seruitus autem est.

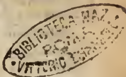

1 *Seruitus,quid.*
2 *Seruitus,contra naturam est introducta.*
3 *Seruitus,an sit de iure ciuili,an verò gentium.*
4 *Seruus semper subiectus est alicuius dominio.*

1 Hîc declaratur, † quid sit seruitus,& summatur sic:Seruitus est cōsuetudo iuris gentiū, qua quis alieno dominio cōtra naturā subijcitur,& intellect⁹ text.est clarus. ¶Notandū primò,ꝙ ista est vna de cōstitutionib⁹ iuris gētiū,quia plures ponūtur suprà,de iure n-
2 tu.gen.& ciui.§.ius aūt gentiū. ¶Notandū † secūdò,ꝙ ser- - est cōtra naturā introducta,vt patet hîc, & suprà de iure ...§.ius au
3 tē. ¶Opponitur primò sic: † Quia seruitus est de iu- ciuili, vt infra de his,qui sui vel alie.iuris sunt.§,sed hoc tēp- ergo nō bene dicitur hîc esse de iure gentiū. Solutio. Seruitu- -r hîc esse de iure gentiū,quia illo iure est introducta & approbata.Iure aūt ciuili habet aliquā formationē,quia illo iure nō licet dño de seruo suo qcquid velit facere,vt dicit in alleg.§.sed hoc tpe.& sic est de iure gētiū inuētione,sed de iure ciuili formatione. ¶Opponitur † secūdò, & videt,ꝙ p seruitutē nō semp est quis subiect⁹ alieno dominio,p l.fi.ff.pro derelicto. Solutio. Licet seruus nō semp subijciat dominio eius, qui eū possidet,tamen semp subiectus est alicuius dominio,vt ff.de stipul.ser.l.qđ seruitus.& ff.de libe.cau.l.si vsusfruct⁹.

§. Serui autem.

1 *Serui vnde,& cur sic dicti.*
2 *Tabellio,vnde dicatur seruus.*

1 Serui dicti † sunt.quia Imperatores iusserūt captiuos vendi,& sic seruari,& nō occidi,quia etiam vocantur mancipia,quia manibus hostiū capiuntur, ex quo patet etiam intellectus textus. ¶Notan-
2 dum primo, † quòd serui dicuntur à seruando, vt hîc,sed Notarij

 vel

vel tabelliones, dicuntur serui à seruiendo.ff.de adoptio.l.nec es.& l.non enim aliter. Nam serui à seruando non possunt esse Notarij vel tabelliones, vt C.de tabellio.l.generali.lib.x. Papa etiam dicitur seruus seruorum,non à seruando,sed seruiendo,quia est seruus Christianorum.

§. *Fiunt autem.*

1 *Partus sequitur ventrem.*
2 *Seruus fit quis per ingratitudinem.*
3 *Vendens seipsum,an fiat seruus.*
4 *Seruus potest fieri titulo lucratiuo.*
5 *Seruo an,& quando liceat proclamare ad libertatem.*
6 *Seruus an possit peti à parentibus vel consanguineis,per officium iudicis.*

Hic consequenter declaratur qualiter serui efficiũtur.& summatur sic:Quia serui,aut nascuntur ex ancillis,aut fiunt iure gentium, scilicet ex captiuitate,aut iure ciuili,quando videlicet maior xx.annis seipsum vendit ad pretium participandum, ex quo etiam pater
1 intellectus textus. ¶Notandum primo, † quòd natus ex ancilla & libero patre,est seruus,quia partus sequitur ventrem.C.de rei vendicatio.l.partum. Sicut econtrà, ex patre adscriptitio & libera ma-[illegible]nascitur liber,vt in Authenti.constitutio.quæ ex adscriptitio & [illegible] [illegible]uliere.§.j.collatio.v.& infra de inge.§.j. ¶Notandum se-
2 cundo q[illegible] † præter istos modos,positos in text.etiã fit seruus per ingratitudi[illegible] vt in Authen. [illegible] liber decæte.§.illud.colla.vj.¶Op
3 ponitur sic, † & [illegible]idetur, quòd ille qui vendit seipsum nõ est seruus, per l.homo libe[illegible] ff.de statu hominum. Solutio. Ad hoc,quòd vendens seipsum fiat [illegible],requiruntur multæ conditiones. Primo,quòd sit maior xx.annis,vt hîc. & C.de liberali causa.l.si per ministeriũ. Secundò,quòd habeat animum participandi preti[illegible]m, vt C.de libe. cau.l.non ideò.Tertiò,quòd effectualiter participet pretium,id est, habeat pretij partem,vt ff.qui.ad liber.procla.non licet.l.j. Quartò, quòd sciat conditionem suam, id est,se esse liberum, vt ff.de libera.causa.l.liberis. Quintò,quòd emens sciat conditionem suam,
4 id est,emens sciat eum esse liberum.ff.de libera.causa.l.j. † Et sicut fit seruus per venditionem, sic etiam potest fieri alio titulo lucrati-
5 uo, vt C.de libera.causa. l.si ministerium. † Et istis conditionibus habitis, non potest ad libertatem proclamare, nisi domino offeratur pretium,ad quod etiam recipiendum nõ potest cogi,si non sponte velit recipere, vt ff.si quis libertus, ingenuus esse dicatur. l.ij.responso.j.Sed replicatur,cùm iste minor sit xxv.annis,potest petere restitutionem,& sic videtur,quòd non manebit seruus. Solutio.Dicendum,

cendum, quòd in isto casu non datur minori in integrum restitutio. Et ratio est propter solennitatem factam, & mutationē rei in suo statu, vt ff. de mino l. si ex causa. §. Papinianus. Sed iterum replica-
6 tur, & videtur, † quòd parentes vel consanguinei possunt eum pete re per officium iudicis, vel per rei vendicationem, quia redundat factum suum in eorum ignominiam. ff. de rei vendicatio. l. j. Et ita videtur non manere seruus. Solutio. Dicendū, quòd isti non possunt eum petere, secundum cōmunio rem opinionē Docto. vt ff. de capi. diminu. l. tutelas. §. si libertatem. Lex autem in oppositum allegata, loquitur de eo, qui voluit se facere seruum, sed adhuc non fecit, & ideò non mutauit statum ista conditione.

§. *In seruorum conditione.*

1 *Seruorum num vlla sit differentia, hodie. & nume. 4. Et quid olim. nume. 5.*
2 *Liberorum multæ sunt differentiæ.*
3 *Duo, an sint multa.*

1 Summatur sic: † Non est differentia ser uorū, sed liberorum alij
2 sunt ingenui alij libertini. ¶† Notandū circa verbum, multæ, quòd plures sunt differentiæ liberorum, quia libertinorum aliqui sunt la-
3 tini, aliqui deditij. vt infrà de liberti. patebit. † Duo tamen possunt dici multa, vt in Authen. de depositis & denuntiationi §. cùm & m[illegible] ta. colla. vj. & sic patet glos. super illo verbo, multæ. ¶O[illegible]
4 † sic, & videtur, quòd non bene dicatur, quòd inter ser[illegible] est differentia. Nam aliqui serui sunt in dignitate, aliqu[illegible] a, vt infrà de iniurijs. §. sed pœna. Aliqui etiā sunt ordinarij, & [illegible] qui vicarij, vt infrà, quod cum eo, qui in ali. potesta. §. cùm autem [illegible] aliqui sunt veterani, & aliqui nouitij, vt ff. de edi[illegible]. edicto. [illegible]. Solutio. Omnes
5 isti serui æqualiter sunt serui, licet differant quo ad actus. † Et modo etiam super seruos est æquale dominium, quamuis olim fuit super seruos aliquod dominium plenum, aliquod semiplenum, & aliquod nudum, vt C. de nudo iure Quiritum tollendo. l. vnica.

DE INGENVIS.

TITVLVS IIII.

Ontinuatur sic: Suprà de iure personarū. §. in seruorum, posita est diuisio liberorum. Nunc aut prosequitur textus mēbra illi[us] diuisionis. Et primò de ingenuis, qui sunt digniores libertinis.

§ *Ingenuus est is.*

1 *Ingenuus, quis.*
2 *Ingenuitas, est libertas, habita ex natiuitate, constante matrimonio.*

Ingenuus.

1 Sũmatur sic: † Qui liber natus est, ingenuus est: hoc dicit. Et intellectus textus est iste: quòd ingenuus est ille, qui statim vt natus est, liber est, siue ex duob' ingenuis, siue ex duobus libertinis, siue ex altero libertino, & altero ingenuo, cõstante matrimonio. Qui etiã ex libera matre & patre seruo nascitur, nihilominus est ingenuus. Et si ancilla existens tẽpore partus, & libera tempore conceptus pariat, & ecõtrà, nascitur ingenuus, quia calamitas matris nõ
2 debet nocere illi, qui est in vtero. ¶Notandũ primò, † quòd ingenuitas est libertas, quæ habetur ex natiuitate, constante matrimonio, quia extra matrimoniũ nati non sunt ingenui, vt ff. de sta. homi. l. sicut legitimi. sed libertinitas est libertas, quæ acquiritur post
3 natiuitatẽ & seruitutẽ. ¶Notandum † secundò, quòd præter modum positũ in tex. etiam fit aliquis ingenuus per sententiã, vt ff. de [illegible] homi. l. ingenuũ. Et secundò per restitutionẽ natalium, vt ff. de
4 nata. re[illegible] [illegible]en. l. ij. Tertiò, † si alicui in vtero existenti detur libertas, ille est in[illegible]uus: quanuis vterq; parens sit in seruitute. quia in illo casu nõ in[illegible]itur conditio generantiũ, vt C. de fideicõmissa. liber. l. cùm inte[illegible] eteres. Ex quo infert Bal. in eadem l. si ponantur represaliæ vel ba[illegible] omnes homines, qui sunt in ciuitate, non
5 grauantur illi, qui sunt in vtero. ¶Notandũ tertiò, † quòd si ego habea seruum, similiter Ioannes habeat etiã seruũ, & ego dico seruo meo. vade ad ecclesiã, & si obuiaueris seruo, do tibi libertatem, & Ioannes dicat eodẽ modo seruo suo, si obuiaueris libero, & concurrãt isti serui, seruus meus erit liber, & nõ seruus Ioannis, vt vult Bar. in l. Aretusa. ff. de statu homi. quia seruitus præcedit libertatẽ. Et simile habetur in gl. xxxij. q. j. c. cùm renuntiatur. Et quęstiones huiusmodi, vocantur quæstiones de puncto. ¶Notandum quartò,
6 † quòd partus sequitur ventrẽ, vt hîc, & suprà dictũ est de iure personarum. § serui, secundo. in primo notabili. Et ratio est, quia mater est certa, vt ff. de in ius voc. l. quia mater. vel quia fœtus capit fomentũ suum à matre, & ei vnitur, sicut arbor fundo. ff. de acquiren. rerum domi. l. adeò. Vel fortè melius, quia libertas est fauorabilis.
7 ff. de reg. iur. l. & libertas. ¶Notandũ † quintò, ꝙ calamitas parentum nõ debet nocere filijs, quia filius nõ portat iniquitatẽ patris, vt

8 j.q.iiij.c.crimē. ¶Opponitur † contra prædicta primò sic, & videtur quòd partus nō semper sequitur ventrem. per l.filiam.ff.de senato.& per l.assumptio.§.filius.ff.ad municipa. Solutio. Partus sequitur ventrē, quo ad conditionē, sed sequitur patrem, quo ad honores, & patriam, de quibus loquuntur leges in oppositum alleg.

9 ¶Sed contrà † replicatur, per l.qui cum patre. C.de murilegulis. lib.xij. Vbi dicitur, quòd partus in conditione murileguli sequitur patrem. Solutio. Qualitas murileguli nō est conditionis, sed of-

10 ficij, & ideò partus sequitur patrē. Sunt enim † murileguli colligētes murices, de quibus Horatius inquit in secundo Epistolarū, fermè in calce: Argentum, vestes Getulo murice tinctas, Sunt qui nō habeant. Murices sunt vermes, quorū sanguine tingebatur vestis

11 imperialis. Ex isto † patet vnū, quod est singulariter notandū, quòd priuilegia mœchanicorū seu officiariorū in ciuitatib⁹ cōsequuntur filios ex parte patrū. Sed adhuc replicatur per l.fi. C.de ser.fug. vbi dicitur, ꝙ quo ad seruitutē filius sequitur patrem. Solutio. Illa lex loquitur de quodā cuius conditionē etiam sequebatur vxor. Et ergo ex cōsequēti & indirectè partus ibi sequitur patrē. ¶Op-

12 ponitur † secundò, & videtur, quòd calamitas parentū nocet filijs, per l.ij.C.de liber.& eorum liber. Solutio. Calamitas non nocet filijs antè natis, sed illis, qui pòst nascuntur. Et calamitas [illegible] continua, nocet, vt suprà de iure personarū. §.serui [illegible] secus autem, si sit interrupta, vt infrà eodem §.proximo. [illegible] autē lex in oppositū allegata, loquitur de pòst natis. Sed repli[illegible]ur. per l.emancipatū.ff.de interdict.& relegat. quia ibi calami[illegible] non nocet, etiā posteà natis. Solutio. Verum est, quia illi [illegible] nascebantur in potestate patris, sed aui. Et ideò calamitas patris, eos non affecit. Sed adhuc replicatur de l.quisquis.C.ad leg.Iuliam maiesta. Solu-

13 tio. †Regulare est illud dictū, scilicet quòd calamitas parentum non nocet filijs, sed patitur exceptionem in crimine læsæ maiestatis. Et in illo casu loquitur l.quisquis. allega.in oppositum.

§. *Ex his, illud quæsitum est.*

1 *Natus ex ancilla manumissa, & iterum facta ancilla ante partum, est ingenuus.*

2 *Natalia.*

3 *Parentum testimonium, in quibus admittatur.*

4 *Manumissio, non obstet ingenuitati & nu.5.6.*

1 Iste §.habet duo dicta, & summatur sic: Natus † ex ancilla manumissa, & iterum ancilla facta, ante partū, est ingenuus, quia sufficit illi, e[illegible] est in vtero, aliquo tempore medio inter conceptū & par-

tum

tum liberã matrem habuisse:hoc dicit primò. Et qui ingenuus natus est,nõ nocet ei in seruitute fuisse,& manumissum esse,quia sæpe constitutũ est natalibus manumissionẽ nõ officere.hoc dicit secundò,& ex isto patet intellectus textus. ¶Notandum † primò,
2 quòd per natalia intelligitur natiuitas, quæ de iure naturali est libera vt suprà de iure naturali gentiũ & ciuili.§.ius autẽ gentium. Vel natalia dicuntur scripturæ, cum annis domini præconizatæ. Nam olim quãdo nascebatur ingenuus, fiebat ꝓclama.ꝙ talis esset natus ingenuus,& si nemo cõtradixit, scribebatur in libro natalium,& per illum librũ probabantur natalia,vt C.de testibus.l.si dicatur.Probabantur etiã per inspectionẽ corporum.ff.de mino.l. si minor.vel etiam per testes, vt C.de probatio.l.cum de ætate. Et
3 † admittebãtur ad huiusmodi testimoniũ etiam parentes, vt C.de probatio.l etiã matres illorũ.quia testimoniũ facit præsumptionẽ iuris. Et ita admittũtur in matrimonio,in c.super eo secũdo.extrà de testi.Nisi sit magna differẽtia inter sponsum & spõsam in nobilitate,diuitijs,vel potẽtia.In alijs autem casibus,non valet testimonium parentũ,vt C.de testi.l parentes. Et hoc etiam modo põt intelligi natale alicuius sancti,quãdo moritur,quia tunc nascitur in alia vita semper victurus,quõ dicitur,natale sancti Nicolali,aut alterius sancti. Et per hoc intelligitur glo.circa verbum,natalibus.
4 ¶Notandum † secundò, ꝙ dicitur in textu, quòd manumissio nõ obest ingenuitati. Et ideò nõ valet argumentũ,iste est manumissus, ergo nõ est ingenuus. Sic etiam per contrariũ non valet argumentum,iste conficit instrumentũ,ergo est Notarius,vt vult Bart. in l.Herennius.C. de decurio.lib.x.Nec valet,iste petit absolutionem ab excõmunicatione,ergo est excõmunicatus,vt vult Innoc. in c.cùm dilectus.extrà de ordine cogni.Bernar.tamẽ in c.venerabilem.super verbo postulauerũt, extrà de electio.dicit contrariũ. Quarum opinionũ diuersitas sic potest cõcordari, quia vel petitur absolutio ab excõmunicatione simpliciter, & hoc modo procedit opi.Bernar.vel ad cautelam tantùm in hac vel simili forma,si sum excommunicatus, peto absolutionẽ, & sic procedit opinio Innoc. vt probatur per Ioan.And.in c.per tuas.extrà de senten.excommuni.& per Anto.de But.eo tit.in c.sacro. De isto etiã loquitur Bart.
5 ff.de exceptio.l.non vtique. ¶Opponitur † contra prædicta primò sic:& videtur,quòd ingenuo nocet in seruitute fuisse,& manumissum esse,per l.secundã.ff.si quis libertus inge.esse dicatur. Vbi dicitur,quòd si manumissus per quinquennium non declaret suam ingenuitatem,non est censendus ingenuus. Solutio. Illa lex corrigitur hic, & C.vbi causa sta.agi debet.l.fina. ¶Opponitur secundò

6 cundò. † Quia ille, qui seipsum vendidit ad participandū pretium, vt dictum est suprà, de iure personarum. §. serui. secundo. nō fit ingenuus, quamuis manumittatur, vt ff. de statu hominum l. homo liber. ergo nocet in seruitute fuisse. Solutio. Textus iste loquitur, quando quis inuoluntariè & de facto sustinet seruitutem. Ille autem, qui se vendidit voluntariè, factus est seruus, in odium seruitutis statutum est, vt talis per manumissionem efficiatur ingenuus, ex quo vendidit rem inæstimabilem.

DE LIBERTINIS.

TITVLVS V.

1 *Diuisio huius tituli, in tres partes.*
2 *Natiuitas, est duplex.*
3 *Libertini, vnde libertatem nanciscantur.*

1 Continuatur sic: † Dictum est suprà de primo membro diuisionis liberorum, scilicet de ingenuis, qui habent libertatē natiuam, id est, ex beneficio natiuitatis. Hîc consequenter dicendū est de libertinis, qui habent libertatē datiuā, id est, quæ post seruitutē per manumissionē data est. Et diuiditur præsens titulus in tres partes. In prima declaratur, qui dicantur libertini. In secunda ibi, m... declaratur, qualiter fiūt libertini. Et in tertio ibi, libertin... ponitur
2 differentia inter libertinos. ¶Sed opponitur † c... ista, quæ dicta sunt circa rubricam per notata Bar. in l. si vt ... s. C. de municipibus. lib. x. vbi dicit, q libertini habent li... tatem natiuam. Solutio. Duplex est natiuitas, scilicet natu... ciuilis. Libertini
3 non † habent libertatē natiuam à natiuitate naturali, vt dicitur hic. Sed bene à natiuitate ciuili, quia manumittens ciuiliter generat. libertinū, eò quòd cùm seruus fuit, erat ciuiliter mortuus, & hoc modo intelligitur dictum Bart. in l. allegata in oppositum.

§. *Libertini sunt, qui ex iusta seruitute.*

1 *Libertini, qui.*
2 *Seruitus, & manumissio, vnde ortum habuerint.*
3 *Ius gentium, tria hominum genera introduxit. limit. nu. 9. 10.*
4 *Seruitus iusta, quid ita dicta.*
5 *Filius manumissi, est ingenuus.*
6 *Dominum alicuius rei, infert etiam potestatem.*
7 *Liberto num conueniat datio libertatis. Et quomodo illa datio accipiatur. numero. 8.*

1 Sūmatur sic: Libertini † sunt, q ex iusta seruitute manumissi sunt.

Manumissio

2 Manumiſsio † autē eſt datio libertatis, & iſtæ res,ſcilicet ſeruitus
& manumiſsio,habent ortum à iure gentiū, quia iure naturali o-
mnes naſcebātur liberi,quo etiā iure,ſcilicet naturali,tantùm vnū
3 erat genus hominū. † Sed iure gentium tria genera hominū eſſe
cœperunt,ſcilicet ingenui,ſerui,& libertini. hoc dicit,ex quo etiā
4 patet intellectus textus. ¶ † Notandū primò circa verbū, iuſta ꝙ
ſeruitus pōt dici iuſta, id eſt vera, vt infrà titulo proxi.§.ſemel.vel
iuſta,id eſt,iuſtè meruerunt liberari à ſeruitute. Vel iuſta,id eſt,de
5 iure gentiū.vt ff.de iuſti.& iure.l.manumiſsiones. ¶ † Notandū ſe-
cundò,ꝙ filius manumiſsi,eſt ingenuus & habet libertatē natiuam
6 à natiuitate naturali, vt ſuprà tit.proxi.§.j. ¶ † Notandū tertiò,ꝙ
quādiu aliquid manet ſub alicuius dominio,tādiu etiam manet in
eius poteſtate. Vnde,ſi vēdidi tibi rem aliquā cum tali pacto,vt ma
neat apud te, & tu illam rem alteri locaueris,nō feciſti contra pa-
ctum, quia manet in tua poteſtate, vt in l.nō ſolet.ff.locati. ¶ Op-
7 ponitur primò ſic,& videtur, † quòd liberto nō conuenit datio li-
bertatis,quia ſi ſic,daretur à manumittente. Aut ergo daret liber-
tatem, quā non habet,quod eſt incōueniens,aut quā habet,& cum
nō habeat niſi vnā,nullam retineret,& ſic ipſe nō eſſet liber,quod
8 etiam non eſt dicendū. Solutio. Datio † libertatis exponitur, id
[illegible]tectio libertatis, ſecundū glo.quod ſic debet intelligi,quia ꝑ
ſeruit[illegible]ecta fuit ſeu impedita libertas, & illa per manumiſsio-
nem dete[illegible]r,vt.ff.de acquir.rer.domi.l.adeo,§.cum quis in fine.
Simile eſt in [illegible]e actioni.§.ſic itaq;.Poteſt etiā dici,ꝙ datio liber
tatis,eſt remiſs[illegible]eruitutis. Nam remittere:eſt dare. Nec eſt o-
mnino incōueni[illegible]liquis dat,quod nō habet,vt patet de Sole,
qui dat calorē,quem non habet. Simile eſt infrà,qui.alien.nō licet.
§.j.de alienante pignus. & ff.de vſufruct.l.quod noſtrū. ¶ Opponi
9 tur † ſecundò, & videtur, ꝙ ſunt quatuor genera hominū,& non
ſolùm tria,quia prius fuit vnum,& poſteà cœperunt eſſe tria,vt di-
citur in textu,ſed vnū,& tria faciunt quatuor. Solutio. Vnū diſtin
ctum à tribus,& tria,faciūt quatuor,ſed hîc vnū coincidit cum tri
bus. Sicut in ſimili, Aliquis habet tres filios,& incipit habere quar-
tum,nō valet, iſte habuit tres filios,& nunc habet quatuor,ſed tres
& quatuor ſunt ſeptē:ergo habet ſeptē filios. Et ita ſoluitur quæſtio,
quam mouet Bar.circa l.j.ff.quemadmodū ſeruitus amitta.an ſcili
cet ille,qui accōmodauit alicui duos equos,& poſteà dicat:ego di-
ſponā tibi tres equos, debeat adhuc vnum equum addere, vel tres,
& ſic quinq; accōmodare, quia ſatis eſt ſecundum eundem Bar.ꝙ
10 vnum addat. ¶ Sed † replicatur de c. duo.xij.quæſt.j. Vbi dicitur,
quod ſolùm duo ſunt genera hominū.& in c.recurrat.xxxij q.iiij.
vbi dici-

vbi dicitur, quòd sunt quatuor genera hominũ. Solutio. In c.duo, distinguuntur homines respectu Dei, qualiter scilicet Deo seruiat. quia sunt duo genera hominũ: quia quidam sunt clerici, & quidam laici. Sed hìc ponuntur genera hominũ inquantum distinguuntur respectu hominum, in quorum potestate esse vel non esse possunt. Sed in c.recurrat ponuntur genera hominũ, hoc est, modi veniendi ad fidem catholicam, vel generandi homines in fide.

§. *Multis autem.*

1 *Manumissio interdum fiebat in ecclesia. Et qui possint actus fieri in ecclesia. nume 2.*

3 *Manumissio, vindicta dicta. & id vnde.*

4 *Testes quinque, quando necessarij in manumissione.*

5 *Manumissio, poterat fieri per codicillos.*

6 *Manumissionis constitutiones & veteres, & noua vbi habeantur.*

7 *Manumissio fiebat in transitu etiam Pratoris, contra voluntatem manumissi. limit. nume. 8.*

9 *Iurisdictio est duplex.*

In hoc §.declaratur, quibus modis fit manumissio. Et summatur sic: Manumissio põt fieri multis modis. Et intellectus text. est iste, quòd manumissio fit ex sacris cõstitutionibus, in sacrosanct[illegible] eclesijs, aut vindicta, aut inter amicos, vel per epistolam [illegible] etiam per testamentũ, aut aliam vltimam voluntatẽ. Et alij[illegible] [illegible]nstitutionibus veteribus & nouis etiã fit manumissio in tr[illegible] [illegible]itu prætoris, præsulis, vel proconsulis in balneũ, vel in theatru[illegible]. ¶Notandum
1 † primò, ꝙ manumissio fiebat interdũ in [illegible] in cõspectu populi, præsente antistite, & interueniẽte aliqua scriptura vice actorum, vt C.de his, qui in ecclesia manumittuntur. l.j. & ij. Ex quo pa
2 tet, † ꝙ actus pietatis etiã iudiciales in ecclesia fieri possunt, secus de alijs actibus iudicialibus, qui in ecclesia fieri nõ debent, vt in c. decet. de immunit. ecclesiar. lib. vj. Et ꝓcessus in ecclesia habitus, ipso iure est nullus, vt in c.j. eo. tit. in antiquis. ¶Notandũ secundò,
3 quòd † manumissio vindicta dicebatur, eò ꝙ quidã nomine Vindex, seruus Vitelliorũ, illo modo fuit manumissus, vt ff. de orig. iur. l.ij. §. initiũ. Vel quia virga iudicis dicebatur vindicta, per quã tangebat manumittendũ, & dicebat: Aio te liberũ more Quiritum, & tangebat eum trina vice, & sic fiebat liber, vt C. si aduersus liberta.
4 l.ij. ¶Notandũ tertiò, † ꝙ quãdo manumissio fiebat inter amicos & alijs sequẽtib⁹ modis, necessarij erant quinq; testes, vt C. de lati.
5 liberta. toll. l.j. & §. sancim⁹. §. si quis. ¶Notandũ † quartò, quòd manumissio nõ solùm fiebat per testamentũ solenne, sed etiam per co

dicillos,& per testamentū minus solenne,quod valet inter patrem & filios,vt C.de testamen.l.hac consultissima.§.ex imperfecto.Et ideò dicitur in textu,aut per testamentū,aut aliam quemlibet vlti-
6 mam voluntatem. ¶Notandum † quintò, quòd veteres istæ constitutiones, de quibus loquitur tex.habentur C.qui ex causis serui pro præmio liber.accipiunt.per totum. Sed nouæ cōstitutiones habentur C.cōmunia de manumissio.l.fi.& in Authen. de monachis.
7 §.ij.colla.j.¶Notandum sextò, † quòd manumissio etiam fiebat in transitu prætoris contra voluntatem manumissi,vt ff.de manu.testa.l.fi.Sed hoc nō habet locum in emancipatione filiorū,vt in Authen.quib.mod.natura.efficiuntur sui.§.generaliter.colla.vj.¶Op-
8 ponitur contra † prędicta.& videtur,quòd manumissio nō fiat contra voluntatem manumissi, quia iurisdictio non fertur in inuitum.
9 Solutio. Duplex † est iurisdictio,scilicet voluntaria & contentiosa, quæ sic differunt, quia voluntaria potest fieri in quocunq; loco honesto,& quocunq; tempore:sed contentiosa non potest fieri tempore feriato,nec in quoc nq; loco,quia solùm in loco iudicij,vt C.de dilatio.l.à procedente. Per hoc dicendum est,licet manumissio sit iurisdictionis voluntariæ: conuenit tamen in hoc cum iurisdictione contentiosa, quòd fertur in inuitum, vt ff.de verb.oblig.l.inter ntem.§.j.& C.de dila.l.à procedente.

§. *Libertinorum.*

1 *Libertini,trip olim:& quid hodie.*
2 *Seruorum iriple atus.*
3 *Dedititij,quo pa im fierent.*
4 *Latini quomodo fie nume.8.fusißimè,*
5 *Manumißionis varij effectus.*
6 *Aureus,quid.*
7 *Manumißio non impeditur propter ætatem manumißi,aut manumissoris.aut propter modum manumißionis.*
9 *Libertus an poßit patronum vocare in ius,sine venia.*
10 *Existens in vtero,an habeatur pro nato.*

In hoc §.declarantur differētiæ libertinorum, & summatur sic:
1 † Triplices olim fuerunt libertini,scilicet Romani,Latini,& dedititij,hodie vero solùm sunt libertini Romani: hoc dicit. Intellectus verò textus est iste,quòd status libertinorū erat triplex: Nam quidam erat,vt ciues Romani,quidā Latini,ex l.Iulia Norbana.& quidam dedititij ex lege Aelia Sentia.Sed Iustinianus ꝑ duas cōstitutiones Latinos & dedititios expulit,& voluit omnes esse libertinos Romanos.Et in manumissione nō obstat ætas manumissi,vel domini

manu-

manumissoris, vel modus manumissionis. Additi sunt etiam adhuc multi alij modi, quibus seruis possit cum Romana ciuitate liberta-
2 tis beneficiũ præstari. ¶Notandum † primò, quòd sicut triplex erat status libertinorũ, ita etiam & seruorũ, vt C. de nu. iure Quiri. tol-
3 len. l. vnica. ¶Notandũ † secundò, quòd dedititij fiebãt hoc modo, quando Romani manu bellica in deditionẽ acceperunt aliquã ciuitatem, ne ciuitas desolaretur, & ciues interficerentur, vtebantur eis Romani tanquã seruis, toto tempore vitæ, sed in morte efficiebantur liberi, vt dicit Bal. C. de dedititia liber. toll. l. vnica. & hoc pro-
4 fuit eis, quia bona vt peculiũ, à domino nõ occupabantur. Sed † Latini fiebant hoc modo, quia capta ciuitate aliqua à Romanis, mittebantur homines illius ciuitatis ad alia loca, & fuerũt liberi in tota vita, sed in morte erant serui, nec poterãt facere testamentũ, vt C.
5 de latin. liberta. toll. l. cùm dedititij. ¶Notãdũ † tertiò, quòd licet dicatur in textu, quòd manumissus habet eandem libertatẽ quam manumissor, manumissio tamen habet multos effectus qui non attribuuntur manumissori ingenuo, quidam consistunt in faciendo: eo quòd manumissus tenetur patrono suo exhibere reuerentiã, & in necessitate subuentionẽ. Quidam etiam effectus consistunt in non faciendo: Nam manumissus nõ potest patronũ suum sine venia in ius vocare, vt ff. de in ius vocãdo. l. penulti. Sicut nec filius p[illegible]
6 eod. tit. l. venia. quod si fecerit, punitur in quinquagin[illegible] [illegible] † Et est aureus, solidus, vt infrà de pœn. temerè litiganti[illegible] [illegible] Reuocatur etiam manumissus per ingratitudinem ad [illegible] inam seruitutem, C. de liber. & eorum liber. l. si manumissio[illegible] ¶Notandum
7 † quartò, quod manumissio non imped[illegible] ter ætatem manumissi, quia potest manumitti existẽs in vtero, quia habetur pro iam nato, vt ff. de statu homi. l. qui in vtero. Nec impeditur etiam propter manumissoris ætatem, si sit legitima, de qua infrà titulo proximo. §. eadem. nec impeditur propter modum manumissionis, vt
8 hic in textu. ¶Notandũ finaliter † circa §. fina. in quo dicitur, multis modis additis, quòd nouẽ modi adduntur prædictis. Primus est, quando dominus seruũ suum ægrotantẽ de domo eiecerit, vt notatur in c. vlti. extrà de infantibus & langui. Secundus est, quãdo vendit ancillã, ne prostituatur, & postea prostituitur, vel ipsemet vendens reassumit eam, & ꝓstituit. Vocatur autẽ prostituta meretrix, & prostitutio meretricatio. Tertius modus est, quãdo serui pileati præcedũt funus domini defuncti. Quartus modus est, quãdo domi nus in iudicio dixit velle seruũ suũ esse Latinũ. Quintus est, quando libertas data est sub cõditione, & hæres ante cõditionẽ, manumittit seruũ. Sextus est, si seruus in iudicio superatus fuerit, à domino &

oblatum est pro eo pretium, & dominus posteà recepit. Septimus est, quando dominus tradit ancillã suam nuptui scienter libero homini. Octauus est, si dominus in iudicio seruũ suum nominauerit filium. Nonus modus, si dominus corã testibus reddiderit seruo instrumẽta seruitutis. Et de istis modis habetur C. de lati. liber. tollẽ. l. j. Adduntur etiã prædictis alij, scilicet quãdo seruus vindicat mortem domini, vel accusat falsos monetarios, vel raptores virginum, vel sanctimonialiũ, aut fugientes à militia, vt C. ex quibus causis serui libert. pro præmio accipere meruerunt. per totũ. Fit etiã seruus liber, si dominus permittat eum scienter fieri clericũ, vt C. de episc. & cle. l. si quis seruus. vel si triennio probatus fiat monachus,
9 vt de episc. & cleri. l. verum. ¶Opponitur primò sic, & videtur, † ꝙ libertus sine venia potest patronũ suum in ius vocare, in Authen. vt liberti decætero au. non carent anu. §. j. colla. vj. vbi hoc dicitur. Solutio. In illo §. patronus. remisit liberto ius patronatus, & ideò [illegible] venia vocat eum in ius, sic etiã possũt manumissi tribus modis tactis in vltimo notabili, scilicet primo, secundo, & sexto, manumissorem in ius vocare, quia iure patronatus priuatus est. ¶Op
10 ponitur secundo, † & videtur, quòd existens in vtero, non habetur [illegible]ro nato, quia si sic, sequeretur, ꝙ si esset statutum vel ordinatũ, ꝙ [illegible]s lupum, haberet duos albos, & aliquis caperet lupum, quæ i[illegible] [illegible]beret quatuor lupos, reciperet decem albos, quod non videtur esse [illegible]s. Solutio. Existens in vtero, habetur pro nato, si sit homo, & ad [illegible]m commodum, sed non ad cõmodum alienum, & est singulare i[illegible] hoc casu propter fauorem libertatis.

QVIBVS EX CAVSIS MANVMITTERE NON LICET.

TITVLVS VI.

Ontinuatur sic: Dictum est prius de manumissione, & de modis quibus fit manumissio. Cõsequenter dicendum est, qui manumittere possũt, vel non, & ex quibus causis. Diuiditur autem presens titulus in tres partes. In prima declaratur, quomodo manumissio in fraudem facta, non procedit. In secunda ibi: in fraudem, declaratur, qui in fraudem manumittunt. In tertia ibi: eadem, declaratur, in qua ætate quis posſit manumittere.

§. *Non tamen cuicunq;.*

1 *Manumittens in fraudem creditorum, nihil agit. vide & limit. nume. 2.*
3 *Facta contra legem, an & quomodo habeantur pro infectis.*

4 *Testator non existens soluendo, an possit in praeiudicium creditorum, vnum solùm seruum instituere haeredem. Et quid si plures instituat. & nu.8.*
5 *Paupertas prodest. limit. nu.9. Et num aliquando noceat. 10.*
6 *Testator instituens seruum haeredem simpliciter, non praesumatur eum velle liberum.*
7 *Manumittens in fraudem creditorum, an possit libertatem reuocare.*

1 Summatur sic: † Manumittẽs in fraudem creditorum, nihil agit. Dominus tamen, qui soluendo nõ est, potest in testamento seruum suum hæredẽ instituere, cum libertate, sine cuius scilicet libertatis datione, tamẽ seruus fit liber, & hoc etiam verũ est in domino, qui soluendo est. hoc dicit. Sed intellectus textus est iste, ꝙ manumittens in fraudẽ, nihil agit: quia lex Aelia Sentia impedit libertatem. Potest tamen dominus seruum cum libertate in testamento hæredem instituere, & erit hæres solus & necessarius, si nemo alius ex eo testamẽto hæres extiterit: aut quia nemo hæres scriptus sit: vel quia is, qui scriptus, ex aliqua causa non existit hæres. Et hoc ideò prouisum est lege præscripta Aelia Sentia, vt egentes homines habeant saltem seruũ suum hæredem, vt satisfaciat creditoribus, vel suo nomine res hæreditariæ vendãtur, ne defunctus iniuria afficiatur. Et ideò est, si nõ exprimatur datio libertatis, quod etiam [illegible] mino, qui soluendo est obtinet, quia nõ est verisimile [illegible] vellet eum manere seruũ, quem sibi elegit hęredẽ, & sic n[illegible] [illegible]em sibi esse
2 se hæredem. ¶Notandũ primò, † ꝙ manumitte[illegible] [illegible] fraudẽ creditorum, nihil agit, quo ad præiudiciũ creditorũ, v[illegible] [illegible]c., & ff. qui, & ex quibus causis manumissi. libe. [illegible] .Sed bene agit aliquid, quo ad præiudiciũ suum, qui[illegible] [illegible] pot ipse libertatẽ reuocare, vt c. de seruo pigno. da. manumissio. l. si creditorib⁹. Ex quo patet, ꝙ faciens cõtra legẽ, vel statuta in præiudicium alicuius, licet illi non præiudicet, sibijpsi tamẽ nocet, & sic intelligitur l. nõ dubiũ. c.
3 de legi. & constitu. princ. vbi dicitur, † ꝙ quæ cõtra ius fiunt, habentur pro infectis, si tamen sit aliqua pœna indicta sic excedẽtibus, faciens contra legẽ, & nihil propter hoc agens, incurrit nihilominus pœnam, vt clarè habetur in glo. in l. ij. c. de episc. audiẽtia. Et notat Bart. in l. si quis legatum. ff. ad legem falci. ¶Notandum secundò,
4 quòd † testator non existens soluendo, in fraudem creditorum seu præiudicium, solùm vnum seruum instituere potest hęredem, vt ff. de hęredib. insti. l. qui soluendo. Et si plures de facto instituat, ille erit hæres, qui primò nominatus est, nisi secũdus minoris sit pręcij, vt ff. qui & ex quibus causis manumis. libe. non fiunt. l. si quis habeat. Et si nõ appareat, quis primò nominatus sit, & æqualis sint pre

 tij, non

tij,nõ valet institutio,vt ff.de hęredi.insti.l.qui soluendo.secundo.
5 ¶Notandũ tertiò, quòd † paupertas prodest.vt hîc, & ff.de transa.l.cum hi. Sed dicit Dynus.l.si quis ad declinandũ.C.de episc.& clericis.à tali prodesse libera nos Domine. ¶Notãdũ quartò,quòd interest defuncti,vt satisfiat creditorib⁹ suis,vt ff.de interroga.actio.l.& quia.Nec defuncti debẽt affici iniuria,vt ff.de actio.& oblig.l.ex iudiciorum,quod facit cõtra illos, qui funera defunctorũ arre-
6 stant,vt sepulturã impediant.¶Notandũ † quintò & finaliter, ibi Idem iuris,quòd si dominus instituẽs seruũ suum hæredẽ, expressè dicat,non volo eum esse liberũ,tunc nõ fit liber. Sed iste textus intelligitur, quando hoc tacet,& nullam conditionẽ addit, quia tunc præsumitur dominum velle eum esse liberum,quia qui vult consequens,præsumitur velle antecedens,vt ff.de iurisdict.omn.iud.l.se
7 cunda. ¶Opponitur † primò cõtra prædicta, & videtur,ꝙ manumittẽs in fraudem creditorũ potest reuocare libertatẽ,per l.si quis sciens.ff.de contrahen.emptio. Solutio. Lex illa loquitur in alienatione aliarũ rerum à libertate facta in fraudem creditorũ. Hîc autem loquitur textus de libertate,quæ est multũ fauorabilis.Et ideò
8 secus in illa,& in alijs rebus. ¶Opponitur † secundò,& videtur,ꝙ dominus potest plures seruos hæredes instituere in præiudiciũ cre[illegible] per l.si pignori.ff.de hęredi.instituen.Solutio.Illa l.loquitur,q[illegible] dominus primò instituit seruũ pignori datum hæredẽ, & tunc po[illegible] [illegible]cũdum seruũ hęredẽ instituere,quia primus seruus impignoratu[illegible] domino,nõ potuit consequi libertatẽ, nisi domino pignoris pr[illegible] [illegible]sset satisfactũ, & ita lex illa loquitur in alio ca-
9 su. ¶Opponitur [illegible] & videtur,ꝙ paupertas nõ prodest, per l.spadonẽ.ff.de excusa.tuto. Solutio. Paupertas interdum prodest, & interdũ nocet.Prodest autem primò,in fauorẽ manumissionis, vt hîc. Prodest secundò, vt valeat legatũ incertis personis, vt C.de episc.& cleri.l.id quod pauperibus.Prodest tertiò,in legato anno, quod priuilegiatur ad modum alimentorũ, si sit legatum pauperi, non autem sic,si diuiti.vt ff.de transac.l.cùm hi. Prodest quartò,in mulcta & pœna extraordinaria, vt in collectis,in quib⁹ pauper nõ tantũ soluit,aut soluere tenetur,sicut diues:vt ff.de offi.præto.l.illi
10 citas.¶Sed † nocet in pœnis corporalib⁹,quia qui nõ habet in ęre, luit in corpore,vt ff.de iurisdictio. omniũ iudic.l.si quis id. Nocet etiam secundò in promotione ad tutelam,vt in l.spadonẽ.ff.de excusa.tuto.Nocet etiã tertiò in honoribus,quia pauperes nõ promouentur ad decurionatũ seu ad magistratũ, sicut etiam diuites, vt l.ad subeundum.C.de decurio.lib.x. Nocet etiam quartò in fide, vt in Authen.de testi.§.j.colla.vij. Nisi fides pauperis sit probata moribus,

ribus,vt ff.de excusa.tuto.l.scire oportet.Vbi dicitur,quòd boni mores plus valent,quàm diuitiæ.¶Opponitur quartò & finaliter,& videtur,quòd ista datio libertatis,de qua loquitur textus circa §.idē iuris,nõ sit noua ratione introducta,quia infrà de hæredi.institué.circa finem,ista constitutio dicitur antiqua.Solutio.Ista constitutio dicitur noua fuisse illo tempore,quando ordinabatur respectu prioris temporis,quo talis libertas non dabatur.

§ *In fraudem autem.*

1 ***Manumittere,vel res suas alienare in fraudem,quando quis dicatur.***
2 ***Bona sua an quis præsumatur scire.***
3 ***Libertatem semel datam,an possit impedire rerum euentus.***
4 ***Manumissio,est duplex.***
5 ***Consilium,an faciat quem teneri.***

Summatur sic.Manumittens ex intentione,dū non est soluendo,vel desiturus est soluendo esse,in fraudem dicitur manumittere.Sed intellectus textus est iste,quòd ille videtur manumittere in fraudem creditorum,qui manumittit tempore,quo non est soluendo,vel desiturus est esse soluendo Non tamē impeditur libertas solo euētu nō solutionis,id est,quia bona non sufficiant creditori, sed requiritur etiā consiliū,id est,intētio fraudādi creditores.Et respondet tex.tacitæ quæstioni,qua posset quis quærere,quo modo & qualiter possit esse sine consilio, id est, intentione.dicens,quo[illegible] quia sæpe de suis facultatibus amplius,quàm in his [illegible] sperant homines.¶Notandum † circa istum textum,quòd ill[illegible] [illegible]tur in fraudem manumittere vel re[illegible] suas alienare,qui scit se [illegible] [illegible]ere creditores, & bona sua nō sufficere,ad [illegible] [illegible]qui in fraudē creditorum.l.omnes.§.Lucius.¶Opponitur † contra pr[illegible] [illegible]ta primò sic: & videtur,quòd homines non plus sperant de suis facultatibus,quàm in eis est,quia quilibet præsumitur scire bona sua,vt C.de rescin.vēdi.l.quisquis. Solutio.Dynus vult,quòd istud dictū intelligitur de hominibus non multum diligentibus.Sed Salicetus dicit quòd intelligitur de bonis mobilibus.Sed verius dicendum est,quòd homines ignorant suas facultates sæpe in vltima volūtate,instante irrecusabili necessitate mortis propter turbationes,vt in l.hac cōsultissima.§.cùm humana fragilitas.C.qui testamentum facere possunt. In aliis autē temporibus præsumuntur homines scire suas facultates,exceptis tribus casibus.Primus est quando bona de nouo acquisiuerūt, vt C.de actio.& hæredi.l.qui nondū.Secūdus est,quādo habent bona sua in lōginquis partib⁹,vt ff.qui & à quibus manumis[illegible] liberi nō fiūt.l.qui in fraudē.Tertij casus,quādo decepti sunt vltra dimidiū iusti ptij, vt

 in glo.

in glo.super l.quisquis allegatam in oppositū. ¶Opponitur secun-
3 dò,& videtur,quòd ad impediendum libertatem sufficit solus euē-
4 tus,per l.fina.C.qui manumit. non possunt. Solutio. † Est duplex manumissio,scilicet,directa & fideicommissaria. In directa loquitur iste textus. Et requiritur euentus & consiliū,vt ff.qui & a quibus manumissi liberi no fiunt.l. in fraudem. Sed in fideicommissaria sufficit euentus. Et ita est in l.in oppositum allega. Cuius ratio est, quia libertas,ab hęrede de facto data,facilius reuocari potest ab ipso hęrede,quam à defuncto,vt C.de fideicōmissa.liberta.l.iij. ¶Oppo-
5 nitur † tertiò,& videtur,quòd consilium nihil facit,quia quis nō tenetur ex consilio,vt ff.manda.l ij.Solutio. Nullus tenetur ex consilio alteri præstito.nisi fuerit fraudulentū,vt in regula nullus,de regularis,lib.vj. Sed bene tenetur de consilio suo proprio,id est, intētione sua,inquantum aliud est agere ex disposito,aliud ex deliberatione,& sic textus loquitur hic de consilio.

§. *Eadem lege.*

1 Causa iusta manumißionis,& nume. 5.
2 Manumittens sufficit vt attingerit vltimum diem temporis,quo potest manumittere. Et quid in testamentis quid in vsucapione.
[illegible] [illegible]sium,quomodo hîc accipiatur: quod requiritur in manumißione.
[illegible] [illegible]trio,quando,& in quibus stetur.
[illegible] [illegible]nun[illegible] [illegible]cillam,causa matrimonii,debet eam ducere infra sex menses: & iuramen[illegible] [illegible]id se obstringere. Et quid de ancilla. & nume. 16.
[illegible] Decretum à iudice [illegible] falsa causa datum,an teneat.limit nume 17.
[illegible] Masculus xiiij.ann[illegible] [illegible]m testari potest: & fœmina xij. Item libertatem dare. numero 11.
9 Libertas,res inæstim[illegible]bilis.
10 Postulare potest pro aliis,qui xiiij,annor.
12 Filius potest habere patrem seruum,dupliciter: atque adeò manumittere. Et quid de pat[illegible]e in filium numero.13.
14 Educator,& alumnus,an differant.
[illegible]5 Procurator,est duplex.
[illegible]8 Via media,an semper,vel quando eligenda.
19 Doctor an quis poßit fieri in xviij.anno.

Summatur sic: Attingens xviij.annum,potest in testamēto suo se[illegible] dare libertatē,quamuis lege Aelia Sentia minor xx.annis hoc fac[illegible] nōn potuit,nisi ex iustis causis. Hoc dicit. Sed intellectus textus est iste. Per l.Aeliā Sētiā,nō permittitur minori xx.annis manumittere seruos suos,aliter quàm si vindicta apud cōsiliū,id est, in iudicio approbata fuerit ipsius manumissi iusta causa manumissionis

Iustæ

1 † Iustæ autem causæ manumissionis sunt, manumittere patrē vel matrē,& sic de aliis positis in textu.vel si quis manumittit seruum suum,vt eū habeat procuratorem,qui seruus debet esse xvij.annorum:vel si manumittit ancillā causa matrimonij, & tunc debet eā ducere vxorem,infra sex menses,nisi ex iusta causa impediatur.Et quando causa manumissionis est probata,nō retractatur manumissio,siue causa vera sit,siue falsa.Sed quia existens xiiij.annorum potest testamentū facere,& legata relinquere,non videtur rationabile,quare non posset seruis suis libertatem dare.Et ideó dominus Iustinianus corrigit hîc l.Aeliā Sentiam eligens mediā viam,vt scilicet,qui xvij annū impleuerit,& xviij.annū attigerit,manumittere
2 possit.¶Notādum primò,† circa verbum minoribus, quòd sufficit manumittentem attingere vltimum diem tēporis,quo potest manumittere.ff.de man.l.j.quia iste casus est fauorabilis.Simile est in testamētis,vt ff.de testamen.l.qua ætate.Secus est in vsucapionibus vbi computatur vsq; ad vltimū momentum,vt infrà de vsucapi.in principio.quia vsucapio est odiosa,& non fauorabilis,sicut est ma-
3 numissio.¶Notandū secundò ibi,† vindicta apud consilium, quid intelligitur per vindictam,dictū est suprà de libertinis.§.multis. in secundo notabili.Et intelligitur apud consiliū,id est, locum illum, in quo solet haberi deliberatio,de huiusmodi negotio,& sic id o[illegible] fit,ponitur pro loco,in quo fit,vt ff de iusti,& iure.l.penul[illegible]. Intelligitur etiam consiliū,id est,apud eos,qui præsunt [illegible]lio, id est, causa debet iusta probari coram præsidibus consi[illegible] id est,corā iudicibus,& possunt etiam minimi iudices,haben[illegible] iurisdictionē,in ista causa cognoscere,cùm sit de iurisdictio[illegible] ff.de offic.procōsu.& lega.l.ij.& in Authen.de defenso.ciuita.§.nulla.collatio.iij.Ex
4 quo elicitur,quòd in dubio standū † est arbitrio iudicis,vt in l.illud ff.de manumis.vindic.Et ergo si de pœna infligenda,in iure nō expressa.dubitetur,standū est arbitrio iudicis,vt ff. de iure delibe. l.j. Si etiam dubitetur de forma alicuius puncti mittēdi ad consiliarios, stabitur arbitrio iudicis, vt notat Barto. in l.iusiurandū & ad pecu-
5 nias.§.& si de qualitate ff.de iureiurando.¶Notandum † tertio ibi, iustæ,quod hîc ponuntur iustæ causæ manumissionis,quæ etiam habentur ff.de manumis.vindic.l.si minor.Additur alius modus ibidē in l.iusta,si scilicet seruus eripuit dominū à periculo mortis,vel no-
6 ta diffamiæ.¶Notandū quartò † ibi, ancilla. quòd qui manumittit ancillam causa matrimonij,debet eam ducere infra sex mēses,& de hoc præstare iuramentū,vt ff.de manumissis vindict. l. si collectaneᵉ.nisi iusta causa impediatur,vt hîc in text.& ff.si quis caut.l.ij.Et hoc pōt etiā facere spado,id est,vno testiculo priuatus,sed nō castra

 tus,v

tus, vt ff. de ma. vin. l. alũnos. Et non põt ancilla sic manumissa, alterí nubere, sine cõsensu patroni, vt ff. de ri. nu. l. patrimonij. ¶Notandũ
7 †quintò ibi, semel, ꝙ ex isto põt colligi, quòd decretũ à iudice datũ, etiã ex falsa causa, tenet, vt ff. de mana. vin. l. iusta. & hoc si partes fuerint præsentes, secus si fuerint absentes, vt C. si ex fal. all. l. j. ¶No
8 tãdũ † sextò ibi, quatuordecim, quòd ille, qui est xiiij. ann. põt facere testamẽtũ, si sit masculus: & fœmina xij. an. vt ff. de testa. l. qua ętate.
9 ¶Notandum † septimò ibi, mediam viam, quòd Iustinianus eligit in his mediam viam inter ætatẽ, qua quis lege Aelia Sentia potuit manumittere, & ætatem, qua quis potest testamentum facere, propter hoc, quia libertas est res inæstimabilis, vt ff. de reg. iur. l. & libertas. Et ab antiquitate non est penitus recedendũ, vt ff. de testamen. l. te-
10 stamenta. ¶Notandum † octauò ibi, cum enim antiquitas, quòd ille, qui est in xviij. anno, potest pro aliis postulare, id est, desideriũ alterius in iudicio exponere, vel alieno desiderio contradicere, ff. de postulan. l. j. Et ideò in illa ętate potest esse doctor, vt in eadem l. dicitur, in §. initium. Non tamen potest pro seipso postulare, vt C. de authoritate prętan. l. clarum. Et est ratio, quare pro aliis, & nõ pro se, quia possunt clientuli sibiipsis imputare, qui talem patronum in sua causa elegerunt, vt ff. de minoribus xxv. annis l. cum mandato. ¶No tandum † finaliter extra tex. quòd etiam istud ius mutatũ est in Authen. [illegible] cõsali largi. §. j. colla. ix. vbi dicitur, quòd sicut quis xiiij. annorum po[illegible] testamentũ facere, potest etiam libertatem dare in testamento, se[illegible] erviuos adhuc tenetur Aelia Sentia, quia in hoc casu non est corre[illegible], & ideò obseruanda, vt C. de appella. l. præcipimus. textus enim [illegible]tur hic de testamẽto, similiter in Authẽ. quia dicit relinquere, qu[illegible] sonat in vltima voluntate, vt ff. de tabu. exhi-
11 ben l. j. ¶Opponitur contra † prædicta primò sic, & videtur, quòd non est possibile aliquem posse manumittere patrem, vel matrẽ, aut filium, quia nõ videtur, quòd filius possit esse dominus patris sui, aut pater dominus sui filij. Solutio. Filius potest habere patrẽ suũ seruũ dupliciter. Primò, si dominus filiũ serui sui in testam[illegible]to suo necessariũ hæredẽ instituat, iuxta §. huius tituli. & ff. de acqui. pos. l. cũ hęredes. tũc habebit fili⁹ patrẽ suũ seruũ. Et poterit eũ ante xx. annũ, le. Aelia Sẽtia manumittere. Secũdò, si seruus habeat filium ex domina sua, erit pater seru⁹ filij, quia fili⁹ est liber, sequitur enim vẽtrẽ, C. de
12 rei vẽ. l. partũ. † E regione põt pater filiũ suũ seruum habere, vt si ex ancilla sua filiũ habeat. Talis enim cũ sequitur matrem, est filius & seruus, vt C. cõia de manu. l. fi. Et ex isto patet, ꝙ hic dicitur, ꝙ filius potest manumittere patrem, & ecõtrà, & quòd etiã filius potest patrẽ suũ facere doctorẽ, aut militẽ, & ecõtrà, vt ff. de offi. præto. l. j. & ij.

¶Opponi

14 ¶Opponitur † secundò, ſt videtur, quòd in textu ſit ſup[illegible]tas, contra §. quib. in prima conſtitu. Codi. quia educator & alu[illegible]us nõ videntur differre. Solutio: Educator eſt nutrior actiuè, ſe[illegible]umnus ponitur hîc paſsiuè, pro eo, qui nutritus eſt, iuxta illud quẽ[illegible]icè dicitur: Hoſpes, zelotipus, conuiuáque, vector, alumnus [illegible]tum ſiue pati ſub eodem nomine ſignat. ¶Opponitur tertiò, & [illegible] quòd hîc dicitur inconuenienter, quòd ſeruus procurat[illegible]habẽdi cauſa debet manumitti xvij. annorum, quia nullus pote[illegible] eſſe procurator. niſi xxv. anno. ff. de procura. l. ſi minor. & C. de procuratori-

15 bus. Solutio. † Duplex eſt procurator. vnus ad negotia, & alius ad iudicia, tũc dicitur, quòd procurator ad iudicia, debet eſſe xxv. ann. ſed non procurator ad negotia. Valet nihilominus proceſſus, cum procuratore minore xxv. annis, ſi pars aduerſa non oppoſuerit exceptionẽ, vt dicit Ioan. An. in c. generaliter. de procuratoribus, lib. vj. & probat per l. ita demum. C. de procurato. Poteſt etiã ſecũdò quis eſſe procurator ante xxv. annũ. in iudicio pro patre ſuo, vt C. de procurato. l. exigendi. Differunt etiam aliter, quia procurator ad iudicia non poteſt ſubſtituere ante litem conteſtatam, niſi ſpecialiter hoc cautum ſit, in inſtrumento conſtitutionis, per clauſulam; cũ poteſtate ſubſtituẽdi, vt in c. j. de procurató. lib. vj. & etiam in l. neque. C. de procura. Sed procurator ad negotia, ſuper poteſt ſubſtituere [illegible] mandati. l. ſi procuratorem. ¶Sed tunc replicatur ſic, [illegible]us poteſt eſſe procurator ad negotia, ergo non oportet [illegible] propter hoc manumittatur, ſicut dicitur hîc, & ꝓbatur ff. [illegible]ocurato. l. ſeruum. Solutio. Seruus hîc manumittitur, vt ho[illegible]es audacius & libentius [illegible] [illegible]dens ſe beneficiũ

16 libertatis propter hoc conſecutum. ¶Opponitur quartò † & videtur, quòd ancilla manumiſſa à domino, cauſa matrimonij, quandiu non eſt matrimonium celebratum, poteſt alteri nubere, quia matrimonium eſt liberũ, vt in c. gemma. extrà de ſponſa. Solutio. Quod hîc dicitur, intelligitur de iure ciuili, quo iure matrimonium cũ ancilla dicitur cõtubernium, vt infrà de nuptiis. §. j. Sed iure canonico aliud eſt. & poteſt iſta ancilla manumiſſa, illo iure, alteri nubere, in c. j. extrà de cõiugio ſeruo & ſic in cauſa matrimoniali, & aliis eccle-

17 ſiaſticis. ¶Opponitur † quinto, & videtur, quòd factum ex falſa cauſa, debet retractari, per l. Paulus. ff. de verbo. ſignifi. Solutio. Falſa cauſa debet exponi, id eſt, iniuſta cauſa. Verbi gratia: Si quis manumittat ante xx. annum aliquem, quia fuit ſocius ſuus in ſtudio, non eſt iuſta cauſa manumiſsionis. Et tamẽ ſi fuerit cauſa talis in iudicio approbata, licet non debuerit approbari, tenet manumiſsio, & nõ retractatur, quia nihil facilè immutandũ eſt ex ſolennibus, vt ff. de in

integrum

integru ... titutione.l.diuus sic suprà per oppositū exponebatur,
18 id est,v ... suprà de liberti.§.j.¶Opponitur † sextò,& videtur,quòd media non est eligenda per l.Nesennius.ff.de nego.gestis. Solutio ... ia via est semper eligenda,quando est par ratio in vtrisq; extr ... sed sic nō est in illa l.Nesennius.Hîc aũt est par ratio, vt nec... n est in vij.notabili huius §.Et vbicunq; est eadem ratio, debe... ē ius.ff.de verbo.obliga.l.à Titio.& ff.ad l.Aquil.l. il-
19 lud. ¶Opp...itur † finaliter,& videtur,quòd quis nō potest esse doctor in xviij.anno,quia doctor habet iurisdictionē super scholares suos,vt in proœmio ff.§.penul.Sed minor xxv.annis,non potest habere iurisdictionē,id est,insufficiens est,vt ff.de mune.& hono l.ad rempublicam.Solutio.Potest quis in xviij.anno esse doctor, ad legendum,disputandum,& etiam ad postulandũ,sed non habet exercitium iurisdictionis ante xxv.annum.

DE LEGE FVSIA CANINA TOLLENDA.

TIT. VII.

Ontinuatur sic:Dictũ est prius de manumissionibus. Et quia lex Fusia impediebat manumissiones causa mortis,ideò tan... irrationabilis fuit tolléda,quæ hîc remouetur & tollitur.

§. *Lege Fusia Canina.*

1 *Lex Fusia Can... ... quid sublata.*
2 *Lex Fusia,vnde ... Canina.*
3 *Inuidia est,impedire, ... alteri ... tibi ... in illud punctum quatuor regula per discursum nu.4.5.6.& 7.*
8 *Serui,sunt de familia.*
9 *Argumentum à contractibus ad vltimam voluntatem, an valeat. Et quid econtrà.*
10 *Morientes,quomodo hîc accipiantur.*

1 Summatur sic:Lege Fusia(vel Suffia)Canina,limitabatur numerus seruorum manumittendorũ in testamento.Et quia viui habēt licentiã manumittendi omnes seruos suos, irrationabile videtur, quòd morientes non haberent talē licentiam.Et ideò ista lex, tanquam inuida & impediens libertates,fuit tolléda & submouéda, &
2 ex isto etiam patet intellectus textus. ¶Notandum † primò, quòd lex Fusia dicta est Canina,fortassis quòd à quodam,qui appellatur Canis,fuit inuéta.vel melius,Caninia dicta est,quia sicut canis stãs in palea,nō pōt eã habere,& alios eam habere nō permittit:ita ista lex nō permittebat morietib⁹ dare seruis suis libertatē,nec ipse moriens

riens & poterat seruos retinere. Et ideò cõuenienter dicitur lex Canina, vt nomen cõueniat rei, sicut infrà de dona. §. est & aliud. Et facit iste tex. cõtra iniqua statuta, quæ sunt tollenda, sicut quę sunt cõtra libertatẽ ecclesiasticã, vt in c. nouerit, extrà de sent. excõ. Et notat Bart. in Authen. cassa. C. de sacrosanctis ecclesiis. ¶ Notandum
3 secundò † ibi, inuidiã, quòd inuidia est, cùm quis laborat, impedire, quod sibi nõ nocet, & alteri prodest, vt C. de cadu. tollẽ. in principio
4 Et circa hoc dantur quatuor regulę. † Prima est, ꝙ possum in tuo fundo facere, quod mihi prodest, & tibi nõ nocet. Exẽpli gratia, Si habeas fontẽ tibi inutilẽ, possum ex illo, sine nocumẽto tuo, agrum meũ irrigare, vt ff. de aq. plu. ar. l. ij Sed si tibi noceat, nõ possum, vt
5 C. de seruitu. & aqua. l. aquã. Secũda † regula est, quòd tu non possis in tuo fundo, quod tibi nõ prodest, & mihi nocet, imò teneris de do
6 lo, vt ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. deniq;. Tertia regula, † quòd nõ possis in tuo fundo, quod tibi nõ prodest, & mihi nocet, licet prosit tertio, vt ff. de leg. pręstan. l. virilis, §. si adierit hęreditatẽ. sed teneris de dolo, qui tamẽ nõ pręsumitur, vt ff. de leg. iuris. l. nõ videtur nisi pro
7 betur, vt ff. de probatio. l. eũ qui. Quarta † regula est, quòd cõpelleris dare in fundo, quod tibi nõ nocet, & mihi prodest. Si tamẽ cõtractus, ex quo agatur. pręcęssit, vt ff. de euictio. l. in credito. ¶ Notan-
8 dũ tertiò, † super verbo familiã, quòd serui sunt de familia, vt [illegible]
9 verb. signifi. l. pronunciatio. ¶ Notandũ quartò & † fina[illegible], quòd valet argumẽtũ à cõtractibus ad vltimã voluntatẽ, [illegible]io dicitur hîc, quòd id quod licet viuẽtibus, debet & moriẽ[illegible]acere, vt ff. de pig. actio. l. sciendũ. §. nõ est mirum, & ff. de leg[illegible] si seruũ. §. eum qui chirogr[illegible] contractibus & vltima volũtate. Sed si maior ratio sit in vltima volũtate, valet argumẽtũ negatiuè, ab vltima volũtate ad cõtractũ, & affirmatiuè à cõtractu ad vltimã volũtatem, vt C. de legi. & constitutio. prin. l. fin. Et si maior ratio sit in cõtractu, valet argumẽtũ à contractu, ad vltimã voluntatẽ negatiuè, & ab vltima volũtate ad cõtractum affirmatiuè, vt ff. de pactis. l. pactũ. In dubiis tamen, præsumitur pro vltima voluntate, vt ff. de re. du. l. cũ in testamẽto. quia vltima voluntas in multis est priuilegiata, nã ibi trãsfertur dominũ sine traditione, vt ff. de furtis, l. à Titio, quod nõ est in aliis cõtractibus, vt C. de pac. l. traditionibus. ¶ Opponitur primò contra prędicta, & videtur quòd moriẽtib⁹ nõ adimitur sola licẽti[illegible] manumittẽdi seruos suos, quia mors omnia adimit & tollit. Et ideo nõ est incõueniens, quòd eis aufertur ista potestas. Et ꝙ mors tollit omnia, habetur in authẽ.
10 de nup. §. deinceps, colla. iiij. Solutio. † Morientes nõ debent hîc intelligi, qui sunt in pũcto mortis, sed qui sunt dispositi ad mortẽ. Pos

sunt

ſunt etiam intelligi moriẽtes,qui ſani diſponũt facta ſua cauſa mortis,vt ff.de donatio.cau.mortis.l.iij.& iiij.

DE HIS, QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.

TITVLVS VIII.

Iuiditur iſte titulus in ſex partes.In prima,ponitur cõtinuatio.In ſecunda ibi.nam quædã, ponitur diuiſio. In tertia ibi,ruſus,ponitur ſubdiuiſio ſecundi membri precedẽtis diuiſionis. In quarta ibi,videamus,proſequitur ſecundum membrum diuiſionis poſitæ ibi, nam quædam.In quinta ibi,in poteſtate,declarat dominicã poteſtatem.In ſexta ibi,ſed hoc tempore,reſtringit dominicam poteſtatẽ.

§. *Sequitur de iure.*

Summantur ſic:Sequitur de iure perſonarum alia diuiſio,& intellectus textus eſt clarus.¶Notandũ,quòd hîc innuitur continuatio, quæ poteſt ſic fieri.Suprà poſita eſt diuiſio de iure perſonarũ, prout eſt de iure naturali & gẽtium:Hîc ponitur alia diuiſio de iure perſonarum,prout eſt de iure ciui.Nam prima diuiſio non poteſt dici de ... naturali tantùm,quia illo iure ſeruitus eſt incognita, vt ſuprà ac... §.primo.

§. *Nam quædam.*

1 ***Personæ, ſunt ...***
2 ***Diuiſio iuris perſ... um,eſt de iure ciuili.***
3 ***Filij captorum ab ...***

1 Sũmatur ſic:† Quędã perſonę ſunt ſui iuris,& quędã alieni iuris,
2 & clarus eſt intellectus textus.¶Notandũ, quòd † iſta eſt alia diuiſio iuris perſonarũ ab illa quæ ſuprà poſita eſt,titulo de iure perſonarum.Quia primũ membrũ iſtius diuiſionis habet ſe in minus,quàm primum membrũ illius diuiſionis.Nõ enim omnes liberi ſunt ſui iuris,vt patet,de filiis qui ſunt in poteſtate patris.Et ſecundum mẽbrũ iſtius diuiſionis,habet ſe in plus,quàm ſecundũ membrũ illius, quia non omnes,qui alieni iuris ſunt,ſerui ſunt,vt etiã patet de filiis, qui ſunt alieni iuris.Et ita patet,quod iſta diuiſio iuris perſonarũ eſt de iure ciuili.Quia in ea ius gentiũ diſtinguitur,quia cùm dicitur,quędã perſonæ ſui iuris ſunt,reſtringitur primũ mẽbrũ diuiſionis poſitę ſuprà de iure perſonarũ,vt non cõprehẽdat quoſdam liberos homines,ſcilicet filioſfa.& ſtatim cũ ſubditur,alieno iuri,ampliat ſecũdũ, vt cõprehẽdat quoſdam liberos,ſcilicet filioſfa.vt ff.de iuſt.& iure.
3 l.ius ciuile.¶Opponitur † ſic,& videtur,quòd iſta diuiſio non eſt bona,quia

na,quia aliqui sunt,qui nec sui nec alieni iuris sunt,vt filij illorũ,qui capti sunt ab hostibus,infrà qui.mo.ius patriæ potesta.soluitur. §. si ab hostibus.Solutio.Quãuis aliqui dixerũt tales filios esse in pendẽti ff.de vsufruc.l.sed & si quis interdũ.dicendum tamen est in veritate, quòd isti filij sunt sui iuris,quãdiu patres sunt capti,quia patres eorũ sunt serui hostiũ,vt suprà de iure personarũ §. serui primo.¦ Et ideò non possunt alios habere in potestate,vt ff.de acquirẽda poss.l.cùm hæredes.Nec possunt etiam simul esse sui & alieni iuris, hoc enim est absurdũ.C.de senten.pass.l.fin.

§. *Rursus.*

1 *Personæ alieni iuris,in cuius sint potestate.*

2 *Potestas variè accipitur.*

1 Hîc subdiuidit secundũ mẽbrũ præcedẽtis diuisionis sic,†quia earum personarũ,quæ sunt alieni iuris,quędã sunt in potestate parẽtũ, & quædam in potestate dominorum,& clarus est intellectus textus.

2 ¶Notandũ†circa iustum textũ & glo.circa verbũ potestate, quòd potestas accipitur multipliciter.Vno modo,pro iurisdictione.Secundo modo,pro dominica potestate,quam scilicet dominus habet in seruũ.Tertio,pro patria potestate,quã pater habet in filiũ.Quarto, pro potẽtia vel facultate corporali,vt ff.de noxalib.l.quoties.Quinto,pro libera detentione,vt ff.de vsuca.l.sequitur.§.tunc. Et [illegible] tur ff.de verbo.significatio.l.potestatis.

§. *Videamus.*

1 *Contrariorum eadem est disciplina.*

Hîc [illegible] m primæ diuisionis.Et summatur sic:Videdũ est de his qui sunt alieni iuris, quia illis cognitis,cognoscetur,qui sunt sui iuris.Et primò videndũ est de his, qui sunt in potestate dominorũ.Hoc dicit,& patet intellect' textus.

1 ¶Notandum†primò,quòd contrariorũ est eadem disciplina,vt elicitur hîc & infrà de tute.in prin.Cognito enim vno contrariorũ immediatorum cognoscitur reliquũ,vt ff.de procurato.l.Pomponius. ¶Opponitur sic,& videtur,quòd contrariorũ nõ est eadẽ disciplina, per l.qui accusare.ff.de accusa.Solutio Illa lex loquitur de effectib' contrariorũ,qui sunt contrarij,sed loquimur hîc de cognitione cõtrariorum. §. *In potestate.*

1 *Potestas dominica in seruos, est iuris gentium.*

2 *Seruus si stipuletur à liberto operas, an acquirat domino. & nu.4.5.*

3 *Dominus quotuplicem habeat in seruum potestatem.*

6 *Dominus, verb. latè accipitur.*

1 Hîc ꝓsequitur de potestate dominica.Et summatur sic:†In pote

state

ſtate dominorũ ſunt ſerui quæ poteſtas eſt de iure gẽtiũ quia apud omnes gẽtes domini habẽt poteſtatẽ mortis & vitę in ſeruos ſuos,& quicquid per ſeruũ acquiritur,domino acquiritur. Hoc dicit,& pa
2 tet intellectus textus. ¶Notandum† primò,quòd ſi ſeruus ſtipuletur operas à liberto,etiã acquirit domino,vt ff.de ſtipula. ſeruo. l. antepenul.vel etiã ſi aliquod factũ acquiratur in ſtipulatione , niſi in caſu,vt infrà de ſtipu.ſeruo.§.ſed cum factum. ¶Notandum ſe-
3 cundò,†quòd dominus iſto iure habet duplicẽ poteſtatem in ſeruum,ſcilicet vitę & mortis,& acquiſitionis.Et poteſt addi tertia poteſtas,ſcilicet,quòd ſeruus non poteſt torqueri in dominum,niſi in caſu,vt in crimine læſæ maieſtatis.C.de quæſtio. l.j. ¶ Opponitur
4 †primò,ſic contra prædicta:& videtur,quòd ſeruus nõ acquirit domino ſuo quicquid acquirit,quia ſi ſeruus acquirat iniuſtè,nõ videtur acquirere domino,vt ff.de acquiren.poſſeſ.l.quod ſeruus.Solutio.Illud dicitur acquiri,quod iuſtè acquiritur.Nã quod ſeruus acquirit iniuſtè,nõ acquirit,niſi de facto,& tamẽ hoc modo acquirit domino,ſed dominus tenetur reſtituere,vt notatur ea.l. quod ſer-
5 uus.¶Opponitur†ſecundò ad idem,quia ſeruus acquirit ſibi quãdoque libertatem,vt C.qui pro præmio liber.accipe.meruerunt,& tamen non accipit eam domino ſuo,vt infrà de actio.§. ſic itaque. [illegible]io.quando ſeruus acquirit libertatem,tũc non manet ſeruus, ſed eo [illegible]mento fit liber, vt dominũ non habeat. Et ideò non eſt mirum,qu[illegible]llã non acquirit domino.Et eſt iſtud etiam de quæſtionibus de p[illegible]o,vt habetur ff.quod metus cau.l.extat.Simile di
6 ctum eſt ſuprà [illegible]berti.§.j.¶Opponitur† tertiò, quia ſeruus acquirit vſufructu[illegible]perſo. nobis acqui.§.de his,& tamen nõ ſunt domini ſui. Solutio. Quanquam nõ ſunt domini,ſunt tamẽ quaſi domini. Et quod hîc dicitur dominis intelligitur etiam de quaſidominis , & accipitur extensè terminus ille dominis.

§. *Sed hoc tempore.*

1 ***Domini in ſeruos ſæuire non poſſunt ſupra modum , cauſa legibus incognita.***
2 ***Dominus occidens ſeruum proprium,qua pœna puniatur.& nume.8.***
3 ***Antonini conſtitutio de dominis in ſeruos.***
4 ***Domini quibus ex cauſis ſæuire poßint in ſeruos.***
5 ***Correctio magiſtri in diſcipulos,patris in filios.mariti in vxorem, & abbatis in monachos,qualis eſſe debeat.***
6 ***Confugientes ad eccleſias,ſint ne ibi defendendi.***
7 ***Re ſua ne quis malè vtatur,expedit Republ.***
9 ***Rem ſuam vendere,an quis cogatur. Et quando.***

Seruo

10 *Seruo an fiat iniuria à domino: & quo iure.*

Hîc reſtringitur dominica poteſtas. Et ſummatur ſic: Qui occidit ſeruum ſuum, puniendus eſt, ac ſi occidiſſet ſeruum alienũ. Hoc dicit
1 ¶Et intellectus textus eſt iſte: †Nulli homines ſine cauſa in iure po
2 ſita, poſſunt ſuprà modũ ſæuire in ſeruos ſuos, quia †ex cõſtitutione diui Pij Antonini, qui occidit ſeruũ ſuũ, non minus iubetur puniri, quàm ſi occiderit ſeruũ alienũ, & etiã prohibetur aſperitas domino rũ cõtra ſeruos ſuos, per cõſtitutionẽ eiuſdẽ principis. Ipſe enim cõſultus à quibuſdã præſidibus prouinciarũ de ſeruis qui ad eccleſias, vel ſtatuã principis cõfugiunt, pręcepit ꝙ ſi appareret magna ſęuitia dominorũ, cogerẽtur domini ſeruos ſuos bonis cõditionibus, vt ſcilicet pretiũ dominis darẽt, vẽdere. Expedit enim reipublicę, ne quis
3 ſua re malè vtatur. Et †ſequũtur in tex. verba cõſtitutionis Antonini, miſſę ad Aelianũ Martianũ, quorũ intellectus eſt, quòd dominorum poteſtas eſt ſeruãda illibata, quia nemini eſt detrahẽdũ ius ſuũ. Inter eſt tamen dominorũ ne auxiliũ negetur iuſtè petentibus contra ſæuitiam vel intolerabilẽ iniuriam. Et ideò iubet prædictus princeps cuidã iudici, vt cognoſcat de querelis illorũ, qui ex familia Iulij Sabini ad ſtatuã cõfugerunt. Et ſi reperiat eos iniuria affectos, faciat eos vendi, & nõ reuertantur in poteſtatem dominorũ, qui S[illegible] nus, ſi fraudẽ fecerit huic cõſtitutioni, acrius, id eſt, ſeueri[illegible]
4 ¶Notandũ †primò, quòd aliquæ ſunt cauſæ in iure po[illegible], propter quas dominus poteſt ſæuire in ſeruũ ſuum, vt ſi do[illegible] poſitę ſunt inſidiæ ſciẽte ſeruo, & dominũ nõ auiſauit: vel ſi ſe[illegible] accuſauit dominũ criminaliter, niſi eſſet crimẽ læſæ maieſt[illegible] el ſi nõ iuuit dominũ [illegible]s eum cũ vxore ſua, vel filia, concubentem, quo caſu eum etiã occidere poteſt, vt ff. de verb. oblig. l. qui ſeruũ. & ff. de leg. j. l. quid ergo. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. marito. Si primis modis deliquerit, & eum non inuenerit cum vxore, ſed non obedit legitimè, eum corrigere poteſt, nõ tamẽ vltra modũ boni viri arbitrio cõprehenſum, vt C. de emend. ſer. l. j. Etiam ſi ſit ſeruus dotalis, vt ff. ſolu. matri. l. ſi cõſtante. §. ſi maritus.
5 Sic etiam poteſt †magiſter ſcholares emẽdare, etiam in ſacris exiſtẽtes, vt ff. ad le. Aqui. l. ſed ſi quicũq;. Et põt pater filios gratioſè corrigere, vt C. de emend. propinquorũ. l. j. Et maritus vxorem, vt in Authen. ſed nouo iure. C. de repud. Imò poteſt clericus vxorem ſuã, ſi ſuſpicetur de adulterio, flagellare & incarcerare. xxxiij. q. ij. c. placuit. Sic põt abbas monachũ gratioſè corrigere, vt extrà de offi. ord. c. quãto. Et paterfamiliâs familiã ſuam, vt ff. de pœnis. l. reſpiciendũ.
6 §. furta domeſtica. ¶Notandum ſecũdò, †quòd confugientes ad eccleſias, ſunt ibi defendẽdi, vt C. de his, qui ad eccleſias cõfugiũt. l. j.

Et dicit hîc Ioan.Fab.quòd confugientes ad venerabile sacramẽtũ eucharistiæ,cum portatur ad infirmum,sunt defendẽdi,& mouetur ex isto tex.vbi dicitur,quòd defendũtur confugiẽtes ad statuas principum:multò potius ad corpus Christi summi principis.Et idẽ tenet Hostien.Sed Gulielmus in rationali diuinorũ,tenet oppositum.Melius tamen tenetur quòd sic.Si tamen aliqui confugiant ad ecclesias propter delictum,pro quo sunt corporaliter vel criminaliter puniẽdi,iure ciuili non defendũtur,vt in Authenti.de máda princi.§.neq; autem.colla.iij.Sed iure canonico etiã defenduntur,vt in c.immunitatem extrà de immuni.eccle.Nisi publici essent latrones,vel agrorum depopulatores,vel cõmisissent delictum in ecclesia,vel exirent propter hoc ecclesiã,vt committerent delictum,& redirent ad ecclesiam.In his enim casibus etiam iure canonico nõ defenduntur, vt in
7 c.inter alia.extrà de immunita.eccles. ¶Notandum tertiò, † quòd expedit reipublicæ,& etiã principi,ne quis re sua malè vtatur,vt dicitur hîc in tex.quia expedit subditos locupletes esse,vt in Authé. vt iudices sine quoquo suffrag.fiant.§.cogitatio.colla ij. ¶Opponitur
8 primò sic contra prædicta,& videtur,†quòd occidens seruum proprium,non punitur sicut occidens alienum,quia contra illum datur actio legis Aquiliæ,vt infrà ad legẽ Aquil.in princ.Sed talis actio in [illegible] casu dari non potest,quia datur domino,& non cõtra dominũ, vt i[illegible] leg.Aquil.l.item Mela.Solutio.Verũ est,quòd datur actio legis Aqu[illegible] si agatur ciuiliter, sed istud intelligitur quando agitur criminalit[illegible] infrà de publ.iud.§.itẽ lex.Sed lex Cornelia dat pro homicidio,t[illegible] seruorum,quàm aliorum,vt ff.ad l.Cornel.de sicar. l.j.Actio tame[illegible]lis etiam datur in hoc casu contra dominum, & cuius interest seruum non esse occisum,puta creditori,vt ff. de pigno. l.seruum.Etiam vsufructuario,vt ff.ad legem Aquiliam.l. sed si pro
9 prietatis. ¶Opponitur†secundò,& videtur,quòd nemo inuitus cogitur vendere rem suam.ff.de contrahen. empt.l. inuitus. Solutio. Verum est,quòd regulariter nemo cogitur vendere rem suã,sed bene in aliquibus casibus.vt in odiũ possidentis,vt hîc,quia domini coguntur seruos vendere in odium ipsorum,propter sæuitiam.Aliquãdo coguntur etiam domini rem suam vendere fauore religionis, vt ff.de religio.l.si quis sepulturæ.qnandoque fauore libertatis, vt infra de donatio.in fine.& quandoque fauore vltimæ volũtatis,vt ff.de le
10 ga.primo.l.sed si fideiussor. ¶Opponitur†tertiò, & videtur, quòd serui non debent vendi propter iniuriam,quia seruo à domino non fit iniuria,vt infrà de iniuriis.§.seruis.Solutio. Licet seruis non fiat iniuria inspecto iure gentium,fit tamen iniuria eis inspecto iure naturali,& ciuili,& diuino.

DE PAT

DE PATRIA POTESTATE.

TITVLVS IX.

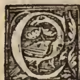

Ontinuatur sic:Suprà dictum est de dominica potesta te:consequenter dicendum est,de patria potestate. Et diuiditur præsens titulus in quatuor partes.In prima declaratur.qui sint in patria potestate.In secūda declaratur ibi,Nuptiæ.quid sit matrimonium.In tertia declaratur,quale sit ius patriæ potestatis,ibi:ius autem. In quarta ibi, quæ igitur.declaratur qui habeant patriam potestatem.

§.*In potestate.*

1 *Liberi ex iustis nuptiis procreati,sunt in patria potestate.*

1 Sūmatur sic:†Liberi ex iustis nuptiis procreati,sunt in patria potestate.hoc dicit,& clarus est intellectus tex. ¶Notādū pro expeditione glo.quòd de illo verbo potestas.dictū est suprà in proxi.tit.§.rursus.in notabili.Quæ sunt iustæ nuptiæ,dicetur infra titu. proximo.

§. *Nuptiæ.*

1 *Nuptiæ,quid.*

2 *Nuptiæ,vnde dicantur.*

3 *Matrimonium,vnde dictum.*

4 *Coniunctio animorum,intelligitur in matrimonio.*

5 *Matrimonium,an & quo iure separari possit.*

6 *Vxor sequitur forum viri.*

7 *Concubinatus,an & quo iure sit licitus.*

Non summatur,quia est diffinitio nuptiarū seu m[illegible]rimonij,& est
1 ista:Matrimonium†est viri & mulieris cōiunct[illegible]diuiduam vitæ
2 consuetudinē retinens. ¶Notandū primò,†quòd nuptiæ dicuntur à nubendo,id est,velando,quia spōsa debet esse velata,cuius ratio notatur xxxiij.q.v.in c.hæc imago.vbi dicitur,quòd vir est imago Deī
3 sed mulier est imago viri. Dicitur † autē matrimonium secundum glo.quia mulier nubit,vt mater fiat.Sed hęc ratio non videtur bona, quia etiā vir ducit vxorē,vt pater fiat,& ita à digniori potius diceretur patrimoniū.Idcirco potest esse alia ratio,quia matri incumbūt maiora onera matrimonij. Nam ante natiuitatem partus est matrī onerosus,& in partu dolorosus,& post partū laboriosus. Et ista ratio notatur in c.fina.extrà de cōuersi.in fide.Sed vocantur patrimonialia,quia in illis est patri maior cura. Dicitur etiam connubium, coniugium vel consortiū,vt ff.de rit.nup.l.in eo iure.licet cōsortiū cōmuniter dicatur cōiugium seruorū,vt C.de ser.fug.l.fi. quod etiā vocatᷣ contuberniū,vt C.de incest.nup.l.cū ancillis. ¶Notādū secun
4 dò,ꝙ ista cōiunctio†intelligitᷣ animorū,vt ff.de reg.iur. l. nuptias.

Et debet consensus exprimi per verba, ab illis, qui sciunt loqui, vt no
tatur in c. tuæ. extrà de sponsal. vel per signa ab his, qui nō sciunt lo
qui, vt eodem titulo. c. cum apud. Et quia matrimoniū est sacramen
tum, ideò coniunctio animorum significat cōiūctionem spiritus in
creati, cum spiritu creato, id est, Dei cū anima iuxta dictum Aposto
li: Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Sed coniunctio corpo
rum, quæ requiritur ad cōsummationē matrimonij, significat vnio
nem filij Dei, cum natura humana, vnde in euangelio, Verbū caro fa
ctū est. vel vnionem Christi cum ecclesia, vnde Apostolus: Hoc ma-
gnum sacramentū in Christo & ecclesia. Et hæc not. in c. debitum.
extrà de biga, & pulchrè habētur cū plurimis aliis, de significatione
5 matrimonij. xxvij. quæst. j. in summa. ¶Opponitur † cōtra prędicta,
& videtur, quòd non conueniēter dicitur, quòd matrimoniū retinet
indiuiduā consuetudinem, quia potest fieri separatio, vt C. de repu-
diis. l. cōsensu & in Authen. de nuptiis. §. si igitur. colla. iiij. & in Au-
then. vt liceat matri vel auiæ. §. quia verò. colla. viij. Solutio. Licet
matrimoniū separari possit, iure ciuili antiquo & nouo, Iure tamen
canonico separari non potest, quo ad sacramentū, licet bene quo ad
totum, vt extrà de diuort. c. ij. Et si aliquando quo ad sacramentum
[illegible]deatur separatio fieri, nō tamē est separatio, sed nullitatis declara-
tio, [illegible]glo. in l. rerum. ff. rerum amotarum. Sed potest etiam dici,
quòd ista [illegible]iuidua cōsuetudo intelligitur, quantum ad affectionē,
& ita etiam [illegible]tur definitio, de iure ciuili. Sed tunc replicatur, quia
talis affectio po[illegible]t esse ad concubinam, ergo diffinitio non solùm
conuenit matri[illegible]nio. Solutio. Propter istud dicit gloss. quòd debet
addi isti diffiniti[illegible] comunicatio, vt ff. de ri-
tu nup. l. j. Dicitur notāter diuini iuris, quia vir & vxor debēt esse eius
6 dem regionis. C. de Iudæ. l. ne quis. Et † dicitur humani iuris, quia
vxor sequitur forū viri. ff. ad municipa. l. fina. Quod nō est de cōcubi
7 na, vt ff. ad municipa. l. si de iure. † Licet concubinatus de iure ciuili
sit licitus, vt ff. de concubinis. l. in cōcubinatu. Iure tamen canonico
est prohibitus, & hoc ius præualet præcipuè in isto casu. Sed potest
adhuc obiici, quia ista affectio potest esse inter matrem & filium,
vbi non potest esse matrimonium. Solutio. Illa affectio non retinet
indiuiduam consuetudinem, sicut inter virum & vxorem, vt infrà ti
tu. proximo. §. ergo.

§. *Ius autem.*

1 *Ius patriæ potestatis, est proprium ciuium Roman.*
2 *Patria patestas, in quibus consistat.*
3 *Pater an possit petere filium suum, vt sit in sua pooestate.*

Ciues,

4 *Ciues, qui sint: & quomodo accipiatur illud verb.*
5 *Filij alieno nomine possunt esse in iudicio.*

1 Summatur sic: † Ius patriæ potestatis proprium est ciuium Roma
norum, quia nulli homines talem potestatē habent in liberos, qua-
lem habent Romani. Hoc dicit. Et intellectus textus est clarus. ¶ No
2 tandum † pro expositione gloss. quòd ista potestas patria consistit in
multis. Primò, quia pater potest in necessitate filiū suum vendere
vel obligare. vt C. de patribus, qui fil. distraxe. l. ij. Secundò, quia pa-
tres nō possunt à filiis in iudicium vocari, vt C. de in ius vocan. l. fin.
Tertiò, patres agendo cum filiis, non possunt iudicium habere, vt ff.
de iudic. l. lis. Quartò, quia filij acquirunt patribus, vt infrà, per quas
personas nobis acquiritur. §. j. Quintò, non possunt filij sine licentia,
patrum, etiam cum aliis in iudicio esse, vt C. de bonis quę liberis. l. fi
nali. Sextò, possunt patres inuitis filiis bona aduētitia sua administra
re, vt infrà per quas personas nobis acquiritur. §. j. Et dicūt quidam,
quòd patres & filij obligantur sibi inuicem ad alimenta, quod intel
ligitur de emancipatis, vt ff. de libe. agnoscen. l. si quis à liberis. Septi
mò, inter patrem & filium, non potest esse ciuilis obligatio, vt in-
frà de oblig. §. item inutilis. quia istud ius inductū est iure ciuili, quo
parte & filius reputantur vna persona, & sic idem obligaretur sibi-
3 ipsi, vt ff. de fideiusso. l. hæres. † Octauò & vltimò, potest pater p[illegible]
tere filium suum, vt sit in sua potestate. Circa quod disting[illegible]
quia vel à nullo detinetur, vel ab aliquo. Si à nullo, per[illegible] inter
dictū, vel per actionē in rem, iure Quiritum, vt ff. de [illegible] vendicatio.
l. j Si detinetur, vel volens, vel inuitus. Si volens, [illegible] ur per officiū
iudicis. ff. de liber. exhiben. l. iij per actionē præi[illegible] ialem, vt infrà
de actioni. §. præiudici[illegible] nisi pater vellet
eum adiret hæreditatē, in qua factus hæres. ff. de acquiren. hæredita.
l. si quis mihi. Si inuitus, super ista iudicia habet rei vendicationē pa
ter. ff. de rei vendica. l. j. ¶ Opponitur primò, & videtur, quòd istud
ius non est propriū Romanorum, quia multi alij habent istam pa-
4 triam potestatem. Solutio. † Vocantur hîc ciues omnes, qui sunt sub
Romano imperio, & dicit gl. quòd Sclaui habent filios suos vt ser-
uos, sed Frāci habent eos absolutos, & sic glo. videtur innuere, quòd
Franci non sunt sub imperio, cuius contrarium dictū est circa rubri
cam procemij huius libri. ¶ Opponitur secūdò, & videtur, quòd filij
possunt esse in iudicio sine licentia patris, quia possunt esse procura
5 tores, vt in c. qui generaliter. de procurato. lib. vj. Solutio. † Filij non
possunt esse in iudicio, sine licētia patrū, suo nomine proprio, vt hîc
dictum est, sed bene nomine alieno. Et procuratores maximè, quan
do sunt legitimæ ætatis, vt in c. allegato.

§. *Qui igitur.*

1 *Filij, ex eisq; descendentes, constante matrimonio, sunt in patria potestate.*
2 *Natus ex concubinatu, vel incestu, non est in patris potestate.*
3 *Filij sunt in potestate patris nullo ascendentium extante superiore.*
4 *Nati ex filia, sequuntur familiam.*

1 Summatur sic: Filij † & descendentes ex filiis, constante matrimonio, sunt in patria potestate, similiter & filiæ, sed non descendetes ex
2 filiabus. Hoc dicit. Ex quo etiã satis patet intellectus textus. ¶ † Notandum primò, quòd textus dicit notanter vxore, quia qui nascitur ex concubina, non est in patris potestate, vt infrà titulo proximo. §. fina. nec ille qui nascitur ex incestu, vt in Authen. qui. mo. natura effi
3 ciuntur legiti. §. fin. coll. vij. ¶ † Notandum secundò, quòd filij sunt in potestate patris, si nullus ascendẽtiũ sit superior, vt puta auus vel proauus, quia tali existente sunt in potestate illius, scilicet aui vel pro aui, quo scilicet auo mortuo, filij recidũt in potestaté patris, nisi pater ante mortem illius fuerit emancipatus, quia tunc nõ cadũt in potestaté patris, sed fiũt sui iuris, vt ff. de his. qui sui vel alieni iuris sunt
4 l. Item in potestate. ¶ Notandũ † tertiò, quòd qui nascũtur ex filia, sequuntur familiam, vt infrà de legit. agnato. tute. in principio. & sic sequũtur patrem, vt ff. de statu homi. l. cum legitimè. ¶ Opponitur cõ[illegible] [illegible]dicta, & videtur, quòd filius natus ex viro & eius vxore, non semp[illegible] in patris potestate, vt hîc dicit text⁹, per l. sic veniet. ff. ad leg. Iuliam [illegible]dulte. Solutio. Illa lex loquitur de viro, qui est in aliena potestate, [illegible] nullũ potest habere in potestate sua, Iste autem textus intellig[illegible] de viro, qui est sui iuris.

DE NVPTIIS.

TITVLVS X.

Ictũ est suprà, de patria potestate, quæ est respectu filiorũ ex istis nuptiis procreatorum, ideò conuenienti ordine determinatur hic de nuptiis. ¶ Et diuiditur iste titulus in octo partes. In prima parte declaratur interquas personas nuptiæ esse possunt. In secunda ibi, ergo. ponũtur prohibitiones nuptiarum, inter ascendentes & descendentes. In tertia ibi, inter eas. ponuntur prohibitiones inter collaterales. In quarta ibi, affinitatis, ponũtur ꝓhibitiones ratiõe affinitatis. In quinta ibi, & si vxor, ponũtur prohibitiones, ratione publicę honestatis. In sexta ibi, illud, ponũtur prohibitiones rõne seruilis cõditionis. In septima ibi, si aduersus, poni᷑ annullatio matrimonij, cõtra ius cõtractũ, & adiiciũtur pœnę. In vltima ibi, aliquãdo. declaratur, quomodo filij nõ existẽtes in patria potestate, redіguntur ad patriã potestaté

§. Iust.

§. *Iustas autem.*

1 *Nuptiæ iustæ, quæ sint. & quomodo contrahantur.*
2 *Ciuium Roman. appel. intelliguntur liberi.*
3 *Matrimonium an possit esse inter seruos: & vtro iure.*
4 *Iura, ciuile & canonicum vbi dissident, vtri potius standum. disting.*
5 *Masculi puberes quoto anno dicantur in vtroque genere, ad matrimonium contrahendum habiles.*
6 *Matrimonium contrahere an possint existentes in patria potestate, sine consensu patris. Et quid si sint furiosi. nume. 7.*
8 *Matrimonij & sponsaliorum, non idem ius.*
9 *Pater si filiam non dederit nuptui ante xxv. annum, & postea prostituatur, non tamen potest eam ob iter exhæredare.*
10 *Diploma.*

1 Iustæ nuptiæ sunt † quę per masculos puberes, & fœminas viri potentes liberos, secundũ præcepta legum, & de consensu illorum, in quorum potestate sunt, contrahuntur. Si tamen illi, in quorũ potestate sunt, fuerint furiosi, possunt tam filij q̃ filiæ sine illorũ consensu matrimoniũ contrahere, secundum modũ in iure positum. h. d.
2 Et ex summarijs patet intel. textus. ¶Notandũ circa † verbum, Ciues Romani, ꝙ per ciues Romanos intelliguntur hîc liberi [illegible]
3 nes, vt suprà de liber. §. fi. Ex quo patet, ꝙ isto iure ciui[illegible] ma trimonium inter seruos, sed est contuberniũ, vt C. d[illegible] cestuo. nup. l. cum ancillis. Secus de iure canonico, quia il[illegible] it inter eos verum matrimoniũ, vt in c. j. extrà de coniu. ser[illegible] quantũ vterque con[illegible] altera persona esset libera, & ignoranter contraheret cum altera seruilis conditionis, nõ teneret matrimoniũ, etiã in iure canonico, nisi sciens seruitutẽ posteà consentiret, vt in c. licet. & in c. fi. de coniu. seruo. Dominus tamen ꝓ matrimoniũ nõ debet priuari operis suis, vt in c. j. extrà de coniu. seruo. Et si dominus petat operas ab ancilla, & maritus petit debitũ, pręfertur maritus: quia vinculũ spirituale, qđ est in matrimonio, præfertur vinculo tẽporali, quod est inter dominũ & seruũ, vt in gl. c. j. de coniu. seruo. Quod verũ est, nisi dominus exegerit seruitia pro auxilio ꝑsonę suę. l si quis in graui. §. sic homines. ff. ad sille. Secundò, dominus non põt vendere seruũ mercatori, qui deducturus est eum ad alienas terras siue prouincias, quia maiori vinculo, q̃ppe spirituali, alligatus est vxori, quã domino, cui solùm vinculo tẽporali. Tertiò, si dominus scienter seruũ vel ancillã cum libera ꝑsona cõtrahere permittat, efficiũtur liberi ꝑ matrimoniũ, vt in l. ad hęc qui suã. C. de lati. liberta. tollen. Partus etiã ex matri-

monio ancillæ procreatus, pertinet domino, vt ff. de statu hominū
4 & l. seruus. Et † quia coniugium seruorū iure canonico est verum matrimonium, & non iure ciuili, idcirco sciendū est hîc, ꝙ ius canonicum prævalet iuri ciuili, quando sunt contraria, vt in Authen. de ecclesia. titulis. §. j. colla. ix. De quo tamē datur pulcra distinctio, sumpta ex doctoribus, super c. j. de noui operis nuncia. Quia materia, de qua est quæstio, vel decisa est in vno iurium & non in altero, vel est decisa in vtroq; iure. Si tantùm decisa est in altero iurium, tunc in vtroq; foro seruatur. Exemplum, vt deductio duarū quartarum, scilicet falcidiæ & trebellianicæ, declaratur in iure canonico, vt in c. Raynutius. & c. Raynaldus. extrà te testamen. & seruatur etiam in iure ciuili. Ecōtrà, materia trāsmissionis hæreditatis ad hęredes, nō declaratur multū iure canonico, sed deciditur in iure ciuili, & ergo tunc seruantur leges etiam in foro ecclesiastico, quia ita transmittit hęreditatē clericus, sicut laicus. l. vnica §. nouissima C. de cad. tollen. Si autē materia decisa sit in vtroq; iure, nunc vel cōtrariatur, vel non. Si non cōtrariatur, tunc mistim obseruatur decisio in vtroq; iure, vt in c. pastoralis. extrà de fide instrumēto. Si autem contrariatur, tunc vel ius ciuile trahit ad peccatū, & tunc non obseruatur in aliquo iure, vt in c. fin. extrà de præscriptio. quia qn̄ ius ciuile trahit ad peccatū, tunc per Papam tollitur, vt in c. nouit. [illegible] iudi. Si autem ius ciuile non trahit ad peccatū, & contrariatur iuri [illegible]nico, tunc in sacramentis & spiritualibus obseruatur ius canonic[illegible]am dictum est de matrimonio seruorū. In alijs autem seruatur iu[illegible]nonicū in foro ecclesiastico, & ius ciuile in foro ciuili. Nam tunc [illegible] nō tollit ius ciuile, nisi in loco illo, vbi habet dominiū tempora[illegible] regula secunda, de regulis iuris, lib. vj. Et de isto loquitur Bart. in l. priuilegia. C. de sacr. sanct.
5 eccle. ¶Notandum † secundo, ꝙ masculi sunt puberes, scilicet in xiiij. anno. & fœminæ viri potentes, in xij. vt infrà quibus modis tu
6 te. finitur. in principio. ¶Notandum † tertiò, ꝙ de iure ciuili existentes in patria potestate, nō possunt contrahere matrimoniū sine consensu patris, vt hîc & ff. de his, qui sui vel alieni iuris sunt. l. nam ciuium. Interpretatur tamen consensus, quando parentes non contradicunt, vt ff. de sponsa. l. in sponsalib. Et sine isto consensu, hoc iure matrimoniū non tenet, vt ff. de statu hominū. l. Paulus. Sed si fuerint emancipati, non requiritur consensus parentū, vt ff. de contratabu. l. ij. Sed iste consensus parentū de iure canonico, nō est necessarius, xxvij. quæst. ij. c. sufficiat. quia sicut filij sine consensu parentum possunt intrare monasteriū, sic etiam possunt cōtrahere matrimonium, quia matrimoniū res sancta est, vt in Authen. de sanctis.
episcopis.

episcopis.§.vllam.colla.ix. Est tamen consensus parentũ requirendus de honestate,vt in c ex parte.extrà de conuersione coniugato-
7 rum. ¶Notandum † finaliter, ꝙ licet filius & filia furiosi possunt contrahere sine consensu parentũ, debent tamen isto iure habere authoritatẽ & consensum curatoris patris, qui debet disponere de dote, vel de donatione propter nuptias, secundũ conditiones, & vires facultatum patris,vt C.de nup.l.si furios. & hoc vult textus hîc, quando dicit secundũ modum ex nostra constitutione datum. ¶Opponitur primò sic contra prædicta: Masculus & fœmina in eadem ætate possunt contrahere sponsalia, vt in c.vnico.de desponsa. impu.lib.vj.ergo à simili in eadem ætate possũt cõtrahere matrimonium,cuius contrariũ dictum est in secundo notabili. Solutio. Non
8 est simile de sponsalibus & matrimonijs,quia in sponsalibus † solũ requiritur consensus,ad quem ęqualiter habiles sunt masculi & fœminę, sed ad matrimoniũ requiritur etiam coniũctio corporũ, seu consensus in illam,vel non dissensus, & habilitas ad illam prius constituitur in iure,in fœmina quàm in masculo,propter calorem libidinis,vt dicit glos.in Authen.de non eligendo secundò nubentes §. cùm igitur.colla.j. Sed melius dicitur, quòd est propter fragilitatẽ sexus,vt infrà qui.aliena.nõ licet.§.j. Et maioris diffamię,est transgressio in peccato libidinis,in fœmina quàm in masculo. Et ideo tet ꝙ ius aliquando statuit propter periculũ, quod aliâs n[illegible]atue-
9 ret,& ita in simili statutũ est.& ad hoc facit † quòd si [illegible] non tradat filiam suã nuptui ante xxv.annum, & posteà r[illegible]ricetur,non potest eam exhęredare: quod posset, si ante hoc tempus transgressa fuisset [illegible] in Authẽ [illegible] cùm de appellatio[illegible] [illegible]ar.§.aliud quoq; capitulum.colla.viij. ¶Opponitur secundo,[illegible] videtur,ꝙ in masculo non sufficit tempus xiiij.annorum,vt in Authen.de tempori.non solu.pecu. super dote. §.generaliter.colla.vij ibi dcitur quòd debet esse xv.annorũ. Solutio Illud ius loquitur secundũ cõmunem hominum consuetudinem & frequentiam, & non præceptiuè. ¶Oppo-
10 nitur tertiò, † & videtur, ꝙ sufficit minor ætas,per l.penul.ff.quando dies lega.cedit.quia potest quis vti diplomate, vt scilicet malitia suppleat ætatem.ff.de verbo obli.§.cum ita.l.continuus. Est autem diploma,iter duplicatũ vel sterilitas, secundum glos.ibi. Nam textus exponit dicens: neq; duplante in diebus aut noctibus & omni tempestate contempta iter cõtinuare cogatur,quasi diceret,hoc diploma facit.Nam textus ibi prohibet eum qui Ephesi se daturũ promiserit,nec cum diplomate cogi iturum.Vtitur igitur diplomate ille,qui duplata vtitur dieta: & habes de isto termino de electione in vj.c.vbi periculũ in glo.per Ioan.Andreæ. Solutio. Quanuis glos.

hic dicat, quòd tales puniri debent per l. inter liberos. ff. ad legem Iuliam de adulte. hoc tamen non tamen est verum hodie, quia tempus anticipiatur propter malitiá vel bonũ pacis, vt in ca. de illis. extrà de desponsa. impu. ¶Opponitur quartò, & videtur, quòd emancipati iure ciuili etiam debent contrahere cum consensu parentũ, per l. viduæ. C. de nuptijs. Solutio. Illa lex loquitur de consilio & honestate, & non de præcepto. Sed replicatur, Et videtur quòd tam in emancipatis quàm in alijs, & tam iure canonico quàm ciuili requiratur consensus parentum, quia dicit Bal. in l. j. C. de sponsa. quòd si filia nubat sine consensu patris, non tenetur pater eam dotare, & potest eam legitima priuare. Solutio. Dicendum est quòd licet Innocen. & docto. cõmuniter in c. j. extrà de sponsa. dicant, quòd per nullum ius ciuile, neq; per statuta potest fieri immutatio circa matrimonium: hoc tamen debet intelligi, quantũ ad substantialia matrimonij, quia circa accidentalia, vt puta de dote, vel de consimilibus, per ius ciuile vel statutum potest fieri immutatio. Et ideò si in aliquo loco statutum sit, quòd si aliqua filia sine cõsensu patris nubat, non tenebitur pater eam dotare, vel carebit legitima, si filia contrarium fecerit, in tali loco obseruabitur statutum.

§. *Ergo.*

1 ***Matrimo*** [illegible] ***ter quos esse debeat.***
2 ***Adam si viu*** [illegible] ***m, nullam posset habere vxorem. Et quid ita,***
3 ***Nuptiæ incestæ, &*** [illegible] ***aria, differunt.***
4 ***Pater adquid non p*** [illegible] ***t filiam adoptiuam ducere dissolut*** [illegible]

1 Summatur sic: † Inter ascendentes & descendentes naturaliter & ciuiliter non potest esse matrimonium in infinitum, etiam ciuili cognatione, vel adoptione dissoluta. Hoc dicit. Sed intellectus textus est iste. Dictum est in §. præcedenti, quòd matrimonium debet contrahi secundum præcepta legum. Infertur hîc contrariè. Ergo non omnes nobis licet habere vxores. Nam à quarundam sæpe personarum nuptijs est abstinendum. Illi enim qui locum parentũ vel liberorum obtinent, inter se, vt pater, filia auus, neptis, & sic de alijs, non possunt matrimoniũ contrahere, & si coierint, nefarias & incestas nuptias contrahunt. Et hoc etiam verũ est in illis, qui illorũ locum obtinẽt ꝑ adoptionẽ, sic vt adoptione dissoluta maneat idẽ ius. ¶No-
2 tandũ primò; † quòd quia inter ascendentes & descendentes nõ põt esse matrimoniũ, idcirco elicitur, ꝙ si Adam adhuc viueret, nullam in mundo posset habere vxorem, vt hîc & ff. de ritu nupt. l. nuptiæ.
3 ¶Notandũ secundò, ꝙ † differunt incestæ nuptiæ & nefariæ, quãdo termini

termini propriè accipiuntur: quia incestus est abusus consanguinearum vel affinium, vt §. cùm ergo. xxxvj. q. j. & sic incestuosę nuptiæ dicuntur, cùm aliquis cognatam, affinem vel sanctionalem nefario amore commaculat, siue in matrimonio, siue extra. Sed nefarius dicitur, non dignus farre, quo cibi genere hominum vita in principio sustentata est: vel nefarius, id est, nec dicendus, à ne & for faris. Et sic nefariæ dicũtur, quæ non sunt nominandæ. ¶ Notandum tertiò, quòd istud intelligitur non solùm de legitimis & naturalibus, sed etiam de illegitimis qualitercunque natis, vt ff. de ritu nupt. l. & nihil. ¶ Notandum quartò, † quòd ratio, quare
4 dissoluta adoptione non potest pater filiam adoptiuam ducere, est iustitia publicæ honestatis, quæ seruanda est in matrimoniis, vt ff. de ritu nuptia. l. semper.

§. *Inter eas quoque.*

1 *Nptiæ an, & quomodo prohibeantur inter personas ex transuerso coniunctas.*

2 *Matrimonium inter transuersales, de iure canonico, vsque ad quotum gradum prohibebatur olim: & quid hodie.*

3 *Agnatio, an tollatur per emancipationem.*

4 *Filia mulieris adoptata per patrem tuum, non coniungitur tibi ciuili vel naturali iure.*

5 *Amita, est soror patris: amita magna, soror aui.*

6 *Matertera, est sorer matris: matertera magna, soror aui.*

7 *Patruus magnus, est frater aui materni.*

8 *Igne* [illegible]

9 *Transuersalium ordo, est triplex.*

10 *Auunculus & matertera, quod non poßint fieri per adoptionem, quomodo intelligatur.*

Sũmatur sic: inter personas, quæ cõiunguntur ex trãsuersò gradu, prohibẽtur nuptiæ, modo qui sequitur. Nã inter fratrẽ & sororẽ nuptiæ esse nõ possũnt, siue sint fratres & sorores ex vtroq; parẽte, siue ex altero tãtùm nati sint. Et inter fratrẽ per adoptionẽ non potest esse matrimonium cõstante adoptione, sed adoptione per emancipationẽ dissoluta, vel adoptione post emancipationem facta, possint esse nuptiæ. Et ideò, si quis velit generũ suũ vel nurũ suam adoptare, debet primò filiũ suũ vel filiã suã emancipare. Item inter fratrẽ & filiã, vel neptem fratris, non potest esse matrimoniũ, quãuis neptis sit in quarto gradu, quia cuius filiam quis prohibetur accipere, eius neptem non potest habere. Item filiam mulieris quam

pater tuus adoptauit, poteris vxorẽ ducere: quia talis filia neq; natu rali, neq; ciuili iure cõiungit tibi. Item duorũ fratrũ vel sororũ filij & filiæ, possunt inter se matrimoniũ cõtrahere. Itẽ amitã licet adoptiuam vel amitã magnã, vel materiã, seu materterã magnam, nemo põt vxorem ducere. h. d. vsq; ad §. affinitatis, & patet intelle-
2 ctus textus ex summario. ¶Notandũ † primò ibi, sed non tanta, ꝙ inter transuersales de iure canonico olim prohibebat matrimoniũ vsq; ad septimũ gradũ, xxxv. qõ. iij. c. progeniẽ. & c. in copulatione. & c. nulli consanguineorũ. Sed modò prohibetur vsq; ad quartũ gradum inclusiuè, vt in c. nõ debet. extrà de consangui. & affi. Iure aũt ciuili licitũ est contrahere matrimonium in quarto gradu, qui iure canonico est secundus, vt hîc in §. duorũ. Nam gradus aliter computantur iure ciuili, q̃ iure canonico, vt infrà dicetur de gradib. ¶No
3 tandũ † secundò ibi, & ideò, ꝙ hîc datur consiliũ adoptanti generũ vel nurum, quia per emancipationẽ tollitur agnatio, vt ff. de adoptio. l. cùm in adoptione. Sed hodie nõ tollitur sic agnatio, vt infrà de legit. agnato. succes. §. fi. Et ideò dicit glo. ꝙ istud consiliũ hodie non est bonũ, sed gl. nõ dicit verum secundũ cõmuniter Doctores, quia licet ꝑ emancipationem nõ tollatur agnatio quantũ ad successionem & tutelæ acceptationẽ, vn in illo §. fi. tollitur tamen hodie per emancipationẽ, quo ad alios effectus, quorũ vnus est impedire matrimoniũ, vt notatur cõmuniter per Doctores in c. vnico, extrà
4 de cognat[illegible]. ¶Notandum † tertiò ibi, eius verò mulieris, ꝙ filia mulieris adop[illegible] per patrem tuũ, non coniungit tibi ciuili vel naturali iure, vt in [illegible]tu. De naturali quidem est manifestũ. De ciuili patet, quia illa filia [illegible] est in prãte matris suæ, vt infrà de hæred. qualitate & differentia. [illegible] transit in potestatẽ patris tui: quia illi soli transeunt cum adoptato, qui sunt in eius potestate, vt infrà titu. proxi. §. illud. & ff. de adopt. l. si pater. Ista tamẽ mulier adoptata per patrem tuũ, est tibi agnata. & eam habere nõ
5 posses. ff. de adopt. l. qui adoptiuus. ¶Notandũ † finaliter, ꝙ amita est soror patris: sed amita magna, est soror aui. Matertera † est so-
6 ror matris: matertera magna, est soror auiæ, vt infrà de gradib. §. iij.
7 iiij. v. & vj. De † fratre autẽ aui materni dicũt aliqui, ꝙ est auunculus magnus: alij & verius, ꝙ est patruus magnus. ff. de successorio edic. l. j. ¶Opponitur primò sic, & videtur ꝙ frater non põt habere sororem adoptiuã dissoluta adoptione. Probatur à simili, quia pater nõ potest habere filiam adoptiuã dissoluta adoptione, vt dictũ est suprà tit. eo. §. proxi. Solutio. Non est simile, quia pater impeditur per factum proprium, scilicet per adoptionẽ, quam ipse fecit, sed ista adoptio non est factum propriũ filij: & ideò non impeditur filius.

8 filius.Et †ex isto etiã venit,quòd qui delinquit per ignorantiam ex facto proprio,plus punitur,quã qui delinquit per ignorãtiã, nõ ex proprio facto:qa in facto proprio nõ est tolerabilis ignorãtia,sicut in alieno,vt ff.pro socio.l fi.¶Opponitur secundò,& videtur quòd non bene dicitur in textu,ꝙ quis nõ potest habere nepté illius,cuius prohibetur habere filiã:quia nõ possum habere filiã aui mei,vt hîc in §.ité amitam.& tamen possum eius neptem habere,vt hîc,& in §.duorũ.Solutio.Iste textus,non loquitur generaliter,sed in casu,qui est in textu & in omni simili,scilicet,quãdo ergo & ille,cius filiã prohibeo habere,sumus in primo gradu ad stipité,& in potestate eiusdé:& sic cuius filiã vxorem habere nõ licet,etiã nepté habere non licet.& hoc in naturalibus,secus in adoptius. ¶Opponitur tertiò,& videtur,quòd filij & filiæ duorũ fratrum vel sororum nõ possunt cõtrahere matrimoniũ,quia tanta distãtia est ab amita, & maior ab amita magna, quas tñ nemo põt ducere vxores, sicut inter filios & filias duorũ fratrũ.ergo illi nõ possunt cõtrahere.So-
9 lutio.†Ordo transuersaliũ est triplex,scilicet ascendentiũ,descendétiũ,& lateraliũ.Modò maior est prohibitio inter trãsuersales ascédétes & descédétes,inter quos sunt amita & amita magna, quã inter laterales.in quibus sunt filij & filiæ fratrũ.¶Opponitur v[illegible]mò & videtur,ꝙ nõ bene dicitur in textu,amitã licet adop[illegible] qa hoc non videtur de matertera,& tamen auũculus & [illegible]tera possunt fieri per adoptioné,vt ff.de ritu nup.l.per ado[illegible]né. Solutio.
10 Glossa quæ est hîc valde obscura,dicit,quòd†au[illegible]us & matertera nõ possunt fieri per adoptioné.vt ff.de nup.l[illegible]o. quod sic debet inte[illegible]ũ vel filiã,ille filius est frater matris meę,& filia est soror matris meæ:sed ille non põt meus esse auũculus,nec illa adoptata filia mea materna,quia ista attinẽtia causatur ex patria potestate:quia ergo ego nõ sum in potestate aui mei materni,idcirco,per illũ prędictę persõę nõ sunt meus auũculus vel mea matertera.Lex aũt per adoptioné in oppositum allega,intelligitur,quãdo auus meus maternus adoptat aliqué loco nepotis ex filia nati,vel pronepotis,ex nepote, ex filia nato.Tũc eñ frater matris meæ,est auũculus illius adoptati:& soror matris meæ est eius matertera,quia omnes isti sunt in potestate aui mei materni.

§. *Affinitatis.*

1 *Affinitas impedit matrimonium.*
2 *Filius mariti.ex alia vxore,& filia vxoris ex alio marito possunt matrimonium contrahere.*
3 *Affinitas,quid.*

Affinitas

4 *Affinitas, an & quo iure causetur ex illicito coitu.*
5 *Auxilium speciale petere non debet, qui generale habet.*
6 *Rationibus duabus concurrentibus, vna cessante, non cessat alia.*
7 *Mulier non potest habere duos maritos: nec maritus duas vxores.*
8 *Presbyteri orientalis ecclesiæ, licitè vtuntur matrimonio. Et quid de Græcis.*
9 *Priuigna, quæ dicatur: quæ nurus. quæ socrus: quæ nouerca.*
10 *Nouerca vnde dicatur.*
11 *Consanguinei vxoris, sunt affines viri: sed non consanguinei viri: & econtrà.*
12 *Cognati vxoris, an succedant viro, non existēte cognatione consanguinitatis*

Hîc consequenter ponuntur prohibitiones matrimonij ratio-
1 ne affinitatis, & summatur sic: † Affinitas impedit matrimonium, & ideò nullus potest priuignam vel nurum suam vxorem habere, neq; socrum, neque nouercam, etiam soluto matrimonio, ex quo affinitas causata est: quo quidem matrimonio constante, duplex est ratio prohibitionis matrimonij. Hoc dicit. Et ex summario patet sa-
2 tis intellellectus textus. ¶Filius † mariti ex alia vxore, & filia vxoris ex alio marito, possunt matrimonium contrahere, licet hahabeant communem fratrem vel sororem ex posteriori matrimonio natum. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandum pri-
3 mò circa † prædicta ibi, affinitatis, quod affinitas, est proximitas personarum nuptiis coniunctarũ, omni carens parentela sanguinis, vt
4 ff. de grad. [illegible] facile. §. affines. & §. sciendum. Est ex † quo patet, quòd affinitas [illegible] ciuili non causatur ex illicito coitu. sed secus de iure canonico, [illegible] quia illo iure etiam contrahitur affinitas ex illicito coitu, vt notant Doct. in c. fin. extrà de consang. [illegible]. & affinit.
5 ¶Notandum secundo ibi, [illegible] ratione, quod habens auxilium generale, non debet petere speciale: quia generale offuscat speciale, vt ff. de mino. l. in causæ. primo responso. & de verb. oblig. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt. Et ideò quandocunque aliquid fit iure communi, de quo habetur priuilegium, hoc debet adscribi iuri cō-
6 muni, & non priuilegio. ¶Notandum † tertiò, ibidem, quòd quandocunque sunt duæ rationes, cessante vna, nō oportet propter hoc aliam cessare, vt ff. de his qui notantur infa. l. liberorum. ¶Notan-
7 dum † quartò, ibi, quia eadem duobus, quòd vna mulier non potest habere duos viros, nec vir duas vxores: & de facto sic contrahentes efficiuntur infames, vt C. ad le. Iuli. de adulte. l. eum, qui. Et licet pagani ex consuetudine habeant plures vxores, vna tamen & communiter prima in veritate est vxor tantùm, vt notatur in c. gaude-
8 mus. extrà de diuort. Presbyteri † etiam in partibus orientalibus licitè vtuntur matrimonio ante presbyterium cōtracto, quia eccle-

siæ

sia orientalis non acceptauit hoc statutum,de non vtendo matrimonio in sacerdotio,antè contracto,vt in c.Nicena. xxxj. dist. sed presbyteri Græci non poterant aliquo modo contrahere post susceptos ordines,sicut in glo.c.diaconi. xxviij.distin. ¶Notandum quintò quòd ista nomina,socrus,nurus &c.exponuntur ff. de ritu
9 nup.l.adoptiuus.Nam† priuigna est filiã vxoris ex alio marito.Nurus est vxor filij,& sunt loco filiæ.Socrus verò est mater vxoris:& nouerca est vxor patris.& sunt loco matris, vt hîc, & ff.solut.ma-
10 trimo.l.quia parentes.Et†dicitur nouerca,quasi nocens arcus, vel noua arca sine fructu vt notatur in l.iij.ff.de inoffic.testa ¶Notan
11 dum finaliter†ibi,mariti quòd cõsanguinei vxoris,sunt affines viri,sed non consanguinei viri,& ecõtrà.Et ideò,sicut vxor succedit viro.non existente cognatione consanguinitatis, excluso fisco, vt
12 C.vnde vir & vxor.l.j.sic†cognati vxoris,etiam succedunt viro ex tali casu,excludendo fiscũ,vt ead.l.j.iam alle. Sic etiam concubina excludit fiscum,vt ex glo.in §.consideremus.in authen.de trien.& sem.colla.iij.Etiã tutor in successione pupilli excludit fiscũ,vt li.x. ff.de reg.iur.l.quo tutela.sic etiam socrus,vt C.de hæred.decur.l.j. Et ratio est omniũ istorum,quia iura libenter excludũt fiscũ,'vt ff. de iure fisc.l.nõ puto.¶Opponitur primò sic,& videtur,ꝙ affinitas non semper impedit matrimoniũ, quia vxor videtur affinis viro suo:quia affinitas procedit à viro & vxore eius. Solutio. V[illegible] non est propriè affinis viro,sed causa affinitatis aliorum . [illegible] e econtrà de viro dicendum est. ¶Opponitur secundò, & v[illegible]ur, quòd quis potest ducere vxorem nouercam,post mortem [illegible]tris:vel socrum, post mortem vxoris.Probatur:Per mortem di[illegible] [illegible] est affinitas, vt d[illegible] [illegible] [illegible]um matrimonij. Solutio.Secundũ glo.hîc exponitur sic:Dissoluta affinitate, id est matrimonio causante affinitatẽ,sed nõ est ipsa affinitas dissoluta. Sed aliter potest dici,quòd post mortem dissoluta est affinitas:manet tamen effectus ille affinitatis,quo impeditur matrimonium.Et ideò dicit Bart.in l.cui eorum.§,affinitatis.ff.de postulando. quòd si sit statutum in aliquo loco, vt omnes affines litigantes compromittant,non obligantur illi,quorum matrimonium causans affinitatem,per mortem est dissolutum,¶Opponitur tertiò , & videtur, ꝙ cognati vxoris nullo modo succedunt viro , per l.amitæ. C.communia de successionib.Solutio.Illa lex dicit, quòd inter se cognati ante matrimonium,inter duos cognatos viri & vxoris contractũ, non succedunt:sed non dicit,post matrimonium.

§. *Si vxor tua.*

1 ***Filia vxoris meæ , post virum ex alio viro procreata, an sit priuigna mea? ꝙ num.ero***

& numero .2.

3 *Priuigna mea quæ dicatur. Item qui priuignus vxoris meæ.*

4 *Sponsa filij mei non est nurus mea, nec sponsa patris, mea nouerca.*

5 *Priuignam quid prohibeat me ducere in vxorem.*

Hic ponitur impedimétũ matrimonij, ratiõe publicę honestatis
1 & summatur sic: † Filia vxoris meæ, post diuortiũ ex alio viro procreata, nõ est priuigna mea: tamẽ, vt ait Iulianus, non põt esse vxor mea, sicut spõsa filij nõ est nurus, nec sponsa patris est nouerca. & tamẽ à nuptiis earũ est abstinẽdum. Hoc dicit, & ex summario pa
2 tet intellectus textus. ¶Notandum † primò, quòd filia vxoris meæ, quã habet ex alio viro, post matrimoniũ inter eam & me contractũ licitè vel illicitè, non est priuigna mea, vt hîc, & ff. de ritu nupt.
3 l. si qua. §. si vxor. Quia † priuigna mea est, quę ex mea vxore est antè, q̃ esset vxor: & vxori meæ e † priuignus, qui ex me marito natus fuit, antè, quam eius erã maritus, vt suprà eodẽ. §. affinitatis & §. socrũ. sed hæc quæ in textu, est posteà nata. ¶Notandum secundò,
4 † quòd spõsa filij mei, nõ est nurus mea: nec spõsa patris, est mea no
5 uerca, vt ff. de ritu nup. l. si qua. §. j. ¶Opponitur † contra prædicta, & videtur, quòd possum habere in vxorem filiam vxoris meæ, ex alio viro post matrimoniũ meum, celebrato inter me & vxorem meã diuortio, procreatã: quia non est impedimentũ ratione consanguinitatis, nec affinitatis, & ideò nullũ videtur esse impedimentum. Solutio. Verum est, istud impedimentum non esse propter consanguinitatem vel affinitatem: sed est propter publicam honestatẽ, ratione cuius etiam prohibetur matrimonium: vt pulchrè notatur per docto in c. non debet. extrà de consangui. & affini.

§. Illud certum est.

1 *Cognatio seruilis, impedit matrimonium.*

2 *Consanguinitas & affinitas, etiam in conditione seruili. & nume. 22.*

3 *Cognati vel affines non possunt contrahere matrimonium, existente seruitute*

4 *Matrimonium, quibus & quot casibus impediatur, per discursum nume. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16 17. 18. 19. & 20.*

21 *Adulterij crimẽ, quot & quib⁹ casibus matrimoniũ contractum dirimatur.*

1 Summatur sic: † Per seruilem cognationẽ etiã impeditur matrimonium, & sunt multi alij modi, quibus matrimonium impeditur, enumerati in libris Digestorum seu Pandectarũ. Hoc dicit, & pa
2 tet intellectus textus. ¶Notandum † primò, quòd in seruili cõditiõe etiam est cõsanguinitas & affinitas, vt ff. de ritu nup. l. adoptiuus. §.
3 seruilis. ¶Notandum † secundò, quòd existente seruitute, cognati vel affines non possunt cõtrahere matrimoniũ, propter duplex impedimentum,

pedimentũ,ſcilicet cognationis vel affinitatis,& ſeruitutis.Sed ſi ambo coniuges manumittãtur,eſt tãtùm vnum impedimentũ. ¶Notã
4 dum tertiò,†quòd quatuordecim modi colligũtur hîc, & in libris
5 Digeſtorũ,& in aliis libris iuris ciuilis.¶Primus eſt,†ratione ſeruitu tis,vt hîc,& ſuprà eodẽ.j.reſpõſo.& C.de inceſt.nupt.l. cũ ancillis. Iure tamen canonico,nõ impeditur matrimonium propter ſeruitu-
6 tem,vt in c.j.extrà de coniu.ſeruorũ.Secũdus†eſt,ratione ætatis,vt
7 ſuprà eo.§.j.& reſponſo.j.de qua ætate dictũ eſt ibi.Tertius†eſt,ratione cõſanguinitatis,quæ eſt triplex:ſcilicet,aſcendentium,deſcendentium,& collateraliũ.Qualiter autem inter eos impeditur matrimonium,dictũ eſt ſuprà eo.§.ergo.& inter eas.& §.fratris.& §.duo
8 rum.Quartus†eſt,ratione adoptionis,vt ſuprà eod. ergo. & §. inter
9 eas.in fine vtriuſque §.j. Quintus,†ratione affinitatis præſentis,prę teritę & futurę,vt ſuprà eodem.§.affinitatis.& §.ſocrum.Sextus eſt,
10 †ratione matrimonij,vt ſuprà eod. §. affinitatis.& §.ſocrum. quia vnum matrimoniũ impedit aliud,vt ibi notatũ eſt:& habetur C.ad
11 leg.Iuli.de adulter.l.eum qui.Septimus†eſt,ratione tutelę vel curæ, quia per ſenatuſconſultũ conſtitutum eſt,quòd inter tutorem & pupillam,vel filios eius,ſeu inter curatorẽ,& eam.cuius curã gerit, & filios eius,nõ poteſt eſſe matrimoniũ,vt C.de interdi.matrimo.inter
12 tutorem ſeu curatorem,& pupillam.l.j.Octauus†eſt, per leg. Iuliã & Papiam,quia prohibetur matrimoniũ inter ſenatorẽ,& eius liber tã,vt C.de nupt.l.ſi libertã.ſed hæc lex hodie nouo iure [illegible] ata eſt, in Authent.vt liber.decæ.aureo non careant annull[illegible] quis autẽ.
13 colla.vj.†Nonus eſt,ratione iuriſdictionis,vt inter [illegible] ſidẽ,& ſubiectam ſibi in iuriſdi[illegible] oniũ, vt C. de nuptiis. l.& ſi contra.& C.ſi quacunq; præditus poteſtate.l.j.Verũ tamen eſt quòd ſeptimus,octauus,& nonus modi,iure canonico nõ impediunt matrimoniũ,vt declarat Hoſtien.in titulo de matrimonio.§.quali-
14 ter autẽ impediatur matrimoniũ.Decimus†eſt, ratione cõſtitutionis,qua prohibetur quis ducere quam de ſacro fonte leuauit,vt C.de nup.l.ſi quis alumnam.in fine.Et licet in iure ciuili nihil dicatur de cõmatre,non tamẽ poteſt eſſe vxor.Et qualiter cognatio ſpiritualis matrimoniũ impedit,tractatur extrà de cogna.ſpirit. per totum.&
15 lib.vj.ibidẽ.Vndecimus eſt,†ratione publicæ honeſtatis,vt ſuprà eo
16 §.& ſi vxor.& ff.de ritu nup.l.ſi qua.Duodecimus,ratione†ordinis, quia in ſacris cõſtituti impediũtur à matrimonio,vt in Auth.quomodo oportet epiſco.§.neq; autẽ.colla.j.& in Authen.de ſanctiſ. epiſc. §.ſi quis.collatio.ix.Græci tamẽ ſacerdotes permiſſione iuris licitè vtũtur vxoribus,cũ quibus ante ſacerdotium cõtraxerunt.vt ſuprà dictum fuit in §.mariti.eod.tit.in quarto notabili,circa verbũ,eadẽ

17 duobus.Decim⁹ tertius†est,ratione ꝓfeſsionis,& ideò monachi cōuerſi & moniales impediūtur à matrimonio,licet non ſint in ſacris ordinibus,vt in Authen.de monac.§.antepen.colla.j. & in Authen.
18 de nuptiis §.per occaſionem.colla.iiij.Decimus quartus†eſt,ratione raptus.Nam mulier rapta prohibetur cōtrahere matrimonium cum raptore ſuo,vt in Authen.de raptis mulier. quæ proprio rapto nubunt.§.j.colla.ix.Sed iſte modus iure canonico etiā eſt correctus in c.fin.extrà de rapt.Iure autem canonico aſsignantur alia impedi
19 menta,quæ continentur†his verſibus:

Error,conditio,votum,cognatio,crimen,
Cultus diſparitas,vis ordo,ligamen,honeſtas,
Si ſis affinis vel fortè coire nequibis,
Hæc ſocianda vetant connubia,iuncta retractant.

Nam error conditionis vel perſonæ,impedit matrimoniū, vt in ca. propoſuit.extrà de coniug.ſeruorū.Non tamē error qualitatis, vt ſi quis credat ducere virginem vel diuitem,& ducit corruptā vel pauperem,tenet matrimoniū,vt xxix.q.j.§.his itaq;.De voto dictum eſt in duodecimo & tredecimo modis,& pōt videri, qualiter votū ſimplex impedit matrimonium cōtrahendū:ſed nō dirimit contractū, ſicut votū ſolenne,& alia in c.vnico.de voto.lib. vj. De cognatione
20 dictū eſt.Crimē†etiā,ſcilicet adulterij,& alia enormia crimina, vt presbytericidiū impediunt matrimoniū cōtrahendū,& crimē adul-
21 terij in t[illegible]us caſibus dirimit cōtractū.†Primus,ſi adulter adulteræ cōſtante ma[illegible]monio fidē dedit.Secūdus,ſi de facto cōtraxerūt.Tertius,ſi alter in m[illegible]rtē veri vel veræ cōiugis fuerit machinatus vel machinata,vt not.in ca.tranſmiſſæ.extrà de eo qui cognouit cōſanguineam vxoris.Diſparitas etiā cultus impedit matrimoniū,vt Iudæus cum Chriſtiana,vel ecōtrà.C.de Iudæ.l.ne quis.Vis,id eſt,metus,cadens in conſtantē virū,impedit matrimoniū,vt in c.cum locū.extrà de ſponſa.De ordine dictū eſt.De ligamine,id eſt, quādo præexiſtit matrimoniū,etiam dictū eſt.De honeſtate dictū eſt.De affinitate dictum eſt.Impotentia etiam coeundi,vt in viro frigiditas,in muliere artatio impedit matrimonium,vt in c.j.ij.& iij.extrà de frigid. &
22 maleficia.¶Opponitur†ſic contra prædicta,& videtur,quòd in ſeruitute non eſt cognatio.per §.quod autem.infrà de capi.diminu.Solutio.Ille §.dicit, quòd inter ſeruos non eſt cognatio vel agnatio, quantum ad ſucceſsionem vel tutelam.Sed non negat inter eos eſſe cognationem conſanguinitatis.Et ratio eſt, quia ſucceſsio & tutela ſunt de iure ciuili,ſeruus autē ciuiliter fingitur mortuus. Cōſanguinitas autem,ex qua oritur etiā affinitas,eſt de iure naturali: & ideò manet in ſeruis,vt ff.de regu.iur.l.iura.

§.Si ad

§. Si aduersus ea, quæ diximus.

1 *Filij nati ex illicito coitu, non sunt in potestate patris.*
2 *Nuptiæ incestæ, quæ dicantur. Et quæ nefariæ. quæ item illicitæ.*
3 *Vulgò concepti.*
4 *Dos: nec donatio propter nuptias potest repeti, illicito matrimonio dissoluto. & nume. 6.*
5 *Pœnæ contrahentium incestuosas, nefarias, aut illicitas nuptias.*

Summatur sic: Si contra prohibitiones iuris aliqui coierint, nō est vir, neque vxor, neque nuptiæ, neque matrimoniū, neq; dos. Et qui ex tali coitu nascūtur. non sunt in potestate patris, sed quantum ad hoc, sunt sicut illi, qui vulgò cōcipiuntur, & appellātur spurij. Dissoluto autem tali coitu, non est locus exactioni dotis: & contrahentes patiuntur etiā alias pœnas in iure cōtentas. Hoc dicit, & patet intel-
1 lectus textus. ¶Notandū primò, quòd† filij ex illicito coitu nati, non sunt in potestate patris, vt hîc, & C. de incestuo. nupt. l. incestas. & vocantur spurij, vt in glo. in l. j. ff. de testamen. tute. Nec sunt de domo seu parentela patris, vt notat Bald. in l. fin. C. de verborum & rerum
2 significa. † Et dicuntur incestæ nuptiæ, quæ contra prohibitiones iuris inter collaterales fiunt. Sed nefariæ dicuntur, quæ inter ascendentes & descendentes, contra iuris prohibitionem fiunt: licet suprà eodem titu. §. ergo. aliter sunt distinctæ in secundo notabili. A[illegible]æ verò prohibitæ nuptiæ dicuntur illicitæ seu inutiles, vt notat A[illegible]chidiaconus in c. consanguineorū. iij. q. iiij. ¶Notandū† secun[illegible] quòd vulgò concepti, dicuntur illi, qui non possūnt demōstrare patrē. Vnde cui pater est populus, fil[illegible] deſtatu hominū. l. vulgo.
4 ¶Notandum† tertiò, quòd qu[illegible]docunq; est illicitum matrimoniū contra prohibitiones iuris, non est petenda dos, neque donatio propter nuptias. Et si data sit, non est repetenda: tamē alia persona eam non lucratur, quia donatio vel dos non cōstituitur, nisi in vero matrimonio, vt C. de donatio. ante nupt. l. fina. §. sicut enim. ¶Notan-
5 dum† quartò ibi, pœnas, quòd secundum Cyn. non omnes illicitè coeuntes patiuntur pœna in iure contentas, sed illi qui faciunt nuptias incestuosas vel nefarias, vt in Authenti. de incestuosis nuptiis. §. j. collatio. ij. Et sunt istæ pœnæ, bonorū amissio, infamia, vt C. de incestuosis nuptiis. l. qui contra. Sunt & aliæ pœnæ, scilicet, exilium, cinguli vel dignitatis priuatio, & si vilis persona sit, verberatio & fustigatio, vt in Authentica, de incestuosis nuptiis. §. j. collatione ij. Sed an illi, qui contra prohibitionem iuris canonici nuptias faciunt, & non iuris ciuilis, vt filius & filia duorum fratrum, vt suprà eodē. §. duorum patiantur istas pœnas. Dicunt aliqui Doctores, quòd non,

 quia

quia sunt pœnæ iuris ciuilis,contra quod nõ fit.Dicit tamen Panor. in c.quod si necesse.extrà de dona.inter virum & vxo.quòd sic,quia leges puniunt etiã contra canones facientes:& canones etiã appellantur leges,vt in c.Nicena.xxxj.distinc.¶Opponitur primò cõtra prædicta,& videtur,quòd nullus est vulgò conceptus,. quia nullus est sine patre,nisi Adã & Christus.Solutio. Quòd isti dicuntur esse sine patre nõ verè,sed iuris fictione,quia ignoratur pater.¶Opponi-
6 tur†secundò,& videtur,quòd dissoluto illicito matrimonio dos vel donatio repeti possit:quia licet non petatur per actionem ex stipulatu,quę datur de dote,vt infrà de actionibus.§.fuerat videtur tamẽ peti posse per condictionẽ sine causa,vel ob causam datã,non secuta causa.Solutio.Dicit Petrus,quòd siue quis scienter,siue ignoranter dotem dederit,potest eam petere per condictionẽ sine causa, vt ff.de condict.sine cau.l.fina.Sed Ioannes dicit,quòd ignorãter danti cõpetit actio,sed non danti scienter,vt ff.de condict. ob causam. l.j.Et ratio est,quia quod turpiter datũ est,non repetitur,vt ff.de cõdict.ob turpem causam.l.si ob turpem & videntur mihi Pet. & Ioã. posse concordari,quia Petr.loquitur,quando sunt sponsalia vel nuptiæ sine carnali copula:Ioannes autem,quando copula carnalis est secuta,& matrimonium consummatum.

§. *Aliquando autem.*

1 *Filij non nati in potestate patris,quibus & quot modis posteà redigantur in eius potesta... & nume.2.4.& 5.*
3 *Conditiones,quæ requirantur in legitimatione filij.*
6 *Dotalia instrumenta,an & quo iure requirantur in matrimonio.*

1 Summatur sic;Liberi†non nati in potestate patris,duobus modis fiunt in eius potestate.Primus,si naturalis tradatur curiæ principis. Secũdus,quãdo ille,qui ex libera muliere nat⁹ est,cuius matrimoniũ non est legibus interdictum,per dotalia instrumenta,posteà secuta, efficitur in potestate patris:& hoc etiam prodest filiis,ex eodem matrimonio posteà procreatis.Hoc dicit,& patet intellectus textus.
2 ¶Notandũ†primò,quòd naturalis filius non existens in potestate patris,efficitur in potestate patris,si tradatur curiæ Imperatoris,vel principis,vel præsidis,vel patriæ suæ:nã tunc pro merito pater recipit patriã potestatem,& filius legitimationem,vt in Authen.quibus mod.natura.efficiũtur sui.§.si quis igitur.coll.vij.& iste est primus modus legitimãdi filios.Et succedit iste in bonis patris sui,sed nõ in bonis cognatorũ vel agnatorum suorum,vt vult Bart.& etiam An-
3 gel.in l.communium.C.de naturalib.liber.¶Notandum†secundò, quòd secundus modus legitimandi est ille,qui ponitur hîc in tex ibi

nec non

nec non is,ad quem requiruntur aliquæ conditiones. Prima,vt ille filius sic legitimandus sit natus ex cõcubina,quam pater habuit solã, vt hîc in glo.super verbo, interdictũ.& ff.de concubin.l.j.Secunda conditio,quòd tempore cõceptionis vel natiuitatis filij, fuerit possibilitas matrimonij inter patrem & matrẽ, vt C.de naturalibus liberis. Authent.licet.& in c.tanta.extrà qui filij sint legitimi. Tertia conditio,quòd mater fuerit libera,vt hîc in textu. & hoc de iure ciuili:secus de iure canonico,vt in c.j.extrà de cõiug.seruorũ.Quarta conditio , quòd sint dotalia instrumenta composita, vt hîc, & in Authen.quib.mod.natura.efficiũtur legitimi.§.hæc ergo casta.collatio.vj. Quinta est, quòd pater habuerit concubinã in domo,vt ff.

4 de concub.l.penul.¶Notandum tertiò,† quòd potest filius etiam legitimari per rescriptũ principis,vel habentis potestatẽ ab Imperatore,vt sunt aliqui Comites Palatini. Et debet fieri cum clausula generali,non obstante, vel melius dicatur in rescripto, non obstante in speciali.l.j. C.de naturalib.liber. & in glos.eiusdem.l.j. Et possunt sic legitimari etiã filij incestuosi,vt vult Bart.in l.qui in prouincijs.ff.de ritu nuptia. Et filij sacerdotũ, vt vult Bald.in l.si qua. C.de

5 incestuo.nupt. ¶Notandum † finaliter, quòd filij naturales etiam fiunt legitimi,si pater nominet eos filios in testamento, & sunt à patre alendi. Et succedunt patri ex testamento in totũ assem,non existentibus legitimis,ascendentibus & descendentibus. Sed si existant legitimi descendentes,succedunt in vnam vnciam. Si autem existãt legitimi ascendentes tantùm, succedunt in totũ assem deducta legitima parentũ. Ab intestato autẽ succedunt in duas vncias,in substãtia patris cum matre sua viriliter diuidendas. De istis est glo.in Authen.licet.C.de naturalib.liber. Et ista sunt vera,si non sint ex incestuoso vel nefario coitu, vt in Authẽt.quib.modis naturales efficiũtur sui.§.discretis. ¶Opponitur sic, & videtur, ꝙ ad legitimationẽ secundo modo nõ requiruntur illa, quæ ibi dicta sunt, & præcipuè

6 dotalia † instrumenta,quia sine istis est verum matrimoniũ,per qđ fit legitimatio : quia matrimoniũ fit solo consensu,expresso tamen signo vel verbo,vt in Authen.de nuptijs.§.nuptiæ.& ff.de reg.iur.l. nuptias. Solut. Verum est,quòd matrimoniũ bene fit,sine istis : sed iure ciuili ista requiruntur,& maximè dotalia instrumenta,vt filij ante matrimonium nati sint legitimi, vt C.de naturalib.liberis.l. cùm quis.licet non requirantur iure canonico, tamen illo iure requiritur possibilitas matrimonij: quia filij nati in adulterio,ꝑ matrimoniũ sequens non efficiuntur legitimi, vt tractatur in c.per venerabilem.extrà qui filij sint legitimi. Et ibi etiam notant Doctores,qualiter Papa & ad quæ,& in quibus locis potest legitimare.

DE ADOPTIONIBVS.

TITVLVS XI.

DIctum est suprà de patria potestate naturali, & de nuptiis,quibus liberi fiunt in patria potestate. Hic cōsequenter tractatur de pat.potest.ciuili,quæ fit per adoptionem:& diuiditur presens titulus in octo partes.In prima textus loquitur generaliter.In secunda ibi,adoptio,ponūtur species adoptionis.In tertia ibi,sed hodie,limitatur dictum in primo §.In quarta ibi,cùm autē impubes,tractatur de arrogatione impuberis.In quinta ibi,minorem,ponuntur aliqua impedimenta,& quædā permißiones adoptionis.In sexta ibi,fœminę,declaratur qualiter fœminæ nō possunt adoptare.In septima ibi,illud proprium.declaratur quoddam dubium circa arrogationē. In octaua ibi,apud Catonem.tractatur de adoptione seruorum.

§.Non solùm.

1 *Adoptiui,sunt etiam in potestate patris adoptantis.Limit.nu.2.3.*

4 *Liberi in quotuplici sint differentia.*

5 *Spurij,qui propriè dicantur.qui nothi.qui manseres.*

1 Non†solùm naturales liberi sunt in potestate patris naturalis, sed etiā adoptiui sunt in potestate patris adoptantis.Hoc dicit, & patet
2 intellectus textus.¶Notandū†quòd istè textus loquitur generaliter secundum ius antiquum, quo omnes adoptiui fiebant in potestate adoptantis,vt ff.de adopti.l.j.Sed nūc istud est immutatū, vt statim
3 dicetur infrà eo.§.sed hodie.¶Opponitur†Naturales liberi nō sunt in potestate patris,vt dictū est suprà titu.proximo.§.fina.Solutio.Textus iste loquitur de naturalibus liberis nō præcisè,sed de naturalibus & legitimis,vt distinguātur contra legitimos tantū:& istos
4 dicit textus,non solùm esse in potestate nostra.Nā† liberorum quidam sunt naturales & legitimi,de quibus suprà de pat. potesta. §. j. Quidam sunt naturales tantùm,de quibus in §.fi.alleg.in oppositione.Quidā sunt legitimi tantùm,de quibus hîc.Et aliqui sunt nec naturales nec legitimi.de quibus in Authē.quib.mo.natura.efficiūtur sui.§.fi.colla.vij.vt sunt incestuosè vel nefariè nati,qui generali no-
5 mine possunt dici spurij.†Propriè tamen spurij dicūtur,ex professis vel in sacris ordinibus costitutis nati:& manseres dicūtur,ex scorto seu meretrice:sed nothi.ex adulterio nati,q ideò dicūtur nothi,quia infames.& de istis loquitur gl.in verbo māseres.in c.nisi cū pridē.extrà de renūci. Quidā etiā sunt legitimi,qui prius fuerūt illegitimi, de quibus & qualiter hoc fiat,dictum est suprà titulo proxi § finali.

§.Adoptio.

§. *Adoptio.*

1 *Adoptio, est duplex. Et quid adoptio. nu. 2.*
3 *Arrogatio, quomodo fiat: & per quos. nu. 4.*
5 *Arrogatio ad quid maiorem solennitatem requirit, quàm adoptio.*
6 *Filiorum appellatione, qui veniant.*
7 *Generis nomen, quando attribuatur speciei.*

1 Summatur sic. Duę † sunt species adoptionis. Vna, qua adoptant, qui sui iuris sunt authoritate Imperatoris, & vocat arrogatio. Alia, quia adoptantur, qui in potestate parentū sunt imperio magistratus, & vocatur adoptio. Vtraq; autē fit, vt adoptati sint loco filij vel filię, nepotis vel neptis: & sic deinceps de alijs descendentib. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandum primò, ꝙ adoptio diffinitur sic:
2 † Adoptio est actus legitimus, per quē qui nō est filius, fit filius penè naturā imitans, vt ff. de adopti. l. j. Et hæc diffinitio videtur melior quàm alia posita in glo. in qua dicitur, ꝙ adoptio fit in solatiū liberorum, quia etiam habentes liberos possunt adoptare, vt infrà eodē
3 §. licet. ¶Notandū † secundò, ꝙ prima species adoptionis vocatur arrogatio, & fit authoritate Imperatoris, corā ipso vel principe, vel coram delegato per rescriptum principis, vt C. de adoptioni. l. ij. Et ideò mortuo Imperatore, alio non electo, cessat arrogatio saltē, fiēda authoritate Imperatoris, vt in Authēt. quomodo oporteat episc. §. fi. colla. j. sicut mortuo Papa cessant multa officia, & quasi omnia, curiæ Romanæ, vt in cle. ij. de electio. Et dixi notanter, authoritate imperatoris fienda: quia mortuo Imperatore nō vacat Imperiū, sed residet apud summū pontificem, vt notatur in cle. pastoralis. de re iudic. Et potest tunc papa arrogare, per se vel per delegatū, vt no
4 tat Ioan. Fab. hîc. ¶Notandū † tertiò, quòd adoptio quæ est secunda species adoptionis, potest fieri apud magistratū, & quemcunq; iudicem ordinariū, etiam defensorem ciuitatis, vt in Authen. de defens. ciuita. §. nullā. colla. iij. quia est voluntarię iurisdictionis, nec requirit plenam cognitionē, vt ff. de offic. procōsul. & leg. l. ij. ¶No
5 tandum † quartò, quòd ratio, quare in arrogatione adhibetur maior solennitas, q̄ in adoptione, est, quia maior prouisio est facienda, vbi maius imminet periculum, vt in l. j. §. sed & si quis. ff. de carbon. edicto. Modò in arrogatione est maius periculum, vbi arrogatus cum omnibus bonis suis, & cum his, qui sunt in sua potestate, trāsit de sua potestate in alienam. Sed in adoptione non est tantū periculum, vbi adoptatus transit de potestate in potestatē, vel interdum non in potestatē alterius, vt infrà eod. §. sed hodie. Nam in symbolizantibus facilior est transitus, vt in l. si vnus. §. pactus. ff. de pactis.

Dicit tamen Ioan. Fab. quòd facilius fit de nō monacho monachus, quàm monachus transferat de vno monasterio ad aliud, vel de vna vita ad aliam, vt notatur per Inno. in c̄a. quod in dubijs. extrà de renunciatio. ¶Opponitur † Primò sic. Per adoptionē interdum non
6 fit filius, sed nepos, vt dicitur hìc in fine. §. & infrà eod. §. sed hodie. ergò non bene dicitur in diffinitione, ꝙ per adoptionem semper non filius, fit filius. Solutio. Nomine filiorum intelliguntur sæpe liberi, vt sunt filij, nepotes, pronepotes, vt ff. de verbo. signifi. l. liberorum. Et illo modo capitur filius in ista diffinitione. ¶Opponitur secundò, & videtur quòd vna species adoptionis hìc posita, non sit adoptio: quia adoptio est genus ad vtranque speciem ergo non est
7 species, quia idem non est genus & species. Solutio. † Sæpe contingit, quòd nomen generis attribuitur speciei, quando vni illi speciei non est nomē proprium impositū, vt est regula topica in primo Topicorū de proprio, quod dicitur de termino siue diffinitione & proprio propriè dicto, quod non indicat quid est esse rei, & quia proprium. quod est terminus, habet nomen impositū, quia vocatur diffinitio, & proprium non habet nomen impositum, ideò retinet nomen generis. Simile habemus de iurisdictione, cuius sunt tres species, quæ sunt, merum imperium & mistum, & tertia vocatur iurisdictio nomine generis, vt ff. de iurisdict. omnium iudi. l. Imperium.

§. Sed hodie.

1 *Adoptatus ab extraneo, non transit in eius potestatem.*
2 *Auus maternus adoptans nepotem suum, cum habet in sua potestate. Secus in auo paterno.*
3 *Vincula duo plus ligant, quàm [illegible]*
4 *Ius naturale, quomodo accipiatur in adoptione.*
5 *Auia quare non poßit nepotem adoptare.*

1 Adoptatus † ab auo materno, vel patre emancipato, ab auo etiā paterno, transit in potestatē adoptantis, sed non adoptatus ab extraneo, illi tamen succedit. Hoc dicit. Sed intellectus textus est iste. Si filius à patre naturali & legitimo, detur in adoptionē extraneo, non transit in potestatē adoptantis, sed manet in potestate patris naturalis. Sed si detur in adoptionē auo materno, vel emancipato patre naturali, detur in adoptionē auo paterno, transit in potestatem, & fit de familia adoptantis: quā in vna persona concurrunt ibi duo iura, scilicet ius naturale, & ius adoptionis: & ita sunt ibi duo vincula. ¶Notandum primò, ꝙ ista cōstitutio, de qua loquitur hìc textus, secundum quam adoptatus ab extraneo non transit in eius potestatē, licet ei succedat in bonis, habetur C. de adoptionib. l. cùm in adoptiuis.

priuis.& infrà de hæredita.quæ ab inteſtato deſe.§.aliquam.aliàs §.
2 inuenimus. ¶Notandum † ſecundò, quòd auus maternus adoptans nepotem ſuum indiſtinctè habet eum in ſua poteſtate, ſed nõ auus paternus ſic adoptat indiſtinctè. Cuius ratio eſt, quia auus maternus non habet nepotẽ ſuum in ſua poteſtate ante adoptionẽ, vt ſuprà de pat.poteſta.§.qui agitur. Sed auus paternus habet nepotẽ ſuum in ſua poteſtate, vt eod.titu.& §.iam allega. Et ideò talis nepos non poteſt plus in ſua poteſtate fieri, vt ff.de adoptionib.l. pater.§.qui duos. Sed ſi pater ante, quàm filius fuerit conceptus, emãcipatus eſt, tunc talis filius eſt in poteſtate patris ſui, & nõ aui paterni, vt.infrà titu.proxi.§.fina. Et ideò in illo caſu auus etiam paternus põt eum
3 adoptare, & fit in eius poteſtate. ¶Notandũ † tertiò, quòd duo vincula plus ligant, quàm vnum, & ad hoc iſte textus ſæpe ſolet allegari. Et duæ rationes præualent vni, vt in Authen.de conſangui.& vterinis frater.§.j.colla.vj.& C.de edict.diui.Adrian.tollẽ.l.ſi.niſi vna ſit melior duabus, vt colligitur ff.de inoffic.teſtamen.l.nam & ſi.& ſic quando vna melior & fortior eſt duabus, tunc non ſunt cætera paria, vt in oppoſitione ſecunda dicetur. ¶Opponitur contra prædicta, & videtur, quòd duo iura, ſcilicet naturale & adoptionis, non ſufficiant ad hoc, quòd adoptatus fiat ſemper in poteſtate adoptantis: quia ex hoc ſequeretur, quòd frater adoptans filium fratris ſui,
4 haberet illum in poteſtate ſua, quod non eſt verum. Solutio. † Ius naturale debet hic exponi, id eſt, natiuale, vt ſcilicet ſit tale ius, per quod adoptatus habet natiuitatem & originem: mo[illegible]ò filius fratris à patruo ſuo, non habet natiuitatem neq; originem. Et ideò in iſto
5 caſu vocantur iſtæ, e[illegible] perſon[illegible] ¶Sed tunc † replicatur de auia, ꝙ illa poſſet adoptare nepotẽ, quia ab ea habet natiuitatẽ & originẽ. Solutio. In auia eſt alius defectus, ſcilicet ius adoptionis: nam fœminæ adoptare non poſſunt, vt infrà eod.§.fœminæ. ¶Opponitur ſecundò, & videtur, quòd duo vincula non plus ligãt quàm vnum per l.nam ſi.ff.de inofficio.teſtament. Solutio. Iſtud intelligitur cæteris paribus: nam in illa l. vnum vinculum æquiparatur duobus, & ita cætera non ſunt paria.

§. *Cum autem.*

1 *Impuberis arrogatio, quæ requirat ad ſui validitatem.*

2 *Iudex quid facere, & interrogare debeat arrogatum: & quid arrogatorem.*

3 *Arrogator debet cauere, cum fideiuſſione, de reſtitut. bonorum pupilli. vide oppoſi. nu. 7.8.9.*

4 *Arrogator non poteſt emancipare arrogatum ſine iuſta cauſa.*

5 *Arrogator quotam partem bonorum teneatur relinquere arrogato.*
6 *Arrogatus debet etiam habere bona aduentitia.*
10 *Actus legitimi, an conditionem recipiant.*

1 Summatur sic: † Impubes nõ potest arrogari, nisi cognita causa,
quæ debet esse honesta, & expediat arrogato. Et debet arrogatio
ista fieri cum quibusdã conditionibus: quia arrogator debet cauere
personæ publicæ, siue tabellario, si pupillus intra pubertatem mor-
tuus fuerit, se restituturũ bona illis, ad quos iure successionis fuisset
deuoluta, si non fuisset arrogatio. Et non potest arrogator emanci-
pare arrogatum, nisi causa, propter quam velit eum emãcipare, fue
rit cognita, & nedũ cognita, sed & sufficiens, quia aliâs non esset di
gnus emancipatione. Et postquàm sic eum ex causa sufficiẽte arro-
gator emãcipare vellet, tunc tenetur ei reddere bona suã. Et si arro
gans pater decedens eum exhæredauerit, vel viuens eum sine iusta
causa emancipauerit, tunc tenetur quartã partem bonorum suorũ
ei relinquere, præter illa bona quæ in patrẽ adoptiuũ siue arrogato
rem transtulit, & quorũ cõmodum filius arrogatus post arrogatio-
2 nem patri acquisiuit. h. d. ¶Notandũ primò, † quòd in arrogatio-
ne iudex debet interrogare arrogatũ, an velit istum habere suum
patrem: & arrogatorẽ, an velit istum esse suum filium. Et tunc ali-
qua alia vlterius interrogabit ab alijs. Primò, an iste arrogator ha-
beat honestã causam, & vtilem pupillo. Secundò, an sit minor lx. an
nis: quia si sic, conulendũ est sibi, vt potius generationi studeat, q̃
alienum filium adoptet. Tertiò an sit honestę vitæ, videlicet, an sit
parcus, prodigus, vel in alio defectu. Quartò, an sit pauper: quia re-
gulariter non permittitur, diuitem à paupere arrogari. Quintò, an
habeat plures liberos naturales. Sexto, an sit tutor. Septimò, an ex al
ligatione naturali vel sancta affectione moueatur ad arrogandum
istum. Et ista colliguntur ff. de adoptio. l. si paterfa. §. in arrogatio-
3 nibus. ¶Notandum † secundò, ꝙ arrogator debet cauere cum fi-
deiussione de restitutione bonorũ pupilli, prout in textu. Et istam
cautionẽ debet stipulari tabellio, vt ff. de adoptio. l. nec ei. Ex quo pa
tet, ꝙ tabellio potest alteri stipulari, vt infrà de inutil. stipulati. §. si
4 quis alij. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ arrogator non potest arrogatũ si-
ne iusta causa emancipare, & talis causa est sicuti sunt causæ, quare
donationes & similia beneficia reuocant̃, vt C. de reuocã. dona. l. fi.
& sic etiã intelligit̃ l. fi. ff. si quid in frau. pat. all. hîc in gl. ¶Notãdũ
5 quartò † ꝙ arrogator tenetur arrogato relinquere quartã partẽ bo
no. Quod cõiter intelligitur per doctores, de quarta parte bonorũ,
quę ab intestato ad ipsum peruenirent: licet aliqui intelligant de quar
ta parte omnium bonorum. Et de isto habetur in l. Papinianus. ff.
de in

de inoffi.testã.Ista tamen quarta nõ est hodie augmẽtata,sicut quarta filiorum naturaliũ & legitimorũ, vt in authen.de trien.& semis.
6 §.hoc seruandũ collat.iij. ¶Notandum finaliter, † ꝙ præter istam quartam debet arrogatus habere bona sua, etiam aduẽtitia: quorũ tamen arrogator habuit vsumfructũ, vt C.de bonis,quę libe.l.cum oportet. Sicut maritus habet vsumfructũ in bonis dotalibus, vt ff. fami.ercifcun.l.si filia. Et sic ista dictio, præter hic in textu posita,
7 capitur inclusiuè,vt ff.de pigno.actio.l.j. ¶Opponitur † primò sic, & videtur,ꝙ non est opus ista cautione, quia sine illa tales personæ venirent ad successione bonorũ pupilli, vt videtur.Ergo ipsa fit frustra. Solutio. Si istæ personæ venirent ad successionẽ ex testamẽto patris, pupilli per arrogationẽ fraudarentur successione: quia per arrogationẽ,quæ est minima capitis diminutio,rumpitur tale testamentũ,vt infrà quibus modis testamenta infirmanẽ.§.nõ tamẽ. Ab intestato autẽ fraudarentur in peculio, qđ arrogator retineret,nisi esset cautio,vt ff.de castren.pecu.l.ij. Verũ tamẽ est,ꝙ licet ista cautio nõ esset facta, nihilominus tamen interpretatione legis reputare
8 tur facta,vt ff.de adopti.l.his verbis. ¶Sed replicatur: † Ergo sequitur,ꝙ ista cautio nõ solùm debet fieri, si pupillus infra pubertatem decedat,sed etiam pòst: quia videtur,quòd successores põt ita bene defraudare post pubertatẽ sicut ante. Solutio. Pupillus post pubertatem post testamentũ facere, vt suprà quib.ex cau. manumittere non licet §.cùm ergo.& tunc euanescit pupillaris substitutio & patris testamentũ. Et ideò successio illorum, tunc est à fortuna, quia iste põt aliter disponere de rebus suis, vt non succedant. Et quia est fortuitũ,ideò de hoc non est ius ordinatũ, vt ff.quibus ex causis ma
9 numiss.libe.nõ fiunt.l.Iulian. ¶Opponitur † secundò ad idem,& videtur,quòd ista cautio nõ debet fieri,quia arrogatio est actus legitimus,& tales nõ recipiunt diem neq; conditione. vt ff.de regu.iuris. l.actus. Solutio. Ista cautio non facit actum arrogationis cõditio-
10 nalem,sed certificat successores, vt dictũ est. † Verum tamen est, quòd actus legitimi non recipiunt conditionẽ expressam, sed bene recipiunt cõditionẽ tacitam:quæ si fuerit expressa, vitiaretur actus vt ff.de lega.j.l.iij. Et ideò si Papa scribit executori,vt prouideat alicui de beneficio, si sit idoneus:illa non intelligitur propriè cõditionalis,sed exhortatoria,instruens executorẽ, qualiter facere debeat. Et de isto habetur in cle. vnica.de offi.deleg.

§. *Minorem natu.*

1 *Minor non potest maiorem adoptare.Et quid ita.*
2 *Adoptans quot annis debeat esse superior adoptato.*

Spadones

3 *Spadones,adoptare possunt non tamen castrati.& nu.8.*
4 *Pubertas plena,& legitima ætas,quot annorum sit.*
5 *Adoptio nepotis,cuius consensum requirat.*
6 *Citandus est is,de cuius præiudicio agitur.*
7 *Spadones qui dicantur.*
9 *Sacerdotes adoptare possunt.*

1 Summatur sic:† Minor non potest maiorem adoptare,quia adoptio imitatur naturã,& monstruosum esset filium esse maioré,sup-
2 ple ætate,suo patre.& ideò † adoptans debet xviij.annis adoptatũ præcedere,& potest adoptio fieri in locũ nepotis vel proneptis,seu aliorum descendentiũ,potest etiam aliquis adoptare,quanuis filios naturales non habet.Et si quis aliquem loco nepotis ex filio naturali vel adoptiuo nati adoptat,debet filius ille consentire,ne ei inuito suus hæres agnoscatur.Sed si auus nepotem ex filio in adoptionẽ dederit,nõ requiritur cõsensus filij.Si etiam quis non extraneũ
3 adoptauerit,potest illũ alteri in adoptionem dare. Et † commune est in vtraq; adoptione,ꝙ illi qui generare nõ possunt de facto,sed bene secũdũ naturã,vt spadones , adoptare possunt.Sed castrati q natura generare nõ possunt , etiã adoptare nõ possunt.h.d. Et pa-
4 tet intellectus tex.. ¶Notãdũ†primò , ꝙ plena pubertas interdum est xiiij.annorũ,vt infrà qui. mo.tute.fini.§.j.Interdum est in iure xv.annorũ,vt in auth. de tempo.nõ solu.pecu.super dote.§.generaliter.coll.vij.Interdum est xvij.annorum,vt suprà quib. manumittere non licet.§.fi.Interdũ est xviij.annorum,vt hîc & ff. de alimentis lega.l.mela. Legitima tamen ætas in iure est xxv.annorũ,vt ff. de lega.primo.l.cum filio.& C.de his qui ve.æta.impe.l.vlt. ¶No-
5 tandũ†secundò,circa verbum,consentire primò , ꝙ quãdo aliquis vult adoptare quem in loco nepotis ex filio suo nati,requirit̃ cõsensus filij,sed non aliorum agnatorũ,vt ff. de adopt.l.cum adoptio. Et si filius consentiat moriente patre adoptãte,fit iste adoptatus in potestate filij,& suus hæres, vt ff.de adoptio l.si quis nepotẽ.Sed si nõ cõsentiat moriente patre adoptante, nõ fit in potestate filij,sed succedit cum eo tanquã filius vel nepos ,iusta cõditionem gradus, in quo adoptatus est,vt infrà de hæredi.quę ab intesta.deferuntur. §.cùm autẽ.Quando ergo dicitur in tex.ne ei inuito,debet intelligi ei,scilicet filio inuito,quanuis gl.duas alias expositiones ponat.
6 ¶Et ex isto patet,†quòd quãdo aliquid fit in prçiudiciũ tertij , est ille vocandus,vt ff de adoptio.l.nã ita diuus. Et notatur per Innoc. in c.humilis.extrà de maio.& obed.Et si ignoretur nomẽ,fiet generalis citatio.vt C. de remiss.pig.l.si eo tẽpore. Et istud intelligitur, in actibus

in actibus, qui sunt volũtariæ iurisdictionis, secus in aliis. ¶Notan-
7 dũ tertiò, quòd † spadones sunt illi, quorum virilia spata, id est, cultello abscisa sunt. Sed castrati sunt, qui ex natura generare nõ pos-
8 sunt. Cũ ergo † spadones naturaliter possint generare, licet de facto impediant, possunt adoptare: sed castrati, q à natura impediũt adoptare non possunt, quia, vt dictũ est, adoptio imitatur naturam. Ex quo patet, ꝙ plus est illud quod est à natura, quàm ex accidenti, vt
9 ff. de lib. & posthu. l. sed & quæsitũ. † Sacerdotes autẽ adoptare possunt, qa licet generare nõ possint impotẽtia iuris, nisi essent orientales, q vtuntur matrimonio prius cõtracto, vt notat Ioã. An. in c. vnico de clericis cõiugatis, li. vj. tamẽ nõ possunt non generare impotentia facti & naturę. ¶Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ nõ oportet adoptãtẽ pręcedere adoptatiuũ in xviij. annis, quia xiiij. annorũ potest quis matrimoniũ cõtrahere, ergo tũc potest adoptare. Solutio, Nõ est simile in matrimonio & in adoptione, quia in adoptione agitur de pįudicio adoptãtis aliter, quàm in matrimonio, ꝓpter legitimam quę debetur adoptato. Et ideò in adoptione requiritur maior deliberatio, & plenior cõsensus, qui vt cõmuniter nõ est ante xiiij. annum, vt ff. de postula. l. j. §. pueritia. & lex respicit ad ea, quæ fiũt cõmuniter, vt ff. de legibus. l. nã ad ea. ¶Sed replicatur: Ex isto videtur, ꝙ qui adoptaret duos, deberet præcedere in xxxvj. annis, quod nõ est verũ. Solutio. Istud nõ sequitur, quia potest aliquis etiã naturaliter vno anno plures filios habere, & ex vna vel ex diuersis mulieribus. Et ideò sufficit adoptantẽ in xviij. annis pręcedere, etiã si plures adoptet, sicuti vna absolutio sufficit ad plures excõmunicationes, vt notat Bar. in l. [illegible] pupillo. ff. de noui operis nũci. ¶Opponitur secũdò, & videtur, ꝙ auus nõ possit nepotẽ suũ, sine consensu patris, in adoptionẽ dare, quia sine illo nõ potest eũ nuptui tradere, vt ff. de ritu nup. l. oratione. Solutio. Nuptiæ habẽt maiorẽ indiuiduitatẽ, vt suprà de patria. potestate. §. nuptiæ. Et plus requiritur cõsensu parentũ, vt suprà de nuptiis. §. j. quàm in adoptione. Et ideò ibi requiritur consensus patris. ¶Sed replicatur, Iste consensus requiritur propter præiudicium, sed in isto casu fit patri præiudicium in successione, & in perditione patriæ potestatis, vt ff. vnde libe. l. scripto. Solutio. Potest filium istum instituere, licet sit adoptatus, & non fuit in sua potestate, & sic ei non fit præiudiciũ: etiã iure antiquo. Hodie autem non est timor, quia succedit, nec transiit in potestatem adoptionis extranei, vt suprà eod. §. sed hodie.

§. *Fœmina.*

1 *Fœminæ non possunt adoptare. Et quid ita Limit. nu. 3.*

Fœmina

2 *Fœminæ non habent filios in potestate.*
4 *Beneficia quomodo sint amplianda.*

1 ¶Summatur sic: † Fœminæ nō possunt adoptare, quia liberos in potestate nō habēt, nisi ex indulgētia principis, in solatiū amissorū
2 filiorū. Hoc dicit. Et patet intellectus textus. ¶Notandum † primò, ꝙ mulieres nō habēt filios in potestate, vt ff. de suis & legitimis hæ
3 redibus. l. nulla. ¶Notandū † secūdò, ꝙ ista indulgentia, qua fœminis conceditur adoptare, habetur C. de adop. l. mulierem & hoc in solatiū filiorum amissorū in bello, vt infra de excusa. tutorū. §. sed
4 & si quis in bello. ¶Opponitur sic, † & videtur, quòd si fœminæ possunt adoptare, tunc etiam debent adoptatos in potestate habere, quia beneficia sunt amplianda, vt in authen. constitutio quę digni ta, §. pen. collatione vj. Solutio. verum est, quòd beneficia sunt amplianda, sed non contra naturam. Modò contra naturam est, mulieres filios in potestate habere. Et ideò beneficium concessum de adoptione, non debet extendi ad materiam potestatem.

§. *Illud proprium est.*

1 *Arrogatus cum suis transit in potestatem arrogatoris. & nu. 2.*
3 *Directè quod non potest fieri, an fiat indirectè. & nu. 4.*

1 Sūmatur sic: † Arrogatus vnà cū his, qui sunt in sua potestate, efficitur in potestate arrogatoris. Hoc dicit. Sed intellectus textus est, ꝙ propriū est in arrogatiōe, vt arrogat⁹ cū liberis suis, fiat in ptāte arrogatoris. Et ideò cū Augustus voluit arrogare Germanicū, q noluit arrogari ab Augusto, cōsuluit Tyberio, vt arrogaret Germanicū, quod fecit, & tūc August⁹ arrogauit Tyberiū, & factus est Germanicus nepos Augusti adoptiuus, q noluit esse filius. ¶Notādum
2 † primò, ꝙ istud, scilicet, quòd arrogatus trāsit cum suis in potestatē arrogatoris, intelligitur non solùm de his, qui sunt actu, sed etiā de his, qui erūt. Et sic efficiuntur in potestate arrogatoris filij nati nascituri, vel etiā postliminio reuersi, vt ff. eo. l. si paterfami. in prin
3 cipio. ¶Notandū secūdò, † ꝙ aliquādo fit indirectè, quod non potest fieri directè, vt ff. de legi. l. cōtra legē ¶Opponit̄ & videtur primò, ꝙ arrogatus, cū his qui sunt in potestate sua, nō semper trāsit in potestatē arrogatoris, per l. operæ. ff. de operis liberto. Solutio. Illa lex loquitur de libertis, quorū operæ reseruatæ sunt patrono, & ideò
4 propter ius patronatus est ibi speciale. ¶Opponitur † secundò, & videtur, ꝙ nō potest fieri indirectè illud, quod prohibetur fieri directè, per c. statutū. ij. de hæreticis. lib. vj. Solutio. Illud nō potest fieri indirectè, quod nō potest fieri directè impotētia iuris, & sic intelligitur c. statutum. ij. alle. Sed quod non potest fieri directè impotentia

tentia facti,bene poteſt fieri indirectè, vt hîc.

§ *Apud Catonem.*

1 *Seruus,an fiat liber,ſi dominus eum adoptet:vel nominet eum in iudicio. Et quid ſi extra iudicium.nu.4.*

2 *Dominus ſi adoptet ſeruum alienum,aut libertum alienum,non fit ille liber.*

3 *Regul.ſi non valet quod ago vt ago,valeat &c.quomodo accipiatur, & numero.5.*

1 Summatur ſic:†Si dominus adoptet ſeruũ,vel nominet eũ in iudicio filiũ,per hoc ſeruus fit liber.Hoc dicit.Et patet intellect⁹ tex

2 ¶Notandũ primò,† ꝙ ſi dominus adoptaret ſeruũ alienũ,vel libertũ alienũ,nõ habet veritaté iſtud dictum, quia talis nõ fit,liber per adoptioné,vt ff.de adoptio.l.ſi pater.¶Notandũ ſecũdò ibi, cõſtitutione,ꝙ iſta conſtitutio habetur C.de lati.liber.tollenda.l.vnica.

3 ¶Notandũ†tertiò ibi,licet,quòd ex iſto textu elicitur,ſi non valet quod ago vt ago,valet tamé inquantũ valere põt,vt etiam notatur

4 C.de lati.liberta.tollé.vnica.§.ſimili modo. ¶Notandũ † quartò,ꝙ ſi dominus nominet ſeruũ filiũ,extra iudiciũ,non prodeſt. C.de libe.cau.l.penul.& ſic verba adulatoria in iudicio cauſant diſpoſitioné fauore libertatis,vt hîc.ſic etiã in teſtaméto fauore vltimæ voluntatis,vt ff.de fideicõmiſ.liberta l.Paulus. Aliter autem verba adulatoria nihil operantur,vt ff de actio.& obliga. l.obligationem.

5 ¶Oponitur † ſic,& videtur, quòd non eſt verum,ſi non valet quod ago, &c. per l. j. ff.de iure codicil.Solutio. Illa lex loquitur de eo, qui dicit expreſsè ſe non velle facere codicillos. Iam iſtud dictum, ſi non valet, intelligitur quando non eſt pactum de non valere.

QVIBVS MODIS IVS PATRIÆ POTESTATIS SOLVITVR.

TITVLVS XII.

1 *Natura nihil eſt indiſſolubile.*

2 *Diuiſio huius tituli in ſeptem partes.*

1 Dictũ † eſt ſuprà,qualiter conſtituitur ius patriæ poteſtatis naturalis & ciuilis, & quia nihil eſt in humanis, quod diſſolui non poſſit,vt in authen.de nup.§.deinceps.colla.iiij.ideò tractatur hîc,qualiter ius patriæ poteſtatis ſoluitur. Et†diuiditur iſte titulus in ſepté partes. In prima declaratur,quomodo ſoluitur patria poteſtas per mortem naturalem.In ſecunda ibi;cùm autem is, quomodo ſoluitur per mortem ciuilé. In tertia ibi, filiusfamiliàs quomodo per dignitatem.In quarta ibi,ſi ab hoſtibus, quomodo per captiuitaté

In quinta.

In quinta ibi,prçtereà,quomodo ſoluitur per emancipationem.In ſexta ibi,ſed ſi pater,quomodo ſoluitur per adoptionem.In ſeptima ibi,illud autem,ſoluuntur duo dubia.

§. *Videamus nunc.*

1 *Filij,an efficiantur ſui iuris per mortem patris.*

2 *Nepotes an fiant ſui iuris morte aui.Et quid ſi pater in aui poteſtate conſtitutus,viuat.& nu.3.5.*

4 *Beneficium ſemel extinctum,an nunquàm reuiuiſcat.*

Summatur ſic:Dictũ eſt quomodo ſerui liberãtur à poteſtate dominica:Hic dicitur,quomodo liberantur liberi à poteſtate patria.
1 †Nã per mortem patris filij exiſtentes in ſua poteſtate,ſui iuris effi
2 ciuntur,ſed†per mortẽ aui nepotes fiunt ſui iuris, ſi tẽpore mortis aui pater eorũ fuit mortuus vel emãcipatus.Sed ſi fuerit viuus,& in poteſtate aui,nepotes cadũt in poteſtatem patris eorũ.Hoc dicit.& patet intellectus textus.¶Notandũ,quòd de liberatione ſeruorum dictum eſt ſuprà,de liberti.§.j.& §. multis.& in gloſ.magna.§.fina. ¶Opponitur primò ſic,& videtur,ꝙ text.non bene dicat aliquẽ ſui iuris fieri ꝑ mortẽ parẽtis,quia mater eſt parẽs,vt ſuprà de iure naturali gen.& ciui.§.j.Et tamen ꝑ mortẽ matris nemo fit ſui iuris,vt ſuprà titulo proxi.§.fœminæ.vbi dicitur,ꝙ mulier non habet liberos in poteſtate.Solutio.Parẽs intelligitur hîc ſtrictè pro ſuperiori in linea paterna,ſed ſuprà de iure naturali accipitur generaliter. ¶Opponitur ſecũdò,& videt̃,ꝙ text⁹ nõ bene dicat mortuo patre filios fieri ſui iuris,qa vt ſubditur,poſſunt eſſe in poteſtate aui.Solutio.Text⁹ ille intelligit̃ mortuo patre,qui filios habet in poteſtate,
3 & nõ exiſtẽte ſuperiore.¶Opponitur t[illegible],& videtur,†ꝙ nõ ſemper exiſtẽte patre in poteſtate aui,tempore mortis aui nepotes recidũt in poteſtatẽ ſui patris,quia ſi pater fuit emãcipatus,& poſteà arrogatus à ſuo patre,tũc eſt in eius poteſtate.Et tñ nepotes in illo caſu ꝑ mortẽ aui nõ cadũt in poteſtatẽ ſui patris, vt ff.de adoptio.
4 l.ſi pater filiũ.Solutio.Iſtud intelligitur,quando†pater nunquã exiuit à patria poteſtate.Nã patria poteſtas ſemel extincta reſpectu filiorũ,nũquã reuiuiſcit.Sicut etiã dicitur de gratia ad beneficium, quę ꝑ matrimoniũ extinguitur,& mortua vxore nõ reuiuiſcit, vt
5 in gl.in c.vnico de clericis cõiugatis.li.vj.¶Opponit̃ finaliter, † & videtur,ꝙ filij cadũt in poteſtate patris,per mortẽ aui,licet pater tẽpore mortis aui,nõ ſit in eius poteſtate,quod videtur contra finem tex.iſtius §.probatur,in Authẽ.cõſti.quæ dignita.§.iſtud.col.vj.Solutio.In fi.tex.dicitur,quãdo pater exiuit patriã poteſtatẽ per emãcipationem,ſecus autem eſt,quando per dignitatem, vt in §.alleg.

§.Cùm

§. Cùm autem.

1 *Patria potestas soluitur per deportationem patris, vel filij, in insulam.*
2 *Deportatio & relegatio, quot & quibus modis differant.*
3 *Banniti nostri temporis, an assimilentur deportatis.*
4 *Mors ciuilis, comparatur morti naturali. Et in quibus. nume. 13.*
5 *Ratio vbi eadem, ibi & idem ius.*
6 *Deportati possunt restitui per indulgentiam Principis. Et rescripti discrimen, nume. 7.*
8 *Restituere, verb. generale est.*
9 *Seruus pœnæ, non habet dominum, nisi supplicium.*
10 *Ingenuus, an fiat seruus per pœnam.*
11 *Damnatus ad vltimum supplicium, quibus beneficiis priuetur.*
12 *Bestiis subiectus.*

1 Summatur sic: † Per deportationem patris vel filij in insulam, soluitur patria potestas, sed per indulgentia Principis pristina iura restituuntur. Per legationē autem patris vel filij in insulam, non soluitur patria potestas. Seruus autem pœnæ effectus perdit patriā potestatem, quæ quidem pœna est, quādo quis in metallū damnatur, vel bestiis subiicitur. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶ Notandum primò, ꝙ iste textus primò loquitur de media capitis diminutione, & in fine ibi, pœnæ, loquitur de maxima capitis diminutione, sed in
2 medio loquitur de relegatione ¶ Notandū † secundò, quòd differūt deportatio & relegatio, quia deportatus perdit familiam suam, sed relegatus non, vt hic in textu. Secundò, quia deportatus perdit bona sua, relegatus nō, vt ff. de interdi. & releg. l. j. Tertiò, quia deportatus perpetuò perdit ciuitatē, relegatus ad tempus, vt ff. de interd. & relega. l. relegatorum vterque tamen retinet libertatem, vt ff. de bonis damnatorum. l. & fi. Quartò, quia deportatio solùm fit per Imperatorem, aut vicem eius tenentē, vel per prætorem, seu per præfectū vrbis, vt ff. de pœnis. l. ij. Fit etiam per Senatores, quorum sententia parem habet effectū cum prædictis, vt ff. quibus appellare non licet. l. j. Et si deportatio per alios iudices fiat, nō valet, nec executioni mādatur, nisi per Imperatorem approbetur, vt etiam insulam siue locū assignet, vt ff. de lega. iij. l. j. §. ij & §. deportatos. Sed relegatio potest fieri, per quoscunque iudices habentes merum imperiū, vt ff. de interdic. & relega. l. relegatorum. Non tamen fit per defensores ciuita-
3 tis, vt in Authen de defensori. ciuita. §. nulla. colla. iij. † Banniti autē nostri tēporis assimilantur deportatis, si cum perditione ciuitatis publicētur eorum bona. Aliòquin assimilantur relegatis, vt vult glos. hîc per l j. ff. de bonis damnatorum. Sed Bald. aliter dicit in l. j. C. de

hæred.instituend. Vult enim,quòd pœna bãniti nostri temporis, est distincta à deportatione & relegatiõe,& assimilatur in re ciuili,excõmunicationi in re spirituali:quia sicut excõmunicatus non potest agere,potest tamẽ excipere & appellare,vt in c.intelleximus.ex
4 trà de iudiciis,sic & bãnitus. ¶Notandũ tertiò ibi, †perinde, quòd mors ciuilis cõparatur morti naturali,vt hîc & ff.pro socio.l. verũ.
5 §.societas. ¶Notandũ†quartò ibi,pari ratione, quòd vbicunque est eadem ratio,debet esse idem ius,vt ff.de verbo.oblig.l.à Titio. & ff. ad leg. Aquil.l.illud. Non tamẽ vbi est cõtraria ratio,debet esse contrarium ius,vt ff.de coll.bonorum.l.si quis. ¶Notandum quintò ibi,
6 †restitutum,quòd per indulgentiam Principis possunt deportati restitui,& tunc recuperant pristina iura,vt honores & ordines & similia.Inter quæ etiam est patria potestas,vt C.de senten.pas.l.fin. Re-
7 fert†tamen,an Princeps dicat in remissione,indulgemus,an restituimus:quia si dicat,indulgemus,intelligitur remissa pœna,sed nõ restituuntur bona,& sic intelligitur l.in insulã.ff.de pœnis.Sed si dicat restituimus,non solùm intelligitur remissa pœna,sed restituuntur om
8 nia pristina iura,vt ff.de pœnis.l.ij.& l.generaliter, † quia verbum restitutionis generale est ad omnia,vt ff.de vsucapio.l.videamus. §. & in fauiana. Non tamẽ intelligitur restitutus ad bona alienata, vt C.de hæreticis & Manichæis l.itẽ de Nestorianis. Et ideò consulit Bart.in l.Gallus.ff.de lib.& posthu. vt impetretur, quòd Princeps di
9 cat,restituimus te etiã ad bona alienata. ¶Notãdũ finaliter,†quòd seruus pœnæ effectus,nõ habet dominũ,nisi supplicium. Vnde nihil
10 acquirit fisco,vt ff.de his,qui nõ pro scriptis habẽtur.l.iij. Hodie†tamen per pœnam nullus ingenuus fit seruus,vt in Authen.de nupt.§. quod autẽ.colla.iiij. Nisi forte aliquis cõdẽnatus sit ad vltimum sup-
11 plicium,vt vult Bart.in l.qui vltimo.ff.de pœnis. Et ideò talis †non potest testamentũ facere.ff.de testamen.l. eius qui. Possunt tamen iniuste ablata restituere,vt notat Ioan Andr.in c.quãquam.de vsur. lib.vj. Et est ista pena,quando aliquis damnatur ad fodiendũ metallũ,vel in opere metalli,vel in ministerio metalli,vel metallo ligatur qui ligabantur,ne fugerent,& pondere quodam opprimebãtur,ferro,vel alio modo,sicut hodie fit his,qui ad galeas ponuntur in Italia
12 †Bestiis autem quis subiicitur,qui damnatur ad bestias deducendũ, vel cum bestiis comedendum. Sed quia istæ pœnæ modò nõ sunt in vsu,parum curandum est de eis. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd mors ciuilis non cõparatur morti naturali, quia per mortem naturalem dissoluitur matrimonium,& nõ per mortem ciuilem, vt
13 C.de repu.l.j. Solutio.†Mors ciuilis comparatur naturali in illis, in quibus repræsentat eundẽ effectum,cum morte naturali, vt in his,

quæ

quæ sunt iuris ciuilis, sicut patria potestas, bonorũ possessio, & similia: nõ auté in his, quæ sunt iuris naturalis, vel gentiũ, vel etiã facti. Et ideò si aliquis obligatus est bona sua dimittere post mortem alteri, & ipse ingrediatur religioné, quæ est mors ciuilis. xvj. q. j. c. placuit. ij. non debet propter hoc illi alteri bona sua dimittere, vt ff. de iure fis. l. Statius Florius. §. Cornelio. ¶Opponitur secũdò, & videtur, quòd restitut⁹ debet etiã recipere bona alienata, quia si aliquis mortuus restituatur ad vitam, sicut factũ est in Lazaro, recuperat omnia bona sua, etiã alienata, vt in glos. in l. si ex his. ff. de legibus. Solutio. Illa glos. loquitur de restitutione, quæ nõ potest fieri, nisi per ipsum Deum: hîc autem loquimur de restitutione, quæ fit per hominum.

§. *Filiusfamilias.*

1 *Patritiatus dignitas, filium liberat à patria potestate. Et quid de aliis dignitatibus. num. 2.*

3 *Sacerdotium an liberet à patria potestate. Et quid religionis ingressus.*

4 *Patritius, vnde dicatur.*

1 Sic summatur: †Filius si fiat miles. procõsul, vel senator, nõ liberatur à patria potestate, sed si fiat patritius, liberatur: quia inconueniẽs est patré posse filium suum per emancipationem à patria potestate liberare, Imperatorem autem nõ posse eum, quem elegit sibi patré ab aliena potestate eximere. Hoc dicit, & patet intellectus textus.

2 ¶Notandum primò, †quòd istud corrigitur C. de decurionib. l. fina. lib. x. vbi ponũtur dignitates, per quas aliquis liberat̃ à curia, & per consequens à patria potestate, vt in Authé. cõstitu. quæ dignita. §. j. inter quas connumeratur dignitas procõsularis. Et additur illis dignitas episcopalis, vt in Authenti. cõstitu. quæ dignita. §. palàm. collatio. vj. Illæ tamen dignitates nõ liberant, nisi existentes in exerci-

3 tio, exceptis procõsulari, patritiatus, & episcopali dignitatibus. † Sacerdotium autem non liberat à patria potestate, vt in Auth. presbyteros. C. de episco. & cleri. Sed ingressus religionis liberat à patria potestate, vt ff. de minori. l. si ex causa. ¶Notandũ secundò, quòd ista cõstitutio, de qua loquitur textus, habetur C. de cõsulibus. l. fina. libro

4 xij. †Et dicitur patritius, tanquam pater principis, de quibus Salustius dicit, patres conscripti, quia eorum nomina erant scripta in libro principis, vel in coronis eorum.

§. *Si ab hostibus.*

1 *Patre, vel filio capto ab hostibus, pendet ius patriæ potestatis, iure postliminij.*

2 *Postliminium, vnde dicatur. & nume. 5.*

3 *Postliminij iuris pendentia, quomodo intelligatur.*
4 *Postliminium, quid, & quare inductum. nume. 9.*
6 *In, intra, vel infra particula quomodo accipiantur.*
7 *Capta ab hostibus, an & quibus debeant restitui.*
8 *Bellum ciuile, quid.*
10 *Filio datur curator, patre captiuo.*

1 Sũmatur sic: Capto † patre vel filio ab hostibus, pendent ius patriæ potestatis, iure postliminij, à limine dicto, qui si reuertať, recipit omnia iura pristina, sed si pater in captiuitate moriatur, intelligitur fili⁹ à principio captiuitatis sui iuris fuisse. Hoc dicit. Sed intellect⁹ text⁹ est, quòd patre capto ab hostibus, licet fiat seruus hostiũ, tamen ius patriæ potestatis est in suspẽso, iure postliminij, quo quidem iure, si reuertatur, recipit omnia pristina iura, & liberi in eius potestate sunt iterũ, quia fingitur semper in ciuitate fuisse: sed si in captiuitate moriatur, fiunt filij sui iuris à principio captiuitatis, Similiter si filius vel nepos captus sit ab hostibus, pendet ius patriæ potestatis. Et dictum
2 est † postliminiũ à limine, & post, quia reuersus, dicitur ad limina sua redire. Et si aliquis captus ab hostibus recuperetur, dicitur etiã post-
3 liminio reuersus. ¶Notandum † primò, quòd propter istud ius postliminij aliqui posuerũt mediũ inter eos, qui sunt sui vel alieni iuris. Sed non bene, quia liberi alicuius capti ab hostibus, in veritate sunt sui iuris, quia pater est seruus hostiũ, suprà de iure personarũ. §. serui j. Et ideò talis nullos potest in potestate habere, vt ff. ad le. Iul. de adul te. l. sic eueniet. Intelligitur ergo ista pendẽtia, respectu status futuri, & nõ respectu præsentis vel præteriti, vt infrà de verborum obliga. §. cõditiones. Si igitur iste captiuus reuertatur, fingitur semper in ciuitate fuisse iure postliminij: sed si in captiuitate moriatur, fingitur à principio captiuitatis mortuus, iure legis Cornelię. Et ideò, si filius istius faciat testamentũ vel contrahat, valet: sed si reuertatur pater, rumpitur testamentũ, & soluitur contractus: sed si moriatur etiam post factionẽ testamenti, vel contractum manet firmum, quod per
4 filium actum est, vt ff. de testa. l. lex Cornelia. ¶Notandum † secundò, quòd postliminium est ius amissæ rei, recuperandæ ab extraneo, moribus & legibus constitutũ, vt ff. de cap. & postlim. reuer. l post-
5 liminium. ¶Notandum tertiò ibi, † dictum est, quod postliminium dicitur à limine, quia reuersus ab hostib⁹ redit ad limina patrię vel
6 ciuitatis suæ. † Et ideò, quãdo diciť in, vel intra, vel infra, intelligiť intrinsicitas, vt si dicať in domo, intelligitur intra limina domus, vt ff. de flumi. l. j. §. in flumine. Sed quãdo dicitur, in pertinẽtiis domus, intelligitur ad spatium duorum pedum, etiã extra domum, vt ff. fini. regund.

regund.l.fin.& ff.de serui.vrban.prędio.l.quidā Hyberus.in glos.sed quādo dicitur,in circūstantiis ecclesiæ,intelligitur ad spatium xxx. pedum extra ecclesiam,vt notat Bar.in l.apud Labeonem.§.cum vitium.ff.de iureiurando.xvij.q.iiij.c.sicut.in glo. ¶Notandum quar
7 tò,†quòd illa,quæ recuperantur ab hostibus, debent restitui illis,à quibus capta sunt,vt ff.de capt.& postlimin.reuers.l.sicut liberis.Et hoc est verum,si cadant sub iure postliminij,vt equi,oues,boues, & similia.Aliqua enim sunt,quæ non cadunt sub iure postliminij,vt vestes,arma,& similia.ff.de capti.l.ij.Sed de rebus hostium est distinguendū,quia si sint immobilia,quæ ab eis capiuntur,debēt publicari.ff.de capti.l.si captiuus.Sed si sint mobilia,& capiuntur ab eis antè,quàm sunt victi,tunc fiunt capientiū vel occupantium,vt ff. de capti.l.si quis in bello.Si verò capiantur eis,postquàm sunt victi, tunc debent deduci ad ducem vel capitaneū belli,vt ipse ea distribuat inter pugnātes,secundū merita sua,vt dicit Bar.in dicta l.si quis in bello.Et ista vera sunt de bello publico & iusto.Si enim vna pars ciuitatis contra aliam pugnet,nō est bellū,sed dissensio,vt ff.de capti. l. si
8 quis ingenuam.Et si†vna ciuitas contra aliā sine authoritate principis pugnet,non est bellū,sed litium cultura,vt ff.de testamen.l.qui à latronibus.& seruientes in talibus bellis,nō sunt armigeri,sed fures
9 & latrones,vt notat Bar.in l.hostes.ff.de capti.¶Opponitur†primò contra prædicta,& videtur,quòd ius postliminij nō est rationabile, quia videť punire captiuos.Pœna enim est,priuari patria potestate, & seruū esse,& non est afflicto addenda afflictio. Solutio. Istud ius inductū est fauore reipublicę,& etiā captiuorū,quia si ipsi retinerēt bona in sua potestate,possent contrahere apud hostes, & bona sua apud hostes obligare,& alia in eorum damnū facere,quod propter istud ius nō possunt.Et ergo per istam pœnā succurritur maiori periculo,iuxta c.duo mala.distin.xiij.¶Opponitur secundò,& videtur, quod si filij captiuorū sint sui iuris,tūc possent multa facere in prędiudicium patris,& sic istud ius esset patri valde nociuū.Solutio. Dicit Azo C.de sent.pass.in rubrica,quòd isti filij nihil possunt facere in
10 præiudiciū patris.†Datur etiā curator bonis patris.ff.de tutel.l.muto.Si tamē tēpore captiuitatis aliquis acquirat ius in bonis captiui, per pręscriptionē vel vsucapionē,hoc nō recuperat reuersus,nisi per restitutionē in integrū.ff.de capti.l.eos qui ab hostibus. ¶Opponitur finaliter,& videtur,quòd si captiuus fieret seruus hostium,solueretur matrimonium,per l.cùm duæ.ff.de capti.quod esset valde durum dicere.Solutio. Dicitur in illa l.per Doct.quòd iure ciuili reuersus ab hostibus,debet de nouo in vxorem,& ipsa in eum consentire: sed hoc non requiritur iure canonico, vt in c.j. de cōiugio seruorū.

§. Prætereà emancipatione.

1 *Emancipatio, tollit ius patriæ potestatis.*
2 *Liberi vt hîc c. piantur.*
3 *Emancipatio, olim fiebat per fictam venditionem. Et quomodo hodie. Et per quos. Item, vbi. nu. 4.*
5 Pater emancipando filium, quod olim ius sibi retineret. Et quod hodie. nu. 6.
7 *Caluisiana actio, quæ dicatur. & an detur patri. nu.* 10.
8 *Pater non tenetur filio emancipato aliqua bona dare.*
9 *Pretium, est duplex.*

1 Summatur sic: † Per emãcipationẽ soluitur ius patriç ptãtis, quę qui dẽ emãcipatio olim fiebat p imaginarias vẽditiones, vel ex imperia li rescripto, sed mõ fit apud quẽcũq; iudicẽ, retento parẽti in bonis emãcipati eodẽ iure, quod debet patrono in bonis liberti. Et ipse parens fit tutor impuberis emãcipati. Potest quoq; filius emãcipati, nepote retẽto in ptãte, & econuersò. h. d. & patet intellectus text.
2 ¶Notandũ primò, † ꝙ per liberos intelligunt hîc oẽs descendẽtes, scilicet filius, nepos, & deinceps, vt infrà qui tutores dare pos. §. j.
3 ¶Notandũ secundò, † ꝙ imaginaria venditio, idẽ est qđ ficta venditio, vt ff. de reg. iur. l. imaginaria. Fiebat autẽ olim emancipatio, per imaginariã venditionẽ hoc modo. Nam pater vendebat filium suum fortaßis pro vno numo, & sic filius factus fuit seruus. Deinde emens manumittebat filiũ, & tunc fuit emãcipatus, vt ff. de adoptio nib. l. liberũ. Sed hæc emancipatio modò nõ habet locũ, tamẽ sicut tunc p emãcipationẽ fuit capitis diminutio, ita modò per emancipa tionẽ est minima capitis diminutio, vt infrà de capitis diminutione
4 §. minima. ¶Notandũ † tertio, ꝙ emancipatio modò fit, p quẽcunque iudicem, siue merũ, siue mixtum imperiũ habeat, vel solam iurisdictionẽ: põt enim fieri p defensorẽ ciuitatis, vt in Authẽ. de defensorib. ciuita. §. nulla. colla. iij. Etiã per iudicem extraordinariũ, vt filius Coloniensis eius potest emancipari corã iudice Leodiensi, vt ff. de manumissis vindic. l. etiã. Potest etiã fieri in quocũq; loco nõ turpi, ff. de iusti. & iure. l. penul. Et licet cõiter fiat capiendo filiũ cum manu, & dimittendo eum cũ aliquibus verbis, scilicet, dimitto te de ptãte mea, potest tamen fieri no capiendo filiũ cũ manu, quia de manu exponitur, id est, de potestate, vt C. de emancip. libero. l.
5 penul. ¶Notandum quartò, † quòd olim pater, emãcipando filium, retinebat sibi totũ peculium filij, vt infrà quib nõ est permissum fa cere testa. §. j. Sed hodie habet pater in bonis filij emãcipati idẽ ius, quod patronus in bonis liberti, vt hîc dicitur, scilicet si ab intestato decedit, succedit in omnib. bonis liberti patronus, filijs non extanti

bus. Ex

bus. Ex testamēto verò in tertia parte: liberis verò existētibus, in nihilum, vt infrà de succes. libe. §. j. & ij. & §. sed nostra. In quibusdam nihilominus se habet aliter pater respectu bonorū filij emancipati,
6 quàm patronus respectu bonorū liberti. † Primò, si filius turpē psonā instituat, pater habet totū, vt ff. si quis à paren. manumis. fuerit. l. patro. Secundò, si pater pro emancipatione pretiū receperit, nihil habebit, vt ff. si quis à paren. l. j. §. si parens. Tertiò, si filius miles fuerit, & castrense habeat, de illo pater nihil recipit, ff. de re militat. l si à milite. Quartò, alij filij nō succedūt loco patris, sicut filij patroni. ff si quis à paren. l. j. §. fi. Quintò, si p coactionē pater filiū emācipauit, nihil habet, ff. si quis à parē. l. fi. Sextò, nō datur patri Calui-
7 siana, sicut patro. vt ff. si quis à paren. l. nō vsq;. Dicitur † autē actio Caluisiana, p quam reuocātur ea, quę in fraudē patroni libertus alienauit, quę vt tactū fuit, non datur patri. Septimò, nō habet pater opera filij emācipati, sicut patronus liberti, ff. si quis à parē. l. pen. ¶Notandum quintò, ꝙ qualiter pater debet esse tutor impuberis emancipati, latius dicetur infrà de legi. paren. tute. in princi. & de fiducia
8 ria tute. etiā in prin. ¶Notandū † finaliter, qđ pater nō tenetur filio emancipato aliqua bona dare, vt ff. de agnoscē. libe. l. fin. De cōsuetudine tñ pater dat filio emācipato aliqua bona, vt C. de collatione bonorū. l. vt liberis. Et ista bona nō tenetur filius cōputare in legitima sua, vt C de inoffic. testa. l. si quando. §. generaliter. Tenetur tamen filius ista bona conferre cū alijs filijs in diuisione bonorū pa-
9 tris, vt d. l. vt liberis. C. de colla. bonorū. ¶Opponitur † primò contrà prædicta sic, & videtur, ꝙ pater potest pretiū recipere pro emancipatione filij sine pœna, per §. hoc quoq; infrà per quas personas nobis acquiritur. Solutio. Duplex est pretiū scilicet conuentionale & legale. Modò pater pro emancipatione nō potest recipere pretium couentionale, vt hîc dicitur in notabili, sed bene potest recipere pretiū legale, vt in §. hoc quoq;. & C. de bonis quæ libe. l. cū oportet. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd patri etiam datur Calu
10 siana, per Bar. in l. non vsq,. ff. si quis à parente. Solutio. † Si filius alienauit bona titulo oneroso, & sine fraude, non datur patri Caluisiana: secus autem si cum fraude. Primo modo intelligitur dictū hîc. & secundo modo intelligitur d. Bar. in l. non vsque.

§. *Sed & si pater.*

1 ***Pater si filium suum auo vel proauo, actis interuenientibus, adoptandum dederit, adoptante & adoptato consentientibus, soluitur patria potestas. & subit filius potestatem adoptantis. Et quid in infante. nu. 4.***

2 ***Adoptio debet fieri actis interuenientibus.***

3 *Instrumento perdito, probatio fit per testes.*

5 *Taciturnitas, an comparetur consensui: disting. nu. 6.*

1 Summatur sic: † Si pater filium suũ auo vel proauo, actis interuenientibus, in adoptionem dederit, sine contradictione adoptantis & adoptati soluitur patria potestas, & transit filius in potestatem adoptantis: quia cõcurrunt ius naturale & ius adoptionis. Hoc dicit, & patet intellectus text. ¶Notandum primò, quod qualiter filius auo materno indifferenter, & auo paterno in casu in adoptionẽ dari po-
2 test, dictum est suprà tit. proxi. §. sed hodie. † Adoptio tamẽ fieri debet actis interuenientibus, vt hîc dicit in tex. id est, cũ scriptura. sed
3 † si talis scriptura amittatur, potest probari adoptio ꝑ testes, vt in gl. l. ij. C. de emancipa. lib. Ex quo patet, quòd si fuerit statutũ factũ, quòd nemo posset petere debitum, nisi per instrumentũ, si perditũ sit tale instrumentũ, adhuc potest probari debitũ per testes, vt in l.
4 emancipationẽ. C. de fide instru. ¶Notandum † secundò, quòd si infans fuerit qui emãcipatur, nõ habet veritatem ista regula, vt C.
5 de emancipa. libero. l. penul. ¶Notandum tertiò, † quòd taciturnitas habetur pro consensu, & tacens affirmat, vt ff. de cõsensu, & tacens affirmat, vt ff. de pig. l. si fideiussor. §. pater. ¶Opponitur primò contra prædicta, & videtur, ꝙ iste §. non conuenienter ponitur hîc, quia nõ soluitur patria potestas, sed transit de vno ad aliud. Solutio. Licet non soluatur patria potestas in isto casu, quantũ ad filium, soluitur tamen quo ad patrem. Et hoc satis est pro isto titulo. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd taciturnitas non compara-
6 tur consensui, per l. ij. ff. de adoptio. Solutio. † Quando actus fit per eum, in cuius potestate est tacens, tunc taciturnitas cõparatur consensui: Sed si actus fit per ipsummet, cuius est actus, requiritur consensus expressus, & hoc vult illa l. ij. in oppositum allega.

§. *Illud autem.*

1 *Nurus si conceperit ex filio tuo, & posteà filium adoptaueris, vel in adoptionem dederis, nepos nascitur in tua potestate. Et quid si post emancipationem vel manumissionem conceperit. & nu. 2.*

3 *Pater si post conceptum alicuius, efficiatur sacerdos, ille non est filius sacerdotis.*

4 *Pater, an & quibus casibus possit cogi emancipare filium.*

5 *Filius non potest cogi ad sui emancipationem.*

6 *Pater potest ijsdem casibus filium inuitũ emancipare, quibus & exhæredare.*

1 Hîc soluuntur duo dubia. Primum, quia dictum est, quòd patria potestas aliquando soluitur per mortẽ aui, & aliquãdo nõ, vt suprà eod. §. j. dubium est, quando soluitur, & quando non. Secundum est,

quia

quia dictũ est de solutione patriæ potestatis,dubitatur,an filij possint parentes cogere ad emancipandũ eos. Summatur ergo sic iste
1 §.Si † nurus tua ex filio tuo concepit,& posteà filium tuum emancipaueris, vel in adoptionẽ dederis , nepos nascitur in tua potestate: sed si post emancipationẽ vel adoptionem cõceperit,nascitur in potestate patris sui naturalis vel aui adoptiui.Hoc dicit quantũ ad primũ respõsum. Et filij naturales vel legitimi,quasi nullo modo possunt cogere parentes ad emancipandũ eos. Hoc dicit,quo ad secundum responsum.Et patet intellectus textus ex summario. ¶Notan
2 dum † primò, ꝙ istud intelligitur de nuru,quæ concepit ex filio naturali & legitimo·quia naturalis filius tantùm,non est in potestate, vt suprà de nuptijs.§.fi. De legitimo autẽ tantùm,hoc est adoptiuo, dicunt aliqui istud non esse verum.ff.de capitis diminutione.l.si liberos.Melius tamen dicitur,ꝙ etiam istud verum sit de filio adopti
3 uo.ff.de adoptio.l.liberum. ¶Notandũ secundò † quòd ex isto textu elicitur,si post conceptũ alicuius, pater efficiatur sacerdos,nõ est ille filius sacerdotis,vt etiã habetur l.imperialis C.de nuptijs. ¶No
4 tandum † tertiò,circa verbũ,penè, quòd pater in aliquibus casibus, potest cogi emancipare filium suum.Primò,si legatũ agnouit quod sibi relictum vt filium emancipet, ff.de conditio. & demonstra. l.si cui.Secũdò,si aliquis adoptauit priuignũ suum,& ille priuignus probat sibi non expedire esse in potestate,cogitur pater adoptiuus illũ emancipare. Et similiter dicendũ est, de quocunq; adoptiuo, si sibi non expediat, vt ff.de minorib.l.iij.§.si quis minor. Tertiò, si pater peccandi necessitatẽ imponat filiæ, cogitur eam emancipare,vt C. de episc.audien.l.si lenones.Quartò,si pater filium malè & cõtra pietatem affecerit vel tractauerit, vt ff. si quis à parente manumissus
5 fuerit.l.fin. ¶Similiter † etiam non põt cogi filius vt emancipetur, vt in Authent.qui.mo.natura.efficiuntur sui.§.generaliter.coll.vij.
6 ¶Potest tamen † pater filiũ eo inuito emancipare in illis casibus, in quibus põt eum exhæredare, vt not.Bart.in l.quidam. ff.de verbo. obli. Filius autẽ emancipatus in aliquo casu, potest reuocari ad patriam potestatẽ, vt si pater sit pauper, ad alendum patrẽ suum,vt ff. de libe.agnoscen. l.alimenta.§.necare. Opponitur sic, & videtur ꝙ filius conceptus ante emancipationẽ & natus post debet esse in potestate patris,per simile,quia filius cõceptus ex ancilla,& natus ex libera muliere,est liber.& nõ attenditur tempus conceptus,sed natiuitatis,vt suprà de ingenuis.§.ex his.versi.sufficit.ergo etiam in isto casu attendi debet tẽpus natiuitatis,& non conceptus.Solutio.Non est simile de libertate & patria ptãte.Nam quo ad libertatem sufficit matrem aliquando liberã fuisse, vel in cõceptu, vel in partu, fa-

uore libertatis, sed in patria potestate solùm attenditur tempus cõceptus, quia non consideratur ibi talis fauor. Parum enim refert filium in potestate patris vel aui esse.

DE TVTELIS.

TITVL. XIII.

Continuatur sic: Dictum est de iure personarum, illarum scilicet, quę sunt alieni iuris: Dicendum ergo est consequenter, de his, quæ sunt sui iuris. Et quia illarum ius est duplex, scilicet, tutela & cura, quarundam tamen neutrum ius est, idcirco primò tractatur hîc de tutelis. Et diuiditur præsens titulus in quatuor partes. In prima ponitur continuatio. In secunda ibi, est autem, ponitur tutelæ diffinitio. In tertia ibi, tutores, ponitur nominis interpretatio. In quarta ibi, permissum, declaratur testa. tutelæ dati.

§. *Transeamus nunc.*

1 *Tutor quibus detur.*

2 *Filius an possit se obligare sine patre.*

3 *Minor an possit constituere procuratorem sine authoritate curatoris.*

Summatur sic: Transeundũ nunc est ad aliam diuisioné personarum, quæ scilicet sui iuris sunt, quarũ quædã sunt sub tutela vel cura, & quædã neutro iure tenet. Et videndũ est ergo de his, quæ sunt sub tutela, vel cura, quibus intellectus intelligent aliæ. Et primò de his, quæ sunt sub tutela. h. d. Et patet intellectus tex. ¶Notandum primò, ꝙ ista est tertia diuisio iuris personarũ. Prima enim dicta est suprà, de iure personarũ. Secunda suprà, de his, qui sui vel alieni iuris sunt. Vel magis propriè est ista subdiuisio illius diuisionis, de his, qui sui vel alieni iuris sunt, quia hîc diuiditur vnũ membrũ illius diuisionis. ¶Notandũ † secundò, quòd tutor non datur, nisi his, qui sui iuris, vt C. de tuto. furioso prodigo. l. fi. Et ideo filiusfamilias existens in potestate patris, non debet habere tutorem, quia nemo pręsumitur talé filiũ & bona sua melius gubernare, quã pater cùm amor paternus omné alium extraneũ amorem excedat, vt d. l. fi. C. de tutori. furio. Si tamen pater nõ vellet administrare, nec habere lucrũ in hęreditate aduẽtitia, daretur curator hæreditati, vt in l. fi. C. de bonis quę libe. Authoritas tamẽ patris nõ semper sufficit filio, de quo talis datur distinctio. Quia si agat de bonis, in quibus pater habet vsumfructũ, vel in quibus dubitat de lucro & de dãno patris, tũc sufficit authoritas patris: in alijs aũt nõ sufficit. Quã distinctionem not. Bar. in fi. §. pupillus, ff. de verb. obli. In tutore autem nõ habet locum ista distinctio. Potest † ergo filius interdum sine patre se obligare, sed læsus restituitur, ff. de mino. l. prima. quæ obligatio fit cum

fit cũ authoritate curatoris,non tamen poteſt ſe obligare in voto, ſine authoritate patris,vt in l.ſi quis rẽ.§.voto.ff.de pollicitationibus.Nec etiã in Macedoniano,ff.ad Macedonia.l.j.Hinc eſt, quòd filio in iudiciis datur curator in litẽ,vt in glo.l.j. C.de bonis mater.
3 Et dicũt aliqui,†quòd filius cũ authoritate patris,ſine curatore illo poteſt cõſtituere procuratorẽ,& alle.l.fi.ff.de verb.oblig.arg. c.fin. de iudi.lib.vj.vbi dicitur,quòd minor cũ authoritate ſuperioris in ſpiritualibus poteſt procuratorẽ cõſtituere,ergo fortius videtur,ꝙ filius poteſt cũ authoritate patris procuratorem conſtituere.Et ita opinatur quidam Doctor Raphaël in.d.l.fi.ff.de verb.oblig.Tutius tamen eſt,vt conſtituat cũ authoritate curatoris,prout alij dicunt. ¶Notandum tertiò,quòd bonum eſt argumentum,ſi cognoſcatur vnum contrariorum, quòd tunc cognoſcitur reliquum, vt hîc in text.& ſuprà de his,qui ſui vel alieni iuris ſunt.§.videamus. Quod verum eſt de contrariis immediatis,vt ibi dictum eſt.¶Opponitur & videtur,quòd non ſemper datur tutor ei,qui ſui iuris eſt, quia poteſt dari tutor filio eius,qui captus eſt ab hoſtib.vt C.de ſentẽ. paſſ. l.fi.Et ille non videtur eſſe ſui iuris,cum patria poteſtas ſit in pendenti,vt ſuprà tit.proxi.§.ſi ab hoſtib.Solutio. Quanuis hîc patria poteſtas ſit in pendenti,hoc eſt reſpectu ſtatus futuri & non præſentis.Et ideò talis filius in veritate eſt ſui iuris, conſiderato tempore præſenti.Et ideò poteſt habere tutorem.

§. *Eſt autem tutela.*

1 *Tutelæ diffinitio:eiusq; explicatio nu.2.*
3 *Tutela,quid differat a cura.*
4 *Seruus an poßit habere tutorem disting.nu.8.*
5 *Tutela eſt ad tuendum patria poteſtas ad gubernandum filium inſtituta.*
6 *Curator datur furioſis & mente captis.*
7 *Tutela,eſt de iure ciuili.*

1 Hic ponitur diffinitio tutelę,quę eſt † Tutela eſt vis atq; poteſtas capite libero,ad tuendũ eũ,qui propter ætatẽ ſe defendere nequit,
2 iure ciuili data & permiſſa.¶Notãdum†primò,ꝙ vis,atq; poteſtas exponitur in gl.i.violẽta poteſtas.quia tutor datur inuitus, vt C.de decurio.l.nullus.libro decimo.Et etiã datur inuito:vt ff.de tuto. &
3 cura.datis ab his.l.nec non.Et in†hoc differt tutela à cura,quæ non datur inuito,vt infrà de curato.§.item inuiti,ſed iſta expoſitio placet aliquib⁹,quia tutela ſæpe datur volẽti,vt C.quãdo mulier tutelæ officio fungi poteſt.l.ij.Glo.etiã exponit,vis ad cogendum, poteſtas ad imperandũ,quæ expoſitio etiã nõ placet quibuſdam, quia ante confectionẽ inuẽtarij eſt tutela, & non eſt vis ad cogendum,

nec

nec poteſtas ad imperādū.Idcirco Bar.in l.j.ff.de tutelis aliter exponit vt vis atq; poteſtas,idē ſit,quod poteſtatiua virtus, mutando vnū nomen ſubſtantiuum in adiectiuum.Et ſimile eſt,cùm dicitur, pactū,eſt placitum atq, conſenſus,exponitur,id eſt,placitus conſen
4 ſus,de pactis.l.j. ¶Notandū†ſecundò,quòd dicitur,in capite libero,quia ſeruus nō poteſt habere tutorē,niſi dubitetur de ſtatu ſuo, tunc enim poſſet ſibi dari tutor.ff.de tuto.& curato.datis ab his l. ei qui.Bar.tamē in l.j.ff.de tute.exponit in capite libero,vt ſit ſenſus quòd ſeruus non poteſt eſſe tutor, ſiue exercere officium tutoris.
5 ¶Notandū†tertiò,quòd dicitur,ad tuendum, ad differentiam patriæ poteſtatis,quæ eſt ad gubernandū filium,prout vult,& ſibi acquirendū,& ſic eſt ad commodum ipſius patris,quicquid filius acquirit patri,vt infrà per quas perſo.no acqui.§.j.Tutela enim non eſt ad cōmodū tutoris,ſed eſt onus.Nā tenetur tutor de dolo & la-
6 ta culpa,vt C.arbitriū tute.l.ij.¶Notandū quartò, † quòd dicitur, propter ætatē,ad differentiā curatorū,qui dantur furioſis & mente captis,qui propter morbū ſe defendere nō poſſunt,vt infrà de cu-
7 ra.§.furioſi.& non dantur propter ætatē. ¶ Notandum † finaliter, quòd dicitur iure ciuili.Nā licet plurimi contractus, vel quaſi, ſint de iure gentiū,vt ſuprà de iure natura.§.ius autē.tutela tamē eſt de iure ciuili. Et dicitur data,ſcilicet à iure vel iudice,& permiſſa à teſtatore,vel data perſonę & ꝑmiſſa rei,vt infrà titulo proxi. §.certè.
Opponitur†ſic,& videtur, ꝙ ſeruo poſsit dari tutor, per l. ſi impuberi.j.reſpō.ff.de tuto.& curato.da.ab his.Solutio.Contrarietas, quę videtur eſſe inter has leges,ſic ſoluitur,quia vel hęreditas fideicōmiſſaria,id eſt,fidei alicuius inſtituti hæredis,commiſſa,& libertas relinquuntur ab eodē præſtandæ ſeruo,ita vt vnus & idem habeat reſtituere ſeruo hęreditatē,& pręſtare libertatem:& in illo caſu,ſi talis noluerit adire hæreditatē,nec ſeruo præſtare libertatem, poteſt ſeruo dari tutor ad cogendū illum adire hæreditatem & ad dandā ſeruo libertatē,& ſeruus interpretatione ex volūtate teſtatoris dicitur eſſe ſui iuris.Aut hęreditas relinquitur ſeruo,reſtituenda ab vno inſtituto hęrede,& libertas dāda ab alio,tunc primo ſeruo,præſtanda eſt libertas,aliâs non poteſt habere tutorē, & ſi pòſt habeat tutorē,illū nō habet vt ſeruus,ſed vt liber,& tūc poteſt cogere ſecūdū hęredē hęreditatē adire,& etiā eū cogere,vt ſibi reſtituat eā:& ita poteſt intelligi l.cogi.& l.ſi res aliena. ff. ad Trebel.

§. *Tutoris autem.*

1 *Tutores,qui:& vnde dicti.*
2 *Argumentum ab interpretatione nominis,an valeat.& nu.4.*

Aeditui

5 *Aeditui, qui dicantur.*

1 Tutores† sunt, vim atq; potestatē habētes, dicti tutores quasi tui tores vel defensores, sicut ęditui sunt, qui ędes custodiūt. Hoc dicit.
2 Et patet intellectus textus. ¶Notandū† primò, quòd sicut valet argumentū à diffinitione ad diffinitum, vt ff. de dolo. l. j. §. dolum. sic etiā valet ab interpretatione nominis, si diffinitio nō contradicat, vt
3 notat Bar. in l. ij. ff. si cer. pet. ¶Notandum † secundò, quòd æditui vel æditiij dicūtur illi, qui defendūt vel custodiunt ædes, id est, domos, vt est præfectus vigilū, & qui cū eo de nocte vadunt, vt ff. de
4 offi. pręfec. vigi. l. iij. §. sciēdum. ¶Opponitur sic, † & videtur, quòd nō valet argumentū ab interpretatione nominis, quia curator etiā est defensor vel tutor, & tamen non est tutor, quia differunt cura & tutela. Solutio. Curator non est defensor vel tutor, per illam vim & potestatem, de qua dictum est in diffinitione tutelæ. Dicitur autem tutor, qui per illam vim defendit. Verū tamen est, quòd interdum curator in iure dicitur tutor, extendendo nomen tutoris, vt ff. de legatis tertio. l. cum filio.

§. *Permissum est.*

1 *Pater potest filio suo impuberi, in sua potestate existenti, in testamento suo, tutorem dare.* Limit nu. 2.
3 *Pater an possit filio adoptiuo in testamento dare tutorem. Et an naturali tantùm. nu. 4. Et an spurio. nu. 5.*
6 *Pater vt filio suo tutorem dare possit in testamento, tria requiruntur.*
7 *Posthumus, an & quando habeatur pro nato.*
8 *Posthumus, quis dicatur.*
9 *Tutor datus à patre, filio emancipato confirmatus, non est testamentarius, sed datiuus.*
10 *Tutor datus emancipato, confirmatur sine inquisitione* Limit. & *nu. 12.*
11 *Tutor si quid de suo expenderit in rem pupilli, an debeat illud compensari è bonis pupilli.*

Hîc cōsequenter declaratur, quæ sit tutela testamētaria. De legitima enim dicitur infra. de legit. agna. tut. De datiua infrà, de attil.
1 tutor. † Sūmatur ergo iste § sic: Pater potest filio suo impuberi in sua potestate existēti, in testamento suo tutorē dare. Similiter ...us nepoti, si nepos in potestatē patris sui non sit recasurus. Et idē iudiciū est de posthumo, qui pro iam nato habetur, quantum ad dationē tutoris in testamēto à patre vel ab auo. Filio aūt emancipato nō potest pater in testamēto suo tutorē dare, sed datus cōfirmādus est sine inquisitiōe. Hoc dicit. Et ex summario patet intellectus textus.
2 ¶Notandum † primò, ꝙ iste textus loquitur principaliter de filio naturali

& legitimo, cui si pater dat tutorē in testamento, non indiget tutor cōfirmatione, quāuis etiā testamētum esset minus solēne, propter exhæredationē libertorū, quia tenet datio tutoris. vt in auth. ex causis. C. de lib. præte. vel etiam propter numerū testiū si tutor sit vnus de liberis, C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Sed si tutor sit extraneus, & testamentū est minus solēne, ex numero testiū cōfirmādus est, Distinguendū tamen est, an cū inquisitione, an sine. Si enim pater statim moriatur post factionē testamēti, confirmatur sine inquisitione. Sed si pater diu superuiuat post factionem testamenti, faciēda est inquisitio, quia fortassis aliqua causa superuenit, quæ nō erat tēpore factionis testamēti: quæ si fuisset, pater non dedisset eum tutorem, vt notat Bar. in l. vtilitatem. ff. de
3 confirman. tuto. † Filio tamen etiā adoptiuo potest pater in testamēto tutorē dare, C. de adoptio. l. cum in adoptiuis. quo ad illa bona, quę ad filiū occasione patris adoptiui perueniunt, iuxta §. sed ho
4 die. supra de adoptio. & hoc si habeat eū in potestate. Filio † aūt naturali tātùm, non potest pater in testamento tutorem dare, vt l. naturali. ff. de cōfirma. tuto. nisi instituat eū, & in illis bonis, in quibus
5 eum instituit, vt l. fin. C. de confir. tuto. Spurio † autem nullo modo potest pater tutorē in testamento dare, vt in glo. l. j. ff. de testamen.
6 tute. ¶ Notandum † secundò, quòd ad hoc ꝙ pater possit in suo testamēto tutorē filio suo dare, tria requirūtur, vt hîc colligitur. Primò, ꝙ filius sit impubes. Puberi enim non datur tutor, sed curator, qui nō datur testamēto, licet datur confirmetur. Secundò, quòd filius sit in potestate. Tertiò, ꝙ detūr in testamēto. In codicillis enim datio tutoris nō valet, nisi codicilli cōfirmētur per testamētum, vt notat Bar. in l. iij. ff. de testa. tute. Hodie tamē codicilli præsumūtur confirmati testamento, vt infrà de codicillis. §. non tantum. ¶ No-
7 dum † tertiò, quòd posthumus media correpta, habetur pro nato, quando agitur de commodo suo, vt ff. de statu hominum. l. qui in vtero. Secus si de commodo alterius, ff. de verbo. signi. l. quod dicimus. vel de incommodo matris. ff. de statu homi. l. imperator. ¶ Notandum † quartò quòd posthumus dicitur, qui nascitur post humationem patris, id est, post obitum. Vnde versus:

Posthumus est natus post exequias genitoris.

Impropriè tamē dicitur posthum⁹ quilibet, cui nascitur post testamentū secundū Azo. C. eo. tit. Posthumus nonnūquam dicitur etiā, qui post humationē aui genitus est proprio patre superstite, ille ta-
9 men propriè vocatur ne posthumus. ¶ Notandū † quintò, quòd tutor datus à patre, filio emācipato cōfirmatus, nō est testamentarius sed datiuus, ff. de ver. sign. l. lege. & in Authen. de defenso. ciuita. §. si

cæterum

cæterũ, colla.iij. Et ideò legitimus est ei præferẽdus, vt infrà de at-
10 tilia.tuto.in prin. ¶Notandũ sextò, † quod iste tutor datus emancipato, confirmatur sine inquisitione, quia præsumitur patrẽ confidere de idoneitate & legalitate sua. Et ideò nõ quæritur, an sit locuples, vel boni regiminis, vt l.j.ff.de confir.tuto. ¶Notandũ † finali-
11 ter, ꝙ si tutor plus expendat, quàm aliàs esset expensurus propter pupillũ, vel si viuat de laboribus suis, & propter negotia pupilli dimittit laborẽ suũ, potest recõpensari de bonis pupilli, vt l.& si lege. §.quod autẽ.ff.de petitione hæreditatis. ¶Opponitur sic, & videtur, ꝙ tutor datus emancipato, sit testamentarius, per l.si furioso. ff.de cura.furioso. Solutio Illa lex nõ dicit eũ esse testamentarium,
12 sed testamẽtario assimilari. ¶Opponitur secundò, † & videtur, ꝙ iste tutor datus emancipato, nõ est cõfirmandus sine inquisitione, quia sicut pater præsumitur confidere de legalitate tutoris, sic etiã mater, quæ tantã affectionem habet ad filium, sicut pater, ff.de in litẽ iurand.l.videamus. Sed tutor datus à matre nõ cõfirmatur, nisi cũ inquisitione, ergo &c. Solutio. Aliud est de matre q̃ de patre, propter fragilitatẽ sexus, & etiã, quia mater nunquam habuit filium in potestate vt supra de adoptio.§.fœminæ. Et iste tutor confirmatur in memoriã patriæ potestatis, quæ fuit vel, esse potuit, vt ff.qui petant tuto.l.si. Verũ tamen est, ꝙ tutor datus à matre, licet cõfirmetur cum inquisitione, tamen sine satisdatione, vt l.j.ff.de confir.tut

QVI TVTORES TESTAMEN.
TO DARI POSSVNT.
TIT. XIIII.

Ontinuatur sic: Dictũ est, quibus parẽtes in testamento suo possunt dare tutores: Hic consequẽter tractat, q & qualiter in testamẽto tutores dari possunt. Et diuidit̃ p̃sens titul⁹ in sex partes. In prima declarat̃ an filiusfamilias in testamẽto possit dari tutor. In secũda ibi, & seruus, docet̃ an seru⁹ possit sic esset tutor. In tertia ibi, furiosus, an furiosus vel minor tutor hoc modo esse possit. In quarta ibi, ad certũ tẽpus, declaratur cũ quib⁹ circũstãtiis possit dari tutor testamẽto. In quinta ibi, certæ rei tractatur an tutor in testamẽto possit dari certæ rei, In vj.ibi, si quis filiabus, dicit̃ quid significetur per filium, per liberum, & per posthu.in datione tute.in testa.

§. *Dari autem.*

1 *Filiusfamilias potest dari tutor testamento & nu.3.*
2 *Surdus, vel mutus non potest esse tutor.*

Ius

4 *Ius publicum, dupliciter geritur.*

5 *Ius publicum, eſt duplex.*

6 *Pater conſentiens in datione tutelæ filio, an teneatur inſolidum.*

1 Summatur † ſic: Non ſolùm pater, ſed etiā filiusfamiliàs in teſta-
2 mento poteſt dari tutor. ¶Notandum † primò, quod ad hoc, quòd pater vel filius ſit tutor, requiritur quòd non ſit ſurdus vel mutus, quia tutor debet ſcire loqui & audire, vt ff. de tute. l prima. §. penul. Muto tamē vel ſurdo poteſt dari tutor, vt ff. de tuto. l. Muto. ¶No-
3 tandū † ſecundò, quòd ideò filius poteſt eſſe tutor, quia tutela eſt ius publicū, quod nō impeditur per patriam poteſtatem, vt ff. de tabellio. l. nā quod. Et ſi pater non cōſentiat, tenetur ſolùm de peculio. Interdū tamen: ſi pater cōſentiat in dationem tutelæ, tenetur inſolidū, vt ff. de tute. l. ſi filius. & ff. de adminiſtra. tuto. l. Lucius. ¶Opponitur primò ſic, & videtur, ꝙ patria poteſtas impedit dationē tutelæ, quanuis ſit ius publicū, quia teſtamenti factio eſt ius publicū vt ff. quēadmodum teſtamen. aperiantur. l. iij. Et impeditur per patriā poteſtatem, vt infrà qui teſtamē. facere poſſunt. in principio So-
4 lutio. † Dupliciter geritur in publicū. Vno modo tanquā à perſona publica, & ſic eſt de tutela, & non impeditur tale ius publicū per patriā poteſtatem. Alio modo geritur tanquam à priuata perſona, & ſic teſtamenti factio eſt ius publicū, & impeditur per patriam poteſtatē. ¶Opponitur ſecundò ſic, & videtur, quòd licet pater conſentiat in dationem tutelæ, non tamen tenetur inſolidum, per Bar. in l.
5 Lucius. ff. de adminiſt. tuto. Solutio † Duplex eſt ius publicum. Nā quoddam eſt publicū authoritate & vtilitate, vt ff. ad municipa. l. licet. Et ſi filius gerat tale ius publicū ſciēte patre, tenetur pater inſo-
6 lidū reipublicę Sed perſonę priuatæ tenetur pater de peculio. † Aliud eſt ius publicum authoritate, ſed non vtilitate & tale eſt tutela: vt infrà de excuſà. tutorum. in princi. quæ ſi ſit teſtamētaria, tenetur pater ſolùm de peculio, ſi filius tutor, ſiue conſentiat, ſiue nō. Sed ſi ſit datiua, & pater non conſentiat, tenetur ſolùm de peculio. Si verò conſentiat, tenetur inſolidum, vt in gloſ. in l. ij. ff. de adminiſtr. tuto. Et ratio eſt, quia in iſta donatione tutelæ, cogitur pater cauere, vt l. j. ff. de ſuſpect. tuto. Et quandocunque pater cogitur cauere, ſi tunc conſentiat, tenetur inſolidum. ff. de ſuſpect. tuto. l. fina. §. fin. & ff. de excuſa. tuto. l. ſi quis inter tres. §. Imperator

§. *Sed & ſeruus.*

1 *Seruus proprius, cum libertate, poteſt dari tutor teſtamento. Sed non poteſt eſſe datiuus, nume. 2.*

3 *Pater ſi dicat: do ſeruum meum filio meo tutorem, ſed nolo eum eſſe liberum. non valet*

non valet datio tutelæ.

4 *Error impedit dationem tutelæ.*

5 *Seruus alienus an poßit dari tutor, cum additione, si liber erit, &c. & nume. 6.*

7 *Testamenti factio, est duplex, & vtra competat seruo.*

1 Seruus†proprius, cũ libertate potest dari tutor in testaméto. Et si detur sine libertate, nihilominus fit liber & tutor. Sed si sit error, an sit liber vel seruus, non datur tutor in testamento. Alienus autẽ seruus purè nõ datur tutor in testaméto, sed bene cũ illa cõditione, si liber fuerit. Sed proprius seruus cũ illa conditione, non debet dari tutor
2 in testamẽto.¶Notandũ†primò, quòd seruus potest esse tutor testamẽtarius, vt hîc dicitur, sed nõ datiuus. Non enim potest seruus dari tutor à iudice, vt C. qui tuto. dari pos. l. in seruili. ¶Notandũ secun-
3 dò,†quòd si testator dicat: Do seruum meum filio meo tutorẽ: sed nolo eũ esse liberũ, non valet datio tutelæ: sed si taceat de libertate, præsumitur eum voluisse fieri liberũ, quia seruus tutor esse nõ pôt, vt suprà tit. proxi. §. est autẽ. secundũ expositionem Bar. illius particulæ. in capite libero. Et qui vult antecedẽs, vult etiã consequens necessariũ ad tale antecedẽs, vt ff. de iurisd. om. iud. l. ij. & ff. de procura. l. ad rem mobilẽ. Ex quo patet, quòd si Papa cõferat alicui beneficiũ scienter, ad quod talis est inhabilis, videtur Papa cũ illo dispensare, arg. l. quidã consuluit. ff. de re iudic. & ibi per Bart. & per Iano in c. veniens. extrà. de filiis presbyt. Patet etiã, quòd tacitũ interdum habetur pro expresso, vt l. cum quid mutuum. ff. si cert. peta. ¶Notã-
4 dum tertiò,†quòd error impedit dationẽ tutoris. Nam si aliquis crederet aliquem esse seruum suũ, qui est liber, non valet datio tutelæ, si det eum tutorẽ in testamento, vt hîc dicitur. Multò minus valet, si det alienum seruũ, quem credit proprium, vt ff. de fideicom. liber. l.
5 generaliter. ¶Notandũ†quartò, quòd seruus alienus purè non potest dari tutor, sed bene cũ additione, si liber fuerit, vel etiã purè per fideicõmissum, quia tunc videtur testator velle, quòd seruus ille ematur, & manumittatur, vt sit tutor filij sui. ff. de testamẽ. tute. l. si hære-
6 ditas. ¶Notandũ finaliter,†quòd seruus proprius non potest dari tutor cum illa additione, si liber erit, quia inutilis est talis additio. Et ideò actus nõ valet. ff. de stipul. seruo. l. sed si sibi vel talis additio habetur pro non adiectã, vt infrà de hæredi. institu. §. impoßibilis. Et ideò actus nõ tenet, vt ibi innuitur. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd quando seruus proprius datur tutor in testamento sine libertate, nõ consequitur directam libertatem, per l. & si non ascripta. C. de fideicõ. liberta. Solutio. Illa lex loquitur de donatione tutoris in codicil-

h lis, non

lis,non confirmatis per testamentū,vel de datione facta in epistola, sed hîc loquitur in testamēto. Vel ibi seruus proprius credebatur alienus,& ideo purè nō potuit dari,nec directè recipere libertatē,sed hîc testator sciebat seruum esse proprium. ¶Sed potest replicari,& videtur,quòd nullo modo seruus potest esse tutor,quia nemo potest esse tutor,cui non cōpetit testamenti factio.ff.de testamen.tut.e.l.testa-
7 mentum.Sed illa non competit seruo.ergo.Solutio.†Duplex est testamenti factio,scilicet actiua & passiua.Verū est ergo, quòd seruo non cōpetit testamenti factio actiua, quia non potest testamentum facere,sed sibi bene cōpetit testamēti factio passiua,de qua infrà,de hæredum qualita.& differen.§.testamēti.Et de illa passiua loquitur l.allega in oppositum.

§. Furiosus, vel minor.

1 *Furiosus, vel minor xxv. annis, datus tutor in testamento, erit tutor, cessante furia, vel adueniente legitima ætate.*

2 *Tempus, in quo ordinatur aliquid fieri, non est inspiciendum, sed tempus, quo effectus illius ordinationis potest esse.*

1 Furiosus,† vel minor xxv. annis datus tutor in testamento, erit tutor,cessante furia vel adueniente legitima ætate.Hoc dicit,& patet intellectus text. ¶Notandū primò,quòd istud habet veritatem siue testator dicat in testamento,siue non, vt ff. de tute. l. si hæreditatis.

2 ¶Notandum† secundò,quòd ex isto textu potest elici pulchrum dictum,videlicet,quòd non est respiciendū tēpus in quo aliquid ordinatur fieri,sed interdum respiciendū est tempus,quo potest effectus illius ordinationis esse.Exempli gratia:Si sit statutū vniuersitatis Coloniēn.quòd quicūq; gerit officiū rectoratus,ille nō erit rector post modum intra quadriennium,dato tūc,quòd is qui fuit rector secūdo anno reeligatur,tenet electio,sed nō geret officium rectoratus, nisi finito quadriēnio à tēpore,quo ipse fuit rector,& tūc geret sine noua electione.facit ad hoc.l.quæro.§.Lucius.ff.de testa.tute. ¶Opponitur cōtra prædicta,& videtur,quòd iste textus nō sit rationabilis, quia si pupillo detur tutor in testamēto xviij. annorum, erit pupillus indefensus,vt apparet ex isto tex.per vij. annos, quod est valde incōueniens.Nō enim potest illi pupillo alius tutor dari,quia tutorē habēti nō datur tutor.Solutio.Iste pupill⁹ nō erit indefensus, nec dabit̄ sibi alius tutor,sed curator vsque ad tēpus quo tutor tutelā gerere pōt.

§. Ad certum tempus.

1 *Tutor potest dari ad certum tempus, vel ex tempore, vel sub conditione, vel ante hæredis institutionem & nume.2.& 3.*

4 *Actus iudiciales, non possunt esse in pendenti, facti tamen tenent.*

Tutor.

1 Tutor†poteſt dari ad tẽpus certum,vel ex tempore, vel ſub conditione,vel ante hæredis inſtitutionem.Hoc dicit, & patet intellectus
2 text.¶Notandũ†primò,quòd iſtud intelligitur de tutore teſtamentario,qui poteſt dari ad certum tẽpus,vt vſq; ad paſcha. Et tũc poſt paſcha nõ erit tutor,vel ex certo tẽpore,id eſt,à paſchate,& tũc antè nõ erit tutor,vt ff.de actio.& obliga.l. obligationum. ¶Opponitur ſic,& videtur,quòd tutor iſto modo dari nõ poſsit,quia datio tutelę eſt actus legitimus,ſed talis nõ recipit conditionẽ neque diem. ff.de reg.iur.l.actus.Solutio.Illa regula intelligitur de actibus ibi expreſſis.¶Sed cõtrà replicatur,quia ibi exprimitur datio tutelę:ergo nul
3 lo modo illa debet eſſe ſub cõditione,vel ex tẽpore.Solutio.†Datio tutelæ ibi expreſſa intelligenda eſt de tutela datiua:iſte autem text. loquitur de teſtamẽtaria.Et rationẽ diuerſitatis dixerũt aliqui, quia
4 †actus iudiciales non poſſunt eſſe in pendẽti.ff.de iudi.l.non quemadmodum.Sed iſta ratio non eſt ſufficiens,quia licet actus iudiciales non poſſunt eſſe in pendenti,facti tamẽ tenet,vt ff.quando appellãdum ſit.l j.§.dubio.Et ideo Cyn.ponit aliam rationẽ.C.de teſtamẽ. tute.in rubrica.quia actus teſtatoris poteſt ſuppleri per iudicem,ſed actus iudicis non poteſt per alium iudicem ſuppleri.Ange.hîc.¶Sed contra ſolutionẽ adhuc replicatur per l.muto.ff.de tutel.in qua l.ponitur illa dictio,ſi,in datione tutelæ datiuæ,de qua loquitur illa lex. Solutio.Si,non ponitur ibi cõditionaliter,ſed cauſaliter, id eſt,pro quia.¶Opponitur ſecundò,& videtur,quòd nõ bene dicitur hîc,tutorem dari poſſe ante hęredis inſtitutionẽ,per §.ante hæredis.infrà de lega.Solutio.Inſtitutio hæredis debet præcedere dationem tutoris,in ordine intellectus,quia eſt caput teſtamenti,& hoc vult ille §. in oppoſitum allegatus Sed datio tutoris poteſt præcedere in ordine ſcripturæ,vel in nominatione,& ſic intelligitur iſte text.

§.*Certæ autem rei.*

1 *Tutor certæ perſonæ datur. Et quid ita. Curator autem datur rebus. numero 3.*
2 *Tutor poteſt dari vniuerſitati rerum.*

1 Tutor non†datur certæ rei,neque certæ cauſæ, ſed certæ perſonę.
2 Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandũ†primò, quòd licet tutor non datur certæ rei,poteſt tamen dari vniuerſitati rerum. Et ſi tũc dicatur,omnibus rebus exiſtẽtibus in tali loco,vt puta in diœceſi Coloñ.intelligitur tutor datus ſolùm ad res in tali loco exiſtentes,& nõ ad alias.Sed ſi detur ſimpliciter vniuerſitati rerũ,intelligitur datus etiã rebus in alio loco exiſtẽtib⁹,quàm vbi tutor eſt datus.ff de tute. l.in teſtamẽto.Nõ etiã datur certę cauſæ,vt rei vẽdicationis vel alteri⁹

3 ¶Notandum†secundo,quòd tutor principaliter datur personæ, vt scilicet ipse pupillũ instruat in moribus & disciplinis,& magistris salaria præstet,vt ff.de admini.tuto l.cum plures.§.in primis.Ex cõsequenti tamen datur rebus:vt infrà de excusa.tut.§.datus.Ecõtrà autem curator principaliter datur rebus,& ex cõsequenti personæ, vt C.de nup.l.in copulandis.¶Opponitur sic:& videtur, quòd tutor potest dari certæ rei,per l.si tamen.ilíis,si testamento.ff.de tutel.Solutio.Illa lex nõ loquitur de certa re,sed de vniuersitate rerum. ¶Sed replicatur,de l.litem.C.de in litẽ dan.tuto. quia illa lex loquitur de certa re,vel causa.Solutio.Illa lex loquit᷑ de curatore, & nõ tutore.

§.*Si quis filiabus suis.*

1 *Filij appellatione, venit filia, & posthumus & posthuma:non econtrà.& nume.5.*

2 *Natorum appellatione,intelliguntur non nati.*

3 *Nepotes,pronepotes,& cæteri descendentes, veniunt liberorum appellatione: non autem filiorum.*

4 *Filius,vnde dicatur.*

In datione tutelæ testamentarię per filium vel filiam,intelligitur etiam posthumus & posthuma Hoc primò.Et per liberos intelligũtur filij,& nepotes,& cæteri descendentes,sed per filiũ non intelligũtur nepotes.Et hoc secundò. Et per posthumos intelligũtur filij & cęteri liberi posthumi.Hoc tertiò dicit totus iste §. & patet intellectus
1 text.¶Notandum primò,†quòd per filiũ intelligitur filia,& posthumus & posthuma:sed nõ ecõtrà,quia masculinũ cõcipit fœmininũ,
2 sed non econtrà.ff.de leg.ij l.si ita scriptum.¶Notandum†secũdò, quòd appellatione natorũ,etiã intelliguntur non nati,vt hîc Et hoc cõmuniter,quãdo agitur de eorum commodo.ff.de sta. homi. l.qui in vtero.de quo plus dictum est titulo proximo.circa §.permissum.
3 ¶Notandum tertiò,†quòd per liberos intelliguntur nepotes & pronepotes,& cæteri descendẽtes,vt hîc,& ff.de verbo.signi.l.liberorũ. §.sed & Papinianus.Per filios autem nõ intelligũtur nepotes,vt hîc, etiam in propria significatione.Et ideò glo.non bene dicit,quòd ex propria significatione filius significat nepotem,sed non ex vsu & cõ
4 suetudine,quia†filius dicitur à φίλος,quod est amor. Et sic putat gl. quòd illi qui diligũtur vel amãtur,possunt dici filij, sed in hoc errat glo.quia propria significatio nõ semper habetur ex interpretatione nominis,vt patet de illo nomine,lapis.¶Notandũ quartò,quòd aliqui intelligunt in tertio respon.per hoc,quòd dicitur, cæteri liberi, etiã liberos natos,& non posthumos,sed non rectè intelligunt, per l.nomẽ.ff.de verb.signifi.Sed per hoc,quòd dicitur,cæteri liberi,intelligun

telliguntur posthumi est filijs nasciturí, qui rectè dicũtur posthumi respectu auorũ suorũ, vt ff. de iniusto, rup. & irri. test. l. posthumorũ.
5 ¶Opponitur† sic, & videtur, quòd per filium nõ intelligitur posthum⁹, vt dicitur in primo respõ. per l. qui filiarũ. ff. de leg. j. vbi dicitur, quòd per filium non debet intelligi posthumus. Solutio. Illa lex loquitur in legatis, in quibus per filiũ nõ intelligitur posthum⁹. Sed iste text. loquitur in tutelis, & in illis per filium intelligitur posthumus.

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTELA, TITTLVS XV.

1 *Tutela legitima, est quadruplex. Et unde vnaquaq; datur. nu. 2. 3. 4. & 5.*
6 *Identitas rationis, quid faciat.*
7 *Diuisio tituli in quatuor partes.*

Ontinuatur sic: Suprà dictum est, de testamentaria tu-
1 tela: †Consequenter dicendum est de legitima tutela,
2 quæ est quadruplex. Prima †datur ex sententia & verbis leg. xij. tabularum, & est legitima agnatorũ tutela,
3 de qua tractatur hîc. Secunda †datur ex sentẽtia, & non ex verbis le. xij. tab. de qua tractatur infrà de legit. pat. tutela Nã qa lex vocat patronos ad successionẽ libertorũ, videtur etiam patronis
4 dare tutelã libertorũ, licet hoc non dicat. †Tertia non datur ex sententia, neque ex verbis legis, sed ex interpretatione Iuriscõsultorũ, propter identitatem rationis, & de illa tractatur infrà, de leg. parẽ. tutel. Nã lex saltem hoc iure, non vocat parentes ad successionem filiorum emancipatorũ, sed propter identitatẽ rationis, de patrono & de parente, Iuriscõsulti dederunt parentibus tutelã filiorũ emancipatorũ, vt suprà, quibus mod. ius patr. potesta. solui. §. & prętereà.
5 Quarta †non datur ex sententia, vel ex verbis legis, nec ex idẽtitate rationis, sed propter fiduciam & charitatẽ præsumptam, dè illis personis datur eis tutela, de quã infrà, de fiducia. tute. Et sic patet ex isto quòd potest cõcludi veritas alicuius casus, ex mẽte legis, licet verba
6 de illo casu non loquantur. Patet †etiam ex isto, quòd vnus casus potest determinari ex alio, propter similitudinem vel identitatẽ rationis in vtroque. Sed quando non constat de mente legis; manendum est in verbis. Et de istis notatur per Doct. in c. translato extrà dẽ cõ
7 stitutio. Et †diuitur præsens titulus in quatuor partes. In prima declaratur, qualiter agnatus debet esse tutor. In secũda ibi, sunt autem, ponitur differentia inter agnatos & cognatos. In tertia ibi, quòd autem lex, declaratur quomodo interdum existente testamẽto, datur

legitimus tutor. In quarta ibi, sed agnationis. declaratur qualiter ius agationis perimitur.

§. *Quibus autem.*

1 *Agnatus debet esse tutor legitimus, deficiēte tutor testamentario. Et quid si recuset agnatus. nu. 2.*

3 *Agnati si vocentur ad tutelam, quot annorum debeant esse.*

1 Sūmatur sic: Deficiete † tutore testamētario, agnatus debet esse tutor, & vocatur legitimus. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notan
2 dum † primò, quòd si isti agnati non velint esse tutores, agitur eorum periculo, vel si non gerāt, vt ff. de legi. tute. l. legitimos.. ¶Notandū
3 † secundò, quòd isti agnati, si debeant esse tutores, oportet eos esse maiores xxv. annis, vt infrà de fiducia. tute. §. fin. & minores lxx. annis, vt infrà de excusa. tuto. §. item maior.

§. *Sunt autem agnati.*

1 *Agnati, qui. Item, qui cognati.*

2 *Cognatio, est nomen generale.*

3 *Filij duorum fratrum, sunt cognati.*

4 *Amita, an sit agnata.*

5 *Familiæ appellat, an intelligatur agnatio.*

6 *Familia, quatenus sequatur matrem, quatenus patrem.*

1 Sūmatur sic: † Agnati sunt, qui per virilis sexus cognationē cōiungūtur, vt frater ex eodē patre nat⁹ & filius fratris. Sed cognati sunt, qui per fœminini sexus cognationē cōiungūtur, vt amitæ filius, quia illi qui nascūtur, nō matris, sed patris familiā sequūtur. Hoc dicit, &
2 patet intellectus tex. ¶Notādū † primò, quòd cognatio, est nomē generale, & habet sub se duas species, quarū vni est nomē impositū, & vocatur agnatio, alteri nō est nomē impositū. Et ideò vocatur nomine generis cognatio, vt suprà etiā dictū est de adoptionibus. §. ij. Est igitur omnis agnatio, cognatio, sed nō conuertitur, vt infrà de legit.
3 agnato. succes. §. j. ¶Notandū † secundò, quòd filij duorum fratrum vterinorum, nō sunt agnati, sed cognati, quia licet immediatè iungantur per virilis sexus cognationē, hoc tamen est per fœminā media
4 tē, scilicet per matrē illorū duorū fratrū. ¶Notandū † tertiò, quòd amita tua est tibi agnata, quia coniungitur tibi per patrem tuū. Sed amitæ filius nō est tibi agnatus, sed cognatus, vt hic in tex. ¶Notan
5 dū † finaliter, quòd per familiā intelligitur hîc agnatio, licet habeat plures significationes. l. pronūciatio §. familiæ ¶. Opponitur primo contra prædicta, quia frater vterinus patris tui, non est tibi agnatus, sed cognatus, vt C. de legit. hære. l. fin. Et tamen cōiungitur tibi per virilis sexus cognationem, scilicet per patrem tuum, ergo iste textus

non videtur verus. Solutio. Licet talis frater vterinus patris tui immediatè cõiugatur tibi, p virilis sexus cognationẽ, hoc tamẽ est mediatè per fœminã, scilicet per matrem patris tui, & illius sui fratris vterini. Mater igitur nõ est agnata, sed cognata, quia coniungitur per seipsam filio suo, vt ff. ad Tertull. l. j. in princi. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd familia sequitur matrem, suprà de inge. §. j. & ij. Solutio. † Familia bene sequitur matrem, quo ad conditionẽ seu statum, id est, quo ad libertatem vel seruitutem, vt ibi dicitur, sed quo ad honores & ad agnationem sequitur patrem, vt hîc. Et ideò, si sit aliquid faciendum pro familia, non tenebitur auus maternus pro nepote suo, nec mater pro filio, vt notatur per Docto. in l. fi. C. de verbo. & re. significatio.

§. *Quòd autem lex.*

1 *Tutor in testamento datus, si decedat viuo testatore, deficit tutela testamentaria. Et quid econtrà. nu. 4.*

2 *Decedere quis an possit pro parte testatus, & pro parte intestatus. disting. nume. 3.*

1 Si viuo testatore † tutor in testamento datus decedat, deficit tutela testamẽtaria, quanuis testamentũ maneat. Hoc dicit, & patet in-
2 tellectus text. ¶Notandum, † quòd tutela testamentaria, potest deficere manente testamento, & sic aliquis potest decedere intestatus in parte, vt hîc, & similibus cásibus, vt infrà de hæredita. quæ ab in-
3 testa. deferuntur. §. j. ¶Opponitur sic, † & videtur, quòd iste casus non est possibilis, per regulã iuris, quæ dicit, quòd nemo potest decedere partim testatus, & partim intestatus, vt ff. de regu. iuris. l. ius nostrum. Solutio. Regula ista debet intelligi, quantũ ad initium testamenti. Nam ex post facto potest quis bene decedere, partim testatus, & partim intesta. vt ff. de inoffic. testamen. l. circa inofficio.
4 † Et sicut hîc dicitur, quòd deficiente tutela testamentaria, potest manere testamentum: sic econtrà deficiente testamento, potest manere tutela testamentaria, vt si ab initio testamentum cum datione tutoris factum sit, & posteà rumpatur testamentum, manebit datio tutelæ. vt ff. de testamenta. tute. l. iure nostro. §. fin.

§. *Sed agnationis.*

1 *Agnationis ius, quibus modis perimatur.*

2 *Agnati præferuntur cognatis in successione.*

3 *Ius vnum ciuile, an tollatur per aliud.*

4 *Agnatio, an tollatur per minimam capitis diminutionem. & nume. 9. disting. nume. 5.*

6 *Cognationis ius, non commutatur: ius ciuile, sic.*

7 *Agnatio... peremptio, quomodo intelligatur.*
8 *Agnationis & cognationis differentia hodie est sublata.*

1 Summatur sic: † Ius agnationis perimit plerunq; omnibus modis capitis diminutionis, qa agnatio est de iure ciuili. Sed cognatio non omnibus modis capitis diminutionis cõmutatur, quia ciuilis ratio ciuilia iura põt corrumpere, naturalia autẽ nequaquã. h. d. & patet
2 intellectus text. ¶Notandũ † primò, ꝙ agnatio à iure ciuili habet prærogatiuam supra cognationẽ, quia agnati præferuntur cognati in successione, vt infrà de legi. agnato. successio. §. j. & etiã in tu-
3 tela, vt suprà eo. tit. §. j. Et † vnum ius ciuile tollitur ꝑ aliud faciliter, vt l. eius militis. §. militiã. ff. de milita. testamen. Et ad similitudinem istius iuris, adhuc hodie habétur statuta in quibusdã locis, ꝙ masculi præferuntur fœminis in successionibus, in toto vel in parte, quia familia in masculis, & nõ in fœminis conseruat, vt notatur in l. j. ff. de ventre inspicien. Deficientib. tamen agnatis vocãtur cognati ad tutelam & ad successionẽ, inter quos etiam cõputãtur illi, qui per minimã capitis diminutionẽ agnationẽ perdiderunt, vt infrà de hæredita. quæ ab intestato deferuntur. §. admonendi. ¶Notã-
4 dum † secundò, ꝙ per maximã & mediam capitis diminutionẽ perimitur agnatio. Nec mirũ, quia illis etiam perimit cognatio, vt infrà tit. proxi. §. quod autem. Per minimã aũt capitis diminutio. peri-
5 mitur agnatio, nisi in duob. casib. † Primus inter duos fratres, quorũ vnus est emancipatus, vt C. de legitimis tutorib. l. iiij. Alius est inter patrem & filiũ, vt infrà de legiti. agnatorũ successione. §. fina. Et ideò dicitur hîc in textu plerũq; propter illos duos casus, sed per minimam capitis diminutionem nunquàm perimit cognatio. ¶No-
6 tandum † tertiò, ꝙ ius cognationis non cõmutatur, quia est de iure naturali, quod est incõmutabile, vt suprà, de iure naturali gen. & ciui. §. sed naturalia. Nec faciliter etiã perimitur æquitas naturalis, vt ff. de capi. dimin. l. eas. Ius autem ciuile faciliter perimitur, vt ff. de reg. iur. l. nihil. Et ideò ius agnationis ꝑimitur, quasi introductũ cõtra ius naturale, vt C. de libe. præteritis. l. maximũ vitium. ¶Notandum quartò, ꝙ tex. loquitur de agnato naturali & legit. vt ff. de gradi. affinita. l. nõ facile. & nõ de naturali tantùm, nec de legitimo tan-
8 tùm, de quo ff. de adop. l. cum in adoptiui. ¶Notandum † finaliter, quòd ista ablatio vel peremptio agnationis intelligitur, quo ad successionẽ & tutelam, respectu temporis futuri, vt ff. vnde liberi. l. fi. quia lex nõ potuit diuinare de futura capi. diminu. vt C. de testamẽ. l. iubemus. & ff. madati. l. fideiussor. Et licet aliqui reprehendãt glo. hîc, quę istud innuit, ex. §. minima. infra quib. mo. tut. finitur. dicẽtes, ꝙ per minimam capitis diminutionem finitur tutela, etiã quo

ad tempus

ad tempus præteritum, tamen non rationabiliter, eò quòd nō rectè intelligunt: quia & si finiatur tutela incepta, vt scilicet amodo non geratur, tamen quod gestum est valet, & sic non aufertur tutela per capitis diminutionem, quantum ad præteritum. Verum tamen, quod hodie tutela nō finitur per minimam capitis diminutionem, ff. de
8 legit. tut. l. legitimos. Hodie † etiam differentia agnationis & cognationis sublata est, vt in Authen. de hæredit. quæ ab intesta. deferun
9 tur. §. ex his. colla. ix. ¶Opponitur sic †, & videtur, quòd per maximam vel mediam capitis diminutionem, non perimitur cognatio, quia, vt dictum est, cognatio est de iure naturali, quod est immutabile. Solutio. In cognatione potest attendi consanguinitas. Et illa per nullam capitis diminutionem tollitur, ff. de reg. iuris. l. iura sanguinis. vel potest ibi attendi successio & tutela, & quantū ad hoc dicitur tolli cognatio. ¶Sed replicatur: illa habet cognat. o ex l. xij. tabularum, & per consequens à iure ciuili. Solutio. Verum est, quod cognatio habet ista à iure ciuili, sed agnatio dicitur potius de iure ciuili, quia cognatio minus habet de iure ciuili, quàm agnatio. Sicut in simili dicimus ius versari in stipulationibus, & nō in pactis. Non quòd in pactis non versetur. sed quia plus versatur in stipulationibus. vt ff. de pactis. l. si vnus. §. pactus.

DE CAPITIS DIMINVTIONE.

TITVLVS XVI.

Continuatur sic: Dictum est suprà tit. i. proximo. §. fin. quomodo ius agnationis perimitur per capitis diminutionem, ne ergo procedatur ex ignotis, tractatur hîc cōsequenter, de capitis diminutione. Et diuidit ur præsens titulus in quinq; partes. In prima declaratur, quid sit capitis diminutio. In secunda ibi, eáq; ponitur capitis diminutionis diuisio. In tertia ibi, maxima, declarantur membra diuisionis. In quarta ibi, seruus. soluuntur duo dubia. In quinta ibi, quod autem dictum est. declaratur intellectus §. fin. supra titulo proximo.

§. *Est autem.*

1 *Capitis diminutio quid.*
2 *Status, est caput hominis. & in quibus consistat.*
3 *Capitis maxima diminutio, est perdere ciuitatem & familiam.*
4 *Mors quocunque euentu, tribuitur Deo.*

1 Summatur sic: † Capitis diminutio est prioris status commutatio.
2 Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notandū, † quòd licet Placentinus dixit statum esse conditione, in qua quis plurimū potest: con-

uenientius tamen dicendũ est, ꝙ status, est caput hominis, nõ corporis, sed conditionis, vt ff. ad Tertulliã. l. j. Et cõsistit in libertate, ci
3 uitate & familia. Et † qui perdit libertatẽ, perdit duo sequẽtia, scilicet ciuitatẽ & familiã, & est maxima capitis diminutio. Et qui perdit secundũ, perdit vltimũ, & est minor vel media capitis diminutio. Qui autem perdit vltimũ, non perdit duo prima, & est minima capitis diminutio, vt patet in isto titulo, §. maxima. & §. minor. & §. minima. & ff. de capitis diminu. l. fi. ¶Opponitur sic, & videtur, ꝙ per cõmutationẽ status, non semper est capi. diminutio: quia ꝑ mortem patris mutatur status filij, & tamen nõ minuitur capite, vt ff. ad macedonia. l. si filiusfa. Solut. Dicendũ est, ꝙ quãdocunq; mutatur status facto hominis, vt puta, emãcipatione, vel deportatione patris aut filij, tũc est capitis diminutio, vel etiã quasi facto hominis, vt de filijs arrogati, qui statũ mutant vnã cum patre, & capite minuũtur, vt ff. de capitis diminu. l. liberos. Et qualiter hoc fit, dictũ est suprà de adoptio. § penul. Mors autẽ patris non cõtingit facto, vel quasi fa
4 cto homini, sed ipsius Dei. ¶Sed tunc replicatur: † Posito ꝙ pater interficiatur, mors contingit, vt videtur, facto hominis, & tamen filius non minuitur capite. Solut. Dicendũ, quòd mors qualitercũq; eueniat, attribuitur Deo. Nam apud Deum hora mortis est certa, vt ff. de condi. & demõstra. l. j. Sed nullo modo attribuẽdã est fato vel constellationi, vt aliqui mathematici, vel potius phantastici faciũt, contra quos bene arguit beatus Gregorius in homilia super Euangelio de Epiphania, Matthæi ij. & ad idem Ioannes Os aureum. eo. c. qui etiam reprobantur xxvj. q. iiij. c. igitur. versi. genethliaci.

§. Eãq;

1 *Capitis diminutio, est triplex.*
2 *Capitis diminutio minor, potest dici media.*

1 Capitis † diminutio est triplex, scilicet maxima, minor vel media,
2 & minima. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notandum, † quòd minor capitis diminutio, potest dici media, vt etiam ff. de aur. & argen. lega. l. qui lancem. & suprà de liberti. §. libertinorum.

§. Maxima.

1 *Capitis maxima diminutio, quæ. Quæ media. numero 2. Quæ minima. numero 3.*
4 *Sententia etiam iusta, interdum dicitur atrox.*
5 *Patronus quibus actionibus possit libertum reuocare ad seruitutem. & ob quam causam.*
6 *Fideicommissum an possit reuocari ijsdem modis, quibus libertas, aut donatio.*

Vendens

7 *Vendens seipsum, vt fiat seruus, quæ requiruntur.*
8 *Interdictum ignis, & aquæ, hodie est sublatum. Et quæ subierint eius locum.*
9 *Excommunicati non possunt agere, iudicare, vel testificari. & nu. 12.*
10 *Deportatus in insulam, an fiat seruus.*
11 *Capitis diminutio quomodo olim fiebat. Et quomodo hodie.*

1 Maxima † capitis diminutio est, quādo perditur libertas & ciuitas: vt sicut accidit in his, qui serui pœnæ efficiuntur authoritate sententiæ, & in libertis, qui propter ingratitudinem ad seruitutem reuocantur, & in illis qui semetipsos vendunt ad participādum pre-
2 tium. † Sed minor seu media capitis diminutio est, quando perditur ciuitas & non libertas, vt in his, quibus interdicitur vti igne &
3 aqua, vel qui in insulam deportantur. Sed minima † capitis diminutio est, quādo nec ciuitas, nec libertas perditur, sed status mutatur, vt in eo, qui sui iuris est, & subiicitur alieno iuri, vel econtrà, vt si filius emācipatur à patre. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶No-
4 tandū primò, † q̀ sententia interdum dicitur atrox, licet iustè feratur, vt hîc de sententia, qua quis condemnatur ad pœnam serui, de qua suprà, quib. modis ius patriæ potestatis soluitur. §. pœnæ, Hodie tamen per pœnam ingenuus non fit seruus, vt in Authē de nup. §. si verò. colla. quarta. Et dicitur notāter ingenuus: quia fortè aliud esset de liberto, ex quo textus solùm loquitur de ingenuo. Intelligitur etiam hoc de pœna non ad mortem, quia qui ad mortem damnantur, fiunt serui pœnæ vel supplicij, vt notat Bar. in l. qui vl-
5 timo. ff. de pœnis. ¶Notandum † secundò, quòd patronus potest reuocare libertum ad seruitutem per actionem ingrati vel ingratitudinis, vt C. de libertis, & eorum liberis. l. ij. vel per actionem rei vendicationis, sicut in donatione causa mortis, vt ff. de donatio. causa mortis. l. si mortis. vel per actionem extra ordinariam, & fortè conuenientius, vt C. de libertis, & eorum liberis. l. ij. Et potest ista reuocatio fieri, propter offensam etiam leuem, vt ead. l. ij. sed non propter omissionem obsequij, vt C. de libera. cau. l. solo. Et hæc vera sunt, nisi patronus remiserit ius patronatus, quia tunc solùm reuocatur libertas, sicut reuocatur donatio, vt in Authen. vt liber. de cæterò. §. illud. coll. vj. Vera etiam sunt ista, quando patronus voluntariè manumisit seruum. vt C. de libertis & eorum liberis. lege. ij. vbi etiam dicitur quòd patronus potest eligere castigationem vel reuocationem serui Et quod dictum est de omissione obsequij, intelligitur, nisi libertus negaret patrono alimenta, vt ff. de libe. agnoscend. l. alimenta. quia tunc videtur patronum velle occidere, vt eodem. l. necare. Et si libertus iniiciat manus violentas

in patro.

in patronum,condemnatur in metallũ.Et si cõuicia dixerit,deportatur in insulam ff.de iure patrona.l.j.Hęc enim sunt iurata à le.vt
6 C.de reuoca.dona.l.vlti. † Fideicõmissum autem nõ sic reuocatur,
7 vt C.de libertis & eorũ liber.l.j. ¶Notandũ tertiò, † quòd ad hoc, quòd vendens seipsum fiat seruus,multa requiruntur,quę dicta sunt
8 suprà,de iure personarũ.§.penul. ¶Notandum quartò, † quòd hodie non habemus interdictũ ignis & aquæ, sed isti interdicto assimulantur deportatio & excõmunicatio, quia cum istis non est cõmunicandum, vt de interdictis & deportatis. Patet in l.quidã.ff.de pœnis,de excõmunicatis in c.cùm desideres, extrà de sent.excom.
9 † Et sicut deportati nõ possunt agere, iudicare, vel testificari, vt ff. ad l.Iuliam repetunda.l.ead.sic excõmunicatus, vt in c.decernimus. de sent.excõ.lib.vj. Et dicit Archi.in c.pia de excepti.lib.vj ꝙ excõmunicati non possint facere testamentũ. Ioan.An.tamen dicit oppositum in d.c.decernimus,nisi sit excõmunicatus propter hęresim vel vsuram,& sic tenent cõmuniter Doct. & Bar.in l.fin.C.si à non
10 compe.iudice. ¶Notandum † quintò,ꝙ deportatus in insulam,nõ fit seruus,nisi in casu,vt C.vt nemo priuatus.l.iij. ¶Notandum sextò,quòd aliqui tex.finiuntur ibi,vel econtrà. Et tunc subintelligitur reliquũ. Vel posset hoc etiã intelligi,quando filius existens in potestate patris,in odoptionem datur auo materno, vel etiam paterno, secundum modum, qui dictus est suprà de adoptio.§.sed hodie. qui casus est conuersus illi, quando sui iuris est in arrogationem datus.
11 ¶Notandũ finaliter, † quòd per emancipationẽ olim factam imaginaria venditione fiebat capitis diminutio. Et hodie etiam fit,quia illa capitis diminutio non solùm est propter venditionem,sed etiam propter mutationem familiæ,vt ff.eod.l.liberos in princi.& sic status mutatur, vt ff.de capitis diminut.l.liberis. ¶Opponitur sic,& videtur, quòd per media capitis diminutionẽ etiam perditur libertas, per l.cognitionis.ff.de varijs & extraordinarijs cognitio. Solutio.
12 ¶Non † dicitur in illa l.quòd illi perdebant libertatem simpliciter, sed solùm quo ad factionem actiuam testamenti,quia ipsi non poterant facere testamentum,quia illa pœna fuerant condemnati, vt l.si quis filio.ff.de iniusto,rup.& irrito testamento.

§ *Seruus.*

1 *Seruus manumissus,non minuitur capite.* & *nu.2.*
3 *Priuatio præsupponit habitum.*
4 *Capitis diminutio non fit per promotionem ad dignitatem, vel remotionem ab ea.*
5 *Scacorum ludus,permissus est clericis: taxillorum,aleaque,minimę.*

Hîc

1 Hîc soluũtur duo dubia,& summatur sic:† Si seru⁹ manumittatur non minuitur capite,quia nullũ caput habuit,& hoc quantũ ad primum dubiũ.Et per cõmutationem dignitatis & nõ status,sicut à se natu amoti.nõ sunt capite diminuti.Hoc dicit,quantũ ad secundũ
2 dubiũ,& ex hoc patet intellectus textus. ¶ Notandũ † primò,licet aliquis sit liber,& posteà fiat seruus,& deinde manumittatur, nihilominus tamẽ nõ dicitur capite minui,licet cùm fuerit liber.videtur caput habuisse,quia inspicitur tẽpus pręsens,quo de seruituteve
3 nit ad libertatẽ. Et † ex hoc eiicitur,ꝙ priuatio præsupponit habitum,vt in l,decẽ.ff.de verb.obl.& in l.manumissiones. ff.de iustitia & iure. Et ideò,si quis non ad cautelã,sed simpliciter petat se absolui ab excõmunicatiõe,fatetur se excõmunicatũ,vt notatur in c.venerabilẽ,in verbo,sunt autẽ.extrà de elect.Reus tamen nõ fatetur, si proponat contrarias exceptiones,vt si quis petat debitũ solutum, potest dicere reus,nõ sum debitor tuus:& si fui solui : tibi,per hoc nõ fatetur se esse debitorẽ,vt notatur ff.de exce.l.nõ vtiq;.¶Notã-
4 dum † secũdò,quòd per promotionẽ ad dignitatẽ,vel per remotionẽ ab ea,nõ fit capitis diminutio,vt hîc dicitur. Ex quo patet, quòd si notarius fiat presbyter,adhuc potest exercere officiũ notariatus, & cõponere instrumẽta,vt C.de dignita.l.maior.li.xij.Sed non potest ad hoc cõpelli,vt notatur in l. quicunq;,C.de tabel.lib.x.Patet etiã ex istis.quòd si aliquis in ludo scacorum promittat alteri dare *schachmat*,cum pedona,si pedona fiat regina,satisfacit cũ illa,vt notat Ange.in l.si lõgius.ff.de iudi.Sali.tamen in l.ij. C.de excusa.tuto.videtur contrariũ sentire,quia ista pedona perdidit officiũ suũ quia pedona eò,quia prius ibat rectè, modò, quia regina facta est, vadit per trãsuersum.Possũnt istę opiniones cõcordari,quia si dictũ est de ista pedona,tũc procedit opi.Ange.sic dicendo, cũ ista pedona dabo tibi *schachmat*.Sed si dictum est de pedona in genere, vide-
5 tur Saliçe.bene dicere. † Est autem ludus scacorum permissus etiã clericis,sed,nullo modo ludus taxillorum,vel aleæ,quia non solùm clericis prohibetur sic ludere. sed etiam talem ludum videre.vt notatur in Authen.interdicimus.C.de epis.& clericis. & in c. clerici.extrà de vita & honesta.cleric. ¶ Opponitur contra prædicta, & videtur quòd seruus potest capite diminui,per l.j.C.de bo. proscript.Solutio.Lex illa loquitur de seruo accusato de crimine capitali,hoc modo,quòd scilicetillud crimen causaret capitis diminutionem in alio homine,qui non esset seruus.

§. *Quod autem dictum est.*

1 *Regressus an sit à priuatione,ad habitum.disting.*

Gradus

2 *Gradus prærogatiua, in successione maximè attendenda.*
3 *Cognatio an perimatur per maximam, & mediam capitis diminutionem.*
4 *Seruus non debet referre commodum ex suo delicto.*

Hic declaratur intellectus §.fi suprà tit.prox.Sūmatur sic:Quod dictū est manere cognationē,post capitis diminutionē,debet intelligi de minima capitis diminu quia per maximā,& per mediā capi. dimin.perimitur etiā cognatio,vt seruitute,nec resumitur per manumiss.& etiam deportatione in insulā.Hoc primò. Et tutela non pertinet ad omnes agnatos simul.sed ad proximiores tantùm, ꝙ si plures sint vnius gradus,simul sunt tutore .Hoc dicit secūdò. Et pa
1 tet intellectus textus. ¶Notandum † primò ibi,sed nec quidē, cùm dicitur,quòd per manumissionē seruus nō recipit agnationē, quòd non est regressus à priuatione ad habitū,vt ff.de stat. homi. l.liber homo.Et hoc,vbi priuatio est facto,vt suprà,de inge. §.fi.Si verò habitus non est omnino extinctus,sed solū velatus,sicut dicimus de littore maris,quod cooperitur per inundationē.ff.de re.diuisio.l. in tantū.potest esse regressus ad habitū.Res enim faciliter redeunt
2 ad naturā suam,vt de pact.l.si vnus.§ pactus ¶Notandum † secundò ibi,cum autē,quòd si pater aliquis emit hæreditatem pro se, & pro filiis,& nepotibus,non debet nepotes succedere cum filiis, quia quando aliqui vocantur ad successionem,debet intelligi,salua gradus prærogatiua,vt not.in glo.in l. si tibi. §.pactus.ff.de pactis & per Bar.in l.Gallus.§.quidam rectè.ff.de lib & posthumis.Et similiter,si lex vocat agnatos,& cognatos ad tutelam, intelligitur vocare salua gradus prærogatiua. ¶Notandum tertiò,quòd de hoc, qualiter deficientibus agnatis succedant cognati,& qualiter ius agnationis hodie sublatum est,dixi suprà tit.prox.§.fi.in primo notabili.Et ideò hîc supersedeo,licet glo.hîc faciat mentionē. ¶Op-
3 ponitur † primò sic,& videtur, quòd cognatio non perimitur per maximam & mediam capitis diminutionem,quia est de iure naturali, quod est immutabile, suprà de iure naturali. §. sed naturalia. Solutio. Cognatio quantum ad successionem & ad tutelam, non est de iure naturali, sed ciuili, & sic perimitur, vt hîc dicitur, sed quantum ad consanguinitatem est de iure naturali,& non perimitur.vt probat oppositio,ff.de reg.iuris.l.iura sanguinis. ¶Opponitur secundò,& videtur,quòd seruus potest per manumissionem resumere cognationem,per l.j.ff.ad Tertull.Solutio Illa lex loquitur de seruo restituto,qui recipit cognationē,sed hîc loquimur de seruo manumisso tantùm.Sed replicatur de l.si cognatis. ff. de rebus dubiis,vbi non loquitur de seruo restituto.Solutio.Illa lex loquitur in legatis,quę versantur in iure naturali,vt l.legatis.ff.eo. vel loqui tur de

tur de cognatione facta per adoptionẽ,vt infrà,de legi.agnato,suc cef.§.per adoptionẽ.Sed hîc loquitur de cognatione natulali & legitima,vt ff.de gradibus cognatio.l.non facile. ¶Adhuc replicatur
4 per §.j.infrà de seruili cognatio. Solutio. Loquitur hîc de eo, † qui factus est seruus ex suo delicto,de quo nõ debet habere cõmodum, ff.solu.matrimo.l.si ab hostibus.vel potest dici,quod illud ius corrigit istud.De quo ibi latius dicetur,si vita comes fuerit.

DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA.
TITVL. XVII.

SVprà dictum est de legitima agnatorum tutela, quæ datur ex verbis & sententia legis xij. tabularum, & incidentaliter de capitis diminutione: Hîc consequenter tractatur de legitima patronorum tutela,quæ non datur ex verbis, sed ex sententia eiusdem legis.

§. Ex eadem.

1 *Tutela legitima libertorum,pertinet ad patronos,& liberos eorum.*
2 *Collectum ex mente vel sententia legis,vel statuti, debet haberi pro lege, vel statuto.*
3 *Patronus vt sit tutor liberti,quæ requirantur.*
4 *Libertus ortiuus,quis.*
5 *Patronus an & quando teneatur satisdare.*
6 *Onus debet sequi emolumentum.Et econtrà.nu 9.*
7 *Aequitas vbi eadem,ibi & eadem debet esse lex.*
8 *Patronus potest renunciare iuri patronatus.Limit.nu.11.*
10 *Fœmina,an & quando possit esse tutrix.*

1 Summatur† sic:Patroni & eorũ liberi sunt legitimi tutores libertorũ suorum impuberum,quia sunt eorum successores. Hoc dicit. Sed intellectus tex.est iste:Ex lege xij.tabularũ legitima tutela libertorũ,pertinet ad patronos & libertos eorum, nõ quòd hoc expressè in eadẽ lege dicatur,sed ex quo sunt eorũ successores, debẽt etiã esse eorũ tutores,quia plerunq; vbi est successionis emolumẽtũ,ibi debet esse onus tutelæ.Et dicitur plerũq;,quia fœmina habet
2 successionẽ,sed non tutelam. ¶Notãdum † primò,quòd illud quod habetur ex mẽte vel sentẽtia legis vel statuti,debet haberi pro lege vel statuto,licet nõ habeatur ex verbis,vt ff.de verbo.signifi. l. nominis.§.verbum ex lege.Et colligitur potissimè sententia vel mẽs legis ex præfatione, vt ff.de ori.iuris. l.j. Et habẽtur ex eo directa

actio, sicut ex verbis, vt ff. de nego. gestis. l. curatorē. Et si mens vel sentētia legis est clara, manendū est in ea potius, quàm in verbis, vt in gl. in c. si postquàm. de electio lib. vj. Sed si non est clara. non est recedendum à verbis. ff. de lega iij. non aliter, & in c. quanto, extrà de priuile. Et de isto dictū est in continuatione, suprà de legi. agna.
3 tute. ¶Notandum † secundò, quòd si patronus debet esse tutor liberti, requiritur, quòd talis libertus non sit manumissus à lege. Nā si legetur domino aliquid, vt seruū suū manumittat. & ille recipit legatū, sed non vult manumittere seruū, manumittitur seruus à lege &
4 vocatur † libertus ortiu', & illius liberti patronus nō est tutor. Filius tamē suus potest esse eius tutor, vt ff. de legi. tute l. tutela. §. sed & si.
5 Notandum tertiò, † ꝙ patronus non tenetur satisdare, nisi sit persona vulgaris vel inhonesta, vel etiā modus tutelę exigat, quia sunt magnæ facultates pupilli, vel n si subsit causa, vt qa nō diligit pupillum. In istis enim casibus debet satisdare, vt ff. de legit. tute. legitimos. Alij autem à patronis tenētur satisdare, vt infra de satisda. tut.
6 §. j ¶Notandū † quartò, quòd vbi est successionis emolumentum, ibi debet esse onus tutelę, ad quod iste text' sæpe allegatur. Ex quo sequitur, ꝙ si legetur alicui aliquid, vt recipiat onus, vel faciat aliquē actum, si ille agnoscat legatum, tenetur ad onus impositum, vt C. de lega. l. legatariis. Patet etiam, quòd tutela est onus, & ideò si sit statutū quòd cōmittens tale delictum, non habeat honorem neque beneficiū in tali loco, nihilominus cōmittens delictum, nō excluditur à tutela, vt ff. de legit. tute. l. tutela. § quæri potest. ¶Notandum
7 quintò, † quòd vbi est eadē æquitas, ibi debet esse eadem lex, ff. ad legē Aquil. l. illud suprà, fo. xxix. col. iiij in fin. ¶Notandum finali-
8 ter, quòd patronus potest renuntiare iuri patronatus, quia quilibet potest suo iuri renuntiare, vt C. de bo. quæ liberis. l. fi. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ non semper est onus, vbi est successionis emolumentū, per l. si quis negotia. ff. de negotiis gestis. Solutio. Nō dicitur ꝙ semper. sed plerunq;, quia requiritur paritas rationis, & eadē cōditio recipiētis. Et hoc nō est in illa lege alleg. in opposi-
9 tū. sicut etiā dicitur hîc de fœmina in text. Et ex isto † elicitur, ꝙ si legetur alicui aliquid, vt faciat actū, quē facere nō potest, nihilominus debet recipere legatū. De quo per Bar. in l. j. ff. de leg. ij. facit. l. ab administratore. C. de leg & quod ibi notatur. Verbi gratia. Si legetur fratri minori aliquid, vt sit executor testamēti, quāuis nō potest esse executor testamēti, c. fi. de testamē. li. vj. debet tamē habere legatum. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd fœmina bene potest esse tutrix. per l. matri. C. quando mulier tut. offi. fungi po-
10 test. Solutio. † Regulariter non potest fœmina esse tutrix, vt hic

dicitur

dicitur. Fallit tamē in matre & auia,quę possunt esse tutrices,& pręferūtur omnib⁹ aliis legitimis & datiuis tutoribus,si renūtiauerint secundis nuptiis & Velleiano,vt in Auth.matri & auiæ. C. quando mulier offic.tut.fungi potest. De quo per Bar.in l.si quis sub cōditione.ff.de testamē.tute.& facit text.ad hoc,si vasallus nihil habet,nisi feudū,qui moriatur pupillo relicto,& nō cognatis,qui in feudū succedere possunt,quòd dominus fundi erit legitimus tutor illius pupilli,quia feudū ad eū reuersum est,quāquā etiā superstit filia,ex quo illa de iure non admittitur.c j.§.hoc autē.de success.feud.colla.x.

¶Opponitur tertiò,& videtur,quòd quis non potest renūtiare iuri

11 suo,per l.iura.ff.de regul.iur.Solutio.Quādo†quis dicitur renuntiare iuri suo,distinguendū est de iure,cui quis vult renuntiare, quia vel vult renūtiare iuri naturali,& non potest,vt in l.iura allega. vel iuri ciuili introducto in fauorē sui & alterius,& iterū nō potest, vt in c.si diligēti.extrà de foro cōpet.vel introducto in fauorē suum, sed non habet plenam dispositionē:& non potest,vt de libertate dictū est suprà de iure persona.§.penult.vel habet plenā dispositionē, sed est contra bonos mores,vt futura succeßionis renūtiatio, & iterum non potest,vt C.de pac.l.fin. vel non est contra bonos mores in præsenti,sed inducit futurū malū,& iterū nō potest,vt ff.de pact. dotal.l.conueniri.In aliis casibus potest,vt C.de bon.quæ libe.l.fin.

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA. TIT. XVIII.

Ontinuatur sic:Dictum est suprà de legitima agnatorum tutela,quę datur ex verbis & sentētia legis:& de legitima patronorum tutela,quæ datur ex sententia & non ex verbis legis:Hîc cōsequenter tractatur de legitima parentū tutela,quæ nō datur ex verbis vel sententia legis,sed ex interpretatione Iurisconsultorum propter identitatem rationis.

§.*Exemplo.*

1 *Parens fit legitimus filij tutor,*

2 *Fiduciaria contracta,quando dicatur.*

3 *Exemplo iudicari potest.*

1 Summatur sic:†Parens,id est,auus vel pater emācipans filium vel nepotem impuberem,fit legitimus eius tutor.Hoc dici. ¶Notandū primò,quòd ex quo patronus propter hoc.quia succedit liberto,est eius tutor,idcirco visum est Iurisconsultis eadē ratione,quia parens etiam succedit filio vel nepoti emancipato,vt in l.meminimus.C.de

legiti. hæredi. quòd etiam parens debet esse tutor illius, & hoc, si nõ emancipat parẽs cõtracta fiducia, quod hodie præsumitur, vt infrà de legiti. agnatorũ success. §. fin. Et ideò hodie parens dicitur bene habere legitimã agnatorũ tutelam, ex verbis & sentẽtia legis, quia etiam ius agnationis est ablatũ, vt dictum est suprà de legiti. agnatorum tutela. §. fin. in primo notabili. ¶Notandũ secundò, † quòd
2 contracta fiducia est, si pater emancipat filiũ suum, & dixit tunc ad iudicẽ: Domine iudex, emancipo iam filiũ meum, sed si ipse moriatur ante me, volo succedere sibi. Si hoc olim pater non dixisset, si filius obiisset, pater successisset. De isto notatur in §. fina. infrà de le-
3 giti. agnatorũ success. ¶Notandum † tertiò, quòd exemplo potest iudicari, sicut exemplato: sed quando creditor exemplo, & quando non, siue originali, notatur plenè per Cyn. & Barto. in Authenti. si quis in aliquo documento. C. de edendo.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

TITVLVS XIX.

Dictum est suprà de legitimis tutelis, ex verbis & sentẽtia legis, & ex sententia tãtùm, & ex identitate, rationis datis: Hîc consequenter tractatur de alia tutela, quæ nullo istorum modorum datur, sed ex fiducia seu charitate præsumpta: & ideo vocatur fiduciaria tutela.

§. *Est & alia.*

1 *Patre tutore liberorum suorum impuberum emancipatorum moriente, filius maior erit fiduciarius tutor. Et quid de patrono. Et nume. 6.*
2 *Puberibus, an & quando detur legitimus curator.*
3 *Frater non potest habere legitimam tutelam fratris sui emancipati.*
4 *Aetas perfecta, quæ dicatur: in qua possit quis bona sua administrare.*
5 *Minor xxv. annis, non potest esse tutor vel curator.*
7 *Hæres, & defunctus, censentur vna persona.*
8 *Tutela fiduciaria, non habet locum in nepote.*

1 Summatur sic: † Patre tutore liberorum suorum impuberum emancipatorum moriente, filius suus maior erit fiduciarius tutor illorum liberorũ impuberum: sed patrono mortuo filius eius nõ est fiduciarius tutor libertorum, sed legitimus sicut pater suus fuit. Et ratio dicitur in textu, quia si filius defuncti patris non fuisset emãcipatus, per mortẽ patris fuisset effectus sui iuris, & non recidisset in potestatem fratris sui, & per cõsequens nec in tutelã eius. Sed si libertus mãsisset seruus, eodẽ iure fuisset apud filios domini sui post

mortem

mortem ipsius domini,sicut fuit apud ipsum dominum:& debent tu
2 tores & curatores esse perfectæ ætatis. ¶Notandum †primò,quòd notanter dicitur impuberes, quia puberibus non datur legitimus curator,sicut impuberibus tutor,nisi in duobus casibus,scilicet,quã do est prodigus vel furiosus,vt infrà de curatoribus.§.furiosus.&ff. de excus.tut.l.amicissimos. §.Lucius Titius & l.de creationibus.C.
3 de episc.aud. ¶Notandum † secundò, quod licet glos. dicat super verbo liberi,quòd frater potest esse tutor fiduciarius fratris sui impuberis,siue sit emancipatus siue non:hoc tamen non videtur verũ, quia si frater non sit emancipatus, tunc est proximus agnatus suus, & recipit legitimam agnatorum tutelam,vt suprà de legit.agnatorum tutela.§.j.Sed quia per emancipationem iure isto tollitur agnatio,non potest frater illam legitimam tutelam habere fratris sui emancipati,quia non est agnatus, sed cognatus.Et hoc est quod vult l.aduersus.C.de exceptio.quam gl.alleg. pro contrario. Et quod gl. etiã dicit super verbo sororis,quòd ista tutela solùm nomine differt à legitim. agnat.tutela,hoc etiam non videtur verum, quia illa datur ex verbis & sententia legis: sed ista nec ex verbis,nec ex sententia,nec ex idẽtitate rationis datur iure antiquo. Posset tamen hodie dici data ex identitate rationis,quia frater hodie succedit fratri,etiã emancipato, vt C.de inoff.test. l.fratres. & etiam notatur in l. me-
4 minimus.C.de legit.hæred. ¶Notandum†tertiò,quòd aliquis dicitur perfectæ ætatis, quando est xxv.annorum. Et tunc etiã dicitur maturæ ætatis & adolescens,& venisset in suam tutelã, vt ff.de leg. iij l.cum filio.§.fin.& C.de his quæ veniam ætatis imp.l.fin.Et tunc potest bona sua administrare.ff.de cond.& demonstr.l.fin.& dicitur habere legitimum statum, vt ff.quando dies leg.ced.l.ex his.
5 ¶Notandum†finaliter,quòd minor xxv.annis nõ potest esse tutor vel curator,quia nõ est conueniens,quòd alios regat,qui alieno regimine indiget,vt infrà de excusa.tuto. §. minores. Ratio etiam est, quia bona tutoris obligãtur propter tutelam,vt C. de administrat. tuto.l.pro officio.sed bona minoris nõ possunt obligari,vt C. de legiti.hæredi.l.finali. ¶Opponitur primò sic,& videtur, quòd potest dari legitimus curator,extra casus in primo notabili positos, per §. primum,in Authent.vt hi qui obliga.perhibent se habere res minorum.collatio.vj. Solutio. Ille textus loquitur de curatore generaliter,vt extendit se ad tutorem, sicut quandoque tutor etiam capitur generaliter pro curatore.
6 ¶Opponitur secundò,† & videtur,quòd ratio in textu, quare filius defuncti patroni,non est fiduciarius tutor libertorum,sicut filius patris defuncti liberorum impuberum,nõ valet: quia licet frater nõ

cadat in potestatē fratris sui, nepos tamen defuncti, si non esset emā cipatus, caderet in potestatē patris sui, qui est filius defuncti, & ideò quo ad illum ratio non videtur valere. Solutio. Si libertus mansisset
7 †seruus, caderet in potestatem filij patroni sui, patrono mortuo, iure hęreditario, qui scilicet hęres & defunctus cēsentur vna persona, nec renouatur obligatio ex persona hæredis. ff. de verb. oblig. l. ij. §.
8 ex his. Et ideò, †si filius non esset hæres, nō fieret dominus serui, sed nepos caderet in potestatē patris sui, non iure hæreditario, sed iure patriæ potestatis: quia dato, quòd pater nō esset hæres defuncti, nihilominus nepos caderet in suam potestatē, & hanc solutionem innuit glo. Sed vt mihi videtur, clarius dici potest, quòd suppositum in argumento nō est verū: supponitur enim, quòd per hoc, quia nepos caderet in potestatē patris sui, fieret pater tutor fiduciarius, quod nō est sic: quia si cadit in potestatē suam, tunc nullum potest habere tutorem, vt suprà de tutel. §. j. & si non cadit in potestatem suam, tunc pater recipiet legitimā parentum tutelam: & ideò fiduciaria tutela in isto nepote non potest habere locum. ¶Opponitur tertiò, & videtur, quòd aliquis est perfectæ ætatis ante xxv. annū: quia doctor iuris minor xxv. annis, videtur esse perfectæ ætatis, quia nō restituitur vt dicitur in glo. in l. professio. C. de muner. patrimoniorum. lib. x. ergo est perfectæ ætatis. Solutio. Talis doctor nō restituitur propter scientiam, in his quæ sunt ignorantiæ iuris, sed bene in his quæ sunt ignorantiæ facti: nam si in consultè recip eret cognitionē causę, posset restitui, vt non iudicaret, vt in l. cum lege. ff. de arbitris.

DE ATTILIANO TVTORE.

TITVLVS XX.

Ictum est suprà in continuatione §. permissum. suprà de tutel. quòd triplex est tutela, scilicet testamentaria, legitima, & datiua. Declaratis ergo testamētaria & legitima tutelis, consequenter dicendum est de datiua tutela, de qua habetur hîc. Et diuiditur præsens titulus in duas partes principales: In prima. tractatur de datiua tutela. In secunda ibi, impuberes, datur generalis regula, quo ad omnes tutelas. Prima pars subdiuiditur in quatuor. secundum quadruplex ius dationis tutelæ: secunda ibi, sed ex his legibus. tertia ibi, sed hoc iure, quarta ibi, nos autem.

§. *Si cui nullus.*

1 *Tutore testamentario, & legitimo deficientibus, dabatur vnus à Pratore. Et quid hodiè. nume. 6.*

Lex At

2 *Lex Attilia, vnde dicta.*
3 *Tutore testamentario existente, non est locus legitimo vel datiuo.*
4 *Tutor vnus testamentarius an possit solus administrare, cæteris mortuis.*
5 *Tribuni plebis, tres erant Romæ.*
7 *Officialis an teneatur de factis per substitutum suum. Et quanta sit substituti potestas.*
8 *Pupillus, an & quando possit adire hæreditatem sine tutore.*

1 Deficiente † testamentario, & legitimo tutore, vel dato tutoré in testamento sub cōditione, vel in diem, & ante hæreditaté aditá, vel tutore capto ab hostibus, olim dabatur tutor in ciuitate Romana à prætore vrbano, cum maiore parte Tribunorū plebis, ex l. Attili. & in prouincijs à præside, ex l. Iulia. & Titia. Sed adueniente cōditione, vel die, & post aditam hæreditaté, vel capto tutore reuerso, desinebat esse tutor datus ex his legib. Hoc dicit. & patet intelle-
2 ctus text. ¶Notandum primò, † quòd lex Attilia, dicitur á quodá sic nominato, qui fecit illam legē, & ita forte de Iulia & Titia. ¶No
3 tandum secundò, † quòd existente tutore testamentario, non est locus legitimo vel datiuo, vt C. qui tuto. da. possunt. l. si sororis. & si sunt duo legitimi tutores, vno mortuo vel deficiente, alius solus manet tutor, vt in l. iij. §. sed si aliquis ff. de legi. tut. sed si duo sunt testamentarij, vno mortuo, debet alius esse in loco eius, qui erit legitimus, vt ff. de testamenta. tute. l. si quis sub conditione. §. fin. Et idem esset, si esset vnus testamētarius, quia eo mortuo veniret legitimus, vt ff. de testamen. tute. l. eadem. §. quòd si tutor. sed si tutor testamentarius excusaretur vel amoueretur, veniret tutor datiuus, vt ff. eod. l. eadem. §. si se. sed si ille datiuus moriatur, venit legitimus, vt in gloss. dictæ l. si quis sub conditione. Similiter sicut quando Papa confert præbendam vacantem in curia, quæ spectat ad collationem ordinarij, si talis præbenda posteá vacat extra curiam, reuertitur collatio ad ordinarium, vt in c. licet. & in c. præsente. de præbend. lib.
4 vj. Quando † tamen sunt plures tutores testāmentarij, & vnus moritur, potest vnus solus administrare, quousq; alius adueniat, vt ff. de administra. tuto. l. decreto. §. si simul. & C. de autho. præstan. l. fin. §. fin. Simile est in executoribus testamenti, qui in multis assimulantur tutoribus. ff. de tute. l. tutela plerunq; & ideò si vnus executorum moriatur, vel noluerit exequi, vel remoueatur. alius solus debet exequi, vt notatur in c. fin. de testamen. lib. vj. & nō possunt tutores nec executores alios in locum suum deputare, vt notatur in l. sicuti. ff.
5 de arbitris. ¶Notandum † tertiò, quòd Romæ erant tres Tribuni plebis, & sic maior pars erant duo ex tribunis, vt C. de offic. præto.

6 l.ij.¶Notandum†quartò,quòd non solùm olim iure antiquò, deficiente tutore testamentario & legitimo dabatur tutor ex lege , sed etiam hodie in hoc casu datur tutor à iudice, vt ff.de testamen-
7 ta.tute.l.si quis sub conditione.¶Notandum†finaliter,quòd quando tutor captus erat ab hostibus,cũ reuertebatur,non tenebatur de administratione facta tẽpore suæ captiuitatis per tutorem datiuũ, vt ff.si quis cautio.l.iiij.§.itẽ si quis.Ex quo patet , quòd rector vel officialis non tenerur de his,quæ fiunt per substitutum suum,vt notatur in c.j.de offic.vica.lib.vj.& C.de eo qui vicẽ alterius obtinet. l.ij.Et potest substitutus quicquid potest principalis,nisi requiratur specialis commissio,sicut cùm vltimum supplicium est inferendũ, vel præcidendum est membrũ,vt in glo.dictæ legis secundæ. C. de officio eius,qui vicem &c.Et simile est de collatione beneficiorum, in qua requiritur specialis cõmissio,vt notatur in allegato cap j. de officio vicarij.¶Opponitur primò sic,& videtur,quòd non bene dicitur hîc,tutorem dari sub cõditione,per regula,actus.ff.de regu.iuris.Solutio.Illa regula loquitur de cõditione expressa: hîc autem dicitur de conditione tacita.Vel melius dicitur,quòd illa regula loquitur de tutela datiua:hîc autem sermo est de tutela testamẽtaria.De isto etiã dictũ suprà,qui tutores dari possunt. §. ad certum tempus.
8 ¶Opponitur†secundò,& videtur,quòd non oportet dare tutorẽ,vt pupillus adeat hæreditatẽ,sicut hîc dicitur in tex.per Bar.in l.si nemo.ff.de testamentaria tutela.qui dicit,quòd pupillus fauore ætatis sine tutore potest adire hæreditatem.Solutio.Quando pupillus qui fuit in potestate,fuerit institutus.& sibi tutor testamẽtari⁹ datus,videtur cõsurgere quædã indissolubilis perplexitas: quia pupillus nõ potest adire hæreditatem sine tutore,vt infrà titulo proximo.§.neq; nec habebit tutorem, antè, quàm testamentum habeat suum vigorem,& per consequens,antè, quàm hæreditas adeatur.l.& si nemo. & l.si tutor.ff.de testamenta.tutela. Vnde ratione illius perplexitatis datur Attilianus tutor pupillo ad huiusmodi hæreditatem adeũdam,vt hîc in text.& sic consuluerunt Dynus & Bald.Posset tamen pupillus hæreditatem adire authoritate iudicis,qui supplet authoritatem tutoris.l.si infanti.C.de iure delib.l.bonorum. C.qui admitti ad bonorum possess. possunt. & hoc voluit hîc gl. super verbo.existebat.Bart.tamen tenet contrarium in d.l. si nemo.quia dicit, quòd testamentum confirmatur ratione suitati:sed opinio præcedens est verior & tutior,& eam tenet Spec.in tit.de tutore.

§. *Sed ex his legibus.*

1 *Tutore ex lege Attilia, & Titia,desierunt dari. Et quid ita.*

Inqui

2 *Inquisitio de tutore, debet fieri diligens.*
3 *Tutores & datiui, & legitimi, an debeant satisdare.*
4 *Tutelam suscipere cogi potest quis officio Iudicis. Et quæ sint remedia ad compellendum. nu. 5.*

1 Hîc ponitur secundũ ius, & summatur sic: † Datio tutelæ ex istis legibus cessauit, quando consules pupillis vtriusq; sexus ex inquisitione, & prætores ex constitutionibus cœperunt dare tutores, quia secundum præscriptas leges Attiliam, Iuliam, & Titiam, non fiebat satisdatio siue cautio, rem pupilli saluam fore, nec cõpulsio tutorũ ad administrationẽ tutelæ. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶No-
2 tandum † primò, quòd inquisitio facienda est, an tutor sit diues vel pauper, infra de excusa. tuto. §. & propter paupertatẽ. Etiam debet inquiri, cuius conuersationis sit, vt suprà de arrogatore dictũ est, de adoptio. §. cùm autẽ. an etiam sit honesta persona, vt ff. de tuto. & cu-
3 ra. da. ab his. l. scire. §. cum residuo. ¶Notandum † secundò, ꝙ tutores legitimi debent satisdare, & etiã datiui, si nõ sint dati à maiorib. iudicibus. vt ff. rem pupilli saluam fore. l. non quasi. Non autem testamentarij, vt infrà de satisdatione tutorũ, in princi. ¶Notandum
4 † finaliter, quòd cõpulsio ad tutelam recipiendam debet fieri officio iudicis, nec est necessarius libellus vel ordo iudiciarius, quia quo libet tempore & loco fieri potest, l. qui habet, in fine. ff. de tutelis. Quia tutor potest dari in die feriata, id est, festiua, etiam in honorẽ Dei, nisi detur cum inquisitione, quia tunc iudex cedere debet inquisitione, de quo per Bar. in l. nec mandante. ff. de tuto. & cura. da.
5 ab his. & in l. ij. ff. de ferijs. † Remedia ad compellendũ sunt plura, hæc scilicet, pignoris captio, mulctæ indictio, banni extraordinarij impositio, & personæ detentio. l. sacrilegi. §. fi. ff. ad leg. Iul. pecula. l. j. §. quid ergo. ff. de vent. inspicien. Est etiam aliud remediũ, quod est missio in bono. posses. l. is, cui legatorum. ff. vt in possessio. leg. Item potest iudex alteri præcipere, ne comedat, donec administrationem tutelæ receperit. vt est glos. notabilis in l. item apud Labeonem. §. quæstionem. ff. de iniurijs. in verbo, dicunt, no.

§. *Sed hoc iure.*

1 *Tutor quomodo Romæ dabatur à Præfecto, vel Pratore.*
2 *Prætor, & Profectus, quid differunt.*
3 *Iudex dans tutorem, an debeat habere & tutorem & pupillum in potestate.*
4 *Facultates magnæ, quæ dicantur.*
5 *Tutelæ datio, an possit delegari.*

1 Hîc ponitur tertiũ ius, & summatur sic: † Romæ dabatur tutor à

præfecto vel prætore, secundũ suam iurisdictioné, & in prouincijs à prçsidibus ex inquisitione: vel magistratus dabãt tutores iussu prç sidũ, cum cautione, si nõ sunt magnç facultates pupilli. h. d. & patet
2 intellectus tex. ¶Notandũ † primò, ꝙ prçtor & præfe. sic differunt, quia præfectus cognoscebat in criminalibus, & prçtor in ciuilibus, vt ff. de offic. præfe. vrb. p totũ. & de offi. præfe. præto. per totũ. Prç fectus etiã habebat iurisdictioné extra Romã per centũ milliaria: & prætor solùm in vrbe, vt ff. offic. præfe. vrbis. l. j. §. cùm vrb. ¶No
3 tandum † secundò, ꝙ iudex dans tutoré, debet habere eum tutorem & pupillũ in sua iurisdictione, vel ratione originis, vel ratione possessionis, vel ratione domicilij, vt ff. de tuto. & cura. datis ab his. l. ius dandi. Et si non reperiatᷓ in illa iurisdictione tutor idoneus, recurritᷓ ad loca vicina, vt ff. eo. l. diuus. & potest pupillus mutare domiciliũ ad habendũ bonum tutoré, vt ff. de tutorib. & curatori. datis ab his.
4 l. j. ¶Notandum † finaliter, ꝙ magnæ facultates possunt dici, quinquaginta aurei, vt C. de defenso. ciuita. l. j. vel etiam decé aurei, vt in Authen. de defensorib. ciuita. §. & iudicare. colla. iij. vel magnç facultates dicuntur, quingenti solidi, vt infrà eo. §. proximo. ¶Oppo-
5 nitur † sic, & videtur, quòd datio tutelæ nõ possit delegari, quod tamen videtur hîc dici. Probatur, quia est misti imperij, ff. de tutelis. l. muto. §. tutoris datio. Sed quod est misti imperij, non potest delegari, vt ff. de offic. eius cui man. est iurisdictio. l. j. Solutio. Verũ est, quòd datio tutelæ non põt delegare iurisdictioné non habenti, sed bene habenti aliquam iurisdictioné, vt ff. de tuto. & curato. datis ab his. l. ius dandi. Ista tamen datio tutoris, quæ est misti imperij, non conuenit omnibus iudicibus, qui habent mistum imperiũ, sed tantùm his, quibus specialiter & nominatim cõmittitur, nec vẽnit in generali cõmissione. Vnde isti comites Palatini, qui habent potestatem legitimandi, nõ possunt dare tutores, nisi specialiter cõmissum sit per Imperatorem, secundũ Bart. in d. §. tutores. vel dicendum est quanuis regulariter ea, quæ sunt misti imperij, nõ delegantur. l. imperium. & ibi notatur ff. de iurisdic. omnium iudic. tamen fallit hoc fauore pupillorum, vt dicit Barto. in d. l. imperium. quia ista est alia species misti imperij, quæ potest delegari, vt ibidem dicit.

§. *Nos autem.*

1 *Tutores & curatores, an poßint dari sine iussu Præsidum.*
2 *Iussus & mandatum, quid differant.*
3 *Auri lxxij faciunt libram auri.*
4 *Tutor an poßit dari cum Episcopo.*
5 *Laici non poßunt dare tutores clericis.*

Hîc ponitur

1 Hîc ponitur quartũ ius & fummatur fic † Tutores vel curatores fine iuffu præfidũ, poffunt dari per defenfores ciuitatis,cũ epifcopo vel per alias perfonas publicas, cum cautione & periculo eorũ,qui tutelã accipiunt,fed facultates valent quingẽtos folidos.id eft,fi nõ excedant quingẽtos folidos. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandum primò, quòd ifto iure nõ expectatur iuffus præfidũ, id eft,dele
2 gatio vel præceptũ. Et † differunt iuffus & mandatũ, quia mandatũ non habet necefsitatẽ, vt ff.mandati.l.j. fed iuffus habet necefsita-
3 tem, vt ff.quod iuffu.l.j. ¶Notandum finaliter † ꝙ folidus capitur hîc pro aureo,vt infrà de pœnis teme.litigati.§.fi.quorũ feptuaginta duo faciunt librã,vt C.de fufceptorib. & archarijs præpofitis, l. quotiẽs.lib.x.& ideò §.fi qs quinq;. in Autẽh.de pace tenen. de feudis.colla.x.vbi dicitur,fi quis furetur quinq; folidos,fufpẽdatur furca:fi minus,excorietur fcobis,debet intelligi de aureis. ¶Opponitur primò fic,& videtur,ꝙ tutor non datur cum epifcopo,quia hoc
4 non obferuatur. Solutio. De † iure fcripto datur cum Epifcopo,fed non de confuetudine,quæ eft pro lege habenda,vt C.de emancipa. liber.l.ij. Et ideò hodie non eft neceffariũ hoc fieri. Vnde Epifcopus non dat laicis tutores, nifi habeat fuper eos iurifdictionẽ temporalem, quemadmodũ habet Epifcopus Parifienfis , vt notantur in c.fi
5 clericus.extrà de foro cõpe. Et regione † laici nõ poffunt clericis dare tutores, quia clerici nõ funt de iurifdictione eorũ, vt C.qui tutores dare poffunt.l.neq;. Epifcopus verò dat tutorẽ clerico,quẽ cogere põt,de iure canonico,quia de iure ciuili clerici nõ poffunt cõpelli ad tutelã, Authen.presbyteros.C.de epifc.& cleri. facit ad idẽ lxxxvj.diftinc.c.puenit. ¶Opponitur fecundò,& videtur,ꝙ dantes tutores non debent effe in periculo, vt infrà de fatifdãt tutorum.§. pen.& vltimo. Solutio. Illi §.loquunt de maiorib.iudicibus, fed alij iudices & tabe liones funt in piculo: & ideò fi fideiuffores non funt foluendo,tenentur illi,qui tutores dederunt, quamuis etiã fideiuffores tempore dationis fuerint foluendo,nifi ipfi hoc probauerint,fcilicet dantes tuto.qui iam nõ eft foluẽdo , præfumitur femper fuiffe non foluendo,nifi oppofitũ probetur.ff.de pbatio. l.nõ eft neceffe.

§. *Impuberes autem.*

1 *Impuberes debent regi aliena tutela: & tutores debent poſt pubertatem,iudicio tutelæ rationes reddere.*

2 *Iudicium tutelæ, & actio de ratiocinijs diſtrahend.quid differant.*

3 *Iudicium tutelæ an poſſit eſſe ante pubertatem.*

Hîc ponitur generalis regula de omnibus tutelis, & fummat fic:
1 † Cõueniẽs eft naturali iuri,impuberes aliena tutela regi:& tutores

post pubertatem iudicio tutelæ debent rationes reddere. h. d. & pa tet intellectus tex. ¶Notandum primò, quod iste paragraphus habet veritatem in omni tutela, siue fuerit testamentaria, siue legitima.
2 siue datiua. ¶Notandum † secundò, quod iudicium vel actio tutelæ, & actio de ratiocinijs, distrahendis differunt. Primò, quia actio tutelæ non nascitur nec exercetur, nisi post pubertatem, vt ff. de tutelis & ratiocinijs distrahendis. l. si tutor. Actio verò de ratiocinijs distrahendis, & aliæ actiones, bene nascuntur ante pubertatem, sed non exercentur, vt ff. de tutelis & ratioci. distrahend. l. sed non dantur. Secundo quia actio tutelæ datur in simplum, & propter dolum & latã culpã & leuẽ: sed actio de ratiocinijs, datur in duplũ & propter dolum tantùm, ita tamẽ, vt in duplo contineatur rei psecutio, vt ff. de contraria actione tutel. leg. ij. Actio etiam tutelę datur cõtra tutorem & hæredes eius: sed actio de ratiocinijs, solùm contra tutorẽ, & vna intentata, non datur alia, vt ff. de tutelis & ratiocin. l. j. Sed actio tutelæ & furti sic se habent, quod vna intentata, bene datur alia, vt ff. de tutelis & ratiocinijs. l. j. §. in tutela. & l. ij. eod. ¶Opponitur
3 † sic, & videtur, quòd iudicium tutelæ potest esse ante pubertatem. vt ff. de tutelis & ratiocinijs distrahendis l. nisi finita. Solutio. Non datur ista actio, nisi post pubertatem, si non sit ante pubertatem finita tutela, quia tunc datur ante pubertatem, vt in illa l. nisi finita.

DE AVTHORITATE TVTORVM.

TITVLVS. XXI.

Continuatur sic: Dictum est suprà de diuersis tutelis & tutoribus, & quia tutores dantur, vt pupillis authoritatem præstent, ideò tractatur hîc de authoritate tutorũ, & diuiditur in quatuor partes. In prima declaratur, quãdo authoritas tutoris est necessaria, & quando non. In secunda ibi, neq; respondet tacitæ quæstioni. In tertia ibi, tutor, declarat quomodo & quo tempore authoritas tutoris debet interuenire. In quarta ibi, si inter. soluit quoddam dubium.

§. *Authoritas.*

1 *Pupilli sine authoritate tutoris, possunt conditionem meliorem facere, non deteriorare.* Limit. *nu.* 3. *& 6. Et quid in muliere. nu.* 2.
4 *Pupillus, si quid emat, & postmodum petat, repellitur doli exceptione, si pretium non offerat.*
5 *Contractus cum pupillo, aliquando claudicat.*
7 *Pupillus an possit obligari.*

1 Summatur sic: † Pupilli sine tutoris authoritate, possunt cõditionem

nem suam meliorē facere, sed nō deteriorē: & ideò possunt alios sibi obligare, sed non obligātur. Hoc dicit: & patet intellectus textus ex summario. ¶ Notādū primò, ꝙ pupillus sine authoritate, tutoris, nō pōt sibi preiudicare alĳs promittendo, vt hîc, & C. de contrah. & cō. stip. l. neq;. Et
2 † idem est de muliere paciscēte super dote, vt ff. de pact. dotali. l. de die. & de alimētario transigente. ff. de transac.
3 l. cū hi. §. quid ergo. ¶ Notandū † secundò, quòd ex hoc textu, semper allegatur, quòd pupillus potest conditionē suā meliorare sed nō facere deteriorē, sine authoritate tutoris. Istud tamē verum est, vbi pupillus solueret creditori sine tutoris authoritate, ad hoc vt dominiū transferretur in creditorē, quia hoc non potest. l. obligari. §. pupillus ex omnibus ff. eodē sed bene vt liberetur, quia sic posset obligare naturaliter & ciuiliter: vt est glo. singularis in l. ĳ. ff. de accept.
4 ¶ Notandū † tertiò: quòd licet pupillus alios obliget, si tamē emat aliquid, & posteà rem emptā petat, repellitur exceptione doli mali, si pretium non offerat, vt ff. de rescindē. vendi. l. si id quòd. §. fina. Si etiā in deposito dolum fecerit, obligatur, & potest contra eum agi,
5 ff. depositi. l. j. §. an in pupillum. ¶ Notandum † quartò ex hoc, quod in textu dicitur, ipsi qui cum his contrahunt & pupilli non obligantur, patet ꝙ contractus aliquando claudicat, vt hîc, & ff. de actione empti & venditi. l. Iulianus. §. si quis à pupillo. ¶ Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ pupillus potest conditionē suam deteriorem face-
6 re, per leg. possessionē. ff. de acqui possess. Solutio. Potest † conditionem suam deteriorem facere in his, quæ sunt facti, vt vult illa l. sed non in his, quæ sunt iuris, vt dicitur hîc. ¶ Opponitur secundò, & videtur, ꝙ non potest alios sibi obligare. per l. pupillus. ff. de regulis iuris. Solutio. Illa lex loquitur de pupillo infante, qui non potest alios sibi obligare, quia non habet aliquem intellectum. & ideò nō obligat alium, vt infrà de inutili. stipulatio. § & quod diximus. & §.
7 pupillus. & bona glo. est, ff. de regul. iuris. ¶ Opponitur † tertiò, & videtur, ꝙ pupillus bene potest obligari, per l. litigatores. §. penul. & fina. ff. de arbit. & in §. perspeximus. in Authen. de non eligendo secundò nuben. collatio. prima. Solutio. Illi textus loquuntur quando pupillus factus est locupletior, & tunc potest in veritate obligari, vt C. de administra. tutor. l. si minoris. ¶ Opponitur finaliter, & videtur, quòd contractus non potest, claudicare, per l. j. C. de rescin. vendi. Solutio. Illa lex loquitur in liberationibus, in quibus non est claudicatio: sed hîc loquimur in obligationibus.

§. *Neq; tamen.*

1 *Pupillus quæ non possit, sine tutoris authoritate, & numero 4. Et quid ita. nu*

ita.numero.5.
2 *Hæreditas,quid,*
3 *Bonorum possessio quid.*
6 *Tutor an possit adire hæreditatem,vel repudiare.*
7 *Pupillus non potest esse in iudicijs,sine tutoris authoritate.& num.9.*
8 *Hæreditas opulenta,& lucrosa,an differant.*

Hic respondet tacitæ quæstioni, ex quo dictum est,quòd pupillus sine tutoris authoritate potest conditionem suam meliorem facere.posset aliquis quærere , an ne posset tunc hæreditatem adire,
1 & alia facere.Ad quod respōdet textus iste,qui sic summatur.† Nō potest pupillus de iure ciuili,sine tutoris authoritate,hæreditatem adire,nec bonorum possessionem petere,nec hęreditatem ex fidei commisso suscipere,quanuis lucrosa sit. Hoc dicit,& patet intelle-
2 ctus tex.¶Notandum†primò,quòd hæreditas, est successio in vniuersum ius,quod habuit defunctus , tempore mortis,deducto ære alieno,vt ff.de verb.signifi.l.nihil. & datur hæreditas ex testamento,vel ab intestato iure ciuili,vt ff.de petitio.hæredi. l. j. & ij. Sed
3 †bonorum possessio,prout est vna dictio , est ius recipiendi persequendíque & retinendi illud,quod in bonis illius erat, cui succedit de iure prætorio:vel vt in gl.est ius persequendi retinendíq; patrimonij,quod cuiusq; fuerit cum is moritur , ff.de bonorum possess. l.iij.& datur ex testamento per bonorum possessionem,secundum tabulas,vel ab intestato,vt vnde liberi,quæ sunt omnes de iure prę-
4 torio,vt infrà de bono.possess.§.quos autem. Et†sicut pupillus non potest adire hæreditatem,nec petere bonorum possessionē,sic etiā non potest hæreditatē ex fideicōmisso recipere,vt hic dicitur, quæ datur ex senatusc.Trebell.vt infrà de fideicommiss.hæredita.§. sed quia.Nec potest etiam bonorum possessionem causa seruandarū libertatum recipere,quia succeditur in vniuersum ius ex istis vt infrà,per quas personas nobis requirit,§.fi.Nec sufficit in istis vel in aliis contractibus tutoris authoritas,qui non habet administrationē:& ideò si emā aliquid à pupillo,mediante tutore,quē scio nō administrare:sed aliū,nō transfertur in me dominiū,ff.de autho.tut. l.iiij.Nec sufficit etiā authoritas curatoris,quæ datur pupillo in defectū tutoris,vt ff.de appelat.l.cùm in vna.§. tutor. vsque in finem
5 legis.¶Notandū†secundò,quòd ratio quare pupillus nō potest prædicta,est duplex. Prima quia non potest se obligare, vt supra eo. §. prox.Secunda,quia in istis sunt comuniter vexationes, & lites,& onera,quibus pupillus non decet grauari, vt ff.de mino.l.minori-
6 bus xxv.annis. ¶Notandum † tertiò,quòd tutor non potest etiam solus adire hæreditatē,vel repudiare,nisi pupill⁹ esset infās,vt C.de iure

iure delib.l.si infans.Secundò, si iudex ex certa causa supplet defectũ tutoris,id est,administratoris.l.bonorũ.C.qui admit. ad bonorũ possess.& de ista certa sciẽtia debet constare ex actis:aliàs iudex præsumitur temerariè hoc fecisse,vt notat Inno in simili in c.venieus,extrà de filiis presbyte.Et istud verũ,nisi esset talis actus, qui requireret decretũ iudicis,quia tunc iudex non potest supplere authoritatẽ administratoris,secundũ glo.in l.si curatorem habens.de restit.in integ.tit.generali.C.Nõ potest intereà pupillus bonorum possessionẽ agnoscere,nec repudiare sine tutore,vt l.seruus.§.impuberes.ff.de bonorũ possess.Sed tutor solus potest agnoscere bonorũ possessionẽ,vt l.tutor.§.pupillo ff.de bonorũ possessione. Et ratio,quare tutor nõ potest solus adire hæreditatẽ, sed bene agnoscere bonorũ possessionem,est ista,quia agnatio consistit in facto, sed aditio in mera volũtate:& ea quæ in mera voluntate cõsistunt, non possunt per aliũ expediri,vt ff.de actio.& obligat.l.sub hac. & hanc rationẽ ponunt Ange.& Salic.in l.bonorum,hîc allegata.Sed solus tutor non potest bonorũ possessionem repudiare,vt ff. de suc

7 cessorio edicto.l.prima.¶Notandum† finaliter,℘ pupillus etiã non potest esse in iudiciis criminalibus vel ciuilibus,sine tutoris authoritate,vt C.de authoritate præstan.l.clarũ. ¶Opponitur primò sic & videtur,℘ pupillus potest adire hæreditatẽ,quia posset esse hære ditas sine omni onere & obligatione,& illã,vt videtur,posset adire sine tutoris authoritate,quia cessante causa cessat effectus.Solutio.

9 Differẽtia † est inter hæreditatẽ opulentã & lucrosam:quia opulẽta dicitur,quę nõ habet onera siue vexationes:quia in ea nõ sunt debita:sed lucrosa dicitur,respectu facultatũ.Et hac diuisione stante dicunt aliqui,℘ potest adire opulentã,sed nõ lucrosam,per l.si quis mihi.§.si quis.ff.de acquiren.hæredit.Sed tutius dicendũ est, quòd nullã potest adire,qui adeundo quasi cõtraheret,vt l.qui ex maleficiis.ff.de actio.& obli.& sic obligaretur,vt infrà de obligatio. §.si. Iam nõ potest obligari,vt suprà eo.§.proxi. &.l.obligat.§.pupillus. ff.de authoritate tutorũ.Et ad.l.si quis mihi.dicitur, quòd licet aliqua hæreditas nõ est onerosa,hoc tamẽ est rarò,& leges non dãtur nisi de his,quæ frequenter contingũt.ff.de legi.l.nam ad ea. ¶Op-

9 ponitur† finaliter,& videtur,quòd pupillus potest esse in iudicio sine tutore,per l.momentaneæ.C.qui legitimã personã in iudi.stan. habent.Solutio.In quibusdã casibus,potest pupillus sine tutore esse in iudicio.Primò,in momẽtaria possessione,vt in l.alleg.in opposito.Secundò,in interdicto de libero homine exhibendo, vt ff.de libe.homin.exhibend.l.quod & lex. Sicut etiam minor adultus sine curatore potest esse in iudicio : primò, in crimine adulterij, ff.

ad le

ad le.Iuliam de adulte.sed maritus. §. lex. Secundò, impetratione veniæ ætatis, vt C.de his, qui ven.ætatis impetrauerunt.l.ij.

§. Tutor.

1 *Factum vtile pupilli, tutore præsente, tutor debet statim authoritatem suam interponere. & nu.2.*
3 *Tutor probans factum pupilli, dicitur author fieri.*
4 *Particulæ, in tempore, post tempus: per nuntium, vel epistolam. quò referãtur.*
5 *Filius non potest contrahere sine patris consensu aut iussu.*
6 *Iussus, authoritas, decretum, & consensus, quid differant.*

1 Summatur sic: Vtile† factum pupilli tutore præsente, ipse tutor statim debet authorizare, quia post tẽpus, vel per nuntiũ seu epistolã, authoritas tutoris interposita nihil agit. Hoc dicit, & patet intelle-
2 ctus textus. ¶Notandũ primò† quòd si pupillus contrahat cum tali cõditione, si placet tutori suo, postquàm venerit, & præsens fuerit, nõ valet cõtractus, quamuis sit conditionalis, vt ff.eodé. l. conditio-
3 nalis. ¶Notandum† secundò, quòd tutor dicitur author fieri, quãdo approbat & laudat factum pupilli, vt ff.de author.tu.l.etiam. ¶No-
4 tandũ† tertiò, quòd quando dicitur, in tempore, post tempus, debet referri ad illud verbũ statim: sed, per nuntium vel epistolam, debet referri ad verbũ pręsens, quia epistola mittitur inter absentes, vt infrà de obligationibus, quæ ex consensu nascuntur. §.fina. ¶Notan-
5 dum † finaliter, quòd sicut pupillus non potest contrahere sine authoritate tutoris, sic nec filius in potestate existens sine iussu vel
6 consensu patris, vt C.de bonis, quæ liberis.l.fina.† Et differunt iussus, authoritas, decretum, & consensus. Quia iussus debet pręcedere, vt in l.si quis mihi.§.iussum.ff.de acquir.hæredita. Sed authoritas interponitur præsentialiter, vt hîc dicitur. Decretum autem interponitur ex postfacto. vt l instar C.de iure fisci. libro.x. Sed consensus interdum præcedit, interdum interponitur præsentialiter, & interdum ex postfacto: vt notant Doctores & declarant ista in c. cùm nos, extrà de his, quæ fiunt à prælat.sine consensu capituli. De istis etiam in glo.in.c.j.de rebus ecclesiæ non alienand. libro.vj. ¶ Opponitur & videtur, quòd tutor potest factum pupilli authorizare post tempus, per l.si quis mihi.§.iussum.ff.de acquiren. hæredit. Solutio. Ibi tempus fuit modicum, & illa videntur in esse, quæ incontinenti fiunt. ff.si certum pet.l.lecta.

§ Si inter tutorem.

1 *Debitor pupilli non potest esse tutor legitimus, vel datiuus.*
2 *Adultus si habeat actionem contra curatorem suum dabitur illi alius cura-*

tor. & numero. 9.

3 *Tutor non potest esse actor in rem suam.*

4 *Tutor, cùm agit rem pupilli dicitur etiam suam agere.*

5 *Pupillo datur hodie curator.*

6 *Pupillus an possit agere, durante tutela.*

7 *Actiones, sunt duplices.*

8 *Tutor an, & qualiter possit agere in rem suam.*

Summatur sic: Si inter tutorem & pupillum sit iudicium agendum, dabitur pupillo curator vsq; ad finem iudicij, & non tutor,
1 sicut olim. Hoc dicit & patet intellectus textus. ¶ Notandum † primò, quòd debitor pupilli non potest esse tutor legitimus vel datiuus, vt in authen. vt hi, qui oblig. perhibent se habere res mino. §. j. collatione vj. sed bene potest esse tutor testamentarius: vt infrà de satisdatione tuto. § j. & C. de episcopa audien. l. de creationibus. Et non solùm intelligitur iste. §. in actione de debito, sed etiam in realibus actionibus, in quibus non est sic obligatio, vnde procedit
2 actio, vt infrà de actioni. §. j. ¶ Notandum † secundò, quòd si adultus minor habeat actionem contra curatorem suum, vt puta vtilẽ actorem generalem negotiorũ gestorum, dabitur sibi etiam alius
3 curator. vt ff. de administrat tuto. l. cum curatore. ¶ Notandum tertiò, † quòd tutor non potest esse actor in rem suam, nisi in rem pupilli: quia idem esset actor & reus, quod esse non potest, vt ff. de
4 verborum significatione. l. quod dicimus. ¶ Notandum † quartò, quòd tutor dicitur etiam agere rem suam, quando bene administrat rem pupilli, vt ff. de furtis. l. interdum. §. qui tutelam. ¶ Notã-
5 dum † finaliter, quòd in isto casu olim dabatur pupillo tutor, sed modò datur curator, vt hîc, & datur etiam inuito, vt ff. de tutel. l. iiij.
6 §. idem Cassius. ¶ Opponitur † primo sic, & videtur, quòd prima glo. implicet: quia videtur dicere, quòd pupillus potest agere con-
7 tra tutorem, & posteà, quòd non potest. Solutio. Pro † intellectu istius glossæ dicendum est, quòd duplices sunt actiones. Quædam sunt, quæ habent causam vetustiorem, quàm est tutela vt si tutor contraxit cum patre pupilli; vel pater pupilli mutuauit aliquid tutori: & istis actionibus potest pupillus agere durante tutela, vt hîc dicitur. Aliæ sunt actiones, quæ sunt ex causa non vetustiori, quàm est tutela: & tunc distinguẽdum est, quia vel pupillus vult agere actione tutelæ & non potest, quia talis actio non nascitur nisi tutela, sine administratione. l. nisi finita. & leg. si tutores publi. ff. de tutelis & rationibus distrahen. Aut vult agere alia actione, vt, quia tutor surripuit ei aliquid: & talis actio bene nascitur ante finitam tutelam, sed non potest intentari & exerceri ante finitam

fini ā tutelam,l.ſed non dantur.ff.de tutelis & rationib.¶Opponítur ſecundò,& videtur,ꝙ debitor poteſt eſſe tutor legitimus, per Authẽ.ad hęc.C.quãdo mulier tutelę officio fungi poteſt.Solutio. Illa Anthẽtica loquitur de matre & auia, quæ poſſunt eſſe tutrices, quãuis ſint debitrices:quia in illis eſt ſpeciale propter cõfidentiam illarum reſpectu pupillorum. Aliàs regula cõmunis eſt,quòd nõ poteſt debitor pupilli eſſe tutor pupilli,etiã teſtamentarius,ſi teſtator ignoret debitũ:& ita tenet gl.in Authen.minoris debitor, C.qui tutores dari poſſunt.Gloſſa verò vt ſuprà in primo notabili dictũ fuit, tenet,ꝙ poteſt eſſe tutor teſtamentarius, & quòd in reali actione quis nõ dicatur obligatus,& per cõſequens realis actio non excludit à tutela:quod intelligi debet,ſi teſtator ſciebat illã actionẽ eſſe ſiue debitũ,quia tunc prçſumitur confidere de legalitate eius:& ſic intelligitur l.minorũ debitor.C.qui tutores dari poſſunt.quæ allegabitur in ſequenti obiectione.¶Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ debitor nõ poteſt eſſe tutor teſtamentarius,per l.minorũ debitor. C.qui tuto.dare poſſunt.Solutio.patet ex dictis in præcedentibus.

8 ¶Opponitur † quartò,& videdur,ꝙ tutor nõ poteſt agere in rẽ ſuã, per Bar.in l.j.ff.de autho.tu.Solutio.Tutor nõ poteſt agere in rem ſuã principaliter,ſed bene ex cõſequenti,vt ſi pupillus adeat hæreditatẽ debitoris ipſius tutoris.¶Opponitnr quintò, & videtur,quòd idẽ poteſt eſſe actor & reus,per l.fi.C.de fideicommiſſa. liber. quia ibi dicitur,quòd idem fuit reus & iudex:ergo à ſimili poteſt eſſe actor & reus.Solutio.In illa l.legatarius detulit iudicium hæredi ex ſua voluntate : & quod hîc dicitur , intelligitur ex ordine iudicij.

9 ¶Opponitur † finaliter, & videtur, ꝙ in iſto caſu,ſcilicet §.noſtri. non oportet pupillo dare curatorẽ,per l.ſi plures.ff.de teſta.tutela. Solutio.Illa lex loquitur,quãdo pupillus habet plures tutores, & ſi tunc contingat iudiciũ inter tutorem & pupillum,non oportet habere curatorem,quia vnus tutor aget nomine pupilli cõtra alium.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

TIT. XXII.

Ontinuatur ſic:Suprà dictũ eſt,quomodo tutelæ naſcuntur,& fiunt:hic conſequenter declaratur, quomodo finiuntur,quia nihil eſt in mundo ſtabile, vt in authen.de nuptiis.§.deinceps.collat.iiij. Et diuiditur præſens titulus in duas partes.In prima declaratur vnus modus,quo tutela finitur.In ſecunda ibi,item finitur, ponuntur adhuc ſeptem modi,quibus tutela finitur.

§.Pupil

§ *Pupilli.*

1 *Tutela finitur pubertate. Et quoto anno finiatur pubertas. Et quomodo olim.*
2 *Pupillus, quis dicatur.*
3 *Iudex, quomodo debeat iudicare.*
4 *Annus vt sit completus, an sufficiat attingere vltimum diem.*
5 *Iudex an poßit iudicare secundum conscientiam.*

1 Pubertate †pupilli finitur tutela, quę olim in masculis iudicabatur ex habitu corporis: sed modò dicitur esse in masculis post xiiij. annũ cõpletum, & in fœminis post xij. Hoc dicit, & patet intellectus textus.
2 ¶Notãdũ primò, †quòd pupillus dicitur esse, qui exiuit de potestate patris impubes, vel emãcipatione, vel morte patris, vt ff. de verb. signifi. l. pupillus. j. respõ. licet impropriè dicatur aliquãdo pupillus, qui est in potestate, vt ff. de verb. ob. l. fin. §. si pupillus. ¶Notandum
3 secundò, †quòd ex quo olim pubertas iudicabatur ex habitu corporis, dicit Mar. quòd iudex debet iudicare secundũ conscientiã. Sed hoc non est verũ, quia debet iudicare secũdũ alleg. & probata, vt ff.
4 de offi. præsi. l. illicitas §. veritas. ¶Notandũ tertiò, †quòd in hoc casu, & in aliis fauorabilibus, ad cõplendum annum sufficit attingere vltimũ diem, sed in odiosis computandũ est de momento ad momentũ, vt in glo. in l. iij. ff. de minor. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd pupillus potest esse in potestate, per l. fina. §. si pupillus. ff. de verbo. oblig. Solutio. Ibi pupillus capitur impropriè, pro omni eo, qui est sub xiiij. anno, vt suprà in primo notabili dictũ est. ¶Op-
5 ponitur †finaliter, & videtur, quòd iudex potest iudicare secundum conscientiã, per l. ij. ff. de feriis. Solutio. Iudex potest iudicare secundum conscientiam formatam à iure, vt iudex: sed non potest secundum conscientiã formatam sibi, vt est priuatus homo: sed debet iudicare secundũ alleg. & probata. Si tamen iudex debeat contra conscientiã iudicare ex allegatis, tutius esset, quòd causam delegaret, vt notant Doctores in c. j. extrà de offic. ordina. Papa tamẽ & Imperator, qui non sunt obligati legibus, possunt secundum conscientiam formatam iudicare, vt l. digna vox. C. de legibus.

§ *Item finitur.*

1 *Tutela quibus prætereà modis finiatur, per discursum, numero 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.*
9 *Pupillus habens plures tutores, non potest arrogari sine consensu omnium.*
10 *Pupillus potest exhæredari, propter ingratitudinem.*
11 *Pupillo capto ab hostibus, debet dari bonis pupilli curator cum tutore. Et quid si tutor fuerit captus.*

12 Tutor ſi fuerit datus ſub conditione, non tranſit tutela ad ſucceſſores.
13 Tutela morte finitur.
14 Tutela omnis, an finiatur per maximam & mediam capitis diminutionem.
15 Pupillorum cura quibus modis finiantur. Et quibus adultorum.
16 Pupillus an poſſit redigi in ſeruitutem.
17 Excuſatio an finiat tutelam. Et quotuplex illa ſit.
18 Exbannitio continetur ſub capitis diminutione.

1 Hic ponũtur adhuc† ſeptem modi, quibus tutela finitur. †Primus
2 eſt, per arrogationē vel deportationem pupilli.†Secundus eſt, ſi pu
3 pillus redigatur in ſeruitutē, vel capiatur ab hoſtibus.†Tertius eſt, ſi
4 tutor in teſtamento datus ſit ſub conditione: quia tunc exiſtente cō
5 ditione finitur tutela. Quartus eſt, †morte pupilli vel tutoris. Quin
6 tus eſt, maxima †vel media capitis diminutione tutoris finitur om-
nis tutela: ſed minima capitis diminutione tutoris, finitur legitima
tutela, & alias non: ſed quacũque capitis diminutione pupilli, finitur
7 omnis tutela. Sextus eſt, †ſi tutor in teſtamento datus ſit ad certũ tē
8 pus, quia finito tempore illo, finitur tutela. †Septimus eſt. ſi tutor ſit
ſuſpectus, & propter hoc remotus, vel ex iuſta cauſa accuſatus, fini
tur tutela: & patent illi modi in his verſibus:

Suſpicio, crimen, conditio, mors, ſtatus errat,
Tempus, cauſa, ſolent tutelæ ponere metas.

Cōcor. l. ſi arrogati. ff. de tutel. & hoc dicit vſq; ad finem tituli, & pa
9 tet intellectus tex. ¶Notandũ †primò, quòd pupillus habens plures
tutores, nō poteſt arrogari, niſi de cōſenſu omnium tutorũ, vt C. de
10 authori. præſtan. l. fina. per totum. ¶Notandum †ſecundò, quòd pu
pillus poteſt redigi in ſeruitutē, & per cōſequēs exhæredari, & hoc
propter ingratitudinem, ſi ſit doli capax. Et ratio eſt, quia in talē po-
teſt cadere omne delictũ, ſi eſt doli capax. l. impuberē. ff. de furtis.
præter delictum carnis & adulterij. l. ſi minor. ff. de adulteriis. & ſtu
prum etiam cadit in eum. l. ſtuprum. in fine. ff. de adulte. vt infrà per
quas perſonas nobis acquiritur. §. penultimo. Sed nō poteſt ſeipſum
vendēdo facere ſeruum, quia non poteſt ſeipſum facere ſeruum per
venditionē, niſi ſit maior viginti annis, vt ſuprà de iure perſona. §.
11 penulti. notatum eſt. ¶Notandũ †tertiò, quòd ſi pupillus captus ſit
ab hoſtibus, debet dari bonis pupilli cũ tutore curator, vt ff. de tutel.
l. ſi arrogati. Sed ſi tutor ſit captꝰ ab hoſtibus, debet dari alius tutor,
12 vt ſuprà de Attiliano tutore. §. ab hoſtibus. ¶Notandum † quartò,
quòd dicitur notanter, ſi tutor teſtamento ſub conditione datus ſit,
quia tutor legitimus vel datiuus, non datur ſub conditione, vt ff. de
regulis

regulis iuris.l.actus.& nõ trãsit tutela vel executio ad successores
13 vt ff.de tutelis.l.tutela plerũque.¶Notandum†quintò,quòd morte finitur tutela:quia mors omnia soluit,vt in Authẽtica,de nuptiis.
14 §.deinceps.¶Notandum†sextò,quòd per maximam & mediam capitis diminutionem tutoris,finitur omnis tutela:nec mirũ, quia nõ solùm finitur agnatio,sed etiam cognatio & successio, vt suprà de capit,diminutione.§.quod autem dictum est.Sed per minimam capitis diminutionẽ tutoris,finitur legitima tutela, quæ est inter agnatos:quia per illam agnatio tollitur,vt suprà de legitima agnatorũ tutela.§.fina.Quia tamen hodie differentia agnationis & cognationis sublata est,non tollitur hodie legitima tutela per minimam capitis diminutionẽ,vt ff.de legiti.tutel.l.legitimos. Per emancipationem autem,quę est minima capitis diminutio,etiã iure isto non tollitur legitima tutela,secundum gl.hîc:quia pater in ista tutela præcedit filium,nisi filius manumittat seruum maternũ, & tunc differtur tutela,quousque fit sui iuris,vt ff.familiæ erciscund.l.si maritus. Sed dicit Ioan.Fab.quòd nõ esset magna vis,licet ista glo. non esset
15 hîc.¶Notandũ†finaliter,quòd etiam istis modis finiuntur curæ pupillorum,vt C.quando tutor,vel curator.esse desi.l.prima.sed curæ adultorum finiuntur post xxv.annum,vt infrà titulo proximo.§.primo.nisi essent datæ ad certam causam vel speciem,vt suprà titulo proximo.§.finali.vel nisi sint curæ illorum,de quibus dicetur infrà
16 titulo proximo.§.furiosi.¶Opponitur primò,sic†contra prædicta, & videtur,quòd pupillus non potest redigi in seruitutẽ,per l.si quis. ff.de inofficio.testamen. Solutio.Illa lex loquitur de pupillo, qui nõ est doli capax,& ita non potest redigi in seruitutem:sed textus noster hîc loquitur de illo,qui est doli capax.& hoc est,quando est proximus pubertati,vt in glossa in l.impuberum.ff.de furtis. Et dicitur esse proximus pubertati masculus post decimum annum & dimidium: & fœmina post nouum & dimidium,vt in glo.in l.pupillum. ff.de regulis iuris.¶Opponitur secundò,& videtur, quòd tutela nõ finitur per excusationem,per §.item hi qui reipublicæ.infrà de ex-
17 cusatio.tuto. Solutio. † Duplex est excusatio,scilicet ad tempus & per illam non finitur tutela,vt in argumento:& in perpetuum,& per illam finitur tutela,vt hîc,& ff.de minoribus.l.verum.
18 ¶Opponitur†tertiò,& videtur,quòd sunt plures modi,quibus tutela finitur.quia etiã finitur per exbannitionẽ,vt ff.de tute. & ration. distrahend.l.si tutor.& per ingressum religionis,vt C.de sacrosanct. eccles.l.ingressi.Solutio.Exbannitio continetur sub capitis diminutione,& ingressus religionis sub morte:quia religiosus fingitur mortuus,ex quo non habet velle neque nolle.

DE CVRATORIBVS.

TITVLVS XXIII.

Ontinuatur sic:Dictum est suprà de tutelis,quibus re guntur pupilli:hic consequẽter tractatur de curis,qui bus gubernantur puberes,& ideò intitulatur & rubri catur de curatoribus.Et diuidit iste titulus in tres par tes.In prima tractatur de cura puberum minorũ. In secũda ibi,furiosi,tractatur de cura maiorũ xxv.annis.In tertia ibi, interdum,tractatur de cura pupillorum.

§.Masculi.

1 *Curatores,à quibus dentur,Et vsque ad quotum annum. & nume.3.*
2 *Puberes an possint impetrare veniam ætatis.*
4 *Curator quo casu detur inuitis adolescentibus:non tamen datur in testamento.*
5 *Minor quo casu possit esse in iudicio sine curatore.*

1 Sũmatur sic:† Iudices dantes tutores, debent etiã dare curatores puberibus vsq; ad xxv.annum completũ,non tamen inuitis.Et dan tur curatores ad certã causam,sed non dãtur in testamento: dati ta men cõfirmatur.Hoc dicit,& patet intellectus textus.¶Notandum
2 primò,†quòd puberes possũnt impetrare veniam ætatis,vt scilicet fictione iuris habeantur ac si essent xxv.annorũ:sed hoc nõ possunt masculi,nisi in xx.anno, & fœminæ in xviij.vt C.de his qui veniã ætatis impetra.l.j.& ij.Et non possunt aliter minores esse in iudicio, vt C.de procurat.l.nõ eò min⁹.nec possũnt tutores vel curatores cũ minore in iudicio procuratorẽ cõstituere vel substituere, nisi prius tutor vel curator efficiatur dominus litis,quod fit litẽ contestando,
3 vt C.de procura.l.neque.¶Notandũ†secundò,quòd qui sint iudices habentes potestatem dandi tutores,dictum est suprà de Attilia. tut. §.nos autem.& illi iidem dare possũnt curatores,vt hic dicitur.
4 ¶Notandũ†finaliter,quòd curator non datur inuitis adolescenti- bus,nisi in litẽ,sicut tutor,qui datur inuitis,vt ff.de tutor.& cura.da. ab his.l.necnon.& notat gl.in verb muneris.in l.tutoris.C.de nego. gest.Et ideò curator nõ datur in testamento, quia vltima voluntas non potest depẽdere ab alieno arbitrio,vt ff.de hære.instituen.l.illa
5 institutio.¶Opponitur primò sic,†& videtur,quòd minor sine cura tore potest esse in iudicio,per l.exigẽdi.C.de procurato.Solutio.In illa lege minor est in iudicio pro patre suo,& in hoc casu potest sine curatore.¶Opponitur secũdò,& videtur,ꝙ curator debet dari in uitis,per l.j.ff.de mino.vbi dicitur, ꝙ minoribus nõ cõmittũtur res suæ,ergo debet habere curatorẽ,velint nolint.Solutio.Intẽtio illius

gis est, quòd illa quæ fiunt per minores, nō sunt rata, quia possunt restitui in integrū, & ita non habent plenè cōmisionē rerū suarū.

§ *Furiosi.*

1 *Furiosis, prodigis, & mentè captis, qui, & à quibus dentur curatores. & nume. 2.*

3 *Furiosus, in aliena potestate, non debet habere curatorem.*

4 *Prodigus, quis.*

1 Sūmatur sic: † Agnati debēt esse curatores furiosorum & prodigorū, ex lege xij. tabularū, quanuis maiores sint xxv. annis. Sed pōt etiā iudex eis dare curatores ex inquisitione, vt l. de creationibus. C. de epis. audiē. Et idē iudiciū est de mente captis, surdis, & mutis, vel perpetuo morbo laborātibus. Hoc dicit, & patet intellectus textus.
2 ¶Notandū † quòd iste §. in principio loquiť de curatore legitimo, id est, qui dať ex lege: sed ibi in vetū. sed solet, loquitur de curatore datiuo, qui nō venit nisi deficiēte legitimo, vt C. de cura. furio. prodig. dan. l. fin. Et debet curator legitimus furiosi vel prodigi administrare suo periculo, sicut tutores, vt C. qui tuto. da. poss. l. si sororis. Et furiosorū liberi, qualiter debeant dotari de bonis parentū. l. tam de mentis. C. de episc. audi. Et filij furiosorū negligentes eorū curā, excluduntur à successione eorū, Auth. liberi. C. de epis aud. ¶Opponitur sic contra prædicta, & videtur, quòd furioso nō est dandus cura
3 tor, per l fina. C. de curato. furio. Solutio. Illa † lex loquitur de furioso, qui est in aliena potestate, & talis non debet habere curatorem, vt ff. de excusa. tuto. l. nō solum. si etiā furiosus vel prodigus sit minor xxv. annis, non recipit curatorē. ex isto textu, puta ratione dementiæ, vel furoris, sed ratione ætatis, id est, non propter defectum morbi vel prodigalitatis, sed propter defectum ętatis, vt ff de tutel. l. qui habet. §. quòd autem faciunt notata circa glos. textus hîc in ad
4 dit † Prodigus est, qui sermone videtur sapiens, in factis verò insipiens. l. his qui. §. diuus Pius. ff. de tute. & cura. da. ab his, &c.

§ *Interdum autem.*

1 *Curator, quo casu detur pupillo.*

2 *Tutor, quis dicatur indoneus.*

3 *Tutore legitima causa impedito, & pupillo absente, vel infante, iudex dabit actorem, periculo tutoris.*

4 *Curator datur etiam pupillo non habenti tutorem.*

5 *Negotia aliena gerentes, variè dicuntur, per discursum.*

6 *Syndicus quis.*

7 *Tutorem habenti, quo casu detur tutor alius.*

Tutor, & curator, quò differant.

1 Sūmatur sic:† Tutore existēte inidoneo, non tamen fraudulenter administrante. vel tutore ad tēpus excusato, datur pupillo curator: sed tutore aduersa valetudine, id est, infirmitate legitimè impedito, & pupillo absente vel infante, dabit iudex actorem periculo tutoris

2 impediti. Hoc dicit. & patet intellectus textus. ¶ Notādū † primò, quòd tutor potest dici inidoneus, ex quo est pauper vel non multū industriosus. Sed in proposito nō dicitur inidoneus propter fraudē, quia in hoc casu non datur pupillo curator, sed alius tutor, quia iste fraudulentus ex toto remouetur, vt infrà de suspec. tut. §. penul. &

3 fi. l. pietatis. C. de suspec. tuto. ¶ Notandum † secūdò, quòd si tutor legitima causa impediatur, & pupillus est absens, vel infans, dabit à Iudice actor periculo tutoris, vt hîc dicitur. Et ratio est, quia ipse met tutor potuit actorē constituere: modò quādocūq; aliquis potest aliquid ꝑ aliū facere, & non facit, periculū spectat ad ipsum: vt ff. de administra. tuto. l. habita. & licet aliqui dicāt, quòd ī isto casu requiratur causa necessaria, allegantes l. curator. C. qui tuto. dare possunt sufficit tamē causa iusta, vt ff. de administra. tuto. l. decreto. Et dicit hîc notāter, si pupillus est absens vel infans, quia si sit præsens & habet intellectū, hoc est, ēst maior infante, nō est opus actore, quia potest pupillus cū tutore suo procuratorē cōstituere, vt C. de procura

4 to. l neq; ¶ Notandū † tertiò, ꝙ nō solùm pupillo habenti tutorē datur curator, vt hîc in textu dicit, sed etiā non habenti tutorē, vt ff. de tuto. & curat. da. ab his. l. curator. Et est argu. à cōtrario sensu, quod est validū, vt ff. de offic. eius, cui mādata est iurisdictio. l. j. §. hui' rei.

5 ¶ Notādū finaliter, † ꝙ diuersa sunt nomina illorū, qui aliena negotia gerūt. Nā quidā dicitur actor, vt hîc in fi. lex. qui aliàs adiutor dicit, l. solet. ff. de tut. & aliâs curator. ff. de tuto. & cura. da. l. in omnē aliâs procurator, l. neq;. C. de procura. quidā dicit tutor, vt suprà de tute. §. tutores, & §. est autē quidā dicitur curator, vt hîc per totū titulū, quidā dicit procurator, qui scilicet habet mandatū, ff. de procurator. l. j. quidā dicitur negotiorū gestor, qui scilicet nō habet mādatū. ff. de nego. gest. per totū, & infrà de obli. ex quasi cōtra. §. j. quidā dicit etiā œconomus, vt qui de consensu episcopi & cōfratrū capituli, negotia ecclesiæ gerit, vt C. de sacrosanc. ecclesijs. l. iubemus & C. de epis. & cle. l. omnes. §. hunc enim proculdubio. & §. nihilominus. quidā dicitur hypocrisarius, vt in Authē. quomodo oportet epis. §. nō aliter. colla j. & §. neque autē. & §. si verò vt præsertim. &

6 quidā † dicit syndicus. i. singulorū negotia dicēs. & est vniuersitatis. vt ff. de muneri. & hono. l. munerū. Syndicus tamen sępe ponit pro actore, vel authore, vt ff. quod cuiusq; vniuersitatis nomine. l. j. Iure

tamen

tamen canonico, omnia ista cōprehēdunt sub nomine procuratoris, vt extrà de procura.c.petitio.& vnū sæpe ponit pro alio, vt j.q. iij.c.saluator.in glō.versic.œconōmū.Ang.Hodie talis differentia in nominibus sublata est de iure canonicō. ¶Opponitur cōtra prædicta,& videt, quod tutorē habenti, potest dari tutor, cuius contrarium hīc dicitur.probat per l.penul.ff.de tutel.Solutio. Ista regula patit
7 exceptiones.† Primò, si tutor ad tēpus fiat surdus vel mutus, potest dari tutor, vt in l.alleg.in oppos.hoc verū in hābēte dilucida interualla.l.nō solùm.§.fi.&.l.post scriptū.ff.de excus.tut.secus in perpetuō furioso, qui omnino remouetur; secūdū Ang.hic.Secundò, si bona pupilli sint i diuersis prouincijs,& tutor excusat se de bonis quæ nō sunt in prouīcia sua, quia tūc datur alius tutor pro illis bonis, vt ff.de excu.tut.l.propter litē.& sic habenti tutorē datur tutor aliarū rerū, non autē earundem, quāuis tutor intelligitur datus ad vniuersum patrimoniū.l.propter litē.ff.de suf.tut.§.fi.Tertiò, si mater tutrix velit cōuolare ad secundū matrimoniū, debet petere aliū tutorem, qui dabitur pupillo, vt in Authē.de nup.§.si verò.colla.iiij. quia tunc videtur mater pupillū relinquere,& procedere ad alterius potestatē, vt C.cōmunia de leg.l.fi.Quartò, si tutor ad tēpus sit relegatus.vel remotus, vt C.qui.cau.tutore habētitutor dari potest.l.pen. Quintò, si tutor sit delegatus, vel transfuga non verus, quia si fuerit verus transfuga, tunc capite minuitur & amittit tutelam, arg.§. minor suprà de capi.di.vel intellige de eo, qui iuit ad videndū statum hostium sine licentia principis, vel populi Romani, vt ff. de tutelis. l.si quis tutor.Sextò, si tutor causā reipub.absit. potest dari tutor vel etiā curator, secūdum quod placet iudici.ff.de tute.l.quæsitū. Dicit tamen Petrus quod in istis casibus tutor accipitur pro curatore, sed melius dicitur, quòd non, quia sine causa nō est recedendū à verbis
8 legis, vt ff.de leg.iij.l.nō aliter. ¶Sed replicatur † cōtra hoc sic: Curatorē habēti bene datur curator, etiam regulariter, per l.si actor. C.de appel.Solutio.Nō est simile de tutore & curatore, quia tutor habet plenam administrationem & potestatem,& datur personæ principaliter.& ideò non compatitur secum alium.vt infrà de excusa.tutorum.§.datur.Sed curator non habet plenam potestatem, & principaliter datur rebus, vt C.de nupt.l.incopulandis. tutor authorizatur sola aditione hæreditatis, sed non curator, vt ff.de appel la.l.cùm in vna. ¶Sed adhuc replicatur, quòd tutorē habenti datur tutor, per l.ij.C.de admi.tut.Solutio.In illā l. dantur plures tutores simul,& hoc fieri pōt, vt etiā dictū est suprà de capitis dimi.§.si sed nō pōt dari tutor tutorē habenti separati, sicut duo rei bene possunt simul stipulari. sed non separatim, vt infrà de duo.reis stipulan.§.j.

ita.numero.5.

2 *Hæreditas, quid,*

3 *Bonorum possessio quid.*

6 *Tutor an possit adire hæreditatem, vel repudiare.*

7 *Pupillus non potest esse in iudicijs, sine tutoris authoritate. & num. 9.*

8 *Hæreditas opulenta, & lucrosa, an differant.*

Hic respondet tacitæ quæstioni, ex quo dictum est, quòd pupillus sine tutoris authoritate potest conditionem suam meliorem facere. posset aliquis quærere, an ne posset tunc hæreditatem adire,
1 & alia facere. Ad quod respõdet textus iste, qui sic summatur. † Nõ potest pupillus de iure ciuili, sine tutoris authoritate, hæreditatem adire, nec bonorum possessionem petere, nec hæreditatem ex fidei commisso suscipere, quanuis lucrosa sit. Hoc dicit, & patet intelle-
2 ctus tex. ¶Notandum † primò, quòd hæreditas, est successio in vniuersum ius, quod habuit defunctus, tempore mortis. deducto ære alieno, vt ff. de verb. signifi. l. nihil. & datur hæreditas ex testamento, vel ab intestato iure ciuili, vt ff. de petitio. hæredi. l. j. & ij. Sed
3 † bonorum possessio, prout est vna dictio, est ius recipiendi persequendíque & retinendi illud, quod in bonis illius erat, cui succedit de iure prætorio: vel vt in gl. est. ius persequendi retinendíq; patrimonij, quod cuiusq; fuerit cum is moritur, ff. de bonorum possess. l. iij. & datur ex testamento per bonorum possessionem, secundum tabulas, vel ab intestato, vt vnde liberi, quæ sunt omnes de iure præ-
4 torio, vt infrà de bono. possess. §. quos autem. Et † sicut pupillus non potest adire hæreditatem, nec petere bonorum possessionẽ, sic etiã non potest hæreditatẽ ex fideicõmisso recipere, vt hic dicitur, quæ datur ex senatusc. Trebell. vt infrà de fideicommiss. hæredit. §. sed quia. Nec potest etiam bonorum possessionem causa seruandarũ libertatum recipere, quia succeditur in vniuersum ius ex istis vt infrà, per quas personas nobis requirit, §. fi. Nec sufficit in istis vel in aliis contractibus tutoris authoritas, qui non habet administrationẽ: & ideò si emã aliquid à pupillo, mediante tutore, quẽ scio nõ administrare: sed aliũ, nõ transfertur in me dominiũ, ff. de autho. tut. l. iiij. Nec sufficit etiã authoritas curatoris, quæ datur pupillo in defectũ tutoris, vt ff. de appelat. l. cùm in vna. §. tutor. vsque in finem
5 legis. ¶Notandũ † secundò, quòd ratio quare pupillus nõ potest prædicta, est duplex. Prima quia non potest se obligare, vt supra eo. §. prox. Secunda, quia in istis sunt comuniter vexationes, & lites, & onera, quibus pupillus non decet grauari, vt ff. de mino. l. minori-
6 bus xxv. annis. ¶Notandum † tertiò, quòd tutor non potest etiam solus adire hæreditatẽ, vel repudiare, nisi pupill⁹ esset infãs, vt C. de iure

jure delib.l.si infans.Secundò, si iudex ex certa causa supplet defectũ tutoris,id est,administratoris.l.bonorũ.C.qui admit. ad bonorũ possess.& de ista certa sciẽtia debet constare ex actis:aliâs iudex præsumitur temerariè hoc fecisse,vt notat Inno in simili in c.venieas,extrà de filiis presbyte.Et istud verũ,nisi esset talis actus, qui requireret decretũ iudicis,quia tunc iudex non potest supplere authoritatẽ administratoris,secundũ glo.in l.si curatorem habens.de restit.in integ.tit.generali.C.Nõ potest intereà pupillus bonorum possessionẽ agnoscere,nec repudiare sine tutore,vt l.seruus.§.impuberes.ff.de bonorũ possess.Sed tutor solus potest agnoscere bonorũ possessionẽ,vt l.tutor.§.pupillo.ff.de bonorũ possessione. Et ratio,quare tutor nõ potest solus adire hæreditatẽ, sed bene agnoscere bonorũ possessionem,est ista,quia agnatio consistit in facto, sed aditio in mera volũtate:& ea quæ in mera voluntate cõsistunt, non possunt per aliũ expediri,vt ff.de actio.& obligat.l.sub hac. & hanc rationẽ ponunt Ange.& Salic.in l.bonorum,hic allegata.Sed solus tutor non potest bonorũ possessionem repudiare,vt ff. de successorio edicto.l.prima.¶Notandum†finaliter,ꝙ pupillus etiã non

7 potest esse in iudiciis criminalibus vel ciuilibus,sine tutoris authoritate,vt C.de authoritate præstan.l.clarũ. ¶Opponitur primò sic & videtur,ꝙ pupillus potest adire hæreditatẽ,quia posset esse hæreditas sine omni onere & obligatione,& illã,vt videtur,posset adire sine tutoris authoritate,quia cessante causa cessat effectus.Solutio.

9 Differẽtia † est inter hæreditatẽ opulentã & lucrosam:quia opulẽta dicitur,quę nõ habet onera siue vexationes:quia in ea nõ sunt debita:sed lucrosa dicitur,respectu facultatũ.Et hac diuisione stante dicunt aliqui,ꝙ potest adire opulentã,sed nõ lucrosam,per l.si quis mihi.§.si quis.ff.de acquiren,hæredit.Sed tutius dicendũ est, quòd nullã potest adire,qui adeundo quasi cõtraheret,vt l.qui ex maleficiis.ff.de actio.& obli.& sic obligaretur,vt infrà de obligatio. §.si. Iam nõ potest obligari,vt suprà eo.§.proxi. &.l.obligat.§.pupillus. ff.de authoritate tutorũ.Et ad.l.si quis mihi.dicitur, quòd licet aliqua hæreditas nõ est onerosa,hoc tamẽ est rarò,& leges non dãtur nisi de his,quæ frequenter contingũt.ff.de legi.l.nam ad ea. ¶Op-

9 ponitur†finaliter,& videtur,quòd pupillus potest esse in iudicio sine tutore,per l.momentaneæ.C.qui legitimã personã in iudi.stan. habent.Solutio.In quibusdã casibus,potest pupillus sine tutore esse in iudicio.Primò,in momẽtaria possessione,vt in l.alleg.in opposito.Secundò,in interdicto de libero homine exhibendo, vt ff.de libe.homin.exhibend.l.quod & lex. Sicut etiam minor adultus sine curatore potest esse in iudicio : primò, in crimine adulterij, ff. ad le

ad le.Iuliam de adulte.sed maritus. §. lex. Secundò, impetratione veniæ ætatis,vt C.de his,qui ven.ætatis impetrauerunt.l.ij.

§. *Tutor.*

1 *Factum vtile pupilli, tutore præsente,tutor debet statim authoritatem suam interponere. & nu.2.*

3 *Tutor probans factum pupilli,dicitur author fieri.*

4 *Particulæ,in tempore,post tempus:per nuntium,vel epistolam. quò referâtur.*

5 *Filius non potest contrahere sine patris consensu aut iussu.*

6 *Iussus,authoritas,decretum,& consensus,quid differant.*

1 Summatur sic:Vtile†factum pupilli tutore præsente,ipse tutor statim debet authorizare,quia post tẽpus,vel per nuntiũ seu epistolã, authoritas tutoris interposita nihil agit.Hoc dicit,& patet intelle-
2 ctus textus.¶Notandũ primò†quòd si pupillus contrahat cum tali cõditione,si placet tutori suo,postquàm venerit,& præsens fuerit, nõ valet cõtractus,quanuis sit conditionalis,vt ff.eodẽ. l. conditio-
3 nalis.¶Notandum†secundò,quòd tutor dicitur author fieri, quãdo approbat & laudat factum pupilli,vt ff.de author.tu.l.etiam.¶No-
4 tandũ†tertiò,quòd quando dicitur,in tempore,post tempus,debet referri ad illud verbũ statim:sed,per nuntium vel epistolam,debet referri ad verbũ præsens,quia epistola mittitur inter absentes,vt infrà de obligationibus,quæ ex consensu nascuntur.§.fina. ¶Notan-
5 dum † finaliter, quòd sicut pupillus non potest contrahere sine authoritate tutoris ,sic nec filius in potestate existens sine iussu vel
6 consensu patris,vt C.de bonis,quæ liberis.l.fina.† Et differunt iussus,authoritas,decretum,& consensus.Quia iussus debet præcedere,vt in l.si quis mihi.§.iussum.ff.de acquir.hæredita. Sed authoritas interponitur præsentialiter,vt hic dicitur.Decretum autem interponitur ex postfacto.vt l.instar C.de iure fisci.libro.x. Sed consensus interdum præcedit, interdum interponitur præsentialiter, & interdum ex postfacto:vt notant Doctores & declarant ista in c. cùm nos,extrà de his,quæ fiunt à prælat.sine consensu capituli. De istis etiam in glo.in.c.j.de rebus ecclesiæ non alienand. libro.vj. ¶ Opponitur & videtur,quòd tutor potest factum pupilli authorizare post tempus,per l.si quis mihi.§.iussum.ff.de acquiren. hæredit.Solutio Ibi tempus fuit modicum,& illa videntur in esse, quæ incontinenti fiunt.ff.si certum pet.l.lecta.

§. *Si inter tutorem.*

1 *Debitor pupilli non potest esse tutor legitimus,vel datiuus.*

2 *Adultus si habeat actionem contra curatorem suum dabitur illi alius cura-*

tor. & numero.9.

3 *Tutor non potest esse actor in rem suam.*

4 *Tutor, cùm agit rem pupilli dicitur etiam suam agere.*

5 *Pupillo datur hodie curator.*

6 *Pupillus an possit agere, durante tutela.*

7 *Actiones, sunt duplices.*

8 *Tutor an, & qualiter possit agere in rem suam.*

Summatur sic: Si inter tutorem & pupillum sit iudicium agendum, dabitur pupillo curator vsq; ad finem iudicij, & non tutor,
1 sicut olim. Hoc dicit & patet intellectus textus. ¶ Notandum † primò, quòd debitor pupilli non potest esse tutor legitimus vel datiuus, vt in authen. vt hi, qui oblig. perhibent se habere res mino. §. j. collatione vj. sed bene potest esse tutor testamentarius: vt infrà de satisdatione tuto. § j. & C. de episcopa audien. l. de creationibus. Et non solùm intelligitur iste. §. in actione de debito, sed etiam in realibus actionibus, in quibus non est sic obligatio, vnde procedit
2 actio, vt infrà de actioni. §. j. ¶ Notandum † secundò, quòd si adultus minor habeat actionem contra curatorem suum, vt puta vtilē actorem generalem negotiorū gestorum, dabitur sibi etiam alius
3 curator. vt ff. de administrat tuto. l. cum curatore. ¶ Notandum tertiò, † quòd tutor non potest esse actor in rem suam, nisi in rem pupilli: quia idem esset actor & reus, quod esse non potest, vt ff. de
4 verborum significatione. l. quod dicimus. ¶ Notandum † quartò, quòd tutor dicitur etiam agere rem suam, quando bene administrat rem pupilli, vt ff. de furtis. l. interdum. §. qui tutelam. ¶ Notā-
5 dum † finaliter, quòd in isto casu olim dabatur pupillo tutor, sed modò datur curator, vt hîc, & datur etiam inuito, vt ff. de tutel. l. iiij.
6 §. idem Cassius. ¶ Opponitur † primo sic, & videtur, quòd prima glo. implicet: quia videtur dicere, quòd pupillus potest agere con-
7 tra tutorem, & posteà, quòd non potest. Solutio. Pro † intellectu istius glossæ dicendum est, quòd duplices sunt actiones. Quædam sunt, quæ habent causam vetustiorem, quàm est tutela vt si tutor contraxit cum patre pupilli; vel pater pupilli mutuauit aliquid tutori: & istis actionibus potest pupillus agere durante tutela, vt hîc dicitur. Aliæ sunt actiones, quæ sunt ex causa non vetustiori, quàm est tutela: & tunc distinguēdum est, quia vel pupillus vult agere actione tutelæ & non potest, quia talis actio non nascitur nisi tutela, sine administratione. l. nisi finita. & leg. si tutores publi. ff. de tutelis & rationibus distrahen. Aut vult agere aliā actione, vt, quia tutor surripuit ei aliquid: & talis actio bene nascitur ante finitam tutelam, sed non potest intentari & exerceri ante

finitam

finiẽ tutelam, l. sed non dantur. ff. de tutelis & rationib. ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ debitor potest esse tutor legitimus, per Authẽ. ad hęc. C. quãdo mulier tutelę officio fungi potest. Solutio. Illa Authẽtica loquitur de matre & auia, quæ possunt esse tutrices, quãuis sint debitrices: quia in illis est speciale propter cõfidentiam illarum respectu pupillorum. Aliàs regula cõmunis est, quòd nõ potest debitor pupilli esse tutor pupilli, etiã testamentarius, si testator ignoret debitũ: & ita tenet gl. in Authen. minoris debitor, C. qui tutores dari possunt. Glossa verò vt suprà in primo notabili dictũ fuit, tenet, ꝙ potest esse tutor testamentarius, & quòd in reali actione quis nõ dicatur obligatus, & per cõsequens realis actio non excludit à tutela: quod intelligi debet, si testator sciebat illã actionẽ esse siue debitũ, quia tunc pręsumitur confidere de legalitate eius: & sic intelligitur l. minorũ debitor. C. qui tutores dari possunt. quæ allegabitur in sequenti obiectione. ¶Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ debitor nõ potest esse tutor testamentarius, per l. minorũ debitor. C. qui tuto. dare possunt. Solutio. patet ex dictis in præcedentibus.
8 ¶Opponitur † quartò, & videdur, ꝙ tutor nõ potest agere in rẽ suã, per Bar. in l. j. ff. de autho. tu. Solutio. Tutor nõ potest agere in rem suã principaliter, sed bene ex cõsequenti, vt si pupillus adeat hæreditatẽ debitoris ipsius tutoris. ¶Opponitnr quintò, & videtur, quòd idẽ potest esse actor & reus, per l. fi. C. de fideicommissa. liber. quia ibi dicitur, quòd idem fuit reus & iudex: ergo à simili potest esse actor & reus. Solutio. In illa l. legatarius detulit iudicium hæredi ex sua voluntate: & quod hîc dicitur, intelligitur ex ordine iudicij.
9 ¶Opponitur † finaliter, & videtur, ꝙ in isto casu, scilicet §. nostri. non oportet pupillo dare curatorẽ, per l. si plures. ff. de testa. tutela. Solutio. Illa lex loquitur, quãdo pupillus habet plures tutores, & si tunc contingat iudiciũ inter tutorem & pupillum, non oportet habere curatorem, quia vnus tutor aget nomine pupilli cõtra alium.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

TIT. XXII.

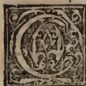
Ontinuatur sic: Suprà dictũ est, quomodo tutelæ nascuntur, & fiunt: hîc consequenter declaratur, quomodo finiuntur, quia nihil est in mundo stabile, vt in authen. de nuptiis. §. deinceps. collat. iiij. Et diuiditur præsens titulus in duas partes. In prima declaratur vnus modus, quo tutela finitur. In secunda ibi, item finitur, ponuntur adhuc septem modi, quibus tutela finitur.

§. Pupil

§ *Pupilli.*

1 *Tutela finitur pubertate. Et quoto anno finiatur pubertas. Et quomodo olim.*
2 *Pupillus, quis dicatur.*
3 *Iudex, quomodo debeat iudicare.*
4 *Annus vt sit completus, an sufficiat attingere vltimum diem.*
5 *Iudex an possit iudicare secundum conscientiam.*

1 Pubertate †pupilli finitur tutela, quę olim in masculis iudicabat ex habitu corporis: sed modò dicitur esse in masculis post xiiij. annũ cõpletum, & in fœminis post xij. Hoc dicit, & patet intellectus textus.
2 ¶Notãdũ primò, †quòd pupillus dicitur esse, qui exiuit de potestate patris impubes, vel emãcipatione, vel morte patris, vt ff. de verb. signifi. l. pupillus. j. respõ. licet impropriè dicatur aliquãdo pupillus, qui est in potestate, vt ff. de verb. ob. l. fin. §. si pupillus. ¶Notandum
3 secundò, †quòd ex quo olim pubertas iudicabatur ex habitu corporis, dicit Mar. quòd iudex debet iudicare secundũ conscientiã. Sed hoc non est verũ, quia debet iudicare secũdũ alleg. & probata, vt ff.
4 de offi. præsi. l. illicitas §. veritas. ¶Notandũ tertiò, †quòd in hoc casu, & in aliis fauorabilibus, ad cõplendum annum sufficit attingere vltimũ diem, sed in odiosis computendũ est de momento ad momentũ, vt in glo. in l. iij ff. de minor. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd pupillus potest esse in potestate, per l. fina. §. si pupillus. ff. de verbo. oblig. Solutio. Ibi pupillus capitur impropriè, pro omni eo, qui est sub xiiij. anno, vt suprà in primo notabili dictũ est. ¶Op-
5 ponitur †finaliter, & videtur, quòd iudex potest iudicare secundum conscientiã, per l. ij. ff. de feriis. Solutio. Iudex potest iudicare secundum cõscientiam formatam à iure, vt iudex: sed non potest secundum conscientiã formatam sibi, vt est priuatus homo: sed debet iudicare secundũ alleg. & probata. Si tamen iudex debeat contra conscientiã iudicare ex allegatis, tutius esset, quòd causam delegaret, vt notant Doctores in c. j. extrà de offic. ordina. Papa tamẽ & Imperator, qui non sunt obligati legibus, possunt secundum conscientiam formatam iudicare, vt l. digna vox. C. de legibus.

§ *Item finitur.*

1 *Tutela quibus prætereà modis finiatur, per discursum, numero 1. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.*
9 *Pupillus habens plures tutores, non potest arrogari sine consensu omnium.*
10 *Pupillus potest exhæredari, propter ingratitudinem.*
11 *Pupillo capto ab hostibus, debet dari bonis pupilli curator cum tutore. Et quid si tutor fuerit captus.*

12 *Tutor si fuerit datus sub conditione, non transit tutela ad successores.*
13 *Tutela morte finitur.*
14 *Tutela omnis, an finiatur per maximam & mediam capitis diminutionem.*
15 *Pupillorum cura quibus modis finiantur. Et quibus adultorum.*
16 *Pupillus an possit redigi in seruitutem.*
17 *Excusatio an finiat tutelam. Et quotuplex illa sit.*
18 *Exbannitio continetur sub capitis diminutione.*

1 Hîc ponũtur adhuc † septem modi, quibus tutela finitur. † Primus
2 est, per arrogationẽ vel deportationem pupilli. † Secundus est, si pu
3 pillus redigatur in seruitutẽ, vel capiatur ab hostibus. † Tertius est, si
4 tutor in testamento datus sit sub conditione: quia tunc existente cõ
5 ditione finitur tutela. Quartus est, † morte pupilli vel tutoris. Quin
6 tus est, maxima † vel media capitis diminutione tutoris finitur omnis tutela: sed minima capitis diminutione tutoris, finitur legitima tutela, & alia non: sed quacũque capitis diminutione pupilli, finitur
7 omnis tutela. Sextus est, † si tutor in testamento datus sit ad certũ tẽ
8 pus, quia finito tempore illo, finitur tutela. † Septimus est. si tutor sit suspectus, & propter hoc remotus, vel ex iusta causa accusatus, finitur tutela: & patent illi modi in his versibus:

Suspicio, crimen, conditio, mors, status errat,
Tempus, causa, solent tutelæ ponere metas.

Cõcor. l. si arrogati. ff. de tutel. & hoc dicit vsq; ad finem tituli, & pa
9 tet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd pupillus habens plures tutores, nõ potest arrogari, nisi de cõsensu omnium tutorũ, vt C. de
10 authori. præstan. l. fina. per totum. ¶Notandum † secundò, quòd pupillus potest redigi in seruitutẽ, & per cõsequẽs exhæredari, & hoc propter ingratitudinem, si sit doli capax. Et ratio est, quia in talẽ potest cadere omne delictũ, si est doli capax. l. impuberẽ. ff. de furtis. præter delictum carnis & adulterij. l. si minor. ff. de adulteriis. & stuprum etiam cadit in eum. l. stuprum. in fine. ff. de adulte. vt infrà per quas personas nobis acquiritur. §. penultimo. Sed nõ potest seipsum vendẽdo facere seruum, quia non potest seipsum facere seruum per venditionẽ, nisi sit maior viginti annis, vt suprà de iure persona. §.
11 penulti. notatum est. ¶Notandũ tertiò, quòd si pupillus captus sit ab hostibus, debet dari bonis pupilli cũ tutore curator, vt ff. de tutel. l. si arrogati. Sed si tutor sit capt⁹ ab hostibus, debet dari alius tutor,
12 vt suprà de Attiliano tutore. §. ab hostibus. ¶Notandum † quartò, quòd dicitur notanter, si tutor testamento sub conditione datus sit, quia tutor legitimus vel datiuus, non datur sub conditione, vt ff. de regulis

regulis iuris.l.actus.& nõ trãsit tutela vel executio ad successores
13 vt ff.de tutelis.l.tutela plerũque.¶Notandum†quintò,quòd morte finitur tutela:quia mors omnia soluit,vt in Authẽtica,de nuptiis.
14 §.deinceps.¶Notandum†sextò,quòd per maximam & mediam capitis diminutionem tutoris,finitur omnis tutela:nec mirũ, quia nõ solùm finitur agnatio,sed etiam cognatio & successio, vt suprà de capit,diminutione.§.quod autem dictum est.Sed per minimam capitis diminutionẽ tutoris,finitur legitima tutela, quæ est inter agnatos:quia per illam agnatio tollitur,vt suprà de legitima agnatorũ tutela.§.fina.Quia tamen hodie differentia agnationis & cognationis sublata est,non tollitur hodie legitima tutela per minimam capitis diminutionẽ,vt ff.de legiti.tutel.l.legitimos. Per emancipationem autem,quę est minima capitis diminutio,etiã iure isto non tollitur legitima tutela,secundum gl.hîc:quia pater in ista tutela præcedit filium,nisi filius manumittat seruum maternũ, & tunc differtur tutela,quousquę sit sui iuris,vt ff.familiæ erciscund.l.si maritus. Sed dicit Ioan.Fab.quòd nõ esset magna vis,licet ista glo. non esset
15 hîc.¶Notandũ†finaliter,quòd etiam istis modis finiuntur curæ pupillorum,vt C.quando tutor,vel curator.esse desi.l.prima.sed curæ adultorum finiuntur post xxv.annum,vt infrà titulo proximo.§.primo.nisi essent datæ ad certam causam vel speciem,vt suprà titulo proximo.§.finali.vel nisi sint curæ illorum,de quibus dicetur infrà
16 titulo proximo.§.furiosi.¶Opponitur primò,sic†contra prædicta, & videtur,quòd pupillus non potest redigi in seruitutẽ,per l.si quis. ff.de inofficio.testamen.Solutio.Illa lex loquitur de pupillo, qui nõ est doli capax,& ita non potest redigi in seruitutem:sed textus noster hîc loquitur de illo,qui est doli capax.& hoc est,quando est proximus pubertati,vt in glossa in l.impuberum.ff.de furtis. Et dicitur esse proximus pubertati masculus post decimum annum & dimidium: & fœmina post nouum & dimidium,vt in glo.in l.pupillum. ff.de regulis iuris.¶Opponitur secundò,& videtur, quòd tutela nõ finitur per excusationem,per §.item hi qui reipublicæ.infrà de ex-
17 cusatio.tuto. Solutio. † Duplex est excusatio,scilicet ad tempus & per illam non finitur tutela,vt in argumento:& in perpetuum,& per illam finitur tutela,vt hîc,& ff.de minoribus.l.verum.
18 ¶Opponitur†tertiò,& videtur,quòd sunt plures modi,quibus tutela finitur.quia etiã finitur per exbannitionẽ,vt ff.de tute. & ration. distrahend.l.si tutor.& per ingressum religionis,vt C.de sacrosanct. eccles.l.ingressi.Solutio.Exbannitio continetur sub capitis diminutione,& ingressus religionis sub morte:quia religiosus fingitur mortuus,ex quo non habet velle neque nolle.

DE CVRATORIBVS.

TITVLVS XXIII.

Continuatur sic: Dictum est suprà de tutelis, quibus reguntur pupilli: hîc consequẽter tractatur de curis, qui bus gubernantur puberes, & ideò intitulatur & rubricatur de curatoribus. Et diuidit iste titulus in tres partes. In prima tractatur de cura puberum minorũ. In secũda ibi, furiosi, tractatur de cura maiorũ xxv. annis. In tertia ibi, interdum, tractatur de cura pupillorum.

§. *Masculi.*

1 *Curatores, à quibus dentur, Et vsque ad quotum annum. & nume.3.*
2 *Puberes an possint impetrare veniam ætatis.*
4 *Curator quo casu detur inuitis adolescentibus: non tamen datur in testamento.*
5 *Minor quo casu possit esse in iudicio sine curatore.*

1 Sũmatũr sic: † Iudices dantes tutores, debent etiã dare curatores puberibus vsq; ad xxv. annum completũ, non tamen inuitis. Et dantur curatores ad certã causam, sed non dãtur in testamento: dati tamen cõfirmãtur. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandum
2 primò, † quòd puberes possũnt impetrare veniam ætatis, vt scilicet fictione iuris habeantur ac si essent xxv. annorũ: sed hoc nõ possũnt masculi, nisi in xx. anno, & fœminæ in xviij. vt C. de his qui veniã ætatis impetra. l. j. & ij. Et non possũnt aliter minores esse in iudicio, vt C. de procurat. l. nõ eò min⁹. nec possũnt tutores vel curatores cũ minore in iudicio procuratorẽ cõstituere vel substituere, nisi prius tutor vel curator efficiatur dominus litis, quod fit litẽ contestando,
3 vt C. de procura. l. neque. ¶Notandũ † secundò, quòd qui sint iudices habentes potestatem dandi tutores, dictum est suprà de Attilia. tut. §. nos autem. & illi iidem dare possũnt curatores, vt hîc dicitur.
4 ¶Notandũ † finaliter, quòd curator non datur inuitis adolescentibus, nisi in litẽ, sicut tutor, qui datur inuitis, vt ff. de tutor. & cura. da. ab his. l. necnon. & notat gl. in verb muneris. in l. tutoris. C. de nego. gest. Et ideò curator nõ datur in testamento, quia vltima voluntas non potest depẽdere ab alieno arbitrio, vt ff. de hære. instituen. l. illa
5 institutio. ¶Opponitur primò sic, † & videtur, quòd minor sine curatore potest esse in iudicio, per l. exigendi. C. de procurato. Solutio. In illa lege minor est in iudicio pro patre suo, & in hoc casu potest sine curatore. ¶Opponitur secũdò, & videtur, ꝙ curator debet dari inuitis, per l. j. ff. de mino. vbi dicitur, ꝙ minoribus nõ cõmittũtur res suæ, ergo debet habere curatorẽ, velint nolint. Solutio. Intẽtio illius

gis est,quòd illa quæ fiunt per minores,nō sunt rata,quia possunt restitui in integrū,& ita non habent plenè cōmisionē rerū suarū.

§ Furiosi.

1 *Furiosis,prodigis, & mentè captis, qui, & à quibus dentur curatores. & nume.2.*

3 *Furiosus,in aliena potestate,non debet habere curatorem.*

4 *Prodigus,quis.*

1 Sūmatur sic:† Agnati debēt esse curatores furiosorum & prodigorū,ex lege xij.tabularū,quanuis maiores sint xxv.annis. Sed pōt etiā iudex eis dare curatores ex inquisitione,vt l.de creationibus.C. de epis.audiē.Et idē iudiciū est de mente captis,surdis,& mutis, vel perpetuo morbo laborātibus.Hoc dicit,& patet intellectus textus.
2 ¶Notandū † quòd iste §. in principio loquit de curatore legitimo, id est,qui dat ex lege:sed ibi in vers.sed solet,loquitur de curatore datiuo,qui nō venit nisi deficiēte legitimo,vt C.de cura. furio. prodig.dan.l.fin.Et debet curator legitimus furiosi vel prodigi administrare suo periculo,sicut tutores,vt C.qui tuto.da.poss.l.si sororis.Et furiosorū liberi,qualiter debeant dotari de bonis parentū.l. tam de mentis.C.de episc.audi.Et filij furiosorū negligentes eorū curā, excluduntur à successione eorū,Auth.liberi.C.de epis aud. ¶Opponitur sic contra prædicta,& videtur,quòd furioso nō est dandus cura
3 tor,per l fina.C.de curato.furio.Solutio.Illa † lex loquitur de furioso,qui est in aliena potestate, & talis non debet habere curatorem, vt ff.de excusa.tuto.l.nō solum.si etiā furiosus vel prodigus sit minor xxv.annis,non recipit curatorē.ex isto textu , puta ratione dementiæ,vel furoris,sed ratione ætatis,id est, non propter defectum morbi vel prodigalitatis,sed propter defectum ętatis,vt ff.de tutel. l.qui habet.§.quòd autem faciunt notata circa glos.textus hîc in ad
4 dit †Prodigus est,qui sermone videtur sapiens , in factis verò insipiens. l.his qui.§.diuus Pius.ff.de tute.& cura.da.ab his,&c.

§ Interdum autem.

1 *Curator,quo casu detur pupillo.*

2 *Tutor,quis dicatur idoneus.*

3 *Tutore legitima causa impedito,& pupillo absente,vel infante,iudex dabit actorem,periculo tutoris.*

4 *Curator detur etiam pupillo non habenti tutorem.*

5 *Negotia aliena gerentes,variè dicuntur,per discursum.*

6 *Syndicus quis.*

7 *Tutorem habenti,quo casu detur tutor alius.*

Tutor, & curator, quò differant.

1 Sūmatur sic:† Tutore existēte inidoneo, non tamen fraudulenter administrante. vel tutore ad tēpus excusato, datur pupillo curator: sed tutore aduersa valetudine, id est, infirmitate legitimè impedito, & pupillo absente vel infante, dabit iudex actorem periculo tutoris
2 impediti. Hoc dicit. & patet intellectus textus. ¶ Notādū † primò, quòd tutor potest dici inidoneus, ex quo est pauper vel non multū industriosus. Sed in proposito nō dicitur inidoneus propter fraudē, quia in hoc casu non datur pupillo curator, sed alius tutor, quia iste fraudulentus ex toto remouetur, vt infrà de suspec. tut. §. penul. &
3 fi. l. pietatis. C. de suspec. tuto. ¶ Notandum † secūdò, quòd si tutor legitima causa impediatur, & pupillus est absens, vel infans, dabit à Iudice actor periculo tutoris, vt hic dicitur. Et ratio est, quia ipsemet tutor potuit actorē constituere: modò quādocūq; aliquis potest aliquid p aliū facere, & non facit periculū spectat ad ipsum: vt ff. de administra. tuto. l. habita. & licet aliqui dicāt, quòd ī isto casu requiratur causa necessaria, allegantes l. curator. C. qui tuto. dare possunt sufficit tamē causa iusta, vt ff. de administra. tuto. l. decreto. Et dicit hic notāter, si pupillus est absens vel infans, quia si sit præsens & habet intellectū, hoc est, est maior infante, nō est opus actore, quia potest pupillus cū tutore suo procuratorē cōstituere, vt C. de procura
4 to. l neq; ¶ Notandū † tertiò, ꝙ nō solùm pupillo habenti tutorē datur curator, vt hic in textu dicit, sed etiā non habenti tutorē, vt ff. de tuto. & curat. da. ab his. l. curator. Et est argu. à cōtrario sensu, quod est validū, vt ff. de offic. eius, cui mādata est iurisdictio. l. j. §. hu⁹ rei.
5 ¶ Notādū finaliter, † ꝙ diuersa sunt nomina illorū, qui aliena negotia gerūt, Nā quidā dicitur actor, vt hic in fi. lex. qui aliàs adiutor dicit, l. solet. ff. de tut. & aliàs curator. ff. de tuto. & cura. da. l. in omnē aliàs procurator, l. neq;. C. de procura. quidā dicit tutor, vt suprà de tute. §. tutores, & §. est autē quidā dicitur curator, vt hic per totū titulū, quidā dicit procurator, qui scilicet habet mandatū, ff. de procurator. l. j. quidā dicitur negotiorū gestor, qui scilicet nō habet mādatū. ff. de nego. gest. per totū, & infrà de obli. ex quasi cōtra. §. j. quidā dicit etiā œconomus, vt qui de consensu episcopi & cōfratrū capituli, negotia ecclesiæ gerit, vt C. de sacrosanc. ecclesijs. l. iubemus & C. de epis. & cle. l. omnes. §. hunc enim proculdubio. & §. nihilominus. quidā dicitur hypocrisarius, vt in Authē. quomodo oportet epis. §. nō aliter. colla j. & §. neque autē. & §. si verò vt præsertim. &
6 quidā † dicit syndicus. i. singulorū negotia dicēs. & est vniuersitatis. vt ff. de muneri. & hono. l. munerū. Syndicus tamen sępe ponit pro actore, vel authore, vt ff. quod cuiusq; vniuersitatis nomine. l. j. Iure

tamen canonico,omnia ista cōprehēdunt sub nomine procuratoris,vt extrà de procura.c.petitio.& vnū sæpe ponit pro alio, vt j.q.iij.c.saluator.in glō.versic.œconomū.Ang.Hódie talis differentia in nominibus sublata est de iure canonicò.¶Opponitur cōtra prædicta,& videt,q̄ tutorē habenti,potest dari tutor,cuius contrarium hīc dicitur.probat per l.penul.ff.de tutel.Solutio. Ista regula patit
7 exceptiones.† Primò,si tutor ad tēpus fiat surdus vel mutus, potest dari tutor,vt in l.alleg.in oppos.hoc verū in habēte dilucida interualla.l.nō solùm.§.fi.&.l.post scriptū.ff.de excus.tut.secus in perpetuò furioso,qui omnino remouetur;secūdū Ang.hic.Secundò,si bona pupilli sint i diuersis prouincijs,& tutor excusat se de bonis quæ nō sunt in prouīcia sua,quia tūc datur alius tutor pro illis bonis, vt ff.de excu.tut.l.propter litē.& sic habenti tutorē datur tutor aliarū rerū,non autē earundem,quāuis tutor intelligitur datus ad vniuersum patrimoniū.l.propter litē.ff.de sus.tut.§.fi.Tertiò, si mater tutrix velit cōuolare ad secundū matrimoniū,debet petere aliū tutorem,qui dabitur pupillo,vt in Authē.de nup.§.si verò.colla.iiij. quia tunc videtur mater pupillū relinquere,& procedere ad alterius potestatē,vt C.cōmunia de leg.l.fi.Quartò,si tutor ad tēpus sit relegatus.vel remotus,vt C.qui.cau.tutore habētitutor dari potest.l.pen. Quintò,si tutor sit delegatus,vel transfuga nōn verus,quia si fuerit verus transfuga,tunc capite minuitur & amittit tutelam,arg.§. minor suprà de capi.di.vel intellige de eo,qui iuit ad videndū statum hostium sine licentia principis,vel populi Romani,vt ff. de tutelis. l.si quis tutor.Sextò,si tutor causà reipub.absit. potest dari tutor vel etiā curator,secūdum quod placet iudici.ff.de tute.l.quæsitū. Dicit tamen Petrus quod in istis casibus tutor accipitur pro curatore, sed melius dicitur,quòd non, quiā sine causa nō est recedendū à verbis
8 legis,vt ff.de leg.iij.l.nō aliter. ¶Sed replicatur † cōtra hoc sic:Curatorē habēti bene datur curator,etiam regulariter,per l.si actor. C.de appel.Solutio.Nō est simile de tutore & curatore ; quia tutor habet plenam administrationem & potestatem,& datur personæ principaliter.& ideò non compatitur secum alium.vt infrà de excusa.tutorum.§.datur.Sed curator non habet plenam potestatem, & principaliter datur rebus,vt C.de nupt.l.incopulandis. tutor authorizatur sola aditione hæreditatis,sed non curator,vt ff.de appella.l.cùm in vnā. ¶Sed adhuc replicatur,quòd tutorē habenti datur tutor,per l.ij.C.de admi.tut.Solutio.In illā l. dantur plures tutores simul,& hoc fieri pōt,vt etiā dictū est suprà de capitis dimi.§.fi sed nō pōt dari tutor tutorē habenti separatī,sicut duo rei bene possunt simul stipulari. sed non separatim, vt infrà de duo.reis stipulan.§.j.

DE SATISDATIONE TVTORVM VEL CVRATORVM.

TITVL. XXIIII.

VIsum est suprà de tutelis & curis, quibus reguntur bona minorum, & aliorum, qui se regere non possunt: conueniens auté est, vt huiusmodi bona maneát salua, ad quod valet satisdatio. & ideò videndũ est hîc de satisdá. tuto. & curatorum. Et diuiditur præsens titulus, in tres partes. In prima declaratur, qui satisdare tenentur, & qui non. In secunda ibi, sed & si ex testamento, consulitur pupillo & minori, quando plures sunt tutores vel curatores. In tertia ibi, sciendum autem, consulitur pupillo, quando tutores vel curatores non sunt soluendo.

§. *Ne tamen.*

1 *Tutores qui nam teneantur satisdare.*
2 *Satisdare, quid.*
3 *Curator testamentarius, an tenetur satisdare. & nu. 8. 9.*
4 *Tutor, vel curator, datus à iudice, præsumitur idoneus.*
5 *Tutor, & curator, quid præstare teneantur præter satisdationem.*
6 *Tutores legitimi, tenentur satisdare. limit. nu. 10.*
7 *Perpetuum, verb. variè accipitur in iure. Et quid de verb. æternum, & sempiternum.*

1 Tutores † testamẽtarij, vel ex inquisitione dati, non tenentur satisdare: alij auté, qui non sunt tutores vel curatores in testamẽtó vel
2 ex inquisitione dati, satisdare tenẽtur. h. d. ¶Nótandum † primò, ꝙ satisdare est promittere & cautioné pręstare, rem pupilli saluam fore, vt notatũ est suprà de tute. §. fi. & fit ista satisdatio interdũ per fideiussores: vt ff. rem pupil. sal. fore. l. nón quasi. in prin. & l. prætoriæ. ff. de præto. sti. l. j. ff. qui sat cogun. ¶Notandum † secundò, ꝙ
3 sicut tutor testamentarius nón tenetur satisdare, sic nec curator testamentarius. ff. de confirmand. tuto. l. si filio. Et non refert, an datio tutoris vel curatoris data sit in testamentó vel in codicillis, vt ff. de
4 testamen. tute. l. iij. facit §. ij. Insti. de codicil. ¶Notandũ † tertiò, quando tutor vel curator datur à iudice, tunc est præsumptio iuris de idoneitate, ex quo præsumit, iudicem nõ velle inidoneũ dare, vt C. arbi. tute. l. fi. & nõ admittitur probatio in contrariũ, nisi per confessioné, vt C. de donatio. ante nup. Authẽ. sed iã necesse. Nec istud intelligit solũ in datione tutoris vel curatoris, sed etiã in alio actu iudicis, qui depẽdet à volũtate partiũ, secus enim esset in alijs, vt notat Anto. de But. in c. is, qui extrà de spõsali. & Innoc. in c. quia pleriq;. extrà de immunit. eccle. & in c. vidua. extrà de reg. iur. ¶Notã

dum

dum † quartò, ꝙ tutor vel curator nõ debet solùm satisdare, sed habet ista quinq; facere. Primò iurabit, ꝙ pro pupillo inutilia nõ faciet, & vtilia nõ prætermittet, vt in Auth. vt hi qui obli. perhi. se habere res mino. §. fi colla. vj. Secundò, faciet inuentariũ de rebus pupilli, vt ff. de administ. tut. l. tutor qui repertoriũ. Tertiò, recipiet bona decreto iudicis, & à iudice, C. arbi. tute. l. fi. Quartò, debet satisdare vt hic dicitur. Quintò promittet ꝙ pupillũ non dimittet indefensum, vt ff. de administ. tuto. l. fi. ¶Notandum † finaliter, ꝙ ex quo dicitur hîc, ꝙ testamentarij tutores & dati cum inquisitione, nõ tenentur satisdare, posset quæri: qui sunt ergo qui tenent satisdare: & dicitur, ꝙ sunt legitimi, vt ff. de legiti. tute. l. legitimos. & datiui sine inquisitione, vt C. de autho. præstã. l. fi. & nõ debẽt administrare, nisi prius satisdederint, vt C. de tuto. & cu. q̃ satis nõ dede. l. j. ¶Opponi-
7 † primò, cõtra prædicta & videtur, ꝙ tex. incõueniẽter dicat, nõ est in ꝑpetuũ, quia locutio nõ videtur ad propositũ. Solut. Perpetuũ, in iure capitur multis modis. Primò, pro duratione vitæ concedentis aliquid vt ff. pro socio l j. in gl. & notatur, ibi ꝑ doc. Secundò, prout valet tantũ, sicut generaliter, vt C. de edẽ. l. edita. Tertiò, pro eo, q̃d simpliciter & indistinctè procedit, & sic capitur hîc. Quartò, pro duratione xxx. vel xl. ann. & sic actiones dicunt perpetuæ, vt infra de perpet. & tẽpor. actio. §. j. Quintò, pro cõtinuo: & sic quis dicitur ꝑpetuò furiosus, q̃ nõ habet dilucida interualla, vt C. de impu. & alijs substi. l. humanitatis. Sextò, pro eo, q̃d est sine præfinitione tẽporis, & hoc modo exceptiones dicũtur ꝑpetuæ. ff. de excep. l. iij. Sed æternum, dicitur, quod nõ habet principiũ neq; finem, vt Deus. Sempiternum, autem habet principiũ, sed nõ habet finẽ vt Angeli & anima, vt in glos. in l. cum debere. ff. de seruitu. vrba. prædio. ¶Oppo-
8 nitur secundò, † & videtur, ꝙ non bene dicatur hic, ꝙ curator in testamento nõ tenetur satisdare, quia nõ datur in testamẽto, vt suprà tit. proxi. §. j. Solut. Licet curator non detur in testamento, datus tamen cõfirmatur decreto iudicis, vt eo. §. dictũ est. & in isto casu non
9 tenetur satisdare. vt hîc dicitur. ¶Opponitur tertiò, † & videtur, ꝙ tutor testamẽtarius tenetur satisdare, ꝑ l. j. ff. de cõfirmãn. tuto. Solutio. Illa lex loquitur de testamẽtario dato à matre, & ille tenetur satisdare, quia consiliũ matris non est ita firmũ sicut patris, vt notatur infrà, qui. alien. nõ licet. §. fi. Ange. hîc. ¶Notandũ quartò, & videtur, ꝙ curator cũ inquisitione datus etiã tenetur satisdare, per l. fi. C. de curat. furio. Solutio. In illa l. substantia curatoris nõ fuit satis idonea, & ergo debebat satisdare, & ita similiter fieri debet de tuto
10 re & curatore in simili casu. ¶Opponitur † finaliter, & videtur, ꝙ legitimus tutor nõ tenetur satisdare, ꝑ l. legitimos. ff. de legit. tute.

Solutio. In illa lege fit mentio de patrono, qui est legitimus tutor liberti sui, & non tenetur sadisdare: & sic regula de sadisdatione legitimi tutoris fallit in patrono liberti.

§. Sed si ex testamento.

1 *Tutoribus testamentarijs pluribus existentibus, vel cum inquisitione datis, potest vnus alteri offerre, vt satisdet de indemnitate pupilli, vel satisfaccipiat: illeq; solus debet administrare.*
2 *Oblatio satisdationis, non solùm à tutore, sed etiam à pupillo fit.*
3 *Parti maiori standum est. Et quomodo partes dissidentes concordentur.*
4 *Plurium esse, quot modis, quid dicatur.*

1 Pluribus existentibus † tutoribus testamẽtarijs, vel cũ inquisitione datis, vel etiã curatoribus, potest vnꝰ alteri offerre, vt sadisdet de indẽnitate pupilli, vel satisfaccipiat, & debet satis offerens solus administrare: & si nemo satis offerat. ille administrare debet, cui hoc à testatore vel iudice ascriptũ est: & si nihil ascriptũ est à iudice vel testatore, debet ille administrare ꝙ eligit à maiori parte: & si in electione dissentiant, debet Iudex partes suas interponere. Hoc dicit,
2 & patet intellectus tex. ¶ Notandũ † primò, ꝙ ista oblatio satisdationis non solùm fit à tutore, sed etiã à curatore, vt ff. de admi. tuto. l. iij. § quod in tutorib. Nec solũ fit in tutore testamẽtario, vel cũ inquisitione dato, sed etiã in alijs, vt ff. de adminiſt. tut. l. si plures. §. ap
3 paret. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ standum est maiori parti, vt hîc, & ff. ad municipa l. quod maior. Et si partes non concordauerint vsq; ad maiorẽ partem, debet iudex eos cõcordare & vices suas interponere, & si sit modus scriptus in iure, quo concordari possunt, ille est obseruandus, vt C. de dona. l. si quis argẽt. §. si autẽ. & si modus non sit scriptus, possunt concordari per sortẽ, si partes petant, vt C. communia de leg. l. si si non sit in præiudiciũ alicuius tertij, vt ff. de leg. j. l. huiusmodi. & infrà de leg. §. optionis. si tamen negotiũ consistat in facto, & vnus affirmat, & alius negat, nõ debet iudex cõcordare, sed probationes recipere, & sic iudicare, vt ff. de probatio. l. ij. nisi factũ esset determinandũ, certificandũ, vel modificandum, vt ff. de iureiuran. l. iusiurandũ. §. fide qualita. & si non possunt isto modo concordari, impediunt frequenter se inuicem per concursum, vt ff. de vsufr. l. quotiens. §. si verò duo. ¶ Opponitur sic & videtur, ꝙ nõ est standum maioris parti, per l. fundum. ff. de seruitu. rusticorum præ
4 diorum. Solutio. Aliquid † dicitur esse plurium, dupliciter. Vno modo, vt vniuersitatis, sicut forum vel domus consulatus, & ciuitatis, & quo ad istud standum est maiori parti. Aliud est multorum, vt singulorum,

gulorum,& iure proprio,sicut si tres vel quatuor simul emāt agrū vel domum,tunc si minor pars velit aliquid facere, vt puta seruitutem imponere,non est standum maiori parti,sed requiritur consensus singulorum,vt in l.fina.ff commu.prædiorum & notat Dynus in regu.quod omnes.de reg.iuris.lib.vj.

§. Sciendum autem.

1 *Actio subsidiaria competit adolescenti,contra illum,qui malū dedit curatorē.*
2 *Actio subsidiaria vltimo data,non est actu,sed aptitudine.*
3 *Tutor an,& quando teneatur pro contutoris sui parte.*
4 *Conuentis ex administratione mala,quæ beneficia competant.*
5 *Collega non conuenitur ex administratione reipub. prius, quàm gerens, & nominator gerentis.*
6 *Iudices quotuplices sint in tutela,& cura.*

Non solùm tutores & curatores tenentur pupillis ac aliis in cura vel tutela existētibus de mala administratione,sed etiā datur subsidiaria actio,contra eos qui tutores vel curatores dederūt, cum insufficienti satisdatione, exceptis maioribus iudicibus. Hoc dicit.

1 ¶Notandum†primò,quòd sicut pupillus habet vtilem actionem, contra eum qui malum dedit tutorem,quæ dicitur vtilis actio tutelæ vel subsidiaria:sic etiam adolesces minor habet vtilem actionē negotioū gestorum,quæ potest etiam dici subsidiaria cōtra illū qui malum dedit curatorem,quia sicut actio directa est contra administratores,sic actio vtilis est contra eos qui administratores dederūt:& veniunt vsuræ in vtili sicut in directa.ff.de magist.conue,

2 l.fi.¶Notandū†secundò,q̄ sicut actio legis Aquil.est pœnalis, non semper actū sed aptitudine,vt infrà ad l.Aqui.§ his autē verbis. sic etiam actio subsidiaria dicitur vltimò data,non semper actu,sed aptitudine,quia interdum datur contra dantes tutores vel curatores autē,quam agitur cōtra ipsos tutores vel curatores.& interdū pòst. Pro cuius notitia habēda,distinguendū est,vt dicit glo.& habetur in glo.in l.j.§.tractemus.ff.de tute.& ratio.distrah. quia vel fuit vnus tutor,vel curator,vel plures. Si vnus, tunc conuenitur primus tutor vel curator,& posteà magistratus,vt hîc.Si verò sunt plures, tunc vel omnes gesserunt curam vel tutelam.aut nullus aut alter tantum.Primò casu conueniuntur ante magistratū, vt ff.de admi. tut.l.Lucius §.pe.& de magi.con.l.duo.In secundo casu idem est, vt ff.de admi.tuto.si plures.In tertio casu distinguendum est, quia vel diuisa fuit administratio tutelæ per iudicem vel testatorem,aut non.In primo casu pro sua gestione quilibet tenetur, & non pro alterius,& posteà magistratus in subsidium,vt ff.de administra. tutor.l.

3 tor.l.Lucius.§.pen.& C.de diui.tut.l.ij. Fallit† tamen istud scilicet, quòd vnus pro alterius contutoris sui parte nō tenet, in quatuor casib. hîc in gl. notatis super verbo, subsidiaria ; quibus additur quintus, qui habet in gl. in verb. prouiderũt. C. de diui. tute. l. ij. allegata. Primus casus est, si tutor cōtutorē vt suspectum remouendũ, nō remouit. Secundus, si tardè remouit. Tertius si remouēdo iura pupilli prodidit. Quartus, si satisdationē non accepit, rem pupilli saluam fore, cùm videret eum non soluendo. vt in d.l.ij. C. de diu. tu. & ff. de administ. tut. l. Lucius. §. pen. Quintus, si cōtutorē ignorantē bona pupilli non instruxit. In secũdo casu. i. cũ nō fuit diuisa administratio tutelæ per iudicē vel testatorē, & vnus gessit & alius nō tunc conuenitur primò gerēs, secundò magistratus, tertiò nō gerēs: nisi casibus suprà expressis, in quibus conuenitur primò contutor, qui non gessit ante magistratũ, vt C. de diui. tut. l. ij. & ff. de admini. tut. l. etiā. & l. Aemilius. in fine. & l. tres tutores. §. itē eis, scilicet pupillis, & similibus. Et tenetur cōuentus, id est, in ius vocatus, insolidũ, quādo nō est facta diuisio. l. j. §. nũc tractemus, suprà allegato. Ha-
4 bet† tamē quilibet quatuor beneficia. Primùm, est beneficiũ ordinis, quādo scilicet aliqui gesserũt, & aliqui non, vt ff. de magistratib. cōueniendis. l. j. §. vsq; adeò. Habet secundò alia beneficia, puta diuisionis, cessionis, & vtilis actionis sine cessione: & hoc quādo gessit sine dolo, quia si dolo gessit, solùm habet vnũ beneficiũ, scilicet diuisionis, vt notatur per Bar. in l. j. C. de transac. Et datur ista actio in hæredes, de dolo & lata culpa: de quibus ipsi etiā tenētur, quāuis defunctus etiā teneatur de leui culpa ff. de magistr. cōueniē. l. nō similiter. Conueniuntur etiā existimatores, quorum culpa iñ idóneè satisdatio facta est, vt ff. de magistra. conuiē. l. j. §. diuus. quia existimatio debet fieri debitè & in debita qualitate, vt ff. de in ius vocan-
5 do. l. j. Ex† administratione reipublicæ cōuenitur prius gerēs, & nominator gerētis, quàm collega. l. quoniā. ff. de conuenien. fis. debito. li. x. & de isto vide glo. magna in l. imperator. ff. ad municipales, in
6 verbo nominauerit. ¶Opponitur † sic cōtra prædicta, & videtur quòd textus cōtinet implicationē, quia primò dicit, quòd dantes tutores vel curatores cōueniũtur actione subsidiaria, & posteà dicit, quòd præfectus, prætor, & quibus ius dandi tutores est, ista actione nō tenētur. Solutio. Triplices sunt iudices in proposito. Nam quidam dant tutores & curatores, & non accipiũt satisdationē. Et quidā dāt tutores & accipiunt satisdationē, de quibus loquitur l. Aemilius. ff. de admin. tuto Et quida non dant tutores, sed accipiunt satisdationē, vt tabelliones & milites iustitiæ. Quādo ergo dicitur, quòd non tenētur, intelligitur de primis iudicib. i. maioribus, vt not. gl. in ver

bo, cessã

po cessauerat.d.l.Aemilius.ff.de admi.tut.alij autẽ tenẽtur in subsidium,vt C.de magi.con.l.fi.Instit.de attiliano tuto.§.penult.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM, VEL CVRATORVM TITVLVS XXV.

Ictũ est suprà,quibus modis tutela finitur, & in §.fi.illius ti.qualiter tutores desinunt esse per excusationẽ & remotionẽ.Sequitur ergo videre, ex quib⁹ causis possunt tutores vel curatores se excusare ; & postea, ex quibus causis sunt remouendi propter suspicionẽ, & de isto dicetur ti.prox. Et diuidit hic titul⁹ in duas partes principales.In prima ponũtur causę,propter quas excusatur quis à tutela vel cura. In secunda ibi, quæ autem, ponuntur aliqua generalia documenta ad istum titu. & ad aliquos præcedentes. Prima pars subdiuiditur in xiiij.particulas,quia totidem sunt causæ, quibus à tutela vel cura quis excusatur,& patebunt partes in processu.

§. Excusantur autem.

1 *A tutela,& cura,quæ excusent.*
2 *Roma.Et eius priuilegium:& quàm latè pateat.*
3 *Italia,est domina Prouinciarum.*
4 *Tutela,& cura sunt munus publicum.Limit.nu.9.*
5 *Nepotes non prosunt,patre viuo.*
6 *Posthumi non prosunt Item,nec naturales:nec bastardi.*
7 *Mortui fictione iuris,aliquando dicuntur viui:& econtrà.nu.10.*
8 *Liberi,an excusent quem à munere publico.*

1 Filij†vel filiæ,& liberi ex filio,loco patris,naturalis & legitimi,in potestate vel emãcipati,viui vel mortui in bello,tres Romæ, quatuor in Italia,& quinq; in prouinciis,excusant quẽ à tutela & curã,
2 quæ sunt munus publicũ.Hoc dicit.¶Notandũ † primò,quòd Roma priuilegiatur super alias ciuitates,quia ibi est caput mũdi,vt supra de satisda.tu.§.fi.& extenditur istud priuilegiũ ad centum mil-
3 liaria,vt ff de offi.præfe.vt.l.j.§.cũ vrbẽ.& Italia † est domina Prouinciarũ,vt C.fine censu & reli.fun.compar.non posse.l.omnes.Et ideò in istis minor numerus excusat. Et licet aliquæ aliæ Prouinciæ habeant idẽ ius ciuile,quod est in Italia, sicut Agrippinenses.i. Colonienses,non tamen habent istud priuilegium,propter tributa
4 quæ dantur in Italia,vt ff.de censib.l.j.& fin. ¶Notandum † secundò,quòd tutela & cura,sunt munus publicũ, vt ff.de verb.signifi.l.
5 pupillus.§.munus. ¶Notãdum † tertiò,quòd nepotes non prosunt nisi

nisi patre mortuo, vt C.de his,q nu.libero.l.ij.lib.x.facit l.ij.§.aux i liātur.ff.de excusa.tut.& §.quotcunque.Et licet sint plures nepotes cōputantur tamē loco vnius,scilicet patris sui,vt ff.de excus.vt. l.ij. & per nepotes etiā intelliguntur nepotes ex filio,quia æquè sunt in potestate.Et etiā istud locum habet in successionibus,vt isti succedāt loco patris,vt infrà de hęredi.quę ab intesta.deferun. §.cùm filius.Et licet nepotes ex filia nō prosunt auo materno,alteri tamen prosunt,vt C.de his,qui num libero.l.v.lib.x. ¶Notandū † quartò, ꝙ nondū nati,sed existētes in vtero,vt posthumi,nō prosunt, vt in l.ij.§.qui autē in vē.ff de excusa.tuto.naturales etiā & bastardi non prosunt,vt notatur in l.ij.§.oportet autē.&.§.legitimos.ff.de excu.

7 tut.& no.in glo.in verb.legitimos. ¶Notandū † finaliter,quòd qui pro republica moriūtur,intelligūtur viuere in perpetuū,quia rempu.custodiētibus,adiuuātibus,augentibus,datus est locus gloriæ in cœlis,vbi beati sempiterno æuo fruūtur,vt dicit Tull.Ex quo patet,quòd mortui fictione iuris interdū dicūtur viui,vt hîc,& ff.ad l. Aquil.l.qua actione.§.si quis in colluctatione.sicut viui,quandoque dicūtur mortui,vt deportati ff.de con.tab.l.j.§ j.& §. pen.in fin.& serui,vt ff.de regulis iuris.l.quod attinet.si tamen filij mortui sunt ex causa belli,vt obsides facti ibi moriūtur,vel ibi vulnerati posteà moriūtur,nō prosunt,vt ff.de excusa.tut.l bello. ¶Opponitur primò,sic,& videtur,ꝙ emancipati non prosunt,per l.amicissim.ff.de excu.tut.Solutio.Illa lex loquitur vbi pater petebatur curator filij sui emancipati.& ideò non habet excusationē,quia beneficio quod habeo propter te,non debeo vti cōtra te, vt ff.de mino. l. si iudex circunuentò.& ideò licet vxor militis vel Doctoris.habeat priuilegiū à marito suo,vt vocetur domina,illo tamē priuilegio vel simili, nō potest vti cōtra maritū,vel hæredes eius,vt notat Bar. in l.si post

8 mortē.ff.de contra tabu.¶Opponitur † secundò,& videtur, quòd liberi non excusant aliquem à munere publico,per l.sextum.§.munus.ff.de vocati.num.Solutio.Illa lex loquitur de munere patrimonij,vel de munere cui annectitur honor:sed hîc loquitur de mune-

9 nere onerū ciuiliū.¶Opponitur † tertiò per modum reipublicæ,& videtur,quòd tutela non est munus publicum,per l.athletæ. & per l spadonē.ff.de excusati.tutorum.Solutio.Lex athletæ, loquitur de munere publico authoritate & vtilitate:tutela autem est munus publicū authoritate,sed vtilitate,saltem principaliter,licet bene ex consequenti:expedit enim reipu.vt quis sua re bene vtatur,& ideò sunt tutores:vt suprà de his,qui sui vel alieni iuris sunt. §. si.l.autē, spadonem.loquitur de illo,qui habuit generalem remissionē munerum,sub qua non debuit comprehēdi tutela,fauore pupillorum:

sicut

ſicut etiã in generali intelliguntur ſpecialia excepta in pluribus legibus, vt ff.de legat.iij.l.vxorẽ.§. felicisſimo. ¶Opponitur quartò, & videtur, ꝙ mortui proſunt: quia monachus dicitur mortuus, vt in l.Deo nobis auxiliũ.C.de epiſcopis & cleri.& tamen monachus
10 ꝑdeſt.Solutio.†Licet monachus ſit mortuus mũdo, viuit tamẽ potius, quàm ille, qui moritur in bello, qui tamẽ dicitur viuere regi tẽporali: nã monachus mortuus eſt in bello principis æterni.Spiritualia verò ſunt multò potiora tẽporali.vt notatur in c. per venerabilem.extrà qui fil.ſunt legiti.arg.l.miles.& ibi glo. ff.de re iudica. ¶Opponitur finaliter, & videt, ꝙ vulnerati filij in bello, & posteà mortui, proſunt, quia dicit Bal.& etiã Cyn.in.l.j.§.ex incendiis. ff. de incen.ruina.& naufra. ꝙ ſi aliqua ciuitas promittit ſtipendiariis ſuis, quòd ſolueret equos mortuos in bello, tunc tenetur talis ciuitas etiam de equis vulneratis.Solutio.Non eſt ſimile, quia ſtrictius loquendum eſt in excuſatione tutorum.fauore pupillorum.

§. *Item diuus.*

1 *Adminiſtrans res fiſcales, excuſatur à tutela, & cura. Et quid de abſente cauſa Reipubl.*

2 *Semeſtria.qua.*

3 *Abſentes, ac etiam ſe præparantes ad iter, cauſa reipubl. excuſantur à tutela & cura.*

4 *Reipubl.qui ſeruierunt, priuilegijs gaudent, pro temporis impenſi modo.*

5 *Reipubl.cauſa volentes abeſſe, & habentes tutelam, debent petere curatorem vel actorem.*

1 Sũmatur ſic: †Adminiſtrãs res fiſcales, excuſatur à tutela & cura: abſens etiã cauſa reipublicæ, excuſatur à tutela noua vel cura ſuſcipiẽda, per annũ poſt reditũ ſuũ, nõ autẽ à tutela vel cura prius habita, ſed datur curator loco eius, tẽpore abſentię ſuę, & eo reuerſo, ſtatim recipit adminiſtrationem. Hoc dicit, & patet intellectus textus.
2 ¶Notandũ †primò, ꝙ imperatores cõſueuerũt ſex mẽſibus vacare ſtudio & cõponere libros, & aliis ſex mẽſibus vacabant bellis: & ſcripta in illis libris dicũtur ſcripta in ſemeſtrib. vt ff.de origi.iu
3 ris.l.ij.§.ex his. ¶Notandũ †ſecũdò, ꝙ nõ ſolùm excuſantur abſentes, ſed etiã præparãtes ſe ad iter cauſa Reipublicę, vt ff.de procuratorib⁹.l.filius.ibi dicitur de his, qui affuturi ſunt. Et ideò ambaſiatores & legati pręparãtes ſe, excuſantur, quia idẽ iudiciũ eſt de eo: quod eſt, & quod in fieri exiſtens, ipſi eſſe propinquũ eſt, vt ff.ex quib.cauſis maio.l.ab hoſtib⁹.§.ſed quod ſimpliciter. Et ideò etiã licẽtiati pręparãtes ſe ad inſignia doctoralia, debẽt gaudere priuilegio ſicut Doctores vt eſt notabilis glo.penult. ff.de teſta.milit.Exiſtentes

ſtentes etiã in iſtorum comitiua, id eſt, comites ſiue ambaſiatores, dum ſint inter numerũ, etiam excuſantur, vt l. adminiſtrantes. §. fin.
4 ff. de excuſa. tuto. ¶Notandũ † tertiò, quòd illi, qui ſeruierunt reipu blicæ, vt milites, & alij qui honeſtè miſsi ſunt, per viginti annos, excuſantur in perpetuum: & qui per xvj. annos, excuſantur quadriennio: & qui per duodecim, triẽnio: & qui vltra quinque annos ſeruierunt, vno anno, ſed qui octo, duobus. Sub quinque autem annis non excuſantur niſi iure communi vt ff. de excuſa. tuto. l. ſed & ſi
5 milites. ¶Notandum † finaliter, quòd illi, qui cauſa reipubl. volunt abeſſe, & habent tutelam, debent petere curatorem vel actorem, qui in abſentia eorum adminiſtret, aliâs eorum periculo geritur adminiſtratio, vt C. ſi tutor cauſa reipublicæ abſit. l. j.

§. *Et qui poteſtatem.*

1 *A tutela & cura, quæ cauſæ excuſent, per diſcurſum, vſque ad nume. 2.*
2 *Poteſtatem habentes excuſantur à tutela & cura.*
3 *Alienatiò bonorum, in fraudem creditorum præſumitur non minus de maiori parte, quàm de omnibus.*
4 *Tutelæ tres oncroſæ, vel curæ, non affectatæ, an excuſent quem à tutela, & cura, & nu. 5. 6.*
7 *Fratres habentes vnum patrimonium, & ſimul habitantes, an teneantur ſolùm ad vnam exactionem impoſitam per ciuitatem.*
8 *Paupertas, bona eſt: & excuſat à muneribus publicis.*
9 *Paupertas, quomodo hîc accipiatur.*
10 *Infirmitas, vel morbus, an excuſet à tutela.*
12 *Literatus, comparatur nobili: & præfertur illiterato.*
13 *Inimicitia an excuſet à tutela. diſting. nu 15.*
14 *Inimicitiæ ſunt duplices.*
16 *Inimicitia capitalis quæ.*
17 *Quæſtio ſtatus, excuſat à tutela.*
18 *Inimicitia, an repellat teſtem.*
19 *Annor. lxx. quis dicatur.*
20 *Clericus, poteſt eſſe tutor, vel curator. Quid de Epiſcopo & monacho.*
21 *Grammatici, Rhetorici, & medici, docentes in triuio, an excuſentur à tutela & cura. Quid de docentibus in quadriuio. Quid de Doctoribus.*
22 *Studia adulterina.*
23 *Scholaris vt gaudeat ſtudij priuilegijs, debet inſcribi matriculæ. Et quid de magiſtro.*
24 *Excuſari, quomodo hîc accipiatur.*
25 *Miles, an poßit eſſe tutor.*

Summat

Sũmatur sic:†Duodecim sunt causæ,propter quas quis excusatur à tutela vel cura.Prima est,propter potestatem,quia habens illam, excusatur à noua tutela vel cura,sed non à suscepta,quia susceptam deserere non potest.Secũda,propter litem quam habet tutor vel curator cum pupillo vel adulto minore,si sit lis de omnibus bonis,vel de hæreditate,aliâs nõ.Tertiò,excusatur quis,propter tria onera tutelæ vel curæ nõ affectatæ diuersorum patrimoniorũ,& non pupillorum.Quartò,propter paupertatem,vt si quis se imparẽ oneri possit docere.Quintò,propter infirmitatẽ.Sextò,propter literarum imperitiam.Septimò,propter inimicitias,id est,si pater aliquem dederit in testamento tutorem vel curatorem propter inimicitiam, talis habet excusationẽ,sicut nõ excusatur è regione,si se administraturum patri pupillorum promiserat:etiam nõ excusatur,qui hoc solo vtitur subterfugio,quòd patrem pupilli non cognouerit:propter inimicitias verò capitales,quas cum patre pupillorum nõ adultorũ exercuit,si recõciliatio nõ interuenerit,à tutela & cura excusatur. Octauò,qui quæstionẽ status à patre pupillorũ passus est.Nonò,maior lxx.annis à tutela & cura excusatur.Decimò,minor xxv.annis, ad tutelam prohibetur aspirare.Vndecimò,propter militiã.Duodecimò,grammatici,rhetores,& medici exercentes Romæ, vel in patria suã,& si sunt intra numerum,excusantur à tutela, & cura.Hoc
1 dicit vsque ad §.qui autem.¶Notandũ primò,†quòd habẽtes potestatem sunt,sicut præfectus vigilũ,annonæ,& similes,vt C. de modo mulctan.l.eos.& excusantur à tutela & cura,vt hîc dicitur, & ff.
3 de excus.tutorum.l.administrantes.¶Notãdũ†secundò,quòd idem est,esse litẽ de omnibus bonis,& maiori parte bonorũ,vt ff.de excusatio.tutorũ l.propter litem.Et ita præsumitur alienatio in fraudẽ creditorũ,si fiat de maiori parte,ac si fieret de omnibus bonis.l.omnes.§.Lucius.ff.de his qui in fraud.credi.facit infrà de actio.§. item
4 si quis in fraud.notabili ij.¶Notandũ tertiò,†quòd tres onerosæ tutelæ vel curæ non affectatæ,excusant quẽ à tutela vel cura, quandiu aliquis administrat illas tres tutelas:secus si nõ administrat illas omnes,quia tunc nõ excusaretur à quarta.l si is qui tres.§.fin.ff.eo. Debent etiã istæ tutelæ esse diuersorum patrimoniorum, quia plurium pupillorum vnum patrimonium habentiũ, dicitur vna tutela Non enim numerus pupillorũ,plures tutelas facit,sed separatio pa-
5 trimoniorum,vt hîc in glossa. ¶Notandum † quartò, quòd sufficit ista onera esse in vna domo,vt si pater habeat duas tutelas, & filius vnam,excusantur,vt ff.de excusa.tutor.l. diximus.Et dicitur onera, quia si sunt leues tutelæ,nõ excusant in isto numero,sicut è regione si sit vna tã grauis tutela,vt æquiualeat tribus, præstat excusationẽ

 vt ff.de

vt ff.de excusa.tutor.l.si is,qui tres.& in simili dicit Bal.in Authen. sed nouo iure.C.de seruis & fugi.quòd licet fur de iure nō posset pu niri morte,nisi tertiò furatus sit,quia tūc dicitur famosus latro,vt l. capitaliū.§.famosus.ff.de pœnis. si tamē vnū furtū fecerit, quod tri-
6 bus æquiualuit,puniendus est morte.¶Notandū†quintò, quòd tutela affectata nō excusat.l.tria onera.ff.eodem.& ponit in glossa rationem,quia hoc portat quis leuiter,quòd portat libenter,vt hîc,& idē est de absentia causa Reipublicæ,vt ff.ex quibus causis maio. l. & qui data Et ideò ambasiatores practicantes legationem suā prece,vel munere,ex quo per hoc declarantur eā affectare,si in via spolientur,non possunt petere restitutionē,vt notant Docto. in l.inter causas.§.nō omnia.ff.mandati & Bart.in l.si seruus.§.quod verò.ff. de furt.Et istud facit contra simoniacos,qui emunt officia,quia per talia nō excusantur ab his,à quibus ipsum officiū eos excusaret.l.&
7 qui data opera.ff.ex quibus causis maio.¶Notandū†sextò,circa gl. ibi,si quis tutor.quòd ista glo.coniuncta text.facit argumentū,si ponatur aliqua talia vel præstantia in ciuitate,quòd fratres habentes vnum patrimoniū,debent soluere tantùm vnam talliam vel præstātiam:secus si habēt diuersa patrimonia,quanquam etiam in eadem domo morentur,de quo per Barto.in d.l.diximus.§.si pater.
8 ¶Notandū†septimò,circa §.& propter paupertatem,quòd paupertas excusat quem à muneribus publicis, &c. Nota, quòd paupertas prodest,à quo prodesse liberet nos omnipotēs Deus,de quo per Cy. l.id quod pauperibus.C.de episco.& cleri.& suprà dictū fuit,ex qui
9 bus causis manumittere non licet.¶Notandum †octauò,quòd paupertas nō accipitur,hîc sicut in l.nōnulli.ff.de accusā.vbi pauper dicitur, qui nō habet quinquaginta aureos.Nec accipitur pauper pro eo cuius facultates minores sunt,quàm bona pupilli,de qua in l.paupertas.ff.de excusatio.tut.sed accipitur hîc pauper,& impar oneri, pro eo qui laboribus est implicitus,& tota die victū proprio sudore quærit,quod facit in argumētū,si testator legauit cētū pro pauperibus puellis maritādis(sicut in hac insigni ciuitate,per quendā ciuem dispositum est)possent ex illis maritari puellæ,quæ faciunt aliquod opus manuale,& quæ victum & amictum quærūt per labores,secūdum Bar.in l.paupertas.ff.eodē.Quanquam aliàs bene habeatur ratio officij & ministerij in eo,qui præstare tantū debet,quantum potest,vt notat glo.si quis argentū.§.sed & si quis.C.de donatre Similiter habetur etiam talis ratio in filio.qui petit alimēta à patre l.j.§.si quis à liber.ff.de liber.agnoscen.Et qualiter probetur paupertas,& quis eam probare habet,dicit Bart.in l.si cōstante.solu.matri.
10 ¶Notādum†nonò,quòd infirmitas vel morbus,excusat à tutela,si sit perpe

sit perpetua, vt hîc, & C. qui mor. l. j. lib. x. Sed si infirmitas sit temporalis, datur interim curator, vt ff. de excusa. tuto. l. nō solū. Et quia infirmitas excusat à tutela, sequitur etiā quòd excusat ad non comparendum in iudicio, quià si iudex cōtra infirmū absentē ferat sententiam scienter, est ipso iure nulla: sed si ignorāter, sentētia est per restitutionem rescindenda, vt notat Bart. in l. quæsitum. ff. de re iudi. & ideò cautela est, vt ægrotans semper insinuet iudici suam ægri
11 tudinem, secundū Bar. in d. l. quæsitum. ¶Notandum † nonò adhuc, quòd literatus admittitur ad aliquid, ad quod non admittitur illiteratus, vt hîc, & in Authēti. de iudic. §. j. collatio. vj. Et literati comparantur nobilibus. ff. pro socio. l. v. Et ideò in præbendis & canonicatibus, priuilegiantur literati sicut nobiles, facit c. de multa. extrà de
12 præben. & c. ad decorem. extrà de institu. ¶Notādū decimò, † quòd si pater dat aliquē tutorē filio suo vt vexetur, videtur hoc facere propter inimicitiam, & ergo talis excusatur: sed si aliqua sit inimicitia inter patrē pupilli, & tutorem, sequens testamentū nō præstat excusationem, quia pater videtur illā remisisse, dando talem filio suo tutorem, vt ff. de excusa. tuto. l. Athletæ. §. dat remissionē. ¶Notandū
13 vndecimò, † quòd si aliquis promisit se acceptaturum tutelam, non excusatur, quanuis aliâs excusaretur, vt hîc, & ff. de testament. tutel. l. ex sententia. Si tamen se scripsit in testamēto, adhuc excusatur, nisi sit valde idoneus, vel pater eum approbauit, vt notat Barto. in d. l. ex sententia. Et idē videtur de executore testamenti, quòd si promittat se executurum, cogitur facere, vt in c. religiosi. de testamen. lib. vj. Et ratio est, quia faciens actū contrarium priuilegio suo, videtur priuilegio renuntiare, vt notat Cynus in l. volūtaria. C. de excusat. tuto. & Innocen. in c. accedētibus. extrà de priuilegiis. ¶Notandum
14 † duodecimò, ꝙ inimicitiæ sunt duplices, capitales & leues. Si sunt
15 capitales siue graues, tūc aut tutela est testamētaria, aut alia. † Si primum, tūc si interueniant post testamentū, excusant, vt §. si aūtē ante testamentū, & posteà datur tutor in testamēto, nō excusant, quia videtur recōciliare: & hoc, nisi faciat testator testamētū, quod grauet tutorē, & pluribus negotiis eū implicet. l. Athletæ. §. dat remissionē. ff. eod. Et hoc intelligēdū est etiā, si inimicitiæ tales ortæ sint ex culpa tutoris, quia tūc non intelligeretur recōciliare: quia offensi est remittere, & nō offendentis, vt d. §. remissionem. si verò loquatur de alia tutela, tūc excusant, quia nō est locus cōiecturationi remissionis. Si verò inimicitiæ sunt leues, nō excusant aliquē, quia leuis iniu
16 ria nō reuocat legatū. ff. de adimen. leg. l. iij. in fin. † Dicit aūt inimicitia capitalis, quādo tātū incandet aliquis contra eū, quòd velit eū morte obire, nō tamē est facile determinabile, quę inimicitia dicatur

capitalis,eò quòd multis modis dicitur talis inimicitia. ¶Notandũ
17 †tertiodecimò,quòd quæstio status est,si pater pupilli dixit,interdũ tutorem,esse seruum suum,vel libertũ,vt notatur infrà de actio. §. præiudiciales & ratio est,quia aliàs assimilatur ista quæstio accusationi mortis,vt ff.quòd metus cau.l.isti.§.j.& sic est inimicitia capitalis,& excusat ista quæstio quem à tutela,si nõ moueatur fraudulẽter,quia tunc nõ excusaret. Et est simile de inimicitia.l.Athletę.§.
18 amplius.ff.eod.l.ij.§.fina.ff.si quis cautio quod facit†ad testes,quia testes propter inimicitiã repelluntur à testimonio. Si autem huiusmodi inimicitia cautelosè introducit,sicut exẽpli gratia,Volo ꝓducere testẽ contra te,& tu procuras,quòd ille dat tibi alapã ad finem vt excipias cõtra eum de inimicitia,quia talis frauduleta inimicitia non prodest,vt notat Bar.l.j.§.cùm quis latrones, ff. de quæstioni-
19 bus.¶Notandum†quartodecimò,quòd ille dicitur lxx. annorum, qui annum septuagesimũ compleuit.ff.de iure immunita.l.iij. Aliàs enim nõ esset maior lxx.annis,vt ff.de minori.l.iiij.§.minorem. Et patet hîc aliquid fieri propter seniũ,quod aliàs nõ fieret,vt ff.de iu
20 re immuni.l.semper.¶Notandũ†quintodecimo,quòd miles Christi,id est,clericus,potest esse tutor vel curator,& habet deliberationem quatuor mensium,sed non cõpellitur, vt notatur in Authenti. presbyteros.C.de episc.& cler.Episcopi tamen & monachi,nõ possunt esse tutores iure ciuili,vt in Auth.presbyteros.iure tamẽ canonico possunt,vt in glo.in c peruenit.lxxxviij.distin.Sed milites seculares non possunt esse tutores,vt ff.qui tuto.dari pos.l.armatę.§. mi
21 litiæ.¶Notãdũ†finaliter,quòd grãmatici,rhetorici,medici,exercentes in triuio excusantur,vt hîc dicitur,& ff.de excusa.tuto.l.si duas. Exercentes autẽ in quadriuio,id est,in arithmetica,musica, geometria,& astronomia,nõ excusantur,vt ff.de excusa.tuto.l.geometer. Doctores autẽ iuris non excusantur,vt notatus in l. sed reprobare. ff.de excus.tuto.nisi in Roma,quia Roma est cõmunis patria. ff. ad municipa.l.Roma.vel nisi sint in cõsilio principis.C.de excusa. tut. l.iurisperitos.Prædicti tamen,scilicet grãmatici,etiam nõ excusantur,nisi sint intra numerũ descripti, qui nõ potest esse vltra x. vt ff. de excusa.tuto.l.si duas.non etiã excusantur nisi Romæ,& in patria sua,& in studiis priuilegiatis,vt est studiũ Bononien. quod incepit sub Theodosio,anno domini cccc.xxj.vt in glo.in. verbo hoc autẽ. in prooemio Digestorum.& studium Parisien.quod incepit sub Carolo magno,qui incepit regnare anno octingentesimosecũdo secũdum chronographos.Si enim exerceãt in ciuitatibus, in quibus nõ
22 est studium priuilegiatũ,nõ excusantur,quia † illa vocãtur studia adulterina,vt in gl.& per Bal.in l.sed reprobare.ff.de excus.tut. Et

debent

debent isti exercere per se,& non per aliũ:non excusantur,vt ff.de
23 excusa.tut.l.fi.†Ex quo patet,quòd scholaris volens gaudere priuilegiis studij,debet inscribi in matricula,vt in glo.in l.j.C.de offi ini lit.& si non studeat vel studium dimittat per quinque annos, non gaudet amodo priuilegiis studij,vt in l.ij.C.de primicerijs lib. xij. vel etiam si transferat se ad aliud officium,vt in l.legatum.§.ex officio. ff. de lega.iij. vel etiam si scholaris sit multum deuius & discholus,vt in l.si duas.§. decet.ff.de excusatio.tuto.Et gaudet magister eisdem priuilegiis,sicut scholaris, vt in glos.l.j. C. de excusatio artificum.lib.x.In qua glossa etiam habentur isti versus:

Discere si quaris,doceas,sic ipse doceris:
Nam studio tali tibi proficis atque sodali.

¶Opponitur primò sic,& videtur,quòd habẽs potestatem,etiã excusetur ab incepta tutela,per l.iurisperitos.C.de excus.tut.Solutio. Illa lex loquitur de illis,q sunt apud latus vel in cõsilio principis,& tales excusantur etiã ab incepta tutela.¶Opponitur secundò,& videtur quòd habẽtes litẽ cum pupillis,non possunt esse tutores, licet nõ sit de omnib9 bonis,vel maiori parte,vel hæreditate, per §.primũ.in Authen.vt hi,qui obliga.perhi.se habere res minorum. coll. vj.Solutio.Illud est nouum ius,& corrigit istud, quia hodie etiam debitores non possunt esse tutores sal: legitimi vel datiui.De quo etiam suprà dictum est de authori.t.to.in §.fi.¶Opponitur tertiò, & videtur,quòd existens in aduersa valetudine perpetuò, saltem nõ est excusandus,quia nõ potest esse tutor,per l.j.ff.de tutelis.Solutio.
24 †Excusari.capitur hic impropriè,vt extendit se ad nõ posse esse tutorem vel curatorẽ.sicut etiã dicitur hîc in §.minores.quòd excusabantur.¶Opponitur quartò,& videtur,quòd ille §.similiter eũ, qui literas,cõtradicat sibiipsi:quia primò dicitur,quòd illiterat9 excusatur:& posteà dicitur,quòd sufficit ad administrationẽ.Solutio.Primò loquitur de illiteratis,simplicib9 & rudibus,sed posteà loquitur de industriosis & expertis.Illi enim nõ excusantur, vt notatur in l. athletæ.§.de rusticis.ff.de excusa.tutor.Et possunt illi esse iudices & scabini,vt notatur in l.j.ff.quod quisq; iuris statuit,quia experti in causis possunt dare iudicium,vt C.de iudi.l.penul.sicut etiã possunt esse decuriones,vt C.de decuri.l.expertos.lib.x. Sed nõ possunt esse aduocati,quia illi debẽt quinq; annis studuisse,vt C.de aduocã diuer. iudicio.l nemini.¶Opponitur quintò,& videtur, quòd nõ oportet maiorem cõpleuisse lxx.annũ,per l.ad rẽpublicã.ff.de muner.& hono.Solutio.Nõ loquitur ibi de munere tutelæ vel curæ, sed de aliis muneribus.Sed replicatur per l.fi.C.de his,qui ętate.lib.x. vbi dicit

de quinquaginta quinq; annis.& per l.inuiti.ff.de testibus.vbi dicit de lx.annis.Solutio.Lex ista finalis loquitur de custodia murorũ. Et dicit Bar.ꝙ scholares excusantur à custodia murorũ,vt in.l.ij C.de his qui ætate.lib.x.& lex inuiti,loquitur de reuerentia, quæ est exhibẽda illis,qui sunt prouectæ ætatis.¶Opponitur†sextò,& videt quòd miles põt esse tutor,per l.propter magistratũ.ff.de excusa.tuto & per l.adigere.§.quãuis.ff.de iure pat.Solutio.lex propter magistratũ.loquitur respectu cõmilitonis,& sic potest esse tutor. Et l.illa adigere,loquitur de militibus nostri t poris,de illis pręcipuè,qui nõ occupãt se in reb⁹ militarib⁹,sed potius in negotiation.Illi tñ vt milites sunt honorãdi,nec possunt torqueri,vt i l.militia.C.de quęstio.

§.*Qui autem vult se ex.*

1 *Excusationibus pluribus propositis,vna non probata,nihilominus alia probari possunt,infra tempus constitutum. Quid de exceptionibus.nu.2.*
3 *Exceptiones debent specificè proponi.*
4 *Excusatio,quid differat ab appellatione.*
5 *Excusationis cognitio infra quot dies terminanda.*
6 *Milliare,quot passibus constet.*
7 *Distanti vltra centum milliaria,quantum tempus dabitur.*
8 *Procurator datus simpliciter,intelligitur datus ad omnes causas.*
9 *Tutor an teneatur ignorantiam suam probare.*

1 Sũmatur sic:†Propositis pluribus excusationibus,vna nõ probata, nihilominus aliæ probari possunt,infra tẽpus constitutũ, & volens se excusare,nõ debet appellare,sed intra quinquaginta dies,ex quo cognouit se tutorẽ vel curatorem datũ, debet excusationem suam proponere,si sit infra centesimũ lapidẽ à loco,vbi datus est tutor,& si vltrà,habebit pro quibuslibet xx.milliaribus vnũ diem , & super hoc xxx.dies,& tutor datus simpliciter,intelligitur datus ad omnia
2 bona.¶Notandũ†primò,ꝙ illud,quod dicitur hic de pluribus excusationibus,potest etiã intelligi de exceptionibus,& sicut nõ oportet in principio omnes excusationes ꝓponere,quia intra tẽpus possunt nouę proponi & probari:sic etiã in exceptionibus vna non probata, possunt aliæ probari,etiã quæ nõ sunt propositæ in initio causæ.Et hoc est,quod aduocati habẽt in practica,dicentes hęc infrà scripta: Dico,propono & excipio,& ad probandũ ea admitti peto, inquantũ faciunt pro victoria causæ partis meæ,& nõ aliàs, ad superfluas probationes minimè me adstringẽs,de quo ꝓtestor. Et facit ad istũ
3 §.l.propter litẽ.ff.de excusati.tut. Exceptiones†tamẽ specificè debẽt proponi,nec sufficit eas ꝓponi i generali,vt no.Bal.in.l.scire oportet §.scire.ff. de excusatio.tutorũ. Et ideò aduocati frustra ponunt

dicendo

4 dicendo in genere, alijs exceptionibus mihi saluis. ¶ Notādū † secūdò, ꝙ excusatio differt ab appellatione, quia appellatio deuoluit causam ad aliū iudicē, vt C. de app. l. eos. Sed cognitio excusationis manet apud iudicem corā quo est proposita. Appellatio etiam fieri debet infrà x. dies, vt in Authē. hodie. C. de appel. Sed excusatiō fieri pōt intra quinquaginta dies, vt hîc, & à datione tutelæ nō appellat. vt hîc, & C. de app. l. hi, qui. Ratio aūt quare in alijs muneribus appellatur infrà x. dies, & in datione tutelæ excusatio pōt fieri infrà quinquaginta dies, est, quia in alijs muneribus cōsistit vtilitas reipublicæ, & ideò celerius in illis proceditur, ne respublica per dilationē periclitetur, vt vult Cy. in d. l. hi, qui. Et debet excusatio fieri in scriptis, vt l. scire. ff. de excu. tuto. Si tamē fiat sine scriptis, nō redditur processus nullus, vt hîc dicit Io. Fa. & habetur in gl. in c. prudentiā.
5 extrà de off. deleg. ¶ Notandū † tertiò, ꝙ isti quinquaginta dies cōputari debet à tēpore notitiæ dationis tutelæ, & cognitio causē excusationis finiri debet infra quatuor menses, in quibus etiā cōtinētur isti quinquaginta dies, vt in l. quinquaginta ff. de excu. tuto. Cognitio aūt causæ in alijs muneribus finiri debet infra duos mēses, vt C. de tēpo. appel. l. ij. Et præsumitur tutor datus ignorare dationem tutelæ, quādiu non cōstat eum scire, vt ff. de admi. tuto. l. hic autem. quia in facto alieno tolerabilis est ignorantia, vt ff. de probat. l. ve-
6 rius. ¶ Notādū † quartò, ꝙ per lapidē intelligitur hic milliare, quia milliaria solent distingui per positionē lapidis. ff. si quis cau. l. j. Et faciunt mille passus millitare, & quinq; pedes passum, vt in gl. in l. iij. ff. de verb. signi. Et continet pes xv. digitos, vt in gl. in c. sicut antiqtas. xvj. qō. iiij. Dicunt tamen canonistæ, & bene, ꝙ milliare debet accipi secundū consuetudinē loci, in c. statutū. de rescri. lib. vj. & ibi glo. Dicit autē Bar. ꝙ ista computatio fieri debet secundū viā magis vsitatā, & nō per rectū vel obliquum, nec debet fieri à portis ciuitatū, sed à cōminentijs ædificiorū, in l. j. ff si quis cautio. ¶ Notā-
7 dum † quintò, ꝙ æquale tempus datur pro excusatiōne distantis à loco dationis tutelæ, infra centū milliaria, & supra: nisi distet vltra quadringēta milliaria quod sic declaratur: Si enim distat infra centum, habet quinquaginta dies, & si distet vltra cētū, habet pro quibuslibet xx. milliarib⁹ vnū diē. & adhuc. xxx. dies, vt ff. si quis cau. l. j. Ponat ergo, ꝙ distet ꝑ cētū & xx. milliaria, pro cētū habebit v. dies quia qnquies xx. faciūt. c. & pro alijs xx. qui sunt vltra cētū, habebit vnū diē, & ita hēbit sex dies, & ex cōi additiōe xxx. & ita ī toto habebit solū xxxvj. dies, qui debēt compleri vsq; ad. l. Verū hoc est ex mēte legis, nō aūt ex verbis, l. scire. §. aliud aūt. ff. e. Et si distet ꝑ trecēta milliaria hēbit xv. dies ꝑ qbuslibet xx. milliarib⁹. & xxx. ex cō

muni additione,& ita habebit xlv.dies,pro quibus datur quinquaginta,& sic non habet plus distans per trecēta milliaria,quā alius,& si distat per quadringēta milliaria,habet xx.dies, & cū xxx additis præcisè,habet quīquaginta,& si vltra distet p xx.milliaria,habebit quinquaginta & vnū dies.& sic consequenter.Ex quo clarè intelli-
8 giť glo.hic super verbo cōputari.¶ Notandū † finaliter , ꝙ sicut tutor datus simpliciter, intelligitur datus ad omnia bona, sic etiam procurator datus simpliciter,intelligiť datus vel constitutus ad oēs causas,vt vult Bar. in l.§.si pupillus.ff de tutelis.¶ Opponitur primò contra prædicta,& videť,ꝙ non probata vna excusatione, non debet quis admitti ad probandum alias,per l.contra maiores.C. de inoffic.testamen.Solutio.In illa l.voluit ille contraria proponere: quod nō potuit etiā ab initio,& ideò tanquā sibijpsi contrarius,non fuit audiendus.¶ Opponitur secundò,& videtur,ꝙ ab excusatione dationis tutelæ potest quis appellare,per l.cùm in vna.ff. de appe. Solutio.Ibi non appellabatur à datione tutelæ,sed à sententia cōtra excusationē lata,à quā bene potest appellari,vt ff. quādo appellan.
9 sit l.j.§ si.quis tutor.¶ Opponitur † tertiò,& videtur: ꝙ tutor debet ignorantiam suam probare,per l.si tutor.C.de periculo tuto. Solutio.Illa lex loquitur in notorijs,in quo casu certè haberet ignorantiam suam probare,vt ff.de iuris & fac.ignoran.l.regula.Ex quo patet,quòd studentes cōtra statuta vniuersitatis delinquentes,no possunt se per ignorantiā excusare, quia sunt notoria. ¶Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ tutor datus,nō intelligitur datus ad omnia bona, per l.propter litem.ff de excusatio.tuto. Solutio.In illa lege tutor datus est particularibus rebus, quia res pupilli erant in diuersis prouincijs.& ideò tutor primò datus excusabat se,vt nō gereret extra prouinciam suam,& sic primò datus erat ad omnia bona.

§. *Qui tutelam alicuius.*

1 *Tutor finita tutela,non compellitur esse curator.*
2 *Maritus non potest esse curator vxoris suæ: procurator esse tamen potest.*
3 *Maritus licet se immiscuerit curæ vxoris,excusatur tamen.*

1 Summatur sic: † Tutor finita tutela, nō cōpellitur esse curator,& maritus,datus curator vxori suæ, pōt se excusare,quanuis se immiscuerit. h. d. ¶Notandū primò,ꝙ ille, qui fuit tutor,satis seruiuit, vt C.de neg.ge.l.tutori. & ideò no cogiť esse curator, vt hic, C.de
2 excus.tut.l.curator. ¶Notandū † secūdò,ꝙ maritus nō pōt esse curator vxoris suę,vt C.qui tut.da.pos.l.maritus.Et ideò excusari,capitur hîc impropriè, vt supra eo.§.autem pp aduersam. Et idē est de sponso, sicut de marito,vt ff.de excus.tut.l.j. Pōt tamē maritus esse procura

procurator vxoris, vt C. de procurato. l. maritus. ... differétię est, quia curator habet plenior potestaté, quàm procurator. Et potest ꝓcurator cōtraria voluntate reuocari re adhuc integra, vt infrà mandati. §. mandatū quod non est de curatore. Potest tamé maritus esse curator vxoris ad litem, vt vult Bar. in l. maritus. C. de pro curato. & Spec. in titulo procurato. § quid aut. versi. sed nunquàm. licet Salicetus aliter dicat in d. l. maritus. primū tamen est verius

3 & cōmunius. ¶Notandum † finaliter, ꝙ maritus excusatur, licet e immiscuerit, quod nō est in alijs tutoribus & curatoribus, qui postquàm se immiscuerent non excusantur. C. si ex falsis allegatio. l. ij. ¶Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ tutor cogitur esse curator per l. liberos. C. de excusa. tut. Solut. Illa lex loquitur de liberto, qui certè cogitur finita tutela gerere curam filiorum patroni sui. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd frustra dicitur hîc de curatore mari to. quia curator vel tutor nō potest illam habere vxorem, cuius fuit curator vel tutor, C. de interdicto matrimonio inter tutorem & pu pillam per totū. Solutio. Textus loquitur hîc de curatore dato post matrimonium. Et si ignoranter datus est, debet statim, cùm sciuerit alium petere, vt C. de excusa. tutorum. l. amplissimi.

§. Si quid autem.

1 *Excusatio facta falsis allegationibus, non liberat à tutela.*
2 *Falsitas, est veritatis immutatio.*
3 *Sententia lata pro excusatione, ex falsis allegationibus facta, an teneat.*
4 *Sententia prece, pretio, vel gratia lata, an valeat.*

1 Excusatio facta † falsis allegationibus, non liberat à tutela. h. d.
2 & pâtet intellectus tex. ¶Notandū † primò, ꝙ falsitas est immutatio veritatis, in Auth. de fide instru. in prin. colla. vj. Et habet istud locū, non solùm in falsa allegatione, sed etiā si sit iniusta, vt C. si ex falsis alleg. l. fi. Et tenetur à tēpore dationis t. telæ, vt C. si ex falsis
3 allegationib. l. j. ¶Notandum † secundò ꝙ sententia lata pro excu satione, ex falsis allegationib. facta, nō tenet, siue lata sit contra præsentem, siue absentem, siue pretio vel gratia, vt C. si ex falsis alleg. l. fi. Alia aūt sententia ex falsis allegationib. lata contra præsentem, tenet, sed datur restitutio, vt ff. de re iudic. l. diuus. Lata aūt cōtra ab sentem scienter, est nulla, vt ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. sed si ignoranter, tenet: sed datur restitutio, vt C. si ex falsi allega. l. fi. &
4 d. l. diuus. † Sententia verò prece, vel pretio lata, est nulla ipso iure, vt C. quando prouocare non est necesse. l. venales. Si autem lata sit per gratiā, vel amicitiā, vel ambitionem, tenet, sed datur restitutio,

vt l.seruo ... §.cùm prætor.ff.ad Trebel.Et an sententia lata sit ex prece.pretio,vel gratia,cognoscitur ex qualitate personę,vt notatur in l.fi.in verbo, ex personis.ff.de actio.& obligatio.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS.

TITVL. XXVI.

Ontinuatur, sicut dictum est suprà, in continuatione tituli proximi.Et diuiditur iste titulus in quinq; partes.In prima declaratur,qui possunt de suspecto tutore cognoscere. In secunda ibi, ostédimus, declaratur, qui possunt suspecti accusari. In tertia ibi,cōsequens, declaratur, qui possunt suspectum accusare. In quarta ibi, suspectus, ponuntur causæ suspicionis. In quinta ibi, libertus.ponuntur pœnæ suspectorum.

§. Sciendum.

1 *Tutor suspectus à quo remoueatur,crimine cognito.*
2 *Accusans aliquem criminaliter,debet se inscribere:& deficientis pœna.*
3 *Actio criminaliter intentata cōtra suspectum, corā quo Iudice se agitanda.*
4 *Delegatus proconsulis, quæ habeat specialia.*

1 Summatur sic:† Crimen suspecti tutoris descendens à l.xij.tabularum,cognoscitur,& de eo suspectus remouet᷑ Romæ à prætore,in prouincijs à præside,& legato procōsulis. Hoc dicit. ¶ Notandum
2 †primò,ꝙ accusans suspectū criminaliter,debet se inscribere,vt ff. de priua.delictis.l.fi.Et si deficiat in accusatione,pœna sua est infamia loco talionis,vt infra eo.§.suspectus.vel est pœna, extraordinariè per iudicē infligenda,sicut etiā infligitur tutori,vt infrà eo.§.si qs præsens. Sed si accusat ciuiliter,nō tenetur se inscribere,vt ff.de suspe.tuto.l.j.Potest etiā iudex sine accusatione procedere ad remouendū tutorē suspectū, vt ff.de mune.& hono.l.rescripto.§.si quis.
3 ¶ Notandum † secundò,ꝙ si agatur criminaliter de suspecto, non potest agi coram delegato, sed corā ordinario iudice. Sed si agatur ciuiliter potest agi corā quocunq; delegato,quantū ad cognitionem causæ,sed quo ad sententiā non pōt,nisi corā delegato proconsulis
4 vel prætoris,Nam † delegatus procōsulis habet duo specialia. Vnū est,quod potest cognoscere & pronuntiare de suspecto tutore, vt ff.de offi.eius,cui mādata est iurisdic.l.cognitio.Aliud est,ꝙ in criminalibus potest cognoscere,licet nō pronūtiare,vt ff.de off.procō su.l.solent.Et est hæc actio de tutore suspecto mista ,quia si agitur solū ad remotionē,est actio ciuilis, & pōt interuenire procurator.

vt ff.

vt ff. de procu. l. nō solùm. Sed si agitur ad pœnam, criminalis & nō interuenit procurator, vt in gl. in l. j. ff. de sepul. violat. Et est simile de actione adulterij, quia si agatur solùm ad separationē tori, est actio ciuilis, si autē ad pœnā, est criminalis, & secundū hoc potest interuenire procurator vel non, vt notatur in c. tuæ fraternitati. extrà de procura. ¶Opponitur cōtra prædicta, & videtur primò, quòd accusans suspectum non tenetur se inscribere, per l. iij. §. præterea. ff. de suspe. tuto. Solutio. In illa l. iudex procedit sine accusatione. & ideò non est inscriptio. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd legatus pro consulis non habeat deponere suspectum, per l. j. § suspecti. ff. ad turpillia. Solutio. Illa lex loquitur de delegatis in communi, & non solum de legato vel delegato proconsulis.

§. *Ostendimus.*

1 *Tutores qualitercunque dati, an possint accusari tanquam suspecti. & nu. 3.*
Quid in curatore. nu. 2.

1 Tutores† qualitercunq; dati, possunt accusari tanquā suspecti, sed parcendū est famæ patroni, sic vt suspectus remoueatur. Hoc dicit,
2 & patet intellectus textus. ¶Notādum, † quòd istud etiam habet locū in curatore, sicut in tutore, vt ff. de suspectis tuto. l. iij. §. non tantū. ¶Opponitur primò contra ista, & videtur, quòd non bene dicitur in textu, quòd omnes tutores possunt tāquā suspecti accusari & remoueri, quia aliqui sunt boni tutores, qui sunt remouēdi, quāuis etiā essent pauperes, vt infrà eod. §. si Solutio. Omnes distribuit hic pro generibus singulorū, & nō pro singulis generum. sic scilicet, vt omnes tutores. i. testamētarij, legitimi & datiui, possunt accusari & remoueri, sed nō sic, quòd iste vel iste bonus tutor sit accusandus, & simile habitū est supra quib. mo. tutela finitur. §. sed & capitis dimi
3 nu. ¶Opponitur † secūdò, & videtur, quòd suspectus tutor nō debet remoueri, sed debet dari curator in locū eius, vt ff. de suspe. tuto. l. tutor. Solutio. Lex illa nō loquitur præceptiuè, sed cōsultiuè, Simile est ff. de nuptiis. l. viduæ. ¶Opponitur finaliter sic, & videtur, quod non potest parci famæ patroni, si remoueatur à tutela, per §. suspectus. infrà eo. Solutio. In remotione patroni à tutela, non debet exprimi causa, & per hoc parcitur famę eius, vt ff. de suspec. tuto. l. hæc enim.

§. *Consequens.*

1 *Accusatio de publico, est quasi publica actio.*
2 *Actio quasi publica.*
3 *Mulieres, an & quæ possint accusare de suspecto.*
4 *Puberes an possint curatores suos accusare.*
5 *Consilium alterius, quando sequendum.*

Accusatio

Accusatio de suspecto, est quasi publica actio, & cōpetit omnibus, etiā mulieribus pietate motis, sed impuberes non possunt tutores suos suspectos accusare, puberes autē possunt curatores suos de consilio necessariorū, id est, consanguineorū, suspectos accusare.
2 h. d. ¶Notandū † primò, ꝙ ista actio dicitur esse quasi publica, id est, populica, quia cōpetit quasi cuilibet de populo, vt infra de publicis iudi. §. j. Et dicitur quasi, quia nō omnes possunt accusare, vt impuberes. ¶Notandum † secundò, ꝙ mulieres de suspecto possunt accusare, sed nō de alijs, vt ff. de accusatio. l. qui accusare. Et possunt solùm de suspecto accusare, quæ mouentur pietate, & nō egrediuntur verecundiā sexus, sicut fecit Calphurniā, vt ff. de postulando l. j. §. sexum. Nec possunt mulieres postulare in alijs causis, vt eadē l. j. §.
3
4 sexum. ff. de postul. ¶Notandum † finaliter, ꝙ puberes nō possunt curatores suos accusare, nisi de cōsilio consanguineorū suorum, & tenentur consiliū sequi, vt hic & ff. de in litem iurando. l. videamus.
5 §. adolescens. quia nō habent plenū intellectum. † Et ideò prælatus accusatus de dilapidatione bonorū ecclesiæ, cui datus est coadiutor, tenetur sequi consiliū illius coadiutoris: vt in c. venerabili, extrà de offi. delega. Sed si quis habens plenum intellectū, tenetur aliquid facere cum consilio alterius, si ille participat secum in officio, tunc tenetur consilium eius sequi, vt in l. Titium aut Meuiū. ff. de admi. tuto. Sed si non participat secum in officio, debet ab eo consiliū capere, sed non tenetur sequi, vt in c. cùm olim. extrà de arbit. & in glo. in l. j. ff. mand. ¶ Opponitur contra prædicta, & videtur, ꝙ mater non possit accusare de suspecto, quia non potest litē iurare, vt ff. de in litem iurando l. videamus. §. sed nec. Solutio. Non est simile de iuramento in litem, & de ista accusatione, quia postquàm iuratum est in litem, iudex necessariò habet pronuntiare. Si ergò mater iuraret in litem, esset sibi quasi cōmissum iudicium pro filio suo, quod nō debet admitti, propter affectionē, quam mater habet ad filium, & sic forte committeret periuriū, vt in Aut. de iudicibus, §. oportet. colla, vj. Sed post accusationē pōt iudex suspectum non remouere, quia hoc est in arbitrio suo. Et istud est, quod vult hic glo. valde obscurè loquens super verbo, procedit.

§. *Suspectus.*

1 *Administrans fraudulenter, vel infideliter, vt suspectus debet remoueri: quamuis sit soluendo.*
2 *Tutor suspectus potest remoueri tripliciter.*
3 *Dolus, lata culpa, & leuißima, & casus fortuitus, quid differant.*
4 *Culpa lata, in quo æquiparetur dolo, & in quo discrepet.*

5 *Fama,quid.Quid infamia.*
6 *Infamia tres effectus.*
7 *Administratio interdicitur,pendente accusatione de suspecto tutore.*
8 *Tutor,quanuis diues,non tenetur alere pupillum pauperem de suis bonis: nec econtrà pupillus tutorem.*
9 *Mendacium omne scienter fit.*
10 *Tutela,est officium gratuitum.*

1 Qui fraudulẽter† vel infideliter administrat:licet soluendo sit,tamẽ vt suspectus debet remoueri. Remotus autẽ propter dolũ est infamis,sed nõ remotus propter culpã. Et pẽdẽte accusatione interdicitur administratio,& si tutor vel curator interim moriatur, finitur cognitio suspecti. Et tutore se absentãte,ne pupillo præstet alimẽta,debet pupillus mitti in possessionẽ bonorũ eius, & quæ seruãdo seruari non possunt,cũ curatore sunt distrahenda,& tutor propter hoc remouetur vt suspectus. Sed si tutor præsens propter inopiã,negat pupillo alimenta,& si hoc per mendaciũ dixerit,remittitur ad superiorem iudicem puniendus,sicut ille,qui tutelam per pe-
2 cuniam,redemit. Hoc dicit. ¶Notandum primò, † quòd suspectus tutor potest remoueri ante administrationẽ,vel in ipsa administratione,vel post administrationem. Si ante, non debet accusari, nisi propter dolum remoueatur,vt ff.de suspec.tutoribus.l.hæ enim.& C.eo.l.iij. In ipsa autẽ administratione remouendus potest accusari. Et ratio diuersitatis est, quia plus delinquit, qui malè administrat,quàm qui nullo modo administrat.vt l.Iulianus.& l.si sterilis. §.cùm per venditionem.ff.de actio.emp. Sed post administrationẽ nõ agitur de suspecto,sed actione tutelæ,vel actione de ratiociniis distrahendis. Quando igitur istæ actiones dantur & nascuntur, & quæ actio concurrit cum actione tutelæ,dictum est suprà de Atti-
3 lia.tuto.circa §.fi. ¶Notandũ † secũdò,quòd dolus,lata culpa, & leuissima culpa,& casus fortuitus,differunt sic: Quia dolus est fraudulenta machinatio ad decipiendũ homines introducta,vt ff.de dolo. l.j.§.dolum. Sed lata culpa est,ignorare,quod omnes scire debent, vt non dimittere librum in platea,ff.de verb.signific.l.latæ culpæ. Sed leuis culpa est ignorare,quod diligẽs paterfamiliàs scire debet, vt dimittere cameram apertã. Leuissima autem culpa est ignorare, quod diligẽtissimus paterfamiliàs scire debet vt dimittere tassias argenteas extra clausuram in camera,tamen clausa, vel non claudere librum in cista. Sed casus fortuitus est,qui præuideri non po-
4 test.† Et comparatur lata culpa dolo,vt ff.si men. fal.mo.dixerit.l. j.§.hæc actio. exceptis tribus. Primò,in remotione suspecti tutoris,vt hîc. Secundò,in criminalibus, ff.ad l.Corne.de sicar.l.in lege.

Tertiò,

Tertiò,in delatione sacraméti in lité,vt ff.de in lité, iurãdo.l.in a-
ctionibus.& §. sed si iudex. in fine.His enim casibus lata culpa dolo
nõ cõparat'.Et de hac materia loquit' Bar.in l.quod Nerua. ff.depo-
5 siti.facit l.j.§.is quoq; ff.de actio.& obli.¶Notandũ†tertiò,ꝙ fama
est illæsæ dignitatis status,legibus & moribus cõprobatus.Infamia
autẽ est læsæ dignitatis status,legib' & morib' reprobatus.ff.de va
riis & extraordinariis cognitio.l.cognitioné §.æstimatio. Et habet
6 †infamia tres effect'.Primò,repellit ab officio & dignitate,vt C.de
dignita.l.ij.li.xij.& in regula infamibus,de reg.iuris.in.vj.Secũdò,
repellit à testimonio,ff.de testibus.iij.l.Iulianus.Tertiò,infamia fa
cit qué admitti ad querelãdum testamentũ de inofficioso, qui aliàs
non admitteretur,vt C.de inofficioso testaméto.l.fratres.Infamia
tamé facti non repellit à testimonio,sed datur illi minor fides.ff.de
7 senato.l.Cassius.¶Notandum†quartò,ꝙ pendente accusatione de
suspecto tutore,interdicitur administratio.Ex quo infert glo. hîc,
ꝙ pédente accusatione prælati nõ debet ipse administrare, sed hoc
nõ est indistinctè verũ:si enim accusetur de crimine cõmisso in ipsa
administratione,verũ dicit glo.quia interdicitur ei administratio,
vt ff.de solutio.l.Pedius.§.itẽ Frũtonio.Sed si accusetur de alio cri
mine,puta de homicidio vel adulterio,vel alio simili, datur coadiu
tor,vt in c.licet Heli extrà de sim.&in c.venerabili extrà de officio
8 delega.& Bar.in l.quod si forte.ff.de solutio.¶Notandum †quintò,
quòd tutor etiam diues,nõ tenetur pupillum pauperem de suis bo-
nis alere.nec econtrà pupillus diues pauperé tutorem,vt notat Bar.
in l.j.§.si pupillus.ff.de administ.tut.l.iij.§.fi.ff.vbi pupil.edu.debet.
Sed tamen nõ debet tutor propter alimenta dicere mendaciũ,quia
non est mentiendũ etiam pro vita hominis conseruanda,vt in glo.
9 in c.ne quis arbitretur.xxij.q.ij.Et†nõ est mendaciũ, nisi fiat scien
ter.Error enim vel ignorãtia excusat à mendacio,vt C.si minor se
10 maioré dixerit.l.ij.¶Notandum†finaliter,quòd qui dat pecuniam
ad habédum tutelã,tanquàm suspectus est remouendus,vt ff.de su-
spec.tut.§.tutor.Sed qui recipit pecuniam ad gerendum tutelam,
nõ est remouendus,sed pecunia est ab eo condicenda per turpem
causam,vt in gl.in l.in eos.ff.de tute.quia tutela, est officiũ gratui-
tũ.Potest tamen iudex aliquod salarium ordinare pro tutore,vt l.à
tutoribus.ff.de administrat tuto.¶Opponitur sic, & videtur, quòd
remotus à tutela propter culpã,etiam est infamis, per l.libertorũ.
ff.de his,qui notã.infamiã.Solutio.Illa lex loquitur de infamia,non
per sententiam latam,sed de infamia facti. Et sic per culpam bene
fit quis infamis,& loquitur etiam ibi de lata culpa:quia de ignorã-
tia iuris,quod omnes scire debent,exceptis minoribus,mulieribus,

& militibus

ę militibus, vt ff. de iuris & facti ignorantia. l. regula.

§. *Libertus.*

1 *Libertus fraudulenter administrans in tutela liberorũ patroni sui, puniẽdus.*
2 *Iudex, vel magistratus, qui libertum admisit, malè administrantem, tenetur.*
3 *Grassari.*
4 *Mores boni, ornant hominem.*
5 *Suspicio, ex quibus causis possit colligi. & numero. 6.7.8.9.10.*
11 *Pauper an repellatur à tutela.*

1 Summatur: † Libertus fraudulenter administrans in tutela liberorũ patroni sui, puniendus est. Et nouissimè omnes fraudulenter administrantes, tanquàm suspecti sunt remouendi, licet satisdationem offerant, quia satisdatio non non mutat malum propositum eorũ. Et dicitur etiam suspectus tutor vel curator, propter defectum morũ, sed nõ propter paupertatem, si aliàs fidelis & diligens sit. Hoc di-
2 cit, & patet intellectus textus. ¶Notandum † primò, quòd si libertus malè administrat, tenetur magistratus vel iudex, qui eũ admi-
3 misit. vt C. de liber. & eorũ liberis. l. liberti. ¶Notandum † secundò, quòd grassari, est animum firmare in malo, vt ff. de pœnis. l. capitalium § grassatores. Et ex isto textu elicitur, quòd si aliquis emerit rem, quam posteà reperit esse alienam, vel vitiosam, non tenetur soluere, licet venditor velit cautionem præstare, si timeat de euictione, vel in re sit vitium, vt ff. de compensatio. l. ij. quia non debet se quis fragilitati cautionis committere, quando ipsi rei potest incũbere, vt ff. ad Trebellia. l. cogi. § idem quærit & C. in quib. cau. in inte. resti. l. fi. & C. vt vnicuiq; liceat aliàs, quando lib. vnicui. l. j. ¶Notan-
4 dum tertiò, † quòd mores boni ornant hominem, & mali deornant, quia propter mores remouetur tutor tanquam suspectus. Hinc est etiam, quòd sicut defectus scientiæ repellit aliquẽ à gradu magisterij vel Doctoratus, sic etiã defectus morũ. Et ergo etiã de moribus fit examen in promotionibus, sicut de scientia vt in l. medicos. C. de
5 professo. & med. lib. x. ¶Notandum finaliter, † quòd possunt colligi causę suspicionis. Nã prima est defectus in moribus, vt si multũ laudat, vel supra modum expendat, vel cum vitiosis conuersatur, vel vitiis se immiscet, vt ff. de tutelis & ratioci. distra. l. ij. §. cũ reliquis.
6 Secunda † causa est dolus, culpa, negligentia, vel imperitia, vt suprà
7 eo §. suspectus. iuncta glo. † Tertia est, propter non præstationem
8 alimentorum, vt suprà eo. si quis tutor. † Quarta est, propter nõ confectionẽ inuẽtarij, vel malã confectionẽ, ex illa enim causa iuratur in litem cõtra tutorem, vt ff. de admini. tuto. l. tutor qui repertoriũ.

Quinta

9 Quinta † est, si tutor pecuniam pupilli non expendit in emptionem prædiorum, propter quod etiam incarceratur, ff. de suspe. tuto. l. iij.
10 § tutores. Sexta, † quia non defendit pupillum. C. de administra. tuto. l. fi. Et vniuersaliter ex omnibus coniecturis de mala administratione. ff. de suspec. tuto. l. iij. § præterea. & sumitur informatio & probatio etiam à familia, vt ff. de suspect. tuto. l. finali.
11 ¶ Opponitur sic, † & videtur, quòd pauper non potest esse tutor, per l. ij. C. de tuto. & curato. qui satis non dederunt. Solutio. Ibi pauper non remouetur propter paupertaté, sed quia nõ satis dedit. Potest tamẽ pauper se excusare, vt suprà titulo proximo. §. sed & propter paupertaté. Et datur cũ paupere etiam curator, vt suprà de curatoribus. §. interdũ. Hæc tantum de Primò libro Institutionum.

*

LIBRI PRIMI
FINIS.

LIBER SECVNDVS.

DE RERVM DIVISIONE.

TITVLVS I.

PRAEFATIO.

ICTVM est suprà, de iure naturali gentium & ciuili.§. omne autem ius. ꝙ aliquod ius pertinet ad personas,aliquod ad res,& aliquod ad actiões.Cùm ergo in Primo Libro tractatum est de iure personarum,cōsequenter dicendum est de iure rerum,vsque ad titulum de obligatio. Et diuiditur in duas partes.In prima tractatur,quatenus res acquiruntur iure singulari, vsque ad titulum de testamentis. Et ibi cum titulis sequentibus tractatur,qualiter res acquiruntur iure vniuersali.Prima iterum diuiditur in duas,quia in prima tractatur,qualiter res acquiruntur iure gentium.vsque ad titulum de vsucapionibus, & ibi cum titulis sequentibus,quomodo acquiruntur res iure ciuili,declaratur. Prima iterum in quinq;,secūdum quod sunt quinq; tituli vsq; de vsucapio. Præsens ergo titulus dictus de rerum diuisione, diuiditur in duas partes.In prima ponūtur duæ diuisiones,& prosecutio quatuor mēbrorum secundæ diuisionis.In secunda,ibi,singulorū,ponitur prosecutio quinti membri secundæ diuisionis.Prima iterum in quinque. In prima ponuntur diuisiones.In secunda ibi,equidē.ponitur prosecutio primi membri secundæ diuisionis.In tertia ibi,flumina.ponitur prosecutio secūdi membri.In quarta ibi,vniuersitatis. ponitur prosecutio tertij membri.In quinta ibi,nullius.ponitur prosecutio ꝛꝛꝛ. membri secundæ diuisionis.

§.*Superiore.*

Rerum summaria diuisio.

Res pro derelicto habitæ,conceduntur occupanti,& cuius sint iuris.

3 *Res extra patrimonium nostrum,diuini iuris.*

4 *Publicum,quod:& quotupliciter accipiatur.*

5 *Seruitus,dupliciter accipitur.*

1 Non summatur,quia ponuntur hîc duæ diuisiones. Prima †est,ꝙ quædā res sunt in patrimonio nostro,& quędam extra nostrùm patrimoniū.Secunda diuisio est,quòd quædā res sunt cōmunes, quædam publicæ,quædam vniuersitatis,quædā nullius, & quædam singulorū.Et illæ res,quæ sunt singulorū,acquirūtur ex diuersis causis,
2 vt posteà patebit.Et sic patet intellectus text.¶Notandum†primò, quòd ista prima diuisio concordat cum ea,quæ habetur ff.de rerum.

m diuisio.

diuisio.l.j.videlicet,quòd quædã res sunt diuini iuris,& quædã humani iuris.Nã ea,quę sunt in patrimonio nostro,sunt humani iuris Et hoc verbũ,sunt,intelligitur poni aptitudine,quia licet res pro derelicto habitæ,nõ sunt in patrimonio nostro actu, tamẽ aptitudine
3 sunt in eo,& ideò concedũtur occupãti,vt ff.pro derelic.l.j.Sed† res sacræ & religiosæ,quę sunt diuini iuris,sunt extra patrimoniũ nostrũ,vt infrà eo.§.nullius.Et istis etiã iungũtur res prophanę,quę religiosis vel sacris adhærẽt,vt ff.de rei vẽdi l.quę religiosis.Si tamen res sacræ vel religiosę fuerint occupatę ab hostibus,fiũt in patrimonio nostro,vt ff.de religio.& sump.fune.l.cũ loca.& hoc iure ciuili, secus autẽ iure canonico,quia illo iure nõ fiunt de patrimonio no-
4 stro,sed manẽt sacrę.vij.q j.c.pastoralis.¶Notandũ† secũdò, quòd publicũ dicitur hîc,quasi populicũ,id est,omnium populorũ, vt etiã dictũ est suprà,de suspec.tuto.§.cõsequẽs.Simile etiã infrà eo.§.flumina.Dicitur etiã aliquando publicũ,quod est huius vel illius populi,vt C.de sacrosan.eccl.l.fin.Et tale publicũ dicitur esse vniuersitatis.¶Opponitur,& videtur,ꝙ prima diuisio hîc posita, nõ sit bona, quia aliqua est res,quęnec in patrimonio nostro,nec extra patrimoniũ cõtinetur,vt est seruitus.per l.j.ff.de vsufruc.leg.Solutio.Serui-
5 uitus†potest accipi dupliciter. Vno modo prout adhæret prędiis dominãtibus vel seruiẽtibus,& sic est in patrimonio nostro,sicut prædia,quia nomine ipsius agim' & excipimus,vt ff.de acqui.re.dom. l.rẽ in bonis.Alio modo,potest accipi seruitus,per se, vt est quædã qualitas:& sic nõ est in patrimonio nostro,sicut nec alia accidẽtia.Et hoc est,quod dicit hîc gl.super verbo,habẽtur, quòd scilicet ista diuisio est de rebus,quæ per se cẽsentur.Seruitus autẽ non est talis,res secundum se considerata,& est simile de tigno iniuncto, quod non percipitur,quandiu durat ædificium,vt ff.de vsucapio. l.cum q-

§. *Et quidem naturali.*

1 *Communia iure naturali,quæ.*
2 *Agere an poßit quis in his,quæ sunt communia,communi diuidundo.*
3 *Villa,quotupliciter accipiatur.*
4 *Littora an sint communia,an populi Romani.*
5 *Ripæ & littora,an censeantur eodem iure.*

1 Cõmunia† naturali iure sunt,aër,aqua pluuialis,mare,& littora maris.Et ideò quilibet põt ad littora maris accedere:à villis tamẽ, monumentis & ædificiis se debet abstinere,quia nõ sunt cõmunia,sicut
2 mare Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandũ† primò, quòd quamuis ista sunt cõmunia,non tamen potest quis agere in istis cõmuni diuidundo,vt vult Placen.nisi sint occupata,quia tunc fiũt oc-
cupan

cupantiũ,vt patet de piscibus in mari captis.¶Notandũ† secundò, quòd villa potest accipi dupliciter.Vno modo pro quadã congregatione hominũ,& sic nõ accipitur hîc.Alio modo pro casa vel insula,& sic accipitur hîc,quæ fit in littore maris,vt ad eam homines & bestiæ tempore inundationis aquarũ confugiant,vel vt in ea retia, vel etiã fructus reponantur,& non ad inhabitandũ,vt ff.de vsufruc. l.arboribus.Nam si inhabitaretur,esset prædiũ vrbanũ, vt infrà de serui.rusti.pr æd.§.prædiorũ.Et pertinet talis casa illi,qui eam fecit, vt ff.de rerum diuisi.l.in tantũ.¶Opponitur cõtra prædicta,& videtur,quòd non solùm ista,sed etiam omnia alia iure naturali sint cõmunia,per l.ex hoc iure.ff.de iust.& iure.Solutio.Ius naturale nõ accipitur hîc pro iure primæuo naturali,sed pro iure gentiũ,quod est de dictamine rationis,vt ff.de iusti.& iure.l.omnes.§ quod verò. Et quòd illo modo capitur hîc ius naturale,patet in fine isti⁹ §.vbi istud
4 ius vocatur ius gentiũ.¶Opponitur†secundò,& videtur,quòd littora maris non sunt cõmunia,per l.littora.ff.ne quid in loco publ.vbi dicitur,quòd littora sunt populi Romani.Solutio.Verum est,quòd littora aliqua sunt populi Romani,quantũ ad iurisdictionẽ,sed non
5 quantum ad vsum.¶Sed contra†hoc replicatur,& videtur,quòd debet esse de littoribus,sicut de ripis:sed ripæ nõ sunt cõmunes,vt infrà eo.§.riparum.Solutio.Non est simile de ripis & littoribus, quia flumina nõ sæpe inundant,& sic in ripis est aliqua vtilitas, sed mare frequenter inundat.Et ideò in littore nulla vel modica potest esse vtilitas,& ideò littus maris non appropriatur,sicut ripa fluminis. argumen. eius quod est in l.fina.C.de bonis quæ libe.§.fina.

§. *flumina.*

1 *Flumina & portus,sunt publica.*
2 *Fossata,non veniunt fluminum appell.*
3 *Publica,an possint præscribi.*
4 *Contractus initus in mari,aut delictum admissum,vbi excutiatur.*
5 *Littus an dicatur esse maris.*
6 *Via publica si mediet inter ripam & prædium,cuius sit ripa.*
7 *Littora,publica sunt,& communia:sed varie.*

1 Sũmatur sic:†Flumina & portus sunt publica, & ideo quilibet in eis habet ius piscãdi Et est littus maris,vbi hybernus fluctus maximus excurrit.Et riparũ vsus est publicus,sed earũ proprietas pertinet illis,quorũ prædiis adhærent.Littorum autem vsus etiam est publicus,sed eorũ proprietas est illius iuris,cui⁹ est mare,& quæ subiacẽt
2 mari.Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandũ†primò, quòd per ista flumina,debent intelligi flumina perpetua.Nã fossata,quę

m 2 inter

muni additione,& ita habebit xlv.dies,pro quibus dātur quinquaginta,& sic non habet plus distans per trecēta milliaria,qua alius,& si distat per quadringēta milliaria,habet xx.dies, & cū xxx additis praecisē,habet quīquaginta,& si vltra distet p xx.milliaria,habebit quinquaginta & vnū dies.& sic consequenter.Ex quo clarè intelli-
8 git glo.hic super verbo coputari.¶ Notandū † finaliter, ꝙ sicut tutor datus simpliciter, intelligitur datus ad omnia bona, sic etiam procurator datus simpliciter,intelligit datus vel constitutus ad oēs causas,vt vult Bar. in l.§.si pupillus.ff de tutelis.¶ Opponitur primò contra praedicta,& videt,ꝙ non probata vna excusatione, non debet quis admitti ad probandum alias,per l.contra maiores.C. de inoffic.testamen.Solutio.In illa l.voluit ille contraria proponere: quod nō potuit etiā ab initio,& ideò tanquā sibiipsi contrarius,non fuit audiendus.¶ Opponitur secundò,& videtur,ꝙ ab excusatione dationis tutelae potest quis appellare,per l.cùm in vna.ff. de appe. Solutio.Ibi non appellabatur à datione tutelae,sed à sententia cōtra excusatione lata,à quā bene potest appellari,vt ff. quādo appellan.
9 sit l.j.§ si.quis tutor.¶ Opponitur † tertiò,& videtur: ꝙ tutor debet ignorantiam suam probare,per l.si tutor.C.de periculo tuto. Solutio.Illa lex loquitur in notorijs,in quo casu certè haberet ignorantiam suam probare,vt ff.de iuris & fac.ignoran.l.regula.Ex quo patet,quòd studentes cōtra statuta vniuersitatis delinquentes,nō possunt se per ignorantiā excusare, quia sunt notoria. ¶Opponitur finaliter,& videtur,ꝙ tutor datus,nō intelligitur datus ad omnia bona, per l.propter litem.ff de excusatio.tuto. Solutio.In illa lege tutor datus est particularibus rebus, quia res pupilli erant in diuersis prouincijs.& ideò tutor primò datus excusabat se,vt nō gereret extra prouinciam suam,& sic primò datus erat ad omnia bona.

§. *Qui tutelam alicuius.*

1 *Tutor finita tutela,non compellitur esse curator.*
2 *Maritus non potest esse curator vxoris sua: procurator esse tamen potest.*
3 *Maritus licet se immiscuerit curae vxoris,excusatur tamen.*

1 Summatur sic:† Tutor finita tutela, nō cōpellitur esse curator,& maritus datus curator vxori suae, pōt se excusare,quanuis se immiscuerit. h. d. ¶Notandū primò,ꝙ ille, qui fuit tutor,satis seruiuit, vt C.de neg.ge.l.tutori. & ideò nō cogit esse curator, vt hic, C.de
2 excus.tut.l.curator. ¶Notandū † secūdò,ꝙ maritus nō pōt esse curator vxoris suę,vt C.qui tut.da.pos.l.maritus.Et ideò excusari,capitur hic impropriè, vt supra eo.§.item pp aduersam. Et id: est de sponso, sicut de marito,vt ff.de excus.tut.l.j. Pōt tamē maritus esse

procura

procurator vxoris, vt C. de procurato. l. maritus. [illegible] differétię eſt, quia curator habet pleniorē poteſtaté, quàm procurator. Et poteſt ꝓcurator cōtraria voluntate reuocari re adhuc integra, vt infrà mandati. §. mandatū quod non eſt de curatore. Poteſt tamē maritus eſſe curator vxoris ad litem, vt vult Bar. in l. maritus. C. de procurato. & Spec. in titulo procurato. § quid autē. verſi. ſed nunquàm. licet Salicetus aliter dicat in d. l. maritus. primū tamen eſt verius

3 & cōmunius. ¶Notandum † finaliter, ꝙ maritus excuſatur, licet e immiſcuerit, quod nō eſt in alijs tutoribus & curatoribus, qui poſtquàm ſe immiſcuerint non excuſantur. C. ſi ex falſis allegatio. l. ij. ¶Opponitur primò ſic, & videtur, ꝙ tutor cogitur eſſe curator per l. liberos. C. de excuſa. tut. Solut. Illa lex loquitur de liberto, qui certè cogitur finita tutela gerere curam filiorum patroni ſui. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd fruſtra dicitur hîc de curatore marito. quia curator vel tutor nō pòteſt illam habere vxorem, cuius fuit curator vel tutor, C. de interdicto matrimonio inter tutorem & pupillam per totū. Solutio. Textus loquitur hîc de curatore dato poſt matrimonium. Et ſi ignoranter datus eſt, debet ſtatim, cùm ſciuerit alium petere, vt C. de excuſa. tutorum. l. ampliſsimi.

§. Si quid autem.

1 *Excuſatio facta falſis allegationibus, non liberat à tutela.*
2 *Falſitas, eſt veritatis immutatio.*
3 *Sententia lata pro excuſatione, ex falſis allegationibus facta, an teneat.*
4 *Sententia prece, pretio, vel gratia lata, an valeat.*

1 Excuſatio facta † falſis allegationibus, nōn liberat à tutela. h. d.
2 & pątet intellectus tex. ¶Notandū † primò, ꝙ falſitas eſt immutatio veritatis, in Auth. de fide inſtru. in prin. colla. vj. Et habet iſtud locū, non ſolum in falſa allegatione, ſed etiā ſi ſit iniuſta, vt C. ſi ex falſis alleg. l. fi. Et tenetur à tēpore dationis tutelæ, vt C. ſi ex falſis
3 allegationib. l. j. ¶Notandum † ſecundò ꝙ ſententia lata pro excuſatione, ex falſis allegationib. facta, nō tenet, ſiue lata ſit contra præſentem, ſiue abſentem, ſiue pretio vel gratia, vt C. ſi ex falſis alleg. l. fi. Alia aūt ſententia ex falſis allegationib. lata contra præſentem, tenet, ſed datur reſtitutio, vt ff. de re iudic. l. diuus. Lata aūt cōtra abſentem ſcienter, eſt nulla, vt ff. de iudi. l. ſi prætor. §. Marcellus. ſed ſi ignoranter, tenet: ſed datur reſtitutio, vt C. ſi ex falſi allega. l. fi. &
4 d. l. diuus. † Sententia verò prece, vel pretio lata, eſt nulla ipſo iure, vt C. quando prouocare non eſt neceſſe. l. venales. Si autem lata ſit per gratiā, vel amicitiā, vel ambitionem, tenet, ſed datur reſtitutio,

vt l.seruo ... §.cùm prætor.ff.ad Trebel.Et an sententia lata sit ex prece.pretio,vel gratia,cognoscitur ex qualitate personę,vt notatur in l.fi.in verbo, ex personis.ff.de actio.& obligatio.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS.

TITVL. XXVI.

Ontinuatur, sicut dictum est suprà, in continuatione tituli proximi. Et diuiditur iste titulus in quinq; partes. In prima declaratur, qui possunt de suspecto tutore cognoscere. In secunda ibi, ostēdimus, declaratur, qui possunt suspecti accusari. In tertia ibi, cōsequens, declaratur, qui possunt suspectum accusare. In quarta ibi, suspectus, ponuntur causæ suspicionis. In quinta ibi, libertus. ponuntur pœnæ suspectorum.

§. Sciendum.

1 *Tutor suspectus à quo remoueatur, crimine cognito.*
2 *Accusans aliquem criminaliter, debet se inscribere: & deficientis pœna.*
3 *Actio criminaliter intentata cōtra suspectum, corā quo Iudice se agitanda.*
4 *Delegatus proconsulis, quæ habeat specialia.*

1 Summatur sic: † Crimen suspecti tutoris descendens à l.xij.tabularum, cognoscitur, & de eo suspectus remouet Romæ à prætore, in prouincijs à præside, & legato procōsulis. Hoc dicit. ¶ Notandum
2 † primò, ꝙ accusans suspectū criminaliter, debet se inscribere, vt ff. de priua.delictis.l.fi. Et si deficiat in accusatione, pœna sua est infamia loco talionis, vt infra eo.§.supectus. vel est pœna, extraordinariè per iudicē infligenda, sicut etiā infligitur tutori, vt infrà eō.§.si qs præsens. Sed si accusat ciuiliter, nō tenetur se inscribere, vt ff.de suspe.tuto.l.j. Potest etiā iudex sine accusatione procedere ad remouendū tutorē suspectū, vt ff.de mune.& hono.l.rescripto.§.si quis.
3 ¶ Notandum † secundò, ꝙ si agatur criminaliter de suspecto, non potest agi coram delegato, sed corā ordinario iudice. Sed si agatur ciuiliter potest agi corā quocunq; delegato, quantū ad cognitionem causæ, sed quo ad sententiā non pōt, nisi corā delegato procōsulis
4 vel prætoris, Nam † delegatus procōsulis habet duo specialia. Vnū est, quod potest cognoscere & pronuntiare de suspecto tutore, vt ff.de offi.eius, cui mādata est iurisdic.l.cognitio. Aliud est, ꝙ in criminalibus potest cognoscere, licet nō pronūtiare, vt ff.de off.procō su.l.solent. Et est hæc actio de tutore suspecto mista, quia si agitur solū ad remotionē, est actio ciuilis, & pōt interuenire procurator.

vt ff.

vt ff,de procu.l.nõ solùm.Sed si agitur ad pœnam, est criminalis & nõ interuenit procurator, vt in gl.in l.j.ff.de sepul. violat. Et est simile de actione adulterij, quia si agatur solùm ad separatione tori, est actio ciuilis,si autẽ ad pœnã,est criminalis, & secundũ hoc potest interuenire procurator vel non, vt notatur in c.tuæ fraternitati.extrà de procura.¶Opponitur cõtra prædicta,& videtur primò, quòd accusans suspectum non tenetur se inscribere,per l.iij.§.præterea.ff.de suspe.tuto.Solutio.In illa l.iudex procedit sine accusatione.& ideò non est inscriptio. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd legatus pro consulis non habeat deponere suspectum, per l.j.§ suspecti..ff.ad turpillia.Solutio.Illa lex loquitur de delegatis in communi,& non solum de legato vel delegato proconsulis.

§. *Ostendimus.*

1 *Tutores qualitercunque dati, an possint accusari tanquam suspecti. & nu.3.*
Quid in curatore.nu.2.

1 Tutores†qualitercunq; dati,possunt accusari tanquã suspecti,sed parcendũ est famæ patroni,sic vt suspectus remoueatur.Hoc dicit,
2 & patet intellectus textus.¶Notãdum,†quòd istud etiam habet locũ in curatore,sicut in tutore,vt ff.de suspectis tuto.l.iij.§.non tantũ.¶Opponitur primò contra ista, & videtur, quòd non bene dicitur in textu,quòd omnes tutores possunt tãquã suspecti accusari & remoueri,quia aliqui sunt boni tutores,qui sunt remouẽdi, quãuis etiã essent pauperes,vt infrà eod.§.si Solutio. Omnes distribuit hic pro generibus singulorũ,& nõ pro singulis generum.sic scilicet,vt omnes tutores.i.testamẽtarij,legitimi & datiui,possunt accusari& remoueri,sed nõ sic,quòd iste vel iste bonus tutor sit accusandus,& simil; habitũ est suprà quib.mo.tutela finitur.§.sed & capitis dimi
3 nu.¶Opponitur†secũdò,& videtur,quòd suspectus tutor nõ debet remoueri,sed debet dari curator in locũ eius,vt ff.de suspe.tuto.l.tutor.Solutio.Lex illa nõ loquitur præceptiuè,sed cõsultiuè,Simile est ff.de nuptiis.l.viduæ.¶Opponitur finaliter sic,& videtur,ꝙ non potest parci famæ patroni,si remoueatur à tutela,per §.suspectus infrà eo.Solutio.In remotione patroni à tutela, non debet exprimi causa,& per hoc parcitur famę eius,vt ff.de suspec.tuto.l.hæ enim.

§. *Consequens.*

1 *Accusatio de publico,est quasi publica actio.*
2 *Actio quasi publica.*
3 *Mulieres,an & quæ possint accusare de suspecto.*
4 *Puberes an possint curatores suos accusare.*
5 *Consilium alterius,quando sequendum.*

Accusatio

1 Accusatio de suspecto, est quasi publica actio,& cōpetit omnibus,etiā mulieribus pietate motis,sed impuberes non possunt tutores suos suspectos accusare, puberes autē possunt curatores suos de consilio necessariorū, id est, consanguineorū, suspectos accusare.

2 h. d. ¶Notandū † primò, ꝙ ista actio dicitur esse quasi publica,id est,populica,quia cōpetit quasi cuilibet de populo,vt infrà de publicis iudi.§.j.Et dicitur quasi,quia nō omnes possunt accusare,vt impuberes.

3 ¶Notandum † secundò, ꝙ mulieres de suspecto possunt accusare,sed nō de alijs,vt ff.de accusatio.l.qui accusare.Et possunt solùm de suspecto accusare,quæ mouentur pietate,& nō egrediuntur verecundiā sexus, sicut fecit Calphurnia,vt ff.de postulando l.j.§.sexum.Nec possunt mulieres postulare in alijs causis,vt eadē l.j.§.sexum.ff.de postul.

4 ¶Notandum † finaliter,ꝙ puberes nō possunt curatores suos accusare, nisi de cōsilio consanguineorū suorum, & tenentur consiliū sequi,vt hic & ff.de in litem iurando.l.videamus.

5 §.adolescens.quia nō habent plenū intellectum. † Et ideò prælatus accusatus de dilapidatione bonorū ecclesiæ,cui datus est coadiutor, tenetur sequi consiliū illius coadiutoris:vt in c.venerabili,extrà de offi.delega.Sed si quis habens plenum intellectū,tenetur aliquid facere cum consilio alterius,si ille participat secum in officio, tunc tenetur consilium eius sequi,vt in l.Titium aut Meuiū.ff.de admi.tuto. Sed si non participat secum in officio, debet ab eo consiliū capere,sed non tenetur sequi, vt in c.cùm olim.extrà de arbit.& in glo.in l.j.ff.mand. ¶ Opponitur contra prædicta, & videtur, ꝙ mater non posit accusare de suspecto, quia non potest litē iurare, vt ff.de in litem iurando l.videamus.§.sed nec.Solutio.Non est simile de iuramento in litem,& de ista accusatione, quia postquàm iuratum est in litem, iudex necessariò habet pronuntiare. Si ergò mater iuraret in litem,esset sibi quasi cōmissum iudicium pro filio suo,quod nō debet admitti,propter affectionē, quam mater habet ad filium,& sic forte committeret periuriū,vt in Auť.de iudicibus, §.oportet.colla,vj. Sed post accusationē pōt iudex suspectum non remouere,quia hoc est in arbitrio suo. Et istud est, quod vult hic glo.valde obscurè loquens super verbo, procedit.

§. Suspectus.

1 *Administrans fraudulenter, vel infideliter, vt suspectus debet remoueri: quamuis sit soluendo.*

2 *Tutor suspectus potest remoueri tripliciter.*

3 *Dolus,lata culpa,& leuissima,& casus fortuitus,quid differant.*

4 *Culpa lata,in quo æquiparetur dolo,& in quo discrepet.*

5 *Fama,quid.Quid infamia.*
6 *Infamia tres effectus.*
7 *Administratio interdicitur,pendente accusatione de suspecto tutore.*
8 *Tutor,quamuis diues,non tenetur alere pupillum pauperem de suis bonis: nec econtrà pupillus tutorem.*
9 *Mendacium omne scienter fit.*
10 *Tutela,est officium gratuitum.*

1 Qui fraudulēter† vel infideliter administrat:licet soluendo sit,tamē vt suspectus debet remoueri. Remotus autē propter dolū est infamis,sed nō remotus propter culpā. Et pēdēte accusatione interdicitur administratio,& si tutor vel curator interim moriatur, finitur cognitio suspecti. Et tutore se absētāte,ne pupillo præstet alimēta,debet pupillus mitti in possessionē bonorū eius, & quæ seruādo seruari non possunt,cū curatore sunt distrahenda,& tutor propter hoc remouetur vt suspectus. Sed si tutor præsens propter inopiā,negat pupillo alimenta,& si hoc per mendaciū dixerit,remittitur ad superiorem iudicem puniendus,sicut ille,qui tutelam per pe-
2 cuniam,redemit. Hoc dicit. ¶Notandum primò, † quòd suspectus tutor potest remoueri ante administrationē,vel in ipsa administratione,vel post administrationem. Si ante, non debet accusari, nisi propter dolum remoueatur,vt ff.de suspec.tutoribus.l.hæc enim.& C.eo.l.iij. In ipsa autē administratione remouendus potest accusari. Et ratio diuersitatis est, quia plus delinquit, qui malè administrat,quàm qui nullo modo administrat.vt l.Iulianus.& l.si sterilis. §.cùm per venditionem.ff.de actio.emp. Sed post administrationē nō agitur de suspecto,sed actione tutelæ,vel actione de ratiociniis distrahendis. Quando igitur istæ actiones dantur & nascuntur, & quæ actio concurrit cum actione tutelæ,dictum est suprà de Atti-
3 lia.tuto.circa §.fi. ¶Notandū † secūdò, quòd dolus,lata culpa, & leuissima culpa,& casus fortuitus,differunt sic: Quia dolus est fraudulenta machinatio ad decipiendū homines introducta,vt ff.de dolo. l.j.§.dolum. Sed lata culpa est,ignorare,quod omnes scire debent, vt non dimittere librum in platea,ff.de verb.signific.l.latæ culpæ. Sed leuis culpa est ignorare,quod diligēs paterfamiliàs scire debet, vt dimittere cameram apertā. Leuissima autem culpa est ignorare, quod diligētissimus paterfamiliàs scire debet vt dimittere tassias argenteas extra clausuram in camera,tamen clausa, vel non claudere librum in cista. Sed casus fortuitus est,qui præuideri non po-
4 test.† Et comparatur lata culpa dolo,vt ff.si men. fal.mo.dixerit.l. j.§. hæc actio. exceptis tribus. Primò,in remotione suspecti tutoris,vt hîc. Secundò,in criminalibus, ff.ad l.Corne.de sicar.l.in lege.

Tertiò,

Tertiò,in delatione sacraméti in lité,vt ff.de in lité, iurãdo.l.in actionibus.& §. sed si iudex. in fine.His enim casibus lata culpa dolo nõ cõparat.Et de hac materia loquit Bar.in l.quod Nerua. ff.depo-
5 siti.facit l.j.§.is quoq.ff.de actio.& obli.¶Notandũ†tertiò,quod fama est illæsæ dignitatis status,legibus & moribus cõprobatus.Infamia autẽ est læsæ dignitatis status,legib⁹ & morib⁹ reprobatus.ff.de variis & extraordinariis cognitio.l.cognitionẽ §.æstimatio. Et habet
6 †infamia tres effect⁹.Primò,repellit ab officio & dignitate,vt C.de dignita.l.ij.li.xij.& in regula infamibus,de reg.iuris.in.vj.Secũdò, repellit à testimonio,ff.de testibus.iij.l.Iulianus.Tertiò,infamia facit quẽ admitti ad querelãdum testamentũ de inofficioso, qui aliàs non admitteretur,vt C.de inofficioso testaméto.l.fratres.Infamia tamẽ facti non repellit à testimonio,sed datur illi minor fides.ff.de
7 senato.l.Cassius.¶Notandum†quartò,quod pendente accusatione de suspecto tutore,interdicitur administratio.Ex quo infert glo. hîc, quod pẽdente accusatione prælati nõ debet ipse administrare, sed hoc nõ est indistinctè verũ:si enim accusetur de crimine cõmisso in ipsa administratione,verũ dicit glo.quia interdicitur ei administratio, vt ff.de solutio.l.Pedius.§.itẽ Frũtonio.Sed si accusetur de alio crimine,puta de homicidio vel adulterio,vel alio simili, datur coadiutor,vt in c.licet Heli extrà de sim.&in c.venerabili extrà de officio
8 delega.& Bar.in l.quod si forte.ff.de solutio.¶Notandum †quintò, quòd tutor etiam diues,nõ tenetur pupillum pauperem de suis bonis alere.nec ecõtrà pupillus diues pauperẽ tutorem,vt notat Bar. in l.j.§.si pupillus.ff.de administ.tut.l.iij.§.fi.ff.vbi pupil.edu.debet. Sed tamen nõ debet tutor propter alimenta dicere mendaciũ,quia non est mentiendũ etiam pro vita hominis conseruanda,vt in glo.
9 in c.ne quis arbitretur.xxij.q.ij.Et†nõ est mendaciũ, nisi fiat scienter.Error enim vel ignorãtia excusat à mendacio,vt C.si minor se
10 maiorẽ dixerit.l.ij.¶Notandum†finaliter,quòd qui dat pecuniam ad habẽdum tutelã,tanquàm suspectus est remouendus,vt ff.de suspec.tut.§.tutor.Sed qui recipit pecuniam ad gerendum tutelam, nõ est remouendus,sed pecunia est ab eo condicenda per turpem causam,vt in gl.in l.in eos.ff.de tute.quia tutela, est officiũ gratuitũ.Potest tamen iudex aliquod salarium ordinare pro tutore,vt l.à tutoribus.ff.de administrat tuto.¶Opponitur sic, & videtur, quòd remotus à tutela propter culpã,etiam est infamis, per l.libertorũ. ff.de his,qui notã.infamiã.Solutio.Illa lex loquitur de infamia,non per sententiam latam,sed de infamia facti. Et sic per culpam bene fit quis infamis,& loquitur etiam ibi de lata culpa:quia de ignorãtia iuris,quod omnes scire debent,exceptis minoribus,mulieribus,
& militibus

ę militibus, vt ff. de iuris & facti ignorantia. l. regula.

§. *Libertus.*

1 *Libertus fraudulenter administrans in tutela liberorũ patroni sui, puniēdus.*
2 *Iudex, vel magistratus, qui libertum admisit, malè administrantem, tenetur.*
3 *Grassari.*
4 *Mores boni, ornant hominem.*
5 *Suspicio, ex quibus causis possit colligi. & numero. 6.7.8.9.10.*
11 *Pauper an repellatur à tutela.*

1 Summatur: † Libertus fraudulenter administrans in tutela liberorũ patroni sui, puniendus est. Et nouissimè omnes fraudulenter administrantes, tanquàm suspecti sunt remouendi, licet satisdationem offerant, quia satisdatio non non mutat malum propositum eorũ. Et dicitur etiam suspectus tutor vel curator, propter defectum morũ, sed nõ propter paupertatem, si aliàs fidelis & diligens sit. Hoc di-
2 cit, & patet intellectus textus. ¶ Notandum † primò, quòd si libertus malè administrat, tenetur magistratus vel iudex, qui eũ admi-
3 misit. vt C. de liber. & eorũ liberis. l. liberti. ¶ Notandum † secundò, quòd grassari, est animum firmare in malo, vt ff. de pœnis. l. capitalium § grassatores. Et ex isto textu elicitur, quòd si aliquis emerit rem, quam posteà reperit esse alienam, vel vitiosam, non tenetur soluere, licet venditor velit cautionem præstare, si timeat de euictione, vel in re sit vitium, vt ff. de compensatio. l. ij. quia non debet se quis fragilitati cautionis committere, quando ipsi rei potest incũbere, vt ff. ad Trebellia. l. cogi. § idem quærit & C. in quib. cau. in inte. resti. l. fi. & C. vt vnicuiq; liceat aliàs, quando lib. vnicui. l. j. ¶ Notan-
4 dum tertiò, † quòd mores boni ornant hominem, & mali deornant, quia propter mores remouetur tutor tanquam suspectus. Hinc est etiam, quòd sicut defectus scientiæ repellit aliquẽ à gradu magisterij vel Doctoratus, sic etiã defectus morũ. Et ergo etiã de moribus fit examen in promotionibus, sicut de scientia vt in l. medicos. C. de
5 professo. & med. lib. x. ¶ Notandum finaliter, † quòd possunt colligi causę suspicionis. Nã prima est defectus in moribus, vt si multũ laudat, vel supra modum expendat, vel cum vitiosis conuersatur, vel vitiis se immiscet, vt ff. de tutelis & ratioci. distra. l. ij. §. cũ reliquis.
6 Secunda † causa est dolus, culpa, negligentia, vel imperitia, vt suprà
7 eo §. suspectus. iuncta glo. † Tertia est, propter non præstationem
8 alimentorum, vt suprà eo. si quis tutor. † Quarta est, propter nõ confectionẽ inuẽtarij, vel malã confectionẽ, ex illa enim causa iuratur in litem cõtra tutorem, vt ff. de admini. tuto. l. tutor qui repertoriũ.

Quinta

9 Quinta † est, si tutor pecuniam pupilli non expendit in emptionem prædiorum, propter quod etiam incarceratur, ff. de suspe. tuto. l. iij.
10 § tutores. Sexta, † quia non defendit pupillum. C. de administra. tuto. l. fi. Et vniuersaliter ex omnibus coniecturis de mala administratione. ff. de suspec. tuto. l. iij. § præterea. & sumitur informatio & probatio etiam à familia, vt ff. de suspect. tuto. l. finali.
11 ¶ Opponitur sic, † & videtur, quòd pauper non potest esse tutor, per l. ij. C. de tuto. & curato. qui satis non dederunt. Solutio. Ibi pauper non remouetur propter paupertatē, sed quia nō satis dedit. Potest tamē pauper se excusare, vt suprà titulo proximo. §. sed & propter paupertatē. Et datur cū paupere etiam curator, vt suprà de curatoribus. §. interdū.

Hæc tantum de Primò libro Institutionum.

*

LIBRI PRIMI FINIS.

LIBER SECVNDVS:

DE RERVM DIVISIONE.

TITVLVS I.

PRAEFATIO.

ICTVM est suprà, de iure naturali gentium & ciuili.§. omne autem ius. ꝙ aliquod ius pertinet ad personas,aliquod ad res,& aliquod ad actiões.Cùm ergo in Primo Libro tractatum est de iure personarum,cõsequenter dicendum est de iure rerum,vsque ad titulum de obligatio. Et diuiditur in duas partes.In prima tractatur,quatenus res acquiruntur iure singulari, vsque ad titulum de testamentis. Et ibi cum titulis sequentibus tractatur,qualiter res acquiruntur iure vniuersali.Prima iterum diuiditur in duas,quia in prima tractatur,qualiter res acquiruntur iure gentium.vsque ad titulum de vsucapionibus, & ibi cum titulis sequentibus,quomodo acquiruntur res iure ciuili,declaratur. Prima iterum in quinq;,secũdum quod sunt quinq; tituli vsq; de vsucapio. Præsens ergo titulus dictus de rerum diuisione, diuiditur in duas partes.In prima ponũtur duæ diuisiones,& prosecutio quatuor mẽbrorum secundæ diuisionis.In secunda,ibi,singulorũ,ponitur prosecutio quinti membri secundæ diuisionis.Prima iterum in quinque. In prima ponuntur diuisiones.In secunda ibi,equidẽ.ponitur prosecutio primi membri secundæ diuisionis.In tertia ibi,flumina.ponitur prosecutio secũdi membri.In quarta ibi,vniuersitatis. ponitur prosecutio tertij membri.In quinta ibi,nullius.ponitur prosecutio :::: membri secundæ diuisionis.

§.Superiore.

Rerum summaria diuisio.
Res pro derelicto habitæ,conceduntur occupanti,& cuius sint iuris.
3 *Res extra patrimonium nostrum,diuini iuris.*
4 *Publicum,quod:& quotupliciter accipiatur.*
5 *Seruitus,dupliciter accipitur.*

1 Non summatur,quia ponuntur hìc duæ diuisiones. Prima †est,ꝙ quædã res sunt in patrimonio nostro,& quędam extra nostrum patrimoniũ.Secunda diuisio est,quòd quædã res sunt cõmunes, quædam publicæ,quædam vniuersitatis,quædã nullius, & quædam singulorũ.Et illæ res,quæ sunt singulorũ,acquirũtur ex diuersis causis,
2 vt posteà patebit.Et sic patet intellectus text.¶Notandum†primò, quòd ista prima diuisio concordat cum ea,quæ habetur ff.de rerum.

diuisio.l.j.videlicet,quòd quædã res sunt diuini iuris,& quædã humani iuris.Nã ea,quę sunt in patrimonio nostro,sunt humani iuris Et hoc verbũ,sunt,intelligitur poni aptitudine,quia licet res pro derelicto habitæ,nõ sunt in patrimonio nostro actu, tamẽ aptitudine
3 sunt in eo,& ideò concedũtur occupãti,vt ff.pro derelic.l.j.Sed† res sacræ & religiosæ,quę sunt diuini iuris,sunt extra patrimoniũ nostrũ,vt infrà eo.§.nullius.Et istis etiã iungũtur res prophanę,quę religiosis vel sacris adhærẽt,vt ff.de rei vẽdi l.quę religiosis.Si tamen res sacræ vel religiosę fuerint occupatę ab hostibus,fiũt in patrimonio nostro,vt ff.de religio.& sump.fune.l.cũ loca.& hoc iure ciuili, secus autẽ iure canonico,quia illo iure nõ fiunt de patrimonio no-
4 stro,sed manẽt sacrę.vij.q.j.c.pastoralis.¶Notandũ† secũdò, quòd publicũ dicitur hic,quasi populicũ,id est,omnium populorũ, vt etiã dictũ est suprà,de suspec.tuto.§.cõsequẽs.Simile etiã infrà eo.§.flumina.Dicitur etiã aliquando publicũ,quod est huius vel illius populi,vt C.de sacrosan.eccl.l.fin.Et tale publicũ dicitur esse vniuersitatis.¶Opponitur,& videtur,ꝙ prima diuisio hic posita, nõ sit bona, quia aliqua est res,quęnec in patrimonio nostro,nec extra patrimoniũ cõtinetur,vt est seruitus,per l.j ff.de vsufruc.leg.Solutio.Serui-
5 tus† potest accipi dupliciter. Vno modo prout adhæret prędiis dominãtibus vel seruiẽtibus,& sic est in patrimonio nostro,sicut prædia,quia nomine ipsius agim⁹ & excipimus,vt ff.de acqui.re.dom. l.rẽ in bonis.Alio modo,potest accipi seruitus,per se, vt est quædã qualitas:& sic nõ est in patrimonio nostro,sicut nec alia accidẽtia.Et hoc est,quod dicit hic gl.super verbo,habẽtur, quòd scilicet ista diuisio est de rebus,quæ per se cẽsentur.Seruitus autẽ non est talis,res secundum se considerata,& est simile de tigno iniuncto, quod non percipitur,quandiu durat ædificium,vt ff.de vsucapio. l.cum q.

§. *Et quidem naturali.*

1 *Communia iure naturali,quæ.*
2 *Agere an poßit quis in his,quæ sunt communia,communi diuidundo.*
3 *Villa,quotupliciter accipiatur.*
4 *Littora an sint communia,an populi Romani.*
5 *Ripæ & littora,an censeantur eodem iure.*

1 Cõmunia† naturali iure sunt,aër,aqua pluuialis,mare,& littora maris.Et ideò quilibet põt ad littora maris accedere:à villis tamẽ, monumentis & ædificiis se debet abstinere,quia nõ sunt cõmunia,sicut
2 mare Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandũ† primò, quòd quamuis ista sunt cõmunia,non tamen potest quis agere in istis cõmuni diuidando,vt vult Placen.nisi sint occupata,quia tunc fiũt oc

cupata

cupantiũ,vt patet de piscibus in mari captis.¶Notandũ† secundò, quòd villa potest accipi dupliciter.Vno modo pro quadã congregatione hominũ,& sic nõ accipitur hîc.Alio modo pro casa vel insula,& sic accipitur hîc,quæ fit In littore maris,vt ad eam homines & bestiæ tempore inundationis aquarũ confugiant,vel vt in ea retia, vel etiã fructus reponantur,& non ad inhabitandũ,vt ff.de vsufruc. l.arboribus.Nam si inhabitaretur,esset prædiũ vrbanũ, vt infrà de serui.rusti.præd.§.prædiorũ.Et pertinet talis casa illi,qui eam fecit, vt ff.de rerum diuisi.l.in tantũ.¶Opponitur cõtra prædicta,& videtur,quòd non solùm ista.sed etiam omnia alia iure naturali sint cõmunia,per l.ex hoc iure.ff.de iust.& iure.Solutio.Ius naturale nõ accipitur hîc pro iure primæuo naturali,sed pro iure gentiũ,quod est de dictamine rationis,vt ff.de iusti.& iure.l.omnes.§ quod verò. Et quòd illo modo capitur hîc ius naturale,patet in fine isti⁹ §. vbi istud
4 ius vocatur ius gentiũ.¶Opponitur†secundò,& videtur,quòd littora maris non sunt cõmunia,per l.littora.ff.ne quid in loco publ.vbi dicitur,quòd littora sunt populi Romani.Solutio.Verum est,quòd littora aliqua sunt populi Romani,quantũ ad iurisdictionẽ,sed non
5 quantum ad vsum.¶Sed contra†hoc replicatur,& videtur,quòd debet esse de littoribus,sicut de ripis:sed ripæ nõ sunt cõmunes,vt infrà eo.§.riparum.Solutio.Non est simile de ripis & littoribus, quia flumina nõ sæpe inundant,& sic in ripis est aliqua vtilitas, sed mare frequenter inundat.Et ideò in littore nulla vel modica potest esse vtilitas,& ideò littus maris non appropriatur,sicut ripa fluminis. argumen.eius quod est in l.fina.C.de bonis quæ libe.§.fina.

§. *flumina.*

1 *Flumina & portus,sunt publica.*
2 *Fossata,non veniunt fluminum appell.*
3 *Publica,an poßint præscribi.*
4 *Contractus inuitus in mari,aut delictum admissum,vbi excutiatur.*
5 *Littus an dicatur esse maris.*
6 *Via publica si mediet inter ripam & prædium,cuius sit ripa.*
7 *Littora,publica sunt,& communia:sed variè.*

1 Sũmatur sic:†Flumina & portus sunt publica, & ideo quilibet in eis habet ius piscãdi Et est littus maris,vbi hybernus fluctus maximus excurrit.Et riparũ vsus est publicus,sed earũ proprietas pertinet illis,quorũ prædiis adhærent.Littorum autem vsus etiam est publicus,sed eorũ proprietas est illius iuris,cui⁹ est mare,& quæ subiacẽt
2 mari.Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandũ†primò, quòd per ista flumina,debent intelligi flumina perpetua.Nã fossata,quę

interdum currunt,& interdũ non,ſub iſtis non comprehenduntur, nec ſunt publica,ſed pertinet ad priuatas perſonas.vt ff.de flumi.&
3 ne quid in flumin publico.l.j.§.ij.¶Notandũ ſecundò,†quòd ius piſcandi in mari,& in fluminibus,competit omnibus.Et ideò licet aliquis etiã ad tempus triginta annorũ habuiſſet piſcationẽ in aliqua parte maris,non tamẽ diceretur præſcriptio,ſicut aliqui voluerũt, per l.ſi quiſquã.ff.de diuer.& tempor.præſcript.Si tamen quis in aliquo diuerticulo maris tãto tẽpore,cuius initiũ nõ eſſet in memoria hominum,exercuiſſet actum piſcandi vel nauigãdi,diceretur ibi habere poſſeſsionem ad tales actus faciendũ,vt C.de aquęduc.l.vſum. & l.diligenter.lib.xj.Et qui vellet illũ impedire,teneretur de interdicto vti poſsidetis,vt ff.de iniuriis.l.quiſquam.& ſic Veneti appro-
4 priant ſibi aliquam partẽ maris.¶Notandũ†tertiò,quòd ſi in mari fiat contractus,vel cõmittatur delictũ,iudicabitur de illo, in proxima ciuitate,vt C.de claſsi.l.j.lib.xj.Et ſi duę ciuitates ſint æquè propinquæ,pariter iudicabũt,vt ff.cõmu.diuid.l.arbor. Eſt tamen locus præuentioni,vt vult Barto.in l.iuriſperitos.§.cũ oriundus.ff.de
5 excuſatio.tuto.¶Notandũ†quartò,quòd littus dicitur eſſe maris, quatenus mare quocunque tẽpore fluit,ſiue in hyemę, ſiue in æſtate:ſed tex.loquitur hîc de hyberno fluxu,id eſt,hyemali,quia in hyeme plus excurrit mare,quàm in ęſtate,vt l.litus.ff.de verb.ſignific.
6 ¶Notandum†quintò,quòd licet inter ripam & prędiũ, medietvia publica,tamẽ ripa pertinet illi,cuius eſt prædium.ff.de acquir.rerũ domi.l.Martius.¶Notandũ finaliter,quòd ſi dominus velit a... in ripa ſituatam abſcindere,& nauta vult nauim ligare, præferendus eſt dominus arboris,vt colligitur ſuprà,de his,qui ſunt ſui vel alieni iuris.§.fin.verſi.nec cuiquam.Sed ſi duo velint ligare, præferendus eſt primò occupans:& ſi ambo ſimul occupẽt,præferendus e... qui intẽtus eſt reipublicę,alteri intẽto rei priuatę:& ſi ambo in hoc ſint æquales,opus eſt ratificatione, vel negotiũ dirimetur ſorte, vt etiam de duobus plauſtris ſibiinuicẽ in via ſtricta occurrẽtibus;dicitur in l.j.§.interdũ.ff.ne quid in loco publico.¶Opponitur ſic contra prædicta,& videtur,quòd iſte text.cõtradicat §.equidem. ſuprà eo.quia ibi dictum eſt,quòd littora ſunt communia, & hîc dicitur,
7 quòd vſus littorum eſt publicus.Solutio.† Littora quantũ ad vſum ſunt publica,vt hîc dicitur:ſed quantum ad proprietatẽ.ſunt communia,vt in §.equidem.Nam cõmunia concedũtur occupanti, vt infrà eo.§.itẽ lapilli.Et ideò caſis in littore poſitis fractis,alius poteſt locũ occupare,vt vult Bar.in l.fina.ff.de vſuca.Publica autem nulli conceduntur,vel ſi conceduntur occupanti,tamen non ſunt in vſu omnium gentium per omnia,ſicut res communes:quia interdicta po-

nuntur

nuntur contra eos,qui aliquid fecerint in eis, in læsionem publicã, vt patet in multis titulis legum, videlicet in titulo ne quid in loco publico.& in fluminibus,in titu.ne quid in flumine.

§. *Vniuersitatis autem.*

1 *Vniuersitatis esse,quæ dicantur.*
2 *Ciuitas quædam habet ad delectationem & ornatum:quædam ad necessitatem.*
3 *Ciuitatis quædam sunt,dominio & vsu,quædam dominio & fructu.*

1 Summatur sic:†Ea quæ sunt ciuitatis,dicũtᶠ esse vniuersitatis.Hoc dicit,& patet intell.tex.¶Notãdũ primò, ꝙ dictũ est suprà eo.§.flumina.de his quæ sunt publica omnium,qualia etiã sunt illa,quæ deputãtᶠ vsui publico,sicut sunt viæ publicæ.Et talia nemo põt sibi appropriare.Et ideò contra iustitiã faciũt, qui vias publicas claudũt, & ibi exactiões faciũt. Sed hîc in isto tex.fit mẽtio de publicis non omniũ,sed vniᵘ populi,vt puta ciuitatis vel oppidi, & dicũtᶠ illa esse vniuersitatis,vt etiã dicitᶠ C de sacrosan.eccle.l.fi. ¶Notãdũ secũ-
2 dò,†ꝙ quædã sunt in ciuitate ad delectationẽ populi, & ad ornatũ, vt theatra & similia:& quædam sunt ãd necessitatẽ,vt palatiũ,curia
3 cõmunis,nauigiũ & similia.¶Notãdũ†finaliter, ꝙ quædã sunt ciuitatis,dominio & vsu,vt theatra & stadia.ff. ne quid in lo.pub.l.ij.§. ait prætor.Et quædã dominio & fructu, sed non vsu,vt fundi & animalia ciuitatũ & serui,quæ ita sunt ciuiũ,ꝙ nullius sunt ff.de in ius vocan.l.sed si hac lege.§.qui manumittitur.& de verbo.signifi.inter publica.& ff.de contrahen.empt.l.sed Celsus.§.j.

§. *Nullius autem.*

1 *Res sacræ,sanctæ,& religiosæ,in nullius sunt bonis.Et quæ dicantur sacræ.*
2 *Rem sacram nemo potest sibi appropriare.*
3 *Imperatores,olim dicebantur sacerdotes.*
4 *Res sacræ immobiles nullo modo alienantur:mobiles sic.*
5 *Aedificio destructo,locus manet sacer.*
6 *Imperatores,an consecrent.*

Hic ponitur quartũ membrũ secũdæ diuisionis positæ suprà eo. §.j.Et subdiuiditur in duas partes.In prima declaratur,quę sunt nullius,quia diuini iuris.In secunda ibi, relisiosum declaratur qualiter
1 res fiunt religiosę.Prima pars summatᶠ sic:†Res sacræ, sanctę & religiosæ sunt diuini iuris,& ideò in nulliᵘ bonis.Et dicuntᶠ res sacræ, quæ per pontifices sunt consecratæ,vt ædes sacræ,& donaria ad diuinum ministerium dedicata, vt crux,thuribulũ,calices & similia, quę quidem donaria non possunt alienari nec obligari,nisi propter

redéptionem captiuorum. Et nemo poteſt authoritate propria ſacrum facere locũ. Deſtructo etiã ædificio, manet locus ſacer. in quo
2 ſacra ædes fuit. Hoc dicit. ¶Notandũ† primò, quòd iſtæ res dicuntur ſacræ, vt hîc. Dicuntur etiã ſanctę, vt C. de ſacroſan. eccle. l. j. Dicuntur etiam religioſæ, vt in Authen. vt venerabi. domus. in princip. colla. v. Et quia iſtę res ſunt diuini iuris, & per cõſequẽs nullius, ideò nullius poteſt ſibi locũ in cœmeterio vel in eccleſia appropriare, vt vult Hoſtien. in c. abolẽdæ. extrà de ſepultu. Dicit tamẽ ibi ꝙ aliquis poteſt habere ſepulchrũ in cœmeterio vel in eccleſia ſibi deputatũ, quo ad vſum, ſed nullo modo quo ad proprietatẽ. vt xiij. quæſtio. ij. c. Ebron. ff. de religio. & ſumpti. funerũ. l. familiaria. Et poteſt prohibere, ne alius ibi ſepeliatur, niſi in neceſſitate, ſcilicet quando ille alius ſepeliri alibi non poſſet. Et eodem modo dicendum eſt de
3 ſcannis & ſedibus quibus vtuntur laici in eccleſijs, de conſenſu epiſcopi vel paſtoralis iuxta c. contingit. extrà de arbitris. & cap. reliqui
3 extrà de cuſtod. euchar. ¶Notandum† ſecundò, quòd imperatores olim dicebantur ſacerdotes, & dicebantur conſecrare permiſſiuè, vt no. in c. venerabilẽ. extrà de electio. Sed non conſecrant, vt in c.
4 tua. extrà de decimis. ¶Notandũ tertiò, quòd† res ſacræ immobiles, nullo modo alienantur, vt in Authẽ. de alienat & emphyteoſi §. & quoniam cognouimus. colla. ix. ſicut ſunt ædes ſacræ, vt eccleſia: ſed res ſacræ mobiles, vt cruces, & calices, & ſimilia, poſſunt alienari, propter redemptionem captiuorum, vt hîc dicitur, quia animę ſunt illis pretioſiores: vt C. de ſacroſan. eccle. l. ſancimus. vel etiã propter debitum eccle. vt in Authen. de aliena. & emphyteoſi. §. ſed hoc etiã coll. ix. vel propter alimenta pauperum, vt xij. q. ij. c. annum. Et de iſta materia latè tractatur in Authen. hoc ius porrectum. C. de ſacroſan. eccle. quæ eſt canonizata. x. q. ij. c. hoc ius porrectũ. ¶Notan-
5 dum† finaliter, quòd deſtructo ædificio, locus manet ſacer. vt hîc dicitur. Deſtructo tamen calice, partes non manent ſacræ, quia forma calicis nõ manet, & ſic nihil calicis manet, vt C. de ſacroſan. eccle l. prætereà ꝙ facit ad hoc, ſi aliquis iurauit ſeruare ſtatuta quę poſteà mutantur, licet tunc illa nõ ſeruauerit, nõ eſt periurus, quia illa ſtatuta, quę iurauit ſeruare, nõ manent. ¶Opponitur primò ſic, & videtur, quòd illa, quæ ſunt vniuerſitatis, etiam ſunt nullius, & ſic membrum ſuprà proxi. dicti §. non differt ab iſto. Solutio. Illa quæ ſunt vniuerſitatis, poſſunt eſſe & ſunt hominum, nullius ſingularis hominis ſunt. Sed ea, de quib' hîc dicitẽ, nõ ſunt hominũ, nec poſſunt eſſe, ſed ſunt in bonis Dei, hominũ cenſura ſiue diſpoſitione. ¶Opponi-
6 tur ſecũdò, † & videtur, quòd imperatores poſſunt cõſecrare. per l. ſacra. ff. de rerum diuiſione. Solutio. Illa lex vult, quòd imperatores

dicun

dicuntur consecrare,quia permittunt loca ab episcopis consecrari, requisiti ab eis.

§. *Religiosum.*

1 *Locus fit religiosus, per mortui illationem. & numero 4. Quid de iure cano. nume.5.*
2 *Proprietarium non licet mortuum sepelire,sine consensu vsufructuarij.*
3 *Muri & portæ Ciuitatis sunt diuini iuris.*
6 *Sepeliri an quis possit in ciuitate.& nu 9.*
7 *Sepeliens mortuum in loco alieno,qua actione conueniatur.*
8 *Dominus assentiens semel,mortuum sepeliri in suo loco,non potest consensum posteà reuocare.*
10 *Delinquentes in muros aut portas ciuitatis,capitis pœna plectuntur.*
11 *Leges continentes pœnam, vocantur sanctiones.*
12 *Seruus an possit inuito socio,mortuum in communi loco puro sepelire*

1 Locus fit † religiosus per illationē mortui.Et ideò in cōmuni loco puro inuito socio,mortuus sepeliri nō pōt,sed in cōmuni sepulchro
2 bene potest mortuus sepeliri socio inuito. † Et nudo proprietario non licet mortuū sepelire,sine consensu vsufructuarij. In alieno autem loco cōsentiente domino,pōt mortuus sepeliri, & licet ipse dominus post illationem mortui dissentiat, locus tamen fit religiosus.
3 † Res etiā sanctæ, sicut muri & portæ Ciuitatis sunt diuini iuris,& ideò nullius.Quæ quidē res ideò sunt sanctæ,quia in eas delinquentes puniuntur, sicut leges continentes pœnas, vocantur sanctiones.
4 h. d.& patet intellectus tex.¶Notandum primò, † ꝙ locus,in quo sepelitur mortuus,est religiosus, etiam si solùm caput sit ibi sepultū, quia est principalis pars hominis, & est id,quod homo cognoscitur, vt ff.de religio.& sumpti.funerū.l.cùm in diuersis.Et si caput diuidat, tunc maior pars facit locū religiosum, ar.eius quod habetur infrà de vulga.substitutione.§.sed & si ex disparibus. Si verò partes sint æquales, dicit Io.neutrū locum religiosum fieri, sed per cōcursum se impedire, vt ff.de lega.ij.l.si quis seruū §.si inter. Dicunt tamen aliqui vtrunq; locū esse religiosum,p l.si via.§.sed tamen fun-
5 do.ff.de seruitu.rustico.prædio.Et † ista dicuntur de iure ciuili,sed de iure canonico nō fit locus religiosus,nisi per consecrationē pontificis,vt xiij.q.ij.c.in ecclesiastico. Vbi etiam dicit gloss.quòd omne sacrum est religiosum, sed non econtrà, vt in c.ad hæc. extrà de
6 religio.domibus. † De iure etiam ciuili, nullus mortuus potest in ciuitate sepeliri,sub pœna quinquaginta aureorum, propter fœtores. qui ex hoc in ciuitatem perueniunt,vt ff. de sepulchro violato. lege tertia §. diuus. Secus autem est de iure canonico , quia

m 4 illo

illo iure quilibet Christianus mortuus nõ in excõmunicatione vel peccato mortali notorio, nõ solùm in ciuitate, sed in cœmeterio &
7 in ecclesia potest sepeliri, vt xiij.quæst.ij.c.nullus. ¶Notandum † secundò, φ si aliquis sepeliat mortuũ in loco alieno, conuenitur actio ne in factum de sepulchro violato, vt mortuũ remoueat, aut pretiũ agri soluat. Et si dominus pretiũ receperit, fit locus religiosus, vt ff. de religiosis & sump.fune.l.is qui. Sed si quis dolosè mortuũ sepeliat in alieno loco, punitur pœna cẽtum aureorũ, vel x.librarũ auri, vel pœna deportationis, vel etiam pœna capitis, vt ff.de religiosis.l.j.§.prætor.& C.de sepul.viola.l.qui sepulchrũ.& ff.de sepulc.viola.
8 l.fi. ¶Notandum † tertiò, φ si dominus loci semel consentiat sepeliri mortuũ in loco suo, licet posteà dissentiat etiã antè, quàm mortuus est sepultus, nihilominus potest mortuus ibi sepeliri, & locus fit religiosus, vt ff.de aqua pluuia.arcen. l.in diem.quia non põt videri
9 iniuriam accipere qui semel voluerit. ¶Notandum † quartò, quòd non solùm muri & portæ ciuitatis Romanæ, sed etiam aliarũ ciuitatum & castrorũ sunt sancti & diuini iuris, vt ff.de rerum diuisione, l.sacra.§.muros. Et non põt priuata persona aliquid in eos facere, quãuis vniuersitas hoc possit, vt C.de operibus publicis.l.intra.& l.
10 omnes. ¶Notandum † quinto, φ delinquentes in muros vel portas ciuitatis, id est, transeuntes vel frangẽtes puniũtur, sicut fuit de Remo fratre Romuli, vt ff.de rerum diui.l.fina. Vnde Lucanus:

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et hoc pœna capitis, vt hîc & C.de legi.& cõstitutioni.l.non dubiu
11 ¶Notandum † finaliter, φ leges continentes pœnã, vocantur sanctiones, largè tamen omnis lex imperialis vocatur sanctio, vt C.de nouo Codice conficiendo.ibi, colligentes. Et largissimè tota collectio iuris ciuilis dicitur sanctio, in proœmio Digestorum, in princ
12 ¶Opponitur † primò contra prædicta, & videtur, φ socius inuito socio, potest mortuũ in cõmuni loco puro sepelire, per l.si plures.ff. de religio.& sump.funerum.Solutio.Illa lex dicit, quòd ipsemet socius mortuus, potest sepeliri in cõmuni loco, inuito socio, in necessitate, id est, si alibi sepeliri non possit. Extraneus tamen ibi nullo modo sepeliri potest, vt hîc dicitur, sed in cõmuni sepulchro bene potest mortuus sepeliri inuito socio, quia nõ est simile de loco puro & sepulchro: quia sepulchrum est religiosum. Et ita hoc fit fauore religionis. ¶Oppo.secundò, & videtur, quòd nudus proprietarius, sine cõsensu vsufructuarij, potest mortuum sepelire, per l.ij.si vsusfructus.ff.de religiosis.Solutio. Illa lex dicit, quòd hæres potest sepelire testatorem, qui vsumfructum legauit, etiam inuito vsufructuario.Et ita casus est ibi specialis, ratione gratitudinis.

§.Singulo

§. *Singulorum.*

1 *Res quædam fiunt singulorum iure gentium, quædam iure ciuili.*
2 *Ius gentium, quàm latè pateat.*
3 *Ius naturale, sæpe vocatur ius gentium, & econtrà.*
4 *Res nullius fiunt, variè.*
5 *Dominus, quando poßit prohibere, ne quis causa venandi aut aucupandi, fundum suum ingrediatur. Et quando non.*
6 *Animal si quis quod capiat in fundo prohibito, fit capientis. & nume.10. Sed domino competit actio.*
7 *In libertate naturali quando quid dicatur esse.*
8 *Bestia vulnerata, num sit vulnerantis.*
9 *Animalia an, & quæ liceat capere per laqueos & retia.*
11 *Respiciendum an, & quando ad ea, quæ accidere possunt.*

Hic cõsequenter fit prosecutio quinti mẽbri secundæ diuisionis suprà positę, §. j. Et diuiditur ista pars in xiij particulas. In prima declaratur, qualiter res fiunt singulorũ occupatione. In secunda ibi, itẽ ea, quæ ab hostib. qualiter res acquiruntur captiuitate. In tertia ibi, prætereà, qualiter acquirunt᷑ alluuione. In quarta ibi, cùm ex aliena, qualiter acquirunt᷑ cõmistione. In quinta ibi, cũ in suo, qualiter ædificatione. In sexta ibi, si Titius, qualiter acquiruntur plantatione. In septima ibi, literæ. qualiter literarũ impositione. In octaua ibi, si qs autẽ in aliena. qualiter picturarũ formatione. In nona ibi, si quis aũt. qualiter cultura. In decima ibi, thesauros, qualiter inuẽtione. In vndecima ibi, ꝑ traditionẽ. qualiter acquiruntur traditione. In duodecima ibi, vẽditæ, qualiter emptione. In tertiadecima ibi, hoc amplius. qualiter res acquirunt᷑ iactu. Prima particula declarat primò, de occupatione animaliũ in generali. Secundò ibi, apum. de occupatione apum. Tertiò ibi, pauonũ. fit declaratio de pauonib. Quartò ibi, ceruos. tractatur de ceruis domitis. Quintò ibi, gallinarũ. tractatur de
1 dominio gallinarũ & anserũ. † Prima particula summatur sic. Quædam res fiunt singulorũ iure gentiũ, & quædam iure ciuili. Et quia ius gentiũ, quod cum genere humano incepit, vetustius est iure ciuili, quod tunc primò incepit, quando homines inceperunt ciuitates ædificare, iudices facere, & leges scribere, idcirco de iure gentiũ
2 prius est dicendũ. † Et isto iure feræ, bestiæ, volucres, pisces, & oĩa animalia, quæ in mari, & in aëre, & in terra nascunt᷑, fiunt occupantium, siue in suo, siue in alieno fundo capiant᷑. Potest tamẽ dominus fundi prohibere, ne quis venãdi seu aucupãdi causa, fundũ suum ingrediatur, si hoc præuiderit. Et animal captũ manet capiẽtis, quàdiu est in eius custodia; quà si euaserit, & in naturalè libertatẽ se recepe

rit definit eius esse,& fit occupantis.Tunc auté dicitur naturaliter li bertatē habere, qñ oculos capiētis effugit,hoc est,nō videtur ab eo, vel difficilis est eius persecutio. De bestia vulnerata dixerunt aliqui eam esse vulnerantis, quandiu eam ꝑsequitur: sed postquàm definit persequi efficitur occupātis. Alij dixerunt eam nō esse vulnerantis, nisi qñ capta est. Et istam sententiā vltimam cōfirmat Iustinianus, quia licet vulnerata sit, tamen possunt multa accidere,ꝙ non capiatur à vulnerāte. h. d. vsq; ad §.apum. Et patet intellectus tex. ¶No
3 tandum † primò,ꝙ ius naturale, sæpe vocatur ius gentiū, vt hîc.& etiam econtrà. Et ad hoc iste.§.cōmuniter allegatur. Nam ius gentiū est,vt hîc capitur,quod naturalis ratio dictat,vt suprà de iure naturali,gentiū, & ciuili.§.quod verò. Sic etiam capitur ius naturale, suprà eo.tit.§.equidē. Et est istud ius gentiū vetustius iure ciuili, vt hîc in tex. Et ideò prius, quia senectus semper est venerāda,vt ff.de
4 iure immunita.l.semper. ¶Notandū † secundò, ꝙ res sunt nullius, multis modis. Primò, natura,vt hîc in §.feræ.Secundò,facto,vt infra eo.§.hoc amplius. Tertiò,tēpore, vt ff.de acquiren.rer.domi. l. nunquā.§.thesauros. Et sunt istæ res occupantiū,nisi quòd dominus fundi recipit medietatem thesauri,vt infrà eo.§.thesauros. patebit. Quartò,censura, vt suprà eo.§.nullius. Quinto casu,vt est hæreditas iacens,nō adita,quę obtinet locū domini,vt infrà de stipula.ser uo.in princi.Sextò,culpa,vt de seruo ægrotāte exposito,vt C.de lati.liberta. tollen.l.vnica.§.sancimus. Septimò, naturali cōstitutione,vt de libero homine, vt ff.de verb.oblig.l.inter stipulantē. §.sa-
5 cram.Et istæ res nō fiunt occupantiū. ¶Notandū tertiò, † ꝙ dominus fundi pōt prohibere, ne quis causā venandi vel aucupandi fundum suum ingrediatur, vt hîc in §.planè.In quibusdam tamen casibus non pōt prohibere ingressum. Primò, si quæratur seruus fugitiuus,vt C.de seruis fugiti.l.ij. vel etiam, si quęratur filius,vxor,vel monachus, vt dicit Cynus in d.l.ij. Secundò, ꝑ glandes legendas, vt ff.de glan.legen.l.j.Tertiò, ꝑ pecuniā ibi absconditam,vt ff.ad exhibendū.l.thesaurus.Quartò,si quis emit vindemiā,quā venditor tollere prohibet,vt ff.de actio.emp.& vēdi.l.qui pendēte. Quintò, si quis habet ibi sepulchrū, vt l.si quis sepulchrū. ff.de religiosis & sumpti.funerū. Sextò,si via sit fracta,& nō trāsibilis,vt ff.quēadmo. serui.amittatur. l.si locus. Et si aliquis habeat signa, ꝙ res sua sibi capita est in aliqua domo, pōt authoritate iudicis, cōtra voluntatē domini,domus intrare domū, & quærere rē suā in cameris & in ci-
6 stis.vt ff.de serui.rust.prædio.l.diuus.¶Notādū † quartò ꝙ licet dominus fundi pōt prohibere ingressum,si tā post prohibitionē aliquis in illo fundo capiat aliquod animal,fit suū,vt ff.de serui.rustic.prædio.

dio.l.diuus. Sed pōt dominus agere de iniurijs, vt ff.de iniu.l.iniuriarū.§.si quis. Et si aliquod animal sit in laqueo vel in reti alicuius, nō est illius, cuius est laqueus vel rete, donec sit in cōspectu tuo taliter, qđ euadere nō posset, facit l.in laqueū.ff.de acqui.re.do. ¶Notā
7 dum quintò, † ꝙ aliquid dicit esse in sua naturali libertate, qñ euasit custodiā occupātis, ita vt difficilis vel impossibilis sit eius ꝓsecutio vel apprehensio, cōsiderata natura anima'is, quia scilicet volat, vel velociter currit: non aūt considerata possibilitate, quæ est apud Deum, cui nihil est difficile vel impossibile. Et ex isto patet, ꝙ si aliquis detentus vel captus, declaratus sit ꝑ sententiā relaxatus, nō sufficit ad satisfaciendū iudicato, eum dimittere, & statim iterū capere, sed debet esse in libertate, ita ꝙ effugere possit, vt vult Bart.in l. iij.ff.de acquiren.rer.domi.facit c.cùm locum.extr.de spōsa. ¶No
8 tandum † sextò, ꝙ secunda opinio hîc posita, de bestia vulnerata, est verior, vt hîc & ff.de acqui.rerum domi.& l.v.eo.§.illud.l.si in laqueum. quia multa possunt accidere, vt nō capiatur, vt hîc. & C.de probatio.l.neq; naturalē. Et respiciendū est ad ea, quę accidere possunt, vt ff.locati.l.si quis domū.§.idem quærit. Consuetudo tamen est de prima opinione, vt in glo.in l.iij.de acquirē.re.do. Et consuetudo venatorū in istis est attendenda, vt ff.de ædili.edic.l.qui si nolit.§.quia assidua. Est enim glo.in d.§.quæ est notabilis, & adiuncta suo textui, argumentū est ad hoc, ꝙ cōtractus dubij recipiunt mo
9 dum & formā à consuetudine. ¶Notandū † finaliter, ꝙ non licet animália capere per laqûeos & ꝑ retia, nisi fuerint vrsi, vulpes vel lupi, & similia, vt in Auth.de pace tenēda.§.nemo retia.colla.x. ¶Op
10 ponitur † primò contra prædicta, & videtur, ꝙ ingrediens fundum alienū contra prohibitionem domini fundi, nō facit animal suum, quod ibi capit, per l.si fundū.& per l certum.C.de rei vendica. Solutio. Illæ leges loquunt in his in quibus requiritur bona fides quæ tollitur per prohibitionē, sed sic nō est hîc: quia ad capiendū huiusmodi animalia, nō requiritur bona fides, sed simpliciter fiunt occupantiū.
11 ¶Opponitur † secundò, & videtur, ꝙ est respiciendum ad ea, quæ accidere possunt, per l.eo tempore. ff.de peculio. & per l.j.ff.de in li. iuran. Solutio. Respiciēdum est ad ea, quæ accidere possunt, si apta nata sunt accidere, vt hîc dicitur: non aut ad ea, quæ non sunt apta nata accidere, vt in legib.cōtrarijs. Nā in l.alle.euentus est impossibilis, cùm nihil sit in peculio. Et in alia lege nō debemus inspicere qđ euenire pōt, si ad id nō est res naturaliter destinata, aliàs secus.

§. *Apum.*

1 *Apes licet sint in arbore tua, non sunt tua.*

Alueus.

2 *Alueus.*

3 *Examenta apprehendens, quo casu possit iustè ipsum retinere.*

1 Summatur sic: † ex quo natura apum est fera, ideò licet sint in arbore tua, nō sunt tuę, sicut nec volucres, quæ in arbore tua nidificāt, antè quàm includantur in alueo tuo. Et ideò fauus, quē faciunt, est occupantiū. Potest tamen prohiberi à domino fundi, ne alius fundū ingrediatur ad colligendū apes. Et examē, quod ex alueo tuo euolauit, est tuū, quādiu manet in conspectu tu, & non est difficilis eius apprehēsio, aliàs fit occupātis. Hoc dicit, & patet intel. textus. ¶No

2 tandū † primò, quòd alueus, capitur hic pro vasculo, in quo apes morantur. Aliquando tamen etiam capitur pro loco, vbi flumē currit, vt infrà eo. §. insula. Sic examen aliquando capitur pro probatione, vel iudicio, vt C. de aduoca. diuer so. iudicio. l. neminem. sed sic non capitur hîc, sed pro vniuersitate vel collectione apum. ¶Notan-

3 dum † secundò, quòd apprehendes examen, quod est extra conspectum domini, & cuius difficilis esset persecutio, iustè potest ipsum retinere, nec furtum committit, vt ff. de fur. l. si apes.

§. *Pauonum.*

1 *Pauonum & columbarum natura fera est. Quid de ceruis, an fiant occupantium.*

2 *Animalia sunt in triplici differentia.*

3 *Homo iudicat ex exterioribus.*

1 Natura † pauonū & columbarum est fera, nec obstat quod euolare & reuolare solent: quia hoc etiā apes faciunt, quæ tamen sunt feræ. Et quidā sunt etiā cerui, qui vadunt & redeūt qui tamē sunt feri. Et de istis animalibus est talis regula, quòd quandiu habent cōsuetudinem redeundi, tandiu manēt dominorum. Sed postquàm talem cōsuetudinem deserūt, fiunt occupantiū. Hoc d. & pat. intel. textus,

2 vsq, ad §. gallinarū. ¶Notandū † primò, quòd triplicia sunt animalia. Quædā sunt naturaliter mansueta, de quibus est talis regula, quòd vbicunq; sunt, manēt dominorum, vt infrà eo. §. proximo. Quædā sunt naturaliter fera, de quibus est talis regula, quòd fiūt occupantiū, quando sunt in naturali libertate, vt suprà eo. §. feræ. & §. illud. & §. apū. & §. examen. Et quædam sunt naturaliter fera, & accidentaliter mansueta, de quibus est talis regula. quòd manent dominorū, quandiu habent consuetudinē redeundi, vt hîc in textu. & ff. de

3 acqui. rerum domi. l naturalem. ¶Notandum † secundò, quòd iudiciū de interioribus facit homo per exteriora, vt ff. de ædi. edic. l. si

4 tamē. quia solus Deus iudicat de interiorib⁹ per se. ff. de interrogato. actio. l. ij. Et ideò testis solū deponit de exterioribus, & quæ per sensum

sensum exteriorem percepit, vt notatur in l.is qui.ff.de tuto.curatori bus da.ab his.

§. *Gallinarum.*

1 *Gallinarũ & anserũ fera nõ est natura:dominorũ manẽt,in quocũq; sint loco.*
2 *Gallinæ & anseres,an possint detineri animo lucrandi.*
3 *Furtum,etiam in modico committitur.& nu.4.*
5 *Actio extraordinaria,non datur de modico.*

1 Gallinarũ† & anserum nõ est fera natura,licet aliquæ gallinæ & anseres sint fieri,& ideò gallinę & anseres manẽt dominorũ,in quo cunq; loco fuerint.Et qui illa animalia detinet animo lucrãdi com mittit furtũ.Hoc d & patet intel tex. vsq; ad §.item ea quæ ab ho-
2 stibus.¶Not.quòd† ista animalia possunt detineri animo lucrandi, id est,ad habendum oua,pennas vel plumas,& non cõmittitur furtũ in istis,nisi adsit animus lucrãdi,vt hic & ff.de furtis. l.j.§.fi.Cõ-
3 mittitur† autẽ furtum in modico, imò in vno ouo,vt ff.de pœni. l.aut facta.Et datur etiam actio furti de modico, vt ibi. Sed dolus committitur bene in re modica,sed actio de dolo non datur,nisi ad minus de duobus aureis,vt ff.de dolo.l.si oleum. §.fi.Et ratio est secundũ glo.hic,quia furtũ frequenter cõmittitur, & non dolus.Sed ista ratio nõ est sufficiẽs,ex quo in omni furto est dolus,vt infrà de obli.quæ ex delic.nascũtur.§.furtum.Sed ratio vera est, quia actio de dolo datur ad rescindendũ ea,quæ ex cõsensu inita sunt,& tales actiones nõ dantur pro minimo, l.Seio.ff.de in inte.resti. Et ex isto patet,quòd lex hic curat de modico quia de vno ouo, vel de penna.
4 Et ratio† est,quia actio furti est actio ordinaria, quæ datur de modico,ff.de dãno infecto,l.si proprietarius.Et ideò creditor potest vẽdere pignus, si modicũ deficiat sibi de debito, vt C.de distracti.pi-
5 gnorũ.l.quãdiu † Sed actio extraordinaria nõ datur sic de modico, vt ff.commodati.l.in rebus. §. possunt. vbi dicitur, quòd si aliquis seruo,quem habuit accommodatum,dedit alimenta,non debet ilmodica repetere à commodante seu domino serui, vt ff.de damno infecto.l.ex damni in prin. Et iudicatur esse modicum arbitrio iudicis,vt ff.de impensis in rebus dotalib.factis.l.omnino.

§. *Item ea,quæ ab hostibus.*

1 *Capita ab hostibus,fiunt capientium iure gentium.Limit.4.*
2 *Hostes,qui.*
3 *Hostium manus qui euasit,animo & corpore est liber.*

1 Ea,†quæ capiuntur ab hostibus,iure gentium fiunt capientiũ, ita vt liberi homines efficiãtur eorũ serui,qui tamẽ si manus capientiũ
2 euaserint,iterũ liberi fiunt.Hoc dicit. ¶Notandum † primo, quòd illi vo

illi vocantur hostes,quibus populus Romanus bellũ indixit,vel ipsi populo Romano,vt ff.de capti.& postli.reuersis.l.hostes. ¶Notandũ † secũdò,ꝙ postquã captus ab hostibus,euasit manus eorũ,animo & corpore est liber,vt ff.de capti.l.nihil.& ff.de verb.significa.l.hostes.& l.quos nos hostes. Et recipit libertatẽ iure postliminij, vt suprà quibus modis ius patriæ potestatis soluitur.§.sed si ab hostibus. Et intelligitur iste §.in iusto bello.de isto dictũ est suprà latius circa prædictũ §.sed si ab hostibus.¶Opponitur sic,& videtur, ꝙ saltẽ homines non fiunt capientiũ,vt hîc dicitur per Bar.in l.diuus. ff.de

3

4 iure fisci.Solutio.Bar.†loquitur ibi quando homines capiuntur cũ vniuersitate,vt quando capitur vna ciuitas,tunc enim ibi homines non fiunt capientium.Sed iste §.intelligitur,quando homines singulariter capiũtur,& non quãdo tota ciuitas in deditionem accipitur.

§. *Item lapilli.*

1 *Lapilli,gemmæ,& inuenta in littore maris,sunt inuentoris.*
2 *Lapilli,quid.quid gemma,quid margarita.*
3 *Inuenta in littore maris,non acquiruntur per visionem.*
4 *Item,particula,quomodo accipiatur.*

1 Lapilli † & gẽmæ & cætera,quæ in littore maris inueniũtur,fiunt inuentoris Hoc dicit,& patet intellectus textus,vsq; ad §.itẽ ea quę.

2 ¶Notandũ † primò,quòd lapilli sunt lapides pretiosi,nõ renitentes siue splẽdentes.Sed gẽmæ sunt lapides pretiosi renitentes,sicut smaragdus Margaritę autẽ cõmuniter nascuntur in conchis,& hoc frequẽter in mari rubro,vt ff.de au.& arg.lega.l.& si nõ sint.§.perueniamus.& l.j eo.¶Notandũ secundò, quòd ius naturale intelligitur

3 hîc ius gentiũ,vt suprà eo.§.singulorum.¶Notandum tertiò,†quòd isti lapilli & gẽmæ & cætera,quæ in littore inueniũtur, non acquiruntur per solam visionẽ,sed per occupationem vel per apprehensionẽ,secundum Azonem,quod patet ex vicinitate istius materiæ,

4 quæ est in hoc §.ad præcedentes materias,quia ista dictio, † itẽ posita copulatiuè,seu in eadem oratione , vel ea. materia, refertur ad clausulas præcedẽtes,vt ff.de testamẽ.l.hæredes.§.sed & si notã sed quãdo ponitur in alia materia,tũc capitur continuatiuè, vt ff.de vi bo.rapto.l prætor ait. §. erit.F de ista dictione item,latius habetur per gl.& Bar.in l.in repetẽdis.ff.de lega.iij.Sed aliud est de thesauro,qui fit primò videntis & inuenientis,& non quęritur occupanti, vt infrà eo.§ thesauros dicitur,& facit l.eum,qui. ff. de iureiura...

§. *Item ea,quæ ex animalibus.*

1 *Nata ex animalibus dominio tuo subiectis,fiunt tua.*
2 *Accessio,est duplex.*

Animalia

5 *Animalia rationalia, & irrationalia, accessione an & cui acquiruntur.*

Cōtinuatur sic: Nā prius dictū est qualiter res singulorū acquirū tur per occupationē: Hic cōsequēter tractatur, qualiter res acquirū-tur per accessionē. Et primò, per accessionē discretā, vt hîc. Secundò, per accessionē cōcretā, in §. proxi. infrà scilicet præterea. Sūma

1 tur ergo præsens §. sic: † Ea quæ nascuntur ex animalibus, domino tuo subiectis, fiūt tua. Hoc dicit. ¶ Notandū primò, quòd hic §. cōtinuatur præcedētibus, quia in præcedētibus dictum est, qualiter res acquirūtur per occupationē. In isto verò incipit ostēdere, qualiter

3 res fiūt alicuius per accessionē. Et quia † accessio est duplex, scilicet discreta & cōcreta, ideò in isto determinatur de accessiōe discreta, & in sequēti de cōcreta. Dicitur autē discreta quādo sunt duæ res à seinuicē discretæ, sicut ouis & agnus, gallina & pullus. Cōcreta verò est, quando vna terra alij additur per alluuionē. ¶ Notandum secūdò, quòd istud est verū tam in animalibus rationalibus vt in seruis, vt suprà de iure personarū. §. serui secūdo. quàm in animalib. irrationabilib. vt ff. de rei vēdica. l. si frumentū. §. idē scribit. Et intelligitur istud de accessione de animalibus fœminini generis, vt C.

5 de rei vendica. l. partū quia partus sequitur ventrē. ¶ Notandū † tertiò, quòd ista animalia saltē irrationalia, non solùm acquirūtur domino, sed etiā quasi domino, vt ff. de acqui. re. domi. l. bonæ fidei. Sed animalia rationalia nata bene acquirūtur domino, sed nō quasi domino, quia non sunt in fructu, vt infrà eo. §. in pecudū. & §. sed si vxori. infrà de lega. not. vlt. ¶ Opponitur sic, & videtur, quòd animal. natū, non sequitur animal fœmininum, sed masculinum, vt C. de agr. & censi. l. ne diutius. lib. xj. Solutio. Speciale est in agrico. & cēsitis, vt partus sequatur patrē, sed quod hîc dicitur, est regulare.

§. *Præterea.*

Alluuione adiectum agro tuo, iure gentium tuum est. & nu 3. Limit. nu. 8.

2 *Alluuio, quid.*

4 *Perito cuilibet in arte sua standum est.*

5 *Actio an, & qua competat, si aliqua pars terræ per vim fluminis alteri fuerit adiecta & vnita. & nu. 6.*

7 *Flumina, vicem iudicum tenent.*

Hîc iā cōsequēter tractatur, qualiter res acquirūtur per accessio-

1 nē cōcretā. Et summatur iste §. sic: † Illud, quod per alluuionem agro

2 tuo adiicitur, iure gentiū tuū est. Et † est alluuio incrementū latens. Nā quod per alluuionē adiicitur, ita paulatim adiicitur, quod non percipitur, quātū quolibet tēporis momēto adiiciatur. Hoc primò. Sed si per vim fluminis pars tui prædij vicini tui prædio adiiciatur, manet

manet tua, nisi fuerit ex longo tẽpore illi prædio vnita, vel arbores cũ illa parte terræ adiectæ egerint radices in fundũ vicini tui. Hoc dicit secũdò, & patet intellectus tex. vsq; ad §. insula. ¶Notandum
3 primò, † q̃ si aliqua pars terrę inarborata vel vineata, per vim flumi nis alteri adiiciatur, nõ accedit illi terrę, cui adiicitur, nisi fuerit vni
4 ta, & arbores radicatę. vt ff. de dã. infe. l. hoc amplius. Et † an terra sit vnita vel nõ, vel arbores radices egerint, vel nõ, standũ est iudicio rusticorũ, qui de hoc habẽt notitiã, vt in Authẽ. de non alienan. aut permutan § quòd autem dictum est. colla. ij. Sic etiam standum est cuilibet in sua arte, vt obstetricibus, an mulier sit corrupta vel non, vt ff. de vẽtre inspicien. l. j. in princ. Sic etiã standũ est chirurgicis, an vulnus sit mortale, vel an cicatrix sit permansura, vt in c. significasti, extrà de homici. Et de mensura agrorum, standũ est mensoribus, vt ff. si mensor falsum modũ dixerit. l. j. Sic æstimatoribus reipublicæ, standũ est in æstimatione rerum, vt C. de secundis nuptiis. l. hac edictali. § is illud & si isti fraudẽ fecerint, corrigũtur à iudice, vt ff. qui satisd. cogũtur. l. arbitrio. ¶Notandũ † secũdò, quòd quan-
5 do aliqua pars terræ per vim fluminis alteri est adiecta & vnita, dixerunt aliqui quòd dominus illius terræ posset agere de dã. infecto. Sed hoc non placet glo. hic, & dicit, quòd debet agere actione in factũ ad æstimationẽ dãni, vt ff. de rei vendic. l. in rẽ. Sed hæc opinio glo. etiã non placet docto. quia ad istã terrã repetẽdam nulla actio datur, ex quo perditũ est dominium, vt in l. ergo. §. alluuio. ff. de acquiren. rerũ domi. ¶Opponitur primò contra prædicta. & videtur, quòd illud, quod adiicitur agro per alluuionẽ, non sit eius. cuius est ager. per l. in agris ff. de acqui. re. do. Solutio. Illa lex loquitur de agris militibus assignatis à principe, in quibus alluuio locũ nõ habet, quia sunt limitati. Ex quo etiam patet, quòd diœceses vel parochiæ habẽtes certos limites, nõ augẽtur per accessionẽ, facit c. ad per eo. extrà de parochiis. Limites etiã diœcesiũ nõ possunt præscri-
6 bi, vt c. quia iudicante. extrà de præscrip. ¶Opponitur † secũdò, & videtur, quòd ille, de cuius agro pars adiecta est alteri agro & vnita, potest agere de dam. infecto. per l. si frumentum. §. de arbore. ff. de rei vendica. Solutio. Illa lex loquitur de damno, quod euenit facto hominis. Hic autem loquimur de damno, quòd euenit vi fluminis, vnde cõqueratur de flumine, & sicut sibi abstulit hodie, ita sibi cras potest reddere, & sic nullam actionem habebit prior dominus, ar.
7 l. ergo. §. alluuio. ff. de acquiren. rerum domin. † Flumina enim vicem iudicum tenent, quia dant & auferunt dominia. l. ergo. §. alluuio. ff. de acqui. rerum domi. item censitorum, l. ergo. §. flumina. ff. eod. not glo in verb. iuris. l. adeò. §. insula. eod. titu.

§. Insu

§. *Insula, quæ in mari.*

1 *Insula nata in mari fit occupantis. Et quid in flumine. & num. 4.*
2 *Insula, quid.*
3 *Insula an sit in medio fluminis, vnde petendum iudicium.*
5 *Latitudo in dimetienda insula, debet accipi ad frontem agri.*
6 *Fluuius si dimisso nouo alueo, reuertatur ad priorem, nouus alueus quorum fiat.*

1 Sũmatur sic: † Insula nata in mari, quod rarò accidit, fit occupantis. Hoc primò. Sed insula nata in flumine, quod frequẽter accidit, si fit in medio fluminis, pertinet illis, qui ab vtraque parte fluminis habent prædia, secundũ proportionẽ latitudinis prædiorũ. Hoc secundò. Sed si sit propinquior vni parti, tũc pertinet illis, qui ab illa parte habent prædia Hoc tertiò. Et si flumen diuidatur superius, & inferius iterũ vniatur, terra inclusa per modũ insulæ, manet eius vel eorum, cuius vel quorum prius erat. Hoc quartò. Et si flumen consuetum suum alueum derelinquat, & ad aliã partem fluat, derelictus alueus fit illorũ, qui prope ripam illius aluei habent prædia, & nouus alueus fit publicus. Hoc quintò. Sed si flumen ad priorẽ alueum redeat, tunc nouus alueus fit illorũ, qui prope ripam habent prædia. Hoc sextò. Et si totus ager inundatus sit, nec species cõmutata, recedente aqua, manet ager eius, cuius fuerat. Hoc dicit septimò, vsq; ad
2 §. cùm ex aliena & patet intellectus text. ¶Notandũ † primò, quòd insula dicitur, esse terra circundata aquis, vt ff. de acqui. rerũ domi. l. insula. vel dicitur, esse domus posita in mari salso, secundũ Isido. vel quælibet domus, vt ff. de eo, quod certo loco dari opor. l. iiij. §. si quis
3 insulam. ¶Notandum † secundo, quòd ad sciendum, an insula sit in medio fluminis, vt dicit Azo in summa, debet accipi corda, & assi-
4 gnari pũctus. Et † si insula punctualiter sit in medio, diuiditur æqualiter inter eos, qui habẽt prędia ab vtraq; parte, salua tamẽ proportione latitudinis vniu scuiusq; prædij, quãdo plures habẽt prædia ab vna parte. Sed si insula nõ sit punctualiter in medio, pro parte tamẽ est in medio, debet diuidi secũdũ proportionem ab vtraque parte. Sed si totaliter sit ab vna parte, tunc habẽtes prædia ab alia parte, nihil debẽt habere, vt ff. de acquir. rer. domi. l. inter eos. & l. sequẽ. Ex isto etiã patet, quòd quando nescitur de aliqua terra, ad quam ciuitatẽ pertineat, adiudicabitur propinquiori. Et si sint duæ æquẽ propinquę, adiudicabitur ambabus, vt notãt Doct. in l. adeò. ff. de aqui. rer. dom. Facit istud ad cognoscendũ, quando ædificatur aliqua domus in loco, vbi prius nõ fuerat domus, ad quã parochiam debeat pertinere, vt ff. de lega. j. l. Titij textores. facit suprà no. ij. §. flumina.

5 eod.tit.¶Notãdũ†tertiò,quòd ista latitudo debet accipi ad frontem agri. Et sic quilibet debet habere partem in insula secundum proportioné latitudinis prædij sui prope ripam,vt ff.de acquir.rer.
6 domi.l.insula.& l.adeò.§.insula.eo.¶Notandũ finaliter,†ꝙ quando fluuius dimittit nouum alueum,& reuertitur ad prioré,tunc nouus alueus fit illorũ,qui ibi prædia habent prope ripã, vt hîc dicitur:ꝙ verũ est de stricto iure,sed non de æquitate,vt ff.de acqui.re.domi. l.adeò.§.insula.in fin.vide glo.ibi,in verbo,sed vix.¶Opponitur primò,sic,& videtur,quòd de insula,quæ est in mari,nõ deberet ius statui,quia hoc accidit raró,vt hîc dicit᷑.Sed iura dantur de his,quę frequẽter accidũt,vt ff.de legi.& senatuscõsul.l.nã ad ea.Solutio. Dicitur ibi, quòd iura potius dantur de eis,quæ frequenter accidunt, quàm de aliis:per quod non negatur,quin etiã dantur de aliis quandoque.¶Opponitur secundò,& videtur,quòd ager inundatus non manet domini,per l.j.§.si fossa.ff.de fluminibus.Solutio. Illa lex loquitur quantũ ad vsum,vel loquitur,quando aqua diu manet, & facit alueũ.Sed hîc loquimur,quando aqua cum impetu venit, & statim recedit:secus auté,si alueũ fecerit,& diu coopertum tenuit. ¶Sed replicatur de l.si ager.el j.ff.quib.mod.vsusfruc.amitta.Solutio.In illa l.dicitur,quòd amittitur dominiũ,sed intelligitur impropriè amitti,scilicet quantũ ad commodũ fruendi. Vel etiam potest dici,quòd aqua fecit ibi alueum,vt eo.tit.l.quid tamen.§.ager.Verũ tamen est,quòd in isto casu,quando scilicet ager inũdatur,indubitáter perditur possessio,vt ff.de acquir.posses.l.iij.§.Labeo.& l.quiuniuersas.§.ij.& l.Põpon.j.responso.eod.tit. & ideò interim nõ currit præscriptio,vt l.naturaliter.ff.de vsucap.Sed recedéte aqua,restituitur possessio,vt ff.de itinere,actuq; priuato.l.j.§.sed & si quis.

§. *Cùm ex aliena.*

1 *Factum aliquod ex aliena materia,vtri domino pertineat.distinguitur ex Sabini & Proculi sententia.num 2.*
3 *Res cœpta,an dicatur facta.*
4 *Specificatum vt cedat specificanti,quæ requirántur.*
5 *Ferriminatio,quid.*
6 *Applumbatio,quid.*
7 *Materiatum,an & quando veniat appellatione materiæ.*
8 *Species facta partim ex mea, partim ex aliena materia, an sit commune.*
9 *Via media,quando eligenda.*
10 *Regula,quicquid fit ex meo,meum est,quando vera.*

Hîc declaratur,qualiter res acquirunt᷑ specificatione.Et summat᷑ iste §.

1 iste §.sic:†Si factũ aliquod ex aliena materia possit reduci ad pristinam materiã,tunc pertinet domino materiæ:sed si non possit reduci ad pristinam materiã,tũc pertinet facienti:& ita eligitur hîc media sententia.inter opinionẽ Sabini,& opinionẽ Proculi. Similiter factũ partim ex sua materia,& partim ex aliena,ptinet faciẽti, quia non solùm operã,sed etiã partẽ materiæ præstitit.Hoc dicit, & pa-
2 tet intellectus text.vsq; ad §.si tamen.¶Notandũ primò,†quòd opinio Sabini fuit,quãdo aliqua species fit ex aliena materia,quòd dominus materiæ etiã manet dominus illius speciei.Sed opinio Proculi fuit,quòd illa species semper pertinet faciẽti.Sed Iustinianus elegit viã mediã,vt satis patet in textu.Simile habetur suprà,quib⁹ ma
3 numitte.non licet.§.pen.¶Notandũ secundò,†quòd res dicitur facta,etiã quando est incepta,sic quòd habeat formã, quia quæ fiũt in hoc casu,videtur esse,vel sunt,vt ff.si cer.pet.l.lecta.¶Notandũ ter-
4 tiò,†quòd ad hoc,quòd specificatũ cedat specificãti,requiritur primò bona fides,vt ff.ad exhib.l.de eo.§.si quis ex meis vuis.Secundò requiritur,quòd faciat suo nomine,vt ff.de acqui.rer.dom. l. adeò. §.cùm quis.Tertiò requiritur,quòd factũ non sit reducibile ad pristinam materiã,vt hîc in textu.Sed si sint duo specificãtes, vnus bona fide,& alius mala fide,tunc specificatũ erit cõmune specificanti bona fide,& domino materię,de qua fuit malafides,vt l.si duo.ff.qui ad libert.procla.nõ licet.Et si sit vnus specificãs ex duabus materiis, in quarũ vna habet bonã fidem,& in alia malam , vel ex vna materia, de qua partim habet bonam fidẽ,& partim malã,tũc videndum est, quę materia sit maior,vt scilicet minor cedat maiori:& si sint ęquales materiæ,vidẽdũ est,quæ scilicet est nobilior,vt scilicet vilius cedat nobiliori,vt ff.de acqui.re.dom.l.quicquid.§.cùm partes.vbi di-
5 citur,ꝙ materia ferriminationis cedit ferriminato.†Et est ferriminatio duorũ metallorũ eiusdem generis coniunctio, vt aurũ cipho
6 ferriminatur,vel argẽtũ tasiæ argenteæ.Sed†applũbatio,est duorũ metallorũ diuersorũ generum consolidatio, vt quando aurum apponitur argento,vel æs ferro,ad cõsolidãdũ. ¶ Notandum quar-
7 tò,†quòd appellatione materiæ nõ intelligitur materiatũ , quando scilicet non potest reduci ad pristinã materiã:& facit ad hoc si edictum factũ sit,vt nemo vendat frumentũ extra ciuitatem,sub pœna x.florenorum,& aliquis vendit farinã ex frumento,non cadit in pœnam,vt vult Odofre.in suis libellis, & Albericus de rosa. in secũda parte statutorũ.Licet Bar.in l.quæsitum.§.illud fortasse. ff.de lega. iij.videatur velle,quòd nomine frumenti in hoc casu intelligitur etiã farina,donec ex ea factus est panis, & hoc videtur vei,quia considerãda est intentio mandantis ex causa mandati. ¶Notan-

8 dum†quintò,quòd si aliquis faciat specie͂,partim ex sua, & partim ex aliena materia,& factu͂ est reducibile ad pristinam materia͂, tu͂c istud factum vel specificatu͂ erit cõmune,habito respectu materiæ, vt ff.de acquiren.reru͂ domi.l.quicquid.Similiter si partim ex aliena materia,& mala fide,vt ff.ad exhib.l.de eo.¶Opponitur primò cõtra prædicta,& videtur,quòd media via nõ est eligẽda,per l. Nesen-
9 nius.ff.de nego.gest.Solutio.Media †via est eligenda, quando ratio dubia æqualiter se habet ad vtrunque extremum,vt est hic,& suprà quibus manumit.non licet.§.penul.in illa autẽ l.Nesennius. non est sic.¶Opponitur secundò,& videtur,quòd ista regula,scilicet,quãdo res nõ potest reduci ad pristinã materiam,pertinet facienti, non sit vera saltem de frumẽto,quia sic pertinet excussori,cùm nõ sit reducibile ad spicam,per l.adeò.§.cùm quis.ff.de acquir.rer.domi.Solutio.Dicit hîc gl.quòd istud de frumẽto dicitur hîc propter pueros, & nõ habet veritatẽ,vt ff.de actio.& obliga.l.obligationum substãtia.Sed nõ est verisimile,quòd Dom.Iustinianus propter pueros diceret falsum. Et ideò dicunt alij,quòd ille §. cùm quis. allegatus in oppositu͂,corrigitur hîc.Ioan.Fab.dicit,quòd istud ponitur hîc exẽplificatiuè,vt scilicet sit exemplum,quando res nõ potest reduci ad pristinam materiã.Sed potest dici,quòd idem sit de frumento & de vino.Et ille §.cùm quis.non loquitur assertiuè.Nã dicit, secundum
10 quosdam.Et ista videtur esse opinio Azonis.¶Opponitur†tertiò,& videtur,quòd ista regula nõ sit vera,quia est contra illam regulam, quicquid fit ex meo,meum est,vt ff.ad exhibend.l.de eo.§.si quis ex meis.Solutio.Ad veritatẽ illius regulæ,quicquid fit ex meo, meum est,requiritur aliqua istarum conditionum,scilicet quòd egomet faciam,vel alius nomine meo seu mandato meo,vel sine mãdato me ratificante,vel ex materia mea mala fide,& suo nomine,vel bona fide,& res potest reduci ad pristinã materiam:sed si nulla istaru͂ conditionu͂ sit,potest aliquid de meo fieri,quod non est meum , vt dicit iste textus. ¶Sed tunc replicatur : Ex hoc sequeretur,quòd aliquis posset locupletari cum alterius iactura,quod est inconueniẽs,vt l.nã natura.ff.de condictio.indebi.& in regula locupletari.de regul.iur. lib.vj. Solutio. Iste non locupletatur , quia licet efficitur dominus istius rei,tenetur tamẽ ad æstimationẽ materiæ, & potest dominus materiæ illam petere,vt ff.de rei vend.l.in rem.§.item,si quicu͂que.

§.*Si tamen alienam.*

1 *Res extinctæ possunt à furibus,& aliis possessoribus condici.*

2 *Pretiosius accedit interdum minus pretioso.*

3 *Vestimentum,an accedat purpura.*

Ali ena

1 Aliena†purpura vestimento intexta,licet sit pretiosior vestiméto, tamen accedit vestiméto,sed dominus purpuræ potest agere condi ctione furtiua,quia licet extinctæ res nõ possint vẽdicari, possunt tamen à furibus vel aliis possessoribus condici.Hoc dicit,& patet in tellectus textus vsque ad §.si duorũ.¶Notandum primò,quòd suprà in §.item ea quæ ex animalibus.& §.prætereà. dictũ est qualiter res acquirũtur per accessionem facto naturæ:hîc autem dicitur,quali ter res acquirũtur per accessionem facto hominis.Et debet istud in telligi,quòd purpura totaliter vel speciatim sit cõiuncta vestiméto, per sartionem vel texturã,& non per fila.Nam sic purpura esset de filata,& fila essent intexta vestiméto,tũc non esset casus istius §. sed
2 illius sup.cum ex aliena la.l.si quando.ff.de lega.j. ¶Notandum† se cundò,quòd pretiosius interdũ accedit minus pretioso, vt hîc & ff.
3 de cõtrahen.emp.l.si in emptione.¶Notandũ†finaliter, quòd si vestimentũ seruiat purpuræ,scilicet ad tegendũ purpurã,tunc accedit purpuræ,& si neutrum seruiat alteri,manet dominus vtriusque,ille qui prius fuit,vt ff.de vsucap.l.rerum mistura.§.quid ergo.

¶Opponitur primò sic,& videtur,quòd pretiosius nõ accedit min⁹ pretioso,per §.fideiussores.infrà de fideiussõ.Solutio.Ille §.non loquitur in ista materia,vult enim,quòd non est maior obligatio in fi deiussore,quàm in principali,sed nõ negatur ibi,quin pretiosius põ test esse accessoriũ ad minus pretiosum.¶Opponitur secũdò,& videtur,quòd ista purpura potest vendicari,per l.item si verberatũ.in fine.ff.de rei vendic.ergo iste §.malè loquitur,videlicet,quòd dominus non potest eam vendicare.Solutio.Illa lex vult, quòd dominus purpuræ potest agere ad exhibendũ,vt scilicet purpura separetur à vestimento,vt ff.ad exhibend.l.gemma.& tũc potest eam vendicare.Et ita vẽdicari potest mediatè:& quòd hîc dicitur,intelligitur im mediatè,vt l.in rem actio.ff.de rei vend.¶Replicatur,quia potest agere condictione furtiua,vt hîc dicitur,ad quam etiã requiritur dominium,vt ff.de condict.furt.l.j.Ergo videtur,quòd etiã potest ven dicare immediatè,quia si non posset vendicare,hoc esset,quia cessat dominium.Solutio.Aliter requiritur dominium in rei vẽdicatio.& in cõdictio.furtiua.quia in rei vendicatio.requiritur,quòd dominiũ existat,sed in condictio.furtiua sufficit,quòd ab initio dominus fuit & sine facto suo dominus esse desiit,vt ff.de condictio.furtiua.l.siue manifestus.§.tandiu.Potest etiam in condictio.furti.allegari domi nium,licet non probetur,nec propter hoc aduersarius potest eum, qui dominium allegat & nõ probat,refricare,vt C.de præscriptio. triginta vel quadraginta annorum. l. si quis emptionis. §. sed contra hoc.

§. Si duorum.

1 *Materia, de voluntate dominorum confusa, quod edunt, commune est illi dominis. & nu.2.4.*

3 *Electrum, quid.*

1 Si materiæ † eiusdem vel diuersi generis, ex voluntate dominorũ diuersorum, vel casu fuerint confusæ, vel ex eis propria species facta, id quod resultat, cõmune est illis dominis. h. d. ¶Notandum primò, quòd in isto §. declaratur, qualiter res acquiruntur confusio-
2 ne. ¶Notandum secundò, † quòd dicitur hîc notãter, quòd species est communis, si fiat ex diuersis materijs, de voluntate diuersorum dominorum, quia si fieret voluntate vnius tantùm, non esset cõmunis, sed esset illius solùm, de cuius voluntate fieret species. Nec esset casus istius. §. sed suprà eo. tit. cum ex aliena, vt ff. de rei vẽdi. l. si fru-
3 mentum. §. j. ¶Notandum finaliter, † quòd electrum est quoddam genus metalli, preciosum, habens colorem inter rubeum & album, de quo ff. de au. & arg. legatis. l. pediculis. §. Neratius. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd quando materię casualiter confunduntur, resultans non fit cõmune, per l. si frumentũ. §. sed si plumbum. ff. de rei
4 vend. & l. lacus. §. vlti. ff. de acqui. re. domi. Solut. † Illa lex loquitur, quando materiæ possunt à se inuicem separari, vt si ex argẽto meo, & ex stanno tuo facta est vna massa, illa non est cõmunis, quia argentum meum potest à stanno separari, & post separationem potest quilibet suum vendicare. Quòd autem hîc dicitur, intelligitur quando materiæ non possunt separari à se inuicem.

§. Quòd si frumentum.

1 *Frumentum duorum si de communi consensu misceatur, erit vtrique commune: alias secus.*

2 *Mistio, generaliter sumpta, quid contineat.*

3 *Mistio, differt à confusione, tripliciter.*

4 *Frumento misto, de communi dominorum consensu, quæ actio competat. Et quæ, si sine voluntate dominorum.*

5 *Frumentum cuiusque si non potest discerni, quid debeat facere iudex.*

6 *Greges si misceantur, non transfertur dominium, secus in pecunia. nu.8.*

7 *Voluntas an quid faciat ad substantiam rei.*

1 Summatur sic. † Si frumentũ Titij frumento tuo de vtriusq; voluntate misceatur, erit cõe tibi & Titio. Sed si sine voluntate tua vel Titij misceatur, nõ erit cõe. Et si ab alterutro vestrũ totum frumentum retineatur, cõpetit alteri in rem actio pro modo frumenti sui, & iudex arbitrio põt æstimare, quale frumentũ quilibet istorũ de-
2 bet habere. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd

 mistio

mistio generaliter sumpta, continet specificationem, de qua in §. supra eod. cùm ex aliena. & accesionē, de qua in §. si tamen. & confusionem, de qua in §. si duorum. suprà eo. & mistionem specialiter ca
3 ptam, de qua hîc. Et differt misto à † confusione tripliciter. Primò, quia species miscentur, sed materię confunduntur. Secundò, quia in mistione manent res in eadē substantia, sed in confusione non. Tertiò, quia mista sine voluntate dominorū non fiunt cōmunia, vt hîc dicitur. Sed confusa etiam sine, voluntate, fiunt cōmunia, vt suprà eo. proxi. §. Mistio tamen sæpe accipitur pro confusione, vt ff. de rei vendi. l. item Pompo. scribit. Et habet mistio vim confusionis, quando miscibilia non possunt separari, vt pisciculi, auiculæ, vel animalia vniformia, vt ff. de vsufruc. l. vsufructuarium. §. si in viuarijs. vbi propter discretionē difficilem, est ius incertum, ideò sufficit idem
4 numerus, per singula quęq; animalia. ¶Notandū † secundò, ꝙ quando frumentū miscetur de voluntate dominorū, tunc competit actio cōi diuidundo, vt ff. de rei vendi. l. si frumentū. ij. responso. Sed si si-
5 ne voluntate misceatur, cōpetit in rem actio. † Et si potest considerari cuiuscunq; frumentū, tunc iudex debet cuilibet suum assignare, & tunc quale, hîc positū in textu exponitur, pro quid. Sed si non potest separari, tunc iudex arbitrio suo æstimabit qualitatē & quantitatem vniuscuiusq; frumenti. Et sic æstimatio nō erit in corpore, sed in qualitate & quātitate. Et tunc quale, accipitur hîc propriè. Et si vnus dicat suum frumentū melius esse, ipse tenetur hoc probare. Sed si frumentū sit consumptum, non cōpetit in rem actio, sed in factum, vt ff. ad legem Aquili. l. qui occidit. §. si quis alienum. ¶Notan
6 dum † finaliter, quòd quando greges miscentur, non transfertur dominium, vt hîc dicitur, quod fit, vel propter errorem, vel vt melius pascantur, vt infrà ad legem Aquiliam. in principio. §. quod autem.
7 ¶Opponitur † primò sic, & videtur, ꝙ frumentum erit æquè commune, siue misceatur voluntate dominorū, siue sine voluntate, quia voluntas nihil facit ad substantiam frumenti, nec videtur ratio valere, quam textus ponit, quòd singula grana manent in sua substantia, si misceantur sine voluntate dominorum. Solutio. Verum est, ꝙ voluntas nihil facit ad substantiam frumenti in se, sed bene facit aliquid, vt substantia frumenti mutetur quantum ad dominium. Si enim frumentū tuum frumento meo misceatur, ex nostra voluntate, tunc nullum granum est in frumēto tuo, quod non transit ad dominium meum, & nullum in meo, quod non sit in dominio tuo. Et dicit glos. hîc, quòd est simile de tēpore, quia est continuū, & tamen per significationē nostrā distinguitur tempus in pręsens, præteritū & futurū, in horas, dies, annos. ¶Opponitur secundò, & videtur ꝙ

quando greges miscetur, transfertur dominiũ, per simile in l. si alie
8 ni. ff. de solu. Solut. Illa † lex loquitur de pecunia numerata, quæ quando miscetur, transfertur eius dominiũ, infrà qui mod. re cõtra. obli. §. j. no. iij. Et in pecunia est speciale, nec est simile in gregibus.

§. *Cùm in suo.*

1 *Aedificans in suo solo, ex aliena materia, efficitur dominus ædificij. Et quid econtrà.*
2 *Domino, ex cuius natura ædificatum est in alieno solo, an & quæ actio competat. & nu. 6.*
3 *Aedificans ex sua materia, in alieno fundo, scienter, perdit materiam. & nume. 11.*
4 *Solum quando dicatur suum.*
5 *Aedificium, an & quando cedat solo.*
7 *Tignum, quid. & quid veniat eius nomine.*
8 *Aedificio rupto, dominus materiæ, habet rei vendicationem, contra bonæ fidei ædificatorem: non autem malæ fidei.*
9 *Aedificans in alieno solo, si primà est bonæ fidei, posteà autem efficiatur malæ, quæ via eligenda.*
11 *Aedificans in alieno solo, quam actionem habeat. disting.*

Hîc consequenter declaratur, qualiter res singulorũ iure gentium
1 acquirantur ædificatione. Et summatur sic: † Aedificans in suo solo, ex aliena materia, efficitur dominus ædificij. Sed ædificãs ex sua materia in alieno solo, si scienter, perdit materiã, & ædificiũ cedit solo: sed si ignoranter, repetit impensas. h. d. ¶Sed intellectus tex. est, quòd ædificans in suo solo ex aliena materia, fit dominus ædifi-
2 cij, quia ædificiũ cedit solo. Dominus † tamen materiæ eius dominium nõ perdit, sed non põt eam vendicare, neq; ad exhibendũ agere, pp l. xij. tabularum, qua prohibetur, ne tignum alienũ ædibus iniunctũ eximatur, vt ædificia non rescindantur; sed per actionẽ de tigno iniuncto datur duplũ æstimationis. Et ꝑ tignum intelligitur omnis materia, ex qua fiunt ædificia. Rupto tamen ædificio, põt do
3 minus materiæ ad exhibendũ & rei vendicatione agere. Sed † ædificans ex sua materia in alieno fundo, ꝑdit materiã suam, si scit alienum fundũ esse, quia ædificiũ cedit solo. Et ideò rupto ædificio, non potest materiã vendicare. Sed si bona fide ædificauit, & ædificium possideat, repellit dominũ soli petentem ædificiũ, per exceptionem doli mali, nisi soluat pretiũ materiæ, & impensas fabrorũ, h. d. vsq;
4 ad §. si Titius. ¶Notandum † primò, ꝙ solum dicitur suum, licet alius habeat vsumfruc. vt infrà de hæredibus institu. §. j. vbi dicitur suus seruus, cuius alius habet vsumfruc. Dicitur etiam suũ, quod per
tinet

5 tinet sibi & alteri, vt ff. de verbo. signi. l. pupillus. ¶Notandum † secundò, ꝙ ista regula intelligitur, quando ædificiū est affixum solo. Prius enim nō cedit solo, vt ff. de acqui. re. domi. l. Titius. ¶Notan-
6 dum † tertiò, ꝙ dominus materiæ pot agere cōtra eum, qui ædificauit, licet nō possideat, vel contra possessorē, licet non ædificauerit, sed altero soluente alius liberatur, vt ff. de his qui effu. vel deie. l. si verò. §. positū. Sed nō agit cōtra illos, qui cōducti ignoranter in aliena materia operati sunt, vt in glos. in l. rem. §. tignū. ff. de rei vendi. Et habet dn̄s materiæ contra eum, qui est malæ fidei, & ædificauit, actionē furti, & de cōdictione furtiua, & rei vendicā. & ad exhibendū, & etiā actionē de tigno iniuncto, vt infrà dę actio. §. sic itaq;. Sed contra eum, qui est malæ fidei possessor, sed nō ædificauit, nō habet actionē furti, sed rei vēdi. & ad exhibendū, vt ff. de rei vend. l. in rem. §. tignū. & concedit duplū æstimationis, vt hîc dicitur. Sed cōtra eū, qui est bonæ fidei, habet actionē de tigno iniuncto solū, & non con-
7 sequitur nisi simplū, vt ff. de tigno iniuncto. l. si. ¶Notandum † quartò, ꝙ per tignum, intelligitur omnis materia, ex qua fiunt ædificia, vt hîc dicitur, & ff. de verb. signi. l. tigni. non solùm in domibus, sed etiam in campis, vt ff. de verb. signi. l. vrbana prędia. vel etiam in vi
8 nea, vt ff. de tig. iniuncto. l. j. ¶Notandū † quintò, ꝙ dominus materiæ, rupto ædificio, habet rei vendic. omni tempore, sed non antè, quā est ruptum ædificiū, contra illum, qui est bonæ fidei, quia talis non præscribit, vt C. de anna. excep. l. j. Sed contra eum, qui est malæ fidei, rupto ædificio nō habet rei vendic. post xxx. annos, quia talis præscribit, vt l. sicut. C. de præscrip. xxx. vel xl. anno. Et sic malæ fidei possessor videtur melioris cōditionis, quia præscribit, quā bonę fidei, quia ille nō præscribit. Sed nō est mirū hoc, quia cōtra eum, qui est malæ fidei, nō datur rei vēdi. nisi post ruptū ædificiū. ¶Notā
9 dum † sextò, ꝙ si ædificans in alieno solo, primò est bonæ fidei, & posteà fit malæ fidei, tunc eligitur media via, quia non repetit impensas, sicut si fuisset semper bonæ fidei, nec perdit materiā, sicut si fuisset semper malæ fidei, sed pōt tollere ædificiū, sine dispēdio domini soli, vt ff. de rei vendi. l. Iulianus scribit. §. si in aliena: & facit
10 ad hoc l. intra. §. vendētib. ff. de mino. ¶Notandū † finaliter, pro intellectu glos. magnę super verbo, ædificauit, circa finē, ꝙ ædificans in alieno solo, aut facit nomine illius, cuius est solū, aut nomine proprio. In primo casu habet actionē negotio. gesto. vt ff. & C. de negotijs gestis per totum. In secūdo casu, aut facit fructuū gratia, & deducet impensas, de fructibus, quia nō intelliguntur fructus esse, nisi deductis impēsis, vt ff. sol. matri. l. fructū. aut facit causa rei seruandę, & hoc dupliciter, quia vel de nouo faciēdo aliquid, vel reficiēdo

quod prius factũ est. In primo casu, si facit bona fide, repetet omnes impensas, p exceptionẽ doli mali, vt hîc & ff. de cõdictio. indebi. l. si in area. Sed si facit mala fide, nõ repetet impensas agẽdo aut excipiẽdo, quia nullũ sibi voluit obligari, vt ff. cõmuni diuidundo. l. in hoc iudiciũ. Sed si in reficiendo aliquid fecit bona fide, repetet impẽsas necessarias & vtiles, p exceptionẽ doli mali. Sed voluntarias tradet, nisi dominus soli vellet sibi tantũ dare, quantũ voluerit, postquàm esset ablata, vt ff. de rei vendica. l. in fundo. Sed si fecit mala fide, & est in possessione, tunc necessarias impẽsas repetit p officium iudicis, vel per exceptionẽ doli & vtiles tradet. Sed volũtarias nullo modo repetit, vt C. de rei vendica. l. domũ. Et istud verum est in rei vendicatione. Sed in petitione hæreditatis, possessor bonæ fidei repetit omnes impensas. Et malæ fidei, repetit necessarias, & vtiles tradit, & voluntarias nullo modo consequit, ff. de petitio. hæredi. l. plane. ¶Opponitur primò sic, & videtur, q aedificans nõ sit dominus ædificij, si ædificat ex aliena materia, p l. in tantũ. ff. de re. diui. Solutio. Quod hîc dicitur, intelligitur in suo solo. Ibi aũt ædificauit in littore maris, quod est cõmune, vt suprà eo. §. equidẽ. Et ideo ædificiũ nõ cedit solo, sed solum cedit ædificio. ¶Opponitur secundò sic, & videtur, q dominus materiæ perdit dominiũ in casu istius §. cũ in suo. p l. rerũ mistura. §. Labeo. ff. de vsucap. Solut. Dominus bene potest perdere dominiũ materiæ, vt ibi dicitur, sed nõ ex causa ædificationis, vt hîc dicitur. ¶Opponitur tertiò, & videt, q dominus materię põt eam vẽdicare, & ad exhibendũ agere, antè, quã ruptũ sit ædificium, per l. quæ res. ff. de solutio. Solut. Ibi nõ dicitur, q agit ad rem ipsam, sed ad æstimationẽ, & iuratur in litem, quia huiusmodi actiones sunt arbitrariæ, vt ff. de in litẽ iurando. l. in actio. & §. præterea: infrà de actionib. ¶Opponitur quartò postquàm dominus est consecutus duplum, adhuc agere possit, cuius contrariũ hîc dicitur, per l. fi. ff. de tig. iniun. Solutio. In illa l. petijt duplum, sed non fuit effectualiter consecutus. Et ideò nõ obstabat, quin potuit petere, vt ff.
12 de his, qui deiecerũt vel effudẽ. l. perceptione. ¶Opponitur † quintò, & videtur, q ædificans in alieno solo scienter, non perdit materiam, per leg. secundã. C. de rei vendicatio. Solutio. Ibi ædificauit in alieno solo ex aliena materia, & ideò dominus materiæ potuit eã petere, siue ædificans sciuerit, siue ignorauerit. ¶Opponitur sextò, & videtur, quòd ædificans in alieno solo bona fide, non solùm habet exceptionem, sed etiam actionem, per leg. hæreditas. ff. de petitione hæredita. Solutio. Ibi impensæ fuerunt factæ in re hæreditaria, quod erat necesse, & ideò lex dabat actionem in illo casu. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd ædificans mala fide in

alieno

alieno solo,habeat actionem per l. si pupilli.§.sed & si quis.ff.de ne go.gestis.Solutio.Ibi ædificauit alieno nomine.

§. *Si Titius.*

1 *Plantata & sata,postquàm radices egerunt,cedunt solo.*

2 *Radices arboris vicini, in fundo, vel rami,pendentes super domum meam, me impediunt,quod mihi competat remedium.*

3 *Si quis seminet de semine meo,in alieno solo,contra vtrunque competit mihi actio.Et quæ cum illo semine transeant.nu.4.*

5 *Arbor est communis,quæ æqualiter habet radices in vtroque.*

1 Hîc† declaratur,qualiter res iure gentium acquiruntur plãtatione seu seminatione.Et summatur iste §.sic: Plantata & sata, postquàm sunt radicata,cedũt solo.Hoc dicit.Sed intellectus textus est iste: Quòd si Titius alienã plantam in suo solo posuerit, ipsius erit talis planta,si radices fecerit.Nam prius,manet illius,cuius fuit.Eodem modo,si Titius suam plantam in Meuij solo posuerit, Meuij planta similiter erit. Et ideò, si arbor vicini in fundo Titij radices egerit, Titij arbor erit:sed si arbor prope confiniũ posita,in vtroque fundo radices egerit,cõmunis erit.Et quod dictum est de plantatis & ædificatis,etiam intelligi debet de satis. Et ideò si quis bona fide in alieno solo seminauit,& dominus soli seminata petat,repellitur per exceptionem doli mali,nisi impensas soluat. Hoc dicit vsque ad §.literæ quoque,licet aureæ sint. l. qua ratione. §. j. ff. de

2 acquiren.rerum domi. ¶Notandum † primò,quòd si radices arboris vicini mei in fundo meo,vel rami pendentes suprà domum meam mihi impedimentũ præstant,possum authoritate iudicis radices illas vel tales ramos abscindere,vt ff.arborũ furtim cæsarũ. l.si plures. §. fina. Et si denuntiaui vicino meo,vt radices & ramos tolleret,& idẽ hoc facere negligit vel recusat, possum sine authoritate iudicis non solùm ramos vel radices, sed & totam arborem tollere,& ligna mecum portare sine alicuius cõtradictione,vt ff.de arborib. cæden. l. j. §. si arbor ædibus. Consilium autem est,vt denuntians fieri faciat publicum instrumentum de denuntiatione. Et quãdo duæ arbores sunt in vno trunco,si supra terrã appareat vna arbor,tunc illæ duæ numerantur pro vna.Sed si vnitas sit sub terra,& supra terram non apparent,nisi duæ arbores,tunc debent iudicari duæ,vt ff.arborum furtim cæsarum. l. si gemina quod facit ad multas quæstiones,quas mouet Barto.circa illam legem.

3 ¶Notandum † secudò, quòd si quis de semine meo seminauit in alieno solo, possum agere contra illum, qui seminauit vel contra possessionem, licet non seminauerit, vt de tigno iniuncto dictum est circa

est circa §.cũ in suprà eo.per l.si verò.§.positū.ff.de his, qui deiece. vel effude.quia hincinde est eadē ratio:& ergo etiā cōpetere debet
4 eadē actio, vt ff.mādati.l.Lucius.¶Notandū † tertiò, ꝙ cū semine transeũt semina & plātæ, quç ex illo semine natura procreante generantur, vt ff.de acqui.rerũ domi.l.qua ratione. ¶Notādum finaliter ꝙ Ioan Fa.dicit hîc circa §.qua ratione, quòd si aliquis seminat porros in vna parochia, & posteà extrahit, & plātat in alia decimæ debētur secundæ parochiæ, quia ibi perfectè fecerunt radices. Sed Ioā.An.in mercurialib.in regula, qui prior.de reg.iuris. li.vj.dicit, quòd decimæ debentur vtriq; parochiæ.¶Opponitur primò cōtra prædicta, & videtur, quòd quādo Titius alienā plantā in suo solo posuit, & radices fecerit, Titius nō fit dominus plantæ, quia illæ, cuius fuit planta, habet vtilem actionem: quod nō esset, nisi ipse esset dominus, vt ff.de rei vendica. l. si frumentū.§.de arbore.& l.in rem.§. item quæcunq;.Solutio.Datur illi, qui fuit dominus plātæ, vtilis actio, vt in illis legibus dicitur, nō ad ipsam plātā, sed ad eius çstimationē:& ideò non sequitur, ipsum esse dominū.¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ iste textus contradicat sibiipsi: dicitur enim ibi, vt si vicini arbor, quòd quādo radices sunt in fundo Titij, tunc arbor est Titij, & posteà ibi, & ideò prope cōfiniū, videtur dicere, quòd ar-
5 bor est cōmunis.Solutio.† Aut arbor çqualiter habet radices in vtroq; fundo, & tūc est cōmunis: aut plures radices habet in vno fundo, & tunc sequitur illum fundum, ff.quod vi aut clàm.l.interest.& sic intelligitur etiam l.si plures.§.fi.ff.arbo. fur. cæsa. Nec oportet dicere, quòd ista constitutio corrigit illam, vt hîc in glo. quia correctio legum est vitanda, C.de inoffici. do. l. vnica. & vltima solutio posita hîc in glo.non valet, quia est contra tex.hîc.

§. *Literæ quoque licet.*

1 *Literæ, quanuis aureæ, cedunt chartis.*
2 *Scribens in aliena materia, si bona fide possederit scripturam, non potest dominus materiæ, eam scripturam petere, nisi solutis expensis.*
3 *Materia, an cedat scripturæ.*
4 *Consuetudo mutata, an mutet ius.*

Hic declarat qualiter res acquirūtur scriptura & pictura.& sum
1 matur iste §.sic: Literæ † scripturæ cedūt chartis, licet dominus chartarū teneatur ad expensas scripturæ. Hoc dicit, sed intellectus text⁹ est, ꝙ literæ, licet aureæ sint, cedūt chartis, sicut ædificata & plātata cedūt solo. Et ideò si Titius in chartis tuis aliquid scripserit, non Titius, sed tu illius scripturç domin⁹ efficeris: si tamē à Titio bonafide possidente illā scripturam petas, poterit Titius per exceptionē doli se

doli se defendere, nisi impensas solueris scripturæ. Hoc dicit vsq; ad
2 §. si quis in aliena. Notandum† primò, quòd si scribens in aliena materia, bona fide possederit scripturã, nõ potest domin⁹ materię illã scripturã petere, nisi soluat impẽsas, vt hîc. Simile est suprà eodem in §. certæ. Sed si mala fide hoc fecit, videtur laborẽ donasse, & ideò nõ reseruat impensas, vt suprà eo. §. & ex diuerso. & si iste scriptor bonæ fidei reddat domino materiæ scripturã vel librum, tunc ipse scriptor habet actionẽ in factum contra illum, vt ff. de rei ven. l. in
3 rẽ actio §. item quæcunq;. ¶Notandum† finaliter, quòd quidam dicũt, vt Azo, quòd ex quo hodie scriptores facti sunt pictores, & ferè semper scriptura cõmuniter est pretiosior, quàm materia, videtur, ꝙ istud ius mutatũ sit, vt scilicet materia cedat scripturæ, propter mutationẽ & alterationẽ consuetudinis & cursus naturę, vt scilicet minus pretiosum cedat pretiosiori, fa. l. mulieres. ff. de verb. significat. & glo. in l. qua ratione. §. literæ. ff. de acquiren. rerum dom. Et intelligitur istud de communi præualentia, & non de singulari: si enim aliquis faceret scribi librum aureis literis, non attenderetur, quia hoc est singulare, & non fit communiter, vt in d. l. mulieres.
4 † Alij dicũt, quòd propter consuetudinem mutatam, non mutatur ius, nisi interueniat declaratio eius, qui potest iura condere, vt in Authen. de non alienan. seu permut. §. finimus. collatione ij.

§. *Si quis in aliena.*

1 *Tabula depicta, cedit scripturæ,*

2 *Pictor habet directum dominium tabulæ alienæ: dominus autem vtilem, contra pictorem possidentem, actionem. nu. 3.*

1 Tabula† depicta, cedit picturæ: & ideò si dominus tabulæ, eã possideat, habet pictor directã actionẽ cõtra eũ, scilicet dominũ tabulę, sed repellitur per exceptionẽ doli, si pretiũ tabulæ non soluat: sed si pictor possideat, datur domino tabulæ vtilis actio, qui etiã repellitur per exceptionẽ doli, si pretiũ picturæ nõ soluat. Et si tabula furtim surrepta sit, habet dominus tabulæ furti actionẽ. siue pictor, siue alius surripuit. Hoc dicit, & patet intellectus textus vsque ad §. si
2 quis à non domino. ¶Notandũ, † quòd pictor habet directũ dominium tabulæ alienę, postquam est depicta, vt ff. de acquiren. rerum dom. l. qua ratione. §. sed non vt literæ. & ideò habet etiam directã actionẽ. Et si tabula posteà reddatur, adhuc pictor manet dominus tabulæ. ff. de rei vendic. l. in rem. §. & quod semel. Dominus tabulæ habet vtilem actionẽ contra pictorem possidentẽ, propter reliquias dominij, quod habuit in tabula. ¶Opponitur primò sic, & videtur ꝙ tabula non cedit picturæ, per l. in rem. §. sed illud, quod in charta. ff.

ta.ff.de rei vẽd Solutio. Ibi tabula fuit pretiosior pictura, vel fuit im mobilis. vt in marmore posito in ędificio. tunc enim pictura cedit tabulæ. ¶Opponitur secũdò, & videtur, quòd dominus tabulæ non habeat vtilẽ actionem contra pictorem possidentẽ, quia sic sequeretur, quòd melior esset cõditio petẽtis, quàm possidentis, contra §. cõmodum. infrà de interdic. quia videtur, quòd dominus tabulę soluendo pretiũ picturæ, haberet tabulam, siue pictor velit siue nolit, Solutio Pictor habet contra dominũ tabulæ possidentẽ directam actionẽ, & à fortiori etiam habet exceptionem cõtra eum, licet velit pretiũ picturę soluere.

3 † Et ideò hîc dicitur, dominum tabulę habere vtilẽ actionem, intelligi debet, quando pictor non vult pretiũ tabulæ soluere, vt ff. de superficie. l. j. §. quod ait prætor. versi planè. & sic petẽs nõ est melioris conditionis, quàm possidens. In illo etiã §. cõmodum alle. in oppositum, non dicitur, quòd melior est conditio possidentis, sed quòd cõmodum est possidere, quia possidens facilius probat dominiũ, quàm non possidens: & si iura obscura sint, fauetur possidenti. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd dominus tabulæ nullo modo potest habere furti actionem, quia per picturã perditũ est dominium suum. Solutio. Dicendum est, quod ista tabula furtim sublata fuit, antè, quàm fuit depicta & tunc fuit dominus tabulæ. Et licet per picturam perdatur dominium, potest tamẽ dominus habere furti actionem propter dominium, quod habuit ab initio, & desijt esse dominus sine facto suo, sicut dictum est suprà eò. §. si tamen aliena. sed si post picturam dominus tabulæ eam surripiat, habet pictor contra eum furti actionem, infrà de obligationibus quæ ex delicto nascuntur. §. aliquando.

§. *Si quis à non domino.*

1 *Fundum alienum possidens bona fide, vendicato fundo à vero domino, non tenetur de fructibus consumptis.*

2 *Fœtus, in gregibus, sunt in fructu.*

3 *Partus ancillæ, non est in fructu.*

4 *Fructus vt fiant possidentis, requiritur bona fides ab initio Et de quibus fructibus id intelligatur. nu. 5.*

6 *Possessor malæ fidei, de quibus fructibus, & qua actione teneatur.*

7 *Fructus, sunt duplices.*

8 *Vsufructuarius, bonæ fidei possessor, & colonus, quid differant.*

9 *Colonus partiarius.*

10 *Homo, non est in fructu.*

11 *Oues decem, & porci quinque, faciunt gregem.*

12 *Possessor malæ fidei, quadrupliciter tenetur de percipiendis.*

Hîc

1 Hic declaratur, qualiter acquirũtur fructus,& summatĕ sic:†Possidens alienũ fundũ bona fide, vendicato fundo à vero domino,non tenetur de fructibus cõsumptis: sed possidens mala fide, tenetur cũ fundo fructus etiã cõsumptos restituere,& vsufructuarius nõ facit fructus suos nisi perceptos. Et ideò, si maturis fructus & nõ perceptis decedat, illi fructus nõ pertinẽt ad eius hæredes, sed pertinẽt do
2 mino proprietatis,& idẽ ferè est de colono. In †gregibus etiã fœtus in fructu sunt,& ideò sicut lac, pilus & lana, sic etiã agni, hœduli, vi-
3 tuli, equuli,& succuli, pertinẽt vsufructuario. Partus † tamẽ ancillæ nõ est in fructu,& ideò pertinet proprietario. Et qui habet vsumfructũ in gregibus, in locũ demortuorũ animaliũ capitũ, debet ex fœtu submittere siue surrogare:& in locũ demortuarũ vinearum vel arborũ, debet alias submittere, quia vt bonus paterfamiliâs rectè colere debet & vti. Hoc dicit vsq; ad §. thesauros.& satis patet intel
4 lectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd ad hoc, quód possidens faciat fructus suos, requiritur bona fides ab initio, vt ff. de vsu. l. qui scit. §. fin.& si posteà superueniat mala fides, ex illo tẽpore tenetur fructus etiã cõsumptos restituere. vt infrà de offic. iudi. §. illorum. Et quod hîc dicitur, si habeat iusto titulo, idẽ est si nõ habeat titulũ, & bona fide possidet, vt ff. finium regundo. l. iiij. §. sed ante. ¶Notan-
5 dũ † secundò, ꝙ istud ius intelligitur de fructibus industrialibus, vt ff. de vsuris. l. fructus.& ff. de vsu. l. qui scit. §. prætereà. aliud enim est de naturalibus, quia si illi cõsumpti sunt, non etiã tenetur de illis possessor bonæ fidei, nisi quatenus factus est locupletior, vt ff. si cer tũ peta. l. si me & Titiũ. nec etiã tenetur ad pretiũ, vt infrà de offic. iud. §. si verò. De naturalib⁹ autẽ extantib⁹, tenetur rei vẽdicatiõe, quia sunt percipiẽtis: sed tenetur condictione sine causa, per offi-
6 ciũ iudicis, C. de rei vẽdic. l. certum. † Sed possessor malæ fidei de omnibus industrialibus & naturalibus cõsumptis, tẽnetur cõdictione sine causa per offic. iudicis, vt C. de cõdictione ex lege. l. penult. De extantibus autem tenetur rei vendica. vt C. de rei ven. l. si fundum. De percipiendis autem, si non habet titulum, tenetur per officiũ iudicis, vt ff. de reivendic. l. si nauis. sed si habet titulum, non tenetur de percipiendis, vt C. de rei vendi. l. si fundũ.& not. in glo. vlt.
7 ¶Notandum tertiò, † quòd duplices sunt fructus: quidam sunt naturales,& quidam industriales. Fructus naturales sunt, qui sine industria & labore nouo hominum, sponte generantur, sicut fructus, qui sunt pira, poma, cerasa, quæ arbore semel plãtata, sponte nascũtur. Industriales sunt, triticum, siligo, hordeũ, quæ non nascuntur, nisi præuia agricultura & seminatione, propter quod industriã ho-
8 minum dicũtur requirere. ¶Notandum quartò, † quòd vsufructua-

rius, possessor bonę fidei, & colonus, differũt, quia vsufructuari[illegible] nõ facit fruct⁹ suos nisi perceptos, nec trãsmittit aliter ad hęrede[illegible] sed possessor bonę fidei, facit fructus suos à solo discerptos, & trãs[illegible]ittit ad hęredes, vt ff. quib. modis vsusfr. amit. l. si vsufructua. Diffe[illegible]unt etiã, quia vsufructuarius recipit fructus industriales & naturales: sed possessor bonæ fidei, industriales tantùm, vt dictũ est. Colonus autẽ, qui colit pro mercede, facit fructus suos statim à solo discerptos, & trãsmittit ad hæredes, vt infra locati. §. fina. Et ideò dicit hîc tex. quòd ferè idẽ est de colono & vsufructuario. Potest etiam istud in-
9 telligi de colono partiario, de quo ff. loca. l. cũ in plures. qui † est æqualis domino, vt volũt Ang. & Bar. in l. si apes. ff. de furtis. Dicitur autẽ colonus partiarius, qui ratione societatis cõtractæ, efficitur dominus fructuũ communiter cũ domino fundi, & debet habere par
10 tem omnium emolumentorum fundi ¶Notandum † quintò, quòd homo nõ est in fructu, vt hîc, & ff de vsuris & fru. l. in pecudum. & ideò si aliquis habeat gabellã de fructibus, nihil recipiet de seruis &
11 ancillis, vt vult Bal. in l. vetus. ff. de vsufruct. ¶Notandũ † finaliter, quòd decẽ oues & quinq; porci, simul & gradatim consistentes, faciunt gregẽ, vt ff. de abigeis. l. oues. & in locum demortuorũ debet fieri submissio de fœtib⁹, vel de aliis. vt ff. de vsufr. l. quid ergo. §. sed quod dicitur. ¶Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ possessor bonæ fidei, nõ solũ habet fructus industriales. sed etiã naturales, per l. bone fidei. ff. de acqui. rer. do. vbi dicitur. quòd habet omnes. Solutio. Hoc intelligitur sic, ꝙ habet omnes industriales, siue facto suo, siue alieno procreatur. ¶Opponitur secũdò, & videtur, quòd possessor malę fidei, licet habeat titulũ, tenetur de percipiẽdis adhuc fructib.
12 per l. ait prætor. ff. de his quę in frau. credit. alie. Solutio. † Dicendũ est, ꝙ in quatuor casibus tenetur de percipiẽdis, vt hîc in gl. Primò, quando habet titulũ, & emit ab illo, quem scit alienare in fraudem creditorũ, vt d. l. ait prætor. Secundò, quando habet ab illo, qui metu coactus est alienare, vt ff. quod metus cau. l. sed & partus. Tertiò, si habet ab illo, cui interdicta est alienatio, vel contra interdictũ acceperit, vt in authen. de non alienan. aut permutan. §. si quis igitur. colla. ij. Quartò, si fructus corrumpi permisit, vt C. de agrico. & cẽ[illegible]. l. quemadmodum. lib. xj. ¶Opponitur tertiò. & videtur, quòd homo est in fructu, per l. vetus quæstio. ff. de vsufru. Solutio. Ibi vsusfructus fuit expresse legatus in partu ancillæ. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd non oportet vsufructuarium alia submittere in locum demortuorum, per l. quid ergo. §. sed quod dicitur. ff. de vsufruct. Solutio. Ibi habebat vsumfructum in singulis capitibus, & non solùm in grege, & ideò non oportebat ibi submittere.

§. Thesaurus

§. *Thesaurus inuentus.*

1 *Thesaurus inuentus in loco suo, sacro vel religioso, totus cedit inuentori. & nume. 8. Et quid, si in loco alieno, non sacro. & nume. 4.*
2 *Thesaurus, quid.*
3 *Thesaurus, quando dicatur inuentus in loco suo.*
5 *Thesaurus inuentus in loco alieno, vt mediatim cedat inuentori, oportet, quod non dederit operam.*
6 *Casus fortuitus, quid.*
7 *Thesaurus vt fiat inuentoris, requiritur apprehensio.*

Hîc consequenter declaratur, qualiter res acquiruntur inuētione
1 & summatur sic: †Thesaurus inuentus in loco suo vel sacro suo religioso, totus est inuentoris, vel inuentus in loco alieno, nō sacro, pro media pertinet inuētori, & pro alia medietate domino soli. Hoc dicit vsque ad §. per traditionē. & patet intellectus textus. ¶Notandum
2 primò, † quòd thesaur' dicitur esse pecunia ab ignotis dominis vetustiori tēpore abscondita, vt C. de thesauris. l. vnica. lib. x. vel est pecunia deposita, cuius non est hominū memoria, vt ff. de acquir. rerum dom. l. nūquàm. §. thesauros. In l. autē peregrè. in princ. ff. de acqu. possess. & ff. ad exhiben. l. thesaurus. accipitur propriè. ¶Notandum
3 secundò, † quòd thesaurus dicitur inuentus in loco suo, siue inuētor habeat directum dominiū siue vtile, vt feudatarius vel emphyteoticarius: & hoc verū est, si inueniatur res mobilis, sed si inueniatur res immobilis, vt argenti fodina, nō est illius, qui habet vtile dominiū, sed domini proprietatis, vt dicūt Ioan. & Petr. & ita fortasse opinio gl. hîc, quæ dicit, sic habuerit dominiū verū siue vtile, vt feudatarius vel emphyteoticarius, & opinio Placen. quæ dicit aliud esse in illis,
4 possent cōcordari. Si autem † mercenarius, dum laborat in alieno, vel creditor in pignore inuenit thesaurū, medietatem vnam habebit inuentor, & aliam dominus fundi. ff. de acquiren. rerū domi. l. si is qui. §. quòd si creditor. Si nihilominus mercenarius sit à domino cōductus, totus thesaur' pertinet domino, vt ff. de procura. l. qui proprio. Si verò mercenarius inuenerit pecuniā in domo nouiter empta, in sacculo repositā, quæ non fuit ibi longo tēpore: illa pecunia, quāuis mercenarius ibi laboret nomine emptoris, & casu fortuito, remanet ipsius vēditoris, vt est tex. not. in l. à tutore. ff. de rei vēdic.
5 ¶Notādū tertiò, † quòd ad hoc, quòd thesaurus inuētus in loco alieno, pertineat mediatim inuentori, requiritur quòd nō dederit operam, quia si dedit operā etiam voluntate domini, totus pertinet domino, vt C. de thesauris. l. vnica. lib. x. sed oportet quòd inueniatur
6 fortuito casu. Est † autem casus fortuitus, inopinatus rei euentus, ex

causis proueniēs ob aliud inceptis. Dominus tamen soli siue fundi potest adhibere operā, nō tamen artem magicam siue prohibitam, quia sic pertineret fisco, vt in dicta l. vnic. C. de thesau. li. x. Ex quo patet, quòd acquisita per artes prohibitas, nō facit quis sua, sed pertinent fisco. facit c. non sanè. xiiij. q. v. Patet etiā, quòd possibile est thesaurum inueniri per artem magicā, quia lex non est de impossibili, vt in c. erit. distin. iiij. Patet etiā, quòd hîc est casus, & ad hoc solum alleg. iste text. vbi fortuna plus prodest, quàm diligētia: & qui habet animū acquirendi, non acquirit, & qui nō habet animū, acquirit.
7 rit. ¶Notandū† quartò & finaliter, quòd ad hoc, vt thesaurus efficiatur inuentoris, oportet quòd per inuentorē apprehendatur, nō enim sufficit aspectus. l. iij. §. Neratius. ff. de acquir. possess. licet glo. in dicta l. vnica. teneat contrariū, & malè. Et istud facit ad declarationē statuti, quod in nonnullis vniuersitatibus est. verbi gratia: Vniuersitas aliqua cauit per statutum, si scholaris iuuētus fuerit cum armis, punietur per rectorem in floreno: rector videt aliquem arma publicè deferre, & nō apprehendit eum, scholaris talis non cecidit in pœnam, de quo per Bart. in l. j. ff. de acquirē. possess. ¶Opponitur primò cōtra prædicta, & videtur, quòd iste text. est superfluus, contra §. de quibus. in prima cōstitu. Codic. quia istud videtur dictū esse suprà eod. §. item lapilli. Solutio. Ibi loquitur de acquisitione per occupationem eorū, quæ inueniuntur in littore maris, & non fuerūt in dominio alicuius & supra terrā: Hîc autē loquitur de acquisitione per inuentionem in omni loco, & eorū, quæ fuerunt in dominio, & sub
8 terra. ¶Opponitur† secundò, & videtur, quòd thesaurus inuētus in loco sacro, non sit totus inuentoris, per l. iij. §. penult. ff. de iure fisci. Solutio. Dicit hîc gl. quòd corrigitur iste text. hîc, sed correctio iurium est vitanda: ideò melius dicitur, quòd loquitur hîc de iure gentium, sed ibi loquitur de iure ciuili, quod præualet. Secūdū illud ius ergo medietas pertineret fisco. Sed quia hodie loca sacra nō subsunt dominis temporalibus, vt c. super specula. extrà de magistris. & in c. vnico. quæ sunt regalia. de feud. collatio. x. & ideò hodie inuentū in loco sacro, videtur applicandum ecclesiæ.

§. *Per traditionem.*

1 *Rerum corporalium dominium. per traditionem acquiritur.*
2 *Res incorporales, non possunt tradi.*
3 *Prædia stipendiaria, quæ dicantur. Quæ tributaria. Quæ Italica.*
4 *Dominium, an possit sine possessione quæri.*
5 *Dominium vt transferatur, sex requiruntur.*
6 *Hyperbole.*

Hîc con

Hîc cõsequenter declaratur,qualiter res acquîritur per traditio
1 nem,& summatur sic:†Dominum rerum corporaliũ,per traditionẽ acquiritur,licet etiam sint prædia stipẽdiaria,tributaria,vel Itali ca:inter quæ,quantum ad translationem dominij,non est differen tia.Hoc dicit vsque ad §.venditæ.& patet intellectus text.¶Notan-
2 dum†primò,quòd res incorporales nõ possunt tradi,vt ff.de acqui.
3 rerum domi.l.seruus.§.incorporales.¶Notandũ†secũdò,quòd prædia stipẽdiaria dicuntur illa,quæ assignantur militibus pro stipẽdio, vt ff.de rei vendica.l.item,si verberatũ.Sed tributaria sunt,quæ soluunt tributa.Sed Italica sunt,quæ non soluunt tributa: & cum illis Italicis priuilegiatur Agrippini,id est,Colonieñ.in Alemania infe-
4 riori,vt ff.de cẽsibus.l fin.¶Notandũ†tertiò,quòd ad hoc,quòd aliquid acquiratur per traditionẽ,requiritur secũdum aliquos, quòd acquirens inducatur in vacuam possessionẽ,vt C.de probationib.l. cùm res.secundũ alios non requiritur hoc,vt ff de fun.dota.l.si fundum.Sed possunt cõcordari,quia si intelligatur de acquisitione possessionis,procedit prima opinio:sed si intelligatur de acquisitione dominij,procedit secunda opinio,& sic potest dominiũ quæri sine pos
5 sessione,& econtrà.¶Notandum†finaliter,quòd sex requiruntur ad hoc,vt dominium transferatur. Primũ est,quòd tradens sit dominus vel quasi dominus,vt tutor vel prælatus ecclesiæ,vel habeat potestatem specialem à dõmino,vel generalẽ cum libera voluntate,vt procurator:aliâs generalis sine libera alienat solùm fructus.l.procu rator.ff.de procuratorib.Secundum,quòd sit persona habilis ad tra dendum,qualis non est pupillus sine authoritate tutoris,vel furiosus vt in glos.in l.traditionibus.C.de pactis.Tertium,quòd sit ista tradi tio,ex causa vera vel putatiua,vt venditionis,donationis,vel similis quia nuda traditio sine causa non trãsfert dominium,vt ff.de acqui ren.rerũ domi.l.nunquàm nuda.Quartum,quòd res non sit prohibita alienari,sicut res sacra,vt infrà quib.aliena.licet.in prin.ff.eod.l. qua ratione.§.eadem.Quintũ,quòd si sit per venditionẽ,tunc requiritur,quòd pretium solutum sit,vel facta sit fides venditori, vt infrà eodem.§.proximo.Sextum,quòd si contractus debeat fieri in scriptis,non valet traditio,si cõtractus factus sit sine scriptura,vt C. de suffrag.l.vnica.& C.de fide instrumentorum.l.contractus.

6 ¶Opponitur†sic,& videtur,quòd non bene dicitur in textu, quòd nihil est cõuenientius naturali æquitati,quàm quod hîc dicitur, quia conuenientius est seruire Deo.Solutio.Locutio ista est hyperbolica id est,excessiua,quomodo dicitur in trito sermone,tota ciuitas currit ad spectaculum,licet multi sint in ciuitate non currentes:& simile habetur ff.de pactis.l.prima.

§. *Vendita rei.*

1 *Dominium rei vendita & tradita, non acquiritur, nisi pretio soluto, aut venditore alioqui contento.*
2 *Venditor potest rem tenere in pignus, quousque sit solutum pretium.*
3 *Venditor potest rem suam etiam emptori traditam, vendicare, si pretium non sit solutum.*
4 *Venditor sequens fidem emptoris, videtur transferre dominium rei vēdita & tradita.*
5 *Procurator an possit dominium rei transferre. & nume. 8.*
6 *Dominium, an & quando acquiratur sine traditione.*
7 *Clauium traditio, mercium traditionem infert.*

1 Res† vendita & tradita non acquiritur emptori, nisi pretium sit so lutũ, vel vẽditore aliàs cõtentato. Nec refert, an res tradat per ipsum dominũ, vel aliũ de voluntate domini. Et interdũ acquiritur dominium rei sine traditione, vt si quis mihi rem aliquã cõmodauerit, vel locauerit, vel apud me deposuerit, & posteà eãdẽ rẽ mihi vẽdidit vel donauit. Et per traditionẽ clauiũ horrei in quo sunt merces, traditur ꝓprietas illarũ merciũ. Hoc dicit vsq; ad §. hoc amplius. ¶Notãdũ
2 primò, † quòd vẽditor potest rẽ in pignus tenere, quousq; solutũ sit pretiũ, vt ff. de actio. emp. & vendi. l. Iulianus. §. offerri. licet talis res impropriè dicitur pign', vt ff. de reg. iur. l. neq; pignus. facit §. latin'
3 largus. l. ex sextãte. ff. de except. rei iud. ¶Notandũ † secundò, quòd venditor potest rem suam etiã emptori traditam vendicare, si pretium nõ sit solutum, quia adhuc est sua, vt ff. de tribu. actio. l. procuratoris. §. sed si dedi mercem. Sed potest tunc emptor pretiũ dare & vendicationem impedire, vt ff. manda. l. diligenter. §. j. Nec oportet venditorem contentũ esse cum pignore, si nõ velit aliud quàm pretium habere, vt ff. si cer. pet. l. ij. §. j. & si emptor non sit cõtentus pretium esse apud venditorẽ, vel vẽditor rem esse apud emptorem, debet deponi apud aliquem tertium, vt l. si ædiles. cũ l. sequ. ff. de ędili.
4 edict. ¶Notandũ † tertiò, quòd hominum rei vẽditæ & traditæ, trãsfertur per hoc, quòd vẽditor sequitur fidẽ emptoris, & videtur sequi fidem eius, si dat sibi diẽ solutionis, vt C. de pac. inter empt. & vẽd. conuentis. l. ea lege. & glo. penul. in l. inciuile. C. de rei vend. vbi &
5 Bart. ¶Notandũ † quartò, quòd procurator siue totorum siue vniuersorũ bonorum, nõ potest dominium rei transferre, nisi habeat liberam administrationẽ generalẽ, vel speciale mandatũ ad alienãdum, nisi fortè res essent tempore perituræ. l. procurator cũ libera. & l. procurator totorum. ff. de procuratoribus. & ibi per Bartol.
6 ¶Notandum † quintò, quòd aliquando etiam sine traditione acqui-

ritur

ritur dominiũ, puta ex volũtate domini permittẽtis rem suam esse penes possidentẽ,ex causa habili ad translationẽ dominij, & pretio soluto,etiã si res nõ sit in cõspectu:sufficit enim quòd res sit penes accipientẽ,quia domini voluntate eã habet & detinet, vt hîc & in l. hæc si res.ff.de rei vendica. Secus,si nõ habet de voluntate domini, de quo per Bart.in l.certi condictio.§.fin.ff.si cer.peta.Et de aliis casibus,in quibus infertur dominiũ sine traditione:vide Bar.in l.tradi
7 tionibus.C.de pact.¶Notandũ†finaliter,quòd per traditionem clauium alicuius domus vel cameræ,in qua sunt merces,intelliguntur tradi tales merces,vt hîc,& ff.de contrah.eme.l.clauibus.& ideò ad tradendũ equũ,sufficit tradere cũ freno vel capistro, vt hîc innuit glo.super verbo,clauium.¶Opponitur primò sic,& videtur, quòd venditor non sequitur fidẽ emptoris,dãdo sibi diem solutionis, per l.cõmissoriæ.C.de pac.inter emp.& vend.conuen. Solutio. Illa lex loquitur,quando factũ est pactũ legis commissoriæ.quod fit sic,Vendo tibi talem rem,& si illo die nõ solueris pretium, sit res inempta. Sed hîc loquitur,quãdo simpliciter datur dies solutionis sine tali pacto.¶Opponitur secundò,& videtur,quòd dominium non transferatur,licet vẽditor sequatur fidem emptoris,per l.iij.ff. de pignora. acti.Solutio.Ibi dominiũ non transferebatur, quia emptor decepit venditorem:dixit enim se habere pecuniã præsentem.¶Sed replicatur de l.si procurator.ff.de iure fis.& de l. procuratoris.§.sed si dedi.ff.de tribu.actio.& de l.à diuo.§.sed si emptor.ff.de re iudi. Solutio.In illis legibus venditor non potuit sequi fidem emptoris; quia
8 fuit†procurator fisci.vel tutor,vel curator:& tales non transferũt dominium,sequendo fidem emptoris.

§. *Hoc amplius.*

1 *Res,quando habeatur pro derelicta:vt cedat occupanti.& nume.3.*
2 *Missilia,vnde dicta.*
4 *Rem,quæ excidit manibus viatoris,aut alterius custodia,inueniens,quid facere debet,ne furtum committat.*
5 *Merces proiiciens in mare,causa nauis alleuiandæ, non perdit earum dominium.*
6 *Dominium an possit transferri in personam incertam.*

Dominiũ potest etiam transferri in incertã personã, vt in proiectione missilium,& res à domino pro derelicta habita,acquiritur oc
1 cupanti.†Et habetur res pro derelicto,quando dominus nõ vult eã habere in bonis suis:& ideò merces,quæ proiiciuntur in mari, tempore tempestatis,causa alleuiandæ nauis,non habentur pro derelictis,sed manent dominorum,& apprehendens eas animo lucrandi,

committit furtũ. Et simile est de rebus, quæ ignorãtibus dominis ca
1 dant de curribus. Hoc dicit vsque ad finẽ. ¶Notandũ † primò, quòd missilia sic dicta sunt, quia in vulgus mittuntur siue proiiciuntur, vt multitudine illuc currẽte possint prætores & cõsules sine difficulta te pertrãsire, sicut nonnunquã factũ est in coronatione Papæ & Imperatoris, vt ff. pro derelicto. l. si id quod. §. id quod. & in Authen. de consu. collatio. iiij §. hæc itaq; ibi, argentum verò. ¶Notandum † se-
3 cũdò, quòd ad hoc vt res habeatur pro derelicto, requiritur quòd do minus nõ velit eam habere in bonis suis: quæ quidẽ voluntas debet esse vera, vel à lege præsumpta, vt in Authen. de nup. §. & multò po
4 tius. colla. iiij. ¶Notandũ † tertiò, quòd si aliquis inueniat rem, quæ cecidit de custodia viatoris vel alterius debet ponere scriptura circa locum, vbi talẽ rem inuenit, vel faciet fieri procla ma in ecclesia, vt si aliquis talem rem amiserit, veniat vt sibi restituatur, aliàs furtũ cõmittit, vt ff. de furtis. l. falsus. §. si iactũ. Potest tamẽ pro re inueniẽda, propter quam quærendã aliquis mittitur, præmiũ recipere, vt in l. idem. §. si tibi iudicium. ff. de cõdic. ob turpẽ causam. de quo latius per Bar. in d. l. §. alienum. Si quis autẽ inuenerit rem, & denũtiasset eam per libellum in publico, & nullus comparet ad petendũ, tũc potest iste inuentor, si sit pauper, de licentia pastoris vel diœcesani, illã rem retinere: sed si sit diues, debet eam pauperibus eadẽ authoritate errogare, vt vult Hostiẽn. in titulo de pœnit. §. qui pœna. versi-
5 si quis inuenerit. fa. c. si quid inuenisti. x iiij. q. v. ¶Notãdũ † quartò, quod proiiciens merces in mare, causa alleuiandæ nauis, nõ perdit dominiũ, sed qui eas occupat animo lucrandi, furtũ cõmittit, ff. ad l. Rho-
6 diã de iact. ¶Opponitur † sic, & videtur, quòd dominium non possit transferri in personam incertam per §. tutor. infrà de lega. Solutio: Ibi loquitur in materia legatorum, quæ regulariter non possunt fieri incertis personis: sed hic loquitur de translatione dominorum, & ita non est simile.

DE REBVS CORPORALIBVS ET INCORPORALIBVS.

TITVLVS II.

Ontinuatur sic: Dictũ est suprà titulo proximo, qualiter acquirũtur iure gentiũ res corporales: modò dicẽdũ est, qualiter eodẽ iure acquiruntur res incorporales. & ideò præmittitur titulus de reb⁹ corpora. & incorporalibus. & dicit gl. hic. quòd aliqui libri in rubrica nõ habẽt de corporalibus, sed solũ de incorporalib. Melius tamẽ est, vt

est, vt habeatur etiam de corporalibus, quia in nigro ponitur corporalium diffinitio, & de eis exemplificatio.

§. *Quædam præterea.*

1 *Res, quædam sunt corporales, quædam incorporales.*
2 *Corporalium & incorporalium differentia.*
3 *Incorporalia, quæ.*
4 *Obligationes omnes, sunt incorporales.*
5 *Corporalia, quæ*

1 Hic dicitur, † ꝙ quædã res sunt corporales, & quædã incorporales. Corporales sunt, quæ sui natura tangi pñt, vt fundus, homo &c. Incorporales sunt, quę tangi nõ possunt, vt quæ in iure cõsistunt, sicut hęreditas, vsusfructus, &c. Nec obstat, ꝙ in hęreditate sunt res corporales, quia ipsum ius hæreditatis est incorporale: & ideò serui tutes vrbano. & rustico. prædio. sunt incorporales. l. j. ff. de re. diui.
2 ¶Notandũ † primò, ꝙ iurista debet scire differentiã rerum corporalium & incorporaliũ, quia de incorporalibus est aliud ius quàm de corporalib. Nam incorporalia nõ traduntur, vt ff de acqure. re. domi. l. seruus. §. incorporales. sed quasi tradunť: & hoc fit per patientiam & scientiã eius qui fuit dominus, vt in d. § incorporales. Non etiã vsucapiunť, vt ff. de vsucapio l. vsucapionẽ. & hoc ꝑ se. Possunt tamen vsucapi cũ alijs, vt l. si aliena. §. hoc iure. ff. de vsucap. nec possunt vendicari, ff. de rei vendi. l. vendicatio. nec trãsferunť, vt ff. pro socio. l. ij. & iij. & hoc de nominib. debitorũ patet quia nõ transferunť, nisi de ipsis fiat mẽtio. Secus de seruitutibus, quæ cũ alijs trãsferunť, vt l. si aliena §. hoc iure. ff. de vsucap. Nõ etiã possidenť, sed quasi possidẽtur, vt ff. de acqui. pos. l. iij. Idẽ Bart. Cũ alle. & Ias. in d.
3 l. iij. ¶Notandũ † secũdò, ꝙ incorporalia sunt quæ in iure cõsistũt, id est, de quibus prędicatur ius, vt notatur in l. j. §. quædã. ff. de rerũ diuisione. & incorporale bene cõtinet corporale, vt diciť hic in tex. de hæreditate, ex quo patet, ꝙ cõtinens nõ mutatur propter conten
4 tum. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ omnes obligationes, siue ex cõtractu, siue ex quasi cõtractu, siue ex maleficio, sunt incorporales, vt infrà de
5 obli. §. fi. ¶Notãdũ † finaliter, ꝙ aër, flatus animalis, & similia, sunt corporalia. Sed angelus & anima sunt incorporales: sed de illis incorporal nõ est hic tractandũ. ¶Opponitur primò sic & videtur, ꝙ nõ bene diffiniunť hic res corporales, quia quæ sunt in ꝓfundo maris, nõ possunt tãgi, & tamẽ sunt res corporales. Solutio. Licet non possunt tangi ꝑꝑ difficultatẽ, tamen ex sua natura sunt tangibiles. ¶Opponi. secũdò, & videtur, ꝙ res incorporales possunt vẽdicari, quia obligatio est res incorporalis, & tamẽ põt vẽdicari, vt videtur

quia res in obligationẽ deductæ possunt vendicari. Solutio. Quando dicitur, ꝙ res in obligationem deductæ, possunt vendicari, ergo & obligatio, nõ valet consequentia, sed est fallacia accidentis, vt in glo. in l. vendicatio. ff. de rei vendicatione. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd id quod acquiritur ex obligatione, nõ est semper corporale, quia seruitutes acquirũtur ex obligatione, vt infrà de actio. §. ij. & cessiones actionum, quæ sunt incorporales, acquiruntur ex obligatione, vt ff. mandati. l. si procuratorem. §. fin. & l. si hominem, aliàs Iulianus. §. vsq; adeò. ff. de rei vendica. Solutio. Argumentũ concludit in istis, & ideò tex. dicit plerunque.

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM ET VRBANORVM PRAEDIORVM.
TITVLVS III.

Continuatur sic: Dictum est suprà titulo proximo in fine, ꝙ seruitutes vrbanorum & rusticorum prædiorũ sunt incorporales: Hîc autem tractandum est de eis, & ideò rubricatur iste titu. de seruit. rusti. & vrba. prædi.

§. *Rusticorum prædiorum.*

1 *Seruitutes rusticorum prædiorum, quotuplices.*
2 *Iter, quid.*
3 *Actus, quid.*
4 *Via, quid.*
5 *Aquæ ductus, quid. & nu.* 10.
6 *Seruitus realis, est duplex.*
7 *Seruitutes personalis, est duplex.*
8 *Viam habens, habet actum, & iter.*
9 *Via, quid differat ab actu, & itinere.*
11 *Ire, & ambulare, discrimen.*
12 *Iter habens, an & quomodo ire possit, cum iumento.*
13 *Actum habens, an & inquantum habeat iter.*

1 Seruitutes † rusticorũ prædio. sunt, iter, actus, via, & aquæductus.
2 Iter, est † ius eundi & ambulãdi pedes & eques solus, vel cũ alio, nõ
3 autẽ vehiculum ducẽdi vel iumentũ. Sed † actus, est ius eundi pedes & eques, solus vel cum alio, iumentũ & plaustrum ducendi, non tamen trahendi saxum, vel trabẽ, vel hastam rectè ferendi: & ideò qui
4 habet actum, habet iter, sed nõ econtrà. † Sed via, est ius eundi pedes vel eques, solus vel cum alio, iumentũ & plaustrum ducendi, trabem trahendi, & hastã rectè ferendi, dum tamẽ fructus alterius non

lædat.

5 lædat.Sed † aquę ductus, est ius ducendi aquã p fundũ alienũ. h. d. vsq; ad §.prædiorũ vrbanorũ.& patet intellectus tex. ¶Notandum
6 † primò, ꝙ quędã est seruitus realis, quæ scilicet debetur re à re,& est duplex scilicet rusticorũ prędiorũ,vt v. g. Prędium tuũ est obligatũ prędio meo,ꝙ ego ratione prędij mei vel agri, possum transire p prędium vel agrũ tuum.Et seruitus, quę est in agro meo,vocatur seruitus dominans, & quę est in agro tuo, vocatur seruitus seruiens.Alia est vrbanorũ prędiorũ, quæ consistit in ædificijs,vt infrà
7 eo.§.proxi.dicetur. ¶Et quędã † est seruitus pſonalis,quę etiam est duplex.nam quædã debetur à pſona personæ,& de ista seruitute dictũ est suprà de iure pſonarum. §.seruitus.alia est quæ debetur à re personę,vt vsusfructus,vsus & habitatio,de quib.dicetur infrà duobus.tit.proxi.Et quidã addunt huic ministeriũ seruorum,vt in glo. in l.si quis binas.ff.de vsufruct.Quędã etiã est seruitus pſonalis,quę à persona debetur rei,vt qñ aliquis deputatur certo loco, vt in oppido vel ciuitate, vel in carcere, vt ff.de cõdi.& demon. l.Titio.§.Titio. Sed ista seruitus obolita est de iure ciuili. vt in l.aut dãnũ. §.solent.ff.de pœnis.sed nõ de iure canonico,vt in c.quãuis.de pœnis.li. vj.& nõ sunt plures seruitutes de iure, vt dicit Ioan. Fab.possunt tñ esse alię de consuetudine,vt pensiones, & donaria,quę præstant̃ ex fundo emphyteotico, vel feudali, quę si debẽtur rebus, sunt reales,
8 sed si debeant̃ personis, vt sunt pſonales.¶Notandum † scđò,ꝙ in diffinitione vię ponitur agendi, non addendo iumentũ vel vehiculum,quia habens viam,habet actum & iter.vt hìc in tex.& plus. Potest etiã trabẽ vel saxum trahere,& hastã rectam portare,sine tamẽ lęsione fructuũ, vt in l.q sella.ff.de seruitutib.rusti.prędio. Ex quo patet quando armigeris cõceditur passagiũ per aliquẽ agrũ vel cam
9 pum, non possunt fructus lædere, vt not.Bar.in d.l.qui sella. † Via etiã differt ab actu & itinere: quia habet latitudinẽ octo pedũ in recto:& in reflexo siue anfractu xvj. nisi aliud constituatur,vt in l.vię latitudo.ff.de serui.rust.pręd.Et ratio est,quia in recto põt plaustrũ occurrens videri,vt sic fiat cessio,ne vnum aliud impediat:sed in reflexo nõ põt sic videri, & ergo ibi requirit̃ latius spatiũ,vt no.doc.in l.vię latitu.ff.de seruit.rusti.pręd.Et si duo currus cõcurrant,& neuter velit alij cedere,tunc sorte diuidetur quis debet cedere,vt est gl.
10 in l.ij.§.iij.ff.ne quid in loco publico. ¶Notandum finaliter,† quòd aquę ductus est ius ducendi aquã per fundũ alienum, siue inuẽtam, siue inueniendã,vt ff.de serui.rustico.prędiorum.l.Labeo. ¶Opponitur primò sic, & videtur,quòd iter non sit seruitus,per l.ij.§.ij.ff. si serui.ven. Solutio. Illa lex loquitur de itinere, quod fuit vsufructuario concessum ex alieno prędio: & ideò non fuit seruitus,quia

seruitus nõ debetur seruituti vt ff.de vsufru.leg.l j. ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ in istis diffinitionibus superfluè ponitur eundi
11 & ambulandi, quia idē significāt. Solut. † Quando dicitur ius eũdi, intelligitᵉ solus, & additur, ambulandi, vt scilicet posset ire cum alio.
12 ¶Opponitur † tertiò, & videtur, ꝙ habens iter, potest ire cũ iumento, ꝙ hîc negari videtur, per l.qui sella. ff.de seruit.rustico.prædio. Solutio. Verum est, ꝙ habens iter, potest ire cum iumento, si ipse illi insideat, & hoc dicit l.qui sella. sed non pōt ire cum iumento à se separato, vel cum armēto vel grege, sicut hîc dicitur. ¶Opponitur
13 † finaliter, & videtur, ꝙ habens actum, nõ habet iter, per l.loci.ff.si serui.vendicetur.& ff.de adimen.lega.l.j.Solutio. Habens actum habet iter, quantum ad cõmodum, quia potest ire sine iumento, vt hîc dicitur: sed non habet iter, quantum ad speciem seruitutis, quia sunt distinctæ seruitutes. & hoc vult lex in oppositum allega.

§. *Prædiorum vrbanorum.*

1 *Seruitutes vrbanorum prædiorum, consistunt in ædificijs. Et quæ sint illæ. Et cur dictæ prædiorum seruitutes.*
2 *Prædia vrbana consistunt in materia.*
3 *Stillicidium, quid.*
4 *Flumen, quid.*
5 *Seruitutes vrbanæ aßignantur affirmatiuè & negatiuè. rusticæ verò, nũquàm negatiuè.*
6 *Interdictum, ne quis altius tollat ædes suas, dupliciter accipitur.*
7 *Seruitus quid.*
8 *Dominus prædij, an poßit constituere seruitutem. Et quid, si sint plures domini.*
9 *Seruitus, potest imponi inuentione.*
10 *Seruitutem habens in prædio, vel domo, an poßit eam alteri concedere.*
11 *Obligatio, an dicatur seruitus.*

1 Seruitutes † vrbanorum prædiorum consistunt in ædificijs, quia omnia ædificia, etiam in villis ædificata, vocātur vrbana: & sunt istæ seruitutes, tignum mittere in parietem alterius ædificij, vel stillicidium seu flumen recipere, vel non recipere, vel ne altius ædificium tollatur. Seruitutes etiam rusticorum prædiorum dicuntur, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, ius pascendi, vel ius coquēdę calcis, necessariæ scilicet ad domũculam meam in agro faciendā, propter fructus recipiendos, seu arenæ fodiendę, propter eandem causam. Et vocantur istæ seruitutes idcirco prædiorum, quia sine prædijs non constituuntur, nec debentur. Hoc dicit vsque ad §. si quis
2 velit, & patet intellectus text. ¶Notandum † primò, quòd vrbana prædicta

na prædicta nō cōsistant in loco,sed in materia,vt ff.de verb.signi. l.vrbana prædicta.& C.de prædiis mino. l. sed prædiū. ¶Notandū
3 †secūdò,q stillicidiū dicitur esse aqua,quæ cedit de ædificiis, & interdū directè cadit,quandoq; verò obliquè, fortè propter ventum,
4 †Flumē verò dicitur esse aqua,quæ directè descendit, & maximè per δέχεων,id est,canale,vt ff de serui.vr.prædio.l.seruitutes.§. stil
5 licidium.¶Notadū tertiò,†quòd non recipere stillicidium vel flumen,est ius nō seruitutis,sed potius libertatis, respectu eius qui recepit.sed est seruitus respecta illius,qui propter hoc plus recipit. Et sic seruitutes vrbanæ nō solùm afsignātur affirmatiuè,sed etiā netiuè.Seruitutes verò rusticæ nūquā afsignāt negatiuè.Nam non ire p fundū alterius,est libertas,& nō seruitus,vt ff.de.serui.vrb. præd. l.v.Hinc est,quod sicut in præscri.seruitutis vrbanæ affirmatiuè afsignatæ,opus est aliquo facto, sic etiam in præscriptione libertatis contraria,quæ negatiuè afsignatur,vt videlicet,qui vult præscribere,nō recipere stilicidiū vel flumē,debet foramina obstruere, per quæ aqua solet fluere:sed istud nō est necessariū in rustica seruitu-
6 te.¶ Notadū†quartò,quādo hîc dicitur tex.ne altius quis tollat ædes suas,hoc habet duplicē intellectū.Vno modo vt ædificiū altius non leuetur,ne noceat lumini alterius,vt ff de seruitute vrb.prǽd. l. si arborē.§.interdū.Alio modo potest intelligi,ne ædificiū alteri' ædificatū deponatur,& hoc propter tria.Primò vt ædificium inferius propter reflexionē lumē melius recipiat.Secundò,vt a transeū tibus non videatur,& sic vitentur expensæ hospitū.Tertiò, vt melius defendatur à ventis & pluuiis,vt est glo.in l.j.ff. de serui.vrba.
7 præd.& Bar.hoc notat in ea.l.¶Notandū quintò,† q ius pascendi, id est, vt pecora mea pascātur in fundo tuo,sit vtile prædio, non est tūc seruitus,sed magis aliud ius,vt puta pactionis vel cōuentionis,ff.de seruituti.l.vt domū.quia seruitus diffinitur sic:Est ius prǽdio inhærēs,& illi proficiēs,& alieno prædio vtilitatē dirimens. Et ideò si aliquis habeat ius, quòd potest in horto meo vel in domo spatiari vel cœnare ad recreationē,nō est seruitus,quia nihil depe-
8 rit propter hoc prædio meo,vt in d.l.vt pomum.¶Notandum † sextò,q ille potest constituere seruitutē,qui est dominus prædij, accipiendo dominum largè,vt continet etiam bonæ fidei emptorem, aut emphiteotam,aut superficiariū,ff.de pigno.l.si ab eod. ff.de superficie.l.j.& si sunt plures domini,omnes debent consentire,quia in re communi potior est conditio inhibentis,c in re.de reg. iuris. lib.vj.& si vnus faciat sine aliis,quamuis non valeat, tamen ille qui, fecit,non potest prohibere illi,cui cōcessit ius,sed socij possunt,vt vult Azo in summa C. eod. §. cōstituit. si tamen alij & omnes socij

coccesso

cōcesserunt & cōsenserunt successiuè, posteà valet prima cōcessio, ac si omnes eā fecissent. ff. de serui. rusti. prædio. l. p fundū. ff. com.
9 rustico. prædiorū. l. fin. ¶Notandum † septimò, ꝙ inuentione pōt imponi seruitus, ff. eo. l. si fundo. & Imperator, qui est dominus mūdi, pōt cōcedere, vt aqua ducatur per viam publicā, dummodò fiat sine magno incōmodo, ff. eo. l. seruitutes. §. publico. C. de prec. im-
10 pera. offer. l. quoties. ¶Notandum † octauò, ꝙ is qui habet seruitutem in prædio vel domo, non pōt eam alteri concedere, nisi hoc fuerit permissum. Si tamen habeo seruitutem aquæ ductus & aqua est ingressa fundū meum, possum eam alteri cōcedere, si nō noceat fundo seruienti, ff. de serui. vrba. prædio. l. ex meo. ff. de aqua quo. l. j. §. illud Labeo dicit. ¶Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ ius pascendi, vel pecoris ad aquā apulsus, nō sint seruitutes reales, de quibus tamen hîc textus intendit loqui, p l. Mela. ff. de alim. & ciba. lega. Solutio. Istæ seruitutes dicūtur in illa l. psonales, nō quia personæ debentur, sed quia durant ibi cum psona. ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ non habens prædium, pōt habere seruitutem, vt ff. de eui-
11 ctio. l. fundū. Solutio. † Potest bene habere aliquam obligationem, sed illa nō dicitur seruitus, quia seruitus est ius prædij, quod attendi debet in libellis & sententijs, quia formari debent contra prædiū & non contra personam, vt no. Bar. in l. si aliena. §. si ff. de ne. ge.

§. *Si quis.*

1 *Seruitutes quænam possint constitui pactionibus & stipulationibus.*
2 *Aedificare vsque ad Cœlum cuique est integrum, modò non impediatur per seruitutem.*
3 *Fundi sui ingressum potest quis prohibere alicui, nisi habeat seruitutem.*
4 *Seruitus, sub quotuplici conditione possit constitui. Et alioqui quotupliciter. nume. 5. 6.*
7 *Seruitute constituta in prædio, an totum prædium sit obnoxium.*
8 *Seruitutes omnes, sunt indiuiduæ.*
9 *Seruitutes, variè amittuntur. & nu. 11.*
10 *Seruitute vti, quis dicatur.*

1 Seruitutes † istæ possunt cōstitui pactionib. & stipulationib. inter viuos, & etiā in testamēto, in quo pōt moriens hęredem suum damnare, ne altius ædes suas tollat, ne officiat luminibus ædium sui vicini, vel vt patiatur eum in parietē tignum immittere, vel stillicidiū habere, vel per fundū suum ire, & aquam agere, vel ex eo ducere.
2 Hoc dicit vsq; in finem. ¶Notandū † primò, ꝙ liberū est vnicuiq; ædificare ad Cœlum, si nō impediat per seruitutē, vt ff. quod vi aut
3 clām l. fin. §. penul. & de seruitu. l. fina. §. j. ¶Notandum † secundò, quòd

quòd quis poteſt aliũ prohibere,ne ingrediatur fundum ſuum,niſi habeat ſeruitutẽ,vt ſuprà de rerum diuiſi.in §.planè.primò & ſecũ-
4 dò.¶Notandum†tertiò,quòd ſeruitus conſtituitur ſub cõditione extinctiua,licet lex voluerit cũ quadam perpetuitate propter vtilitatẽ prædiorum ſeruitutes conſtitui,quanuis hoc ſecundũ Azo.non ſit neceſſe.Poteſt etiam cõſtitui ſub conditione,vt incipiat extante conditione,ſicut in transferendo dominio, ff.de acquiren.,poſſeſ.l.
5 qui abſenti.§.ſi quis.Cõſtituitur † etiam per conſuetudinem, quæ à tãto tẽpore inoleuit,cuius non extat memoria,nec conſtituitur ad certũ tempus,niſi talis ſeruitus,quæ habet vel habere videtur cõtinuã cauſam,vt eſt ſeruitus tigni immittendi vel altius non tollendi, & aquæductus,quando aqua ducitur ſine intermiſsione.Item in ſeruitute ſtillicidij,quia etſi aqua nõ ſemper ſtillat, tamen ex quo natura ad ſtillandũ quandam aptitudinem ordinauit, ſemper ſtillare intelligitur,vt ff.de ſerui.vrba.prædiorũ.l.ſi ſeruitus.& l. foramen. C.de ſeruit.& aqua.l.ij.In iſtis acquiruntur ſeruitutes decem annis inter pręſentes.& viginti inter abſentes,cõputãdo à tẽpore quo aliquis ſeruitute vti cœpit.i.prædio iure ſeruitutis,nõ vi,nõ clàm, non
6 precario.ff.quẽad.ſeruitus amit.l.ſeruitute.¶Notandum † quartò, quòd ſeruitus cõſtituitur per quaſi traditionẽ,quia incorporalia,ſicut ſeruitus & vſusfructus,verè tradi non poſſunt,ff.de acqui.rerũ do.l.ſeruitus.§.incorporales.ſed quaſi traduntur,& etiam quaſi poſſidentur traditione & poſſeſsione eorũ,in quibus ſunt,c.ij.de teſ.in vj.Et fit iſta quaſi traditio per patiẽtiam domini,ipſo iure ducente in poſſeſsionẽ,ideò cauebit,quòd me vtentem non impediat,vt ff.
7 de ſeruit.ruſtico.prædiorũ.l.j.§.ſi.Et † quando conſtituitur ſeruitus in prædio,totũ prædiũ eſt obnoxium ſeruituti,niſi aliqua certa pars exprimatur:& iſtud debet intelligi ciuiliter & curialiter,quia quędã in ſermone tacitè excipiuntur.verbi gratia: Eſt mihi ſeruitus in prędio tuo toto per ipſum eũdi,quia nulla pars eſt ſpecificata,tamẽ non debeo ire per mediũ vineæ vel bladorum,quando aliunde mihi patet tranſitus:etiã ſi vnã viã elegi eundi non licet illã mutare, niſi expreſſa ſeruitus fuiſſet cõceſſa,in qualibet parte prædij, C.de ſeruit.l.ſicut.& ff.de ſeruit.ruſticorũ prædiorum l.ſi via.& ff.quẽ-
8 ad.ſeruitus amit.l.nã ſatis.¶Notandũ†quintò,quòd nõ poteſt cõſtitui.vt quis teneatur ad partẽ ſeruitus,quia omnes ſeruitutes indiuiduæ ſunt ſiue indiuiſæ,præter vſumfructũ:& ideò quilibet hæredum tęnetur vel agit inſolidũ,ff.de ſeruitu.l.pro parte.§.pro parte. & l.viæ.l.hæredes.eo.tit.de ſeruitutibus. &. ff.de verbo. obliga.l.ij.
9 §.& harum.¶Notandum finaliter,†quòd multis modis ſeruitutes amittuntur. Primò, per confuſionem,vt ſi prædium tuum ſeruiat mihi,

mihi & ei⁹ dominiũ posteà acqro, vel ecõtrà, tũc extinguif seruit⁹, ff.quēad.seruit.amit.l.si causam. Secũdò extinguitur seruitus, super non vsum in decē annis inter præsentes, & viginti inter absentes, si constituta sit seruitus, vt nõ habeat interualla temporum, vel habeat interualla dierũ tantùm, vel noctiũ tantùm, sed si habet interualla mensiũ, amittitur duplicato tēpore, scilicet viginti annis inter præsentes, & xl. inter absentes, ff.quēadmodũ seruitus amittatur.l.si sic.C.de seruit.& aqua.l.fi.nec distinguitur, an ille, cui debetur via, sciuerit vel ignorauerit.ff.quēadmodũ seruitus amitta.l.si partē.§.si fundũ. Potest tamen tali ex causa honesta subueniri per beneficiũ restitutionis, ff.de seruitu.rusticorũ prædiorum.l.& Atilianus: Et istud verum in rusticis seruitutibus, sed in vrbanis requiritur, quòd præstetur impedimentũ vtendi seruitute, secundũ Azo.

10 †Dicitur autē ille vti seruitute, qui vtitur ea, prout constituta est in re, quamuis nõ in toto, tamē in genere, ff.quemad. seruitus amit. l.si stillicidij.§.fi.& l.si in parte.& l.si communem. Etiam dicitur vti seruitute, si alius vtitur nomine eius, vt quia conduxit fundum, aut habet eius vsumfructum, aut possessionē, ff.quēad. seruitus amit.

11 & l.qui fundũ.& l.vsu. Amittitur †etiam seruitus permissione, vt si ego permitto tibi altius ædificare vel huiusmodi precaria: tamen concessio non facit amissionem, sed retentio, ff.de seruitutib. vrb. prædiorum.l.si domus.& l.si ædes.& quemadmodũ seruitus amit. l.si stillicidium. Seruitutes prædiales non amittuntur morte vel capitis diminutione, ff. quemadmodum serui.amittatur.l.iura prædiorum. ¶Opponitur sic, & videtur quòd superfluè dicatur hic, pactionibus & stipulationibus, quia idem videntur importare. Solutio. Stipulatio ponitur pro obligatione, quæ fit per verba: & pactio pro obligatione, quæ fit alio contractu, sicut venditione, & similibus. Simile habetur ff.de acquiren possessio.l.si rem.in fine.

DE VSVFRVCTV.

TITVLVS IIII.

1 *Author num præpostero ordine hîc tractet de seruitute personali.*

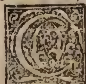

Continuatur sic: Dictũ est suprà t tulo proxi.de seruitute reali: hîc cõsequēter tractatur de seruitute personali: & primò de vsufructu. Sed opponitur † cõtra

1 ordinē, quia in Digestis & Codice. prius tractatur de seruitute personali, q̃ reali Et ratio est, quia persona est dignior quàm res. Solutio. In Digestis & Codice seruatur ordo dignitatis sed hîc seruatur ordo doctrinæ: cùm enim in fine tituli de rebus corporalibus & incorporalibus facta fuerit mētio de serui

seruitute reali, conueniebat ordini doctrinæ, vt statim de illa serui tute reali tractaretur.

§. Vsusfructus j.

1 *Vsusfructus, quid.*
2 *Vsusfructus, est incorporalis.*
3 *Vsusfructuarius quid differat à feudatario, emphyteota & feudatario.*
4 *Cautio an sit de substantia vsusfructus.*
5 *Vsusfructus, est duplex.*

1 Sũmatur sic †Vsusfructus, est ius vtẽdi & fruẽdi alienis rebus salua rerũ substãtia: & hoc est ius in corpore, quo destructo, definit v-
2 susfructus esse. Hoc dicit. ¶Notandũ† primò, ꝙ vsusfructus est ius, & ideò est incorporalis, licet fructus sint corporales. vt suprà de rebus corporalib⁹ & incorporalib. versi. incorporales. & debet exponi hîc ius, scilicet seruitutis, & per hoc differet vsusfructus à feudo,
3 & emphyteosi. †Nã vsufructuarius habet seruitutẽ. sed feudatarius vel empyteoticarius, seu superficiarius, habet dominiũ nõ directũ sed vtile: & ideò trãsmittit ad hęredes, vt in §. fi. ex quib. cau. feu. amic. collatione x. & in l. cędere. ff. arbo. furt. cęsa. §. is cuius. Et dicitur in diffinitione vsusfructuarius, ꝙ est ius vtẽdi, ad differentiã pignoris, quo creditor nõ potest vti, vt infrà de obligatio. quæ ex delicto nascũtur. §. furtũ. & dicitur fruẽdi, ad differentiã nudi vsus, de quo infrà titulo proximo. § j. & dicitur alienis, quia in re sua nullus habet seruitutẽ, vt ff. si vsusfru. petatur. l. vti frui. & l. in re cõmuni. ff. de seruitu. vrbano. prædio. & dicitur rebus, scilicet in quibus vsus potest separari à proprietate seu dominio, id est, rebus vsus non cõsumptibilib⁹. Secus autẽ in rebus, quæ vsu cõsumũtur, in quibus nõ potest esse vsusfructus infrà eó. §. cõstituitur, & l. j in fi. ff. si cer. pet.
4 ¶Notandũ secũdò, †ꝙ dicitur hîc salua rerũ substantia, quod communiter exponitur, quòd scilicet vsusfructus durat, quandiu durat substãtia, in qua est, vt arg. ff. pro socio. l. verum. Quidam tamẽ exponunt, salua rerum substantia, id est, vsufructuarius debet pręstare cautionem, siue satisdare de vtendo & fruendo arbitrio boni viri, sed quia vsufructuarius in multis casibus non habet præstare cautionem, vt ff. vt legato & fideicommisso seruando cauſ. caueatur. l. j. §. si ad fiscum. C. de bonis que libe. l. fina. §. hoc proculdubio. ergo cautio non est de substantia vsusfructus. Et hoc est verum in rebus immobilibus, sed in mobilibus non facit fructus suos vsufructuarius, nisi præstet cautionem, vt in glo. in l. iij. C. de vsufruct. Dicit tamen Bart. in l. vxorem. ff. de vsufru. lega. quòd si proprietarius patiatur vsufructuarium recipere fructus, nec petit cautionẽ,

facit

facit eos suos:& debet ista cautio esse idonea, scilicet pignoratitia vel fideiussoria, si vsufructuari⁹ possit: sed si non pōt, & est persona suspecta, tūc debēt res sequestrari, & fruct⁹ prçstari ipsi vsufructuario, vt in l. postquā. in §. Imperator. ff. vt legato. nomine cauea, sed si nō sit suspecta ꝑsona, sufficit cautio iuratoria, vt ff. si cui plus quā per l. falci. cōpetit legatū vt l. cū nō facile. & Authē. generaliter. C.
5 de episc. & cle. ¶Notandū † finaliter, ꝙ duplex est vsusfructus, scilicet formalis & causalis. Formalis, est quædā forma à proprietate separata, eo quòd apud vnū potest esse proprietas, & apud aliū vsusfructus, & ista est seruitus, vt ff. de acqui. poss. l. permisceri. Sed causalis est, quē proprietarius ex causa proprietatis cōsequitur ex proprietate, & iste nō est seruitus, quia propria res nemini seruitutem debet, ff. de seruit. vrba. prædi. l. iure cōmuni. & ff. si vsusfru. peta. l. vti frui. in princi. & l. si cum testamento. §. pen. ff. de excep. rei iudi.

§. *Vsusfructus. ij.*

1 *Vsusfructus separatur à proprietate. & nume. 5.*
2 *Vsufructu separato, non est seruitus in proprietate: sed bene obligatio.*
3 *Fundo vni legato simpliciter, & alteri vsufructu eiusdem fundi, illi duo aequaliter concurrunt in fructibus.*
4 *Proprietates non possunt esse omnino inutiles.*

1 Vsusfructus † separatur à proprietate, & ideò si quis alicui legauerit vsumfructū alicuius fundi, hæres solū habebit proprietatē & legatarius vsumfructū: & ecōtrà, si legauerit fundum deducto vsufructu, legatarius solū habet proprietatē, & hæres vsumfructū. Et cōstituitur vsusfructus nō solùm in testamēto, sed etiā pactionibus & stipulationibus. Et vsusfructus nō potest esse perpetuus, ne proprietates omnino sint inutiles Hoc dicit vsq; ad §. cōstituitur. & patet in
2 tellectus textus. ¶Notandū † primò, quòd separato vsufructu, non potest esse seruitus in proprietate, sed bene alia obligatio, vt ff. de euict. l. fundū. el. ij. Verbi gratia: Habeo vsumfructū in aliqua domo, & proprietarius vult imponere seruitutē, in illa domo nō potest, sed
3 bene potest obligare. ¶Notandū † secundò, quòd si vni legetur fundus simpliciter, nō dicendo deducto vsufructu, & alteri legetur vsusfructus eiusdē fundi, tunc debent equaliter concurrere in fructibus, vt ff. de vsufructu accrescendo. l. idem Neratius. §. non solùm Quod est verū, secundum Ang. quando vtrunq; legatū erat speciale: secus, si legatū vsusfructus esset vniuersale, puta omnium bonorū, quod an obliget ad collectas & ad debita hæreditatis, vide Ang,
4 in §. sequenti, eod. titu. ibi. ¶Notandum † finaliter, quod proprietates non possunt omnino esse inutiles, vt C. de vsufruc, l. antiquitas. Ex

tas. Ex quo aliqui dixerunt, quòd liber homo nō potest in perpetuū locare operas suas, vt ff. de conditio. & demonstrati. l. Titio. §. iij. Alij dicunt, quòd sic, quia potest seruire per substitutū. C. de episco. & clericis. l. quisquis. quando non est actum quòd per se seruire debet. C. de caduc. tollend. l. vnica. §. ne autem. vel potest præstari interesse, vt l. si quis ab alio. ff. de re iudicata. & quia proprietates non debent esse inutiles, vt hîc dicitur, ideò dicit hîc Ioan. Fab. quod vicinus meus non potest in domo sua circa hortum meum facere fenestras, quibus hortus meus esset mihi inutilis vel minus vtilis.

Opponitur † sic, & videtur, quòd vsusfructus non separatur à proprietate, quia quando vsusfructus est coiunctus proprietati, tūc nō est vsusfructus, & quod non est, non potest ab alio separari. Solutio. Pro tāto dicitur vsusfructus separari à proprietate, quia post separationē dicitur vsusfructus, & in proprietate cōsistit: ante separationē autem non est vsusfructus ius seruitutis, sed dominij, in proprietate consistens. l. vsusfructus. ff. eodem suprà de rerum diuisi. §. si quis à non domino. in quarto notabili.

§. *Constituitur autem.*

1 *Vsusfructus, etiam constituitur in seruis & iumentis, & rebus vsu non cōsumptibilibus.*
2 *Vsusfructus potest constitui in fundo sterili.*
3 *Res vsu consumptibiles, an recipiant vsumfructum, vel quasi. nume. 4.*
5 *Cautio in vsufructu præstanda, qualis esse debeat.*
6 *Dictum testis obscurum, contra eum est interpretandum, qui testem produxit.*
7 *Vsusfructus emolumentum quodnam maximum.*
8 *Vsufructuario, quæ liceant in sylua & fundo, & prædio.*
9 *Vsufructuarius debet vti arbitrio boni viri, in prædio rustico.*
10 *Vsufructuarius nullum ædificium debet imponere prædio rustico, minus necessarium ad recipiendum fructum.*
11 *Reditus ex ædificio, area, vel ei adiacentibus an pertineant ad fructuariū. Et quid possit prætereà inuito proprietario. nume. 12. & 14.*
13 *Vsufructuarius habebit onera rei, vsufructu legato.*
15 *Vsusfructus, & quasi vsusfructus finiuntur morte & capitis diminutione.*

1 Vsusfructus † non solùm constituitur in fundis & ædibus, sed etiā in seruis & iumentis, & aliis rebus vsu nō cōsumptibilibus, quia res vsu cōsumptibiles, neq; naturali ratione, neq; ciuili recipiunt vsumfructum, sicuti sunt, vinum, oleum, frumentū, & pecunia numerata.

Constituitur tamẽ in istis quasi vsusfructus, præstita cautione, quòd extincto vsufructu restituetur æstimatio rerũ, in quibus quasi vsusfructus constitutus est. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notã-
2 dum primò, †quòd vsusfructus potest etiam cõstitui in fundo steri
3 li. ff. de vsufruc. l. statuæ. ¶Notandum secundò, †quòd res quæ vsu consumuntur, non recipiũt vsumfructũ naturali ratione, quia non manet salua substantia, quod tamen requiritur ad vsumfructũ, vt supra eod. §. j. nec etiam ratione ciuili, quia dominium trãsit cum vsu, & ita istæ res fiunt eius vsu & dominio, qui eis vtitur: & ita nõ habet vsumfructũ, quia in re sua nemo habet seruitutem, vt ff. si vsusfru-
4 ctus petatur. l. vti frui. vt suprà. ¶Notandum †tertiò, quòd in istis rebus, quæ vsu cõsumuntur, potest cõstitui quasi vsusfructus, per cautionem, quã etiam testator non potest remittere, vt ff. vt in possess. legato. & fideicommissorũ seruãdo. cau. caueatur. l. si pecuniæ. licet cautio ab hærede præstanda, de soluendis legatis, à testatore possit remitti, vt ff. vt legato. nomi. cauea. l. licet. Et ratio est, quia prima cautio præstatur fauore hæredis, vt C. vt lega. nomi. caueat. l. ij. Sed alia cautio præstatur fauore testatoris, & ideò ipse potest eã remittere. Nam quilibet remittere potest, quod in fauorem suum introductum est, sine alterius præiudicio, vt C. de pactis. l. si quis in conscribendo. & debet istæ res æstimari tẽpore, quo traduntur quasi vsufructuario, vt ff. de vsu earum rerũ, quæ vsu consumuntur. l. si tibi vini.
5 ¶Notandum †quartò, quòd ista cautio debet esse idonea, id est, debet esse satisdatio, vt ff. de vsu earũ rerum, quæ vsu consumuntur. l. tribus. Et dicitur in istis rebus esse vsufructus impropriè, id est, quasi vsusfructus: & ita etiã excusari posset, si aliquis in libello diceret se habere possesionẽ rei incorporalis, quia hoc posset verificari, impropriè capiendo possessionem pro quasi possesione. Sic etiam dictum alicuius testis, potest trahi ad impropriã significationem, ne
6 ipse testis dicatur falsus, sed per tale dictũ, †testis nihil probat, quia obscurum dictũ testis interpretandum est contra illum, qui testem produxit, vt c. præsentium. extrà de testibus. Et quãdo in istis rebus constituitur quasi vsusfructus, tũc cautiò habetur loco proprietatis.
7 ¶Notandũ †quintò, de emolumento vsusfructus, quòd maximum emolumentum attenditur secundũ qualitatem rei, quia si in prædio rustico constituitur vsusfructus, quicquid in fundo nascitur, & quicquid potest percipi ex natura, vel industria hominis, totũ acquiritur vsufructuario, si est bonæ fidei possessor, & fruitur arbitrio boni viri quia cogi potest, vt agrũ rectè colat. & aucupari & venari potest in prædio, si fructus prædij sunt in venatione. ff. eod. l. vsufructuariũ.
8 §. j. ff. de vsuris. l. venationem. & l. item si fundi. ff. eo. Intereà si erat

sylua,

ſylua,grandes arbores cædere non põt,ſed pedamenta & ramos ad vtilitatem ſuam,dum tamen non faciat fundũ deteriorem.ff.eod.l. itẽ ſi fundi.& l.arbores.& l.ſed ſi grandes.ff.eodẽ.& l.ſi fundi.§.aucupiorum.ff.eodem.Et ſi arbores vento vel alia occaſione ceciderunt,debet eas applicare ad ædificia fundi,ſi eis indiguerit.ff.de verborũ ſignifica.l.fundi,& hoc caſu nõ tenetur plãtare alias,nec lignũ eius eſt:ſed ſi arbor moritur,neceſſariò habet aliam in locum eius plantare,ff.eodem.l.arboribus.l.agri.& l.arbores.Fruitur etiã vſufructuarius eo,quod creſcit per alluuionẽ fundi, licet proprietario accedat.Ad eum etiam pertinet fructus ſeminarius, & ſi ager fuit ſeminatus,colliget fructus,& tẽpore debito debet eũ ſeminare, & ſicut inuenit agrũ,ſic domino relinquet cum ſemine,vel ſine ſemine.Aliis inſtrumẽtis fundi vti poteſt, ſed vendere non poteſt, ſicut ſunt,dolia,amphora,ſerui,aratra.ff.eo.l.item ſi fundi.§.ſeminarios.

9 ¶Debet†vti arbitrio boni viri,quia in prædio ruſtico nõ debet arbores excidere.nec domũ deſtruere,nec quicquã facere in pernitiẽ proprietatis,quia reditus fundi augere poteſt quęrendo lapidifodinas,argentifodinas,ſalefodinas & aurifodinas,vt habeatur aurũ,argentũ,&c.dummodo non noceat agriculturæ aut proprietati.¶Itẽ

10 †nullum ædificium debet imponere prædio ruſtico, quod non ad fructum recipiendũ eſt neceſſariũ:& illud appellatur villa vel horreum.ff.eodem.l.æquiſsimum.§.fructuarius.& §.ſed ne ædificium.

11 ¶Itẽ, in†prædio vrbano omnes reditus & obuentiones, quæ ſunt ex ædificio vel area,vel cæteris ei adiacentibus,pertinẽt ad fructuarium. Si tamen domus locata fuit,antè,quàm acquiſiuit vſumfructum,penſio non pertinet ad eum,niſi hoc exprimatur:poteſt tamẽ conductorem compellere ad exemplum emptorum.ff.eodem.l.arbores.nec licet domino inuito vſufructuario altius tollere domũ, nec in area ædificium ponere,niſi quod ad fructus percipiendos pertinet,vel ad cuſtodiam rerum quæ ſunt in fundo.ff.eodem.l.vſufructuarius.& l.æquiſsimum. §. ſed ne ædificium.& l.penulti.¶Item,

12 ædes†reficere poteſt inuito proprietario.arare & colere poteſt,refectiones neceſſarias,voluptates,tẽtoria,pauimẽta,& ſimilia facere poteſt,ſed poſteà neque tollere neq; infringere poteſt.ff.eodẽ.l.ſed ſi quid.& l.hactenus.non autem ampliare poteſt domus.ff.eod..l.hactenus.nec inutilem deponere,nec inchoatam complere.ff. eodem l.fructuarius.& l.vſufructuarius.& l.nouam. Et ſi vſufructuarius non vult reficere,non compellitur,niſi domus modica refectione indigeat,tunc enim cogitur niſi paratus eſſet,vſumfructũ relinquere:nec tunc excuſatur à damno quod facto ſuo vel ſuorum datum eſt.ff.eodem l.cùm fructuarius.& l.hactenus.§.modica.

13 ¶Item, vsufructu†legato, vsufructuarius habebit onera rei, quia sti pendium tributũ soluet, vel salarium, vel alimenta, ad quæ tenetur prædiũ, aut tegere domos: sed si domus rueret, non cogitur ipse vel proprietarius reficere, sed si factũ fuit, vsufructuari⁹ habebit vsum fructum. ff. eodẽ. l. hactenus. & l. vsufructu legato. & l. si pendentes.

14 ¶Item †colores, picturas, marmora. & singula alia, & quæ ad orna tũ pertinẽt, facere potest: & (vt in summa dicatur) omnia facere potest, per quæ qualitas rei non mutatur, & ergo altius nõ tollet eam, nec diuersoria faciet, nec balnea communia, sed si ista sunt in domo, potest ea locare, vel eis vti. Idem, de stabulo equorum. ff. eo. l. generaliter. & in rebus mobilibus seruabit modũ, ne sua incuria vel segui tia eas corrũpat: ergo naturam animalium & complexionem seruo rum cõsiderare debet. ff. eod. l. sed & si quid, De istis habes per Azo.

15 C. eod tit. ¶Notandũ†finaliter, quòd sicut vsusfructus finitur morte, & capitis diminutione, vt infra eo. §. proximo. sic etiã quasi vsusfructus, vt ff. de vsu earum rerum, quæ vsu consumũtur. l. in stipulatione. & l. quoniam. ¶Opponitur contra prædicta, & videtur, quòd in vestimẽtis bene potest constitui vsusfructus, per l. sed & si quid. §. & si vestimentorum. ff. de vsufruct. Solutio. Illa lex loquitur de quibusdam vestimentis perpetuis, regulariter tamẽ in vestimentis non potest constitui vsusfructus.

§. *Finitur autem vsusfructus.*

1 *Vsusfructus, quando finiatur. Et quot modis. num. 2. 5. 7. & 9.*

3 *Peculium profectitium, quod dicatur: & quod aduentitium. nume. 4.*

6 *Tempus, non est modus tollendi obligationem, seu actionem.*

8 *Vsumfructum duo si habeant, vno deficiente, accrescit alteri, non proprietario.*

10 *Actioni ad vsumfructum, non potest quis cedere.*

11 *Vsusfructus, an possit cedi extraneo.*

1 Sũmatur sic: †Vsusfructus finitur morte, & maxima & media capitis diminutione, & nõ vtendo per modum & tempus. Finitur etiã, si proprietarius acquirit vsumfructũ per cessionẽ vsufructuarij, sed si vsufructuarius cederet extraneo, nihil fieret, supple, quãtũ ad extraneum, vel ecõtrà, si vsufructuarius acquirat proprietatem: & vocatur consolidatio. Finitur etiã, si domus incendio vel ruina pereat, quia area non soluit vsumfructũ: & finito vsufructu, totaliter dominus proprietatis habet plenam potestatem in re, in qua fuit vsusfru

2 ctus. ¶Notandum primò, †quòd vsusfructus finitur multis modis. Primò, morte vsufructuarij vel fructuarij, quod idẽ est, & maxima & media capitis diminutione, minima autẽ non. C. eo. l. penult. siue

fuerit

fuerit constitutus siue constituendus.ff.eo.l.qui vsumfructum.§.sti pulatus. Secundò, si filio constituitur vsusfructus, in profectitio peculio,peribit morte patris:sed in aduētitio perit morte filij.ff.de do-
3 natio.causa mor.l.si filio. † Dicitur autem peculiū profectitiū,quod de rebus paternis vel dominicis ꝓficiscitur,& filio vel seruo datur, vt in eo negotietur,& illud est patris, quo ad proprietatē,vel domi-
4 niū,sed filij, vel serui,quo ad vsumfructū. † Aduentitium verò peculiū est,quod filio aduenit ab auo paterno,vel materno,vel ab altero, vt ex prospera fortuna, & ex testamento agnatorū vel cognatorum, & quod sic filio aduenit, ipsius est,quo ad proprietatē,patris verò,quo ad vsumfructū.l.quæcunq; res.C.de bonis libe. ¶Notan
5 dum † secundò, ꝙ non vtendo per modū & tempus, id est, per moderatū tempus,finitur vsusfructus,vt hic dicitur:quod quidem tempus inter præsentes est decem annorū , & inter absentes viginti,vt C.de vsufruct.l.corruptionem.Si tamen ciuitati legatus sit,vsusfructus non finitur per non vsum, nisi tempore centum annorū,vt ff.de vsufructu.l.an vsufructus. Verum tamen est, ꝙ tempore non perit
6 actio ad vsumfructū, † quia tempus non est modus tollendi obligationem seu actionem,sed ex tempore datur exceptio contra petentem vsumfructum: alijs tamen modis quàm tempore,bene tollitur actio ad vsumfructū,vt ff.de actio.& obliga.l.obligationum.el ij.§. placet.& C.de vsufruct.l.penulti.vbi dicitur,ꝙ actio pro vsufructu tollitur spatio longi temporis,hoc est, x.inter pręsentes,& xx.inter
7 absentes.¶Notandū † tertiò,quòd destructa domo,in qua est vsusfructus,finitur vsusfructus ille,quia de area nō soluitur vsusfructus, in qua talis domus fuit ædificata, & econtrà, si de terra soluat̃ vsusfructus, & ponatur in ea ædificiū,ex quo mutata est forma rei,finitur vsusfructus, vt ff.quib.modis amit. vsu.l.repeti. Et intelligitur istud,si tota domus destruatur, nam ꝓp destructionē partis,nō finitur vsusfructus,vt ff.quib.modis vsusfruct.amittat̃.l.excepta. ¶No
8 tandum † quartò,quòd si duo habeant vsumfructū,deficiente vno, accrescit alteri, & nō proprietario,vt ff.de vsufructu accrescen.l.j.
9 §.penult. ¶Notandum † finaliter,ꝙ si aliquis habeat vsumfructum ad certum tempus, & ipse moriatur ante finem illius temporis,finitur vsusfructus.C.de vsufruc.l.antiquitas.Et si aliquis habeat vsum fructum pro se,& hęrede suo, intelligitur solùm de vno hærede,ne proprietas sit omninò inutilis,vt C.de vsufruc.l.ambiguitatē.& ita fallit ibi regula,quæ habet̃ ff.de peti.hæredit.l.j.ij.& iij.C.de bonis, quæ libe.l.fin.scilicet, quòd qui est hęres hęredis mei,etiam est hæres meus. ¶Opponitur primò contra prædicta,& videtur,ꝙ vsusfructus non finitur morte naturali, per l.si vsusfructus. ff.de nouatio-

nibus. Solutio. Illa lex loquitur, quãdo aliquis cedit actioni quã habet ad vsumfructum, antè, quàm vsusfructus est cõstitutus, quia tũc nõ incipit neq; finitur vsusfructus in persona cedẽte, sed in cessionario. Sed ista solutio nõ placet Bar. in l. corruptionem. C. de vsufruc.
10 quia † sicut quis nõ põt cedere vsufructui, sic nec actioni ad vsumfructũ: & ideò aliter soluit, dicens, quòd illa l. si vsusfructus. allegata in oppositũ, loquitur, quando fit cessio de cõsensu vtriusq; partis & maximè debitoris, qui scilicet habet vsumfructũ soluere. ¶Opponi
11 tur † secundò, quòd videtur quòd vsusfructus potest cedi extraneo, cuius contrarium dicitur hîc in tex. per §. j. in fine. infrà titulo proximo. & arg. de peri. & com. rei vendi. l. necessario. §. fina. Solutio. Ille §. loquitur de fructibus, qui ex iure vsusfructus percipiũtur: illi enim locari & vẽdi & donari possunt, etiã extraneo. sed tex. hîc loquitur de iure vsusfructus. ¶Sed tunc replicatur, & videtur, quòd tex. non bene dicat, ꝙ cedendo extraneo nihil agitur, quia certè multũ agitur, cum vsusfructus ad proprietariũ reuertatur, vt l. si vsusfructus. ff. de iure dotiũ. Solutio. Textus debet intelligi, quòd nihil agitur quãtum ad illum extraneum, sed bene agitur aliquid quantũ ad proprietarium, vt probat argu. Ex isto patet, quòd si aliquis habẽs vsumfructum, ingrediatur monasteriũ, non perdit ius vsusfructus, si monasterium habeat bona in cõmuni, sed perceptio fructuũ non spectat ad eum, sed ad monasteriũ: sed si monasteriũ non haberet bona in cõmuni, tunc per ingressum monasterij finiretur vsusfructus. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd destructa domo nõ finitur vsusfructus, per l. domum. ff. de pignora. actio. Solutio. Illa lex loquitur in pignore, in quo est ius reale & plus radicatum, quàm est ius vsusfructus, & ideò destructa domo, manet area in pignore, licet non obligetur ad vsumfructum.

DE VSV ET HABITATIONE.

TITVLVS V.

Ontinuatur sic: Dictum est suprà de seruitute reali, & vna personali. Modò consequenter tractatur de duabus aliis seruitutibus personalibus, scilicet de vsu & habitatione. & diuiditur præsens titulus in tres partes. In prima tractatur de vsu. In secũda ibi, sed si cui tractatur de habitatione. Et in tertia scilicet ibi, hæc de seruitutibus. ponitur epilogus.

§. *Iisdem illis modis.*

1 *Vsus minus iuris habet, quàm vsusfructus.*

Vsus,

2 *Vsus, & vsus fructus, eisdem modis constituuntur, & soluuntur.*
3 *Vsuarius, quibus modis differat ab vsufructuario. & per discursum nume. 4. 5. 6. 7. 8. 9 & 10.*
11 *Vsuarius potest vti vino, oleo, & similibus crescentibus in fundo.*
12 *Lac, lana, agni, & fœtus, animalium irrationalium, sunt in fructu.*
13 *Vix, particula, quomodo accipiatur.*

Summatur sic: Vsus nudus constituitur & finitur eisdē modis, qui-
1 bus vsusfructus. Sed † minus iuris est in vsu, quàm in vsufructu, habens enim vsum nudum fundi, tantùm vtitur illis, quæ crescunt in fundo, vt oleribus, pomis, &c. ad vsum suum quotidianum. Potest etiam in illo fundo morari, sic tamen, vt non molestet dominū proprietatis, nec impediat operarios suos. Et qui nudum vsum domus habet, tantùm cum familia sua inhabitare potest, & vix licet sibi hospitem recipere: & qui serui vel iumenti nudum vsum habet, vtitur tantùm opera vel ministerio illius: & qui pecorū vel ouium nudum vsum habet, non vtitur lacte, nec fœtibus, nec lana, quia illa in fructu sunt, sed solùm vtitur eis ad stercorandū agrum suum, & non potest vsus alteri locari aut vendi aut donari, nec aliquo modo ad alium transferri, quæ omnia fieri possunt de vsufructu. Hoc dicit
2 vsq; ad §. sed si cui. & patet intellectus tex. ¶Notandum † primò, quod vsus & vsusfructus conueniunt, quia eisdem modis constituuntur & finiuntur, vt hîc in princi. l. iij. §. fin. ff. de vsufructu. Conueniunt etiam interdum in re, in qua constituuntur, vt in pecunia, vt ff. de vsufructu earum rerum, quæ vsu consumuntur l. hoc senatus. §. fin. & l. quoniam. §. j. Conueniunt etiam in fœno, floribus, & alijs, quæ de fundo sumuntur, vt ff. eodem. l. fundi. Conueniunt etiam in sylua remota, ex qua vsuarius & vsufructuarius ligna sumere possunt, quia vterq; vendere potest in illo casu, ne vsus omnino inutilis sit,
3 ff. eod. l. diuus. Sed † differunt multis modis. Primò, quia vsuarius solùm recipit fructus ad quotidianū vsum suum, vt hîc, & ff. eod. leg. plenum. §. præter. sed vsufructuarius fruitur omnibus fructi-
4 bus ad placitum suum, vt ff. de vsufruct. l. hactenus. † Secundò, quia vsuarius non potest morari in fundo, si molestus sit domino, vel operarios suos impediat: nam tunc dominus potest ei prohibere morā, vt hîc, & ff. eod. l. si habitatio. sed vsufructuarius potest liberè mo-
5 rari, quia ipsemet colit, vt ff. de vsufructu. l. hactenus. Tertiò, † quia vsuarius non potest locare neque vendere, nec ad alium transferre, quæ potest vsufructuarius etiam inuito domino, vt hîc dicitur, & l. sed neque. ff. eodem. & l. cum antiquitas. C. eodem. Quartò,
6 † quia vsuarius non potest habitare in domo, cuius habet vsum, nisi

cum familia sua,& vix pôt hospité recipere,vt hîc,& l.ij.§.j.ff.eod. & quod dicitur de masculo, debet eodé modo intelligi de muliere, vt scilicet possit habitare cũ marito præsente & futuro,vt ff.eod.l. cæterum.§.mulieri.& cum familia sua,vt ff.eo.l.non solùm.sed vsu fructuarius pôt inhabitare domũ cum quibuscũq;, & quoscunq; re-
7 cipere,vt ff.de vsufruct.l.arborib.§.vsusfructus. † Quintò,quia vsua rius tantùm habet in seruo vel iumento, vt vtatur opera vel ministerio eius, sed nullo modo pôt alteri trádere pro pretio diurno, vt hîc, & ff.eo.l.plenũ. §.sed si boum. & §.equitij. Potest tamen proprietarius ab vsuario operã serui vel iuméti conducere, & vsuarius pôt ei illam locare, sed nõ extraneo: & ita posset vsuarius suas operas vti,si cõducat aliquid faciendum,vt vult hîc gl.super verbo,ipse tantùm, in §.item is,ad quem.sed vsufructuarius hæc omnia facere
8 pôt. † Sextò, quia vsuarius in pecoribus vel ouibus, non pôt vti lacte.nisi modico: & alijs quæ sunt in fructu,vt agnis,vel lana, nullo modo vti pôt,secundũ Placent.licet Ioan.contrà,qui dicit,ꝙ omnibus his ad suũ vsum & suorũ possit vti, sed solùm vtitur pecoribus & ouibus ad impinguandũ agrum suũ, vt ff.eo.l.plenum.§.sed si pecoris.Vsufructuarius auté omnibus his vtitur plené,vt ff.de vsufructu.l.vsufructu legato.Et istæ sex differétiæ colliguntur hîc ex tex.
9 Sunt duæ aliæ extra tex.istum.Prima, † quia vsusfructus cõstituitur per parté,vt ff.de vsufruc.l.vsusfructus q ab initio.& ratio est,quia vsusfructus est seruitus diuidua, sed aliæ seruitutes sunt indiuiduæ, vt ff.ad l.Falci.l.j.§.si vsusfructus.& ideò vsus non pôt constitui per
10 partem,vt ff.eo.l.vsus pars. Secunda est, † quia vsuarius nõ tenetur reficere neq; colere agrum solus,vt ff.eo.l.si domus.sed ad hoc tene
11 tur vsufructuarius,vt ff.de vsufruct.l.hactenus. ¶Notandũ † secundò,ꝙ aliqui putant,quòd vsuarius fundi nõ posset vti vino,vel oleo, vel similibus,quæ crescũt in fundo: sed melius dicitur,ꝙ illis etiam vti potest ad quotidianũ suum vsum, sicut dictum est de alijs, vt ff.
12 eo.l.plenum.§.præter. ¶Notandum † finaliter,ꝙ lac & lana,agni, & alij fœtus animalium irrationaliũ, sunt in fructu, vt suprà de rerum diuisione.§.in pecudum. & l.plenũ.§.sed si pecoris. ff.de vsu & habitatiõ. ¶Opponitur primò cõtra prędicta,& videtur,ꝙ habens vsum fundi, plus habet, quàm ꝙ ipse solũ vtatur illis quæ crescunt in fundo ad quotidianũ vsum, quia pôt cõtingere,ꝙ mihi hodie legetur vsus, qui sufficit mihi, ab vno, & cras legetur mihi alius ab alio,& ita habebo plus, quàm mihi sufficiat ad quotidianum vsum. Solut.In hoc casu necessariò habeo eligere, qué vsum de istis duob. velim retinere seu vsum ratificare, vt infrà de legatis.§.si generaliter. ¶Opponitur secundò,& videtur,ꝙ vsus potest locari,per l.loca re.ff.

re.ff.locati. Solutio. Illa lex loquitur de seruitutibus prædialibus, sed hîc loquitur de vsu, qui est seruitus personalis. Et ita vsus potest locari proprietario, non autem extraneo, iuxta textũ hîc in §.item is qui. ¶Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ non bene dicitur in textu, quòd scilicet, habens vsum ædium, vix potest hospité recipere, per l.ij.§.j.ff.eod. vbi dicitur, quòd imò potest hospitem recipere. Solutio. Illa lex dicit, ꝙ potest recipere hospitem, amicum & notum.
13 Et hoc etiam non negatur hîc, quia ista dictio † vix, non debet exponi hîc negatiuè, sed affirmatiuè: quod enim vix fit, etiam fit, vt in capitu.per catechismum, de cognat.spirituali.xv.q.j.c.merito. Et quomodo debet exponi vix, notatur per Genselinum in extrauagan.execrabilis.Ioan.xxij. quia in absolutè prohibitis & impossibilibus, exponitur negatiuè, sed in difficilibus, possibilibus tamen, exponitur affirmatiuè. Et ideò quando dicitur in scriptura sacra: Vix iustus saluabitur, exponi debet affirmatiuè.
¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd vsus potest constitui per partem, per l.Labeo.ff.de riuis. Solutio. Quòd ibi constituitur illa seruitus per partem, non est ex ratione, sed ex occasione, propter concursum duorum.

§. *Sed si cui habitatio.*

1 *Habitatio, in quo conueniat cum vsufructu: & in quò differat.*
2 *Habitatio, in quo conueniat & discrepet cum vsu & vsufructu.*

Ius habitationis, quod constituitur in vltima voluntate, vel alijs modis, differt ab vsufructu & vsu: & qui habet habitationem alicuius domus, non solùm potest eam inhabitare, sed etiam alijs locare.
1 Hoc dicit. ¶Notandum, † quòd ius habitationis conuenit cum vsufructu, quia potest ille, qui habet habitationem, eam alteri locare, vsufructuarius, vt C.de vsufructu .l.cùm antiquitas. sed differt ab vsufructu, quia habitatio solùm finitur morte, vt ff.eodem. l.si habitatio. Et ratio est, quia sine alimentis & habitatione viuere non possùmus, & ideò ibi non respicitur fictio iuris, sed solùm factum, vt l.legatum.ff.de capitis diminutione. Et conuenit habitatio cum vsu, quia legatum vtriusque eundem habet effectum, vt ff.eodem.l. si habitatio. sed differt ab vsu, quia locare potest, vt hîc dicitur. Et
2 conuenit † cum vtroque, quia constituitur in vltima voluntate pactionibus & stipulationibus, sicut vsusfructus & vsus. Conuenit etiã cum eis, quia non transmittitur ad hæredes, vt ff.eodem.l.si habitatio.§.ad hæredem. & differt ab vtroque simul, quia constituitur solùm in domibus: sed vsusfructus & vsus, etiam constituuntur in alijs rebus, vt C.de vsufructu.l.cùm antiquitas.

P 5 §.Hæc

§. *Hæc de seruitutibus.*

Quæ dicta sunt de seruitutibus, vsufructu & vsu & habitatione, sufficiunt, & de hæreditatibus & obligationibus suis locis dicetur. Cùm igitur modò visum est, qualiter res acquiruntur iure gentiũ, consequenter videndum est, qualiter acquiruntur iure ciuili. Hoc dicit. ¶Notandũ primò, quòd dominus Iustinianus excusat se, quare non determinauit hîc de hæreditatibus & obligationibus, cùm videatur, quòd ipse hoc fecisset, ex quo de eis fuit facta mẽtio suprà de rebus corporalibus & incorporalibus, in §.corporales. Sed de hę reditatibus tractabitur infrà de hæredibus instituendis, vsq; ad titulum de obligationibus, & exinde de obligationi. vsq; de actionibus. ¶Notandum secundò, quòd à §.singulorum. suprà de rerum diuisione, vsq; hîc, dictum est, qualiter res acquiruntur iure gentium: sed modò dicetur consequenter, qualiter acquiruntur iure ciuili.

DE VSVCAPIONIBVS.

TITVLVS VI.

1 *Vsucapio vt locum habeat, quinque requiruntur. quorum tria sufficit probare.*
2 *Vsucapio, quid.*

Continuatio istius tituli patet ex §.finali, suprà titulo proximo. sed circa rubricam notandum † est primò, quòd
1 quinque requiruntur ad vsucapionem, quæ continentur in his metris:

Non vsucapies, nisi sint tibi talia quinque.
Bona fides, iustus titulus, res non vitiosa.
Quòd res tradatur, & tempore continuetur.

Vt intrà de actio. §.aliæ. Sufficit tamẽ tria probare, scilicet bonam fidem, iustum titulum, & traditionẽ. In alijs nõ requiritur probatio,
2 sed statur assertioni vsucapientis, vt in d.§.aliæ. ¶Notandum † secundò, quòd vsucapio est adiectio dominij, propter continuationẽ possessionis, tempore à lege diffinito, vt ff. de vsucapio. l.iij.

§. *Iure ciuili.*

1 *Res quanto tempore vsucapiantur. variè disting.*
2 *Ius ciuile, idem quod Romanum.*
3 *Bonam fidem, quis dicatur habere: & quando præsumatur. nu.4.*
5 *Possidens longo tempore, sine controuersia, & bona fide, an teneatur ad restitutionem fructuum perceptorum.*
6 *Mala fides, potest probari tripliciter.*
7 *Bona fides, requiritur duobus temporibus, in emptione, secus in alijs contractibus.*

Vsucapio,

8 *Vsucapio,q[illegible]orsum inuenta. Et quid requirat. Et eius forma.*
9 *Per, dictio [illegible] temporis perfectionem significat.*
10 *Vsucapiens [illegible] vel præscribens, & ille, contra quem vsucapitur vel præscribitur, dicuntur pr[illegible]sentes in eadẽ prouincia. Et quando aliqui præsentes dicãtur.*
11 *Prouincia, quon[illegible]odo accipiantur.*
12 *Vsucapione dire[illegible]lum dominum acquiritur. Et quomodo vtile.*
13 *Diem vltimu[illegible] attingere, sufficit in vsucapione: secus in præscriptione.*
14 *Vsuca[illegible]o, an sit ius speciale.*

1 Summatur sic: † Res acquisita ab eo qui non erat dominus, cre-
debatur tamen esse dominus, si fuerit mobilis, vno anno in omni lo
co, si verò immobilis, biennio in Italia tantùm, olim vsucapiebatur.
Sed nunc res mobilis triennio, & res immobilis inter præsentes de-
cennio, & inter absentes vigennio, vsucapitur in omni loco, qui su-
best imperio, si ex iusta causa possideatur. Hoc dicit. ¶Notandum
2 † primò, quòd ius ciuile dicit omne ius, quod est in lege duodecim
tabularum, vel ius Romanorũ, vt suprà de iure naturali gentiũ &
3 ciuili. §. sed ius. ¶Notandum † secũdò, quòd ille dicitur habere bo
nam fidem, qui recipit rem ab eo quem credit esse dominũ, vt hîc,
& ff. de contrahen. emptio. l. qui à quolibet, vel qui recipit rem ab
eo, quem putat habere potestatem alienandi, licet nõ sit dominus,
4 vt ff. de verborum signification. l. bonæ fidei emptor. † Et præsu-
mitur bona fides, quando non constat de mala fide, vt ff. de proba-
tion. l. verius. nemo enim tenetur scire rem esse alienam, & non es-
se ipsius alienantis, vt notatur in l. super. C. de longi temporis præ-
scriptio. Et istud est verum, probato vero titulo vel putatiuo. Nam
bona fides non sufficeret sine illo, vt in l. cùm quærebatur. C. vnde
vi. Si tamen titulus putatiuus sit erroneus errore iuris, non sufficit,
quamuis sit bona fides, ad vsucapionem: sed sufficit bene ad non
restituendum fructus perceptos, vt in gloss. & ibi Barto. in l. si fur.
§ primo. in verbo, percipiantur, ff. de vsufructu. Et idem dicit Inno-
cen. in capitu. cùm venissent. extrà de in inte. restitutio. & Ange. in
l. præscriptione. C. qui non ob. longi tempor. præscript. vbi dicit,
quòd licet aliquis non habeat titulum verum vel putatiuum, posse-
5 dit † tamen longo tempore sine controuersia, & bona fide, non te-
netur ad restitutionem fructuum perceptorum. Sed aliud est de eo,
6 qui possedit mala fide. Et potest † mala fides probari tripliciter. Pri
mò, si denuntiatum est ei rem esse alienam, vt C. de rei vendica. l. si
fundum. Secundò, si ipse dixit coram alijs, illam rem esse alienam,
vt arg. ff. de supellect. l. Tertiò, si inter vicinos suos sit fama de pos-
sessione malæ fidei, vt est glo. in l. si tutor. C. de peric. tut. ¶Notan-
dum

7 dū†tertiò,quòd in emptione requiritur bona fides duob. is temporibus,videlicet tēpore contractus,& tempore traditionis,quia iste cōtractus frequēter fit, vt ff.pro empto.l.ij.In aliis autem cōtractibus sufficit bona fide tēpore traditionis,vt ff.pro sol. l.pen. In illis autē cōtractibus,in quibus non requiritur traditio, ut in §.interdū suprà de rerū diui.requiritur bona fides tempore contractus facit §.extraneis.infrà de hęredū quali.& dif.Mala autem fides superueniens post vsucapionē inceptam,nō nocet,vt C.de vsucapio.transforman.l.vnica.§.sed si tantùm.nisi superuenerit scientia rei alienę vel furtiuæ,vt l.si ancillā.ff.pro suo.& hoc de iure ciuili:sed de iure canonico,cui plus statur in isto casu,quia agitur de peccato. mala fides semper nocet vsq; ad perfectā vsucapionē vel præscriptionē, vt notatur in c.fi.extrà de præscrip.& in regula,malæ fidei, de reg. iuris.lib.vj & ibi per Dyn.Si autē sit dubium de bona fide, non nocet,vt notatur in d.c.fi.Sed post perfectā vsucapionem vel præscriptionē,potest vsucapiens vel præscribens rem retinere,vt in c.vigilāti extrà de præscri.& ibi gl.& Inno.in c.cura pastoralis,extrà de
8 iure patrona.¶Notandū † quartò, quòd vsucapio ideò est inuenta, ne dominia rerū maneant incerta,& vt sit finis litiū,vt ff. pro suo. l.fi.& sufficit probare initiū & finem temporis , quo res est vsucapta.quia tunc de medio tēpore præsumitur,vt l.siue possidetis. C. de probatio.quod facit ad formandū articulos seu libellum de vsucapione vel pręscriptione.Nō enim debet poni,iste possedit à tribus annis citrà,quia hoc potest verificari in vno die vel in vna nocte.vt ff.de aqua quotidia.& æstiua. l. j. §. quòd autem.Sed potest dici sic: Iste possedit à tribus annis,& citrà.quia propter illam copulatiuā significatur,ꝙ possessio incepta fuit à tribus annis,& vsq; tunc habita,vt notatur in c.licet causam.extrà de probatio. Nec valet etiam dicere,à tribus proximis,quia hoc etiā potest verificari vno die, vt in d.§.quod autē.Potest etiā sic dici,per tres annos proximos, quia
9 dictio†per,significat perfectionē temporis, vt ff.de de verbo. signi. l.vrbana.§.pernoctare.& debet addi,per spatium triū annorum inchoatorū tali die & mense,& finitorum tali die & mense:nam si diceretur in articulis vel in testimonio per spatium triū annorū, sine aliqua additione,iudex intelligeret hoc à tempore,quo hoc esset dictū:& sic includeretur tempus post litis contestationem,per quam interrūpitur vsucapio vel pręscriptio,vt notat Bar.in l.Celsius.ff.e.
10 ¶Notandū†quintò,quòd vsucapiens vel præscribens,& ille cōtra quē vsucapitur vel pręscribitur,dicuntur esse præsentes in ead.prouincia,quod hodie intelligitur quādo sunt in eodē territorio vnius principis,& qui habet dominiū abvno,& sic intelligūtur.pręsentes, illi

illi qui sunt in eodem ducatu,seu si princeps haberet dominiũ à diuersis vel si territoriũ esset sub regimine pluriũ,quia tũc intelliguntur præsentes in eadẽ ciuitate existẽtes,vt est glo.fin. in verbo,inter absẽtes.l.fina.C.de præscriptio.longi tẽporis.Petrus tamen dicit,
11 †q̃ prouinciæ distinguũtur inter laicos& clericos,per episcopatus, vt in Authen.de hęredi & falci. §. fina.collatione j.& notatur in c. corã dilecto.extrà de electio. Sed Hosti.dicit, quòd prouinciæ debẽt accipi secundũ communẽ consuetudinẽ,vt est Alemania,Francia,Anglia,Italia,& fa.c.nonnulli,extrà de rescrip.fa.etiã l.aniculis,ff.de verbo.signifi.ita etiam tenet Cy.in dicta l.finali. ¶Notan-
12 dum† sextò,quòd secundum Docto.communiter per vsucapionẽ acquiritur directum dominiũ, vt C.de pactis.l.traditionibus.l.vsucapio.ff.de vsucapionib. sed per longi temporis præscriptionem acquiritur dominiũ vtile,vt scilicet posśidentes habeant exceptionẽ,& non posśidentes habeant actionem vtilem,vt ff de acquiren. rerũ domi.l.rem in bonis.Sed per longisśimi temporis pręscriptionẽ efficitur quis dominus,si bona fide poſsedit:si autem mala fide, habet exceptionẽ.& de istis latius per Bar.in Authen.nisi annali.C. de bonis maternis.Dicit tamen Ioan. Fab. quòd per longi tẽporis præscriptionẽ acquiritur dominiũ,sicut per vsucapionẽ, quia in ea requiritur bona fides,sicut in vsucapione. Et fortior est posseśsio immobiliũ,quàm mobilium:& ideò fortiorem effectum producit, vt in l.si rẽ.ff.de acquiren.posseśsio,& hoc dicit velle glossatorem, xvj.q.j.in summa.Hoc etiam tenet Archidiac.in c.j.de præscri.lib.
13 vj.¶Notandũ† finaliter,quòd in vsucapione sufficit attingere vltimum diem,vt ff.de vsucap.l.nũquàm.§.ij sed in pręscriptione,pręcipuè longisśimi tẽporis,fit computatio de momento ad momẽtũ, vt C.de anna.excep.l.fi.l.in vsucapionib.ff.eod.l.in omnibus. ff. de actio.& obligatio.Cuius ratio est,quia vsucapio est fauorabilis,sed præscriptio est odiosa:fauorabilia autẽ sunt extendenda, vt in l.fin. C.de edict.diui.Adria.tollen.& l.cùm quidem.ff.de libe.& posthu.
14 ¶Opponitur† primò sic,& videtur, quòd vsucapio non debet esse de iure,quia repugnat æquitati,quia per eam locupletatur quis cũ aliena iactura,quod est contra l.nam hoc natura.ff.de condic.indebi.Solutio.Vsucapio est ius speciale,& derogat iuri generali,quod esse potest.fa.l.placet.C.de iudi.& l.j.C.de legi. & constitutio prin. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd bona fides non præsumitur,sed oportet eam probare,per l.j.§.ij.ff.de itin. actu. priua.Solutio.Illa lex loquitur de incorporalibus,in quibus oportet bonam fidem probare,maximè in seruitutibus,in, quia quælibet res præsumitur libera,vt C.de seruitutib.& aqua.l.altius.

§.Sed

§. *Sed aliquando.*

1 *Homo liber, non vsucapitur, neque præscribitur.*
2 *Res sacra, vel religiosa, an vsucapiatur, vel præscribatur.*
3 *Seruus fugitiuus, an possit vsucapi, aut præscribi.*
4 *Adscriptitij, an & quomodo possint præscribi.*

Liber homo, res sacra seu religiosa, & seruus fugitiuus, nõ possunt vsucapi vel pręscribi. Hoc dicit vsq; ad § furtiuę quoq;. ¶Notandũ
1 †primò, φ liber homo etiã spatio centũ annorũ nõ vsucapitur neq; præscribitur, vt C. de longi tẽporis præscriptio. quę pro liberta. ob-
2 iicitur. l. fin. ¶Notandũ† secundò, quòd res sacra vel religiosa non vsucapitur nec præscribitur, quãdiu manet sacra: secus si fieret prophana, vt quãdo capitur ab hostibus, ff. de religio. l. cùm loca. & intelligitur istud de rebus sacris immediatè ordinatis ad cultũ diuinum. Nã aliæ res, vt sunt terræ, prædia, decimæ, quæ ordinãtur ad victũ Deo seruientium, bene possunt præscribi, maximè ab ecclesiasticis personis, vt Authen. quas actiones. C. de sacros. eccle. ¶No-
3 tandũ† finaliter, quòd seruus fugitiuus non potest vsucapi, quia facit furtum suiipsius, vt C. de seruis fugit. l. j. & res furtiua nõ potest vsucapi. vt infrà eo. §. proxi. nec potest præscribi, vt ff. de acqui. poss. l. j. §. per seruum qui in fuga, quia primus dominus retinet ciuilem possessionẽ, quæ manet quandiu non deponit animum ab eo. quod fit per obliuionẽ, vt in glo. magna in l. j. C. de seruis fug. Sed si incipiat possideri ab alio, vel si diu stetit paratus defendere se contra dominium, bene procedit præscriptio contra dominum, vt ff. de acqui. poss. l. iij. §. si seruus. & l. per eum. §. per seruum. ¶Opponitur primò sic, & videtur, φ liber homo potest præscribi, per l. scimus. §. cùm autem. C. de agric. & censib. lib. xj. Solutio. Illa lex loquitur
4 de adscriptitiis,† qui possunt præscribi, non per se, vt hîc dicitur, sed bene cum gleba, vt ibi. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd non bene dicitur in vltimo notabili, quòd seruus fugitiuus aliquo modo potest præscribi, quia hoc est contra istum text. vbi dicitur, quòd vsucapio non procedit vllo tempore. Solutio. Iste textus loquitur secundum ius Digestorum, secundum quod talis præscriptio non fieret, sed notabile loquitur secundum ius Codicis, quod est in l. malæ. C. de præscriptio. xxx. vel. xl. annorum.

§. *Furtiuæ quoque res.*

1 *Furtum & violenta possessio, impediunt vsucapionem.*
2 *Res aliena, quibus modis vsucapiatur. & nu. 7.*
3 *Mala fides, an impediat vsucapionem: Et an præscriptionem xxx. vel xl. annorum.*

Ratio

ecialis cessat, vbi adest generalis.
nam tracta.. nuito domino, committit furtum.
non committitur sine affectione.
m, est duplex. Et vtrum illorũ sequatur authorẽ: aut impediat successorẽ.

urtum † & violenta possessio impediunt vsucapionem. hoc dic. Sed intellectus textus est, quòd res furtiuæ, & vi possessæ prædicto longo tempore, etiam bona fide, non vsucapiuntur: & hoc non solùm à fure vel per vim possidente, sed etiam nec ab eo, qui tales res à fure vel per vim possidente, bona fide accepit. Et ideò in rebus mobilibus non faciliter procedit vsucapio: qui enim rem alienam scienter vẽdiderit, vel ex alia causa alteri tradiderit, furtum
2 committit. †Potest tamen res aliena pluribus modis vsucapi, quorum duo ponuntur hîc in textu. Primus ibi, nam si hæres, qui modus est: Si hæres rem defuncto commodatam vel locatam, vel apud eum depositam, alteri bona fide accipienti vẽdiderit, donauerit, vel dotis nomine dederit, potest talis res vsucapi. Secundus est ibi, item si is, qui est vsufructuarius ancillæ partum credens esse suum, eum alienauerit, potest vsucapi, quia isti furtum non cõmittunt. nã furtũ sine affectu furãdi nõ cõmittitur. Hoc dicit, & patet intelle-
3 ctus textus. ¶Notandũ † primò, quòd mala fides impedit, quòd res mobilis triennio non vsucapitur: nec res immobilis decennio inter præsentes, aut vigennio inter absentes præscribitur, tamen mala fides non extinguit præscriptionem xxx. vel xl. annorum. vt C. de pr̃scri. xxx. vel. xl. ann. l. omnes. & l. sicut. & hoc de iure ciuili, sed secus de iure canonico, vt in c. fin. extrà de præscriptio. & in regula, malæ fidei possessor, de reg. iuris. lib. vj. Dicit tamen Bar. quòd hoc verum est in corporalibus, sed aliud est in incorporalibus, etiã de iure canonico. Nam si statutum esset, vt quis non petat debitum triennio, cadat ab illo, potest debitor tale debitum non soluere, si creditor infra triennium non petiit, etiam de iure canonico, vt probat ipse Barto. in l. sequitur. §. viam. ff. de vsucapio. hoc tamen non placet quibusdam Doctoribus canonistis, vt notatur in dicto
4 c. finali. extrà de præscriptionib. ¶Notandum † secundò ibi, quod autem dictum est, quòd quando est ratio generalis, tunc cessat specialis. Sic etiam suprà de nuptiis §. affinitatis. & §. socrum.
5 ¶Notandum † tertiò, quòd tractans rem alienam, inuito domino, committit furtum, vt infrà de obligat. quæ ex delicto nascuntur. §. j. & ideò donatio seu eleemosyna. quæ fit de re aliena, non habet meritum, vt j. q. j. non est putãda. imò habet speciem furti, vt ff. de furtis. l. si pignore. §. j. Ex qua lege aliqui dicunt, quòd mulier dans eleemosynam sine consensu viri, committit furtum, sed hoe
non

...contrariu enim habetur in l.j.ff.rerū amot. & in l.si sponsus.§.proinde.ff.de dona.inter virū & vxor. ¶N
6 dū†quartò,quòd furtum non committitur sine affectione:quo debet intelligi,quòd affectio furādi est ad rē,quæ furatur princ liter,vel secundariò. Nam si aliquis furetur pecuniam cū saccu cōmittit etiā furtū quo ad sacculum,quia licet fur non habeat affectionē ad sacculū principaliter, tamen secundariò,vt ff.de furtis.l
7 qui saccū.¶Notādū†finaliter,ꝙ extrà textū sunt adhuc duo alij modi,quibus res aliena vsucapi potest.Primus est,si aliquis credat se esse hæredem,& in veritate non est,recipiens rem ab illo bona fide, potest eam vsucapere,vt ff.de vsucapio.l.potest.Secundus est,si aliquis credat rem sibi esse legatam,quæ tamen in veritate est adépta, vsucapere pōt,vt infrà de act.§.si quis agens. ¶Opponitur primò, & videtur,quòd non cessat rat specialis,quando est generalis,per l.quædā.ff.de edend. Solutio. In illa lege,nō est ratio generalis,sed in vtraq; actione est ratio specialis,in vna sicut in alia. ¶Opponitur secundò & videtur,ꝙ res possessa potest vsucapi,per l.si vi vel metu.C.quod metus cau. Solutio. Illa lex loquitur de vi compulsiua: quę habet voluntatem,licet coactā,vt ff.de eo.quod vi metúsve causa.l.si mulier.Sed hîc loquimur de vi impulsiua vel expulsiua,& nō sufficit expulisse,nisi possideat expellens,vt ff.de vsucapio.l. sequi
1 tur.§.si tu vi &c.¶Opponitur†tertiò,& videtur,quòd res furtiua potest vsucapi,saltem ab illo qui eam bona fide à fure accepit , quia culpa sequitur authorem.per l.an vitiū. ff. de diuersis & tempor.
2 præscriptio.Solutio.† Duplex est vitium,scilicet reale & personale.Vitium reale,non sequitur authorē,sed ipsam rē, vt hîc dicitur: & ideò tale vitium impedit vsucapionem,non autē quo ad fructus vt ff.de acquiren.rerū dominio.l.bona fides.§.penul.infrà §.nouissimè.eo.Sed vitium personale sequitur personā,vt dolus,mala fides, scientia rei alienæ,&c.Impedit tamen etiam vniuersalem successorem,vt C.de acqui.pos.l.vitia,sed non impedit singularem successorem,vt ff.de except doli.l.apud.§.de authoris. & C. de periculo rei vend.l dolum.Non habet tamen talis successor in rem singularē accessionem temporis sui antecessoris,vt ff.de acquir.possess.l. Pōponius.§.finali Hodie tamen tale vitium etiā impedit singularem successorem,vt Authen.malæ fidei.C.de præscript. longi tempor. vide glo.& c.in §.de authoris.l.apud ff.de except doli.

¶Opponitur quartò,& videtur , quòd recipiens rem alienam ab hærede,non potest eam vsucapere, sicut dicitur hîc in textu,quia hæresmet nō pōt vsucapere,per l.cùm hæres.ff. de diuersis & tempora.præscript.Solutio.Dicendum,quòd aliqui dixerunt,quòd hæres in

res in isto casu posset vsucapere, si in sua persona continuaret possessionem: hoc tamē non est verum, si sit suus hæres, vt ff. pro hærede. l. ij. §. filiū. & C. pro hær. l. nihil. Sed si sit extraneus hæres, potest procedere vsucapio, titulo pro hærede, si defectus possederat illam rem bona fide, quāuis sine titulo. Et ideò in suo hęrede non procedit vsucapio, tit. pro hærede, sicut in extraneo. Patet ergo qualiter recipiēs rem potest vsucapere, licet hæres non vsucapiat. ¶ Opponitur finaliter, & videtur, ꝙ furtū potest cōmitti sine affectu furandi, quia interdictū vnde vi, est simile furto, & potest cōmitti sine affectione, per l. cùm quærebatur. C. vnde vi. Solutio. In illa lege in veritate est affectio, licet non ad certam personam, qui sciuit rem non esse suam.

§ *Quod autem ad eas res.*

1 *Rem accipiens ab eo, qui sine vi eam immobilem & vacantem possidebat, an possit præscribere. & num. 5.*
2 *Locus, variè accipitur.*
3 *Loci vacantia, tripliciter accipitur*
4 *Rem apprehendens altero, de tribus modis, est possessor malæ fidei.*
6 *Res immobilis non potest furari.*
7 *Res vi possessa, vel reuersa in potestatem domini, an possit vsucapi. & nu. 10. Et quandò vtrunque contingat,*
8 *Locus an fiat vacuus vel vacans, propter absentiam domini.*
9 *Obliuio quanto tempore præsumatur inducta.*

1 Summatur sic: † Licet qui sine vi possidet rem immobilem vacantē, propter absentiam vel negligentiam domini, vel propter mortē eius sine successore, non possit præscribere: tamen ille, qui talē rem ab eo bona fide recipit vel accipit, præscribere potest, quia non est res furtiua, neque vi possessa. Nā furtū in re immobili non cōmittitur, & res furtiua vel vi possessa, potest vsucapi, si in potestatē domini reuertatur. Hoc dicit vsq; ad §. res fisci. & patet intellectus text⁹.

2 ¶ Notandū † primò, quòd locus aliquando dicitur plenus, vt quando ab aliquo possidetur: interdū dicitur semiplenus, vt quando possidetur causa legatorū, vel causa rei seruandæ, vt ff. de acquir. possess. l. iij. §. fin. & interdum dicitur, vacuus vel vacans, videlicet quando à

3 nemine possidetur, vt C. vnde vi. l. fi. in glo. magna. † Et ista vacātia accidit tripliciter, vt hîc in text. Vno modo per absentiā domini, secundo per eius negligentiā. l. furtum. §. fin. ff. de vsucap. & tertio, si moriatur sine successore, vt ff. de acquir. possess. l. si id, quod vel si moriatur cū successore eius, à quo res non est apprehēsa, vt ff. de acqu.

4 possess. l. cùm hæredes. ¶ Notandum † secundò, quòd apprehendens rem sic vacantē, est possessor malæ fidei, quia scit rem nō esse suam

5 & per consequens alterius, vt C. vnde vi. l. fi. Et licet †hîc dicatur, quòd recipiens talem rem bona fide ab isto possessore, potest eam præscribere, dicit tamen hîc glo. super verbo longa. quòd hoc hodie nõ procedit, propter duas rationes. Prima est, quia ista possessio est violenta, vt C. vnde vi. l. cùm quærebatur. & res violenta non potest vsucapi, vel præscribi, vt suprà eod. §. furtiuæ. Alia ratio est, quia ad hoc, quòd res præscribatur breuiori tempore, quàm spatio xxx. vel xl. annorum, requiritur bona fides, ex vtraque parte, scilicet in tradẽte & accipiente, quod non est hîc in tradente, vt in Authenti. vt spõsal. larg. §. rursus. colla. ix. quæ habetur C. de præscrip. long. tẽpo. x. vel xx. annorũ & est Authen. malæ fidei. Prima istarũ rationum satis debilis est, quia vt dicit gl. in l. fi. §. prædonem. C. vnde vi ista possessio non vitiat rem, quia non est vitium violentiæ, sed potius quasi vitiũ violẽtiæ, & potest dici clandestinitas, quod non est vitium reale, sed personale, vt notat Bart. in l. Pomponius. §. cum quis. ff. de acquiren. possess. Et ideò talis possessor tenetur ad restitutionem rei cum fructibus, vt in l. fi. C. vnde vi. Posset tamẽ etiam hodie ista res præscribi, si scilicet tertius reciperet istã rem à secundo bona fide, quia tũc

6 nihil obstaret. ¶Notandum †tertiò, quòd res immobilis non potest furari, vt hîc in text & in l. quæritur. ff. de furtis. & infrà de oblig.

7 ex maleficio. §. j. notabi. j. ¶Notandum †finaliter, quòd si res furtiua vel vi. possessa reuertatur in potestatem domini, tunc potest vsucapi: & dicitur reuerti in potestatẽ eius, quando non potest faciliter ab eo auelli, vt ff. de vsucapion. l. sequitur. §. tunc. Et dicitur etiam reuerti in potestatem eius, si ipse recipiat pretiũ rei, nec oportet quòd reuertatur in potestatẽ domini, sed sufficit quasi domini, vt si res sit ablata pupillo, reuertatur in potestatẽ tutoris, vel res debitoris reuertatur in potestatẽ creditoris, vt ff. de vsucapio. l. sequitur. §. si pupilli.

8 ¶Opponitur †primò sic, & videtur, quòd locus non sit vacuus, vel vacans, propter absentiã domini, per l. clam. §. qui ad nundinas. ff. de acquiren. possess. Solutio. Absentia capitur hîc pro effectu absentiæ, videlicet pro obliuione & depositione animi ipsius domini, ab ipsa re quæ causatur ex tempore, vt ff. de dam. infec. l. si finita. §. nõ autem. Et quantitas tẽporis, arbitrabitur per iudicem, vt ff. de iure de liber.

9 l. j. Dummodo tamen †iudex arbitretur tẽporis tantum, quòd in eo præsumitur obliuio inducta, & quòd dominus deposuit animũ à re, vt ff. de vsucapio l. furtũ. arg. Instit. de obliga. quæ ex quasi delicto nascun. §. j. Nam minus tẽpus requiritur in vinea, quàm in nemore, quia ad vineam requiritur maior cura, quàm ad nemus, vt in l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re milita. & aliud tẽpus requiritur, quãdo dominus est diligens homo, quàm si sit negligens. Hinc est, quòd præscribens

scribens debet ponere in libello suo non solùm tempus.sed etiã obliuionem & depositionẽ animi ipsius domini. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd furtũ potest committi in re immobili, per l. si quis vxori. §. si sulphurarie. ff. de furtis. Solutio. Quòd in illa lege dicitur, quòd terra eximebatur, & ita furabatur quæ non fuit res immobilis, sed res mobilis. ¶Opponitur tertiò, & videtur, quòd hîc in textu sit superfluitas, idem enim videtur significare locus & fundus. Solutio. Fundus capitur hîc pro [toto], & locus pro parte. vt ff. de verborum significatio. l. locus.
10 ¶Opponitur† finaliter, & videtur, quòd res furtiua nullo modo potest vsucapi, etiam si reuertatur in potestatẽ domini, quia non ab ipso domino, vt manifestum est, nec ab alio eã recipit à domino, quia tunc transfertur dominium, & ideò recipiẽs non potest plus dominus fieri, vt ff. de vsucapio. l. sequitur. §. lana. Solutio. Verum est, quòd res furtiua in potestatem domini reuersa, non potest vsucapi ab ipso domino, nec etiam ab eo qui eam à domino recipit, vt prætendit oppositio: sed ab eo, qui eam recipit à nõ domino, postquam scilicet est reuersa in potestatẽ domini. Et ideò quod hîc dicitur, quòd res furtiua sic potest vsucapi, debet intelligi hoc modo, quòd scilicet talis res tunc sit vsucapibilis.

§. *Res fisci nostri.*

1 *Res fisci, an possint vsucapi distinc. nume. 2.*
3 *Præscriptio an habeat locum in rebus Principis: & quanto tempore.*
4 *Præscriptio an admittatur in rebus ciuitatis Romanæ.*
5 *Præscriptio an perficiatur, & quanto tempore, in rebus ecclesiæ.*
6 *Præscriptio non currit contra deputata ad vsum publicum.*
7 *Præscriptio an habeat locum in rebus pupilli.*
8 *Res filij existentis in patris potestate, an possint vsucapi aut præscribi.*
9 *Præscriptio non currit cōtra res datas Præsidi, contra l. repetundarum.*
10 *Præscriptio an currat in rebus dotalibus, vel vsucapio.*

1 Summatur† sic: Res fisci non possunt vsucapi: si tamen aliquis bona fidę recipiat rem ex bonis vacantibus, nondum fisco denuntiatis, ille potest talem rem vsucapere. Hoc dicit.

2 ¶Notandum† primò, quòd res fiscales aut sunt incorporatæ patrimonio fisci, aut non. In primo casu, res mobiles fisci nõ vsucapiuntur triennio, nec res immobiles præscribuntur decennio vel vigẽnio: possunt tamen præscribi spacio triginta vel quadraginta annorum, vt in l. omnes. C. de præscriptio. triginta vel quadraginta annorum. Fallit hoc tamen, in hæreditate, legato, vendito, vel donato, vt C. de sacrosanctis eccles. l. fin. fallit etiã in fundo patrimoniali, vel templorũ, ex quo soluitur vectigal, vt C. de fun. patrimon. l. penult.

& per Bar.in l.fi.C.de facrofan.eccl.Si verò nō sunt incorporatæ, sed sunt delatæ fisco,tunc vel sunt delatæ,quia vectigal nō est solutū,vel ex alia causa.In primo casu præscribūtur quinquēnio , vt C. de vestiga.& commis.l.ij.si ex aliā causa,tunc vel sunt denūtiatæ fisco,vel non.In primo casu præscribuntur quadriēnio,vt l.intra quatuor.ff.de diuer.& tempo.præscri.aut non sunt denūtiatæ,tūc cum titulo præscribuntur x.vel xx.annis,vt ff.de vsucapio.l.quanuis.& sine titulo xxx.vel xl.annis,vt l.in omnibus.ff.de diuer.& tēpo.præscriptio.Circa quam Barto.virtualiter not istam distinctionem.

3 ¶Notandum † secundò,quòd res principis non præscribuntur., nisi quadraginta annis,vt C.de præscrip.xxx.vel xl.annorum.l.omnes. & hoc etiā tenēt Iaco.Butriga.& Ange in l.j.C.ne rei dominicę vel templorū Si tamē Imperator seu princeps aliquid sibi reseruaret in signū vniuersalis dominij,contra illud nō curreret præscriptio aliquo tēpore,vt contra publicas sanctiones,per l.cōperit. C. de præscrip.xxx.vel xl.annorum.sicut etiā non currit præscriptio cōtra, reseruationes curiæ apostolicæ,vt est glo.super verb.non obstante in c.vnico.de cleri.ægrotan.lib.vj.Et contra alias res principis etiā non currit præscriptio,nisi sicut contra res ecclesiæ,vt in l.fin.C.de sacrosan.eccle.quia quantū ad hoc,gaudet imperium eodem priuilegio,sicut ecclesia,vt in Authen.de nō alienān.rebus eccle.§.vt autem.in glo.& Angelus in l.sicut C.de præscrip.xxx.vel xl. annorū.

4 ¶Notandum † tertiò,quòd in rebus ciuitatis Romanæ,nō perficitur præscriptio,nisi cētū annis currat,& idem dicūt aliqui in rebus alterius ciuitatis vel municipij,vbi est respublica,quia respublica,& ecclesia æquiparantur,vt C.de sacrosan.eccl.l.fi.& ff.ex quibus causis maiores.l.respublica.licet gl.in l.si finita.§.si de vectigalibus. ff. de damn.infec videatur dicere,ꝙ res alterius municipij vel villę possunt præscribi x.vel xx.annis.

5 ¶Notandū † quartò,quòd res ecclesię possūnt præscribi xl.annis,nisi essent ecclesię Romanę,quia in illis requiruntur centū anni,vt in c.cùm nobis.extrà de pręscriptio. & in Authen.cōstitutio,quæ ecclesię Romanę pręscrip.centum annorum dabat,in principio colla.viij:& hoc est verū in rebus immobilibus,sed in re mobili,nō sacra,cōpletur vsucapio triennio,vt in Authen.de ecclesiasti.tit.§.pro tēporalibus.colla.ix Et de ista materia latius tractatur per doc. per glo.in Authen.quas actiones.C. de sacrosanc.ecclesiis.

6 ¶Notandum † quintò, quòd contra ea,quæ sunt deputata ad vsum publicum,nō currit præscriptio,vt est via ad sanctum Iacobum,vel alia publica via.Et est ratio,quia est quędam facultas inducta gratia publicæ vtilitatis,contra quā nō pręscribitur, etiam in centū annis,vt in l.viam.& ibi gloss.ff.de via publica.

¶Notandum

7 ¶Notandum sextò,†quòd res pupilli non possunt præscribi,quãdiu durat pupillaris ætas, vt ff. de acquirẽ. rerũ domi. l. bonę fidei. §. nec interest. Põt tamẽ pupillus alteri præstare causam vsucapiẽdi, vel præscribendi: videlicet, si rem alteri vẽdat, vel iusto titulo tradat, vt
8 in l. ij. §. si à pupillo. ff. pro emptore. ¶Notandũ†septimo, quòd res filij existẽtis in potestate patris, in quibus pater habet vsumfructũ, & est legitimus administrator, nõ possunt vsucapi vel præscribi, vt C. de anna. exceptio. §. fin. l. j. quãdiu filius est in potestate patris, sed postquã est sui iuris, incipit currere vsucapio vel præscriptio, vt C. de bonis mater. l. j. Sed illæ res filij, in quib' pater nõ habet vsumfructum, vt sunt bona castrensia, vel quasi castrẽsia, bene possunt vsucapi vel præscribi, vt in l. licet. ff. ex quib. causis maio. Et licet in illis rebus, in quibus pater habet vsumfructũ, nõ currat præscriptio vel vsucapio cõtra filiũ, si tamen pater illas res alienauerit, bene currit pręscriptio vel vsucapio, contra cõmoditatem vel vtilitatẽ patris, vt in l. malè agitur. C. de præscripti. xxx vel xl. annorẽ, vbi dicitur, ꝙ colonus potest præscribere pensionẽ, licet non præscribat rem cõ-
9 ductam. ¶Notandum†octauò, quòd in illis rebus, quæ dantur pręsidi contra l. repetũdarum, non currit præscriptio, vt ff. ad legẽ Iuliã
10 repetundarum. l. quod cõtra. ¶Notandum†finaliter, quòd in rebus dotalibus nõ currit præscriptio vel vsucapio, nisi esset inchoata antè, quàm res fuerũt dotales, vt ff. de fun. dota. l. si fundũ. Et ratio est, quia tales res nõ possunt alienari in præiudiciũ vxoris, vt infrà qui. aliena. nõ licet. §. j. & ideò etiã nõ possunt vsucapi vel pręscribi, vt ff. de verb. signi. l. alienationis verbo. Et per ista notabilia clarè intelligitur gl. quæ est hîc satis cõfusa super verbo non põt. ¶Opponitur cõtra prædicta, & videtur, quòd res pupilli etiã durante pupillari ętate possunt præscribi, per l. Aemilius Largianus, & ibi per Bar. ff. de mino. Solutio. Illa lex loquit̃ de re pupilli, in qua præscriptio fuit inchoata cõtra maiorẽ, quo casu res pupilli pręscribi põt etiã durante pupillari ætate, vt in dicta l. in oppositũ allegata probatur. ¶Sed tunc replicatur de l. sicut. C. de præscrip. xxx. vel xl. annorũ. Solutio. Illud quod dictũ est, debet intelligi de vsucapione vel de præscriptione longi tẽporis, quòd scilicet illa currit tẽpore pupilliris ętatis, quãdo inchoata fuit cõtra maiorẽ: sed hoc nõ est verũ in præscriptione longissimi tẽporis, quia licet illa fuerit inchoata cõtra maiorẽ, dormit tamen toto tempore pupillaris ætatis. Et hoc vult illa. l. sicut.

§. *Nouissimè.*

1 *Error falsæ causæ, impedit vsucapionem, ac præscriptionem. & limita. numero* 2.

2 *Vitia realia vsucapionem, & præscriptionem impediunt. Et quæ nam illa.*
4 *Error iustissimus, quis.*
5 *Titulus per suo, non sufficit ad vsucapionem, vel præscriptionem.*
6 *Rem vitiosam, quid efficiat.*

1 Sicut vitium † rei impedit vsucapionẽ vel præscriptionẽ, sic etiã
error falsæ causæ, vt si quis possideat illam rem, quã putat se emis-
se, & non emit, vel sibi donatã esse quæ sibi donata nõ est. h. d. ¶No
2 tandũ † primò, ꝙ vitia realia sunt, violẽta ablatio, vel possessio, im-
pulsio vel expulsio. Et ista semper impediũt vsucapionẽ & præscri-
ptionẽ, vt suprà eo. §. furtiuę. & res fiscales vel pupillares, vel datę prę
sidi contra l. repetundarũ, sunt vitiosæ, quasi vitio reali. Et ideò etiã
in eis impeditur vsucapio vel præscriptio, prout notatũ est suprà eo.
§. proximo. Sed vitia ꝑsonalia non impediunt vsucapionẽ, in succes-
sore singulari regulariter. Quod dicitur ideò, quia dolus dans cau-
sam contractui. l. j. C. de præscrip. long. temp. & mala fides & scien-
tia de re aliena, sunt vitia personalia, & tamen etiam impediunt vsu
capionẽ in successore singulari, vt notatur in Authen. malæ fidei. C.
3 de præscriptio. longi temporis, x. vel xx. annorũ. ¶Notandum † se-
cundò, ꝙ error falsæ causę, id est, titulus putatiuus, & non verus, im
pedit vsucapionem, vt hîc dicitur: secus tamen est, si sit error iustus
in alienationibus omnibus, præter quàm in emptione & venditio-
ne, vbi requiritur error iustissimus, vt not. Bar. in l. Celsus. ff. de vsu
capion. Et nõ est error iustus, quando est error iuris, sed error facti,
vel mistus potest esse iustus, vt in regula ignorantia, de regu. iuris.
4 lib. vj. Est † autem error iustissimus, vt si seruus vel procurator do-
mini vendat equũ, & dicat, ꝙ dominus donauit sibi illum equum,
quem tamen in veritate nõ donauit dominus: hic error ementis est
iustissimus, quia etiã diligens indagator posset in isto errare. ¶No
5 tandum † finaliter, ꝙ ad vsucapionẽ vel præscriptionẽ non sufficit
titulus pro suo, nisi ei adhæreat alius titulus specialis, vt pro hærede,
pro emptore, pro legato, pro donato, vel similis. Et ideò ad proban
dum præscriptionem alicuius fundi alieni inter præsentes, nõ suffi
cit probare quòd possidens talem fundum tanquã suum & pro suo
decẽ annis possedit, & fructus collegit, nisi etiam probetur cum isto
titulo generali, pro suo, aliquis titulus specialis, cui adhæreat iste ti
tulus generalis, vel ecõtrà. Qui quidẽ titulus specialis debet esse ve
rus, vel putatiuus, saltem iusto errore. Et hoc est quod innuit hîc gl.
valde obscurè, in verbo error. ¶Opponitur, & videtur quòd res vi-
tiosa potest præscribi, vt est precaria vel litigiosa, per l. Põponius.
6 §. cùm quis. & no. in gl. ff. de acquirenda possessio. Solut. Res † pre
carica

carica non est vitiosa, vt ff.cōmuni diuidun. l.communi.nec etiam res litigiosa, vt C.de longi temporis præscrip.l.j.Similiter nec possessio clandestina facit rem vitiosam, quia res non dicitur clandestina, sed possessio, vt in glo.l.vitia.C.de acqui.possessione.

§. *Diutina quoq; possessio.*

1 *Possessio diutina, quæ dicatur. Et inter quos fiat.*
2 *Tempus vsucapionis vel præscriptionis, quomodo continuetur inter emptorem & venditorem.*
3 *Mala fides serui, nocet domino: monachi, monasterio.*

Tempus vsucapionis vel præscriptionis inchoatū à defuncto, continuatur ab hærede vel bonorū possessor, licet ipse hæres vel possessor habeat malam fidē. Similiter tempus vsucapionis vel præscriptionis inchoatum à venditore, continuatur ab emptore.h. d. ¶Notandum † primò, ꝙ illa possessio dicitur esse diutina, quæ est tempore illo, quo cōpletur præscriptio, vt in l.sed cum fidei. §.Aristo. ff. qui & à quib.manumit.non licet. Et continuatur istud tempus inter defunctum & hæredē, qui succedit de iure ciuili, vel bonorum possessorem, qui succedit de iure prætorio, vt infrà de bono.possessio. §.quos autē, licet hæres, vel bonorū possessor habeat malā fidem vt hîc dicitur: & hoc de iure ciuili. Sed istud non est verū de iure canonico, quia illo iure hæres & bonorū possessor, etiā debēt habere bonam fidē, sicut defunctus, si tēpus vsucapionis vel præscriptionis debet cōpleri, vt in c.quoniā omne.extrà de præscriptio. Et in ista materia ius canonicū est præferendū iuri ciuili, quia agitur de periculo animarū, vt pulchrè notat Anto.de Butrig. in c.sanctorū. extrà de præscriptio. Si verò defunctus habuisset malam fidē, & hæres vel bonorū possessor bonā, nō continuatur tempus, vt hîc patet in tex.

2 ¶Notandū † secundò, quòd inter venditorē & emptorē etiam continuatur tempus, sed non omnino eodē modo sicut in casu prædicto, quia requiritur bóna fides in vtroq;, scilicet venditore & emptore. Nam in successore singulari non solùm nocet mala fides authoris, sed etiam mala fides propria, vt ff.pro emptore.l.ij.§.si eam rem. Et

3 ita † mala fides serui nocet domino, & mala fides monachi nocet monasterio, vt ff.pro empto.l.ij.§.si seruus. Secus in successore vniuersali, quia ibi solùm nocet mala fides authoris. Et ratio est, quia hæreditas cōplet tempus ante aditionē, vt ff.de vsucapio. lege nunquàm. §.vacuum. Et hæres cōputatur vna persona cum defuncto, vt in Authenti.de iureiuran.à moriente prestan.§.j.collatio.v.& ff. pro empto. lege secunda. §.emptori. & §.si defunctus. ¶Opponitur, & videtur, quòd tempus vsucapionis vel præscriptionis, non

continuetur inter defunctum & hæredem, per l. eius. aliàs hæres. ff. de vsucapio. Solutio. Illa lex loquitur, quando res primò traditur hęredi habenti malam fidem, & non fuit tradita defuncto. ¶Sed tunc replicatur de l. quæsitum. ij. respon. ff. de acquirē. rerum domi. vbi res fuit tradita defuncto, & tamen tempus non continuatur in hæredem. Solutio. Hoc fuit ideò, quia hæres sciebat rem esse eius, qui causam habebat à defuncto, vt legatarij vel donatarij. Sed tex hîc loquitur quando hæres habet malam fidem, quia scit rem esse alterius, qui non habet causam à defuncto.

§. *Edicto.*

1 *Zenonis constitutio, circa eum, qui accepit rem à fisco, vt statim fiat securus.* Limit. nu. 3. 5.

2 *Fiscus habet duo priuilegia.*

4 *Vxor Imperatoris, vel Principis, an gaudeat ijsdem priuilegijs, quibus maritus.*

1 Summatur † sic: Quanuis is, qui accepit rem à fisco, olim nō statim fiebat securus, quia dominus rei potuit eā infra quinquenniū repetere, modò tamen p constitutionem Zenonis statim fit securus. Sed potest dominus rei agere ad eius æstimationē vsq; ad quadrienniū contra fiscum. Et constitutio Zenonis etiam obseruatͤ in rebus quę accipiuntͤ à domo Imperatoris, vel venerabilis Augustæ, id est, vxoris eius. h. d. & patet intellectus tex. vsq; ad finē tituli. ¶Notādum

2 † primò, ꝙ fiscus habet duo priuilegia. Vnum est, quòd licet priuatus vendens rem alienam, non auferat domino rei actionē vendicationis vel actionē personalem, vt in l. rem alienā. ff. de cōtrahen. emptio. hoc tamen facit fiscus. Aliud est, ꝙ priuatus non præscribit actionem, nisi longo, vel longissimo tempore. Sed fiscus præscribit actionē, quam dominus habet ad pretium quadriennio, vt hîc dici-

3 tur in versi. aduersus. ¶Notandum † secundò, quòd quando aliquid emitur à fisco, tunc fiscus intelligitur hoc vendere tanqnā suum, vel tanquam alienū. Si tanquā suum, tunc emens statim est securus, nisi res esset minoris vel alterius habentis restitutionē, vt C. si aduersus fiscum. l. fin. Si tanquam alienū, videlicet quia non est solutū tributum, tunc emens statim est securus, siue res sit minoris siue maioris, tum tamen tria cōcurrant. Primò, ꝙ hoc tributum sit debitum. Secundò, quòd sit cessatū biennio à solutione. Et tertiò, ꝙ si facta subhastatio, id est, quòd sint obseruatæ solennitates requisitæ, videlicet quòd sit factum proclama, & res sit vendita plus offerenti, vt in glo. in l. si quos. C. de rescindē. venditio. Si tamen res sit minoris vltra decretum iudicis, requiritur authoritas tutoris vel curatoris, vt in l. fi.

C. si pro

C.si propter publicam pensitatione, & in glos.in l.si tempora.C.de fide instrumeto.& iure hastæ fiscalis lib.x.Et per Bart.in l.licitatio.
4 ff.de publica. ¶Notandum finaliter, † quòd vxor Imperatoris vel principis, gaudet priuilegijs, sicut Imperator, vt ff.de legi. l.princeps.no tamen in omnibus. quia non potest leges condere,vt ff.de leg.ij.l.quod principi. ¶Opponitur sic, & videtur ꝙ emens à fisco no sit statim securus, p l.nec vllam. ff.de petitione hæredita. Solut. Istud ius corrigit illud,quia loquitur illud ius, scilicet secundu con
5 stitutione diui Marci. † Et ista est melior solutio,quàm alia,quę est in gl. Dicit tamen Ioan. Pa.quòd ista constitutio Zenonis est iniqua,& de iure canonicó non obseruatur: & ideò illó iure obseruatur hodie constitutio diui Marci, vt satis probatur in c.quicunq;,in tex.& in glo.xij.q ij.in ver.consensu.& xvj.q.iij.placuit.in fi.quasi.

DE DONATIONIBVS.

TITVLVS VII.

1 *Donatio,quid.*
2 *Donatio simplex,quinque requirit.*
3 *Diuisio huius tituli in quatuor partes.*

Ontinuatur sic:Dictum est suprà qualiter res acquiruntur iure ciuili per vsucapione & longi temporis præscriptione: Hic cosequeter tractatur,qualiter res acquiruntur eodem iure, per donationem. Et notandum est
1 circa rubricam, quòd secundum Goffre. donatio † est quædam liberalitas in accipietem collata,quæ stipulatione,traditione vel pollicitatione virtute recipit & effectum, facit l.donari.ff.de
2 regu.iuris.Et ad donationem simplicem quinq; requiruntur. † Primò, ꝙ fiat liberaliter sine aliqua necessitate,vt ff.de donatio. l.j.& l.hoc iure. Et ideò quado donatur sic, do vt des, no est propriè donatio, sed contractus innominatus. Secundò,requiritur,ꝙ non fiat ob causam,vt C.de dona.l.fi.fac.§.Labeo.l.hoc iure.ff.eod. Tertiò, ꝙ fiat liberè,vt donans nullo vinculo sit ad hoc adstrictus. l.donari. ff.eo.Et debet hoc intelligi,dè vinculo inducente actionem,vel impediente repetitionem,& non de vinculo naturali ad antidora,vt in l.hoc iure.ff.de donatio. Quartò,requiritur,ꝙ fiat absolutè,sine repetitione,vt ff.de donatio.mortis causa.l.senatus.§.j. Quintò,ꝙ fiat
3 inter viuos,vt infrà eodem.§.aliæ. † Et diuiditur præsens titulus in in quatuor partes. In prima ponitur diuisio donationis,& prosecutio vnius mebri,scilicet donationis causa mortis.In secunda ibi,a'ię tractat de donatione inter viuos.In tertia ibi,est & aliud.& de dona

tione propter nuptias. In quarta ibi, erat, soluitur incidens quæstio de donat. facto seruo.

§. *Est & aliud genus.*

1 Donatio, est duplex. Et possunt dici duo genera nu. 4.
2 Donatio causa mortis, tripliciter reuocatur.
3 Donatio, quo iure inuenta.
5 Donatio causa mortis, potest fieri tripliciter.
6 Lex Falcidia, quæ: & quotuplex. nu. 7.
8 Donans causa mortis, tripliciter potest donatum reuocare.
9 Donatio causa mortis, in quo conueniat cum legato. Et in quo dissideat. nume. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. & 19.
12 Donatum, qualiter petatur.
20 Poëtarum aut Medicorum dicta in iure allegata, an & quando probationem faciant.
21 Donatio nudo pacto facta, an possit reuocari. disting.

1 Summatur sic: † Duplex est donatio, scilicet causa mortis, & non causa mortis. Causa mortis donatio est, quæ fit propter suspicioné
2 mortis, & reuocãtur tripliciter. † primò si donator superuiuat, secũdò si eum donasse pœniteat, & tertiò, si donatarius ante donatorem decedat. Et cõparatˢ donatio causa mortis ferè legato, & in summa donatio causa mortis est, quando donator potius vult se habere ré, quàm donatariũ, id est, illum cui res donata est, & potius donatariũ,
3 quàm hęredé suum. h. d. & patet intellectus tex. ¶ Notandum † primò, ꝙ donatio inuenta est iure gentiũ: quia olim fiebat per traditionem, quia est de illo iure, vt suprà de re. diuisi. §. per traditioné. sed approbata est per ius ciuile, quo iure donatio fiebat per stipulationem. Sed postmodùm dominus Iustinianus constituitur, ꝙ donatio posset fieri nudo pacto, vt C. de donatio. l. si quis argentũ. §. fin auté. & infrà de actio. §. de cõstituta pecunia. & est glos. quæ hoc indicat
4 in l. legiti. ff. de pactis. &c. ¶ Notandum † secũdò, ꝙ donatio causa mortis & donatio non causa mortis, possunt dici duo genera donationis, vt cõtineant sub se alias species, vt l. ij. ff. de dona. causa mortis, vbi tres species donationis causa mortis enumerantˢ: vel etiã possunt dici duę species donationis, & ꝙ eis adiunguntur aliæ, scilicet donatio ꝓpter nuptias, de qua infrà eo. §. est & aliud. & donatio, de
5 qua infrà eo. §. fi. ¶ Notandum tertiò, † quòd donatio causa mortis, potest fieri dupliciter. Vno modo, quando donans est in periculo mortis, & tunc si superuiuat, ipso iure reuocatur, vt ff. de donation. causa mortis. in glo. in versi. accipiẽtis. l. secunda. Alio modo, quando donans nõ est in periculo mortis. Donat tamẽ causa mortis futuræ

turæ,quia dies mortis est incertus.& mors semper est timẽda,vt ff. de dona.l.senatus.§.mortis.Et ista donatio nõ reuocat,no.in l.ij.ff. de do.causa mor.Et debet fieri mentio de morte in hac donatione, vt ff.de dona.cau.mort.l.Seia.aliàs diceretur donatio inter viuos, & sic nõ posset donator pœnitere,vt hîc dicitur, & l.cùm maritus, §.j.C.de pactis.nec etiã abstraheretur falcidia.vt C.ad l.Fal.l.fi.& si excederet summam quingentorũ solidorum,requireretur insinuatio,vt C.de dona.l.sancimus.Sufficit tamẽ vt si donatio causa mortis,quòd appareant aliqua signa,quòd donator non voluit donare, nisi causa mortis,vt in gl.in d.l.Seia.in verbo,initium. ¶ Notãdum
6 † quartò,quòd lex Falcidia est,quæ prohibet ne quis in testamento plus extraneis legare possit, quàm vt quarta pars sit hæredibus salua.Dicitur autem falcidia à Falcidio tribuno,authore,vel secundum Azo.dicta est à falce fabro,id est,à diminutione, quia iam in primo singularibus relictis resecat legata,sicut false resecant segetes,vnde olim licuit cuilibet totã hæreditatẽ suã alteri relinquere, sed Falcidius nunc statuit,quòd quarta pars relinqueret hęredibus
7 legitimis.Et†est triplex,vna debita iure naturę,alia iure institutionis,tertia dicit quarta Trebellianica,quæ cõpetit hæredi instituto,
8 qui rogatus est hæreditatẽ alij restituere.¶Notandũ†quintò,quòd donãs causa mortis,tripliciter potest donatũ reuocare. Primò si superuiuat,quia tunc si donatio sit facta in periculo mortis, ipso iure reuocat,vt dictũ est supra in notabili tertio. Secundò, si pœniteat eũ donasse,vt hîc & ff.de dona.causa mortis.l.senatus primo respõ. in fine.quia volũtas est ambulatoria vsq; ad mortẽ, vt ff.de adimẽ. lega.l.iij.in fine.& l.sequenti.Tertiò.si donatarius præmoriatur,vt hîc,& ff.si certum peta.l.nõ omnis.& no.in ver.decessisset.quia do-
9 natio tunc sit caduca,vt C.de cadu.tol.l.vnica.¶Notandum†sextò, quòd donatio causa mortis,conuenit cum legato,quia confirmatur morte,sicut legatum,vt ff.de dona.l.Marcellus.§.Paulus.Et abstrahitur falcidia,vt C.ad legem Falcidiam.l.fi. Et conuenit cum simplici donatione inter viuos,quia vtraq; fit liberaliter, vt suprà circa rubricã dictũ est,de simplici donatione.Sed differt à legato mul
10 tipliciter.Primò,†quia donatio facta in singulos annos est vna,& nõ plures,vt ff.de dona.causa mor.l.senatus.§.fi.sed legata in singulos annos sunt plura,& ideò in donatione & stipulatione solùm inspicitur tempus,quo fit donatio,vt l.si filiusfamiliás.ff.de ver.obli.Sed in tali legato,scilicet per singulos annos,inspicitur idoneitas legatarij singulis annis.Et ideò licet tale legatum primo anno sit absolutum,sequentibus tamen annis est conditionale,vt ff.de ann.leg.
11 l.si in singulos.† Secundò, quia legatum traditur semper ab hærede,vt

de,vt infrà de lega.in prin.in diffinitione legati.sed donatum bene
12 traditur ab alio.Sed†qualiter donatum petitur,notat Bart.in l.j.ff. de donatio.quia aut donatio facta est ex stipulatione,& tūc agitur certi cōdictione ex stipulatu,& habet effectū irreuocabile:vt ff.de donatio.l.senatus.vel fit nudo pacto,quod fieri potest. vt in l.cū pater.§.Meuio.ff.de lega.ij.Et tunc agitur ex l.si quis argentum.§.fin. C.de donatio.Vel fit in codicillis,& nō in testamēto,'& agitur vtili
13 actione ex testamēto,vt in l.fi.C.de codicillis. † Et requiritur præsentia partiū in hac donatione,aliòquin non valeret,nisi iure fideicōmissi.vt notatur in l.fideicōmissa.in verbo,quoties.§.j.ff.de leg. iij.Et licet donatio causa mortis,habeat quasi omnes effect⁹ testamēti,vt in l.fi.C.de donatio.non tamen est testamētum, neq; codicillus,sed vltima volūtas,quę cōfirmatur morte donatoris,vt in gl. in l.tā his.ff.de donat.causa mortis.Tertiò,quia donans obligatur,
14 sed non legans.Quartò,†quia accusans testamentū tanquā falsum, perdit legatū,sed nō donationem, vt ff.de his,quibus vt indignis.l.
15 post legatū.§.qui mortis causa.† Quintò.quia in legato potest fieri substitutio directa vel indirecta,sed in donatione non potest fieri substitutio saltem directa,licet fortassis bene fideicōmissaria,vt ff.
16 de donat.causa mortis.l.si cui mortis causa.Sextò, † quia filius existens in potestate patris,potest donare,vt ff.de donat.l.tā his.sed nō potest legare.vt infrà qui nō est permiss.facere testamen.§.j.Septi-
17 mò,†quia in legato inspiciuntur tria tempora, vt infrà de hæredū qualit.& differētia.§.in extraneis, sed in donatione solùm inspici-
18 tur vnū tēpus,vt ff.de donatio.causa mortis.l.in mortis. † Octauò, quia pro legato datur interdictū quorū legatorū.sed nō pro donato,vt C.quorū legato.l.j.in sum & in l.Marcellus.§.Paulus.ff.de do
19 nat.causa mortis.†Potest addi alia differētia, quia si in donatione causa mortis cōuentū sit,ꝙ nō reuocabitur, tūc non potest reuoca-
20 ri:sed legatū pōt reuocari,etiā si iuratū sit.¶Notandum †finaliter, quòd in iure allegantur interdū dicta Poëtarum,vt hìc fin.§.Interdum etiā allegantur dicta Medicorum, vt ff.de statu hominū.l.septimo mense.Verū tamen est,quòd ex istis non habetur firma probatio,nisi innitantur dicta eorū validissimæ rationi,vt ff.de rerū di
21 uisio.l.in tantùm §.fi. ¶Opponitur † cōtra prædicta sic, & videtur, ꝙ donatio non potest fieri nudo pacto, per l.j.C.de iure fisci.lib.x. Solutio.Verū est,si donās sit obligatus fisco, tūc donatio facta nudo pacto,potest à fisco reuocari,si nō præcessit traditio,sed in aliis nō potest.Limitat tamē istud Bar.in l.iuregentium.§.sed cum nulla ff.de pactis.quia si donetur res vel pecunia,tūc potest fieri nudo pacto donatio,sed si donetur factum,obseruatur antiquum ius,& re-

quiritur ſtipulatio.

§. *Alia autem.*

1 *Donatio, inter viuos, an poſsit reuocari.*
2 *Donatio inter viuos, quomodo fiat.*
3 *Vendens an teneatur tradere rem venditam, an ſolùm aſtimationem.*
4 *Inſinuatio donationis, quomodo debeat fieri.*
5 *Inſinuatio, cur introducta.*
6 *Inſinuatio an ſit neceſſaria in emptione, & venditione.*
7 *Inſinuatio quibus caſibus non requiratur.*
8 *Donatio inter viuos, quinque modis ingratitudinis, reuocatur.*
9 *Dominus poteſt reuocare feudum à vaſallo ſuo quinque modis ingratitudinis.*

1 Summatur † ſic: Donatio inter viuos eſt, quæ fit ſine aliqua cogitatione mortis, & ſi ſit perfecta, non poteſt reuocari. Perficitur autē per manifeſtationē voluntatis donatoris, ſcripto vel ſine ſcripto, & ſicut venditor compellitur tradere rem venditam, ſic iſte donator rem donatam. Et ſi donum excedat quingentos ſolidos, non valet iſta donatio, niſi facta cum iuſinuatione, actis interuenientibus regulariter. Aliquæ tamen donationes ſine inſinuatione valent. Et poteſt iſta donatio reuocari propter ingratitudinem. Hoc dicit, & pa-
2 tet intellectus textus. ¶ Notandum † primò, quòd iſta donatio poteſt fieri per verba de futuro, ad inſtar ſtipulationis, vt ff. de verbo. oblig. l. v. §. ſtipulatio. & per verba de præſenti, & tunc poteſt fieri
3 nudo pacto, vt C. de dona. l. ſi quis argentum. §. ¶ Notandum † ſecūdò, quòd ſecundum Martinum vendens tenetur tradere rem venditam. ff. de verbo oblig. l. vbi non apparet. & ſecundum Ioan. ſufficit tradere æſtimationem, vt ff. de actio. empt. & vendi. l. j. Et poſſunt concordari, quia ſi vendens habeat rem in ſua poteſtate, procedit opi. Mar. Si autē non habet in ſua poteſtate, procedit opi. Ioā. Et ita notant Doct. in l. j. ff. de actio empti & vendi. Eſt ergo aliqua ſimilitudo inter iſtam donationem & venditonem, quia ſicut venditor tenetur tradere aliquid, ſcilicet rem vel æſtimationem, ſic donator tenetur tradere rem donatam. Et ſi donatio incepit à traditione, non tenetur donator de euictione rei, vt ff. de donatio. l. Ariſto. Sed ſi incepit à pacto, tunc tenetur, vt C. de iure dotium. l. j. niſi eſſet nu-
4 da promiſsio, vt C. de euict. l. ij. ¶ Notandum † Tertiò, quòd inſinuatio debet fieri in ſcriptis coram ordinario iudice, ſecundū Bart. in Modeſtinus. ff. eo. de dona. & coram publicis perſonis & non oportet adhibere teſtes, vt C. de donat. l. data. & l. in donationibus. nec
5 oportet interponi decretum iudicis, vt in l. fin. C. de prædiis curialium. lib. x. Et poteſt inſinuatio fieri poſt donationem, vt C. de do-

natio

5 nat.ante nup.l.j.† Et fit ista insinuatio propter duas causas. Prima, ne donationes extorqueantur per metum, quia metus cessat in iudicio, vt C.de his, qui propter metū iudicis non appel.l.j. Secūda, ne fiant fraudes in donationibus, quia donare est perdere, vt l.filius.ff. de dona. Et nemo præsumitur rem suā velle iactare, vt l.cùm de indebito.§.qui enim soluit.ff.de proba. Et non solùm requiritur ista insinuatio in donatione, sed etiam in liberatione, si excedat quingentos solidos, vt ff.ad l.Falci.l.Nesennius.§.fin.¶Sed in solutione
6 †indebiti Barto.distinguit in l.j.ff.de do.quia vel est indebitū omni iure, & vterq;, s.soluēs & recipiēs scit hoc esse indebitū, & tunc requiritur insinuatio, si sit vltra summā prædictā, vt in l.si donatarius. C.de cōtrah.em. Sed si soluēs sciat, & recipiēs ignoret. & putat sibi esse debitū, tūc nō requiritur insinuatio, vt in l.absenti. C.de dona. In accessione autē debitorū nō requiritur insinuatio, licet excedant prędictā summā. nec requiritur vocatio ipsorū debitorum, vt probat Bal.in Auth.eo discursu. C. de dona.per l.iij.§.duæ causæ. ff.de carbo.edi.& per gl.in l.iij.§.si causa cognita.ff.de bo.posses. Si tamē summa in donatione excedat quingētos solidos, id est, quingentos aureos, sed abstractis gabellis & expēsis, ac aliis oneribus, nō excedit, tūc nō requiritur insinuatio, vt in l.quoties.ff.ad l.Falci.& ibi
7 tenet hoc Bar.¶Notandum †quartò, quòd aliquæ sunt donationes in quibus non requiritur insinuatio, licet excedāt prędictā summā, vt in donatione, quæ fit pro redēptione captiuorū, & in illa quæ fit militibus à magistro militū, vel quę fit in refectionē domus Dei, vt C.de donat.l.pe. Similiter non requiritur in donatione quæ fit imperatori, vel quā ipse facit, vt in Authen.de non alienan. §.si minus. collat.ij.& in Auth.vt nō fiant pignorationes.§.fi.colla.v. Nec etiā requiritur insinuatio, in donatione propter nuptias, vt in Authen. vt sponsali.largi.in prin.colla.ix. Nō etiā requiritur in remissione vsurarum, vt ff.de dona.l.Modestinus. Et quia tex.dicit quòd dominus Iustianus inuenit alia ad vberiorem exitum donationis: idcirco sciendum est, quod vnum illorū est, quòd donationes separatim factæ, non debent aggregari, vt sic necessaria sit insinuatio, nisi fiat in fraudē, vt C.de dona.l.sancimus.§.si quis autem. Aliud est, quòd quando donatio fit pro redemptione captiuorū, præstatur iuramētum, quod debet expēdi id quod donatur, ad redimendū captiuos, vt
8 C.de dona.l.pen.¶Notandum † finaliter, quòd quinq; sunt modi ingratitudinis, propter quā reuocatur donatio inter viuos. Primus, si donatarius intulit donatori atroces iniurias. Secūdus, si iniecit in eū manus impias vel violētas. Tertius est, si intulit in bonis suis graue dānū. Quartus est, si intulit ei periculum vitæ. Quintus est, si le-

gi do

gi donationis non paruit. Vnde versus:

Quinque modis perdo mihi quæ donata fuere,
Infero si damnum grauiter donantis in are,
Si per me fit huic atrox iniuria facta,
Vel sit persona manuali vulnere tacta,
Quando sua vita crudeliter insidiabor,
Ingratus dono confestim iure priuabor,
Ingratum factum dic me, dum fregero pactum.

128

Et habentur isti modi C. de reuo. dona. l. fin. Potest † etiam ex istis modis ingratitudinis, dominus reuocare feudum à vasallo suo, vt in Authen. vt liberti de cætero. §. illud verò. colla. vj. Sed donatio facta liberto à patrono suo reuocatur, si non præstet obsequium, non tamen sic reuocatur libertas, vt C. de reuoc. dona. l. j. Reuocatur etiā ista donatio, si sit facta per non habentem liberos, postea superuenientibus liberis, vt C. de reuoc. l. si vnquam.

§. *Est & aliud genus.*

1 *Donatio propter nuptias, augetur etiam post matrimonium. & nu. 2.*
3 *Donatio propter nuptias, quid.*
4 *Donatio propter nuptias, & dos, pari passu ambulant. Et in quo conueniant. nume. 5.*
6 *Sponsalitia largitas, quid. Et an possit repeti.*
7 *Nomina debent conuenire rebus. & nu. 8.*

1 Summa sic: † Donatio olim antè nuptias, modò propter nuptias vocata, non solùm antè, sed etiam post matrimonium augetur, & denouo constituitur sicut dos. Hoc dicit. & patet intellectus textus.
2 ¶Notandū primò † quòd ista constitutio Iustini, habetur C. de donatio. ante nuptias. l. pen. sed constitutio Iustiniani habetur ibidem l. fi. ¶Notandum † secundò. quòd donatio propter nuptias, est illud
3 quod donatur à marito vxori, sed dos est illud, quod datur ab vxore marito, vt hic in glos. super verbo, exequētur. & in c. dona. extrà de dona inter virum & vxorē. Et ideò licet vir & vxor non possint sibi inuicem donare simpliciter, vt patet per totū titulū extrà de dona. inter virum & vxorē possunt tamen facere donationē propter nu-
4 ptias vel dotē, vt hic dicitur. † Et ambulant ista donatio, & dos pari passu. vt in Authen. sed iam necesse. C. de donat. ante nuptias. Et debet esse inter eas æqualitas post matrimoniū, vt si de nouo cōstituat dos, vel vetus augeatur. Idē debet fieri de don. propter nuptias, vt C. de do. ante nup. l. fi. §. si igit dote. Sed ante matrimoniū iure C. pōt esse inęqualitas, vt Cod. de pac. cōuē. l. j. sed modò est ęqualitas antè & pòst, nisi vna in aliquo recōpensct. Iure aūt Authē. corrigit quod

hic dicitur,quia neque dos neq; donatio propter nuptias constituitur post matrimoniũ,vt in Authẽticis de æqualitate dotis.in princi
5 pio,collatio.vij.¶Notandũ†tertiò,quòd donatio propter nuptias & dos conueniũt,primò quia sicut dos nõ potest alienari à marito, etiã consentiente vxore,vt infrà titulo proximo.§.j licet possit renuntiari alteri hypotheeæ,vt D.ad Velleianum.l.etiã & l.iubemus. & Authẽ.siue à me.sic donatio propter nuptias nõ potest alienari. Secundò,quia sicut dos redit ad mulierẽ soluto matrimonio, sic donatio propter nuptias ad virũ,& cõsulitur mulieri ex donatione,si res dotales nõ existãt,vt in Authen. de æqualita. dot. §.j.colla.vij. Tertiò,quia sicut maritus efficitur dominus dotis,sic vxor efficitur dominã donationis propter nuptias:sed differunt, quia maritus habet vsumfructũ dotis,nõ autẽ vxor donationis,quia necesse est dotẽ seruire matrimonij oneribus & æquitas suggerit,vt ibi sint dotis & donationis emolumẽta,vbi sunt matrimonij onera,vt ff.de iure
6 dotiũ.l.dotis fructus.& l.plerunq;.§.si serui. ¶Notandum † quartò. ꝙ illud quod datur à sponso sponsæ,vel econtrà,vocatur spõsalitia largitas,& habet etiã conditionem annexam,sicut donatio & dos, si scilicet sequatur matrimoniũ:& ideò si nõ sequatur matrimoniũ, vel hoc est à casu,vel à proposito.Si à casu,tũc illud quod spõsus dedit spõsæ,potest à spõso mediatim repeti,quia vna medietas debet apud spõsam remanere,sed quod sponsa dedit spõso totaliter repetitur,si vero non sequatur matrimoniũ à proposito, & si stat impedimentũ per donantem,tunc illud quod spõsus dedit sponsæ,& interuenerit osculũ,non repetitur:sed quod spõsa dedit sponso, bene repetitur.Ita distinguit Bal.in l.cũ veterũ.C.de donatio. ante nupt.
7 ¶Notandũ†finaliter,quòd nomina debẽt esse conuenientia rebus, vt hic dicitur,simile C.de episcopis & clericis.l.decernimus.
¶Opponitur sic,& videtur,quòd nomina non debẽt esse cõuenientia rebus,vt C.de consti.pec.l.iij.& ff.de adimen.lega.l iij.§.condi-
8 ctio.Solutio.† Nomina debent esse conuenientia rebus,quãdo nõ insurgit absonus intellectus,qui si insurgat,recedendũ est à proprio significato nominis,extendendo ipsum ad significatum bonũ-nam; quando cognoscitur res,tunc modicum curandũ est de nomine,vt in l.non aliter.ff.de leg.iij.Nec valet argumentum ab interpretatione nominis,nec facit probationẽ,vt nõ sequitur,iste vocatur Valẽtinus,ergo est valens.Vel.vocatur Victor,ergo semper vincit,vt ff.ad municipa.l.fi.§.pen.

§. *Erat olim & alius.*

1 *Seruus habens rem communem cum alio,si ei dabat libertatem solus,tũc pars, accrescebat*

accrescebat illi alio hodie secus.

2 *Pretium debet accipi secundum communem fori æstimationem. Et quid si ille nolit accipere.nume.3.*

4 *Statuta multa specialia inducta sunt fauore libertatis.*

5 *Rem suam vendere an & quando quis cogatur. Limit.nume.6.7.*

8 *Rem emere,quando quis cogatur.*

1 Summatur sic:†Olim habens seruum communẽ cum Titio, si dabat ei libertatẽ solus,tũc pars sua accrescebat Titio:& quia hoc ius erat plenum inuidia,& contra libertatẽ,cuius fauore multa statuta sunt etiam cõtra communes regulas,ideò hodie est sublatum,& cogitur Titius hoc casu recipere pretiũ pro parte,quã habebat in seruo,& ita seruus fit liber. Hoc dicit. ¶Notãdũ,primò ꝙ ista cõstitutio habetur C.de cõmuni seruo manumiss.l.j.§.ne autẽ.& § fin autẽ socius. ¶Notandum†secundò,quòd pretium debet accipi secundũ communem æstimationem publici fori,vt notatur in l.septem. C. de eroga.mili.anno.lib.xij.& in l.hi qui.C.de prædiis & rebus nauicular.lib.xj.Sed pretiũ serui exprimitur in l.j.C.de communi seruo manumiss.quia aut seruus est sine arte,vel cum arte: Si sit sine arte, tunc æstim[illegible] solidos,nisi esset minor x.annis, nam tunc solùm æstimatur ad x.solidos,si verò sit cũ arte, tunc æstimatur ad xxx.solidos,nisi fuerit notarius,quia tũc æstimatur ad quinquaginta,vel medicus,quia tũc æstimabitur ad sexaginta solidos. Et istud verũ est,nisi fuerit seruus eunuchus,quia tũc sine arte æstimatur ad quinquaginta solidos:& cum arte,ad septuaginta & minor x. annis

3 eunuchus æstimatur ad xxx.solidos. ¶Notandũ†tertiò,quòd si Titius non velit recipere istud pretium pro parte sua,tunc debet deponi sub manu iudicis,& nihilominus assequetur libertatẽ,vt C.de cõ

4 muni seruo manumiss.l.j.§.fin autem socius. ¶Notandũ†quartò, ꝙ fauore libertatis multa specialia statuta sunt. Nam à libertatibus nõ abstrahitur falcidia,sicut ab aliis rebus,vt ff.de fideicõmi.liber.l.generaliter.§.si quis seruum. Et licet testamentũ sit inofficiosum,libertates tamẽ tenent,vt ff.de inoffic.testam.l.Papinianus.§.sed & an libertates. Et ex isto patet,quòd si testator velit locum cõmunem,quẽ habet cum alio,facere religiosorum,& alius nõ vult,tunc soluto sibi pretio,iuxta communẽ æstimationem,locus erit religiosus, siue velit,siue nolit,& hoc fauore religionis,vt satis notatur in l.locũ.ff. de vsufruc. Patet etiã,quòd si duo sint,quibus vnus est obnoxius,ita quòd possent sibi infligere mortem,vel abscisionem membri, tũc si vnus vult sibi remittere,alter nõ poterit procedere ad mortẽ eius, vel abscisionem membri.arg.istius text. ¶Notandũ finaliter,†quòd

ex isto text.colligitur,quòd interdũ cogitur quis rem suam vende-
6 re,contra communẽ regulã,quæ duplex est.†Primò,quòd nullus cõ
pellitur rem suam vendere,vt in l.inuitum.C.de contrahen.emp.Se
cunda,quòd nemo cõpellitur rem emere,vt in l nec emere.C.de iu
re delib.¶Opponitur cõtra prædicta,& primò contra istã primam
7 regulam,per istũ tex.vt dictũ est in fina. notab.Solutio.Ista†regula
primò fallit hîc.Secundò,fallit,quãdo pater vendidit filium suum
necessitate famis,quia potest pater posteà pro illo filio pretiũ dare,
vel seruũ æquiualentem,& compellitur ille alius filium patri vendo
re,vt C.de patrib.qui fil.distraxe.l.ij.in fin.Tertiò,fallit in odiũ do-
minorũ,qui seruos suos crudeliter tractãt,vt suprà de his qui sui vel
alieni iur.sunt.§.fin. Quartò,fallit in odium mẽtientiũ,quia scilicet
dicunt agrũ esse plurium iugerũ,vel virgarum,quàm sit,vt in l.Iulia
nus.§.si Titius.ff.de actio.emp.& vend.licet ista non sit propriè fal-
lẽtia.Quintò,fallit in comestibilibus,quia potest quis cõpelli ad vẽ
dendum comestibilia iusto pretio,vt in l.munerũ.§.item ff.de mune
rib.& hono.¶Opponitur secundò,contra secundam regulam, per
l.Iulianus.§.itẽ Celsus.ff.de act.emp.& vend. & per l.cõmunia diui.
8 §.si debitor.ff.cõia diui.Solutio.†Illa regula etiã fallit,primò quãdo
quis emit partẽ fundi,qui habetur pro indiui[illegible]ars adiudic
tur vẽditori,tũc iste cõpellitur illã partẽ etiam emere. Fallit secũdò,
quãdo maritus recepit pro dote fundũ indiuisum, quia tũc oporte
bit eum aliã partem emere,vt ff.de iure dotiũ.l.cùm in fundos.§. si
fundus.Fallit tertiò,fauore vltimæ volũtatis,vt quãdo hæres grau-
tus est aliquã rem emere,& dominus illius rei,paratus est vẽdere,tũc
hæres compellitur emere,vt in l.& si æquo.ff.de lega.j. Quartò fal
lit,fauore ecclesiæ,quia si ecclesia habeat creditorẽ, cui non potest
soluere,& neminẽ inuenit,qui rem suam vult emere,tunc creditor
compellitur talẽ rem ab ecclesia emere, etiã adiecta decima parte
æstimationis,vt si res valeat x.tenetur emere pro xj.vt in Auth. hoc
ius porrectũ.C.de sacrosf.eccle.Fallit quintò,fauore fisci,sic si fiscus
locauerit alicui fundũ,ex quo conductor habuit maximos fructus,si
conductor posteà non velit retinere fundũ illum pro tali pretio, &
fiscus non potest reperire aliquẽ,qui vult illum fundum conducere
pro illo pretio,tũc compellitur iste fundũ adhuc retinere,vt in l.co-
tem ferro.§.qui maximos.ff.de publica.& vectigalibus.

QVIBVS ALIENARE LICET, VEL NON. TIT. VIII.

1 *Alienatio prohibetur, variis de causis.*
2 *Diuisio huius tituli, in tres partes.*

Dictum

Ictum est suprà, qualiter dominia rerum acquiruntur iure gentiũ & ciuili. Et quia effectus domini est rẽ posse alienare, vt ff. de re iud. l. fructus rei & non domini, non posse alienare, idcirco tractatur hîc de quadã specialitate circa dominia, qua scilicet dominus nõ potest alienare, & non dominus potest alienare. Et ideò rubricatur iste tit.
1 quib. alienare licet vel non. Et notandũ circa rubrica. †quòd alienatio interdum prohibetur ex parte personæ alienantis, & hoc interdum propter delictũ, vt in l. Manichæos. C. de hæretic. & Manichęis & interdũ propter defectũ consilij, vt sunt pupilli & minores, de quibus infrà eo. §. fi. Interdũ prohibetur alienatio pp rẽ, vt sunt res sacræ, suprà de rer. diui. §. sacræ. vel homo liber, quia non potest æstimari: vel res, quæ nõ potest ab alia separari, vt seruus adscriptitius siue gleba. Interdum prohibetur alienatio propter eũ, in quem fit alienatio, & sic arma nõ possunt vendi infidelibus, vt in c. ita quorundã. extrà de Iudęis. Et interdũ prohibetur alienatio, propter defectũ
2 superioris, vt in c. hoc cõsultissimo. de re eccl. nõ alie. lib. vj. Et †diuiditur iste tit. in tres partes. In prima tractatur, qualiter domin⁹ rei nõ põt eam alienare ex parte rei. In secũda ibi, è contrario determinatur qualiter nõ dominus potest rẽ alienare. In tertia ibi, nũc admonẽdi. docetur qualiter dominus nõ põt alienare ex parte personæ alienãtis.

§. Accidit.

1 *Maritus, dominus fundi, an possit eum alienare vel obligare, etiam consentiente muliere, & nume. 6. 7.*
2 *Lex Iulia, de non alienando vel obligando fundo, cum consensu vxoris, correcta est. & nume. 5. 8.*
3 *Fundus quasi dotalis, quis dicatur.*
4 *Dominus potest fundum dotalem à se alienatum, vendicare. & nume. 7.*
6 *Mulier an sit domina fundi dotalis.*

1 Quamuis †maritus sit dominus fundi dotalis, tamen non potest eũ alienare, nec etiam obligare, etiam muliere consentiẽte. Hoc dicit. Sed intellectus textus est, iste ꝙ aliquãdo dominus rei non potest rẽ alienare, & aliquando non dominus, potest rem alienare. Exemplũ primi, vt, maritus est dominus fundi dotalis, tamen per l. Iuliam
2 prohibetur talem fundum alienare, quę quidẽ l. Iulia †corrigitur hîc in duob⁹. Primò, quia solũ prohibebat istã alienationẽ in Italia quę tamen prohibita est in omni prouincia. Secũdò, quia prohibebat solùm hãc alienationẽ muliere inuita, & hypothecationem etiã ex volẽte, sed neutra earũ, scilicet nec alienatio, nec hypothecatio fieri põt, etiã cõsentiẽte muliere ne propter fragilitatẽ sexus substantia

mulierum cõuertatur in perniciem earũ. Hoc dicit,& patet intellectus text. ¶Notandũ primò, quòd istud non solũ intelligitur de fundo dotali, sed etiam quasi dotali. Et † est fundus quasi dotalis, ille fun
3 dus, qui datus est seruo dotali, vt ff. de fun. dota. l. iij. Etiam intelligitur istud de rebus mobilibus dotalibus quæ seruando seruari possunt, maximè si non consistant pondere, numero & mensura, vt vult Bart. in l. j. ff. solu. matrim. & in l. si siue C. ad Velleianũ. Secus in re-
4 bus mobilibus, quæ seruando seruari nõ possunt. ¶Notandum † secundò, quòd si maritus de facto alienauerit fundum dotalẽ, poterit ipse nihilominus eum vendicare, veniendo contra factum propriũ, vt C. de rei vẽd. l. doce. Sed tenetur de euictione si alienauerit ignoranti: secus si scienti, nisi hoc esset promissum, vt C. de euictio. l. si fundum. Et soluto matrimonio ipsamet mulier vẽdicabit, vt C. de iure dotiũ. l. in rebus. Sic etiã prælatus, qui rem ecclesiæ alienauit, poterit eam vendicare. c. si quis presbyterorum. extrà de rebus eccle. nõ alienand. Et intelligitur istud, nõ solùm de alienatione dominij, sed etiam si constitutum sit aliquod ius in re, vt emphyteoticũ vel vsusfructus, vel vsus, vt C. de rebus alie. non alienan. l. fina. ¶Notandum finaliter, quòd constitutio corrigens l. Iuliam. etiã habetur C. de rei
5 vxo. actio l. vnica §. & cùm lex. † Et est duplex ratio constitutionis. Prima est, ne propter fragilitatem sexus substãtia mulierũ in perniciem earum conuertatur, vt hic in fin. istius §. Secũda ratio est, quia expedit reipub. mulieres non esse indotatas, vt ff. solu. matri. l. j. Et non potest mulier huic fauori renuntiare, etiã si interuenerit iuramentũ, & hoc de iure ciuili: sed de iure canonico ipsa seruabit iuramentum, quod semper seruandũ est, dummodo non vergat in interitũ æternæ salutis, vt in c. cùm contingat extrà de iureiuran. ¶Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ mulier sit domina fundi dotalis, per
6 l. in rebus. C. de iure dotium. ergo non maritus. Solutio. † Quod in illa lege dicitur, intelligẽdum est, quòd mulier est domina fundi dotalis iure naturali, quo dicitur, quicquid calcauerit pes tuus, tuũ erit. Sed non est domina illius fundi dotalis iure gẽtium, vel ciuili, nisi in spe, quia nutritur ex rebus dotalibus, sicut filij dicuntur esse domini in bonis patris, infrà de hæredũ qua. & differẽtia. §. sui. vel quia ipsa est domina, considerato exitu rei, quãdo scilicet soluitur matrimonium, sicut etiã filij sunt domini in bonis patris, cõsiderato exitu rei, scilicet post mortẽ patris, vt ff. de lib. & posthu. l. in suis. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd maritus potest fundũ dotalem aliena
7 re, per l. quotiens C. de iure dotiũ. Solutio. † Illa lex loquitur, quando fundus dotalis est æstimatus, tunc enim maritus potest eũ alienare, & mulieri æstimationẽ dare, vt in l. si æstimatus. ff. solu. matrim.

& ibi

& ibi per Bart. Potest tamen aliquando mulier eligere rem, vel æstimationem, vt C. de iure dot. l. in rebus. Sed iste text. loquitur, quãdo fundus nõ est æstimatus, vel quando est æstimatus, vt sciatur quantum valeat, vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. & cùm lex. ¶ Sed replicatur de l. cùm lex. ff. de fideiuss. & manda. Solutio. Ibi alienatio fundi dotalis, tenet in præiudicium viri alienantis, & sine præiudicio mulieris. ¶ Sed iterũ replicatur de l. fina. C. de fun dota. quia ibi alienatio procedit, non in præiudicium viri. Solutio, quod adhuc sunt aliqui
8 casus; in quibus fundus dotalis põt alienari à marito † Primò, si maritus vocetur ad diuisionẽ fundi dota. quia non fuit diuisus, & in illo casu loquitur dicta l. fin. in oppo. alleg. Secũdò, propter necessitatẽ, vt ff. de libera. cau. l. j. Tertio, cum vniuersitate rerũ, vt ff. de fun. dota. l. j. Quartò, in vtilitatem mulieris, vt ff. de iure dotium. l. finali.

¶ Opponitur tertiò, & videtur, quòd res dotales mobiles possunt alienari a marito, per l. j. C. de seruo pigno da. manumiss. Solutio. Illa lex loquitur de rebus mobilibus, quæ seruando seruari non possunt. ¶ Sed replicatur de l. in rebus. C. de iure dot. quia ibi alienat seruus dotalis, qui potest seruando seruari. Solutio. Casus est ibi specialis; vt scilicet seruus dotalis manumittatur à marito fauore libertatis, propter quam multa fiunt contra communes regulas, vt suprà de donatio. §. fina.

§. *Econtrà autem.*

1 *Creditor potest pignus alienare, quamuis non dominus. Limit. numero 4. 6. & 7.*

2 *Rem alienare quibus casibus possit non dominus.*

3 *Pignus, est triplex.*

5 *Creditor qualiter denuntiationem deluendo pignore facere debeat debitori.*

1 Hic declaratur, qualiter nõ dominus potest alienare. Et † summatur sic: Creditor potest pignus alienare secundũ modum in iure determinatũ, quamuis ipse nõ sit dominus pignoris. Hoc dicit, & patet
2 intellectus textus. ¶ Notandũ † primò, quod præter istum modum, qui hîc ponitur in textu, sunt adhuc alij modi, quibus nõ dominus potest rem alienare. Primus est, per iudicẽ, qui non est dominus rei, & tamen per sententiam suam dominiũ rei trãsfert ad alium, vt ff. si ex noxa. cau. aga. l. ij. & infra de offi. iudi. § fi. Secundus modus est, per alluuionẽ, vt ff. de acquir. rer. dom. l. ergo. §. alluuio. Tertius modus est, per Imperatorem, vt supra de vsucap. in princ. Quartus modus est, per prælatũ ecclesiæ, vt in Authet. hoc ius porrectũ C. de sacrosanc. eccl. Quintus, per tutorẽ, vt ff. de furt. l. interdum. § qui tutelam. Sextus, per procuratorem habentem liberam administrationẽ, vt sup

vt suprà de rer diui.§.nihil. Septimus, per seruũ habẽtẽ peculij admi nistratione vt ff. de pig act. l. si cũ venerit. l. fi. ¶ Notandũ secũdò, ꝙ modus alienationis pignoris habetur in l. fi. C. de iure do. impetr. & 3 ibi per Doct. † Nã triplex est pignus, scilicet cõuẽtionale, iudiciale, & prætoriũ vel cõtumaciale. De pignore cõuentionali, & quod scilicet capitur ex cõuentione creditoris & debitoris, sic distinguendũ est. quia vel actũ est inter eos, qualiter istud pignus debet alienari. 4 vel nõ est actũ. Si † primũ, in alienatione seruanda est forma cõuentionis: si secundũ, tunc creditor debet debitori denũciare, per se vel per sentẽtia interlocutoriã iudicis, vt pignus luat, id est, liberet siue redimat, quod si nõ fecerit, debet creditor expectare per bienniũ, à tẽpore denuntiationis vel protestationis si debitũ sit liquidũ, vel à tẽpore sententiæ debitum liquidantis, quando debitum non est liquidũ, & tunc potest pignus alienare, videlicet vendere, si reperiat emptorem. Quòd si non reperiat emptorem, tunc vel debitor est præsens, vel no est præsens. Si sit præsens, debet sibi denũciare, vt prius, & si tunc pignus non luat, poterit ipsum vendere. Sed si non est præsens, datur à iudice triplex tempus. Primũ, ad inquirendũ debitorẽ, & sibi nunciandum, vt pignus suũ redimat. Secundũ tempus, quo debitor potest venire, & pignus suum luere, si fuerit inuẽtus, sed si nõ fuerit inuentus, datur tertiũ tẽpus, infra quod si non venerit, potest pignus adiudicari ipsi creditori. Debet tamẽ pignus æstimari: & si plus valeat quàm debitũ, hoc restituetur debitori vel alteri creditori eius, cũ fideiussione. Et si min⁹ valeat, manet creditori salua actio cõtra debitorẽ de residuo, habet tamen debitor post istã adiudicationem adhuc bienniũ, quo potest pignus luere, soluendo damnum & interesse. & hoc habet ex vrbanitate. Dicit tamẽ Ang. quòd istud intelligitur de creditore fœneratore, in l. debitorib. ff. de re iudi. Sed si creditor non sit fœnerator, & non sit actũ inter creditorẽ & debitorem, tunc statim quãdo debitor est in mora, potest creditor post denunciationẽ etiã extraiudicialem pignus vendere, vt ff. de pignora. 5 actio. l. si conuenerit. Et † si actũ sit inter eos, quòd pignus nõ debet alienari, nihilominus tamẽ post trinã denũciationẽ poterit creditor pignus alienare, sed nõ debet istæ denũciationes sub vno prætextu fieri, vt dicẽdo tribus vicibus solue mihi, sed inter vnã & aliã ad minus debet mediare tres dies, vt in dicta l. si cõuenerit. Et post hoc creditor expectabit bienio de iure. Sed per statuta & cõsuetudines locorũ aliter fit, vt in gl. in d. l. fi. C. de iure domi. impetra. Sed pignus 6 iudiciale est, ꝙ capitur in causam iudicati. Et † istud potest alienari iuxta tẽpus datũ iudicatis, quod cõmuniter est quadrimestre, id est, quatuor mensiũ, vt in c. quod ad consultationem, extrà de senten. & re iudic.

re iudic. Sed pignus prætorium est, quod capitur in contumaciã partis non comparentis, & ideò vocatur etiam pignus contumaciale, & istud alienatur arbitrio iudicis, vt in l. cùm proponas. C. de bonis authoritate iudicis possiden. Et ita tenet Dy. in l. si finita. §. Iulianus. ff. de dam. infec. ¶Opponitur contra prædicta sic, & videtur, q creditor nullo modo potest alienare pignus, quia nemo potest plus iuris in alium transferre, quàm ipse habeat, vt in regula, nemo. de reg. iuris. lib. vj. & per l. traditio. de acquiren. rerum domi. Solutio. 132
7 † Creditor non potest pignus alienare absolutè, vt probant iura in oppositum allegata, sed bene potest cum voluntate ipsius domini saltem præsumpta, & ita procedit iste textus.

§. *Nunc admonendi.*

1 *Pupillus, an possit rem suam alienare, sine authoritate tutoris. & nu. 3.*
2 *Pupillo potest quid donari, sine tutoris authoritate.*
4 *Condicere, quid. & vnde tractum.*
5 *Adultus minor, an possit alienare. disting.*
6 *Res, quæ seruando seruari non possunt, quæ dicantur.*
7 *Licitatio, quid.*
8 *Dare, captum impropriè.*
9 *Pecuniam qui credit maiorem, dicitur bona fide à pupillo accipere.*
10 *Pecunia quando dicatur consumpta.*
11 *Debitor soluens pupillo, potest habere securitatem aut plenam, aut pleniorem, aut plenissimam.*
12 *Pupillus quando dicatur factus locupletior.*
13 *Solutio facta à pupillo creditori suo, an teneat. disting.*
14 *Solutio & alienatio, an differant.*

1 Summatur sic: † Quanuis pupillus sit dominus rei suæ, eam tamẽ sine tutoris authoritate nõ potest alienare nec transferre dominiũ, sibi tamen põt aliquid dari. Hoc dicit. Vel aliter pro clariori intellectu textus, in quo cõtinentur tria responsa. Ex quo pupillus rem suã alienare non põt, si mutuam pecuniã dederit, non facit eam accipiẽtis, sed potest ipsa pecunia vendicari, si extat, sed si cõsumpta sit, tũc ab eo, qui bona fide eam recepit, põt condici, sed contra eũ, qui mala fide eam recepit, agitur ad exhibendũ. Hoc primò. Tunc ibi, at ex
2 cõtrario. † Pupillo potest aliquid dari sine tutoris authoritate. Ideò si debitor pupillo soluat sine authoritate tutoris, non liberatur. Si tamen pupillus saluam habeat pecuniã, aut ex eo locupletior factus sit, & adhuc semel petat, poterit debitor eum repellere, per exceptionem doli mali. Sed si pupillus malè consumpsit pecuniam, vel

furto amiserit,& adhuc petit eam à debitore,oportebit debitorē iterum soluere, nec ꝓderit ei doli mali exceptio. Sed si debitor soluit cum decreto iudicis,tunc plenissimè est securus. Hoc secūdò.Tunc ibi,sed ex diuersò.Pupilli nō possūt sine tutoris authoritate creditoribus suis soluere,quia id quod soluunt,non fit accipientis. h. d. ter
3 tiò. ¶Notandum † primò, ꝙ pupillus sine authoritate tutoris non potest rem alienare nec trāsferre,neq; quo ad proprietatē,quia dominium non transfert, neq; quo ad possessionem, quæ animo retinetur.Corporalē tamen possessionē naturalem potest pupillus perdere, & alius potest eam occupare, vt ff.de acquir.re.do.l.pupillus. Et ratio istorū est, quia non pōt cōditionem suā deteriorare, vt su-
4 prà de autho.tuto.in prin.¶Notandū † secundò pro intellectu verbi tex.condici, ꝙ condicere, est rem suā in iudicio petere,personā pulsando vel inquietando ipsam sibi obligatā esse ad dandū aliquid vel faciendū,vnde dicitur indebiti cōdictio.Et tractū est à veteri obseruatione , quia olim erant in vsu solennia verba, quæ oportebat actorem, cùm litigabat corā iudice, condicere,id est,simul dicere, quādo litigaret,vt si caderet à syllaba, caderet à tota causa.Et quia in ꝑsonali actionibus hoc obseruabatꝰ, ideò personales actiones dicebantur cōdictiones. Deinde priuata solennitas in dissuetudinem abijt, & tamen nomē mansit, vt ꝑsonales actiones adhuc dicantur conditiones, quāuis non sit necesse hanc solennitatē obseruare, &
5 hæc verba cōdicere. ¶Notandū † tertiò,ꝙ de adulto minore,qualiter scilicet ille pōt alienare, sic distinguendū est, quia vel iste adultus habet curatorē,vel nō. Si habeat,tūc assimilatur prodigo, vt C. de in integ.restitu.mino.l.si curatorē. & tunc aut loquimur de alienatione rerum immobiliū, & mobiliū,quæ inter immobilia cōputantur,vt sunt pēsiones.& reditus,& sic iste adultus & pupillus olim & hodie pari passu ambulanti, id est, neuter eorū pōt alienare sine authoritate tutoris vel curatoris, vt in l.magis puto.§.nō passim.ff. de reb.eo. Aut loquimur de rebus mobilibus,quæ seruando seruari non possunt,& tunc olim fuit differētia inter istum adultū & pupillum quia pupillus tales res alienare non pōt sine tutoris authoritate,vt l.alienationis verbo. ff.de verb.signi.sed adultus olim potuit,
6 ff.pro emp.l.ij.§.si à pupil. ¶Et dicuntꝰ res,† quæ seruādo seruari nō possūnt,illæ res, quæ non pn̄t durare tribus annis, vt in gl. l. vnica. C.si aduersus vsucapio.Sed hodie potestas pupilli,& istius adulti,habentis curatorē,est exęquata,vt scilicet iste adultus tales rès sine curatore alienare non possit,vt in l.lex quę tutores. C.de administra. tuto. Sed si iste adultus nō habet curatore, tunc potest contrahere, & se obligare,sed deceptus restituitur,vt ff.de mino.p totū.Si tamē

iurasset

iura flet se non petiturũ restitutionem, habetur pro maiore, Authẽ. sacramenta puberũ. C. si aduersus vendi. Istud tamen fallit in iudicijs, vbi adultus carens curatore cõpellitur recipere, §. itẽ inuito. suprà de curato. Sed non põt iste adultus res immobiles vel mobiles, quę seruando seruari põt, alienare sine decreto iudicis, vt C. de præ di.mino.l. nõ solùm. & sine legitima causa, scilicet quia imminet ęs alienũ soluendũ, quod aliàs solui nõ potest, vt in l. magis puto. §. nõ passim. ff. de reb. eo. Et tunc debet ista alienatio fieri cum licitatione, vt tradatur plus offerenti, vt in l. & si sine. §. quæsitũ. ff. de minori. Et licet pecunia seruando seruari possit, illam tamẽ sine decreto iudicis, põt iste adultus alienare, vt in Auth. nouissimè. C. de admi-
7 nistra. tuto. ¶Notandũ † quartò, ꝙ licitatio, est venditio proposita, sicut cũ aliqua res publicè venalis exponitur, & vnus offert decẽ, & alter quindecim, quando proclamatũ est, ꝙ qui plus offert, eam habebit, ille qui plus offert, dicitur alterum vincere licitatione, vnde cùm alterũ sic intẽdit superare plus offerẽdo, in quacũq; negociatione, licitatio est, vt qui licitatione vincet, rem feret. C. de sac. sanct. eccle. Authen. qui res. & hoc modo intelligi debet, quod dictũ est in notabili præcedenti, ꝙ alienatio debet fieri cum licitatione, vt scili-
8 cet tradatur plus offerẽti. ¶Notandum † quintò, ꝙ quando dicitur hîc in tex. si pupillus pecuniã mutuam dederit, ibi dare, capitur impropriè, quia dare est accipientis facere, vt infrà de actio. §. sic itaq; Nec cõtrahit iste pupillus obligationem, vt hîc & infrà quibus modis re contrahitur obliga in princ. Nec est mutuũ, quia mutuũ dici-
9 tur, quãdo de meo fit tuum, vt ff. si cer. peta. l. ij. ¶Notandũ † sextò, ꝙ ille dicitur pecuniam à pupillo bona fide recipere, qui credit eum
10 esse maiorẽ, vt ff. pro empto. l. ij. §. si à pupillo. Et † dicitur pecunia consumpta, quãdo est exposita, vt suprà de vsufructu. §. cõstituitur. vel qñ est cum alia mista, vt ff. de solu. l. si alieni. Et ista pecunia cõsumpta põt condici ab eo, qui bona fide accepit, cõdictione ex mutuo recõciliato ꝑ consumptionem, vt ff. si cer. peta. l. si à furioso. Et reconciliatur mutuũ stipulatione, vt C. si certũ peta. l. quanuis. vel vsucapione, vt ff. de iure dotium. l. Proculus. Sed si cõsumpta sit ab eo, qui mala fide eam recepit, agitur ad exhibendũ, quia ille, qui dolo fecit, quo minus pecunia extet, tenetur ad exhibendũ, vt C. ad exhibendum. l. ad exhibendũ. & iuratur in litem, quia interest pupilli citius pecuniã redditã fuisse: vt ff. de in litẽ iurã. l. in actionib. ¶No-
11 tandum † septimò, circa secundũ responsum, ꝙ debitor soluens pupillo, potest habere aut plenam, aut pleniorem, aut plenissimã securitatẽ. Nam quãdo soluit pupillo sine authoritate tutoris, habet plenam, nam ipso iure nõ liberatur, sed habet exceptionem doli mali,

t 5 per quam

per quam liberatur, vt hîc in tex. si pecuniā saluam habeat pupillus. Sed si malè cōsumpta est, vel pupillo ablata, tūc neq; ipso iure, neq; per exceptionē doli mali liberatur, vt hic & ff. de solutio. l. in pupillo. Sed pōt pupillus vel alius nomine eius, & nō extraneo nomine, adhuc istā solutionē petere, vt ff. de solutio. l. filius. Sed si debitor soluat cū authoritate tutoris, habet pleniorē securitatē, qa ipso iure liberatur & qđ legitimè factū est, nō reuocatur, vt l. sancimus. C. ad Trebellianū. & l. sancimus. C. de admi. tut. Si tā pupillus pecuniā solutā nō habeat, sed pdita est, restituitur, vt C. si aduersus solu. l. j. Sed si debitor soluat cum decreto iudicis, habet plenissimā securitatē, & tollitur restitutionis remediū, vt ff. de minori. l. ait prætor. §. ꝙ tamen. Et dicitur istud decretū, iudicis præceptū, quia iudex dicit, præcipio, vel volo, vt soluas, vt ff. de mino. l. ait prætor. §. pmittitur. Et debet istud decretū iudicis fieri sine sportulis & expensis pupilli vel

12 debitoris, vt C. de fruc. & li. expensis. l. fi. ¶Notandū † octauò, ꝙ pupillus dicitur factus locupletior, quando nō est pauperior, vt ff. de solutio. l. in pupillo. Et hoc est tripliciter, scilicet si pecuniā saluam habeat, vel si habeat rem emptā pro pecunia, vel si cōsumpsit rem, quam pro sua propria pecunia fuisset empturus, vt l. eū qui. C. de vsu capio. pro empto. Dicit̃ etiā locupletior, si dolo cōsumpsit pecuniā,

13 vt in l. j. §. an in pupillū ff. depositi. ¶Notandū † finaliter circa tertiū responsum, ꝙ quando pupillus soluit creditori suo, distinguendum est, quia aut facit cum tutore, vel sine tutore. Si cū tutore, tunc aut res, quæ soluitur, nō potuit alienari sine decreto iudicis, vel potuit. Si nō potuit, solutio non tenet, & pōt res soluta repeti, vt ff. de reb. eo. l. si pupillorū. §. pupillus. & l. magis. §. si pupillus eo. tit. Si autē potuit alienari sine decreto iudicis, tunc tenet solutio facta à pupillo cū tutore, vel ab adulto cū curatore, si habeat curatorē, vel sine curatore, si nō habeat, & hoc si debitū sit ciuile & naturale. Si enim debitū esset naturale tantùm, posset repeti, quod solutū est, vt ff. de cō dic. indebi. l. interdū. Sed si sine tutore soluerit pupillus, nō tenet solutio, quia nō trāsfertur dominiū, nisi res, soluta fuerit cōsumpta, vt ff. si cer. pet. l nō oēs § fi. ¶Opponit̃ primò cōtra prædicta, & videtur, quòd debitū soluēs pupillo sine tutoris authoritate liberat̃ ipso iure, per l. si stipulatus fuero. ff. de solutio. Solutio. In illa lege pupillus fuit adiectus, & nihil sibi debebatur, sed fuit conuentū inter contrahentes, ꝙ solutio posset illi pupillo fieri ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ si debitor soluat cū tutoris authoritate sine decreto iudicis, sit plenissimè securus. Et licet pecunia sit pdita, pupillus nō restituitur, p l. sancimus. C. de admin. tut. Solut. Illa lex loquitur, quādo solutio fit ex reditibus vel pēsione. hîc aut loquimur, quādo solutio fit ex

fit ex causa mutui, vel simili ca usa. ¶ Opponitur tertiò, & videtur, quòd decretū iudicis non tollat remediū restitutionis.C.de prædiis mino.l.si quidē.§.fi.Solu.Illa lex loquitur in alienitionibus, hic au-
14 tē loquimur in solutionibus. Et † ratio diuersitatis est, quia solutio fit ex necessitate, sed alienatio fit ex voluntate. Sed ista ratio nō placet Io.Fa. quia alienatio vt puta venditio, interdū etiam fit ex necessitate. Et ideò dicit aliā rationem, quia scilicet pupillus plus damnificatur in alienatione, quam in solutione.

PER QVAS PERSONAS NOBIS,

ALIAS CVIQVE ACQVIRITVR.

TITVLVS IX.

1 *Titulus hic, quid differat à titulo, per quas pers. nob. acq. obli.*
2 *Acquisitio nobis, per quot & quas personas fiat.*
3 *Diuisio huius titu in sex partes.*

Ontinuatur sic: Dictum est suprà, qualiter res nobis iure gentiū & ciuili acquiruntur. Sed quia nō solùm acquirimus res per nosmetipsos, sed etiam per alios, idcirco in isto titulo tractat, qualiter res nobis acquirūtur per alios. Et ideò rubricat iste titulus, per quas
1 personas nobis acquiritur. † Et differt iste titulus à quodā alio titulo, de quo infrà, scilicet, per quas personas nobis obligatio acquirit: quia ille titulus loquitur de acquisitiōe obligationū: iste verò de ac
2 quisitiōe rerū. Et sunt octo † personæ, per quas possumus acquirere. Primò, per nosmetipsos. Secūdò, per liberos nostros. Tertiò, per seruos nostros. Quartò per seruos, in quibus vsumfructum habemus. Quintò, per seruos alienos, quos bona fide possidemus. Sextò per liberos homines, quos bona fide tanquā seruos possidemus. Septimò, per seruos in quib⁹ nudū vsum habemus. Octauò, per liberos homi
3 nes, quos nō possidemus, videlicet per procuratores. † Diuidit igit iste titulus in sex partes. Nā in prima tractatur, qualiter acquirim⁹ per liberos nostros. in secūda ibi, itē vobis acquirit, qualiter acquirimus per seruos nostros. In tertia ibi, de his, qualiter per seruos, in quib. vsumfru. habemus. In quarta ibi, ide placet & de eo, qualiter acquirim⁹ per seruos alienos & liberos hoies, quos bona fide possidemus. In quinta ibi, ex his, infertur vna cosequentia ex prædictis. Et in sexta ibi, hactenus, ponitur cōtinuatio ad sequetem materiā.

§. *Acquiritur vobis.*

1 *Filius quicquid quærit, an acquirat patri.*
2 *Seruus vsuarius, an & ex qua re nobis acquirat.*
3 *Antiquitates scire, confert.*

Peculium,

4 *Peculium, est quadruplex.*
5 *Profectitium est, quod datur filio, occasione patris.*
6 *Pater, quot & quibus casibus non habet vsumfructum in aduentitijs.*
7 *Peculium, in dubio præsumitur profectitium.*
8 *Pater an habeat medietatem vsusfructus, pro tertia parte, in emancipatione filij. disting.*
9 *Res an debeant decrescere, propter honoris accessionem.*

Non solùm acquiritur nobis per nosmetipsos, sed etiã per liberos & seruos nostros, & p seruos, in quibus habemus vsumfruct. & p ser
1 uos alienos & liberos homines, quos bona fide possidemus.† Et licet olim, quicquid liberi existentes in ptãte acquirebant, hoc totum ad parenté pertinebat, excepto castrensi peculio, ita vt parens posset hoc ad alium transferre, hodie tamẽ quicquid liberi acquirũt ex re ipsius parentis, hoc ptinet sibi, sed quod aliunde acquirunt, in illo parens habet vsumfruc. sed proprietas manet apud liberos: & olim parens pro emãcipatione habebat tertiam partẽ in bonis, quæ sibi non acquirebant, sed modò habet dimidiã, quantũ ad vsumfruc. sed
2 proprietas manet totaliter apud emancipatũ. h. d. ¶ Notandũ † primò, quòd per seruũ vsuarium non acquirimus, nisi ex re nostra, & non ex opera sua, vt ff. de vsu & habita. l. per seruũ, & infrà, p quas perso. nob. obligatio acquiritur. §. per eum quoq;. Sed ad hoc, vt per seruum alienũ vel per liberum hominẽ, tanquam seruũ possessum acquiramus, requiritur bona fides, vt infrà eod. §. item placet. quæ quidẽ bona fides debet. esse in possidẽte, & non in possesso, vt ff. de acquiren. possessio. l. cùm hæredes. §. fi. Ex quo patet, ꝙ si sit monachus vni⁹ monasterij in alio monasterio, & illud monasteriũ habet eum, tanquam suũ bona fide, licet monachus habeat malã fidẽ, sciẽs se pertinere ad aliud monasteriũ, tamen quicquid ipse acquirit, ptinet secundo monasterio, & nõ primo. Sed ista bona fides aliter requirit in liberó homine, quã in seruo alieno, quia in libero homine continuè debet esse bona fides, nec põt vsucapi, vt suprà de vsucap. §. sed aliquando. & ff. de acqui. re. domi. l. q bona fide. §. j. Sed in seruo alieno sufficit bona fides in princ. vt p eum nobis acquiratur, &
3 põt vsucapi, vt ff. de vsucapio. l. qui sit. ¶ Notandũ † secundò, quòd vtile est scire antiquitates, vt infrà titulo proxi. in prin. quia id quod tollitur, & corrigitur debet cognosci, vt C. de cadu. tollen. l. vnica.
4 ¶ Notandum † tertiò, ꝙ quadruplex est peculium, vt suprà in parte tactum fuit, scilicet castrense, quasi castrense, profectitiũ, & aduẽtitiũ. Castrense est, quod filius fami. acquirit in castris ratione militiæ, vt ff. de castren. pecu. l. si forte. Quasi castrense est, qđ magistri artium,

artium, medici, clerici, aduocati, acquirunt, vt in l.fi.C.de inof.testamen. Tale etiã est, quod acquirũt notarij, præcipuè curiariũ & officialium, vt in gl.in l.fi.super verbo, memorialibus.C.de inof.testa. Et quod acquiritur de publico, est quasi castrẽse, vt in.l.cùm oportet.C.de bonis quæ liberis. Etiã quod acquirunt aduocati suis clienticulis, quia accedit loco salarij publici, vt in gl.in l.fori. C.de aduoc.diuerso.iudicio.& facit l.velut.C.de assessoribus.licet Spec.in tit.de actionibus, versi.quasi castrẽse contrariũ dicat. Sed profectitium est, quod filiusfamiliâs acquirit ex re, vel propter rẽ patris, seu occasione patris, vt ff.de incen.rui.naufrag.l.j.§.ij.& l.Pedius.§.ij. Nisi filius fuisset talẽ rem acquisiturus. vt ff.de iure do.l.j.§.si pater, Bar.tamen in l.cùm oportet.C.de bon.quæ libe.dicit, quòd si filius ex centum denariis patris lucretur alios centum, tunc istud lucrum mediatim est profectitiũ, & mediatim aduentitium. Ex quo patet, quòd si aliquis tradidit negociatori quingentos florenos, vt emeret vina, & negociator emit vina, quæ vendidit octingentis floren.non debet iste qui tradidit quingẽtos florenos, istud lucrũ habere solus,
5 sed negociator habebit medietatẽ. † Si igitur filio detur aliquid occasiõe patris, dicitur profectitiũ, sed si sibi detur propter merita sua licet donator cognoscat patrẽ est aduentitium, ita distinguit textus in simili, in l.sociũ ff.pro socio.& ibi per Bar. Ex quo patet, quòd si ambasiatori principis vel ciuitatis dentur aliqua clenodia, illa pertinent ambasiatoribus, quia præsumuntur data propter merita sua. Sed aduẽtitiũ est, quod filius acquirit per industriã, vel labores suos, vel à fortuna, vel ex rebus matris, vel ab extraneo. Dicendũ est ergo quòd castrẽsia & quasi castrẽsia pertinẽt filio, sed profectitiũ pertinet patri, & aduentitiũ pertinet patri, quo ad vsumfructum, & filio
6 quantũ ad proprietatẽ. ¶ Sunt † tamen aliqui casus, in quibus pater nõ habet vsumfructũ in aduẽtitiis. Primò, si pater vsumfructũ remisit, vt in l.cùm oportet.§.finautẽ rẽs.C.de bonis, quæ liberis. Secundò, si filio aliquid donatum sit, eo pacto, vt pater vsumfructum non habeat, in Authen.vt liceat matri & auiæ.in prin.collatione.viij.& hæc constitutio habetur etiam.C.de bonis, quæ libe.l.cùm oportet. Authen.excipitur. Tertiò, si filius cum patre succedat in hæreditate fratris vel sororis, vt in Authen.de hære.ab intesta.venientibus.§.si verò.collatione ix. Quartò, si seruus datus sit filio, vt per eũ statim manumittatur, vt C.de bonis, quæ libe.l.fin. Quintò, in hæreditate, quam pater prohibuit filio adire, vt C.de bonis, quæ libe.l.fi.§.j.& ij. Sextò, si pater diuertat se illegitimè, ita vt bona adiudicetur filio, vt in Authen.vt nulli iudi.§.quia verò.collatio.ix. Septimò, si pater cõtraxit incestas nuptias, vt in Authẽ.de incestuosis nuptiis, in principio.

6 cipio. collatione iij.† Si tamen sit dubiũ, an peculium sit aduētitiũ, vel profectitiũ, tunc dicũt aliq ui, quòd præsumitur esse profectitiũ, sicut quãdo est dubiũ, an vxor acquisiuit ex rebus suis, an ex rebus mariti, tunc præsumitur, quòd ex rebus mariti, vt C. de dona. inter virum & vxorē. l. etiam Sed melius videtur dicendum, quòd inspiciet ur, an filius sit diues & diligēs, & pater nõ, vel econtrà, & præ mitur istud acquisitũ esse ex re diuitis & diligētis, & ita dicetur ad titiũ vel profectitium, vt C. arbitrium t ute. l. si defunctus. ¶Notandũ finaliter, quòd olim pater pro emancipatione filij habebat tertiã partē in bonis filij pleno iure. Sed modò habet medietatē quãtũ ad vsumfruct. vt hîc & in l. cùm oportet. §. cùm autem. C. de bon. quæ lib. Ex quo patet, quòd medietas vsusfru. nõ valet minus, quàm tertia pars in pleno iure, quòd facit contra illos, qui volunt habere duos denarios in pensionibus vitalibus, pro vno in hæreditariis. ¶Opponit͂ cõtra prædicta, & videt͂ primò, quòd iure antiquo non acquirebat͂ patri totũ ꝙ acquirebat filius, excepto castrensi peculio, per l. j. §. nec castrense. ff. de colla. bonorum. Solu. Quòd illa regula antiqui iuris, quæ habetur hîc, & in l. placet. ff. de acqui. hære. non solùm fallebat in castrensi peculio, sed etiam fallebat, & hodie fallit regula noui iuris in quasi castrensi peculio, vt in l. alleg. in oppositum. Fallit etiam in illicitè acquisitis, vt ff. de acqui. poss. l. qꝛ seruus. Fallit etiam in dote aduentitia, cuius actio non acquiritur patri, sed filio, vt in l. ij. §. quod si in patris potestate ff. soluto matrimonio. Fallit etiam, quando filius est institutus hæres, quia pater est furiosus, vt ff. de acqui. pos. l. cùm hæres. Fallit etiam, quando pater rogatus est filio restituere hæreditatem, vt in l. Imperator. & in l. cogi. §. si pater. ff. ad Trebellianum. ¶Opponitur secũdò, & videtur, quòd non sit idem, ex re, & propter rem patris acquiri, vt peculium sit profectitiũ, per l. Iulian. §. si quid seruo. ff. de actio. emp. & vendi. & per l. eo tempore. ff. de peculio. Solutio. In illo §. si quid seruo non distinguitur, an datũ sit contemplatione emptoris vel serui: sed bene distinguitur, an contemplatione venditoris vel serui. Et ita illa lex non facit ad propositũ, quia nõ est simile de venditore & seruo, sicut de patre & filio. Nec ob. illa. l. eo tempore. quia ibi nihil datũ erat contemplatione bonæ fidei possessoris, sed propter rem, quam putauit donans se posse donare, & non potuit. ¶Opponitur

8 †Tertiò, & videtur, quòd pater nõ potuit olim habere tertiã partē in bonis filij pro emãcipatione, quia hoc nõ potuit esse in bonis castrensib. vel quasi castrēsibus, quia illa semper filius habuit salua, vt ff. de castrē. pec. l. si forte. nec potuit esse in bonis profectitiis, quia illa pater habuit, & habet omnia: nec potuit esse in aduentitiis, quia istud

istud ius in aduentitiis, quo pater habet vsumfructũ, & filius dominium, est posteà cõstitutum. Solutio. Considerandũ est hîc quadruplex ius: scilicet antiquissimũ, quo pater habuit omnia, quæ acquirebant per filiũ, exceptis castrensib. & quasi castrensib. vt hîc in prin. Secũdò, ius antiquum, quo omnia pertinebãt ad patrẽ, exceptis illis quæ filio proueniebãt à matre, vel ex linea materna. Tertiò, consideratur ius, quo pater habebat tertiã partem pleno iure pro emancipatione filij. Et quartò, consideratur ius, quo pater habet vsumfructum in aduentitiis, & filius dominiũ, quo etiã pater pro tertia parte habet medietatẽ vsusfru. in emãcipatione. ¶Sed tunc fortius replicatur, & videtur, quòd pater pro emancipatione non põt habere medietatẽ vsusfruct. quia vel hoc esset in bonis per filiũ acquisitis, post emãcipationẽ, vel antè. Non pòst, quia illa bona pleno iure, & omnia pertinent filio. Non etiã antè, quia tunc pater habet totum vsufru. etiam in aduentitiis. Pro solutione istius debetis diligenter cogitare, quia fateor me eam ad plenũ nescire. Videtur tamẽ mihi posse dici, quòd istud posset intelligi in bonis castrẽ. vel quasi castrẽsib. vel in illis, in quibus pater casualiter nõ habet vsumfru. de quibus suprà eo. §. in tertio notabili. Istud tamen dico sine præiudicio melius sentientiũ, quia reperio magnos Doct. dicentes istud esse intelligẽdũ solùm in adueñtitiis. ¶Opponitur finaliter, & videt', quòd nõ esset incõueniẽs, quòd filius acquireret honorẽ emancipationis, per dominationẽ rerum suarum, per §. vnicum. suprà de legi. patronorum tute. Solut. Ibi † dicitur, quòd vbicunq; est emolumentum,
9 ibi debet esse onus, sed non dicitur, quòd pro honore deberent res decrescere. Ex quo patet, quòd vani sunt illi, qui faciũt magnas expensas, & dant multa, vt promoueantur ad honores, vt scilicet sint in consulatu ciuitatũ. Patet etiam quòd vani sunt, qui in actibus doctoralibus ad habendum honores super alios, faciunt expensas magnas contra ordinationẽ cle. cùm sit. de magistris, quia per hoc non acquirunt honorem, sed potius vanitatem. Nisi essent potentes & multum diuites, vt in l. nemini. C. de consulibus. lib. xij.

§. *Item vobis.*

1 ***Seruus si quid stipuletur, obligatio acquiritur domino suo. Item, quouis modo acquirat. Fallit. nu. 5.***

2 ***Aditio hæreditatis per seruum, quæ requirat. Quid fideicommissaria restitutio nu 3. Quid possessio. nu. 4.***

6 ***Monachus quod acquirit, an acquirat monasterio Et quid de beneficiato.***

7 ***Seruo aut monacho, an possit quid legari: & an sibi acquirant.***

Quicquid acquiritur per seruũ nostrũ, pertinet nobis, sed si seruus

hęres

hæres instituatur, nõ potest adire hæreditatem sine iussu nostro, & tunc nobis acquiritur hæreditas, sed legato seruo relictũ acquiritur nobis sine iussu. Et nõ solùm acquirit̃ nobis proprietas per eos, qui in potestate nostra sunt, sed etiã possessio & vsucapio, & etiã præscri
1 ptio. Hoc dicit. ¶ Notandũ primò, † quòd si seruus aliquid sibi stipuletur, obligatio non acquirit̃ sibi, sed domino suo, vt infrà per quas personas nobis obligatio acquiritur, in prin. Si etiã seruus acquirit̃ aliquid per occupationẽ, specificationem vel inuentionẽ, acquirat domino, de quib. suprà de re. diuisi. §. feræ. & §. si quis ex alie. mate. & §. thesauros. Et ista acquiruntur domino etiam ignoranti & inuito vt hìc, & ff. de acqui. rer. do. l. etiã inuitis, quia seruus nihil acquirit ad vtilitatẽ suã, vt ff. ad l. Iuliã de adul. l. sic euenit. sed omnia acquirit ad vtilitatem domini, vt infrà de stipu. seruo. per totum. ¶ Nota
2 dum † secundò, quòd in adeunda hæreditate per seruũ tria requirũtur. Primò, iussus domini, vt hìc. Secundò, quòd iussus ille præcedat, vt ff. de acqui. hære. l. si quis mihi. §. iussum. Tertiò, requirit̃ volũtas
3 serui. C. de hære. insti. l. cum proponas. † Sed in fideicommissaria restitutione seruo faciẽda, nõ oportet, quòd iussus domini præcedat, sed sufficit suus consensus antè vel pòst, vt ff. ad Trebel. l. seruo inuito. Et ratio diuersitatis est, quia in aditione hæreditatis actiões directæ transeunt ad hæredẽ, & non possunt esse in suspenso, sed in restitutione fideicõmissaria, solùm transeunt actiones vtiles ad fideicõmissariũ, quæ possunt esse in suspenso. In legatis autẽ seruo relictis, nõ requiritur iussus, sed immediatè transeunt ad dominũ, quia non continent aliquod onus, sed solùm emolumentũ, vt ff. mand. l. si hæreditatẽ & licèt dicatur hìc in tex. quòd quando hæreditas est adita per seruum, perinde est ac si dominus fuisset institutus hæres, nõ tamẽ est omnino perinde, qa si dominus substituat filio suo eos quos fecit sibi hæredes, tunc non vocantur ad substitutionẽ illi, qui facti sunt hæredes per seruum, sed tantũ illi qui facti sunt hæredes per seipsos, vt ff. de vulg. & pup. substit. l. qui liberis. §. hæc verba. ¶ No-
4 tandum tertiò, † quòd in possessione acquirenda per seruum, nõ requirunt̃ illa tria, quæ dicta sunt, sed sufficit domini volũtas vel serui vt ff. de dona. cau. mor. l. fin. & statim quando seruus incipit possidere, dominus incipit vsucapere, siue sciat, siue ignoret: & hoc est verũ in rebus peculiarib9, vt ff. pro solu. l. ij. Sec9 in dominicis, quia requiritur scientia domini, vt ibi dicitur, & nõ solũ vsucapit dominus per seruũ, sed etiam acquirit longi temporis possessionem, vt hìc, cuius effectus est præscriptio, vt ff. de vsucapio. l. iij. ¶ Notan-
5 dũ † quartò, quòd licet quicquid seruus acquirit. pertineat domino, hoc tamen non est verum, si acquirat aliquid illicitè, vt ff. de acqui. possess

poſſeſ.l.quod ſeruus.¶Notandum†finaliter,quòd ex iſto textu poteſt colligi,quòd quicquid monachus acquirit,hoc acquirit monaſterio,vt extrà de ſtatu monach c.cùm ad monaſteriũ.& q̀ beneficiatus acquirit,hoc acquirit ſuo beneficio,vt in Auth.licètiam.C.de epiſc.& cler.facit.c.j extrà de pecul.cleri.& c.requiſiſtj extrà de teſtamẽtis.& ideò ſi monachus præficiať perpetuò alicui eccleſię,tũc non acquirit monaſterio ſuo,ſed illi eccleſiæ,de quo eſt bona gl. in c.ſtatutum.xviij.q.j.Et licet dictũ ſit,quòd beneficiatus acquirit beneficio ſuo,ſi tamen acquirať aliquid ex ſuo patrimonio,vel ex laboribus,& ex induſtria ſua,hoc eſt ſuũ,& põt de illo diſponere ad placitũ ſuum,vt pulchrè notatur in c.ſint manifeſtę.xij.q.ij.Etiam illa, quæ acquirit ex beneficio per labores ſuos,vt ſunt quotidianę diſtributiones,acquirit ſibi,vt in c.præſente.de offi.ord lib.vj.Secus de illis,quæ acquirit ex corpore beneficij quia illorũ eſt diſpenſator tantùm.¶Opponitur primò cõtra prædicta,& videtur,q̃ụòd ſeruus nõ acquirit domino inuito,per l.hoc iure.§.non poteſt.ff.de donation. Solutio.In illa lege dicitur,quòd dominus non cogitur ad retinẽdũ ea,quæ acquiruntur per ſeruum.Sed non dicitur ibi,quin ſeruus põt acquirere domino inuito,cõmutabiliter tamen. ¶Opponitur ſecũdò,& videtur,quòd ſeruus bene poteſt aliquid acquirere ad vtilitatẽ
7 ſuam,per l.quædam.§.illo.C.de neceſ.ſeruis.Solutio. Verum †eſt, quòd ſeruo bene poteſt aliquid legari,vt in illa lege,& hoc per modũ alimẽti,vel cauſa alimentorũ.Et ita etiam poteſt legari religioſo vt vult Bar.& eſt tex.in l.ſeruos.ff de alimen.& ciba. leg. Et quãdo dicitur,quòd ſeruus nihil acquirit ad vtilitatẽ ſuam,hoc debet intelligi,quòd ipſe nõ poteſt actionem inſtituere,ad petendũ illud, quod relinquitur ſibi:poteſt tamen ad hoc implorare officium iudicis.Ex quo patet,quòd licet monachus non poteſt habere propriũ, ſi tamẽ abbas cum eo fecit conuentionẽ de certo modo viuendi,vel de certa quãtitate panis vel vini,quolibet die ſibi miniſtrãda, poteſt illud petere per officium iudicis,vt pulchrè notat Ioã.Andr.in mercurialibus,in regula,non eſt obligatorium.de regu.iur.lib.vj.

§.*De his autem ſeruis.*

1 *Seruus vſufructuarius ſi quid quærat ex re vſufructuarij domini,pertinet fructuario.Non idem in ſeruo vſurario.nume.2.*

3 *Hæreditatem vt adeat ſeruus vſufructuarius,quid requiratur.*

Summatur ſic:Quicquid acquiritur per ſeruũ fructuariũ,ex re vſufructuari,vel ex operib⁹ ipſius ſerui,pertinet vſufructuario, ſed quod aliunde per eum ſeruũ acquiritur,pertinet proprietario.Hoc
1 dicit vſque ad §. idem placet. ¶ Notandum†primò,quòd quicquid

ſeruus

seruus vsufructuarius acquirit ex re domini vsufructuarij, pertinet ipsi vsufructuario, vt hîc, & ff. de donat. cau. mor. l. fi. Similiter quod acquirit ex operib⁹ ipsius serui, pertinet vsufructuario, vt hîc, & ff. de
2 domini. leg. l. seruũ † Sed aliud est de seruo vsuario, quia quicquid ille acquirit ex re domini habẽtis vsum ei⁹, hoc pertinet ipsi domino. Sed quod acquiritur ex operibus talis serui, nõ pertinet illi domino, sed
3 proprietario, vt ff. de vsu & habit. l. per seruũ. ¶Notandũ † secundò, quòd in adeunda hæreditate per seruũ vsufructuarium, non sufficit iussus vsufructuarij, sed requiritur iussus proprietarij domini, & ita hęreditas acquiritur proprietario. Si tamen cõtẽplatione vsufructuarij institutus sit, tenebitur proprietarius restituere hæreditatẽ vsufructuario per cõdictionẽ sine causa, vt ff. de acqui. hæred. l. aditio. §. præterea. Et ratio, quod nõ sufficit iussus vsufructuarij, est, quia aditio nõ est re vsufructuarij, nec est inter operas serui, vt in dicta l. aditio. Sed si legatũ relictum sit huiusmodi seruo, contemplatione vsufructuarij, nõ requiritur aliquis iussus, nec cõsideratur opera serui, sed acquiritur statim vsufructuario, tãquã ex re sua, quia propter ipsum est relictũ, vt ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi bona. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd per seruũ vsufructuarium aliquid acquiritur vsufructuario, nõ ex re vsufructuarij, nec ex operibus serui, per l. sed & si quid. ff. de vsufruc. lega. Solutio. Illa lex loquitur, quando aliquod legatum relictum est seruo, contemplatione vsufructuarij, quod etiam in dubio præsumitur, vt ff. de acquiren. hęred. l. aditio. Et hoc intelligitur acquisitũ, tanquam ex re vsufructuarij, quia propter eum relictum est, vt in secundo notabili dictum est.

§. *Idem placet*,

Liber homo quicquid acquirit, vel alienus seruus bona fide possessus, quibus casis acquirat possessori & quibus sibiipsi, nume. 3.
2 *Vsufructuarius non potest vsucapere.*
4 *Liber homo à me bona fide possessus, vt adeat hæreditatem, sex requiruntur.*
5 *Vterque, verb. an ad duas, an ad tres personas referatur.*
6 *Monachus, si sit in alio quàm suo monasterio, & quicquam acquirat, vtri acquirat.*
7 *Possessio est duplex.*

1 Summatur sic: † Quicquid acquiritur per liberum hominem, vel per alienũ seruũ bona fide possessum, acquiritur possessori, si acquiratur ex re possessoris, vel ex operibus istius liberi hominis, vel alieni serui. Et quod aliunde acquiritur per istũ liberũ hominẽ, semper acquiritur sibiipsi, nec potest vsucapi. Sed quod acquiritur per istum

seruum

seruum alienũ extra istas causas, pertinet domino suo, donec fuerit
2 vsucaptus, quia tũc quicquid acquirit, pertinet possessori †Et vsufructuarius nõ potest vsucapere. Primò, quia nõ possidet. Secũdò, quia scit seruum alienũ esse. Et per istos nõ solùm acquiritur proprietas sed etiam possessio, & vsucapio, & longi tẽporis præscriptio. Hoc dicit, & patet intellectus textus.
3 ¶Notandũ † primò, quòd liber homo acquirit sibiipsi, quicquid acquirit extra istas duas causas præter possessionẽ. Nam cùm ipse possideatur, nõ potest possessionem acquirere, vt ff. ad leg. Iuliã de adult. l. sic eueniet. Nec potest sibi vsucapere, vt ff. de acqu. rer. domi. l. homo liber. §. quicquid. & l. liber homo, eo. tit. Ex quo patet, quòd aliquis potest acquirere dominiũ, qui non potest sibi acquirere possessionẽ, facit l. si fundũ. ff. de fun. dota.
4 ¶Notandũ † secundò, quòd in hæreditate adeunda per liberum hominẽ, à me bona fide possessum, vt mihi illa hæredes acquirat, sex requiruntur. Primò, quòd institutus sit mei cõtemplatione. Secũdò, quòd sciat conditionẽ suam. Tertiò, ꝙ iussus meus præcedat. Quartò, quòd volẽs adeat. Quintò, ꝙ velit mihi acquirere. Sextò, quòd post fideam eum bona fide. Et dicitur notãter, quòd debet scire conditionem suam, quia ignarus suæ conditionis, nemini acquirit: non sibi, vt ff. de acquir. hæredit. l. qui putat §. qui bona fide quia nõ intendit se obligare hæreditati, vt C. si quis sibi vel alteri. l. multum interest. Non etiã mihi, si iussus non præcedat, vt ff. de acquir. hæred. l. si quis mihi. §. iussum. Nec etiã si iussus interueniat, vt ff. de acquir. hæredi. l. sexta. §. Celsus. quia seruili necessitate præsumitur adiisse, vt ff. de nego. gest. l. at qui. §. si libero. Si autẽ sciat conditionẽ suam, tũc vel volens adit vel nolens. Si volens, non acquirit mihi, sed sibi, restituit tamen mihi per condictionẽ sine causa, si mei contẽplatione institutus sit. Sed si nolens adeat iussu meo acquirit mihi, si mei contẽplatione sit institutus: sin autẽ, nihil acquirit, vt ff. de acqui re. dom. l. homo liber. in princ. Dicũt tamẽ aliqui, quòd ignarus suæ conditionis acquirit sibi, vt ff. de acqui. hæred. l. qui putat. §. adeo. si non mei contemplatione sit institutus, vt ff. de acquiren. possess. l. qui in aliena.
5 ¶Notandum † tertiò, quòd licet gl. hîc dicat, quòd vtriusq; refertur ad tres personas, melius tamẽ dicitur, ꝙ vtriusq; refertur hîc solùm ad duas personas, scilicet ad vsufructuariũ, & bonæ fidei possessorẽ.
6 ¶Notandũ † finaliter, quòd ex isto tex. potest colligi, quòd si quis religiosus vnius monasterij sit in alio monasterio, tũc quicquid acquirit ex re secũdi monasterij, vel ex operib⁹ suis, hoc ꝑtinet secũdo monasterio, vt vult Dyn. in l. homo liber. § quicquid ff. de acqui. re. domi. Dicit tamẽ Spe. in tit. de statu. monach. ꝙ acquisita ꝑ istũ ex quibuscũq; causis ꝑtinẽt secũdo monasterio, ab illo tẽpore, quo fuit in

illo,& in acquisitis,quando fuit in primo monasterio,habebit secun dum monasterium vsumfructū ne ipse illi sit onerosus,sed proprietas illorū primò acquisitorū,manebit in primo monasterio, vt xvj. q.vj.c.de lapsi. ¶Opponitur cōtra prædicta,& videtur,quòd vsufructuari⁹ possidet & vsucapit,quia sibi datur vtile interdictū,vnde vi, vt ff.de vi & vi arma.l iij. §.vnde vi.Sed hoc interdictum nō datur,
7 nisi illi,qui habent possessionem.Solutio. Duplex†est possessio,scilicet ciuilis & naturalis.Modò vsufructuarius nō possidet ciuiliter,vt hîc dicitur,sed bene potest habere naturalem possessionē, vt ff. de acqui possess.l.naturaliter.Et illa possessio naturalis sufficit ad interdictū,vnde vi. Dicitur autem possessio naturalis,cùm aliquis sic possidet,quòd est in re,vel eius parte,vel saltē cùm res est in cōspectu eius,vt eam videat,vel partem eius.Sed possidere ciuiliter dicit̄ quis cùm nec est in re,nec res in cōspectu ei⁹,sed possessionē solo animo habet,& rē de iure retinet,id est,quòd sit talis persona, in quā cadere possit possessio huiusmodi:& sic laici quandoq; possidēt decimas & spiritualia de facto,sed nō de iure,vt not.Bar.Brix.xiiij.q.j.in gl. magna.in verbo,possideri.& sic nō possident ciuiliter,sicut Io.An. habet in regula,sine possessione.lib.vj.& allegat iura.

§. *Ex his itaque.*

1 *Liber homo,vel seruus alienus, à me non possessus bona fide,in quo non habeo vsumfructum,an mihi acquirat.*
2 *Argumentum a contrario sensu validum est in iure.*
3 *Possessio nobis potest acquiri per procuratores:sed actio personalis, vel obligatio,non Et quid ita nume.4.*

1 Sūmatur†sic:Per liberos homines,bona fide à nobis non possessos, vel per seruos alienos,in quibus non habemus vsumfructum , vel quos nōn possidemus bona fide,nihil nobis acquiritur,nisi per procuratorē,per quē acquiritur nobis scientibus vel ignorātibus possessio,& per possessionē dominiū,si ipse recipiat rem à domino,vel vsucapio,vel longi t̄poris præscriptio,si ipse recipiat rem à nō do-
2 minō.Hoc dicit ¶Notandū†primò,quòd iste tex.arguit à cōtrario sensu,& hoc est validū argumentū in iure,vt in l.j.ff. de offic. eius, cui mand.est iurisdi Et cōcordat cum isto dicto l.j C.per quas per-
3 so.no acqui.¶Notandum†secundò,quòd per procuratores bene acquiritur nobis possessio,& per illā vsucapio vel præscriptio, sed nō personalis actio vel obligatio,vt ff.de pigno.actio l.solutū.§.per liberam personam,& C per quas perso.nob.acquir.l.j.Et ratio est du-
4 plex.†Primò,quia possessio acquiritur per naturalē actum,qui potest fieri per procuratorē,sed iura personalia non acquiruntur , nisi

per

per actum ciuilem, qui non ... fieri, nisi à nobismetipsis, vel ab illis, qui iuri nostro sunt subiecti, vt ... ea quæ ciuiter. ff. de acqui. rer. domi. Secúdò, quia ... magis inhærent ossibus nostris, quàm realia, vt l. quis ergo ... ff. de peculio. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd per liberum hominem nobis non subiectum, nec bona fide possessum, potest nobis aliquid acquiri, per §. si quis alij & per §. alteri. infrà de inutili stipulatio. Solutio: Illi §. loquuntur de tutore & curatore, & in illis fallit ista regula.

§. *Hactenus tantisper.*

Summatur sic: Satis iam dictũ est, qualiter singulæ res nobis acquiruntur, id est, titulo singulari. De iure tamen legatorum & fideicommissorum, quo etiam singulæ res nobis acquiruntur, opportunius infrà dicetur. Iam ergo dicendũ est, qualiter res nobis acquiruntur per vniuersitatẽ, id est titulo vniuersali, scilicet per hæreditatem, per bonorum possessionem, per arrogationem, per causam libertatũ conseruandarum. Et quia hæreditates acquiruntur nobis, vel ex testamento, vel ab intestato, idcirco primò dicetur de testamentis. h. d. ¶Notandum circa text. quòd de legatis, dicetur infrà de legatis. & de fideicommissis, infrà de fideicõmissa. hæredi. Et licet per illa aliquid acquiritur titulo singulari, quia tamen dependent ex testamentis, ideò tractatur de eis, postquàm tractatum est de testamentis, & hoc vult hîc textus. De hæreditatibus autem dicetur infrà de hæredi institũen. De bonorum possessionibus, infrà tit. eod. De arrogatione autem, infrà de acquisitionibus per arrogationem. De eo, cui liberta. conseruanda. cau. bona adijciuntur. infrà titu. de eo, cui libertatum conseruandarum causa bona adijciuntur.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS. TITVL. X.

1 *Infortiatum, testamentorum materiam excutit.*
2 *Diuisio huius tituli in quatuor partes.*

Continuatio istius tituli, patet ex §. fin. suprà titulo proxi. Et est ista materia de testamẽtis, fortis & difficilis, quapropter
1 liber ille, † in quo ista materia latè habetur, vocatur Infor
2 tiatum. quia continet fortem & difficilem materia. † Diuiditur autem præsens titu. in quatuor partes principales. In quarũ prima tractatur de forma testamẽti in scriptis faciendi. In secũda ibi testes, tractat᷑ de testib. adhibendis in testo, quales videlicet debeant esse. Et hæc pars subdiuidit᷑, vt in processu patebit. In tertia ibi, nihil. tractat᷑ in qua materia põt scribi testamentũ. In quarta ibi, sed hæc qui dẽ. tractatur de testamẽto nũcupatiuo, qđ scilicet fit sine scriptura.

§.Testamentum.

1 *Testamentum hodie qua forma fiat.*
2 *Testamentorum olim duo genera.*
3 *Testamentum, vnde dicatur.*
4 *Argumentum ab etymologia, vel interpretatione, an valeat.*
5 *Testamenti diffinitio.*
6 *Ius correctum, ad declarationem noui iuris licet allegare.* Limit. nu. 12.
7 *Testamenti forma.*
8 *Testator quibus verbis subscribet testamentum, & quibus testis.*
9 *Testamentum secretè fit, duplici causa.*
10 *Notarij munus in conscribendo testamento.*
11 *Sigillo alieno an possit quis sigillare.*

1 Relicta † forma antiqua faciendi testamēti, hodie testamentū fieri debet in præsentia septē testiū vnico contextu adhibitorū, & hoc ex iure ciuili, cum subscriptione eorundē testium & testatoris, & hoc ex constitutionibus. Et debent isti testes signa sua testamento appo nere, & hoc ex iure prętorio, & debet exprimi nomē hęredis, & hoc ex consuetudine Iustiniani. Et possunt omnes testes vno anulo testa mētū signare, suo vel alieno. Hoc dicit. Sed intellectus tex. est, quòd
2 olim fuerunt duo genera testamentorū. † Vnū tēpore pacis, & aliud quando homines exibāt ad bellū, & superaddebatur tertium, quod dicebatur per æs & librā. Fiebat enim per emācipationē, id est, per imaginariā venditionē, cū quinq; testibus, & libri pende, & empto- re familiæ. Sed ista testamēta recesserunt ab vsu, & modò testamētū
3 fit, sicut dictū est in summario. Hoc dicit. ¶Notandū † primò, quòd testamētū interpretatur quasi testatio mentis, sicut lapis, quasi lędēs
4 pedem: mutuum, quando de meo fit tuum. Et † valet argu. à nominis interpretatione vel etymologia negatiuè, sed nō valet affirmatiuè, nisi interpretatio vel etymologia esset cōuertibilis cū nomine, quod in terpretatur, vt notatur per Bar. in l ij. §. appellata. ff. si cer. pe. Et hoc modo testamentū capitur generaliter, vt comprehēdat etiam codi-
5 cillum, & tamē nō est testamentū l fi. C. de codicil. Et † potest testa- mentū sic diffiniri, quòd est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suā fieri disponit, vt ff de testa. l. j. Et debet addi, cū institutione hæredis, vt infrà de leg. §. ante hæred. quia sine hæredis institu. nullū dicitur testamen. vt ff. de iu. codicil. l. fi. & in-
6 frà de fideicō. hære. in prin. ¶Notandum † secundò, quò vtile est sci re iura antiqua, quanuis sint correcta, quia ex eis possunt etiā trahi argumēta, vt in gl. l. j. ff de cōiungen. cum emancipato liberis. Ideò licitum est scire & allegare ius correctū, ad declarationē iuris noui, non

7 non autē ad decisionē, l.j.in prin.de lati.lib.tollē. ¶Notandū † tertiò, ꝙ forma testamenti faciēdi est ista. Nam primò testator debet scribere, p se, vel per aliū, voluntatē suā. Deinde debet illā scripturā producere corā septem testibus, vel octo, si testator sit ignarus literarū. Nec oportet, ꝙ testes sciant, quid in scriptura continetur. Pōt enim testamen. fieri secretè, sed testes vnà cū testatore debēt se subscribere vnico cōtextu, id est, nullo actu interueniente, l.si nō spe-
8 ciali.C.de testamen. Et † subscriptio testatoris erit ista vel consimilis: Ego talis N. volo hanc schedulam inclusam esse meū testamen. & testatus sum omnia, quæ in ea cōtinentur. Subscriptio aūt testis debet esse talis: Ego N. interfui cū illis alijs testibus, vbi talis dixit, & voluit scriptura hic inclusam esse suum testa. Et deinde testes debent istud testamen. seu illud, in quo est inclusum, sigillare, vno vel plurib. sigillis, suo vel alieno, vt colligit ex isto tex. & latius in l.iubemus.cū gl.C.de testa. Posteà istud testamē. sic clausum, debet custodiri, vsq; post mortē testatoris. Qualiter aūt debeat tūc publicari, [illegible] p Bar.in l.ij.ff.quēadmo.testa.aperiatur. & p alios doc.in l.pu b[illegible]i.C.de testa. Et † melius est testamentū fieri secretè, q̄ apertè, p[illegible]o. Primū ad vitandū odia, quæ possent nasci cōtra testatorem, [illegible]qui scirent, ꝙ essent tam mōdicū recepturi ex tali testamēto. Secu[illegible]o, [illegible] illi, qui multū sunt recepturi, machinētur in mortem testa[illegible] Et qñ notarius interest factioni testamenti, tūc debet ista obser[illegible], alioquin punit de falso, & multò magis, si dicat aliquā solennita[illegible] interuenisse, quæ nō interuenit, vt in glo.in d.l.iu
10 bemus. ¶Notandum † quartò, ꝙ hodie expresśio nominis hæredis, nō est sic necessaria, sicut fuit iure isto, vt in Auth. vt spōsal.lar. §.quia verò.colla.ix.quæ habetur Auth.vt non obseruato. C.de testamen. Et qñ notarius vocatur ad faciendū testamen. tunc non debet ipse interrogare à testatore, vis istum esse hæredē: vel vis illi tātum legare? sed debet audire voluntatē testatoris, & illam conscribere. Nam si testator esset multū infirmus, & notarius esset adhibitus per illum, qui reciperet multa cōmoda ex testamento, & notarius quæreret ab infirmo, vis istum esse hęredē: vel ei tantū legare? non valeret testamentū, vt vult Bald.in d.l.iubemus.C.de testa. Et hoc propter fraudem, quæ posset contingere, quia multum infirmi sæpe respondent ad interrogat[illegible], quæ ex seipsis non dicerent. Secus tamen esset, si iste notarius esset adhibitus ab ipso infirmo, ad hoc vt
11 suggereret ei. ¶Notandū † finaliter, quòd quis potest sigillare alieno sigillo, vt hic colligitur. Dicit tamen Specula in titul.de procurato. §. videndum. versiculo sed nota, quòd tunc debet exprimi istud sigillum esse alienum. vt sic dicendo, in huius rei testimonium

sigillum illius N. præsentibus apposui, quia propriũ sigillum nõ habui. faciunt notata per Bart. in l. ad testamentũ. §. si ab ipso. ff. de testamen. ¶Opponitur cõtra prædicta, & videtur, quòd ex antiquis iuribus non possunt sumi argumẽta, ꝑ glo. in l. j. in princ. C. de lati.
2 liberta. tollen. Solut. Duplicia † sunt iura antiqua correcta. Nã quædam sunt clausa in corpore iuris, & de illis loquimur hîc. Et quędã sunt extra corpus iuris, & de illis loquitur glo. allegata in opposi. nã allegans illa iura punitur pœna falsi. vt in d. glos. dicitur. l. vnica. §. hunc igitur. C. de Iustiniano Co. confir. Ex ratione tamen illorũ iurium potest sumi argumentũ, vt notatur in c. fraternitatis. extrà de hæreti. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd in testamento ista solennitas, quæ dicta est, nõ necessariò obseruatur, per l. si non specia li. & per §. ex imperfecto. in l. hac consultissima. & ꝑ l. fi. C. de testa. & per c. cũ esses. extrà de testamen. Solutio. Ista solennitas regulariter est obseruanda in testamento, sed ex priuilegio iuris vel hominis ista solennitas non necessario obseruatur, vt in legibus in oppositũ allegatis, & hoc de iure ciuili. De iure autẽ canonico potest testamentũ fieri cum duobus testibus coram presbytero, vt in c. cùm esses allegato in oppositum. ¶Opponitur tertiò, & videtur, quòd nõ oportet etiam de iure ciuili, & regulariter, ꝙ testes adhibeantur & cõscribant vnico cõtextu, nullo actu interueniente, per l. hæredes palàm. §. vno contextu. ff. de testamentis. Solutio. In illa lege dicitur, quòd benè potest interuenire aliquis actu naturę, vel actus pertinens ad factionem testamenti, vt calefactio cæræ, vel proiectio cinerum super scripturam. Sed quod hîc dicitur, debet intelligi nullo actu extraneo interueniente, & non necessario.

§. *Testes.*

1 *Diuisio huius §.*
2 *Testes in testamento qui esse possint. & qui non. nu. 8.*
3 *Testamenti factio, actiuè & passiuè capitur.*
4 *Mulier non potest esse testis in testamento. Et quid ita.*
5 *Seruus non potest esse testis in testamento Et quid in monacho.*
6 *Impubes non potest esse testis in testamento: Et in quibus possit.*
7 *Damnatus à lege, vel à Iudice crimine læsa maiestatis, vel legis Iulia vel hæresis, non potest esse testis in testamento nec etiam potest testari.*
9 *Mulier an possit esse testis in criminalibus. disting.*
10 *Hermaphroditus, an & in quibus possit esse testis.*

1 Hîc est secunda pars principalis istius tituli, & subdiuidit † in sex particulas. In prima declaratur, quales debẽt esse testes in testamento. In secũda ibi, sed cùm aliquis. soluitur vnum dubiũ. In tertia ibi, pater.

pater.declaratur qualiter patria potestas nō impedit testimoniū in testamento extranei. In quarta ibi, in testib.declaratur quō filius & pater simul possunt esse testes. In quinta ibi, neq;. declaratur quomodo existens in ptāte testatoris, vel econtrà, non pōt esse testis. In sexta ibi, legatarijs.quō legatarij pos̄sūt esse testes. Prima pars sum
2 matur sic: † illi possunt esse testes in testamento, cum quibus est testaméti factio. Sed mulier, impubes, seruus, furiosus, mutus, surdus, & cui interdictū est bonis, & quem leges faciunt intestabilem, non
3 possunt esse testes in testamento. Hoc dicit. ¶Notandū † primò, ꝙ testaméti factio capitur hic passiuè, licet interdū etiā capiatur actiuè, vt infrà de hæred.qualita.& differentia.§.testamenti. ¶Notan-
4 dum † secundò, ꝙ mulier nō potest esse testis in testameto, vt hic & ff.de testa.l.qui testamenta.§ mulier. Et ratio est, quia in testamentis sunt multæ subtilitates, quarū intellectus mulieris, qui est vagus & instabilis, non est capax, vt C.de fideicōmis.l.fi. Potest ergo mulier in alijs bene esse testis, etiā in codicillis, vt in gl.in d.l.qui testamento.in §.mulier. Imò pōt mulier esse testis in criminalibus causis, vt in l.ex eo. ff.de testib. Sed non pōt mulier esse testis in causis feudalibus, vt in c.j.qui testes sunt necessàrij ad probandū inuestitu-
5 ram.colla.x.de feudis. ¶Notandū † tertiò, quod seruus non potest esse testis in testamento, vt hic dicitur. Monachus tamen bene pōt esse testis in iudicialibus, vt in Auth.si dicatur testis.C.de testis.Sed tunc requiritur licentia superioris sui, aliàs testimoniū suū est ineffi cax, vt notat Specula.in tit.de testi.in §.j.versi.itē excipitur. & habetur in c.cū tuas.& in c.nuper.extrà de testi. ¶Potest etiā monachus esse testis in testamento, si habeat licentiā superioris, quia potest esse executor testamenti.vt in c.si de testamen. li.vj.& in clemē.vnica. eo.tit. Ex quo patet, ꝙ si esset aliquod instrumentū factum, vbi monachus esset testis, sine licentia superioris sui, tale instrumentū non valeret, nisi essent sufficientes alij testes inserti cū illo.& ex isto pos-
6 sent improbari valde multa testamenta. ¶Notandū † quartò, quòd impubes nō pōt esse testis in testamento, vt hic.nec iuuenes possunt iurare, nisi in xiiij.anno, vt in c.paruuli.xxij.q.v.ergo etiā non possunt esse testes. Sed hic impubes factus pubes bene pōtest testimonium ferre de his, quæ vidit in pupillari ætate, maximè de his quæ vidit quando fuit proximus pubertati, siue doli capax, vt ff.de verb. signi.l.notionē.§.instrumentorū.& no.in gl.& C.de hære & Manichæ.l.quoniam. [illegible] aliqui dicant, quòd nō potest de his ferre testimonium, quia [illegible] ete concepit, vt in l.minor. ff.de seruis exportan.Nec est simile de seruo, prout allegatur hic in gl.quia seruus ita discretè cōcipit, sicut liber. Sed hoc debet intelligi de his, quæ pu-

pillus vidit, quando fuit proximus infantiæ, & ita seruāda est prima opinio, s. si proximus est pubertati. ¶Notandū † finaliter, ꝙ ille, qui
7 est dānatus à lege, vel à iudice, de crimine læsę maiestatis, vel legis Iuliæ, vel etiā de hæresi, non pōt esse testis in testamēto. Nec valet etiā suū testamentū. imò irritatur prius factū, vt ff. ad le. Iul. maie. l. fi. & C. ad leg. Iul. maie. l. fi. & in Auth. credentes. C. de hær. & Ma-
8 nich. † Nec etiā ille, qui propter crimen prohibetur testamentū facere, vel qui passus est muliebria, pōt esse testis in testamento, vt in l. is. cui. ff. de testa. Infantes tamen de alijs criminibus bene possunt esse testes in testamento, vt notatur p Bar. in l. is cui. §. j. ff. de testa-
9 mē. & probatur per l. j. C. de secundis nuptijs. ¶ † Opponitur cōtra prædicta, & videtur, quòd mulier non pōt esse testis in criminalib. per l. qui accusare. ff. de accusa. Solutio. ¶Duplicia sunt crimina, quædam enim sunt publicia, pro quibus infligitur mors vel abscisio mēbri, & in illis criminibus mulier non pōt esse testis, vt in l. al-leg. in opposi. sed in alijs bene pōt, vt in secundo notabili dictū est. ¶Sed replicatur, & videtur, quòd etiam in alijs non pōt esse testis, per c. forus. extrà de verbo. signifi. Solut. Illud c. forus. loquitur de iure canonico, secundum quod mulier non potest esse testis, nisi in
10 inquisitionibus & denuntiationibus. † Et quod dictū est de muliere, etiam debet intelligi de Hermaphrodito, id est, de illo, qui habet vtrūq; sexum, si plus sequatur naturam mulieris, quàm viri, secus si plus sequeretur naturam viri, vt ff. de statu homi. l. quæritur.

§. *Sed cùm aliquis.*

1 *Testis putatiua idoneitas, in testamēto, non nocet testamēto, quanuis posteà cōperiatur minus idoneus. Et quid ita. Et de quo testamēto id intelligatur. nu. 2.*
3 *Opinio communis, an præferatur veritati.*
4 *Testis idoneitas quando attendatur. distīng.*

Hic soluitur vnum dubiū, & summatur sic: Testamentū in quo seruus, qui putatur esse liber, tēpore factionis testamenti est testis, valet, licet posteà appareat eum fuisse seruum. h d. ¶Notandum pri-
1 mò, † quòd putatiua idoneitas testis in testamēto nō nocet testamēto quanuis posteà ille testis reperiatur in idoneus. Nam cōmunis error facit ius, & opinio quandoq; præfertur veritati. vt ff. de leg. j. l. iiij. in prin. & quòd si quis. & ff. de offi. [illegible] l. Barbarius. Et non oportet, ꝙ omnes habeant illā opinion[illegible] est, ꝙ maior pars sic opinetur, vt ff. ad municip. l. quod m[illegible] patet, ꝙ si dicatur, omnes sciūt, hoc nō debet intelligi [illegible] simpliciter, sed de maiori parte illorū, qui verisimiliter debe[illegible], vt vicini & propinqui, vt notatur in l. omnes. C. sine cen[illegible]. & reliquijs fun.

compara-

cōpara.non poſ & per Bar.in l.j.§.nunciatio.ff.de noui oper.nunci. Patet etiā ex iſto, quòd ſi notarius rogatus ſit de cōficiendo inſtrumento, & poſteà ſit inhabilis ad actum notariatus, nihilominus tamen pōt iſtud inſtrumentū conficere.vt nota. per Bar.in l.ad teſtamen.§.j ff.de teſtibus, & per dominū Iano. in c.fraternitatis. extrà
2 de hæret.& p gloſ.in c.vt officiū de hæreti.lib.vj. ¶Notandū † ſecundò,quòd licet glo.hic & in l.fin.C.de edic diui Adriani.tollen.in verb.prima figura, & l.in donationi. C.de dona. videatur velle, ꝙ iſtud ſolùm intelligitur de iure in teſtamento ſcripto, & nō in teſtamento nuncupatiuo, niſi de conſuetudine, quia in teſtamento ſcripto teſtes ſolum habent cognoſcere ſigilla & ſubſcriptiones, ſed in teſtamento nuncupatiuo habent deponere de ſubſtantia teſtamenti,vt notatur in l.j.C.de teſtam.melius tamen dicitur,quòd iſtud intelligitur etiam in teſtamēto nuncupatiuo, & quòd etiam ibi ſufficiat putatiua idoneitas teſtis tēpore factionis teſtamenti: vt notatur
3 in d.l.j.C.de teſta. ¶Opponitur † contra prædicta,& videtur,quòd opinio nullo modo debet præferri veritati, p §.ſi quis rem. infra de lega. Solut. Aut concurrunt opinio & veritas ſingularis, quo caſu veritas ſemper præfertur opinioni. Aut cōcurrūt veritas & opinio vniuerſalis, quo caſu præfertur opinio veritati, maximè,quando p opinionē ampliatur fauor, prout eſt hìc, quia teſtamentū eſt valde fauorabile. ¶Opponitur ſecundò, & videtur,ꝙ putatiua idoneitas teſtis non ſufficit tēpore factionis teſtamenti, quia idoneitas teſtis debet eſſe tempore depoſitionis,p l.iij.§.duę cauſæ.ff.ad Carbonia. & not.in verbo,eandē fidem, in gloſ.& facit gio.in c.quoniā frequē
4 ter.ſuper verb.ſubtrahatur.extrà,vt lite nō conteſt.Solutio. † Duplices ſunt actus. Quidā ſunt, in quibus teſtes non ſunt præciſè neceſſarij,vt in contractibus, & in illis inſpicitur idoneitas teſtis tempore depoſitionis,vt in l.cōtrahitur.ff.de pigno.act. Alij ſunt actus, in quibus teſtes ſunt de ſubſtantia & ſolēnitates actus: vt eſt actus teſtandi,& in his retrotrahitur conditio teſtis ad tēpus,quo teſtis fuit adhibitus, vt notatur in l.fin.in gl.in verbo,poſitionib. C.de edic.diui Adrian.tollen.& in l.ſi nō ſpeciali.C.de teſtam.¶Opponitur finaliter,& videtur, ꝙ iſtud teſtamentū non debet valere,per Barto.in l. actuarijs.C.de nume.& actua.lib.xij. vbi dicit,ꝙ ſi quis credatur officialis,& non eſt,vel notarius, & nō eſt,& ſic de alijs,acta per iſtos nihil valent.Solutio. Ille caſus nō eſt iſti aduerſus,ſed eſt ab iſto diuerſus, quia aliud eſt aliquem ęſtimari eſſe in aliquo officio, in quo nō eſt,& aliquem aſſumi ad aliquid, ad quod non eſt idoneus.Nam primus nō habet tit.& ergo acta per eum non valent. Sed ſecundus eſt ad hoc aſſumptus,licet ex cōditione ſua, ſi ſciret,eſſet inhabilis.

§. Pater.

§. *Pater.*

1 *Pater potest esse testis cum illo, qui in sua potestate est. Item duo fratres, in potestate patris. & nu.2.*

3 *Pater & filius, quando sint vna persona: & quando duæ.*

1 Pater potest†esse testis cum illo, qui in potestate sua est. Similiter duo fratres qui sunt in potestate eiusdē patris, possunt esse testes in testamento alicuius extranei, quia plures ex vna domo possunt esse

2 testes in alieno negocio. Hoc dicit. ¶Notādū† quòd ratio dubitationis fuit, quia posset videri, quòd illi qui essent de vna, domo, conferrēt inter se, & ita præmeditatos & falsos sermones possent proferre, vt in l.iij.§.vt magis.ff.de testi. Sed in illo nō obstāte possunt esse testes, vt hîc decidit, quia licet possent hoc facere, propter hoc tamē non sequitur, quòd faciēt, nec inualidatur testimoniū per hoc, quòd testes cōferūt inter se. licet inualidetur, si pars instruat testes. ¶Op

3 ponitur†contra istud, & videt, quòd pater & filius non possunt esse duo testes, quia sunt vna persona, per l.fi.C.de impub.& aliis substi. Solu. Verum est quòd pater & filius in quibusdam cōputantur pro vna persona. Nā si Titio & filio eius vnà cū Sempronio extraneo, legetur aliqua hæreditas, tunc Titius & filius suus solùm habebunt medietatē, & Sempronius solus habebit aliā medietatē, vt in alleg. l.fi. Sed ad testimoniū ferendū pater & filius cōputantur duæ personæ, vt hîc, & in l.pater & filius ff.de testibus.

§. *In testibus.*

1 *Testimonium domesticum, non valet. Et cur ita nu.5. Limit.nu.4.*

2 *Filius an possit esse testis in testamento patris. Et nume.9. Et quid econtrà.numero.3.7.*

6 *Coloni & adscriptitij, dicuntur domestici.*

8 *Paganus quis.*

1 Qui est†in potestate testatoris, non potest esse testis in eius testamento. Et si filiusfamiliâs miles post missionem de castrēsi peculio velit facere testamentū, pater suus, vel qui in potestate patris est, nō potest esse testis, quia domesticū testimoniū non valet. Hoc dicit.

2 ¶Notandū†primò, quòd filius nō potest esse testis pro patre, quando patri aliquid acquiritur, vel in proprio facto patris, vt hic & in l.parēte.C.de testib. Sed si nihil acquireretur patri, nec ageretur de facto proprio patris, filius bene posset esse testis pro patre suo, vt notatur per Bar.& per gl.in l.qui testamento.§.quæcunq; autem.ff.de testa. Et idem est de filio emancipato, & de filio existente in potestate, vt in d.l.parentes.C.eo. Idem etiam est de filio spurio. vt notat

3 Barto.in l.ad tutelas.ff.de capitis diminutione. Sed † econtrà, pater non

non poteſt eſſe teſtis pro filio ſuo, licet etiã nõ agatur de facto proprio filij, vel nihil ſibi acquiratur, vt in gl. in l. qui teſtamento. §. quę cũq; autem. ff. de teſtamen. Secus tamen in patre prælationis, nam epiſcopus põt eſſe teſtis in cauſa capituli ſui, ſi habeãt bona diſtincta, vt notatur in c. cùm nuncius extrà de teſtibus. Secus etiã eſt de patre ſpirituali, nã ille poteſt eſſe teſtis pro filio ſuo, & econtrà, quia iſtud edictum eſt prohibitoriũ, & nullibi hoc prohibetur, vt l. j. no-
4 tatur. ff. de teſtib. ¶Notandum † ſecundò, quod domeſticum teſtimonium non valer, vt hic, & C. de teſti. l. ij. & in c. in literis. extrà de teſtib. quod verum eſt pro domeſtico, ſed bene valet contra domeſticum, de conſenſu partis aduerſæ, vt notatur in d. l. ij. Valet etiã ad probandã innocentiam patrisfamiliàs, vel ad probandum illa, quia ſecretè fiunt in domo, vt in l. conſenſu. §. ſeruis. C. de repudiis. Valet etiã, ſi vnus domeſticus litiget contra condomeſticum ſuum, quia tunc tertius domeſticus poteſt eſſe teſtis, & valet ſuum teſtimoniũ ratione paritatis, vt in l. non ſolũ. §. de vno. ff. de ritu nuptia. Valet etiã in extraiudicialibus, de conſenſu partium, vt arg. in l. ſciendũ. iũcta gl. ff. de vſu. Satis tamen eſt, ſi paterfamiliàs velit producere familiarẽ ſuum ille poteſt ferre teſtimonium, ſi actu nõ ſit familiaris. Et ideò, ſi paterfamiliàs vellet talẽ producere, debet illi dare licẽtiã, vt in l. iij. § duę cauſæ. ff. ad carbonia. Si tamen iſte daret licentiam in fraudẽ, quod patet quando facto teſtimonio ſtatim recipit eum, tunc non valeret teſtimonium, vt in l. j. §. item Nummio. ff. de
5 quæſtionibus. & ibi per Bartolũ. Ratio autem, † quare non valet teſtimoniũ domeſticum, eſt propter affectionem, & etiã, quia multi non auderent aliud dicere, quàm ſecundum voluntatem patrisfamiliàs, vt in l. ſi poſtulauerit §. iubet. ff. ad legem Iuliã, de adulteriis.
6 Et † dicuntˀ igitur coloni & adſcriptitij etiam domeſtici. licet non morentur in domo, vt C. de his qui ad eccleſias confugiunt. l. fi. §. ſanè enim. & l. pridem. C. de quæſtionibus. Similiter vxor dicitur domeſtica, vt ſuprà de vſu & habita. §. item is. & omnes ſeruiens dicũtur domeſtici, vt in l. reſpiciendũ ff. de pœnis. & dicit Bal. quòd etiã
7 ſpõſa eſt domeſtica, in l. ij. C. de teſtibus. ¶Notandũ † finaliter, quòd notanter dicitur hic de filio milite faciente teſtamentũ poſt miſsionẽ, quia ſi faciat in expeditione, tunc pater bene poteſt eſſe teſtis. l. milites in expeditione. ff. de militari teſtamento. Sed poſtquã iterũ eſt in domo, tunc facit teſtamentũ ſicut paganus, vt in titulo proxi.
8 § j. † Et eſt paganus omnis ille, qui nõ eſt miles. ¶Opponitur ſic, & videtur, ꝙ pater bene poteſt eſſe teſtis pro filio, per l. etiã matris. ff. de proba. & per c. videtur extrà, qui matrimoniũ accuſare poſſunt.
9 Solutio. Verũ eſt, † quòd parentes regulariter nõ poſſunt eſſe teſtes

pro

pro filiis, vt dictum est. Sed bene in aliquibus casibus, vt in ætate probanda, & hoc vult dicta l. etiam matris. In oppositum allegata, vel etiam in matrimonialibus causis, vt de consanguinitate, vel in causa parentelæ & hoc vult c. videtur.

§. *Sed neque hæres scriptus.*

1 *Homines contingentes se per existentiam in potestate, sunt triplices: quorum nullus potest esse testis in testamento, in quo hæres est institutus.*

3 *Frater, an possit esse testis pro fratre. disting nu 3.*

Summatur sic: Reiecto iure antiquo, hodie hæres institutus in aliquo testamento, vel qui in potestate eius est, aut eũ in potestate habet, vel fratres existentes in potestate eiusdẽ cum ipso hærede, non potest esse testis in illo testamẽto. Hoc dicit, & patet intellectus tex
1 tus, vsq; ad §. legatarius. ¶Notandũ † primò, q; hic ponuntur triplices homines, qui cõtingunt se per existentiã in potestate, quorũ nullus potest esse testis in testamento, in quo hæres, quẽ aliquo istorũ modorum cõtingit, institutus est, quia agitur de eorum lucro, & dãno, vt ff. quando appellan. sit l. j. §. in propria. Agitur etiam eorũ propriũ negotium, & nemo potest esse testis in facto suo proprio,
2 vt C. de testi. l. omnibus. ¶Notandũ † secundò, q; frater emancipatus bene potest esse testis pro suo fratre, nõ inuitus, vt charitas obseruetur, sed volẽs: vt in l. parẽtes. C. de testibus. & in c. literas. & notatur per glossam in verbo, de fratre extrà de præsumptio. & ideò notarius in testimonio fratris debet scribere, quòd iste est testis ad
3 hoc rogatus, & volẽs factus est testis. ¶Opponitur, † & videtur, quòd frater nullo modo potest esse testis in causa fratris, per legem Corneliam. ff. de iniuriis. Solutio: Duplex est causa, scilicet ciuilis & criminalis. In causa ciuili frater potest esse testis, sicut dictum est. Sed in causa criminali, nullus coniunctus vsque ad septimum gradum, potest esse testis, vt in l. oppositum allegata. & in c. licet. extrà de testibus. & in c. postremò. extrà de appella.

§. *Legatarius.*

1 *Legatarij & fideicõmissarij, & eis cõiuncti, an possint esse testes in testa mẽto.*

2 *Legatarij & fideicommissarij, an hodie differant.*

3 *Testibus in testamento, an possit aliquid legari. Et an scribentibus.*

4 *Testis potest esse in testamento existens in eius potestate, qui potest esse testis.*

5 *Fideicommissarius, est duplex.*

6 *Socius, an possit esse testis pro socio. disting nu. 7.*

1 Legatarij † & fideicommissarij, necnon eis coniuncti, id est, qui in potestate eorum sunt, vel eos in potestate hab[illegible]t, possunt esse testes
2 in testamento. Hoc dicit, & patet intellectus. ¶Notandum † primò, quòd

quòd olim erat differentia inter legatarium & fideicommissariũ, vt infrà, de fideicommissa. hæredita. §. præterea. Sed modò non est differentia, vt infrà de legatis. §. sed nõ vsque. Est autem legatarius is, qui recipit legatum. Et fideicommissarius est ille, quando dico, fili ego peto quòd tu des Ioan. sex florenos, tunc ipse est fideicommissarius & singularis. Sed fideicommissarius vniuersalis est, quando ego dico, fili peto, quòd petis Ioan. mediam partem totius hæreditatis, sed rogo, vt detis tantum pauperibus. ¶Notandum † secundò, quòd quidam dixerunt istum textum intelligi, quando legatum esset repetitum à succedentibus ab intestato. Et de illa opinione videtur esse Ioan. And. in c. insuper. extrà de testibus. & in c. Raynaldus. extrà de testam. vbi vult quòd legatarius non potest esse testis, nisi in eo casu: quo legata valerent irritato testamento. Sed melius est dicere, quòd legatarius potest esse testis, etiã extra illum casum quia legatarius nõ est successor iuris, vt hîc dicitur, sed rei sine aliquo onere, vt ff. manda. l. si hæreditatem. Ex quo patet, quòd testibus in testamento bene potest aliquid legari, vt in l. si quis ita. ff. de rebus dubiis. similiter dictantibus testamentum, vt in l. dictãtibus. C. de testamen. & in glo. d. l. si quis ita. Sed scribentibus testamentũ nihil potest legari, vt in l. ij. C. de his, qui sibi in testam. adscribunt. Et ratio est, quia possent facere fraudem, nisi testator propria ma-
4 nu se subscriberet. ¶Notandum † tertiò, quòd quando aliquis potest esse testis, in testamento, tunc ille, qui est in potestate sua, etiam potest esse testis in eodem testamento. Et ideò, quia notarius habetur pro teste, filius notarij bene potest esse testis, vt ff. de testamen. l. Domitius. ¶Opponitur sic contra prædicta, & videtur quòd fideicommissarius nullo modo potest esse testis in testamento,
5 per §. restituta. infrà, de fideicommiss. hæredit. Solutio. † Duplex est fideicommissarius, scilicet singularis & vniuersalis. Modò fideicommissarius vniuersalis non potest esse testis, quia est loco hæredis, & est successor iuris, vt dicitur in §. allega. in opposit. Sed iste textus loquitur de fideicommissario singulari. ¶Sed
6 † replicatur, & videtur, quòd etiam fideicommissarius singularis vel legatarius non possit esse testis, quia agitur suum factum proprium, in quo nemo potest esse testis, & etiam agitur de suo lucro & damno, per l. omnibus. C. de testibus. Solutio. Istud est speciale in legatario & fideicommissario fauore vltimæ voluntatis, quæ debet præualere, quando est legitima, vt in l. cum quæstio. C. de lega. Vel potest dici, ꝙ istud intelligitur, quando agitur de viribus testamen. inter hæredẽ & inter alium, qui agit cõtra testamentũ, vt tunc legatarius vel fideicommissarius possit esse testis, vt hîc, aliàs non

vt in l.

vt in l.contraria.Ex quo patet, quòd socius potest esse testis pro socio suo. ¶Sed contra hoc opponitur. per l. quoniam. C. de te-
4 sti.Solutio.† Vel socius est alterius socius in omnibus bonis,& tunc nõ potest esse testis,vt in l.quoniam.vel est socius in aliqua re tantùm,& in illa etiã non potest esse testis,sed quo ad alias res, in quibus non habet societatem,bene potest esse testis,non tamen in criminalibus,vt in c.veniens. extrà testi. & in c.fi.extrà de accusa.

§. *Nihil autem interest.*

1 *Testamentum potest scribi in quacunque materia. Et idem si pluries scribatur, an scripturæ sint æquè principales.disting.nu.4.*
2 *Instrumenta plura an possint fieri de vno contractu,æquè principalia.*
3 *Testamenta diuersa an possint contineri in vna scriptura.*

1 Testamentum† potest scribi in quacũque materia,& vnum testamẽtũ potest pluries scribi,vt quęlibet scriptura sit principalis.Hoc
2 dicit,& patet intellectus tex. ¶Notandũ† primò,ꝙ sicut de vno testamẽto possunt fieri plures scripturæ æquè principales,vt hîc : ita possunt fieri de vno cõtractu plura instrumẽta æquè principalia,vt in glos.in l.vnum.ff.de testamen.Et hoc est,quod habet quotidiana practica,cùm à notario quis petit instrumentum , vel instrumenta.
3 ¶Notandum† secundò,ꝙ sicut de vno testamẽto possunt fieri plures scripturæ,vt hîc dicitur,sic in vna scriptura possunt cõtineri diuersa testamenta,vt in l.plures.ff.de vulg.& pupil.substi.Et ideò si vir & vxor faciũt testamentũ simul,non est vnũ testamẽtũ,sed sunt duo testamenta.Et ergo altero mortuo potest superstes testamentũ quo ad partẽ suam adhuc reuocare,vt in l.iij.ff.de adimẽ.& trãsfe.lega. ¶Opponitur contra prædicta,& videtur , ꝙ plures scripturæ de vno testamẽto nõ sunt æquè principales,per glo.hîc quę allegat §.sed hoc insuper.in Authẽ.vt spõsa.larg.colla.ix.& per l.j.§. si quis ex duobus.ff.de bonorum possessio. secundum tabu. Solutio.
4 Aut† istæ scripturæ fiunt,vt quælibet habeat subscriptionem & alia necessaria,& vna exẽplificatur ex alia,& tũc sunt ęquè principales, vt hic dicitur. Aut vna exẽplatur ex alia,& interdum per alium scriptorẽ.Et tunc prima est principalis,cui plus creditur,& alia dicitur esse copia.& illi nõ tantũ creditur sicut primæ,& sic illæ scripturæ non sunt æquè principales. Et hoc volunt iura in oppositũ allegata vt latius notatur in Authen si quis in aliquo documẽto. C.de eden.

§. *Sed hæc quidem.*

1 *Testamentum nuncupatiuum,potest fieri sine scriptura.*
2 *Testamentum an possit stare, sine testibus.*
3 *Notarius debet scribere testes fuisse scriptos.*

Test

4 *Testamentum scriptum & nuncupatiuum potest fieri simul.*

1 Testamentum†nuncupatiuum potest fieri sine scriptura.exprimẽdo voluntatẽ corã septẽ testib9.Hoc dicit,& patet intellectus text.
2 ¶Notandum†primò,quòd in testamẽto interdũ nullus est testis, vt si miles in expeditione tẽpore mortis faciat testamentũ suũ,vt C de testa.mil.l.milites.Dicũt tamẽ aliqui,quòd ibi requirũtur ad minus duo testes,vt ff.de mili.testam,l.Lucius.Interdũ autem sufficit vnus testis,vt in testamento Imperatoris,vt C.de testa.l.omniũ. Interdũ sufficiunt duo testes,vt quando fit testamentũ inter liberos,vt C.de testamen.l.hac cõsultissima.Interdũ tres vel quatuor, vt in l. si non speciali.C.de testamen.Interdũ quinque,vt in testamẽto rustici, vt C.de testamen.l.fin.§ sin autem.Interdũ septem, vt suprà eod. §. j. Interdum etiam requirũtur octo.vt notatum est suprà eod.§ j.& in
3 testamento cæci,vt C.eo.l.hac cõsultissima. ¶Notandũ†secundò, quod notari9 debet scribere,quòd testes sunt rogati.Si enim hoc nõ esset scriptũ,præsumeretur quòd non essent rogati,& hoc esset in diminutionẽ solennitatis testamẽti,vt notat Bar.in l.hæredes palàm. §.in testamen.ff.de testamen.& in Auth.de testibus.§.& licet.in fin. colla. vij. Sed non oportet,quòd notarius sit rogatus,& ideò hoc nõ est scribendũ,etiam præsumitur,quòd rogatus sit, licet non scribatur,vt notat Bar.in l.sciendũ.ff.de verb.oblig. ¶Notandum finali-
4 ter,†quòd licet testamẽtũ sit scriptum,potest tamen bene esse nuncupatiuum.si scilicet fit scriptum,non propter substantiã testamẽti, sed ad habendum probationes.Et istud testamentũ non requirit subscriptiones testium,siue sigilla.Et ista scriptura legitur coram testibus.Ex quo patet,quòd est possibile facere testamentum, scriptum & nuncupatiuum simul.

DE MILITARI TESTAMENTO

TITVLVS XI.

1 *Miles vt quis sit,sex requiruntur.*
2 *Doctor,an præferatur militi.disting.*
3 *Diuisio huius tituli,in sex partes.*

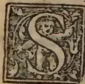

Vprà dictum est,de testamẽtis in generali:sed quia testamenta militum priuilegiantur:ideò hîc consequenter tractatur de testamento militis. ¶Notandum †ergo circa rubricã,quòd ad hoc quòd aliquis sit miles, requiruntur sex cõditiones,vt ff.ex quibus causis maiores.l.penulti.& in Authenti.de manda.princip. §. finali. collatio. &iij. patent in his versibus:

t In brac

In brachiis stigma, iurans, examen, & ensis,
Matricula, faciunt militem, non negotiator.

Nam primò requiritur, quòd miles non sit negotiator, sed de nobili progenie, vt C. de re milit. l. neminé. & C. negotiatores ne militét. lib. xij. Secundò requiritur, quòd examinetur, an sit idoneus ad militiam, vt C. qui milit. nō poss. l. j. lib. xij. Tertiò, quòd iuret nō vitare mortē pro republica, nec fugere à vexillo, vt ff. de mili. test. l. penulti. & ff. de his, qui notā. infa. l. ij. §. miles. Quartò, vt cingatur ense, vt ff. de milita. testa. l. penult. Quintò, debet recipere aliquā notam, seu aliqua stigmata in brachiis; insignū militiæ, vt C. de fabricen. l. iij. Sextò, debet scribi in matricula cū aliis militibus, vt ff. de mili. testament. l. ex eo. Et fiūt milites à principe de iure, licet ex cōsuetudine
2 vnus miles faciat alium, vt in dicta l. ex eo. notatur. ¶Notandū† secundò, ꝙ Doctor in actibus, in quibus requirit̄ discusio iuris, præfertur militi, sed in exercitiis militaribus prefertur miles, vt notāt Doct. in l. j. C. de offi. vica. & facit c. cū ad verū. xcvj. dist. Sed in actibus indifferētibus præfertur doctor militi, quia plus conferūt ad rē publicā iura, quàm arma, vt notatur suprà in proœmio huius libri.
3 §. imperatoriā. † Diuiditur autē præsens titulus in sex partes. In prima declaratur priuilegiū militis, circa formā testamenti. In secūda ibi, sed & testari declaratur priuilegiū militis in testamento, qui est filiusfamiliâs. In tertia ibi, planè. soluitur dubium, quod in ista materia incidere posset. In quarta ibi, quinimo. declarantur aliqua circa priuilegiū militis in testamēto suo. In quinta ibi, sed & si quis. declarat̄ priuilegiū nō militis testātis, qui posteà factus est miles. In sexta ibi, sciendū. declaratur priuilegiū testādi, de quasi castrensi peculio.

§. *Supradicta diligens.*

1 *Testamentum militis existentis in expeditione, valet: deficientibus etiam testamenti solennitatibus.*
2 *Milites quadruplex habent priuilegium, circa testamentum.*
3 *Milites circa formam testamenti, habent octo priuilegia, quæ vide per discursum.*
4 *Miles habet sex priuilegia, respectu personæ testamentis. Et quod ex parte substantiæ nume. 5.*
6 *Miles non gaudet priuilegiis militaribus, nisi sit in campo.*
7 *Paganus potest quid relinquere concubinæ suæ. Quod nec miles, nec clericus potest.*
8 *Milites an possint esse iudices. disting.*

1 Summatur sic: Testamentū† militis existentis in expeditione valet, licet solennitates supradictæ non obseruentur. Secus si nō sit miles in

les in expeditione. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandũ
2 primò, †quòd quadruplex est priuilegiũ datum militibus in testamento. Primum, ex parte formæ testamẽti. Secundũ, ex parte personæ testantis. Tertiũ, ex parte personæ institutę. Et quartum, ex parte substantiæ testamenti. Quo ad primũ, scilicet formam, miles ha-
3 bet octo priuilegia. †Primum, quia in testamẽto militis sufficiunt duo testes, vel nullus testis requiritur, vt dictũ est suprà, titulo proximo, circa §. finalẽ. Secus in testamẽto pagani, vt suprà titulo proximo. §. j. Secundũ, quia non oportet in testamẽto militis, quòd testes sint rogati, vt infrà eo. §. planè. Secus in paganis, vt suprà titulo proximo. in §. fin. notatũ est. Tertium, quia miles potest scienter præterire filium suum, vt in l. sicut. & in l. si cum in vtero. C. eod. Sed secus in pagano, vt infrà de exhæreda. liberorũ. in princi. & Authen. ex causa. & ibi per Bart. C. de libe. præteri. Quartũ, quia testamentum militis non rumpitur per agnationẽ sui hæredis, vt puta filio instituto mortuo viuo testatore, & nepote præterito superstite, vt l. qui iure militari. ff. eod. Secus in pagano, vt in l. Gallus. ff. de libe. & posthum. Quintum, quia miles potest directè hęreditatẽ dare vel adimere in codicillis, vt l. militis codicillus. ff. eodẽ. Secus in pagano, vt infrà de codicil. §. codicillis. Sextum, quia testamentum militis, citius confirmatur, quàm testamentũ pagani, vt infrà quibus modis testamen. infirman. § non tamen. & infrà eodem. §. quinimò. Septimum, quia miles potest facere testamentũ per substitutionem pupillarẽ filio suo impuberi, non faciendo testamentũ sibiipsi, vt l. miles ita. ff. eodẽ. quod non potest paganus, vt infrà de pupilla. substitutio. in princip. Octauum, miles potest decedere cum duobus testamẽ. vt in l. quęrebatur. ff. eodẽ. quod nõ potest paganus, vt infrà quibus modis
4 testamen. infirmantur. §. posteriore. Respectu† personæ testantis habet miles sex priuilegia. Primũ, quia damnatus de crimine capitali potest de peculio castrensi facere testamentum, si hoc sit sibi in sententia reseruatum, vt notatur infrà eodem. §. quinimò. quod nõ potest paganus, vt in l. qui à latronibus. § primo. ff. de testamen. Secundum, quia miles de statu dubius potest facere testamentum, vt l. ex militari. §. primo. ff. eodẽ. quod non potest paganus, vt l. de statu. ff. de testamen. Tertiũ, miles surdus & mutus potest testari, vt infrà eodem. §. quinimò. quod non potest paganus, vt l. qui in potestate. §. primo ff. de testamen. Quartum, quia miles filiusfamilias potest testari, vt infrà eod. §. proximo. quod non potest paganus, vt infrà titulo proximo in principio. Quintum, quia miles potest directè substituere extraneum, vt in l. centurio. ff. eod. quod non potest paganus, vt infrà de pupilla. substitutio. §. fina. Sextò, quia miles põt grauare

hæredem vltra dodrantem, vt l. in testamento. C. ad leg. Falci. quod nõ potest paganu, vt infrà ad leg. Falc. §. nouissimè. Ex parte personæ institutę priuilegiatur testamentũ mi.itis, quia sufficit capacitas personæ institutæ in testamẽto militis, tẽpore factionis testamenti, quãuis posteà nõ sit capax, vt in l. neque. §. penul. ff. eo. Sed in pagano requirit ir capacitas tribus tẽporibus, scilicet factionis testamenti, morti testatoris, & aditionis hæreditatis, vt in l. si alienũ. §. j. ff. de
5 hæredi. institu. Ex† parte substantiæ testamenti est tale priuilegiũ, quòd miles potest decedere partim testatus, & partim intestatus, vt in l. miles ita, ff. eo. quod non potest paganus, vt infrà de hæred. inst. §. & si vnũ. Et de istis notatur per Bart. in l. neque. §. deportati. ff. eo.
6 ¶Notandũ† secundò, quòd miles habet ista priuilegia, quando est in expeditione, id est, in campo, siue in exercitu, & propter imperitiam vt hîc, & C. eo. l. pen. Sed post missiõnẽ, quando degit citra expeditionum necessitatem in aliis locis vel suis ædibus, facit testamentũ sicut paganus, vt hîc dicitur. quia cessante causa cessat effect⁹. Ex quo patet, quòd si clericus absens à suo beneficio legitimè monit⁹ à suo prælato, vt veniat ad residentiã, & infra certum tempus statutum à prelato iusta causa cessante nõ veniat, potest talis priuari suo beneficio, vt in c. inter quatuor. & in c. si. extrà de cler. nõ resid. & notatur per glo. & Doct. in c. quoniã frequenter. §. porrò. extrà vt lite non contest. & hoc vult Authẽ. generaliter. C. de episc. & cler. ¶Notan-
7 dũ† tertiò, quòd paganus potest aliquid relinquere focarię suę. l. donationes in concubinã. ff. de donatio. tamen miles hoc nõ potest. l. miles. §. mulier. ff. eo. sic nec clericus potest, vt est gl. in l. miles. ff. de re iudi. ¶Opponitur primò contra prædicta, & videtur, quòd incõuenienter dicatur hîc, ꝙ milites habent ista priuilegia propter imperitiã, quia milites possunt esse iudices, ergo nõ sunt imperiti, patet
8 per l. certi. C. de iudi. Solutio. † Milites possunt esse iudices in actib⁹ militaribus, & in similibus, qui non requirũt subtilẽ iuris discussionem: Secus in aliis. Sed iterũ opponitur: Si milites haberent ista priuilegia propter imperitiã, tunc etiã mulieres & minores, in quibus est imperitia, haberent ista priuilegia, propter paritatẽ rationis. Solutio. Imperitia militũ non est sola causa, quare habent ista priuilegia, sed etiã causa est, quia intendunt vtilitati reipubl. Nã si imperitia esset sola causa, tunc æquè bene haberẽt ista priuilegia post missionẽ, sicut quando sunt in expeditione. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd cessante causa, non cessat effectus, per l. j. §. sexum. ff. de postulan. Solutio. Duplex est causa, quantũ ad propositum, scilicet impulsiua & finalis. Iã quando dicitur, quòd cessante causa cessat effectus, intelligitur de causa finali intrinseca. Sed lex illa in oppositũ allega

allegata loquitur de causa impulsiua,qua cessante nō cessat effectus Nam Calphurnia fuit causa impulsiua illius legis, tamen cessante causa illa,mansit constitutio legis.

§. Sed testari.

1 *Filiusfamilias miles,existens in potestate,iure communi potest testari. & nume 2.*

3 *Querela inefficiosi contra qua testamenta non detur.*

4 *Filiusfamilias miles,an testamentum facere debeat, secundum communem formam.*

1 Filiusfamiliās†milēs existēns in potestate,iure cōmuni potest facere testamētū. Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandū primò,
2 †quòd istud est priuilegiū,quo ad personā testatoris.Nā filiusfamiliās paganus existens in potestate,nō potest testamentū facere regulariter,vt infrà tit. proxi.§.j.facit & l.tam is.§.j.ff.de dona.cau.mor.
3 ¶Notandū†secundò,quòd iste filiusfamiliās miles debet obseruare in testamento suo cōmunem formam,quæ in testamētis paganorū obseruatur Non tamen datur cōtra tale testamentū querela inofficiosi testamēti,sicut nec contra testāmentū veterani,vt C.eo.l.fi. §. in his.Nam cōtra quasi castrense peculiū nōn datur querela,quādiu est peculium,vt in l.si instituta.§.de inofficioso.ff.de inoffi.testamē. Contra etiam castrense peculiū non datur querelā.quando tēstamētum est in castris factū,secus si domi,vt hic in gl.notatur.Verū tamen est,quòd hodie in tali testamento debet relinqui legitima,vt in Authen.vt cūm de appel.cognos.§.sed hoc.coll.viij.facit l.sacrosan
4 cto.C.de epis.& cler.& Authen.ex causa.C.de liber. præte. Et†quod hic dicitur,quòd filiusfamiliās miles debet facere testamētū secūdū cōmunē formā,hoc intelligitur,quādo est domi.Si enim esset in expeditione,tūc nō oportet eū seruare cōmunē formā,sed faceret testamentū,vt alius miles,vt ff.eo.l.ex militari.§.j.Potest etiā hodie testari cum consensu patris in aduentitiis,not.in c.pen.de sepul.lib.vj.

§. Planè.

1 *Priuilegium militis debet sic intelligi,vt constet eum fecisse testamentum.*

2 *Miles in expeditione.potest testari duobus testibus adhibitis.Et quid in conflictu,quomodo probabitur testamentum.*

3 *De priuilegio actus,non est disputandum,antè,quàm constet de actu.*

4 *Verba,quæ nec obligationem,nec actionem inducant.*

5 *Testimonium de auditu proprio,valet:alieno,nōn.*

1 Summatur sic:†Testamentū militis non valet,nisi constiterit eum testamētū fecisse. Hoc dicit.Sed intellectus text.est iste,quòd priuilegiū cōcessum militibus in testamēto,debet sic intelligi,vt cōstet eos

testamēta fecisse. Nam similes iocosè diceret, facio te hæredē meū vel relinquo tibi bona mea, non est testamentū. Aliòquin faciliter reperirent testes, qui dicerent post mortē militis eum reliquisse illi bona sua, & ita fierent multę fraudes. h. d. ¶Notandū † primò, q̄ testamentū militis pōt fieri cū duobus testibus, qn̄ est in expeditione, vt ff. de milita. testam. l. Lucius. Et quādo est in cōflictu, tunc nō requiritur aliquis testis, vt C. de testamen. mili. l. milites Sed tunc dubium est, qualiter debet cōstare de testō suò. Et ideò sciendū, quòd miles tunc pōt scribere testamentū suū in clypeo, vel in vagina, vel in terra, & tunc debet sumi probatio per illas literas, quas ipse scripsit, vel p testes, qui viderūt eū hoc scribentē, vel qui audiuerunt eū cōmittentē alteri, vt hoc scriberet, ita notatur p Bar. in l. si à fratre. C. eod. ¶Notandū † secundò, q̄ non est disputandum de priuilegio alicuius actus, nisi primò constet de illo actu, vt hîc patet. Et ideo si statutū sit, quòd instrumenta statim ponantur ad executionē, non prius debet fieri executio, donec cōstiterit de validitate instrumentorū, vt in l. diuus. & ibi notatur p Bart. ff. de milita. testamento. Ex quo etiā videtur sequi, q̄ si dubiū sit, an aliquis inciderit in canonē, si quis suadente, xvij. qō. iiij. hoc est, si cōmisit actū propter quem incidisset, primò debet constare de actu, antè, quàm debeat declarari talis excōmunicatus. ¶Notandū tertiò, † quòd iocosa non obligant, sicut nec verba causa disciplinæ dicta, vt in l. obligationū substātia. §. si. ff. de actio. & obliga. Sic etiam nec verba pp amorē vel affectionem dicta, vt si quis dicat, tu eris filius meus, propter hoc tamē ille non erit hæres, vt l. literæ. ff. de codicil. Similiter verba ex amicitia dicta, vt dicendo, omnia mea tua sunt, quæ cōmuniter sunt verba curialia, nō obligant, vt in ver. & cuius gl. in l. ij. C. in quib. cau. colo. censen. lib. xj. vbi dicit, ego sum tuus, & omnia mea tua sunt, quibus verbis Italici cōmuniter vtuntur, & fa. c. cùm venisset. extra de instit. Et similiter verba iocosa nō inducunt actionē, l. sicut semel. C. de libera. causa. Sic etiā verba recōmendatoria alicuius in epistola, vt in l. si verò nō remunerandi. §. cùm quidē. ff. madati. ¶Notandum † finaliter, quòd testimoniū de auditu proprio, bene valet, sed non de auditu alieno, vt in l. testium. & ibi notatur in verb. præsto. C. de testi. Ex alieno tamen auditu potest probari aliquid non esse in memoria hominū, vt l. si arbiter. & ibi notatur. ff. de probatio.

2 (margin, beside "bona sua")
3 (margin, beside "C. eod.")
4 (margin, beside "lis excōmunicatus")
5 (margin, beside "dum † finaliter")

§ *Quinimo & mutus.*

1 *Priuilegium militare ad quos extendatur.*
2 *Surdus, & mutus quo casu possint testamenta facere. & nu. 7.*
3 *Priuilegiū absentis causa Reipublicæ durat anno, quo ad testamēti factionem.*

4 *Missio,quatupliciter fiat.*
5 *Miles,quibus casibus non possit testari.*
6 *Conditio in testamentis,item in contractibus apposita,retro trahitur.*

1 Summatur sic:Mutus vel surdus miles põt facere testamentũ.† Et priuilegiũ in testamẽto militũ,quo ad formã testamenti,solùm cõceditur militibus militantibus,& in castris degentib.Nã post missionem veterani vel militantes, extra castra debent facere testamẽta sua,sicut alij ciues Romani.Et testamentũ in castris factũ,post missionem,durat per annum. Et si infra annũ testator decesserit,& cõditio apposita est in testamẽto,quæ post annum euenit,valet adhuc testamentũ iure militari. Hoc dicit vsq; ad §.sed si quis.Et patet in-
2 tellectus textus.¶Notandum † primò,quòd licet surdus non possit facere testamentum, si tamen sit miles, potest,vt ff.de milita.testamen.l.iure militari. Similiter mutus siue à casu,siue à natura,miles potest facere testamentum,vt l.discretis.C.qui testa.fac.pos.in fi.& ideò licet priuilegiũ concessum militibus, quo ad formã testamẽti, solùm seruiat eis, quando sunt in expeditione, priuilegiũ tamen eis concessum, quo ad personã testatoris seruit eis, licet non sint in expeditione,quia filiusfamiliàs, surdus & mutus milites possunt facere testamenta, quod pagani non possunt,vt hîc, & in l.Titius.ff.eo. Quando ergo gl.hîc in verbo quinimò, dicit,istud est quo ad substãtiam testamenti,melius diceret,quo ad personã testatoris.¶Notan-
3 dum † secundò, quòd sicut priuilegiũ militis in testamentis, factis in castris,durat per annum:sic etiam priuilegiũ absentis causa reipublicæ,vt non teneatur recipere munera onerosa, vt est tutela,vt suprà de excusa.tuto.& curato.§.item hi,qui reipublicæ. Et priuilegiũ studentis scripti in matricula,durat per quinquenniũ,nõ intrando scholas, si sit legitimè occupatus, vt vult Bart. in l.penul.ff.eo.& priuilegiũ nundinarũ perditur non vtendo decennio,vt ff.de nundi. l.j.facit l.fi.& ibi per Bart.ff.de constitu.princi.& in Authenti.vt nõ
4 fiant pigno.in princi.collatione quinta. ¶Notandum † tertiò,quòd missio potest fieri dupliciter. Vno modo, finito tempore militiæ, quòd durat xx.annis, & tunc vocatur miles veteranus. Alio modò, quando aliquis infra tempus militiæ, ex necessaria causa reuertitur domum. Et quocunque istorum modorũ missio fiat,testamentum in castris factum, durat per annum, si missio sit honesta : sed si ignominiosa, statim desinit valere testamentum, vt in l.testamen-
5 ta eorum.ff.eo.& in l.ex testamento.C.eo. Si † autem miles damnatus fuerit de crimine capitali,vt de homicidio vel simili,non potest testari, vt ff.de veterano.successione.l.j.in fine.nisi de castrẽ. pecu-

lio, si hoc sibi reseruatū sit in sententia, vt ff. de iniuſ. rup. irri. testa. l. si qui filio exhæredato. §. sed & si quis fuerit capite. Si etiam miles desinit militare, vt quia alienat arma sua, vel ex simili casu, nō pōt testari, de quibus casibus habetur. ff. de te milit. l. ij. & iij. Si etiā mi-
6 les rupit fidē, non potest testari, vt ff. eo. l. ex milit. ¶Notandū † finaliter, quòd conditio apposita in testamentis, retrotrahitur, vt ff. de pericu. & cōmo. rei emp. & vendi. l. necessariò. Et ratio est, ne quis decedat pro tempore testatus, & pro tēpore intestatus, quia hoc fieri non debet, vt in l. quod dicitur. in prin. ff. eo. Similiter in cōtractibus retrotrahitur conditio. vt in l. potior. §. si quando. & in l. qui balneum. ff. qui potio. in pigno hab. secus in legatis, vt in l. si vxorem. C. de conditio incer. licet Bart. aliter videtur dicere in l. si filius. ff. de
7 ver. obl. ¶Opponitur † sic, & videtur, quòd mutus & surdus à natura nullo modo possunt facere testamēta, per l. licet. C. de testamen. militari. quia nō sciunt, quid est testamentū, sicut nec impubes: qui quamuis miles sit, non potest facere testamentum, vt in illa lege dicitur. Solutio. Dicit hic Ioan. Fab. quòd surdus & mutus non possunt facere testamentum, nisi habeant intellectum: & appareat per signa, quòd velint testamentum facere, nam priuilegium militis nō extenditur ad defectus naturales, sed ad ciuiles solùm.

§. *Sed & si quis.*

1 *Testamentum principiò inualidum, quo pacto post conualidetur. & nu. 2.*

1 Testamētum inualidū † non militis, & posteà facti militis, & in expeditione existentis fit validum, si ipse declarat se velle hoc testametum valere. Similiter testamentū militis factum ante arrogationem vel emancipationē valet, non obstante capitis diminutione, si ipse declarat se velle hoc testamentū valere. h. d. & patet intelle-
2 ctus tex. ¶Notandum † quòd testamentū non iure factum à pagano, qui posteà fit miles, & ex in expeditione, fit validū iure militari, si constat ipsum velle hoc esse suum testamentū. Et quod plus est, fit validum, quando non constat de cōtraria voluntate, vt in l. in fraudem. §. testamentum. ff. eo. & sic est hic casus, vbi quod ab initio nō valuit, ex post facto conualescit: secus autem est in testamento pagani, vt infrà, quibus modis testamenta infirmantur. §. alio.

§. *Sciendum.*

1 *Filiusfamilias etiam paganus existens in potestate patris, potest testari de quasi castrensi peculio. Non de bonis aduentitijs nu. 2. Limi. nu. 5.*

3 *Filius an possit testari de suis libris disting.*

4 *Fratres an teneantur communiter soluere æs alienum contractum à fratre in studijs.*

Summatur

1 Summatur sic: † Filiusfamiliâs etiã paganus existens in potestate patris, põt testari de quasi castrensi peculio, secundũ cõmunem for
2 mam iuris. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd licet filiusfamiliâs existens in potestate patris habeat proprietatem in bonis aduentitijs, vt suprà per quas person. nobis acquiritur. §.j tamen de illis nõ potest facere testamentũ, vt C.de bonis, quæ li
3 be.l.ñ.§.filiusfa.fa.l.qui in potestate.ff.de test. ¶Notandum † secundò, quòd de libris quos habet studens, Bart.in l.j.§.nec castrense.ff. de colla.bono.sic distinguit, aut pater emit nomine filij libros, & tradidit sibi illos iam facto doctori, & tunc illi libri censentur quasi castrensia peculia, & potest filius de illis facere testamentũ, vt in l.castrense.ff.de castren.pec. Aut pater tradidit eos filio tempore quo fuit scholaris, & tunc si ante mortẽ patris factus est doc.tunc isti libri sunt etiã quasi castrensia peculia, quia donatio patris cõfirmata est, vt in l.donationes.§.pater. ff.de donatio. Si verò filius non fuit factus doctor ante mortẽ patris, tunc isti, non sunt quasi castrensia peculia, sed tamen filius potest de illis testari, quia donatio per mortem patris confirmata est, nec tenetur cum fratribus istos libros cõferre, vt in l.j.C.de castren.peculio.li.xij.& hoc fauore studij.ar.l. qui pater.ff.fami.ercisc. Et eodẽ fauore tenentur fratres soluere debitũ honestũ de cõmuni, tanquã æs alienũ, quod frater studens cõtraxit in studio, vt in glo.in l.sed Iulianus.§.quod dicitur.ff.ad Macedonia.in qua gl.etiã dicitur, ꝙ pater obligatur ad soluendũ debitum filij sui, contractum in studio, de isto etiam in d.§.nec castrense.per Bart. ¶Opponitur cõtra prædicta, & videtur, quod filius potest facere testamentũ de bonis aduentitijs, per gl.& Bar.in l.qui in potestate.ff.de testa.& per l.j.ibi hoc latius notat Bar.C.de sacrosan.eccle.Solutio. † Filiusfamiliâs regulariter & de iure ciuili non potest
5 testari de bonis aduentitijs: potest tamen ad pias causâs, hoc est, pro anima sua, præcipuè de iure canonico, vt pulchrè notatur per Bar. in repeti.sua suprà.l.j.C.de sacrosan.eccle.in oppo.allega.

QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE TESTAMENTVM.

TITVLVS XII.

Ictum est suprà, qualiter debeant fieri testamenta: Hîc consequenter tractatur qui non possunt testamenta facere. Nam cognito illo, cognoscetur etiam qui testamenta facere possunt, arg.l.qui accusare.ff.de accusa. Diuisio autem huius tituli clara est in textu.

§. Non tamen omnibus.

1 *Filiusfamilias laicus, in potestate patris, non potest codicillari, etiam de consensu patris. secus in presbytero. nu. 5.*

2 *Filiusfamilias donare potest causa mortis, de consensu patris. Et cur non item codicillari.*

3 *Filiusfamilias an possit testari de castrensi peculio, vel quasi, etiam sine patris consensu.*

4 *Conualescat ne ex tractu temporis, quod ab initio non valuit.*

Summatur sic: Testamentũ serui vel filijsfamiliàs existentis in patria potestate, etiã de cõsensu patris factum, nõ valet: & si filius iste posteà factus sui iuris decedat, nõ cõualescit: nisi de castrẽsi vel qua-
1 si castrẽ. peculio. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notãdũ † primùm, quòd filiusfamiliàs laicus existens in potestate patris, sicut non põt testari, vt hîc dicit, etiã de cõsensu patris, sic nec codicillari, vt l. di.
2 ui. §. codicillos. ff. de iure codicillo. ¶Põt † tamẽ filiusfamiliàs donare causa mortis, de cõsensu patris, vt in l. tam his. §. j. ff. de donatio. causa mortis. Et ratio diuersitatis, est duplex. Prima, quia testamentum non põt dependere ex alieno arbitrio, vt ff. de hære. instituen. l. illa institutio. Secũda ratio, quia testamentũ est publici iuris, vt ff. de testamẽ. l. iij. Et in his, quæ sunt publici iuris, no sufficit cõsensus patris, vt filius illa faciat, vt in l. nam quod. ff. ad Trebellia. Quando ergo filius ꝑ se non põt facere testamentũ, sequitur ꝙ etiã nõ potest de cõsensu patris, vt notatur in l. fœminæ. C. qui testa. facere nõ possunt. Donatio autẽ causa mortis, nõ est publici iuris, sed potius sapit naturam cõtractus, vt in l. si socer. ff. de dote prælega. & nõ. suprà de dona. in prin. Et contractus bene põt dependere ex alieno arbitrio
3 vt in l. si quis arbitratu. ff. de verb obli. ¶Notãdũ † secũdò, ꝙ filiusfamiliàs de castrensi vel quasi castrensi peculio etiã sine cõsensu patris potest facere testamentũ ad placitum suum, salua tamen legitima pro liberis suis, si quos habeat. Et si non habeat liberos, debet legitima esse salua pro fratrib. & parẽtibus, alioquin testamentũ eius subiaceret querelæ, vt C. de inoffic. testamento. l. fi. Et si intestatus decedat, tunc primò succedũt liberi in castrẽ. vel quasi castren: peculio: qui si non existant, tunc olim succedebant fratres exclusis parẽtibus, vt hîc in versic. si verò intestati. & C. cõmunia de successio. l. fin. Sed hodie parentes succedunt cum fratrib. Authenti. defuncto. C. ad Tertullian. & in Authẽ. de hæred. quæ ab intesta. §. si igitur de-
4 functus. colla. ix. ¶Notandum † finaliter, quòd illud, quòd ab initio non valet, ex tractu temporis non conualescit, vt infrà titulo proximo. in principio. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd filiusfamiliàs

milias potest testari etiã sine consensu patris,de bonis vndecunque acquisitis,licet nõ sint castrẽsia vel quasi castrẽsia, per Authẽ.presbyteros.C.de episcopis & clericis.Solu.Iste textus loquitur de filiofamilias laico.sed Authen.presbyteros.loquitur de clericis.Et† verũ est,quòd clerici,præcipuè presbyteri,possunt testari sine consensu patris.de bonis vndecunq; acquisitis,si non obstat aliud impedimentum.Et ratio est, quia omnia bona illorum censetur quasi castrensia,vt in l.sacrosanc.C.de episco.& cle.¶Opponitur secundò, & videtur,quòd testamẽtũ filij existentis in potestate, & posteà facti sui iuris, conualescit & valeat,per l j.§.j.ff.de lega.iij. Solu.Illa lex loquitur in fideicõmisso, quod valet, si filius maneat in eadem voluntate.¶Opponit' finaliter,& videtur,quòd illud,quod ab initio non valet, ex tractu temporis bene conualescit.per l.& si contra. C.de nuptiis.Solu.Ibi non conualescit ex tractu temporis,loquitur enim illa lex de matrimonio,quod prius nõ valet,& posteà conualescit ex nouo consensu,& non ex solo tractu temporis.

§. *Præterea testamentum.*

1 *Testamentum impuberis,furiosi,prodigi,surdi,muti,item cæci,an valeat.Et de cæco & muto.nu.12.*
2 *Testamentum impuberis,cur non valeat.*
3 *Impubertas,quando soluatur.*
4 *Præscriptiones,an & quæ sint odiosæ.*
5 *Vsucapio,an sit fauorabilis.*
6 *Computatio momenti ad momentum,quando facienda.*
7 *Iudicium,variis modis accipitur.*
8 *Furiosus & mente captus,eodem censentur iudicio.*
9 *Furiosus non debet puniri,etiam si cui noceat.*
10 *Testamentum ante furorem conditum,valet:post,nequaquàm.*
11 *Prodigus,quis dicatur:& an possit facere testamentum.*
13 *Mutus,quomodo quis probatur.*
14 *Cæcus,an possit testari.*
15 *Iustinus,pater Iustiniani.*

1 Summatur sic:† Testamentũ impuberis,vel furiosi,nõ valet,nec etiã conualescit,si impubes posteà pubes,vel furiosus,posteà compos mentis fiat,& decedat.Sed testamentũ furiosi ante furorem factum valet,sicut alia negotia per eum rectè gesta.Testamẽtũ verò prodigi cui bonorũ administratio interdicta est, per interdictionẽ factum non valet, sed ante interdictionem factũ valet. Surdus verò & mutus non põt testari, nisi secundum constitutionem domini Iustiniani.Sed testamentũ factum antè,quàm quis factus est surdus & mutus

& mutus, valet. Cæcus autem non poteſt teſtari, niſi ſecundũ cõſtitutionem domini Iuſtini, patris Iuſtiniani. Hoc dicit, & patet intel-
2 lectus. ¶Notandũ † primò, ꝙ impubes non poteſt facere teſtamentum, propter defectum intellectus, quia illa ætas ignorat quicquid videt, vt C. de fal. mo. l. j. & nullum eorum animi iudiciũ eſt, vt hîc
3 in text. dicitur. † Durat autẽ impubertas in maſculo vſque ad xiiij. annum, in fœmina vſq; ad xij. vt ff. de teſta. l. qua ætate. Et ſuffi[illegible] attingere vltimum diem, vt habeatur tempus pro completo. Qu[illegible]do ergo ſufficit attingere vltimum diẽ, vel neceſſarium eſt cõpu[illegible]are de momẽto ad momentũ, ſume ex hac diſtinctione, quia vel ſu[illegible]mus in materia fauorabili, puta in teſtam[illegible]tis, manumiſſione, vſucap[illegible]e & ſimilibus: & ſic ſufficit attingere vltimũ diem. ff. de diuor. & tẽp. præſcr. l. in vſucapionibus, in prin. Aut ſumus in materia odioſa, vt in præſcriptionibus, quæ introductæ ſunt in odiũ dominorũ, vt in l. in omnibus. ff. de act. & obl. & tunc computatur tempus de momẽto ad momentũ, vt eſt decendium poſt ſententiam publicatam &c.
4 ¶Quando † autem dicitur, ꝙ præſcriptione ſunt odioſę, intelligendum eſt de præſcriptionibus xxx. annorum, quia de iure ciuili præſcriptiones xxx. ann. currunt cũ mala fide, ſed non de iure canonico, iuxta c. vigilãti. & c. fi. de pręſcriptionibus. quia in pręſcriptione
5 x. annorum vel xx. idem quod in vſucapione. ¶Quando † autem ſuprà quibus ex cauſis manumittere non li. dictum eſt in §. ea. l. AElia Sentia. in primo notabili, circa verbum minoribus, vſucapionẽ eſſe odioſam, intelligi debet accipiẽdo eã pro pręſcriptione, ſicut in tex. in prin. de vſucap. Imperator ea vtitur, quia genere nonnunquam vtimur pro ſpecie. Eſt tamẽ vſucapio, cõmuniter accepta, genus ad præſcriptionem, & ad vſucapionẽ propriè dictam. Et quia præſcriptio habet proprium nomen impoſitum, vſucapio, iuxta regulam philoſophi primo Topicorũ, retinet nomen generis, & ita cõmuniter Doctores dicunt vſucapionem eſſe fauorabilem, quãuis odioſa videatur, tanquã contraria iuri gentium, quia eo iure ſolũ acquirũtur dominia per traditionẽ factam à vero domino, vt ſuprà de rerũ diuiſ. in §. per traditionẽ. per vſucapionẽ verò acquiruntur per traditionem à non domino factam, vt ſuprà eo. & ſic iſtud ius ſcriptũ in ſpecie pręfertur æquitati ſcriptę in genere: quę ęquitas eſt vt nemo locupletetur cũ iactura alterius, vt l. nã natura. ff. de con. indeb.
6 ¶Aut tertiò ſumus † in materia miſta, ſicut eſt reſtitutio minorum, & in beneficio de fruendo, & tunc attẽdemus id, quod inducit fauorem: vnde ſi expedit minori, vt computetur de momẽto in momentũ, ſic cõputandũ eſt: ſi verò nõ expedit ſibi, ſufficit attingere vltimũ diem, vt ff. de min. l. iij. §. minorẽ. Et iſta diſtinctio habetur

aliquid

aliquo modo in gl. extrà de electione, cùm in cunctis. super verbo exegerit,& ex gl. infert Io.Fa.post Iac. & Pe.quòd si quis promittit sol.ere sub pœna intra certos dies, fiet computatio de momẽto ad momentũ: secus in cõputatione mensiũ, de quo notatur. C.de tẽp. app.l.cùm anterioribus.nam ibi cõputantur nonaginta & tres dies
7 pro tribus mensibus.¶Notandum † secundò,quòd iudicium accipitur multis modis.Vno modo pro discretione,vt ff.de iud.l.cum prætor.§.non autem.& sic accipitur hîc.Secundo modo,pro sententia, vbi rei vẽdicatæ standũ est,vt C.de re iudic.l.j.Tertio, pro instantia causę,quę durat triẽnio iure ciuili,vt C.de iud l.properãdũ,per totũ. Quarto, pro actione,& sic dicitur iudiciũ familiæ erciscundæ, vel cõmuni diuid. vt infrà de offi.iud. §. si familiæ erciscundæ. & §.fin. Quinto, capitur etiam pro vltima voluntate. vt C. de sacrosf.eccl.
8 l.j.& suprà de testa.in versi.si quis autẽ.¶Notandum † tertiò,quòd idẽ iudicium,est de furioso & mẽte capto,quia est eadem ratio,per l.à Titio.ff.de verb.obli.Probatur autẽ furia vno modo,per medicos,q interfunt curę ipsius furiosi,vt in l.semel.C.de re milit.li.xij. & in c.significasti.extrà de homici.Alio modo probatur,ex actibus & verbis,quia scilicet iacit lapides,& percutit homines,ita q homines ab eo fugiũt,& loquitur verba insaniæ,quæ homo sanæ mẽtis nõ loqueretur,vt in glo.in l.nec codicillos.C.de codicillis. & in l.ij.
9 ff.de testam.xvij.q.j.in prin.Et † furiosus nõ debet puniri, licet noceat alicui,imò etiã si patrẽ suum occideret,vt in l.diuus.ff.de offi. pręsi.Et ideò furiosus debet custodiri, & si nõ bene custodiatur,& alicui noceat ex culpa vel negligẽtia eius,q debet eũ custodire,punitur ille, vt notatur in d.l.diuus. Et ex isto colligitur quòd stultũ est cum stulto ludere,quia si quenquam læserit, non potest puniri.
10 ¶Notandũ † quartò,quòd testamentũ post furorẽ factum,nõ valet: quia licet quilibet pręsumatur sanę mẽtis ex natura,vt in glo.l.nec codicillos. C. de codicillis. si tamen semel fuerit furiosus, semper pręsumitur furiosus,nisi contrariũ probetur,vt in c.fi.super verbo, compotem mentis,extrà de successio.ab intestato. Sed testamentum ante furorẽ factum valet,quia multa impediunt contrahenda, quæ nõ dirimũt contracta,ad quod solet allegari iste tex. & habetur in l.patre furioso.ff.de his,q sui vel alieni iuris sunt.Simile est in vsucapione,quãdo superuenit mala fides,vt ff.de vsucap. l. iusto. §. eũ.& notatum est suprà de vsucapionib in §.diutina.& §.& si possessionis.Simile etiã in acquirẽda possessiõe,vt in l.ũ is qui animo. ff.de acqui.possessio.vbi furiosus non potest desinere animo possi-
11 dere.¶Notandum † quintò,quòd prodigus dicitur ille,qui non seruat modũ,neq; finem in expensis,vt ff.de curato. furio. prodi dando l.

do.l.j.& cui administratio bonorũ interdicta est à iudice,non valet eius testamentũ posteà factum,sed ante interdictionem factum valet,vt hîc dicitur,licet etiam interdictum esset iniustè factum,quia quãuis hoc est contra ius litigatoris, non tamen est contra sententiam legis, & ita interdictum tenet,vt ff. quæ sententiæ sine appellatione rescindi possunt.l.j.in prin.sed si interdictio bonorum sit facta à lege.tunc etiam rumpitur testamentum antè factum,vt C.de
12 l.Iuliam maiest.l.fina.¶Notandum † sextò,quòd surdus & mutus simul non põt facere testamentũ nisi fuerit miles,vt suprà tit.prox. § quintimo.& l.discretis.C.qui test fac.po.Mutus autẽ tantũ,si sciat scribere,potest facere testamentũ,aliàs non,nisi impetrauerit hoc a principe,vt notatur in l.si mutus.ff.de testa.Surdus autẽ tantũ,communiter potest facere testamentũ, quia nemo est tam surdus,quin aliquid audiat,si fortiter clametur super caput suũ, vt in l.discretis.
13 C.qui testa.facere possunt. Et † probatur qui mutus,si testis dicat.ꝙ vidit eum non posse loqui,sed quæcunq; voluit notificare aliis,hoc fecit nutibus & signis.Similiter de surdo,quia quicquid notificabatur sibi,fiebat per nutus & signa.vt notatur per Barto.in l.mutus.ff.de
14 bo.pos.furio.¶Notandum † septimò,quòd secundum obseruationem Iustini,cæcus potest facere testamentũ cũ octo personis, scilicet septẽ testibus & tabellione,vel alio loco tabellionis,si haberi nõ potest,coram quibus debet declarare volũtatẽ suam,& omnia debent scribi,vt in l.hac consultissima.C.de testa. Et intelligitur istud de priuato vtroq; lumine,vt C.de excu.tut.l.frater.& probãtur priuationes sensuũ per actus exteriores,vt ff.de tut.& cura.da. ab his.
15 l.his qui§.diuus.& no.in gl.¶Notandũ † finaliter,quòd ex isto patet Iustinũ fuisse patrem Iustiniani,ita habetur etiam suprà de dona.in §.est & aliud.

§. *Eius qui apud hostes.*

1 *Testamentum eius,qui est apud hostes,non valet. Et cur ita.nu.2.*
3 *Testari qui non possint.& nu 7.*
4 *Excommunicatus,an possit testari.*
5 *Vsurarius publicus,an possit testari. Et quid de bannito.nu.6.*

1 Summatur sic:† testamentum eius,qui est apud hostes,factũ ibi non valet,nec cõualescit iure postliminij,licet reuertatur:sed testamentum quod prius fecit,valet,si reuertatur iure postliminij.Et si ibi moriatur,tũc valet,ex l.Cornelia.Hoc dicit,& patet intellectus textus.
2 ¶Notandũ † primò, quòd ratio quare testamẽtũ eius,qui est apud hostes,non valet,est,quia est seruus vel quasi seruus hostiũ,vt suprà de iure personarum.§.serui primo.& ff.de libe.homi.exhiben.l.ij. Et nõ solùm intelligitur istud de captiuis ab hostibus,sed etiam de his

nia tales possunt facere te
pter treugam vel pacē. ff.
idibus datis populo Roma-
itates de iure non possunt da
etudine, vt notatur in l.ij.C.
tiā in c.ex rescripto.extrà de iu-
xtrà de arbi. ¶ Notandum† secun
æ non possunt facere testamētum,
e quo in authē.de mona.§.illud quo-
si.C.de sacrosan.eccl. Cleric' etiā exi-
adequaq; sicut alius,de quo in Authen.li-
de epi... c.& notant Canonist.in c si quis sanæ extrà
i.per Innoc.in c.cùm in officiis.extrà de testa.& per Do
in c.præsente.de offi.ordi.lib.vj.Damnatus etiā ad mor-
potest facere testamentum,vt in l.eius qui.§.ij.ff.de testa.
ppellauerit.& posteà testamentū fecerit,& ante finitam
ē moriatur,valet eius testamētum, vt notatur in l.qui à
ff de testa.Dubius etiā de statu suo,non potest facere te
stamentum,vt l.de statu.ff. de testa.Damnatus etiam de crimine,nō
potest facere testamentum,vt ff.de testa.l.is,qui.§.fi. seu damnatus
de hæresi,vt C.de hære.& Manichæis.l.Manichæos.Qui etiam læ-
sit maiestatem principis,non potest facere testamentum,vt C.ad le
4 gem Iul.maie.l fi.De † excommunicato dicūt Doct.communiter,
quòd publicè excommunicatus non potest facere testamentum.se-
cus si occultè,vt notant Doct.in c.decernimus.de sen.excom.li.vj.
5 Publicus etiā vsurarius,non pōt facere testamentum,nisi cum cau
tione de restituēdo vsuras,vt notatur in c.quāquam.de vsu.li.vj.Et
ideò dicit Petrus de Anchar.super rubricā,de regul.iur.lib.vj.quòd
quando testamentū non valet propter impedimētū testatoris,quod
suo proprio facto remoueri non potest,tūc remoto impedimento,
non conualescit testamentū cū tali impedimento factum,vt est te
stamentum impuberis. Sed quando testamentū non valet propter
impedimentū testatoris, quod suo proprio facto remoueri potest,
tunc testamentū factum cum tali impedimēto conualescit,remoto
impedimēto,vt testamentū publici vsurarij factū sine cautione li-
6 cet non valet,facta tamen cautione,cōualescit. Bannitus† autē ban
no imperiali non pōt facere testamentū iure ciuili: sed bannitus ab
aliquo particulari loco,non pōt facere testamentū,secundum iura
illius loci,sed bene pōt facere testamentū,secundū ius cōmune.Ita
vult Bar.in quadā quæstione,quæ incipit,Statuto Lucanæ ciuitatis,
vbi etiā declarat an factio testamēti pōt mutari per statuta localia,

De his

7 De his autem, qui testar.

Testari nequeunt imp.

Filius in sacris, morte d.

Prodigus, ac stultus, dubiu.

Crimine damnatus, cum mu.

Qui maiestatem laesit, sic cacu.

¶Opponitur cōtra praedicta, & factū eius, qui est apud hostes. quādo liae. per l. j & per l captū. C. de captiui nelia capitur impropriè ibi, pro iure po semper in ciuitate fuisse, vt suprà, quibu soluitur. §. si ab hostibus. Sed lege Cornelia fingitur mo cipio captiuitatis, licet posteà moriatur in captiuitate sta. l. lege Cornelia & l. fi. in prin. & glo. ij ex quib. cau. r liud, quando non est aliqua fictio iuris, vt de seruo poen vt infrà quibus modis testamenta infirmantur. §. non ta

DE EXHAEREDATIONE L RORVM. TIT. XIII.

1 *Institutio praeteritio, & exhaeredatio differunt.*

2 *Exhaeredatio quo modo fiat.*

3 *Parentes liberos exhaeredare possunt, quatuordecim causis ingratitudinis, quas vide per discursum, nu. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12 13. 14. 15. 16. & 17.*

18 *Filij, quibus de causis possint exhaeredare parentes.*

19 *Frater, an teneatur fratrem instituere, vel exheredare.*

20 *Diuisio huius tituli in septem partes.*

Ontinuatur sic: Suprà dictum est de his, quae sunt obseruanda in testamētis, quo ad fidem, & ad probationē testamentorū: Consequenter dicendum est de his, quae sunt obseruanda in testamentis, quo ad pietatē, inter quae est institutio vel exhaeredatio legitimi haeredis: & ideò primò tractabit de exheredatiōe liberorū: & ideò etiā
1 iste titulus sic rubricatur. ¶Notādum circa rubricam, quòd differunt institutio, exhaeredatio & praeter tio. De institutiōe posteà dicet tit. proxi. Exhaeredatio autē, est exclusio vel alienatio ab haereditate, sed praeteritio est, quādo quis neq; instituitur neq; exhaereda
2 tur, vt dicit Azo, & nulla mentio fit de eo. Ad exhaeredationem autem quinq; requiruntur, vt in l. iij. §. ante haeredis. ff. de libe. & posthum. Primum, quòd fiat nominatim, quo ad aliquos vt statim infrà eo. dicetur. Secundū, quòd fiat purè, nisi filius esset institutus sub cōditione

ditione casuali vel mista,& in eius defectum exhæredatus. Tertiũ, quòd fiat à toto gradu,& non à certa persona. Quartũ, quòd fiat à tota hæreditate,non à quota. Quintũ, quòd fiat ex iusta & legitima
3 causa. ¶Sũt autẽ † quatuordecim causæ ingratitudinis, propter quas parẽtes possunt liberos exhæredare, quæ habẽtur in §. causas. in Authen. vt cùm de appel. cognosc. & gl. in Auth. non licet. C. de libe.
4 præter. † Prima est, si iniiciant manus violẽtas in ipsos parẽtes: quod tamẽ debet intelligi secũdũ Bar. in l. vt vim. ff. de iust. & iur. nisi vim vi repellant, quia tũc nõ essent iusta causa exhęredationis. facit c. de
5 forma. xxij. q. v. † Secunda, si inferãt parẽtibus grauem iniuriã ver
6 balem † Tertia, si accusasset eos de crimine, nisi fuerit cõmissum in principẽ, vel in rẽpublicã. Si verò eos occultè denũtiauerint, nõ est iusta causa exhæredationis, quia ad hoc tenẽtur. ij. q. j. c. si peccaue-
7 rit † Quarta, si insidiati sunt vitæ parentũ, per venenũ vel simili mo
8 do. † Quinta, si ad delationem eorũ parentes passi sunt graue dam-
9 num in bonis suis. † Sexta, si parentes furiosos nõ custodierint. † Se
10 ptima, si maleficis se sociant. Octaua, † si vxorem patris, hoc est, no
11 uercam vel concubinam patris filius cognoscat, propter quod Ruben à patre suo Iacob, priuatus fuit iure primogenituræ. Nã pater ei dixit, effusus es sicut aqua, & nõ crescas, eò quòd ascẽdisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius, Genes. xlix. Nã Ruben dormiuit
12 cum Bala vxore patris, sui ibidẽ xxxv. † Nona causa, quia non fideiusserũt pro parentibus, sed hoc nõ extẽditur ad filias, quæ nõ pos-
13 sunt fideiubere. ff. ad Velleia. l. j † Decima, quia non liberauerũt parẽtes à captiuitate, vel ab hostibus, propter quã causam licet pater filios nõ exhęredet, sunt tamẽ exhęredati ex ipsa lege, vt in d. §. cau-
14 sas. † Vndecima, si prohibeant parẽtes testamentũ facere, & hoc debet intelligi de facto, vt prohibitio sortiatur effectum, vt notãt do-
15 cto. in l. testamẽti. C. de inoff. tęsta. Duodecima, † si misceãt se liberi arenę, id est, inter arenarios & mimos perseuerauerint: & hoc debet intelligi, nisi parẽtes essent eiusdẽ professionis. de quibus in l. in are
16 nã. C. de inoffi. testa. Decimatertia, † si liberi fiant hæretici. Decima quarta, si filia luxurietur: & hoc debet intelligi, nisi hoc fecerit post xxv. annũ, & stetit per patrẽ, quo missus fuit tradita nuptui. Quia si fuerit luxuriata post xxv. annum, & non fuit per patrẽ tradita nuptui, cùm hoc facere potuit, & tenebatur, nõ esset iusta causa exhęredationis, vt notãt Doct. in l. cũ te. C. de inoffi. test. Auth. sed si post eo. Sed ita nõ est in filio, quia luxuria filij non sic dęhonestat, sicut filiæ, quanuis nõ si minus peccatum, sed fortè maius. Nec excusatur si filia si pater est inhonestus, nisi daret causam turpitudinis, secũdum Pau. de Cas. in Auth. sed si post eo. sed inhonestas matris facit quòd

filia nō poteſt exhæredari à matre, niſi mater ſe emendauerit. Ita notant Docto. in l. ſi filiā. C. de inoffi. teſtamen. & Bart. in l. in arenam. C. eodē. Et propter iſtas cauſas nō ſolùm exhæredantur filij à patre carnali, ſed merentur etiam exhæredari à patre cœleſti Et habētur iſtæ cauſæ in gl. in c. quintauallis. extrà de iureiurand. ſuper verbo
17 exhæredaret, † & patent in his verſibus:

Bis ſeptem cauſis filius poteſt exhæredari.
Parentes feriat, vel verbum ſi malè dicat,
Crimine cuſet eos, veneno ſi potat illos,
Deluſit in eos, furioſos negligit ipſos,
Malis ſe ſociat, patris lectúmue defœdat,
Non fideiuſſit pro patre, nec ab hoſte redemit,
Teſtari prohibet patrem, ſi miſcet arena,
Non orthodoxus, vel filia luxurietur.

18 ¶Sunt † etiā octo cauſæ, propter quas filij poſſunt exhæredare parentes ſuos, qui habētur in §. ſed hoc quidē. in Authenti. vt cùm de appellatio. cognoſc. collatio. viij. Prima, ſi parētes criminaliter accuſant filios. Secunda, ſi inſidientur vitæ eorū, veneno vel ſimili modo. Tertia, ſi pater immiſcuit ſe vxori filij ſui, vel concubinę. Quarta, ſi parentes prohibeant eos teſtamentū facere. Quinta, ſi eos furioſos non cuſtodiant. Sexta, ſi à captiuitate hoſtium non liberent. Septima, ſi pater inſidiatur vitæ matris filij, tunc ipſe poteſt exhæredari à filio: vel ſi mater inſidiatur vitæ patris, tūc ipſa poteſt exhęre
19 dari. Octaua, ſi pater ſit hęreticus. Frater † tamen indiſtinctè poteſt præterire fratrem, niſi inſtituat turpē perſonā, quia in hoc caſu tenetur frater fratrem inſtituere, vel exhæredare. Et ſunt ad hoc tres cauſæ, quæ habentur in l. fratris. C. de inoff. teſtam. & in Authent. de nupt. in §. conſiderandum. collat. iiij. Prima eſt, ſi frater procurauit mortem fratris. Secunda, ſi induxit criminalem accuſationē contra fratrem, Tertia, ſi fecit graue damnum in bonis fratris, hoc eſt, fecit iacturā patrimonij, tunc enim hæreditas nō debetur fratri tali, quāuis turpis perſona ſit inſtituta, ſed vadit ad alias perſonas ſeu fratres ſeu proximiores, venientes ab inteſtato. Et in omnibus iſtis cauſis intelligendum eſt, quòd iſtæ ſunt iuſtę cauſæ, quibus quis exhæredatur inuitus, quia ſine iſtis cauſis poteſt quiſque volens exhęredari. Vnde ſi filius meus non velit eſſe hæres, ſufficit pro cauſa, quod dicā in teſtamēto meo, filius meus exhæres eſto, quia noluit eſſe hæres, vt in l. illud. vel ſi quando. §. generaliter. C. de inoff. teſtam. vt ibi notatur in gl. in verbo, iudicium. Et propter iſtas cauſas ingratitudinis, tā in parentes quàm in filios, & fratres, &c. & alijs pluribus

cauſis

causis cessat querela inofficiosi testamen.not.glo.in l parentibus. C. de inofficio.testamen.& glos.in l.cùm donationibus.C.de inofficio. testamen.Non tamen propter istas causas repelluntur à successionibus ab intesta. Bartol.in l.fratres.C.de inofficio.testamen.

20 ¶Diuiditur†autem iste titulus in septé partes:In prima tractatur, qualiter filii debet institui vel exhæredari. In secũda ibi,posthum. qualiter posthumi debẽt institui vel exheredari.In tertia ibi,posthu morũ.qualiter nepos ex filio viuo debet institui vel exheredari. In quarta ibi,emancipatos.qualiter emãcipati debent institui vel exhe redari. In quinta ibi,adoptiui.qualiter adoptiui In sexta ibi.sed si in expeditione.qualiter miles debet liberos suos instituere vel exhere dare.In septima ibi,mater.qualiter mater vel ascendentes in linea materna,debent liberos instituere vel exhæredare.

§. *Non tamen.*

1 *Testamentum patris,habentis filium in potestate,non valet,nisi eum instituat, aut nominatim exhæredet.Limit num.7.8.Quid de filia.num.3.*

2 *Exhæredare nominatim,quid & nume.4.*

5 *Pater si faciat codicillos,sufficit filio relinquere legitimam quocunque titulo: sed in testamento,oportet relinquere iure institutionis.*

6 *Legitima,quæ olim:& quæ hodie.*

1 Summatur sic:†Testamentũ patris habẽtis filium in potestate,nõ valet,nisi eum heredem instituat,vel nominatim exhæredet: secus de filia,& de descendentibus post filium per virilem sexum liberis vtriusq; sexus,quia eorum præteritio nõ inualidat testamentum pa tris,sed habẽt certã portionem.Nec oportet istas personas nomina

2 tim exheredari,sed sufficit eas exheredari ĩter cęteros.†Nomĩatim autẽ exhæredare est,cùm expressione proprij nominis,vel alicuius æquiualẽtis proprio nomini,aliquẽ exhæredare.Hoc dicit.¶Notã-

3 dum†primò,pro intellectu text.q̃ ab vna parte ponẽdus est filius, ab alia parte ponẽda est filia,cũ descẽdentibus masculis & fœminis ex filia,&inter istos ponunt hîc duæ differẽtię in tex.Prima tãgitur ibi,sed nõ ita.& est quòd si filius nõ instituat vel exheredet nomina tim,testamẽtũ patris est nullũ:sed hoc nõ ẽst de filia,& prędictis de scendẽtib⁹,sed dat eis iure accrescẽdi certa portio,quę est medietas eius,qđ ab ĩtestato essent habituri,vt C.de li.pręte.l.maximũ vitiũ. §.nã cũ vltimũ.Alia differẽtia tãgit hîc ĩ tex.ibi,sed nec nominatim, &est quòd filius nõ põt exheredari,nisi nomĩatim:sed filia cũ prædictis descẽdẽtib⁹ põt exheredari inter cæteros. Sed ista differentia hodie sublata est,vt infrà eo.in versi.sed nostra.& C.de li.pręt.l.ma. ximũ vitiũ.

4 Et†nõĩatim exheredare,est cũ expressione ꝓprij nõis

vel alterius locutionis æquiualētis cū proprio nomine,aliquē exhęredare,ita vt nō sit dubitatio,vt ff.de liber.& posthu.l.j.Sed inter cęteros,exhæredare,est mistim vnius gradus,cū aliis alterius gradus. aliquos exhæredare,vt sic dicendo,Titium filium meū instituo,& cęteros liberos meos exhęredo,nā ibi miscentur filij cum nepotibus & pronepotibus,qui omnes appellatione liberorū intelliguntur. ff.
5 de liber.& posthu.l.ij.¶Notandū† secūdò,quòd si pater faciat codicillos,sufficit filio relinquere legitimam quocunque titulo:sed si faciat testamentum,tūc debet eam relinquere iure institutionis,vt in Auth.vt cùm de appel.cogno.§.aliud.collat.viij.Et ratio est,quia titulus institutionis est honorabilior,vt in l.filiū.§.si portio. ff. de legan.pręstan.Est etiā vtilior,propter ius accrescendi,vt C.de caduc. tollen.l.vnica.§.in his itaq;.Sufficit tamē dicere,lego filio meo hoc iure institutionis,vt sit titulus institutionis,vt l.si habitatio.§.j.ff.de
6 vsu& hab.Et fuit† olim legitima,quarta parē bonorū,vt C.de inoff. testa.l.cùm quęritur.Sed hodie est triēs,id est,tertia,vel semis,id est media,vt C.de inoffic.testa.Auth.nouissimē.Si enim sunt quatuor filij vel pauciores,legitima est tertia.Sed si sunt quinque vel plures legitima est semis,id est,medietas,vnde solent dici isti versus:

Quatuor vel intra dant natis iura trientem,
Semissem reddunt,extant si quinque vel vltra,
Arbitrium reliqua sequitur substantia patris.

Si tamen pater filio aliquid relinquat minus,quàm legitimam,testamentum non est propterea inualidū,sed agitur ad supplemētū, vt
7 in l.omni modo:in princ.C.de inoffic.testa.Notandum † finaliter, quòd quādo dicitur,quòd si pater prętereat filiū quem habet in potestate,tunc testamentū est nullum,etiā si moriatur filius viuo patre hoc sic debet intelligi,si extraneus est institutus,nā si ille institutus est,qui post filium ab intestato succederet,tunc licet testamentum nō valeat iure ciuili,ex æquitate tamē prætoria valet,vt in l.posthumus.§.idem & circa.ff.de iniust.rup.irri.testa.& ibi per Bart.Quod quidem dictum Ange.dicit esse verū,duobus cōcurrentibus. Vnū, quòd non præcessit aliud testamentū solenne de iure ciuili,& pręto rio validū,vt l.si filius qui in potestate.ff.de liber.& posthu. Secundum,quòd filius sit mortuus viuo instituto,vt in l.Gallus. §. nūc de
8 lege:ff.de libe.& posth.¶Opponitur† primò contra prędicta,& videtur,quòd pręteritio filij existētis in potestate patris,nō facit testamentum patris inualidum,per l.filio pręterito.ff.de iniusto,rup.irri. testa.Solutio.Aut filius iste mortuo patre viuit,aut etiam mortuus est.Si viuat & infra annum non petat declarari testamentū nullū, tunc

tunc licet testamentum non valeat iure ciuili,tamē cõualescit iure prętorio,& hoc vult illa l.filio.& est ius singulare. Sed si sit mortuus ante finē anni post mortē patris,tunc nullo modo cõualescit testamentũ,quia hoc nullibi exprimitur,& ius singulare nõ est extẽdẽdũ vt in l.ius sing.ff.de legi. ¶Opponitur secũdò,& videtur, ꝙ saltem mortuo filio testamentũ patris debet valere,in quo filius est pręteritus,per simile,quia quãdo posthum⁹ præteritus moritur,valet testamentũ,vt infrà eo.proxi.§.Solutio. Aliud est in præteritione filij iã nati & posthumi,quia præteritione filij testamentũ est nullum: sed per pręteritionē posthumi testamentũ non est nullum,licet rumpatur per agnationem posthumi. Cùm ergo testamentum,in quo præteritus est posthumus,ab initio fuit validum,& agnatione ruptum, mortuo posthumo cõualescit arg.l.qui vas.§.si ergo.ff.de furtis. & l.cùm principale.ff.de regu.iuris.

§.*Posthumi.*

1 *Posthumi tam filij,quàm alij descendentes ex liberis masculi & fœminæ,debent institui vel exhæredari:nec eorum præteritione inualidatur testamentum. Limit. nume.2.*

3 *Posthumus,non potest hodie exhæredari.*

4 *Posthumus,quis dicatur. Et quotuplex.nume.5.*

6 *Testamentum,in quo filius iam natus,est præteritus, & testamentum, in quo posthumus est præteritus,differunt.*

7 *Testamentum an rumpatur,si mulier pariat abortum. Et quid si exsecetur aluus. Et quid si monstrum pariat.*

1 Postumi,†tam filij,quàm alij descẽdẽtes ex liberis masculi & fœminæ,debẽt institui vel exhæredari,& pręteritio eorũ nõ inualidat testamẽtũ,sed agnatione eorũ rũpitur,& posthumi fœminini sexus possũnt exhæredari nominatim,vel inter cæteros. Quãdo tamẽ inter cęteros exhęredãť,tũc debet eis aliquid legari,ne per obliuionē videanť pręteritę. Sed masculi debẽt nominatim exhęredari. Hoc di-

2 cit,& patet intellectus tex. ¶Notãdũ †primò,ꝙ hoc quod hîc diciť, masculi posthumi debẽt nominatim exhæredari, & fœminæ possunt nominatim vel inter cęteros exhęredari,correctũ est,quia hodie nõ est differẽtia sex⁹,quoad hoc,vt C.de lib.pręte.l.maximũ. Et qñ posthum⁹ instituiť hoc modo,instituo posthumũ meũ,intelligũtur oẽs posthumi siue ex pręsenti,siue ex futuro matrimonio nascituri instituti,qa institutio est fauorabilis,vt ff.de lib.& posth.l.placet.secus in exhęredatiõe,quę est odiosa. Nã si posthum⁹ exhęredeť, intelligiť solũ exhęredatus ex pręsenti matrimonio primò nasciturus,vt in l.posthumi per virilẽ.§.nominatim.ff.de iniuſ.rup.irri.test

3 †Hodie tñ posthumus nō pōt exhæredari, qa causa exhæredatiōis est ingratitudo, vt in Auth. vt cū de appellatio. cognosci. §. causas. & posthum s nō potest cōmittere ingratitudinē, vt in l. si quis. §. legis.
4 C. de inoff. testa. ¶Not ndū † secundò, quòd posthumus est aliquis vel aliq a, qui vel quę nascitur postquā pater datus est humo. Vnde:
Posthumus, est natus post exequias genitoris.
Impropriè verò dicitur posthumus, quilibet genitus post testamen-
5 tū patris, secundū Azone. C. eo. Et sic † est duplex posthumus, vnus qui nascitur post mort patris, alius qui nascit ur postquam pater in ægritudinis lecto testamentum condidit. Et de illo dicimus si pater condit testamentū, & non facit mentionē de posthumo, qui adhuc est in vtero, & posteà conualescit, & penes se testamentū seruat, & posthumus nascitur, sed tractu tēporis moritur ante patrē, tūc testamentū prius factū, est validū, sed si posthumus superuixerit, tenetur pater testamentū mutare, & ipsum in testamento ponere. ¶Notan-
6 dū † tertiò, quòd differentia est inter testamentū, in quo filius iā natus est præteritus, & in quo posthumus est præteritus, quia primum est nullū, & secundū valet. Et ideò legata in primo testamēto subsistūt, per Auth. ex causa. C. de lib. præt. vel exhær. quia nō dependent à testamento. sed legata in secundo testamento non subsistunt, rupto testamento per agnationē posthumi, quia dependēt ex testamēto, vt in auth. vt cùm de appell cognosci. §. si igitur. col. viij. ¶Notan-
7 dū † finaliter, quòd si mulier pariat abortū, valet testamentum, quia nō est animal viuum, vt l. qui mortui. ff. de verb. sign. & l. j. C. de posth. hæred. sed si partus ex secto ventre est editus, rumpitur testamentū, si habeat spiritum vitalē, vt l. quod dicitur. ff. de lib. & posth. si tamē talis filius non implet conditionem positā in testamento, si peperit: quia non dicitur mulier peperisse, quando filius exsectus est, vel extractus ex ventre, vt est tex. in l. anniculus amittitur. ff. de verb. sign. vbi dicitur, quòd false peperisse dicitur, cui mortuæ extractus est filius. Sed si nascatur monstrum non rumpitur testamentum, vt in l. non sunt liberi. ff. de statu homi. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd quando posthumus exhæredatur, tunc omnes posthumi exhæredātur, per l. iij. §. penult. ff. de in ius. rup. & irri. testa. Solutio. Ibi exhæredatio fiebat per vniuersalem terminum, vt dicendo, omnes posthumos meos exhæredo, vel quemlibet posthumum exhæredo.

§. Posthumorum autem loco.

1 *Pater compellitur etiam instituere nepotem vel neptem ex filio. Et qualiter fiat illa institutio.*

2 *Nepos vel neptis, differt à vero posthumo.*

3 *Legis Velleiæ consilium, circa institutionem nepotum vel neptum, an habeat locum in testamentis mulierum.*

4 *Testamentum an possit inualidari per agnationem sui hæredis. distinг.*

Summatur: Præteritio nepotis vel neptis ex filio existẽte in patria potestate, inualidat testamẽtũ aui paterni, si testatore viuo idẽ filius moriatur, vel exeat ptãtem eius, quasi agnatione sui hæredis, ad similitudinẽ agnationis posthumi. h. d. & patet intellectus tex. ¶Nõ

1 tandum † primò, quòd pater cõpellitur non solùm instituere filium suum quem habet in ptate, sed etiam nepotẽ vel neptẽ ex filio, nõ præcisẽ, sed casualiter. Primũ patet, quia instituto filio, valet testamentũ, vt supra eo. §. j. & filius habet primũ locum succedendi. Secundũ patet, quia in casu quo filius eius eo viuo moreretur, vel exiret potestatẽ eius, tunc nepos quasi agnasceretur, id est, subtus vel posteà nasceretur, sicut posthumus verus, vel agnasceretur id est, incipit agnatus esse, quo ad ius succedendi, id est, agnasceretur suus hæres, sicut exponit glo. Et sic in illo casu oporteret nepotẽ instituere vel nominatim exhæredare, aliàs testamentũ patris annullaretur. Et propter hoc inuentum fuit consiliũ legis Velleiæ, vt quando pater vellet testari, diceret sic in testamento. Instituo filium meum hæredẽ, & si filius meus in vita mea moriatur, vel exeat potestatẽ meã, tunc substituo ei nepotẽ meum, vel neptem ex eo. De quo habetur in l. Gallus. §. nunc de lege Velleia. ff. de libe. & posthu. Consiliũ autẽ Galli, fuit de institutione nepotũ posthumorũ, vt testator sic diceret: Instituo filium meum iam natũ hæredem, & si contingat eum mori, me viuo, tũc si quis mihi nepos ex eo natus fuerit intra decẽ menses, post mortẽ filij mei, illum substituo, vt d. l. Gallus. primo responso. ¶Nõ

2 tandũ † secundò, ꝙ iste nepos vel neptis, dicitur quasi posthumus, & differt à vero posthumo, quia iste non rumpit testamentũ post mortem testatoris, vt verbi gratia: Si pater instituit filiũ nepote præterito, tunc si pater moriatur ante filium, firmũ est testamentũ, quauis filius posteà statim moriatur, & nepos veniat in locum eius: Secus est in vero posthumo, quia ille rumpit testamentũ, etiam post mortem testatoris, vt ff. de iniusto, rup. irri. testamen. l. si quis fi. io. ¶No

3 tandum † finaliter, quòd consiliũ legis Velleiæ est etiã seruandũ in testamentis mulierũ: differenter tamen. quia si non seruetur in testamentis paternis, testamentũ fit nullum: sed in testamentis fœminarum, licet non seruetur, non facit testamentũ nullum, sed datur querela inofficiosi. Et ratio est, quia præteritio matris habetur pro exhæredatione, vt infra eod. § mater. & C. de inofficio testamen. l. iij. ¶Opp ponitur sic, & videtur, quòd testamentum nõ potest inualidari

 dari

dari per quasi agnationē sui hæredis, vt hîc dicitur, quia factū legiti mè p superuenientē causam nō irritatur, vt l. patre furioso. ff. de his qui sui vel alien. iuris sunt. Solut. Duplex est actus, quidā cuius cōfir matio nō dependet à futuro, & de illo procedit argu. Alius est, cuius confirmatio dependet à futuro, vt testamentū, cuius cōfirmatio dependet à morte testatoris, vt in c. cū Marthæ. extrà de celebra. mis. & talis actus bene irritatur per superuenientem causam.

§. *Emancipatos.*

1 *Liberorum emancipatorum præteritio, iure ciuili non inualidat testamentum. Et quid ita. nu 3. Et an nihilominus possit impugnari. nu. 4.*

2 *Emancipationis & patriæ potestatis, differentia hodie sublata est.*

1 Prçteritio † liberorum emancipatorum iure ciuili non inualidat testamentū, quia non sunt sui hæredes. Sed iure prætorio datur eis bonorū possessio, contra tabu. testamenti, si non instituantur hæredes, vel exhæredētur masculi nominatim, & fœminę inter cæteros.

2 h. d. ¶Notandum † primò, ꝙ emancipati iure ciuili nō fuerunt co gniti: sed hodie differentia emancipationis & patriæ potestatis sublata est, vt infrà de hæredi, quæ ab intesta. deferun. §. emancipati.

3 ¶Notandū † secundò, quòd ratio quare præteritio emancipatorū liberorū iure ciuili nō inualidat testamentū, ponitur hîc in tex. scilicet quia nō sunt sui hęredes. Sed glo. hîc super verbo hæredes. dicit, quòd ista ratio nō est bona, nisi suppleatur, quia scilicet desierūt esse sui hæredes, quia pater respectu filij sui nō est suus hæres, & tamē filius tenetur patrem instituere, vel exhæredare. Sed quicquid dicat gl. ratio tex. simpliciter est bona, quia ad validitatem non requiritur quòd aliquis instituatur: sed solùm requiritur hoc, si sit suus hæres. Et præsupponit gl. quòd si filius non instituat patrem vel exhæredet, testamentum filij esset nullum, quod non est verum, secundū

4 Ioannem Fabri. † quia testamentū filij in hoc casu subsistit, sed potest impugnari per contratabu. vt in l. j. ff. si quis à paren. sit manumissus, vel per querelam inofficiosi, vt vult Bar. in l. in suis. ff de lib. & posthu. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd nō sufficit exhæredatio ad hoc quòd emancipatis nō detur bono possess. cōtratabu. iure prę torio, per l. non putauit. §. non quæuis. ff. de bono. possess. contratabu. Solutio. Sufficit exhæredatio, quando est ritè facta, sed in illa l. non fuit ritè facta. & ergo ea nō obstante, datur bono. possessio con tratabu. quæ etiam datur institutis, si alius cōmittat eis hoc edictū, vt ff. de bonorum possess. contratabu. l. iij. §. planè.

§. *Adoptiui liberi.*

1 *Præteritio liberorum adoptiuorum existentium in potestate adoptantis, an inualidat*

nalidat testamentum ipsius adoptantis.

2 *Liberi emancipati de iure ciuili, quo ad successionem, hodie sunt cogniti: olim, incogniti.*

3 *Adoptiui filij, an & qualiter sint instituendi vel exhæredandi. disting.*

4 *Filius adoptiuus, quando sit in numero extranearum personarum.*

5 *Ius vnum ciuile, tollitur per aliud.*

1 Summatur sic: † Præteritio liberorū adoptiuorū existentiū in potestáte adoptātis, inualidat testamentū ipsius adoptātis, sicut præteritio filiorū naturaliū & legitimorū: sed nō inualidat testamentū patris naturalis, si fuerint præteriti, quādo sunt in potestate adoptantis. Sed si fuerint emācipati à patre adoptiuo, tunc iure ciuili & prætorio, pōt pater adoptiuus eos præterire: sed nō pater naturalis, saltē iure prætorio. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandū † primò, quòd liberi emācipati de iure ciuili, quo ad successionē erant incogniti, hodie tamen sunt cogniti, quia hodie sublata est differētia patriæ ptātis & emācipationis, vt infrà dicetur in §. sequenti. ¶Notandum † secundò, qualiter filij adoptiui instituēdi sunt vel exhæredandi, & conclude sic, secundū l. cùm in adoptiuis. C. de adoptionib. Vel adoptiuus est in ptāte patris adoptantis, sicut qñ adoptatur ab auo materno vel paterno, qui nō habuit eum in ptāte, vt dictū est supra de adoptioni. in §. sed hodie, & tunc filius adoptiuus se habet ad patrem adoptantē, ac si esset filius suus naturalis & legitimus, id est, pater tenetur eum instituere vel exhæredare, aliàs filius rumpit testamentū patris adoptiui, & tunc talis adoptatus habet se ad patrē naturalē, sicut extraneus, id est, nō curatur de institutione vel exhæredatione patris naturalis. Quandoq; filius talis adoptiuus est emancipatus à patre adoptāte, & tunc iure ciuili, & prætorio, pōt eum præterire, & recuperat iura patris naturalis, & nō vocatur ad successionē patris adoptiui, vnde tunc nō est instituendus, vel exhæredādus à patre adoptiuo. Quādoq; verò filius adoptiuus nō transit in ptātem adoptātis patris, puta quando adoptatur ab extraneo, & tūc pater naturalis tenet eum instituere vel exhæredare, & pater adoptiuus nō tenetur: & tñ ab intestato succederet patri adoptiuo solū, & non alijs agnatis vel cognatis patris adoptātis. De isto latius in §. sed hodie. supra de adopti. & in §. sed hi. infra de hæredi. q̄ ab intesta. defe. Arrogatus āt filius retinet omnia iura, in bonis patris arrogātis, sicut suus hęres, de quo p Bar. in l. si arrogator. ff. de adopt. & in d. l. cū in adoptiuis. ¶Notandū † tertiò, quòd filius adoptiuus quandiu est in ptāte patris adoptantis, est de numero extranearū personarum, quo ad patrem naturalē, ff. de contra tab. l. j. §. sui iuris. ¶Notandum

Y 5 quartò,

5 † quartò, quòd ex isto tex. patet, ꝙ vnũ ius ciuile tollitur per aliud: nam filiatio adoptiua, est de iure ciuili, quæ tollitur ꝑ emancipatione, vt hîc habetur, quæ emancipatio etiã est de iure ciuili. Simile dictum est suprà de legiti agna.tute. §. sed agnationis. ¶Opponit᷑ sic, & videtur, quòd liberi adoptiui emancipati, licet non sunt instituendi vel exhæredandi iure ciuili, hoc tamen videtur faciẽdũ iure prętorio, per §. proxi. suprà eod. Solutio. Non est simile de emancipatis à patre naturali, de quibus est §. in opposito allegatus: & à patre adoptiuo, de quibus loquitur iste text. quia primi licet sint emancipati, adhuc tamen manent filij, vt infrà de hęredita. quæ ab intesta. defe. §. minus. sed secundi post emancipationem non manent filij.

§. *Sed hæc quidem.*

1 *Liberi, debent aut institui, aut nominatim exhæredari. Et nu. 8. & 9.*
2 *Iuris media prudentia.*
3 *Masculorum & fœminarum differentia, quibus de causis hodie sublata. nume. 4. 5. & 6.*
7 *Descendentes per virilem sexum, possunt hodie exhæredari.*

1 Summatur sic: † Prædictis differẽtijs inter masculos & fœminas, & inter suos emãcipatos, & inter iã natos & posthumos sublatis, hodie omnes similiter debent institui hęredes, vel nominatim exhæredari, & eundem effectũ habent infirmandi testamẽta parentũ, & in adoptiuis seruanda est diuisio, quę in cõstitutione domini Iustiniani de adoptionib. edita habetur, sub l. cùm in adoptiuis. C. de adoptio.
2 h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò circa verbũ, vetustas, in fronte huius §. positũ, quia vocat᷑ media iuris prudẽtia de qua tractatur in l. vnica. C. de cadu. tollẽn. nã illa multa mala adinuenit & statuit: quia tẽpore bellorũ intestinorũ & paupertatis fuit, & multa fisco applicauit: & ergo Iustinianus eam tẽpore pacis in multis correxit, & doctores eidẽ scribendo multa detraxerunt. & vocatur media iuris prudẽtia, qa fuit media inter ius duodecim tabularũ an-
3 tiquũ, & nouum Iustiniani. ¶Notandũ † secundò, ꝙ triplex ratio tangitur hîc in tex. quare differẽtia inter masculos & fœminas est su-
4 blata. Prima † est, quia in hominũ procreatione tam necessaria est fœmina, sicut masculus: & istá ratio tangit᷑ in textu ibi, quia vtraq; persona. aliàs enim essemus accusatores naturæ, quæ ꝓduxit fœmi-
5 nã sicut masculũ. cõcor. l. maximũ vitiũ. C. de libe. præte. † Secunda ratio est, quia antiqua lege fœminæ vocabant᷑ ad successionẽ ab intestato, sicut masculi, vt l. lege xij tabula. C. de legit. hęredi. & ista ratio tangitur in tex. ibi, & l. antiqua & ex ista ratione patet, ꝙ causa testati regulatur ꝑ causam intestati: & ideò si statuto alicuius loci ordina

ordinaretur, quòd filia nõ succederet existẽte masculo, & in testamẽto patris filia præteriretur, nõ haberet querelã ipsa filia, quia ru
6 pro testamẽto nihil haberet, propter statutũ. †Tertia ratio est, quia prætores dederũt fœminis bonorũ possess. contra tabu. sicut masculis, quæ ratio tangitur in textu ibi, quod & prætores. ¶Notandum
7 †tertiò, φ dicitur notãter in tex. & in Auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. nõ autẽ colla. vij. φ sublata est differẽtia inter masculos & fœminas descẽdentes per virilẽ sexũ, quia descendentes per fœmininũ sexũ, hodie possunt inter cęteros exhęredari, qui olim succedebãt cũ descendẽtibus per virilẽ sexũ, cũ diminutione tertiæ partis infrà de hęredit. quæ ab intesta. deferũ. § diui. Hodie tamen succedunt cum eis sine diminutione, vt in Auth. de trien. & semis. §. neque illo. col. iij. ¶Notandũ finaliter, φ illa diuisio de adoptiuis dicta est suprà eod.
8 §. proxi. in primo notabili. ¶Opponitur, † & videtur, φ omnes isti, de quibus loquitur tex. hic, non habẽt eundẽ effectũ ad confirmandum testam. ta parentũ, quia sui præteriti dicunt testamentũ nullũ, & etiã rumpunt ipsum per contratab. sed emancipati non dicũt nullũ, licet rũpant per contratab. vt l. maximum vitiũ. §. sancimus. C. de libe. præ eritis. & notat gl. in verbo, vetera iura, in l. omni modo. C. de inoffici. testam. Solutio. Omnes habent eundẽ effectum ad infirmandũ testamẽta parentum, sed difformitas est in modo seu in causa infirmãdi. Propter quod sic distinguitur: Aut testator aliquid reliquit iure institutionis filiis suis, aut nõ. Si sic, tunc vel reliquit legitimã, vel minus legitima. Si primũ, non hãbent filij remedium ad infirmandũ testamentum, vt infrà de inoffic. testam. §. tam autem. & §. igitur. Si minus legitima, tunc agunt ad supplementũ, vt l. omni modo. C. de inoffici. testa. Si nihil reliquit, tũc aut sunt præteriti, aut exhærẽdati. Si sunt præteriti, tunc aut sunt sui, aut emancipati. Si sunt sui, tũc possunt dicere testamentũ nullum, aut rumpere per contratab. sed si sunt emancipati, tunc solùm rumpunt per contratab. & nõ dicunt testamentum nullum, vt probatur in l. maximum vitiũ. in oppositione allegata. sed si sunt exhæredati, si tunc non sit inserta causa exhæredationis, testamentũ ipso iure est nullum, vt in Auth. vt cùm de appel. cognosci. §. aliud. col. viij Si autẽ causa est inserta, sed non probata, tunc rumpitur testamentum per querelam inofficiosi, vt l. omnimodo §. si tamen non ingrati. C. de inoffi. testam. sed si causa sit probata, tunc filij nullum habent remedium contra testamentum, vt in §. exhæredatos. in authen. de hæredi. & fal. colla. j. & istud intelligitur de præteritione & exhæredatione patris, vel aliorum ascendentium in linea paterna: nam præteritio
9 matris habetur pro exhęredatione, vt infrà eod. §. mater. † Et ergo in illa

in illa præteritione sic distinguendũ est: quia vel causa non est inserta, & non valet testamentum: vel est inserta & non probata, & tunc rumpitur per querelam inofficiosi, vt in Authé. non licet. C. de libe. præt. Et sicut distinctio facta est in præteritione in testamẽtis ascẽdentium respectu descendentium: sic similiter distinguendum est in testamentis descendentiũ, respectu ascendentium, reddendo singula singulis, vt in l. j. si quis à paren. fuerit manu.

§. *Si in expeditione.*

1 *Præteritio liberorum natorum, vel posthumorũ facta scienter per militem in expeditione, habetur pro exhæredatione, secus si ignorãter. nu. 3. Limit. nu. 4.*

2 *Miles extra expeditionem faciens testamentum, debet seruare ius commune.*

1 Præteritio † liberorum natorum, vel posthumorũ facta scienter per militem existẽtem in expeditione, habetur pro exhæredatione
2 nominatim facta. Hoc d. ¶Notãdum † primò, quòd si miles faciat testamentum non existens in expeditione, debet seruare cõmune
3 ius, vt suprà de testam. mili. §. j. ¶Notandũ † secundò, quòd si miles ignoret se habere liberos, tunc eorum præteritio non habetur pro exhæredatione C. de testa. mili. l. sicut certi iuris. In qua l. dicit Bald. quod isti liberi præteriti, non dicunt testamentum nullum, quia prę teriti, sed quia contra voluntatem factum: inter quę est magna differentia, quia in primo casu filij possent testamentũ approbare, & in secundo casu non possent. Si tamen miles ignorans se habere liberos, postquã scit, manet eiusdem voluntatis, quia non mutat testamentum, præteritio habetur pro exhæredatione, vt ff. de testamen.
4 mil. l. qui iure militari. ¶Notandum † finaliter, quòd glo. dicit hîc super verb. facta, quòd istud intelligitur de milite, qui est sui iuris: si enim sit filiusfamiliâs, testamentum eius non subiacet querelæ, & sic eius præteritio non intelligitur esse exhæredatio, de quo dictum est suprà de testam. mili. in §. sed testari. Hodie tamen in præteritione militis, debet esse causæ insertio, vt in glos. in l. si cum in vtero. C. de testam. mili. & probatur per §. si quis autem. in authen. vt cùm de appel. cognosci. colla. viij.

§. *Mater vel auus.*

1 *Præteritio matris, & aliorum ascendentium per matrem, habetur pro exhæredatione.*

2 *Præteritio filiorum in testamento matris, habetur pro exhæredatione.*

3 *Præteritio matris, vel aui materni, & aliorum ascendentium, an habeatur hodie pro exhæredatione.*

Præteritio facta à matre vel auo materno, & alijs p matrẽ ascendentibus, habet pro exhæredatione, iure ciuili & prætorio. Tantũ

enim

enim facit filētiū matris,aui materni,& aliorum ascendentiū,quātum exheredatio patris.Dat tamen præteritis querela inofficiosi.
1 Hoc dicit.¶Notandū † primò, quòd sicut in testamento matris.& ascendentiū per matrem,præteritio habetur pro exhæredatiōe:sic etiā in testamēto descendentiū,præteritio matris,& aliorū ascendentiū.per matrem,habetur pro exhæredatione, vt l.cùm filiū.ff.
2 de inof.test.¶Notandū † secundò,quòd de iure ciuili præteritio filiorum in testamento matris,habetur pro exhæredatione,quia mater nō habet eos in potestate,vt infrà de hæredū qualita.& differē.§.cæteri.nec habent bonorū possessionem contra tab.de iure prætorio,quæ datur emācipatis,vt suprà eod.§.emancipatos, quia mater nō potest eos emācipare.fa.l.illud.§.ad testamenta. ff.de bono-
3 rum posses.contra tabu. ¶Notandum † tertiò,quòd hoc quod dictum est,quòd præteritio matris,aui materni,& aliorum ascendentiū,habeatur pro exhæredatione,hodie secundum Ioannem Fabri correctum est,quia nullus potest præteriri sine causa, vt in.§.aliud. in Authen.vt cùm de appel.cognosci.& notatur in l.filiam.C.de inoffi.testamen. Quæ autem sunt causæ exhæredationis,& quot, patuit suprà eo.circa rubricam.¶Opponitur sic,& videtur, quòd non bene dicitur in textu,ꝙ istis seruatur adminiculum querelæ inofficiosi testamenti,per l.fi.C.de inoffic.testamen. Solutio.Iste tex.non vult dicere,ꝙ illud adminiculū solùm seruatur istis, imò etiam alij habent quærelam inofficiosi,quando sine iusta causa exhæredātur.

DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS.

TITV. XIIII.

Dicto iam de exhæredatione, dicendū est de hæredis institutione,quæ est caput & fundamētū testamenti, vt infrà de leg.§.ante hæredis, & ideò iste titulus rubricatur de hæredibus instituendis.Partes patebunt in processu.

§ Hæredes.

1 *Seruus etiam,tam proprius,quàm alienus,potest hæres institui.*
2 *Hæres institui,quid.*
3 *Hæres,censetur eadem persona cum defuncto fictione iuris.*
4 *Seruus proprius,in quo alius habet vsumfructum,potest hæres institui.*

1 Summatur sic:Non † solùm liber homo,sed etiā seruus,tam proprius,quàm alienus,pōt hæres institui.& licet olim proprius seruus non potuit institui,nisi cū libertate, hodie tamen sine libertate potest,& manet seruus proprius, in quo alius habet vsumfructū. Hoc dicit,

2 dicit. ¶Notandū † primò, quòd hæres idē est, quod dominus, vt infrà de hæredū qualit. & differen. §. fi. & ideò hæredem instituere, est facere aliquē dominum illorum bonorū, in quo hæres instituitur. Et per aditionē hæreditatis iura hæreditaria & dominia transferūtur in ipsum hæredē, & continuantur in ipso quasi eadem, sicut fuerūt
3 in defuncto, quia † fictione iuris censetur hæres eadem persona cum defuncto, vt in Auth. de iureiur. à moriēte præst. §. j. col. v. & l. antiquitas. C. de vsu & habita. & l. fi. de hęr. insti. & l. hæres. ff. de vsucapi. Dicitur autē fictione iuris, quia secundū Io. Fab. Iac. & Pet. non eadē iura numero transeunt ad hæredē, quæ erāt penes defunctum, quia mors omnia soluit, sed finguntur eadē. Secus autē de possessione, nā possessio hæredis nō est eadem nec continuatur cū possessione, quā habuit defunctus, quia hæreditas iacēs nō propriè possidet, nec tenet vicē defuncti, ex quo nō habet animum, qui requiritur in possessione, vt l. cùm hęredes ff. de acqui. pos. Intelligitur tamē possessio semper fuisse cōtinuata, si interim à nemine fuęrit occupata, se-
4 cundum Ang. ¶Notandū † secundò, quòd seruus proprius, in quo alius habet vsumfructū, potest hæres institui, & per hoc consequitur libertatē, vt hîc dicitur. Vsufructuarius tamē non debet defraudari, sed manebit seruus apud eū, & quicquid acquirit ex re ipsius vsufructuarij, vel ex opera sua ipsius serui, hoc pertinet vsufructuario: alia autē acquirit sibi ipsi, quādo institutio habet effectū, vt C. cōmmunia de manumissio. l. j. §. sin autē. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd nō bene dicitur in textu, quòd ista cōstitutio non sit introducta per innouationē, per §. idem iuris, vbi dicitur de ista cōstitutione noua humanitatis ratione, supra quibus man. nō lic. Solutio. Ista constitutio fuit apud antiquos, sed posteà abiit in dissuetudinem, & abrogata fuit, sed per Iustinianum iterum reducta est ad legis necessitatem, & sic §. in oppositū allegatus intelligitur per respectum ad tertium tēpus, quo scilicet fuit renouata: sed iste tex. loquitur per respectū ad primum tempus, quo scilicet ista constitutio fuit apud antiquos. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd proprius seruus bene potest institui sine libertate. per l. seruus. §. j. ff. de hęre. instituē. Solutio. Illa lex loquitur, quando libertas expressè est retractata, & tūc non valet institutio, vt in d. §. idem iuris. hîc autem loquitur, quando nihil est dictum de libertate, & si libertas sit data sub conditione casuali, quæ deficit, nihilominus tamen ex humanitate & fauore tenet datio libertatis, sicut etiam ex humanitate tenet legatum seruo relictum. vt l. quædam. C. de necessa. seruis institu.

§. *Est autem casus.*

1 *Seruus committens adulterium cum domina sua, an possit ab ea manumitti, &*

§. & hæres institui Et nu.3.

2 *Maculatum pro, accusatum.*

4 *Mulier, quæ commisit adulterium cum extraneo, non potest manumittere infrà lx. dies. Et cur ita.*

5 *Directè, quod non potest fieri, an possit obliquè.*

6 *Antecedēte vel principali destructo destruatur ne cōsequens siue accessoriū.*

1 Seruus† cōmittens adulterium cum domina sua, non potest ab ea testamento manumitti, & p cōsequēs nec institui hæres, post accusa
2 tionē adulterij inchoatam. h.d. ¶Notādū† primò, q maculatū hîc exponitur, id est, accusatū, vt ff. de hæredibus insti. l. his verbis. §. interdum. in qua lege ponuntur ista verba, sed dicitur ibi accusatum. Et sic dicitur in libro sapientię, de Ioseph: Maculauerunt me impij.
3 id est, accusauerunt. ¶Notandum† secundò, quòd istud intelligitur de seruo, qui commisit adulterium cum domina sua, cuius adulterij pœna habetur. C. de mulie. quæ se seruis propriis immiscue. l. j. vbi dicitur, quòd seruus committēs adulterium, modo prætacto, de
4 bet primò flagellari, posteà cōburi, & mulier decapitari. † Si verò mulier cōmisit adulterium cum extraneo, tūc non potest infra. lx. dies manumittere, vt ff ad l. Iuli. de adulte. l. si postulauerit. §. iubet. Et ratio est, vt interim serui examinētur & torqueantur, vt sciatur veritas, an mulier adulteriū cōmiserit. nam de his, quæ secretè fiūt in domo, possunt serui & alij domestici esse testes, vt est glo. notabilis. in l. iij. C. de adul. Intelligitur etiā istud post accusationē, si enim antè manumiserit, tenet manumissio, secus in crimine læsæ maiestatis, quia committens tale crimen etiam ante accusationem, nō potest manumittere, neq; testari, vt C. ad leg. Iuli. maiesta. l. fi. ¶Notandum finaliter, vt innuitur hîc in glo. super verbo, habeatur, ex
5 isto textu duo eliciuntur. †Primùm, quòd quando aliquid non potest fieri directè, tunc etiam nec fieri potest obliquè, vt ff. de condi. institu. l. qui sub condi. §. si quis. Et hoc secundum Io. Fab. hîc, quā
6 do est eadem ratio & causa & modus. † Secundùm, quòd destructo principali vel antecedente, destruitur etiam consequens, seu illud quod ex eo sequitur, vt C. de legibus. l. non dubium.

§. *Alienus seruus.*

1 *Vsufructuarius non potest seruum instituere cum libertate.*

2 *Vsusfructus non sufficit ad rei vendicationem: sed requiritur dominium.*

3 *Vsufructuarius, an sit loco domini.*

Summatur sic: Seruus in quo testator habet vsumfructū tātùm, di
1 citur alienus. h.d. ¶Notādū† primò, quòd iste text. vult dicere per argumētū à cōtrario sensu, quòd vsufructuarius non potest seruum institue

instituere cũ libertate,& concord.l.si alienum.ff.de hæredi.institu.
2 ¶Notandũ† secundò,quòd licet vsusfructus sit pars dominij, vt in eo possit fieri executio,sicut in aliis rebus,nõ tamẽ sufficit, quo ad rem vendicandũ,quia ad vendicationẽ requiritur dominium rei:& non sufficit vsusfructus.Et ideò si petã aliquam rem, & producam duo instrumẽta,& in vno habetur,quòd ad me spectat vsusfructus, in alio,quòd ad me spectat dominiũ, succũbam in causa, tanquàm allegãs contraria,vt notabiliter dicit Ange.in l.qui vsufructu.ff.de verb.obli.& allegãs contraria, non debet audiri. ¶Opponitur sic, & videtur,ꝙ vsufructuarius potest instituere,etiã cũ datione libertatis,per l.in vẽditione.ff.de bo.autho.iudi.posside.Solutio.Vsufru-
3 ctuarius† quo ad alia est loco domini,non quo ad hoc vt possit fieri liber,sed cũ aliis manumissis à fructuario simpliciter sine institutione erit tanquàm liber,quãdiu duraturus erat vsusfructus.i.si fru
4 ctuarius manumittat seruũ fructuariũ,ille habetur pro libero quãdiu viuit vsufructuarius,secus si eum instituat cũ libertate.Et ratio differẽtiæ est,quia viuo vsufructuario vsusfructus nõ finitur,& per cõsequẽs nõ cõsolidatur cũ proprietate,sed tũc demũ venit finiendus,quando fructuarius moritur: secus, si fructuarius eũ instituat, quia illa institutio primò locũ post morte habet ipsius fructuarij, & tũc consolidatur vsusfructus cũ proprietate,vt in §.finitur.suprà de vsufruc.ergo tunc talis institutus non potest haberi pro libero.

§. *Seruus à domino suo.*

1 *Seruus à domino suo institutus,an à se,an verò à cohærede suo recipiat libertatem.& nume 4.*
2 *Institutio serui alieni,habet effectum,quo ad acquisitionem hæreditatis.*
3 *Legatum serui,an extinguatur per alienationem.disting.nume.5.*

Seruus à domino suo hæres institutus,ex testamẽto fit liber,& hæres necessarius.sed si in vita testatoris iste seruꝰ manumittatur,vel etiã aliàs acqrat libertatẽ,fit hęres volũtarius ex testamẽto.Sed si fuerit alienatꝰ à testatore,tũc iussu noui domini debet adire hęreditatẽ testatoris primi domini,sed secũdus dominus p eũ fit hæres,& seruus
1 ille nec liber nec hæres efficit̃.Hoc dicit.¶Notandũ† primò,ꝙ seruus à dño suo institutus,recipit libertatẽ à seipso.nisi dñs dicat taliter:Si quis mihi hęres erit,Titius seruus meus hęres & liber esto qa tũc recipit libertatẽ à cohærede suo,vt ff.de acqui.hære l.ex parte. & potest aliquis institui hæres,etiã si ignoret se institui, vt ff.si cert.
2 peta.l.eius qui.¶Notandũ † secũdò,ꝙ directa libertas nõ habet locũ in seruo alieno:sed institutio serui alieni bene habet effectũ nõ quantũ ad dationẽ libertatis,sed quantum ad acquisitionẽ hæreditatis,vt

tatis,vt ff.de hær.insti.l.seruũ meũ.& hoc si dominus suus sit capax hæreditatis,vt l.si mihi & tibi.ff.de leg.j.Si tamẽ seruus institutus, & posteà alienatus,iterũ redeat ad dominũ,qui eũ instituit,reuiuiscit datio libertatis,quæ per alienationẽ fuit reuocata,vt ff.de manum.
3 testa.l.verũ.¶Notãdũ†finaliter,ꝙ licet gl.dicat hîc in verbo, alienatus fuit.quòd legatũ serui,qui alienatur,eo ipso extinguitur,quo seruus fit alienat⁹,per l.si seruo cũ libertate.ff.de ademp.leg.quia in legato spectatur tẽpus,quo cedit,vt ff.quado dies leg.cedit.l.si post §.si cùm.Sed gl.nõ dicit verũ,quia si aliquis reliquerit seruo suo libertatẽ & legatũ,potest contingere,quòd iste seruus alienabitur,& reuocabitur libertas,sed legatũ manebit,& pertinebit nouo domi-
4 no,vt ff.de cõdi. & demõ.l.si in diẽ.§.fi.¶Opponitur†primò sic, & videtur,ꝙ seruus institutus à domino suo nõ recipit à seipso libertatem,per l.si nõ lex.ff de hęre.insti.Solutio.Istud intelligitur, quando lex nõ prohibet libertatẽ,vt in illa l.alleg.in opposi.vel quãdo nõ est cõditio apposita impediẽs libertatẽ,vt in l.quotiẽs. ff. de hæred. inst.vel quando nõ recipit libertatẽ ex lege,vt l.testa.ff.de hære.institu.¶Opponitur finaliter,& videtur,quòd gl.bene dicat,quòd per alienationẽ extinguitur legatum seruo,per l.seruo cũ libertate. ff.
5 de admini.lega.Solutio.Aut†alienans seruum expressè reuocat libertatem,aut tacitè.Si primò,reuocatur etiam legatũ.Sed in secũdo casu nõ reuocatur legatũ,sed solùm libertas.Ratio primi est, vt adẽptio libertatis expressa aliquid operetur,quãdo alienatur seruus

§.*Alienus quoq; seruus.*

1 *Seruus alienus,& qualiter possit hæres institui.*
2 *Seruus alienus,institutus hæres,debet adire hæreditatẽ iussu domini sui. Quid in legato. nume.3.*
4 *Seruus alienus,an possit institui post mortem domini sui. Et qualiter.nu.7.*
5 *Hæreditas iacens,repræsentat defunctum.*
6 *Seruus posthumi potest institui heres.*

Alienus seruus,hæres institut⁹ iussu domini sui debet adire hęreditatẽ:sed si viuo testatore vel mortuo testatore,ante aditionem hęreditatis fuerit alienatus,tunc iussu noui domini debet hæreditatẽ adire,& si ante aditionẽ hęreditatis manumissus fuerit,suo arbitrio põt hæreditatẽ adire.Et alienus seruus potest etiã hęres institui post mortem domini sui, quia seruus hæreditarius habet testamenti factionẽ, ex quo hæreditas iacens repræsentat personam defuncti. Potest etiam hæres institui seruus posthumi.Hoc dicit.¶Notandũ
1 primò,†quòd seruus alienus potest hæres institui,cum ista cõditione,cùm liber erit,sed sic non potest institui seruus proprius,vt ff.de

 condi.

2 condi.institu.l.seruus alienus.¶Notandum†secundò,quòd quando seruus alienus instituitur hęres,tūc debet adire hæreditatē iussu domini sui, cui etiā acquiritur hæreditas,qui iussus præcedere, & authoritas sequi debet,vt ff.de acquirē.hæred.l.si quis mihi. §. iussum. Si tamen seruus nō vellet adire hæreditatē, propter iussum domini,quod potest,non acquireretur hæreditas domino suo,vt C.de hęredi.institu.l.cùm proponas.Et si dominus alienauerit seruū institutum ante aditionē hæreditatis,etiā post iussum,non acquireretur illa hæreditas tali domino,sed ei,in cuius potestate est seruus tēpore

3 aditionis,vt ff.de acquiren.hæredita.l.antistitis. §.j. Secus†est autē in legato,in quo nō spectatur tempus aditionis,sed tēpus mortis legantis:si enim seruo meo sit aliquid legatum,qui est seruus meus tēpore mortis testatoris,quāuis posteà alienem illū seruum, legatum tamen pertinet mihi,vt ff.quādo dies lega.cedit.l.si post.§.ij.¶No-

4 tandū†tertiò,quòd quando dicitur hîc,quòd seruus alienus potest institui post mortē domini sui,habet duplicem lecturā.Vna est,vt testator sic dicat,Instituo seruū illū hæredem meum,post mortem domini sui:& cū illa lectura videtur cōcor.l.qui filio.ff.de hæredi.instit.Alia lectura est,vt seruus instituatur hęres,quādo dominus suus est mortuus:& licet gl.plus videatur declinare ad primā:secunda tamen est conformior textui,nam textus probat istud,quia seruus hæreditarius potest habere testamenti factionē passiuè,vt etiā infrà,de hæredū qualita.& diffe.§.testamenti.& debet iste seruus adire hęreditatem iussu hæredis,licet ille non habeat testamenti factionem,si defunctus habuit testamenti factionē,vt ff.de hære. instit.l.seruus,

5 quia†hæreditas iacens nō repræsentat hæredē,sed defunctū. Et ratio est,quia hæres nō est certus:licet enim certus sit institutus,ille tamen potest nō adire,sed defunctus est certus,vt infrà,quibus modis

6 testamē.infirmātur.§.posteriore.¶Notandū†finaliter,quòd seruus posthumi potest institui hęres,quia agitur de cōmodo suo,& ita habetur pro iam nato,vt ff.de statu hom.l.qui in vtero. ¶Opponitur sic,& videtur,quòd seru9 alienus nō potest institui hæres post mor

7 tem domini sui,per §.hæres.infrà eodē.Solutio.†Secundum secundam lecturam istud argumentū non procedit:sed secundum primā lecturam,quæ tamē non est ita cōformis textui,potest dici,quòd licet dies mortis sit certus,quando tamē est incertum,vt ff.de cōdi.& demon.l.vnde valet.& sic ista institutio est in diem incertū,& §.hæres.vult,quòd institutio non debet fieri in diem certum.

§.Seruus autem plurium.

Seruus pluriu m dominorum, ab vno eorum hæres institutus, acquirit aliis sociis

sociis, pro suis portionibus. Et an requiratur omnium iussus in eius hæreditatis aditione. nume. 2.

Seruus pluriũ dominorum, qui habent testamẽti factionẽ passiuè, ab extraneo hæres institutus, acquirit hæreditatẽ illis dominis, pro suis portionibus, quorũ iussu hæreditatẽ adiuit. Hoc dicit. ¶No
1 tandũ †primò, quòd si seruus pluriũ dominorũ instituatur hæres ab vno eorum, tunc acquiritur hęreditas aliis sociis, vt ff. pro socio. l.
2 verum. §. si seruo communi. ¶Notandũ †secundò, quòd quando seruus plurium est institutus hæres, tunc nõ est necesse, quòd omnes iubeant, nec etiam oportet plures adire hęreditatẽ, sed sufficit vna iussio omnium consensu, & vna aditio, vt ff. de acquiren. hæredi. l. seruus dominorum. Et si aliquis eorum non velit acceptare partem hæreditatis, tunc illa accrescet aliis cõsentientibus, vt ff. de acquirẽ. hę redita. l. si seruus. Secus est in legatis, nã si vnus legatariorum noluerit habere legatum, hoc non accrescit aliis, sed manet apud hæredẽ vt l. & Proculo. ff. de legatis secundo.

§. *Et vnum hominem.*

1 *Testator potest vnum hæredem, vel plures, vsque in infinitũ instituere. Et quid ita. nume 2. Limit. nume. 3.*

1 Summatur sic: †Testator potest vnũ hæredem vel plures vsque in infinitum instituere. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notan-
2 dũ, †quòd ratio istius est, quia voluntas testatoris habetur pro lege, vt in Authen. de nupt. §. disponat. colla. iiij. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd testator non potest hæredes instituere vsque ad infinitũ, quia infinitas reprobatur in iure, vt in gl. in l. fin. super verbo, infinitum. C. de sacrosanc. eccl. Solutio. Dicit hîc gl. quòd testator potest instituere omnes homines mundi: & quòd testamentum tale valeat, licet aditio sit impossibilis. Sed Iac. & Petr. dicunt, ꝙ talis institutio est derisoria, argu l. cùm post. §. gener. de iure dotiũ. quia cùm hæres debeat nominari, vt C. de testamen. l. iubemus. vel certis demonstrari signis. ff. eodẽ. l. quotiens. §. si quis nomen. & §. hæres. sed hoc non potest fieri de toto mundo, cùm incertis personis legari nõ possit, infrà de lega. §. incertis. quomodo possent incerti institui? Et
3 †ergo tenendum est, cum prædictis melius sentiẽtibus, & ad verbum textus volentis, quòd plures possunt institui vsque ad infinitũ, debet intelligi exclusiuè, vt infinitas excludatur: vel est locutio hyperbolica: quomodo dicimus, tota ciuitas currit ad spectaculũ, id est valde multi de ciuitate: & sic infiniti possunt institui, id est, valde multi: quia infinitas simpliciter reprobatur in iure, vt notatur in l. fina. super verbo infinitum. C. de sacrosanct. ecclef.

X 2 §. Hæred.

§. *Hæreditas plerunq;.*

1 *Hæreditas, in quot vncias diuidatur. Et de vnaquaque, ibid. & nume. 5.*
2 *Hæreditatis diuisio, dependet ex voluntate & facto hominum.*
3 *Partis appellatione, quid veniat.*
4 *Vnciæ nomen cur non ponatur.*
6 *Decedere non potest quisquam partim testatus, partim intestatus. Limit. numero 8.*
7 *Ius an idem sit de parte, quo ad partem, quod de toto, quo ad totum.*

1 Hæreditas† communiter diuiditur in duodecim vncias, & sunt nomina istarũ partiũ ab vncia exclusiuè vsq; ad assem inclusiuè: sescuns, sextans, quadrãs, triẽs, quincũs, semis, septuns, bes, dodrans, dextãs, deuns, as. Potest tamẽ testator si velit plures partes facere, & si testator aliquẽ instituat in parte hæreditatis, alio nõ instituto, intelligit iste institutus in tota hęreditate, quia nemo põt decedere partim testatus, & partim intestatus, nisi miles. Hoc dicit facit l. seruũ. §. fina.
2 ff. de hęred. insti. ¶Notandum† primò, φ diuisio legalis hæreditatis est in xij. vncias. Sed quia diuisio depẽdet ex volũtate & facto hominum, ideò de ea non potest certa regula dari, cùm etiã diuisio nihil addit, nec etiam diminuit in substãtia hæreditatis, vt l. ex vnciis. ff. 1
3 de hære. instit. ¶Notandũ† secundò, quòd appellatione partis in dubio intelligitur medietas, vt in l. nomen filiarum. §. portionis. ff. de verb. signifi. & per partẽ partis, intelligitur in dubio quarta toti⁹, vt 2 l. meminimus. C. quan. & quib. quarta pars debet. lib. x. Ille ergo cui debentur duæ partes, debet esse cautus, vt ponat in libello partes totius. aliôquin nõ adiudicaretur sibi, nisi duæ partes de duodecim. vt
4 notat Bar. in l. interdũ. §. j. ff. de hære. insti. ¶Notandũ† tertiò, quòd hîc nõ ponitur nomẽ vnciæ, & ratio est secũdũ glo. quia plura sunt negotia, quàm vocabula, vt ff. de præscri. verb. l. nã natura. Sed secũdum Ioã. Fab. ideò est, quia vncia, est principiũ, à quo aliæ partes de
5 nominãtur, & † dicitur sescuns siue x, vncia, cũ media: sextãs sexta pars assis, quæ sunt duæ vnciæ: quadrãs quarta pars assis, quæ sunt tres vnciæ: triẽs tertia pars assis, quę sunt quatuor vnciæ. Et sumũtur ista nomina à quota seu portione hæreditatis: sed sequẽtia nomina sumũtur à numero vnciarũ, vt quincũs, significat quinq; vncias, semis, sex, septũs septẽ, bes, octo, dodrãs nouẽ, dextãs decẽ, deuns vndecim, & as duodecim. ¶Notãdũ† finaliter, quòd si testator aliquẽ in-
6 stituat in parte hęreditatis, & si alius nõ instituatur, ille habebit totam hæreditatẽ, etiam si testator fuerit miles, vt C. de testamẽ. milit. l. iij. Et ideò, quãdo dicitur in text. nisi sit miles, hoc debet referri ad illud verbũ, nemo enim, & non ad illud, & si vnum, & nemo potest de-

test decedere partim testatus,& partim intestatus,vt hic,& ff.de reg.iur.l.in testamẽtis.nisi miles,& ille etiã non semper, sed quando fecit testamentũ de castrensibus,& non fecit testamentũ de paganicis,vt C.de testã.milit.l.j ¶Opponitur contra prædictã, & videtur, ꝙ quis põt decedere partim testatus, & partim intestatus, quiã põt quis decedere totaliter testatus, vel totaliter intestatus. Sed regula
7 est, † quòd idẽ est dẽ parte, quo ad partẽ, sicut de toto quo ad totũ, vt l.quæ de tota.ff.de rei vend. & l.iuris gentiũ. §.adeò.ff.de pactis. Solut.Ista regula habet veritatẽ,quãdo est eadẽ ratio partis ad partem,sicut totius ad totũ,& sic nõ est hic:aliã enim est ratio,quòd aliquis potest decedere totaliter testatus,vel totaliter intestatus,quàm partim.&c. Simile est in l.in hoc iudicio,vt ff.famil.erciscundæ.
¶Opponitur adhuc per l.nam & si parentibus. ff.de inofficiõ.testa-
8 men. Solutio. In illa † lege dicitur,quòd partim quis potest esse testatus,& partim intestatus ex post facto. Sed quod hic dicitur,intelligitur ab initio,facit l.cũm duobus.C.de inoffic.testamen.

§. *Si plures.*

1 *Hæredes,an æqualiter succedant.disting.*
2 *Institutione hæredum facta, si qua pars vacet,illa accrescit institutis proportione.*
3 *Casus sex contingentes circa diuisionem ætatis.*
4 *Ad dipondium quando sit procedendum.*

1 Si plures † hęredes sine nominatione partis instituti sint,ęqualiter succedũt,& si aliqui cũ nominatione partis,& alij sine nominatione partis instituti sint,tũc illi q̃ sine nominatione partis sunt instituti, habebunt partẽ vacantẽ,siue vnus sit,siue plures:expleto tñ esse habebũt ipsi,scilicet sine nominatione partis instituti,medietatẽ totius assis,siuẽ in primo loco,siue in medio,vel in fine positi sint,vt l.quo
2 loco.ff.de hære.insti. Et si † põst institutionẽ aliqua pars vacet, illa accrescit institutis ꝓ suis portionibus,vt si tres sint instituti ex quartis partibus, habebit quilibet tertiã partẽ, & si aliqua pars deest post institutionẽ,illa similiter decrescit à parte institutorũ pro suis portionibus,vt si quatuor sint instituti ex tertijs partibus,nõ habebit q̃libet nisi quartã partẽ:& si testator plures vncias fecerit,q̃ xij.& aliquis institutus est sine parte,fit transitus ad dipondiũ,in quo ille habebit partẽ vacantẽ:similiter etiam fit transitus ad tripondiũ,si dipõdius expletus sit,& ideo ita potest dici cõsequẽter ad quadripondiũ.
3 Hoc d.& patet intellectus tex. ¶Notãdum † primò,quòd in isto §. tanguntur sex casus cõtingentes circa diuisionẽ hæreditatis, quando plures hęredes instituuntur. Primus ibi,satis enim.qui loquitur,

quãdo nullæ partes nominãtur. Secundus ibi, partibus. loquitur, quã do aliqui instituũtur cũ nominatione partiũ, & aliqui sine nominatione earũ. Tertius ibi, si verò. loquitur, quãdo totus as expletus est, & aliquis vel aliqui instituũtur sine nominatione partiũ. Quart⁹ ibi videamus. loquitur, quãdo post institutioné aliqua pars vacat. Quintus ibi, & ex aduerso. loquitur, quãdo post institutioné aliqua pars deest. Sextus ibi, si plures vnciç. loquitur, quãdo testator fecit plures
4 vncias quã xij. ¶Notãdũ † secundò, quòd si testator instituat vnũ in semisse, & aliũ in besse, & tertiũ sine nominatione partis, tũc procedendũ est ad dipondiũ, & institutus sine parte habebit partẽ vacantẽ in dipondio & ita habebit x. vncias, quæ tamen x. vnciç solùm faciunt quinq; vncias, quãdo tota hæreditas continetur in asse, & in illo primus solùm habebit quadrantẽ, nec secũdus trientẽ, quia quincunx quem habet tertius, quadrans & triẽs præcisè faciũt assem, vt l. quæsitũ. ff. eo. ¶Opponitur primò, & videtur, quòd quãdo aliquiinstituti sunt sine nominatione partis, aliis institutis cũ nominatione partis, in secundo casu, per l. habebãt partẽ vacãtẽ, sicut hîc dicitur instituti sine nominatione nõ quo loco. ff. de hęre. insti. Solutio. Illa lex loquitur, quãdo testator ignorabat aliquã partẽ vacare. ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ qñ factæ sunt plures vnciç, quã xij. non est procedendũ ad dipondiũ, sicut in sexto casu, per l. idẽ quod Sabinus, & per l. ex vnciis. ff. de hęre. insti. Solutio. Illę leges loquuntur, quãdo testator noluit excedere assem, sed quod vltimis relinquitur, abstrahitur à primis. ¶Opponit᷑ finaliter cõtra idẽ dictũ, per l. cùm quæstio. C. de legatis. Solutio. Illa lex loquitur in dubio, quãdo scilicet non est certũ testatoré velle ad dipondiũ trãsire: nam tunc relictum vltimis, abstrahendũ est à primis, vt dictũ est, & hoc si primis plus relictum sit. nam si vltimis plus esset relictũ, tũc non posset abstrahi à primis, quia plus nõ potest abstrahi ab eo, quod est minus. Et hoc vult illa l. cùm quæstio in oppositum allegata.

§. *Hæres & purè.*

1 *Hæres potest institui purè, & sub conditione.*
2 *Hæres quare non possit institui ex tempore: nec ad tempus certum. Fallit in milite. nu. 3.*
4 *Conditio impossibilis, est quadruplex.*
5 *Testator potest institutum obligare ad conditionem in quantumcunque impossibilem.*
6 *Conditionum alia est potestatiua, alia mista, alia casualis.*
7 *Conditionibus pluribus appositis disiunctiuè in diuersis partibus testamenti, quæ nam earum sit implenda.*

Testatoris

8 *Testatoris ignorantia, non impedit hæredis institutionem.*
9 *Actus quinq; non recipientes conditionem, neque diem.*
10 *Institutionum & contractus differentia.*

1 Hæres † potest institui purè vel sub cōditione, sed si instituatur ex certo tempore, vel ad certū tēpus, perinde est, ac si purè esset institutus. Sic etiā cōditio impossibilis in institutionib. legatis, fideicōmissis, & libertatibus, habet̃ pro nō scripta. Et si plures cōditiones apponantur in institutione copulatiuè, omnes debēt impleri, sed si alternatiuè, id est, disiunctiuè, tūc sufficit alterā impleri. Non etiā oportet testatorē cognoscere eū, vel eos, quē vel quos, hæredē vel hæredes
2 instituit. h. d. ¶Notandū † primò, quòd ratio, quare quis nō pōt institui hæres ex tempore, est, ne quis decedat pro parte tēporis intestatus, & pro parte testatus, cōtra l. ius nostrū. ff. de reg. iuris. Et ratio, quare non ad certū tempus, est, quia qui semel est hæres, non potest desinere hæres esse, vt l. & si sine. §. sed quod Papinianus. ff. de mino. facit infrà §. j. notabili quinto & quarto, de fideicommiss. Et si isto modo hæres instituatur, tēpus habetur pro nō adiecto, & censetur purè institutus: & ita est hic casus, vbi vtile non vitiatur per inutile: sed inutile reijcitur, & pro nō adiecto habetur, & hoc in fauorē vltimæ voluntatis. Secus aūt de conditione, quia quātumcunq; tardè impletur, ipsa retrotrahitur, vt l. necessario. §. quod si pendente. ff. de pericu. & cōmo. rei emp. & vēdi. Et ideò potest aliquis institui ex tempore incerto: vt, Instituo Titium, cùm capere poterit ex testamento, vel cū Caius morietur, quia dies incertus habetur pro cōdi-
3 tione, vt l. dies incertus. ff. de condi. & demon. ¶Notandum † secundò, quòd miles tamē potest extraneū instituere ex certo tēpore, vel
4 ad certū tempus, vt ff. de testamen. mil. l. miles. ¶Notandum † tertiò, quòd quadruplex est conditio impossibilis. Vna est impossibilis natura, vt si sic dicatur, Instituo te hęredē, si cœlum digito tetigeris, vt infrà de inuti. stipula. §. si impossibilis. Secūda, est impossibilis iure, quæ est contra bonos mores, vt si sic dicatur, Instituo te hæredē, si patrē tuum ab hostibus nō redemeris, vt ff. de condi. insti. l. conditiones. & istę duæ cōditiones habentur pro nō scriptis, vt hîc dicitur. Tertia, est cōditio impossibilis facto: vt si sic dicatur, Instituo te hæredē, si montē aureū dederis: & ita cōditio vitiat institutionē, vt ff. de testa. libe. l. cū hæredes. §. j. Quarta est, quæ inducit pplexitatē, & illa etiā vitiat institutionē, cum nō fuerit animus dandi, iuris præsumptione, vt ff. de sta. lib. l. cū hęredes. §. j. ff. de condi. insti. l. si Titius. Ratio aūt, quare duę primę habent̃ tanquā nō scriptæ, & valet institutio, est, quia nemo pōt obligari ad impossibile, vt c. nemo. ff. de reg. iur. lib. vj. Qñ ergo testator apponit tales cōditiones, signū est

quòd facit derisoriè, & quòd vult illũ hæredẽ esse: si enim nõ vellet hoc, non faceret mentionẽ de eo. fa. l. conditiones. ff. de condi. insti.
5 † Sed aliq̃ duę cõditiones rectius dicũtur difficultates, quàm impossibilitates, & testator potest institutũ obligare ad conditionẽ quantumcunq; difficilẽ, quia difficultas prestationis nõ impedit obligationem, vt l. continuus. §. illud. ff. de verbo. oblig. nam hoc nos facere non posse præsumit ius. Ex quo ergo testator sciebat, quòd talis cõditio difficilis poterat impleri, licet difficulter, voluit hęredẽ astringere ad illam difficultatẽ: si ergo nõ expediatur difficultas illa, vitiabitur institutio & libertas. Est etiã cõditio impossibilis iure, si apponatur conditio contra legem imperialem, canonicã vel dominicã, vt si dicatur, Instituo te hæredẽ, si ducas in vxorẽ, quã de sacro fonte
6 te leuasti. ¶Notandum † quartò, q̃ conditionũ alia est potestatiua: vt sic dicendo, Instituo te hæredẽ, si decem dederis. Alia est mista, vt sic dicẽdo, Instituo te hęredẽ, si Romã iueris. Alia est casualis, vt sic, Instituo te hæredẽ, si consul factus fueris. Conditionẽ potestatiuam necesse est impleri, si debeat valere institutio: sed si nõ stat per institutum, quòd conditio mista nõ impleatur, valet tamen institutio, vt l. conditionũ. C. de institu. & substit. & conditio casualis retrotrahi-
7 tur, vt dictũ est de natura cõditionis. ¶Notandum quintò, quòd † si plures conditiones apponãtur disiunctiuè in diuersis partibus testamenti, tunc in legatis & fideicõmissis implenda est vltima cõditio: & in institutionib. implēda est prima, sed in directis libertatib. sufficit aliquã implere etiam leuissimã, vt l. sub diuersis. & l. per fideicõmissum. & l. quod traditum. ff. de condi. & demon. Et dicit Io. Fab.
8 quòd isto modo deberet esse in gl ¶Notandũ † finaliter, q̃ ignorãtia testatoris non impedit institutionẽ hæredis, vt hic, & C. de hæredi. insti. l. extraneũ. Ex quo sequitur, quòd non oportet etiã testes cognoscere hæredẽ, debent tamen cognoscere conficientẽ inuentarium, vt in gl. in l. fin. §. sin autẽ dubius. C. de iure delibe. Secus autẽ in contractibus, vbi testes debent cognoscere contrahentes, vt not. Bart. in l. si cùm exhiberetur. §. j. ff. de publica. ¶Opponitur primò, & videtur, quòd hæres nõ põt institui sub conditione, per l. actus. ff.
9 de reg. iur. Solutio. Illa regula loquitur de actibus ibi expressis, † qui nõ recipiunt conditionẽ neq; diem, & sunt quinq; scilicet emancipatio, acceptilatio, adoptio, hæreditatis aditio, & tutoris datio, inter quos nõ est hæredis institutio, quæ fieri põt sub cõditione, vt actus plus valeat, quã pereat, vt l. quoties. el ij. ff. de rebus dubijs. Et promptũ est iura iuribus cõcordare. vt C. de inoffi. dot. l. vnica. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd cõditio impossibilis non debet haberi pro nõ scripta, sed debet vitiare institutionẽ, quia vitiat contractũ,

vt in rà de inuti.ſtipu.§.ſi impoſsibilis.ergo à ſimili vitiat inſtitutio 10 nem. Solut. Nõ eſt † ſimile,& ratio differentiæ eſt fauori,qui eſt in inſtitutionibus,& nõ in contractibus,vt ff.de reg.iuris.l.in teſtamẽ tis.Alia ratio ponitur in gl.in l.j.ff.de condic.inſtitu.quia cõtractus fit conſenſu duorũ, contrahentiũ ſcilicet,vt in l.j.ff.de pactis.& ita dependet ex vtriuſq; cõſenſu:ſed inſtitutio ſolùm dependet ex conſenſu vnius,ſcilicet teſtatoris.¶C pponit tertiò,& videtur,ꝙ quando apponuntur plures conditiones cõiunctim,ſufficit vnã impleri, per l.ſi plures.ff.de condit.inſtit.Solut.Licet gl.hîc dicat,quòd quando apponuntur copulatiuè plures cõditiones caſuales, tunc ſufficit vnam impleri,dicunt tamen docto.quòd neſciunt quo ſpiritu gloſ. hoc dicat,cùm nulla lex hoc dicere videatur: nã illa l.ſi plures. quã glo.allegat pro ſe, hoc nõ dicit,ſed dicit,ſi plures fiant inſtitutiones ſub diuerſis conditionibus,hoc modo inſtituo Titium hæredẽ, ſi nauis ex Aſia venerit, & Caium ſi Titius conſul factus fuerit, tunc illa inſtitutio habet efficaciam,cuius cõditio primò impletur.¶Opponitur finaliter, & videtur,quòd teſtator non poteſt peregrinos inſtituere,vt hîc dicitur in §.fi.per l.j.C.de hæredibus inſtit.Solut. In illa lege capitur peregrinus,pro deportato,qui non poteſt inſtitui.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

TITVLVS XV.

Ontinuatur ſic:Dictum eſt ſuprà de inſtitutionibus primis:conſequenter dicendum eſt hîc de ſecundis inſtitutionibus,quæ vocantur ſubſtitutiones. Et dicuntur ſecundę,ſiue ſecundo gradu,ſiue tertio,ſiue vlteriori fiãt, vt ff.ad leg.Falc.l.in ratione.§.quod vulgò.ſicut ſecũdę nuptiæ,vocantur omnes poſt primas,licet ſint tertiæ vel quartæ,vt in gl.ſuper rubri. C.de ſecundis nup.& quia inter ſubſtitutiones cõmunior eſt vulgaris, quia à quolibet & cuilibet fieri poteſt,ideò primò tractatur de vulgari ſubſtitu. & diuiditur iſte titulus in tres partes.In prima declarantur gradus hęredũ ſeu inſtitutionum.In ſecunda ibi, & plures, declaratur qualiter ſubſtituti ſuccedunt. In tertia, ibi,ſi ſeruum,ſoluitur quoddam dubium.

§. *Poteſt autem quis.*

1 *Teſtator poteſt tot gradus,hæredum facere,quod vult.*
2 *Inſtitutio vulgaris cur ſic dicta:item cur ſubſtitutio vulgaris.*
3 *Conditio,eſt in omni ſubſtitutione,*
4 *Inſtitutio directa vel ſubſtitutio,vbi fiat.*
5 *Teſtator an potuerit inſtituere vel ſubſtituere, in teſtamentis vel codicillis,*

vnde colligatur.
6 *Gradus institutionis & substitutionis.*
7 *Seruus potest substitui vt sit hæres necessarius vltimo gradu in subsidium.*
8 *Substitui an quis possit per seruum.*

1 Summatur sic: † Testator pōt tot gradus hęredū facere, quot vult; vt dicendo, Instituo Titium hęredē: & si nō sit hæres, substituo Mæuium: & si illæ Mæuius nō sit hæres, substituo Caium, & sic consequenter: & in vltimo loco, potest substituere seruū suum, vt sit hęres
2 necessarius. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandum † primò, ꝙ institutio appellatur vulgaris, vel substitutio appellatur vulgaris, quia à quolibet fieri potest, vel pro tanto, quia cōmuniter & vulgariter fit, & omnes homines possunt sic testari, & fit isto modo: Ioannem hæredē instituo: si non sit hęres, hoc est, si moriatur, tunc insti-
3 tuo filiū suum hæredē. Et in † omni substitutione est cōditio, si, vel similis potestatis, vt Instituo petrum hæredē: & si ille moritur, instituo Ioannē hæredem &c. sicut patebit infrà titulo proximo, primo
4 notabili. ¶Notandū † secundò, ꝙ directa institutio vel substitutio solùm potest fieri in testamētis, & nō in codicillis, vel in donatione causa mortis, vt infrà de codicillis. §. pen. & C. de codicillis. l. hęreditatē. fideicōmissaria tamē pōt fieri in codicillis, imò si testator scienter faciat codicillos, tunc directa verba, dicēdo substituto, obliquantur, & valet institutio vel substitutio, vt ff. ad Trebel. l. Scęuola. pri-
5 mo respōso. & l. hęreditatē. C. de codicillis. ¶Notandū † tertiò, ꝙ ad sciendū an testator potuit instituere vel substituere, in testamentis vel in codicillis, facienda est talis distinctio secundū Bar. in l. j. ff. de codicillis. quia aut cōstat, quòd testator voluit facere testamentū, & deficit aliqua solēnitas, propter quā nō pōt valere vt testamentū, licet possit valere vt codicillus, & tunc nō valet, neq; vt testamentū, neq; vt codicillus, vt hic in gl. j. facit l. illud. §. tractari. ff. de iure codicil. & est gl. sing. in l. verbis ciuilibus. ff. eo. nisi apposita sit clausula, Si nō valeat iure testamēti, valeat iure codicillorū. Et clausula cōmuniter exponitur, quia tunc valet vt codicillus, vt in l. j. ff. de iure codicillorū. Vel constat, quòd voluit facere codicillū, & tunc valet etiam institutio vel substitutio directa, sed verba obliquātur, vt dictum est per l. Scæuola. alle. Vel est dubiū, & tunc aut posuit directā institutionē vel substitutionē, & si tunc nō valeat vt testamentū, nō valebit etiā vt codicillus, vt l. nec codicillū. C. de codic. & l. j. ff de iure codicillorū. sed si nō apposuit directā institutionem vel substitutionem, tunc valet vt codicillus, vt l. illud. §. tractare. ff. de iure codi.
6 ¶Notandum † quartò, quòd gradus accipitur hic similitudinariè, vt quēadmodū in scala sunt diuersi gradus, sic etiā hic. Simile est de gradibus

gradibus consanguinitatis, vt ff.de gradib.l.iurisco͂sultus.§.gradus.
7 ¶Notandu͂ † finaliter, quòd vlti.gradu in subsidiu͂ po͂t substitui seruus, vt si hæres necessarius: quia ille necessariò habet adire hæreditatem, si superuiuat, vt infra de hære.qualitá.& differ.§.j.Et est ipse vltimus, quia post eum nemo admittitur, vt l.post aditam C.de im-
8 pub.& alijs substi.& dicit hîc glo.quod † nemo po͂t post eum substitui. Sed contra hoc opponitur, & videtur, quòd de facto & de iure aliquis potest substitui post seruum. De facto sic, si dicam, Instituo Titium hærede͂ meum, & sibi substituo seruu͂ meum, & seruo meo substituo Caium. De iure, quia si Titius repudiat hæreditate͂, & seruus meus ante aditam hęreditate͂ moriatur, admittitur Caius ad hęreditatem mea͂ qui est substitutus post seruu͂, per l.ij. ff.de hæredi. instit. Solutio. Manendo in textu paru͂ facit ista oppositio, quia tex. dicit, quòd testator potest vltimo loco seruu͂ substituere, & no͂ dicit, quòd alius no͂ po͂t post eum substitui: sed saluando dictam gl. pot. st dici, quod intelligitur, supposito, quòd substitutio serui habeat effectum, hoc est, quòd ipse perueniat ad hæreditatem, quia tunc nemo admittitur post eum, arg.l.post aditam.alleg.in glo.

§. Et plures.

1 *Plures possunt substitui in locum vnius, & econtrà. Et plures inuicem sibijnuicem substitui.*

2 *Testator si fecerit institutiones & substitutiones, & expresßit partes diuersas in institutionibus, illæ intelliguntur repetitæ in substitu. & nu.3.4.*

1 Plures † possunt substitui in locu͂ vnius, & ecōtrà: & plures possu͂t etiam sibijnuice͂ substitui. Et in illo casu, si partes sunt diuersę in institutione, intelligu͂tur repetitæ in substitutione, sicut in institutione sunt expressæ: & qua͂do duo sunt instituti, quoru͂ vnus est substitutus alteri, si tame͂ illo substituto substituatur vnus tertius, tunc ille tertius admittit ad vtranq; parte͂, scilicet substituti in secu͂do gradu,
2 & instituti in primo gradu.h.d. ¶Notandu͂ † primò, quòd quando testator fecit institutiones & substitutiones. & expresßit diuersas partes in institutionibus, tu͂c illæ partes intelligunt repetitę in substitutionib.v.g. Instituit vnum in sex vncijs, alium in quatuor, & tertiu͂ in duabus, & eos subijnuice͂ substituit, si tunc primus deficiat, habebit secu͂dus octo, & tertius quatuor, vt l.si in testa.ff.eo. Et hoc est veru͂, si substituit p nomina appellatiua, secus si p nomina propria vel etia͂ si grauauit substitutos ad æqualia onera, vt in gl.fi.in l.j.C.
3 de impu.& alijs substi. ¶Notandu͂ † secundò, quòd casus.ij.respon. ibi, sed & si instituto, po͂t sic poni. Testator instituit Titiu͂ & Seium in primo gradu, & substituit Titio Seium, & sic Seius est in primo gradu

gradu & in secūdò:posteà substituit Seio Mæuiū in tertiò gradu,vt ff.eo.l.si Titius. Et licet hìc dicatur, ꝙ diui, Seuerus & Antoninus, dixerūt sine distinctione Mæuiū admitti debere ad vtranq; partem, est tamē distinctio faciēda,quià vel neuter,scilicet nec Titi⁹ nec Seius,ex repudiatione,veniūt ad hæreditatē.& tunc Mæuius admittitur ad vtranq; partē,vt dicitur hìc:vel ambo, scilicet Titius & Sei⁹, veniūt ad hæreditatē,& tūnc Mæuius nihil habebit:vel Seius solus venit ad hæreditatē,& iterum Mæuius nihil habebit:vel Titius solus venit ad hęreditatē,& tunc Mæuius non admittitur ad vtranq; partē;sed solùm ad partem Seij,in qua ipse,scilicet Seius,fuit institutus,& de parte Titij nihil habet,per l.post aditam.C.eo.¶Opponitur sic.& videtur,ꝙ testator nō intendit easdem partes esse in substitutione,quæ sunt in institutione,l.quoties.& l.nōnunquàm.ff.ad
4 Trebel. Solutio. Illæ † leges loquuntur, quando testator substituit per nomina propria,& quando æqualiter grauauit substitutos ad onera,& tunc istud non habet locum, vt dictum est in j.notabili.

§. *Si seruum.*

1 *Testator si instituat seruum alienum,quem putabat liberum, & substituat ei alium,licet ille seruus iussu domini hæreditatem adierit, admittitur tamen ille substitutus ad partem hæreditatis.& nu.2.*

3 *Substitutus vulgariter seruo instituto,qui creditur esse liber,admittitur ad diuidendum medietatem hæreditatis cum domino serui.Et quis aliam medietatem habeat.*

1 Summatur sic:†Si testator instituat seruū alienū,quem putat pātrēfamiliās,id est,liberum,& substituit ei Mæuium,licet seruus iussu domini hæreditatē adierit admittitur tamē Mæuius ad partem hæreditatis:secus si sciuit testator eū esse seruum.Hoc dicit. ¶Notan-
2 dum † primò, quòd quando instituo hæredē,& si hęres non sit,substituo ei alium,tunc aut scio istum institutum esse seruū, aut scio eū esse liberū:aut puto eum esse liberum,& est seruus:aut econtrà, puto eū esse seruum,& est liber.In primo casu habet locum,quod hìc dicitur in verb.illa verba.In secundo casu dicit gl.ꝙ habet locū illud,quod dicitur hìc in versi.in eo verò,& sic facit hic tria respōsa, & exponit arbitratur,id est,scit.Sed salua reuerētia glossæ videtur aliter dicendū,scilicet ꝙ ille versi.in eo verò,sit declaratio primi respōsi,& tunc non oportet illā extortam expositionem facere, & ita sunt hìc solū duo respōsa.In tertiò casu subdistinguit, quia aut volui aut nolui expresse per illum alium hærede esse,& tunc volūtas mea est seruāda.l.cùm proponas.C.eo Aut dubium est an volui alium per eum hæredem esse,an nō, & tunc habet locum,quod hic dicitur

dicitur in responso. In quarto casu nõ est dubiũ, quin erit hæres,
3 quia opinata seruitus nõ nocebit. ¶Notandum † secũdò, quòd substitutus vulgariter seruo instituto qui creditur esse liber, admittitur secundũ omnes, ad diuidendum medietatem hæreditatis, cũ domino serui, vt ff. de hęre. instit. l. si paterfamil. Sed de alia medietate dicũt aliqui, quòd eã habebit substitutus, inspecta opinione, vt ff. pro emp. l. ij. §. si quis à pupillo Alij dicunt, & forte melius, quòd eã habebit dominus serui, inspecta veritate, vt infrà de lega. §. si quis rẽ. Et ratio istius respõsi est, quia propter repugnantiã cõmunium regularũ eligitur hic media via: est enim vna regula, quòd post aditã hęreditatẽ expirat vulgaris substitutio: vt l. post aditã. C. eo. & quicquid seruus acqrit, hoc acquirit domino suo, vt suprà per quas person. nobis acquir. §. j. & secundum ista, dominus serui instituti haberet totã hæreditatẽ: sed alia est regula, ꝙ si institutus non habeat hæreditatẽ, vel ille cuius iuri posteà subiectus erit, tunc substitutus vulgariter habebit hæreditatẽ, & illa regula fundatur in voluntate testatoris, & secundum illã regu. substitutus haberet totam hæreditatẽ: propter ergo istã repugnantiã Titius elegit mediã viam. ¶Opponitur, & videtur, ꝙ ex isto sequeretur, quòd substitutus haberet medietatem hæreditatis cum domino serui, quia pars est medietas hæreditatis. Et hoc etiã videtur velle iste textus, cum dicitur, quòd Mæuius admittitur ad partẽ hæreditatis: nomine enim partis intelligitur medietas in dubio, vt l. nomẽ filiarũ, §. portiones. ff. de verb. signi. Solutio. Videtur mihi, ꝙ istud argumentũ concludit, quia tamen non reperi aliquẽ Doctorẽ istud dicentem, non volo istud asserere: sed pro opinione dicentiũ, quod dominus habet tres partes, & substitutus quartam tantùm, potest dici, quòd hoc est ideò, quia dominus habet pro se duo iura, substitutus nõ habet nisi vnum, habet enim dominus ius institutionis, & habet etiã ius quod substitutio expirat adita hæreditate, sed substitutus solùm habet regulam fundatam in voluntate testatoris, de qua suprà dictum est.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE TITVLVS. XVI.

1 *Substitutio pupillaris, quomodo fiat.*
2 *Substitutio vulgaris fit tacitè & expreßè.*
3 *Substitutionis vulgaris tres effectus.*
4 *Substitutio vulgaris an expiret per aditionem hæreditatis.*
5 *Substitutio pupillaris fit sub conditione affirmatiua. Et dupliciter.*
6 *Substitutionis pupillaris duplex effectus.*
7 *Substitutio pupillaris, quibus modis expiret.*

Quia

Via dictũ est de substitutione vulgari:& cùm sit alia species substitutiõis quę dicit̃ pupillaris,idcirco nunc de illa dicendũ est:& licet sint plures species substitutionis,habito respectu ad id,quod vnaquæq; species substitutionis cõtinet,& ad materiã substitutionis,omnes tamẽ continẽtur in istis duab⁹ substitutionib⁹,& ideò solùm
1 ponũtur isti duo tituli.Et † circa rubricã notandũ primò,ꝙ substitutio vulgaris fit cõmuniter hoc modo:Instituo Titiũ hæredẽ meũ, & si hæres meus non erit,substituo ei Seiũ.Et licet Io.Fab.dicat,ꝙ in forma substitutionis vulgaris nõ est curandũ de verbis, an scilicet fiat affirmatiuè vel negatiuè,videtur tamen sine præiudicio dicendũ,ꝙ substitutio vulgaris semper fit cũ cõditione negatiua formaliter vel virtualiter,& quãdo in cõditione hoc nomẽ hæres, est prędicatum,tũc semper ponitur cõditio negatiua, in substitutione vulgari.
2 †Fit autẽ ista substitutio vulgaris dupliciter,scilicet expressè & tacitè.Expressè,vt in exẽplo statim adducto.Tacitè verò in substitutione pupillari,quę fit hoc modo:Instituò Titiũ filium meũ impuberem hæredẽ meum,& si hęres sit,& ante pubertatẽ decesserit, substituo ei Seiũ:nam in ista pupillari tacitè intelligitur ista vulgaris,Si Titius nõ sit hęres,Seius erit hæres. Habet autem substitutio
3 †vulgaris tres effectus.Primus est,ꝙ testamentum frequẽter habet vires suas,ex ista substitutione vulgari:si enim institutus nõ vellet adire hæreditatẽ testamentũ erit inualidũ,sed quando venit substitutus vulgariter,& adit hæreditatẽ,validatur testamentũ,vt ff.de libe.& posth.l.iij.§.fi.Secũdus effectus est,ꝙ per istã substitutionem substitutus succedit defuncto, & non instituto,vt infrà eo.§.j.versi: quo casu.Tertius effectus est,ꝙ propter istã substitutionẽ suus hęres,qui non adit hæreditatẽ,non potest eã transmittere ad quoscunque alios proximiores hæredes, sed hæreditas venit necessariò ad
4 substitutũ,vt l.si filius hæres.ff.de lib.& posth.Expirat † autem ista vulgaris substitutio per adoptionẽ hæreditatis,vt l.post aditã.C.eo. & sufficit, licet plures sint instituti ad excludendum substitutũ vel substitutos,ꝙ vnus institutorũ adiuit hæreditatẽ,vt l.quidam testamento,ff.eo.Et hoc verũ est,quando plures sunt instituti copulatiuè:secus autẽ si disiunctim è,quia si tunc vnus solus adiret hæreditatẽ,non excluderet substitutos,nisi ab illa parte,quam ipse adiuit,vt
5 l.ex duob.§.filiũ.ff.eo.tit. Pupillaris† autẽ substitutio fit conditione affirmatiua,formaliter vel virtualiter,sicut vulgaris fit cum conditione negatiua: & fit etiam dupliciter, scilicet expressè & tacitè. Expressè,vt in exemplo suprà posito. Tacitè, in substitutione vulgari,vt si habeo filium impuberem,cui vulgariter substituo sic.Instituo

ſtituo Titiũ filium meũ impuberẽ hæredem,& ſi hæres non fit, tũc Seius hæres erit: in hac vulgari tacitè intelligitur iſta pupillaris, Si Titius filius meus hæres erit.& ante pubertatẽ deceſſerit, tunc Seius
6 hæres erit, vt l.iam hoc iure.ff.eo.† Effectus autẽ pupillaris ſubſtitutionis eſt duplex, Primus, ꝙ pupillaris expreſſa excludit matrem,& alios veniẽtes ab inteſtato: tacita verò non excludit matrẽ, vt l.precibus.C.eo.Secũdus effectus eſt, quòd per eã ſubſtitutus ſuccedit inſtituto,& habet omnia bona ſua vndecunq; acquiſita, vt l.ſed ſi plures.§.ad ſubſtitutos.ff.eo.ſed per vulgarem ſubſtitutus ſuccedit ſolùm inſtituẽti, vel defuncto, vt ſuprà dictũ eſt,& de hoc eſt glo.in l.
7 qui vẽtri.ff.de vent.inſpi. Expirat† autẽ iſta ſubſtitutio multis modis. Primò pubertate, xij.vel xiiij.anno.vt infrà eod. §.maſculo. Secũdò, arrogatione impuberis, vt ff.de adop.l.nec ei.Tertiò, ſi hæreditas teſtatoris nõ adeatur, vt l.ſed ſi plures.§.ſi ex aſſe.ff.eo.Quarto, per agnationẽ poſthumi olim expirabat, vt C.eo.l.ſi pater filiũ. ſed hodie nõ expirat, vt C.de libe.præte. l. ex cauſa. Quintò, per ſecundũ teſtamentũ validũ, vt l.ſi quis eũ.§.ſi.ff.eo.Sextò, ſi teſtamẽtum rũpatur in toto per querelã inoffi.ſecus ſi in parte, vt l.in ſubſtitutione.ff.eo.& l.Papinianus.§.ſed nõ impuberis.ff.de inoffi. teſta. Sed ſi teſtamentũ expugnaretur per contratab.nõ expiraret pupillaris ſubſtitutio, quia non agitur de viribus teſtamenti, vt l.ex duobus.§.ſi.ff.Septimò.per capitis diminutionem ipſius pupilli, vt l.cohæredum.§.cum filium. ff.eo. Octauò, ſi ſubſtitutio ſit facta cum taxatione temporis, tunc finito illo tempore, expirat ſubſtitutio, vt ſi teſtator dixiſſet ſic, Subſtituo Seium filio meo Titio impuberi, vt ſi hæres ſit,& infra decimum annum ætatis ſuæ deceſſerit: nam tunc Titio ex ſtante x.annorum, expirat ſubſtitutio, vt l.ſi quis ita.ff.eo.Partes autem huius tituli patebunt in proceſſu.

§. *Liberis.*

1 *Subſtitutio pupillaris vt fiat, quæ requiruntur.*
2 *In tutelam ſuam quando quis veniat.*
3 *Subſtitutus ſi fiat hæres ante inſtitutum, an fiat hæres ipſius ſubſtituentis.*

Sũmatur ſic: Teſtator poteſt nõ ſolùm vulgariter, ſed etiã pupillariter impuberibꝰ liberis in ſua poteſtate exiſtẽtibus ſubſtituere:& per ſubſtitutionẽ vulgarẽ fit ſubſtitutus hæres ſubſtituentis, ſed per pupillarẽ fit ſubſtitutus hæres inſtitui.h.d.& patet intellectꝰ textus.
1 ¶Notandũ† primò, quòd ad ſubſtitutionẽ pupillarem multa requiruntur. Primò, ꝙ fiat liberis, extraneo enim fieri non poteſt, vt infrà eo.ver.extraneũ. Secundò, ꝙ fiat impuberibus: nam puberibus fieri nõ poteſt, vt infrà eo.§.maſculo. Tertiò, ꝙ fiat illis, qui ſunt in poteſtate, nã emãcipatis fieri nõ põt, vt ff.eo. l.ij.§.j. Quintò requiritur

ritur, q̄ fiat in testaméto, in quo filij sunt instituti, vel legitimè exhęredati. aliâs enim nō valet testamentū, vt suprà de exhęreda. lib. §. j. & per consequēs nō valeret etiā substitutio, vt infrà eod. §. liberis. Quintò, q̄ si fiat nepotib⁹ vel pro nepotib⁹, seu aliis liberis post filiū, q̄ non sint recasuri in potestatē alterius post mortē testatoris, vt ff. eo. l. ij. §. posthumus. Sexto, q̄ testator faciat sibi ipsi testamentū nisi esset miles, vt d. l. ij. §. quisquis. Septimò, q̄ liber filius vel nepos cui substituitur, sit institutus vel legitimè exhęredatus, vt d. l. ij. §. & si eos. Octauò, q̄ hæreditas testatoris adeatur, vt d. l. ij. §. adeò, nisi esset miles, cuius substitutio pupillaris valet, etiā non adita hæ-
2 reditate, vt ff. de testam. mili. l. miles ita. ¶Notandū † secundò, q̄ tex. notanter exponit, antè, quàm in suā tutelam venerit, quia qui venit in suā tutelā post xiiij. annū completum, si sit masculus, & post xij. annū si sit fœmina: venit etiā in suam tutelā post xxv. annū completū, vt l. cū filio. ff. de leg. iij. Vt ergo sciatur, quid significetur quādo dicitur, antè, quàm in suā tutelā venerit, idcirco tex. exponit. ¶No-
3 tandū tertiò, † q̄ quādo substitutus fit hæres antè institutū, tunc fit hæres ipsius substituentis: sed quando fit hęres post mortē instituti, tunc fit hęres ipsius instituti & substituētis, vt l. paterfamiliàs. ff. eo. & recipit omnia bona vtriusque vndecunque acquisita, vt ff. eod. l. sed si plures. §. ad substitutus. nisi in testamento militis vel arrogatoris, vt d. l. sed si plures. §. in arrogato. & d. §. ad substitutos. in fin.

§. Qua ratione.

1 *Parentes possunt liberis suis furiosis, etiam puberibus, certas personas substituere. Quæ substitutio. quando expiret.*
2 *Substitutio exemplaris, quid differat à pupillari.*
3 *Substitutio breuiloqua, quomodo fiat. Et cur sic dicta.*
4 *Substitutio breuiloqua, interdum continet quatuor substitutiones. Interdū duas vel tres tantum nu. 5. interdum pupillares tantum nu. 6.*
7 *Substitutio compendiosa, vnde nomen sortita.*
8 *Substitutiones possunt esse directè & fideicommissariæ. Quæ longè differunt. nu. 10.*
9 *Substitutionum triplicia sunt verba.*
11 *Testamentum pupillare secundum quid, potest dici duo testamenta.*

1 Parentes possunt liberis suis furiosis, etiā puberibus, certas personas substituere, quæ quidē substitutio expirat cessante furia, ad exēplū pupillaris substitutionis. Et sunt in substitutiōe pupillari quodā modo duo testaméta, vnū patris, & aliud filij, vel possunt dici vnū
2 testamentū duarum hęreditatum. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, q̄ præter duas substitutiones, de quibus dictum est, adhuc sunt tres species

ecies substitutionum. Vna dicitur exẽplaris. de qua in isto. §. quia t ad exemplum pupillaris substitutionis. Differũt tamẽ multipliciter. Primò, quia pupillaris substitutio solùm fit impuberibus: sed exemplaris potest etiã fieri puberibus, vt hîc in text. Secundò, quia quilibet põt pupillariter substitui, sed in exẽplari substituẽdę sunt certæ personæ, videlicet liberi furiosorum, si qui sint: & si illi nõ sint, substituãtur fratres & sorores: qui si nõ sint, possunt substitui extranei, vt l. humanitatis. C. de impube. & aliis substitu. Tertiò, quia in pupillari requiritur, quòd substituens habeat institutũ in potestate, sed exemplariter possunt parentes substituere, qui nõ habet institutũ in potestate, nã pater & mater, auus & auia, & deinceps, possunt istam substitutionẽ facere, & si mater faciat vnum substitutũ, & pater alium, tunc substitutus à matre, habebit bona materna, deficiẽte instituto: & substitutus à patre, si pater habeat institutũ in sua potestate, habebit alia bona vndecunq; acquisita: sed si pater nõ habeat institutũ in potestate, tunc substitutus à matre habebit bona materna, & substitutus à patre, bona paterna, & alia bona diuidẽtur viriliter inter istos duos substitutos; id est, cuilibet dabit portio sua, quæ vocatur virilis, vt notat in l. ex facto. ff. eodẽ. & ibi per Bart. Quartò, quia pupillaris cessat adueniẽte pubertate, sed exẽplaris expirat cessante furia. Quintò, quia pupillaris fit exhęredato, vt infrà eo. §. non solùm. sed exẽplaris non: quia furiosus non potest exhęredari, cũ nõ possit causam exhæredationis committere, vt l. humanitatis. C. de impube. & aliis substitũ. & potest ista exemplaris etiam fieri expressè & tacitè, quia quandocunq; substituitur furioso pupillariter, vel vulgariter, intelligitur tacitè ista exemplaris, vt dicit Bar. in
3 l. ex facto. ff. eo. † Alia dicitur breuiloqua, & fit hoc modo: Titiũ & Seium filios meos hæredes instituo, & eos sub inuicẽ substituo. Vel hoc modo: Titium & Seium instituo, & vter eorum superstes, si alteri hæres, vt ff. de hære. institu. l. Titius. & Seius. Vel sic: Titius & Seius inuicẽ substituti, hæredes mihi sunto re, vt l. cùm in testamento. §. hæc verba. ff. de hæredib. instituen. Et dicitur breuiloqua, quia fit breuib. verbis, vt in gl. in l. Lucius. ff. de vulg. & pupil. substit. & vo-
4 catur etiã ista substitutio reciproca, vt l. iã hoc iure. ff. eo. Et † cõtinet ista substitutio interdũ quatuor substitutiones, v. g. Instituo Titiũ & Seium filios meos impuberes mihi hæredes, & eos sibi inuicem substituo. Cõprehenduntur duæ vulgares. Prima, si Titius nõ sit hęres, Seius sit hæres. Secunda, si Seius non sit hæres, Titius sit hæres. Et duæ pupillares, prima, si Titius sit hæres, & in pupillari ætate decesserit, sit Seius hæres. Secunda, si Seius sit hæres, & in pupillari ęta-
5 tè decesserit, sit Titius hęres. interdũ † cõtinet duas vulgares tãtum

verbi gratia: Instituo Titiũ filium meũ impuberem, & Seium filiũ meũ puberẽ hæredes, & inuicẽ substituo. Continẽtur duę vulgares. Prima, si Titius nõ sit hęres, sit Seius, Secũda ecõtrà. si Seius nõ sit hęres, sit Titius hæres: & nõ cõtinetur ibi aliqua pupillaris, nã ex quo Titi⁹ nõ potest Seio pupillariter substitui, sic nec ecõtrà per ista verba propter disparitatẽ, vt l. iã hoc iure. ff eodem. ¶Interdũ † cõtinet
6 duas pupillares tãtùm, vt si substituã pupillariter duobus filiis meis impuberibus exhæredatis, iuxta §. non solùm. infrà eod. Interdũ cõtinet ista substitutio sex substitutiones, vt si faciã eã duobus filiis impuberibus furiosis, nã tunc continẽtur duę vulgares, & duę pupillares, & duæ exẽplares. Interdũ continet octo substitutiones, vt si duobus filiis impuberibus furiosis substituã cũ ista clausula, & si hæredes sint. & in pupillari ætate, vel quãdocunq; pòst sine liberis decesserint, tũc enim prętet sex prędictas substitutiones, cõtinẽtur adhuc duæ fideicõmissariæ & ista notãtur per Bart. in l Lucius. ff. eodem.
7 ¶† Tertia est cõpendiosa, quæ fit sub cõditione mortis, vel alia cõditione multa amplectitur tẽpora substitutionẽ. Et dicitur cõpendiosa, quia sub cõpẽdio & breuitate verborũ multas cõplectitur substitutiones, scilicet vulgares, pupillares, & fideicõmissarias. verbi gratia: Filiũ meũ impuberẽ instituo, & quãdocũq; decesserit, Caiũ substituo: cõtinet vulgarẽ, videlicet si filius meus nõ sit hæres, Caius sit heres: cõtinet pupillarẽ, vt si filius meus in ętate pupillari decesserit, sit Caius hęres: cõtinet fideicõmissariã, vt si filius meus post pupillarẽ ætatẽ decesserit, restituat Caio hęreditatẽ. Hęc probãtur per Bar.
8 in l. Centurio ff. eo. ¶Notãdũ † secũdò, quòd substitutiones possunt esse directæ & fideicõmissariæ. Directę sunt, quibus substitutus sine medio alterius peruenit ad hæreditatẽ. Sed fideicõmissarię sunt, qui
9 bus substitutus per mediũ alterius peruenit ad hęreditatem. ¶† Pro quo sciendũ est, quòd triplicia sunt verba substitutionum, videlicet directa, vt: Esto hæres, vel. facio te hæredem, vt C. de fideicom. l. eã quam. Et obliqua, vt est verbũ, restituatur, vt l. cohæredi. §. cùm filiæ. ff. eod. tit. & verbum, reddatur, vt l. verbum reddens. ff. de verb. signifi & verbum, detur, vt l. fundum Trebatij. ff. de vsufruc. lega. Et cõmunia, vt verbũ restituo, vel remaneat, succedat, reuertatur, deuoluatur, vt notatur in gl. fi. in l. Centurio. ff. eod. Si fiat ergo substitutio à milite per verba dirẽcta, puta hæres esto, tunc valet antè pubertatẽ, & pòst, iure directo. Sed si institutus decedat in pupillari ætate, tunc substitutus habet omnia bona vndecũq; acquisita. Sed si decedat post pubertatẽ, tunc habet solũ bona substituentis, vt notatur in dicta l. Centurio. & hoc est verũ, nisi mater sit in medio, quia tunc post pubertatẽ ista substitutio est fideicõmissaria, secundum

communiter doctores, in dicta l. Centurio. licet Bar. dicat ibi, quòd est semper directa. Si verò per verba obliqua, puta, hæreditatē restituas, tunc substitutio semper est fideicōmissaria, vt l. cohæredum. §. cùm filiæ. ff. eodē. Si per verba cōmunia, puta, talem substituo, tunc etiā semper est directa, nisi mater sit in medio, qua tunc post pubertatem est fideicōmissaria, vt l. precibus. C. eodē. Si autem fiat à pagano, id est, nō milite, & per verba directa, tunc ante pubertatem valet iure dicto, sed pòst pubertatē non valet, vt l. verbis ciuilibus. ff. eodē. Si per verba obliqua, tunc semper est fideicōmissaria, vt l. Scæuola. ff. ad Trebellia. Sed si per verba cōmunia, & cum denotatione temporis, vt sic dicendo, Si in pupillari ætate vel quādocūq; pòst decesserit, tūc valet iure directo vsque ad pubertatē, & posteà est fideicōmissaria. Sed si fiat sine denotatione tēporis, tūc semper est fidei-
10 cōmissaria, vt in dicta l. Cēturio. per doctores notatur. ¶Et multū refert an substitutio sit directa vel fideicōmissaria, quia per fideicōmissariam non excluditur mater, & detrahitur quarta Trebelliani ca, sed per directam excluditur mater, nec abstrahitur Trebelliani ca, vt l. cohæredi. §. cùm filiæ. ff. eodem. & in dubio semper dicenda est directa, vt l. quotiēs. ff. de rebus dubiis. Et ex istis clarè patet solutio ad casum in c. si pater. de testamē. in vj. quia illæ substitutiones fuerunt directæ & pupillares, & ideò mater excludebatur. Et licet filius non posit excludere matrem in suo testamēto, vt allegabatur per procuratorē matris: tamen mater potest excludi à testamēto filij, quando hoc testamētū fit per patrem, vt respondebatur per pro-
11 curatorem pauperum Christi. ¶Notandū tertiò, quòd testamentum pupillare secundum quid, potest dici duo testamenta, quia duobus instituitur hæres, scilicet patri & filio: etiā potest dici vnū, quia ab vno factum, vt l. patris & filij. ff. eodem titulo.

§. *Sin autem quis.*

1 *Timens filio suo impuberi imminere periculum, ex substitutione vulgari, potest vulgarem apertè facere, & pupillarem secretè. & nu. 2.*
3 *Cera vel chorda, quibus testamentum est clausum, non possunt vendicari.*
4 *Tabulæ testamenti non possunt aperiri, nisi iusta causa: etiam si testator non cauerit.*
5 *Pupillo quicquid datur gratiosè, est aduentitium.*
6 *Substitutus pupillo exhæredato, non potest grauari per testatorem.*
7 *Exhæredationis causam committere posit ne pubes.*
8 *Testator si exhæredet pupillum, cui vult substituere pupillariter, quid debeat primùm facere.*
9 *Testamento testatoris à principio inualido, nec valebit testamentū pupillare.*

10 *Testari de re aliena, in praeiudicium alterius, an possit quis.*
11 *Testamentum duplici iure dicitur non valere.*
1 Sũmatur sic: † Timens filio suo impuberi periculum imminere, ex substitutione pupillari, potest vulgarẽ apertè facere, & pupillarẽ secretè, & cauere in aperta, ne clausã aperiat viuo filio, & adhuc impubere: si tamen velit, potest vtrãq; apertè facere. tunc ibi, nõ solùm. Potest testator nõ solùm impuberi hęredi instituto pupillariter substituere, sed etiã exhęredato, quo casu substitutus habebit quicquid ad pupillũ pertinebat. tunc ibi, quęcunq;. Sicut de substitutione impuberum institutorũ vel exhæredatorũ dictũ est, ita de posthumis dicendũ est tunc ibi, liberis. Nec potest testator pupillare testamentum facere, nisi sibiipsi faciat testamentũ, quo non subsistẽte, nec pupillare testamẽtũ subsistit, quia est pars & sequela paterni testamẽ-
2 ti. Hoc dicit, & patet intellectus text. ¶ Notãdũ † primò ibi, sin autẽ, quòd istud cõsiliũ datur ne substitutus insidietur mortẽ pupilli, vt habeat eius bona, sicut fecit Catarellus, vt hîc in gl. Dicũt tamẽ aliqui, quòd istud cõsiliũ solũ valet pro imperitis, quia periti sciũt, quòd in substitutione vulgari, quę fit apertè, tacita cõtinetur pupillaris, quãdo fit impuberi. sed isti nõ bene dicũt, quia istud consiliũ legis bonũ est pro omnibus. quod enim in vulgari cõtinetur tacita pupillaris, hoc verũ est, nisi aliter esset per testatorẽ ordinatũ, quod potest in secreto fieri, vt l. cùm ex filio. §. filio. ff. eod. Et potest testator istas substitutiones in vnã charta facere, vt hîc textus videtur velle, vel in duabus separatim, vt l. patris & filij. ff. eodẽ. nec oportet testatorẽ istud cõsiliũ sequi. Pro quo facit l. ij. ff. mãda & c. cùm in veteri. extrà de
3 electio. ¶ Notandũ † secundò ibi, proprio lino. id est, chorda, licet gl. dicat, quòd hoc fit ideò, ne dominus chordæ vel ceræ vendicet eã, & tunc testamentũ aperiretur, illa tamen nõ est sufficiẽs ratio secundum Ioan. Fab. quia sicut alienũ tignum ædibus iniunctum non potest vendicari à domino, ne vrbs deformetur ruinis propter publicam vtilitatẽ, vt l. in rem. §. tignum. ff. de rei vend. supra §. cùm in suo notabili primo de rerũ diuisio. sic etiã ista chorda vel cera non posset vendicari, quia testamẽta sunt publici iuris, vt l. iiij. ff. quẽadmodum testamenta aperiantur. idẽ enim esset, si testator clauderet testamentũ aliena chorda & cera, teneretur tamen ad æstimationẽ
4 sicut de tigno. ¶ Notandum † tertiò ibi, cauere. quòd licet testator non caueret, ne tabulæ clausę non aperirentur, tamen non possent aperiri, nisi iusta causa, vt l. pupillares. ff. quẽadmodũ testamẽta ape-
5 riantur. ¶ Notandum † quartò ibi, non solùm. quòd quicquid datur pupillo, eò quòd gratiosus est, dicitur sibi prouenire occasione sui: & ideò est aduentitium, & non profectitiũ, quod facit ad intelle-

ctum

6 ctum l.cùm oportet.C.de bonis quæ liberis.¶Notandũ†quintò, substitutus pupillo exhæredato, nõ potest grauari per testatorem, etiam in re ab ipso testatore illi pupillo relicta.l.cùm quidam.C.de legatis.sed ipse pupillus exhæredatus benè potest grauari, vt l. cohæredi.§.cùm filiæ.ff.eod.Et sic fallit regula,qua dicitur, si possum grauare aliquẽ,tunc etiã possum grauare eius hęredẽ vel legatariũ, vt l.si fuerit.ff.de legat.iij.Et istius fallentiæ nõ est ratio,nisi voluntas legis,secundũ Cynum & Bart.in dicta l.cùm quidam. Sed secundum Salicet.in eadem lege,& secundum Ioannem Fabri.istud fit in odium patris exhæredantis:sed ista ratio nõ placet,quia eadem ratione exhæredatus non posset grauari.Potest ergo dari ratio, quia ista substitutio fit in fauorem pupilli,ne decedat intestatus. Si ergò grauaretur substitutus,fortasis non vellet adire hæreditatẽ pupilli,facit textus,infrà ad leg.Falcidiã in principio.& singulare ius nõ debet extendi vltra verba & mentem legis.l.ius singulare.ff.de legibus.

7 ¶Notandũ sextò,†quòd iste paragraphus,nõ solùm,non habet hodie locum,nisi in impubere proximo pubertati,vt possit cõmittere causam exhæredationis,saltẽ hodie,quia aliàs exhæredari non

8 potest,vt.l.si quis.§.legis.C.de inoff.testamen. ¶Notãdũ †septimò ibi,liberis,quòd si testator exhæredet pupillum, cui vult substituere pupillariter,tunc primò debet sibiipsi testamentũ facere:sed si instituat eum,tunc potest ante, vel post institutionẽ vel substitutionẽ sibi testamentum facere,sine tamẽ interuallo,vt ff.eodẽ.l.ij.§ prius

9 & §.sed & si quis.& §.finali.¶Notandum†octauò,quòd si testamẽtum testatoris à principio non valet, vt putà propter præteritionẽ filij,tunc testamentũ pupillare,etiam nõ valebit,vt hîc, & l.si quis eum.ff.eodẽ.aut si alio modò à principio nõ valeat,quia multis modis testamentum fit inualidum,vt l.j.de iniusto,rupto,irritóque testamento.Et si ex postfacto rumpatur in totum,idem est: secus si in parte,quia tunc substitutio pupillaris valet,vt l.in substitutione. ff. eodẽ titulo.Et ratio est,quia tunc potest quis decedere partim testatus,& partim intestatus.l.nã & si parẽtibus.ff.de inofficioso testamẽ

10 to.¶Notandũ†finaliter,quòd licet testator possit grauare hæredẽ de re aliena,vt eam luat,vel æstimationem præstet,l.cùm alienam. C.de legat.iure tamen communi non potest quis testari de re aliena,in præiudicium alterius,vt l.eius qui.§.j.ff.de testamẽ.& l.conficiuntur.§.si post.ff.de iure codicillorum.Hoc tamẽ fallit primò hîc quia pater testatur de bonis filij etiã aduentitiis:fallit etiam in milite,qui per condẽnationem factus est intestabilis: tamen in sententia reseruata est sibi testamenti factio in certis rebus,vt l.si quis exhæredato.§.sed si quis.ff.de iniust.rup.irri.testamen.fallit etiam in

muliere cõuolante ad secũda vota, quæ potest testari inter liberos de bonis primi mariti, Auth. lucrũ. C. de secũdis nup. ¶Opp. primò. & videtur, quod pater non possit substituere filio impuberi exhæredato, in bonis aliunde filio prouenientibus, quam ab ipso patre, per l. miles. §. exhæredato. ff. de milita. testa. Solutio. Illa lex loquitur de milite, qui pōt substituere filio etiã emãcipato, quod paganus nõ potest, & ideò quia priuilegiũ militis in illo ampliat, ideò in alio restringitur, vt scilicet non substituat, nisi in bonis filio ab milite patre relictis: sed tex. iste loquitur de pagano. ¶Opponitur secũdò, & videtur, quòd quis possit pupillare testamẽtũ facere, nõ faciendo sibi ipsi testamẽtũ, per l. ij. §. quisquis. ff. de vulg. & pup. substitutione. Solutio. Illa lex etiã loquitur de milite, qui habet hoc priuilegiũ, quòd non faciẽdo sibi testamẽtũ, potest pupillo substituere. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd non valente testemẽto substituẽtis, valet testamentũ pupillare, per l. ex duobus. ff. de vulgari & pupil. substit. Solu-
11 tio. †Testamentũ duplici iure dicitur non valere, scilicet ciuili & prętorio, & quando testamẽtũ non valet iure ciuili, tunc etiã non valet pupillare testamentũ, vt vult iste tex. in §. liberis. Sed licet testamentum non valeat iure prætorio, quia scilicet rũpitur per contratabu. valet tamen substitutio pupillaris: & hoc vult illa l. ex duobus. quia sicut ius prætorium nõ potest facere hęredem: sic etiam illo iure nõ desinit hæres esse, vt infrà de bonorum possesf. §. quos autem.

§. *Singulis autem.*

1 *Substitutio pupillaris potest fieri proprio nomine, vel generalibus verbis.*
2 *Testator habens plures filios impuberes, si substituat vltimò morienti, non per hoc substituit eos inuicem.*
3 *Substitutio quando fit verbis generalibus, qui nam filij vocentur ad hæreditatem.*
4 *Substitutus pupillaris potest per testatorem obligari, per fideicommissum.*

Testator habens plures liberos impuberes, potest singulis pupillariter substituere, ne aliquis decedat intestatus, vel potest substituere vltimò moriẽti, vt hæreditas maneat integra. tunc ibi, substituitur.
1 Pupillaris substitutio potest fieri, per proprium nomen vel generalibus verbis, vt sic dicendo, Quisquis mihi patri hæres erit, sit filio meo impuberi hæres: & in hoc casu substituti fiũt hæredes filij, pro portionibus in quibus facti sunt hæredes patris. Tunc ibi, masculo. Substitutio pupillaris potest fieri masculo vsq; ad xiiij. annũ. vltra hoc tempus substitutio euanescit directa, non autem fideicõmissaria, l. si frater. C. de fideicommis. & fœminæ vsq; ad xiij. annum: extraneo autem & filio puberi fieri non potest, possunt tamen obliga-

ri à testatore per fideicōmissum, vt hæreditatem totam, vel pro par
2 te restituant. Hoc dicit. ¶Notandum primò, † pro §.singulis, quòd testator habens plures filios impuberes, per hoc quòd substituit nouissimò morienti, nō substituit eos sibi inuicem, & ideò si vnus moriatur, qui non est vltimus, succedant alij in partem suam, non iure substitutionis, sed iure legitimò, nam per talem substitution. testator vult hæreditatem suam integram conseruari, & vt quilibet habeat legitimum successorem, scilicet illum, qui debet ei succedere ab intestato, excepto vltimo moriente facit l. vel singulis. ff. eodem.
3 ¶Notandum † secundò, pro §. substituitur; quòd quādo substitutio fit verbis generalibus, dicendo, Quisquis mihi patri hęres erit, sit hęres filio meo, tunc vocantur ad hæreditatem filij solùm illi, qui sunt hæredes patrisfami. mediatè ex iudicio, seu dispositione patris. Et ideò si seruus à patre sit hæres institutus, non acquirit hæreditatem filij domino suo, ex tali substitutione: sic etiam si filius alterius patris sit institutus à patre pupilli, non acquirit hæreditatem filij patri suo, ex ista substitutione. facit l. qui liberis. §. hæc verba. ff. eodem titul.
4 ¶Notandum † finaliter ibi, extraneo, quòd licet substitutio pupillaris non possit fieri extraneo, aut puberi filio, potest tamen talis per testatorem obligari, per fideicōmissum, hoc modo, Instituo filium meum puberem hæredem, & quandocunq; sine liberis decesserit, substituo ei Titium, per hanc enim substitutionem rogatus est filius meus post mortem suam, Titio hæreditatem restituere, quia substituo, est verbum commune, quod ad directam & ad fideicommissariam substitutionem trahi potest: & quia hîc cōuenientius est, vt trahitur ad fideicommissariam, ideò huiusmodi substitutio est fideicommissaria, vt l. precibus. §. si verò post. C. de impube. & alijs substitu. secus si diceret Titius hæres esto, quanquam aliqui dicant, quòd illa verba etiam possent obliquari, quod tamen non videtur dicendum, iuxta ea, quæ notata sunt supra eodem. §. qua ratione, in secundo notabili. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd quando testator substituit nouissimò morienti, omnes sunt sibi inuicem substituit, & vno moriente alij succedunt iure substitutionis, per l. Titia Seio. §. Seia. ff. de lega ij. Solutio. Illa substitutio quæ est in §. Seia. nō est directa, sed fideicommissaria, & fideicommissum ab vno relictum, qui vltimò morietur ex pluribus hæredibus, facit videri eos esse inuicem substitutos, vt dicit Bartolus casum esse in dicto §. Seia. Vel potest dici, secundum gloss. quòd testator ibi dixit, ne hæreditatem alienaret: & ex illo videntur inuicem substitui, & non ex eo, quòd substituit nouissimò morienti, facit lex si is, qui. ff. de lega. tertio.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTVR.

TITVLVS XVII.

Vmmatur sic: Iam dictũ est, quibus modis testamẽtá fiunt, & sunt valida: & quia nihil est tã stabile in istis tẽporalibus, quòd rũpi vel infirmari nõ põt, vt in Authẽ. de nup. §. distrahit. colla. iiij. idcirco iam dicẽdũ est, quib. mod testamẽta infirmãtur. & quia infirmãtur dupliciter, scilicet ipso iure, vel per iudiciũ, idcirco primò in hoc titulo tractatur de primo modo infirmandi testamenta, & in titulo sequenti de secundo. Et diuiditur iste titulus in septẽ partes. In prima declaratur, qualiter testamẽta infirmantur adoptione. In secũda, ibi, posteriori, qualiter prius testamentũ infirmatur per posterius. In tertia ibi, sed si quis. limitatur præcedens §. In quarta ibi, alio. qualiter testamentá infirmãtur capitis diminutione. In quinta ibi, nõ tamen. declaratur præcedens §. In sexta ibi, ex eo. declaratur quòd posterius testamentum imperfectũ non rumpit prius. In septima & vltima ibi, eadẽ. declaratur, quòd testamentum inualidum non fit validum per institutionem Imperatoris.

§. Testamentum.

1 *Testamentum vt rumpatur per adoptionem, quid requiratur.*

2 *Adoptio vel arrogatio sequens, an rumpat testamentum prius factum.*

3 *Monasterium si quis inter facto antè testamento, an rumpatur eius testamentum.*

Summatur sic: Si testator post testamentũ factum arrogauerit vel adoptauerit filium, qui fit in eius potestate, rumpitur suũ testamentum quasi agnatione sui hæredis. h. d. ¶Notandũ primò, † quòd ad
1 hoc, quòd testamentũ factum rumpatur per adoptionẽ, requiritur quod adoptatus transeat in potestatem adoptantis, vt quando auus maternus nepotem suũ, vel auus paternus nepotem, quem nõ habet in potestate adoptat. C. de adoptio. l. cũ in adopt. & supra de adopt. §. sed hodie. & ita sicut per agnationẽ veri posthumi rumpitur testamentum: ita etiã adoptione vel arrogatione, quasi per agnationem sui hęredis, vt hîc, & concor. l. certum. ff. de iniust. rup. irri testamen.
2 ¶Notandum † secundò, quòd si testator in testamento suo instituisset arrogandũ vel adoptandũ, tunc per arrogationẽ vel adoptionẽ sequentem non rumperetur testamentũ prius factum, vt l. filio. §. fi. ff. de lib. & posthu. Similiter si filius exhæredatus & emancipatus arrogetur, non rumpitur testamentũ prius factũ, & hoc propter reliquias patriæ potestatis, propter quas filius emancipatus faciliter

redit

redit ad pristinũ statum, vt sit in potestate patris, in qua prius fuerat, quia res faciliter redit ad suam naturã. Sic etiã reliquiæ seruitutis aliquid operantur in illo, qui desijt esse seruus domini sui, videlicet ne ponatur ad quæstionẽ contra dominũ suum, vt l. vnius. §. seruus. ff. de quæsti. Sed si nepos exhæredatus arrogetur vel adoptetur, rumpitur testamentũ prius factum; vt ff. de bon. pos. contra tabu. l. non putabit. §. si quis emancipatũ.
3 ¶Notandum † tertiò, quòd si quis post factum testamentũ intrat monasteriũ, rumpitur eius testamentum, quasi per agnationem sui hæredis, quia monasteriũ fit loco sui hæredis, vt in Authen. de ecclesia. titu. §. sed hoc de præsentia colla. ix. Et hoc dicunt aliqui esse verũ, nisi monasterio reliquisset legitimam, Auth. si qua mulier. C. de sacrosanct. eccle. Dicunt tamen Canonistæ, quòd eius testamentũ simpliciter rumpitur, etiã si reliquerit legitimã, quia talis mutat statum, & fit in potestate alterius, facit. §. alio. Infrà eo. De ista materia tractat docto. in c. in præsentia. extrà de probatio. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd testamentũ non rumpitur per agnationẽ posthumi, per l. Gallus. §. nunc de l. Velleia. ff. de libe. & posthu. ergo etiã nec per agnationẽ quasi posthumi, id est, arrogatione vel adoptione. Solutio. Illa lex loquitur in testamẽto fœminæ, cuius testamentũ non rumpitur agnatione posthumi, quia eius præteritio habetur pro exhæredatione nominatim facta, suprà de exhæreda. libe. §. fi. sed habet tamẽ talis posthumus querelam inofficiosi, vt C. de inoffi. testa. l. iij. Hîc autem loquimur in testamento viri, in cuius potestate possunt esse filij adoptiui.

§. *Posteriore.*

1 *Testamentum posterius, rumpit prius. & nu. 2. Secus in sententia. nu. 3.*
4 *Inspicitur plerunque quod esse potest, non quod est.*
5 *Hæres institutus sub conditione, an transmittat hæreditatem ad hæredes suos.*
6 *Plus num rumpatur per minus. disting. nu. 7.*

1 Posterius † testamentũ, ex quo põt adiri hæreditas, licet nõ adeatur, rumpit prius, & ideò in hoc casu faciens duo testamẽta, decedit intestatus, quia primũ rumpitur à posteriori, & posterius nõ valet, quia non habet effectũ, ex quo nõ aditur hæreditas. h. d. ¶Notandũ † primò, quòd nemo potest decedere cum duobus testamentis, & ideò posteriora rumpunt priora, & vltimũ derogat omnibus. Si tamẽ testator in primo testamento posuisset clausulam derogatoriã, vel ademisset sibi potestatẽ faciendi aliud testamentũ, vel iurasset nõ facere aliud testamentũ, vel in primo testatus fuisset inter liberos, tũc requiritur quòd in secũdo testamẽto fiat mẽtio de primo; aliâs indistinctè per secũdũ testamentũ rumpitur primũ, licet de eo nõ fiat

mentio. Et ideò si quis facit duo testamēta, & secundū deficit in ad tione hęreditatis, talis moritur intestatus, vt hîc in versi. nā & prius. Et facit istud in argu. ꝙ secundū procuratoriū reuocat primū, quan uis de primo nō fit metio in secundo, nec cōstitutus in secūdo vult acceptare officiū procurationis, vt in gl. in c. si duo. de procurato li.
3 vj. ¶Secus † est in sentētia, quia secūda ab eodē iudice & ab eadē re lata, nō reuocat primā, sed prima valet & nō secūda, vt ff. de re iud. l. iudex. Et ratio est, quia iudex in prima sentētia functus est officio suo, nec pōt posteà ꝑ voluntatē suā sententiā mutare, vt d. l. iudex. sed testator postquàm fecit testamentū, semper pōt voluntatē suā mutare, vt l j. C. de episco. & cle. nam voluntas est ambulatoria vsq; ad mortē, in c. cū Marthæ. extrà de celebra. miss. nec pōt aliquis sibij psi legē imponere, à qua nō possit recedere, vt l. si quis. ff. de lega. iij. Et ideò neq; per iuramentū, neq; per aliquā clausulā, testator facere potest, quia si posteà mutet voluntatē suā, eo modo quo debet, rum
4 pitur primū testamentū. ¶Notandū † secundò, quòd inspicitur in terdū non id, quod est, sed quod esse potest, vt hîc, & ff. de hære. in l.
5 pater filio. ¶Notandū † tertiò, quòd quando hæres instituitur sub conditione, tunc neq; olim neq; hodie transmittit hæreditatē ad hę redes suos, nisi impleta cōditione, vt C. de cadu. tollen. l. vnica. §. in no
6 uissi. ¶Notandum † finaliter, quòd id, quod plus valet, rumpitur per id quod minus valet, vt ff. de alimentis lega. l. legatū sub cōditione. §. fi. ¶Opponitur primò, & videtur, quòd prius testamentū nō rum pitur per posterius, per l. si filius. ff. de lib. & posth. Solut. Ibi testa- mentū iure nō valet, & ideò nō rūpit primū, hîc aūt loquimur, quan do posterius testamentū, iure valet, sed deficit in effectu, quia no adi tur hæreditas. ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ id quod plus va- let, nō rūpitur ꝑ id quod minus valet, per l. si id quod. ff. de rescindē.
7 vendit. Solutio. † Aut loquimur in actu, qui pōt tolli per tacitā vo- luntatē, & istud procedit quod hîc dicitur, sicut legatum admittitur per tacitā voluntatem testatoris: aut loquimur in actu, qui non po- test tolli, nisi adhibitis solennitatibus, & ita procedit contrarium.

§. *Sed & si quis.*

1 *Institutus in posteriori testamēto si sit quis in certis rebus, rumpitur testamen- tum in quo hæres est institutus vniuersaliter & nu. 2. Et quid ita nu. 3.*
4 *Testamenta nulla, rupta, & irrita, an quid differant.*
5 *Testamenta quot modis fiant irrita.*
6 *Verba in dubio, in propria significatione sunt intelligenda.*
7 *Testamentum irritum de iure ciuili, capitis diminutione, reconualescit iure præ- torio.*

Licet

1 Licet † in posteriori testamẽto quis institutus sit in certis rebus,rũpitur nihilominus testamentũ,in quo hęres institutus est vniuersaliter. Sed si testator in posteriori testamẽto, p aliqua verba significaret se velle prius testamentũ valere,tũc institutus in posteriori tenetur esse contẽtus cũ rebus sibi assignatis,supplera falcidia,& restituere residuũ hęreditatis institũo in priore testamẽto. Tũc ibi,alio. Et irritatur etiã testamentũ capitis diminutione testatoris Ibi,non tamẽ.Si tamẽ testator mortis tẽpore sit suę potestatis,& statũ suũ non recuperauit,recõualescit testamentũ ante capitis diminutionẽ factũ iure prętorio:sed si testator passus est maximã vel mediã capitis diminutionẽ,vel moritur in familia patris adoptiui, testamentum

2 suũ nõ recõualescit aliquo iure.Hoc dicit.¶Notandũ† primò circa §.sed si quis ꝙ hîc soluitur dubiũ,quod surgit ex §. suprà proximo,vbi dictũ est,ꝙ per posterius testamentũ rumpitur prius,idcirco dubitatur,si in posteriori testamento quis institutus esset solùm in certis rebus,an per hoc rũperetur prius testamentũ, in quo hæres institutus est vniuersaliter.Et respõdetur hîc, ꝙ sic, concor.l.si

3 quis prioris.ff.ad Trebellia Et†ratio,quia institutus in certis rebus, nullo alio instituto,intelligitur institutus vniuersaliter, vt l.j.§.si ex fundo.ff.de hære.insti.sed si institutus in certa re, institutus esset in eodẽ testamẽto,in quo alius esset vniuersaliter, tunc iste institutus in certa re,habetur vt legatarius,vt ff.de hæred.instit.l.quoties.Et ex isto infert hîc gl.an quãdo sentẽtia lata est per iudicẽ, & posteà per iudicẽ appellationis etiã lata est sententia, agendũ est ex prima vel ex secunda sententia:& volũt Docto.quòd agendũ est ex secũda sentẽtia,maximè quãdo prima sentẽtia,cõfirmata est per secũdã,in l.eos.C.de appella.& de ista materia tractatur per Inno. in c. pastoralis extrà de offi.deleg.Sed si testator per aliqua verba in secundo testamẽto posita,voluit primũ testamentũ valere, tũc institutus in secundo testamẽto solùm habebit illas res,in quib. institutus est,& si nõ sufficiãt,habebit supplementũ vsq; ad quartã falcid. & soluet legatariis in priore testamẽto,& residuũ restituet instituto in priore testamẽto,& ita prius testamentũ rumpitur,quo ad valorem iuris testamẽti,& valet iure fideicõmissi. Et si ex tacita volũtate testatoris in ij.testamẽto perciperetur,quòd ipse vellet primũ testamentũ valere,etiam iure testamẽti,vt verbi gratia:Dicit in ij. testam.ideò instituo istũ hæredẽ, quia ille quẽ instituerã in priore testamẽto mortuus est,& ipse errat,quia in veritate viuit,tunc primũ testamentũ non solũ valet iure fideicom.sed iure testamẽti, & legata soluuntur ex vtroque in l.fi.§.pe.ff.de hære.insti.¶Notandũ

4 † secundò,pro intellectu text.in §.alio. quòd testamenta interdũ non dicuntur

dicuntur nulla,interdũ rupta,& interdum irrita,quæ licet non dif-
ferát in effectu,differũt tamẽ in ſe. Dicuntur nulla; quia in eis defi-
ciũt ſolẽnitates,requiſitæ ad teſtamentũ, vt l.j. ff.de iniuſ.rup.irri.
teſta.vel quia filius eſt præteritus, vt ſuprà de exhære.libe.§.j.Ru-
pta autẽ dicũtur,per arrogationẽ ſeu adoptionẽ actiuam teſtatoris,
vel per agnationem poſthumi,vt ſuprà eo.§.j.vel per factionem ſe
5 cũdi teſtamẽti iure validã;vt ſuprà eod. §.poſteriori.Sed irrita†di-
cuntur,per diminutionẽ capitis teſtatoris,vt hîc,vel per nõ aditio-
nẽ hæreditatis,vt l.j.in fi.ff.de iniuſ.rup.irri.teſta. Sunt adhuc duo
modi,quibus teſtamẽta fiunt irrita,in Authen.vt cùm de appel.co-
gnoſci.§.ſi quis de prædictis.coll.viij.Primus eſt,ſi inſtitutus nõ libe
rat teſtatorẽ captũ ab hoſtibus,tunc enim ab eo aufertur hęreditas,
& applicatur eccleſię ipſius teſtatoris,vel datur pro liberatione ca-
ptiuorũ,ſed ſoluũtur legata,& hoc niſi inſtitutus eſſet minor xviij.
annis,quia tũc parcitur ſibi fauore ætatis,vt Authẽ.ſi captiui. C.de
epiſc.& cler.Alius modus eſt,ſi teſtator fit furioſus, & inſtitutus in
teſtamẽto ſuo requiſitus,negligit eũ cuſtodire,tunc irritatur teſta-
mentũ,& aufertur ab eo hęreditas;& datur illis vel illi,q gerũt vel
6 gerit curã teſtatoris.auth.liberi.C.de epiſ.audiẽ. ¶Notandũ † ter-
tiò ibi,ſed quia ſanè cõmodius,ꝙ cõmodius eſt ſingulas res ſuis pro
propriis vocabulis ſignificare,quàm vti verbis promiſcuis,ad quod
iſte tex.ſolet alle.& facit l.Labeo.§.fin.ff.de ſuppelle. lega. Ex quo
patet,ꝙ in dubio verba ſunt intelligenda in propria ſignificatione.
quod facit ad materiã ſtatutorũ,vt notat Bar.in l.omnes populi.ff.
de iuſti.& iur.In libello tamẽ verba obſcura interdũ impropriantur,quãdo nõ poſſunt propriè ſumi,vt in l.ſi quis ambigua.ff.de iu.
ſic etiã in dicto teſtis,ne ipſe incidat in falſum, vt notatur per Bart.
in l.inter ſtipulantẽ.§.ſi ſtichũ.ff.de verb. oblig ſed in contracti-
bus verba ſunt interpretãda contra eũ,qui aptius potuit rem decla
7 rare,vt ff.de pactis.l.veteribus.¶Notãdum † quartò ibi,non tamẽ,
ꝙ teſtamentũ irritatur capitis diminutiõe de iure ciuili,& illo iure
nõ recõualeſcit,quanuis teſtator recuperat ſtatum ſuũ, ſed recon-
ualeſcit iure prætorio,ſcilicet per bonorum poſſeſsionẽ ſecũdum
tab.vt hîc dicitur,facit.l.qui ex liberis.§.teſtamento facto. ff.de bo
norum poſſeſ.ſecundum tab.¶Opponitur primò,& videtur, quòd
teſtamentum nõ irritatur per capitis diminutionẽ,per §.pe. ſuprà
de teſt.mili.Solutio. Hoc eſt priuilegiũ militis,ſed iſte tex. loquitur
de teſta.pagani. ¶Opponitur ſecundò,& videtur,ꝙ teſtamentum
nõ irritatur per hoc,quòd quis perdit libertatẽ,vt hîc dicitur in §.
nõn tamen.per §.fi.ſuprà qui.non eſt permiſ.facere teſta. Solutio.
Ille §.loquitur de capto ab hoſtibus,cuius teſtamentum valet;quod
prius

prius fecit fictione l.Corneliæ.si ibi moriatur,quę fingit eũ à principio captiuitatis mortuum,& ita fictione iuris nõ perdit libertatẽ vt l. lex Cornelia.ff.de vulga.& pupilla.substi.

§. Ex eo autem.

1 *Testamentum prius non rumpitur per posterius testamẽtum iure imperfectum. Fallit.nu.6.*
2 *Testator quibus verbis prius testamentum reuocet.*
3 *Imperfectum, an dicatur nullum.*
4 *Testamentum non valet,si Princeps instituatur causa litis.*
5 *Princeps an & quibus sit solutus legibus.*
7 *Testamentum consumptum aut corrosum,an rumpatur,uel reuocetur.*

1 Per † testamentum iure imperfectũ,non rũpitur prius testamentum,quia imperfectũ testamẽtũ est nullum,tunc ibi,eadem:& testamentum non valet,in quo princeps causa litis institutus est hæres, vel nominatus est hæres nuda voce,vel etiã per scripturam,quę nõ habet iuris authoritatẽ,quia licet princeps solutus sit legibus, tamẽ
2 legibus vult viuere.Hoc dicit.¶Notandum † primò circa §.ex eo. quòd si testator dicat,nolo testamẽtum meũ quod prius feci,valere,non rumpitur testamentũ prius factũ,vt hîc dicitur.sed si dicat, nolo testamentũ meum valere,quia volo decedere intestatus, tunc per aditionẽ hęreditatis à venientibus abintestato cẽsetur prima volũtas reuocata,& ruptũ prius testamentũ,vt vult Bar.in l.si iure. ff.
3 de leg.iij.¶Notandũ† secũdò,ꝙ imperfectũ dicitur esse nullum, vt C.ad Syllia. l. cùm Syllianus. & hoc verũ est de illo quod fit vnico contextu,vt est testamentum:secus in aliis quæ fiunt per interualla
4 temporum.Notãdum † tertiò,circa §.eadem,quòd testamentũ nõ valet,in quo princeps instituitur hęres causa litis,quia hoc facit testator,vt aduersarius suus habeat duriorẽ partẽ quod est odiosum. Patet ergo ꝙ princeps nõ est priuilegiatus plus,quàm alius in acquisitione hęreditatis,imò minus,alius enim posset institui hęres causa
5 litis,& princeps nõ,vt hîc dicitur.¶Notãdũ † finaliter,ꝙ licet princeps est solutus legibus, vt ff. de legibus & senatuscon. l.Princeps. vult tamen secundũ leges viuere,vt C.de legi.& cõstitutio. principũ.l.digna vox.& quod dicitur ꝙ Princeps est solutus legib⁹ debet intelligi de legibus suis,nam Papa nõ est solutus legibus diuinis, & naturalibus,nec Imperator legibus Papæ. ¶Opponitur primò sic: & videtur,ꝙ per testamentũ imperfectum posterius,rũpatur prius factũ,per l.sancimus. C. de testamentis.Solutio. Istud dictum fallit
7 in octo casibus. † Primus casus est, quando testator dixit se nolle prius testamentũ valere,& elapsi sunt decem anni,tunc enim prius

rumpi

rumpitur, vt d.l. sancimus. Secundus est, quando primum fuit minus solenne iure communi, & secundum minus perfectum erat militare, vt ff. de testam. milit. l. eius militis. §. si militia. Tertius casus, quando secundum est minus perfectum iure communi, est tamen perfectum iure militari. vt l. ij. ff. de iniust. rup. irri. testa. Quartus casus, quando in secundo minus perfecto instituti sunt venientes ab intestato. C. de testam. l. hac consultissima. §. si quis. Quintus, quando testator non solùm reuocauit primum verbo, sed etiam facto, quia incipit primum testamentum, & si hoc fecit, quia voluit decedere intestatus, tunc succedunt venientes ab intestato. Sed si hoc fecit quia reputauit institutum hæredem esse indignum, tunc succedit fiscus. In dubio tamen præsumitur quòd fecit, quia voluit
7 decedere intestatus, vt in l. nostram. C. de testament. Si tamen † testamentum consumptum vel corrosum sit à tineis, vel à muribus, non reuocatur vel rūpitur per hoc. si nomen hæredis potest videri, vt l. j. §. si rosæ sint. ff. de bonorum possessio secundum tabu. & in d. l. nostram. Sextus casus, si hæres adiuit hæreditatem ex secundo testamento, quod putauit esse validum, rumpitur primum non per secundum imperfectum, sed quia ex primo non aditur hæreditas, vt l. Claudius. ff. de acqui. hæredi. Septimus est, si testator in secundo imperfecto expressit hæredem institutū in primo esse indignum, rumpitur primum, quia fiscus venit ad hęreditatem, in l. hęreditas. C. de his quibus vt indignis. licet aliâs in codicillis seu testamento minus solenni non directo posset auferri hæreditas: hoc tamē fieri potest, quando testator exprimit hæredem indignū esse: si tamen in illis quod legatum est in primo, legetur alteri, adimitur legatū, sed non hæreditas, vt in l. ex parte. ff. de adimen. & transferen. legatis. Octauus casus est, si in secundo imperfecto ponatur clausula, si non valeat iure testamenti, valeat tamen iure codicillorum, vel cuiuscunque alterius vltimæ voluntatis, nam per hanc clausulam inducitur ademptio hæreditatis à venientibus ex testamento, quæ quidem ademptio confirmatur per aditionem hæreditatis venientium ab intestato, vt notat Bartol. in l. si iure. ff. de legat. iij.

¶Opponitur secundò, & videtur, quòd imperfectum testamentum non debet dici nullum, per l. hac consultissima §. ex imperfecto. C. de testamentis. Solutio. Ille §. loquitur de testamento quod fit inter liberos, ad cuius perfectionem minus requiritur, quàm in alieno testamento, sicut etiam illud testamentum difficilius rumpitur, quàm aliud, vt in Authenti. de testamentis imperfect. §. penultimo. collatione. viij. & sic ibi est speciale, quia testamentum iure communi esset nullum.

De inof

INOFFICIOSO TESTAMEN-
TO. TITVLVS XVIII.

COntinuatio patet ex continuatione tituli proximè præcedentis: nam hîc tractatur, qualiter testamentum infirmatur officio iudicis, quia factum est contra officium pietatis, & ideò est inofficiosum, quapropter rubricatur iste titulus de inofficioso testamen. & partes patebunt in processu.

§. Quia plerunque.

1 *Filio exhæredato iniustè, competit querela contra testamentum parentum. Et quid in linea materna.*
2 *Querelæ inofficiosi testamenti intentandæ, quantum tempus detur.*
3 *Querela inofficiosi testamenti, est remedium restitutorium: quod imploratur officio Iudicis.*
4 *Pater exhæredatus iniustè testamento filij, querelat ipsum: & præteritus dicit nullum. Et quid de matre.*
5 *Personæ turpes, quæ sint.*
6 *Filius fratris vel sororis non potest querelare testamentum patrui vel auunculi, turpibus etiam personis institutis.*
7 *Frater an possit querelare testamentum fratris, etiam personis turpibus institutis. disting.*

Sūmatur sic: Liberi iniustè exhęredati vel præteriti, possunt querelare testamētum parentū, quasi contra pietatem factum, tunc ibi, non autē, & sic econtrà, testamentum liberorum querelatur à parētibus iniustè exhęredatis vel pręteritis: & similiter testamentū fratris vel sororis querelatur à fratre vel sorore iniustè exhęredato, vel exhęredata, si institutę sunt turpes personę, sed vlteriorib' hęredib' collateralib' nō datur querela. Hoc dicit, & patet intellectus text'.

1 ¶Notandum † primò, ꝙ filius exhæredatus iniustè, potest querelare testamentū parētum, siue in linea paterna siue materna: sed præteritus in linea materna, tantū, quia filius pręteritus à patre, in cuius potestate est, nō querelat, sed dicit testamentū nullum ipso iure, vt supra de exhæreda. liberorū. §. j. sed præteritio matris habetur pro exhęredatione, vt suprà de exhęreda. liberorū. §. fi. Et dicitur notāter, præteritus qui est in potestate, quia emācipatus pręteritus nō dicit testamentū nullū, sed habet cōtratabulas, vt suprà de exhęredat. liberorū. §. emācipatos. hodie tamen etiā dicit nullum, vt C. de libe.
2 præteri. l. maximū. ¶Notandum † secūdò, ꝙ querela inofficiosi testamenti, potest intentari vsq; ad quinquenniū, post aditam hæreditatē vt l. sancimus. C. eo. §. illud præterea. facit l. fi. C. de inoffi. dona.
3 ¶Notandū † tertiò, ꝙ querela inoffic. testamēti est quoddam reme-

dium

diũ restitutorium, quod imploratur per officium iudicis, supponit obligationẽ, neq; actionẽ, vt l. quæ per collusion actio. emp. & vẽdi. & non est actio neq; accusatio. Impropriẽ tamen aliquãdo dicitur actio, vt l. quẽadmodũ. ff. eo. & aliquando accusa-
4 tio, vt l. posthumus. in fi. ff. eo. § si quis. ¶ Notandũ † quartò, circa §. non aut., quòd sicut filius exhæredatus iniustè, quærelat testamentũ patris, & præteritus dicit nullũ: sic ecõtrà pater exhæredatus iniustè in testamento filij, ipsum querelat, & præteritus dicit nullũ. Et sicut filius præteritus à matre querelat testamentũ matris: sic ecõtra mater præterita, testamentũ filij. & intelligitur istud de testamẽto filij emãcipati, quia filius in potestate non potest testamentũ facere, vt suprà quibus nõ est permissum facere testamentũ. §. j. ¶ Notandum
5 † quintò, ꝙ turpes personę sunt illę, quę sunt infames, ipso iure, vel
6 per sententiã, vel ipso facto. ¶ Notandũ † finaliter, quòd licet frater vel soror possit querelare testamentũ fratris, turpib⁹. personis institutis, filius tamen fratris vel sororis hoc nõ potest etiã cum patruo vel auunculo, vt in glo. in l. fratres. C. eo & l fratris. eo. Testamento tamen expugnato per patruũ vel auunculum, admittitur filius prædictus cũ patruo vel auunculo, ad succesionem hæreditatis, & hoc vult hîc glos. super verbo vincere. quæ variè & obscurè loquitur. ¶ Opponitur primò, & videtur, ꝙ parentes non possunt querelare testamentũ liberorum, per l. fi. C. eo. Solutio. Illa lex loquitur in testamẽto eius qui est miles, in quo fallit istud dictũ ex priuilegio mi-
7 litis. ¶ Opponitur † secundò, & videtur, ꝙ frater non potest querelare testamẽtũ fratris, etiã turpibus personis institutis, per l. fratres. C. eo. Solutio. Triplices sunt fratres, scilicet consanguinei & vterini simul, & cõsanguinei tãtùm, & vterini tantùm, & loquitur iste text. de cõsanguineis & vterinis simul, aut consanguineis tãtùm, sed lex cõtraria loquitur de vterinis tantùm. Vterini enim dicuntur quasi ex eodẽ vtero nati, non ex eodem patre, vt instit. de leg. ag. succ. §. j. in l. fratres. C. de inoffi. test. ¶ Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ vlteriores hęredes post fratres in linea collaterali, possunt querelare, per l. posthumus. §. si quis ex his. ff. eo. Solutio. In illa l. querelabant de facto, quia nemo repulit eos, qui tamen iure poterant repelli.

§. *Tam autem.*

1 *Querela inoffic. test. datur tam adoptiuis & posthumis, quàm naturalibus si nihil sit eis relictum. & nu. 3. & 5.*

2 *Mulier tenetur instituere aut præterire filium naturalem, etiam vulgo quæsitum pater minus.*

4 *Querelare testamentum qui volunt, si illis competat aliquod ius, an admittuntur*

tuntur ad querelam, si eis quid acquiratur.
6 *Liberis aliquid relinquendum, iure institutionis, vt excludantur à querela.*
1 Tam liberis† naturalibus, quàm adoptiuis & posthumis datur querela, si nihil sit eis relictum. Sed si aliquid eis relictũ sit, minus quarta legitima, agunt ad supplementum, & non per querelam. Hoc dicit.
2 ¶Notandũ† primò, quòd istud intelligitur de naturalibus & legitimis liberis, quia naturales tantùm, nõ possunt querelare testamẽtũ patris, sed matris, vt l. si suspecta. §. j. ff. eo. tit. Pater enim nõ tenetur filium naturalẽ tantùm, instituere vel exhæredare, vt notatũ est suprà in primo §. de nup. sed mater tenetur filiũ naturalẽ, etiam vulgò quæsitũ, instituere, vel exhæredare, saltẽ per præteritionẽ, vt infrà ad Orficia. §. nouissimè, nisi talis filius esset procreatus ex dãnabili
3 coitu, vt d. l. si suspecta. §. j. ¶Notandũ† secundò, quòd iste tex. loquitur de adoptiuis, qui transeunt in potestatẽ adoptantis, vt C. de adoptio. l. cùm in adoptiuis. & suprà de adoptio. §. sed hodie. Et licet gl. hîc super verbo adoptati, exponat de arrogatis, videtur tamẽ quòd principalis intentio text. nõ sit de illis, quia habẽt aliud ius, scilicet ex
4 l. si arrogator. ff. de adoptio. ¶Notandũ† tertiò, quòd si illis, qui volunt querelare cõpetat aliud ius, tunc nõ admittuntur ad querelam, vel si eis aliquid acquiratur, non per se, sed per seruum, vel per filiũ, etiam non admittũtur, vt l. nihil. ff. eo. & ratio est, quia querela est remedium subsidiariũ, quod non datur, nisi aliis actionibus deficiẽtib⁹
5 ¶Notandũ† quartò, quòd quando dicitur hîc de posthumis, intelligitur de exheredatione eorum, quia si sint præteriti, tũc testamentũ fit nullũ, vt suprà de exhæred. libe. §. posthumi. & ergo hodie istud dictũ de posthumis nõ habet locũ, quia hodie nõ possunt exhæredari.
6 vt l. si quis in suo. §. legis, C. eo. ¶Notandũ† finaliter, quòd quando dicitur hîc quòd aliquid est relinquendũ liberis, vt excludãtur à querela, intelligitur, vt hoc eis relinquatur iure institutionis, si fiat testamẽtũ, vt in Authẽti. vt cùm de appella. cognosc. §. aliud. sed si fiat codicillus vel alia vltima voluntas, tunc sufficit relinquere quocũque titulo, vt in Authen. de trien. & semis. §. j. collatio. iij.

§. *Si tutor nomine.*

1 *Summarium huius §. cum casus positione.*
2 *Agere qui non potest, vt ipse, agere potest interdum, vt alius.*
3 *Tutela necessario accipitur, & necessario geritur.*
1 Tutor† accipiens legatũ pupillo suo relictum in testamento, potest illud testamentũ querelare. hoc primò. Et econtrà tutor querelans testamentũ nomine pupilli sui, licet succũbat in querela: tamẽ non perdit legatum sibi relictũ in testamẽto, quod querelauit. Hoc

z. dicit

dicit secūdò. Et notandum pro intellectu textus, quòd hîc sunt duo responsa. Casus primi potest sic figurari: Habeo filiū nomine Titiū quem exhæredaui, & Titius filius meus est tutor cuiusdam Seij pupilli, cui Seio pupillo ego aliquid legaui, licet tunc Titius filius meus accipiat istud legatū, nomine Seij pupilli sui, tamē ipse Titius, filius meus adhuc potest querelare testamentū meum. Et causa dubitationis est, quia quando quis accipit legatum, tūc videtur approbare tale testamentū, & ideò non posse illud testamentum querelare, vt l. nihil. ff. eo. cuius cōtrarium hîc deciditur, quia accipit legatū, vt tutor. Et casus secundi responsi potest sic figurari: Habeo filium pupillum nomine Titium, quem exhæredaui, & dedi sibi tutorem nomine Seium, & illi tutori Seio aliquid legaui, licet tunc Seius querelet testamentum meū, nomine Titij pupilli filij, & succumbat in querela: tamen ipse Seius non amittit legatū suum. Et causa dubitationis est, quia qui querelat testamentū, & succūbit, perdit legatū sibi relictum in eo testamento, vt l. Papinianus. §. meminisse. ff. eod. Cuius tamen
2 cōtrariū hîc deciditur, quia querelat vt tutor. † Ex quo patet, quòd interdum vbi quis non potest agere vt ipse, bene potest agere vt alius Simile est ff. de adoptio. l. si pater. §. qui duos. ¶ Opponitur sic, & videtur, quòd accipiens legatum, etiam nomine alieno, non possit querelare testamentum, in quo tale legatū relictum est, per l. fin. primo responso. ff. eod. Solutio. Illa lex loquitur de eo, qui accipit legatum nomine alieno, ex officio voluntario, vt aduocatus vel procurator, nam illa officia sunt voluntaria, vt infrà mandati. §. mandatum. Sed iste textus loquitur de eo, qui accipit legatum alieno nomine, ex of-
3 ficio necessario, vt est tutor, † nam tutela necessariò recipitur, vt ff. de tutor. & curator. dat. ab his. l. nec non. & necessariò geritur, vt ff. de administra. tuto. l. j. in principio.

§. *Igitur quartam.*

1 *Quartam habens quocunq; titulo, non potest querelare. Limit. tamen infrà.*
2 *Materia inofficiosi testamenti, hodie nomen casibus est correcta. quos vide per discursum nume. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.*

1 Summatur sic: Habens † quartam quocunque titulo, nō potest querelare, & siue vnus siue plures sint querelātes, sufficit eis vna quarta
2 pro virili portione diuidenda. Hoc dicit. ¶ Notandū primò, † quòd ista materia de inofficioso testamēto, in nouē punctis est hodie cor-
3 recta: Primò, quia olim † ad excludendum querelam sufficiebat relinquere quartam quocunq; titulo, vt ff. de liber. & posthu. l. Gallus. §. in omnibus. sed hodie oporteret relinquere eā iure institutionis, si fiat testamētū, vel alio titulo, vt in Authenti. vt cùm de appel. §. aliud. si

fiat alia

fiat alia vltima voluntas, vt statim dictũ est in quinto notabili suprà
4 eo.§.tam autem.†Secundò, quia olim ad excludendũ querelam nõ potuit minus relinqui, quàm quarta, vt hîc, & in l.cùm quæritur.C. eo.sed si hodie minus relinquatur, agitur ad supplemẽtũ, & nõ admittitur querela, vt suprà eo.§.tam aũt.in versi.sed hęc ita.& in l. omni
5 modo.C.eo.Tertiò, †quia olim legitima fuit quarta pars bonorum, vt l.parẽtibus.& l.cùm quæritur.C.eo.sed hodie legitima est triens quãdo sunt quatuor filij vel pauciores, & semis quando sunt quinq; vel plures, vt Authen.nouissima.C.eo.& sicut dicitur hîc de quarta, ita debet intelligi de triente vel semisse, vt solùm vnus detur quãdo sunt plures potẽtes querelare. Et diuiditur inter eos, pro virili portione, id est, quòd quisque habeat tertiam partẽ, vel mediam eius quod
6 habuisset ab intestato, arg.l.parentibus.C.eo.Quartò, quia †olim filius exhæredatus, habet probare se non fuisset ingratũ, vt ff.eo.l.v.§. j.sed hodie hæres habet probare, filiũ fuisse ingratum, vt l.omni mo
7 do.C.eod.†Quintò, quia olim posthumi poterant querelare, vt exhæredari, argu.eius, quod dicitur suprà eo.§.tam autẽ.in versic.posthumi.sed hodie non possunt, quia non possunt exhæredari, vt l.si
8 quis in suo.§.legis.C.eod.†Sextò, quia olim querela non præparata non transmittebatur ad suum hæredem, vt l.posthumus.§.fi.ff.eod. sed hodie transmittitur ad suum hæredẽ, vt l.si quis filium. C.eodẽ. Et dicitur querela præparatã, quando quis habet propositum querelandi, & illud propositum expressit, vt l.si pater tuus.C.eo.Septimò,
9 quia †olim sufficiebat dicere, exhæredo filiũ meũ, quia ingratus est, vt l.omni modo.C.eo.sed hodie oportet exprimere causam ingratitudinis.§.aliud.in Authẽ.vt cùm de appel.cognos.colla.viij. Octa-
10 uò, quia †olim testamentum factum de castren.vel, quasi castrẽsi peculio, nõ poterat querelari, sed hodie potest, nisi esset miles faciẽs testamentum in expeditione, arg.eius, quod dicitur in §.sciendũ. suprà
11 de testa.mil.Nonò, †quia olim rupto testamẽto per querelã periit pupillaris substitutio, & nõ debebantur legata: sed hodie omnia ista manent firma, vt in Authenti.ex causa.C.de libe præteri.

DE HÆREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA.

TITVL. XIX.

CONtinuatur sic: Suprà dicta sunt multa de hæredibus, & quia hæredes sunt differentes, habent quoque differentes qualitates, idcirco hîc consequenter tractatur de hæredum qualitate & differentia, & ita rubricatur iste titulus: &

quia in nigro ponitur diuisio hæredum,& declaratio membrorum ipsius diuisionis,ideo satis clara est diuisio huius tituli per partes,quę patebunt in processu.

§. *Haeredes autem.*

1 *Hæredum triplex differentia.*
2 *Hæres necessarius vt quis sit,tria requiruntur.*
3 *Seruus an à seipso,an verò à testatore recipiat libertatem.*
4 *Hæredem necessarium cur ius instituerit.*
5 *Seruo pertinent acquisita à se,post mortem domini. Et an teneatur satisfacere creditoribus.*

1 Summatur sic:†Hæredum quidam sunt necessarij tātùm, quidam sunt sui & necessarij,& quidā sunt extranei. Necessari⁹ hæres est seruus hæres institutus,quia cōpellitur libertatē & hæreditatē recipere,& ideò habētes facultates suas suspectas,solent seruum suū instituere aliquo gradu institutionis,vt potius eius bona,quàm testatoris à creditoribus detrahātur,& pro illo incommodo datur seruo aliud commodū,scilicet quòd quæcunq; acquisita per eum , post mortem domini sui,pertinent sibi,quāuis bona domini sui nō sufficiant credi
2 toribus. Hoc dicit. ¶Notādū†primò,quòd ad hoc quòd aliquis sit hę res necessarius,tria requiruntur:Primò,quòd sit seruus tempore factionis testamenti,vt hîc,& l. si alienum. ff. eo. Secundò,quòd sit seruus tēpore mortis testatoris,vt suprà de hære. instit. §. seruus. nam si ante mortē esset liber. tunc nō reciperet libertatē ex testamēto, nec esset necessari⁹ hęres,sed extraneus,vt infrà eo. §. cæteri. versi. seruus quoq;. Tertiò,quòd iste seruus nō sit legatus alteri,quia tūc acquireret hęreditatē legatario,cuius ipse esset seruus. Et hoc est verū, nisi fuerit sibi substitutus,vt ff. de vulg. & pupil. substit. l. fi. §. j. Est igitur hîc casus,in quo quis cōpellitur beneficiū recipere,quia seruus cōpellitur recipere libertatē,& hoc siue sit institutus cū libertate,siue simpliciter,vt suprà de hære. insti. §. j. Et ita fallit hîc regula,quæ est l. inuito. ff. de reg. iur. & l. hoc iure. §. nō potest. ff. de dona. ¶Notandum
3 secundò,†ꝙ iste seruus recipit libertatē non ab alio,sed à seipso, vt ff. de acqui. hære. l. ex parte. & hoc etiā verū est,licet sit ignorans, vt l. eius qui. ff. si cer. pet. Dicit tamē hîc Ioan. Fab. ꝙ diuersis respectibus potest dici,quòd recipit libertatem à testatore,& à seipso: à testatore tanquā à dante,à seipso tanquàm ab hærede,cui aliquid pōt detrahi,vt ff. de hære. insti. l. sub conditione. §. fi. ¶Notandū tertiò,
4 †quòd ideò ius ordinauit necessariū hæredē,vt quando testator non esset soluēdo,potius detraherētur bona hęredis sui,quā ipsius testatoris,ne defunct⁹ afficiat iniuria,vt suprà quib. manu. nō licet. §. j. circa fin.

ea fin. Patet ergo hîc quòd ista bona sine medio trãseunt à defuncto ad hæredẽ, & ideò si creditor petere se mitti in possessionẽ istorum bonorũ, nõ deberet dicere, in possessionẽ bonorũ defuncti, sed hæredis, vt l. Stichũ. §. aditio. ff. de solutio. & ibi per Bar. Posset tamẽ sustineri, si diceret, in possionẽ bonorũ defuncti, intelligẽdo bona, quæ fuerunt quodã defuncti, per nota. l. pen. ff. si cer. peta. ¶Notandum
5 finaliter, †quòd pro isto incõmodo habet seruus cõmodũ, quia qui grauatur in vno, in alio debet releuari. l. eũ qui. ff. de iureiur. Est autem cõmodũ quod habet seruus, quòd scilicet acquisitæ per eũ post mortẽ domini pertinent sibi, nec tenet de illis satisfacere creditorib⁹ Ad hoc tamen requiritur, quòd impetret separationẽ bonorũ, quia si bona p eũ acquisita attingerẽt bona domini sui ante separationẽ, tenetur de bonis suis creditoribus satisfacere, si bona domini nõ sufficerẽt, vt l. j. §. fi. ff. de separa. bono. nisi fuerit minor, qui potest petere restitutionẽ, si bona per eũ acquisita, attingebãt bona domini ante separationẽ, vt l. ait prætor. §. nõ solũm. ff. de minor. Quã quidem restitutionẽ potest petere minor, quo ad istã separationẽ, sed non vt ab hæreditate abstineat, vt l. necessariis. §. fin. ff. de acquirẽn. hæred. Sic etiã seruus, cui fit mora de relicta sibi libertate per fideicommissum, acquirit sibi, sed debet etiam isto modo separationem bonorũ impetrare, vt l. penul. C. de his, quib. vt indign. ¶Opponitur primò, & videtur, ꝙ seruus institutus hæres non cõpellitur hæreditatẽ adire, per l. verba. ff. de cõditio. institu. Solutio. In illa l. testator adiecit, si vellet adire hæreditatem, per quam conditionem ille fuit hæres voluntarius & non necessarius. de quo loquitur textus hîc. Illa tamẽ conditio nihil operatur in hærede extraneo, vt ff. de hęredi. institué. l. Cornelius. ¶Opponitur secundò, & videtur, ꝙ illud quod acquiritur per seruum, post mortẽ domini, non pertinet sibi, per l. cũ Syllianus. C. ad Syllianũ. Solutio. In illa l. data fuit libertas seruo sine institutione, & ideò quicquid acquirebat ante aditionem hæreditatis, pertinebat hæreditati, & non sibi, quia libertas non cõpetebat sibi, nisi post aditam hæreditatem, vt C. de cadu. tollen. l. vt ica. §. libertatibus. hîc autem loquitur text. de seruo hærede instituto.

§. *Sui autem.*

1 *Hæredes sui & necessarij qui sint: Et cur sic dicti.*
2 *Nepos vel neptis, ad hoc vt sit hæres suus, respectu aui, quid requiratur.*
3 *Emancipati, non possunt esse sui hæredes.*
4 *Emancipatorum ius, est triplex.*
5 *Filius, dicitur domesticus.*
6 *Titulus pro hærede, non habet locum in suo hærede.*

7 *Hares vt iure pratorio abstineat ab hareditate, satis est, quòd le. non immisceat*

1 Sui & † necessarij hæredes sunt, qui existentes in potestate primū gradum inter liberos obtinent. Et dicūtur sui, quia sunt hæredes domestici, & habent primā causam successionis: sed dicuntur necessarij, quia cōpelluntur hęreditatē recipere iure ciuili, iure tamen prætorio possunt abstinere ab hæreditate. h. d. ¶Notandum † primò pro intellectu text. quòd ad hoc ꝙ nepos vel neptis sit suus hæres, respectu aui, requiritur quòd pater ipsius nepotis vel neptis exeat potestatem sui patris, scilicet aui nepotis vel neptis, vel per mortē vel emancipationē, vel per deportationē, vt suprà qui. mo. ius patriæ potestatis soluitur. §. j. & §. cùm aūt is. & §. prętereà. ¶Notandum † secundò, ꝙ emancipati non possunt esse sui hæredes, sed dicuntur extranei, quāuis sint filij, vt infrà eo. §. cæteri. De † quibus emācipatis est triplex ius: nã iure ciuili nō succedūt, quia illo iure sunt incogniti, vt infrà de hæredita. quæ ab intesta. deferun. §. emācipati. & ideò illo iure nepos, qui est in potestate, pręcedit patrem suum in successione, vel patruū suum emancipatū. Secūdum ius est prætoriū, quo iure emācipati filij soli succedunt, & excludunt nepotes etiā existētes in ptāte, vt d. §. emancipati. Tertiū ius, est edictum de coniungendis cū emancipatis liberis. Et illo iure emācipati filij & nepotes existentes in ptāte, simul succedunt, vt ff. de cōiung. cùm emancipa. libe. l. j. Sed quia hodie sublata est omnis differentia emancipationis & patriæ potestatis, in Authē. de hæredibus qui ab intestato veniūt. §. j. colla ix. ideò hodie non habet locum titulus de coniungen. cum emancipatis liberis. Dicit tñ Bar. in l. j. eo. tit. de cōiugen. ꝙ si filius emancipatus vellet & posset succedere iure prætorio, haberet hodie locum dictus titulus. ¶Notādum † tertiò, ꝙ filius dicitur domesticus, de quo & alijs domesticis habetur C. de his qui ad eccle. confugiunt. l. præsenti. §. sanè. & fictione iuris filius repræsentat eandē personā cum patre, vt C. de impube. & alijs substi. l. fi. & vtriusq; dicitur esse vna vox, vt infrà de inutil. stipulatio. §. ei qui. & filius etiā fictione iuris dicitur esse dominus bonorū patris, nam alendus est ex eis, & sicut vxor habet possessionē dotis, cuius tamen maritus est dominus, vt C. de iure dotiū. l. in rebus. sic filius habet possessionem bonorū patris. ff. pro hærede. l. ij. ista tamen possessio dicitur familiaris viuente patre, & ideò post mortē patris desinit familiaritas, & habet filius veram possessionē, & transmittitur ad eum administratio quā prius nō habebat, vt ff. de lib. & posthu. l. in suis. ¶Ex † quo patet ꝙ titulus pro hærede, nō habet locū in suo hærede, vt l. nihil. C. pro hærede, quia filius vel suus hæres, nō acquirit nouū titulū, sed

2

3

4

5

6

continuat

continuat titulũ & possessionẽ defuncti, nec oporteat ꝙ filius patre suo mortuo, de nouo capiat possessionẽ bonorũ, vt l. cùm hæres. ff.
7 de acquir. pos. ¶Notandum † fina. ꝙ ad hoc quòd suus hæres iure prætorio abstineat ab hæreditate, nõ requiritur ꝙ adeat prætorẽ, sed satis est ꝙ se nõ immisceat, vt ff. de acqui. hære. l. ei qui se. & C. vt ab hęreditate se abstineat minor. l. j. & est hodie sublatus effectus suitatis, quantũ ad illa, quæ sunt inutilia liberis: sed non quantũ ad ea, quæ sunt vtilia, scilicet quo ad cõfirmationẽ substitutionis pupillaris, vel tutelæ, vel quo ad trãsmissionẽ hæreditatis nõ aditæ, vel ꝙ filius potest facere pacem cũ occisore patris sui, vt notatur in l. si filius, qui patri per Bar. ff. de vulg. & pupil. substitutio. ¶Opponit̃ sic, & videtur, ꝙ nõ bene dicitur in tex. quòd filius viuo patre debet desinere esse suus hæres, quia nunquã fuit hæres. Solutio. Quòd istud verbum desiuerit capitur hìc impropriè, respectu eius, quod futurũ est, sic ff. vsufructua. quemadmodum caueat. l. iij. §. desinere.

§. *Cæteri.*

1 *Hæres extraneus quis dicatur. Et quid requiratur ad eius institutionem.*
2 *Filius emancipatus, est hæres extraneus. Item institutus à matre.*
3 *Capacitas quæ consideretur in hæredibus. disting. pro hæredum triplici diuersitate.*
4 *Capacitas quo tempore spectetur in legatis.*
5 *Testamenti factio, accipitur actiuè & passiuè.*
6 *Immiscere, et abstinere, quæ attribuuntur extraneis hæredibus, habent se proportionabiliter.*
7 *Deliberatio de adeunda hæreditate, si petatur ab Imperatore, aut alio Iudice, infra quantum tempus peti debeat.*
8 *Remedium duplex, ne quis grauetur per aditionem aut immissionem hæreditatis,*
9 *Inuentarium infra quot menses confici debet, ab aditione hæreditatis, siue deliberatione.*
10 *Minor læsus in adeunda hæreditate, an restituatur.*

1 Extraneus † hæres est, qui nõ est in potestate testatoris. ibi, In hęredib. Ad institutionẽ extranei requirit̃, ꝙ ipse sibi, vel alij ex testamẽto aliquid capere põt, quæ quidẽ capacitas attenditur tribus temporibus, scilicet quãdo fit testamentũ, & quãdo moritur testator, & quando aditur hęreditas, siue purè siue sub cõditione institutus sit, & mediũ tempus inter prædicta tempore non nocet, licet in eo sit incapacitas, & accipitur hìc testamẽti factio passiuè. tunc ibi, extraneus. Et extraneo hęredi instituto datur deliberatio de adeunda vel repudianda hęreditate. sed sicut si suus hæres immiscuerit se hæreditati,

ditati, non pōt posteà abstinere:sic etiam si extraneus hæres adiuerit hæreditatem,nō pōt posteà repudiare,nisi sit minor,cui prætor dat restitutionē in integ.tunc ibi sciendū.Hodie tamē non est opus deliberatione,quia si seruetur cōstitutio domini Iustiniani,hæres se immiscens,vel adiens,nō tenetur vltra vires hæreditatis. h. d. & pa
2 tet intellectus tex. ¶Notandū † primò,ꝙ filius emancipatus est hę res extraneus: similiter filius institutus à matre est extraneus hæres, quia fœminę nō habēt filios in ptāte, suprà de adoptio.§.fœminę.facit §.ad testa.l.illud.ff.de bon.pos.cōtratab.sic etiā est seruus institutus hæres à domino,& ante mortē domini manumissus,est hæres extraneus,quia licet recipit hæreditatē ex testamento, nō tamen libertatem.Et ideò non est hæres necessarius,quia ad hæredē necessarium requiritur, ꝙ vtranq;,scilicet hæreditatē & libertatē, ex testamento recipiat,vt suprà de hæredibus instituē.§.seruus.versi.sed ve
3 rò,à viuo. ¶Notandum † secundò pro §.in hæredibus.ꝙ ad sciendū capacitatem omniū hæredum, sic distinguendū est,quia aut quæritur de hærede extraneo, aut suo,aut de necessario. Si de extraneo, tunc requiritur capacitas tribus temporibus, vt hîc dicitur. & ff.de hęredi.instit.l.si alienū.§.in extranei.Si de suo,tunc aut succedit ab intestato,vel ex testō: si ab intestato,tunc requiritur capacitas tempore mortis tantū,si non sit factum testamentū.Et si tunc est in potestate, succedit vt suus,suprà eo.§.sui.& si non est in ptāte, succedit vt extraneus,suprà eo §.cæteri.Sed si factū est testamentū,tunc cōsideratur capacitas tempore destituti testamēti, quia tunc defertur hæreditas ab intestato,vt l.si quis filio.ff.de iniust.rupt.irri.testamē. sed si succedat ex testamēto,tunc cōsideratur capacitas tēpore mortis, & tempore facti testamenti, & nō cōsideratur tempus aditionis hæreditatis:quia tunc inter mortē & aditionē nō est mediū iure ciuili.l.post mortē.§.j.ff.de lega j. Sed si quęritur de necessario hærede,consideratur capacitas tēpore mortis tantū.l.filius.§.fi.ff.de liberis & posthumis. & hoc si purè institutus sit, si autē sub conditione, consideratur capacitas tēpore existentis conditionis. l.si sub condi-
4 tione.ff.de libe.& posthumis. ¶In † legatis autē consideratur capacitas solùm tempore quo cedit legatū,vt l.interuenit.ff.de lega.pręstan. Cedit aūt dies legati à morte testatoris, C.de cadu.tol. §.cùm igitur.& §.fin autē.& incapacitas medio tēpore nō nocet,vt hîc dicitur.Ex quo patet, ꝙ si aliquis sit bānitus banno imperiali,post testamentū factum, & restitutus, tempore mortis testatoris,nō nocet sibi bannitio, vt l.si in cōditione.§.solemus.ff.de hæredi. instit.si tamē institutus medio tēpore, esset priuatus omni libertate, noceret sibi,vt in l.interdicit.ff.de cōdi.& demō.& qn̄ instituitur seruus,attenditur

tendit capacitas ex parte domini, vt suprà de hæred.instit.§.seruus.
5 ¶Notandum † tertiò, ꝙ testaméti factio accipitur actiuè,& passiuè,quia nomina verbalia habent duplicē,significationē,vt in gl.in l. ij.ff.de duo.re.stipulan.& accipitur hîc passiuè, & pōt quilibet ex testamento capere,exceptis quibusdā,infrà pro xi.tit.§.legari. ¶Notā
6 dum † quartò, ꝙ ista habent se proportionabiliter, immiscere & abstinere, quę attribuūtur extraneis hęredib. Si igitur suus hæres dicat, se adire hæreditatē,vel extraneus dicat se immiscere hęreditati,ꝑpter errorem non acquiritur hæreditas, vt l nō is.cum l.sequen.& ibi p Bart.ff.de acqui.hęredi. suus tñ hæres interdū impropriè dicit
7 adire,vel repudiare,C.de legit.hęred.l.defunctis.¶Notandū † quintò,ꝙ si deliberatio petatur ab Imperatore, tunc debet peti infra annum,si ab alio iudice,infra nouem menses, C.de iure deliberā.l.scimus.§.& hoc quidē.à lege autem datur annus ad deliberandū à tempore scientiæ delatæ hæreditatis, & trāsmittitur ius deliberandi ad hæredes,quo ad tempus residuū,nam si moriens fuit in deliberatione per mediū annum,tunc hęres suus pōt deliberare infra medium annum residuum,vt in l.cum antiquiorib.C.de iure deliberā. & potest iudex iuxta arbitriū suum statuere tēpus deliberandi. ff.de iure deliberan.l.j.dummodo tamen nō statuat minus, q̄ centum dies.ff.
8 de iure deliberan.l.ij. ¶Notandum † finaliter circa §.sciendū,ꝙ duplex est remediū,ne quis grauetur per aditionē vel immistionē hæreditatis: vnum tangitur hîc in §.extraneis, scilicet ꝙ deliberet antè, q̄ adeat hæreditatem, vel se immisceat. Aliud tangitur hîc in §. sciendum.circa finem,videlicet, ꝙ non deliberet,sed faciat inuentarium: & istud secundum remedium est vtilius & securus,q̄ primū. si quis enim deliberat & posteà adeat hęreditatē sine cōfectione inuentarij,tenebitur in solidum omnibus creditorib.& legatarijs:si verò faciat inuentariū,tenebitur etiā creditorib.& legatarijs satisfacere,sed à legatis detrahit falcidiā,vt C.de iure deliberā.l.fin.§.si verò postq̄.Sed si vtatur scđo remedio,adeundo scilicet vel immiscendo se sine deliberatione cum cōfectione inuentarij,nō tenetur creditoribus, neq; legatarijs vltra vires hæreditatis, vt l.scimus.§.& si
9 post præfatā.C.de iure deliber. ¶Et † debet inuentariū confici infra tres mēses,ab adita hæreditate,si res sint præsentes,aut infra annū si res sint absentes, vt C.de iure deliber.l.sancim⁹.§.fin ât dubi⁹. ¶Opponitur cōtra prædicta, & videtur primò,ꝙ incapacitas recipiendi aliquid ex testō medio tempore nocet,ꝑ l.si seruus.ff.de acqui.hære.& ꝑ l.ij.ff.pro empto. & ꝑ §.generaliter.in Authē.vt cùm de appella.cognosc.colla.viij.Solutio. Ad primū contrariū dicendū ꝙ incapacitas illius serui non fuit ex persona sua,sed ex persona

domini sui, & ideò seruo illo manumisso, intelligitur tūc fuisse capax, sicut tunc post manumissione. Et ad secundū dicendum, ꝙ illa lex loquitur in cōtractibus, nec est ibi defectus ex parte recipiētis, quo minus capere possit, si tradēs esset dominus tēpore traditionis, hîc autē loquitur de defectu, qui est ex parte eius, qui recipit, impediente, ne ipse posset capere: & ad tertiū dicit Ioan. Fab. ꝙ ibi est speciale fauore fideicōmissi. ¶Opponitur † secūdò, & videtur, ꝙ si minor adiuerit hæreditatē vel se immiscuerit, non restituatur, p l. verum. §. item non restituetur. ff. de mino. & per §. sacramenta. in Authē. de pa. tenē. colla. x. quæ est Authen. & incipit, sacramēta puberum. C. si aduersus venditionē. Solut. Illa l. verū, in §. item nō restituetur. loquitur quādo minor vsus est iure cōmuni, restitutio autē fit iure speciali, si est læsus sua facilitate. Et ille. §. sacramenta loquitur, quādo minor adultus iurauit super cōtractu, & minor iurans in dubio pręsumitur iurasse, non contrauenire ratione minoris ætatis, vel minoris pretij, vt notatur in l. ij. C. de rescindenda venditione, nisi minor ipse esset inductus per metum ad iurandum, vt vult Bart. in d. l. ij. fa. regula, non est obligatorium. de regu. iuris. lib. vj.

§. *Item extraneus.*

1 *Hæres fiat ne aliquis, se pro hærede gerendo, in his, quæ licebant defuncto. & nume. 2.*

3 *Hæreditas aditur & verbo & facto. Et quæ requirantur vt illis modis adeatur. nume. 4.*

5 *Immiscere & abstinere, adire vel repudiare, pari passu ambulant.*

6 *Intellectus sufficit, pro aditione hæreditatis.*

1 Summatur sic: Pro † hærede se gerendo, id est, vendēdo, colendo, seu locādo res hæreditarias, aut quolibet modo nudā voluntatē declarādo, re, vel verbo de adeūda hęreditate, fit aliquis hęres, si sciat illū in cuius bonis se pro hęrede gerit, defunctū, & se ei esse hęredē, tunc ibi, sicut aūt. Et sicut nuda volūtate aditur hęreditas, sic cōtrario modo repudiat. Et surdus & mutus possunt fieri hęredes, si habeāt intellectum. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandū primò

2 † circa §. ite extraneus, ꝙ istud intelligitur de iure ciuili. nā de iure pretorio oportet corā p̄tore hęreditate agnoscere, vt C. de iure deli

3 beran. l. j. & l. puberē. ¶Notandum † secundò, ꝙ hic tanguntur duo modi, quib. aditur hęreditatis, scilicet verbo & facto. Nā solo animo ad extra, declarato adit hęreditas, & ita aditur verbo, vt l. auia. C. de iure deliberan. Sufficit ergo, ꝙ quis dicat deliberatè coram testibus, volo adire istam hęreditatē, secus si diceret indeliberatè, vt in gloss. l. serui electione. ff. de lega. j. Facto autem aditur hæreditas, quando

quando quis facit actũ,qui nõ solet fieri,nisi per hęredé,vt est vendere,colere,locare,& sic de aliis, nisi ꝓtestetur contrariũ, vt l. pro hærede. §. Papinianus. ff. de acquir. hæredit. Et potest addi tertius modus,scilicet quando ad petitione creditorum datur tẽpus alicui & intra illud tẽpus non adit,neq; repudiat,tunc præsumitur adiuisse,vt l. sancimus.§.finaũt hoc aliquis.C.de iure delib.& hoc fauore petẽtiũ.nã si esset fauor petẽtis repudiasse,tunc præsumeretur repudiasse. Verbi gratia:Substitut⁹ petit tẽpus assignari instituto, vt adeat vel repudiet,tũc si intra illud tẽpus neutrũ faciat,lapso tẽpore præsumitur repudiasse, vt no. Bar. in l. quãdiu ff. de acqui. hæredit.

4 ¶Notãdũ †tertiò,ꝙ ad hoc vt istis modis fiat aditio,sex requirũtur. Primò,vt adiẽs sciat se hęredẽ esse,& causam acquisitionis, ex qua per defunctum delata sit hæreditas vt hîc, & ff. de acquiren. hæred. l. si is ad quem. Secũdò:quòd sciat se eius hæredẽ esse,vt hîc. Tertiò,vt non sit institutus sub cõditiõe,quia istis modis ante existentiã conditionis non fit aditio hæreditatis, vt ff. de acquiren. hæredit. l. is,qui hæres. Quartò, ꝙ sit sui iuris,nã aliàs requiritur etiã iussus patris vel domini, vt ff. de acquirẽ: hære. l. si quis mihi.§. iussum. Quintò requiritur,quòd habeat intellectũ, vt infrà eo.§.sicut autẽ. in ver. eum qui in fi. Sextò,quòd sit maior xiiij. annis, vt C. de iure delibe. l. potuit. de quibus not. gl. & Bar. in l. is pòt. ff. de acqui. 5 hære. ¶ Notãdũ †quartò,circa §.sicut aũt.quòd immiscere & abstinere,vel adire & repudiare:ambulat paripassu. vt sicut nuda volũtate quis pòt se immiscere vel adire hæreditatẽ,sic cõtraria volũtate põt abstinere vel repudiare, vt hîc in tex. Filius tamẽ infra trienniũ põt abstẽtionẽ suã reuocare, vt C. de repu. hæreditate. l. fi. ¶Notan-6 dum †finaliter,quòd pro aditione hæreditatis,nõ requiritur loquela neq; auditus, vt hîc in tex. sed sufficit intellectus. cõcor. l. mutũ. & ibi per Bar. ff. de acquirẽ. hęredita. ¶Opponitur sic,& videtur, quòd aditio hæreditatis non fit nuda volũtate, per l. potuit. C. de iure delibe. Solutio. In illa l. fit inchoatio ab actu, & tũc nõ sufficit nuda volũtas. fac. l. quemadmodum. ff. de acquiren. possessio.

DE LEGATIS.

TITVLVS. XX.

NOn continuatur ista rubrica,quia cõtinuatio habetur in nigro,in principio.& partes patebunt in processu.

§. *Posthæc.*

1 *Legatum,quid. Et quot eius genera olim,& hodie.& nu. 7.*

2 *Tempus præsens,pro præterito: coniunctiuum pro futuro: & futurum aliquando*

quando pro præsenti.

3 *Materiæ ordo potest interuerti, & interrumpi.*

4 *Iura quatuor, quibus res nobis per vniuersitatem acquiruntur.*

5 *Legatum, differt à donatione inter viuos. Item, ab hæreditate. nu. 6.*

8 *Luna habet radios lugubres: Sol claros.*

9 *Voluntas est validior, quàm verba. & nu. 12.*

10 *Legatario quæ actiones competant. disting.*

11 *Fideicommissa olim erant laxiora, quàm legata: hodie secus.*

13 *Legatorum omnium an sit eadem natura.*

14 *Legatarius an possit agere actione personali.*

15 *Legata, an exæquentur fideicommissis.*

Licet simus in materia iuris, qua per vniuersitatem res nobis acquiruntur, tamen cum de testamentis & hæredum institutionibus dictum sit, & legata ex testamentis veniant, & testamentis accedāt,
1 idcirco nunc rectè de legatis tractādum est. tunc ibi legatū. Est † autem legatum donatio quædā, à defuncto relicta, & ab hærede præstanda. Quorū legatorū olim quatuor fuerūt genera, scilicet per vendicationē, dānationem, sinendi modum, & per præceptionem, cum certis verbis, vnicuiq; generi legatorū assignatis: sed hodie omniū legatorum vna est natura. & per quæcunq; verba voluntatem testatoris aptè exprimētia fiant, peti possunt per triplicem actionem, scilicet personalem ex testamēto, & per rei vendicationē, & per hypothecariā. tunc ibi, sed ibi, sed non vsq;. Et licet fideicōmissa olim fuerūt laxiora quàm legata, hodie tamen exæquātur. Sed vt iuuenes facilius eorum naturā intelligant, distinctè de eis
2 tractandum est. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quod cùm dicitur hîc in tex. loquimur, exponi debet, locuti sumus, & ita præsens ponitur pro præterito, vt C. ex quibus cau. irro. infam. l. si Possidoniū. vel potest exponi, loquimur, id est, loqui deberemus, si præcedentē materiam prosequeremur, vt in authen. de consanguin. & vterinis fratribus. §. si igitur. colla. vj. sic etiam præteritum coniunctiuum interdum ponitur pro futuro, vt l. qui Romæ. §. Augerius. ff. de verbo. oblig. & ibi per Bar. & l. cum stipulamur. eo. tit. & futurum interdum ponitur pro præsenti, vt quādo datur gratia ad beneficia vacatura, refertur etiam ad pręsens, scilicet ad beneficium, quod iam
3 vacat, c. si pluribus. de præben. lib. vj. ¶Notandum † secundò, quòd licet congruum sit materiam continuare, tamen ex certa causa potest fieri intermissio seu transgressio, vt causa doctrinæ, vel propter cōcomitantiā, vt hîc, ad quod etiā iste tex. solet allegari. & fac. istud vt verba in testamētis & in statutis interpretētur secundū materiā subiectā, nisi cōstet, quòd in alia materia loquantur. fa c. l. Im-

peratot.

4 perator.ff.de in diem adiectio. ¶Notandum † tertiò, quòd quatuor iura, quibus res per vniuersitatẽ nobis acquirũtur, quæ vocatur hîc figurę iuris, tacta sunt suprà p personas nobis acquiritur.§.hactenꝰ. Et possunt addi duo alia: primũ per monachationem.vt Authẽ. ingressi.C.sacrosan.eccle.secũdò p publicationẽ bonorũ, vt l.actio-
5 ne.§ publicatione.ff.pro socio. ¶Notandũ † quartò, circa §.legatum, quòd legatũ differt à donatione causa mortis, vt dictum est suprà de donatio.circa.§.j. Differt etiã à donatione inter viuos, quia legata possunt reuocari vsq; ad mortem, etiã sine causa. vt ff.de adime.lega.l.iij.in fi.& l.iiij.quod non est in donatione inter viuos, vt suprà de donatio.§.alię.licet donatio inter viuos ex causa reuocari
6 possit.vt C.de reuocan.donatio per totũ.† Differt etiam legatũ ab hæreditate: quia legatũ est de iure singulari & sine onere: hæreditas autẽ est ius vniuersale, & sæpe cum onere, vt ff.manda.l.si hęreditatẽ.& ff.de eden.l.quædam §.nihil.Legatum tamen interdũ est cũ onere, & potest cum onere esse, vt in l.j.§.fi.ff. de lega.iij. Dicit tamẽ hîc Io.Fab. quòd si testator in testamento dicat, dono tibi talẽ fundũ, præsente donatario, & accipiente, nõ est donatio, sed legatũ, ex quo fit in testamẽto, quia verba debent intelligi secundum materiã subiectã, vt suprà eo.in secundo notabili.fa.cle.dudum. §.si verò.de sepul. Potest tamen in testamento, si velit testator, aliquis alius cõtractus celebrari, dicendo in testamẽto, vẽdo vel dono tibi rẽ talem pro centũ, & tu consentis, valet vẽditio. vt l. hæredes pa-
7 làm.§.si ff de testamentis, & qui testa.fac.pos. ¶Notandũ † quinto, ꝙ olim fuerunt quatuor modi legãdi. Primus, per vendicationẽ, vt quãdo testator dixit legatario, vẽdica tibi talẽ rẽ. Secundus fuit per damnationẽ, vt quando testator dixit hæredi, dãno te illũ ære alieno liberare. Tertius modus fuit, sinẽdi, vt quando testator dixit hæredi, sine, id est, permite illũ talẽ rem habere. Quartus modus fuit, per pręceptionẽ, vt quãdo testator dixit vni ex pluribus hęredibus, præcipito talẽ rem, id est, antẽ partem cum aliis hæredibus capito.
8 ¶Notandũ † tertiò, ꝙ lugubratione exponitur, id est, præcipuẽ nocturna, qa luna, quæ lucet nocte, habet radios lugubres secũdũ philosophos, id est, propria luce carẽtes, sed sol habet radios claros: in Authẽ. vt iudi.sine quoquo suffra.fiãt.in prin.coll.ij. vt dicit glo.hîc aliàs tamẽ secũdũ Hieronymũ & antiquos scriptores, vocatur lucubratione, per c.& inde dicitur lucubratiũcula, id est, modica vigilia
9 vel studium vnius noctis. ¶Notandũ † septimò, ꝙ voluntas est validior quàm verba, quia volũtas defuncti habetur pro lege. in Authẽ. de nup.§.disponat.colla iiij. Et hoc est verũ, quando constat de volũtate, sed si nõ constat, tunc verba declarant voluntatẽ, vt ff. de supellect.

pelle.lega.l.Labeo.& valet hodie legatū siue fiat per verba directa vel obliqua:pōt enim testator dicere,iubeo,rogo,mādo, cōmitto, vt C.commu.de lega.l.ij.vel opto,cupio,credo te daturū illi hoc, vt ff.de lega.primo l.etiā hoc modo:vel exigo,exhortor , vel similia verba,vt l.& eo modo ff.de lega.j. Non enim curandū est quæ verba testator dicat,sed in quem intētio sua dirigatur,vt est tex.ff. de lega.ij.l.cum pater.§.donationis,sed si dicat,nō dubito te hoc facturū,tunc si verba referātur ad hæredē,censetur fideicommissum, vt l.vnum ex familia.§.fi.ff.de lega.ij.Secus,si referātur ad aliū,vt l.generali.ff.de vsufruct.lega.& in gl.in l.peto.ff.de lega.ij.¶Notā
10 dum † octauò,quòd ad sciendum quę actiones competūt legatario, sic distinguēdū est,qua vel legata est res aliena,vel res testatoris:si res testatoris,tūc vel legata est res in specie,vel in genere:si in specie,tūc cōpetūt legatario tres actiones,scilicet personalis,ex testamēto,rei vēdicatio,quia legatū trāsit directè in dominiū legatarij, vt ff de furt.l.à Titio.& hypothecaria in rebus,scilicet quæ fuerūt defuncti:sed si legatū sit res in genere solùm,cōpetūt duę actiones scilicet ex testamēto & hypothecaria.In casu etiā solū cōpetit vna actio,& vna exceptio,vt si legata sit liberatio debiti,vt ff.de liber. lega.l.quod mihi,& ff.vt in possessio.legato.l j.§.si debitori. Sed si legata sit res aliena,cōpetūt duæ actiones,scilicet ex testamento & hypothecaria.C.commu.de lega.l.Istud tamen sic debet intelligi, nō quòd legatarius possit simul diuersis actionibus agere,sed potest ex istis vnam eligere,vt ff.de lega.ij l.cum filius.§.variis. ¶ Notandū
11 † finaliter circa §.sed non vsq;,quòd olim fideicommissa erāt laxiora,quàm legata,quia legata debebantur solū ex testamēto,fideicōmissa autem etiā ab intestato,vt infrà de fideicōmissa. hæredita .§. prætereà & infrà eo.§.sed nō vsq;.& §.ante.hodie secus.¶Opponitur primò,& videtur,quòd iste ordo,de quo in princ.tex.nō est cōueniens,quia legata nō semper depēdent ex testamētò, vt hîc in §. sed nō vsq; & possunt fieri ante hæredis institutionē. vt infrà eo §. ante.Solutio.Textus hîc loquitur secūdū quod olim erat in legatis quando solùm debebantur ex testamēto,& non poterant fieri nisi post hæredis institutionem,sed contraria iura loquuntur , secundū
12 quod est hodie in legatis ¶Opponitur † secūdò cōtra id quod dicit in §.legatum,versi.nostra.& videtur , quòd voluntas non sit validior, quàm verba,per l. si alij ff.de vsufr.lega.& per l.Labeo.ff.de supel. lega. Solutio.Illę leges loquuntur quando non cōstat de clara volū
13 tate,& tūc scriptura plus valet quàm volūtas.¶Opponitur † tertiò, videtur,quòd ibi non bene dicitur,quòd omniū legatorū est eadem natura,per §.fi.infrà de oblig.quæ ex quasi cōtractu nascūtur.Solutio.

tio. Omnium legatorũ est eadẽ natura, quantũ ad hoc quòd æqualiter debẽtur, vt hic dicitur, licet quædã sunt aliis validiora vt in cõ-
14 trario. ¶Opponitur † quartò, & videtur, ꝙ legatarius nõ possit agere actione personali. quia illa datur nõ domino, vt infrà de actio. §. sic itaq;. Sed legatarius est dominus legati, vt d. est in octauo notabili. Solutio. Nõ agit ad dominiũ, sed de possessionẽ, vt ff. de cõdictio. tritica. l. ij. & ita dicit hîc gl. Vel põt dici, quòd legatarius est verè dominus, sed fictiõe iuris, & ita põt actione personali agere,
15 secũdũ Io. Fab. ¶Opponitur † finaliter cõtra illud, ꝙ dicitur in §. sed nõ vsq; & videtur, ꝙ legata non exæquantur fideicõmissis. quia non dicitur legataria libertas, sed fideicõmissaria, etiã propter fideicõmissum cogitur hæres adire hæreditatẽ, vt infrà ad legẽ Falci. §. ex diuerso. & de fideicõmissa. hæredita. §. sed si recuset. nõ aũt propter legatũ. Solutio. Dicit hîc gl. quòd exæquãtur quantũ ad tractatum & sententiã. sed non quantũ ad verba. Sed melius potest dici, quòd legata & fideicõmissa singularia exæquantur, vt hîc dicitur. Sed secus est de fideicõmissis vniuersalibus, propter quæ cogitur hæres adire hæreditatem, vt patet per Doc. hîc & in l. j. ff. de lega j.

§. *Non solùm.*

1 *Testator an possit etiam legare rem alienam. & nu.* 11.
2 *Testator si eget rem suam, vel hæredis, an nihil preiudicat ignorantia vel scientia.*
3 *Testator potest legare rem hostium in qua habemus spem postliminij.*
4 *Hæres an cogatur inuitus rem emere, præcepto testatoris.*
5 *Legatum rei, quæ dependet ex voluntate alterius, an valeat.*
6 *Ecclesiasticæ rei legatum, an valeat.*
7 *Hæres an teneatur de euictione rei legatæ, distinguendum est.*
8 *Actori incumbit onus probandi: quo non probante, reus absoluitur.*
9 *Hæres tenetur luere rem obligatam, alteri legatam, tribus casibus.*
10 *Res communis testatori alteri, an possit legari.*

1 Testator † non solùm põt legare rem suam vel hæredis: sed etiã rem alienã, & tũc hæres cogitur illã rẽ emere & legatario dare, & si ipse eam emere non põt, dabit legatario estimationẽ. Ad hoc tñ duo requirũtur. Primò, quòd talis res sit in cõmercio. Secundò, ꝙ testator sciat rem alienã esse, & hoc legatarius habet probare: tũc ibi sed & si rem, similiter põt testator legare rẽ suã obligatã creditori, si tamen scit eam obligatã esse, & tũc hæres tenetur illam rem luere, nisi testator expresse, voluisset legatarium eam luere. Hoc
2 dicit. ¶Notandum † primò, quòd quando testator legat rem suam vel hæredis, tunc non refert an sciuit vel ignorauit vt infrà

eo. §

eo.§.ſi quis rē.& ſi ſit res cōmunis ipſi teſtatori,& alteri,valet legatū,pro parte teſtatoris,& nō pro alia parte,vt notatur in l.ſerui electione.§.cū fundus.ff.de lega.j.¶Notandū † ſecūdò,quòd teſtator poteſt legare rē alienā,etiā hoſtiū,in qua habemus ſpē poſtliminij, ſiue noſtra quādoq; fuerit,ſiue nūquàm,vt ff.de lega.j.l.ab omnibus.§.etiā.Sed hoc eſt diſtinguendū,ſecundum Bar.in l.liber homo.ff.de verb.obli.& ſecundū gl.in l.id quod.ff.de lega.j. quia aut illa res nunquā fuit in cōmercio noſtro,& nō valet legatū,vt d.l.liber homo.aut aliquādo fuit in commercio noſtro,& valet legatū, vt d.l. l.id quod. Et ſicut dicitur de legato,ita dicendum eſt de donatione. Valeret ergo donatio,ſi Papa daret Imperatori vel alteri principi terrā ſanctā.Et talis res hoſtium non poteſt legari vel donari purè, ſed ſub conditione,& ita valebat donatio,quam fecit rex Aragonū monaſterio Populeti de locis a ſtium,quando ſcilicet reuerterentur ad cultum diuinum,de quo in c.abbate.de re judicata.libro vj.

4 ¶Notādum † tertiò,quòd hic eſt caſus in quo aliquis compellitur rem emere propter præceptū teſtatoris,cōtra ius regulare,quo nemo inuitus emit,vt C.de contrahen.emptio.l.inuitū. Si tamen dominus rei non vult eā vendere,vel petit nimis magnum pretiū,nō tenetur hæres emere,ſed debet æſtimationē dare,vt hîc,& ff.de lega.iij.l.non dubium.§.fi.& ſi ſit contentio inter legatarium & hæredē de valore æſtimationis,tunc iudex declarabit.l.alieno.§. ſi is,

5 cuius ff.de fideicōmiſſa.liberta.¶Notandum † quartò, quòd ſi commercium rei haberi non poteſt,vel ſi poteſt,ſed cū magna difficultate,quia alienatio eius depēdet à volūtate principis, tunc valet legatū de illa re,vt ff.de lega.primo.l.apud Iulianum. §.fina. Et ideò ſecundū Bar,non valet,ſi prædio legato adiungatur onus,quod fratres minores poſſint in illo prædio ædificare monaſteriū vel capellā,quia talis mutatio dependet à volūtate Papæ,vt in c.j.de religio.

6 domibus.li.vj.¶Et † dicit Inno.quòd ideò non valet legatum de re eccleſiaſtica,quę ſi alicui legetur,nō debetur res neq; æſtimatio,in c.filius noſter.extrà de teſtamē.niſi eſſet res cuius cōmercium faciliter haberi poſſet,vt equus,bos,vinum,& ſimiles res.In caſu tamē valet legatū de re,cuius commercium non habetur, vt ſi homo liber,qui redēptus eſt ab hoſtibus,legetur ſibi ipſi,quo caſu redimitur à pignore,ff.de lega.j.l.ſenatus.§.fi.Valet etiā legatū de re cōmuni pluribꝰ,tāquàm ſingulis,& nō ipſi teſtato, vt detur res vel æſtimatio.ff.de lega.ij.l.mortuo boue.§.Labeo.Et non valet etiam legatū ſi defectus ſit in legatario propter delictum ſuum,vel diuerſitatē ſectę,vt ſi Iudęo legetur ſeruus Chriſtianus, quem Iudæus habere nō poteſt,C.ne Iudæus Chriſtiana mācipia. l.j.non valet tale

legatum

legatũ,nec debet res nec æstimatio,vt d.l.mortuo boue. valet tamẽ si ut defectus ꝓpter cõditionẽ status,vel corporis vitium,si testator sciat talẽ cõditionẽ vel vitiũ inesse.l.fideicõmissa. §. si seruo alieno.
7 ff.de le.iij.¶Notãdũ †quintò,quòd ad sciẽdũ quãdo hęres tenetur de euictione rei legatæ,sic distinguẽdũ est,quia aut loquimur de re legata,aut de re prælegata.Si de re legata,tũc aut legata est res in genere,aut in specie.Si in genere,tenet hęres de euictione. Si in specie, aut testator legauit sciẽter,aut ignorãter.Si sciẽter,teneturhęres de euictione.Sed nõ si ignoranter,nisi legatũ esset cõiũctę personæ,id est.cõsanguineo,vt not.per Bar.in l.si domus §.de euictione.ff.de lega.j.Et si leget incerta species de certis,vt dicẽdo,lego vnũ de equis meis,dicitur esse legatũ in specie.l.in ratione.§.diligẽter.ff. ad legẽ Falci.Si loquimur in re prælegata,tũc vel prælegatũ est vni de fratribus,& si tũc euincatur,nõ agit de euictione,ne crescat inuidia inter fratres.C.de bo.quę lib.l.cùm oportet.Vel prælegatũ est oĩbus fratribus,& tũc omnes agũt de euictione,si distributio prælegatorũ facta est per partes,vel per iudicẽ.Sed si facta est p testatorẽ, nõ agũt: sed excipiẽdo seruãt,vt C.cõia vtriusq; iud.l.si fratres.¶Notãdũ sex
8 tò,†quòd legatarius habet probare testatorẽ sciuisse rẽ alienã,esse, quia actori incũbit probatio,ad quod iste text.solet alle.sic in l.verius.ff.de proba.Et actore nõ probãte reus absoluitur,vt in c.vt nostrũ extrà vt ecclesiast.benefi.sine diminu.cõfer.Si tamẽ reus neget ius,& ius præsumit pro actore,tenebitur reus probare, vt ff. de pro-
9 bat.l.ab ea parte.¶Notãdum†finaliter circa §. sed & si rẽ. ꝙ hæres in tribus casibus tenetur luere rẽ obligatã,alteri legatã. Primus,qñ testator sciuit rẽ obligatã esse,vt hîc.Secũdus,quãdo ignorauit: sed res legata est cõiunctę personæ.C.de fideicõ.l.obligata.facit l. cùm rẽ.C.de legatis.vel recipit,prædia.Tertius,quando ignorauit, & res est obligata in tãto,vel in maiori.quàm valet,vt ff.de le.j.si res ob-
10 ligata.¶Opponitur†cõtra prædicta,& videt primò,ꝙ quãdo legat res cõmunis testatori & alteri,valetlegatũ nõ solùm pro parte testatoris,sed etiã pro alia parte,quia potest legari res aliena, vt hîc ĩ tex. Solutio.Aliud est,quãdo legatur res omnino aliena,& res cõmunis: quia in primo casu,nõ est maior ratio,ꝙ legatũ valeret de vna parte quàm de alia.Sed in secũdo casu est maior ratio, quòd legatũ valet de parte testatoris,quàm de alia.Et ideò nisi testator hoc expresserit
11 nõ valet de alia.¶Opponitur secũdò,†& videt,ꝙ valet legatũ de re aliena,etiã si testator ignorauit.C.eo.l.cùm rẽ alienã.Solutio.Aut legatũ est cõiunctæ personę,quę intelligitur vsq; ad decimũ gradũ,& valet legatũ de re aliena,etiã si testator ignorauit,vt vult illa l.cum rẽ aliena.aut legatũ est extraneæ personę,& nõ valet,vt hîc dicitur.

A §.Si res

§. *Si res aliena.*

1 *Testator si leget rem alienam, à legatario acquisitam, viuo testatore, an consequatur pretium. disting. & nume. 2.*

3 *Rem, quam habeo, quatuor modis possum petere.*

4 *Legatarius consecutus rem alienam sibi legatam, viuo testatore, ex causa lucratiua, extinguitur legatum. Limit. nume. 6.*

5 *Res eadem, an possit legari in duobus testamentis.*

1 Si testator † legauit rem alienã, quam legatarius viuo testatore acquisiuit, tũc si acquisiuit ex causa onerosa, cõsequitur pretiũ ab hærede: sed si acquisiuit ex causa lucratiua, nõ cõsequitur pretiũ, quia nemo potest habere eandẽ rẽ ex duab⁹ causis lucratiuis. Et ideò, si vna res sit mihi legata in testamẽto Titij, & in testamẽto Seij, tũc si ex testamẽto vnius habeo æstimationẽ rei, possum ex alio testamẽto petere rẽ. Sed si habeã primò rem ex vno testamẽto, non possum ex alio
2 petere æstimationẽ. Hoc dicit. ¶Notãdũ † primò, ꝙ in text. dicitur, quòd quãdo legatarius, cui legata est res aliena, viuo testatore fit dominus illius rei, ex causa onerosa, quę vocatur, quãdo emi aliquã rẽ, quę mihi est legata, notãter dicitur, ꝙ potest pretiũ consequi, & nõ dicit petere, quia secũdũ cõmuniter Doct. petit rẽ, quæ tantũ est in obligatione, sed in defectũ eius datur pretiũ, vt ff. de verb. oblig. l. si seruũ. §. effectus. Secundũ aliquos tamẽ etiã pretiũ est in obligatione, vt ff. de cõdict. furt. l. in re furtiua. §. sed vtrũ. ¶Notandũ secun-
3 dò, † quòd quatuor modis possum petere rem, quam habeo. Primò, si res posset mihi auferri, vt ff. de solu. l. si rem. Secũdò, si habeã ex alia causa, quàm debeã habere, vt hîc, quia quãdo pretiũ deest, nõ videor rem habere. Tertiò, si aliquod ius deest, quod adhuc tradendũ est, vt ff. de solu. l. etiã. Quartò, si res deterior facta est dolo dãtis, ex causa stricti iuris, datur de dolo, quãuis quis re habeat, vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. nõ solùm. Sed si ex causa bonæ fidei, agitur ex primo con-
4 tractu. ff. cõmod. l. iij. §. si reddita. ¶Notãdũ † tertiò, quòd si legatarius cõsecutus est rem alienã sibi legatã, viuo testatore, ex causa lucratiua, id est donatione: vel ex alia simili, extinguitur legatũ, vt hîc, & ff. de leg. ij. l. Meuius. §. duobus. Et licet ipse legatarius alienauerit rẽ istã, nihil sibi prodest, vt d. l. Meuius. Et quod acquiritur causa dotis, nõ acquirit ex causa lucratiua, vt ff. de actio. & obli. l. ex ꝓmissio
5 ne dotis. ¶Notãdũ † finaliter, quòd quando dicitur hîc de eadẽ re legata in duobus testamẽtis, nõ potest intelligi de testamẽtis factis ab vno, quia tũc posterius rũpit primũ, supra quib. mod. testa. infirman. §. posteriore. sed debet intelligi de testamẽtis factis à diuersis. Et si in vno testamẽto eadẽ res bis legetur alicui, distinguendũ est, quia si legatum

legatum sit res in specie, nõ habebit legatarius eã, nisi semel. Sed si legatum, sit res in quantitate, habebit eã bis, vt ff. de leg. j. l. planè. §. si eadẽ. & l. Titia Seio. de leg. ij. & ibi Barto. ¶Opponitur primò, & videtur quòd legatarius cõsequens rẽ ex causa onerosa, non potest æstimationẽ cõsequi, per l. si res mihi. ff. de lega. iij. Solutio. In illa l. propter defectum iuris petẽdi, præsumpta volũtate defuncti, rẽ legatam legatarius amisit, sed iste text. loquitur, quãdo volũtas testatoris manet eadẽ, & legatarius acquisiuit rẽ ex causa onerosa. Vel potest dici, quòd illa lex dicit, quòd nõ potest rẽ vẽdicare, & hoc verũ est.
6 Et ideò in defectum rei cõsequitur pretiũ. ¶Opponitur secundò, † & videtur, quòd legatarius habẽs rem ex causa lucratiua, adhuc potest eam petere, per l. si seruus legatus. §. j. ff. de lega. j. Solutio, Hoc quod hîc dicitur, fallit in sex casibus. Primò, si primò cõsecutus est æstimationẽ, vt hîc in versi. hac ratione. Secũdò, quãdo causæ lucratiuæ nõ habent originẽ in persona vnius, sed diuersorũ, vt in l. in oppositum allega. Tertiò, quando legatum est res, in quantitate, vt ff. de lega. ij. l. Titia Seio. Quartò, quando causæ lucratiuæ cõcurrunt diuerso tẽpore, vt ff. de verb. obligatio. l. non existimo. Quintò, quando res posset repeti per restitutionẽ in integrum. ff. de lega. ij. l. Mæuius. §. duobus. Sextò, quando non cõcurrunt contra eandem personam, vt l. si res. ff. de lega. iij.

§. *Ea quoq;.*

1 ***Res futura, an possit legari: & an duobus.***
2 ***Res, quæ non est, nec futura, aut quæ fuit, non tamen est, non potest legari.***
3 *Legatum quot modis possit decrescere, & accrescere legatario.*
4 ***Legari potest quid pluribus, coniunctim, verbis & re, vel re tantùm, vel verbis tantùm.***
5 ***Legatum disiunctum re & verbis.***
6 ***Legatarius si emerit proprietatem fundi, non potest eum petere pleno iure.***
7 ***Res legatarij, non potest sibi legari. Et quid ita.***

1 Res † quæ nõ est, sed tamẽ futura est, potest legari. tũc ibi, si eadem Si eadẽ res legetur duobus, diuiditur inter eos, nisi legatũ in vno deficiat, scilicet quia nõ vult, vel moritur viuo testatore, qa tũc collegatarius habebit totũ. Et cõiunctim legari dicitur, quãdo vna res vna oratione diuersis legatur: sed disiũctim legari dicitur, quãdo vna res diuersis orationibus diuersis legatur. tũc ibi, si cui fundus. Si fundus alienus legetur alicui, qui acquirit proprietatẽ deducto vsufructu, ex causa onerosa, & vsumfructũ ex causa lucratiua. tũc ille potest petere proprietatẽ & vsumfructũ: tamẽ ex officio iudicis solũ dabitur sibi æstimatio nudæ proprietatis. tunc ibi, sed si rem legatã. Et res legatarij nõ potest sibi

 legari.

legari. Et licet posteà legatarius eã alienauerit, nõ habebit rẽ, neque
2 æstimationẽ. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶ Notãdũ† primò circa §. ea quoq;. quòd res, quæ nõ est, nec futura est, vt chimera vel hircoceruus, aut res quæ fuit, sed nõ est, vt homo mortuus, legari nõ potest, vt infrà de inuti. stipul. §. j. Et si dubiũ est, an res sit vel non sit, si nõ sit, nõ valet legatũ. Sed si sit, valet legatũ, & cauet hęres de persequẽdo restituẽdo, vt ff. de leg. j. l. seruo legato. § fin. Et ideò si legetur seruus vel animal, existẽs in fuga tẽpore factionis testamẽti, tunc tenetur hæres, suis sumptibus & periculo talem seruum vel tale animal quærere, & legatario præstare, vt l. cùm seruus. & ibi notatur per Doct. ff. de le. j. Sed si venit ad fugã post testamentum, tunc legatarius suis sumptibus & periculo tenetur quęrere. l. si seruus legatus ff. de leg. j. nisi hęres esset in culpa, quia tũc ipse teneretur. ¶ Notan-
3 dum† secundò circa §. si eadẽ. quod legatũ potest deficere quinque modis, & accrescere collegatario. Primò, si legatarius spreuit ipsum Secũdò, si legatari⁹ viuo testatore decesserit, vt hìc in tex. sed si post mortẽ testatoris decesserit, tunc nõ accrescit collegatario, sed trãsmittitur ad hæredẽ. C. de cadu. tollẽ. l. vnica. §. cùm igitur. Tertiò. si collegatarius nõ sit in rerũ natura, vt C. de cadu. tol. l. vnica. §. in primo Quartò, si mihi & posthumo, qui posteà abortietur, aliquid legatũ sit. ff. de leg. j. l. si duobus. §. fina. Quintò, si testator mihi & hæredi suo aliquid legauerit ff. de leg. j. l. planè. §. si duobus. Et adhuc tribus modis deficit legatũ, sed non accrescit collegatario. Primò, si testator mihi & seruo suo aliquid legauerit. ff. de leg. j. l. planè. §. coniunctim Secundò, si mihi & tibi tua res legata sit, vt ff. de lega. j. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertiò, si mihi & non capaci aliqua res legata sit. ff. de leg.
4 ij. l. si Titio. ¶ Notandũ† tertiò, quòd quando aliquid legatur pluribus, hoc potest fieri cõiunctim, verbis & re, vel re tantùm, vel verbis tantùm. Coniunctim legari verbis & re, dicitur, quãdo vna res diuersis legatur vna oratione, vt sic dicẽdo, Titio & Seio lego talem domũ, vt ff de vsufru. accresc. l. j. & ibi notatur per Doct Sed re tantùm, dicitur aliquid cõiũctim legari, quando vna res legatur diuersis, per diuersas orationes, vt si dicatur, Titio lego talẽ domũ, & Seio lego eandẽ domũ, & isti faciũt partes per concursum. Sed si dicatur, Titio vel Seio lego talem domũ, efficiuntur duo rei stipulandi, vt ff. de leg. ij. l. si Titio. Quod verũ est, si addatur, vti hæres meus volet. Sed si simpliciter dicatur, Titio vel Seio lego talem domum, resoluitur illa disiunctiua in copulatiuã, vt l. cùm quidã. C. de verb. significa & non efficiũtur duo rei stipulandi. Nã soluendo Titio, nõ adimitur legatum à Seio. ff. de adimen. leg. l. iij. nisi constet manifestè testatorẽ hoc voluisse, vt l. si pluribus. §. j. ff. de leg. j. Verbis aũt tãtùm coniun

cōiunctim legari dicitur, qñ vna res diuisa p testatorē vna oratiorē diuersis legat, vt sic dicēdo, Titio & Seio lego talem domum æquis
5 portionibus, vt notat in l.re coiuncti.ff.de leg.iij. †Est etiā quoddā legatū disiunctim re & verbis, vt si dicatur, Titio lego medietatē illius domus, & Seio lego alterā medietatē eiusdem domus. In tribus primis locū habet ius accrescēdi, sed in quarto, scilicet qñ aliquid legat disiunctim re & verbis, ius accrescēdi locum nō habet, vt ff.de leg.ij.l.& Proculo. Seruit at istud, quia qñ legatū deficit in vno, tūc accrescit alteri saltē primis tribus modis, in quo iure accrescēdi pfert ille, qui est re & verbis cōiunctus, si extat. Et post illū admittuntur simul, qui sunt cōiuncti re tantùm. & verbis tantū. ¶Notandum
6 † quartò circa §.si cui fundus. ꝙ quādo legatarius emit proprietatē fundi, tunc vsusfructus pōt ad eū puenire ex causa lucratiua, scilicet p mortem naturalē, vel ciuilē vsufructuarij, vt suprà de vsufruc. §.finit. Quo casu videt, ꝙ iste legatarius nō posset petere fundum pleno iure, quia habet vsumfruc.ex cā lucratiua, iuxta §.si res aliena.suprà eo. Cuius cōtrarium tñ hîc decidit in primo respōso. Verū tamen est, ꝙ ex æquitate officio iudicis solùm præstatur sibi æstimatio nudę propriet.tis, vt hîc in scdo responso. ¶Notandū finaliter
7 †circa §.sed si rem legatā. ꝙ ratio istius tex.est, scilicet ꝙ res legatarij non pōt sibi legari, quia qđ meū est, amplius meū fieri nō pōt, vt hîc, & infrà de acti. §.sic itaq;. Et licet res à legatario posteà fuerit alienato, nō prodest, quia qđ ab initio nō valuit, ex tractatu tēporis non cōualescit, vt in regula, nō firmat, de reg.iur.lib.vj. de quo pōsteà etiam dicet. §.an seruo.infrà eo. ¶Opponit primò sic, & videt. ꝙ quando aliquid legatur duobus, nō debet diuidi inter eos viriliter, vt dicit in §.si eadē.p l.interdū.& l.Titius. ff.de hęre.insti. Solutio. In illa l.illi duo cōiuncti obtinebant locū vnius. Et ideò illa l.nō facit cōtra istum tex. ¶Opponit secundò, & videtur, ꝙ quando dicitur, lego Titio medietatē talis domus, & Seio alterā medietatē eiusdē domus, habeat locū ius accrescēdi, p l.Meuio ff.de leg.ij. Solut. In illa l.vna medietatis fuit legata vtriq;, & sic dicitur hîc. ¶Opponitur tertiò, & videtur, ꝙ res legatarij pōt sibi legari, per l j.ff.de libe.leg. Solutio. In illa l.legata est liberatio debitori, quæ nō fuit eius. ¶Opponitur finaliter, & videtur ꝙ quādo res legatarij sibi legata, posteà alienata est, valeat legatū, per l.j.ff.de regula Catonia. Solutio. Illa lex loquitur, quādo res alienata est viuo testatore, hîc autē quando mortuo: vel potest dici, quòd illa l.intelligitur, quando legatū fuit sub cōditione, & antē existentia cōditionis res fuit alienata. Sed iste tex.loquitur, quando aliquid legatū est purè, arg.l.cætera.§.ij.ff.de leg.j. & ista secunda solutio est melior quàm prima.

§. *Si quis rem.*

1 Summarium huius §.
2 Veritas, an praeualeat opinioni. disting. & nu. 7.
3 Legatum, donatum, venditum, vel obligatum, vel alienatum à testatore ante mortem, an possit reuocari. disting.
4 Creditor, quot modis possit liberationem legare debitori.
5 Hæres testatoris si petat debitum, cuius liberatio est legata, ab hærede debitoris, vel ab alio, qui est loco hæredis, repellitur per exceptionem de liberatione legata.
6 Debitum in diem vel sub conditione legatum creditori purè, valet legatum.
8 Legatum, in quo non est plus, quàm in debito, non valet.

1 Summatur sic: † Si testator credens rem suã esse alienã, vel rem esse legatarij, legauerit eã, valet legatũ, quia plus valet, quod est in veritate, quàm quod est in opinione. tunc ibi, si rem suã. Si testator rem suam, quã legauit, posteà in toto, vel in parte alienauerit, vel eã obligauerit, valet legatũ, si nõ fecit animo adimendi legatũ, tũc ibi, si quis debitori. Si creditor legauerit debitori liberationẽ, tũc debitor liberat à debito, & hæres suus, vel qui loco hęredis est. Et põt liberatio legari semper, vel ad tẽpus. Sed si debitor legauerit creditori debitum, non valet legatũ. Si tamen esset debitũ in diem, vel sub cõditione, & legaretur creditori purè, valeret legatũ, quanuis viuo testatore dies veniret, vel cõditio existeret, h. d. & patet intellectus
2 text. ¶Notandum primò † circa §. si quis rem. ꝙ plus valet veritas, quàm opinio. vt hic. & ff. de iuris. & facti ignorantia. l. regula. §. qui ignorauit. quod verũ est, si cõcurrit veritas cum opinio. singulari. Secus de opinione vniuersali, quia illa p̃ualet veritati, vt ff. de of-
3 ficio prętoris. l. Barbarius Philadelphus. ¶Notadũ † secundò, circa §. si rem suã. circa verbũ, alienauerit. ꝙ quandoq; testator rem legatam ante mortẽ suã donat alteri, quãdoq; alio modo vendit seu alienat, quandoq; obligat. In primo casu simpliciter & indistinctè reuocatur legatũ, l. cùm seruus. ff. de adimẽ. lega. Secundo casu, si vendidit, distinguitur: quia aut vẽdidit voluntariè, & tunc testator videt reuocare legatũ. l. rem legatã. ff. de adimen. lega. Et ideò legatarius habet tunc probare, ꝙ non vendidit animo adimendi, quod põt cõstare p coniecturas & indicia, vt ff. de leg. iij. l. fideicõmissa. §. si rẽ. & ibi no. in gl. in verbo, exigendã, & per Doct. Si vẽdidit ex necessitate rei familiaris, quia res erat peritura, & tunc non videt testator reuocare legatũ. Et ideò, hæres habet tunc probare, eũ voluisse reuocare legatũ, quod similiter probatur per cõiecturas & indicia, vt l. rem legatam ff. de adimẽ. legã. Ex quo patet, ꝙ si quis habens procura-

procuratorē, faciat aliquē actum voluntariū in iudicio sine protestatione,de nō reuocādo procuratorē suum,tunc videt ipsum reuocasse.Secus si faciat actum necessariū, vt in c.si quē.de pcurato.libi vj.& p Bar.in l.mutari.ff.de procuratori.In tertio casu,scilicet si testator rem obligauit,nō videtur reuocare legatū.C.de leg.l.iij.Sed in donatione causa mortis,si donator ante mortē rem donatā obligauerit, videt reuocata donatio, vt ff.de don.inter virū & vxo.l.cū hic status.§.si maritus. & l.si maritus ij.C.eod. Si tū debitor legaret creditori rem sibi ipsi creditori obligatā, valet legatū, & consequit creditor rem,& petit debitū, nisi cōstaret debitorē voluisse cōpen-
4 sationē facere,vt l.creditorē.ff.de leg.ij. ¶Notandū † tertiò,circa §.si quis debitori.ꝙ creditor pōt debitori legare liberationē tribus modis.Primò,dicendo sic:Tale debitū peti nolo,vel debitori relinquo,vel actionē remitto,& tunc debitor liberatur ab omni debito. ff.de libera.lega.l.si quis rationes. Secundò, dicendo sic: Rationes ab illo debitore exigi nolo,& tunc debitor liberat ab omni debito, præter,quàm ab eo,qđ penes se habet,vel ab eo,quod dolo fecit.ff. de libera.leg.l.Aurelius.§.si. Tertiò dānando hęredē suum,ne exerceat actiones.Et in hoc casu si testator habuit bonā causam,& legatarius malam cām, aliâs nihil videtur esse legatū. ff.de libera.leg.l. petitor. Sed si testator istud debitū in vita sua petat, vel debitor ei soluat,reuocatū est legatū, vt infrà eo.§.tam āt. & in l.fideicōmissa.
5 §.in rē.ff.de leg.iij.¶Notandum † quartò,ꝙ si hæres testatoris petat istud debitū, cuius liberatio est legata, ab hærede debitoris,vel ab eo, qui est loco hęredis, repellit p exceptionē de liberatione legata:quia nō sunt liberati ipso iure. Et ideò pñt cōtra hęredē testatoris agere, vt liberet eos p acceptilationē, vt ff.de liber.leg.l.iiij. §.nunc de effectu.& loco hæredis est bonorū possessor,vel fideicōmissarius vniuersalis,vt infrà de bon. possess.§ quos autē.& de fidei-
6 cōmissa. hæredita.§.restituta. ¶Notandū finaliter, † ꝙ qñ debitū in diem, vel sub cōditione legatur creditori purè,valet legatū, etiā si dies veniat,vel cōditio existat viuo testatore. Et ratio est,ex quo semel valuit,manet adhuc validū. Ex quo patet,ꝙ quando actus est perfectus,nō vitiatur p hoc, quod posteà venit in eum casum,à quo incipere nō posset, & de isto latius per Bart.in l.plurib.§.sed si placeat.ff.de verb.obli. Sed si debitor legauerit creditori purū debitū nō valet legatū.Si tamē alius legaret creditori,illud idem debitum valeret legatū, quia interest creditoris diuersos reos habere, vt ff. de lib.leg.l.si quis decedēs.§.fin. ¶Opponitur primò cōtra prædicta sic,& videtur, ꝙ plus valet,qđ est in opinione,quā quod est in veri-
7 tate,p l.is qui putat.ff.de acquirē.hæred.Solut.Illa † lex loquitur in

his, quæ dependēt à solo animo, ad extra declarato, scilicet in aditione vel repudiatione hęreditatis. Et ideò ibi etiā opinio singularis pfertur veritati. Sic etiā, si mulier credens virū suum viuere, qui in veritate est mortuus, alteri nubat, peccat propter opinionē, quia peccatū dependet à solo animo seu volūtate: qđ enim nō est volūtariū, non est peccatum, ita notatur per Archidiaconū in summa, xxxiiij. quæst. iij.
8 ¶Opponitur † scđò, & videtur ꝙ si debitor leget creditori debitū purum, valeat legatū, quia plus est in legato, quàm in debito. Nam legatarius statim fit dominus rei legatæ, & habet plures actiones, quàm creditor, vt l. iij. §. si rem. ff. de leg. iij. Solu. Plus dicitur quatuor modis, vt infrà de actionib. §. plus aute. Et nullo illorū modorū est plus in legato, quàm in debito, & ideò legatū tale non valet, & ista solutio, quæ est in gl. hîc placet. licet aliqui velint eam reprehēdere, nō dantes meliorē solutionē. ¶Opponitur finaliter, & videtur, ꝙ quando debitum in diem, vel sub cōditione purè legatū est, & dies veniat viuo testatore, vel cōditio existat, nō valeat legatum, per l. debitor. ff. de lega. ij. Solutio. Illa lex corrigitur hîc.

§. *Sed si vxori maritus.*

1 *Maritus si legarit vxori sua dotem, an valeat legatum.*
2 *Plus est in legato, quàm in dote.*
3 *Maritus legans dotem vxori, quam non recepit, an valeat.*
4 *Relegata in specie, interitu speciei, an liberetur hæres.*
5 *Factum hæredis fit dupliciter.*
6 *Seruus hæredis legatus & posteà manumissus ab hærede, vel ab alio, qui eum ab hærede recepit, manumissio tenet.*
7 *Res, quarum vna non accedit alteri, si duæ simul legentur, extincta vna, an extinguatur alia. Et quid econtrà.*
8 *Fundo instructo legato, vel cum instrumento, alienato fundo, an debeantur legata. disting.*

1 Si maritus † legauit vxori suę dotē, valet legatū, quia plus est in legato, quàm in dote. Si tamē legauit dotē, quam nō accepit, non valet legatū, nisi demonstrata sit certa quātitas p se, vel relata ad aliū. tunc ibi, si res legata. Si res legata pereat, vel seruus alienus legatus manumittat sine facto hæredis, nō teneť hęres. Sed si legatus sit seruus hęredis, quē ipse hæres, vel alius, qui habet talem seruū, ab hęrede manumisit, teneť hęres, quāuis ignorauit seruū legatū esse. tunc ibi, sed si quis ancillas. Legatis ancillis cū suis natis, licet ancillę sint mortuæ, valet legatū de natis. Similiter legatis seruis ordinarijs cū vicarijs mortuis ordinarijs adhuc valet legatū de vicarijs, sed seruo legato cum peculio, si seruus moriatur, vel manumittať, vel alienetur, non

tur,nō valet legatū de peculio. Similiter legato fundo instructo,vel cum instrumēto,si alienetur fundus,nō valet legatū de instrumēto.
2 Hoc dicit. ¶Notandū † primò,ꝙ plus est in legato,quā in dote,qa legatū statim debetur,sed dos hodie quātū ad mobilia nō debetur, nisi post annū, & quantū ad immobilia statim,vt C.de rei vxo.acti. l.j.§.cum autē. Secundò,quia de dote nō conuenitur maritus aut hæres eius, nisi in quantū potest,vt ff.sol.matri.l.etiā. sed de legato tenetur hæres insolidū,nisi detrahatur falcidia, cū beneficio inuentarij,vt in Authen.de hęredi.& falci.§.si verò nō fecerit. colla.j. Tertiò,si quæ pacta sunt in pręiudiciū mulieris,tollunt̃ ꝑ beneficiū legati,vt ff.de do.prælega.l.j.primo respō.Si tamē voluerit vxor,potest eligere actionē de dote,& nō de legato, puta si debeat̃ de lega.fal-
3 ci.vel grāde æs alienū,vt l.in imponē.C.ad le.falci. ¶Notandū † secundò, ꝙ si maritus non recepit dotē, quā legauit,nō valet legatū, nisi demōstrata sit certa quātitas pecuniæ, vel alicuius corporis vel instrumēti.Et licet demonstratū sit instrumentū, in quo maritus cō fitetur se recepisse dotem, quā nō accepit,valet tamen legatū, quia falsa causa nō vitiat legatū, vt C.de falsa causa adiec.lega. l.si non
4 designata. ¶Notandum † tertiò circa §.si res legata.ꝙ quando legata est res in specie, tūc interitu rei,liberatur hęres,vt ff.de verb. obli.l.si ex legato. Et hoc est verū,si interitus cōtingat sine facto hęredis, hoc est,ꝙ non sit in mora de soluēdo legato, vt ff.de verbo. obli.l.si seruū.vel in culpa,scilicet occidēdo animal legatū sine causa,quia tunc tenetur,vt d.l.si seruū. Secus,si cum causa,vt si animal esset furiosum, tunc enim nō teneret̃, vt ff.de lega.j. l.quid ergo.§. si hęres quia si aditio hæreditatis facta sit propter hæredē, tunc tenetur de dolo & lata culpa,& leui & leuissima.sed si facta sit gratia legatarij, tenetur de dolo & lata culpa & si gratia vtriusq;, tenetur de dolo & lata culpa & leui, vt ff.de leg.j.l.cùm res.§.sed si culpa.& §.culpa.eadem l. Et similiter, quando legatus est seruus alienus, nō
5 tenetur hæres,si sine facto suo sit manumissus.¶Et dicitur † esse factum suū,dupliciter. Primò,si non auisauit dominū,quia si sciuisset dominus eum legatū esse, non manumisisset eum,vt ff.de leg.j.l.cū res.§.sed & si alienus. Secundò,si fuit in mora emendi seruum,vt ff.
6 de verb.obli.l.si seruum.§.si autē alienus. ¶Notandum † quartò,ꝙ quando seruus hæredis legatus est, & posteà manumittitur ab hęrede,vel ab alio,qui eum ab hęrede recepit,manumissio tenet,sed hęres tenet̃ soluere æstimationē serui,vt ff.de leg.j.l.si quis inquilinos. Et hoc est verū siue sciuerit siue ignorauerit seruū legatum esse, & sic fallit hæc regula,quæ habet̃ ff.de regu.iuris.l.qui in alterius. in qua dicitur,ꝙ succedens in ius alterius, præsumitur iustā ignoran-

7 tiam habere. ¶Notandum † finaliter circa.§.si quis ancillas.ꝙ aliquæ sunt res, quarũ vna accedit alteri, & aliquę sunt res,quarũ vna non accedit alteri. In rebus igitur,in quibus vna nõ accedit alteri,si duę simul legenť,siue ꝑ dictionẽ, & siue ꝑ cum,extincta vna nõ extinguitur alia,quia sunt duo legata, vt ff.de pecu.leg.l.iij. Et ergo, si ancillę legenť cũ natis suis,mortuis ancillis;debẽtur nati,quia nõ sunt in fructu,ꝑꝑ dignitatẽ naturę humanæ,vt l.iustissime.ff.de ædi li.edic.vt suprà dictũ est de rerũ diuisio.§.in pecudũ fructu. Sed in rebus,quarũ vna accedit alteri,si principale extinctũ est,etiã extinguitur accessoriũ. Et ideò qñ legatur seruus cum peculio, si seruus deficiat morte, vel manumissione,vel alienatione,extinguitur legatum de peculio, & hoc si sit legatio facta ꝑ dictionẽ, cum,secus si ꝑ dictione,&c.Ex quo patet,ꝙ si legaui vaccã cum vitulo,mortua vacca,non debetur vitulus,sed si legaui vaccã & vitulũ,& tunc mortua vacca,debetur vitulus.Sic etiam, si dedicaui me religioni cũ bonis meis, si nõ valeat ingressus religionis, nõ valet etiã donatio meorũ bonorũ.Sed si ego dedicaui me religioni,'& bona mea:licet nõ valeat ingressus religionis,bona tamen debenť religioni,vt in Authẽ. ingressi.C.de sacrosan.eccl. ¶Opponitur primò;& videtur,ꝙ si hęres manumisit seruuũ legatũ,manumissio non tenet,ꝑ l.in summa. §.si seruũ.ff.de condic.inde. Solut. Illa lex loquitur, qñ solutus fuit seruus indebitus, & ideò nõ habebat potestatẽ manumittẽdi,sed hîc loquimur de illo,qui poterat manumittere.¶Opponitur secundò, & videtur,ꝙ quando legantur ancillę cum suis natis, mortuis ancillis,nõ debentur nati, quia sunt portio viscerũ,per l.j.§.ex hoc.ff.de ven.inspiciendo. Solut. Illa lex loquitur, qñ fœtus adhuc est in ventre matris,sed hîc loquimur, quãdo separatus est à matre. ¶Opponitur tertiò,& videtur,ꝙ quando legatus est seruus cum peculio,extincto legato de seruo, adhuc debetur peculiũ,per l.tunc inutile.ff. de pecu.lega. Solutio. Illa lex loquitur,quãdo seruus moritur post mortem testatoris,sed hîc loquimur ante mortẽ testatoris. ¶Oppo
8 nitur † finaliter, & videtur, quòd quãdo fundus legatur instructus, vel cum instrumẽto, alienato fundo,adhuc debẽtur instrumẽta.per l.si cui.ff.de fun.instruc.& instrumento legato. Solut. Aut legatur fundus cum instrumento,aut fundus & instrumentũ,aut fundus instructus. In primo casu, quia instrumentũ fundi habet se accessoriè ad fundum alienato fundo non debetur instrumentũ. Sed in secundo casu, quia sunt duo legata,scilicet de fundo & de instrumento,quanuis deficiet fundus, debetur tamen instrumentũ fundi & patrisfami. In tertio casu, quia instrumentũ fundi habet se accessoriè ad fundum, alienato fundo,non debetur instrumentũ fundi, sed

bene

bene debetur instrumentũ patrisfa. Et ita distinguit Bar. in d.l. si cus.

§. Si grex legatus.

1 *Grex si diminuatur etiam vsque ad vnum animal, adhuc ius gregis habet.*

2 *Gregem quæ faciant.*

3 *Domini legatæ quicquid additur post testamentum, cedit legato.*

4 *Peculio legato, eius augmentum & decrementum, ad quem spectet. & numero. II.*

5 *Dies legati, quando cedat. Et quantum ad transmißionem. Fusè & variè differit, disting.*

6 *Dies legati, quo ad translationem dominij, quando cedat. disting.*

7 *Seruo manumisso in testamento, an debeatur peculium.*

8 *Peculium cui legatum est, non potest illi petere pecunias, quas expendit pro domino.*

9 *Seruo quando dicatur legari libertas, cum onere reddendi rationes, & reliqua inferendi.*

10 *Seruus, quando dicatur rationes reddere.*

Summatur sic: Grege, vel domo, vel peculio legato, augmẽtum & decrementũ post factũ testamentũ cõtingens, spectat ad legatariũ, & si peculiũ sit legatũ seruo manumisso, tunc augmentũ spectat ad eum, vsq; ad aditam hæreditatem. Sed si sit legatum extraneo, augmentũ post mortem testatoris. & ante aditam hæreditatem, nõ spectat ad eum, nisi peculium sit auctũ ex rebus peculiaribus. tũc ibi, peculium. Et seruo manumisso ex testamẽto, nõ debetur peculiũ, nisi sit sibi legatũ, licet seruo manumisso in vita testatoris peculium debeatur, nisi adimatur. Et ille, cui peculiũ legatum est, non potest petere illud, quod expendit in rationes dominicas. Et peculiũ intelligitur legatum seruo, cui relinquitur libertas cũ onere reddendi rationes, & reliqua inferendi. Hoc dicit. ¶ Notandum † primò circa §. si

1 grex, quòd quanuis grex non possit cõstitui ab initio, nisi ex pluribus capitibus, vt ff. de abige. l. oues. tamen si posteà diminuatur etiã vsque ad vnũ animal, adhuc habet ius gregis, vt l. grege. & l. sequen. ff. de leg. j. Ex quo patet, quòd licet collegium vel vniuersitas in principio, nõ potest esse, nisi ex pluribus hominibus, tamen si posteà perueniat vsque ad vnũ hominem, in illo manet ius vniuersitatis vel collegij. vt l. sicut §. finali. ff. quod cuiusque vniuersitatis homine.

2 De isto in glossa. in c. j. extrà de electio. Vbi etiam † dicitur, quòd decem oues faciunt gregem, similiter quatuor porci, & alia animalia grossa, & tres homines faciunt collegium, & duo congregationem, tres familiam, duo rixam, & x. homines faciunt popu-

lum vel plebē,& xv.faciūt turbam,& similis glo.est.x.quęst. j.c.j.& notat̄ p Bar.in.l.prętor ait.§.j.ff.de vi bono.ra.& in d.l.oues.¶No
3 tandū†secundò,quòd quādo legatur domus, tūc quicquid additur domui post testamētū,cecidit legato,vt colūnę & marmora,vt hic, & ff.de lega.j.l.cætera.Si tamen legetur colūna alicuius domus secundum se,non valet legatū,quia illa colūna nō potest haberi, nisi dom⁹ destruatur,quod nō debet fieri.Expedit enim reipu.vt ædificia nō deformētur,vt l.prætor.ff.de no.operis nū Et si legetur domus quę posteà incēdio,vel aliàs destruitur debetur area. vt.l.si grege.ff.de leg.j.& not.glo.fi.l.fi.ff.quib.mo.vsusfruc. amit. ¶ Notā
4 dū†tertiò,quòd quādo peculium legatur,tunc eius augmentū & decrementū spectat ad legatariū indistinctè,vsq; ad mortē testatoris, sed post mortē eius distinguendū est.Quia si peculium sit legatum seruo manumisso,tunc augmentū spectat ad eū.vsq; ad aditam hæreditatē,nō autē si legatum sit extraneo,nisi augmētum fiat ex rebus peculiaribus,vt vult iste text Et ratio est,quia verisimile est,ꝙ testator nō vult illud augmētū dare legatario extraneo post mortē eius,quia tūc cedit dies legati,quo ad extraneū:sed quo ad seruū nō cedit dies legati,nisi abdita hęreditate.Et ideò verisimile est,ꝙ testator vult illū seruū habere tale augmentū vsq; ad aditam hæreditatē,cùm peculiū legatur sibi,tanquā propriū patrimonium, vt
5 l.deniq;§.fi.ff.de pec.lega.¶Notādum†quartò, quòd ad sciendum quādo dies legati cedit.i.incipit deberi , vt l.cedere.ff.de ver.signi. & quantū ad transmissionē,sic distinguendū est,quia vel legatū est aliquid purè,vel in diē certum,vel sub conditione,aut in diē incertū.Si purè,vel in diem certū,tunc aut quęritur,quādo legatū cedit, quantū ad trāsmissionē,vel quantum ad obligationem,vel quantū ad dominij translationē.Si quæratur quantū ad trāmissionē tunc cedit à die mortis testatoris.ff.quan.dies lega.cedit.l.v.Sed quantū ad obligationē cedit fictè à die mortis testatoris,& verè ab adita hæreditate,vt l.omnis hęreditas.ff.de reg.iur.Et quod dicitur de aditione hęreditatis,intelligitur quādo est hęres extraneus,& hoc idē debet intelligi à tēpore euictionis,qn̄ est suus hęres,vt l.sed & is.ff.
6 ex qui.cau.in pos.ea.¶Sed†quo ad translationē dominij,distinguēdū est,quia vel legata est res aliena,vel res testatoris.Si res aliena, tūc cedit à tēpore traditiōis factę de volūtate testatoris, aliòquin à tēpore vsucapionis completæ,vt ff.de leg.j.l.si quis inquilinos.Sed si legata sit res testatoris,tūc fictè cedit à die mortis testatoris,vt ff.de furtis.l.à Titio.& verè ab adita hęreditate,vt ff.de leg.j.l.si tibi homo.§.cū seruus.Sed si legatū sit aliquid sub cōditione,tūc vel cōditio inest tacitè,vel apponit̄ expressè.Si tacitè,intelligitur legatū pu

rum

rũ,vt ff.de leg.j.l.iij.& hoc quo ad trãſmiſsionẽ,ſed quo ad obligationẽ expectatur euentus conditionis,vt l.itẽ quia.ff.de pac.Si cõditio ſit expreſſa,tũc aut eſt neceſſaria aut caſualis.Si neceſſaria,tũc aut certũ eſt eam euenire in vita,aut non eſt certũ.Si ſit certũ, habetur tãquã pura,ff.de noua.l.ſi pupillus.§.qui ſub cõditione. Si nõ ſit certũ,expectatur euẽtus cõditionis,vt l.heres meus. ff.de cond. & demonſt.Sed ſi ſit caſualis,expectatur etiã euentus conditionis.l.
7 cedere,ff.de verb.ſigni.¶Notãdum†quintò,circa §. peculiũ,quòd quãdo manumittitur ſeruus in teſtamẽto tũc nõ debetur ſibi peculiũ,niſi ſibi legetur.Secus quando manumittitur in vita.Et ratio eſt quia quãdo ſeru⁹ manumittitur in vita,tũc dñs retinet operas ſuas, vt ff.de ope.li.tot.ti.& ideò rationabile eſt,vt ipſe habeat peculiũ: ſic autẽ nõ eſt,quãdo manumittitur ex teſta.Vel põt eſſe alia ratio, quia præſumitur,ꝙ teſtator ademiſſet peculiũ à ſeruo ex teſtamẽto manumiſſo,niſi fuiſſet morte præoccupatus,vt C.de pecu.ſeruo.
8 qui liber.meruę l.j.¶Notãdũ†ſextò,ꝙ ille cui legatur peculiũ,nõ põt petere illas pecunias,quas expẽdit pro domino. Sed hoc poteſt ille bene,cui legata eſt res ſingularis,vt ff.de pe.le.l.Stich⁹.Et ratio eſt,quia peculiũ eſt quid vniuerſale,& ęquiparaɫ hęreditati.Et ideò ſicut hęres vniuerſalis nõ põt petere illud,quod expẽdit ꝓ defuncto, ſic etiã nec iſte,cui legatũ eſt peculiũ:Sed ille cui legata eſt res ſingularis,debet illã rem habere ſine omni onere,& ergo talis nõ tenetur ad debita hęreditaria:ſed habet ſuũ legatũ pręcipuũ.¶Notã-
9 dũ†finaliter,quòd ſeruo dicitur legari libertas cum onere reddẽdi rationes,& reliqua inferẽdi,qñ teſtator ſic dicit,lego ſeruo meo libertatẽ,& volo,ꝙ reddat rationes & reſiduũ inferat. Et tunc intelligitur legatũ peculium,quia ſi nõ haberet peculiũ,nõ poſſet ratio-
10 nes reddere. Et diciɫ† ſeruus ratiões reddere , quãdo amoto dolo & fraude reddit.vt ff.de fideic.libe.l.Thais.§. Stich⁹.Secus autẽ eſſet, ſi diceret ſic ſeruo meo libertatẽ lego,& ratiões reddere prohibeo. Nã tũc ſeruus nõ liberatur à redditione rationũ.ſed ſolũ vt nõ fiat dilgẽs inquiſitio,& vt nõ teneatur ratiõe neglig tię,vt ff.de lega.j. l.ſi ſeruus vetitus.Ex quo patet , quòd licet aliquis dicat in teſtamẽto,nõ volo quòd executores mei reddant rationẽ,tamen adhuc illi executores tenentur ad reddendũ rationẽ.Sed verum eſt , quòd propter illã clauſulã non tenetur,niſi de dolo & lata culpa,vt notaɫ ꝑ glo in verbo,reddere.in cle.vnica de teſta.facit.d.l.ſi ſeru⁹ vetitus.¶Opponitur primò ſic,& videtur,ꝙ legato grege ouium ſi peruenıat vſq; ad vnã ouem,quòd illa nõ debeatur legatario,ſed legatum extinguitur,per.l.ſi ff.ex quib.cau.vſusfru.ami.Solutio.Illa lex loquitur,quãdo legatũ cõſtituitur in vſufructu,ſed iſte text .loquitur

tur,quādo legatū cōstituitur in proprietate,vel in pleno iure.¶Op
11 ponitur† secundò,& videtur,quòd augmentū & decremētū rei le gatæ post testamentū factū,non spectat ad legatariū,imò per decre mentū potius extinguitur legatū. vt l.mortuo boue.ff.de leg.ij. So lutio.Triplex est corpus,nā quoddā constat ex distantibus & separatis rebus seu capitibus,vt grex:quoddam verò constat ex cohærētib.rebus,vt domus ex lignis & lapidibus: & quoddam continetur vno spiritu seu elementatione,vt homo,lapis:tūc dicitur,quòd iste tex.loquitur de primis duobus corporib. sed illa. l.mortuo boue.loquitur de tertio corpore,vt vult enim illa l.quòd si legatus est bos,qui posteà moritur,non debetur corium legatario.

§. *Tam autem corporales.*

1 *Testator potest etiam legare res incorporales.*

2 *Testator si debitum legatum,in vita exigat,an eò censeatur reuocatū legatū.*

3 *Bonorum testatoris electio,an sit legatarij,an hæredis.*

4 *Incertitudo an vitiet legatū.*

5 *Legatarij,quibus relicta est optio,si dissentiunt,iure antiquo extinguebatur legatum.Et quid hodie.*

6 *Testamenti factionem qui non habeant.Et quibus non potest quicquam legari fusè per discursum vsq; ad fin.§.*

Testator potest legare non solùm res corporales,sed etiam incorporales.Et ita potest hæredem suum onerare,vt actiones præstet legatario,vel quòd eum liberet ab actionibus,vel etiam,vt domum eius reficiat.tunc ibi,sed generaliter.Legata aliqua re in genere,legatarius habet eligere,nisi aliter constet de voluntate testatoris esse,& opinio legata trāsmittitur hodie ad hæredes. Pluribus autē legatariis vel hæredibus in opinione discordātibus, forte dirimitur discordia.tunc ibi,legare.Et ille solùm potest esse legatarius,qui aliquid ex testamēto recipere potest.h.d.& patet intelle-
1 ctus tex.¶Notandū† primò circa.§.tam autē, quòd res incorporales possunt legari,vt actiones & seruitutes.vt hîc & ff.de leg.j. &.l.cętera.Potest ergo testator legare alicui debitum suū,quo casu hęres testatoris non tenetur legatū acquirere,& legatario præstare, sed sufficit,quòd cedat legatario actionem.Et licet actionem non cederet,posset tamē legatarius debitum petere per actionem vtilem.
2 C.de lega.l.ex legato.¶Notandum † secundò,quòd si testator huiusmodi debitum alteri legatum in vita sua exigat,censetur legatum esse reuocatū,& hoc in dubio semper præsumitur,vt ff.de adi men.lega.l.pe.§ fi.Si tamen debitor spōte testatori soluerit,vel testator exactam pecuniā pro legatario deposuit,nō censetur legatū esse

esse reuocatum, vt ff. de leg. iij. l. fideicõmissa. §. rem. Et dicitur debitũ exigi, quando per rigorẽ iudicij requiritur, vt d. §. si rem. Licet ergo testator in vita sua monuisset debitorẽ, ꝑ hoc nõ videretur legatũ esse reuocatũ. ¶Notandum tertiò circa† §. si generaliter, quòd
3 aut testator legat rẽ in genere generalissimo, vel sub alterno, i. sub stãtiam, corpus, vel animal, non valet legatũ, quia non affert legatario aliquã vtilitatẽ, posset enim sibi satisfieri dando festucam vel muscã. Aut legat rem in genere, quód à logicis vocatur species specialissima, vt legãdo seruũ vel equũ, & hoc casu si talis res reperiatur in hæreditate testatoris, tunc legatarius habet eligere, dũmodo tamẽ nõ eligat meliorẽ rem inter eas, vt ff. de leg. j. l. legato. primo respõso. Sed si talis res non reperiatur in hæreditate testatoris, tũc hæredis est electio, vt ff. de triti. vi. & oleo lega. l. iij. j. responso. Aut testator legauit ex certis rebus incertã rem, vt dicẽdo sic, lego vnũ ex seruis meis. Et tũc aut testator sensit de certo, quod patet expresso nomine eius. Est, tamen adhuc dubiũ, de quo senserit, & tunc electio est hęredis, vt volũtatẽ testatoris declaret & interpretetur, vt l. si quis à filio. §. si quis plures. ff. de leg. j. Sed si non sensit aliquã certitudinẽ, tunc legatarij est electio, vt ff. de leg. j. l. qui duos. ff. de leg. primo. sed in legato domus est aliqua specialitas. Si enim domus in genere legetur, & testator habeat domos, vnã ex his eligit hęres, & si non habeat domos, nihil valet legatũ, sed est derisorium, vt ff. de
4 leg. j. l. si domus. Est† etiã specialitas, quo ad incertudinem in legato dotis, vt ff. de iure do. l. cũ post. §. gener. facit. l. quæro eo. Similiter est specialitas in legato alimentorũ, vt ff. de alimen. & cib. leg. l. pe. & in legato refectionis viarũ. ff. de leg. ij. l. quidã in testamento. Sic incertitudo regulariter vitiat legatũ, nisi talis incertitudo in futurũ
5 esset certificanda, vt l. quidã. ff. de rebus dubiis. ¶Notandum† quartò, quód quãdo legatarij, quibus relicta est optio, dissentiũt, tunc iure antiquo extinguebatur legatum, vt l. huiusmodi. §. fi. ff. de leg. j. sed iure isto tollitur dissensio per sortẽ, vt hîc dicitur. Vt ergo sciatur, quãdo possumus vti sorte ad dirimendũ discordias, ponit domi Barp. de Salic. pulchram distinctionem in l. fin. C. commu. de lega. q̃a aut dissensio est super aliquo facto, aut in iure. Si primũ, recurrẽdũ est ad probationes facti, vt C. de probatio. l. actor. Si in iure, tũc aut ius declarat, qualiter talis dissensio dirimi debeat, & tũc seruandum est ius, vt ff. de pactis. l. maiorẽ aut non declarat, & tunc si agitur de prçiudicio alicuius tertij, tũc iudex debet partes cõpellere ad cõcordandũ, vel ipse pronunciabit quis sit potior, vt quãdo plures tutores sũt, & nolũt acceptare administrationẽ, vt suprà de satisdation. tutorũ. §. sin autem. Sic etiam, si plures legtarij sint, & vnus

vult

vult legatũ petere per rei vẽdicationem,alius per actionẽ ex testamẽto,tũc,quia illud est præiudicium hæredis,debet iudex eos,vt dictũ est,cõpellere concordare vel pronuntiare,vt l.huiusmodi.§.fi. ff.de leg.j.Sed si nõ agitur de præiudicio tertij,tunc si vna pars petit decisionẽ per sortẽ,licet alia non petat,dirimenda est dissensio per sortẽ,vt hic in dissensione legatariorũ,quibus relicta est optio: qui tamen per sortẽ rẽ obtinet,debet alteri præstare æstimationẽ suæ partis,maximẽ si res non põt cõmodẽ diuidi,vt C.cõmunia de leg. l.fi.in princi.Et si neutra pars velit fieri decisionẽ per sortem,impediũt seinuicẽ per cõcursum.Ita loquitur l.ij.§.fi.ff.quibus mo.vsusfructus amittatur.& l.quoties.ff.de vsufruc legato. §. si verò duo.

6 Vide addi.in §.sancimus.l.fi.C.cõmu de lega. ¶Notandum † finaliter circa §.legati,ꝙ testamẽti factio,capitur hîc passiuẽ,sic suprà de hẹredum qualita.& differen.§.in extraneis hẹredi. versicu.testamenti autẽ factionem.Et sunt illi,qui non habent huiusmodi testamẽti factionẽ & quib⁹ nõ potest aliquid legari.Primò,incerta persona,vt infrà eo.§.proxi.Secũdò,deportatus, vt C.de hæred. instit. l.j Tertiò,dãnatus in metallũ,vt ff.de his,qui pro nõ scri. habẽtur. l.si in metallũ.Quartò,seruus accusat⁹ de adulterio cũ domina sua, vt suprà de hẹredi.insti.§.est autẽ casus.Quintò,collegiũ si non est approbatũ.C.de hẹre.instit.l.collegium.Sextò,incestuosè natus,vt in Authen.quib.mo.natu efficiuntur sui.§.fin.Et hoc debet intelligi,ꝙ tali nõ potest aliquid legari à patre suo,sed bene ab extraneo potest,vt in glo.in d.§.fi.Potest etiam pater sibi legare alimenta, vt in c.cùm haberet.extrà de eo,qui dux.in matrimo.quã polluit per adulter.Septimò,hẹreticus,si error in maiorib⁹ articulis est,vt C.de hẹreti.& Manich.l.Manichẹos.Secus si erraret in leuiorib⁹ articulis,& nõ esset pertinax,vt in gl.in d.l.Manichẹos. Et istis annumerãtur excõmunicati maiori excõmunicatione,quibus etiã nõ potest aliquid legari,vt in c.excõmunicamus,§.credẽtes.extrà de hẹreticis.Octauo.apostata,vt C.de apostatis.l.hi,qui sanctam. Nonò, mulier nubens infra annum luctus,in Authen.de nuptiis.§. pri nç siquidem nuptiẹ. Iure tamen canonico, ista mulier in nullo punitur,& potest habere legatum,nec est infamis, vt in c.cùm secundum Apostolum.& in c.penul.extrà de secundis nuptiis.

§. *Incertis verò per,*

1 *Summarium huius §.*

2 *Incertitudo qualiter vitiet legatum.distting.& nu.*11.

3 *Incertitudo legatarÿ,vitiat legatum.*

4 *Nepos conceptus ex filio emancip.dicitur, respectu aui,alienus posthumus.*

5 *Cognomen quid. Et vnde dicatur. Et vnde agnomen. nume. 6.*
7 *Error nominis proprij, an vitiet legatum.*
8 *Demonstratio falsa, an vitiet legatum.*
9 *Causa falsa an vitiet legatum.*
10 *Conditio & modus, in quo conueniant: & in quo dissideant.*

1 Olim†incertæ personæ legatũ relinqui, nec libertas dari poterat, sed hodie incertæ personę ex certis, potest legatũ relinqui, & legata relicta incertis personis, & per errorẽ soluta, nec olim nec hodie repetũtur. Et licet olim alieno posthumo, nõ poterat legatũ relinqui, hodie tamẽ potest, sicut olim, & hodie potest hæres institui. Et tutor nec olim, nec hodie põt incertus dari. tũc ibi, si quis in nomine. Et error testatoris in nominãdo legatariũ vel hæredẽ nõ vitiat legatũ vel institutionẽ hęredis, si de persona cõstat. tũc ibi, huic proxima. Similiter nec error testatoris in dẽmõstrãdo legatũ, vel in assignãdo causam legati vitiat legatũ, falsa tamẽ cõditio ipsum legatũ vitiat. Hoc
2 dicit. ¶Notãdũ†primò circa §. incertis. quòd qualiter incertitudo vitiat legatũ, sub distinctione dicẽdũ est, quia vel est incertitudo rei legatæ, & de illo dictũ est suprà eo. §. si generaliter. vel est incertitudo personæ cui legatur, & talis incertitudo regulariter vitiat legatũ vt ff. de reb. dub. l. Paulus respõdit. & est gl. in verbo, cõsistat. in l. id quod. C. de epis. & cleric. Fallit tamẽ in quibusdã casib⁹. Primò, quãdo nomẽ legatarij exprimitur, sed dubitatur, de quo testator sensérit. Nã tũc valet legatũ, sed propter incertitudinẽ redditur inutile, qa possẽt hæres soluere, cuicũq; vellet illorũ, de quib⁹ dubitat̃, vt l. si qs seruũ. §. inter duos. ff. de leg. ij. Fallit secũdò, si incerta p̃sona posteà venit certificãda ex futuro euẽtu, vt l. si quis ita scripserit. ff. de re. dubiis. Nã licet olim talis incertitudo vitiaret legatũ, vt hîc dicitur in versi. incerta. & versi. illud quoq; hodie tamẽ non vitiat, quia in hoc corrigitur hîc antiquitas in versi. sed nec huiusmodi secũdũ cõmuniter Doct. Tertiò fallit, quãdo legatur incertæ personę ex certis, vt hîc in versic. sub certa verò demõstratione. Quartò fallit, quãdo aliquid legatur pauperib⁹, vt l. id quod. C. de episc. & cler. Facit l. si quis ad declinãdã. C. de epis. & cleric. Aliqui tamẽ dicunt, ꝙ hoc legatur
3 certæ personę, scilicet Deo, qui cert⁹ est. Et†pręter istos casus incertitudo legatarij vitiat legatũ, si tamẽ legatũ relictũ incertę personę, soluatur sibi, soluens nõ potest repetere, vt hîc dicitur. Et ratio est, quia quamuis non sit debitũ ciuile, est tamẽ debitum naturale, quod solutum nõ repetitur, vt ff. de cõdi. indeb. l. Iulianus. & l. frater à fra-
4 tre. ff. de condic. indeb. ¶Notandum†secundò, quòd nepos conceptus ex filio emãcipato, dicitur respectu aui, alienus posthumus, cui

B olim

olim nihil poterat legari,quanuis potuit hæres institui, sed nūc pōt
sibi aliquid legari,nisi sit in vtero eius,quę nō posset esse vxor,vt hîc
& de isto notat' per Bar.in l.gallus.§.ille casus.ff.de li.& posth. quę
autē non possunt esse vxores,dictū est suprà de nupt.in §.si aduersus
& ita est hîc casus vbi partus sequitur vētrē,nec pro nato habetur,li
5 cet agatur de eius cōmodo.¶Notādū†tertiò circa §.si quis in nomi
ne quòd per nomē intelligitur hîc propriū nomē. Et cognomē est,
quo vna progenies distinguit' ab alia,& dicit' cognomē,quasi cogna
tionis cōmune nomē.Sed prænomē ponitur ad differētiā proprij no
minis,vt si sint duo,qui vocātur Tullius,vnus vocatur Marcus Tul-
6 lius,& ibi Marcus est prænomē. Agnomē†dicitur ab euētu,& ita do
minus Iustinianus agnominat' Aphricus,quia vicit Aphricā,& Ale-
manicus,Gotticus,&c.vt suprà in rubri.procemij huius lib.& error
in istis nō vitiat legatū.Secus tamē in noīe substātiuo appellatiuo,
vt si vellet testator legare bouē,& exprimeret equū,nā tūc error vi-
7 tiaret legatū,vt ff.de le.j.l.iiij.Et†dico notāter substātiuo, quia er-
ror in nomine adiectiuo nō vitiaret legatū,vt si diceret testator,le
go equū albū,& cōstaret,quòd ipse intēderet equū nigrū,vt in gl.in
d.l.iiij.Et ratio istius est,quòd scilicet error proprij nominis no vi-
tiat,sicut nominis appellatiui,qa qlibet liber homo pōt sine fraude
quoties voluerit sibi nomē mutare,sed hoc nō pōt seruus,nec à simi
8 li etiā monachus,vt C.de muta.nomi.l.vnica.¶Notādū†quartò cir
ca §.huic proxima.ꝙ falsa demōstratio nō vitiat legatū, vt si testa-
tor dicat,lego seruū,quē emi à Titio,quāuis emerit ab alio,vel non
emerit,valet tamē legatū,si cōstat de seruo,vt hîc,& ff.de vsuca.l.nū
quā.§.fi.sed secus est in vēditione. Nā ibi falsa demōstratio vitiaret
cōtractū,vt ff.de cōtrahen.emp.l.si quis fundū.¶Notandū finaliter,
9 †quòd ibi,lōgè magis,est argumentū à maiori negatiuè. Vult enim
tex.quòd si falsa demōstratio non vitiat legatū,tunc etiam falsa cau
sa nō vitiat legatū,quia hoc magis videretur de falsa demōstratione
quàm de falsa causa,propter duas rationes. Vna,quia demonstratio
est de substātia legati,sed causa nō cohęret legato,vt ff.de cōdi.& de
monst.l.cùm tale.§.falsam causam.nisi cōstet testatorē alias nō le-
gasse,d.§.falsam causam. Secūda,quia quādo testator assignat cau-
sam,tūc videtur legatū dare,etiā si causa nō sit,vt ff.de cōdi. indebi.
l.in summa.§.id quoq;.Sed secus est in legato cōditionali defici ente
enim cōditione deficit legatū,vt ff.si certū peta.l.cùm ad præsens. &
10 l.itaq;.Et idē est de legato modali. Nā†modus & cōditio in hoc cō-
ueniūt,quòd sicut deficiēte cōditione,deficit etiā illud, quod sub cōdi
tione debet',sic deficiēte modo deficit illud,quod sub modo debetur.
Sed differūt in hoc,quòd conditio suspēdit obligationē: nā id quod
debetur

debetur sub cõditione,nõ potest peti,nisi existẽte cõditione:sed modus nõ suspẽdit obligationẽ,& ideò illud,quod debet sub modo,potest statim peti,tamẽ cũ præstatione cautionis de modo implẽdo, vt ff.de cõdi.& demõst.l.qui hęredi.§.fin.Et fit cõditio cõmuniter per istã dictionẽ,si,vt ff.de cõdic. indebi.l.qui promisit vel per cũ, vt ff. de verb.oblig.l.quodcũque. §.non solùm.sed modus fit per vt,vt C. de his,quæ sub modo relinquũtur.l.ij.& causa per dictionem, quia. ¶Opponitur primò,& videt,ꝙ incõueniẽter ponitur hîc ille tex.tutor autẽ,quia de illa materia tutelę nõ cõuenit tractare in isto titulo.
11 Solutio.Istud ponitur hîc incidẽtaliter ad remouendũ dubium.†Dicitur enim hîc,quòd legatũ potest relinqui incertæ personæ ex certis,ex quo aliquis posset credere,quòd etiã sic dari posset tutor incertus ex certis personis.Et ad hoc remouendũ ponitur iste tex per quẽ deciditur,quòd tutor incertus nullo modo dari potest,etiã,si in futurũ casum fieret certificatio,concor.l.tutor incertus.ff.de testamen. tutel.¶Opponitur secundò,& videtur,quòd error testatoris in nomine appellatiuo,nõ vitiat legatũ,per l.librorũ.§.quod autem Cassius.ff.de lega iij.Solutio.Illa lex loquitur,quando nomina sunt sibi inuicem propinqua,vt si testator libros vocet mẽbranas, & in hoc casu non vitiatur legatum.Similiter si ex consuetudine patrisfamiliâs vel regionis,vnum nomen ponatur pro alio,non vitiatur legatũ vt si palefredus vocetur equus,vt l.Labeo.ff.de supellec.lega.Et licet exemplificetur hîc de nominibus rei legatæ,non est extra propositum,quia eodem modo potest exẽplificari de nominibus legatarij.

§. *Anseruo.*

1 *Seruo hæredis an poßit purè legatum relinqui.*
2 *Seruo instituto hærede,poßit ne aliquid domino suo legari.*
3 *Institutio hæredis,est fundamentũ testamenti.*
4 *Legatum,collatum post mortem legatarium.*
5 *Legatum,quotuplex.*
6 *Hæres institutus,an poßit & idem esse legatarius,post mortem testatoris.*
7 *Impoßibilitas,an vitiet legatum.*
8 *Summa distinctio huius §.*

Legatũ purè relictũ seruo hæredis testatoris nõ valet,licet etiã viuo testatore ille seruus exeat potestatẽ illius hæredis, sed legatũ tali seruo relictũ,sub cõditione valet.Et si tẽpore existentiæ cõditionis, talis seruus nõ sit in potestate illius hęredis, legatũ sortitur effectũ. Sed ecõtrà,si seruus sit institutus hęres,tũc domino illius serui potest legatũ purè relinqui,quia si seruus antè aditã hæreditatem alienetur

vel manumittatur, vtile est legatũ: sed si maneat in potestate illi' domini, & iussu eius adeat hęreditatẽ, extinguitur legatũ. tũc ibi, ante hæredis. Et olim ante hęredis institutionẽ relinqui, nec libertas dari poterat: sed hodie potest ante hæredis institutionẽ, vel in medio, seu post. Similiter olim nõ valebat legatũ relictũ post mortẽ hęredis vel legatarij, sed hodie valet. tũc ibi, pœnæ quoq; nomine. Et olim nõ valebat datio legati, vel adeptio, vel trãslatio facta nomine pœnę: sed hodie valet, nisi legata sint impossibilia, vel legibus interdicta seu
1 probrosa. Hoc dicit, & patet intellect' text. ¶Notãdũ† primò circa §. an seruo. quòd ideo seruo hæredis nõ potest purè legatũ relinqui, quia tale legatũ cedit à morte testatoris, vt C. de cadu. tollẽ. l. vnica. §. cùm igitur. Et quicquid seruus acquirit, hoc acquirit domino suo, vt suprà per quas perso. nob. acquir. §. itẽ vobis. & sic idẽ esset hæres & legatarius, quod esse nõ potest, vt ff. de leg. j. l. legatũ. Et ratio est, quia tũc idẽ obligaretur sibiipsi, seu deberet sibiipsi, quod etiam esse non potest, vt infrà de actio. §. sic itaq;. Nec prodest, si iste seruus viuo testatore sit extra potestatẽ illius hæredis, quo casu ab initio vtile fuisset legatũ, quia actus morientiũ nõ possunt esse in suspẽso, vt ff. cõmu. præd. l. fin. in fi. Et etiã propter regulã Catonianam, quæ dicit quòd legatũ tale quod non valeret, si testator statim moreretur post factum testamẽtum, non cõualescit per hoc, quòd testator diutius viuit. Hæc tamen regula fallit in vno casu, scilicet si testator legauerit tibi rem tuã: nam si tunc statim moreretur, non valeret legatum: sed si superuiuat, & ante mortẽ suam illa res à te est alienata. valet legatum. & de isto dictum est suprà eo. circa §. sed si rem legatarij, in oppositione. & ista regula Catoniana nõ habet locum in legatis cõditionalibus, quia ibi spectatur euẽtus cõditionis ad hoc, vt dies legati cedat, & si tũc inueniatur impedimẽtũ, valet legatũ, licet fuerit aliquod impedimẽtum ante conditionẽ, vt ff. de reg. Catonia. l. ij. ¶No
2 tandũ† secundò, quòd seruo instituto hærede, potest domino suo aliquid purè legari, vt hìc dicitur. Et ratio est, quia ille seruus potest manumitti vel alienari, antè, quàm adeat hæreditatem. Quo casu nõ erit idẽ hæres & legatarius, Si tamen ille seruus maneat in potestate istius domini, & iussu eius adeat hæreditatẽ, tunc quia fit idem hæres & legatarius, euanescit legatũ, & ista ratio tangitur hìc in text.
3 ¶Notãdũ† tertiò circa §. ante hęredis. quòd institutio hæredis est caput & fundamẽtum testamẽti, quia sine ea nõ valet testamẽtũ, vt ff. de iure codicillo. l. fin. Nihil tamẽ refert siue institutio hęredis fiat ante legata vel post, quia ordo scripturę nõ est seruandus, facit l. nec enim. ff. de solutionib. facit ad hunc §. l. ambiguitates. C. de testamẽ.
4 ¶Notandũ† quartò, quòd quando legatũ confertur post mortem. tunc

tunc sic distinguédũ est,quia aut testator,sic dicit,lego tibi hãc rem post morté hęredis mei.Nã tunc valet legatum,sed nõ nascitur obligatio,nisi post morté hæredis.Et ratio est,quia nõ est certum,quòd tale legatũ debebitur,cùm legatarius mori possit ante hęredé. Aut testator sic dicit,lego tibi hanc rem post morté tuã,& tũc similiter valet legatũ,& nascitur obligatio ante morté,quia certũ est,quòd tale legatum debebitur,& est tale legatũ vtile legatario,quia pertinebit hæredi suo.Posset etiã esse vtile sibi,puta si esset vestis, in qua sepeliretur.Isto modo potest etiã fieri stipulatio post morté stipulantis vel promissoris,& valet stipulatio,& nascit' obligatio ante morté,quãuis inefficax sit ad petédũ,vt est gl.in verbo,nõdũ. in l.cedere diem.ff.de verb.& rerũ signific. Et hoc modo notant Docto.in l.j.
5 C.vt actio ab hærede,& cõtra hæredé incipiatur.¶Notãdũ† finaliter circa §.pœnæ.quòd legatũ interdũ est impossibile,vt si legentur lapides pretiosi,qui sunt in mari,vt ff.de cõdi.insti.l.penult.Interdũ est legibus interdictũ,vt si legentur inquilini:id est,serui, qui cõiũcti sunt agro siue prædiis,vt ff.de lega.j.l.si quis inquilinos.Et interdũ est probrosum,vt si legẽtur vestiméta ad funus vsa,vt ff.de leg.j. l.seruo alieno.§.fi.Ité turpia legata nõ valent.l.turpia.ff.de leg.j.facit §.fi.l.j.ff.ad legé Falcid.¶Opponitur primò cõtra prędicta,& videtur,quòd seruo hæredis potest aliquid purè legari,per l.quidã.§.illo.C.de necess.seruis hæred.instit.Solutio.Illa lex non imponit necessitaté soluendi hoc legatũ.Vel potest dici,quòd loquitur in legatis annuis,quæ post primũ annum sunt conditionalia,vt ff.de alimẽ. & cibar.leg.l.seruus.Sed hîc loquimur in legato puro. ¶Opponitur
6 secundò,†& videtur,quòd hîc incõuenienter dicitur valere legatũ purũ relictum domino , quando seruus suus est hæres institutus: & econtrà non valere relictũ purè seruo,quãdo dominus suus est hæres institutus,quia hincinde videtur esse eadé ratio,scilicet quòd idé sit hæres & legatarius.Et sicut seruus potest manumitti vel alienari ante aditam hæreditaté,quando ipse est institutus,& dominus est legatarius,sic etiã quãdo dominus est institutus,& ipse legatarius.Solutio.Quando seruus est legatarius,& dominus suus hæres institutus,tunc immediatè post morté testatoris potest esse idé hæres & legatarius,quod declaratur sic,quia legatũ relictũ seruo mortuo testatore sine aliquo iussu,vel aliquo alio modo,cedit domino,vt in l.placet.ff.de acquiren.hæredita.Sed quando seruus est institutus hæres & dominus legatarius,tunc non potest immediatè post mortem testatoris esse idem legatarius & hęres,quia dominus qui est legatarius in isto casu,nõ fit hæres,nisi mediãte iussu suo & obediẽtia serui,vt l.si quis mihi bona.§.iussum.ff.de acquiren.hæredi.& C.de hæ

redi.instit,l cùm proponas.§.fi.¶Opponitur tertiò,& videtur,quòd ordo scripturæ est seruãdus,per l.generaliter.§.quis ergo.ff.de fidei cõmissà.liberta.Solutio.Quando ordo est de substantia scripturæ, tunc est seruandus,vt vult illa lex,aliâs nõ est necesse,vt hîc dicitur. Et de isto notatur per Doct.in l.prolatã.C.de sentẽtiis & interlocu.
7 omniũ iudicum.& Bar.in l.ij.§.prius.ff.de vulga.¶Opponitur†finaliter,& videtur,quòd impossibilitas non vitiat legatũ, per l.si mihi. ff.de leg.j.Solutio.Aut impossibilitas est in legato per modum dispositionis adiectæ substantiæ legatæ,& tũc vitiat legatũ, vt in alle. l.si mihi.Aut impossibilitas apponitur legato per modũ cõditionis, & tunc nõ vitiat legatũ,sicut etiã nec institutionẽ hæredis, vt suprà de hæredi.instit.§.impossibilis.Sed talis cõditio reiicitur,quasi non esset apposita.Et de isto latius in gl.& per Doct.in l.j.ff.de conditio
8 institu.¶Potest†ergo iste titulus totus sic breuiter recapitulari.Aut quæritur de natura legati secundũ se, & deciditur in hoc titulo ibi, sed non vsq;,aut respectiuè,& distinguitur, aut respectu testatoris, aut legatarij,aut rei legatę.Si respectu testatoris,iterũ distinguitur, qui aut quęritur de verbis,quibus facit legatũ,& deciditur ibi in §. legatũ aut quęritur de ordine,quẽ ipse debet seruare,& deciditur ibi ante hęredis.aut quęritur de modo,& deciditur ibi,pœnę.aut de errore suo,& distinguitur,aut de errore in noĩe legatarij,& deciditur ibi,si quis in nomine aut in demõstrando legatariũ vel causam assignãdo,& deciditur ibi huic proxima.Si respectu legatarij, tũc aut quæritur de pluribꝰ legatariis,& deciditur ibi,si eadẽ res.aut de vno, & distinguitur,quia aut est seruus,& deciditur ibi,in seruo.aut est liber,& distinguit̃,quia aut est incerta persona,& deciditur ibi,incertis.aut est certa persona,& distinguitur,quia aut nõ potest esse legatariꝰ,& deciditur ibi,legati aut potest,& distinguitur.quia vel est fœminini generis,& decidit̃ ibi,sed si vxori.vel masculini,& deciditur ibi,si quis debitori.Si respectu rei legatæ,tũc aut quæritur de re quę nõ est,& deciditur ibi,ea quoq; aut de re quæ est,& distinguitur,aut de re incorporali,& deciditur ibi,tã aũt aut de re corporali,& distinguitur,quia aut de re in genere,& deciditur ibi,si generaliter.aut de re legata in specie,& distinguitur,quia aut quæritur de re aliena,aut de sua.Si de aliena,distinguitur,aut aliena in opinione,& decidit̃ ibi, si quis rẽ,aut in veritate,& distinguitur,quia aut est legatarij aut alterius.Si legatarij,distinguit̃,quia aut est legatarij tẽpore factionis testamẽti,& deciditur ibi,si res aliena.Si est alteriꝰ,decidit̃ ibi,nõ solũ. Sed si sit res sua,scilicet testatoris,distinguitur,aut est obligata,& deciditur ibi,sed & si rẽ,aut nõ est obligata,& distinguitur,quia aut est sua tempore factionis testamẽti,& posteà fit aliena,& deciditur ibi,

si rem

si rem suam, aut manet sua vsq; ad mortem, & distinguitur, quia aut quæritur de augmento & decremento, vel de interitu. Si de augmento, distinguitur: quia aut quęritur de grege. & deciditur ibi, si grex. aut de peculio, & deciditur ibi, peculiũ. Si de interitu, distinguitur, aut de interitu secundum se, & deciditur ibi, si res legata. Aut de interitu respectu alterius, & deciditur ibi, si quis ancillas.

DE ADEMPTIONE LEGATORVM. TITVL. XXI.

Continuatur sic: Dictũ est suprà qualiter dantur legata à testatore, sed quia voluntas hominis est ambulatoria vsq; ad mortẽ, vt l. iij. ff. de adimendis legatis. idcirco data legata possunt posteà per ipsum testatorẽ adimi vel transferri. Quapropter tractandum est hîc de ademptione legatorum.

§. *Ademptio lega.*

1 *Legatorum ademptio, an posit fieri in testamento: an in codicillis: aut vbi.*
2 *Legatorum ademptio, vt fiat in legatis, quid requiratur.*
3 *Legatum si adimatur in eodem testamento, hæres liberatur ipso iure.*
4 *Codicilli duo si sint, penè, contrarij, vter præsumatur vltimus. Et nu. 7.*
5 *Legatorum ademptio, potest fieri contrarijs verbis.*
6 *Legatum quando transfertur de vno ad alium, an teneat translatio.*

1 Summatur sic: † Ademptio legatorũ põt fieri in eodẽ testamento vel in alio, seu etiã in codicillis, quibuscũq; verbis ad hoc aptis. Similiter põt fieri trãslatio legatorũ, in qua semper cõtinetur adem-
2 tio. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notandum † primò, quòd quãdo ademptio fit in codicillis, tunc requiritur, ꝙ codicilli confirmẽtur, vt in Authẽ. de resti. fideicõmisso. §. manifestũ. colla. ix. Quæ confirmatio intelligitur facta, siue codicilli fiant ante testamentũ, siue post, vt notať per Bar. in l. hæredes palàm. §. si quid post. ff. de testamen. Sed si codicilli fiant ab intestato, tunc cõfirmantur ꝑ aditionem venientiũ ab intestato, vt infrà de codicil. in principio dicetur.
3 ¶Notandum † secundò, ꝙ si legatũ adimatur in eodẽ testamento, tunc intelligitur non datũ & hęres liberatur ipso iure, sed si adimatur in alia voluntate, tunc est vera ademptio, & hęres liberatur non ipso iure, sed ope exceptionis, vt ff. de his, quę in testamen. delentur. l. j. & ff. de lega. j. l. si ita scriptum. Dicit tamen Bartol. in illa. l. si ita scriptũ. quòd quando dicitur, quòd hęres nõ liberatur ipso iure, sed ope exceptionis, hoc debet intelligi, quãdo legatum est ademptũ in

alia voluntate minus solenni. Nam si adimeretur in voluntate ęquē
4 solenni, liberaretur hæres ipso iure. ¶Notandum † tertiò, ꝙ si sint duo codicilli, in quorũ vno datũ est legatũ, & in alio est ademptum, & non apparet quis codicillus sit prior, tunc ille ꝑsumitur vltimus, in quo ademptio facta est, arg. l. non põt videri ff. de reg. iur. Sed si vna res in duobus codicillis diuersis legata est, ambo admittuntur ꝑ concursum ad partes rei legatæ. ff. de leg. j. l. si plurib. ¶Notandum
5 † quartò, ꝙ ademptio põt fieri cõtrarijs verbis, vt dicendo, non do, nõ lego, vel alijs verbis, vt dicendo, pœnitet me illi hoc legasse, vel etiã sola voluntate testatoris præsumpta, vt si legatarius post factũ testamentũ fiat inimicus testatoris, vt in l. iij. ff. de adimẽ. leg. sic etiã si legatarius post mortẽ testatoris stuprauerit vxorẽ eius, adimitur legatũ, vt in glos. in l. fideicõmissum. C. de leg. & fideicõmis. Sed isto modo nõ adimitur hæreditas, quia ad hoc requiritur solẽnitas, vt l.
6 ex parte. ff. eo. ¶Notandũ finaliter, † ꝙ quando legatũ transfertur de vno ad aliũ, tenet translatio, quanuis ille, ad quem transfertur, nõ sit capax, vt ff de lega. j. l. planè. Secus si ille, ad quẽ trãsfertur, more ret viuo testatore, quia tũc legatũ maneret apud primũ, vt l. & ideò si viuo, ff. eo. Et qñ transfertur legatũ, si primo legatario sit apposita cõditio, illa intelligitur repetita in secũdo, vt l. legatũ sub condi-
7 tione. ff. eo. ¶Opponitur † sic, & videtur, ꝙ quando sunt duo codicilli, in quorũ vno datum est legatũ, & in alio ademptũ, neuter valeat, per l. vbi repugnãtia. ff. de regu. iuris. Solutio. Illa lex loquitur, quando est repugnãtia propter implicationẽ verborũ, vt si testator sic dicat, lego Titio illã rem, & Seio eandẽ rem, & volo quòd vterq; habeat insolidũ. Sed hîc loquimur de repugnantia codicillorum.

DE LEGE FALCIDIA.

TITVLVS XXII.

CОntinuatur sic: Dictum est suprà, qualiter legata adimuntur & transferuntur, consequenter dicendum est, qualiter minuuntur, & quia hoc fit per legem Falci. ideò consequenter tractandum est de lege Falcidia.

§. *Superest, vt.*

1 ***Testator non potest patrimonium distribuere & legare, vltra dodrantem.***
2 ***Falcidia lex, vnde nomen sortita: & quorsum inuenta.***
3 ***Falcidia lex, in quibus locum habet. Et quando nu. 4.***
5 ***Falcidia in singulis hæredibus ponenda. Et quid computetur in Falcidia.***

1 Summatur sic: † Licet olim testator poterat totũ patrimoniũ suũ per legata distribuere, hodie tamen nõ põt legare vltra dodrantẽ, quod

quod si fecerit illud,quod excedit dodrantē, abstrahitur p legē Falcidiā:qua cauetur, vt quarta pars totius hęreditatis salua maneat apud hæredē vel hæredes.tūc ibi,& cùm quæsitū.Si pars vnius hæredis sit cōsumpta, vel supra modū onerata legatis,& pars alterius hęredis nō est onerata,vel est onerata infra medietate, tūc ille hæres, cuius pars esset cōsumpta, habebit quartā partē suæ partis saluā, & alius hæres habebit partē suā sine onere,vel cū illo onere, quod parti suæ citra medietatē impositum est,& nō succurret cohæredi suo.
2 h. d. & patet intellectus text. ¶Notandū † primò circa §.superest. ꝙ lex Falcidia, sic vocatur à falce, quia sicut falx resecat fœnū, sic lex falcidia resecat legata. Vel melius,dicitur à Falcidio,authore huius legis: sicut Publiciana actio, dicitur à Publicio,infrà de actio.§. aliç. Et est ista lex inuēta gratia testatorū, ne intestati decedāt,quādo hæredes nullū lucrū haberent ex hæreditate, testator tamen nō potuit olim Falcidiā repudiare,vt l.qđ de bonis.§.fi.ff.eo. Sed hodie pōt,vt in Authē.sed cùm testator.C.eo. Itē pōt & prohibere,ne detrahatur quarta Trebellianica,secundū cōmuniter Docto. Nō autē quartā iure naturæ debitā,potest testator auferre,vt infrà de fideicōmis.hære.§.sed quia.& l.si vt allegas.C.ad leg.Falcidiā.¶Notan-
3 dum † secundò, ꝙ Falcidia etiā habet locū in donatione causa mortis,vt C.de dona.causa mortis.l.ij.& l.si mortis. C.ad l.Falcidiā.& etiā in causa mortis capione,vt C.eo.l.pen. Et hoc est verū,si causa mortis capio proficiscatur ab hærede.Secus si à testatore,vt l.acceptis.ff.eo. Habet etiā locum Falcidia in fideicōmissis, vt C.eo.l.ij. Similiter in donatio.inter viuos, si morte confirment̄, aliâs non,vt
4 C.eo.l.in donationib. ¶Notandū † tertiò,ꝙ Falcidia habet locum, quando testator legat vltra dodrantē,& continet dodrans nouē vncias,vt suprà de hære.instit.§.hæreditas. Quod autem supra legatū est,ipso iure spectat ad hæredē,ita quòd ad hoc habet rei vēdicationem,vt ff.eo lineā.& l.Plaucius. Falcidia tamen non debet detrahi ab vna re legata,vt d.l.Plaucius.sed quando legata est pars hæreditatis, tunc succurritur hæredi, per legē Falcidiā, vt partes rerū vel æstimationē præstare potest,vt ff.de leg.j.l.amplius.§.j.¶Notandū
5 † quartò circa §.& cùm quæsitū est,quod quando pars vnius hæredis est grauata legatis, tunc ipse debet quartā partem suæ partis saluam habere, & cohæres non succurrit sibi de parte sua, quia Falcidia in singulis hęredibus ponenda est,vt hîc in tex. Et cōputatur in Falcidia, quod quis habet iure hæreditario, & nō quod habet à cohærede,vel aliâs,vt l.in quartā.§.si quid vero.ff.eo.Nisi testator voluisset hoc imputari,vt l.quod autē. in fine.ff.eo.vel nisi sit pecunia data à statulibero.vt ff.de donatio.causa mortis.l.quòd statuliber.

§. *Quantitas.*

1 *Ad Falcidiæ rationem ponendum, quantitas bonorum, testatoris, tempore mortis considerada est. & nu 2*

3 *Decrementum contingens post mortem testatoris, & ante aditam hæreditatem, non nocet legatarijs, quo ad detractationem Falcidiæ.*

4 *Legata & fideicommissa, an sint æxequata.*

5 *Legatorum solutionem, quæ debeant præcedere, & deduci.*

6 *Testator si nihil reliquerit hæredi, vel minus legitima, quid agendum hæredi.*

7 *Falcidia à quibus legatis non detrahatur.*

1 Summatur sic:† Ad ponendum ratione͂ Falcidię, co͂siderand a est quantitas bonoru͂ testatoris tempore mortis suæ. Nam augme͂tum contingens post mortem & ante aditione͂ hæreditatis, nihil prodest legatarijs. Similiter decrementu͂ non prodest hęredi, qui tamen po͂t hæreditate͂ no͂ adire. Et ideò ex pacto cum legatarijs po͂t aliquid acquirere, vt adeat hęreditate͂. tunc ibi, cùm aute͂. Et ratio Falcidiæ sumenda est deductis omnibus oneribus & debet fieri abstractio à singulis legatis. & si legata excedant bona hæreditatis, tu͂c primò abstrahit illud, in quo legata excedu͂t, & posteà à singulis quarta pars.

2 h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandu͂ † primò circa vers. ex diuerso ꝙ iste textus loquitur de interitu rerum hæreditariaru͂. Nam de interitu rerum legataru͂. cuius scilicet damno pereunt, dictu͂ est suprà de lega. in §. si res legata. Ex quo po͂t intelligi glo. hîc, quæ satis

3 obscurè loquitur. ¶Notandum † secundò, quòd sicut augmentu͂ co͂tingens post morte͂ testatoris, ante aditam hęreditate͂, non prodest legatarijs, quo ad detractatione͂ Falcidiæ. v. g. Habens centu͂ in bonis legauit centu͂, quibus post morte͂ ante aditam hęreditate͂ accesserunt xxv. no͂ debet hęres legatarijs soluere, nisi lxxv. & ipse retinebit quinquaginta, quia qua͂titas bonoru͂ consideratur tempore mortis testatoris. Sic etiam decrementu͂ post mortem contingens, & ante aditam hæreditate͂ non nocet legatarijs, quo ad detractationem Falcidiæ. Vt verbi gratia, habens centum, legauit lxxv. & post mortem eius illa centum diminuuntur vsq; ad lxxv. non po͂t hęres ab illis lxxv. p l. Falcidiam aliquid abstrahere. Sed quia potest hæreditatem non adire, & sic legatarij nihil haberent, ideò potest co͂ponere seu paciſci cum legatarijs, vt sibi aliquid dent, vel habere permittant pro aditione hæreditatis, & ita habet illud non ex lege Falci-

4 dia, sed ex pacto. ¶Et ex isto eliciuntur tria. † Primò, quòd legata & fideico͂missa non sunt omnino exæquata, quia fideico͂missarius salte͂ vniuersalis potest hęrede͂ compellere, vt hæreditate͂ adeat, vt infrà tit. prox. §. sed si recuset. legatarius aute͂ non potest eum compellere

pellere,vt hîc dicitur.Secundũ,ꝙ oportet legata solui ante aditionẽ hæreditatis.Tertium ꝙ aditio hæredi.potest esse venalis. ¶Notandũ† tertiò,circa §.cũ autem,quòd in ponenda ratione falcidiæ,
5 primò deducendũ est æs alienũ,etiã quod testator debuit hæredi, quanuis confusione sit factũ indebitũ,vt ff.eo.l.qui fundum fa.l.in imponẽda.C.eo.& l.Papinianus.§.quarta.ff.de inofic.testa. Et hoc est verũ,nisi testator aliud expressè voluisset,vt.ff.eod.l.si debitor creditore.Ex quo patet ꝙ creditorib.soluendum est ante solutionẽ legatorum,etiam deducendæ sunt impensæ funeris,etiam pretiũ monumenti saltem necessarij,non autẽ voluntarij,vt ff. eo.l.j.§.fi. Et debẽt impẽsæ funerales fieri & cõputari secundũ qualitatẽ personę,& quãtitatẽ patrimonij ipsius defuncti,vt l.at si quis.§.equum. ff.de reli.& sumpti fun.Debet etiã deduci pretium seruorũ, vt hîc dicitur,quod potest exponi dupliciter.Primò,quia mos erat antiquitus,ꝙ quãdo testator nõ habebat seruos,tunc emebantur vnus vel plures;qui propter honorẽ antecederẽt funus pileati,quo facto statim erãt manumissi.Et huiusmodi pretiũ quod dabatur ꝓ seruis, deducendũ in ratione l.Falcidiæ.Facit ad hoc C.de lati.liber.tollẽ. l.vnica.§ sed & q domini.Secũdo,potest exponi,vt si testator legauit alicui quinquaginta aureos,vt emeret seruos alienos,& illos mãnumitteret,ab isto legato nõ detrahebatur Falcidia,nisi legatarius emisset istos seruos ꝓ triginta,quia tũc de viginti superfluis detrahebatur Falcidia.vel dabatur sibi legatũ,vt manumitteret seruum propriũ,& nulla Falcidia detrahatur,vt ff.de fideicõmissa.libe.l.de cẽ.Sed primus intellectus melius facit ad propositum,quia iste tex. loquitur in eo,quod hæres debet deducere à patrimonio,vt quartã suã saluã habeat.Sed secundus intellectus loquitur in eo,quod hæ-
6 res nõ abstrahit à legatis.¶Notãdũ † quartò,ꝙ si testator relinquiquit hæredi,tunc hæres debet abstrahere à singulis legatis quartã partẽ.Sed si aliquid reliquit sibi testator,tũc debet abstrahere à singulis legatis ꝓportionabiliter,vsq; ad supplemẽtũ quartę partis totius hęreditatis,s.quintã,sextã,millesimã,& sic cõsequenter. Verbi gratia:Si habẽs quadrĩgẽtos aureos,legauit quadrĩgẽtos, abstrahet hęres à quolibet legatario quartã partẽ.Sed si legauerit trecẽtos,& quinquaginta,abstrahet à quolibet octauã partẽ.vt hîc & ff. eo.l.in quãtitate.§.fi.Sed si testator legauit vltra quãtitatẽ patrimonij sui, tũc vltima legata nõ sunt omnino resecãda,sed à singulis legatis primò abstrahitur quota,secũdũ proportionẽ quãtitatis excedẽtis patrimoniũ.Verbi gratia:Si dictus testator scilicet habẽs quadringẽtos,legauit quingẽtos,tũc primò à singulis legatis abstrahitur quinta pars,& post hoc adhuc quarta pars. Et sic istud verbum detrahi,

hi, positū hîc circa finē textus, capitur impropriè & propriè simul. Nam respectu excedētis, capitur impropriè: quia ab eo, quod nō est, nihil detrahitur: sed respectu eius, quod in bonis est, capit̃ propriè.
7 Sic ff. de offic. proconſ. l. ij. ¶Notandū † finaliter, quo ad totū istum titulum, ꝙ multa sunt legata, à quibus non detrahitur Falcidia. Primò, si filio legata sit legitima naturæ debita, vt C. de inoffi. testam. l. scimus. Secundò, si vxori legatū sit instrumentū dotis, vt C. eo. l. prædiorū. Tertiò, si vxori legata sit dos, vt l. si vsusfructus. §. dos. ff. eo. Quartò, à legatis in testamēto militis iure militari facto, vt C. eo. l. in testamēto. Quintò, à legatis ad pias causas, vt in Authē. similiter. C. eo. Et hoc est verū, si sint legata ꝓ anima, aliâs secus, vt pro refectione pontiū, vt l. imponenda. C. eo. Sextò, si testator prohibuit abstrahi Falcidiam. Quæ quidē prohibitio potest fieri quibuscunq; verbis ad hoc aptis, vt not. Pau. de Cast. in d. Authen. similiter. facit l. si debitor creditore. ff. eo. Septimò, nō abstrahit̃ Falcidia propter crimen, vt si testator instituit hæredē, & rogauit eum, vt hæreditatem restitueret filio suo spurio, & posteà legauit multa, scilicet vltra dodrantē, non potest iste hæres abstrahere Falcidiā, vt l. etiam si tacitam. C. eo. Octauò, non pōt abstrahi Falcidia à re, quā testator prohibuit alienari extra familiā suam, vt in Authen. sed in ea re. C. eo. Nonò, si legauit pretia ad emendū seruos, & ad manumittendū eos. ff. de inof. testa. l. Papinianus. §. sed an & libertas. Decimò, si hęres sponte legatū soluit, vel etiam si promisit se integraliter soluturum, Authē. sed cùm testator. C. eo. §. item si hæres. Vndecimò, si hæres non fecit inuentariū, vt d. Authent. sed cùm testator. §. quo non obseruato. nec etiam debitū suum, vt l. imponenda. C. eo. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd quantitas patrimonij non debet attendi tempore mortis, sed tempore aditionis hæreditatis, per §. si peculiū. suprà de legatis. Solutio. Iste §. non facit ad propositum, quanuis glos. hîc in princ. §. quantitas. inducat eum pro contrario, quia ille §. loquitur de augmento peculij legati, quod pertinet ad legatariū, vsq; ad aditionē hæreditatis, si sit legatū seruo. Sed iste textus loquitur de quantitate patrimonij, ad ponendum rationem Falcidiæ.

DE FIDEICOMMISSARIIS HAEREDITATIBVS. TIT. XXIII.

1 *Fideicommissum, est triplex.*

Continuatur sic: Promisit d. Iustinianus, suprà de legatis. in §. legatum. versi. sed ne in primis, se tractaturū se partim de legatis & de fideicōmissis. Cùm igitur iam de legatis qualiter scilicet fiant, & qualiter adimuntur per testatorem, & etiam

etiã per l.Falcidiam,dictum sit,consequens est,vt iam de fideicom missis dicatur.Et primò de fideicõmissariis hęreditatib⁹, de quib⁹ in hoc titulo,et deinde de singulis rebus per fideicõmissum relictis,
1 vt in titulo proximè sequenti dicẽdũ est. ¶Notãdũ†circa rubricã, ꝙ triplex est fideicõmissum,scilicet singulare,generale & vniuersale.Singulare est,quãdo testator rogat hæredẽ,vt aliquam rem singularẽ alteri restituat.Et istud fideicõmissum omnino exæquatur legato,& ab isto,si op⁹ est,abstrahitur Falcidia,sicut à legato,& nõ Trebellianica.Nec talis fideicõmissari⁹ cõpellit hęredẽ adire hęre ditatẽ.Sed fideicõmissum generale est,quando testator rogat hęre dẽ generaliter aliquas res alteri restituere,vt sic dicendo:Titi instituo te hæredẽ,& rogo te,vt omnes equos meos restituas Caio,vt in l.omne.C.cõmu.de legat.& istud fideicõmissum similiter exequat legato,vt dictũ est de fideicõmisso singulari.Sed fideicõmissum vniuersale est,quando testator rogat hæredem,totam hæreditatẽ, vel partem hęreditatis sub nomine quotę alteri restituere.Et in isto fideicommisso locum habent,quæ infrà dicentur.Et licet glo.hîc in prin.primi §.pro eodem repetat fideicommissum generale & vniuersale, hoc potest intelligi verum, si generale capiatur impropriè,aliàs autẽ non est verum,sed est inter hæc magna differentia.

§. *Nunc transeamus.*

1 *Prætor fideicommissarius.*
2 *Fideicommissorum forma.*
3 *Fideicommissorum natura,quæ olim:& quæ hodie.*
4 *Hæres compellitur hæreditatem adire per fideicommissarium, & fideicommissum restituere,tribus casibus concurrentibus.*
5 *Fideicommissum an valeat,sine institutione hæredis.*
6 *Fideicommissum an possit relinqui ex certo die.*
7 *Hæres semel,an semper manet hæres.*
8 *Fideicommissarius habetur interdum loco hæredis,interdum loco legatarij.*
9 *Actiones prætoriæ,an transeant ad fiddicommissarium.*

1 Licet†olim tẽpore primi Augusti,fideicõmissa nõ restituebãtur nisi ex honestate,posteà tamen creatus est prætor, dictus fideicõmissarius,cuius iurisdictione hæredes cõpellebãtur fideicõmissa re
2 stituere.tũc ibi,in primis.Et†fideicõmissa fiunt hoc modo, vt scilicet primò hæres instituatur,cui cõmittatur vt hæreditatẽ in toto, seu in parte alteri restituat,& hoc põt fieri purè,vel sub cõditione, vel ex certo die.tunc ibi,restituta.Et iste sic institutus,etiã post restitutam hæreditatẽ manet hęres.Sed ille,qui recipit,aliquãdo loco hæredis,& aliquãdo loco legatarij habitus est.Et ideò secundũ se-

natus

natuſconſultũ Trebellianũ dabantur ei,ſcilicet qui recipit hęreditatem,& in eũ omnes actiones,quę iure ciuili competebant hęredi & in hęredē.Sed poſt ſenatuſcõ.Trebellia.iure prætorio dabantur ei.quaſi hęredi,& in eũ quaſi in hæredē ſolùm actiones vtiles, quæ hæredi & in hęredē cõpetebāt. Hoc dicit, & patet intellectus textus.

3 tus. ¶Notandũ† primò circa §.nũc tranſeamus, ꝙ olim fideicommiſſa habebāt aliam naturā,quàm nunc habeāt. Sed quia nihil antiquitatis ignorandũ eſt,vt ſuprà de teſta. §. j. ideò tractatur hic de natura fideicommiſſorũ,quā olim habebant.Sicut tamen tunc relinquebātur fideicõmiſſa illis,qui ex teſtamēto non poterāt capere hęreditatē vel legata,ſic nunc non poſſunt relinqui fideicõmiſſa vt ſpuriis,vt ff.de iure fiſ.l.nõ intelligitur.§.j.& ij.& iij.& C.de naturali.libe.l.j.& l.etiam.C.ad leg.Falcidiam.Et ideò ſicut tunc hæres non cogebatur fideicõmiſſum reſtituere,ſic etiā nunc non cogitur, ſi talibus fideicõmiſſum relinquatur.Et tales ſunt,qui ex teſtamēto capere non poſſunt,de quibus dictũ eſt ſuprà de lega.in § legari.in vltimo notabili.Et licet gloſ.dicat hîc in verbo, nullo, ꝙ licet iſto iure antiquo fideicõmiſſarius non habebat actionē, potuit tamen petere fideicõmiſſum ꝑ officiũ iudicis,& allegat. l. pecunię verbũ. §.actiones.ff.de verb.ſignificationi.hoc tamen non placet quibuſdā Docto.quia dicitur hic in tex.quòd tantum ex pudore reſtituebantur fideicõmiſſa.

4 ¶Notandũ† ſecũdò,quòd hæres hodie compellitur hæreditatē adire per fideicõmiſſarium,& fideicommiſſum reſtituere,trib⁹cõcurrētibus.Primò,quod fideicõmiſſarius caueat hæredi de reſtituendo damno dato, ſi aliquid incurrat ex aditione hæreditatis,vt l.quia poterat.ff.eo.Secundò,ꝙ fideicommiſſarius ſit capax fideicõmiſsi,vt hîc in glo.ſuper verbo,quibus. Tertiò, quod hæres ſit rogatus reſtituere totā hæreditatē,vel partem eius,& non res ſingulares,vt infrà eo.§.ſi vero.

5 ¶Notandũ† tertiò circa §.in primis,ꝙ ad ſciendum an fideicommiſſum valeat ſine inſtitutione hæredis,ſic diſtinguendũ eſt,quia aut cõſtat,quod teſtator voluit facere teſtamentũ,& tunc nõ valet fideicõmiſſum ſine inſtitutione hæredis,vt hîc & l.j.ff.de codicil.Aut conſtat quod voluit facere codicillos vel fideicõmiſſum relinquere ab inteſtato,& tunc bene valet fideicõmiſſum ſine hæredis inſtitutione,vt infrà eo,§.præterea.Aut eſt dubiũ,& tũc ſi fecit mentionē de hęrede,præſumitur quòd voluit teſtamentũ facere.Et ideò non valet fideicõmiſſum ſine hæredis inſtitutione,vt C de teſta.l.non codicillũ.niſi teſtator tunc expreſſerit,quòd nõ voluit facere teſtamētum,vt l.fi. C. de codicillis. aut aliàs cõſtaret de ſua voluntate,vt l.Scæuola. ff.ad Trebellianũ.

6 ¶Notandum† quartò,quòd licet hæres non poteſt inſtitui ex certo die,

die,vt suprà de hæredi institu.§.hæres.fideicommissum tamen potest relinqui ex certo die,vt hic.Et ratio diuersitatis est, qa si hęres institueretur ex certo die,tūc testator decederet ptim testat⁹& par tim intestatus,cōtra l.ius nostrū.ff.de reg.iuris.sed hoc non contingit ex eo,quòd fideicōmissum relinquitur ex certo die.¶Notādum
7 † quintò circa §.restituta,ꝙ ille qui est semel hęres, semper manet hęres. Ex quo elicitur,quòd illud,quod semel est, semper erit, ff.de minori.l.& si fine.§.sed quòd Papinianus. Et hoc est verum in incō mutabilibus,aliàs nō.quia sunt in perpetuo motu,vt in Authét. de non alienan.§.vt auté.collatio.ij. Et quod hîc dicitur,quòd semper manet hęres,potest intelligi quo ad actiones dictas,quę sunt infixę ossib⁹suis,vt l.quis ergo casus.ff.de peculio.non auté,quo ad actio-
8 nes vtiles,vt hîc in vers.post quod.¶Notandū finaliter, † quòd fideicōmissarius interdum habetur loco hęredis,& hoc secundū senatusconsul.Trebellianū:interdum loco legatarij, & hoc secundū senatusconsul.Pegasianum,per quod datur hęredi quarta,vt posteà dicetur. Et actiones vtiles & ciuiles transeunt in fideicommissàriū, non solùm iure ciuili,sed etiā iure pretorio,vt C.commu.de leg.l. ij.& actiones pretorię,vt ff.de actio.& oblig. l.in honorariis.& l.j. §.quāuis.ff.eo.¶Opponitur primò sic contra prędicta, & videtur, quòd olim ex senatuscon.Trebelliano, non omnes actiones cōpetentes hęredi,& in hęredem dabātur fideicōmissario,& in eum, vt hîc dicitur in §.restituta.per §.ergo.infrà eo.Solutio.Iste textus loquitur, quando restituebatur tota hęreditas. Sed §. ergo loquitur, quando pars hęreditatis remansit apud hæredem rogatum resti-
9 tuere.¶Opponitur†secūdò,& videtur ad idem,quòd actiones pretorię non dabantur fideicommissario,per §.pœnales.infrà de actionibus. Solutio. Duplices sunt actiones pretorię.Nam quędam sunt persecutorię,de quibus intelligitur,quod dictum est in vltimo notabili,s.quòd transeunt ad fideicommissarium & quędam sunt pœnales,de quibus intelligitur §.in oppositum allegatus.

§. *Sed quia hæres.*

1 *Senatusconsulti Pegasiani vsus.& nu.2.*
3 *Quarta est multiplex.*
4 *Hæres si fuerit rogatus restituere non plus,quàm dodrantem, tunc onera sine stipulatione diuidebantur inter hæredem & fideicommissarium pro rata parte. Secus,si plus.*
5 *Stipulatio inter emptorem & venditorem hæreditatis, qualis.*
6 *Onera qualiter spectent ad legatarium.disting.*
7 *Hæres rogatus restituere hæreditatem,potest recusare aditionem hæreditatis.*

Iudex

8 *Iudex an possit recusari vt suspectus.*
9 *Senatusconsulta Trebel. & Pegasianum, quando habeant locum.*

1 Quia tamē† per senatusconsultū Trebellianū rogatus restituere, nihil retinebat, propter quod sępe recusabat adire hęreditatē, & ita extinguebātur fideicōmissa, ideò posteà inuētū est senatuscōsultū Pegasianū, p quod rogatus, pertinebat quartā partē, & onera hæreditaria māserūt apud ipsum rogatū, nisi stipularetur à fideicōmissario, ꝙ pro rata sua onera supportaret. tūc ibi, ergo. Et ergo quādo do rogatus non restituebat vltra dodrantē, tūc ex senatusconsulto Trebelliano diuidebantur onera pro rata inter hæredē rogatū, & fideicōmissariū: sed quādo restituebat rogatus plus, quàm dodrātē, & voluntariè adibat hæreditatē, tunc ex senatuscōsulto Pegasiano omnia onera manserūt apud ipsum hęredē rogatū, nisi prouidisset sibi p stipulationē. tunc ibi, sed si recuses. Sed si coactus adiuit hęreditatē, vt restitueret, tunc ex eodem senatuscōsulto Pegasiano sine stipulatione omnia onera transibant ad fideicōmissarium, & in hoc casu cōcurrebat vtrunq; senatuscōsultū. Hoc dicit. ¶Notandū pri-
2 mò† circa §. sed quia. ꝙ sicut per l. Falcidiā detrahitur quartā à legatis, sic ordinatū fuit olim, vt detraheretur quarta à fideicōmissis per senatuscōsultū Pegasianum, quę detractio hodie fit per senatusconsultū Trebellianum, vt dicetur infrà eo. in. §. sed quia stipulatio
3 nes. Ex† quo aduertendū est, ꝙ multiplex est quarta. Nam quædam est, quæ debetur ascēdentib⁹ & descēdentib⁹, & quibusdā collateralibus, quę vocat legitima, & interdū vocatur debitum bonorū subsidiū, vt C. de inof. don. l. si totas. & de ista quarta, & quomodo hodie est aucta ad trietē vel ad semissē, dixi suprà, de exhære. libe. circa primū §. in primo notab. Alia est quarta Falcidię, de qua dictū est suprà in ti. proxi. Tertia est Trebellianica, quæ fuit introducta p senatuscon. Pegasianum, sed hodie attributa est senatuscon. Trebelliano, vt infrà eo. §. & qa stipulationes. Est & alia quarta, quæ debetur filio arrogato, de qua etiā dictū est suprà de adoptio. in §. cùm autē. Est etiā quarta, de qua habetur in Authē. vt liceat ma. vel a ... § qa verò. in duplici casu. Primus est, si quis duxit mulierē in domū suā, & dixit eam esse suam vxorē, postquā autem cognouerat eam, expellebat ipsam, ille tenetur dare ipsi mulieri quartā partē bonorum. Secundus casus, quando vir diues moritur antè vxorem suam quę inops est & indotata, tūc talis mulier debet habere quartā partem bonorum. Authē. pręterea. C. vnde vir & vxor. ¶ Notandum
4 † secundò, ꝙ ex senatusconsul. Trebelliano, quando scilicet hæres rogatus fuit non plus, q̄ dodrantē restituere, tunc onera sine stipulatione diuidebantur inter hæredē & fideicommissarium pro rata parte

parte. Sed quãdo rogatus erat plus restituere, quàm dodrantẽ, tunc ex senat⸗scõsulto Pegasiano necessariæ erãt stipulationes, vt fideicõmissarius pro parte sua onera sua supportaret. Et interdũ fiebant stipulationes tales, quales inter venditorẽ & emptorẽ hereditatis solent fieri, & hoc præcipuè, quãdo rogatus erat totã hæreditatẽ re-
5 stituere. † Stipulatio autem inter emptorẽ & venditorẽ hæreditatis, talis est, vt venditor promittat emptori restituere, quicquid ad eum ex hæreditate peruenerit, & emptor promittat admittere omnia onera hæreditatis, vt ff. de pecu. l. si creditor, & ff. mãda. l. hæredẽ. §. fin. vbi dicitur, quod in emptorẽ hæreditatis non transeunt actiones,
6 nisi quæ tunc temporis cõpetebant. ¶Notandum † tertiò, quòd ad sciendũ, qualiter hodie onera spectant ad legatariũ, sic distinguendũ est: Quia aut legata est pars hæreditatis sub nomine quotæ, & tũc aut testator dixit, lego partẽ hæreditatis, & tunc onera spectant ad legatariũ pro parte sua, & ita intelligitur l. cùm filius. §. j. ff. de lega. ij. Aut dixit, lego bona mea, vel partem bonorũ meorũ, & tunc legatarius non præcisè supportat onera, sed heres deducit tantũ, quantum est æs alienum, vt l. ij. §. si autẽ. ff. de lega. ij. Sed si legata sit res singularis, tunc legatarius nõ supportat aliqua onera. Et hoc verũ est, si hæres de residuo possit debita soluere, & fecit inuentariũ, vt notatur in l. fin. C. de iure deliber. §. & si præfatã. in verbo Falcidiæ.
7 ¶Notandũ † quartò circa §. sed si recuset. quod hæres rogatus restitue re hæreditatem, potest recusare aditionem hæreditatis, quia habet eam suspectã, & nõ oportet, quòd explicet causam suspicionis, quia variæ sunt voluntates hominũ. Nam aliqui non volunt subire negotia aliena, aliqui timent vexationes, aliqui æs alienũ. Et quod non oporteat explicare causam, dicitur in l. quia poterat. ff. ad Trebellianũ.
8 † Sic etiam potest iudex recusari, tanquàm suspectus sine explicatione causæ, & hoc est verum iure ciuili, vt notatur in l. apertissimi. in verbo, recusare. C. de iudicijs. De iure tamen canonico, si recusetur iudex ordinarius, vel delegatus suspectus, oportet explicare causam, & tunc eliguntur arbitri, qui cognoscũt de causa suspicionis, & nõ de causa principali, vt in c. suspicionis. extrà de offi. iud. deleg. & in c. secundò requiris. & in c. cùm speciali. extrà de appel. & causa suspicionis ante omnia debet proponi, quia si proponerētur prius aliquæ exceptiones, tunc proponẽs videretur in iudicẽ cõsentire, vt
9 not. per Bart. in l. quidã consulebant. ff. de re iudic. ¶Notandũ † finaliter, quod quando hæres rogatus cogebatur adire hæreditatẽ, & restituere, tunc concurrebant ambo senatusconsulta, scilicet Trebellianum & Pegasianum. Nam ex Trebelliano nihil habebat hæres rogatus restituere, & ex Pegasiano cogebatur adire & restituere.

C §. Sed

§. Sed quia stipulationes.

1 *Summarium huius §.*
2 *Senatusconsultum Pegasianum, ad quid reiectum.*
3 *Trebellianica dicitur hodie, quæ prius Pegasianica.*
4 *Hæres si soluat integrè legata, per errorem facti, & non iuris, repetit ex fideicommissis.*
5 *Hæres rogatus restituere, potest ante restitutionem creditoribus & legatarijs petentibus soluere, & tantum de hæreditate retinere, quantum de suo expendit.*
6 *Restitutio, fieri potest re & verbo.*
7 *Fideicommissarius duobus casibus est dominus, ante restitutionem.*
8 *Fideicommissarius an & quo casu debeat cauere hæredi de indemnitate.*
9 *Fideicommissarius potest compellere hæredem institutum in parte hæreditatis, vt adeat & restituat.*
10 *Ius idem an sit de toto ad totum, quod de parte ad partem.*

1 Summatur sic: † Reiecto senatuscõsulto Pegasiano, hodie hæres rogatus restituere plus, quàm dodrantẽ hæreditatis, retinet quartã, vel supplementũ eius, vel repetit eã, si totũ fideicõmissũ soluerit, actionibus pro rata parte diuisis inter hæredẽ & fideicõmissariũ. Et si voluntariè restitui totã hæreditatẽ, nõ volens habere quartã, tunc omnes actiones transeũt ad fideicõmissariũ, & cõtra eũ. Et si hæres noluerit hæreditatẽ adire, cogitur eã adire & restituere, & tunc nõ habet lucrũ neq; damnũ, & istud totũ fit ex senatuscõsulto Trebelliano. tũc ibi, nihil interest. Et quod dictũ est de hærede instituto in asse, rogato totã hæreditatẽ vel partẽ eius restituere, idẽ dicendũ est, de hærede instituto in parte hæreditatis, & rogato totã illam partẽ, vel partẽ illius partis, in qua institutus est, restituere. h. d. & patet
2 intellectus tex. ¶Notandũ † primò, ꝙ dominus Iustinianus reiecit senatuscõsul. Pegasianũ propter duo. Primò, quia stipulationes quę ex eo fiebãt, fuerũt captiosæ in quibusdã casibus, vt hîc dicitur, scilicet propter solennitatẽ verborũ in eis obseruandã, etiam quando fideicõmissarius nõ fuit soluẽdo, fuerũt stipulationes illæ inutiles: vel põt etiã dici, ꝙ istæ stipulationes fuerũt captiosæ, quia interdũ fiebant stipulationes, sicut inter hæredẽ & partialẽ legatariũ, & interdũ sicut inter vẽditorẽ & emptorẽ hæreditatis, vt suprà eo. in §. ergo. & istã faciebãt hęredi magnã difficultatẽ. Secũdò, quia difficultas proueniẽs ex multiplicitate est in legibus vitãda, & simplicitas est amplexãda, ad qđ iste text. sæpè alleg. sic infrà de legi. agna. succes. & nos verò. & p simplicitatẽ intelligitur hîc rectitudo hominis ad procedendũ bona fide, & non fatuitas, vt in l. seruus. ff. qđ vi aut

clàm.

clā.Sic etiā veritas est amica legib⁹,vt ç.veritatis.extrà de iureiurā. & dolositas seu falsitas est inimica legib⁹,vt ff.de dol.l.j.nisi esset bo n⁹ dol⁹,vt notatur i d.l.j. Et ex isto tex.elicitur, ꝙ allegationes sunt in sentētia repetēdę,quia Iustinian⁹ hîc dicit causam,quare reiicitur senatusconsultū Pegasianū,facit l.ij.C.de senten.ex pericu.recitan.
3 ¶Notādū†secūdò,quòd hæres rogatus restituere plus, quàm dodrā tē hereditatis,hodie retinet quarta ex senatuscōsulto Trebelliano, & ideò nūc vocatur Trebellianica,quę prius dicebatur Pegasianica, & sicut Falcidia retinetur deducto onere hęreditatis,vt suprà ti.ꝓxi §.fi.sic etiā Trebellianica,vt l.& sine scriptura.C.ad Treb.& retine tur ista quarta,etiā cōtra volūtatē testatoris,vt C.ad l.Falcid.l.si vt allegas.& hoc iure isto & iure Codicis,nō autē sic iure Authenticorū,vt in Auth.de hęre.& falci.§.si verò expressi.colla.j & sic etiā te net Bar.in l.Marcellus.ff.ad Trebel. vbi etiā vult,quòd hæres retinet istā quartā,licet nō fecerit inuētariū,& hoc dicit in d.l.Marcell⁹. in §.quod autē.Et licet Ioā.And.in c.si pater.de testa.in vj. videatur velle,quòd ista quarta Trebellianica etiā detrahitur ex fideicōmisso ad pias causas,Bar.tamē in d.l.Marcellus.dicit cōtrariū, quia in qui buscūq; cessat Falcidia,etiā cessat Trebellianica,& ad hoc allegatur
4 d.l.Marcellus.¶Notādū†tertiò,quòd,sicut hęres soluēs integrè lega ta per errorē facti,& nō iuris,si sint vltra dodrātē, repetit ea vsq; ad quartā suā:sic etiā fit repetitio ex fideicōmissis, vt C.ad l.Falci.l.error.& hoc vult hîc tex.quādo dicit,vel repetere solutū.¶Notādum
5 quartò,†ꝙ hæres rogatus restituere,potest ante restitutionē creditorib⁹ & legatariis petētibus soluere,& tātū de hæreditate retinere, quātū soluit,si scilicet soluit de suo:& si tamē totā hęreditatē rogat⁹ est restituere,pro quarta parte sua nihil tenetur creditorib⁹vel legatariis.si tamē institutus sit in aliqua quota hęreditatis,tūc tenetur ꝓ quota sua creditoribus & legatariis,nisi quo ad illud,ꝙ habet supra quartā,vt notatur in l.j.§.fi.ff.eodē tit.ad senatuscōsul.Trebel.¶No
6 tandū†quintò,quòd restitutio potest fieri re & verbo. Re hoc modo,scilicet,si permittat hęres fideicōmissariū possidere,& tenere hęreditatē,vel res hęreditarias,eo aīo,vt sint sibi restitutę.Verbo sic,vt si dicat hęres,Sū cōtētus,ꝙ habeatis talē hæreditatē, vel tales res, licet corporaliter nō tradā vobis.Et post restitutionē est fideicōmissarius dñs,& nō antè.ff.ad Treb.l.facta.q̄a ante restitutionē hæres omnia facit,etiā manumittit seruos,ꝙ nō faceret,si alius esset dñs,vt
7 l.Marcellus.§.res.ff.ad Treb.†In duobus tamē casib⁹ fideicōmissarius est dñs ante restitutionē:Prim⁹,si hęres sit absens:Secūdus,si testator decedit sine hęrede.l.sancimus.C.ad Treb.§.cùm autē.¶No
8 tandum†sextò,ꝙ quando hęres rogatus cogitur adire hęreditatē &

C 2 rest

restituere,tūc fideicōmissarius debet ei cauere de indénitate,nō solùm in pręsenti,sed etiā in futurū,vt ff.eo.l.cùm hęreditas.licet etiā hæres de futuro habeat exceptionē,vt ff.eo.l.j.§.quāquàm. & petitur ista cautio per officiū iudicis,si fideicōmissari^9 vniuersalis cōpellat hęredē adire & restituere:nō autē,si sit fideicōmissarius singularis,vt ff.eodē.l.nā quod.§.non omnis.Idem est, si procurator ipsius fideicōmissarij cōpellat hæredem,& non sufficit cauere de rato.Ex quo patet,quòd licet hæreditas nō potest adiri per procuratorē, vt l.per procuratorē.ff.de acquirē.hæred.fideicōmissum tamē potest peti per procuratorē,vt est mirabilis casus in l.cùm mulier.§.ex ass.ff.de iure dotiū.
9 ¶Notandū†finaliter circa §.nihil. quòd fideicōmissarius potest compellere hęredē institutum in parte hæreditatis, vt adeat & restituat,sicut institutū in tota hæręditate:sed in hoc casu debet iste fideicōmissarius recipere totā hęreditatē,ex quo hęres eam non vult habere,quia timet onera.Sic etiam si sunt duo fideicōmissarij,& vnus vult cōpellere hæredem,& alius nō vult, tunc cōpellēs similiter debet recipere totā hæreditatem,vt l.cogi. §.si quis hæres.ff.ad Trebellia.Et ex isto patet,quòd idē est de parte quo ad partē:sicut de toto,quo ad totum,facit l.quæ de tota.ff.de rei vendica.& l.si seruus.ff.de acquir.hęred.& l.qui scit.in prin.ff.de vsufru. ¶Opponitur primò contra prędicta,& videtur, quòd fideicōmissarius ante restitutionē factā,sit dominus fideicōmissi.per l.fin.§.fina. C.cōmu.de lega.vbi dicitur,quòd datur sibi reivēdicatio,quę solùm datur domino.Solutio.Illa lex loquitur de fideicōmissis post restitutionē:vel potest dici,quòd loquitur de rebus alienatis,ad quas datur fideicōmissario vtilis rei vēdicatio ante restitutionē, & hoc est
10 speciale.¶Opponitur†secundò,& videtur, quòd nō sit idē de toto ad totum,sicut de parte ad partē per l.ex mille,ff. de euictio. Solutio.Istud intelligitur.quando vtrinq; est eadē ratio, & sic nō est in illa l.ex mille.quia euicta vna parte, potest alteri accrescere,quod non est euicto toto,quia nihil remanet cui posset accrescere.

§.Si quis vna.

1 *Summarium huius §.*
2 *Hæres potest institui in re principali,seu certa,vel incerta quantitate. Et tunc habetur loco legatarij.Limit.*
3 *Trebellianica,vbi,& quomodo possit deduci,*
4 *Venientes ab intestato,an possint grauari per fideicommissum.*
5 *Legata,possunt relinqui sine testamento,& nullo alio modo.*
6 *Onerari non potest quis in plus,quàm sit honoratus.*
7 *Testes quot requirantur in codicillis,vel alia vltima voluntate.*

Fideicom

8 *Fideicommissarius, quid agere debeat, si hæres negat fideicommissum esse relictum.*
9 *Iuramentum, quo casu detur inuito.*
10 *Fideicommissa & legata, an sint soluenda, etiam testamento minus solenni.*
11 *Legata, quando cœperint solui ex necessitate.*
12 *Pegasianum Senatusconsultum, ad quid inuentum. Et nume. 13. Et à quo, cur fuerit sublatum. nume. 14.*

1 Hæres†institutus: cui relinquitur certa res vel quãtitas: licet cõtineat maiorẽ partem hæreditatis, rogatus restituere reliquã partem hæreditatis, habebit illam rem vel quantitatẽ sine aliquo onere hæreditario, sed omnia onera: vt actiones creditorum, transferuntur ad fideicommissarium: sed si sibi relinquatur pars hæreditatis per modum quotæ, tunc tenetur ad onera hæreditaria pro rata suæ partis. tunc ibi, præterea. Et potest fideicommissum relinqui ab intestato, & sicut aliquis potest rogare institutum, vt alteri restituat in toto, vel in parte, illud in quo institutus est, ita potest rogare fideicommissarium, id est, illum, cui restituitur, vt ille vlterius similiter alteri restituat. tunc ibi: & quia prima. Et si fideicõmissum relictũ sit, non in scriptura, vel corã paucioribus testibus, quàm quinque, & hæres negat fideicõmissum relictum esse, tunc fideicõmissarius potest deferre hæredi iuramentum; sed ipse fideicõmissarius primò debet iurare de calũnia, & tũc hæres debet iurare, quòd nihil audiuit à testatore de isto fideicõmisso, & si non velit iurare, cogitur soluere: nec prodest sibi, ꝙ cõfugiat ad subtilitatẽ iuris, & dicat testamentũ non fuisse solenne, & ideò nõ deberet solui. Hoc dicit.

2 ¶Notandum†primò circa §. si quis vna. quòd aliquis potest institui hæres in re particulari seu certa, vel in certa quãtitate, & tũc ille habetur loco legatarij, vt C. de hæred. institu. l. quotiens. quod verum est, si sit alius cohæres, cui scilicet hæreditas pertinet: nã si non esset alius cohæres, tunc institutus in re certa esset hæres vniuersalis, vt ff. de hæredi. institu. l. j. §. si. Et Trebellianica etiam habet locum in isto hęrede particulari, vt l. si legatus. §. multum interest. ff. eodem. Et ideò si ista res certa sit minor, quàm quarta, tunc potest petere vel retinere vsque ad supplementum, vt ff eodem. l. j. §. si hæres ex præcepto. & iste non tenetur ad onera, nisi quando pars fideicommissarij ad illa sustinenda non est sufficiens: nam tunc ex æquitate tenetur ad subsidium, vt suprà eodem. circa §. & quia stipulationes. tactum est in quarto notabili. Et si iste cogatur hęreditatẽ adire & restituere, tunc perdet illam rem, quę sibi relicta est, vt. l. ita tamẽ.
3 §. si perceptis. ff. eodem. Et†ex isto patet: quòd Trebellanica potest deduci in re aliqua certa ex iudicio testatoris: hoc etiam potest

fieri ex volũtate fideicõmissarij, vel etiã p declarationẽ iudicis asſignãtis vnã rem p cõmodiori diuiſione, vel etiã ſi in aliis rebus non poſſet cõmodè diuiſio fieri, qa ſcilicet ſunt incorporales, vt notatur
4 in l. filiũ. C. fami. erc. ¶Notãdum † ſecundò circa §. prætereà, quòd veniẽtes ab inteſtato, poſſunt grauari p fideicõmiſſum: quia præſumitur, ꝙ ipſi habẽt hæreditatẽ ex tacita voluntate defuncti, qui potuiſſet eã eis auferre, & non fecit, vt l. conficiuntur. §. j. ff. de iure co dicil. Et põt iſtud fideicõmiſſum fieri nõ ſolũ ſub nomine proprio, ſed etiã ſub nomine appellatiuo, vt dicẽdo. Quiſꝗs mihi hęres erit, ille reſtituat toti hæreditatẽ vel partem illam rem tali, & per hoc intelligũtur hęredes nõ ſolùm tã nati, ſed etiã naſcituri, vt l. ſi quis.
5 ff. de iure codicillo. ¶Notandum † tertiò, quòd iſtud quod dicitur in tex. hîc, cũ aliòquin ſine teſtamẽto legata nõ valeãt, vt mihi apparet, ſub correctione, poteſt ſic exponi, ꝙ legata iſto modo poſſunt relinqui ſine teſtamẽto, & nullo alio modo, quia dicitur, nõ valeãt, quãuis glo. ſuper illo verbo, non valeant, dicat aliũ intellectũ, & etiã quidã doctores, dando talẽ expoſitionẽ, quod iſtud dicatur nõ iure Digeſtorũ ſeu inſtitutionũ, ſed iure antiquiſsimo. ¶Notã-
6 dũ † quartò, quòd aliquis poteſt onerari in tantũ, in quanto eſt honoratus, & nõ plus, vt infrà titulo proxi. §. hoc ſolùm. & C. cõmu. de leg. l. j. §. fi. Et ideò fideicõmiſſari' poteſt rogari, vt alteri reſtituat, & ſi ſit fideicõmiſſari' particularis, nõ detrahit Trebellianicã, vt d. l. j. ſecus ſi ſit vniuerſalis vt notatur in l. pe. §. fi. C. ad Trebel. in verb.
7 ipſo iure. ¶Notandũ † quintò, circa §. & quia prima, quòd licet in teſtamento requirãtur ſeptẽ teſtes vel plures, vt ſuprà de teſta. §. j. dictũ eſt, tamẽ in codicillis vel alia vltima voluntate, vt in legatis vel fideicõmiſsis, vel in donatiõe cauſa mortis, ſufficiũt quinq; teſtes, C. de codi. l. fi. & hoc iure ciuili. iure aũt canonico in omnib' iſtis ſufficiũt duo teſtes, vt notatur in c. cũ eſſes. extrà de teſta. Et ratio diuerſitatis eſt, quia ius canonicũ attendit legẽ euangelicã, ſecũdum quam, in ore duorũ vel triũ, ſtat omne teſtimoniũ, quia præſumit homines nõ velle mẽtiri: ſed ius ciuile attendit cupiditatẽ hominũ, ꝓpter quã multa falſa & fraudes cõmittũtur, & maximè in teſtamẽtis, vbi agitur de hęreditate, & ideò ſecundũ illud ius ciuile requirũtur plures teſtes, quia licet vnus vel duo vellent cõmittere falſitatẽ, præſumitur tamen ꝙ non omnes in tanto numero velint illud malũ facere, & ita notatur per Sali. in ſent:tia, in d. l. fi. C. de codicillis
8 ¶Notandũ † finaliter, quòd quãdo hęres negat fideicõmiſſum eſſe relictũ, tũc fideicõmiſſari' primo debet iurare de calũnia: quod quidẽ iuramentũ olim fiebat in quolibet caſu, & in quolibet capitulo, vt C. de iura. calũ. l. ij. hodie tñ ſufficit ſemel fieri, vt in Authen. de

his, qui.

his,qui ingrediũtur ad appel.§.si colla.v.Et tunc ipse fideicõmissarius defert hęredi iuramentũ,vt ipse scilicet iuret,ꝙ nihil audiuit à testatore de isto fideicõmisso:& si nõ velit iurare, cogit soluere. Et ita est hîc casus,vbi ꝗs cogitur iurare vel succũbere. ¶Opponitur
9 †primò sic,& videtur,ꝙ iste hæres non debet cõpelli ad iurandum; quia iuramentũ non datur inuito,vt C.de iureiurã.l.ii.Solutio. Illa lex verũ dicit regulariter,sed in isto casu est speciale,& ratio specialitatis est,ne depereat vltima volũtas testatoris,q̃ est multũ fauo
10 rabilis.¶Opponitur†secũdò, & videtur:quòd nõ bene dicitur hîc, ꝙ legata vel fideicõmissa sunt soluenda,quãuis relicta sunt in testamento minus solenni.per l.si veritas.C.de fideicõ.& l.non dubiũ. C.de testamentis,§.illud.Solutio.Illa lex loquitur quando hæres in principio cõfitetur legata vel fideicõmissa esse relicta,quia tũc nõ tenetur,si testamentũ sit minus solẽne,id est,deficiat in substantialibus testamẽti,quia tũc est nullum.Sed iste tex.loquitur,quando primò negauit aliquid esse relictũ,& posteà cõfitet.r vel vincitur probationib⁹:sed dicit tũc,quòd testamẽtum non fuit minus solẽne,& licet ex testamẽto tali non teneretur modò:tamen tenetur propter mendaciũ suũ,vt in Authen.de trien.& semis.§.studium.& §.illud
11 quoq;.colla.iij.¶Potest aut.†iste titulus cõprehendi quibusdã breuibus cõclusionibus:quarum prima,quòd tempore primi Augusti, fideicõmissa inceperũt solui ex necessitate,quia pri⁹ nõ soluebatur nisi ex honestate,vt in § j.Secunda conclusio est, ꝙ fideicõmissum est,quãdo hæres instituitur qui hæreditatẽ totã vel partẽ,purè, vel sub cõditione alteri restituere rogatur,§.in primis.Tertia est,quòd olim per senatusc õsul.Trebellia.rogatus restituere totã hæreditatẽ,nihil recipiebat,& omnes actiones ad fideicommissarium trans-
12 ferebantur,& posteà vtiles tantũ.§.restituta † Quarta est ꝙ ideò inuẽtum est senatusconsultũ Pegasianum:per quod rogatus detraxit quartã,sed onera mãserũt apud ipsum rogatum,nisi sibi prouideret p stipulationẽ de onerib⁹ diuidẽdis,§.& quia hęredes. Quinta cõclusio est,ergo quãdo quis rogatus fuit,nõ plus quàm dodrantẽ restituere,per senatusconsultum Trebellia. diuidebantur onera pro rata inter rogatũ & fideicõmissarium:sed quãdo rogatus fuit, plus quàm dodrantẽ,vel totam hæreditatẽ restituere, & volũtariè restituit,habebat quartã cũ adiutorio stipulationis,de oneribus di-
13 uidẽdis.§.ergo.Sexta est, † quòd quando rogatus nolebat adire hæreditat: & restituere,tũc cogebatur per Pegasianum.& non habebat lucrũ neque damnum,sed omnia onera transferebãtur ad fidei-
14 commissarium.§.sed si recuset.†Septima est,quod authoritate Iustiniani, detractio quartæ, & compulsio de hæreditatis aditione,

 fiunt

§. *Quantitas.*

1 *Ad Falcidiæ rationem ponendum, quantitas bonorum, testatoris, tempore mortis considerãda est. & nu 2*

3 *Decrementum contingens post mortem testatoris, & ante aditam hæreditatem, non nocet legatarijs, quo ad detractationem Falcidiæ.*

4 *Legata & fideicommissa, an sint æxequata.*

5 *Legatorum solutionem, quæ debeant præcedere, & deduci.*

6 *Testator si nihil reliquerit hæredi, vel minus legitima, quid agendum hæredi.*

7 *Falcidia à quibus legatis non detrahatur.*

1 Summatur sic: † Ad ponendum rationẽ Falcidię, cõsideranda est quantitas bonorũ testatoris tempore mortis suæ. Nam augmẽtum contingens post mortem & ante aditionẽ hæreditatis, nihil prodest legatarijs. Similiter decrementũ non prodest hęredi, qui tamen põt hæreditatẽ nõ adire. Et ideò ex pacto cum legatarijs põt aliquid acquirere, vt adeat hęreditatẽ. tunc ibi, cùm autẽ. Et ratio Falcidiæ sumenda est deductis omnibus oneribus & debet fieri abstractio à singulis legatis. & si legata excedant bona hæreditatis, tũc primò abstrahit̃ illud, in quo legata excedũt, & posteà à singulis quarta pars.
2 h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò circa vers. ex diuerso ꝙ iste textus loquitur de interitu rerum hæreditariarũ. Nam de interitu rerum legatarũ, cuius scilicet damno pereunt, dictũ est suprà de lega. in §. si res legata. Ex quo põt intelligi glo. hîc, quæ satis
3 obscurè loquitur. ¶Notandum † secundò, quòd sicut augmentũ cõtingens post mortẽ testatoris, ante aditam hęreditatẽ, non prodest legatarijs, quo ad detractationẽ Falcidiæ. v. g. Habens centũ in bonis legauit centũ, quibus post mortẽ ante aditam hęreditatẽ accesserunt xxv. nõ debet hęres legatarijs soluere, nisi lxxv. & ipse retinebit quinquaginta, quia quãtitas bonorũ consideratur tempore mortis testatoris. Sic etiam decrementũ post mortem contingens, & ante aditam hæreditatẽ non nocet legatarijs, quo ad detractationem Falcidiæ. Vt verbi gratia, habens centum, legauit lxxv. & post mortem eius illa centum diminuuntur vsq; ad lxxv. non põt hęres ab illis lxxv. p l. Falcidiam aliquid abstrahere. Sed quia potest hæreditatem non adire, & sic legatarij nihil haberent, ideò potest cõponere seu paciſci cum legatarijs, vt sibi aliquid dent, vel habere permittant pro aditione hæreditatis, & ita habet illud non ex lege Falci-
4 dia, sed ex pacto. ¶Et ex isto eliciuntur tria. † Primò, quòd legata & fideicõmissa non sunt omnino exæquata, quia fideicõmissarius saltẽ vniuersalis potest hęredẽ compellere, vt hæreditatẽ adeat, vt infrà tit. prox. §. sed si recuset. legatarius autẽ non potest eum compellere

pellere,vt hîc dicitur.Secundũ,ꝙ oportet legata solui ante aditio-
nẽ hæreditatis.Tertium ꝙ aditio hæredi.poteſt eſſe venalis. ¶No-
5 tandũ†tertiò,circa §.cũ autem,quòd in ponenda ratione falcidiæ,
primò deducendũ eſt æs alienũ,etiã quod teſtator debuit hæredi,
quanuis confuſione ſit factũ indebitũ,vt ff.eo.l.qui fundum fa.l.in
imponẽda.C.eo.& l.Papinianus.§.quarta.ff.de inofic.teſta. Et hoc
eſt verũ,niſi teſtator aliud expreſsè voluiſſet,vt ff.eod.l.ſi debitor
creditore.Ex quo patet ꝙ creditorib.ſoluendum eſt ante ſolutionẽ
legatorum,etiam deducendæ ſunt impenſæ funeris,etiam pretiũ
monumenti ſaltem neceſſarij,non autẽ voluntarij,vt ff. eo.l.j.§.fi.
Et debẽt impẽſæ funerales fieri & cõputari ſecundũ qualitatẽ per-
ſonę,& quãtitatẽ patrimonij ipſius defuncti,vt l.at ſi quis.§.equum.
ff.de reli.& ſumpti fun.Debet etiã deduci pretium ſeruorũ, vt hîc
dicitur,quod poteſt exponi dupliciter.Primò,quia mos erat antiqui
tus,ꝙ quãdo teſtator nõ habebat ſeruos,tunc emebantur vnus vel
plures,qui propter honorẽ antecederẽt funus pileati,quo facto ſta-
tim erãt manumiſſi.Et huiuſmodi pretiũ quod dabatur ꝓ ſeruis,
deducendũ in ratione l.Falcidiæ.Facit ad hoc C.de lati.liber.tollẽ.
l.vnica.§ ſed & q domini.Secũdo,poteſt exponi,vt ſi teſtator lega-
uit alicui quinquaginta aureos,vt emeret ſeruos alienos,& illos mã
numitteret,ab iſto legato nõ detrahebatur Falcidia,niſi legatarius
emiſſet iſtos ſeruos ꝓ triginta,quia tũc de viginti ſuperfluis detra
hebatur Falcidia.vel dabatur ſibi legatũ,vt manumitteret ſeruum
propriũ,& nulla Falcidia detrahatur,vt ff.de fideicõmiſſa.libe.l.de
cẽ.Sed primus intellectus melius facit ad propoſitum,quia iſte tex.
loquitur in eo,quod hæres debet deducere à patrimonio,vt quartã
ſuã ſaluã habeat.Sed ſecundus intellectus loquitur in eo,quod hæ-
6 res nõ abſtrahit à legatis.¶Notãdũ † quartò,ꝙ ſi teſtator relinqui-
quit hæredi,tunc hæres debet abſtrahere à ſingulis legatis quartã
partẽ.Sed ſi aliquid reliquit ſibi teſtator,tũc debet abſtrahere à ſin-
gulis legatis ꝓportionabiliter,vſq; ad ſupplemẽtũ quartę partis to
tius hęreditatis,ſ.quintã,ſextã,milleſimã,& ſic cõſequenter. Verbi
gratia:Si habẽs quadrĩgẽtos aureos,legauit quadrĩgẽtos, abſtrahet
hęres à quolibet legatario quartã partẽ.Sed ſi legauerit trecẽtos,&
quinquaginta,abſtrahet à quolibet octauã partẽ.vt hîc & ff. eo.l.in
quãtitate.§.fi.Sed ſi teſtator legauit vltra quãtitatẽ patrimonij ſui,
tũc vltima legata nõ ſunt omnino reſecãda,ſed à ſingulis legatis pri
mò abſtrahitur quota,ſecũdũ proportionẽ quãtitatis excedẽtis pa-
trimoniũ.Verbi gratia:Si dictus teſtator ſcilicet habẽs quadringẽ-
tos,legauit quingẽtos,tũc primò à ſingulis legatis abſtrahitur quin
ta pars,& poſt hoc adhuc quarta pars. Et ſic iſtud verbum detra-
hi,

hi, positū hîc circa finē textus, capitur impropriè & propriè simul. Nam respectu excedētis, capitur impropriè: quia ab eo, quod nō est, nihil detrahitur: sed respectu eius, quod in bonis est, capit͛ propriè. Sic ff. de offic. proconf. l. ij. ¶Notandū † finaliter, quo ad totū istum
7 titulum, ꝙ multa sunt legata, à quibus non detrahitur Falcidia. Primò, si filio legata sit legitima naturæ debita, vt C. de inoffi. testam. l. scimus. Secundò, si vxori legatū sit instrumentū dotis, vt C. eo. l. prædiorū. Tertiò, si vxori legata sit dos, vt l. si vsusfructus. §. dos. ff. eo. Quartò, à legatis in testamēto militis iure militari facto, vt C. eo. l. in testamēto. Quintò, à legatis ad pias causas, vt in Authē. similiter. C. eo. Et hoc est verū, si sint legata ꝓ anima, aliâs secus, vt pro refectione pontiū, vt l. imponenda. C. eo. Sextò, si testator prohibuit abstrahi Falcidiam. Quæ quidē prohibitio potest fieri quibuscunq; verbis ad hoc aptis, vt not. Pau. de Cast. in d. Authen. similiter. facit l. si debitor creditore. ff. eo. Septimò, nō abstrahit͛ Falcidia propter crimen, vt si testator instituit hæredē, & rogauit eum, vt hæreditatem restitueret filio suo spurio, & posteà legauit multa, scilicet vltra dodrantē, non potest iste hæres abstrahere Falcidiā, vt l. etiam si tacitam. C. eo. Octauò, non pōt abstrahi Falcidia à re, quā testator prohibuit alienari extra familiā suam, vt in Authen. sed in ea re. C. eo. Nonò, si legauit pretia ad emendū seruos, & ad manumittendū eos. ff. de inof. testa. l. Papinianus. §. sed an & libertas. Decimò, si hęres sponte legatū soluit, vel etiam si promisit se integraliter soluturum, Authē. sed cùm testator. C. eo. §. item si hæres. Vndecimò, si hæres non fecit inuentariū, vt d. Authent. sed cùm testator. §. quo non obseruato. nec etiam debitū suum, vt l. imponenda. C. eo. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd quantitas patrimonij non debet attendi tempore mortis, sed tempore aditionis hæreditatis, per §. si peculiū. suprà de legatis. Solutio. Iste §. non facit ad propositum, quanuis glos. hîc in princ. §. quantitas. inducat eum pro contrario, quia ille §. loquitur de augmento peculij legati, quod pertinet ad legatariū, vsq; ad aditionē hæreditatis, si sit legatū seruo. Sed iste textus loquit͛ tur de quantitate patrimonij, ad ponendum rationem Falcidiæ.

DE FIDEICOMMISSARIIS HAEREDITATIBVS. TIT. XXIII.

1 *Fideicommissum, est triplex.*

Continuatur sic: Promisit d. Iustinianus, suprà de legatis. in §. legatum. versi. sed ne in primis, se tractaturū se partim de legatis & de fideicōmissis. Cùm igitur iam de legatis qualiter scilicet fiant, & qualiter adimuntur per testatorem, & etiam

etiã per l. Falcidiam, dictum sit, consequens est, vt iam de fideicom missis dicatur. Et primò de fideicõmissariis hęreditatib⁹, de quib⁹ in hoc titulo, et deinde de singulis rebus per fideicõmissum relictis,
1 vt in titulo proximè sequenti dicẽdũ est. ¶ Notãdũ† circa rubricã, ꝙ triplex est fideicõmissum, scilicet singulare, generale & vniuersa le. Singulare est, quãdo testator rogat hæredẽ, vt aliquam rem singularẽ alteri restituat. Et istud fideicõmissum omnino exæquatur legato, & ab isto, si op⁹ est, abstrahitur Falcidia, sicut à legato, & nõ Trebellianica. Nec talis fideicõmissari⁹ cõpellit hęredẽ adire hęre ditatẽ. Sed fideicõmissum generale est, quando testator rogat hęre dẽ generaliter aliquas res alteri restituere, vt sic dicendo: Titi insti tuo te hæredẽ, & rogo te, vt omnes equos meos restituas Caio, vt in l. omne. C. cõmu. de legat. & istud fideicõmissum similiter exequat᷑ legato, vt dictũ est de fideicõmisso singulari. Sed fideicõmissum vni uersale est, quando testator rogat hæredem, totam hæreditatẽ, vel partem hęreditatis sub nomine quotę alteri restituere. Et in isto fideicommisso locum habent, quæ infrà dicentur. Et licet glo. hîc in prin. primi §. pro eodem repetat fideicommissum generale & vniuersale, hoc potest intelligi verum, si generale capiatur impropriè, aliâs autẽ non est verum, sed est inter hæc magna differentia.

§. *Nunc transeamus.*

1 *Prætor fideicommissarius.*
2 *Fideicommissorum forma.*
3 *Fideicommissorum natura, quæ olim: & quæ hodie.*
4 *Hæres compellitur hæreditatem adire per fideicommissarium, & fideicommissum restituere, tribus casibus concurrentibus.*
5 *Fideicommissum an valeat, sine institutione hæredis.*
6 *Fideicommissum an possit relinqui ex certo die.*
7 *Hæres semel, an semper manet hæres.*
8 *Fideicommissarius habetur interdum loco hæredis, interdum loco legatarij.*
9 *Actiones prætoriæ, an transeant ad fideicommissarium.*

1 Licet† olim tẽpore primi Augusti, fideicõmissa nõ restituebãtur nisi ex honestate, posteà tamen creatus est prætor, dictus fideicõmissarius, cuius iurisdictione hæredes cõpellebãtur fideicõmissa re
2 stituere. tũc ibi, in primis. Et† fideicõmissa fiunt hoc modo, vt scilicet primò hæres instituatur, cui cõmittatur vt hæreditatẽ in toto, seu in parte alteri restituat, & hoc põt fieri purè, vel sub cõditione, vel ex certo die. tunc ibi, restituta. Et iste sic institutus, etiã post restitutam hæreditatẽ manet hęres. Sed ille, qui recipit, aliquãdo loco hæredis, & aliquãdo loco legatarij habitus est. Et ideò secundũ se-
natus

natusconsultũ Trebellianũ dabantur ei, scilicet qui recipit hęredi tatem, & in eũ omnes actiones, quę iure ciuili competebant hęredi & in hęredẽ. Sed post senatuscõ. Trebellia. iure prætorio dabantur ei. quasi hęredi, & in eũ quasi in hæredẽ solùm actiones vtiles, quæ hęredi & in hęredẽ cõpetebãt. Hoc dicit, & patet intellectus tex-
3 tus. ¶Notandũ† primò circa §. nũc transeamus, ꝙ olim fideicommissa habebãt aliam naturã, quàm nunc habeãt. Sed quia nihil antiquitatis ignorandũ est, vt suprà de testa. §. j. ideò tractatur hic de natura fideicommissorũ, quã olim habebant. Sicut tamen tunc relinquebãtur fideicõmissa illis, qui ex testamẽto non poterãt capere hęreditatẽ vel legata, sic nunc non possunt relinqui fideicõmissa vt spuriis, vt ff. de iure fisc. l. nõ intelligitur. §. j. & ij. & iij. & C. de naturali. libe. l. j. & l. etiam. C. ad leg. Falcidiam. Et ideò sicut tunc hæres non cogebatur fideicõmissum restituere, sic etiã nunc non cogitur, si talibus fideicõmissum relinquatur. Et tales sunt, qui ex testamẽto capere non possunt, de quibus dictũ est suprà de lega. in § legari. in vltimo notabili. Et licet glos. dicat hic in verbo, nullo, ꝙ licet isto iure antiquo fideicõmissarius non habebat actionẽ, potuit tamen petere fideicõmissum ꝑ officiũ iudicis, & allegat. l. pecunię verbũ. §. actiones. ff. de verb. significationi. hoc tamen non placet quibusdã Docto. quia dicitur hic in tex. quòd tantum ex pudore restitue-
4 bantur fideicõmissa. ¶Notandũ† secũdò, quòd hæres hodie compellitur hæreditatẽ adire per fideicõmissarium, & fideicommissum restituere, tribꝰ cõcurrẽtibus. Primò, quod fideicõmissarius caueat hæredi de restituendo damno dato, si aliquid incurrat ex aditione hæreditatis, vt l. quia poterat. ff. eo. Secundò, ꝙ fideicommissarius sit capax fideicõmissi, vt hic in glo. super verbo, quibus. Tertiò, quod hæres sit rogatus restituere totã hæreditatẽ, vel partem eius, & non
5 res singulares, vt infrà eo. §. si vero. ¶Notandũ† tertiò circa §. in primis, ꝙ ad sciendum an fideicommissum valeat sine institutione hæredis, sic distinguendũ est, quia aut cõstat, quod testator voluit facere testamentũ, & tunc nõ valet fideicõmissum sine institutione hæredis, vt hic & l. j. ff. de codicil. Aut constat quod voluit facere codicillos vel fideicõmissum relinquere ab intestato, & tunc bene valet fideicõmissum sine hæredis institutione, vt infrà eo, §. prætereà. Aut est dubiũ, & tũc si fecit mentionẽ de hęrede, præsumitur quòd voluit testamentũ facere. Et ideò non valet fideicõmissum sine hæredis institutione, vt C de testa. l. non codicillũ. nisi testator tunc expresserit, quòd nõ voluit facere testamentum, vt l. fi. C. de codicillis. aut aliàs cõstaret de sua voluntate, vt l. Scæuola. ff. ad Trebellianũ.
6 ¶Notandum† quartò, quòd licet hæres non potest institui ex certo die,

die,vt suprà de hæredi instit.§.hæres.fideicommissum tamen potest relinqui ex certo die,vt hic.Et ratio diuersitatis est, qa si heres institueretur ex certo die,tūc testator decederet ptim testat⁹& partim intestatus,cōtra l.ius nostrū.ff.de reg.iuris.sed hoc non contingit ex eo,quòd fideicōmissum relinquitur ex certo die.¶Notādum
7 † quintò circa §.restituta,ꝙ ille qui est semel heres, semper manet heres.Ex quo elicitur,quòd illud,quod semel est, semper erit, ff.de minori.l.& si fine.§.sed quòd Papinianus. Et hoc est verum in incōmutabilibus,aliâs nō.quia sunt in perpetuo motu,vt in Authēt. de non alienan.§.vt autē.collatio.ij.Et quod hîc dicitur,quòd semper manet heres,potest intelligi quo ad actiones dictas,quę sunt infixę ossib⁹suis,vt l.quis ergo casus.ff.de peculio.non autē,quo ad actio-
8 nes vtiles,vt hîc in vers.post quod.¶Notandū finaliter, † quòd fideicōmissarius interdum habetur loco heredis,& hoc secundū senatusconsul.Trebellianū:interdum loco legatarij, & hoc secundū senatusconsul.Pegasianum,per quod datur heredi quarta,vt posteà dicetur.Et actiones vtiles & ciuiles transeunt in fideicommissāriū, non solùm iure ciuili,sed etiā iure pretorio,vt C.commu.de leg.l.ij.& actiones pretorię,vt ff.de actio.& oblig. l.in honorariis.& l.j.§.quāuis.ff.eo.¶Opponitur primò sic contra prędicta, & videtur, quòd olim ex senatuscon.Trebelliano, non omnes actiones cōpetentes heredi,& in heredem dabātur fideicōmissario,& in eum, vt hîc dicitur in §.restituta per §.ergo infrà eo.Solutio.Iste textus loquitur, quando restituebatur tota hereditas. Sed §. ergo loquitur, quando pars hereditatis remansit apud hæredem rogatum resti-
9 tuere.¶Opponitur†secūdò,& videtur ad idem,quòd actiones pretorię non dabantur fideicommissārio,per §.pœnales.infrà de actionibus.Solutio.Duplices sunt actiones pretorię.Nam quędam sunt persecutorię,de quibus intelligitur,quod dictum est in vltimo notabili,s.quòd transeunt ad fideicommissarium & quędam sunt pœnales,de quibus intelligitur §.in oppositum allegatus.

§. *Sed quia hæres.*

1 *Senatusconsulti Pegasiani vsus.& nu.2.*
3 *Quarta est multiplex.*
4 *Hæres si fuerit rogatus restituere non plus,quàm dodrantem, tunc onera sine stipulatione diuidebantur inter hæredem & fideicommissarium pro rata parte.Secus,si plus.*
5 *Stipulatio inter emptorem & venditorem hæreditatis, qualis.*
6 *Onera qualiter spectent ad legatarium.disting.*
7 *Hæres rogatus restituere hæreditatem,potest recusare aditionem hæreditatis.*

Index

8 *Iudex an poßit recusari vt suspectus.*
9 *Senatusconsulta Trebel. & Pegasianum, quando habeant locum.*

1 Quia tamē†per senatusconsultū Trebellianū rogatus restituere, nihil retinebat, propter quod sępe recusabat adire hęreditatē, & ita extinguebātur fideicōmissa, ideò posteà inuētū est senatuscōsultū Pegasianū, p quod rogatus, pertinebat quartā partē, & onera hæreditaria māserūt apud ipsum rogatū, nisi stipularetur à fideicōmissario, ꝙ pro rata sua onera supportaret. tūc ibi, ergo. Et ergo quādo do rogatus non restituebat vltra dodrantē, tūc ex senatusconsulto Trebelliano diuidebantur onera pro rata inter hæredē rogatū, & fideicōmissariū: sed quādo restituebat rogatus plus, quàm dodrātē, & voluntariè adibat hæreditatē, tunc ex senatuscōsulto Pegasiano omnia onera manserūt apud ipsum hęredē rogatū, nisi prouidisset sibi p stipulationē. tunc ibi, sed si recuses. Sed si coactus adiuit hęreditatē, vt restitueret, tunc ex eodem senatuscōsulto Pegasiano sine stipulatione omnia onera transibant ad fideicōmissarium, & in hoc casu cōcurrebat vtrunq; senatuscōsultū. Hoc dicit. ¶Notandū pri-
2 mò†circa §. sed quia. ꝙ sicut per l. Falcidiā detrahitur quartā à legatis, sic ordinatū fuit olim, vt detraheretur quarta à fideicōmissis per senatuscōsultū Pegasianum, quę detractio hodie fit per senatusconsultū Trebellianum, vt dicetur infrà eo. in. §. sed quia stipulatio
3 nes. Ex†quo aduertendū est, ꝙ multiplex est quarta. Nam quædam est, quæ debetur ascēdentibꝰ & descēdentibꝰ, & quibusdā collateralibus, quę vocat legitima, & interdū vocatur debitum bonorū subsidiū, vt C. de inof. don. l. si totas. & de ista quarta, & quomodo hodie est aucta ad triētē vel ad semissē, dixi suprà, de exhære. libe. circa primū §. in primo notab. Alia est quarta Falcidię, de qua dictū est suprà in ti. proxi. Tertia est Trebellianica, quæ fuit introducta p senatuscon. Pegasianum, sed hodie attributa est senatuscon. Trebelliano, vt infrà eo. §. & qa stipulationes. Est & alia quarta, quæ debetur filio arrogato, de qua etiā dictū est suprà de adoptio. in §. cùm autē. Est etiā quarta, de qua habetur in Authē. vt liceat ma. vel a ... § qa verò. in duplici casu. Primus est, si quis duxit mulierē in domū suā, & dixit eam esse suam vxorē, postquā autem cognouerat eam, expellebat ipsam, ille tenetur dare ipsi mulieri quartā partē bonorum. Secundus casus, quando vir diues moritur antē vxorem suam quę inops est & indotata, tūc talis mulier debet habere quartā partem bonorum. Authē. prętereà. C. vnde vir & vxor. ¶ Notandum
4 † secundò, ꝙ ex senatusconsul. Trebelliano, quando scilicet hæres rogatus fuit non plus, q̃ dodrantē restituere, tunc onera sine stipulatione diuidebantur inter hæredē & fideicommissarium pro rata

parte

parte.Sed quãdo rogatus erat plus restituere,quàm dodrantẽ, tunc ex senat⁹cõsulto Pegasiano necessariæ erãt stipulationes, vt fideicõmissarius pro parte sua onera sua supportaret.Et interdũ fiebant stipulationes tales,quales inter venditorẽ & emptorẽ hereditatis solent fieri, & hoc præcipuè, quãdo rogatus erat totã hæreditatẽ re-
5 stituere. † Stipulatio autem inter emptorẽ & venditorẽ hæreditatis,talis est, vt venditor promittat emptori restituere , quicquid ad eum ex hæreditate peruenerit, & emptor promittat admittere omnia onera hæreditatis,vt ff.de pecu.l.si creditor,& ff.mãda.l.hæredẽ.§.fin. vbi dicitur, ꝙ in emptorẽ hæreditatis non transeunt actiones,
6 nisi quæ tunc temporis cõpetebant.¶Notandum † tertiò,quòd ad sciendũ,qualiter hodie onera spectant ad legatariũ,sic distinguendũ est:Quia aut legata est pars hereditatis sub nomine quotę,& tũc aut testator dixit, lego partẽ hæreditatis, & tunc onera spectant ad legatariũ pro parte sua, & ita intelligitur l.cùm filius.§.j.ff.de lega.ij.Aut dixit,lego bona mea,vel partem bonorũ meorũ, & tunc legatarius non præcise supportat onera,sed heres deducit tantũ,quantum est æs alienum, vt l.ij.§.si autẽ.ff.de lega.ij.Sed si legata sit res singularis, tunc legatarius nõ supportat aliqua onera. Et hoc verũ est,si hæres de residuo possit debita soluere, & fecit inuentariũ, vt notatur in l.fin.C.de iure deliber.§.& si præfatã. in verbo Falcidiæ.
7 ¶Notandũ † quartò circa §.sed si recuset.ꝙ hæres rogatus restituere hæreditatem, potest recusare aditionem hæreditatis, quia habet eam suspectã,& nõ oportet,quòd explicet causam suspicionis,quia variæ sunt voluntates hominũ.Nam aliqui non volunt subire negotia aliena,aliqui timent vexationes, aliqui æs alienũ.Et ꝙ non oporteat explicare causam, dicitur in l.quia poterat.ff.ad Trebellianũ.
8 † Sic etiam potest iudex recusari, tanquàm suspectus sine explicatione causæ,& hoc est verum iure ciuili,vt notatur in l.apertissimi. in verbo,recusare.C.de iudicijs. De iure tamen canonico,si recusetur iudex ordinarius,vel delegatus suspectus,oportet explicare causam, & tunc eliguntur arbitri,qui cognoscũt de causa suspicionis, & nõ de causa principali,vt in c.suspicionis.extrà de offi.iud.deleg. & in c.secundò requiris. & in c.cùm speciali.extrà de appel.& causa suspicionis ante omnia debet proponi, quia si proponerẽtur prius aliquæ exceptiones,tunc proponẽs videretur in iudicẽ cõsentire,vt
9 not.per Bart.in l.quidã consulebant ff.de re iudic. ¶Notandũ † finaliter,ꝙ quando hæres rogatus cogebatur adire hæreditatẽ, & restituere,tunc concurrebant ambo senatusconsulta,scilicet Trebellianum & Pegasianum. Nam ex Trebelliano nihil habebat hæres rogatus restituere,& ex Pegasiano cogebatur adire & restituere.

C §.Sed

§. Sed quia stipulationes.

1 *Summarium huius §.*
2 *Senatusconsultum* Pegasianum,*ad quid reiectum.*
3 *Trebellianica dicitur hodie,qua prius Pegasianica.*
4 *Hæres si soluat integrè legata,per errorem facti,& non iuris,repetit ex fideicommissis.*
5 *Hæres rogatus restituere, potest ante restitutionem creditoribus & legatarijs petentibus soluere, & tantum de hæreditate retinere, quantum de suo expendit.*
6 *Restitutio,fieri potest re & verbo.*
7 *Fideicommissarius duobus casibus est dominus,ante restitutionem.*
8 *Fideicommissarius an & quo casu debeat cauere hæredi de indemnitate.*
9 *Fideicommissarius potest compellere hæredem institutum in parte hæreditatis, vt adeat & restituat.*
10 *Ius idem an sit de toto ad totum,quod de parte ad partem.*

1 Summatur sic: † Reiecto senatuscõsulto Pegasiano, hodie hæres rogatus restituere plus, quàm dodrantẽ hæreditatis,retinet quartã, vel supplementũ eius,vel repetit eã, si totũ fideicõmissũ soluerit, actionibus pro rata parte diuisis inter hæredẽ & fideicõmissariũ. Et si voluntariè restitui totã hæreditatẽ,nõ volens habere quartã,tunc omnes actiones transeũt ad fideicõmissariũ,& cõtra eũ. Et si hæres noluerit hæreditatẽ adire, cogitur eã adire & restituere,& tunc nõ habet lucrũ neq; damnũ, & istud totũ fit ex senatuscõsulto Trebelliano: tũc ibi, nihil interest. Et quod dictũ est de hærede instituto in asse,rogato totã hęreditatẽ vel partẽ eius restituere,idẽ dicendũ est, de hærede instituto in parte hæreditatis,& rogato totã illam partẽ, vel partẽ illius partis, in qua institutus est,restituere. h. d. & patet
2 intellectus tex. ¶Notandũ † primò,ꝙ dominus Iustinianus reiecit senatuscõsul. Pegasianũ propter duo. Primò,quia stipulationes quę ex eo fiebãt,fuerũt captiosæ in quibusdã casibus,vt hîc dicitur,scilicet propter solennitatẽ verborũ in eis obseruandã,etiam quando fideicõmissarius nõ fuit soluẽdo,fuerũt stipulationes illæ inutiles: vel põt etiã dici, ꝙ istæ stipulationes fuerũt captiosæ, quia interdũ fiebant stipulationes,sicut inter hæredẽ & partialẽ legatariũ, & interdũ sicut inter vẽditorẽ & emptorẽ hæreditatis, vt suprà eo.in §.ergo.& ista faciebãt hęredi magnã difficultatẽ. Secũdò,quia difficultas proueniẽs ex multiplicitate est in legibus vitãda, & simplicitas est amplexãda,ad qđ iste text. sæpè alleg.sic infrà de legi. agna.succesf.& nos verò. & p simplicitatẽ intelligitur hîc rectitudo hominis ad procedendũ bona fide, & non fatuitas,vt in l.seruus. ff.qđ vi aut clàm.

clā.Sic etiāveritas est amica legib⁹,vt ç.veritatis.extrà de iureiurā· & dolositas seu falsitas est inimica legib⁹,vt ff.de dol.l.j.nisi esset bo n⁹ dol⁹,vt notatur i d.l.j. Et ex isto tex.elicitur, ꝙ allegationes sunt in sentētia repetēdę,quia Iustinian⁹ hîc dicit causam,quare reiicitur senatusconsultū Pegasianū,facit l.ij.C.de senten.ex pericu.recitan.
3 ¶Notādū†secūdò,quòd hæres rogatus restituere plus, quàm dodrā tē hęreditatis,hodie retinet quarta ex senatuscōsulto Trebelliano, & ideò nūcvocatur Trebellianica,quę prius dicebatur Pegasianica, & sicut Falcidia retinetur deducto onere hęreditatis,vt suprà ti.ꝓxi §.fi.sięetiā Trebellianica,vt l.& sine scriptura.C.ad Treb.& retine tur ista quarta,etiā cōtra volūtatē testatoris,vt C.ad l.Falcid.l. si vt allegas.& hoc iure isto & iure Codicis,nō autē sic iure Authenticorū,vt in Auth.de hęre.& falci.§.si verò expressi.colla.j & sic etiā te net Bar.in l.Marcellus.ff.ad Trebel. vbi etiā vult,quòd hæres retinet istā quartā,licet nō fecerit inuētariū,& hoc dicit in d.l.Marcell⁹. in §.quod autē.Et licet Ioā.And.in c.si pater.dę testa.in vj. videatur velle,quòd ista quarta Trebellianica etiā detrahitur ex fideicōmisso ad pias causas,Bar.tamē in d.l.Marcellus.dicit cōtrariū, quia in qui buscūq; cessat Falcidia,etiā cessat Trebellianica,& ad hoc allegatur
4 d.l.Marcellus.¶Notādū†tertiò,quòd,sicut hęres soluēs integrè lega ta per errorē facti,& nō iuris,si sint vltra dodrātē, repetit ea vsq; ad quartā suā:sic etiā fit repetitio ex fideicōmissis, vt C.ad l.Falci.l.error.& hoc vult hîc tex.quādo dicit,vel repetere solutū.¶Notādum
5 quartò,†ꝙ hæres rogatus restituere,potest ante restitutionē creditorib⁹ & legatariis petētibus soluere,& tātū de hæreditate retinere, quātū soluit,si scilicet soluit de suo:& si tamē totā hęreditatē rogat⁹ est restituere,pro quarta parte sua nihil tenetur creditorib⁹ vel legatariis.si tamē institutus sit in aliqua quota hęreditatis,tūc tenetur ꝓ quota sua creditoribus & legatariis,nisi quo ad illud,ꝙ habet supra quartā,vt notatur in l.j.§.fi.ff.eodē tit.ad senatuscōsul.Trebel.¶No
6 tandū†quintò,quòd restitutio potest fieri re & verbo. Re hoc modo,scilicet,si permittat hęres fideicōmissariū possidere,& tenere hę reditatē,vel res hęreditarias,eo aīo,vt sint sibi restitutę.Verbo sic,vt si dicat hęres,Sū cōtētus,ꝙ habeatis talē hæreditatē, vel tales res, licet corporaliter nō tradā vobis.Et post restitutionē est fideicōmissarius dñs,& nō antè.ff.ad Treb.l.facta.qa ante restitutionē hæres omnia facit,etiā manumittit seruos,ꝙ nō faceret,si alius esset dñs,vt
7 l.Marcellus.§.res.ff.ad Treb.†In duobus tamē casib⁹ fideicōmissarius est dñs ante restitutionē:Prim⁹,si hęres sit absens:Secūdus,si testator decedit sine hęrede.l.sancimus.C.ad Treb.§.cùm autē.¶No
8 tandum†sextò,ꝙ quando hęres rogatus cogitur adire hęreditatē &

restituere, tūc fideicōmissarius debet ei cauere de indénitate, nō solùm in pręsenti, sed etiā in futurū, vt ff. eo. l. cùm hęreditas. licet etiā hæres de futuro habeat exceptionē, vt ff. eo. l. j. §. quáquàm. & petitur ista cautio per officiū iudicis, si fideicōmissari⁹ vniuersalis cōpellat hęredē adire & restituere: nō autē, si sit fideicōmissarius singularis, vt ff. eodē. l. nā quod. §. non omnis. Idem est, si procurator ipsius fideicōmissarij cōpellat hæredem, & non sufficit cauere de rato. Ex quo patet, quòd licet hæreditas nō potest adiri per procuratorē, vt l. per procuratorē. ff. de acquirē. hæred. fideicōmissum tamē potest peti per procuratorē, vt est mirabilis casus in l. cùm mulier. §. ex asse. ff. de iure dotiū.
9 ¶Notandū† finaliter circa §. nihil. quòd fideicōmissarius potest compellere hęredē institutum in parte hæreditatis, vt adeat & restituat, sicut institutū in tota hæręditate: sed in hoc casu debet iste fideicōmissarius recipere totā hęreditatē, ex quo hęres eam non vult habere, quia timet onera. Sic etiam si sunt duo fideicōmissarij, & vnus vult cōpellere hæredem, & alius nō vult, tunc cōpellēs similiter debet recipere totā hæreditatem, vt l. cogi. §. si quis hæres. ff. ad Trebellia. Et ex isto patet, quòd idē est de parte quo ad partē: sicut de toto, quo ad totum, facit l. quæ de tota. ff. de rei vendica. & l. si seruus. ff. de acquir. hęred. & l. qui scit. in prin. ff. de vsufru. ¶Opponitur primò contra prędicta, & videtur, quòd fideicōmissarius ante restitutionē factā, sit dominus fideicōmissi, per l. fin. §. fina. C. cōmu. de lega. vbi dicitur, quòd datur sibi rei vēdicatio, quę solùm datur domino. Solutio. Illa lex loquitur de fideicōmissis post restitutionē: vel potest dici, quòd loquitur de rebus alienatis, ad quas datur fideicōmissario vtilis rei vēdicatio ante restitutionē, & hoc est
10 speciale. ¶Opponitur† secundò, & videtur, quòd nō sit idē de toto ad totum, sicut de parte ad partē per l. ex mille, ff. de euictio. Solutio. Istud intelligitur. quando vtrinq; est eadē ratio, & sic nō est in illa l. ex mille. quia euicta vna parte, potest alteri accrescere, quod non est euicto toto, quia nihil remanet cui posset accrescere.

§. *Si quis vna.*

1 *Summarium huius §.*
2 *Hæres potest institui in re principali, seu certa, vel incerta quantitate. Et tunc habetur loco legatarij. Limit.*
3 *Trebellianica, vbi, & quomodo possit deduci.*
4 *Venientes ab intestato, an possint grauari per fideicommissum.*
5 *Legata, possunt relinqui sine testamento, & nullo alio modo.*
6 *Onerari non potest quis in plus, quàm sit honoratus.*
7 *Testes quot requirantur in codicillis, vel alia vltima voluntate.*

Fideicom

8 *Fideicommissarius, quid agere debeat, si hæres negat fideicommissum esse relictum.*
9 *Iuramentum, quò casu detur inuito.*
10 *Fideicommissa & legata, an sint soluenda, etiam testamento minus solenni.*
11 *Legata, quando cœperint solui ex necessitate.*
12 *Pegasianum Senatusconsultum, ad quid inuentum. Et nume. 13. Et à quo* *cursue sublatum. numē. 14.*

1 Hæres† institutus: cui relinquitur certa res vel quãtitas: licet cõtineat maiorẽ partem hæreditatis, rogatus restituere reliquã partem hæreditatis, habebit illam rem vel quantitatẽ sine aliquo onere hæreditario, sed omnia onera: vt actiones creditorum, transferuntur ad fideicommissarium: sed si sibi relinquatur pars hæreditatis per modum quotæ, tunc tenetur ad onera hæreditaria pro rata suæ partis. tunc ibi, præterea. Et potest fideicommissum relinqui ab intestato, & sicut aliquis potest rogare institutum, vt alteri restituat in toto, vel in parte, illud in quo institutus est, ita potest rogare fideicommissarium, id est, illum, cui restituitur, vt ille vlterius similiter alteri restituat. tunc ibi: & quia prima. Et si fideicõmissum relictũ sit, non in scriptura, vel corã paucioribus testibus, quàm quinque, & hæres negat fideicõmissum relictum esse, tunc fideicõmissarius potest deferre hæredi iuramentum, sed ipse fideicõmissarius primò debet iurare de calũniã, & tũc hæres debet iurare, quòd nihil audiuit à testatore de isto fideicõm:sso, & si non velit iurare, cogitur soluere: nec prodest sibi, ꝙ cõfugiat ad subtilitatẽ iuris, & dicat testamentũ non fuisse solenne, & ideò nõ deberet solui. Hoc dicit.

2 ¶Notandum† primò circa §. si quis vna. quòd aliquis potest institui hæres in re particulari seu certa, vel in certa quãtitate, & tũc ille habetur loco legatarij, vt C. de hæred. institu. l. quotiens. quod verum est, si sit alius cohæres, cui scilicet hæreditas pertinet: nã si non esset alius cohæres, tunc institutus in re certa esset hæres vniuersalis, vt ff. de hæredi. institu. l. j. §. fi. Et Trebellianica etiam habet locum in isto hęrede particulari, vt l. si legatus. §. multum interest. ff. eodem. Et ideò si ista res certa sit minor, quàm quarta, tunc potest petere vel retinere vsque ad supplementum, vt ff eodem. l. j. §. si hæres ex præcepto. & iste non tenetur ad onera, nisi quando pars fideicommissarij ad illa sustinenda non est sufficiens: nam tunc ex æquitate tenetur ad subsidium, vt suprà eodem. circa §. & quia stipulationes. tactum est in quarto notabili. Et si iste cogatur hęreditatẽ adire & restituere, tunc perdet illam rem, quę sibi relicta est, vt. l. ita tamẽ.
3 §. si perceptis. ff. eodem. Et† ex isto patet: quòd Trebellanica potest deduci in re aliqua certa ex iudicio testatoris: hoc etiam potest

fieri ex volũtate fideicõmissarij,vel etiã ꝑ declarationẽ iudicis assignãtis vnã rem ꝓ cõmodiori diuisione,vel etiã si in aliis rebus non possẽt cõmodè diuisio fieri,qa scilicet sunt incorporales,vt notatur
4 in l.filiũ.C.fami.erc.¶Notãdum† secundò circa §.præterea, quòd venientes ab intestato,possunt grauari ꝑ fideicõmissum:quia præsumitur,ꝙ ipsi habẽt hæreditatẽ ex tacita voluntate defuncti,qui potuisset eã eis auferre,& non fecit,vt l.conficiuntur.§.j.ff.de iure codicil.Et põt istud fideicõmissum fieri nõ solũ sub nomine proprio, sed etiã sub nomine appellatiuo,vt dicẽdo.Quisq́s mihi hęres erit, ille restituat toti hæreditatẽ vel partem illam rem tali; & per hoc intelligũtur hęredes nõ solùm tã nati,sed etiã nascituri,vt l. si quis.
5 ff.de iure codicillo.¶Notandum † tertiò,quòd istud quod dicitur in tex.hîc,cũ aliòquin sine testamẽto legata nõ valeãt,vt mihi apparet,sub correctione, potest sic exponi,ꝙ legata isto modo possunt relinqui sine testamẽto,& nullo alio modo,quia dicitur,nõ valeãt,quãuis glo.super illo verbo,non valeant,dicat aliũ intellectũ, & etiã quidã doctores,dando talẽ expositionẽ, quod istud dicatur nõ iure Digestorũ seu institutionũ,sed iure antiquissimo.¶Notã-
6 dũ†quartò,quòd aliquis potest onerari in tantũ, in quanto est honoratus,& nõ plus,vt infrà titulo proxi.§.hoc solùm.& C.cõmu.de leg.l.j.§ fi.Et ideò fideicõmissari⁹ potest rogari,vt alteri restituat, & si sit fideicõmissari⁹particularis,nõ detrahit Trebellianicã,vt d.l. j.secus si sit vniuersalis vt notatur in l.pe.§.fi.C.ad Trebel.in verb.
7 ipso iure.¶Notandũ†quintò,circa §.& quia prima,quòd licet in testamento requirãtur septẽ testes vel plures,vt suprà de testa.§.j.dictũ est,tamẽ in codicillis vel alia vltima voluntate,vt in legatis vel fideicõmissis,vel in donatiõe causa mortis,sufficiũt quinq; testes, C.de codi.l.fi.& hoc iure ciuili.iure aũt canonico in omnib⁹ istis sufficiũt duo testes,vt notatur in c.cũ esses.extrà de testa.Et ratio diuersitatis est,quia ius canonicũ attendit legẽ euangelicã, secũdum quam,in ore duorũ vel triũ,stat omne testimoniũ, quia præsumit homines nõ velle mẽtiri:sed ius ciuile attendit cupiditatẽ hominũ, ꝓpter quã multa falsa & fraudes cõmittũtur,&maximè in testamẽtis,vbi agitur de hęreditate,& ideò secundũ illud ius ciuile requirũtur plures testes,quia licet vnus vel duo vellent cõmittere falsitatẽ, præsumitur tamen ꝙ non omnes in tanto numero velint illud malũ facere,& ita notatur per Sali.in sent:tia,in d.l.fi. C.de codicillis
8 ¶Notandũ†finaliter,quòd quãdo hęres negat fideicõmissum esse relictũ,tũc fideicõmissari⁹primo debet iurare de calũnia:quod quidẽ iuramentũ olim fiebat in quolibet casu,& in quolibet capitulo, vt C.de iura.calũ.l.ij.hodie tñ sufficit semel fieri, vt in Authen.de

his, qui.

his,qui ingrediũtur ad appel.§.si colla.v.Et tunc ipse fideicõmissarius defert hęredi iuramentũ,vt ipse scilicet iuret,ꝙ nihil audiuit à testatore de isto fideicõmisso:& si nõ velit iurare, cogit soluere. Et ita est hic casus,vbi qs cogitur iurare vel succũbere. ¶Opponitur
9 †primò sic,& videtur,ꝙ iste hæres non debet cõpelli ad iurandum; quia iuramentũ non datur inuito,vt C.de iureiurã.l.ij.Solutio. Illa lex verũ dicit regulariter,sed in isto casu est speciale,& ratio specialitatis est,ne depereat vltima volũtas testatoris,q̃ est multũ fauo
10 rabilis.¶Opponitur†secũdò, & videtur:quòd nõ bene dicitur hic, ꝙ legata vel fideicõmissa sunt soluenda,quãuis relicta sunt in testamento minus solenni.per l.si veritas.C.de fideicó.& l.non dubiũ: C.de testamentis,§.illud.Solutio.Illa lex loquitur quando hæres in principio cõfitetur legata vel fideicõmissa esse relicta,quia tũc nõ tenetur,si testamentũ sit minus solẽne,id est,deficiat in substantiali bus testamẽti,quia tũc est nullum.Sed iste tex.loquitur,quando primò negauit aliquid esse relictũ,& posteà cõfitetur,vel vincitur probationib⁹:sed dicit tũc,quòd testamẽtum non fuit minus solẽne,& licet ex testamẽto tali non teneretur modò:tamen tenetur propter mendaciũ suũ,vt in Authen.de trien.& semis.§.studium.& §.illud
11 quoq;.colla.iij.¶Potest aut.†iste titulus cõprehendi quibusdã breuibus cõclusionibus:quarum prima,quòd tempore primi Augusti, fideicõmissa inceperũt solui ex necessitate,quia pri⁹ nõ soluebãtur nisi ex honestate,vt in § j.Secunda conclusio est, ꝙ fideicõmissum est,quãdo hæres instituitur qui hæreditatẽ totã vel partẽ,purè, vel sub cõditione alteri restituere rogatur,§.in primis.Tertia est,quòd olim per senat.cõsul.Trebellia.rogatus restituere totã hæreditatẽ,nihil recipiebat,& omnes actiones ad fideicommissarium trans
12 ferebantur,& posteà vtiles tantũ.§.restituta † Quarta est,ꝙ ideò inuẽtum est senatusconsultũ Pegasianum:per quod rogatus detraxit quartã,sed onera mãserũt apud ipsum rogatum,nisi sibi prouideret p stipulationẽ de onerib⁹ diuidẽdis,§.& quia hęredes. Quinta cõclusio est,ergo quãdo quis rogatus fuit,nõ plus quàm dodrantẽ restituere,per senatusconsultum Trebellia. diuidebantur onera pro rata inter rogatũ & fideicõmissarium:sed quãdo rogatus fuit, plus quàm dodrantẽ,vel totam hæreditatẽ restituere, & volũtariè restituit,habebat quartã cũ adiutorio stipulationis,de oneribus di
13 uidẽdis.§.ergo.Sexta est, † quòd quando rogatus nolebat adire hæreditatẽ: & restituere,tũc cogebatur per Pegasianum.& non habebat lucrũ neque damnum,sed omnia onera transferebãtur ad fidei
14 commissarium.§.sed si recuset.†Septima est,quod authoritate Iustiniani, detractio quartæ, & compulsio de hæreditatis aditione,

fiunt ex senatuscõsul.Trebel.excluso totaliter Pegasiano, §.& quia stipulatio. Octaua est, ꝙ institutus in parte hæreditatis & restituere rogatus ꝓportionabiliter detrahit quartã, sicut institutus in asse, & etiã sic cõpellitur, §.nihil. Nona cõclusio est, ꝙ cui relinquitur certa res, vel quãtitas, vt reliquã hęreditatẽ restituat, nõ sustinet aliquã onera: sed si sibi relinquitur quota, habet subire onera pro rata sua, §.si quis vna. Decima cõclusio, est quòd fideicõmissum põt ab intestato relinqui, & fideicõmissarius potest grauari, vt fideicõmissum restituat alteri, § præterea. Vndecima & finã.conclusio est, quòd negans fideicõmissum esse relictũ, cõpellitur iurare, vel soluere, pręstito prius per fideicõmissariũ iuramento calumniæ. §.& quia prima.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOMMISSVM RELICTIS.

TITVLVS XXIIII.

Continuatur sic: Dictũ est suprà de fideicõmissis vniuersalib. Hic cõsequẽter tractatur de fideicõmissis specialibus seu singularibus, & ideò rubricatur iste titulus, de singulis rebus.

§. *Potest tamen quis etiam singulares.*

1 *Summarium huius* §.*ex sententia Nicasij.*
2 *Legari potest à legatario hodie: olim minus.*
3 *Res aliena, an possit per fideicommissum relinqui.*
4 *Grauari non potest quis plus, quàm sit honoratus.* Limit. *nume.* 9.10.11.12 13.
5 *Libertas an possit relinqui seruo alieno.*
6 *Libertas directa possit ne in testamento, vel in codicillis testamento confirmatis relinqui.*
7 *Orcinus, quis.*
8 *Fideicommissi verba, quæ.*
14 *Quod differtur, an auferatur.*

1 Summatur sic: Res † singulares, tã propriæ, quàm alienæ, possunt per fideicõmissum relinqui, ab hærede vel legatario ꝓstandæ, quanuis à legatario nõ possit legatũ relinqui, & potest legatarius vel fideicõmissarius grauari, vt nõ solùm illã rem, quę sibi relinquitur, restituat: sed etiã aliam suam vel alienã. & nemo potest plus grauari, quàm honoratus est, tũc ibi, cum autẽ aliena. Et quãdo relinquitur per fideicõmissum res aliena, cogitur rogatus illa rem acquirere, & fideicõmissario dare, vel æstimationẽ eius soluere, põt etiã libertas tã seruo proprio, quàm alieno, ꝑ fideicõmissum relinqui: & si relinquatur alieno scilicet seruo, cuius dominus non vult eũ vendere, ad quod etiam nõ cogitur, nisi ipsi domino sit aliquid relictũ, vt illum

seruũ vendat ab eo,qui voluit seruũ esse liberum,tamen non extinguitur fideicõmissum,sed differtur,quia fortè alio tēpore iste seruus erit venalis: tũc ibi,qui autẽ. Et seruus manumissus ex fideicõmisso, nõ fit libertus testatoris,sed manumittẽtis: sed si directè detur libertas ex testamẽto,tũc fit libertus testatoris,& vocatur orcinus,ad qđ requiritur,ꝙ sit seruus testatoris, tẽpore factionis testamenti,& tẽpore mortis testatoris: est enim directa libertas, quæ nõ datur per alium. Et sunt verba fideicõmissi,peto,rogo,volo,mando,fidei tuę cõmitto, quorũ vnũ quodq; tantũ valet, quantũ omnia simul. Hoc
2 dicit. ¶Notandũ primò,† quòd licet hîc dicatur,ꝙ à legatario legari non põt:hoc non est verũ hodie, sed iure antiquo,quando legata & fideicõmissa nõ erant exæquata:nam hodie quilibet habẽs cõmodum,potest grauari,vt C.cõmunia de leg.l.j.§.& hæc dispoſuimus.
3 ¶Notandũ † secundò,quòd quando hîc dicitur,ꝙ res aliena potest per fideicõmissum relinqui,debet intelligi,si illa res sit in cõmercio nostro,aliàs nõ valet fideicõmissum, vt dictũ est suprà etiã de legatis, in §.non solũ. Etiam distinguendũ est hîc sicut ibi, aut testator
4 sciuit rem alienã esse,aut ignorauit. ¶Notandũ † tertiò ꝙ nemo potest plus grauari, quàm sit honoratus, vt hîc, & ff. de lega.j.l.plane. §.fi.nec legatarius vel fideicõmissarius rei singularis potest detrahere quartã, vt ff.ad legẽ Falcidiã.l.lex Falcidia si interuenerit.§.nunquàm nisi in tribus casib. Primò, si ipsi legatario vel fideicõmissario non sit detracta quarta Secundò, si hæres sit coactus adire hæreditatẽ & restituere. Tertiò, si hæres ex gratia restituit totum fidei cõmissũ,vt in d.§.nunquàm. notat gl.& in l.j.§.deniq; ibi Bar.ff.ad
5 Trebel.& per Ang.hîc. ¶Notandũ † quartò,circa §.cùm autẽ aliena,quòd licet in alijs rebus alienis relictis, distinguatur,an sciuerit testator rem alienã esse, an ignorauerit, vt suprà eodẽ, in secundo notabili dictũ est: tamen quãdo relinquitur libertas seruo alieno, nõ est opus ista distinctione, propter fauorẽ libertatis,vt ff. de fidei cõmissa.liberta.l.Paulus.secũdo respõso.& si dominus nõ vult vẽdere seruũ,vel vult vendere plus iusto pretio, si ipse dominus nihil recepit à testatore, vt venderet talẽ seruũ, nõ põt ad hoc cogi,& tamẽ nõ extinguitur fideicõmissaria libertas,sed differtur,quia fortaſsis tempore futuro cõtinget casus redimendi seruũ illũ, vt tũc habeat libertatẽ, vt patet ex isto tex.ibi, ꝙ si nõ vendat. ex quo eliciuntur tria.Primum,quòd idẽ est non velle vendere,& velle plus iusto pretio vendere, vt ff.de lega.iij.l.nõ dubiũ.§.fi. suprà de leg.§.non solùm.notabili tertio.Secundum,quòd si aliquis recipiat aliquã rem, sub illa cõditione, quòd ipse debeat aliam rem suam vendere, ille cõpelletur ad vendendũ,vt C.de fideiuſ.l.deberi.& l.si te donatam.

Tertium est, quòd illud, quod differtur nõ aufertur, facit ff. de iudicijs. l. cùm furiosus. & inspicitur quod cõtingere põt, ff. de iurisdic
6 om. iudi. l. si idem. §. fi. ¶Notandũ † quintò, circa §. qui autẽ. quòd directa libertas põt dari in testamẽto, vel in codicillis testamẽto confirmatis, vt ff. de manum. testamẽ. l. libertates & si plures hæredes instituti, sint cõpetit libertas relicta, postquàm vnus adiuerit hęredi
7 tatẽ, vt ff. de manum. testamẽ. l. testamẽto. el j. Et vocatur † directè manumissus ex testamẽto orcinus, ab orcus, quòd significat mortẽ, prout Horatius habet epistolarum lib. secundo. in calce, sic dicens:

Quid vici prosunt aut horrea, quid ve Calabris?
Saltibus adiecti Lucani, si metit orcus
Grandia cum paruis non exorabilis auro?

Dicitur ergo talis orcinus, quia à moriẽte est manumissus: dicitur ergo orcinus, quasi manumissus ab eo, qui descẽdit ad orcũ. ¶Notã
8 dum † finaliter, ꝙ verba fideicõmissi sunt, peto, rogo, &c. & nõ solùm illa quę hîc enumerãtur, sed quæcunq; alia ad hoc apta, vt l. omne verb. C. cõmu. de lega. ¶Opponitur primò sic, & videtur, ꝙ aliquis põt plus grauari q̃ sit honoratus, ꝑ l. Imperator. §. si centũ. ff. de lega. ij. Solu. Istud est regulare qđ hîc dicit: fallit tamen in quibusdam
9 dam casibus. † Primò, si quis rogatus sit de quantitate post tẽpus restituẽda, quia tunc tenetur ad tantũ, quantũ interim fuisset receptũ ex vsuris, vt l. Imperator. allegata in oppositũ: hodie tamen habetur consideratio ad honestũ lucrũ cùm hodie vsuræ sint prohibitæ, vt
10 in c. ꝑ vestras, extrà de dona. inter vir. & vxo. † Secundò fallit, si relicta sit alicui res aliqua, vt ipse restituat alteri rem suam meliorẽ, et ipse recipit rem sibi relictã, tunc enim in veritate plus grauatur, q̃ est honoratus, vt d. §. si centũ. versi. enimuerò. tamẽ pręsumptiuè nõ est plus grauatus, quia præsumuntur, quòd ipse plus æstimauit illam
11 rem sibi relictã, quàm aliã rem alteri restituendã. † Tertiò, si relictus est fundus, quia tunc tenetur rogatus restituere fundũ, cũ fructibus medio tẽpore ꝑceptis, vt ff. de leg. j. l. filiusfami. §. apud Mar
12 cellũ. † Quartò, si relictę sunt duę res alternatiuè, & ipse elegit viliorem
13 rem rẽ, vt ff. de lega. j. l. planè. §. si cui. † Quintò. si plus grauatur ex natura rei, vt quia quota sibi relicta est exhausta legatis, vt l. Imperator. §. cùm quidã. ff. de lega. ij. sed contra hoc est hodie remediũ
14 per beneficiũ inuentarij. C. de iure delibe. l. fi. ¶Opponitur † secundò, & videtur, ꝙ illud quod differtur, non aufertur ꝑ l. scimus. C. de inof. testa. & ꝑ l. si vsusfructus. §. fi. ff. de vsufru. Solutio. Istud intelligitur, quãdo nõ põt alicui imputari mora vel culpa, vel etiã quãdo nõ est limitatũ ad certũ tempus: & ita intelliguntur iura contraria.

DE COD

DE CODICILLIS.

TITVLVS XXV.

1 *Codicilli, habent naturam testamenti.*
2 *Codicilli, possunt fieri per scripturam, vel nuncupatiuè.*

CОntinuatur sic: Dictũ est suprà de testamẽtis & accidẽtib⁹ testamẽti, sed qa etiã fiũt codicilli in breuiori chartula quàm
1 testaméta, q quid † codicilli habẽt se ad testaméta, sicut scapha ad nauẽ, quę scapha licet non sit nauis magna, est tamen nauis, vt ff. de fun. instru. l. fi. sic licet codicillus non sit testamentum, ha-
2 bet tamẽ naturam testamenti, vt l. fi. C. eo. Et possunt † codicilli fieri per scripturã vel nũcupatiuè, vt notatur in rubrica C. eo. & l. fi. C. de bo. lib. in prin. l. generali. C. de sacrosan. ec. & l. fi. §. fi. C. eod.

§. *Ante Augusti tempora.*

1 *Codicillorum ius, quando, & quorsum introductum.*
2 *Codicilli possunt fieri quatuor modis.*
3 *Hæreditas non potest directè dari, nec etiam adimi in codicillis.*
4 *Hæreditas potest dari in codicillis, per fideicommissum.*
5 *Decedere potest quis cum pluribus codicillis, non contrarijs.*
6 *Codicillos an possit facere, qui non potest facere testamentum. dist.*
7 *Testes quinque sufficiunt in codicillis.*

1 Summatur sic: Ante † tẽpus Augusti ius codicillorũ nõ fuit ĩ vsu, sed qa August. impleuit volũtatẽ Lucij Lentuli scriptã in codicillis. & Trebatius cõsuluit Augusto, q̃ diceret ius codicillorum ciuibus esse necessariũ, vt qui nõ possent facere testamentũ, saltem facerẽt codicillos, ideò ius codicillorũ est introductũ, tũc ibi. nõ tãtùm. Et põt intestatus fideicõmissũ relinquere in codicillis, & licet codicilli facti sunt ante testamentũ, nõ tñ intelligũtur reuocari per testamẽtũ, nisi testator hoc expresserit. tunc ibi, codicillis. Sed nõ põt hęreditas directè dari, nec adimi ĩ codicillis, nec cõditio hęredi ĩstituto apponi, nec substitutio directa fieri: sed p fideicõmissũ põt hęreditas ĩ codicillis relinq, & põt vn⁹ plures codicillos facere: nec re-
2 quirunt solennitatẽ. h. d. ¶ Notandũ † primò circa §. primũ & secũdum, quòd codicilli possunt fieri quatuor modis. Primò, ante testamẽtũ. Secũdò, post testamẽtũ. & vtroq; valẽt, si expressè nõ reuocẽt. & de istis casib⁹ duob⁹ notatur C. eo. l. siue in initio. Tertiò, fiũt codicilli cũ testamẽto, vt quãdo testator dicit: Si nõ valeat iure testamẽti, valeat iure codicillorũ, & solet addi, vel cuiuscũq; vltimę volũtatis. Quid aũt hęc clausula operet, not. per Bar. in l. j. ff. eo. Quarto modo, fiũt codicilli ab intestato, sine aliquo testamẽto, antè vel pòst, vt l. cõficiũtur. ff. eo. & isti codicilli confirmantur per aditio-

nem

nẽ hęreditatis,à venientibus,ab inteſtato,vt ff.de fideicō.liber.l.ij.
3 ¶Notandū †ſecundò,circa §.codicillis,quòd hæreditas directè non pōt dari,nec etiā adimi in codicillis.Et ratio dicitur ĩ tex.ne cōfūdā tur ius teſtamētorū & codicillorū,hñt enim diuerſa nomina, & ſic etiā debẽ habere diuersā efficaciā,vt C.eo.l.ſi idẽ.& ideò nec exhæredatio nec ſubſtitutio directa fieri,nec cōditio hęredi iſtituto apponi pōt ĩ codicillis:qđ tñ directū eſt,in codicillis obliquatur,vt l. Scęuola.ff.ad Trebel. & cōditio hęredi appoſita in codicillis, habetur pro nō adiecta,& eſt inſti.pura vt ff.de cōdi.inſti.l.p.§.vl. ¶Notādū
4 †tertiò,ꝙ hęreditas ꝑ fideicō.pōt dari in codicillis,ſiue detur immediatè ſiue mediatè,vt ff.eo.l.ij.§.fi.& tūc habetur ratio Trebelliani cæ.Relictū aūt in codicillis,ſcđm quoſdā petitur ꝑ cōditionẽ ex lege,vt ff.de cōdi.ex l.j.vel ſecūdum quoſdā vtili actiōe ex teſtamēto,quia codicilli ad inſtar teſtamēti inuēti ſunt,ff.eo.l.ij.§. j. vel ſecūdū quoſdam,per officiū iudicis,vt C.eo.l.fi.Sed dicit Io.Fab.ꝙ ſi codicilli cōfirmati ſunt in teſtamēto,petiẽ relictū in eis actione directa ex teſtamẽ,aliàs vtili actione ex teſtamēto.l.ab inteſtato.ff.eo.
5 ¶Notandū †finaliter,ꝙ licet quis nō pōt decedere cū plurib⁹ teſtamētis,vt ſuprà quib.mod.teſta.infir.§.poſteriori,pōt tamẽ decedere cū plurib.codicillis,nō cōtrariis,vt hic,& C.eo.l. cùm proponatis. & ſi cōtrarij ſunt,ſtatur poſteriori.Et ratio , quia teſtamētū continet plenā volūtatẽ teſtatoris:& ideò vnū teſtamētū nō compatitur aliud,facit §.interdū.ſuprà de curat. vbi habenti tutorẽ tutor non datur:ſed codicillus non cōtinet plenā volūtatẽ illius qui facit codicillos.¶Opponitur primò ſic,contrà prædicta,& videtur, quòd nō bene dicitur in j.§.finali,quòd illi qui non poſſunt facere codicillos
6 per l.diui.§.codicillos.ff.eod. Solutio. Duplex †eſt impotentia,ſcilicet iuris & facti,tunc dicitur quòd ille qui non poteſt facere teſtamentum impotentia iuris,non poteſt etiam facere codicillos,vt in l.allega.in contrarium:ſed qui non poteſt facere teſtamentū impotentia facti,ſ.quia non habet ſufficiẽtes teſtes,aut ſimili modo, ille bene poteſt facere codicillos:facit pro iſta ſolutione. l. conficiun-
7 tur.§.codicilli.ff.eo.¶Opponitur †ſecundò,& videtur,quòd non bene dicitur in fine vltimi.§.quòd codicilli nullam ſolenditatem deſiderant.per §.penul.ſuprà de fideicō.hæred.Solutio. Hoc quod hîc dicitur ſanè eſt intelligendum,vt ſcilicet codicilli non requirunt tantam ſolennitatem,ſicut teſtamentum.Nam quādo codicilli fiūt in ſcriptis requiruntur teſtes,& ſubſcriptiones & ſigna teſtium,ſed non tot ſicut in teſtamento,ſufficiunt enim quinque teſtes:& ſimiliter dicendum eſt de ſuſcriptionibus & de ſignis,vt l. fin.C.eo.

FINIS SECVNDI LIBRI.

LIBER TERTIVS, DE HAEREDITATIBVS QVAE AB INTESTATO DEFERVNTVR. TITVL. PRIMVS.

VPRA in §.finali, per quas personas nobis acquiritur, promisit domin⁹ Iustinianus, quòd primò tractaret, qualiter hæreditas acquiritur ex testamento, & posteà qualiter defertur ab intestato. Cùm igitur iam expeditũ sit primũ, restat tractare de secũdo, videlicet qualiter hęreditates deferuntur ab intestato, & ideò rubrica tuæ iste titulus, de hęreditatib. quæ ab intestato deferũtur. ¶Notãdũ igitur circa rubricam, quòd ista rubrica est generalior, quàm nigrum, quia in isto titulo solùm tractatur, qualiter sui hęredes ab intestato succedũt. sed hoc nõ est inconueniens, simile enim habetur C. de rebus credi. & iureiur. vbi in nigro non tractatur de rebus creditis Simile etiam est C. de relig. & sump. fune. & de ludo aleæ. de isto etiam dictum est suprà de iustitia & iure.

§ *Intestatus decedit, qui.*

1 *Intestatus, quis, quando, & quotupliciter dicatur decedere. vide per discursum, nu. 2. 3, 4. 5. 6.*

7 *Quæstio, in puncto iuris.*

8 *Præpositus an debeat succedere clerico pauillo decedenti: stante statuto, quod præpositus succedat omnibus clericis morientibus ab intestato.*

1 Summatur sic: Ille †dicitur decedere intestatus: qui non fecit testamentũ, vel fecit sed nõ iure: vel fecit iure, sed posteà ruptũ vel irritum factũ est, vel nemo ex eo hæres est: & prima causa successionis ab intestato, iure ciuili pertinet ad suos hęredes. h. d. & patet intelle-
2 ctus textus. ¶Notandũ †primò, quòd ex isto tex. elicitur, ꝙ quinque modis aliqui decedit intestatus. Primò, si testamentũ nõ fecit, quod potest cõtingere dupliciter: aut quia nõ voluit, aut quia non potuit vt pupillus & furiosus, & alij, de quibus suprà dictũ est, quib⁹ nõ est permissum testamentũ facere, per totum titulũ. An tamẽ pupillus dicatur decedere intestatus, statim posteà dicetur in sequẽti notabili.
3 †Secundò dicitur quis decedere intestatus, quia licet testamẽtũ fecit non tamen iure fecit, quia deficit numerus testiũ, aut aliæ solẽnitates ad substãtiam testamẽti requisitæ, vt suprà de testam. §. sed cùm
4 paulatim. & §. fin. †Tertiò, licet fecerit testamentũ iure, hoc tamen posteà ruptum est per arrogationẽ vel adoptionẽ, quasi agnatione postha

posthumi,vt suprà quib.mod testá.infir.§.j.vel etiá per agnationé
5 posthumi,vt suprà de exhæredati.liberorũ.§.posthumi.† Quartò,
quia irritum factũ est testamẽtũ,veluti per capitis diminutioné, vt
suprà quib.modi. testaméta infirmãtur.§.alio.quoq; & licet gl. hîc
dicat,quòd istis modis addũtur duo alij modi,scilicet quãdo testamé
tũ rescinditur per querelã inofficiosi,vel per cõtratabulas, vt C. de
coll.l. vt liberis.põt tamé dici,quòd isti modi duo cõprehenduntur
sub modis hîc numeratis,videlicet quãdo testamentũ est ruptũ vel
6 irritũ factũ.† Quintò dicitur quis decedere intestatus,quia licet te
stamentum sit factũ.tamé nemo ex eo adiuit hęreditaté,vt hîc & se
cundũ gl.hîc in verbo,ruptum,refert,vtrũ testamentũ sit ruptum,
an ab initio nullũ:quia si fint facti codicilli,& in eis legata relicta,te
stamento rupto nõ debentur legata in codicillis relicta,vt C.de co-
dicil.l.j.Sed si testamẽtũ ab initio sit nullũ,omnino debentur legata
in codicillis relicta,vt suprà de fideicõ.hæred.§.prętereà & ff.de iu
re codicil.l.si quis à se.secũdo respon.hodie tamé in vtroq; casu.i.si-
ue sit ruptũ siue sit nullũ testamẽtũ,debẽtur legata in codicillis,Au-
7 then.ex causa.C.de libe.præte.¶Notandũ† secundò, extra textum
& gl.quòd Doctores tractãt hîc duas quæstiones . Posito enim ꝙ
statutũ sit Coloniæ,quòd præpositus in summo succedat omnibus
clericis morientibus ab intestato,vel qui moriũtur intestati:tũc pri
ma quæstio est Moritur clericus,qui tantũ fecit codicillos,an præ-
positus debeat illi succedere?& apparet quòd sic,per istũ textũ,quia
nemo est illi hæres ex codicillo,quia hæreditas nõ potest in codicil
lis dari,vt suprà de codicil.§.codicillis.Sed cõmuniter ex benignita
te & æquitate canonica Doctores cõtrariũ tenẽt,vt notat in c.cùm
tibi.extrà de testam.quia iste sic decedés,vult hæreditaté suã perti
nere ad legitimos hæredes,facit l.cõficiũtur.in prin.ff.de iure codi-
cillorũ.& ista opinio est cõmunior & apparet melior.Dato tamen,
quòd præpositus succederet,teneretur ad solutioné legatorũ in co-
dicillis relictorũ,vt §.prætereà suprà de fideicõmiss.hæredi. Secũda
8 † quęstio,stãte eodé themate,Si clericus pupillus decedat,an Prępo
situs debeat sibi succedere?& dicit Bar.in l.j.ff.de suis & legi.hęre.
& quidã alij Docto.ꝙ sic,quia secũdũ cõmuné modũ loquendi,pu-
pillus decedit intestatus,& ad cõmunem modum loquendi attendé
dum est,l.librorũ.§.quod tamen Cassius.ff.de leg.iij.Sed Ioá.Fab.
& Iaco.de Lig.& plures alij Docto.sunt in cõtraria opinione,& mo
uẽtur hac ratione,quia pupillus impropriè dicitur decedere intesta
tus,quia intestatus est participiũ,denotans priuationem a ſtus,pręs
supponés potẽtiam, sed potentia testandi non est in pupillo, & sic
nõ decedit propriè intestat⁹ , cùm priuatio sit respectu habitus:dici
tur

tur tamen pupillus intestabilis, quia hoc est nomẽ negans tantùm potentiã, ita vt valeat tantùm, sicut non valens testari, suprà §. præterea. quibus nõ permis. fac. testam. Et quia vbi est verbũ duo significans, vnum propriè aliud impropriè, in materia odiosa restringitur ad significationẽ propriam, vt ff. de libe. & posthu. l. cùm quidã. & istud statutum est odiosum contra rationem, & ius cõmune, quę volunt, quòd hæreditas deuolui debet ad proximos, vt patet per totam hunc titulum. ergo debet intelligi de his, qui propriè decedũt intestati, videlicet qui possunt facere testamentum. Salice. autem in l. cùm antiquioribus. C. de iure deliber. sic distinguit, quia vel dicitur in statuto: Si quis intestatus decedit, succedit Præpositus, & tũc non cõprehenditur pupillus. vel dicitur in statuto: Si quis decedit ab intestato, & tunc cõprehenditur pupillus, facit l. generaliter. C. de conditio. institu. & substitu. Videtur tamen quòd opinio Io. Fab. sit tutior, & æquitati magis consona.

§. Sui autem hæredes.

1 *Hæres suus vt quis sit, duo requiruntur.*
2 *Pronatus quis dicatur. & an sit suus hæres.*
3 *Liberi legitimi & adoptiui, an & quatenus differant.*
4 *Hæredes alienos, non ex suo sanguine instituentes, an peccent. distin.*
5 *Filius quomodo olim per dationem, aut oblationem Curiæ, efficiebatur legitimus successionis. tamen iure an gaudebat. nu. 6.*
7 *Instrumentum dotale, quod dicatur. Et an sine eo matrimonio valeat.*
8 *Legitimati per subsequens matrimonium, sunt plus priuilegiati, quàm alij legitimati.*
9 *Descendentes omnes, possunt dici liberi.*
10 *Emancipationis & patriæ potestatis differentia an hodie sublata.*

Summatur sic: Sui hęredes dicuntur, qui in ptãte morientis sunt, siue sint naturales & legitimi simul, siue legitimi tantùm, id est, adoptiui, siue naturales tantùm liberi, per oblationẽ curię, vel per subsequens matrimoniũ legitimati. Ad hoc tamen, ꝙ nepotes vel neptes ex filio, vel pronepotes ex nepote, & sic deinceps, per lineã masculinam descẽdẽtes, vtriusq; sexus, sint sui hęredes. requiritur ꝙ nemo præcedens in gradu, sit in ptãte morientis. Hoc dicit, & patet intel-
1 lectus tex. ¶Notandũ † primò, circa §. sui, quòd ad hoc, ꝙ aliquis sit suus hæres, duo requiruntur. Primò, quòd sit in potestate illius, cuius est suus hęres, vt hîc. Secundò, quòd nemo pręcedens eum in gradu, sit in potestate illius, sed vel est mortuus, vel aliàs exiuit potestatem eius, scilicet per capitis diminutionẽ, vel per emancipationem, vt hîc in §. ita demũ. Et per emancipationẽ filij, fit quòd nepos qui post mortem aui caderet in potestatem sui patris, efficitur mortuo

auo sui iuris, vt l. si pater. el iij ff. de adoptio. Patet ergo, quòd nepos ex filia, non pōt esse suus hæres: quia nō est in potestate, vt suprà de patria potestate. §. fi. hodie tamē emācipati succedūt cū suis hæredibus, vt infrà eo. §. emancipati. similiter etiā nati ex filia, vt infrà eo. §. itē vetustas. quia hodie differentia emācipationis & patriæ potestatis & etiā sexus, sublata est, quantū ad successiones. l. maximū vitiū. C. de libe. prœte. ¶Notandū secundò, ꝙ † pronatus pōt dici, qui
2 natus est in quarto gradu, qui vocatur alio nomine abnepos: vel melius, omnes vocātur pronati descendētes post pronepotē. Et dicūtur pronati, id est, procul nati, & sūt isti esse sui hæredes, vsq; in infinitū, vt in Authē. de hæredi. ab intesta. veniē. §. j. colla. ix. ¶Notandum † tertiò, ꝙ inter naturales & legitimos liberos & adoptiuos,
3 qui sunt legitimi tantū, non est differentia, quantū ad hoc, quod est esse suū hæredē, vt hîc: sed magna est differētia quādo sunt emācipati, quia naturales & legitimi emācipati, succedūt iure prætorio, licet nō iure ciuili, sed adoptiui emācipati nullo iure succedunt, vt ff. de
4 suis & legi. hæred. l. j. §. suos. & infrà eo. §. minus. ¶Notandū † quartò, ꝙ ex isto apparet, ꝙ licet illi qui instituūt hæredes nō de suo sanguine, peccēt, quia ex isto tex. videtur, ꝙ illi de sanguine debēt esse hæredes, ad quod facit l fi. C. de codicil. de quo etiā est notabilis glo. in ver. simili modo. in l si quis ad declinādū. C. de episco. & cler. vbi etiā allegatur, quod habet xvij. q. iiij c. fi. qui exhæredato filio vult aliū facere hæredē, alium quærat cōsultorē, non Augustinū. Dicit tamen Ioan. Fab. ꝙ si facit hoc ex rancore, tunc peccat, sed si faciat ex bona affectione, nō videtur peccare, quia facit legis ꝑmissione, dūmodo tamē relinquat filijs aut alijs de sanguine, suo legitimā eis debitā, vt suprà de inoffi. testa. ꝑ totū. nisi illi de sanguine essent pauperes, & indigētes, quia tunc facere videret̃ cōtra officiū pietatis, & ita notat̃ ꝑ Canonistas in c. officij, extrà de pœnit. & remissio. ¶No-
5 tandū † quintò circa §. quibus, ꝙ olim ciuitates habebāt curias suas in quibus expediebātur negotia, in Authen. de defen. ciuita. §. nulla. in versi. & officiales ꝓuinciæ &c. colla. iij. & istæ curiæ indigebāt officialib. Si ergo aliquis habebat filiū naturalē tantū, & dabat illū tali curiæ in vita sua, vel disposuit hoc in testamētu suo, talis filius efficiebatur legitimus, vt in Authen. quib. mod. nat. effic. sui. §. qđ verò. & l. si quis, & l. quoniam. C. de naturalib. liberis. Idem erat si post
6 mortē patris filius seipsum obtulit curiæ. Sed † per istam legitimationē filius non succedit cum alijs naturalibus & legitimis, sicut nec etiam per legitimationē factam per rescriptum principis, de quo C. de naturalib. liber. l. j. quia ista legitimatio nō facit præiudicium alijs agnatis, quibus ius quæsitum est, de quo Barto. in l. Gallus. §. & quid

quid si tantū.ff.de libe.& posthu. Et istud verū est de rescripto principis.quando princeps nō dixit expresse, quòd voluit talē legitimatū cum alijs succedere:nā si hoc dixisset,quanuis etiam spurius,succederet cum alijs in bonis patris, sed nō aliorū consanguineorū,vt l.si te parens.C.de suis & legi.hæred. In dubio ergo præsumitur ꝙ princeps non voluit alijs præiudicare. Ex quo elicitur vnū,quod est valde notabile,scilicet si sit dispēsatio quę habet duplicē intellectū, & vnus intellectus est præiudicialis, & alius nō,vel minus pręiudicialis,tunc tenēdus est ille intellectus,qui nō est p̄iudicialis, vel minus p̄iudicialis.faciūt quæ notātur in c.Abbate extrà de verb.signi. vt suprà etiā dictū fuit de significatione propria & impropria terminorū.in fin.§.præcedentis.in ij.notabi

7 ¶Notandū † sextò,ꝙ instrumentū dotale seu nuptiale,dicit esse illud,in quo scriptū est matrimoniū contractū esse inter tales,puta Titium & Berthā,& dotem datā esse. Et licet Placen.dicat,quòd in casu istius tex.nō valeat matrimoniū sine huiusmodi instrumēto,melius tamē dicitur,ꝙ valet, vt in Auth.de nuptiis.§.nuptias.colla.iiij.verū tamen est, quòd sine huiusmodi instrumēto filij nō fiūt legitimi,vt in Authen.de triē. & semis.§.fina.colla.iij.& facto huiusmodi instrumēto, nō solùm filij posteà nati,sunt legitimi:sed etiā antè nati,quia illi dāt posteà natis occasionē legitimationis,vt dicitur hîc in tex.Quod sic debet intelligi:nā aliqui assumunt cōcubinā,& si possunt ex ea proles procreare, procedūt ad matrimoniū:si nō,repellunt eam, quod in vxore est prohibitū,vt in Authen.quib.mod.natu.effic.leg.§.quoniā.nec refert an post instrumentū dotale sint aliqui nati,& viuāt cū anterioribꝰ,an nulli nati sint:vel nati sunt,sed posteà mortui,vt hîc in fi. §. & C.de natura.libe.l.nuper.& l.cùm quis.nec refert etiā an sint alij etiā sine ipsorū consensu filij ex alia vxore mortua.Nec etiā refert, an ista cōcubina sit libera,vel liberta,vel serua,id est, ancilla ab eo manumissa,vt secū posteà matrimoniū cōtrahatur, vt in Authē. de incest.nupt.j.fi.& in Authē.de filiis ante dota.instru.na.per totū titulū.colla.iij.

8 Patet † ergo,quòd legitimati per subsequēs matrimoniū sunt plus priuilegiati,quàm alij legitimati, quia succedūt etiam cū prioribus legitimis,post quorum natiuitatem ipsi sunt legitimati, quod nō est in aliis legitimatis per oblationē curię, vel per rescriptū principis.vt suprà in proxi.notabili circa finē,nisi princeps hoc

9 expresserit.¶Notandū † finaliter circa §.ita demū.quòd omnes descendentes possunt dici liberi, impropriè tamē vocantur liberi post trinepotem,vt ff.de gradi.l.iurisconsultus.§.parētes.& ff.de verbo.signific.l.liberorū.¶Opponitur primò sic,& videtur,quòd si differētia emancipationis,& patriæ potestatis sit hodie sublata,tūc frustra

10 tractatur de suis hęredibus. Solutio. Licet † in multis ista differetia hodie sublata sit,tamẽ adhuc vtile est scire, qui sunt sui hæredes,nã hodie sui hæredes trãsmittũt hæreditatẽ, etiam ante aditionẽ,quod non faciunt emancipati,vt l.iij.C.de iure delibe.& infrà §.emancipati.eo.tit.in j.notabili.¶Opponitur secundò,& videtur,quòd non bene dicitur hîc, quòd ad suum hæredẽ requiritur,quòd nemo præcedens eum in gradu,sit in potestate, quia posito casu,quòd quis habeat vnum filiũ in potestate,& ex alio filio nepotẽ etiam in potestate,talis nepos patre suo mortuo est suus hæres,vt infrà eo.§.cùm filius.& tamen alius præcedens eum in gradu,scilicet filius,qui est patruus ipsius nepotis, etiam est in potestate. Solutio. Istud intelligitur de eo, qui præcedit in recta linea: vel potest dici,quòd iste nepos obtinet locum patris sui,& ita patruus suus eum non præcedit.

§. Posthumi quoque si.

1 *Summarium huius.§.ex Nicasij sententia.*

2 *Posthumus, quando habeatur pro iam nato. Et quotupliciter dicatur posthumus.*

3 *Pupilli & furiosi,possunt esse sui hæredes.*

4 *Dominium,dicitur quasi continuari.Inter diuersa autem fit continuatio.*

5 *Filius,captus ab hostibus,an sit in potestate patris & nume.14.*

6 *Accusatore vel accusato mortuo,non transeunt delicta cõtra hæredes. fallit quinque casibus.nume.7.*

8 *Condemnari crimine perduellionis,an possit quis post mortem,*

9 *Duellum,an sit licitum,aut quo iure.& nume.11.*

10 *Perduellio,quàm variè fiat.*

12 *Damnati memoria,an moriatur.Ex qualiter.nume.13.*

1 Summatur sic:†Posthumus qui in potestate parentis nascitur,potest esse suus hæres,& etiã ignorantes possunt esse sui hæredes,vt pupillus & furiosus,etiã sine authoritate tutoris, vel curatoris:quia dominium quasi cõtinuatur inter defunctũ & suum hæredem.tũc ibi, interdum.Et qui tempore mortis non est suus hæres,interdum post mortem fit suus hęres,vt filius captus ab hostibus moriente patre,& post mortẽ patris reuersus:& ecõtrà, qui est suus hæres tẽpore mortis,interdũ post mortẽ desinit esse suus hęres,vt si pater post mortẽ
2 iudicetur reus perduellionis.Hoc dicit.¶Notandũ primò † circa §. posthumi.ꝙ quando agitur de cõmodo ipsius posthumi, tunc habetur pro iam nato,vt ff.de statu homi.l.qui in vtero. Et dicitur posthum⁹ propriè & impropriè,ꝓpriè q nascitur post humationẽpatris id est,post mortem eius:sed impropriè dicitur posthumus, qui nascitur post factum testamentum,vt ff.de iniu.rup.irri.testam.l.iij.§.j.

¶Notand

3 ¶Notandũ† secundò, quòd ad suitatẽ hæredis non requiritur scien tia, quia ex quibus causis acquiritur hæreditas, ex his etiã acquiritur suitas. ad q̃ iste text. solet allegari: & ideò pupilli & furiosi possunt esse sui hæredes, & fiunt statim in post mortẽ parẽtis. Et de iure ciui li suus hęres nõ potest abstinere ab hęreditate, sed ius prętoriũ dat ei licentiã abstinendi, vt suprà de hęr. qualit. & differ. §. sui. Et licet pupillus sine authoritate tutoris, potest fieri suus hęres: non tamẽ po test fieri hæres alicuius extranei, nisi interueniat tutoris authoritas, & actus ipsius pupilli, nisi pupillus esset infans: quia tũc sufficeret au thoritas tutoris, vt l. potuit. & l. si infanti. C. de iure delib. ¶Notãdũ
4 tertiò, † quòd dominiũ dicitur quasi cõtinuari, & nõ dicitur cõtinua ri inter defunctũ, & suum hęredẽ: quia cõtinuatio fit inter diuersa: sed pater & filius, vel defunctus & suus hęres, fictione iuris sunt vna persona, vt C. de impub. & aliis substi. l. fi. §. fi. vt vult hîc gl. Sed Io. Fab. dicit aliã rationẽ: scilicet, quia suus hęres, id est, filius vel nepos, fuit quasi dominus in vita parẽtis, vt l. in suis. ff. de liber. & posthu.
5 ¶Notandũ† quartò circa §. interdũ. quòd filius captus ab hostibus, nõ est in potestate patris: quia est seruus hostiũ, vt suprà de iure per so. §. serui primo. Si tamẽ post mortẽ patris reuertatur ab hostibus, dicitur esse suus hæres: quia ius postliminij fingit eũ semper fuisse in potestate patris: vt suprà quib. mod. ius pat. potes. sol. §. si ab hosti
6 bus. ¶Notãdũ† quintò, quòd regulariter mortuo accusatore vel ac cusato, nõ trãseunt delicta cõtra hæredes, nec quantũ ad crimẽ, nec quantũ ad pœnam, vt ff. de accusa. l. ex iudiciorũ. siue fuerit crimẽ publicũ, siue priuatũ, vt notatur in eadẽ l. ex iudiciorũ. Fallit tamẽ
7 istud, † primò in crimine læsæ maiestatis, præcipuè in duobus casib⁹ scilicet si quis fuerit molitus cõtra principẽ vel cõtra rempublicã, vt ff. ad l. Iul. maiest. l. fi. Fallit secundò, in crimine legis Iulię de resi duis, quæ lex punit illos, qui cõuertunt in vsum proprium pecuniã superfluã ex administratiõe officij publici, vt infrà de pub. iu. §. sunt prætereà. & ibi bona gl. Fallit tertiò, in crimine legis Iuliæ peculat⁹ quæ lex punit subtrahentẽ rem sacrã, vel religiosam, vel etiã perti nentẽ ad rẽpublicam, vt infra de publi. iudic. §. itẽ lex peculatus. Fal lit quartò, in crimine legis Iuliæ repetundarũ, quę lex punit iudicẽ corruptũ, vt infrà dę publi. iud. §. sunt prętereà alle. Fallit quintò, in crimine apostatus, vt C. de aposta. l. ij. & de istis latius in d. l. ex iudi
8 ciorũ. in tex. & gl. in verb. maiestatis. ¶Notãdũ† sextò, quòd dici tur hîc in tex. quòd aliquis potest mortẽ condemnari perduellio nis reus, & hoc sic debet intelligi, quia quandocunque aliquis diffa mabatur de crimine læsæ maiestatis, pręcipuè in duobus casib⁹ prę dictis, tunc per duellũ cõsueuit fieri purgatio, & ideò dãnat⁹ de isto

crimine, dicitur perduellionis reus, quia olim crimẽ tale consueuit
9 probari per duellũ, quando aliàs fuit dubiũ. †Et quãuis aliqui dicant duellũ esse licitum secundũ iura Romana, quę sæpe faciunt mẽtionem de duello, vt ff. ad leg. Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. melius tamen dicitur, quòd duellum non est licitũ, etiam iure Romano, vt C. de gladiat. l. j. lib. xj. & multò minus iure canonico, vt in c. j. & ij. extrà de clericis pugnã. in duello. & isto iuri canonico plus stãdũ est, quia hîc vertitur periculũ animę, vt in c. fi. de pręscri
10 prio. & c. j. extrà de no. ope. nuntia. ¶Notãdũ† septimò, quòd crimẽ perduellionis alio modo dicitur, vt dicit gl. super illo verbo, quia fit per hostes principis, vnde qui hostiliter principem persequuntur vel rempublicam, ducẽdo cõtra eum exercitũ, perduelles, id est, hostes vocantur: & sic quos veteres vocabãt perduelles, nos appellamus hostes, vt in l. quos nos. ff. de verb. signifi. Dicit tamẽ Bal. quòd audiuit ab Imperatore & Cardinali Bononiẽsi, quòd quinq; sunt necessaria ad duellũ. Primò, quòd deficiãt aliæ probationes. Secũdò, quòd ille cui indicitur, sit suspectus de crimine: super quo duellũ indicitur: & secũdũ hoc dicit Ioã. Fab. quòd seruatur in regno Frãciæ, vbi duella admittuntur, licet magnę sint circa ea constitutiones. Tertiò, quòd superior vel par indicat. Quartò, quòd quis incipiat à bello armorũ, id est, quòd prius in iudicio de illo crimine nõ fuerit litigatũ. Quintò, quòd fiat cũ authoritate superioris, qui istis locũ assignet: addit
11 Ioan. Fab. quòd† consuetudo qua in Francia duellum admittitur, est corruptela non excusans à peccato, arg in Auth. vt nulli iudi. colla. ix §. j. Nicolaus tamẽ de Lyra, primi Regũ xvij. dicit, quòd durũ videtur duella in omni casu dãnare, cùm Christianissimi principes, vt Carolus Magnus, sanctus Ludouicus Frãciæ reges ea admiserint, & multi Archiepiscopi tẽporalẽ habẽtes iurisdictionẽ, ea adhuc in terris suis admittãt, prout tibi diffusè declarat, soluẽs argumẽta, quę in
12 oppositum cõmuniter fiũt. ¶Notãdum finaliter,† quòd dicitur hîc notãter, quòd memoria eius damnatur, quia mortuus non potest damnari, nisi à Domino Deo, vt ff. quæ senten. sine appel. rescind. l. pe
13 nul. Sed memoria mortui bene potest cõdẽnari hoc modo: †Pronũtio talem cõmisisse crimẽ læsæ maiestatis, contra principẽ vel rempublicã, & ideò bona sua debere inferri fisco: & ita etiã defunctus potest post mortẽ diffamari, vt suprà quib. manumit. nõ licet. §. j. & alienationes factæ ab eo, qui sic condẽnatur, nõ valent à tẽpore cõmissi delicti, vt C. ad l. Iul maiesta. l. quisquis. §. emãcipationes. & ff. de dona l donationes. §. fina. Præscribitur autẽ in iure in hoc crimine de dãnando memoriã defuncti quinquẽnio, vt dicit Ioã. de Pla. si-
14 cut in crimine hęresis. l. ij. C. de aposta. ¶Opponitur† sic, & videtur

quòd

quòd filius captus ab hostibus,non fit suus hæres post mortẽ patris per l.lex Cornelia.ff.de testamento. Solutio.Ille filius captus ab hostibus non fuit reuersus,sed fuit ibi mortuus: hîc autem loquimur de illo qui post mortẽ patris est reuersus.

§.*Cùm filius.*

1 *Nepotes & neptes ex filio,succedunt in locum patris sui,in stirpes, & non in capita & nume.2.3.*

4 *Nepotes & neptes succedere in stirpes, & non in capita, quomodo intelligatur.*

1 Summatur sic:Nepotes† & neptes ex filio,succedũt in locũ patris sui,in stirpes,& non in capita.h.d.& patet intell text.¶Notandum
2 †primò,quòd dicitur hîc de nepote vel nepte ex filio, & non ex filia quia in illis isto iure nõ habet veritatẽ,ꝙ hîc dicitur,vt infrà eo. §. diui,quãuis nouo iure in eis etiã idẽ fit,vt infrà eo.§.itẽ vetustas. & §.diui infrà eo.& in l.lege.C.de legi.hæredi.¶Notandum secundò,
3 ꝙ quãdo hîc dicit,quòd nepotes & neptes succedũt in locũ patris sui vt etiã in Auth.qui.mo.natu.effic.sui.§.ergo non solùm habet locũ in successione ab intestato,titulo hæreditario.Secus si titulo fideicõmissario:sed etiam quando vocantur ad bonorum possessio. contra tabu.vt ff.de bo.poss.contratabu.l.j.§.vocantur.¶Notadum tertio
4 quòd cùm dicitur nepotes† & neptes sucedere in stirpes, & non in capita,debet sic intelligi,quòd si ex vno filio sint tres vel quatuor proles,illę debent inter se habere partẽ,quàm pater earũ habuisset si vixisset,& ideò si ex duobus filiis mortuis relictæ sunt proles, ex vno vna vel duæ,& ex alio tres vel quatuor,ille tres vel quatuor nõ debent plus habere,quàm vna vel duæ:vt hîc & in l. nepotes. C.de suis & legi.hære.& in Auth.de hære.ab intes.§.j.coll.ix. Et ideò videtur ex isto tex.ꝙ dictũ est Azo.in summa sua nõ sit verũ,quo dicit ꝙ quãdo nepotes succedũt sine patruis suis,tunc succedũt in capita,& non in stirpes.Ioã.Fab.tamẽ hîc dicit dictũ Azo.stare cum isto tex. quia iste tex.iste intelligendus est quando nepotes succedunt alicui ascendenti:sed dictum Azo.intelligendũ est quando succedũt alicui collaterali.¶Opponitur sic,& videtur,quòd nepotes vel neptes nõ succedunt in locum patris sui.per §.totiens.infrà de serui cogna. & per §.si plures,infrà titulo proximo.vbi dicitur,quod proximior in gradu,excludit vlteriorem. Solutio. Illi §§.intelliguntur, quando vlterior in gradu succederet ex propria persona: sic autem non est hîc:quia isti succedunt ex persona patris sui.

§ *Cùm autem quæritur.*

1 *Filio exhæredato,an exhæredetur filius ex eo.*

2 *Nepos conceptus post mortem aui an succedat auo.*
3 *Nepos fit suus hæres auo:etiam si desineret,esse hæres.*

Summatur sic: Videndũ est interdum, quis sit suus hæres tẽpore destituti testamenti, vt si quis habeat filiũ,& ex eo nepotẽ,& filium exhæredauit, instituẽdo extraneum hæredẽ.& filio mortuo institutus hæres nõ vult vel nõ potest esse hæres, tunc nepos fit suus hęres quãuis nat⁹ sit post mortẽ aui, si tñ ex eo viuo sit cõcept⁹: sed si post mortẽ aui sit cõceptus, tunc nõ põt esse suus hæres, sicut adoptatus à filio emancipato nõ cõputatur inter liberos aui,& ideo etiã neuter istorũ põt petere bonorum pos. quasi ꝓxim⁹ agnatus h.d. ¶No
1 tãdum † primò, ꝙ ex isto tex. elicitur, quòd exheredato filio nõ exhęredatur nepos ex eo. Elicitur etiã ex isto tex. quòd ꝑ exhæredationẽ nõ soluitur patria potestas, quia quãdiu viuit filius exhæredatus
2 nepos ex eo non potest esse suus hæres ipsi auo. ¶Notãdum † secundò, quòd si nepos conceptus sit post mortẽ aui, tunc nullo modo succedit auo, quia non attinet sibi naturaliter, vt hîc,& l.j.§.si quis proximior.ff.vnde cogna.& in l.si quis filio exhæredato.ff.de iniust.ru. irri.testa. Ex quo colligitur, quòd si aliquis banniatur cum filiis & nepotibus, quòd illi qui non sunt cõcepti tempore promulgati banni, non sunt bãniti,& ita notatur per Bar.in l.Titius.ff.de suis & legi.hære. sed si dictum esset, cum suis posteris, tunc isti includerẽtur vt l. iurisconsultus.ff.de gradi.affini.& eorum nomi. ¶Notandum
3 † finaliter, quòd sicut nepos fit suus hæres auo in isto casu, si institutus hæres non vult vel non potest fieri hæres, idem etiam esset, si desineret esse hæres. quia testamẽtum esset purgatum per quærelam inofficiosi, vnde licet olim, quando filius moriebatur ante aditã hæreditatẽ, nõ transmittebat quærelã non præparatã, hodie tamẽ, siue moriatur ante aditã hæreditatẽ, siue post, eã transmittit. l. sancim⁹. C.de inoffi.testa.§.penul.& l.si quis filium eo. ¶Opponitur sic,& videtur, quòd nepos conceptus post mortẽ aui, debeat sibi succedere, quia si fundus detur alicui in emphyteosim, pro se, pro filiis suis & nepotibus, tunc ius emphyteothicum pertinebit etiam ad nepotes illius, qui post mortẽ eius sunt cõcepti, per l.Paulus.§.Paulus respõdet.ff. de bon.liber. Solutio specialis est in successione hæreditatis, vt illi qui concepti sunt post mortem eius, de cuius hæreditate agitur, non succedant neq; iure ciuili, vt hîc dicitur, neque etiam iure prætorio, vt vult glo. hic super verbo, tetigit. sed secus est in successione aliorum iurium, vt in l. in contrarium allegata.

§. *Emancipati autem.*

1 *Emancipati, an & quo iure succedant.*

Emanci

2 *Emancipatus, & suus hæres, quot modis hodie differant.*
3 *Aequitas præponitur rigori. Et quando alias distinг.*

Summatur sic: Emãcipati iure ciuili, nõ succedunt, sed iure prętorio succedũt, per bono. possess. vnde liberi, siue soli sint, siue cum suis
1 hæredib. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notandum primò, † q̃ emancipati hodie etiã succedunt de iure ciuili, vt in Authen. in successione. C. de suis & legit. hære. per quam Authent. etiã hodie sublata est differẽtia emãcipationis & patriæ potestatis, suprà §. emã
2 cipatos. de exhæred. libe. † Quo ad multa tamen permanet adhuc hodie differẽtia inter emancipatum & suum hæredem. Primò, quia suus hæres trãsmittit hæreditatẽ non aditam ad quoscunq;, supra §. sui. eo. tit. in pen. oppo. sed emancipatus solùm ad descendentes, vt C. de his, qui ante aper. tabu. l. vnica. Secundò, quia suus hæres non potest pecuniã mutuò accipere, sicut emancipatus, ff. ad Macedo. l. j. Tertiò, quia suus hæres nõ potest testamentũ facere, nisi de castrẽsi, vel quasi, emãcipatus autẽ potest. l. penul. C. qui testa. facere possunt. Quartò, quia suus hæres nõ potest sine authoritate patris in iudicio stare: emãcipatus autem potest, C. de bo. quæ libe. l. fi. §. necessitate. Quintò, quia suus hæres non potest habere tutorem, sed emãcipatus potest, suprà de tute. §. permissum. Sextò, si suus hæres recipiat officium publicũ, de consensu patris, obligatur pater ipso iure, sic autẽ non est de emancipato, nisi pater expressè se obligauerit, vt ff. ad municipa. l. ij. Septimò, quia suo hęredi impuberi potest substitui pupillariter, & emancipato nõ, vt ff. de vulga. & pupil. substitut. l. ij. Octauò, quia suus hæres sine causa potest querelare testamentum patris, emancipatus autẽ præteritus nõ potest, nisi cũ causa, vt est gl. singularis in §. exhæredatos. in Authen. de hæred. & falci. colla. j. Nonò, quia pater ascribẽs legatũ, vel hæreditatẽ suo hæredi in testamento alicuius, incidit in falsum, vel quasi falsum, non autem si ascribat emancipato, vt ff. de fal. l. impuberum. §. j. Decimò, quia suus hæres abstinens ab hæreditate infra trienniũ potest pœnitere rebus hæreditarijs non distractis, sed emancipatus non, C. de repud. hæred. l. fi. Et ita notatur per Ang. in l. Gallus. §. sed quid si tã-
3 tum. ff. de lib. & posthu. ¶Notandũ † secundò ibi, naturali ęquitate, quia æquitas pręponitur hîc rigori iuris. quando autẽ vel rigor vel ęquitas p̃poni debet, notatur per Canonistas in c. fi. extrà de trãsa. in ver. æquitate. & in c. j. eo. titu. & in l. j. C. de legibus. & per legistas in l. placuit. C. de iudi. Et põt sic distingui: Quia aut ius rigoris & ius ęquitatis disponũt vniformiter, & tũc vtrũq; est seruãdũ, vt in c. cũ venissent. extrà de eo, qui mittitur in possess. cau. rei seruã. Aut disponũt difformiter, & hoc vel est in diuersis casib⁹, & iterũ seruã

dum est vtrũq;.vt in c.cùm apostolicã.extrà de his, quæ fiunt à prę la.fine cõsen.capit.Aut in eodẽ casu,& tunc vel est in materia arbitraria,& æquitas præponitur.vt in d.c.fi.extrà de transac.Vel est in materia nõ arbitraria,& tunc aut neutrũ est scriptũ, & præponitur æquitas,aut vnũ tantum est scriptũ, & aliud non,& præponitur ius scriptũ,nisi iudex esset talis, q̃ posset ius scriptũ mutare,vt c.suã.extra de pœnis.Vel vtrunq; esset scriptũ, & tũc vel vtrunq; est generale,vel vtrũq; speciale,& in vtroq; casu præponit̃ id, quod est posterius,vt in c.super quæstionũ.extrà de offi.deleg. Si autẽ dubitetur quod sit posterius,pręponitur ius æquitatis.Vel vnũ est generale & aliud speciale,& pręualet speciale, ꝑ regulã generi.de reg.iur.li.vj.

§. *At hi,qui.*

1 *Summarium huius §.*

2 *Emancipati à patre naturali,& ab alio adoptati,an admittuntur,& quo iure,ad patris naturalis successionem.*

3 *Emancipati à naturali,& ab alio adoptati,an poßint querelare testamẽtum, in quo sunt præteriti.*

4 *Filius à patre naturali emancipatus, & moriente patre existens in potestate patris adoptiui, potest à patre naturali in testamento institui.*

5 *Hæredes sui,& emancipati,præteriti,an vocentur simul ad eandem possessionem bonorum Et qualiter.*

1 Summatur sic: † A naturali patre emãcipati,& ab alio adoptati, si viuo patre naturali à patre adoptiuo emãcipẽtur, tunc succedũt patri naturali,ac si nunquã fuissent adoptati,sed respectu patris adoptiui sunt tãquã extranei:si verò emãcipẽtur à patre adoptiuo,post mortẽ naturalis patris,tũc neutri succedunt: nõ adoptiuo,quia etiã tunc respectu patris adoptiui sunt tanquã extranei,nõ etiã patri naturali, quia sic dispositio bonorũ patris naturalis esset in p̃tãte patris adoptiui,quod esset iniquũ:& ideo minus iuris habẽt filij adoptiui,q̃ naturales,scilicet & legitimi: nã licet naturales emãcipati non succedãt iure ciuili, succedũt tamẽ iure prætorio. Et ratio est,quia licet desinãt esse sui hæredes, non tamẽ desinunt esse filij,cũ ius ciuile nõ possit ius naturale destruere:sed adoptiui emãcipati,neq; iure ciuili neq; iure prætorio succedũt, quia per emancipationẽ desinunt esse filij,filiatio enim acquisita ꝑ adoptionẽ, quæ est de iure ciuili,ꝑ aliud ius ciuile,scilicet per emancipationẽ, destruitur.tunc ibi,eadẽ. Et sicut isti nõ succedũt ab intestato, sic etiã nõ admittũtur ad rũpẽdũ testamentũ patris naturalis, vel adoptiui, per cõtratabu.quãuis in illo testamẽto sint præteriti. h. d. & patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd à patre naturali emancipati, & ab alio ado-

2

ptati, si à patre adoptiuo post mortẽ patris naturalis emancipentur, non admittuntur iure prætorio ad patris naturalis successionẽ, vt hic dicitur: istud tamẽ infrà eo. §. admonẽdi. limitatur, scilicet, si pater naturalis habeat alios liberos, vel agnatos: nã illis non existentibus isti admittũtur, nõ ꝑ vnde liberi, sed ꝑ vnde cognati, vt in alleg. §. statim dicetur. Et licet emãcipati à patre adoptiuo, sibi nõ succedãt, si tamẽ fiant sui iuris per mortẽ patris adoptiui, tunc succedunt sibi, & ius agnationis ꝑmanet inter eos & naturales filios illius adoptiui patris nõ emancipatos, & isti adoptiui etiã succedunt illis naturalibus filijs, sicut naturales fratres, vt l. si fi. iũ naturalẽ. ff. de gradibus affinitatis. ¶Notandũ † secundò, circa §. eadẽ, quòd sicut à pa-
3 tre naturali emãcipati, & ab alio adoptati, si post mortẽ naturalis patris emãcipentur à patre adoptiuo, nõ succedũt ab intestato, neq; patri naturali, neq; patri adoptiuo: sic etiã si pater naturalis vel adoptiuus fecit testamentũ, in quo isti sunt præteriti, nõ possunt tale testamentũ cõtratabulare. Ex quo patet, ꝙ ius rumpendi testamentũ per cõtratabulas, regulatur per causam intestati, vt qui nõ põt succedere ab intestato, ille etiã non põt testamentũ rũpere ꝑ cõtratabulas, vt l. pater filiũ. ff. de inof. testa. Et istud verũ est negatiuè, vt iam dictũ est, sed non est verũ affirmatiuè, vt scilicet ille, qui succedit ab intestato, posset testamentũ per cõtratabulas rumpere, quia collaterales post fratres bene succedunt ab intestato, & tamen non
4 possunt testamentũ rumpere. ¶Notandũ † tertiò, pro intellectu gl. super verb. institutis, ꝙ filius à patre naturali emãcipatus, & moriẽte patre existẽs in ptãte patris adoptiui, põt à patre naturali in testamẽto institui, & alius emãcipatus nõ existens in ptãte alicuius præteriti, & tunc nõ datur isti instituto hæc bonorũ possess. nisi præteritus rumpat testamentũ, & præparet ei viã. Et hoc est, quod dicitur, quòd iste institutus nõ succedit, nisi præteritus cõmittat edictũ, vt ff. de contratabu. l. iij. §. si quis ex liberis. & si iste præteritus nõ vult vti iure suo, habet institutus hæreditatẽ iure per cõtratabulas: sed habet eam effectu, secundũ tabu. vt ff. de contratab. l. si post. §. fi. Et dicitur filius præteritus, quãuis relictũ sit sibi legatũ, quod valet tantum sicut legitima sua, vel plus, quia oportet, ꝙ habeat legitimam hodie iure institutionis, vt Authen. nouissima, C. de inoffi. testamẽ. Si tamen relictũ sit legatum, & nullus alius institutus est, intelligitur relictũ iure institutionis, & ita tunc nõ censetur præteritus, vt notant docto. in l. cogi. versi. & generaliter. ff. ad Trebellianũ. Vel si testator dicat, Relinquo filio meo centũ, pro legitima sua, vel pro Falcidia. cẽsetur relictũ iure institutionis, vt no. Bar. in l. vnde & si
5 parẽs. C. de inoffi. testa. ¶Notãdum † finaliter, quòd si sui hæredes

D 5 & emanci

& emancipati sint præteriti, tunc vocantur simul ad eandem bonorum possessioné, scilicet p cõtratabu. quod aliqui dicunt esse verũ, vt Azo, si emancipati cõmittant edictum, & q aliàs sui hæredes nõ admittuntur ad hæreditaté, vt ff. de contratabu. l. iij. §. si quis ex liberis. Sed alij dicunt & melius, vt apparet, quòd sui admittuntur, licet emancipati nõ cõmittant edictum, quia sui habẽt duplex remediũ, possunt enim dicere testamentũ nullum, vel possunt cõtratabulare, vt ff. de lega. prẹstan. l. si duo. ¶Opponitur sic, & videtur, q existẽs in adoptiua familia, tépore mortis sui patris naturalis, bene admittitur ad successioné per vnde liberi, per l. iij. §. si quis filio. ff. de cõtratabu. Solutio. Illa lex loquitur de eo, qui nõ fuit perfectè adoptatus, & sic adoptatio nõ nocuit sibi in successione. Vel potest dici, & melius, quòd illa lex loquitur vbi nepos ex filio nõ existente in potestate patris sui, datur in adoptioné auo, quia talis succedit. Sed iste tex. loquitur quando quis adoptatur ab extraneo.

§. *Admonendi.*

1 *Emancipati à patre adoptiuo, post mortem naturalis patris, an & quo casu succedant per, vnde cognati. & nu. 2.*

3 *Emancipati à patre adoptiuo, post mortem naturalis patris, an possint dici cognati, iure ciuili: aut pratorio, aut qua dicantur.*

4 *Emancipati possunt dici sui hæredes, iure pretorio.*

1 Summatur sic: Licet † emancipati à patre adoptiuo post mortem naturalis patris, non succedant per vnde liberi, & vel per vnde legitimi: si tamen neq; liberi neq; agnati existant, tunc succedunt per vnde cognati. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandum
2 † primò, quòd iste §. limitat §. at hi, suprà eodẽ. ¶Notandum secun
3 dò, quòd isti non possunt † dici cognati iure ciuili, quia illo iure emãcipati sunt incogniti, vt suprà eo. §. emancipati. nec etiam iure prætorio habentur vt liberi, vt suprà eo. §. at hi. nec etiã vt legitimi seu agnati, vt infrà titu. proxi. §. j. sed iure prẹtorio vocãtur inter cognatos, vt hîc. Ex quo patet, quòd illi qui non admittuntur ad successionem ex primo aut ex secundo capite, possunt admitti ex tertio capite: istud tamen hodie mutatum est, vt C. de adoptio. l. cum in ado
4 ptiuis. ¶Notandum † tertiò, quòd licet emancipati nõ sint sui hæredes iure ciuili, possunt tamen dici sui iure prætorio, vt suprà eo. §. emancipati. & legitimi dicuntur agnati, qui scilicet descendunt ex masculis, vt infrà tit. proxi. §. j.

§. *Sed ea omnia.*

1 *Pater adoptiuus, an teneatur filium adoptiuum in testamento suo instituere, aut legitimè exhæredare.*

Filius

2 *Filius datur in adoptione extraneæ personæ, non potest vocare patrem suum adoptiuum in iudicium sine venia.*

Summatur: Correctis istis iuribus, hodie filius adoptiuus retinet omnia iura in bona patris naturalis, ac si nõ esset adoptat⁹, nisi in casu, quo scilicet succedit patri adoptiuo ab intesta. & põt pater adoptiu⁹ eũ in testaméto suo præterire, nec iste fili⁹ adoptiu⁹ iure ciuili, aut prætorio, habet aliquid in bonis patris adoptiui, si sit pteritus. & hoc etiã est verum, licet si adoptat⁹ ex trib. filiis, secundũ senatusc. Sabinianum, quia nec quarta, nec aliqua actio ad eã sibi cõpetit: si tamé parés naturalis aliqué adoptauerit, tunc ille filius adoptiu⁹ habet omnia iura in bonis patris adoptiuis, sicut arrogat⁹ in bonis ar-
1 rogatoris. h. d. ¶Notãdum primò, quòd† quãdo textus hîc dicit, ꝙ pater adoptiuus nõ tenetur filium adoptiuũ in testaméto suo instituere neq; exhæredare, hoc debet intelligi, quãdo filius datus est in adoptioné extraneę pʃonę, nã tunc bene succedit patri adoptiuo ab intestato, vt hîc dicitur, nõ tamé succedit aliis à patre adoptiuo, videlicet liberis naturalib⁹ vel agnatis, vt C. de adopt. l. pen. §. & ideò sancimus. & notat glo. in verbo tãtummodo. Sed si aliquis datus sit in adoptioné parenti naturali, videlicet auo materno, vel in casu paterno, vt suprà de adopt. §. sed hodie, dictũ est, tunc pristina iura seruãtur, vt hîc dicitur, id est, talis pater adoptiu⁹ tenetur illum filium ĩ testaméto suo instituere vel legitimé exhęredare, aliôquin annullat vel rũpitur testamẽtũ ei⁹, ac si esset fili⁹ naturalis, ꝑpter duplex vinculũ, scilicet naturale & legitimũ, hoc est, adoptionis, q̃d in ista pʃona cõcurrit, vt vult iste tex. & tunc pater su⁹ naturalis nõ tenetur eum institure vel exhęredare: & si iste pater adopt. velit istum filium emãcipare, tenetur sibi dare quartã, sicut arrogator filio arrogato. & hæc habẽtur & notãtur in l. cùm in adopt in verb. reuerti. C de adopt. de ista tñ quarta, gl. ibi, in ver. reuerti. videtur cõtrariũ sentire: & etiã dicit hîc Iac. de Rauen. sequẽs illã glo. sed glo. nostra hîc in verbo, vocantur, tenet hoc quod dictum est de quarta. ¶No-
2 tandum† secundò, quòd quando aliqui. datus est in adoptionem extraneę personæ, tunc iste filius non potest vocare patrem suum adoptiuum in iudicio sine venia. ff. de in ius vocan. l. cùm adoptiuũ. & non tenetur iste pater adoptiuus ad alimenta filij l. in rebus. § posſunt. ff. de cõmoda. nisi quando facit sibi operas, vt ff. de adoptio. l. ordinari. Dicit tamen Io. Fab. quòd si pater naturalis egeat tunc iste pater adoptiuus tenetur ad alimenta, quia ius alimentorum est plus priuilegiatũ, quàm ius succesſionis ab intest. sed iste succedit ab intestato, vt hîc dicitur: ergo à fortiori debẽtur sibi alimẽta, maximè in casu dicto, scilicet si pater egeat, argu. l. penult. ff. de lib. ag.

¶Oppon

¶Opponitur sic,& videtur,ꝙ nō bene dicitur in tex. quòd filius adoptiuus retinet iura patris naturalis,ac si in potestate eius permãsisset,maximè si intelligatur,quãdo datur in adoptionē extraneæ pso næ,quia tūc in veritate permansit in eius potestate,vt suprà de adoptio.§.sed hodie.Solutio.Textus hîc loquitur,referendo se ad factū quia licet iure permaneat in potestate patris naturalis,facto tamen videtur transire ad potestatem patris adoptiui.

§.*Item vetustas.*

1 *Iura corriguntur circa eos,qui sunt vlterioris gradus.*

2 *Ius antiquum peccauit,vocando progenitos ex masculis solos ad succeßionem, & excludendo progenitos ex fœminis.*

Summatur sic:Veteri iure soli nepotes & neptes ex masculis descendētes,admittebãtur ad successionē suorū hæredū, & præponebãtur agnatis:descendētes aūt ex fœminis,non succedebãt auię vel proauiæ paternæ vel maternæ,vel auo aut proauo, nisi post agnatos

1 h.d.& patet intell.tex.¶ Notandū†primò,ꝙ prius correcta sunt iura circa liberos naturales & adoptiuos primi gradus,sed iam corriguntur iura circa eos,qui sunt vlteriores gradus, suprà §. cum filius

2 eodem.¶Notandum†secundò, ꝙ istud ius antiquum benfacit ante ponendo progenitos ex masculis.sed non benefecitvocando eos solos,& excludendo progenitos ex fœminis,ad succesſionem.

§.*Diui autem.*

1 *Descendentes ex masculis præferuntur descendentibus ex fœminis.*

2 *Descendentes ei fœminis,succedunt duobus casibus:etiam sine aliqua diminutione,sicut descendentes ex masculis.nu.3.*

Quia diui principes nō passi sunt illã iniuriã naturæ,idcirco correxerunt istud antiquū ius,& ordinauerūt,quòd descendētes ex fœminis succederent cū descēdentibus ex masculis.abstrahēdo ab eis tertiã partē illius,quod mater eorū vel auia habuisset, vel pater seu auus paternus vel maternus,si fœmina mortua sit,de cuius hęreditate agitur,vt scilicet succedãt in locū patris vel matris,sicut dictū est

1 de nepotibus & neptib⁹ ex filio mortuo.h.d. ¶Notandum†primò quòd illi,qui descēdunt ex masculis,pręponunt ex descendētibus ex fœminis natura & etiam suffragio veteris legis,& duo vincula fortiora sunt q̄ vnū,vt dictū est suprà de adoptio.in §.sed hodie. circa fi.& suprà eo.in §.sed ea omnia circa fi. Et ideò isti principes dabãt descendētibus ex masculis parumplus,quam descendētibus ex fœminis,vt hîc dicitur:& ex isto patet,ꝙ parū seu paulò, ponitur pro tertia parte,vt hîc & in Auth.de exhi.& introducen.reis.§.sancimus.

2 ¶Notandū† secundò,ꝙ hîc tanguntur duo casus de succesſione descenden

ſcendentiũ ex fœminis. Vnus eſt, quãdo moritur maſculus, quia tũc nepotes & neptes deſcendentes ex filia, & ſic deinceps, ſuccedũt cum diminutione tertiæ partis. Alius caſus eſt, quãdo moritur fœmina, quia tũc deſcẽdentes ſiue ex maſculis ſiue ex fœminis, ſuccedunt cũ
3 diminutione tertiæ partis. ¶Notandũ † tertiò, quòd aliqui dixerunt iſtũ §. corrigi in §. proxi. ſequẽti, vt Martinus: ſed Bulga. dicit, quòd ille. §. loquitur in alio caſu, & hoc apparet melius, ſed iſte §. corrigitur in Authen. de trien. & ſemiſ. §. neq; illo. collat. iij. & ſic hodie deſcendentes ex fœminis ſine aliqua diminutione, ſuccedunt ſicut deſcendentes ex maſculis,

§. *Sed nos.*

1 *Ius antiquum corrigitur, quo nepotibus ex filia deſcendentibus, agnati abſtraxerunt quartam partem ſubſtantiæ defuncti, in ſucceſsione.*
2 *Hic §. quid differat à §. diui. ſuprà eodem.*
3 *Deſcendentes per fœminas, hodie ſuccedunt, vſq; in infinitum, excluſis collateralibus.*

1 Sũmatur ſic: † Ne tranſuerſales ſint potiores, quàm recta linea deſcendentes, correctũ eſt per dominũ Iuſtinianũ quoddã ius antiquũ, quo nepotibus ex filia deſcendẽtibus, agnati abſtraxerũt quartã partẽ ſubſtantiæ defuncti in ſucceſsione. h. d. & patet intellectus textus.
2 ¶Notandũ † primò, quòd iſte §. differt à §. diui. ſuprà eo. quia ille loquitur inter deſcendẽtes ex maſculis & ex fœminis, vt ſcilicet ex fœminis deſcendentes minus habeant tertiã partẽ. vt ibi dictũ eſt. Sed iſte §. loquitur inter agnatos & deſcendentes per fœmininũ ſexum, qui quidẽ agnati abſtraxerũt iſtis quartã partem. Et ita patet, quòd opinio Bulgarij prę ualet opinioni Martini, de correctione §. proxi.
3 præcedẽtis. ¶Notandũ † ſecundò, quòd non ſolùm deſcendẽtes per maſculos, ſed etiã per fœminas hodie ſuccedũt, vſque in infinitũ, ſiue ſint in poteſtate, ſiue emãcipati, in totũ ſuccedũt, excluſis collateralibus, vt in Auth. de hæredi. ab inteſta. veniẽtib. §. j. colla. ix. & in Authen in ſucceſsione. C. de ſuis & legit. hæred. & l. fi. C. eod.

§. *Quam conſtitutionem.*

1 *Deſcendentes ex filia, cum ſuis auunculis, ſuccedunt in ſtirpes, & non in capita. & nu. 2.*

1 Sũmatur ſic: Sicut † nepotes vel pronepotes, & deindeps, ſuccedũt alicui de deſcẽdẽtibus in locũ patris ſui, in ſtirpes & nõ in capita. ſic etiã deſcẽdẽtes ex filia, ſuccedũt ſine diminutione alicuiꝰ partis. h. d.
2 & patet intellectus text. ¶Notãdũ † primò, quòd iſte §. videtur corrigere §. proxi. pręcedẽtẽ, quanuis glo. hîc aliter dicat: quia tex. dicit, quã conſtitutionem. & ſtatim ſubiungit correctionem. Poſſet etiam dici

dici, vt mihi apparet, quòd hîc corrigit vterq; §. scilicet de diminutione tertię partis & quartę partis, quia dicit text⁹: sine vlla diminutione: & vt apparet, nō solùm loquitur in successione quo ad hęreditatē ascendentis inter descendentes, sed etiā inter agnatos & descēdētes. Et sicut nepotes ex filio pręmortuo, succedūt cū patruis suis in stirpes, & non in capita, vt suprà eod. §. cum filius. sic etiā descēdētes ex filia cū suis auūculis, vt hîc dicitur, & nota. in Authen. in successione. C. de suis & legiti. hæredi. ¶ Opponitur sic, & videtur, quòd isti succedunt in capita & non in stirpes, per §. hoc etiā addēdum. infrà ti. proxi. Solutio. Ille §. loquitur in collateralib⁹, & corrigitur in Authen. de hæredi. ab intesta. §. huiusmodi. Iste autem §. loquitur in descendentibus: qualiter autem illi succedāt in capita, Doctores diuersimodè loquuntur, vt ibi dicetur.

DE LEGITIMA AGNATORVM SVCCESSIONE. TIT. II.

Dictum est suprà de successione suorū hęredum, & eorum qui loco suorum hæredum sunt, & quia post suos hęredes succedunt agnati, idcirco sequitur hîc de legitima agnatorū successione, & vocātur agnati legitimi. Sed opponitur sic, contra istā continuationē, quia post suos hæredes succedūt parētes, ergo nō agnati & ideò duo tituli sequentes, scilicet de sena tusc ō. Tertylliano, & Orficiano, deberēt pręcedere istū titulū. quòd autē parētes pręcedunt, patet in Auth. de hæredib. ab intesta. venientibus. per totū colla ix. Solutio. Ista continuatio est bona, habēdo respectum ad leg. xij. tabularū, secundū quā agnati succedunt statim post suos hæredes, sed habēdo respectū ad ius nouū, scilicet Authēticorum, cōtinuatio non est bona, vt cōuincitur ex his quæ in opposito allegata sunt, & illi titu. in veritate pręcederēt istum, facit l. j. §. post suos. ff. de suis & legiti. hæredi.

§. *Si nemo suus.*

1 *Hæredibus suis deficientibus, & his, qui loco suorum hæredum sunt, succedunt proximi agnati. Item, emancipati, iure prætorio. nu. 2.*

3 *Agnati & agnatæ immediatè succedunt post suos hæredes, qui sunt in proximiori gradu. his autem deficientibus, cognati.*

4 *Fratres ex eodem patre sunt sibiinuicem agnati, & vocatur consanguinei, itē germani: alij autem, agnati, non sunt consanguinei.*

5 *Consobrini, qui dicantur.*

6 *Natus post mortem patris, etiā est agnatus. & habet omnia agnationis iura.*

7 *Pluribus quandocunque quid conceditur, intelligitur concessum secundum ordinem*

ordinem & dignitatem cuiusque.

1 Deficientibus † suis hęredibus,& his qui loco suorũ hæredũ sunt, seu hæreditatē nõ amplexãtibus, tũc ex l.xij.tabul. succedũt proximi agnati, scilicet collaterales ꝑ virilē sexũ nati.licet etiã nascãtur
2 post mortē patris.h.d. ¶Notandũ † primò,ꝙ loco suorũ hæredum sunt emãcipati iure prætorio,vt suprà tit.proxi.§.emãcipati. sed ꝑ constitutionē principũ , loco suorũ hæredũ sunt illi, de quibus di-
3 ctum est suprà tit.prox.in §.quib. ¶Notãdũ † secũdò, quòd ex leg. xij.tabu.agnati & agnatæ immediatè succedũt post suos hæredes, qui sunt in proximiori gradu, quod attẽdendũ est,tẽpore mortis in successione ab intestato,quãdo nõ est factũ testamentũ, sed si factũ sit testamentũ, tunc videndũ est quis sit proximus tẽpore destituti testamẽti,vt suprà tit.proxi.§.cum autẽ quęritur. Deficiẽtibus autẽ istis,eadem lege succedũt cognati,infrà de success.cognato.in prin. Sed hodie simul succedũt agnati & cognati, vt Authet.cessante.C. de suis & legi.hæred.& infrà de success.cognatorũ, §.fi.¶Notandũ
4 †tertiò,ꝙ fratres ex eodẽ patre sunt subijnuicē agnati, & vocantur etiã consanguinei: alij autẽ agnati non sunt consanguinei, vt ff.de suis & legiti.hęred.l.ij.in prin.vocãtur etiã isti fratres germani,qua si ex eodẽ germine nati,vt infrà eo.§.nosverò.in fi.Sed filij fratrũ vocãtur fratres patrueles,id est,ex patruis nati, qui etiã vocantur con
5 sobrini,vt hìc in tex.sed hoc † est impropriè,quia cõsobrini ꝓpriè dicuntur ex sororibus nati,quasi cõsororini,vt infrà de grad.cogna. §.quarto gradu. Et istud est notandũ propter statuta,in quibus termini debẽt propriè accipi, nisi cõmunis vsus loquẽdi esset in cõtrarium,vt not.per Bart.in l.j.ff.de suis & legiti.hæredi.¶Notandum
6 †quartò,ꝙ ille qui nascitur post mortẽ patris, etiã est agnatus,& habet omnia iura agnationis, vt hîc dicitur: si tamẽ eẽt cõceptus post mortẽ, videlicet aui,tũc nõ succederet vt agnatus ex persona sua,vt ff.de suis & leg.hæred. l.Titius. & vnde cogna.l.j. §.si quis proximior.& dictũ est suprà tit.prox.§.cùm autē quæritur.Et pñt agnati etiã dici cognati, quia cognatio est genus ad agnationē & ad cognationẽ in specie , de quo dictũ est suprà de legit. agnat.tutela.§.
7 sunt aũt agnati.¶Notandũ† finaliter ex fine tex. qđ hîc elicitur ꝙ qñcunq; cõceditur aliquid pluribus, hoc intelligitur cõcedi secũdum ordinē & prælationē quem habẽt inter se,quia licet post suos hæredes succedũt agnati,nõ tamen omnes, sed solùm proximiores. fa.l. si quando.C.de inoffi.testa.& notatur ꝑ Bar in l.Gallus. §.sed quid si tantum:ff.de libe.& posthu. vt si Papa concedat gratias ad beneficia omnibus de vniuersitate,tunc Doctores debent præferri licentiatis,& sic cõsequenter,secundũ ordinē quẽ habent inter se:& hoc

est

est quod vult l.fin.C.de tyro.lib.xij.vbi dicitur, Nec enim patimur quẽquam excellentiorẽ gradum obtinere, cui laborum prolixitas. & stipendiorum prolixitas non suffragatur.

§ *Per adoptionem.*

1 *Agnatio acquiritur etiam per adoptionem. Et quid hodie, nu. 2.*

Summatur sic: Ius agnationis etiã acquiritur per adoptionẽ. h. d.

1 & patet intellectus tex. ¶Notãdũ, quòd † per adoptionẽ etiã acquiritur agnatio, non solũ filijs, sed etiã alijs agnatis, qui vlteriori gradu distant. & hoc fuit verũ olim per quãlibet adoptionẽ, quia filius adoptiuus transiuit semper in potestatẽ adoptantis, vt suprà de ado

2 ptio.§.j. Hodie † autẽ istud non est verũ, nisi de adoptione, per quã adoptiuus transit in potestatẽ adoptantis, de quo dictũ est suprà de adoptio.§.sed ho lie. verum tamen est, quòd filius adoptiuus nõ fit agnatus respectu emancipatorũ, vt ff.de gradibus affini.l.si filium. qui tamẽ nõ trãsit in potestatẽ adoptantis, succedit illi ab intestato, suprà titu.proxi.§.sed ea.& d.§.sed hodie. sed nõ succedit agnatis illius, scilicet adoptantis, vt C.de adoptio.l penul.§.sed si quidem.

§. *Cæteri autem masc.*

1 *Masculi etiam longissimo gradu distantes, admittebantur ad successionem agnatorum fœminæ non, vltra sorores. Et quo id iure. nume.2. Et quam ob rem. nume.3.*

4 *Gradus decimus, dicitur longissimus.*

1 Summatur sic: † Masculi etiã longissimo gradu distãtes admittebantur ad successionẽ agnatorũ: fœminæ autẽ non admittebãtur vltra sorores, quia cõmodius videbatur hęreditates manere apud ma

2 sculos. h. d. ¶Notandũ † primò, quòd istud nõ est de iure legis.xij. tabularum, vt patebit infrà §.proxi. sed de iure mediæ prudentiæ.

3 ¶Notandũ † secundò, quòd ideò, istud ius fuit constitutũ, quia nomen & progenies cõseruantur in masculis, & propter hãc causam hodie aliquæ ciuitates & loca habent statuta, quòd fœminæ non succedunt, sed debent esse cum dote sua contentæ, vt cõmuniter fit

4 in Italia, & in alijs locis. ¶Notãdum tertiò, † quòd longissimus gradus dicitur decimus, vt infrà de successio.cognatorum.§.fin.

§. *Sed quia.*

1 *Masculi & fœminæ, æqualiter vocantur, si descendant per virilem sexum, ad successionem agnatorum, secundum sui gradus prærogatiuam. Et quid hodie præterea. nu.6.*

2 *Iura quatuor, circa agnatorum successionem, quæ vide per discursum, numero 3.4.5.*

1 Quia † iniquũ erat, fœminas post sorores omnino excludi à successione

cessione agnatorũ, quod nõ fiebat ex lege xij.tabul.sed per mediã iurisprudentiã, idcirco prætores hoc ius corrigẽtes,vocabãt fœminas etiã vltra sorores ad successionẽ agnatorũ,deficiẽtibus agnatis & proximiorib cognatis:sed ordinatione domini Iustiniani,masculi & fœminæ æqualiter vocãtur,si descẽdant per virilẽ sexũ ad successionẽ agnatorum, secundũ prærogatiuã sui gradus. Hoc dicit.

2 ¶Notandũ † primò, ꝙ hîc tanguntur quatuor iura. Primũ est,ius legis xij.tabul.secundũ quod tam masculi quàm fœminæ per virilẽ sexum descẽdentes, vocabantur ad successionẽ agnatorũ, quia ista lex xij.tabu.amplexa est simplicitatẽ legibus amicã. qualiter autẽ hoc intelligitur,dictũ est suprà de fideicõmiss.hæred.§.sed qa stipu

3 lationes.& istud ius tãgitur hîc,& hoc quidẽ lex xij.tabu.†Secundũ ius est mediæ prudẽtiæ, ꝙ excludebat omnes fœminas à successione agnatorũ prȩter sorores,& de illo iure loquebatur §.prȩcedẽs,& hoc ius tãgitur hîc,media autẽ iurisprudẽtia,& vt dicitur hîc in textu ista media iurisprudẽtia fuit iunior lege xij.tab.sed dispositione imperiali anterior,quod sic debet intelligi,quòd istud ius fuit inuẽtũ post leg.xij.tab.sed Imperator reputabat istud iusdignius,quàm

4 ius legis xij.tab. vt C.de suis & legi.hære.l.xij.tab †Tertiũ ius fuit, ius prȩtoriũ,quo fœminȩ etiã vltra sorores admittebãtur ad successionẽ agnatorũ,nõ simpliciter,sed deficiẽtibus agnatis & proximioribus cognatis:& istud ius tãgitur hîc in princ.§.& quia sane.& ibi,

5 donec prætores.Quartũ † ius fuit domini Iustiniani,quo tã masculi, quàm fœminȩ per virilẽ sexum descẽdentes,non solùm deficiẽtibus agnatis,sed æqualiter,salua tamẽ gradus prærogatiua,vocantur ad

6 successionẽ agnatorũ,& istud ius tãgit̃ hîc,ibi,nos verò. Sed † hodie est quintũ ius,ꝙ hîc nõ tãgitur,quo scilicet nõ solùm agnati & agnatæ,sed etiã cognati & cognatȩ simul succedũt, & æqualiter secũdũ gradus prærogatiuã,vt in Auth.de hȩr.ab inte.vẽ.§.reliquũ.col.ix.

§. *Hoc etiam addendum.*

1 *Filius & filia, & non vlteriores, sororis germanæ, vel vterinæ succedunt etiã auunculo suo, & econtrà, diuidendo hæreditatem in capita: non extantibus fratribus alijs vel sororibus defuncti. & nume. 2. Quod hodie correctum. nume. 3.*

4 *Successio an sit facienda in capita an in stirpes. disting.*

5 *Germani, qui dicantur. Qui consanguinei tantum, Qui vterini. Et quomodo sibiinuicem succedant.*

1 Non † solũ fratris filius & filia succedũt patruo suo,& ecõtrà: sed etiã filius & filia,& nõ vlteriores sororis germanȩ vel vterinȩ succedunt auũculo suo,& ecõtrà:diuidẽdo hȩreditatẽ in capita,& non in

E stirpes,

ſtirpes,non extantibus alijs fratribus vel ſororibus defuncti:quia il
2 li præcedũt iſtos in ſucceſsione. h. d. ¶Notandũ † primò,quòd iu
re iſto nõ ſolùm filij & filiæ fratris mei, & deinceps nepotes & pro
nepotes,qui ſunt agnati mei vel agnatę,veniũt ad ſucceſsionẽ meã,
& ecõtra, ego ad ſucceſsionẽ eorũ, quãdo ſcilicet ſunt ꝓximi mei,
vt mortuo fratre meo ſi non ſuperſit ſoror mea vel alius frater, ve-
niũt filij ſui,& deficientib.filijs veniũt nepotes:ſed etiã filius & filia
ſororis meæ germanę vel vterinæ,ſed nõ vlteriores,nã ſorore mea
mortua & filijs & filiab.ſuis, nemo ſuccedet mihi ex parte ſororis
meæ,vt C.de legi.hęred.l.fi.§.ſed neq;.& ſic ecõtrà, ego ſuccedo eis
3 ex quo põt clarius intelligi iſte text. ¶Notandũ † ſecundò,ꝙ iſtud
ius hodie corrigit in duob. Primò,quia hodie nõ ſolùm ſuccedũt fi
lius & filia ſororis meæ, ſed etiã vlteriores, vt in Authen.ceſſante.
C.de legi.hęred Secũdò,quia exiſtẽtibus fratribus vel ſororibus,fi-
lius aut filia alterius fratris vel ſororis, bene ſuccedit defuncto pa-
truo vel auũculo,cuius contrariũ hîc dicitur: illis enim exiſtẽtibus,
cæteri gradus remanẽt ſemoti,id eſt,excluſi,ſecundũ iſtũ tex.vt pa
4 tet in alleg. Authent ceſsãte. ¶Notãdũ † tertiò,ꝙ ad ſciendũ an iſti
debeãt ſuccedere in ſtirpes vel in capita,ſic eſt diſtinguẽdũ,quia vel
ſuccedũt filij aut filiæ cũ patruis vel cũ auunculis ſuis, & tũc ſucce-
dunt in ſtirpes,& nõ in capita,vt titu.proxi.§.fi.& in Authen.ceſſan
te.C.de legi.hæred. vel ſuccedũt ſine patruis vel auunculis inter ſe
patruo vel auũculo ſuo,& tũc ſunt opi.Doct.Azo enim dicit,quòd
tũc ſuccedũt in capita,& nõ in ſtirpes, per iſtũ tex.& ꝑ Authen.ceſ-
ſante.Sed Accur.videtur velle,ꝙ ſuccedũt in ſtirpes, ꝑ §.reliquũ.in
Authen.de hæred.ab inteſta.venien. Opinio Azo.eſt cõmunior,&
in ea opinione ſunt Goffr.Iac.de Arena,Dynus,& etiã Cyn.& Bul
garus: plures etiã ſunt in opinione Accurſ.& ideò iſte pũctus requi
5 rit imperialẽ diſcuſsionẽ.¶Notãdũ finaliter, † ꝙ germani ſeu ger-
manæ fratres vel ſorores dicũtur,qui ſunt ex eiſdẽ patre vel matre.
Cõſanguinei tantùm ſunt,q ſunt ex eodẽ patre: ſed vterini tantùm
ſunt,qui ſunt ex eadẽ matre.Hodie igitur fratres & ſorores vtrinq;
cõiũcti,ſuccedũt ſibiinuicẽ in capita,ſed filij eorũ ſi inter ſe ſuccedãt
ſuccedũt etiã in capita,ſed ſi cũ patruis vel auũculis, in ſtirpes,vt di
ctũ eſt.Sed fratres vel ſorores cõſanguinei tantùm, vel vterini tan
tùm,ſi ſimul cõcurrant,tũc cõſanguinei ſuccedũt in bonis patris, &
vterini in bonis matris,& alia bona diuidũt ęqualiter,vt l.de emãci
pa is. C.de legiti.hæredi. Sed ſi defunct⁹ ſit aliquis,q habeat fratres
aut ſorores vtrinq; cõiunctos,& alios ex vna parte cõiunctos tan-
tùm,tunc vtrinq; cõiuncti præferẽtur alijs, quia ſunt duplici vincu-
lo cõiuncti,quod fortius eſt vno,vt l.poſt fratres. C.de legi.hæred.

§. Si plu

§. *Si plures sint.*

1 *Gradu proximior, prior est in successione. Limit. nume. 4.*
2 *Gradus proximitas, quo tempore attendatur. disting.*
3 *Qualitas adiecta verbo, debet intelligi secundum tempus verbi.*

Summatur sic: Pluribus gradibus agnationis existētibus, succedit ille, qui est in proximiori gradu, siue vnus sit, siue plures: & proximitas gradus attenditur tēpore mortis, si nō sit factū testamentum, sed facto testamento attenditur tempore destituti testamēti. Hoc dicit.
1 ¶Notādū† primò, quòd ex isto text. patet, quòd qui proximior est gradu, prior est in successione, cōcor. l. ij. §. hæreditas. ff. de suis & legi. hęred. & licet lex loquatur in singulari numero, intelligitur tamē etiā in plurali, vt si sint plures in proximo gradu, similiter succedūt nā indefinita in iure æquipollet vniuersali. l. §. fi. ff. si quadrup. paup. fecisse dicatur. & singularis numer⁹ exponitur per pluralē, maximè quando hoc videtur esse de intentione legislatorū: & seruit istud in multis, nam si factū esset proclama, quòd quinq; primò intrauerit tale castrū, habebit centū florenos, & multi simul intrant, vt nō constet, quis sit primus, debet simul habere cētū florenos, & inter se facere partes, vt l. si finita. §. cùm autē plures. ff de dā. infec. Licet aliqui dicant, ꝙ nullus debet habere, quia seipsos impediūt, per l. si fuerit. §. itē. ff. de reb. dub. quia illa lex loquitur in testamētis. Alij etiam dicunt, ꝙ quilibet debet habere centū. per l. qui filiabus. §. j. ff. de leg. j. sed prima opinio verior est, & de isto notatur per Bar. in l. hoc arti
2 culo. ff. de hæred. instit. ¶Notandū† secundò, quòd proximitas attēditur tempore mortis illius, de cuius hæreditate quæritur, si nō sit factū testamētū, vt l. ij. §. interdū. ff. de suis & legi. hæred. sed si factum sit testamentū, tunc attenditur tēpore destituti testamēti, vt hîc in
3 tex. Ex quo patet, quòd† qualitas adiecta verbo, debet intelligi secūdum tēpus verbi, quod facit ad intelligendū multa: nam si sit statutū, quòd domin⁹ debet satisfacere pro delicto famuli sui, hoc nō debet intelligi de delicto quod cōmisit ille antè, quàm fuit famulus, sed de delicto cōmisso tēpore, quo fuit famulus. Idē est, si sit statutū, quòd iunior canonicus debeat cōferre præbendā vacantē, & vacet prębēda, & antè, quàm cōferatur, superueniat alius canonicus, tūc ille superueniēs nō debet conferre, sed qui fuit iunior tēpore quo vacabat facit not. per Bar. in l. Titius. §. vsq;. ff. de testa. mili. ¶Opponitur sic, & videtur, ꝙ proximior in gradu nō semper pręferatur in successione, quia fili⁹ succedit cū patruo suo, alteri patruo suo defuncto, cùm tamē patru⁹ sit in secūdo gradu, & fil⁹ in tertio gradu. Solutio. Istud
4 † intelligitur, quādo quis succedit ex propria persona sua, iā iste fili⁹

succedit ex persona patris sui, vt Authen cessante. C. de legi. hæred.

§. *Placebat.*

1 *Ordines & capita, debent considerari in successione. quæ sunt quatuor.*
2 *Successorium edictum, potest procedere de ordine in ordinem, vel de gradu in gradum.*
3 *Ius triplex, circa successiones agnatorum, quæ percurrit ordine Nicasius.*

Sũmatur sic: Olim iure ciuili excluso primo gradu agnationis, nõ admittebatur agnatus secũdi gradus, sed trãsibat hęreditas ad cognatos: posteà autẽ iure prætorio admittebatur agnatus secũdi gradus, nõ tamẽ iure agnationis sed cognationis. Et post hoc dominus Iustinianus correxit ista iura, vt scilicet agnat⁹ succederet de gradu in gradũ, propter duas rationes. Prima est, quia absurdũ erat, quòd cognati succederent de gradu ad gradũ, & non agnati. Secunda ratio, quia agnati succedũt de gradu ad gradum in onere tutelę. Ergo etiam sic debẽt succedere in emolumento recipiendæ hæreditatis.
1 Hoc dicit. ¶Notandũ† primò, quòd pro intellectu istius tex. aliqua sunt præmittenda. Primò, quòd in successione debẽt cõsiderari ordines seu capita, & gradus ordinis seu capita sunt quatuor, scilicet vnde liberi, vnde legitimi seu agnati, & vnde cognati, & vnde vir & vxor: & in istis ordinibus seu capitibus reperiũtur gradus, nã in ordine vnde liberi, primus gradus est filiorũ, secũdus nepotũ, tertius pronepotũ, & sic cõsequenter: similiter in ordine vnde legitimi seu agnati, sunt gradus, scilicet filij, nepotes, pronepotes, & sic deinceps & ita etiã in ordine cognatorũ, vt ff. si tabu. testamẽ. nullę extãt. l. j.
2 primo respõso. Secũdò† præmittẽdũ est, quòd successoriũ edictum potest procedere de ordine in ordinẽ, vt si deficiãt agnati primi gradus, veniãt cognati: vel potest procedere de gradu in gradũ, vt si deficiat agnatus primi grad⁹, veniat agnatus secũdi gradus, vt ff. de suc
3 cef. edic. l. j. §. quibus. ¶Notandũ† secundò, quòd istis sic præmissis, intelligitur hîc ĩ isto textu triplex ius. Primũ fuit ius ciuile legis xij. tabularũ, secundum quod agnati non succedebant de gradu ad gradum, seu de persona ad personã, sed deficiẽte primo gradu, pertinebat hæreditas non ad secundũ gradum, sed ad alium ordinem, scilicet cognationis, & hoc tãgitur hîc in principio textus. Secundũ ius fuit prætoriũ, secundum quod agnatus secũdi gradus admittebatur ad successionẽ deficiente primo: non tamẽ iure agnationis, sed iure cognationis, & hoc si nullus cognatus erat proximior in gradu, & hoc ius tãgitur hîc, quod iterũ prætores. Tertiũ ius fuit Iustiniani, qui cõstituit ꝙ agnati succederẽt de gradu ad gradũ, propter duas rationes, quæ ponũtur hîc in textu, & tactę sunt in sũmario, & hoc

ius po

ius ponitur ibi,sed nos.Hodie autem istud non habet dubium,quia agnati & cognati simul succedunt secundum proximitatē gradus, vt agnati primi gradus & cognati eiusdem gradus,primò admittūtur,& sic etiam secundi gradus,& deinceps in Authen.de hæredib. ab intestato.venien.§.reliquum.

§.*Ad legitimam.*

1 *Parens hodie indifferenter succedit liberis emancipatis,olim secus.*
2 *Fiducia quando dicatur contracta.*
3 *Pater non desinit esse agnatus,aut iura agnationis,perdit per emancipationem filij.*
4 *Correlatiuorum idémne semper iudicium.disting.*

1 Summatur sic: Licet †olim parēs non admittebatur ad successionē liberorū emancipatorum, nisi expressè fuerint emancipati cū contracta fiducia, hodie tamen omnis emācipatio intelligitur facta cū contracta fiducia,& ideò hodie indifferēter parēs admittitur ad successionē liberorum emancipatorum. Hoc dicit,& patet intellectus
2 tex.¶Notandum†primò, quòd cōtracta fiducia est,quando pater emancipans filium suum reseruat sibi ius succedēdi,si turbato ordine filius moriatur ante patrem,facit gl.in l.nā & si.ff.de inoffi.testam. Et istud olim debebat fieri expressè:aliòquin pater nō succedebat: sed hodie oīs emācipatio intelligitur facta cū cōtracta fiducia,vt hîc
3 dicitur.¶Notandū†secundò,quòd licet per emancipationē filius desiit esse agnatus patris.& perdit ius agnationis, nec iure ciuili patri succedit vt suprà ti.prox.§.emancipati.tamen pater non desinit esse agnatus,nec perdit iura agnationis respectu filij,vt l. fili⁹. ff.de suis & legit. hæred. Et ex illo patet ratio istius tex.quare scilicet pater etiā iure ciuili succedit filio emācipato,cum tamē illo iure filius nō
4 succedit sibi.¶Opponitur sic,†& videtur,quòd iste text. non potest stare,quia correlatiuorū idem est iudicium,vt C.de edi.diui Adria. tollen.l.ij.ergo si pater succedat filio,etiā filius debet succedere patri.Solutio.Correlatiuorum idem est iudicium ab initio,sed nō semper ex post facto,vt hîc:nam per emancipationem perditur ius agnationis filij respectu patris,sed non econtrà,vt dictum est.

DE SENATVSCONSVLTO TERTVLLIANO TITVLVS III.

Continuatur sic: Dictum est suprà de successione agnatorum:Consequenter dicendum est de successione cognatorum,& quia inter matrē & liberos suos est agnatio, vt infrà de succes.cog.in prin. idcirco primò videndū est quomodo

mater ſuccedit liberis ſuis,quod fit per ſenatuſconſultum Tertyllianum,& ideò iſte titulus rubricatur,de ſenatuſcon.Tertylliano.

§. *Lex xij. tabularum.*

1 *Succeſsionis maternæ quatuor iura,reſpectu filij vel filiæ.Quæ diſcurrit,ibidem & numero,2.3.& 4.*
5 *Maſculorum progeniem præponi,lege.xij.tabul.quomodo intelligatur.*
6 *Epiſcopi,qui:& vnde dicti.*
7 *Sexus fœmini neceſsitudo,id eſt,cognatio.*

Summatur ſic:Lege xij.tabu.cognati nullo modo ſuccedebāt, ita quòd etiā non eſſet ſucceſsio inter matrē & filiū vel filiā,ſed prętores dabāt iſtis perſonis ſucceſsionē per bo.poſſ. vnde cognati. Hoc
1 dicit,vſq; ad §.ſed hæ.& patet intellectus tex. ¶Notandū†primò,q̄ in iſto titulo tangūtur quatuor iura de ſucceſsione matris, reſpectu filij vel filiæ.Primum eſt ius xij.tabularum, ſecundum quod mater non ſuccedit filio,nec econtrà,& illud ius tangitur hîc in prin.iſtius
2 §.Secundū†eſt ius prætoriū,per quod mater ſuccedebat filio per bonorū poſſeſsio.vnde cognati,ſcilicet deficientibus agnatis, & hoc
3 ius tangitur hîc in verſi.niſi quod prætores.Tertium†eſt ius ſenatuſcōſulti Tertylliani,per quod mater ingenua habēs tres liberos, vel liberta habens quatuor,admittitur ad ſucceſsionē filij ſui defuncti, etiam ſi talis mater adhuc ſit in poteſtate parentis ſui,cuius iuſſu debet hęreditatē adire.Et iſtud ius tangitur infrà eo.§.prox.ibi,poſteà autem ſenatuſcon.Tertylliano, & ſecundū iſtud ius liberi ipſius defuncti,excludebant matrē defuncti,quæ eſt auia ipſorum liberorū. Similiter pater excludit matrē ita etiam frater cōſanguineus excludit matrē:ſed ſoror conſanguinea admittitur cum matre, & iſta tā
4 guntur infrà eo.§.præferuntur. Quartum,ius†eſt domini Iuſtiniani,ſecundum quòd mater indiſtinctè ſiue ſit ingenua ſiue liberta & quāuis ſolùm vnū filium habeat vel filiam,admittitur ad eius ſucceſsionē.Et iſtud ius tāgitur infrà eo.§.ſed nos.Sed extra text.iſtum eſſet quintum ius,quod hodie habet locū,pro quo ſic eſt diſtinguendū:quia moriente aliquo,tunc vel habet liberos vel non.Primo caſu ſuccedunt liberi omnibus aliis excluſis,vt Auth.ceſſante ſucceſsiōe C.de legi.hære.& Auth.in ſucceſsione.C.de ſuis & legit. lib. ſi non habet liberos,tunc vel habet aſcendentes ſolùm vel aſcendentes cū collateralibus.Primo caſu pater & mater æqualiter ſuccedunt excluſis aliis vlterioribus,vt Auth.defuncto.C.ad Tertyllia.ſed ſi ſint aſcēdētes cū collateralibus,vt puta pater,mater,frater,& ſoror, tunc aut iſti collaterales ſunt vtrinq; coiūcti ipſi defuncto,vel non. In primo caſu,ſuccedūt ſimiliter cū aſcendētib⁹ proximioris gradus,excluſa

clusa omni differétia sexus in viriles portiones, vt in d. Authen. defuncto. & pater in ista portione fratris, non habet vsumfructum, vt Auth. item hæreditas. C. de bo. quæ libe. sed si collaterales nõ sunt vtrinq; coniuncti, tunc nõ succedunt cum ascẽdentibus, vt in Auth. defuncto. si verò collaterales sint soli, tunc succedunt sicut dictũ est
5 suprà tit. proxi. §. hoc etiã addendũ. in ij. not. ¶ Notandũ † secundò, quòd quando text. dicit hîc quòd lex xij. tabu. præponebat masculorum progeniẽ, hîc intelligitur de masculis agnatis, de quibus suprà tit. ꝓximo. §. j. dictũ est. & istud verbũ pręponebat, capitur hîc impropriè: quia lex xij. tabu. nullo modo vocabat cognatos. & ita non præponebat propriè agnatos cognatis, quia sic cognati sequerentur post agnatos, ex quo etiã patet, quòd ille qui non habet sub
6 se clerum vel populũ, impropriè dicitur episcopus. † Dicitur enim episcopus ab ἐπὶ, quod est supra, & σκόπεω græcè, quod est intendere vel speculari latinè, quasi super intendens vel superspeculator, curam aliorũ gerens, xxj. dist. c. cleros. & viij. q. j. c. qui episcopatũ &c. sed talis neminem habet, cui superintendat, de quo etiam in c. ple-
7 risq;. in cle. de electio. ¶ Notandum † finaliter, quòd quando in tex. dicitur per fœminini sexus necessitudinem, exponi debet. i. cognationem, nam cognati dicuntur necessarij. ff. de iusti. & iure. l. fin.

§ *Sed hæ iuris.*

1 *Ius angustiosum.*
2 *Matrem succedere in solatium liberorum amissorum, quomodo accipiatur.*
3 *Auia, quando succedat.*
4 *Fœmina an habeat ius liberorum.*
5 *Mulier an possit testari vel codicillari cum patris consensu.*
6 *Filius an debeat adire hæreditatem iussu parentis sui.*

Sũmatur: Post istud ius Claudius princeps dedit matribus successionẽ filiorũ amissorũ in acie principis, & debet intelligi in libello ad earũ solatiũ, sed posteà venit senatuscõsultũ Tertyllianũ, scdũm qđ mater ingenua habẽs tres liberos, & libertina quatuor, succedebat filio vel filię, quãuis ipsa mater eẽt in ptãte sui parẽtis, cuius ius-
1 su debebat talẽ hæreditatẽ adire. h. d. ¶ Notandũ primò, ꝙ † ius alĩ quãdo dicitur angustiosum, vt hîc, & infrà de success. lib. in prin. &
2 ff. qđ quis. iuris sta. l. iij. ¶ Notandũ † secũdò, ꝙ cũ dicitur hîc Claudiũ statuisse matrẽ succedere in solatiũ liberorũ amissorũ, hoc debet intelligi in acie principis, q dicunt viuere in gloria, vt suprà de excus. tuto. §. j. & dicũt aliq Claudiũ statuisse generaliter matrẽ succedere, vt C. de inoffic. testa. l. liberi. sed primũ melius est. ¶ Notan
3 dum † tertiò, ꝙ licet hîc dicatur auiã non succedere, hodie tamen

etiam succedit, vt in Authē. de hæredi. ab intesta. veniē. §. cōsequēs.
4 col. ix. ¶Notandū † quartò, quòd licet fœmina nō habeat liberos in potestate, vt suprà de adoptio. §. fœminæ. dicitur tamen liberos habere seu ius liberorū habere, vt hîc in tex. & habet mater tres liberos, etiā si peperit geminos, vt ff. de verb. signi. l. cum enixa. ¶No
5 tandū † quintò, q̧ ex isto tex. habetur, quòd vxor potest remanere in potestate patris sui, & ideò nō potest testari nec codicillari etiā cum cōsensu patris. Est tamē etiā in potestate viri, maximè, quo ad debitū carnis, & etiam quo ad operas, quia tenetur operari marito suo, vt ff. de ope. lib. l. sicut. Quomodo autē vxor sit in potestate patris, & quomodo in potestate viri, latius habetur xxxiij. q. v. c. mulierē. & istud est de iure Romanorū, secus autem de iure Longobardorū, vt C. de condi. inser. l. si vxor. & in Longobarda. quibus modis mulieri alienare permissum sit, l. j. & dicit Ioan. Fabri, quòd istud est
6 de consuetudine in Francia. ¶Notandū † finaliter, quòd quando hîc dicitur, quòd mater debet adire hæreditatē iussu parētis sui, hoc intelligitur esse verum de iure antiquo, secundū quod omne quod acquirebatur per filium, acquirebatur patri: vt ff. de acqui. hær. l. qui in aliena. Hodie autē in solis profectitijs & non in aduentitijs requiritur iussus, vt C. de bo. quæ libe. l. fi. §. siue econtrario.

§. *Præferuntur autem.*

1 *Liberi qui excludant matrem.*
2 *Auus aut proauus an excludat matrem.*

Summatur sic: Eodem iure, scilicet senatuscōsulti Tertylliani, liberi vtriusq; sexus, & pater & etiā frater cōsanguineus ipsius defuncti vel defunctę, excludunt matrē, sed auus vel proauus nō excludit matrē, si pater nō sit in medio, soror autē cōsanguinea succedit simul cum matre. Et si sint fratres, & sorores cōsanguinei, tunc hęreditas defuncti est eis cōmunis. h. d. & patet intellect⁹ tex. ¶Notan
1 dum † primò, quòd cum dicitur hîc liberos excludere matrem, hoc etiā verū est de liberis adoptiuis, inquātū velint succedere, vt ff. eo. l. ij. §. liberi. sed quod hîc dicitur patrē excludere matrē, hoc non est
2 verū de patre adoptiuo, vt ff. eo. l. ij. §. sed neq; auus. ¶Notandū † secundò, quòd dicitur notāter in tex. quòd auus aut proauus nō excludit matrē, quādo inter eos solos de hæreditate defuncti agitur, hoc est, quando pater nō est in medio, nam tunc auus excludit patrē isto iure, vt ff. eo. l. æquissimū. §. j. & pater excludit matrē, vt hîc dicitur, ergo quādo pater est in medio, auus excludit matrē. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd auus omnino debet excludere matrē, quia excludit patrē, vt in alleg. l. æquissimū. & pater excludit matrē, vt hîc per

regulam,

regulam,si vnico vincenté te,tunc etiam vinco te.ff.de diuer.& tépo.præscrip.l.de accessionibus.Solutio. Illa regula habet veritaté, quando est eadé ratio vincendi te, & vincendi vincenté te: sic auté nõ est hîc, quia quãdo pater est in medio, tunc auus excludit patré, & per cõsequés matré tanquàm proximus agnatus,sed quãdo pater nõ est in medio,tũc auus nõ habet illud ius, quia habuit ratione patris,& de isto notatur p Bart.in l.Claudius, ff.qui potio.in pig.hab.

§. *Sed nos.*

1 ***Mater quomodo succedat filio suo defuncto,& excludat omnes alios exceptis fratribus & sororibus indifferenter.& nu.2.***

3 ***Mulieri non est liberum habere plures proles.***

4 ***Mater succedens filio,olim,quid agere tenebatur.***

5 ***Mater quo iure præponatur omnibus legitimis personis.***

6 ***Senatusconf.Tertylliani correctio.***

1 Summatur sic: Cõstitutione † domini Iustiniani mater indistincté succedit filio suo defuncto, & excludit omnes alios,exceptis fratribus & sororib. siue cõsanguineis siue cognatis. nã si cũ matre sint tantũ sorores,tũc mater succedit in medietaté, & sorores simul in alterã medietaté hæreditatis defuncti, sed si cũ matre sit frater vel fratres vel etiã sorores cõsanguinei vel cognati,diuiditur hęreditas
2 inter eos secundũ capita. h. d. ¶Notãdũ † primò,ꝙ ista cõstitutio de qua hîc loquitur dominus Iustinianus, habetur C.de iure libero. l.ij.nõ in C.qué nos habemus,quia ille factus est post istum librum Institutionũ,sed in C.qui ante istum librũ factus est,qué non habe-
3 mus. ¶Notandũ † secundò,quòd nõ est in potestate mulieris,habere aliquã vel plures proles:quia hoc dependet à potestate diuina.fa. c.nasci.lvj.dist.& si iste defectus esset imputandus, tunc potius imputaretur viro,quã mulieri,vt C.de legit.hæredib.l.lege xij.tabularũ.& ita patet,quòd casus fortuitus nõ est alicui imputandus,ad qđ
4 solet allegari iste text. ¶Notandũ † tertiò, quòd secundũ antiquas constitutiones, quando mater successit filio,tunc dabat tertiã quibusdã legitimis, scilicet patruo ipsius defuncti, vel filio patrui, vel eius nepoti, & nõ alijs legitimis psonis. C.eo.l.fi.primo respõso. & ita debet intelligi iste tex.cùm dicit, ꝙ cõstitutiones abstrahebant matri tertiã parté,& dabant certis legitimis personis, & in alijs cõ
5 trariũ faciebant. ¶Notandũ quartò,† quòd isto iure mater præponitur omnib.legitimis personis in successione filij sui defuncti,etiã patri,nisi in vsufructu, quãdo pater habebat defunctũ in potestate, C.eo.l.fi. Hodie auté pater & mater æqualiter succedunt. Similiter etiam descẽdẽtes per lineam paternã & maternam, vt in Authen.

de hæredi.ad intesta.venien.§.cõsequens colla.x.facit Authen.de-
6 functo.C.eo.tit. ¶Notandũ † finaliter, quòd senatusconsultũ Tertyllianũ corrigitur hîc in duob. Primò, quia nõ admittebat matrẽ ad successione filij,nisi ingenua haberet tres liberos, & liberta quatuor,& hoc corrigitur hîc,cùm dicitur,& dedimus ius legitimũ plenum matribus &c.Secundò,quia frater cõsanguineus ex senatuscõsulto Tertyliano excludebat matrẽ,suprà eo.§.pferunt.vers.frater autẽ cõsanguineus,sed isto iure mater succedit cũ fratre,siue cõsanguineo siue cognato,vt hîc in ver.quẽadmodum.& in ver.si verò.

§. *Sed quemadmodum.*

1 *Summarium huius §.per Io.Nicasium.*
2 *Filio etiam vulgò quæsito mater succedit.& nu.4.*
3 *Mater an semper teneatur petere tutorem filio.*

1 Summatur sic:Si mater † nõ petat tutorẽ filio suo impuberi tutorem nõ habenti, vel si tutorẽ habenti, qui tutor remotus vel excusatus est à tutela, infra annũ non petat alium tutorẽ in locũ remoti vel excusati, priuatur successione filij sui impuberis defuncti, & succedit mater etiã filio vulgò quęsito,ex senatusconsulto Tertyl-
2 liano. Hoc dicit,& patet intellectus tex. ¶Notandum primò, † q̃ licet filius sit vulgò quæsitus, tamen mater succedit sibi,vt hîc dicitur.Et ratio,est quia quãuis pater sit incertus,mater tamen semper est certa,vt l.quia mater.ff.de in ius vocando. ¶Opponitur primò
3 sic,& † videtur, quòd propter non petitionẽ tutoris mater nõ priuetur successione filij,per l.ij.C.si aduersus delictũ.Solutio.Istud fallit in tribus casibus.Primus,si casu fortuito mater impediatur petere tutorẽ, vt in l.sequenti alleg.& sufficit eam esse minorẽ tempore mortis mariti. Secundus, si mater sit minorennis, vt C.qui tuto. petan.l.cum matribus. Tertius casus,si filius moriatur pubes,vt C.
4 qui tuto.petant.l.matres. ¶Opponitur † secundò, & videtur,quòd mater nõ succedit filio vulgò quęsito,per l.si qua illustris.C.ad Orficianũ.Solutio.Quòd istud fallit,quando mater est illustris,quia tũc nõ succedit filio vulgò quæsito, nec econtrà filius sibi,vt in l.in opposi.alleg.& amplius patebit in sequenti titulo.Idem est, si esset natus ex damnato coitu,secus si ex concubina etiam illustri &c.

DE SENATVSCONSVLTO ORFICIANO. TIT. IIII.

1 *Mater succedit filio,ex senatusconsulto Orficiano.*

Continuatur sic. Dictũ est suprà qualiter mater succedit filio ab intestato,hîc consequenter tractatur qualiter econtrà filius succedit matri,& q̃a ista successio datur ex senatuscon-

sulto

sulto Orficiano, ideò iste titulus rubricatur, de senatusc. Orfician. Et
1 circa † rubricam notandum, quòd sicut ex l. xij. tabu. mater non suc
cedit filio, sic nec filius matri, vt suprà tit. proximo. §. j. & ideò sicut
inuentum est senatuscõ. Tertyllianum, quo mater succedit filio, sic
inuentum est senatusc. Orficianum, quo filius succedit matri, de
quo hîc videbitur.

§. *Per contrarium.*

1 *Matri ab intestato, qui succedant, ex senatusconsulto Orficiano.*
2 *Huius §. summa duplex.*
3 *Filius succedit matri, ex senatusc. Orficiano, indifferenter etiam si mater sit ancilla.*
4 *Filio & filiæ datur legitima hæreditas, ex senatusc. Orficiano.*
5 *Nepotem admitti ad successionem auiæ & sic deinceps, quomodo sit intelligendum.*

1 Ex senatuscon. † Orficiano filij vel filiæ tantùm, & non vlterioris gradus descendentes, succedunt matri ab intestato, licet sit in alterius potestate, & excludunt alios agnatos & cognatos, l. j. C. eo. tit. sed ex constitutionibus patricialibus etiã nepos succedit auiæ, & pro
2 nepos proauiæ, & sic deinceps. Hoc dicit. ¶ Notandũ † primò, quòd in isto §. tangũtur duo iura. Primum est ius senatusc. Orficiani, quo filij & filiæ tãtùm admittuntur ad successionẽ matrum, & nõ, vlterioris gradus descendẽtes ad successionem ascendentiũ in linea materna, & hoc ius tangitur hîc in princi. Secundũ ius tangitur ibi postea. quo scilicet nepos admittitur ad successionem auiæ, & pronepos ad successionem proauiæ, & sic deinceps descendentes ad suc-
3 cessionem ascendentiũ in linea materna. ¶ Notandũ † secundò, ꝙ in isto senatuscon. Orficiano non attenditur differentia, an mater sit ingenua vel libera, sicut in Tertylliano, sed filius indifferenter succedit matri, vt ff. eo. l. j. primo responso. imò etiam licet mater sit ancilla, & facta est sibi mora in fideicommissaria libertate danda, fili⁹ succedit sibi, vt C. eo. l. fina.
4 ¶ Notandum † tertiò, quòd quando dicitur hîc in tex. quòd tam filio quàm filiæ data est legitima hæreditas, hoc non debet intelligi per l. xij. tabu. quia illa l. filius excluditur ab hæreditate matris, vt suprà titulo proximo. §. primo. sed debet intelligi, quòd datur hæreditas ex isto senatusconsulto Orficiano, quod tenet vicem legis, vt infrà
5 de exceptionib. §. hæc exempli causa. ¶ Notandum † finaliter quòd quando hîc dicitur, quod nepos admittitur ad successionem auiæ, & sic deinceps, hoc debet intelligi, si ille conceptus sit in vita il

ta illius,de cuius hæreditate agitur.vt suprà de hæredit.quę ab intes. deferuntur §.cùm autem quæritur, & ibi dictū est. Opponitur sic. & videtur,quòd ex senatuscũsulto Orficiano admittuntur ad succes sionem matris viteriores descendentes post filios,quia tex.dicit liberi,& per liberos significãtur filij,nepotes & pronepotes,& deinceps vt l.liberorũ ff.de verb.signifi.Solutio.Liberi, ponitur hîc & capitur strictè,scilicet solùm pro filiis & filiabus,vt clarè patet hîc ex isto tex.sed ex constitutionibus principalibus:etiam nepotes & neptes, & deinceps,ad successionem auiæ vocantur.§.j.in fine.eo.

§.*Sciendum autem est.*

1 *Successiones,quæ dantur ex senatusconsulto Orficiano non impediuntur per capitis diminutionem,sicut successiones,quæ dantur ex lege xij tabul. & numero.2.*

3 *Filiorum alij sunt spurij,alij nefarij,alij incestuosi,alij nothi siue adulterini.*

4 *Spurius,tripliciter dicitur. & nu.5.6.*

7 *Nefarij filij,qui dicantur. Qui incestuosi,Qui manseres,Qui nothi,siue adulterini.ibid.*

8 *Filius vulgò quæsitus,an succedat matri.disting. numero. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15.16.*

1 Summatur† sic:Successiones,quæ dãtur ex senatusc.Tertylliano & Orficiano,nõ impediũtur per capitis diminutioné,sicut successiones,quę dãtur ex l. xij.tabul. & filius vulgò quæsitus succedit matri ex senatuscon.Orficiano.Hoc dicit,& patet intellectus tex.¶Notã
2 dum† primò,quòd istud primũ responsum intelligitur de capitis diminutione minima,nã per maximã & per mediam etiã tolluntur istæ successiones,vt suprà de capitis diminutione.§.quod autẽ. si enim liber fiat seruus,non succedit matri,ex senatusc. Orficiano, sed successio,quæ datur ex l.xij. tabu.etiam impeditur per minimã capitis diminutionem,vt ff.de capi.diminutio.l.tutelas.in qua.l.ponitur ista regula,de qua fit hîc mentio.& ratio istius respõsi est,quia per mininima capitis diminutioné nõ tollitur cognatio, & istę succes siões quæ dãtur per senatusc.sunt inter cognatos,sed agnatio tollitur per minimam capitis diminutioné.& ideo successiones,quæ dantur ex l.xij.tabul.impediuntur,quia tales successiones sunt inter agnatos.De isto dictum est suprà de legitima agnatorum tute.§.fi. ¶No
3 tandum† secundò,quòd filiorum alij sunt spurij,alij nefarij, alij incestuosi, alij nothi siue adulterini. Spurius secundum ius ciuile di-
4 citur tribus† modis. Primò,dicitur spurius de scerto natus, id est, de meretrice.sicut est vulgò quæsitus,qui patrem demonstrare non potest,propter multitudiné,sicut est filius publicæ meretricis, & sic

propriè

propriè capitur,& dicitur à σπορὰς,græca dictiõe,quod idẽ est,quòd vulgò conceptus,siue sparsus,vt ff.de statu hominũ.l.vulgò cõcepti Vel dicitur à σπείρειν,quod est seminare,quia nihil aliud de patre,quã
5 semen refert. Secundò † dicitur spurius,vulgò quęsitus,nõ verè sed fictione iuris,puta qui patrem certum habet,sed talẽ qualem secũdũ Deum pudor est demonstrare, vt filius Monachi,vel Episcopi,quia ille videtur nõ habere patrem,qui eum honestè demõstrare nõ potest.§.fin.l.j.ff.quod cuiusf.vni.no.l.quoties.ff.de his qui satisda.co-
6 guntur.l.vulgo.de statu hominũ.Tertiò,dicitur † spurius, qui natus est ex matre libera & patre seruo,in gl.verò de renũciatio. in ver. mãseres.c.nisi cùm pri.dicitur quòd spurius est,qui nat⁹ est ex cõcu
7 bina.Nefarij sunt,† qui nati sunt ex consanguineis in linea directa ascẽdẽte vel descẽdẽte.§.ergo nõ oẽs. suprà de nup. Incestuosi sunt geniti ex cõsanguineis in linea trãsuersali,in gradu tamẽ prohibito.Hi duo,nefarij & incestuosi,vocãtur secundũ ius canonicũ man seres,vt in gl.c.nisi cùm pri.de renũtia. Nothi siue adulterini,dicũtur geniti ex adulterio,& hoc dupliciter,vel ex parte patris,& sic di cũtur adulterini,aut ex parte matris, & tũc propriè dicũtur nothi, quia sicut notha febris affligit,vt quartana,& tamẽ nõ est quartana sic nothus pręsumitur natus ex adulterio,& tamẽ nõ est. ¶Opponitur primò.& videtur,quòd nõ bene dicitur in tex. ꝙ solę successiones,quæ deferũtur ex lege xij.tabularũ,pereũt per capitis diminution̄,per l.fi.ff.vnde liberi.Solutio.Sulæ debet exponi hîc vt excludat successiones quæ dãtur per senatuscõ.& non successiones prætorias,vel potest dici quòd si illa lex finalis loquatur de successionibus quæsitis,tũc nõ tollũtur,sed si loquatur de quærẽdis,tũc bene tolluntur per capitis diminutionẽ de isto latius per Bar.in l.capitis.ff.
8 de suis & legit.hæredi. ¶Opponitur † secũdò, & videtur,quòd filius vulgò quęsitus,nõ succedit matri,per §.fi.in Auth.quibus modis natura.efficiũtur sui.Solutio. Ad sciendũ successionem prænominato
9 rum filiorum † vel nõ successionẽ,sic distinguendũ est, quia vel loquimur in feudis,& tũc nullo modo succedũt prænominati,sed solùm succedũt filij naturales & legitimi,vt in authen.si de feudo cõtrouersia fuerit.c.nuturales colla.x.vel sermo est de aliis bonis, & tũc distinguẽdũ est,quia vel sermo est de successione patris vel matris:si patris,tũc spurius primo modo dictus,nullo modo succedit, quia vulgò quęsitus est,& patrẽ demõstrare nõ potest,ergo nõ succedit.l.cũ legitimè in fi.ff.de statu hominũ,vbi dicitur quòd talis non
10 sequitur cõditionẽ patris,sed matris.Spurius verò † secũdo modo dictus,qui est vel fictione iuris,in quãtũ ius fingit eum vulgò quęsitũ, nõ succedit,sed iuris fictio præiudicat ibi veritati.§.qui ab hostib⁹.

suprà

ſuprà quib' modis ius patriȩ poteſtã. ſoluitur, ſicut eſt fili' Monachi
11 vel Epiſcopi. Spurius tertio†modo, nõ ſuccedit patri, quia pater ei'
ſeruus, & ſic nihil habet, in quo poſſet ſuccedere filius, quia ſeru' nõ
habet ſucceſſores, l. ſeruus. C. de ſucceſsio ſic ergo patet, ꝙ patri nõ
12 poteſt ſuccedere. Siverò ſermo eſt de ſucceſsiõe†matris, tunc ſi ſpu
rius accipitur primo modo diſtinguẽdũ eſt, quia aut mater habet le
gitimos aut nõ: ſi nõ, tũc indiſtinctè ſuccedit matri ſicut legitimus,
etiã ſi mater ſit illuſtris. Itẽ ſuccedunt etiã auiæ, ſcilicet maternȩ, ne
potes, vulgò quæſiti. l. Modeſtinus. ff. vnde cog. l. ij. ff. eo facit glo. in
verbo ſucceſſores. c. cõſtitutus. de in integ. reſtit. itẽ etiã ipſi fratres
13 inter ſe, d. l. ij. & l. iiij. eo. Si verò†mater habet legitimos, tũc aut eſt
illuſtris aut nõ: ſi nõ, tũc ſuccedit cũ legitimis, ſi aũt eſt illuſtris tunc
non ſuccedit, vt in l. ſi qua illuſt. C. ad ſenatuſcõ. Orficia. & in illo ca
ſu differt à naturali tãtùm, quia ille ſuccedit, iſte nõ, & ratio ſpeciali
tatis in illuſtri eſt, quia maior caſtitas requiritur ratione nobilitatis.
Ex quo dicit Imperator, caſtitatis amatores ſumus, in Authen. qui-
14 bus modis natura. efficiũtur legi. §. ſi. Si verò†fuerint ſpurij ſecũdo
modo, id eſt geniti ex dãnabili coitu, vt ex presbytero vel moniali,
tũc nec ſuccedũt patri nec matri, tam ab inteſtato, quàm in teſtamẽ
to, ita quòd ſi parentes vellẽt eos ſuccedere, aut inſtituere, aut ſi fue
rint inſtituti, nõ poſſunt ſuccedere, Auth. ex cõplexu. C. de inceſtuo.
nup. imò quod plus eſt, in deteſtationẽ criminis à ſuis parẽtib' & eo
rũ hæredibus, nõ ſunt alẽdi, vt in §. ſi. in Auth. quibus modis natura.
efficiũtur ſui, colla. viij. & ita tenuit Frãciſ. de Zaba. & cõſuluit, vt in
c. cùm haberet. de eo. qui duxit in matrimoni. & idẽ tenet Io. de Pla.
15 Natus verò ex ſoluta & viro cõiugato, †nõ ſuccedit patri, ſed matri:
quia coitus ille nõ punit, & ſic nõ eſt accuſabilis, vt in l. j. C. de adult.
vt tenetur hîc Placẽ. licet alij dicãt & adulterinos, qui generãtur ex
cõiugato & ſoluta, & nothos, qui generãtur ex cõiugata & ſoluto,
16 nõ ſuccedere patri aut matri. Nat'†verò ex cõcubina, nõ obſtãte ꝙ
ius canonicũ reprobat cõcubinatũ, vt ĩ cle. ad noſtrũ. de hȩreti. ſuc
cedit matri cũ aliis legitimis, etiã ſi ſit illuſtris, vt notat in d. l. ſi qua.
C. ad ſenatuſcõ. Orficianũ. & etiã ſuccedit patri in duabus vnciis, ſi
pater nõ habeat alios legitimos vel vxorẽ, vt in l. licet. C. de natu. li-
beris. & in Auth. §. diſcretis. quib' modis natura. effic. leg. col. vij. &
ſic ſecũdũ i' canonicũ tales ſuccedũt, qꝛ nullibi reprobat ſucceſsio
nẽ, vt vult etiã dñs Panor. ĩ c. tãta. extrà, q filij ſint legi. De iſta mate
ria plenè habebis poſteà diffusã diſt. in ti. de ſeru. co. §. repetitis itaq;.

§. *Sed ſi ex pluribus.*

1 ***Hæreditatem non adeuntium portio, accreſcit adeuntibus. Et qualiter diuidatur***

tur inter eos. nu. 3. Et quid requiratur, vt id possint. nu. 4.
2 *Huius §. summa.*

1 Si ex pluribus † legitimis hæredibus aliqui sponte vel morte seu alia causa impediti nõ adeant hæreditatẽ: tunc portio eorũ accrescit alijs qui hæreditatẽ adierunt, & transmittitur portio accrescẽs, etiam non adita, ad hæredes eorũ quibus accrescit, si decedant an-
2 tequam adeant. h. d. ¶Notandũ † primò, quòd iste §. est cõmunis ad omnes titulos suprà positos, in hoc iij. libro, & nõ tantùm seruit isti titulo, & loquitur de successione, quæ est inter legitimos hæredes, vt patet in tex. cõcor. l. j. § si nemo. ff. eo. & l. vnica. §. in his itaque. C de cadu. tollẽ. Istud tamẽ etiã habet locũ in prætorijs successionibus, vt ff. de bonorũ posses. l. iij. iiij. & v. quia in illis etiã datur
3 isto modo ius accrescendi. ¶Notandũ † secũdò, quòd ista portio accrescens diuiditur inter illos, quibus accrescit secundũ quotam portionis, quam habent ex iure hæreditario successionis. vt C. de cadu. tollẽ. l. vnica. §. in his itaq;. nec est opus quòd isti adeant istã portionẽ accrescentem de nouo nisi augmentũ veniat ex alterius persona, puta serui, vt ff. de acquirẽ. hæredita. l. si solus. j. respon. ¶No-
4 tandum † tertiò, quòd ad hoc quòd isti debeant transmittere partẽ accrescentem ad hæredes, requiritur quòd ipsi adierint partẽ, quam habent iure hæreditario, vt C. de cad. tol. l. vnica. §. in nouissimo. nisi transmitterent ad suos hæredes, quia hoc fit licet non adierint partem prædictã, vt C. de his qui ante apertas tabu. l. j.

DE SVCCESSIONE COGNATORVM, TIT. V.

Dictum est suprà de successione agnatorũ, & quia post agnatos succedũt cognati, ideò tractatur hîc de successione cognatorum, & ergo titulus iste sic rubricatur.

§. *Post suos.*

1 *Successio ad proximum gradum cognationis, venit post suos & legitimos hæredes, & qui loco eorum sunt.*
2 *Agnati, & cognati hodie simul succedunt, contra hunc §.*
3 Lex *Anastasiana, quid adferret.*

Deficiẽtibus suis hęredibus, & qui loco suorũ sunt atq; agnatis & qui loco agnatorũ sunt, succedũt ꝓximi cognati de iure prætorio, cum quibus etiã succedũt fratres & sorores emãcipati, sed cum aliqua diminutione. Et excludũt isti fratres & sorores, emãcipati, alios agnatos inferioris gradus, etiã capite non diminutos, & per conse-
1 quens etiã cognatos. h. d. ¶Notandũ † primò, quòd post suos & legitimos hęredes, & ꝗ loco eorũ sunt, venit successio ad proximũ gradum

dum cognationis,siue vnus siue plures sint in illo gradu,& attēditur proximitas eo tēpore,quo bono pos.defertur,vt ff.eo.scilicet vnde cognati l.j.§.proximus.& §.gradatim.& nō datur ista successio inter seruos, licet etiā posteà fiant liberi,vt d.l.j.in §.ptinet. sed bene datur liberis adoptiuis,quia qui agnascūtur, possunt etiā cognasci,
2 vt d.l.j.§.cognationē. ¶Notandū † secundò, quòd iste.§.hodie non habet locū,quia agnati & cognati simul succedūt, cū sublata sit differentia agnationis & cognationis,& patriæ potestatis & emācipationis,vt in Authen.de hære.q ab intestato veniūt.§.j.colla.ix. ¶No
3 tandum † tertiò,quòd lex Anastasiana dabat successionē fratribus, & sororibus emācipatis cum fratribus & sororibus integri iuris cōstitutis,id est,nō emācipatis seu nō passis capitis diminutionē,cum diminutione tamen scilicet tertiæ patriæ fortassis. & dico notāter fortassis.quia nō est certū de ista diminutione,cū nō habeamus istā legem,de ea tamen fit mentio C.de legit.hæredibus. l.fi.§.cùm igitur. & l.iiij.de legitima tute.& ibi ista lex corrigitur, quia isti fratres & sorores hodie succedunt cum alijs sine aliqua diminutione.

§. *Eos etiam,qui per.*

1 *Successio per vnde cognati, datur etiam cognatis collateralibus, ac etiam liberis adoptiuis, & vulgò quæsitis. Et qualiter adoptiui. remissiuè. numero 2.*

3 *Spurij & vulgò quæsiti,non habent cognatos,neque consanguineos.*

1 Summatur sic: Successio † per vnde cognati, datur etiā cognatis collateralibus,& dātur etiam liberis adoptiuis,quo ad hæreditatem parentum naturalium,datur etiam vulgò quæsitis, nam isti non habent agnatos neq; consanguineos. Hoc dicit, & patet intellectus
2 textus. ¶Notandū primò, † quòd qualiter liberi adoptiui per istud ius succedunt parētibus naturalibus,magis distinctè dictum est suprà de hæredita. quæ ab intestato deferuntur. §.admonendi. hodie tamen succedunt iure ciuili, vt C.de adoptio. l.cùm in adoptiuis.
3 ¶Notandum † secundò, quòd quo ad successionē,vulgò quæsiti & spurij,nō habent agnatos neq; consanguineos,vt hîc & ff.vnde cogna.l.si spurijs. Nec spurius etiam est cognatus respectu patris,vt in d.l.si spurius.sed quo ad matrimonia. habent isti consanguinitatem & affinitatem,quia etiam contrahuntur ex illicito cōcubitu,vt c.discretionem. & c.penul.extrà de eo qui cogno. consangui. vxoris suæ. & ff.de gradibus. l.non facilè. §.affines. sed succedunt isti matri, vt dictum est suprà, titulo proximò.§.iij.& etiam inter se, si nati sint ex eadem matre, non autem si ex diuersis matribus, vt l. hac parte.ff.vnde cognati.

§.Hoc

§ *Hoc loco & illud.*

1 *Succeßio datur agnatis, vsque ad decimum gradum: cognatis vero, vsque ad sextum.*
2 *§. Iste communis est ad hunc titulum, & titu. de legit. agnat. succes.*
3 *Cognati succedunt vsque ad sextum gradum, iure pratorio.*

1 Summatur sic: Successio† datur agnatis vsq; ad decimũ gradum,
sed cognatis solùm datur, vsq; ad sextũ gradũ, nisi nati sint ex sobri
no vel sobrina, quia illis datur vsq; ad septimũ gradũ. Hoc dicit, &
2 patet intellectus text ¶Notãdũ† primò, quòd iste §. est cõmunis ad
istũ titulum, & ad titulum supra de legi. agna. succes. Simile dictum
est suprà, titulo proxi. § fin. & infrà §. fin. de serui. cog. ¶Notandum
3 †secundò, quòd quando textus hîc loquitur de agnatis, tunc dicit si-
ue succedãt ex leg. xij. tabularũ, siue iure pretorio. Sed quãdo loqui
tur de cognatis, tũc solùm dicit eos succedere iure pretorio, quia ex
leg. xij. tabularũ cognati nõ succedũt, vt suprà ad Tertyll. §. j. ¶No-
4 tandũ† tertiò, quòd de iure Codicis cognati succedunt cum agna-
tis, vsq; ad x gradũ, quia simul vocantur hodie ad successionẽ: vt in
Auth in successione. C. de legi. hæred. Iure tamen Authenticorum,
solùm succedunt vsq; ad septimũ gradum: vt in Authenti. de succes-
sio. feud. c. hæc ratio. collat. x. & in iure patronus solùm, vsque ad
quintũ gradũ, vt infrà, de successio. liber. §. sed nostra constitutio.
5 ¶Opponitur† primò sic, & videtur, quòd etiã isto iure successio nõ
datur agnatis neq; cognatis, nisi vsq; ad quintũ gradũ, per l. ij. §. fi. ff.
de vetera. mili. succes. Solutio. In illa l. datur successio in castrẽsi pe-
culio: & quia hoc ius est priuilegiatũ in vno, debet restringi in alio,
vel põt dici, quòd illa lex loquitur de facto, licet aliud fuerit de iure.
¶Opponitur secũdò. & videtur, ꝙ hîc inconuenienter dicatur, quòd
nati ex sobrino vel sobrina succedãt, vsq; ad septimũ gradum, quia
plures sunt in septimo gradu, vt infrà tit. proxi. §. sexto gradu. ergo
illi æqualiter debent succedere. Cõsequentia patet per simile. Solu-
tio: Nõ est simile, quia isti respiciũt lineã transuersalẽ inferius, alij
autẽ omnes superius, vt ff. vnde libe. l. scripto. ¶Opponitur tertiò sic
6 †& videtur, ꝙ cognati nõ debent trahi seu extendi ad agnatos, vt
dictũ est in tertio notabili, sed potius ecõtrà, per l. lege. C. de pactis
super dote conuentis. & per §. deinceps in Authen. de nup. colla. iiij.
in quibus maius trahitur ad minus. Solutio. In illis text. fauorabile
est maius trahi ad min⁹: sed in isto casu fauorabile est min⁹ trahi ad
maius, vt l. quæ religiosis. ff de rei vẽdi. vel potest dici, quòd in illis
cõstat partes in hoc cõuenisse, hîc autem cõstat de mente legis isto
modo esse: quia omnis successio, quę dat per l. dicit legitima Cũ er

go legitima extẽdatur, vsque ad decimum gradum, sequitur, ꝙ de mẽte legis est, ꝙ cognati debẽt succedere vsque ad illum gradum, in quo succedunt agnati. Nã ex verbis legis successio æqualiter data est agnatis & cognatis, quãuis ex verbis legis non habetur, an extensio debeat fieri ad gradus agnatorum, vel cognatorum. Sed hoc habetur ex mente legis, vt dictum est.

DE GRADIBVS COGNATIONVM. TITVL. VI.

Continuatur sic. Quia dictum est suprà de successionibus, quæ deferuntur, secundum proximitatem graduum, idcirco necessarium est tractare de gradibus cognationum, & ideo iste titulus sic rubricatur.

§. Hoc loco.

1 *Huius §. summarium, per dominum* Nicasium.

2 *Actus quidam fiunt de iure ciuili, propter consanguinitatem, aliqui etiam prohibentur, ijsdem de causis.*

3 *Cognatio, quid.*

4 *In cognatione quot lineæ imaginentur.*

1 Summatur sic: Gradus† cognationũ possunt numerari ascendẽdo, & descẽdendo, & ex trãsuerso seu à latere. In ascẽdẽtibus & descẽdẽtibus incipitur à primo gradu, sed in trãsuersalibus seu collateralibus incipitur à secundo gradu, & numerãtur hic tres gradus, ascẽdẽdo, descẽdẽdo, & ex trãsuerso, quos non exprimo in hoc summario, quia clarè patent in textu, & videbũtur clariꝰ posteà in arbore. Hoc
2 dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandũ† primò, quòd iure ciuili fiũt aliqui actus propter cõsanguinitaté, vt successio ab intestato, & datio tutelæ legitimæ: & aliqui actus prohibẽtur, propter cõsanguinitaté, vt dare testimoniũ, idcirco necessariũ est cognoscere gradus cognationũ: vt ff. eo. l. Iuriscõsultus. & quia in iure canonico prohibetur matrimoniũ, propter cõsanguinitaté & affinitaté, idcirco etiã necessariũ est Canonistã gradus cognationũ cognoscere: vt extrà
3 de consang. & affin. per totũ. ¶Notandũ† secũdò, quòd cognatio est attinẽtia personarũ, ex eo proueniẽs, quòd vna propagatur ab alia, vel ambæ ab eadẽ, & est cognatio genus ad agnationem, & ad cognationem specificè dictã, vt ff. eo. l. Iuriscõsultus. §. nomen cogna-
4 tionis. ¶Notãdum tertiò, † quòd in cognatione imaginãtur tres lineæ, vna ascendentiũ, videlicet parẽtum, vt aui, proaui, abaui, &c. Alia descẽdẽtium, videlicet liberorum, vt filij, nepotis, &c. Et tertia collateralium, videlicet fratrum, sororũ, patruorũ, auunculorũ, &c. ¶Opponitur primò, & videtur, quòd pater & filius nõ faciãt vnum

gradū,quia persona addita personæ facit nouū gradū, vt infrà eo. §.hactenus.Solutio. Verū est,quòd persona addita personę post primum gradum,semper facit alium gradum,sed pater & filius non faciunt duos gradus,sed vnum:& primū,sicut duæ columnæ distātes ex lateribus faciūt vnam fenestram,sed tertia colūna adiecta facit aliam fenestrā, & iste cōputus vendicat sibi locum de iure canonico,& ciuili:vt xxxv.q.v.c.ad sedem Apostolicam.

§ *Quarto gradu.*

1 *Nati ex fratribus & sororibus,possunt dici consobrini,sed impropriè. Et qui propriè dicantur consobrini,ibid.nume.3.*

2 *Patruus magnus,quis.*

Sūmatur sic:Quia satis clarè ponūtur exempla quarti, quinti & sexti graduū in textu,& posteà declarabuntur ad oculum in arbore.

1 ¶Notādū†primò ex isto textu,quòd nati ex fratribus & sororibus possunt dici cōsobrini,propriè tamē cōsobrini dicūtur nati ex duabus sororibus,quasi cōsororini,& nati ex duobus fratribus,propriè dicuntur fratres patrueles,& filiæ sorores patrueles:nati aūt ex fratre & sorore,dicūtur amitini,ita vt filij amitę tuę,vocēt te cōsobrinū,capiēdo tamē cōsobrinū impropriè,& tu appellas eos amitinos.

2 ¶Notandū†secundò,℘ patruus tui patris est tibi patruus magnus, & auunculus tuę matris est tibi auunculus magnus:auūculus aūt patris tui pōt dici tibi auunculus magnus,& patru⁹ matris tuæ,patru⁹ magnus,secundū aliquos:alij dicunt cōtrarium.Sed in isto est parua vis,quia nihil refert qualiter nominetur,quādo cognoscitur gra-

3 dus.¶Notandum†tertiò,quòd text.iste nō procedit vltra sextū gradū,quia post tritauū ascēdēdo,& post trinepotē descendendo gradus non habent nomina imposita:sed ascendendo vocantur superiores, & descēdendo inferiores seu posteriores,vt ff.eo.l.fin.§.parentes.nā plura sunt negotia,quàm vocabula,vt ff.de præscrip.verb.l.iiij.

§.*Hactenus.*

1 *Persona quod addita personæ,faciat nouum gradum,intelligitur post primum gradum.*

Sūmatur sic:Ex numeratione istorū sex graduū faciliter possunt vlteriores grad⁹ numerari,q̄a persona addita personę semper facit nouū gradū:& quia visa fortius cōprehēdūtur,quàm audita,idcirco solet hîc poni arbor cōsanguinitatis,vt grad⁹ nō solùm percipiatur aurib⁹,sed etiā oculis.Hoc dicit,& patet intellectus text. ¶Notādū

1 †primò,℘ quādo hîc dicitur,℘ persona addita personæ, facit nouum gradum,hoc intelligitur post primū gradum, vt dictum est in

solutione oppositionis circa §.j.suprà eo.& debet etiam intelligi de persona expressa per nomē appellatiuū,Aliàs enim non esset verū, vt sic:ego filius cū patre meo facio gradū,frater adiectus facit aliū gradum,sed si adiciatur alius frater,non facit alium gradū;quia decem fratres non faciūt,nisi primum gradum cū patre,& secundum inter se.Sed si addatur alia persona per nomen appellatiuum, scilicet nepos,facit nouum gradum.

DE ARBORE CONSANGVINITATIS, MATERIA ELEGANS. ET arboris componendæ ratio.

1 *Probatio ad oculum,est firmißima omnium.*
2 *Consanguinitatis arbor,quomodo debeat formari: & quo ordine. & nu.5.6.7.8.9.10.11.& 12.*
3 *Puncta rubeā in compositione arboris consanguinitatis, quid significent. Et quid nigra.nu.4.*
13 *Consanguinitas,quid.Et eius expositio.Et vnde dicatur.nu.14.*
15 *Sanguinis vnitas,duplex est.*
16 *Linea,quid.Et quotuplex.nu.17.*
18 *Linea collateralis,duplex.*
19 *Gradus,quid.*
20 *Cellula in arbore consanguinitatis posita,cur vacua remaneat.*
21 *Cellulæ in arbore consanguinitatis positæ,incipiunt à duplici casu:variam inde trahentes denominationem.*
22 *Personarum distantia vtroque iure,qua ratione cognoscatur,in arbore consanguinitatis,breuis ratio.ibid & nu.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.Et infrà arboris typus.post nu.38.*
37 *Dispensationes,sunt restringendæ.*
38 *Legatus habens dispensandi potestatem,in tertio & quarto gradu,non potest dispensare cum personis distantibus in linea æquali,tertio gradu à stipite.*

1 Quia de gradibus cognationū dictū est,restat nūc declaratio arboris cōsanguinitatis,ad oculū,quia probatio †ad oculū, [illegible]ias vincit,xxvij.q.j.nec aliqua. & ex ostensione facti quædā melius percipiūtur quàm elocutione,de donationibus.c.apostolicæ.versus finē.Hinc est quòd agrorum mensuratio subiicitur oculis.xvj.q.iij.c.inter memoratos.de præscriptionibus.c.quia iudicate. C.finium regundorū.l.iij ventris inspectio,an mulier sit prægnās. ff.de vētre inspic.l.j.locorū pudicitiæ;an mulier sit virgo.inuestiga

tio,de probationib⁹.proposuisti.an arcta de fri.& male.& iitere Pa
2 pales,an veræ sint an falsę de crimine falsi.licet.¶Arbor†igitur cō sanguinitatis pernecessaria vtriusq; iuris studētib⁹,sic debet formari,vt primò ponatur cellulæ ascendentiū,secundò descendentium, tertiò collateraliū.Primò igitur protrahetur vna linea recta:in cuius medio ponetur vnus circulus vacuus,supra quē circulum ponentur quatuor circuli.In quorū primo scribetur,pater & mater:& ponetur vnus punctus rubeus suprà,& vnus niger infrà.In secūdo scribetur,auus & auia,& ponetur duo pūcta rubea suprà,& duo nigra infrà.In tertio scribetur,proauus & proauia,& ponentur tria pūcta rubea suprà,& tria nigra infrà.In quarto scribetᷓ,abauus & abauia,& ponetur quatuor pūcta rubea suprà,& quatuor nigra infrà. Similiter sub illo circulo vacuo ponetur quatuor circuli In primo scribetur filius & filia,cū vno pūcto rubeo suprà,& vno puncto nigro infrà.In secūdo scribetur,nepos & neptis,& duo puncta rubea suprà, & duo nigra infrà In tertio,pronepos & proneptis,& tria pūcta rubea suprà,& tria nigra infrà.In quarto,abnepos & abneptis,& qua
3 tuor pūcta rubea suprà,& quatuor nigra infrà. Et† significāt rubea pūcta,cōputationē,secundū ius canonicū,quæ ideò ponūtur suprà, quia ius canonicū maximè in matrimonialibus,in quibus valde seruit cognitio graduū,excedit ius ciuile,extrà de secū.nup.c. penul. &
4 vltimo.Nigra autē†pūcta,significant computationē graduum,secūdum ius ciuile,habito respectu ad cellulam vacuā semper,quæ seruit ad successiones,quæ fiunt per mortē,& ideò designantur per ni
5 gredinē.Istis†autem sic formatis in linea recta,procedendū est ad lineas collaterales,& primò ad lat⁹ dextrū circuli,in quo reperitur pater & mater,protrahetur vna linea trāsuersalis habēs quatuor circulos.In quorū primo,ponetur frater.In secūdo,fratris filius. In tertio,fratris nepos,& in quarto,fratris pronepos.In primo circulo ponetur suprà vnū punctum rubeum,& infrà duo nigra.In secūdo ponetur duo rubea suprà,& tria nigra infrà.In tertio,tria rubea suprà & quatuor nigra infrà.In quarto,quatuor rubea suprà,& quinque ni
6 gra infrà.†Similiter ad sinistrū latus protrahetur vna linea,cū quatuor circulis.In quorū primo,ponetur soror.In secūdo,sororis filius & filia.In tertio,sororis nepos & neptis.In quarto,sororis pronepos & proneptis:& ponetur puncta eodē modo sicut posita sunt ad dex
7 trū latus.Deinde,ad latus†dextrū aui protrahetur vna linea trāsuersalis,habens quatuor circulos.In quorū primo, ponetur patruus & amita,& ponetur duo pūcta rubea suprà,& tria nigra infrà.In secūdo ponetᷓ frater patruelis & amitinus,& soror patruelis & amitina & ponetᷓ duo pūcta rubea suprà,& quatuor nigra infrà.In tertio,po

netur, horũ filius & filia, & ponẽtur tria pũcta rubea suprà, & quinq; nigra infrà. In quarto, horũ nepos & neptis, & ponẽt quatuor rubea
8 suprà, & sex nigra infrà. Similiter † ad sinistrũ latus aui ꝓtrahet̃ vna linea trãsuersalis, habẽs quatuor circulos. In quorũ primò, ponetur: auunculus, & matertera In secundo, cõsobrinus & cõsobrina. In tertio, horũ filius & filia. In quarto horũ nepos & neptis, & fiet puncta
9 sicut ad dextrũ latus. Deinde † ad latus dextrũ proaui ꝓtrahet̃ linea trãsuersalis habẽs quatuor circulos. In quorũ primo, scribet̃ patru⁹ magn⁹, & amita magna, & ponẽtur suprà tria pũcta rubea, & infrà quatuor nigra. In secũdo, propior sobrin⁹ & sobrina, & tria pũcta rubea suprà, & quinq; nigra infrà. In tertio, horũ fili⁹ & filia, & tria pũcta rubea suprà, & sex nigra infrà. In quarto, horũ nepos & neptis,
10 & quatuor pũcta rubea suprà, & septẽ nigra infrà. Similiter † ad sinistrũ lat⁹, protrahet̃ linea cũ quatuor circulis. In quorũ primo, ponetur auũculus magn⁹, & matertera magna. In secũdo, propior sobrinus & sobrina. In tertio, horũ filius & filia. In quarto horũ nepos &
11 neptis, & pũcta ponẽdo, sicut ad dextrũ lat⁹ sunt posita. Deinde † protrahet̃ linea ad latus dextrũ abaui cũ quatuor circulis. In quorũ primo, ponet̃ pro patru⁹ & proamita, & ponẽtur quatuor rubea pũcta suprà, & quinq; nigra infra. In secũdo, horũ filius & filia, & quatuor pũcta rubea suprà, & sex nigra infrà. In tertiò, horũ nepos & neptis & quatuor pũcta rubea suprà & septẽ nigra infrà. In quarto, horũ ꝓ nepos, & ꝓneptis, & quatuor pũcta rubea suprà, & octo nigra infrà.
12 Similiter † ad sinistrũ latus, protrahet̃ vna linea cũ quatuor circulis. In quorũ primo, ponet̃ proauũculus, & promatertera. In sc̃do, horũ fili⁹ & filia. In tertio, horũ nepos & neptis. In quarto, horũ pronepos & proneptis, & ponẽtur puncta, sicut ad dextrum latus sunt posita.

Circa arborẽ cõsanguinitatis nunc formatã, notãdum primò, ꝙ
13 † consanguinitas est attinẽtia siue proximitas personarũ, ex eo proueniẽs, ꝙ vna descẽdit ab altera, vel ambę ab vna tertia. In hoc quod dicitur, vna ab altera, tangitur consanguinitas in linea directa ascẽdentiũ & descendẽtium. Per hoc verò, quod dicitur, vel ambæ ab eadẽ, tãgitur consanguinitas collateralium. Per hoc quod dicitur personarũ, pluraliter, notatur, ꝙ nõ nisi inter diuersas personas cõsanguinitas esse potest. Alij dicunt, ꝙ consanguinitas, est vinculũ personarũ ab eodẽ stipite descẽdentium carnali propagatione cõtractũ, in qua diffinitione dicitur primò, ab eodẽ stipite descẽdentiũ, vt remoueatur affinitas: quia licet ibi sit vinculũ personarũ: nõ tamẽ est ibi cõsanguinitas: & dicit̃ carnali ꝓpagatione cõtractũ, vt remoueatur vinculũ spiritualis cognationis, & eciã adoptionis. Dici-
14 tur † autẽ cõsanguinitas, quasi sanguinis vnitas, à cõ & sanguine, qa de com

de cõmuni sanguine descẽderunt. vnitas verò sanguinis est duplex
15 † scilicet immediata & mediata: immediata est inter patrẽ & filiũ: mediata, inter patrẽ & nepotẽ, vel inter collaterales inter se. Et hoc modo stipes est in ꝓposito, vnde qs immediatius descẽdit carnali ꝓpagatiõe. Stipes verò cõmunis est ille, vnde aliqui plures pariter
16 immediatius descẽdunt quasi rami ex trũco. ¶Notandum † secundò, ꝙ linea, est collectio personarum ab eodem stipite, mediatè vel immediatè descendentiũ. gradus continens, & numeros graduum,
17 per puncta. vt suprà factũ fuit, distinguẽs. Et diuiditur, † in rectã siue directã, & in collateralẽ siue transuersalẽ. Linea recta est, quando vna ꝑsona rectè & directè trahit sanguinẽ ab alia mediatè vel immediatè, immediatè vt filius à patre, mediatè, vt nepos à patre. Et illa est ascendẽntiũ, numerãdo à Phares ascẽdendo vsq; ad abauũ, & est descẽdentiũ numerãdo à Phares vsq; ad abnepotem. Linea verò collateralis siue trãuersalis est linea, in qua vna persona nõ sic sanguinẽ trahit ab altera, sed vna stat alteri ad latus, vt duo fratres vel
18 sorores, & ab eis descẽdentes. Linea † collateralis est duplex, scilicet ęqualis, & inęqualis. Linea collateralis æqualis est, vbi duæ personæ collaterales ĩ sua linea ęqualiter distãt in gradu à cõmuni stipite eorum, vt duo fratres & eorũ filij: linea verò collateralis inæqualis est, vbi personę collaterales in linea, inęqualiter distãt in gradu, à cõmu
19 ni eorũ stipite, vt Phares & filius fratris. ¶Notandum † tertiò, quòd gradus, est habitudo distantiũ personarũ, qua cognoscitur quanta distãtia duę personę inter se differũt. & debet intelligi habitudo, id est, mẽsura, siue respectus, seu cõsideratio distantiæ, inter personas, de quibus quæritur, quia gradus est mẽsura distãtiæ. ¶Notandum
20 † quartò, ꝙ ideò cellula vacua remansit siue circulus, quia nõ potest in illo circulo scribi nomen appellatiuũ personale, quale est pater, filius, eò ꝙ persona quæ ibi ponitur, interdũ est pater, quando cõparatur ad descẽdẽtes, & interdũ filius, quando cõparatur ad ascẽdẽtes, & interdũ frater, respectu proximiorũ collateraliũ. Vel igitur cellula vacua remãsit, vt sit quasi sedes vacua, cuique patens, sit vir vel mulier, vt quisq; homo cõputare volẽs suã cõsanguinitatem sciat se imaginariè ibi locãdum, & sic non tãtùm vni, sed infinitis debet
21 deseruire. ¶Notandũ † quintò, quòd cellulæ in arbore positæ, incipiũt à duplici casu, scilicet nominatiuo & genitiuo, quæ à nominatiuo incipiũt: sicut abauus, abauia, proauus, proauia &c. sumũt denominationẽ à cellula vacua siue circulo: sed à genitiuo incipientes, nomẽ recipiũt à cellula, siue circulo, per nominatiuum incipiẽte, immediatius in eadẽ linea suprà põsita, vt horum filius filia, eorundem nepos neptis &c. quod ideò fit, quia ibi deficiunt termini

proprij

proprij consanguinitatis incõplexi. & ergo oportuit cõplexè exprimi: à nominatiuo verò incipientes, sumunt nomen à cellula vacua, quia oportuit arborē describi in respectu ad aliquid, cum termini eius sunt respectiui, & conuenienter fit in ordine ad vnum, ad vitandum cõfusionē, & quia illa cellula est media, ideò cõueniētius respectu eius fiebat, & quāuis ipsa sit vacua à nomine personali, vt suprà tactū fuit: pōt tamen fingi vnū nomen propriū, qd tamen non debet inscribi, & sit gratia exempli Phares, qui est quintus ab Abrahā, in
22 linea saluatoris nostri Iesu Christi. ¶Notandū † sextò, quòd descendendo ad practicā istius arboris, ad cognoscendū distantiā personarum vtroq; iure, aliquæ ponendæ sunt regulæ. Et quia iuxta tacta in notabili secundo, duplex est linea, scilicet recta siue directa, & collateralis siue transuersalis. Primò ponēda est regula de linea recta, quæ est ascendentiū & descendentiū, quæ est ista: Quot sunt personæ, de quibus quęrit inter medijs cõputatis, vna dēpta tot sunt gradus inter eas vtroq; iure, canonico & ciuili. Exemplū in nostra arbo
23 re: Si quæratur † quātū distat Phares ab auo, numerabitur à Phares inclusiuè ad abauū exclusiuè, & quia ibi sunt quinq; personæ, ideò vna dempta, distat ab eo quarto gradu vtroq; iure, à proauo tertio, ab auo secundo. Similiter, si quæratur quantū distat Phares ab abnepote suo, numerabitur à Phares: vt ibi sit vna psona descēdendo ad filiū, & sunt duæ ad nepotem, & sunt tres ad pronepotē, & sunt qua-
24 tuor, & ita distat Phares à pronepote suo quarto gradu. Debet † aūt in ista cõputatione semper vna persona demi. Ratio, quia oportet vnam personā subsistere per se à principio, tāquam terminū, quæ se sola vel ad se nō facit gradū, quia sicut consanguinitas, sic & gradus nō est, nisi vnius ad alterū: sed ab ipsa eundo, & gradiendo facimus gradū, quemadmodū iturus stat primo in termino, & ibi stando nō facit gradū vel passum, sed vltra eundo. Debet ergo illa psona, quæ est terminus, demi, quia nō est gradus, sed principiū graduū. ¶Dein
25 de † videndū est de collateralib. Pro quo oportet primò videre, quę persona sit stipes illarū personarū, de quarū distātia quęritur, & est illa psona stipes, à qua descēdunt proximæ, vt dictū est suprà, illæ personæ de quib. queritur: v. g. Si quæratur quantū distat Phares à propatruo suo, aut filio, nepote vel pronepote ꝓpatrui, stipes est illa psona, q̄ ponit in recta linea, à cuius latere venit circulus vel cellula, in quo vel qua ponitur ꝓpatruus, & est abauus. Similiter si quærat quātū distat Phares à patruo magno cū alijs in eadē linea, stipes est proauus, sic si quærat de Phares & de patruo, stipes est auus. Ad
26 sciendū † ergo istarū psonarū distantiā, iure ciuili datur ista regula vnica: Quot sunt psonę, numerādo à Phares, inclusiuè vsq; ad stipitē exclusi

exclusiuè,& procedẽdo ad latus stipitis,vsq; ad personã,à qua distat toto gradu distat Phares ab illa psona iure ciuili,verbi gratia: Si quęrat quantũ distat Phares à patruo,numerabit à Phares, dicẽdo,vna persona,ascẽdendo cõsequenter,pater,duæ personę,auus,tres,proauus,quatuor.& tũc pcedet ad lat⁹ abaui, & reperit ibi, ppatruus, dicẽdo,quinq;:& ita Phares & ppatru⁹ suus iure ciuili distat in quinto gradu,Phares & fili⁹ ppatrui in sexto,Phares & nepos propatrui
17 in septimo,Phares & pnepos eiusdẽ in octauo.Similiter † si quęratur quantũ distat Phares à patruo magno iure ciuili,tunc stipes est proauus,numerabit ergo sic,vt Phares,sit vna psona,patruelis duę, auus tres.& tũc dimittet stipes,& procedetur ad latus proaui in primo circulo.& ibi reperit patru⁹ magnus,distat ergo in quarto gradu.& Phares,& propior sobrin⁹ in quinto,filius in sexto & nepos in septimo.Et ita faciliter potest exemplificari de aliis, scilicet, quando auus est stipes,vel quãdo pater est stipes. Et licet Doctores ponant de isto diuersas regulas,distinguẽdo de linea ęquali & inęquali,per istã tamẽ vnicam regulam semper reperitur gradus iure ciuili. Necesse tamẽ est scire,quãdo personæ sunt in linea æquali,& quando in linea inęquali,propter ea,quæ statim dicentur. Sed ad sciendum
18 hanc distantiam † iure canonico,alia datur regula,etiam vnica,pro cuius intellectu scire oportet,quando quęritur de duabus personis, quę personã distat remotius à stipite,tunc est ista regula, ꝙ numerãdo ab illa psona,siue ponatur in latere,siue in recta linea inclusiuè,quę remotius distat à stipite,vsq; ad stipitem exclusiuè,toto gradu distant inter se iure canonico.verbi gratia:Si quæratur quantũ distat Phares à propatruo,iure canonico,videndũ est quis sit stipes istarũ personarum,& est abauus.Deinde videndum est quis remotius distet ab abauo,an Phares,an propatruus,& clarum est ꝙ Phares remotius distat.Numerabitur ergo à Phares inclusiuè, vsq; ad abauũ exclusiuè,& reperiũtur quatuor personę,ergo Phares distat à propatruo iure canonico quarto grádu,& eodẽ gradu distat à fi-
19 lio,à nepote & à pronepote propatrui,Similiter si † quæratur quantum distat Phares à patruo magno,videndũ est, quis sit stipes, & est proauus.Numerabitur ergo à Phares inclusiuè,vsq; ad proauũ exclusiuè,& reperiũtur tres personę:ergo Phares distat à patruo magno in tertio gradu iure canonico. Et eodẽ gradu distat à propiore sobrino,& à filio propioris sobrini.Sed si quæratur, quantũ distat Phares à nepote propioris sobrini,videndũ est,an Phares remoti⁹ distat à stipite , an iste nepos propioris sobrini,& reperitur, ꝙ nepos remotius distat.Numerãdũ est ergo a nepote propioris sobrini inclusiuè,vsq; ad stipitẽ,scilicet proauum,exclusiuè,& reperiuntur

G quatuor

quatuor ꝑsonę,ergo Phares distat à nepote ꝓpioris sobrini quarto
30 gradu,iure canonico.Similiter† si quęrat̃,quantũ distat Phares à pa truo suo,vel videndũ est quis sit stipes,& reperit̃ ꝙ est auus. Numerabit̃ ergo à Phares inclusiuè,vsq; ad auũ exclusiuè, & reperiuntur duę ꝑsonę,ergo Phares distat à patruo,suo secũdo gradu,iure cano
31 nico,& eodẽ gradu distat à fratre patruele.¶Sed si †quęrat̃,quantũ distat Phares à filio fratris patruelis? reperit, ꝙ iste filius remotius distat à stipite quàm Phares.Ergo numerandũ est ab isto filio inclusiuè,vsq; ad stipitẽ,scilicet auũ exclusiuè,& reperiũtur tres personę, ergo Phares distat à filio fratris patruelis tertio gradu iure canoni
32 co.¶Similiter† si quęratur,de Phares & de nepote fratris patruelis, reperitur,ꝙ nepos iste remotius distat à stipite. Ergo numerandũ est ab isto nepote inclusiuè,vsque ad stipitẽ,scilicet auũ,exclusiuè,& reperiuntur quatuor ꝑsonę.Ergo Phares distat à nepote fratris patruelis,in quarto gradu,iure canonico, & ita potest formari stipes pater,& eodẽ modo dicendũ est. Et si quęratur de illis, quæ ponun
33 tur in sinistro latere,idẽ est,sicut de aliis dictũ est. ¶Et quia† aliquis dubitare possit,qualiter personę positę à sinistro latere distat a per sonis positis à dextro latere,idcirco sciendum, quòd inter illas personas cõmuniter nõ est aliqua attinẽtia,& sic nõ est quærendum de earũ distantia. Nã auunculus meus,qui est frater matris meæ,nõ attinet patruo meo,qui est frater patris mei. Nã illæ personæ quæ po nũtur à sinistro latere,referũtur ad matrẽ,vel auiã vel proauiã,& sic
34 cõsequenter.¶Et† si tũc vlterius quæratur, qualiter distat personæ positæ à latere dextro inter se,tunc sciendũ,ꝙ si quęratur de distãtia iure ciuili, tunc numerandũ est ab vna persona posita à latere, vsq; ad circulũ positũ in linea recta. Deinde ascedetur vsq; ad stipitẽ,& procedetur lateraliter vsq; ad personã aliam de qua quæritur. verbi gratia: Si quæratur quantum distat pronepos fratris Phares à pronepote propatrui ipsius Phares,numerabitur à pronepote fratris inclusiuè,vsq; ad circulũ positũ in linea recta, etiã inclusiuè. in quo circulo ponitur pater,deinde ascẽdetur vsq; ad stipitẽ vtriusque exclusiuè,qui stipes est abauꝰ,& tũc procedetur ad latus abaui, vsq; ad pronepotẽ propatrui,& inueniũtur vndecim personæ,& ita
35 isti distat iure ciuili in vndecimo gradu,& ita de aliis. Iure† autẽ canonico videndũ est,an ęqualiter distet à stipite, si sit, numerandum est ab vna persona,vel ab alia indifferẽter inclusiuè, vsq; ad stipitẽ exclusiuè,vt verbi gratia: Si quæratur, quantum distat nepos fratris Phares, à nepote fratris patruelis ipsius Phares, est autem stipes istarũ personarum auus,& ita æqualiter distant à stipite numerandum est ergo à nepote fratris Phares,vsq; ad alium exclusiuè, & inueniun

ueniuntur quatuor personæ, & ita distãt prædictæ personæ quarto gradu iure canonico. Sed si vna remotius distet à stipite, tunc numerandũ est à remotiori, vsq; ad stipitẽ, vt prius dictum est, v.g Si quæratur quantũ distat pronepos fratris Phares, à nepote fratris patruelis. Ex quo iste pronepos remotius distat ab auo, incipiendũ est ab illo numerãdo vsq; ad auum exclusiuè, & inueniũtur quinq; personæ. Distant ergo pronepos fratris Phares, & nepos fratris patruelis ipsius Phares, in quinto gradu, iure canonico, ergo nepos fratris patruelis ipsius Phæres põt ducere vxorẽ pronepotẽ fratris ipsius Phares. Et in ista cõmputatione puncta nõ dicunt verũ, vt manifestum est. Potest tamen ista cõputatio etiã resolui faciliter ad primã. Sed tunc oporteret arborem extendere, vt puncta quæ tunc ponerẽtur, dicerent verum. Hæc autem quæ dicta sunt, procedunt siue personę distent in linea æquali, siue in linea inæquali, vt supra etiam dictum
36 est. Necesse tamen est cognoscere, quæ † personæ distant in linea æquali, & quæ in linea inæquali, propter dispẽsationes impetrãdas. Nam si nepos fratris Phares vellet ducere proneptẽ ipsius Phares, oporteret sic narrare ad habendũ dispẽsationẽ, quòd scilicet Titius petit ducere vxorẽ consanguineã suam Bertam, & Titius distat à stipite in tertio, & Berta ab eodem in quarto. Nam si diceretur sic: Titius petit ducere vxorẽ Bertam consanguineã in quarto gradu, & Papa dispẽsaret, non possent isti virtute illius dispensationis matrimonialis aliter coniungi, quia maior est proximitas, quãdo vna persona distat à stipite in tertio, & alia in quarto, quàm si ambę dista-
37 rẽt in quarto. Et † dispẽsationes, quia fiunt cõtra ius cõmune, sunt restringendę. Pro isto fa.c quod dilectio.extra de consanguinitate & affinitate, & hęc notãtur ibi per Doct. quanuis alij teneant oppo
38 situm. Si † etiam esset aliquis legatus habens potestatẽ dispensandi in tertio & quarto gradu, ille legatus non potest dispẽsare cum personis distantibus in linea æquali tertio gradu à stipite, hoc est, si ambę distẽt tertio gradu à stipite, sed solùm potest dispensare, vbi vna persona distat in tertio, & alia in quarto, vel ambæ in quarto à stipite, propter rationem iam dictam, & notatur istud per Docto. in d.c. quod dilectio. Si tamẽ vna persona distaret in primo, & alia in quinto, à stipite, possunt contrahere matrimoniũ sine dispensatione, vt frater Phares, potest ducere abneptem ipsius Phares.

SEQVITVR ARBOR CONSANGVINITATIS.

Author Arborem Consanguinitatis in contextu punctis variè notauit m & distinxit Cuius nos typum, simulq; gradus numeri, expreßimus. Et id eadem omnino sententia, & commodiore vsu.

ARBOR CONSANGVINITATIS.

Hæc est Arbor Con-san-guinita-tis.

Horū pne pos pne. 8
Horum filius filia 6
Fr pruelis amitīo. pa. vſami. 4
Frater. 2
Soror. 2
Cōſobri. cōſobria. 4
Horū filius filia. 6
corūdē pne pos pne. 8

iiii corūdē ne pos nep. 7
iii Horū filius filia. 5
ij Frīs filius fil. 3
j Filius. Filia. 1
ij ſororis filius filia. 3
iij Horū filius fil. 5
iiii corūdē ne pos nep. 7

4 Horūdē pos nep. 6
3 Fratris Nepos nepti. 4
ij Nepos. Neptis. 2
ij Sororis nep. ne. 4
iiij Horū ne pos nep. 6

iiii Frīs pne pos pne. 5
iij Pnepos pne. 3
iiij ſororis p nep. pn. 5

iiij Abnepos. Abneptis 4

DE ARBORE AFFINITATIS,

BREVIS ET COMPENDIOSA ENODATIO.

1 *Affinitas, quid. Et partium explicatio. Et unde contrahatur. ibid. & numero 2.*
3 *Affinitas habet diuersa genera, & diuersos gradus.*
4 *Affinitatis gradus, quomodo cognoscatur, regula.*
5 *Affinitatis arbor formatur in terminis. ibid. Et per discursum. nu. 6. 7. 8. 9. & 10. Et eius typus post nu 15.*
11 *affinitatis tantùm primum genus attenditur in contrahendo matrimonio.*
12 *Affinitas primi generis, est perpetuum impedimentum matrimonij.*
13 *Parentes vbi sunt affines. filius mutat interdum attinentiam, interdum non attinet, interdum mutat gradum, interdum neque gradum neque attinentiam mutat.*
14 *Honestatis publica iustitia, est matrimonij impedimentum, natum ex consanguinitate.*
15 *Affinitas aliquando concurrit cum consanguinitate, aliquando cum publica honestate.*

Quia ex consanguinitate causatur affinitas, ideò declarata arbore cõsanguinitatis, procedendũ est ad arborẽ affinitatis.
1 Circa quã † notandũ est primò, quòd affinitas, est proximitas personarũ, proueniens ex carnali coniunctione viri & mulieris, omni carens parentela. Dicitur notanter, viri & mulieris, & nõ vxoris, quia licet affinitas iure ciuili nõ cõtrahatur, nisi ex iustis nuptijs. ff. de gradi. l. nõ facilè. §. sciendũ. iure tamen canonico cõtrahitur ex qualibet carnali cõiunctione viri & mulieris, vt notatur in c. discretionẽ. de eo, qui cogno. consangui. vxoris suæ. Et quia sæpius contingit dubitare de affinitate, iure canonico: ideò omnia quę hîc dicentur, principaliter intelligenda sunt iure canonico. ¶Notandũ † se-
2 cundò, quòd nõ contrahitur affinitas ex dicta carnali cõiunctione, inter virũ & mulierem, quia nunc cognoscens aliquã mulierem extra matrimonium, non posset posteà cum ea contrahere matrimonium, vt ff. de gradib. l. non facilè. §. affines. Nec etiam contrahitur inter cõsanguineos viri, & cõsanguineos mulieris, quia duo fratres possunt contrahere cũ duabus sororibus. & pater & filius cum matre & filia, vt in capitu. super his. de cõsanguinitate & affinitate. Sed contrahitur inter virũ & consanguineos mulieris, & inter mulierẽ
3 & cõsanguineos viri. ¶Notandum † tertiò, quòd in affinitate sunt diuersa

diuersa genera,& diuersi gradus. Ad cognoscendũ genus affinitatis talis datur regula,ꝙ persona addita personæ facit genus affinitatis. verbi gratia: Si frater tuus cognoscat mulierẽ,illa est tibi affinis primo genere affinitatis. Et si illa mulierẽ alius,scilicet Titius,cognoscat,tũc Titius est tibi affinis secũdo genere affinitatis. Et si Titius cognoscat aliã mulierẽ,illa est tibi affinis tertio genere affinitatis, & isti sunt tibi affines primo gradu,vt statim patebit. Sed quia hodie affinitas non præstat impedimentũ matrimonio: nisi in primo genere,vt notat glo.capitu.non debet.de consanguinita.& affinitat. idcirco de affinitate secũdi & tertij generis,non est facienda prosecutio,sed solùm de gradibus.¶Notandũ† ergo quarto,quòd de gra- 4
dibus affinitatis talis datur regula,ꝙ quoto gradu consanguinitatis aliquis attinet alteri,toto gradu affinitatis attinet illi personæ consanguineo cõiũcta carnaliter. verbi gratia: Si frater tuus cognoscat mulierẽ,tũc quia frater tu' attinet tibi primo gradu cõsanguinitatis, ideò illa mulier attinet tibi primo gradu affinitatis. Et ꝓ itellectu, & vt istud ad oculum demõstretur,potest formari arbor affinitatis
5 hoc modo: Primò,†tradenda est linea recta,habens quatuor circulos,in quorum superiore scribetur primus gradus. In secundo, descendendo scribetur secundus gradus. In tertio, tertius gradus. In
6 quarto,quart' gradus. Deinde†ad latus dextrũ illius lineæ,ponetur etiã linea recta,cum quatuor circulis. In quorum superiore scribetur frater. In secundo fratris filius. In tertio,fratris nepos. In quar-
7 to,fratris pronepos. Deinde † vlterius ad latus dextrum illius lineę, ponetur adhuc vna linea recta,cũ quatuor circulis. In quorũ superiore scribetur vxor fratris olim relicta. In secũdò,vxor filij fratris. In tertio vxor nepotis fratris. In quarto,vxor pronepotis fratris. Et ad latus dextrũ illius lineę,ponetur vnus circulus,in quo scribetur,
8 relictus relictæ fratris. Deinde†ad sinistrũ latus lineæ primi positæ, quæ cõtinet gradus,ponetur alia linea recta,habens quatuor circulos. In quorũ superiore scribetur soror. In secũdo descendendo, sororis filia. In tertio, sororis neptis. In quarto,sororis proneptis. De-
9 inde ad†sinistrũ latus illius lineę ponetur alia linea recta etiã habẽs quatuor circulos. In quorũ superiore scribetur,vir sororis olim relictus. In secũdo,vir filię sororis. In tertio,vir neptis sororis. In quarto,vir proneptis sororis. Et ad latus istius lineæ,sicut suprà dictum est,ponetur vnus circulus,in quo scribetur, relicta relicti sororis.
10 Et ponitur†linea gradũ in medio inter fratrem & sororem cũ suis descẽdentibus,ad denotandum,quòd affinitas oritur ex consanguinitate,& ex vtroq; sexu,& scribitur primus gradus, secundus gradus,& non apponitur affinitatis,ad denotandum, quòd isti gradus

possunt

possunt referri ad consanguinitatē,& ad affinitatē,& scribitur in linea finali ad dextrū latus in superiori circulo, vxor fratris olim relicta, quod non additur ad alias vxores descendentiū à fratre, propter respectū ad secūdum genus affinitatis. Nā si frater habet vxorē, illa vxor est affinis sororis istius fratris primo gradu.& primo genere. Et si frater ille moriatur,& vxor eius relicta contrahat cū alio viro, tūc ille vir attinet prędictę sorori primo gradu affinitatis, sed secūdo genere. Si tūc moriatur ista vxor, tūc iste vir dicitur relictus relictæ fratris, qui ponitur ibi in circulo vnico, & posset fieri quæ-
11 stio: An iste vir potest † contrahere cum prędicta sorore? Olim non potuit quando affinitas protendebatur vsque ad tertiū genus inclusiuè, sed hodie potest, quia non attenditur, nisi primū genus affinitatis, vt suprà dictū est. Eodem modo dicēdum est, quare in superiore circulo finalis lineę, ad sinistrū latus scribitur, vir sororis olim re-
12 lictus,& in circulo vnico, relicta relicti sororis. ¶Notandum † quintò, φ affinitas primi generis præstat impedimentū matrimonio, sicut cōsanguinitas, ita quòd inter ascēdentes & descendentes nullo gradu potest esse matrimoniū. Et inter collaterales non potest esse matrimoniū propter affinitatem, vsq; ad quartum gradum inclusiuè, vt notatur in c.nō debet de cōsangui.& affinita. Et est affinitas perpetuū impedimentū. Nam persona mortua, ratione cuius affinitas est contracta adhuc non potest esse matrimonium inter affines
13 modo prædicto.xxxv.q.x.c.fraternitatis. ¶Notandū † sextò quòd quando parentes sunt affines, tunc filius interdū mutat attinētiam, & interdū nō attinet, interdum etiam mutat gradum, & interdum neque mutat gradum neque attinentiam. verbi gratia: Si tu & ego sumus affines, quia ego cōtraxi cum consanguinea tua, tunc si procreem filiū ex ista consanguinea tua, iste filius meus mutat attinētiam, quia ego sum tibi affinis, sed filius meus nō est tibi affinis, sed cōsanguineus. Et si procreem filium ex alia muliere, ille non attinet tibi, neq; cōsanguinitate, neq; affinitate. Et si tu consanguineus vxoris meæ, procreaueris filium, ille non mutat attinētiam, quia est mihi affinis. Sed si tu & vxor mea estis in linea ęquali cōsanguinitatis, vel in linea inęquali,& tu es remotior, scilicet in tertio, & vxor mea in secūdo, tūc filius tuus mutat gradū affinitatis, quia tu es affinis meus in tertio gradu,& filius tuus in quarto, Sed si vxor mea est remotior, videlicet in tertiò,& tu in secūdo, tūc filius tuus non mu-
14 tat gradū. ¶Notandū † septimò, quòd ex cōsanguinitate oritur adhuc aliud impedimentū, quod vocatur, publicæ honestatis iustitia. Et est publica honestas, proximitas personarū, prouenies ex sponsalibus. Et istud impedimentū protēditur, sicut impedimētum consangui

ſanguinitatis & affinitatis, vt inter aſcendētes & deſcendētes omni gradu, & inter collaterales vſque ad quartum gradum incluſiuè.

15 ¶ Notandum finaliter, † quòd affinitas aliquando cōcurrit cum cōſanguinitate, & aliquādo cum publica honeſtate. Aliquādo eſt ſola affinitas, & aliquādo eſt ſola publica honeſtas, verbi gratia: Si frater meus cognoſcat cōſanguineam meam, illa eſt mihi cōſanguinea & affinis. Et ſi cognoſcat ſibi deſponſatā, illa attinet mihi affinitate, & publica honeſtate. Sed ſi frater meus deſpōſauerit aliquam, & eam non cognoſcat, illa attinet mihi ſolùm publica honeſtate. Ex quibus patet, quòd ſi quis vxore ſua mortua velit cōtrahere cum cōſanguinea mortuæ vxoris in gradu prohibito, nō poteſt ſine diſpenſatiōe Papæ. Et ſi impetretur talis diſpenſatio, hoc modo, Petit Titius contrahere matrimonium cum Berta, cōſanguinea vxoris ſuę mortuę, in tali gradu, non obſtāte affinitate, non valet diſpenſatio. Sed oportet, quòd dicatur non obſtante affinitate, eò quòd Titius cognouit conſanguineam Bertæ, nec obſtante publica honeſtate, eò quòd Titius deſpōſauit dictam conſanguineam Bertę, & illo modo valet diſpenſatio, & poteſt procedere matrimonium.

SEQVITVR ARBOR AFFINITATIS.

H ARBOR

ARBOR AFFINITATIS.

Relictus relictæ fratris.				Relicta relicti sororis.
Vxor fratris olim relicta.	Frater.	Primus gradus.	Soror.	Vir sororis olim relictus.
Vxor filij fratris.	Fratris filius.	Secundus gradus.	Sororis filia.	Vir filiæ sororis.
Vxor nepotis fratris.	Fratris nepos.	Tertius gradus.	Sororis neptis.	Vir neptis sororis.
Vxor pronepotis fratris.	Fratris ꝑnepos.	Quartus gradus.	Sororis ꝑneptis.	Vir proneptis sororis.

DE COGNATIONE SPIRITVALI,

COMPENDIOSA EXPLICATIO.

1 *Cognatio spiritualis, quid. Et vnde oriatur nume. 2.*

3 *Cognatio spiritualis, prouenient ex baptismo & confirmatione, interdum praecedit matrimonium, interdum sequitur. Et quid si praecedat. Quid itidem, si sequatur.*

4 *Cognatio spiritualis, habet tres species.*

5 *Cognatio spiritualis, tripliciter transmittitur ad aliam personam. Et quomodo. ibid. & nume. 6 Et quotuplicitér. Et nume. 7. Fallit, nume. 8.*

9 *Cognationis spiritualis arbor qualiter formetur. in terminis. Ibid. & per nume. 10. 11. 12. 13 & 14. Item, eius typus. post nume. 19.*

15 *Cognationes spirituales septem oriuntur, quando leuantur puer in baptismo, à persona coniugata post matrimonium consummatum, habente vnam prolem. Idem ex parte baptizantis nume. 16.*

17 *Cognatio spiritualis, potest contrahi per procuratorem, ante contractum matrimonium Potest etiam id Vniuersitas. nume. 18.*

19 *Cognatio spiritualis non contrahitur in Ecclesia, si puer fuerit baptizatus in domo. Et vbi contrahatur.*

Circa materiã cognationis spiritualis, quę impedit etiã matrimoniũ contrahendũ, notandũ primò, † quòd cognatio spiritualis, est proximitas personarũ, proueniẽs ex datione sacramẽti, vel sacramẽtalis, vel ex tentione, vel susceptione ad illud. Nã sicut cognatio naturalis oritur ex generatione, per quã acquiritur esse naturale, sic cognatio spiritualis orit' ex regeneratione seu sacramẽti. vel sacramẽtalis donatione, per quã acquirit' esse gratię. xxx. q. j. c. omnes. & de cognatione spirituali. c. vltimo. ¶ Notãdũ secũdò 2 † quòd cognatio spiritualis oritur ex duobus sacramẽtis, scilicet baptismo & cõfirmatione, & ex vno sacramẽtali, scilicet cathecismo, vt in c. quanuis. de cognatione spirituali. lib. vj. Sed quia cognatio spiritualis proueniens ex cathecismo, nõ dirimit matrimoniũ cõtractum, sed tantũ impedit contrahendum, vt in c. cõtracto de cognatio. spiritua. & in c. per cathecismũ. eodem titu. libro vj. & quia etiã cognitã cognatione spirituali prouenĩẽte ex baptismo & cõfirmatione, faciliter cognoscitur cognatio spiritualis, proueniẽs ex cathecismo, idcirco de cognatione proueniente ex baptismo & cõfirmatione solùm fiet prosecutio. ¶ Notãdũ † ergo tertiò, quòd cognatio 3 spiritualis, quæ puenit ex baptismo & cõfirmatione, interdũ pręcedit matrimoniũ, & interdũ sequit'. Si pcedit matrimoniũ, tũc impedit cõtrahẽdũ, & dirimit cõtractũ, vt de cogn. spiri. c. veniẽs. Si aũt

sequitur matrimoniũ, tunc non dirimit contractũ, sed impedit exactionem debiti. verbi gratia: Si quis leuaret filiũ suum de sacro fonte, vel teneret eum in cõfirmatione, ille nõ posset exigere debitũ ab vxore sua, matre videlicet illius filij, sed exactus deberet reddere, vt tractant Docto. in c. si vir. de cogna. spiri. Et istud est verũ, si faciat sine necessitate, vt xxx. q. j. c. ad limin. & scieter, vt in dicto ca. si vir. Sed potest episcopus in isto impedimẽto dispẽsare, vt etiã possit debitum exigere. Et in ista opiniõe est maior pars doctorũ Canonista rum, & etiam Theologorũ. Istud enim tenet S. Thomas in quarto scripto suo, super distinctio. xxxij. Licet Cardi in dicto c. si vir. teneat contrariũ, quia vt dicit, istud nõ reperitur aliquo iure prohitũ.

4 ¶ Notandũ † quartò, quòd cognatio spiritualis nõ habet gradus, sed habet tres species. Quarũ vna dicitur paternitas, & est inter baptizã tem, confirmantẽ, tenentẽ seu suscipientẽ, & inter baptizatum, confirmatum, & tentũ siue susceptum. Secunda species, dicitur cõpaternitas, quæ est inter baptizantẽ, confirmãtem, tenentem seu suscipiẽ tem, & inter patrem & matrẽ baptizati, cõfirmati, suscepti seu tẽti. Tertia species, est fraternitas, quæ est inter baptizatũ, confirmatũ, susceptũ seu tentũ, & inter proles baptizantis, confirmantis, suscipiẽ

5 tis seu tenentis. ¶ Notandum † quintò, quòd ista cognatio spiritualis dupliciter transmittitur ad aliam personam. Vno modo ad coniugẽ per matrimoniũ carnali copula cõsummatũ, verbi gratia: Si ego su scipiam filium tuum de fonte, vel teneã eum in confirmatione, tũc illa cognatio spiritualis transmittitur ad vxorem meã prius carnaliter cognitã. Et ideò vxore tua, & me defunctis, tu nõ potes habere vxorẽ meam, quia licet ipsa nõ leuarit filium tuũ, est tamen cõmater tua propter me, vt in c. Martinus, de cogna. spirit. Et ratio est, quia vir & vxor post carnalem copulã cõmunicant sibiinuicẽ actiones spirituales, non autẽ passiones spirituales. Et ideò si susceperim filiũ tuũ, quem habes ex alia muliere, & nõ ex vxore tua, possum te mortuo contrahere cum vxore tua, quia ꝙ filius tuus à me est leua tus passiuè, non transit ad vxorẽ tuam, vt notant Doct. in d. c. Mar-

6 tinus. ¶ Dixi notantur, † quòd ista cognatio transit ad cõiugẽ, quia per carnalem copulã extra matrimonium nõ transit spiritualis cognatio, vt notãt Doct. in c. j. de cogna. spiri. lib. vj. Dixi etiam notanter, carnali copula consummatũ, scilicet matrimoniũ, quia si ego desponsaui mulierem, & susceperim filiũ tuũ antẽ, quàm cognoui eã, poteris tu me mortuo cõtrahere cũ illa. xxx. q. iij. c. si quis ex vno.

7 Secundò † trãsmittitur cognatio spiritualis ad aliã personã, scilicet à patre baptizãte, cõfirmãte, suscipiẽte seu tenẽte ad proles suas, & ideo inter baptizatũ, confirmatũ, & proles baptizantis, confirmantis, & c.

tis,&c.nõ poteſt eſſe matrimonium.xxx.q.iij.c.Pitacio.& in c.ex li teris. de cogna.ſpiri.ſiue iſtæ proles natę ſint antè,ſiue pòſt,vt in c.
8 tua nos.de cogna.ſpiri.Et etiã hoc verũ†eſt, quãuis proles ſint illegitimæ,vt in c.fin.de cognã.ſpiritu.nõ tamẽ econtra trãſmittitur cognatiõ ſpiritualis à prole in patre,& ideò ſi filius meus ſuſceperit filiam tuam de fonte,vel tenuerit eam in cõfirmatione,ego poſſum cũ illa cõtrahere, & ratio eſt, quia matrimoniũ eſt edictũ prohibitorium,c.cũ apud de ſponſa.quod nõ debet extẽdi ad perſonas,quæ
9 in ꝓhibitione non exprimũtur.¶Notãdum†ſextò.quòd arbor cognationis ſpiritualis poteſt ſic formari: Primò poni debet ſuperius tres circuli in illa ſituatiõe,ſicut in arbore cõſanguinitatis ponũtur abauus ꝓpatruus & proauunculus,& in circulo ſuperiori ſcribetur, baptizãs,cõfirmans, ſuſcipiens ſeu tenẽs:& in circulo ad dextrũ latus ſcribetur,filij baptizãtis,cõfirmantis, ſuſcipientis ſeu tenẽtis.In circulõ ad ſiniſtrũ latus ſcribetur,vxor baptizãtis,cõfirmantis,ſuſcipientis ſeu tenẽtis.Inferius autẽ ponẽtur etiam tres circuli in illa ſituatiõe,ſicut in arbore cõſanguinitatis ponũtur trũcus,frater & ſoror,& in circulo,qui ſituatur loco trũci,ſcribetur,baptizatus,cõfirmatus,ſuſceptus ſeu tẽtus. In circulo ad dextrũ latus ſcribetur,fratres & ſorores baptizati,confirmati,ſuſcepi ſeu tẽti,& in circulo ad ſiniſtrum latus ſcribetᷓ,pater & mater baptizati,cõfirmati ſuſcepti
10 ſeu tẽti.†Deinde à circulo ſuperiori in quo ponitur baptizãs,ꝓtrahẽtur tres lineę,vna ad circulũ in quo ponitur baptizatus,& ſcribe
11 tur in illa linea,impedimentũ.Deinde,†alia linea ad circulũ in quo poniᷓ fratres & ſorores,& ſcribetur in linea,nullũ impedimentum
12 Deinde,ꝓtrahẽtur†tertiã lineã ad circulum,in quo ponitur pater &
13 mater,& ſcribetur in linea,impedimentũ. Deinde,†ꝓtrahẽtur etiã tres lineę,ex illo circulo in quo ſcribitur filij baptizãtis,vna ꝓtrahetur ad circulũ in quo ſcribitur baptizatus,& ſcribetur in linea,impedimentũ.Secũda,ad circulũ,in quo ſcribetᷓ fratres & ſorores baptizati,& ſcribetᷓ in linea,nullũ impedimentũ.Tertia ꝓtrahetᷓ ad circulũ,in quo ſcribitᷓ pater & mater, & ſcribetᷓ etiã in lineã,nullũ im-
14 pedimẽtũ.Deinde,ꝓtrahẽtur†tres lineę ex circulo in quo ſcribitur vxor,vna ad circulũ in quo ſcribitᷓ baptizatus& ſcribetᷓ in linea,impedimentũ.Secũda ad circulũ in quo ſcribitᷓ fratres,& ſcribetᷓ in linea,nullũ impedimentũ.Tertia,ad circulũ in quo ſcribitur pater &
15 mater,& ſcribetᷓ in linea,impedimentũ.¶Ex prędictis†patet,quòd quãdo leuatur puer in baptiſmo à perſona cõiugata poſt matrimonium conſummatũ habentẽ vnam prolem,oriũtur ſeptẽ cognatiões ſpirituales ex illa leuatione.Prima,inter leuantẽ & leuatũ.Secũda,inter coniugẽ leuantis & leuatũ.Tertia,inter prolẽ leuantis & le

natum. Quarta, inter leuantē & patrem leuati. Quinta, inter leuantem & matrem leuati. Sexta, inter coniugē leuantis & patrē leuati.
16 Septima, inter coniugem leuantis & matrē leuati. Et sic etiā † oriuntur cognationes ex parte baptizantis, vt si baptizans habeat côiugē & prolem, sicut dictū est. De leuante nascuntur etiā septē cognationes spirituales, & ita ex baptismo vnius pueri sunt xiiij. cognationes spirituales, & multiplicant̄ istę cognationes ad multiplicationē leuantium, & etiam prolium leuantiū seu baptizantiū. Et eodē modo dicendum est in confirmatione de tenente & côfirmante. ¶No-
17 tandum † septimò, quòd cognatio spiritualis potest cōtrahi per procuratorem ante contractum matrimoniū, secus autem post, vt verbi gratia, Facio leuare filium tuum per clericū meum, & efficior cognatus spiritualis, secūdum cōmuniter doct. in c. veniens. de cogna. spirituali. Et dico notanter, ante contractū matrimoniū, quia si facerem leuare filiū vxoris meæ ex alio viro, non fierē cognatus vxoris meæ, & possem exigere debitum, secundum dominū Panor. qui isto modo concordat diuersas opiniones doctorū in hac materia, in
18 d. c. veniens. & vt ibi volunt docto. Potest etiā † vniuersitas per procuratorem contrahere cognationē spiritualem, non quo ad se, quia non habet animā nec est baptizata, sed quo ad singulos de vniuersitate, etiam ante contractū matrimoniū, secus autē post, quia dispositio concepta in vniuersitate resoluitur, vt concernat singulos, si actus nō cadat in vniuersitatē, vt res potius valeat, quàm pereat, facit. c. si sententia. & gl. super verbo, in vniuersitatē. in c. Romana. de senten. excômunica. l. vj. Dico notanter, ante matrimoniū contractum, quia si bedellus vniuersitatis faceret leuari filiū suum per procuratorē, nomine vniuersitatis, tunc contrahitur cognatio spiritualis cum singulis de vniuersitate, sed non contrahitur inter ipsum bedellum & suam vxorem, quanuis ipse sit membrum vniuersitatis.
19 ¶Notandū † finaliter, quòd si puer sit baptizatus in domo, sicut sæpe contingit, tunc in Ecclesia non cōtrahitur cognatio spiritualis, quia non reiteratur sacramentum, sed cognatio spiritualis contrahitur in donatione sacramenti vel tentione ad illud, vt supra dictum est. facit. c. sicut semel. lxviij disting. sed in hoc casu contrahitur cognatio spiritualis in domo.

**
*

SEQVITVR ARBOR COGNATIONIS SPIRITVALIS.

ARBOR COGNATIONIS SPIRITVALI.

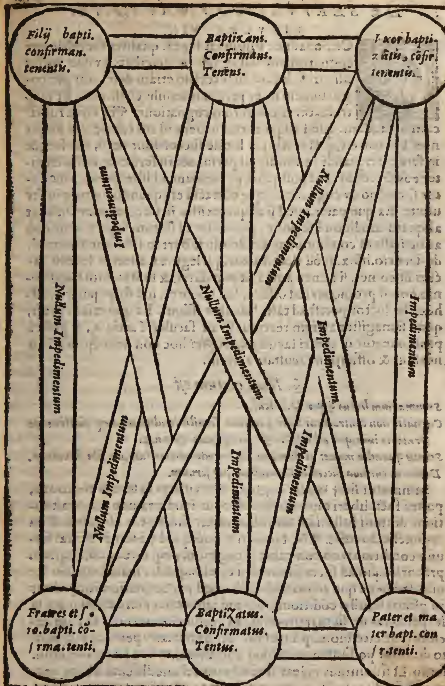

DE SERVILI COGNATIONE.

TITVLVS VII.

Ontinuatur sic: Visum est suprà. qualiter successio per cognationem seu agnationẽ defertur, ex quo posset aliquis dubitare an successio etiam deferatur per cognationem inter personas seruilis cõditionis. Et ideò tractatur hic de seruili cognatione. ¶Et circa rubricam notandum, quòd aliqui textus habent istam rubricã; & aliqui non. Et ratio est, quià tractatur hic de successione eorũ, qui fuerũt in seruitute: quandiu enim aliqui permanẽt in seruitute, nulla est inter eos successio. Sed postquàm perueniunt ad libertatem, tunc datur successio ex cognatione, quę cõtracta est, quando fuerunt in seruitute. Ex quo patet, quòd si aliquis existẽs in statu inferiori, habeat aliquam conditionẽ, & posteà perueniat ad statum superiorem, non amittit illam conditionem. Et ideò dicit Bart. in l. Alexandrinus. C. de decurio. lib. x. quòd licet doctor, qui legit. xx. annis in scholis, factus sit comes, si tamen antè fuit popularis, & sit statutum quòd nemo potest promoueri ad officia, seu honores, nisi sit popularis, adhuc iste doctor potest ad tales honores assumi. Ex quo etiam patet, quòd si magister artium receptus sit ad facultatẽ artium, & posteà promoueatur in altiori facultate, propter hoc non debet priuari honoribus & officijs in facultate artium.

§. Illud certum est.

1 *Summarium huius §. per D. Nicas.*

2 *Cognatio non contrahitur inter personas seruilis conditionis, neq; ciuili neque pratorio iure, quo ad tutelas & successiones. & nu. 4.*

3 *Seruus quandiu manet in seruitute, nõ succedit ab intestato, nec sibi succeditur.*

5 *Dominus cur non succedat ab intestato, per seruum.*

1 Summatur sic: † Iuncti cognatione existẽtes in seruili cõditione, posteà facti liberi olim nõ succedebant. Hodie tamen per constitutionẽ domini Iustiniani succedunt, & eis succeditur. Hoc dicit, & pa-
2 tet intellectus text. ¶Notandum primò, quòd † inter personas seruilis conditionis nõ contrahitur cognatio, neq; iure ciuili, neq; iure prætorio, quo ad successiones seu tutelas, quãdiu manet cõditio seruilis, sed benè quo ad matrimoniũ, quod per cognationẽ impeditur in psonis seruilis cõditionis, sicut in alijs & licet iure ciuili inter tales personas nõ sit matrimoniũ, sed potius cõtuberniũ, vt l. cum ancillis. C. de incestuo. nup. Iure tamẽ canonico tales personę etiã inuito domino possunt matrimoniũ cõtrahere, vt in c. j. extrà de cõiu. seruo. Et si dominus videat seruũ suum vel ancillã cum libera persona

sona contrahere, & non cōtradicat.perdit dominium suum,& talis persona recipit libertatem, vt auth.ad hoc. C.de lati.liberta.tollen.

3 ¶Notandū † secundò,quòd seruus quandiu manet in seruitute,non succedit ab intestato,nec sibi succeditur,nec etiam dominus p eum vt C.cōmunia de successio.l.seruus. exceptis tribus casibus,quorum vnus habetur C.ad Silleia.l.penul.alius. C.de legit.hæredib.l.apud hostes. & tertius C.ad Orficia.l.fin. In quibus casibus fallit istud dictum. Et ratio fallentiæ est, quia seruus in illis legibus reputabatur liber. Sed postquàm seruus peruenit ad libertatē,potest succedere.& sibi succeditur. Nam filij eorū succedunt parentibus,& econtrà exclusō patrono, secundum omnes doctō. Et dicunt aliqui,quòd etiā collaterales,vt puta fratres,succedunt fratrib.excluso patrono. Sed alij,vt Ioānes Glosator,& sui sequaces dicunt, quòd patronus exclu dit fratres.ff.de suis & legit. hæredibus. l.ab intestato. Et ratio est, secundum Ioan.Fabri, quia patronus potest testamentū liberti habentis fratrem impugnare,quibuscunq; personis institutis. Sed frater non potest impugnare testamentum fratris sui,nisi turpibus personis institutis, vt suprà de inofficio. testamen.§.j.notatur. Ex quo patet, quòd qui habet fortius ius ex testamento, etiā habet fortius

4 ius ab intestato. ¶Notandū † finaliter, quòd licet sicut hic dicitur, seruus factus liber potest succedere,si tamen postquàm est liber,iterum fiat seruus,& deinde manumittatur,non potest succedere,vt ff. vnde cogna.l.is,qui.& suprà de capitis diminutione.§.quod autem. Quia sibi imputandum est. Nec etiam iure naturali inspecto succedere debet, Authen.in successione.C.de legiti.hæredi. Et ideò prætor, qui inspicit naturalem rationē, etiam non vacat talem seruum

5 ad successionē,ff.de lega.ij.l.cum patri.§.nolo. ¶Opponitur † primò sic,& videtur, quòd dominus potest succedere per seruum existentem in seruili conditione, quia quando seruus est institutus in testamento,dominus fit hæres per seruū, ergo etiam dominus succedit per seruum ab intestato, à simili. Solutio. Dicit Ioannes Fabri,quòd mirandū est,quòd dominus non succedit ab intestato per seruum.Sed dicit rationem,quia successiones ab intestatò non deferuntur,nisi per ius. Et secundum ius seruus nihil est,vt l.quod attinet.ff.de regulis iuris. Sed quando seruus instituitur in testamento,tunc hæreditas defertur per voluntatem testatoris cui ius consonat,& ita non est simile. ¶Opponitur finaliter,& videtur,quòd ille qui fuit liber,& posteà factus est seruus,si manumittatur,potest succedere. Cuius contrarium dictum est in finali notabili, per l.ex libera.C.de legitimis hæredibus. Solutio. Illa lex loquitur,quo ad honores:hic autem loquimur,quo ad successiones.

§. *Repetitis itaq;.*

1 *Proximior gradu, non semper est propior successione.*
2 *Agnationis integrum ius, quando quis dicatur habere. Et quid ita. nu. 3.*
4 *Cognationis & agnationis differentia, hodie sublata est.*
5 *Successiones non fuerunt, in statu innocentia: quo tempore non erat neq; tuum, neque meum*
6 *Successionis, varie deferuntur.*
7 *Statutorum localium & consuetudinum vis. ibid. & nu. 8. 9. 10. & 11.*
12 *Successiones, sunt reciproca. fallit, in liberto & patrono.*
13 *Successiones quadam sunt in stirpes, quadam in capita.*
14 *Fratres & sorores, qui dicantur consanguinei. Qui vterini. Qui vtrinq; coniuncti, & germani.*
15 *Ascendentes & descendentes, succedunt in infinitum: collaterales vsque ad xij. gradum.*
16 *Succedere ab intestato, qui, & qualiter possint varie disting. ibid. & per discursum. Atque nu. 17. 18. 19. & 20.*
21 *Matri qualiter liberi, ab intestato succedant in disting. & nume. 22. 24. 25. 26. 27. 28. & 29.*
23 *Mater tribus potissimum casibus reddit se indignam successione.*

1 Non semper † qui proximior est gradu, est proximior in successione, quia sui hæredes gradu remotiores excludũt omnes agnatos & cognatos, quãuis sint gradu proximiores, & agnati habẽtes integrũ ius agnationis, gradu remotiores, excludũt cognatos gradu proximiores, exceptis fratrib. & sororib. emãcipatis, qui quamuis sunt loco cognatorũ, præferuntur tamen agnatis vlterioris gradus. h. d. ¶Notandũ primò, quòd iste §. non solùm respicit istũ titulũ, sed omnes titulos in hoc tertio libro, suprà habitos. Simile dictũ est suprà
2 de Orficia. §. fi. & de cognato. succes. §. fin. ¶Notandum † secundò, quòd aliquis dicitur habere integrũ ius agnationis, quia non est capite diminutus, vt suprà de cognato. succes. §. j. talis enim, scilicet capite diminutus, iure ciuili est incognitus, nec illo iure succedit, vt su
3 prà de Orficia. §. sciendũ. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ notanter dicitur in textu, quòd agnatus plærunq; potior habetur, quàm cognatus proximior: quia non est semper verũ. Nam frater & soror emancipati, iure ciuili non cõputantur inter agnatos, sed cognatos: & tamẽ prę feruntur agnatis vlterioris gradu, vt hìc in tex. versi. exceptis. ¶No
4 tandum † quartò, quòd iste §. quantũ ad primum responsum, in quo dicitur, quòd sui hæredes, vel qui loco suorũ sunt, remotiores præferuntur in successione agnatis & cognatis proximiorib. vt abnepos, qui est in quarto gradu, pręfert fratri, qui est in secũdo, hodie adhuc

habet

habet locũ. Sed quantũ ad secundum respõsum, in quo dicitur, quòd agnatus etiã, si sit lõgis. gradu, id est, decimo, suprà de cognã. succes. §. hoc loco præfertur proximiori cognato, vt nepos patrui, qui est in quinto, vel pronepos eius, qui est in sexto, præfertur auũculo, qui est in tertio, hodie nõ habet locũ, quia differentia cognationis & agnationis sublata est, in auth. cessante successione. C. de legi. hęredi. & §. j. in authen. de hære. quę ab intesta. defe. colla. ix. ¶Et quia Docto. hîc cõmuniter ponunt summariam distinctionem successionũ ab intestato, idcirco ex dictis Doctorũ, etiã quãdam distinctionem proposui hîc annectere, pro cuius intellectu aliqua sunt pręmittẽda. Primò, quòd secundũ do. Anto. de But. in ca. per venerabilẽ, extrà qui
5 filij sunt leg. in statu † innocẽtię nõ fuerũt successiones, nec fuissent, si status ille durasset, quia nõ fuerũt meũ neque tuum posteà autem in statu naturę lapsę, inceperũt successiones deferri iure gentiũ sine limitatiõe, quia succedebat illegitimi sicut legitimi, post hoc superuenit ius ciuile, quo limitatę sunt successiõẽs, deinde plus declaratę sunt per prætores, & postmodũ per ius Authen. de iure successionũ
6 determinatè posita sunt. Secundò, † præmittendum est, quòd aliquę successiones deferuntur iure cõmuni, & aliquæ iure singulari. Illæ autẽ deferuntur iure singulari, quę deferuntur per statuta & cõsuetudines locorũ, & vocantur successiones locales, vel singulares. Nã per statuta & cõsuetudines derogatur iuri positiuo, vt in c. fin. extrà de consuetu. Nã populus potest aliquid statuere contra constitutionẽ principis, quia princeps habet authoritatẽ condendi iura à populo, vt notat Anto. in c. j. extrà de transla. prælat. Tertiò, præmitten-
7 dum † est, & elicitur ex prædictis, quòd per statuta localia, & consuedines potest fieri, quòd ille, qui succederet de iure communi, non succedat, & ideò in regno Fraciæ filij naturales tãtùm non succedunt matri, qui tamẽ de iure communi succederẽt. Et potest fieri statu-
8 tũ, † quòd secularis persona vtriusque sexus excludat in successione religiosum. Et ita notat Goffre. in ca. quia ingredientibus. extrà de testa. Et sic statuta aliquorum locorum, habent, quòd tantùm masculi succedunt, aliqua quòd duæ sorores succedunt loco vnius fratris, vel quòd primogenitus solus succedat, vt vult idem Goffre. in capitu.
9 Raynutius: extrà de testa. Potest etiã fieri, quòd illi qui † iure cõmuni nõ succedũt, ex statuto possunt succedere, vt spurij, vt notat Bal. in §. & quia vidimus, in prin. libri feudorũ. Vel potest fieri, quòd collaterales excludant ascendẽtes, vt l. fi. C. commu. de succes. Potest etiã fieri per statuta, vt si quis decedat ab intestato, nullũ habẽs hęredẽ, si sit clericus, quòd episcopus succedat: si sit laicus, quòd fiscus succedat, vt notat Ioan. Fab. suprà de hæredi. quæ ab intesta. deferuntur in princ.

in prin. Per statuta tamē laicorū non constringuntur clerici, quantū ad illa bona, quæ acquirūt post clericatum. Secus fortè de patrimonio, quod clerici ante clericatū habuerunt, quia tunc statuta poterant eos ligare, vt notatur in c. quòd clericis. extrà de fo. cōpe.
10 Et † ex istis patet, ꝙ ille qui est priuatus priuilegiis alicuius loci, non potest secundū illa priuilegia succedere, vt vult Bar. in q. quæ incipit statuto Lucanę ciuitatis, vt bānitus ex aliquo loco non succedit ꝑ statuta illius loci, vt notat Bar. in l. certa forma. C. de iure fisci. li.
11 x. † Quartò, præmittendū est, dicenda nō debere intelligi in feudis, vel in emphyteosi, quia feuda nō propriè deferuntur per successionē, nec iure hęreditario, sed potius per prouidentiam, vt vult Bal. in §. & quia vidimus. in prin. libri feudorum. Quintò præmittendum
12 † est ꝙ successiones sunt reciprocæ; vt si ego non succedo tibi, tu non succedes mihi, vt volunt Doctores in l. lege. C. de legitimis hæredibus. Hoc tamen fallit in liberto & patrono, quia licet patronus succedat liberto, tamen libertus nō succedit sibi. Sextò præmitten-
13 dum est, quòd † aliquæ sunt successiones in stirpes, & aliquæ in capita. Et dicitur ille succedere in stirpem, qui non succedit ex sua persona, sed ex persona, à qua habet originē, & vocatur ius illius successionis, ius repręsentationis. Sed illi dicūtur succedere in capita; qui succedūt ex suis propriis personis, seu ex suis capiti. vt in l. post fratres. C. de legit. hęre. In qua l. dicit Sali. ꝙ priuilegium succedendi in stirpes, datū est omnibus descēdentibus, exceptis liberis primi gradus, & ascendētibus in capita: collateralibus autē etiā datum est succedere in capita, exceptis filiis fratrum & sororū. Septimò præmit-
14 tendum † est, quòd fratres vel sorores nati ex vno patre; vocantur cōsanguinei, ex vna matre vocantur vterini, sed nati ex eodem patre & matre, vocantur vtrinq; coniuncti vel germani. Vltimò præ-
15 mittēdum † est, quòd descendentes & ascendentes succedunt vsque in infinitū, collaterales autem vsque ad xij. gradum. Et in hac successione debet gradus cōputari secundū ius ciuile, & non secundum
16 computationem iuris canonici. Istis sic † præmissis, distinguendum est de successione ab intestato, quia vel decedens est seruus, vel est liber. Si sit seruus, tunc nullus succedit ei, vt l. seruus. C. commu. de succes. quia quicquid habet seruus, pertinet domino suo, suprà de his, qui sunt sui vel alieni iuris. §. in potestate. Si sit liber, tūc aut nihil potest habere, aut potest aliquid habere. Si nihil potest habere, tunc vel hoc est ex delicto suo, aut ex merito. Si sit ex delicto, tunc nullus ei succedit; sed fiscus occupat omnia bona sua. c. quo iure octaua distinctio. Si ex meritò; puta; quia factus est religiosus, & tunc si monasteriū potest habere bona in communi, succedit sibi;

saluà

salua legitima liberis suis, si quos habeat. l. Deo nobis. C. de epis. & cleri, Si verò monasteriū nō potest habere bona in communi, tunc secundū Ioan. de Lignano, alij succedentes habebūt hæreditatem suā, & non monasterium, in cle. dudum de sepul. & ista opinio videtur verior, quanquam aliqui dicāt, ꝙ tunc succedit ecclesia Romana, & aliqui, quòd ista bona debēt applicari ad vsus illius monasterij, in quo iste decedit. Si autem potest aliquid habere tunc aut est libertus, aut est ingenuus. Si sit libertus, tunc vel habet liberos vel non. Si habet, illi debent succedere exclusis omnibus aliis, vt in §. prodesse. infrà, de succes. libert. Si nō habet liberos, tunc vel habet patronū vel nō. Si habet patronū, ille succedit, & alios excludit, nisi patronus fecisset aliquid, propter quod esset priuatus iure succes. liberti, vt in §. sed nostra. in glo. infrà de successi. liberto. Si non habet patronum, tunc vel supersunt liberi patroni, vel non. Si sic, illi succedunt æqualiter in capita, nisi vni eorum sit assignatum ius successi. liberti, quia tunc ille solus succedit, & si ille moriatur, alij succedunt in capita, infrà, de assigna. liber. §. primo, Si non supersunt liberi patroni, tunc aut supersunt collaterales ipsius patroni, aut non. Si sic, illi succedunt vsque ad quintum gradum. §. multis. infrà, successio. liberto. Istis autem deficientibus succedunt ascendentes & collaterales ipsius liberti, eodem modo, sicut dicetur de ingenuis. Si verò decedens sit ingenuus, tunc aut supersunt descendētes, aut non. Si supersunt descendētes, aut illi sunt serui, aut non. Si sint serui, tūc non succedunt ab intestato, sicut etiam eis non succeditur vt l. ancillæ. C. cōmu. de successio. Si autē sunt liberi, tunc aut sunt naturales & legitimi, aut sunt legitimi tātùm, aut sunt naturales tātùm. aut sunt vulgò quæsiti, seu supurij, aut sunt ex damnabili coitu nati, Si sint naturales & legitimi, tūc succedunt in infinitū, & excludunt omnes alios, in Authen. de hæredi. qui ab intesta. veniunt. §. j.
17 collatio. x. Est † tamen inter eos differentia, quia si descendant ex eodem patre & matre. tūc succedunt æqualiter sine differentia sexus, aut etiam emācipationis, aut patriæ potestatis, vt in §. nullam. in Authen. de hæredi. qui ab intest. veniunt. Sed si aliqui descendant ex eodē patre, & aliqui ex eadem matre, tunc descēnd tes ex patre, æqualiter succedunt in bonis paternis, & descendentes ex matre, in bonis maternis, & omnes æqualiter in acquisitis per patrem & matrem, vt in Authen. de consangui. & vteri. fra. per totum collatio. vj.
18 Distinguendū † est etiā, an isti sint paris gradus aut disparis. Nam si sint paris gradus, & primi gradus, succedūt æqualiter in capita. Si autem sint disparis gradus, vt puta nepotes succedūt cum patruis filiis, tūc patrui succedunt in capita, & nepotes in stirpes. §. cùm filius supra.

19 prà de hæredita. quæ ab intesta. deferuntur. De vlterioribus † etiã post filios, adhuc est distinguẽdũ, quia aut sunt concepti in vita illius de cuius successione agitur, aut non. Si sic, tunc succedunt in locum patris, si pater nõ velit succedere, aut mortuus sit. Auth. in successione. C. de legiti. hæredi. Si nõ sint cõcepti in vita illius, tunc aut pater eorũ adiuit hæreditatẽ, aut mortuus est infrà tempus deliberandi, & tunc succedũt in locũ patris, per l. j. C. de his, qui ante apertas tabu. Si verò pater eorum non adiuit hæreditatem, vel mortuus est post tẽpus deliberandi, repudiata hæreditate, tunc non succedũt in locũ patris, & præcedunt eos omnes agnati, & cognati vsq; ad legitimũ gradũ, vt l. vt in testamento. C. de legiti. hære. & in §. cùm autẽ quæritur, versi. planè. suprà de hæredit. quæ ab intesta. deferũtur. & hoc apparet valde durum pro filiis, & bonum esset de hoc aliam
20 determinationẽ iuris habere. Et † quod dictum est de naturalibus & legitimis, debet etiã intelligi de legitimatis per curiam principis, vel per subsequẽs matrimoniũ: de quibus suprà in §. quibus de hæredita. quæ ab intesta. deferũtur. Si autem sint legitimi tantùm, scilicet adoptiui, tũc aut sunt emãcipati, aut non. Si sic, tunc nõ succedunt patri adoptiuo, nisi essent arrogati impuberes de quorũ priuilegio dictũ est suprà de adoptio. §. cum autẽ impubes. Si sint emancipati, tũc succedũt patri adoptiuo, cum filiis naturalibus & legitimis, siue sint in potestate, siue non, vt l. cùm in adoptiuis. C. de adoptio. Si aũt sint naturales tantũ, tũc aut pater habet alios legitimos & naturales, & isti nullo modo succedũt patri. Aut non habet, & isti succedũt in duabus vnciis. vt l. licet. C. de naturalibus liberis. Si autẽ sunt vulgò quæsiti, tunc nullo modo succedunt patri, in Authẽ. quibus modis natura. efficiuntur legitimi. §. fina. De matre autem di-
21 stinguendum † est, quia aut est illustris, aut non. Si sic, tunc aut habet alios liberos naturales & legitimos, & isti non succedunt, aut nõ, & isti succedunt in totum. Si verò non est illustris, & habet alios filios naturales & legitimos, tũc isti succedunt cũ illis: si non habeat, succedunt in totũ, & ista notantur per Docto. in l. fi. qua illustris. C. ad Orficia. & multò fortius naturales tãtùm, succedunt matri etiã illustri, si nõ habeat alios naturales & legitimos. Si autẽ sint ex damnabili coitu, tũc non succedunt patri neq; matri. Auth. ex cõplexu. C. de incestuo. nup. Pater tamen tenetur omnibus istis procurare alimẽta, vt in c. cum haberet, extrà de eo, qui dux in matrimoniũ, quam
22 polluit per adulteriũ. Si † autem quis decedat relictis tantùm ascendentibus, tunc potest distingui, sicut dictũ est de descendentibus, vt sit decedens sit naturalis tantùm, seu legitimus tantùm, vel spurius, tunc parẽtes succedunt liberis, sicut liberi succedunt parentibus, vt notat

notat Bar.in l.si gener.ff.de his qui vt indig. Sed si decedens sit naturalis & legitimus tūc aut supersunt pater & mater,aut alter eorū, aut alij superiores parētes.Primo casu,succedūt pater & mater æqualiter,nec pater excludit matrē,vt olim faciebat auth.defuncto. C.ad Tertullia. Si alter tantùm,ille succedit exclusis omnibus aliis,
23 vt l.finali.C.ad Orficianum.Nisi esset mater, quæ † se fecisset indignam succesśione,quod cōtingit in tribus casibus.Primus casus est, si trāseat ad secūda vota nō petēdo tutorē pupillo suo.l.omnem.C. ad Tertullianum.Secundus casus,si transeat ad secunda vota, relicto pubere,quia tunc solū succedit in bonis paternis,vt in l.mater. C.ad Tertullianū.Tertius casus,si mater turpiter vixerit, aut luxuriata fuerit,vt in Authen.de non eligen.secundò nubentes. §. eum
24 igitur.collatione j.Si autem † supersint superiores parētes, hoc est, auus & auia,&c.tunc proximiores succedunt,& si plures sint eiusdē gradus,succedunt in capita.Si tamē paterni & materni sint disparis numeri,tūc patrimoniū diuiditur in duas partes,& vnam medietatē habebunt paterni,& aliam materni,siue sint plures,siue pauciores,vt notatur in Authē.defuncto.C.ad Tertullianum. Si autē cum parētibus supersint collaterales,distinguendū est,quia aut sunt fratres vel sorores defuncti,vtrinque coniuncti, & illi succedunt, siue cū patre & matre,siue superioribus ascēdentibus in capita,ni parētes cōuolassent a l secūda vota,tūc enim solùm succedūt in vsumfructum,vt l fœminæ,C.de secundis nuptiis.Et si cum istis sint fratrum filij ex fratribus vel sororibus vtrinque coniunctis,illi succedunt in stirpes iure repræsentationis,vt in Auth.cessante. & ibi per
25 Doctores.C.de legit.hæredibus Aut supersunt † fratres & sorores ex vno latere tantùm coniuncti,& hi excluduntur per parentes,& per consequens eorum filij, vt in dicta Authenti.cessante.Si verò quis decedat relictis collateralibus tantùm, tūc iterum post distingui de naturalibus tantùm,vel legitimis tātùm,seu spuriis, & succedunt sibiinuicē.sicut succedunt personis,per quas coniunguntur, vt
26 vult Bartolus in distinctiōe sua,quā fecit de succesśionibus.Sed† si relinquātur naturales & legitimi tūc potest sic distingui: quia aut relinquūtur fratres vel sorores defuncti,aut filij eorū, aut vlteriores.Primo casu distinguendū est, quia vel sunt vtrinque coniuncti, vel ex vno latere tantùm.Si vtrinq; coniuncti,illi succedunt in capita,exclusis omnibus aliis,nisi essent fratrū vel sororū vtrinq; coniunctorū filij,qui succederent cū eis in stirpes,vt l.post fratres C.de legi.hęredi.Si autē filij taliū fratrum vel sororum,soli, sine suis patruis vel auunculis succedāt patruo vel auunculo defuncto, tūc est opinio,an succedant in capita,an in stirpes,& pro vtraq; parte sunt

magni

magni doctores. Apparet tamẽ potius, quòd succedũt in capita, quia quando succedunt cũ patruis suis, tunc admittuntur in stirpes, quia aliàs nõ succederent: sed patrui excluderent eos, ex quo sunt gradu propinquiores, ergo si succedãt sine eis, cessat illud, & succedũt in capita. Et ita videtur velle Cy. in auth. itaque. C. de legiti. hæred. Si au-
27 tem † sint cõiuncti ex vno latere tantũ aut cõiuncti ex eodem latere, & succedũt æqualiter in capita. Aut ex diuerso latere, & tunc paterni succedunt in bonis paternis, & materni in bonis maternis. in bonis autẽ acquisitis succedũt equaliter. vt l. de emãcipatis. C. de legiti. hæredi. & istorũ filij succedunt loco patrum in stirpes, vt dictũ est de vtrunq; coniunctis, vt in l. post fratres. C. de legiti. hæredi. Si
28 autem † sint vlteriores collaterales post fratres, & eorum filios, tũc illi succedunt secundũ proximitatem gradus, sine differentia agnationis & cognationis, etiã sine distinctione patrimoniorum, & sine
29 distinctione vinculorũ. Ex quo † patet, quòd auunculus, qui est cognatus, excludit nepotẽ, qui est agnatus, cũ auunculus sit gradu proximior, & ipse auũculus non solum succedit in bonis maternis, sed etiã paternis. Patet etiam, quòd nepos licet descenderit ex fratre ex vno latere tantùm coniuncto, excludit pronepotẽ, qui descendit ex fratre, ex eodem latere coniuncto, & talis nepos æqualiter admittitur cũ nepote ex fratre vtroq; latere cõiuncto, cuius rationem assignat Pau. de Ca. in sępedicta l. post fratres, quia ista successio prælatiua est extraordinaria, & ideò solùm debet habere locũ in fratribus & eorũ filiis, quibus hoc priuilegium est concessum. Istis autem omnibus deficientibus, succedit vir & vxor, quibus deficientibus venit fiscus, nisi decedens esset collegiatus in collegio approbato: quia tunc succederet collegium, vt l. si quis. C. de hæredi. decurio, coharta. militum & fabricensium. Si enim collegium non esset approbatum succederet fiscus, vt l j. ff. de iure fisci. & ibi est status omnium successionum. Et tantùm de illa materia.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM.

TIT. VIII.

1 *Tituli huius continuatio ad superiores.*

2 *Ius patronatus duplex. Et nu 3.*

GLOSSA hic † continuat istam rubricam sic: Dictum est prius de successione ingenuorum: hic consequenter tractatur de successione libertorum. Sed ista continuatio non est bona, quia suprà titulo proximo, dictum

dictum est etiam de succesſione libertorũ,poteſt igitur ſic cõtinuari:Dictũ eſt ſuprà,qualiter ſucceſsiones deferũtur iure agnationis, ſeu cognationis,vel patriæ poteſtatis:hîc cõſequẽter tractatur, qualiter ſucceſsiones deferunt iure patronatus, & quia talis eſt ſucceſſio libertorũ,ideò iſte titulus rubricatur de ſucceſsione libertorum.
2 ¶Notandũ circa † rubricã,ꝙ duplex eſt ius patronatus.Nã quoddã eſt ſpirituale & eccleſiaſticum,quod conſtituitur ex donatione vel conſtructione, ſeu fundatione eccleſiæ. Et iſtud ius patronatus põt laicus poſsidere,vt in c.j.de iure patro.lib.vj. Sed de iſto non poteſt laicus iudicare,vt in c.quãto.extrà de iudi.Ex quo patet,quòd quamuis per principẽ laicum bona alicuius confiſcantur:ſi tamen ille habet ius patronatus, hoc nõ cadit ſub tali cõfiſcatione,vt eſt bona gl. in cle.paſto.de re iudica. Et ideò poteſt talis adhuc præſentare ad beneficia,nõ obſtante cõfiſcatione, & poteſt iſtud ius tranſmitti ad hæredes etiã extraneos. De iſto autẽ iure patronatus non tractatur
3 hîc. † Aliud eſt ius patronatus tẽporale,qđ cõſtituitur ex manumiſſione ſerui vel ancillæ. Et nõ põt tranſmitti ad hæredes extraneos, ſed ſolùm ad hæredes ſanguinis, & de iſto iure patronatus tractat hîc,& eſt multiplex,vt ĩfrà §.ſed nr̃a.in ſummario, & nota.quinto.

§. *Nunc de libertorum.*

1 *Iura quatuor de ſucceſsione patronorum,in bonis liberti.*
2 *Inteſtati cauſa,potior cauſa teſtati.*

Lege xij.tabularum potuit libertus in teſtamento ſuo patronũ totaliter excludere, ſed mortuo liberto ab inteſtato ſine naturalibus
1 liberis, ſuccedebat patronus. Hoc dicit. ¶Notandũ primò, † quòd tanguntur quatuor iura de ſucceſsione patronorũ in bonis liberti. Primum,fuit ius legis duodecim tabularũ,& hoc tangitur in iſto §. & quomodo iſto iure patronus ſuccedebat liberto, ſatis patet ex
2 ſummario. ¶Notandũ † ſecundò,quòd hîc habetur caſus, vbi cauſa inteſtati potior eſt,quàm cauſa teſtati. Nã patronus in teſtamento totaliter poteſt excludi, & ab inteſtato, quando non ſunt liberi naturales & legitimi,neceſſariò ſuccedit.

§. *Qua de cauſa.*

1 *Patroni quo iure ſuccedunt in bonis liberti. Et qualiter illo ipſo prætorio. & nume.2.3.*
4 *Liberi ipſius liberti in adoptionem dati, excludunt patronum, ſi ſint inſtituti, aut præteriti. Et an poſsint ad ſucceſsionem agere.nume.5.*
1 Iure prætorio,† quando libertus nullũ habens liberũ,adoptiuum tantũ faciebat teſtamentũ,tũc debebat patrono ſuo relinquere medietatẽ omniũ bonorũ ſuorũ.Aliòquin dabat patrono talis medie-

tas, per bon. posses. cõtratabul. Sed quando libertus habebat naturales & legitimos liberos, siue in ptãte, siue emancipatos, siue in adoptionẽ datos, hæredes institutos vel præteritos, tunc illi excludebãt patronũ. Sed exhæredati non excludebant eum. h. d. ¶Notandum
2 † primò, quòd in isto §. tangitur secundũ ius, quo patroni succedunt in bonis liberti, & qualiter hoc iure, scilicet prætorio, patroni succe
3 dũt, satis patet ex summario. ¶Notandũ secundò, † quòd si libertus acquisiuisset aliqua bona in castris, nõ debebat de illis relinquere patrono medietatẽ isto iure prætorio, vt ff. de bon. libert. l. iij. §. pa-
4 tronus. ¶Notandum † tertiò, quòd liberi ipsius liberti in adoptionẽ dati, excludunt patronũ, si sint instituti, aut præteriti. Ex quo patet, ꝙ si libertus decederet ab intestato, & solùm superesset, tales liberi
5 non excluderẽt patronum. ¶Notandum † finaliter, quòd exhæredati ritè non excludunt patronũ: quia habẽtur pro mortuis, vt ff. de cõiungen. cum emancipa. liber. l. j. §. sed & si patruus. Et ideò etiã nõ possũt ad successionem agere, vt in Authen. de hæred. & falci. §. ex hæredatos. col. j. & in Authen. de immensis dona. §. fin. in fine.

§. *Posteà verò.*

1 *Papia lex, quid decreuerit circa libertorum successionem. & nume. 2.*

1 Lege Papia, † quãdo libertus habebat centum millia sextertiorũ, & habebat pauciores, quàm tres liberos, tunc siue ex testamẽto, siue ab intestato, debebatur patrono virilis portio, Et ideò si libertus habebat vnam prolẽ, patronus habebat meditatem: si duas, patronus habebat tertiam partem: si tres, nihil habebat patronus. Hoc dicit.
2 ¶Notandum † quòd istud est tertium ius, quo patroni succedebant in bonis liberti. & fuit legis Papię, quę lex hodie reprobata est. C. de caduc. tollen. l. vnica. in princip.

§. *Sed nostra.*

1 *Huius §. summarium, authore domino Nicasio.*
2 *Paupertas prodest.*
3 *Hæredes qui dicantur, qui sunt in potestatę.*
4 *Patronus, quando succedat.*
5 *Bonorum possess. contratabu. qua datur patrono, differt à bonorum possess. contratabul. data filio Et quæ præterea iura habeat patronus. nume. 6.*
7 *Ius patronatus, multis modis perditur.*
8 *Iura libertinitatis & ingenuitatis quot modis differant. nu. 9. 10. 11. 12.*

1 Exclusis † tribus iuribus prædictis, hodie indistinctè liberi non exhæredati ipsius liberti excludunt patronum. Sed si siue liberis, vel cũ liberis exhæredatis decedat libertus, patronus succedit in oĩbus bonis liber

nis liberti, & deficiēte patrono succedūt ipsius patroni liberi,quib⁹ deficientibus succedunt ipsius patroni collaterales,vsque ad quintū gradū,salua gradus prærogatiua,& vt tā liberi, quàm collaterales ipsius patroni,succedant in capita,& nō in stirpes.Sed si libertus faciat testamētū,distinguendū est,quia si habet minus,quàm centū aureos,tūc potest patronum totaliter excludere.Si verò habet plures, quàm centū,debet patrono tertiā partē bonorum suorū relinquere: aliòquin datur patrono tertia pars,vel si minus sit ei relictū,fiet supplementū ex hac lege.Et hanc tertiā partē habebit patronus sine omni onere,& sublata est hodie differētia libertorū,& omnes habēt
2 libertatē ciuitatis Romanæ.Hoc dicit.¶Notandū†primò, quòd hîc est casus,vbi paupertas prodest.Simile habetur C.de episcop.& cle
3 ric.l.si quis.§.fin autem.quæ est lex xxxvij. ¶Notandum † secundò ibi,si hæredes vel bonorum possessores liberos habeant,quòd illi liberi dicuntur hîc hæredes,qui sunt in potestate.Sed bonorū possessores dicuntur liberi emancipati,vt suprà de hæred . quæ ab intest.
4 deferun.§.emancipati.¶Notandū†tertiò,quòd quando liberi sunt ritè exhæredati,tunc succedit patronus,sic etiā si liberi abstineat ab
5 hæreditate,vt ff.de bon.liberto.l.& si.§.si filios.¶Notandum† quartò,quòd bonorum possessio contratabu.quæ datur patrono, secundum istum textum differt à bonorū possess.contratabul. quæ datur filio,quia ista non datur,nisi post aditam hæreditatem, vel postquā est petita bonorū possessio Sed illa bene datur ante aditam, hæreditatē,vt ff de bonis libert.l.etiam.§.vt patronus.Secūdò, quia ista potest concurrere cum bonorū possessione secundum tabu.vt l.sed cū patrono.ff.de bono.possess.& illa non,vt l.æquissimum.ff.de bonorum pos.secundū tabu.Tertiò,quia per istam non rūpitur testamētum,nisi pro tertia parte,per illam autē rumpitur totum testamentum.Et ratio potest esse,quia prius delinquit pater præteriens filiū suum,quàm libertus præteriens patronum.l.scripto.ff.vnde liberi. Quartò,quia data ista possessione cōtratabu.adhuc debētur legata, secus autē in illa,vt ff.de lega.præst.l.j.Sed hodie hæc differētia est
6 sublata,per Authen.ex causa C.de libe.præter.¶Notandū†quintò, quòd præter istud ius successionis patronus habet adhuc alia iura. Primò,quòd nō potest vocari in ius à liberto,nisi cū venia. C.de in ius voc.l.ij.Secūdò,ꝙ libert⁹ tenetur patronū alere,vt ff.de li.agno. l.si quis ex liberis.§.solēt.Tertiò,quòd non potest turpē actionē vel exceptionē cōtra patronū proponere,vt l.honore.ff.de obse.Quartò,quòd patron⁹ potest libertū in seruitutē reuocare,in Auth.vt lib. de cæ.§.j.coll.vj.Quintò,ꝙ libertus tenetur patrono semper reuerētiā exhibere,quando venit apud eū,vt ff.de in ius voc.l.generaliter

7 ¶Notandũ † sextò, quòd ius patronatus multis modis perditur. Primò, si patronus remisit ius suũ, in Authen. vt liber. de cæ. §. illud. Secundò, si procurauit patronus libertum iurare, quòd nõ duceret vxorem, vel libertã, quòd non nuberet viro. ff. de iure patrona. l. qui cõtra legẽ. Tertiò, si patronus negauit alimẽta, scilicet quãdo fuit dominus. ff. de bon. liberto. l. si patronus. Quartò, si libert⁹ cessit tertię parti bonorũ suorum ad vsum patroni, vt ff. de bon. libert. l. etiam. §. totiens. Istud tamen quibusdam Docto. nõ placet. Quintò, si alter eorũ, scilicet patronus vel libertus, sit relegatus vel deportatus, vt ff. de iure patrona. l. siue. Sextò, si libertus de volũtate patroni, fit natalibus restitutus. ff. de bon. liberto. l. etiã. §. j. Septimò, si patronus ab inuito liberto mercedẽ pro futuris operis extorsit, vt ff. de lib. agnoscen. l. si quis. §. si quis. Octauò, si libertus mortẽ domini sui vindicauit. ff. de iure patrona. l. penul. Nonò, si patronus eũ capitali crimine accusauit, vt ff. de bon. liberto. l. si cũ maior. Decimò, si libertus suis nummis emptus sit. Et vndecimò, si potestatem liberã testandi impetrauit de voluntate patroni. ff. de bon. libert. l. etiam. §. ij. ¶Notan-
8 dũ † finaliter, quòd dicitur hîc, quòd iura libertinitatis & ingenuitatis sunt penè cõsonãtia in successionibus. Et dicitur penè, quia in ali-
9 quibus differunt. Primò, † quia iure patronatus nõ succedunt collaterales, nisi vsque ad quintũ gradũ, vt hîc, sed iure ingenuitatis vsque ad sextum vel decimũ gradum, vt suprà de cognat. success. 9. fina. & hodie omnes vsq; ad decimũ. Secũdò, quia iure patronatus omnes succedũt in capita, vt hîc, sed iure ingenuitatis aliq succedũt in stir-
10 pes, vt suprà de hæredi. quæ ab intesta. deferun. §. cũ filius. † Tertiò, quia iure patronatus filius vnius patroni excludit nepotẽ alterius, ex quo est ꝓximior, sed iure ingenuitatis, nepos succedit cũ patruo, vel cũ auũculo loco patris sui, vt ff. de bon. liberto. l. si libertus. §. si li-
11 bertus. Quartò, quia † patronus per cõtra tabulas non rumpit testamentũ, nisi pro tertia parte, sed iure ingenuitatis; per cõtra tabulas rũpitur totum, vt in gloss. in l. j. C. de bo. pos. contra tabul. quæ datur
12 patrono. Quintò, quia † patronus excludit fratrẽ liberti, sed pater succedit cũ fratre iure ingenuitatis, Auth. defuncto. C. ad Tertullia. ¶Opponitur primò, & videtur, quòd nõ bene dicitur hîc in text. ꝙ patronus succedit liberto, quãdo habet liberos sic pręteritos, quòd testamentũ eius non potest argui inofficiosum, quia si libertus prætereat emancipatũ filium suum, testamentũ suum non arguitur inofficiosum: sed rũpitur per cõtratabulas, & tamẽ patronus tunc nõ succedit, ergo iste tex. non dicit verũ. Solutio. Testamentũ dicitur hîc inofficiosum largo modo, vt scilicet extẽdit se ad querelã inofficiosi, & ab bon. possess. cõtratab. sic. l. cũ duobus. C. de inoffi. testamẽ.

¶Oppo

¶Opponitur secundò,& videtur,quód non bene dicitur in text. ꝙ patrono debetur tertia pars bonorum ipsius liberti, sine omni onere,ita vt non debeat soluere legatum relictum liberis ipsi us liberti, quia si libertus habeat liberos,tunc patronus totaliter excluditur, & non debetur sibi tertia pars. Solutio. Istud potest intelligi de liberis exhæredatis,quibus potest aliquid legari,& ista solutio videtur melior,quàm alia,quæ habetur in glos.

DE ASSIGNATIONE LIBERTORVM. TITVLVS IX.

Ontinuatur sic:Dictum est suprà de succesione,quæ defertur iure patronatus,quod spectat ad patronũ, & ad liberos suos,& etiã collaterales. Et quia patronus pōt hoc ius vni asignare ex liberis suis, idcirco tractatur hîc de illa asignatione,& ideò sic rubricatur.

§. In summa.

1 *Huius §. summarium, ex sententia domini* Nicasij.
2 *Patronus potest vni ex liberis suis libertum vel libertam aßignare.*
3 *Emancipationis & patriæ potestatis differentia adhuc remanet, quantum ad aßignationem.*
4 *Aßignatio, qualiter fiat.*

1 Summatur sic:Patronus†habens in potestate duos vel plures liberos,siue primi gradus,siue vlterioris,potest in testamẽto vel sine testamẽto,quibuscũq; verbis vni ex illis liberis asignare libertũ. Et ille post mortẽ ei⁹,scilicet patroni,habet sol⁹ ius patronat⁹. Et si ille decesserit,cui asignatio facta est,sine liberis,reuertit̃ ius patronat⁹ ad liberos patroni,& euanescit hęc asignatio ꝑ emãcipationẽ.Hoc
2 dicit & patet intellectus tex.¶Notandũ†primò, quòd patronus pōt vni ex liberis suis libertum vel libertã asignare,ita quòd ille solus habeat ius patronatus,& transmittitur ab illo ad liberos suos.Non autem potest transmitti ad extraneos, & per cõsequens nec etiam ad fiscum,nisi istud ius patronatus transeat cum vniuersitate bonorum,vt in glo.in verbo fundus in l.quædã.ff.de acquir.rer. domin.
3 ¶Notandum†secundò,quòd quanuis differentia emãcipationis, & patriæ potestatis hodie sublata sit in communibus succesionibus: tamen quantum ad asignationẽ remanet adhuc aliqua differentia, quia per emancipationẽ extinguitur asignatio,vt hîc dicitur.Et ratio est quia filius existens in potestate cẽsentur quasi vna persona cũ patre,vt l.final.C.de impub.& aliis substi. Sic autem nõ est de filio
4 emancipato. ¶Notandum † finaliter,quod asignatio potest fieri in

testamento & sine testamento, potest etiam fieri purè, & sub conditiõe, & quibuscũq; verbis, & etiã nutibus seu signis, vt ff. eo. l. j. § assignare. Ex quo patet, ꝙ si ꝓmisi tibi sub certa pœna assignare pignora pro pecunia, quam mihi mutuo tradidisti, nõ oportet me aliquam solennitatem iuris facere, sed sufficit, quòd dicã nudo verbo, sit talis res pignus tuum. Et si dedi fideiussores, ad faciendam istã assignationem, ipsi per hoc sunt liberati, & tale pignus est tibi obligatum, fa. c. per tuas extrà de donat. ¶Opponitur primò, & videtur, quòd assignatio non euanescat per emancipationem, per l. vtrũ. ff. eo. Solutio. In illa l. dicitur, quòd assignatio facta est emãcipatio. Sed dicitur, quòd assignatio, quæ facta est existenti in potestate, p emãcipatione euanescit. Aliqui tamen dicunt, ꝙ emancipatio nõ potest assignatio fieri, & illi respondẽt ad l. allegatã in oppositũ, quòd ibi nõ dicitur assertiuè, quòd assignatio potest fieri emancipatio, sed quæritur, an sibi fieri posset, & ita vult Azo. ¶Opponitur secùdò, & videtur, ꝙ nõ bene dicitur in tex. quòd ista facultas assignandi solùm datur ad eos, qui sunt in potestate, quia tex. pꝛius dicit, quòd ista assignatio nõ solùm fit filio & nepoti, sed etiam filię & nepti. Modò cõstat, quòd neptis est in potestate aui, suprà de patria potestate. § fin. Solutio. Istud potest intelligi de nepte ex filio, ad neptã tamen ex filia potest transmitti istud ius, si sit assignatam filiæ.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS. TITVLVS X.

Continuatur sic: Dictum est suprà de successionibus, quæ deferuntur iure ciuili: Modò hìc tractatur de successionibus, quæ deferuntur iure prætorio, qualis est bonorum possessio, & ideò iste titulus rubricatur de bonorum possessio.

§ *Ius bonorum.*

1 *Bonorum possess. à quo, & quorsum inducta.*
2 *Bonorum possessio quid.*
3 *Posthumus alienus, iure ciuili, olim non potuit hæres institui hodie potest.*
4 *Prætor bonorum possess. dat tribus modis.*
5 *Remedium extraordinarium, an cesset, vbi ordinarium potest habere locum.*

1 Summatur sic: †Bonorum possessiones introductę sunt à prætore ad emendandum seu cõfirmadũ ius ciuile. Et cõpetunt tam succedẽtibus ex testamẽto quàm ab intestato. Hoc dicit. ¶Notandum †pri-
2 mò, quòd bonorum possess. potest sic diffiniri: Est ius persequendi retinendiq; patrimonij, quòd cuiuscunq; fuerit, cùm is moritur. † et est

differ

differentia inter bonorũ possessionem & possessionem bonorum, non obstante, quòd Aristoteles dicit in secundo Peri hermenias, ꝙ nomina & verba trasposita idem significant, quia bonorum possess. nomen iuris, & significat beneficiũ datum à prætore, vt ff.de bonorum possess.l.iij.§.bonorũ.Sed possessio bonorũ est nomen facti,& competit, quãdo aliquis obtinet seu tenet rem,& est ꝓpriè corporalium.Res enim incorporales non possidentur, sed quasi possidentur, vt l.seruus.§.incorporales.ff.de acquiren.rerum domi.¶Notãdum † secundò, quòd posthumus alienus iure ciuili olim nõ potuit institui hæres.Si tamẽ fuerat institutus, dabatur sibi bonorũ possessio, nõ iure ciuili, sed iure prætorio,& fiebat bono.possessor, & nõ hæres.Hodie autem ex cõstitutione domini Iustiniani, põt institui,

4 vt etiã fiat hęres iure ciuili, vt hîc in textu.¶Notandum †.tertiò, ꝙ prætor tribus modis dat bono.possess. scilicet ex testamento, & ab intestato,& etiã dat illis bono.possess.qui sunt hęredes iure ciuili, vt hîc in fine textus. ¶Opponitur primò sic,& videtur, ꝙ posthumus alienus bene possit institui hæres, per §.posthumus.suprà de leg.Solutio. Quando dicitur hîc, quòd posthumus alienus nõ instituitur hæres, intelligitur iure ciuili antiquo.Sed ille.§.allegatus in opposi. tum, loquitur de iure prætorio. ¶Opponitur secundò,& videtur, ꝙ non bene dicitur hîc in fine text.quòd bonorũ possessio datur illis, ad quos pertinet hæreditas iure ciuili, ꝑ l.idem. aliâs incipit, & ita de,§.sed an sit. & §.sed si tota.ff.nau.caupo.stabula. Solutio.Illa lex

5 vult, quòd quando remediũ iuris ordinarij † potest habere locum, tunc cessat extraordinariũ, quod est verũ, quando extraordinarium cõtrariatur ordinario.Sed si ordinariũ iuuetur per extraordinariũ, tunc nõ est verũ, vt hîc & l.in causæ.§.interdũ.ff.de mino. Si enim minor sit læsus, potest agere contra tutorẽ, vel contra decipientem. l.etiam.C.si tutor vel cura.interue.Et ita vno libello possunt accumulari remedium ordinariũ & extraordinarium. Potest enim minor dicere contractum nullum, & petere se restitui in integrum, vt in c.constitutus.extrà de in integrum restitutione.

§. *Quos autem.*

1 *Hæres nemo potest fieri solo iure prætorio.Intellige directe.nu.2.*

3 *Hæreditas & bonorum possessio, quid differant.*

4 *Successiones sunt ampliandæ.*

1 Summatur sic: † Solo iure prætorio nemo põt fieri hæres, sicut per l.vel senatusconsul. seu per cõstitutiones principales, sed bene fit loco hæredis, vt dicatur bonorũ possessor. Hoc dicit.¶Notandũ

2 primò, quòd † quãdo hîc dicitur, quòd solus prætor nõ põt facere

hæredē, hoc debet intelligi directè. Nā iure prætorio potest aliquis fieri hæres vtiliter. Et ideò si quis habens hæreditatē, per bono.poſ. iure prætorio tantū, vellet intentare directas actiones, succumberet. Ex quo patet vna † differētia inter hæreditatē & bonorū possessionem. Est etiam alia differētia, quia hæreditas aditur solo animo, vt in §.pro hærede.suprà, de hæredū qualita.& differētia.sed bonorum possessio acquiritur mediante iudice.C.qui ad bonorū possessionē admit.possunt.l.fi. Est & alia differentia, quia hæreditas non acquiritur per alium, vt l.per procuratorē.ff.de acquirē.hæredi.sed bene bono.possel. vt l.iij. §.acquire.ff.de bono.poſ. Adhuc est alia differentia, quia filius non potest adire hæreditatē, nisi iussu patris, vt l.si quis mihi.§.iussu.ff.de acqui.hæredita.sed in bono.posseſ.sufficit ratificatio, vt C.qui admit.ad bonorū possessionem possunt l.j. Differunt etiam, quia hæreditas potest peti infra triginta annos, vt l.licet.ff.de acqui.hæredi.vel secundum aliquos, potest semper peti etiā infra mille annos. vt in gloss.in l.cum antiquioribus. C.de iure deliber. Sed bonorū possessio debet peti infra annū, vel infra cen-

4 tum dies, vt infrà eod.§.cùm igitur. ¶Notandum † secundò, quòd successiones sunt ampliandæ, & nō restringendæ. Et ideò ius ciuile dicitur hîc angustissimum, quia restrinxit successionē ad suos hæredes, & ad agnatos integrū ius habentes, vt suprà, de hæredita.quę ab intesta.deferuntur.§.j. & de legit.agnato.succeſ.§.j.

§. *Sunt autem.*

1 *Bonorum possessiones sunt decem: quæ variè dantur. & nume.5.6.8.9.10. & sequen.*

2 *Bonorum possessio contratabu. quibus detur. Et quibus, secundumtabulas. nume.3.*

4 *Pater & ascendentes per lineam paternam, admittuntur ad bona emancipatorum, per vnde legitimi.*

7 *Manumissor extraneus, quis olim.*

11 *Bonorum posseſ prima, cur dicatur ex testamento.*

12 *Bonorum possessio secundumtabu.quibus & quot casibus sit necessaria.*

13 *Filius præteritus, existens in potestate, an habeat duas vias contra testamentum.*

1 Decem † sunt bono.possessiones: quarū duæ dantur ex testamen-
2 to, & octo ab intestato. Hoc dicit. ¶Notandū † est, quòd prima bonorū possessio vocatur cōtratabulas, & datur liberis præteritis siue emancipatis, siue existētibus in potestate, vt l.maximum vitium.in prin.C.dè libe.præteri. Ex quo patet, quòd liberi præteriti existētes in potestate, habent duas vias contra testamentū patris. Vnam, qua dicant

dicant testamentū nullum, vt suprà, de exhæreda. libero. §. j. Aliam, qua dicant testamentū annullandum per contratabulas de iure prę torio, quo nemo potest fieri hæres, nec desinere hæres esse, vt suprà eo. §. quos autē. & C. de libe. præteri. l. fi. §. sancimus. Et hæc eadem bonorū possess. contratabu. datur etiā patri præterito, vel ascenden ti per lineam paternā contra testamētum filij emancipati, si talis pa ter aut parens sit pręteritus, vt ff. si quis à paren. manumiss. fit. l. j. nō autem matri nec ascendenti per lineā maternam, vt ff. de bonorū

3 possessione cōtratabu. l. illud. § ad testamēta. Secunda † vocatur bonorum possessio secundum tabu. & datur illis, qui in testamēto hæredes instituti sunt, vt ff. si tabu testamen. nullæ extant. l. j Et datur ista bonorū possessio, quando factū est testamentū scriptū: nō autē, quando testamentū est nuncupatiuū. Nam tunc datur bonorū pos. secundum nuncupationē, vt C. de bonorū pos. secundūtabu. l. ij. Alię bonorū possessiones, dantur ab intestato: quarū prima & tertia in ordine omnium vocatur vnde liberi, & datur liberis ad habendum bona patris, vel ascendentiū per patrē, & non solùm datur filijs sed etiā nepotibus, & alijs descendentibus vlterioris gradus, qui omnes vocantur liberi. ff. de verb. signi. l. liberorū. Et dico notanter bona patris, quia per istam bonorū possess. nō peruenitur ad bona matris,

4 sed per vnde cognati, vt C. de legit. hæred. l. fi. Ecōtrà autem † pater & ascendentes per lineam paternā, admittuntur ad bona emancipa torū, per vnde legitimi, quia hodie emancipant cōtracta fiducia, vt supra de legit. agnato. succes. §. fi. & non per vnde parentes, nec per vnde liberi vtiliter: vt quidā voluerunt, secundum glos. hic. Quarta

5 † bonorum possessio vocatur vnde legitimi, per quā vocātur agnati, & qui loco agnatorū sunt, vt supra de legiti. agnato. success. §. j.

6 Quinta, vocatur † vnde decē personæ, quæ datur decem personis, quæ præferuntur extraneo manumissori, & sunt istæ decē personę, pater & mater, auus & auia, paterni & materni, filius & filia, nepos & neptis ex filio, vel ex filia, frater & soror siue cōsanguineus siue

7 vterinus. Et dicitur † extraneus manumissor, qui olim in emācipatione emebat familiā: & deinde manumittebat eam, vt suprà quib.

8 modis ius patriæ potestatis soluit. §. prætereà. Sexta † bonorū possessio vocatur vnde cognati, & datur ꝓximis cognatis, qui de iure

9 ciuili nō succedebat, vt ff. de cogna. l. j. primo respōso. Septima † vocatur tanquā qui ex familia, per quā bono. pos. vocātur collaterales

10 patroni, vsq; ad quintū gradū ad succesionē liberti. Octaua † vocatur vnde patroni, quę dat patrono & liberis eius descēdentib. Nona vocatur, vnde vir & vxor, per quā deficientibus descendentibus, & ascendētibus, & collateralib. agnatis & cognatis, vocatur vir ad suc

cessionẽ vxoris, & econtrà, excluso fisco, vt C. vnde vir & vxor. l. j. Decima vocatur vnde cognati manumissoris, de qua manumissio-
11 ne dictũ est circa quintã bonorum possessionẽ. ¶Opponitur † primò, & videtur, quòd prima bonorũ possessio non bene dicitur esse ex testamento, sed potius diceretur cõtra testamentũ, quia per eam rumpitur testamentũ. C. de colla. l. vt liberis. Solutio. Vocatur ideò ex testamento, quia non competit, nec datur ista bonorũ possessio nisi quando factum est testamentũ. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd ista non debet esse prima, quia bonorũ possessio secundũ tabu. est dignior, ergo illa debet præcedere. Solutio. Ista ponitur prima, quia alia, scilicet secundũ tabu. non datur, donec constat de ista.
12 ¶Opponitur, † tertiò, & videtur, quòd bono. possessio secundum tabu. sit superflua, quia quãdo factũ est testamentum, tunc institutus potest succedere de iure ciuili. Solutio. Ista in quibusdã casibus est necessaria, vt notatur in l. certum. C. de legiti. hæredi. Primus est, quãdo nascitur posthumus, qui rumpit testamentũ. Nam tunc institutus nõ potest petere hæreditatẽ de iure ciuili, licet posthumus sit mortuus, sed petit eam iure prætorio, per istã bono. pos. secundum tabu. vt l. posthumus. ff. de iniuſ. rup. irri. testamen. Secundus, quãdo quis est capite diminutus tẽpore factionis testamẽti, & tẽpore mortis, est sui iuris. Nã tunc institutus nõ petit hæreditatẽ iure ciuili, sed per istam bonorũ possessio. vt suprà, quib. modis testamẽta infirmãtur. §. nõ tamen. Tertius casus est, quãdo filius institutus est sub cõditione, tunc pendente conditione põt petere hæreditatẽ, per istam bonorum possessio. vt l. ij. §. sub conditione. ff. de bonorũ possessio.
13 secundum tabulas. ¶Opponitur † quartò, & videtur, quòd filius prę teritus existens, in potestate, nõ habet duas vias contra testamentum, per leg. illud. §. at testamẽta. ff. de contratabulas. Solutio. Istud intelligitur respectu testamenti patris, vel ascendentiũ per lineam paternam. Sed illa lex in oppositum allegata, loquitur respectu testamenti matris & ascendẽtium per lineam maternã, contra quod filius non habet per contratabulas sed querelam de inofficio. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd octaua bono. posses. in ordine omnium deberet poni septimo loco, quia in successione liberti, patronus & liberi eius, & etiã parentes, præferuntur collateralibus, quibus datur septima bo. pos. Solutio. Textus iste nõ obseruat ordinẽ secundum quem fit successio: sed ordinem edicti.

§. *Sed eas.*

3 *Bonorum possessiones quatuor sunt hodie sublatæ ex decem. & quot remaneãt hodie. nu. 2. & 5.*

Bonorum

3 *Bonorum possess.extraordinaria,duo requirit.*
4 *Locum altiorem debent habere digniores.*

1 Summatur sic:Ex†prædictis decem bonorũ possess. quatuor sunt sublatę & remanserunt sex ordinariæ bonorũ possessiones, quibus addita est septima extraordinaria.Hoc d.Sed ꝑ intellectu text⁹ no tandum primò,ꝙ primò,sublata est bono.possessio,vnde decẽ persõ næ,quæ posita est quinto loco,quia hodie parens emancipat cõtra-cta fiducia,id est,cum securitate,quòd ipse debet succedere libero emancipato,si decedat ante eum,vt suprà de legit.agnato.success.§. fi.& per ea quę notata sunt ibi.Et loco istius posita est bo.pos. vnde cognati,quæ fuit sexta.Secũdò,sublata est bon.poss.tanquã ex fami lia,quæ dabatur collateralibus patroni.Et tertiò,sublata est octaua bono.possess.quæ dabatur patrono & liberis eius, & parẽtib⁹ ipsius quia omnes isti possunt succedere per contratab.vel per vnde legi-mi,vel vnde cognati.Et ideò sexto loco posita est bono.possess.vndè vir & vxor quæ fuit nona.Quartò,sublata est decima bon.pos.scili-cet vnde cognati manumissoris,eadem ratione, quia sublata est vn
2 de decem personæ.Et ita†remanet tantùm sex bono. poss.duæ ex testamento,scilicet contratab.& secundumtabu. & quatuor ab in-testato,scilicet vnde liberi,vnde legitimi,vnde cognati,vnde vir & vxor. Hodie tamen non oportet facere differentiam inter vn-de legitimi & vnde cognati,quia sublata est differentia agnationis, vt in §.reliquum.in Auth.de hæredi.qui ab intesta.veniunt.coll.ix.
3 ¶Notandum†secundò,quòd addita est septima bo.pos.extraordina ria ad quam duo requiruntur.Primò,vt detur bon.pos. ex aliqua le-ge,quæ non est in l.xij.tabu.vel ex senatusc.vel ex aliqua constitu-tione principis,& ista bono.pos.non habet nomen expressum.Secũ dò,requiritur,quòd illa sucessio,ad quã datur bo. pos.non fit de iu-re ciuili:capiendo ius ciuile,pro l.xij.tabul.& est ista bon poss.extra ordinaria,quia datur & ex testãmento,& ab intestato.Et potest po-ni exemplum ex testamento secundum gloss.hîc de posthumo alie-no instituto,qui non potest adire hæreditatem iure ciuili, sed præ-torio,vt suprà eodem.§.primò dictum est.& habet istam hanc ex-traordinariam bonorum possess.Potest etiam poni exemplũ ex te-stamẽto & ab intestato,de eo,qui moritur apud hostes;cuius bona non acquiruntur iure ciuili,sed ex noua l.Corn.per istam bo.poss.vt ff.de bono.pos.l.iij.§ sed & eius.& ff.vulga.substi.l. lex Cornelia. Potest etiam exemplificari, quando testamentum factum est inter liberos,cum quinque testibus,quod valet per hac consultissi-ma.C.de testamentis.Vel quando testamentũ factũ est cum duob⁹ testib.& presbytero parrochiano, iuxta c. cùm esses.extrà de testa.

Nam

Nam sic instituti de iure ciuili l.xij.tabu.nihil haberét,quia non valet tale testam:tũ illo iure,sed succedunt per istã bonorũ possessionẽ.¶Notandũ†finaliter ex gl.híc super verb.aliã, quod digniores debent habere altiorẽ locum,quod seruit bene pro mulieribus,quę sępe solent certare,quę earum primò debet offerre in Ecclesia.Nam illa debet præferri,quę nupta est nobiliori viro,nam radiis maritorum mulieres corruscant,vt in Authen.de consuli.§.hęc itaq; colla. iiij.fa.l.fœminę.ff.de senato.Et ad sedandam istã concertationem mulierum,potest implorari officium iudicis,vt l.j.C. vt dignita. or. seruetur.lib.xij.& non oportet agi actione iniuriarũ. ¶Opponitur
4

5 †primò sic,& videtur,quòd sunt plures bonorũ posses.quàm septe, quia etiã est Carboniana,per l.j.C.de Carbonia.edict.Solutio. Hîc enumerantur bono.possessiones,quę tribuũt ius in proprietate, & dantur cum causæ cognitione.Verũ tamẽ est,quòd sunt adhuc alię bonorum possessiones,sed non dant ius in proprietate,nec requiritur in eis causæ cognitio,arg.l.pen.& fin. & quod ibi notat glo. & Docto.C.qui admitt.ad bono.poss.& sunt tres.Prima dicitur Carboniana,per quam pupillus,cui mouetur quęstio status,mittitur in bono.posses.patris sui reseruato iudicio status,vsq; in tẽpus pubertatis,vt in l.j.allega.in oppo. Secunda est de ventre in possessionẽ mittendo,quæ datur vxori,quando maritus eius moritur,& dubitatur,an sit impregnata,an non:vt ff.de ven.in poss.mittendo.l.j.& l. vbicunque.§.interdum.ff.eod.Tertia est,quæ datur gratia litis agnoscendæ,& datur filio emancipato exhæredato, qui non cognoscitur iure ciuili,vt possit intentare quærelam inofficiosi, vt ff.de inofficio.testamen l.Papinianus.§.j.

§.*Cùm igitur.*

1 ***Tempus statutum ad petendam bono posses.quantum.varie.***
2 ***Tempus illud ipsum an currat ignoranti ignorantia iuris aut facti: aut filio scienti.***
3 ***Dies vtiles,qui dicantur.***
4 ***Prior in gradu si repudiauerit bonor posses.ante finem temporis sibi assignati, statim currit tempus ei,qui post eum admittitur.Et quid ita.***
5 ***Exclusus à bonorum possess.vt filius petere eam potest,vt agnatus, deinde vt cognatus.***
6 ***Bonorum possessio,duplex.***
7 ***Bonorum possess.quadam hodie necessaria:quadam non necessaria.***

1 Summatur sic:Fauore†creditoris & defuncti statutum est certum tẽpus,ad petẽdum bonorum possessionem,scilicet annus, liberis & parentibus.Alij autẽ centum dies vtiles,quo tẽpore lapso accrescit bonorum

bonorũ possessio,nõ petita aliis personis eiusdem gradus.quæ eam petierunt,quibus nõ existentibus admittũtur sequentes in gradu ex successorio edicto,& petitur bono.possess.corã iudice,sine solenni-
2 tate.Hoc dicit,& patet intellectus textus.¶Notandũ† primò,quòd istud tempus etiam currit ignorãti ignorãtia iuris,vt l.iuris ignorã tiam.C.qui ad bonorũ possessionem admit.possunt.nõ autẽ ignorã ti ignorantia facti,vt l.quandiu.eodem titul.allegato.Currit etiam filio scienti,licet pater suus ignoret,si filius potest patrẽ certificare, quia filius potest bonorũ possessionem sine patre petere,vt l. bonorum.eo titu.allegato.Nec potest iudex istud tempus ad instantiam debitoris vel creditoris abbreuiare,secundũ Bar.in l.si quis ita insti
3 tuatur.§.j.ff.de hæredi.instituen. ¶Notandum† secundò, quòd illi dies dicuntur vtiles,quãdo potest haberi copia iudicis,actoris & rei vt ff.de diuer.& tẽpo.præscrip.l.j.per totum.fa.gl.cum text.in l.fi.
4 C.de tẽpo.in integ.rest.pe. ¶Notandũ† tertiò,quod si prior in gradu repudiauerit bono.poss.ante finem tẽporis sibi assignati, statim currit tẽpus illi,qui post eum admittitur,quia dies nõ expectatur,cu ius euentus nihil operatur,vt §.fin.l.aliquando.ff.ad Velle. & ideò nõ expectatur finis tẽporis assignati illi priori.Ex quo patet, quod si duob.separatim cõcessa est prima præbenda vacatura,si infrà mẽ sem eam acceptauerint,& primus repudiat eam ante finẽ mẽsis,statim currit tẽpus secundo.Faciunt notata per Bart.in l.si maritus.ff. de adulte.Circa quod vlterius sciendũ,quòd quando habenti ius in aliqua re præcipitur à iure,vel à lege,vt infrà certũ tẽpus aliquid faciat sub pœna priuationis iuris,quod habet:si dicatur, sit ipso iure priuatus,tũc lapso tẽpore priuatus est.Sed si nõ dicatur,ipso iure,tũc non est priuatus,sed requiritur sententia,vt in c.cõmissa.de elec. li. vj.Et illam sententiam debet præcedere monitio,secundũ Anto.de
5 Bu.in c.cùm in cũctis.extrà de elect. ¶Notandum† quartò, quòd si aliquis sit exclusus à bono.pos.vt filius,potest petere eã,vt agnatus, & si excludatur vt agnat⁹,potest petere vt cognatus,& ita quis vide tur sibiipsi succedere,vt ff.de successo.edic.l.j.§.sed videdũ.¶Notã-
6 dum† quintò,quòd duplex est bono.possessio,scilicet decretalis,quę decernitur à iudice viuo,quæ fiebat olim cũ solennitate. & dicitur etiam iudicialis C.qui ab bon.pos.admit.possunt.l.pen.& l.fin.Alia est edictalis,quæ cõpetit ex edicto prætoris mortui, & ista petitur sine solennitate iuris,vt ff.de bono.pos.l.iij.§.sed si nemo.decretalẽ hodie non habemus in vsu,sed potius edictalem,de qua & no.gl in
7 d.§.¶Notandum† finaliter,quòd aliquæ bono. posses. hodie adhuc sunt necessariæ,vt cõtratab.& vnde vir & vxor.Alię autẽ non sunt necessarię,nisi in quibusdã casibus.Ex quo prouisum est iure Auth.
de aliis

de aliis remediis, vt in Authen. de hæredi qui ab intestato veniunt. per totum. colla. ix. Si tamen volumus, vti possumus hodie istis bonorum possessionibus.

DE ACQVISITIONE PER ARROGATIONEM.

TITVLVS. XI.

1 *Acquisitio per arrogationem, inducta est à Diuo Pio. & cur ita.*

Continuatur sic: Dictum est, quomodo res acquiruntur per vniuersitatē ex testamēto, & ab intestato iure ciuili & etiam iure prętorio per bon. pos. Cùm igitur res etiam acquirūtur per vniuersitatē arrogatione, vt suprà, per quas perso. nob acquiri-
1 tur. §. fi. idcirco tractandū est hîc de acquisitionibus per† arrogationem, & ita rubricatur iste titulus. Et istud ius non est de lege xij. tabula. nec etiam prætorium, sed introductū est per consensum, vt dicitur hîc in prin. tex. in nigro. Est enim istud ius introductū à cōstitutione diui Pij, consensu arrogatoris & arrogati, vt hîc in gl. & ita etiam patet tex. vsque ad §. ecce enim.

§. Ecce enim, cùm paterfamiliâs.

1 *Arrogati res omnes & actiones, olim acquirebantur arrogatori pleno iure, exceptis his, quæ minima capitis diminutione pereunt. Quæ hodię non pereunt. & nu. 2.*

3 *Vsusfructus & vsus olim peribant minima capitis diminutione. Hodie non.*

4 *Socium nemo habet inuitus.*

1 Sūmatur sic: Omnes† res & actiones ipsius arrogati, olim acquirebantur arrogatori pleno iure, exceptis illis, quæ minima capitis diminutione pereunt, quia etiā olim vsus & vsusfruc. perierūt, sed hodie ea nō pereunt. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandū
2 †primò, quòd olim omnes res ipsius arrogati pleno iure acquirebātur arrogatori, exceptis illis, quę minima capitis diminutiōe pereūt & ideò operæ libertorū, quę debētur patronis, & non transeunt ad extraneū hæredem, non acquirebātur arrogatori: vt sunt obsequiales, quæ consistunt in faciendo: sicut est assurgere corā patrono, & similes, vt C. de operis liberto l. liberti. & etiā operę fabriles incertę vt sunt carpētarię, & similes, vt ff. de operis liberto. l. si operarū iudicio. Ex quo patet, quòd si patronus dat se in arrogationē, liberatus libertur ab istis operis, de quo latius per Bar. & gl. in l. si nō sortem §. libertus ff. de condic. indebiti. Si tamen patronus cōduxit ali

quas

quas operas,illæ acquiruntur arrogatori. Sic etiam,quia ius agnationis perit minima capitis diminutione, vt suprà de legit.agnato. tute.§.fi.sed nō ius cognationis: quia per ius ciuile nō perimitur ius naturale,vt hîc in glo.super verbo,ius agnationis.Idcirco ius succedendi vt agnatus, etiā non acquiritur arrogatori. Et dicit glos.hîc, quòd hoc etiā locum habet hodie : sed hoc non est verū,nisi intelligatur hodie,hoc est,tēpore,quo fiebat iste liber. Nam isto tempore, cùm differentia agnationis & cognationis sit sublata, non perit agnatio, sicut nec cognatio minima capitis diminutione, vt in §.si vero, in Authen.de hæredi.qui ab intestato veniunt. collatione.ix.

3 ¶Notandū † secundò,quòd vsus & vsusfructus olim perierunt minima capitis diminutione, hodie tamen nō pereunt,vt hîc,sed non transeunt propriè ad arrogatorē, vt scilicet ipse habeat illius vsum vel vsumfructum, quia seruitus seruituti non debetur,vt ff.de vsufruct.lega.l.j.ipse tamen habet cōmodū vsus vel vsusfructus ipsius arrogati, quemadmodum dicitur de filio naturali & legitimo, habere vsumfructum, & existente in potestate patris,vt in glos.in Au

4 then.idem est.C.de bo.quæ liberis.¶Opponitur † & videtur,quòd olim omnes res ipsius arrogati acquirebantur arrogatori, per l.actionum.§.societas.ff.pro socio. Solutio. Speciale est in societate, vt nemo inuitus habeat socium,acquisita tamen in societate acquirebantur arrogatori.

§. *Nunc autem.*

1 *Summarium huius §.ex sententia Dn.Nicasij.*

2 *Arrogator succedit mortuo filio arrogato , si non supersint, qui excludant patrem in successione Cum quo etiam admittuntur fratres arrogati.*

3 *Arrogator de quibus gestis per arrogatum teneatur. Et quatenus.*

1 Summatur sic : Hodie † res arrogati nō acquiruntur plene iure arrogatori, sicut olim,sed arrogator tantùm habet vsumfructū in bonis aduentitijs arrogati.sicut pater in bonis filij naturalis & legitimi existentis in eius potestate. Mortuo tamē filio arrogato, & nō existentibus personis, quæ patrē in successione excludunt,succedit arrogator. De gestis tamen p arrogatū, nō tenetur arrogator ipso iure,licet nomine filij cōueniatur. Et si noluerit eū defendere,mittuntur creditores in possessionē illorum bonorum,quæ in vsufructu futura fuissent eius causa, si non fecisset arrogatus. Hoc dicit.

2 ¶Notandum † primò,quòd mortuo filio arrogato,succedit arrogator,si nō supersint personæ, quæ excludunt patrem in successione,vt sunt liberi ipsius arrogati, vt C.cōmunia de successiōn.l.fina. in qua lege etiam habetur cōstitutio,de qua fit hîc mentio in tex.Et admit-

admittuntur hodie fratres arrogati cũ arrogatore, vt in Authenti. de hæredi. qui ab intesta.veniũt.§.cõsequens.colla.ix. ¶Notãdum
3 secundò, † quòd arrogator nõ tenetur de gestis per arrogatũ ante arrogationem: sed de his,quæ post arrogationé gesta sunt,tenetur quantũ est in peculio, & in quibus acquiritur sibi vsusfructus, vt ff. de pecul.l.in arrogationé.sicut etiam pater tenetur pro filio,quantũ est in peculio,vt ff.de pecul.l.j. Et si noluerit arrogator eum defendere in alijs, tunc mittuntur creditores in possessionem bonorum, quæ eius causa in vsufructu futura essent, vt hîc in fine textus,& ff. ex quibus causis in possessio.eatur.l.Fulcinius.§.si quis.

DE EO, CVI LIBERTATIS CAVSA, BONA ADDICVNTVR.

TITVLVS XII.

Continuatur sic: Quia suprà per quas personas nobis acquiritur.§.fin.dictum est,quatenus res per vniuersitatem etiam acquiruntur causa libertatum cõseruandarum, idcirco subijcitur hîc de modo illius acquisitionis, & rubricatur iste titulus, de eo,cui libertatis causa,bona addicuntur.

§. *Accessit*

1 *Summarium huius §.per dominum Nicasium.*
2 *Seruus, item fiscus,item quicunque extraneus, poteſt petere causa libertatum conseruandarum, addictionem bonorum. Non poteſt tamen ille ipsis libertis operas imponere.nume.3.*
4 *Illi cui relicta eſt libertas, si directè voluerunt consentire in ius patronatus illius,cui bona addicuntur,tunc remanebunt in seruitute.*
5 *Successio anomala,eſt bonorum addictio.*
6 *Fauore personæ,& causa fauore simul conuenientibus,vter præferatur.*
7 *Constitutio vna suppletur per aliam.*

1 Per † constitutioné diui Marci ordinatũ est, vt datis libertatibus in testaméto,ex quo nõ est adita hæreditas,põt vnus de seruis.qbus data est libertas,pręstita idonea cautione, de satisfaciẽdo creditoribus petere,vt bona sibi addicãtur, causa libertatũ conseruãdarum. Et ita omnes serui efficientur liberi. Et ipse erit patronus,nõ solùm eorũ,qui p fideicõmissum,sed etiã si velit & ipsi cõsenserint, eorum qui directò acceperunt libertaté. Et si fiscus velit bona defuncti apprehẽdere,saluæ tamé debent libertates remanere.tunc ibi,hoc rescripto Et valet ista cõstitutio, nõ solùm ad libertates cõseruãdas, sed etiã,ne creditores bona defuncti possideãt,& vẽdant. Et habet etiam

etiam locũ, quando libertates datę sunt in codicillis, & nemo ab intestato adit hæredit. tunc ibi si is. Et si ille, qui repudiauit, vel abstinuit ab hæreditate, post additionẽ bonorũ causa libertatũ conseruandarũ factã, in integrũ restituatur, libertates tamẽ, quæ datæ sunt. nõ reuocantur. Et si libertates datæ sint inter viuos, vel causa mortis. põt aliquis hac de causa bonorũ additionẽ petere, ne dubitetur, an hoc in fraudẽ creditoris factũ sit, nõ ex verbis, sed ex mẽte cõstitutionis. tunc ibi, & cũ multas. Et quia in dicta cõstitutione imperfectè cõtinebatur ius huius successionis. idcircò per dominũ Iu-
2 stinianũ istud ius cõpletũ est. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd nõ solùm seruus vel fiscus, sed etiã quicũq; extraneus potest petere causa libertatũ conseruandarũ, additiõnẽ bonorũ, vt C. de manumiss. testamen. l. fina. si creditoribus aut vni ex creditoribus nomine omnium, idoneam cautiõnẽ fecerit. de soluendo in solidũ, vt ff. de
3 fideicommiss. liber. l. iiij §. creditoribus. ¶Notandũ † secundò, quòd iste. cui bona addicũtur, non potest ipsis libertis operas imponere,
4 vt ff. de oper. liberto. l. si quis hac lege. ¶Notãdũ † tertiò, quòd si illi, quib⁹ relicta est libertas, directè noluerint cõsentire in ius patronatus istius, cui bona addicũtur, tũc remanebũt in seruitute, vt habeãt eum dominũ, quem noluerunt habere patronum. C. de manumiss.
5 testamen. l. fina. ¶Notãdũ † quartò, quòd ista successio non est ex testamento, nec etiam ab intestato, sed vocatur successio anomala, in Authen. de hæredi. & falci. §. in omnib. colla. j. Et habet iste iura sepulturę, vt scilicet possit inferre mortuos suos in sepulchro defuncti, vt ff. de fideicõmiss. libertã. l. iiij. sicut hęres habet illa iura iure ciuili, & bonorũ possessor, iure prætorio, quæ quidem iura nõ habet ille, qui recipit hæreditatem per fideicõmissum, sed manent apud hæredem, vt l. quia perinde. ff. ad Trebellianum. & notat glos. ibi. quòd fideicommissarius non est loco hæredis.
6 ¶Notandũ † quintò ibi, si is, quòd quando simul conueniunt fauor personæ, & fauor causæ, tunc propter fauorem causę postponendus est fauor personæ. Et ideò licet fiat restitutio in integrum fauore minoris, non tamen reuocantur libertates.
7 ¶Notandũ † finaliter ibi. sed cum multas, quòd vna constitutio suppletur per aliã. Et ita dicit dominus Anto. de Butr. in c. causam quę. extrà de rescrip. quòd rescripta debẽt interpretari, secundũ ius cõmune, & etiam statuta, vt in c. literis. extrà de cõstitutio. Sed priuilegia debent interpretari cõtrà ius cõmune, iuxta tamen limites iuris communis, vt notatur in c. abbate. extrà de verborũ significationibus. vt scilicet aliquid, quantumcunque etiam minimum, superaddat iuri communi priuilegium.

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS, QVAE FIEBANT PER BONORVM VENditiones,& ex senatusconsulto Claudiano.

TITVLVS XIII.

Ictum est suprà de quatuor modis, quibus res acquiruntur per vniuersitatem ab intestato.Et,vt nihil anti quitatis ignoretur,ponuntur hîc duo modi, quibus olim res etiam acquirebantur per vniuersitatẽ. Et ideò rubricatur iste titu. de succesśio.sublatis, quæ fiebant per bono.venditio.& ex senatusconsul.Claud.

§. Erant.

1 *Succeßiones olim duæ erant.*
2 *Emptio,pro venditione.*
3 *Succeßio per bono.vend.quid olim requirebat.Et eius antiqua authoritas.*
4 *Iudicium potest dici ordinarium dupliciter.*
5 *Mulier dicitur bacchata.*
6 *Mulier libera potest hodie nubere seruo,si non ignoret conditionem eius,nec eò amittit libertatem.*

1 Olim etiam†erant duæ succesśiones,quarũ vna erat per bon. vẽditio.qua scilicet creditor vendebat bona debitoris,sed illa nũc sublata est.tũc ibi,erat.Alia fuit miserabilis succesśio,qua scilicet libera mulier coniungẽs se seruo,amittebat libertatem & substantiã, quæ
2 etiam modo sublata est.Hoc dicit.¶Notãdũ†primò, quòd emptio ponitur hîc in tex.pro vẽditione,& vnũ correlatiuum ponitur pro altero,hoc tamen fallit in l.ij.C.loca.vt vult ibi Cyn.quanuis gl.ibi
3 contrarium dicat.¶Notãdũ†secundò super verbo, ambages, quòd ista succesśio per bono.vend.requirebat,quòd creditor actionẽ suã proponeret,& si cadebat à syllaba,tunc cadebat à tota causa,Si autẽ non cadebat,sed debitè formabat actionẽ suam,poterat propria au thoritate omnia bona debitoris vẽdere,vt ff.ex qui.cau.ĩ possessio nem eatur.l.j.Sed iste modus succedendi hodie sublatus est,vt C.de formu.& impetra.subla.l.j.& ij.quia hodie creditor mittitur ĩ bon. possess.ipsius debitoris,ex primo & secũdo decreto,pro mẽsura debiti declarati:vt in Authẽ.de exhibẽ.& introduc.reis.§.si verò.coll.v.
4 ¶Notandũ†tertiò,quòd iudicium potest dici ordinariũ dupliciter. Vno modo,respectu potestatis ipsi⁹ iudicãtis:aliomodo,respectu formę iudicialis.Et ita etiam dupliciter dicitur iudiciũ extraordinariũ. Primo modo,iudiciũ delegati est extraordinariũ:secundo modo,iudiciũ,in quo nõ obseruatur forma & ordo iuris,dicitur extraordinariũ,vt no.in c.quoniã contra falsam.extrà de probat.¶Notandum

quartò

5 quartò,† quia mulier dicitur bacchata,id est, capta amore:quia sicut quis capitur Baccho,id est,vino,vt nõ vtatur ratione,sic etiã mulier capitur amore.Nã furore amoris nihil est vehementius, vt in Au-
6 thent.quib.mo.nat effic.legi.§.illud.¶Notandum finaliter, † quòd libera mulier potest hodie nubere seruo,si non ignoret conditionẽ eius,vt l.fina.C.de agrico.& censi.lib.xj.& maximè iure cano.vt c. ij.extrà de cõiug.seruo.nec amittit libertatẽ,imò filij etiã sunt liberi,quia sequũtur ventrem.Et ratio est,quia mulier nõ trãsit in potestatem viri,nisi quantũ ad debitum carnale,& operas domesticas,vt suprà de senatuscon.Tertyll.dictum est.§.j.notab.quinto.

DE OBLIGATIONIBVS.

TITVLVS. XIIII.

Nunc dictum est de iure personarũ primo lib.& de iure rerum à princ.secũdi lib.vsq; ad istum locũ:tractandũ est ergo consequenter de iure actionum, secundum quod dictũ est suprà in §.fin.de iure natur.gen.& ciuiliter.Et quia obligatio est mater actionum,vt ff.de procurato.l.licet §.ea obligatio.præcipuè personalium,ideò prius,quàm tractetur de actionibus, præmittendum est de obligationib.Et ideò iste titu.sic rubricatur,

§.*Nunc transeamus.*

1 *Obligatio,quid.Et eius partium explicatio.num.8.9.10.11.*
2 *Obligatio,quotuplex.*
3 *Obligatio naturalis tantum,quos effectus habeat:& quot.*
4 *Obligatio naturalis,duplex.*
5 *Obligatio ciuilis tantum,quæ:& vnde nascatur.Et quot,quos ve habeat effectus nume.6.*
7 *Obligatio ciuilis tantum,quid differat à naturali tantum.*
12 *Obligationi dupliciter potest opponi exceptio.*

Nõ summat iste §.quia procedit diffinitiuè.Et ponitur in eo diffi-
1 nitio obligationis,quæ sic diffinitur in tex.†Obligatio,est iuris vinculũ,quo necessitate adstringimur alicui rei soluedę,secũdũ nostrę
2 ciuitatis iura.¶Notãdũ†primò, quòd triplex est obligatio, scilicet naturalis tantùm,ciuilis tantùm,& naturalis & ciuilis simul.Naturalis tãtùm est,vt quæ solo cõsensu nascitur,vt l.Stichũ.§.naturalis.ff. de solutio.Et ista potest esse inter seruũ dominũ,vt seruus naturaliter domino obligetur,vt l.naturaliter.ff.de cõdic.indeb.Sic etiã filius potest obligari patri,vt l.frater à fratre.ff.eodẽ.Sic & pupillus pro-
3 ximus pubertati potest obligari,vt ff.de nouatio.l.j.†Habet aũt ista obligatio naturalis tãtùm,aliquos effectus.Primus est,quòd quãuis

non pariat actionem, parit tamē exceptionē, vt ff. de pact. l. si vnus. §. pactus. & l. iuris gentium. §. sed cū nulla. ff. de pactis. facit infrà §. in personā. de actionibus. Secūdus effectus est, quòd impedit repetitionē soluti, vt ff. de fideiusso. l. fideiussor. §. fideiussor. Tertius effectus est, ꝙ ei accedere potest pignus & fideiussor, qui obligatur naturaliter & ciuiliter, vt infrà, de fideiuss. in prin. Quartus effectus est, quòd recipit cōpensationem, vt ff. de compensa. l. etiam. Est tamen
4 †duplex naturalis obligatio, vt in gl. in l. sed & si lege. in §. cōsuluit. ff. de petit. hæredi. Vna est, quæ oritur ex nudis motibus hominū, vt quòd benefactoribus nostris benefaciamus, & ista obligatio naturalis nō habet effectus prædictos. Alia est quæ oritur ex cōsensu, & de
5 illa intelliguntur quæ dicta sunt. †Est etiā obligatio ciuilis tātū, quę oritur ex dispositione seu solēnitate iuris, vt in gl. in l. generaliter. C. de nō numera. pecu. Talis est obligatio, qua aliquis chirographo cōfitetur sibi mutuū esse factū spe numerationis ante biennium, vt infrà, de litera. obliga. per totum. & l. in contractibus. C. de non numera. pecu. Talis est etiā obligatio, qua quis remanet obligatus, qui fuit obligatus naturaliter & ciuiliter, ad aliquod debitū, & factū est pactū de nō petendo. Et ista obligatio nō potest esse inter seruum & dominū, quia iure ciuili, seruus, nihil est. l. quod attinet. ff. de reg. iur. nec inter filiū & patrem, vt l. frater à fratre. ff. de cōdic. inde. & ita etiā inter patrem & filiū non potest esse iudicium. ff. de iudic. l. lis. iure ciuili, hoc impediēte ratione patrię potestis, suprà de patria
6 potesta. §. ius autē. Et ista ciuilis obligatio †tantùm etiam habet aliquos effectus. Nā licet etiam non pariat actionē, parit tamen exceptionē, vt l. in contractibus. C. de non numera. pecu. Potest etiā ei accedere pignus & fideiussor. ff. de fideiusso. l. fideiussor. §. fideiussor. si
7 cut de naturali tantùm dictū est. Et differt †ciuilis tantùm à naturali tantùm, quia ista nō impedit repetitionē soluti, sicut naturalis, nā debitum ciuiliter tantùm, & indebitum naturaliter solutum potest repeti, sed debitū naturaliter, & indebitum ciuiliter solutū, non potest repeti, vt l. j ff. de cōdic. indebi. Sed obligatio naturalis & ciuilis simul, est illa, quæ cōmuniter venit in contractibus, &c. Et ista est, quæ hīc diffinitur, & de illa est in l. quod attinet. ff. de regu. iuris.
8 ¶Notandū †secundò, quòd iuris vinculum debet hīc exponi actiuè, id est, ius vincens, hoc est, ligans. Nā sicut boues & aliæ bestiæ ligātur funibus, sic homines ligantur verbis & obligationibus, vt ff. de
9 verb. significa. l. rei. §. j. ¶Notandum tertiò, †quòd cùm dicitur hīc, quo necessitate adstringimur, intelligit, quòd nō est obligatio, quæ hīc diffinitur, nisi per eam quis necessariò adstringatur. Nō enim est verus debitor, in cuius potestate est soluere, vel nō soluere, vt ff. de verb.

ver.sig.l.debitor.Et ideò bene dicitur,quòd omnis homo est debi-
tor mortis,quia necessariò habet soluere mortẽ,Ex quo patet,quòd
hîc nõ diffinitur illa obligatio quæ põt elidi per exceptionẽ, vt ff.de
10 reg.iu.l. nõ videtur.¶Notãdũ† quartò,ꝙ quãdo dicitur hîc alicui⁹
rei soluẽdæ,ibi res,capitur generaliter pro re,aut pro facto, vt ff.si
11 cert.pet.l.j.& de verb.signi.l.rei.¶Notandũ† finaliter quòd quãdo
dicitur in diffinitione,secundum nostræ ciuitatis iura, hoc potest
primò referri ad diffinitũ,vt sit sensus,obligatio secũdũ nostrę ciui
tatis iura,est iuris vinculũ,&c.Vel secũdò põt referri ad iurisvincu
lũ,vt sit sensus,obligatio est ius vincẽs secũdũ iura ciuitatis nostræ.
Vel tertiò potest referri ad illã particulã alicuius rei soluendæ:vt sit
sensus,ꝙ ista res debet solui secũdũ iura nostrę ciuitatis,quę volunt
quòd res soluatur æquè bona,vt ff.si cer.peta.l cum quid.& l.iij.§.si
res.ff.cõmoda.& quòd soluatur congruis loco & tẽpore,vt ff.de sol.
l.si soluturus.& quòd caueatur de euictione.ff.de ver.obli.l.Iulian⁹.
§.qui fundũ.& quod soluatur apud cõpetentẽ actorẽ,& iudicẽ, vt C.
si non à compe.iud.l.fi.& quòd res non sit deteriorata,Et hoc est ve
rũ si deterioratio veniat officio iudicis,vt in contractibus stricti iu-
ris.Secus si veniret iure actionis,vt in contractibus bo.fi.& ideò, si
quis accommodasset alicui equum,teneretur illum recipere etiam
deterioratũ,vt nota.per.glo.& per Bar.in l.qui sibi.ff.de solutio. Et
ex istis faciliter potest colligi,quid debitor debeat facere, si credi-
tor non vult recipere debitum,vt non constituatur in mora.

¶Opponitur contra prędicta,& videtur primò, quòd ista diffinitio
obligationis nõ si bona,quia oĩs diffinitio cõuertitur cũ diffinito,
vt l.omnis diffinitio.ff.de reg.iur.Sed ista diffinitio nõ conuenit ob
ligationi tãtùm,nec ciuili tantùm,ergò &c.Media seu minor patet,
quia per talem obligationẽ nõ adstringitur quis necessitate.Solut.
Hîc non diffinitur omnis obligatio,sed illa quę est naturalis & ciui-
lis simul,vt dictũ est in fine primi notabilis. ¶Opponitur secũdò,
12 †& videtur,quòd hîc diffinitur etiam obligatio, cui potest opponi
exceptio,quia hîc diffinitur obligatio ciuilis & naturalis, quę potest
contrahi per filiũ & per mulierem,cui tamẽ põt opponi exceptio de
Macedoniano & Velleiano,ergo non bene dictũ est in tertio nota-
bi.ꝙ hîc solùm diffinitur obli.quę nõ põt elidi per exceptionẽ. So-
lutio. Obligationi dupliciter potest opponi exceptio. Vno modo
propter defectũ vinculi naturalis aut ciuilis,& ita procedit quod di
ctũ est in terio notab.Alio modo ponitur exceptio,nõ propter defe
ctũ vĩculi,sed propter ꝑsonã cõtrahẽtẽ,& ita pręcedit oppositio.Nã
obligatio cõtracta per filiũ,est naturalis & ciuilis,potest tamen op
poni exceptio ad Macedonianũ,vt l.quia naturalis.ff. de Macedon.

Ita etiam est obligatio contracta per mulierem, tamen opponitur, exceptio de Velleiano, vt l. si mulier. ff. ad Velleia.

§. *Omnium autem.*

1 *Obligationum quadam sunt ciuiles, quadam pratoria, siue honoraria.*

2 *Diuisio quid.*

3 *Obligationes ciuiles, qua. Item, qua pratoria, siue honoraria. nu. 4. Et quis earum vsus nu. 5.*

6 *Contractus, tripliciter capitur.*

7 *Contractus, actio, & obligatio, differunt.*

1 Non summatur, quia procedit diuisiuè; nã obligationum † quędã sunt ciuiles, & quędã prætoriæ. Ciuiles sunt, quę legibus constitutę sunt, aut iure ciuili approbatę sunt. Sed prętorię sunt, quę per prętorẽ inductę sunt, quę etiã vocantur honorariæ. tunc ibi, sequens ponitur alia diuisio. Nam obligationum quædã sunt ex cõtractu, quędã ex quasi contractu, quędã ex maleficio, & quędã ex quasi maleficio. Et primo tractandum est de illis, quæ sunt ex cõtractu. tũc ibi, harũ autẽ. Et istę quę sunt ex contractu, aũt fiũt ex reb⁹, aut ex verbis, aut ex literis, aut ex cõsensu, de quibus omnibus dicetur infrà. ¶Notan

2 dũ † primò, quòd diuisio est vniuersalis materię breuis cõpositio. Et ad quę vtilis est diuisio, dictum est suprà, in proœmio huius libri. §.

3 penul. ¶Notandũ † secundò, quòd illę obligationes sunt ciuiles, quę habent efficatiam suam ex constitutione legũ: vt est illa, quę datur per l. Aquil. vt infrà ad l. Aquiliã in prin. vel quę datur de pauperie, vt ff. si quadru. paupe. fecisſ. dicatur. l. j. vel quę est furti ne manifesti vt infrà, de noxa. act. §. sunt autem. vel dicuntur etiã obligationes ciuiles, quę descendũt à iure gẽtium, sunt tamen per ius ciuile cõpro

4 batę. Sed † prętorię sunt in quibus prętor constituit aliquid, vel addendo vel approbando, vel etiam de nouo cõdẽdo, vt ff. de iusti. & iure. l. ius autẽ ciuile. §. ius prętorium. Et vocantur istę etiã honorariæ, quia prętores honores gerebant, vt etiam suprà, de iure natur.

5 gent. & ciuili. §. prętorum edicta. † Et seruit istud ad sciẽdum, quę actiones sunt ciuiles, & quę prętoriæ, inter quas est magna differẽ

6 tia, vt infrà de perpe. & tẽpor. act. dicetur. ¶Notandum † tertiò, quòd tripliciter capitur cõtract⁹, scilicet, ꝓpriè, impropriè, & impropriissimè. Propriè cõtractus dicitur, quando contrahentes hincinde obligantur, vt in emptione & venditi. vt l. Labeo. §. cõtractũ. ff. de verb. signi. Impropriè dicitur, quãdo vna pars solùm obligatur, vt in mutuo, vt ff. si cer. pet. l. ij. Sed cõtractus impropriissimè dictus est, quãdo fit dissolutio contract⁹, vt in trãsactione, vt no. per Bart. in l. siue apud acta. C. de trãsact. sic etiã est in liberatione, vt infrà. quib. mo. tollitur

tollitur oblig.§.j. Et ista seruiunt ad intelligendũ statuta, in quibus termini debẽt propriè accipi. vt l.iij.§.hęc verba.ff.de nego.gestis. Ex quo patet, quòd si in aliquo loco sit statutũ, quo prohibetur, vt nemo cum talib.contrahat, per illud statutũ nõ prohibetur mutuũ, neq; trãsactiõ ,neq; liberationẽ cum talibus fieri,quãuis Bal.C.de pac.in rubrica dicat,quòd quãdo per statutũ prohibetur cõtractus,
7 etiam prohibetur liberatio,& multò magis mutuũ.¶Notandũ † finaliter, quòd differentia est inter contractũ, obligationẽ,& actionem.Nam contractus, est cõceptio verborũ seu consensuum,vt ff. de verbo.obli.l.stipulationũ.§.stipulatio.& est facti,vt ff.de curato. furio.l.consilio. Obligatio autem, oritur ex contractu,& est iuris. ff.si cer.pet.l.ij. Actio autem, vlterius oritur ex obligatione, vt ff. de procurato.l.licet.§.ea obligatio,& etiam est iuris.

QVIBVS MODIS RE CONTRA- HITVR OBLIGATIO.

TITVLVS XV.

Quia suprà dictũ est tit.proxi.§.fi. quòd quatuor sunt species obligationis,quæ nascitur ex cõtractu.Quarum prima est, quæ nascitur ex re,etiã potior:idcirco primò de illa hîc tractatur,& rubricatur titulus,quib.modis re contrahitur obligatio.

§. *Rè contrahitur.*

1 *Obligatio re contrahitur in datione mutui,ex qua nascitur certi condictio.*
2 *Pactum nudum,potest nouem modu vestiri.*
3 *Pactum nudum quando dicatur vestiri auxilio legis,*
4 *Res aliqua vt possit dari mutuò,quæ requirantur.*
5 *In mutuo transfertur dominium à dante in accipientem. Et quare dicatur mutuum.*
6 *Mutui reconciliatio,qualiter fiat.*
7 *Mutuum recipiens, non tenetur eandem rem in specie restituere. Limitat numero* 10.
8 *Mutuum petitur actione,quæ dicitur condictio.*
9 *Pecunia,tripliciter accipitur.*

1 Re cõtrahitur † obligatio, in datione mutui,quæ cõsistit in rebus quæ per numerũ,pondus,vel mensurã tradũtur,vt fiant accipientiũ Et ex hac obligatione nascitur actio, quæ vocatur certi condictio.
2 Hoc dicit.¶Notandum † primò,quòd nudũ pactum potest nouem modis vestiri.Primò,re,vt hîc.Scdò, verbis,vt tit.proxi.Tertiò,literis,vt infrà de litera.oblig. Quartò,cõsensu,scilicet solo, qa in alijs

obligationib.etiã requiritur consensus, vt infrà, de oblig. quę ex cõ sensu nascũtur. Quintò, cohærẽtia contractus, vt quando iuxta con tractũ ponitur pactũ antè vel post, vt C. de pactis l. repetẽs. Sextò, interuentu rei, vt in cõtractib. innominatis. C. de re. pmuta. l. ex placito. Et differt iste modus à primo, quia quando pactũ vestitur re, tunc statim habet robur, & nascitur actio, vt ff. si cer. peta. l. cũ quid. Sed quãdo vestitur p interuentũ rei, tunc non statim habet robur, nec oritur actio, sed tunc demũ, quãdo res est tradita, vt C. de pactis. l. petẽs. & l. iurisgen. §. quinimò. ff. de pactis. Septimò, principio rei, vt si quis pollicetur reipub. nudo pacto, vt ff. de pollicita. & no. gl. in verbo, cœperit. l. j. Octauò, iureiurando. l. vt iuriiurãdi. ff. de operis liberto. Nonò, authoritate seu auxilio legis, vt ff. de pactis. l. legitima. Et † dicitur nudum pactũ vestiri auxilio legis, quando ex tali

3 pacto nõ daretur actio, nisi lex hoc diceret, & hoc fit in multis casibus, sicut patet in his versibus, non recta lege pedum currentibus.

Pactum in his nudum actionem maximè parit,
Constituens, donans, dotans, spondens, ob honorem.
Nautarumq; fraus, accessio, verbis, vsuras.

Nam aliter, ex nudo pacto nõ datur actio, vt ff. de pactis. l. iurisgen tium. §. quinimo. quod verũ est iure ciuili, secus iure canonico, vbi

4 ex nudo pacto datur actio, extrà de pactis. c. j. ¶Notandũ † secundò, quòd ad hoc, ꝙ aliqua res possit dari mutuò, aliqua requiruntur. Primò, ꝙ illa res ex natura sua põt numerari, mensurari, vel ponderari. Secundò, quòd si etiam cõsuetudo talem rẽ numerãdo, vel mẽsurando, vel ponderando tradi. Tertiò, quòd datio rei, fiat secũdum eius aptitudinẽ, & ideò vinũ non traditur mutuò per pondus, sed p mensuram. Quartò, quòd actus aptetur ad aptitudinẽ rei, & ideò si pecunia tradatur cum sacculo, tanquã species, & nõ numeretur, nõ est mutuũ. Et ista notantur per Docto, & præcipuè per Bar. in l. mutuum §. mutui. ff. si cer. pe. Patet ergo, quòd si trado librũ per pon-

5 dus nõ est mutuũ, vt l. ij. §. ij. ff. si cer. pet. ¶Notãdum † tertiò, quòd in mutuo transfertur dominiũ à dante in accipientẽ. Dicitur enim mutuũ, quia de meo fit tuum, & dicunt Docto. quòd valet argu. ab etymologia nominis, in l. ij §. appella. ff. si cert. pet. Ex quo patet, ꝙ si res tradatur à nõ domino, nõ est mutuũ, nisi per reconciliatione,

6 † quæ põt fieri consumptione, vsucapione, vel per superuenientiam dominij, aut etiã ratihabitione, vt notatur cõmuniter p Doct. in l. ij. §. ij. ff. si cer. pet. Exẽplũ primi est, vt mutuaui tibi pecuniã alienã, etiã quã furatus sum, & tu cõsumpsisti eam etiã tota, tunc valet mutuum quo ad totã pecunia, sed si nõ esset cõsumpta, nõ valeret mu-

tuum

tuum quia teneris eandē restituere. Idem de parte quo ad partē, ff. si cer. pet. l. nam & si fur. intelligitur etiā consumpta, si est mista cum alia pecunia, & ab ea discerni non pōt, ff. de solutio. l. si alieni. Exēplū secundi est, vt mutuaui tibi pecuniā alienā, & stipulatus eā sum mihi dari, si dominus pecuniæ à te eam petit, habes exceptionē do li cōtra me, ff. de stipu. seruo. l. j. §. ij. Exemplū tertij, vt si ille, qui recepit mutuū de pecunia aliena, possidēdo vsucepit eam antè, quàm exposuit, qđ cōtingit in dote numerata. ff. de iure dotiū. l. iure succursum. §. si pater. idem in donatione causa mortis. ff. de dona. causa mortis. l. qui alienā. Exemplū quarti, vt si pecuniā hæreditariā tibi mutuo, & posteà adeò hæreditate. l. pinde. in fi. ff. si cert. pet. Aut si pecuniā alicuius tibi mutuo, quā posteà mihi legat, si tamē idē animus mutuātis maneat, ratihabitione: argu. l. si ꝓcurator. ff. de condi.

7 indebi. ¶Notandū † quartò, ꝙ recipiens mutuū, nō tenetur eandem rem in specie, id est, in numero restituere, aliàs esset depositū vel cōmodatū, sed in genere, id est, eiusdem naturæ & qualitatis, id est, bonitatis, vt ff. si cer. pet. l. cum quid. Ex quo patet, quòd pro antiquo vino non potest solui nouū, quia nō est ita bonū. quod verū est, si nouum vinū nondū sit digestū. sed postquā digestum est & purificatū, tunc nouū vinū est melius antiquo, vt l. Firmio Heliodoro. ff. quādo dies lega. ce. & dicit Bart. in l. si tibi decē. ff. de pactis. quòd prius sydera caderēt de cœlo, quā posset plus venire in obligatione, quæ re cō trahitur, quā est ipsa res. Et ergo dicitur in illa l. si dem tibi decē millia, & paciscor, ꝙ tu reddes mihi xx. millia, nō veniunt nisi x. millia in obligatione. Si tamē debitor esset in mora, posset creditor ex mutuo petere suū interesse, si proueniat ex lucro cessante, siue ex dano

8 emergēte, vt no. in l. vinū. per Doc. ff. si cer. pet. ¶Notandū † finaliter, quòd actio, qua petitur mutuū, vocatur certi cōdictio, & potest dici certi condictio specialis, vt ff. de tritica. cōdictione. l. j. Nam in omni causa & contractu, ex quo certū petitur, datur certi cōdictio generalis, vt l. certi cōdictio ff. si cer. pet. Et eadē actio, quę datur ad mutuū, datur etiā ad interesse, quia quāuis nō sit certū in principio, certificatur tamen per iudicē. Et hoc maximè verū est, quādo in libello concluditur ad certā summā, vt notatur in §. curare. infrà, de actionibus. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd pecunia nō con

9 sistat in numero, p l. ij. §. mutui. ff. si cer. pet. Solutio. Pecunia † capitur tripliciter. Vno modo, pro omni re corporali. Secūdo modò, ꝑ omni re, quæ cōsistit numero, pondere aut mensura. Tertio modo, pro pecunia numerata, vt notat ꝑ Bart in l talis scriptura. ff. de leg. primo. Et est tex. in l. pecunię. ff. de verbo. signifi. & isto modo capi-

10 tur hîc. ¶Opponitur secūdò, † & videtur, quòd nō bene dicatur in

text.quòd in mutuo poteſt eadem res reddi,per l.ij.in prin.ff.ſi certum petatur. Solutio. In mutuo poteſt eadem res reddi,vt hîc dicitur,ſed hoc non debet à principio agi, vt ſcilicet eadem res reddatur,vt vult l.in oppoſitum allegata.

§. *Is quoq;*.

1 *Solutione indebiti per errorem facta naſcitur actio condictitia.*

2 *Solutio indebiti debet eſſe facta ab ignorante, prius, quàm ex ea quis obligetur.*

3 *Solutio indebiti,quid.*

4 *Condictio indebiti. Et ad eam intentandam,quid requiratur.*

5 *Acceſsiones naturales,quæ. Et quæ ciuiles.nu.6.*

7 *Obligamur ad indebitum ſolutum per errorem, non ſecus, quàm ad mutuum.*

8 *Pupillus, cui ſolutum eſt indebitum per errorem,ſine authoritate tutoris, non tenetur hac actione.*

9 *Pupillus qualiter, & quando, ex mutuo,indebito,vel alias poſsit obligari.diſting.*

10 *Obligatur re,qui indebitum recipit.*

11 *Poteſt,verb.intelligendum cum effectu.*

1 Summatur ſic: † Contrahitur etiã re obligatio ſolutione indebiti per errorẽ facta, non obſtante, quòd ille qui ſoluit, magis videtur diſtrahere, quàm contrahere. Et ex iſta obligatione naſcitur actio cõdictitia, qua tamen nõ tenetur pupillus, ſi ei ſine tutoris authoritate per errorem indebitũ ſolutum ſit,ſicut nec etiam tenetur certi
2 cõdictione,ſi ſine tutore mutuũ accepit.Hoc dicit. ¶Notandũ † primò,quòd ad hoc, quòd aliquis obliget hac obligatione, requiritur, quòd ſoluens ignoret eſſe indebitũ.Nam ſi ſcienter ſolueret,præſumeretur donare,& non eſſet iſta obligatio,vt notatur in l.j.ff.de cõ
3 dictio.indebi.Eſt † autẽ ſolutio indebiti,quando quis tenetur alicui ad x.& ſoluit xx.& habet de hoc glo.notabilis in c.fi.extrà de ſolu-
4 tio.ad longũ. ¶Notandũ † ſecundò,quòd iſta actio.per quã repetitur indebitũ,vocatur condictio indebiti,& requiritur ex parte eius, cui ſoluitur, quòd res transferatur in eius dominiũ, aliôquin nõ eſt iſta obligatio,vt ff.de vſusfructuarius quẽadmodũ caue.l.fi. Si etiã iſte ignoret indebitum eſſe, non obligatur,niſi in quantũ factus eſt locupletior,ſed ſi ſciat,obligatur nõ ſolùm ad rem quã accepit, ſed etiam ad acceſsiones & augmẽta naturalia, vt ff.de condictio. inde
5 biti. lege, indebiti. Vocantur † autem acceſsiones naturales, augmenta, quæ veniunt naturaliter ex ipſa re, ſicut fructus ex agro ſeminato

ſeminato & partus,ſed non ad augmẽta ciuilia,vt C.e.l.j.Dicuntur
6 †augmẽta ciuilia,quę veniunt ex induſtria hominũ & labore. Et ſi
rẽ retineat poſtquam ſciat inuito domino,tenetur etiã actione fur-
7 ti,vt ff.de condict.fur.l.quoniã.¶Notandũ†tertiò,quòd ad indebitũ
ſolutũ per errorẽ quis obligatur:ſicut ad mutuum,vt infrà de oblig.
quę ex quaſi contractu naſcuntur,§ fi.niſi in quibuſdam caſib. Pri-
mò,ſi ſoluatur indebitum ex cauſa,quę ex inficiatione creſcit. vt l.
ea q.C.eo.Secũdò,ex cauſa pietatis,vt l.cũ his.§.ſi mulier.ff.eo.Ter
tio,tranſactione,vt l·in ſumma.ff.eo Quartò authoritate rei iudic.
vt l.j.C.eod.Quintò,ratione ſcientię,vt l.j.ff.eo.& dictũ eſt in j. no
tab.Sextò,iureiurando,vt infrà de act.§.ſi quis poſtulante.¶Notan
8 dum†quartò,quòd pupillus,cui ſolutum eſt indebitũ per errorẽ ſi-
ne authoritate tutoris,non tenetur hac actione,ſicut nec mutui da-
tione,quod verum eſt,niſi pupillus ex eo factus ſit locupletior, vel
pecunia eſt apud eum ſalua,aut in aliam rẽ conuerſa,vt ff.de ſolut.
l.in pupillo.Nam tunc naturaliter & ciuiliter obligatur & tenetur
9 cum effectu,vt l.naturaliter.§.fi.ff.de condict. indeb.Ad†ſciendum
ergo,qualiter pupillus ex mutuo,vel ex indebito,aut aliàs poſsit ob
ligari,ſic eſt diſtinguẽdũ. Aut enim pupillus eſt minor infãte,id eſt,
eo,qui nondum compleuit ſeptimum annũ,& nullo modo põt obli
gari.l.quod pupillus ff.eo. Aut eſt maior infante, & promittit tuto
ri ſuo,& nullo modo obligatur. ff.de autho.tuto.l.pupillus. Aut pro
mittit alteri ſine tutore,& obligatur naturaliter , ſed non ciuiliter,
vt l.ff.j.de nouatio.& notatur eleganter in dicta l.j. per glo. fi. Aut
promittit cum tutore,& obligatur naturaliter & ciuiliter.vt l. ſi im
puberes,ff.de autho. tut.ſed poteſt reſtitui in integ.Eodem modo
dicendũ eſt de adulto minore,habẽte curatorẽ,vt C.de in integ.re-
ſtitut mino.l.ſi curatorẽ.ſed ſi non habeat curatorẽ,obligatur natu
liter & ciuiliter.ſed põt reſtitui,ſi obligauit ſe ante xxv.annũ.¶No
10 tadũ†finaliter,ꝙ iſte caſus poſi⁹ videtur ponẽdus in ti.ne obligatio.
quæ ex quaſi contractu naſcuntur,vt in §.itẽ is ibid.quia ſoluens vult
diſtrahi nõ contrahi:ſed quia tacitè aliquid agitur quod concernit
contractũ,nã ille qui recipit debitũ obligatur re , ſicut in contractu
qui conſiſtit in re,idcirco ponitur hîc fa.l.ſi in area.ff.eo.& l.ſi is,qui
§.vlt.ff.commo.¶Opponitur ſic & videtur,ꝙ nõ bene dicitur in tex.
indebitum poſſe condixi,ſi appareat ſcilicet ipſum eſſe indebitum:
quia ex illo ſequeretur,ꝙ indebitum deberet probari ante inſtitu-
tionẽ actionis,ſeu ante litem conteſt. quod non eſt verum. Solutio,
11 Iſtud†verbum,põt.debet intelligi hîc cum effectu,vt ſ.reus condẽ-
netur per ſententiã,vt ſi ſenſus,quòd non poteſt indebitum condici
effectualiter,id eſt,ſententia ferri,donec appareat indebitum.

§.Item

§. *Item, is cui.*

1 *Commodatarius etiam re obligatur. Et nascitur ex hac obligatione actio commodati.*
2 *Mutui & commodati differentia, duplex. Et nu. 4.*
3 *Commodatum variè deficit.*
5 *Commodatarius tenetur commoda- trie. Et nume. 6 7.*
8 *Precarium & commodatum, qui afferant.*
9 *Commodati actio, duplex.*
10 *Incendium numeratur interdum inter casus fortuitos: interdum inter culpas.*
11 *Commodatum, debet esse gratuitum.*

1 Recipiens † cõmodatum, id est, cõmodatari⁹, etiam re obligatur, & nascitur ex hac obligatione actio cõmodati: & differunt mutuũ & cõmodatum, quia in mutuo transfertur dominium in commodato non, & recipiens mutuũ tenetur de dolo, omni culpa & casu fortuito, sed recipiens cõmodatum tenetur de dolo & omni culpa, sed non de casu fortuito, nisi culpa sua pręcedat illum casum, & cõmo-
2 datũ debet esse gratuitũ. Hoc dicit. ¶Notandũ primò † ꝙ tex. tangit hîc duas differentias, inter mutuum & cõmodatũ. Prima est, quòd in mutuo transfertur dominium, in commodato non. oportet enim cõmodatarium restituere commodanti eandem rem, sed gl. super verb. accepit, dicit de triplici mutuo. Nã quoddam est naturale tantũm, scilicet quãdo numeratur pecunia sine aliqua stipulatione. Aliud est ciuile tantùm, quando fit stipulatio sine numeratione, Aliud est naturale & ciuile simul, scilicet quãdo numeratur pecunia & capitur stipulatio, vt ff. si cert. pet. l. ij. Quod ergo hîc dicitur de trãslatiõe dominij, itelligitur de mutuo primo & tertio modo dicto.
3 Et deficit mutuũ † interdum ratione rei, vt in furto. vt ff. eo. l. ij. §. mutui. & l. nam & si fur. ff. si cert. peta. interdum ratione personæ, vt ff. si cert. peta. l. si à furioso. interdum ratione consensus, vt ff. si cer.
4 peta. l. si ergo pecuniã. Secunda † differẽtia est, quia recipiens mutuum, tenetur de dolo & omni culpa & casu fortuito, commodatarius autem non tenetur de casu fortuito, nisi sua culpa præueniat illum casum. Et exemplificat textus, vt si commodata sit tibi res, vt ea vtaris in domo tua, & defers eam tecum in peregrinatione, si tũc eam casu amiseris, teneris de ea restituenda, vel eius æstimatione. Et licet commodatarius regulariter teneatur de omni culpa, vt hîc dicitur quia non sufficit tantam diligentiam adhibere, quantã quis adhiberet in suis proprijs reb. & ideò iste positiu⁹, exactam, in tex. exponitur per superlatiuũ, id est, exactissimam. Istud tamen habet

exceptio

5 exceptiones,vnde sic distinguẽdũ est.Quia†aut cõmodatum datur gratia cõmodãtis,& tũc cõmodatarius solũ tenetur de dolo. verbi gratia:Cõmodo vxori meę futurę aliqua clenodia, scilicet anulos, coronã,& similia,vt ornatè veniat in domũ meã:& si ista perdatur, nõ tenetur mulier,nisi fecerit dolũ,vt l.si vt certo.§. nũc vidẽdum.
6 ff.cõmoda.Aut†datur gratia vtriusq;,scilicet cõmodãtis & commodatarij,& tunc tenetur cõmodatarius de dolo,lata culpa & leui vt,si commodo tibi vasa argentea,quia tecũ cœnabãt amici vestri, & mei,vt tractetur gratia nostri,vt ff.eod.l.in rebus.§.hoc ita.Aut
7 †datur gratia cõmodatarij tantùm & eius rogatu, quod pręsumitur in dubio,& tũc tenetur cõmodatarius etiam de culpa leuissima. Et quia hoc regulariter fit,ideò textus solùmloquitur in illo casu:sic etiã potest dici de cõtractu in generali,vt in gl.in l.si in certo.§. ij. ff.eo.quia aut fit gratia dãtis tantùm,& tenetur solùm de dolo. Aut gratia accipiẽtis tãtùm,& tenetur de dolo & omni culpa,exceptio percario,quia ibi recipiẽs tenetur solũ de dolo & lata culpa,vt ff.de perca.l.quæsitum.§.& illud aut gratia vtriusq;,& nõ tenetur de cul
8 pa leuissima Est autẽ differẽtia†inter precariũ & commodatum, quia commodatũ datur ad certum vsum,ita quòd si cõmodatarius aliter vteretur re cõmodata,committit furtum:precariũ autem nõ datur ad certũ vsum.Secũdò, quia commodatum nõ potest statim reuocari,sed cõpleto vsu,ad quem cõmodatum est,sed precarium semper reuocari potest.& de istis differẽtiis notatur in gl.in l.vt cõmodato.§.sicut.ff.cõmodati.Bal.dicit differentiã inter istam gloss. singularem,ad cognoscendũ commodatum, depositum, & precarium:de qua in.l.cõtractus.ff.de reg.iuris.idem Bald.in l.ij.C. eod.
9 ¶Notandũ†secundò,quòd duplex est actio commodati. Nam quædam est directa,quæ datur commodanti,contra cõmodatariũ, non solùm ad rem commodatam,sed etiam ad interesse,vt ff.cõmodati l.iij.§.si reddita.Alia dicitur contraria,quæ datur cõmodatario contra commodantem de impensis factis in re commodata,vt ff.cõmo
10 dati.l.in cõmodato.§.contraria.¶Notandum†tertiò,quòd incendium interdũ numeratur inter casus fortuitos,& interdũ inter culpas.Nã si incendium ortũ sit in aliena domo,dicitur esse casus fortuitus,respectu eius,in cuius domo nõ est ortum incendiũ.sed si in sua domo,incendiũ sit orum, tunc dicitur esse ex sua culpa, vt l.si seruus seruum.§.si fornacarius.ff.ad leg.Aquiliam.nã incendia cõmuniter veniunt ex culpa inhabitãtium,vt l.si vẽdita.ff.de periculo
11 & cõmodo rei venditę.¶Notandũ†finaliter, quòd commodatum debet esse gratuitum.Si enim merces interueniat,non est commodatum,sed locatum,vt infrà locati.§.j.quod est verum,si res sit locabilis:

cabilis:aliôquin est cõtractus innominatus,vt le.naturalis.§. adeundo.ff.de præscript.ver.sic etiam mandatũ debet esse gratuitum , vt infrà mandati.§.fin.quanuis posteà quãdo mandatum completum est,debet solui salarium pro labore,vt ff.mandati.l.j.

§.*Præterea.*

1 *Deposito,re contrahitur obligatio,& tenetur depositarius tantùm de dolo. Et numero.3.*

2 *Rem meam si deposui apud te,teneris mihi actione depositi directa.Sed si in ea feceris aliquas impensas,teneor tibi actione depositi contraria.*

4 *Dolus, quid. Quid lata culpa. Quid leuis. Quid leuissima. Quid casus fortuitus.*

5 *Depositi actio,habet paratam executionem,sicut summa.*

1 Deposito,etiam re†contrahitur obligatio , & tenetur depositarius
2 tantùm de dolo.Hoc dicit.¶Notãdũ†primò, quòd si deposui apud te rem meã,teneris mihi actione depositi directa,sed si tu fecisti ali quas impensas in re mea,tũc ego teneor tibi actione depositi cõtra
3 ria,sicut dictum est de cõmodato.¶Notandũ†secundò,quòd depositarius teneatur de dolo,vt ff.deposit.l.j.§.illud.& de lata culpa,quę æquiparatur dolo,vt ff.depositi.l.quod Nerua.& ff.si quis intesta li be.esse ius fu.l.j.§.non autem.non autem tenetur de leui culpa regulariter , & ideò si tu rem meam apud te depositam,negligentia tua,casu vel furto amiseris,mihi nõ teneris,debet enim mihi imputari,quia rem meã custodiendã tradidi amico negligenti.Si tamẽ factum sit pactũ inter te,& me,quòd si rem meam perdideris,tenebe ris,tunc etiã obligaris ad culpam leuissimam,vt ff.depositio.l.j ff.sę pe.Interdũ etiam teneris de casu,vt si rem meã apud te depositam portasti ad loca periculosa,vt ff.cõmodati.l.in rebus.§.j. vel etiam si fuisti in mora restituendi depositum,vt ff.deposi.l. si in alea.§. fin.
4 ¶Notandum tertiò,†quòd dolus est machinatio studiosa, vt ff. de dolo.l.j.§ ij.sed lata culpa est negligere,quod omnes sciunt,vt ff.de verb.signifi.l.latè.sed leuis culpa est,quando est desidia vel negligẽ tia,vt hic dicitur:leuissima aũt culpa est,quãdo nõ pręuidetur quod alius diligẽtissimus potest præuidere.Et ideò furtum nõ committitur sine leuissima culpa,vt ff pro socio.l.cum duobus.§.damna.nisi furtum fieret à persona domestica,de qua nõ esset suspicio, vt vult Cyn.in l ij.C.deposi.Sic etiã incendiũ ortum in sua domo , non est sine culpa,vt ff.de offic.præfe.vigilũ. l. iij.§.j. & dictum est suprà §. prox.sed casus fortuitus est,qui præuideri nõ põt,vt C.de pigno.aç.
5 l.qui fortuitis.¶Notandũ†finaliter,quòd actio depositi,habet paratam executioné,sicut summa,vt C.depositi.l.penul.& hoc est verũ quando

quando depositum est notorium per publicum instrumentum, vel per scripturam ex testimonio testium receptorũ ad perpetuam rei memoriam, vt notat Bart. in l. creditores C. de pignoribus. aliâs autem requiritur libellus & litis contestatio, vt in c. quoniam frequenter. extrà vt li. non contest.

§. Creditor.

1 *Pignoris acceptione, etiam contrahitur obligatio, ex qua nascitur actio pignoratitia. Et in quo teneatur creditor, pignus recipiens.*

2 *Creditor, hîc, accipitur ex omni causa.*

3 *Pignus & hypotheca, differunt.*

4 *Pignoratitia actio, est duplex. Et nu. 5.*

6 *Pignus si perdatur ex dolo, aut lata vel leui culpa, tunc debitor tenetur hoc probare. Secus in casibus fortuitis.*

1 Acceptione † pignoris, etiã re contrahitur obligatio, ex qua nascitur actio pignoratitia, & tenetur creditor pignus recipiens de dolo, lata culpa, & leui, sed nõ leuissima, neq; de casu fortuito. Hoc dicit
2 vsq; ad fi. tit. ¶Notandũ † primò, quòd creditor intelligitur hîc ex omni causa, vt in Authen. de fideiusso. §. fi. colla. j. quia pignoris obligatio, quæ est accessoria, põt omni obligationi & pacto, etiã naturali tantùm, accedere, vt l. res hypothecatæ. ff. de pignorib. item infrà §. j. de fideiusso. notabili ij. & l. naturaliter. ff. de con. indeb. suprà eo
3 dem. § j. notabili j. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ in textu dicitur notãter, si creditor pignus accepit, quia antè, quàm accepit pignus, nõ est ipse obligatus, quãuis ex nuda cõuẽtione pignus sit obligatũ sibi, vt ff. de pignora. act. l. j. & cõpetit ipsi creditori ex nuda conuentione actio hypothecaria, ad persequendũ pignus, vt infrà de actio. §. item Seruiana. vbi etiam ponitur differẽtia inter pignus & hypothecã, quia pignus cõstituitur in rebus mobilib. hypotheca verò in immobilib.
4 ¶Notandum † tertiò, quòd actio pignoratitia est duplex: nam quædam est directa, quæ datur debitori contra creditorem, pro restitutione pignoris, quod debet restitui in specie idem, & cũ fructibus: imò etiam si creditor sit in mora, cum vsuris & interesse, vt in l. quãuis. §. si creditor. ff. de pigno. ac. sed nõ nascitur ista actio, nisi solutione facta, aut cùm satisfactũ sit de debito. vt in l. si rem. §. omnis. ff. de pigno. act. sicut actio tutelæ nõ nascitur, nisi finita tutela. vt ff. de tute. & ratiocinijs distrah. l. si tutor. §. fin. quãuis aliqui dicant, ꝙ istæ actiones bene prius nascũtur, sed nõ prius dãtur seu intentãtur. Prima tamen opinio melior est secundũ glos. & si creditor non vellet recipere pecuniã, vt possit retinere pignus, tũc debitor debet pecuniã deponere, & assignare in iudicio, & hoc sufficit ad rehabẽdũ

pignus, secus si faceret extra iudiciũ, vt l. si rem alienã. §. qui autem. ff. de pigno. act. potest etiam debitor soluere creditori creditoris, & liberatur si hoc faciat de voluntate creditoris sui: non autẽ, si faciat eo inuito. Sed si fecerit eo ignorante, tunc nõ liberatur iure, habet tamen exceptionẽ cõtra creditorem, vt notatur per Bart. & doct. in
5 l. solutum. ff. de pigno. act. & hoc est diligẽter retinendũ. Alia † est actio pigno contraria, quæ datur creditori cõtra debitorẽ, pro impensis factis in pignore, vt l. si necessarias. ff. de pig. acti ¶Notandũ
6 † quartò, quòd creditor nõ tenetur de culpa leuissima, nec de casu fortuito, si pignus perdatur, vt innuitur in text. hîc. Et ratio est, quia iste est contractus, qui fit gratia recipientis & gratia dantis, vt etiã dicitur hîc in textu, & in tali contractu nõ tenetur recipiens de culpa leuissima, vt ff. cõmoda. l. si vt certo. §. nunc videndum. ¶Notan
7 dum † finaliter, quòd si pignus pdatur ex dolo, aut lata vel leui culpa, tunc debitor tenetur hoc probare, scilicet dolum, aut culpam, vt ff. de probatio. l. in exceptione. sed si casu fortuito. tunc secundum Baldum in l. si creditor. C. de pign. act. distinguendum est, quia ali-
8 qui sunt † casus fortuiti, qui cõmuniter accidunt sine aliqua culpa, vt est incursus latronum, vel naufragium, & in illis casibus sufficit creditorẽ probare, quòd pignus sit amissum, vt d. l. si creditor primo responso. Alij sunt casus fortuiti, qui non accidunt cõmuniter, nisi ex culpa, vt est furtũ vel incendiũ: & in istis casibus sufficit creditorem probare si sit furtum, quòd istud furtum accidit sine culpa sua, quia per personã domesticam, de qua non fuit suspicio, vt l. argentum. ff. cõmoda. & de incendio sufficit probare, quòd non habuit ortum in domo sua, vt l. si quis furno. ff. ad leg. Aquil. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd non bene dictum sit in iij. notabili, quòd pignus debet restitui cũ fructibus, quia dicitur in tex. quòd pignus datur gratia debitoris & creditoris, sed isto modo creditor non videtur habere aliquã vtilitatem ex pignore. Solutio. Verũ est quòd creditor non habet aliquam vtilitatem ex pignore, quæ potest pecunia mensurari, sed habet ex eo securitatem solutionis fiẽdæ, quia melius est pignori incumbere, quàm contra personam agere.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS. TITVLVS XVI.

Ictum est iam de obligatione, quæ nascitur ex contractu re: & quia alia species istius obligationis est, scilicet quæ nascitur ex contractu, qui fit verbis: idcirco tractatur hîc cõsequenter de verborum obligatio. & ita rubricatur iste titu.

§. Verbis

§. *Verbis obligatio.*

1 *Obligatio verb. qualiter contrahatur.*
2 *Obligatio verborum, vocatur stipulatio. Et eius diffinitio.*
3 *Obligari non possunt surdus, mutus, infans, absens.*
4 *Actio duplex nascitur ex stipulatione.*
5 *Stipulatio ex incertitudine rei vitiatur. Et quando dicatur res incerta. nu. 6.*
7 *Obligatio verb. dicitur stipulatio, à stipulo.*

1 Obligatio † cōtrahit verbis ex interrogatione & respōsione, de dādo aut faciēdo aliquid, ex qua obligatione nascit duplex actio, videlicet certi cōdictio & actio ex stipulatu: & vocatur ista obligatio stipulatio, à stipulo, quod est firmū, & deriuatur à stipite. Hoc dicit.
2 ¶Notādum† primò, quòd obligatio verborum vocatur stipulatio, & potest sic diffiniri, quòd est verborū expressio interrogādo & respondēdo facta, qua promittitur aliquid dari vel fieri, vt ff. de verb. oblig. l. v. §. stipulatio. & dicitur notanter interrogādo & respondēdo, quia si vnū illorum deficiat, non est stipulatio. C. de vsuris. l j. & notatur per gl. penul. & debet interrogatio præcedere, & responsio sequi sine magno interuallo tēporis, quo scilicet posset labi memoria eorū, quæ in interrogatione dicta sunt, seu interuenire dissensus vt C. de cōtrahē. & cōmit. stipul. l. nuda. nā si respōsio præcedat, & interrogatio sequatur, vel nō fiat interrogatio, tūc dicitur pollicitatio, vt in dicta l. nuda. Et ratio istius est, quia nemo præsumitur se velle obligare per quæcūq; verba promissoria, quorū aliqua interdum proferuntur causa amicitiæ, vt dicendo: Ego sum totus tuus, & omnia mea tua sunt: ex quibus verbis nō nascitur obligatio, vt est singularis gl. in l. ij. C. in quibus causis coloni cēsiti dominos suos accusa. possunt. lib. xj. Si igitur † in aliquo instrumēto reperiatur, quod quis
3 promisit, & nihil dicatur de interrogatione, si hoc verbū prolatū sit à notario, præsumitur quod precessit interrogatio: secus si reperiatur à teste prolatum, vt est bona gl. in l. j. C. de vsuris. Et ex istis patet, quòd infans, surdus, mutus, absens, nō possunt stipulari, vt ff. eo. l. j.
4 ¶Notandum† secundò, quòd ex stipulatione nascitur duplex actio. quarum vna dicitur certi condictio generalis, quæ scilicet cōpetit, quādo res certa deducta est in stipulatiōe, & dicitur res certa, de qua cōstat quo ad quid, quale & quantū, vt ff. eodē. l. stipulationum. Sed quando res deducitur incerta, tunc nascitur actio ex stipulatu, hoc tamen fallit in dote, vt l. vnica. C. de rei vxo. actio. Sed quādo in alio contractu, quàm in stipulatione deducitur res incerta, tūc nō datur actio ex stipulatu: sed actio, quæ vocatur incerti cōdictio, vt l. sed si
5 ex me. §. ij. ff. de condic. indeb. ¶Notandū† tertiò, quòd stipulatio

L ex incer-

ex incertitudine rei vitiatur, vt scilicet, si promittatur substãtia vel corpus, vel animal, quia dando vnam festucã vel vnam muscam, liberaretur promittẽs, sed necesse est in stipulationẽ venire rem, quæ
6 continetur certis finibus, vt in l. ita stipulatus. ff. eod. Dicitur † tamẽ res incerta, quando nõ constat quid, quale, quantũ, vt dictũ est in superiori notabili. Potest etiã incertitudo specificari per coniecturas, vt per præfationes, seu orationes, quæ circa stipulationẽ apponuntur, vt not. Bart. in l. triticum. ff. eod. ¶Notandum † finaliter,
7 quòd ista obligatio dicitur stipulatio, à stipulo, quod est firmũ, & ita nomen correspondet rei, sicut dictũ est suprà de donatio. §. est & aliud. nam olim in stipulatione vnus dabat alteri stipitem paleæ, sicut inuestitura feudi fit per traditionẽ baculi, vel stipitis, vel mantelli, vt ff. de pact. l. j. §. j. hoc tamen non est de substantia cõtractus feudalis, nec per talem inuestiturã traditur possessio, sicut per traditionem clauium, vt suprà de rerum diuisio. §. item si quis merces. Sed secundum aliquos traditur ius capiendi possessionem propria authoritate: ita vult Innocen. in c. ex literis. extrà de consuetud.

§. *In hac re.*

1 *Stipulatio, qualiter olim fiebat. Et qualiter hodie. ibid. & nu. 2.*
3 *Stipulatio non vitiatur propter diuersitatem linguæ, vel eius ignorantiam.*
4 *Contrahentes attendere debent ad sensum & intellectum verborum, quæ in stipulatione proferuntur.*
5 *Imperator potest aliqua verba instituere, per quæ fiat contractus aliquis: ita quod si aliter fiat, non valeat. Quemadmodum in re sacra, verborum immutatio, sacramentum reddit irritum.*

1 Summatur sic: † Licet olim stipulatio fiebat p̃ certa verba ad hoc tradita. hodie tamẽ fieri potest per quæcunq; verba intelligibilia ad
2 hoc apta. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd stipulatio hodie fieri potest p̃ verba ad hoc apta, & ideò nõ potest fieri p̃ notulas cifreas vel p̃ abbreuiaturas, vnde si ego velim significare p̃ A, promittis? & tu velis significare per B, promitto, si ego interrogẽ A? & tu respondeas B, nõ est stipulatio, vt ff. de cõstitu. pecunia. l. qui autẽ. §. fi. quia stipulatores nõ possunt mutare significationes nominũ appellatiuorum, vt l. si quis in fundi vocabulo. ff. de lega. j. & per Bart. in l. quorum. ff. de hæred. institu. & in glo. in proœmio ff. super §. illud autem. in verbo, criminalẽ. in qua glo. etiam dicitur, quòd scribẽs per signa incõsueta, puniendus est criminaliter arbitrio iudicis. Qđ verũ est, si scribat libros iuris vel instrumẽta, aliàs nõ. vt in l. hæredes
3 palàm §. sed si notam. ff. de testa. ¶Notandũ † secundò, quòd propter diuersitatẽ linguæ, vel ignorantiã eius, nõ vitiatur stipulatio: & ideò

ideò notarius poteſt cōficere inſtrumentū de ſtipulatione inter Latinum & Græcū,ſeu theutonicū contractā,mediante interprete, vt ff.eo.l.j.§.fi.& creditur ſoli notario,ſi habeat intellectū vtriuſque linguæ,vt C.de fal.ſi quis decurio.ſic autem non creditur teſti,vt C. de teſti.l.iuriſiurādi.ſed ſi notarius nō habeat intellectū vtriuſq; linguę,adhibēdi ſunt duo teſtes interpretes,ſi poſſunt haberi:ſed ſi haberi nō poſſunt,ſufficit vnus,vt in Authen.de rebus eccl. nō alienā. §.
4 quod autē colla.ij.¶Notandū†tertiò,quòd contrahentes attendere debent ad ſenſum,& ad intellectum verborum,quæ in ſtipulatione proferuntur,vt dicitur hîc,& ff.eo.l.j.§.qui præſens.& licet ponātur in ſtipulatione verba inutilia,per hoc non vitiatur ſtipulatio,ſi etiā verba vtilia & apta habeātur,vt l.quæ extrinſecus.ff.eo.quod facit pro libellātibus,vt libellus nō reiiciatur,licet in eo ſint verba inutilia & ſuperflua, dummamen in eo etiam continuantur verba vtilia.
5 ¶Notandum†finaliter,quòd ex iſtō §.elicitur,quòd Imperator poteſt certa verba inſtituere,per quæ fiat cōtractibus aliquis, ,ita ꝙ ſi aliter fiat,nō valeat:igitur firmiter credere debemus, quòd cœleſtis Imperator Chriſt⁹ Ieſus inſtituit verba,ex quorū prolatione ſequiť effectus,qui aliâs nullo modo ſequereť,vt ſunt in ſacramēto Baptiſmi,ego baptizo te ī noīe patris,&c.& ī ſacramēto venerabili Eucharistię,hoc eſt enim corpus meū.& ita de aliis verbis ſacramētalib⁹.

§. *Omnis ſtipulatio.*

1 *Stipulatio omnis aut fit purè,aut in diem,aut ſub conditione.*
2 *Stipulatione purè facta,promiſſum ſtatim debetur:ſtatimq́; peti poteſt.*
3 *Stipulari ad diem,& in diem,differunt.*
4 *Promittens ſoluere præſenti die,non poteſt conueniri eodem die.*

1 Stipulatio†oīs aut fiet purè,aut in diem,aut ſub cōditione. Quod purè ſtipulatur,ſtatim debetur,& peti poteſt:ſed quod ſtipulatur in diem,ſtatim debetur,ſed peti nō poteſt,niſi die lapſo, in quē ſtipulatio
2 facta eſt.Hoc dicit.¶Notandū†primò,quòd quando ſtipulalatio fit purè,tūc promiſſum ſtatim debetur,& ſtatim peti poteſt,vt hîc,& l.eum qui calendis.§ finali.ff.eodem. niſi fiat dilatio ratione loci,vt infrà eodē.§.loca.vel ratione rei,quæ nondū eſt in rerum natura,vt infrà de exceptio.§.antepenulti.Promiſſor tamē non tenenetur ſtatim ſoluere,& ideò hoc verbū,confeſtim,hîc in textu, nō debet intelligi, quòd ſtatim debeat venire cum ſacco, paratus ad ſoluendum,vt ff.de ſolutionibus.l.quod dicimus.ſed ſecundum aliquos dantur ſibi decem dies,vt infrà de inutilibus ſtipulationibus. §.penultimo.ſicut dantur decem dies,vt fiant præcepta à poteſtatibus,ſecundum conſuetudinem multorum locorum,quæ eſt optima

legum interpres,vt ff.de legi.& ſenatuſcōſul.l.ſi de interpretatione ſed ſecundū alios iſtud tēpus relinquitur arbitrio Iudicis, quia non eſt limitatum in iure,niſi de cōſtituta pecunia,vt l.promiſſor .ff.de conſtitu pecu.& hoc notatur per Bar.in l.ratū.ff.de ſolutio.& facit
3 gl.in l.ij.C.de cōſti.pecu.§.& liceat. ¶Notandum†ſecundò, quòd aliud eſt ſtipulari ad diem & in diem,nā quando ſtipulatur ad diem, tūc promiſſor obligatur vſque ad diem,& nō pòſt,vt ff de actio. & oblig.l.obligationū ferè.§.j Sed quando fit ſtipulatio in diē vel in die,quòd id eſt,vt d.l.obligationū ferè.tūc promiſſor ſtatim obligatur,ſed ſtipulator nōpoteſt petere,niſi trāſacto die,vt hîc,& ff.de verb.ſig.l.cedere.& ſi antè petat.repellitur exceptione,vt infrà de excep.§.prætereà.& ſi ſtipulatio fiat.vt detur hodie,nō eſt in diē,ſed
4 pura,vt l.liber homo.§.decē.ff.eo.¶Notādū†tertiò, quòd ſi aliquis promittat ſoluere præſenti die,nō poteſt cōueniri eodē die,quia totus dies cedit promiſſori,ſed cōuenit trāſacto die,vt colligitur ex iſto tex.Ex quo tex,etiā dicūt aliqui,quòd ſi iudex ſtatuit partibus terminū peremptoriū ad ferēdū ſententiā certo die,vt puta die Mercurij,& vna partiū non cōpareat illo die,quòd tūc iudex nō debet ferre ſententiā illo die,quia totus dies cedit partibus,ſecūdū iſtum tex.allegant etiā pro ſe.l.more.ff.de ferijs.Et ad cōfirmationē iſtius opinionis,dicunt quòd iudex poſt terminū peremptorium debet mittere citationē,vt ff.de iudi.l.poſt edictū,& inter quālibet citationē olim debebant mediare decē dies.ff.de iudi.l.per interualla.hodie triginta dies,in Auth.de litigio.§.omnē.colla.vij.Sed alij dicūt, ꝙ iudex debet illo die ferre ſententiā,vt C.quorū appel.non recip.ſic.l.cùm non ex eo die.& hoc debet fieri circa finē diei,vt hora veſperorum vel circiter,quādo præſumitur,quòd pars abſens nō eſt vētura,vt ff. eod.l.cùm ſtipulatus ſum.& hoc maximè verū eſt,ſi periret inſtantia iudicij.Nā tunc poteſt ferre ſententiā in nocte cū luminibus,vt no.in c.cōſuluit.extrà de offi.deleg.& de iſto per Bart.in l. eū,qui calend.ff.eo.& pro iſta vltima opinione multū facit l.aut qui aliter. ff.quod vi aut clàm.vbi dicitur,ꝙ ſi aliquis ſit citatus ad cōparendū certa hora,tunc ſi ille actus ad quē citatus eſt,fiat alia hora, tūc perinde eſt,ac ſi ille actus factus eſſet parte nō citata. Ex quo apparet, quòd iudex neque de rigore neque ex æquitate poteſt ſententiā differre in alium diē:& dicit Bart.quòd ille tex.in l.aut qui aliter.meritò deberet ſcribi cū aureis literis,& ita non eſt ſimile in ſolutionibus,& in ſentētiis ferendis.¶Opponitur primò cōtra prædicta,& videtur,quòd nulla ſtipulatio poteſt eſſe in diē vel ſub cōditione,quia ſtipulatio eſt actus legitimus,infrà de actioni.§.de cōſtituta.ſed talis nō recipit conditionē neq; diem,vt l.actus.ff.de regu.iuris.ergo.

Solutio

Solutio illa regula actus, loquitur in casi. ibi enumeratis, inter quos nō est stipulatio, vt suprà etiā dictū fuit ¶ Opponitur secundò, & videtur, quòd quando stipulatio facta est purè, non detur promissori ad solu. dū dilatio decē dierū, vel secundū arbitrium iudicis, per l. liber homo. § decē. ff. eo. Solutio. Illa lex loquitur, quando dies est expressus, hic autem loquimur quando expressio non est facta.

§. *At si ita.*

1 *Promissio facta annuò seu annuatim, & anno, differunt.*

2 *Stipulatio aureorum decem, est vna stipulatio, secus in legatis.*

3 *Stipulatio decem aureorum, quoad viuam, est perpetua ipso iure, nec finitur morte stipulantis.*

Si stipuler à te decem aureos annuos quo ad viuam, stipulatio ita est pura & perpetua: sed si hæres meus post mortē meam petit istos decem aureos, repellitur exceptione pacti. Hoc dicit. ¶ Notādū pri-
1 mò, † quòd differentia est, quando aliquid promittitur annuo seu annuatim, & anno, quia primò casu nascitur obligatio in principio anni, sed in secundo casu in fine anni, vt ff. quando dies legata. cedit. l. j. & l. nec semel. eod. vnde versus:

Annuò si dicas, tunc respicias caput anni,

Anno si dicas, in fine tenebris anni.

Dicit tamē Io. Fab. ꝙ istud intelligitur in legatis. ¶ Notandū secun-
2 dò, † quòd quādo stipulātur decē aurei annui, est vna stipulatio, vt l. si Stichum. §. ij. ff. eo. secus in legatis, quia sunt plura legata, vt ff. de dona. causa mor. l. senatus. §. fi. Et ratio est, quia in stipulatione solùm cōsideratur conditio stipulantis semel & in prin. & ideò etiā nascitur tātùm vna actio, vt l. si filius. ff. eo. sed in legat. annuis cōsideratur conditio legatarij singulis annis, & nascuntur plures actio-
3 nes, vt ff. de annu. lega. l. cùm in annos. ¶ Notandū † tertiò, quòd ista stipulatio non finitur morte stipulantis, sed est perpetua ipso iure, quia tempus nō est modus quo tollitur obligatio, vt l. obligationum ferè §. placet. ff. de act. & oblig. sed petens post mortem remouetur exceptione. Et si fiat ista stipulatio absq; illa clausula, quoad viuam, dixerunt aliqui, quod non esset perpetua, sed posset exceptione petēs remoueri. Ioa. Fab. dicit, ꝙ illa est ppetua ipso iure & effectu, hoc est, quòd petens non potest repelli per exceptionē post mortē stipulātis, per l. si pactum. ff. de probat. quia præsumitur, quòd stipulator voluit sibi prouidere, & hæredibus suis: secus in legatis annuis, quæ nō possunt peti post mortem legatarij, vt l. in annalibus. C. de lega.

§ *Sub conditione.*

1 *Stipulatione facta sub conditione, differtur obligatio vsque ad euentum con-*

ditionis, Et quando sortiatur effectum post mortem. & spes conditionalis transmittatur ad hæredes Et nu. 2.
3 *Stipulatio potest fieri sub conditione affirmatiua, vel negatiua. varie tamen.*
4 *Spes proueniens ex stipulatione pœnali, transmittitur ad hæredes.*

1 Stipulatione facta † sub conditione, differtur obligatio vsq; ad euẽtũ conditionis, & si stipulatio concepta sit sub conditione, quæ in vita planè non potest euenire, sortitur effectum post mortem, & trãsmittitur spes conditionalis stipulationis ad hæredes. Hoc dicit.
2 ¶Notandum † primò, quòd iste textus debet intelligi de conditione casuali, quæ scilicet est de contingente ad vtrumlibet, quod indifferẽter se habet ad esse & ad non esse. Cùm ergo stipulatio sub tali conditione facta est, non nascitur obligatio, pendente conditione, nec promissor dicitur esse debitor, vt ff. si cert. pet. l. non omnis. Simile est de hærede sub conditione instituto; vt ff. familię erciscundę. l. si maritus. nec etiam promissor per euentum conditionis constituitur in mora, vt notatur per Bart. in l. quod dicimus. ff. de solu-
3 tionibus. ¶Notandum † secundò, quòd stipulatio potest fieri sub cõditione affirmatiua, vel sub conditione negatiua: quę stipulationes in hoc cõueniunt, quòd vtraque transmittitur ad hęredes, qui põssunt ex ea agere purificata conditione, vt C. de actio. in hęred. & contra hęredem l. prima, sed differunt, quia quæ est sub conditione affirmatiua, dicitur conditionalis: sed est sub conditione negatiua, dicitur in diem, vt in exemplo posito in text. scilicet, Promittis tantum, si Capitolium non ascendero, nam ista conditio non dicitur impleta, nisi post mortem, quæ quidem mors certa est. vt ff. de condi. indebi. l. nam si licet quando, sit incertum nobis, vt ff. de condi.
4 & demonstrationibus. l. prima, ¶Notandum † tertiò, quòd spes proueniens ex stipulatione conditionali, transmittitur ad hęredes, vt hîc dicitur: secus in legato conditionali. Et est ratio differentiæ, quia stipulatio mediante facto stipulatoris, qui pręsumitur velle prouidere sibi & hæredibus suis, vt l. si pactum. ff. de probation. sed legatum non fit mediante facto legatarij, sed sola voluntate testatoris, vt C. de cadu tollenda l. vnica. ¶Opponitur, & videtur, quòd ex stipulatione conditionali ante euentum conditionis, promissor fit debitor. per legem secundam. C. de constitu. pecu. vbi dicitur, quòd per istam stipulationem constituitur debitum, ergo promissor efficitur debitor. Solutio. Verum est, quòd per istam stipulationem promissor constituitur debitor in spe, sed non in re: & ita etiã intelligitur l. creditores. ff. de verbo. signific. vt scilicet per huiusmodi stipulationem efficiantur creditores in spe.

§. Loca

§. Loca etiam.

1 *Locus non suspendit obligationem: sed differt petitionem & solutionem. Et nu 2.* 960

3 *Impossibilitas vitiat stipulationem.*

1 Locus non † suspendit obligationē, sed differt petitionem & solutionem, & si quis existens Romę promitteret hodie soluere Carthagine, non valet stipulatio propter impossibilitatē. Hoc dicit. ¶No-
2 tandum † primò, quòd licet sit certū tempus determinatū veniendi ad iudicium, videlicet certi dies, cōputando pro quolibet die xx. miliaria, vt ff. si quis cautionibus. l. j. in contractibus tamen, in quibus inseritur locus, datur tempus arbitrio iudicis, attentis qualitate personæ, distantia loci, & qualitate temporis, vt l. cōtinuus. §. j. ff. de verb. obli. & ibi Bart. & Imol. Et ideò licet stipulatio sit pura, in qua promissum est aliquid certo loco, eius tamē executio differtur vsq; post tempus, quo promissor ad illum locū venire potest, sed si prius venerit, tenetur implere promissum, quia in incertis, & non in certis locus est coniecturis, vt l. cōtinuus. §. cùm ita. ff. de verbo. oblig.
3 ¶Notandum † secundò, quòd impossibilitas vitiat stipulationē, vt hîc, & infrà de inutili stipulati. §. si impossibilis. Iste tamen casus qui hîc in tex. in ponitur, scilicet, quo aliquis existens Romæ promitteret hodie soluere Carthagine, est possibilis, scilicet si prius cōuentum est inter eos, quòd mediantibus procuratoribus ista solutio fiat statuto die, vt ff. de verb. oblig. l. fin. §. si inter eos.

§. Conditiones.

1 *Conditiones, quæ ad præsens vel præteritum tempus referuntur, non suspendunt obligationem.*

2 *Conditio de futuro contingente suspendit obligationem.*

3 *Natura, est duplex.*

1 Summatur sic: † Cōditiones quę ad præsens vel præteritū tēpus referunt, nō suspendūt obligationē, cū ea, quæ certa sunt in rerū natura, nō differunt obligationē, quanuis nobis incerta sunt. Hoc dicit.
2 ¶Et pro † intellectus text. notandū, ꝙ cōditio de futuro, cōtingēte suspendit obligationē, vt suprà eo. §. sub cōditione. sed nō conditio de futuro necessario, vt si aliquid à te stipuler, cum hac cōditione, si moriar. nam ista conditio non suspendit obligationē, vt ff. de condict. indeb. l. nā si. sicut nec cōditio de præsenti, vel de præterito, vt hîc, & l. itaque. ff. si certum petatur. & l. cùm ad præsens. ff. eod. & l.
3 conditio. ff. de verborum obligationibus. ¶Opponitur, † & videtur, quòd conditiones de futuro contingenti, etiam non suspendant obligationē, per rationem hîc in textu, quia licet incerta sunt apud

nos.sunt tamẽ certa apud naturã, vt ff.de iudi.l.sed & si restituatur. §.fin. Solutio. Duplex est natura, quædã dicitur natura naturans, & est Deus: & apud illam naturã omnia certa sunt, & manifesta apud quẽ sunt mille anni, sicut dies hesterna, quæ præteriti, & de illa natura intelligitur l.in oppositũ alleg. Alia dicitur natura naturata, & est cursus rebus à Deo inditus, & vocatur cursus naturæ, apud quẽ cursum futura contingentia sunt incerta, & de illa natura loquimur hîc. ¶Opponitur secundò, & videtur, quòd incertitudo apud nos suspendat obligationẽ, quãuis sit certitudo apud naturã, secundo modo acceptam, per l.in totũ.ff.de reg.iuris. Solutio. Illa lex loquitur, quando relinquitur præsentiæ solennitas, vt septẽ testes in testamento, suprà de testamen.§.j.vel loquitur in casibus, vbi requiritur certa scientia, & intellectus de præsenti, vt in alijs cõtractibus puris.C. de dona.l.nec inuitus.hîc autem loquimur in conditionalibus.

§. *Non solùm.*

1 *Factum potest venire in stipulationem. Et facti appella. venit etiam non factum.*

2 *Promittere potest quis vnica stipulatione, aliquid fieri, & aliquid non fieri sub appositione pœna.*

Summatur: sic. In stipulatione non solùm veniũt res, sed etiam facta: & in tali stipulatione vtile est apponere pœnã, ne actor grauetur per probationẽ ipsius interesse. Hoc dicit, & patet intellect⁹ tex.

1 ¶Notandũ † primò, quòd factum potest venire in stipulationẽ, & appellatione facti etiã intelligitur non factũ, & vtile est in tali stipulatione apponere pœnã. Cuius ratio est, quia obligationi natæ ex ista stipulatione, accedit obligatio ad interesse, vt l.stipulationes.§. Celsus.ff.eo.& difficile est ꝓbare interesse, vt ff.de præto.stipul.l.fi. probatur enim interesse ꝑ testes, vt C.de senten.quæ pro eo.l.j.§.j. nisi interesse peteretur ex dolo aduersarij, tunc enim posset ꝓbari per iuramentũ in litẽ, vt ff.quod vi aut clàm.l.semp.§.in hoc interdicto.& §.sequ. Ex quo patet, quòd si studẽs pergens ad partes, ponat cistã suam clausam apud aliquem, & eo reuertente inueniat cistam suam apertã, potest iurare in litem de rebus suis amissis cõtra depositariũ: quia videtur dolum cõmisisse, vt notatur per Bart.in l. in actionibus.ff.de in litẽ iuran.& per Inno.in c.fi.extrà, de eo, quod vi, metúsue causa. Sic etiam in odiũ eius, qui fecit violentiã, iuratur in litẽ super amissione quarũcunq; rerum, nec oportet probare res amissas, secundũ glo.notabilem, in l.si quando.C.vnde vi.& d.c.fi. Cùm ergo in stipulatione apposita est pœna, nõ est opus probare interesse: quia pœna soluitur loco interesse: & licet etiã nullum cõmittatur

tatur intereſſe, tamē ſoluitur pœna, ſi contrariū factum fuerit, vt l.
2 iij.ff.eod.¶Notandū † ſecundò, quòd quis pōt promittere vnica ſtipulatione aliquid fieri, & aliquid nō fieri, cum appoſitione pœnę, vt ſi promittat ire Romam, & non ire per Florentiam, ſub pœna decē aureorū, & tunc ſi cōmittatur pœna ex vno capite, vt puta, quia vadit per Florentiā nō incidit in pœnā ex alio capite: & ideò licet non vadat Romam, ſolùm ſoluet decē aureos, vt ff.de receptis arbi.l.ſi duo.§.fin.niſi actum eſſet quòd pœna pluries cōmitteretur, vt ff.de tranſact.l.ſi fideicōmiſſum. Et ſoluendo pœnā, liberatur quis à pacto, vt l.reſcriptū.§.ſi pacto.ff.de pactis.niſi dictum ſit, rato manente pacto, vt d.l.qui fidem. ¶Opponitur ſic, & videtur, quòd ſtipulanti aliquod factum, non cōpetit intereſſe, per l.nō autem.ff.de arbitris.Solutio. Licet ibi nō competat quo ad hoc vt valeat cōpromiſſum, competit tamē vt valeat, quatum ad vtilitatem ſtipulationis.

DE DVOBVS REIS PROMITTENDI ET STIPVLANDI.

TITVLVS XVII.

Quia dictum eſt ſuprà, de ſtipulationibus, in quibus interdum interueniunt plures perſonæ ſtipulantes, & promittentes, ideò tractatur hîc de duobus reis ſtipulandi & promit.

§. *Et ſtipulandi.*

1 ***Rei duo ſtipulandi, item duo rei promittendi, quando & qualiter fiant. Et debeat ne addi particula, inſolidum.nu.4.***

2 ***Debitor, interdum dicitur reus. Et qualiter hîc accipiatur.nu.3.***

5 ***Rei duo promittendi, multis modis conſtituuntur.***

1 Summatur † ſic: Duo rei ſtipulādi fiunt, quādo poſt interrogationem duorū vnus reſpondet. Vtriq; veſtrum dare ſpōdeo: & duo rei promittendi fiunt, quando duo promittūt dare eandem rem. Hoc
2 dicit. ¶Notandū primò † quòd debitor interdū dicitur reus, vt C. de iuramen.cal.l.ij.dicitur etiā reus, qui conuenitur in iudicio, C.de iudic.l properandū.§.ſi quidem.Sed reus hîc aliter capitur, vt ſcili-
3 cet reus † dicatur à re, & nō à reatu, & dicitur reus ſtipulādi, cui res promittitur: & reus promittendi, qui rem promittit, vt l.j.ff.eod.Et fiunt duo rei ſtipulandi, quādo ad interrogationē duorum vnus reſpondet incontinenti: promitto.ſecus, ſi ex interuallo reſponderet. puta, ſi poſt vnam reſponſionē promiſſor diuerteret ſe ad actus extraneos: quia tunc nō eſſent duo rei ſtipulādi, nec vna obligatio, ſed
4 duæ, vt l.duos.§.fi.ff.eo. ¶Notandū † ſecundò, quòd iſtud intelligitur, quando actum eſt vt ſingulis debeatur in ſolidū, & ſinguli te-

neantur in solidum, secundũ glo. hîc in verbo, spõdeo. sed ista glos. non dicit verũ, quia licet non sit expressum in solidum, hoc tamen tacitè agitur iure isto, vt ff. eod. l. reos. §. cum tabulis. Dynus tamen dicit, quòd hodie ad hoc, quòd sint duo rei, oportet quòd dictio in so
5 lidum exprimatur. ¶Notandũ † tertiò, quòd duo rei promittendi, multis modis cõstituuntur. Primò, si hoc sit expressè actũ, vt l. reos. §. cùm tabulis. ff. eod. Secundò, cum ista dictione, idem, vt l. ij. ff. eo. Tertiò, cum ista clausula, in solidum. vt l. iij. §. vbi. ff. eod. Quartò, cum ista dictione, quilibet, vt l. ex pluribus. ff. de lega. j.

§. *Ex huiusmodi.*

1 *Reis duobus stipulandi extantibus, si vnus recipiat promissum, alius non potest petere Et nu. 2.*

3 *Rei duo stipulandi possunt constitui, etiam in alijs contractibus, quàm stipulatione.*

1 Summatur sic: Quando † sunt duo rei stipulandi, tunc si vnus recipiat promissum, alius nõ põt petere: & quando sunt duo rei promittendi, tunc si vnus soluat, alius est liberatus. Hoc dicit. ¶Notãdum
2 † primò, quòd quando hîc dicitur, si vnus correorũ stipulandi, recipiat promissum, tunc alius petere non põt, hoc debet intelligi, si recepit totum promissum: nam si partẽ receperit, tũc alius correus stipulandi posset illam partẽ residuam exigere, vt l. si ex toto fundo. §. ij. ff. de lega. j. & latius p Bar. in l. ex duobus. ff. eod. Similiter, quãdo dicitur, si vnus correorũ promittẽdi soluit, alius est liberatus, debet intelligi, si soluit totũ: nam si soluit partẽ, manet alius correus quo ad illam partem obligatus, vt l. qui hominẽ. §. j. ff. de solutionibus.
3 ¶Notandum † secundò, quòd non solùm in stipulatione, sed etiã in alijs contractibus, possunt constitui duo rei, vt l. eandem. ff. eod.

§. *Et duobus.*

1 *Rei stipulandi vbi duo sunt, vnus potest alteri praeiudicare. idq; varie.*

2 *Reorum stipulandi altero soluente, ille poterat partem suam petere à suo correo, aut actione mandati, vel negot. gesto. vel actione pro socio. Et quid hodie. nume. 5.*

6 *Rei duo promittendi, non sunt fideiussores, quo ad creditorem. Et an in eis vlla, aut quatenus ea sit inaequalitas. nu. 7.*

Summatur sic: In duobus reis promittendi põt esse imparitas, ita scilicet, quòd vnus promittat purè, & alius in diẽ vel sub cõditione, & nõ obstante die vel conditione, potest promissum peti statim ab
1 illo, qui purè promisit. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd quando sunt duo rei stipulandi, tunc vnus potest alteri praeiudicare petitione

petitione vel litis contest. facto vel sententia, aut aliis similibus mo
4 dis, vt notatur per Bar. in l. ex duobus. ff. eo. ¶ Notandum † secundò, quòd quando sunt duo rei promittendi, & vnus soluit, tunc ille potest partem petere à suo correo, actione mandati, vel negotiorum gestorũ, vel etiã act. pro socio, vt nota. per Bar. in l. reos ff. eo. facit
5 l. j. C. de duobus reis stipul. ¶ Notandum † tertiò, quòd istud ius hodie non est innouatum, quo ad duos reos stipulandi seu credendi, neque in modo constituendi, neq; in modo exigendi, sed quo ad duos reos promittendi seu debendi, etiam non est mutatum, quo ad modũ cõstituẽdi vt no. per Bar. in l. ij. ff. eo. sed in modo exigẽdi, hodie istud ius innouatũ est, in Auth. de duob. reis stipulãd. §. j. coll. vij. quia si sunt duo rei promittendi, tunc secundũ illã constitutionẽ promissum non potest insolidum exigi ab vno, quanuis etiam expresse hoc actum sit, sed vnusquisque cogitur soluere per suam quotam, & si exigatur ab eo totum, habet beneficium istius nouæ constitutionis, nisi alter correus esset absens, vel non esset soluendo, aut renuntiatũ esset huic nouæ constitutioni, vt nota. per Bar. in Auth. hoc ita. C. eo. ¶ Notãdum † finaliter, quòd duo rei promittendi non sunt fideiussores, quo ad creditorem, & ideò non habent beneficium epistolę diui Adriani, vt in Authen. præsente. C. de fideiusso. nisi hoc actum fuerit, vel nisi creditori sit color quęsitus, vt si accepit filiumfamiliãs pro debitore, vt l. sed Iulianus. & l. sequenti. ff. ad Macedo. Sed quo ad se inuicẽ, possunt dici fideiussores in causa onerosa, licet res peruenerit ad vnum, vt l. vir vxori. ff. ad Velle. sed in causa lucratiua sunt socij, vt l. in lege Falci. hoc est obseruãdũ, ff. ad l. Falc. ¶ Op-
7 ponitur, † & videtur, quod in duobus reis promittendi, non posit esse imparitas, per l. eandẽ. §. sed si quis ff. eo. Solu. Verum est, quòd in istis non potest esse imparitas in substantia stipulationis, sed bene potest esse imparitas in aliis, scilicet accidentalibus stipulationis, vt hîc dicitur, & de isto latius notatur per Bart. in l. duos. ff. eod.

DE STIPVLATIONE SERVORVM. TITVLVS XXIII.

Ictum est suprà, qualiter possumus stipulari nobismetipsis Hic consequẽter tractatur, qualiter nobis aliquid stipulatur per alios, & quia hoc põt fieri per seruum id circo dicitur hic de stipulatione seruorũ, & ita iste tit. rubricatur. Notandũ ergo circa rubr. quòd quicquid acquirit seruus, hoc acquiritur domino suo, vt suprà de his, qui sui vel

vel alieni iuris sunt.§.in potestate.& seruit ista materia in acquisi. quæ fiunt per monachos seu religiosos,quia quicquid acquirunt, ac quiritur monasterio,quia monachi respectu monasteriorum haben tur sicut serui respectu dominorum, vt notatur per innocent. in c. cùm olim.extrà de priuileg.

§. Seruus ex persona do.

1 *Seruus quicquid acquirit aut stipulatur,id cedit domino.Et quid ita.numero. 2.Limit nu.3.*

4 *Filius in potestate,acquirit patri in profectitiis,quo ad totum, & in aduentitiis,quo ad vsumfructum.Et quid in criminibus num.5.*

6 *Hæreditas in plerisque an vicem personæ defunctæ sustineat. Et num hæredis futuri numero.7*

8 *Hæreditati iacenti quicquid acquiritur,hoc acquiritur futuro hæredi.*

9 *Hæreditas iacens,quando dicatur.*

10 *Furtum potest contingere in hæreditate,tribus casibus.*

1 quicquid seruus† stipulatur sibi,vel domino suo,seu cõseruo suo vel impersonaliter,hoc acquiritur domino suo si viuat,& si mortu' sit,tũc ante aditã hæreditatẽ acquiritur hæreditati iacenti, quæ repræsentat personam defuncti:sicut acquiritur patri,quicquid stipulãdo acquiritur per liberos existẽtes in eius potestate. si tamẽ seru' stipuletur sibi aliquod factũ,vt ire per alienũ fundũ, hoc acquiritur sibi,& non domino.Hoc dicit,& patet intellectus tex. ¶ Notandũ

2 primò,† quòd quicquid seruus stipulatur sibi,vel domino suo,seu impersonaliter,hoc acquiritur domino,vt hìc dicitur:cuius ratio est:quia stipulatio est de iure ciuili,sed hoc iure,seruus,nihil est,vt l.quod at tinet.ff.de reg.iuris.nec seruus habet caput,vt infrà de noxali.§.oĩs & ideò nõ habet ius stipulandi,nisi ex persona domini.Et ideo etiã capacitas & incapacitas serui attenditur pœnes capacitatẽ & incacitatẽ dñi,vt l.si mihi & tibi.§.regula.ff.de leg.j. sed si seru' fuerit manumissus,tũc incipit habere caput,vt ff.de c. diminu.l.liberos.Si

3 tamẽ† seruus stipuletur sibi factũ,vt ire vel agere per fundũ alterius hoc sibi acquiritur & nõ domino,vt hìc dicitur in vers.sed cùm factum.quod est verũ,si ipse stipuletur verbaliter,vt si dicat. Promittis mihi licere ire per agrum tuũ:nõ autẽ si stipuletur nominaliter: vt si stipuletur sibi iter vel viam.Ratio secundum Ioan.Fab.est,quia per ver.stipulatur factum in ea stipulatione vertitur, eò quod verbum secundum grãmaticos significat agere vel pati.Cùm igitur ta lis quantitas facti possit cõferri in persona serui eius, cuius personę factũ inspicimus:sed nomina significant substantiã,cũ qualitate ꝓpria vel cõmuni,in ea stipulatione ius vertitur,quod seruo acquiri-

non

non potest.eo quòd quantũ ad ius seruus nihil est.l.quod attinet. &
4 l.in seruitutẽ.ff.de re.iu.ideò domino quæritur. ¶Notandũ† secundò,quòd sicut seruus stipulando acquirit domino, ita filius existens in potestate,acquirit patri in profectitiis quo ad totum,& in aduentitiis quo ad vsumfructũ:& sicut dominus tenetur ex cõtractu serui, ita pater tenetur ex cõtractu filij,saltem de peculio,vt ff. de pecu.l. j.§.potestatis.quia sicut vox serui, est vox domini,ita vox filij, est vox patris,infrà de inutili stipulatio.§.ei qui.Et potest seruo vel filio solui,si ipse cõtraxit & ita etiam potest solui monacho, si ipse contraxit,licet non accedat licentia Abbatis,vel vult Bald.in l.filius.C.
5 de pactis.In† criminibus tamẽ aliud est de filio & de seruo,nã dominus potest dare seruum pro noxa,id est, si seruus interfecit aliquẽ, dominus põt eũ pro tali crimine dare,vel potest seruũ defendere restituendo alteri damnũ,vt ff.de noxali actio.l.noxali. sed pater pro delicto siue noxa filij,non potest dare filium,nec tenetur emendare damnum,nec tenetur eum defendere si non vult,vt dicta l.noxali.
6 ¶Notandum† tertiò,quòd dicitur hîc in textu notanter,quòd hęreditas in plerisq. vicem defunctæ personæ sustinet.sed hoc nõ est verũ semper,nam hæreditati iacenti nõ potest fieri furtum , quod sic debet intelligi,vt ex subtractione rerũ hęreditariarum nõ nascitur actio furti,subtrahens tamẽ res hæreditarias tenetur actione de crimine expilatæ hęreditatis,pro quo infligitur pœna extraordinaria arbitraria,vt l.ij.ff.de crimine expila.hęredita. vel tenetur actione in factũ ciuiliter,vt l.fina.C.eo.& not.gl.fin.Nec potest seruo hæreditario promitti vsusfructus,vt acquiratur hæreditati iacenti, quia vsusfructus adhæret personę, nec potest cõstitui sine persona,vt ff.
7 de vsufruct.lega.l.si Titio.§.fi.¶Notãdũ† quartò,quòd hæreditas sustinet vicẽ defunctæ personæ,& nõ hęredis futuri:quia persona defuncta est certa,sed hęres est incertus,vt dictũ est suprà de hæredi.
8 instituẽ.§.seruus.& l.hęreditas.ff.de acqui.re.do. ¶Notandũ† finaliter,quòd quicquid acquiritur hęreditati iacẽti,hoc acquiritur futuro hęredi,quia aditio hęreditatis retrahitur ad tẽpus mortis defuncti,cuius fuit hæreditas,vt l.hæres quoq;.ff.de acquirẽ.hęredi.Dici-
9 tur aũt† hæreditas iacens,quando aliquis adiit hęreditatẽ,& posteà moritur,& hęredes sui nondũ hæreditatem adierunt. ¶Opponitur primò sic,& videtur,quòd quãdo seruus stipulatur impersonaliter, tunc nõ acquiritur domino,per Authen.si quãdo.C.de cõstit. pecu. Solutio.Aut impersonalitas est ex parte promittẽtis:& tũc verũ est, quòd nõ acquiritur domino,quia non valet stipulatio, pręsumitur enim ĩ dubio,quòd nemo velit se obligare,vt l.cùm de indebito.ff. de probatio.Sed si impersonalitas sit ex parte stipulantis,tunc valet

stipula

stipulatio,& acquiritur domino:nã in dubio præsumitur,quòd stipulator velit sibi aut domino suo aliquid acquirere,vt in l. si ita stipulatus fuero.§.Chrisogonus.ff.de verb.obliga. ¶Opponitur secundò, & videtur,quòd quãdo seruus stipulatur factum, hoc nõ acquiritur sibi,sed domino,quia quicquid acquirit seruus,hoc acquiritur domino.per §.non solùm.suprà per quas personas no.acquiritur.Solutio Quando seruus stipulatur sibi factum,tunc licet domino nõ acquiratur ipsum factum,tamen eidem acquiritur cõmodum seu vtilitas prouiens ex facto.Et intelligitur istud de facto à seruo faciendo,nã si seruus stipuletur sibi scribi librum , hoc acquireretur domino. ¶Opponitur finaliter:& videtur,quòd hæreditati iacẽti potest fieri
10 furtum,per l.hæreditariæ.ff.de furtis.Solutio.Verũ†est,quòd in hæreditate potest contingere furtũ in tribus casibus.Primo,si res hęreditaria sit impignorata.Secundò,si sit alicui commodata. Tertio, si aliquis in re hęreditaria habet vsumfructum.Istis tamen casibus nõ propriè furtum fit hęreditati,sed potius creditori,cõmodatario,vel vsufructuario,vt l.hæreditariæ.& l.sequenti.ff.de furtis.

§.*Seruus communis.*

1 *Seruus communis,an & qualiter acquirat dominis suis.disting.nu.2.*

3 *Nominationis effectus fortior est,quàm iussionis.*

4 *Seruus communis si stipuletur aliquid ex re vnius dominorum , tunc hoc acquiritur omnibus dominis.*

1 Summatur sic:Seruus†cõmunis stipulando acquirit dominis suis pro portionibus dominicis,nisi stipuletur iussu vnius:quia tũc acquiritur illi tantùm:vel nisi stipuletur vni nominatim,quia tũc etiã illi solùm acquiritur:vel nisi vnius dominorũ non sit capax eius, quod stipulatur p seruũ,vt puta,si sit res sua,& tũc acquiritur alij vel alijs.

2 Hoc dicit.¶Notandũ† primò, quòd quando seruus communis stipulatur aliquid,tunc distinguendũ est,quia si stipuletur impersonaliter,vel sibi vel dominis suis,sub nominibus appellatiuis,tũc illud quod ipse stipulatur,acquiritur dominis suis,pro dominicis portionibus, hoc est,si vnus habeat tertiã partẽ in illo seruo,illi acquiritur tertia pars ex stipulatiõe serui:& ille qui habet medietatẽ in seruo,ille acquirit medietas:& hoc est verũ,si domini sint capaces,nã si seruus meus & tuus stipuletur rem meam,ex illa stipulatione nihil mihi acquiritur:quia ego non sum capax;nã res mea non põt amplius mea fieri,infrà de actio.§.sic itaq;.& ideò ex tali stipulatione tantùm acquiritur tibi.Aut seruus stipulatur sub nominibus propriis,& tũc quod seruus cõmunis stipulatur,acquiritur dominis pro virilibus portionib.& ita tantũ habebit,cuius est tertia pars serui,sicut ille cuius est

medie

medietas. Aut seruus cōmunis stipulatur sub nominibus proprijs & appellatiuis, tunc si nomē appellatiuū prępon itur, acquiritur dominis pro portionibus dominicis. Si autem nomen propriū præponitur, tunc acquiritur dominis pro virilibus portionibus. Ista notātur per Bart. in l. si seruus cōmunis. ff. eod. Facit istud ad sciendū, an aliquid sit legatum Ecclesiæ, vel personæ Episcopi seu pastoris, quia si expressum fuerit nomen propriū, tunc relictum est personæ: sed si dictum sit, relinquo hoc episcopo vel pastori, tūc intelligitur relictū Ecclesiæ, vt in c. requisisti. extrà de testam. & per istud etiam cognoscitur, quando cōmissio extenditur ad successorem, non autem si sit expressum nomen propriū, vt in c. quoniam Abbas. extrà de offic.
3 iudic. delega. ¶Notandum † secundò, quòd si seruus cōmunis stipuletur iussu vnius, & nominet alium dominū, tunc acquiritur nominato, & nō iubenti. nisi stipulatio fiat ex re iubentis, vt C. p quas personas no. acqui. l. fin. Ex quo patet, quòd effectus nominationis for-
4 tior est quàm effectus iussionis. ¶Notandū † finaliter, quòd si seruus cōmunis stipulatur aliquid ex re vnius dominorū, tunc hoc acquiritur omnibus dominis, & tantum redditur illi, ex cuius re stipulatur, per actionem communi diuidundo, vt l. si ex re. §. ij. ff. eo.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM. TITVL. XIX.

Continuatur sic: Dictū est suprà qualiter fiunt stipulationes: consequenter tractatur hîc de differentijs stipulationum, & ideò rubricatur iste tit. de diuisione stipulationum.

§ *Stipulationum.*

1 *Stipulationum quadruplex diuisio.*
2 *Stipulationes iudiciales, an, & quid differant à prætorijs. ibidem. & numero 3.4.5.6.*
7 *Cautio de dolo, quam præstat creditor in restitutione pignoris, est iudicialis.*
8 *Stipulationes ædilitiæ, quæ.*
9 *Stipulationum conuentionalium tot sunt penè genera, quot res contrahendæ.*
10 *Cautio, rem pupilli saluam fore, est communis.*
11 *Prætoriæ stipulatio dupliciter accipitur.*

Non summatur iste tex, quia procedit diuisiuè & diffinitiuè. Diui-
1 sio est hæc: Stipulationū † aliæ iudiciales, aliæ prætoriæ, aliæ cōuentionales, & aliæ cōmunes. iudiciales sunt, quæ ex mero iudicis officio dependent, vt cautio de dolo, & de persequendo seruo, vel de pretio

pretio restituẽdo. Praetoriae sunt, quae ex mero praetoris officio dependent, vt de damno infecto, vel legatorũ, & sub istis etiam cõprehenduntur aedilitiae. Cõuentionales sunt, quae fiunt ex cõuentione vtriusq; partis, quarũ penè tot sunt genera, quot sunt res cõtrahendę. Cõmunes sunt, quae interdũ sunt praetoriae, & interdũ iudiciales, vt rem pupilli saluã fore, vel cautionẽ ratã haberi, hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd stipulatio iudicialis differt à pętoria, secundũ glossam hîc: quia praetoria est, propter quã principaliter aditur pętor; sed propter iudicialẽ non principaliter aditur iudex, sed incidentaliter. ista tamẽ differentia nõ placet docto. quia propter iudicialẽ etiã interdũ principaliter aditur iudex, vt notatur per Bart. in l. v. ff. de verb. obli. Et ideò ponitur alia differentia, ista scilicet, quòd ꝑtoriȩ stipulationes ponuntur in vno tractatu, vt ff. de pętо. stipu. ꝑ totum: sed iudiciales sunt dispersae in diuisis passib. iuris. sed differẽtia ista etiã nõ placet, quia stipulationes de dam. infec. & legatorũ sunt praetoriae, vt hîc dicitur, in ver. praetoriȩ. & tũ ponũtur in illo tractatu.

3 tu. Est † ergo alia differẽtia, quòd praetoriae interponũtur corã iudicibus ordinarijs, & iudiciales corã quibuscũq; iudicib⁹, nec ista differentia placet, quia cautio iudicatũ solui est praetoria, & tũ interponitur corã quibuscũq; iudicibus, vt l. minor. ff. de minorib. Est ergo vera differẽtia, quia praetoriae inuẽtae sunt & introductae à iure praetorio: sed iudiciales introductae sunt ab alijs partibus iuris, vt suprà de iure naturali, gent. & ciui. in §. cõstat. Habẽt etiã istae stipulationes diuersos effectus. Nam † pętoria stipulatio solùm durat anno, iudicialis autẽ perpetuò, vt infrà de perpe. & tẽpora. actionib. ꝑ to-

5 tũ. Secũdò, quia pętoria stipulatio interponit † cũ pignore, vel fideiussione, vel iuramẽto, vt l. praetoriae. ff. de praeto. stipula. infrà tit. seq. §. ij notab. j. sed in iudiciali sufficit nuda ꝓmissio, vt l. sancim⁹.

6 C. de verb. signifi. Tertiò, quia † pętoria habet certam formã, quae non potest immutari additione vel diminutione, quãdiu manet pętoria, vt l. in cõuentualibus. ff. de verb. obliga. sed iudicialis potest mutari, nec habet certam formam, vt l. in omnibus. ff. de iudicijs.

7 ¶Notandũ † secundò, quòd cautio de dolo, quam praestat creditor in restitutione pignoris, est iudicialis, vt l. creditor. ff. de pigno. actione. si etiã tu abstulisti seruũ meum dolo, aut metu, & seruus iste fugit à te, debes mihi praestare cautionẽ de prosequendo seruo, & restituendo, si inueniatur, vel soluendo pretiũ, si non inueniatur, quae quidem cautio est iudicialis, vt l. si cum exceptione. § quòd si homo.

8 ff. de eo, quod metus causa. ¶Notandũ † tertiò, quòd aedilitiae stipulationes sunt illae, quae pęstãtur de eo, quòd animalia nõ sunt vitiosa, vt l. itaq;. ff. de ędilitio edicto. & sunt pętoriȩ, quia aediles erãt

ex prae-

ex prætoribus, vt suprà de iure naturali, gentiũ, & ciuili. §. proponebatur. Stipulatio tamẽ dupliciter est cõmunis, quia interdũ interponitur corã prętore, seu introducta est à prætore, videlicet, quãdo cauetur de vitio animalis vel serui, & interdũ corã iudice: vel introducta est à iuriscõsultis, vt quando cauetur de vitijs aliarũ rerum, vt l.
9 emptori. ff. de euictio. ¶Notandum † quartò, quod dicitur notanter in textu, quòd penè tot sunt genera conuentionaliũ stipulationũ, quot sunt res cõtrahendæ, quia fallit in venditione liberi hominis, vt ff.
10 de cõtrahen. emp. l. fi. ¶Notãdum † quintò, quòd cautio rem pupilli saluam fore, dicitur cõmunis, quia interdũ est prętoria, vt si pupillus habeat tutorẽ, qui nõ satisdedit, aditur prætor, vt tutor caueat rẽ pupilli saluã fore: sed si pupillus non habeat tutorẽ, tunc aditur iudex, vt det sibi tutorẽ, & per consequens, vt ille tutor caueat rem pupilli saluã fore, & tunc illa stipulatio dicitur iudicialis: Vel sic, quando tutor cauet cõtutori suo, tunc stipulatio est iudicialis, vt l. iij. ff. de admin. st. tut. Sic etiã stipulatio rem ratã haberi, est cõmunis, quia quãdo interponitur à procuratore actoris, tunc dicitur prætoria, vt l. nõ solùm. §. qui alieno. ff. de procur. sed quãdo interponitur à procuratore rei, tũc dicitur iudicialis, à iuriscõsultis inuẽta, vt ff. de procurato. l. Põponius. §. sed & si is. nã quũ dubitatur de mandato procuratoris, tũc debet cauere rem ratã haberi à domino suo, vt C. de procur. l. j. nam in hoc casu sine satisdatione experiri nõ potest, vt infrà de satisda. §. penu. ¶Opponitur, & videtur, quòd prætoria stipulatio nõ distinguitur specificè à iudiciali, per l. j. ff. de præto. stipu
11 la. Solutio. Prętoria † stipulatio capitur dupliciter. Vno modo vt est genus, & ita habet sub se iudicialem & prætoriam, specificè captam & cõmunem, & sic capitur in l. allega. in opposi. Alio modo capitur pro specie illius generis, & sic capitur hìc. Simile etiam est de adoptione, vt ff. de adoptio. l. ij. vt dictum est suprà de adoptio. §. ij.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS. TITVL. XX.

Vprà dictum est, qualiter fiunt stipulationes, sed quia contingit interdum stipulationes inutiliter fieri, idcirco tractatur hìc de inutilibus stipulationibus, & ita rubricatur iste titulus.

§. Omnis res.

1 *Res dicitur non esse in dominio nostro, quatuor modis. ibidem, & numero 2. 3. 4.*

5 *Homo mortuus an possit in stipulationem deduci, si stipulator credat eum viuere.*

6 *Res sacra vendi ignoranti potest, emptore eam esse sacram.*
7 *Stipulatio de re sacra, cur non valeat, sicut emptio.*
8 *Res in commercio nostro, quæ dicatur esse.*
9 *Rem suam stipulari nemo potest.*
10 *Stipulatio pure facta, non potest esse in pendenti.*
11 *Stipulatio facta de re stipulabili, posteà extinguitur, si res fiat non stipulabilis: nec tenetur promissor, si hoc fiat sine facto suo. Et nume. 12.*

Stipulatio facta de re, quę nõ potest esse in rerum natura, vel de re sacra, vel publica, seu etiã de libero homine, vel de re cuius cõmercium nõ habetur, aut de re stipulatoris, nõ valet, nec conualescit per hoc, quòd res posteà fit stipulabilis: sicutecõtrà stipulatio facta de re stipulabili, extinguitur, si posteà illa res fit nõ stipulabilis. Hoc dicit
1 vsque ad §. si quis. ¶Notandum † primò, quód quatuor modis res nõ dicitur esse in domino nostro. Primò, si non sit in rerũ natura, vt homo mortuus: vel nõ potest esse in rerum natura, vt hyppocętaurus, id est, animal natũ ex equa & tauro: sed si res nõ sit in actu, est tamẽ in potẽtia, vt fructus, talis res bene potest in stipulationẽ deduci. Se-
2 cundò, † quando acquisitio rei est nobis impossibilis secundũ natu-
3 rã, vt sol & luna. Tertiò, quando † acquisitio rei est nobis impossibilis de facto, vt aureus mõs. ff. de stat. lib. l. cũ hæres. §. ij. Quartò, quã-
4 dò † res non potest à nobis acquiri, propter dispositionem hominũ, vt res sacræ & religiosæ, de quibus supra de rerum diuisio. §. nullius
5 ¶Notandum † secundò, quòd quando hîc dicitur, quòd homo mortuus nõ potest in stipulationẽ deduci, si stipulator credat eum viuere, hoc etiam verũ est, quãuis sciat eum mortuũ, nisi mora debitoris seu promittẽtis pręcederet mortẽ, vt ff. de cõsti. pecu. l. promissor. & tunc in æstimationẽ fiet executio. l. si seruum. §. effectus. vbi
6 glo. & Doct. ff. de verb. oblig. ¶Notandũ † tertiò, quòd licet res sacra non potest deduci in stipulationẽ, potest tamen vendi ignorãte emptore eam esse sacrã, vt infrà de emp. & vẽd. §. fin. nã si emptor sciat, non valet venditio, & imputatur emptori, quòd sciẽter emit rẽ sacrã: sed siue vẽditor sciat siue nõ, ipse semper tenetur, vt ff. de cõ-
7 trahen. emp. l. & liberi. Ratio † autẽ, quare stipulatio de re sacra nõ valet, & tamẽ emptio valet, est, quia in emptione nõ transfertur dominium, sicut in stipulatione, vt ff. de contrahen. emp. l. si ita. §. fi. & sic etiã res aliena vendi potest, vt ff. de contrahen. emp. l. rẽ alienã. obligari tamẽ nõ potest, vt C. quæ res pign. oblig. pos. l. qui liberos. quia in pignore cõstituitur ius ipsi creditori, ex quo habet hypothecariam actionem, sed in venditione sufficit traditio cum obligatione euictionis, vt ff. de pignoribus l. qui nondum. §. quod dicitur.

¶Notand

8 ¶Notandũ † quartò, quòd illa res dicitur esse in cõmercio nostro quam ex aliquo contractu acquirere possumus, & ideò Iudæus non potest sibi stipulari Christianum mancipium, siue à Iudæo, siue à Christiano, vt C. ne Iudæus Christia. mancipiũ. l. j. quia Iudæus nõ potest possidere Christianum mancipiũ, sed Christianus potest stipulari à Iudæo Christianum mancipiũ, vt ff. de verborum obliga. l. multũ interest. Ex quo etiam patet, quòd fuit inutilis stipulatio, quã fecit Iudas Iscarioth cũ Iudæis, quando dixit: Quid vultis mihi dare, & ego eum tradam vobis? & ipsi promiserunt xxx. argenteos.

9 ¶Notãdũ † quintò, quòd nemo potest stipulari rem suam, quia amplius sua fieri nõ potest, vt suprà de lega. §. sed & si rem suam. & intrà de actio. §. sic itaque. nisi ratione possessionis apud alium constitutæ, vt ff. de cõtrahen. emptio. l. si in emptione §. rei suæ. vel ratione cõditionis, ita scilicet, vt adueniente cõditione res non sit stipulatoris, vt ff. de verborum obligation. l. si rem meam. & l. existimo.

10 ¶Notandũ † sextò, quòd stipulatio purè facta, non potest esse in pendenti, vt ff. de stipula. seruorum. l. vsusfructus. secus in aliis actibus viuorum, vt ff. cõmunia prædiorum. l. finali. §. fina. Et ideò stipulatio facta de re sacra, quæ posteà fit prophana, vel de republica, quæ posteà fit priuata, vel de libero homine, qui posteà fit seruus, nõ cõualescit: cuius etiã potest esse alia ratio, quia fortuna in istis nõ est spectanda, vt l. inter stipulantem. §. sacram ff. de verborum obliga.

11 ¶Notandũ † septimò, quòd sicut stipulatio facta de re non stipulabili, non cõualescit, licet res posteà fiat stipulabilis, vt statim dictum est: sic ecõtrà, stipulatio facta de re stipulabili, vtputa de re nõ sacra vel priuata, posteà extinguitur, si res fiat nõ stipulabilis, nec tenetur promissor, si hoc fiat sine facto suo. Et sic ex isto habetur, quòd res vitiatur si veniat ad eum casum, à quo incipere non possit, quod verum est, nisi statim ab initio tẽdat ad illũ casum, vt notatur per Bartol. in l. pluribus. §. & si placet. ff. de verborum obligationibus.

12 ¶Notandũ † finaliter, quòd dicitur notanter, in hoc casu promissorem non teneri, si res fiat non stipulabilis sine facto suo, quia si fieret ex suo facto, teneretur ad interesse: præsumitur autẽ semper suo facto fieri si sit res sua: tenetur etiam, licet sit res aliena, si fiat nõ stipulabilis post moram suam, vt ff. de verborũ obligatio. l. si seruum Stichum. §. j. & ij.

§. *Si quis alium.*

1 *Factum alienum non potest promitti. fallit, quinque casibus, quos percurrit numero. 2. 3. 4. 5. 6.*

7 *Obligatur ille, qui promittit se facturum, quod alius dabit vel faciet aliquid.*

Promittens aliũ daturum vel facturum aliquid.non obligatur:sed si promittat se facturũ,vt alius det,vt faciat,tũc obligatur.Hoc di-
1 cit.¶Notãdũ†primò,quòd ex isto textu habetur,quòd alienum factum non potest promitti.& cõcordat l.stipulatio ista.in prin.ff. de verbo.obliga.si tamen promittatur sub aliquapœna,tũc promissor tenetur ad pœnam,si nõ fiat,quod promissum est, vt infrà eodẽ.§. versa vice.si etiam promissor obliget se ad interesse, si nõ fiat promissum,tenetur,quanuis promissum sit factum alienũ.In quinq; tamen casibus fallit,quod hîc dicitur secundũ gl. hîc super verb.non
2 obligabitur.Primus,†in stipulatione de iudicio sisti.vt ff.de verbo-
3 rũ obliga.l.quotiẽs quis.Secũdus,†in stipulatione habere licere, vt ff.de verbo.obliga.l.stipulatio ista. & est stipulatio habere licere, quam interponũt notarij,quãdo scribũt hoc modo:Promiserũt defendere talem in ista re ab omni homine,ita vt licebit ei stare vti & frui sine molestia cuiuscunq;,quo casu venit factũ etiã extraneorũ molestãtiũ,& hoc si sit talis cõtractus,de cuius natura venit euictio, vt l.inter stipulantẽ.ff.de verb.obli.in aliis autẽ cõtractibus solùm venit factũ ipsius promittẽtis,& eorum quos ipse prohibere potest
4 vt l.stipulatio ista.§.sed quatenus.ff.de verbo.obliga Terti⁹†casus, in stipulatione de rato,vt ff rem ratã haberi.l.in stipulatione.Quar
5 tus,†in stipulationibus ædilitiis, vt quãdo promittitur seruũ esse sanum,vel nõ esse furem,vt ff.de euictio.l.si ita quis.Quintus,in stipu
6 latione†rem pupilli saluã fore:in qua cùm sit prętoria,requiritur fideiussor,vt ff.de prætor.stipulat.l.prętoriç. & stipulatus pupillus à fideiussore,sub his verbis aut similibus:Promittis mihi res meas saluas fore seruãdas à tutore?& alius respõdet,promitto,vt ff.rẽ pupilli saluã fore.l.j.& l.cùm pupillus.Dicit tamẽ hîc Ioan. Fabri, quòd in istis casibus non promittitur factũ alienũ,sed factum suum, & ideò salua reuerẽtia glos.in istis casibus nõ est fallẽtia, vt patet diligẽter
7 inspicienti.¶Notandũ†secundò,quòd quando quis promittit se factũrũ,quòd alius dabit aut faciet aliquid,tũc obligatur,vt hîc dicitur in ij.respon.Et ratio est,quia tũc promittit factũ proprium , vt ff.de verbo.oblig.l.inter stipulãtẽ. §. j. & quando aliquis promittit simpliciter factum alienũ,tunc in dubio pręsumitur,quòd ipse promisit se facturũ vel procuraturũ fieri,aut dari,quod promissum est, vt in l.qui autẽ.§.sed & si quis certã ff.de cõstit.pecu.& notatur per Ange.in dicto §.j.in l.inter stipulantẽ.¶Opponitur sic, & videtur, quòd factum alienum potest promitti,quia aliquis potest promittere aliquid fieri vel dari per hæredẽ suum,& hoc quotidie fit, per l. fina.C.de cõtrahen.emp.Solutio. Quod promittitur fieri per hæredem,nõ est factum alienũ,quia hæres & promittens fingũtur vna persona,

persona,vt in Authen.de iureiur.à moriente præstan.§.j.colla.v.

§. *Si quis alij.*

1 *Stipulari alteri nemo potest,cuius iuri non est subiectus. Fallit xvj. casi'us, quos ordine enumerat per discursum.nume 2.*
3 *Stipulatio an valeat sex dantur regula.per nu.4.5.6 7.8.9.*
10 *Extraneus potest adiici solutioni:ita,vt promissor ei soluendo liberetur.*
11 *Stipulatio facta sibi ex extraneo,pro parte valet,& pro parte non valet.*
12 *Stipulans ei,qui suo iuri subiectus est, tunc id, quod stipulatur, acquiritur sibi.*

Nemo potest stipulari alteri,cuius iuri nō est subiectus,sed si quis stipuletur sibi aut alteri,tūc licet sibi acquiratur obligatio:alteri tamē etiā eo inuito potest fieri solutio,sed tūc cōpetit stipulatori cōtra alterum mandati actio,ad petendū quod solutum est ab eo.Si autem quis stipuletur sibi & alteri,cuius iuris nō est subiectus, scilicet extraneo tūc valet stipulatio,vt acquiratur stipulatori pars dimidia promissi:si verò quis stipuletur ei,qui suo iuri subiectus est, in his rebus,quæ sibi acquiri possunt,tūc illud quod promissum est,acqui-
1 ritur sibi.Hoc dicit vsque ad §.prætereà.¶Notandū†primò, quòd nemo potest alteri stipulari,vt hîc dicitur,& concord.l.stipul.ista.§.alteri.ff.de verb.oblig.Cuius ratio est, quia stipulationes inuentæ sunt,vt vnusquisque consequatur suū interesse,& quādo aliquis stipulatur alteri,tunc sibi nullum cōpetit interesse, istud tamen verū est solùm,quādo stipulator nō est subiectus illi alteri: nam subiect⁹ potest stipulari alteri.siue subiectus sit ratione pat.potesta.vt fili⁹ potest patri stipulari,siue ratione obedictię,vt monachus potest stipulari monasterio, siue ratione dominij,vt seruus pōt stipulari domino,siue sit seruus pleno iure,siue vsufructuarius,siue vsuarius, aut
2 seruus alien⁹ bo.fid.possessus.¶Notādū†secūdò,ꝙ istud regulare dictū fallit in xvj.casib⁹.Primò,in tutore,qui pōt stipulari pupillo. Secundò, in domino,qui potest stipulari procurati suo,sicut econtrà. Tertiò,in debitore,qui potest stipulari creditori suo,vt infrà eo. §. sed si quis.Quartò in stipulationibus prætoriis,vt ff.de prætor. stipul.l.in omnib.vt in stipulatione de damno infecto,vt ff de dam.infect.l.dam.§.fina.& in stipulatione iudicatum solui,.vt ff.de procu. l.in causæ.§.fina Quintò,in procuratore præsentis,vt ff.de verborum obligat.l.si procuratori.Sextò,in actore municipij,ex cuius stipulatione acquiritur municipibus,vt ff.quod cuiusque vniuersitatis nomine.l.j.§.quibus autem.Septimò,in curatore furiosi,vt ff.dē cōstitu.pecu.l.eum qui.§.si actori,Octauò,in institore,ex cuius stipulatione acquiritur instituēti,vt ff.de instito.actio.l. j. Nonò,in iudice

vel notario, vel alia persona publica, vt est sacerdos, qu'a ex istorũ stipulatiōe acquiritur alteri, vt ff. rē pupilli saluā fore, l. ij. iij. & iiij. facit gl. in Auth. libellum. vbi Bar. C. de li. contest. Decimò, in creditore, ex cuius stipulatione acquiritur debitori, vt ff. de pig. actio. l. si cùm venerit. Vndecimò, in auo, qui post stipulari dotē reddi nepti suę: quę non est in sua potestate, vt ff solu. matri. l. Caius Seius. Duodecimò, in procuratore vendentis, vt ff. de act. empti. l. Iulianus. §. si procurator. Tertiodecimò, in deponente, paciscente rē alteri restitui, vt ff. depositi. l. publia. Quartodecimò, in cōmodante faciēte simile pactum, vt C. ad exiben. l. si res. Quintodecimò, in donāte, faciēte simile pactū in euētum alicuius cōditionis, vt C. de do. quę sub modo. l. quotiés. Sexto decimò, quādo pater stipulatur filio suo, post mortem ipsius patris. Nam tunc acquiritur filio, quāuis nō sit hæres patris, vt ff. de ver. obli. l. quodcūq;. §. si quis ita, sed si pater stipuletur filio purè, tūc acquiritur ipsi patri, vt ff. de ver. obli. l. dominus. & postea dicetur in vltimo notabili. Et isti casus excipiuntur ab ista regula, nec trahendi sunt ad alios casus, vt ff. de legi. & senatusc. l. quod verò. & non valet opinio Mar. qui dixit istos casus facere regulam: & quod hîc dicitur, voluit intelligi directè, quasi diceretur, quòd alteri non potest stipulari directè, sed bene vtiliter. Nā nō multum refert, an directè, seu vtiliter acquiratur, ff. de neg. gestis. l. actio. ¶No

3 tandum † tertiò, quòd de validitate stipulationis possunt dari sex regulæ, secundū Bar. in l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de ver. obli. Prima

4 † est, quando verba prolata in stipulatione omnino conferuntur in alterum, tunc nō valet stipulatio. vt hîc, & l. quæcunque. ff. de act.

5 & oblig. nisi in tutore, curatore, actore, filio, & seruo. Secunda † regulæ quando verba stipulationis conferuntur in personam stipulantis, & verba executoria conferuntur in alterum, vt sic dicendo, Promittis mihi, quòd dabis Titio decem? & valet stipulatio, si interest stipulatoris, vt in dicto exēplo, si scilicet ego sim procurator Titij, vt C. ad exhiben. l. penul. vel Titi⁹ est meus creditor: secus, si stipulatoris nō interest, vt ff. de constit. pecu. l. eum, qui. §. si actori. Tertia

6 † regula est, quādo verba stipulationis proferuntur impersonaliter, & verba executoria conferuntur in alterum, vt sic dicendo, Promittis ꝙ dabis Titio decem, tunc non valet stipulatio, vt ff. de ver. obli.

7 l. si ita stipulatus sum §. Chrysogonus. Quarta † regula est, quādo vtraq; verba, scilicet stipulationis & executoria ꝓferūtur impersonaliter, vt sic dicendo: Promittis quod dabis decē? tunc valet stipulatio: quia prçsumitur in dubio, ꝙ verba cōferuntur in personam stipulā

8 tis, vt d. §. Chrysogonus. Quinta † regula est, quando verba omnino conferuntur in personam stipulantis, & clarum est tunc, quòd valet stipu

let stipulatio, vt sic dicendo, Promittis mihi, quod dabis mihi decē. Sex
9 ta regula est, † quando verba omnino cōferuntur in personā stipulantis nomine alterius, vt sic dicendo, Promittis mihi, quod dabis mihi decē nomine Titij, tunc valet stipulatio, vt d.l. stipulatio ista.§. si stipu-
10 ler. ff. de verb. oblig. ¶Notandum † quartò, quòd licet extraneus non pōt adijci stipulationi, vt ei per stipulationē illam aliquid acquiratur, vt hîc, potest tamē adijci solutioni ita vt promissor soluendo ei liberetur, vt hîc dicitur. Quod verū est, nisi stipulans ante solutionem cōtestatus esset litem, vt ff. de solutio. l. si quis. & est lex lvij. in ordine. nam tunc promissor soluendo sibi nō liberaretur. Ex quo patet, quod si mercator habeat familiarē suum in Francfordia, cui dedi potestatē recipiendi debita sua, si ille familiaris postea efficiatur trufator, & prodigus, scientib. debitoribus, nō liberantur illi debitores soluendo sibi, & licet possit solui adiecto, nō tamē eius hæredi. vt ff. de verbo. obli. l. cùm quis. nec adiectus pōt agere ad solutionē, vt ff. de consti. pecunia. l. sed & si filio. §. fi. & quādo solutio facta est adiecto, liberatur promissor, sed stipulans pōt petere id quod solutū est, ab ipso adiecto actione mandati, si adiectus fuit præsens in stipulatione, vt ff. de verb. oblig. l. Iulianus. §. fi. aliàs agit actione negotiorum gestorū, vt ff. de solutio. l. verò procuratori. §. interdū. ¶No-
11 tandum † quintò, quod quando aliquis stipulatur sibi & extraneo, tunc acquiritur sibi quod promissum est pro media parte, vt hîc dicitur. Ex quo patet, quòd stipulatio pro parte valet, & pro parte nō valet, vt ff. de eo, quod certo loco. l. iij. §. si quis. & ita vtile nō vitiatur per inutile, vt ff. de verbor. obligatio. l. j. §. sed & si mihi. ¶Notā-
12 dum † finaliter, quòd quando quis stipulatur ei, qui suo iuri subiectus est, tunc id, quod stipulatur, acquiritur sibi, vt si pater stipuletur filio existenti in sua potestate, quia pater & filius censentur vna persona: quia vox patris, est vox filij, & econtrà, vt hîc, & C. de impube. & alijs substitu. l. finali. in fine. sic etiam vox domini, est vox serui, & econtrà, infrà eodem. §. post mortem. Et quando dicitur, quòd pater stipulando filio acquirit sibi, intelligitur in rebus, quæ patri acquiri possunt, vt in profectitijs, quo ad totum, & in aduentitijs quo ad vsumfructū. suprà, per quas personas nobis acquiratur. § j. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd promissor soluendo adiecto nō liberatur, per l. tertiam. §. item Iulianus. ff. de eo, quod certo loco. Solutio. Quòd in illa lege ille non liberabatur, hoc fuit ideò, quia soluit alibi quàm soluere debebat, & ideò venit interesse ipsi stipulatori, vel domino, vt infrà de actio. §. loco. in quo adiectus nō potest præiudicare principali, recipiendo sortem tantùm, vt ff. de regulis iuris. lege, non debet. quamuis ipse stipulans seu domi-

nus posſit in illo ſibijpſi præiudicare, vt ff. de eo quod certo loco. l. 13 certum. ¶Opponitur † ſecundò, & videtur, quòd quando quis ſtipulatur ſibi & extraneo, quòd tunc ſibi acquiritur totum, & non tantùm pars dimidia, per leg. fundus. ff. de contrahen. emptio. Solutio. Ibi eſt ſpeciale, quia intereſt venditoris, vt totus fundus ſit vēditus. ¶Opponitur tertiò, & videtur, quòd vtile vitiatur per inutile, per perui. aliâs Pedius. ff. de arbit. Solutio. Illa lex loquitur in inſeparabilibus, & quod hic dictum eſt, intelligitur in ſeparabilibus.

§. *Prætereà.*

1 *Stipulator ſi interroget ſub conditione, vel in diem, & promiſſor reſpondeat purè, non valet ſtipulatio.*

2 *Stipulationem vitiat reſponſio non congruens interrogationi.* Limit. numero 3. & 4.

Diuerſitas reſponſionis & interrogationis, vitiat ſtipulationē, & reſponſio generalis refertur ad omnia ea, quę in interrogatione di
1 cta ſunt. Hoc dicit, vſq; ad §. itē inutilis eſt. ¶Notandū † primò, ꝙ textus refertur ad particulā ſtatim præcedentē, vt ſit ſenſus, ſicut ſi ſtipulator interroget purè, & ꝓmiſſor reſpōdeat ſub cōditione, ſtipulatio nō valet: ſic ecōtrà, ſi ſtipulator interroget ſub conditione, vel in diē, & promiſſor reſpondeat purè dicendo, Præſenti die ſpondeo, nō valet ſtipulatio, ſed ſi promiſſor dicat ſimpliciter, promitto, valet ſtipulatio: quia hoc verbū, promitto, ſimpliciter poſitū, refertur ad diem ſeu conditionē poſitā in interrogatione. ¶Notandum
2 † ſecundò, quòd reſponſio nō cōgruens interrogationi, vitiat ſtipulationē, vt hic, & concord. l. j. §. cùm adijcitur. & ibi gl. & docto. ff.
3 de verb. obli. ¶Notandum † tertiò, quòd ſi ſtipulatori incōtinenti placeat reſponſio, tunc diuerſitas reſpōſionis & interrogationis nō vitiat ſtipulationē, ſiue ſit diuerſitas in quantitate, quia illa reſpicit totā obligationē, ſiue in ſpecie, vt ff. de ver. obl. l. j §. cùm adijcitur. Si verò nō placeat, tunc aut eſt diuerſitas in quātitate, ſiue in qualitate, ſiue in ſpecie, vt ff. de verb. obli. l. j. §. cùm adijcitur. ſi eſt diuerſitas in quantitate, tunc valet ſtipulatio in eo, in quo cōſonant interrogatio & reſpōſio, ſiue promiſſor addat, ſiue diminuat de eo, quod in interrogatione dictū eſt, in alio verò non valet, vt d. l. j. §. ſi ſtipulanti. verbi gratia: Si ſtipulator dicat, promittis mihi dare decē? & promiſſor reſpondeat, promitto quinq; tūc valet ſtipulatio, quo ad quinq; quia in illo cōſonāt interrogatio & reſpōſio, ſed quo ad alia quinq; nō valet. Si in qualitate, nullo modo valet ſtipulatio, vt d. l. j. & d. §. cùm adijcitur, vt ſi ſtipulator interroget purè, & promiſſor reſpondeat ſub conditionē vel in diem, ſeu econtrà. & idem eſt ſi fiat interro

interrogatio in aliquē diem; vel conditionē aliquam, & promissor respondeat in aliū diem, vel sub alia conditione: sed si sit diuersitas in specie tūc aut vna species promittitur pro alia, & nō valet stipulatio, vt infra eo.§.si de alia.verbi gratia: Stipulator dicit, promittis
4 dare equū: promissor dicat: ꝓmitto dare bouē. Aut adijcitur † alia species, vt sic dicēdo, Promittis dare equum? promissor dicat, dabo equū, & bouē, valet stipulatio quo ad equū, sed non quo ad bouē, vt d.l.j.§ sed si. Si autē interrogatio fiat de pluribus rebus, tūc aut ponuntur copulatiuē, & valet stipulatio in eo, in quo responsum est. Aut disiunctiuē, & si simpliciter respōdeatur, vel ad vtrunq;, valet stipulatio, sed si respōdeatur ad vnum tantum, non valet stipulatio, quia alternatiua interrogatio, est quodāmodo cōditionalis, vt promittis illum aut illum, hoc est; si illū non dederis, dabis istum: & sic est difformitas in qualitate, quæ vitiat stipulationē, quamuis in summis alternatiua valeat, licet respōdeatur ad vnam tantum, vt d.l.j. §.si quis. Et est ratio diuersitatis secundū Ioan.Fabri; quia in specie bus talis respōsio facit diuersitatē in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur, sed in alternatiua summarū, minor est in oblig.l.si ita stipulatus fuero decē aut q̄inq; ff.de verbo. oblig ideò de ea interrogatū & responsum esse videtur. ¶Notandū
5 † quartò, quòd generalis responsio refertur ad ea, quæ dicta sunt in interrogatione. Quod facit pro depositione testiū, vt si testis deposuit aliquid, quia vidit, hoc refertur etiā ad alia dicta sua, vt infrà
6 eodem.§.si scriptum.not.ab.ij. ¶Notādum † finaliter, quòd ea, quæ dicuntur in præfationibus, intelliguntur repetita in sequentibus, vt l.Titia.§.idem.ff.de verbo.obliga.

§. *Item, inutilis.*

1 *Obligatio ciuilis non potest esse inter dominum & seruum, vel inter patrem & filium, sed bene naturalis.*

2 *Filius potest conueniri etiam in solidum, ex contractibus, quos fecit durante etiam patria potestate. Fallit duobus casibus nu.3.*

Nemo pōt stipulari ab eo, qui iuri suo subiectus est, nec econtrà, & seruus nōn pōt obligari domino suo neq; alteri. sed licet filiusfamilias nō possit obligari patri: potest tamē obligari alteri Hoc di-
1 cit, & patet intellectus tex. ¶Notandū † primò, quòd inter dominū & seruū, vel inter patrem & filium nōn potest esse obligatio ciuilis, sed benè naturalis, vt ff.de cōdict.indebi.l.naturaliter. & l.frater à fratre.§.j. Cui naturali obligationi pōt accedere fideiussor, infrà de fideiussor.§.j. quod verū est in inter patrē & filium, nisi esset in castrensi, vel quasi castrensi peculio, quia quo ad illud, potest etiā esse

ciuilis obligatio inter patrem & filium, vt ff.de colla.bonorũ. l.j.§. nec castrense.& l.ij.ff.ad Macedo.Et ita potest inter patrẽ & filium
2 effectualiter esse iudiciũ,vt ff.de iudicijs.l.lis nulla. ¶Notandũ † secundò, quòd filius potest cõueniri etiam in solidũ,ex contractibus quos fecit durante patria potestate, vt ff.de pecu.l.si quis cum filio. De alijs autẽ contractibus factis post expirationẽ patriæ potestatis, cõuenitur inquantũ facere potest,vt ff.quòd cum eo.l.ij.in prin. In
3 † duobus tamen casibus filiusfamiliâs non obligatur ex contractu suo. Vnus est,si mutuũ acceperit,nam habet exceptionẽ senatuscõsulti Macedoniani, vt C.ne filius pro patre.l.j. Alius casus est, si faciat notum Deo,vel Reipublicæ, vt ff.de pollici.l.si quis rem.§.voto.vnde si alius faciat votũ Deo,conuenitur à prælato suo,vt soluat votum,vt C.de episc.& cleri.l.nulli.sed filiusfamiliâs sic non conuenitur,& dicit gl.in d.§.voto.rationẽ,quare filius nõ obligatur Deo, sicut homini priuato, quia mitius agitur cum Deo, quàm cum homine, l.Celsus.ff.de arbi.& intelligitur istud de voto reali, vt scilicet filiusfamiliâs nõ obligetur, quãdo promittit Deo aliquam rem. Sed certè,non est verum, quod hîc dicitur de voto personali. Nam filius potest vouere & se obligare Deo,etiam contra voluntatẽ patris,si sit doli capax. Et ratio est,quia potest peccare & obligare se diabolo,vt in c.j.extrà de delic.puero ergo potius etiam Deo.

§. *Mutum neq; stipulari.*

1 *Mutus & surdus neq; stipulari,neq; promittere possunt. Et quid de furioso. ibid.& nume.3.*

2 *Mente captus,non potest vllum negotium gerere.*

1 Summatur sic: Mutus † & surdus, neq; stipulari neq; promittere possunt,& quia furiosus intellectum non habet,ideò nullum negotium gerere potest.Hoc dicit,& patet intellectus textus.

2 ¶Notandum † primò, quòd textus loquitur hîc de surdo,qui nullo modo audit, vt quemadmodum seipsum exponit hîc: & patet hîc etiam,quòd mutus non potest aliquẽ actum exercere, ad quem requiruntur verba,& ideò non potest esse iudex,quia debet sententiã proferre,neque testis,quia debet testimonium dicere, neque notarius,quia ille stipulatur à partibus, nec potest sacramenta conficere. Sed surdus & mutus bene possunt exercere actum,ad quem requiritur consensus, vt contrahere matrimoniũ,vt in capitulo cùm apud extrà de sponsalibus.

3 ¶Notandum † secundò,quòd idem est de mente capto sicut de furioso,suprà de curato.§.primo.& etiam de prodigo, qui furioso assimilatur, vt ff.de curatoribus furioso, l.primà. & ideò prodigus, cui

cui bonis interdictum est, se obligare non potest, vt l. is cui. ff. eod. Potest tamen sibi aliquid stipulari, secundum Ioan. Fabri hîc, & licet prodigo non sit interdictum bonis, si aliquis obligat eum, sciens quòd malè & inutiliter expendet illud, quod recipit, non tenet obligatio, vt l. si quis cùm sciret. ff. pro empto.

§. *Pupillus.*

1 *Pupillus sine authoritate tutoris obligari non potest. sed tamen potest aliquem sibi obligare sine authoritate. Et quid de infante. nu. 2. Quid de porximo infantiæ. numero. 3.*

4 *Infans quid distet à furioso,*

5 *Impubes non potest obligari cum authoritate patris. Quid de pubere. nu. 6. Et quare id non possit pubes nu. 7.*

Summatur sic: Pupillus maior infante, cum tutoris authoritate obligari potest, sed nō cum patris authoritate, & potest alium sibi obligare, sine alicuius authoritate, sed infans aliū sibi obligare non potest. Hoc dicit, & patet intellectus textus. ¶Notandum primò,
1 † ꝙ pupillus sine authoritate tutoris obligari non potest, sed bene potest alium sibi obligare sine tutoris authoritate. Et ratio est, quia potest conditionē suam meliorem facere, sed non deteriorem, vt suprà de authoritate tutorū. §. j. & l. cōtra iuris ciuilis. ff. de pact. In
2 fans † autem non potest alium sibi obligare, quia nullum habet intellectum, vt l. in negotiis. ff. de regulis iuris. & dicitur infans vsque ad septimum annum inclusiuè, vt C. de iure deliberan. l. si infanti
3 proximus autem † infantiæ potest alium sibi obligare, sicut proximꝰ pubertati, & dicitur proximus infantiæ, à septimo anno exclusiuè, vsque ad decimū annū, cum medio inclusiuè, si sit masculus: & vsq; ad nonum cū medio, si sit fœmina, vt notatur in l. pupillum. ff. de regu. iuris. & ita proximitas refertur ad id qđ est infrà. Sed proximus pubertati, dicitur à decimo annno & dimidio exclusiuà, vsq; ad decimū quartū inclusiuè, si sit mascul⁹: & duodecimū, si sit fœmina, &
4 ita ꝓxim⁹ refertur ad id, qđ est suprà. ¶Notādū † secūdò, ꝙ dicitur hîc in tex. notāter, ꝙ infans nō multū distat à furioso: quia in veritate distat, nam infās transmittit hæreditatē, etiam quam non agnouit, vt l. si infantis §. j. C. de iure deliberan. Secus in furioso: qui non transmittit sic hæreditatem, vt C. de curatorib. furio. l. final. §. finautem, vel potest dici, quòd ideò distat, quia infans potest sibi stipulari per seruum, furiosus nullo modo, vt ff. rem pupilli saluam fore l. ser
5 uum. ¶ Notandum † finaliter, quod impubes non potest obligari cum authoritate patris, vt hîc dicitur. Quod verum est in illis bonis in quib. pater non habet administrationē. Secus in his, in quibꝰ admi

administrationem habet, vt l.fin.§.necessitate.C.de bonis,quę libe.
6 Et†dicitur notáter impubes,quia pubes bene potest obligare prętér quàm in duobus casibus,vt in mutuo & in voto, vt dictum est suprà eodem.§ item inutilis.Ratio autem quare impubes non potest obli-
7 gari cum authoritate paris†sicut cum authoritate tutoris,est , quia habet tutorem sibi obligatum,si malè interponat authoritatem suã sed patrem non habet obligatum,vt C.de bonis, quę libe. l. cùm oportet.§.sub hac tamen.versic.non autem hypotheca.Consuluit tamen Bart.propter euitandas opiniones, patris consensum semper adhiberi,quando haberi potest.

§. *Si impossibilis.*

1 *Conditio impoßibilis,affirmatiuè concepta,vitiat stipulationem. Et quæ dicatur conditio impoßibilis num.2.*

3 *Conditio impoßibilis:negatiuè concepta,non vitiat stipulationem.*

Summatur sic:Impossibilis cõditio stipulationi affirmatiuè apposita vitiat stip ulationem:sed si negatiuè apponatur , stipulatio purè
1 facta intelligitur.Hoc dicit.¶Notãdũ†primò, quòd cõditio impossibilis affirmatiuè cõcepta,vitiat stipulationẽ.Concor.l.impossibilis.ff.de ver.obli.Secus in vltimis voluntatibus, vt suprà,de hæredi.
2 instituen.§.impossibilis Et†dicitur cõditio impossibilis, nõ solùm quæ secundũ naturã esse nõ potest,sed etiam quę dependet ex sola voluntate principis,vt Papæ vel Imperatoris,vt no.per Bart.in l. apud Iulianũ.§.fi.ff.de lega.j.& idem est de cõditione turpi, vel etiã quę secundum ius esse non potest,vt in glo.singulari in l.cùm donatio.C.de transactio.sed difficultas non impedit stipulationẽ,si enim pauper promittat dare mille marcas argenti,qua nuis ipse hoc facere non possit, valet tamen stipulatio,vt in glo.& in text. in l.ij.§. ex his ff.de ver.obli.sic etiam perplexitas non vitiat stipulationẽ, secũdum glo.hîc quę allegat l.si Titius.ff.de condi.instit. ¶ Notandum
3 †secundò,quod si impossibilis conditio negatiuè concipiatur , non vitiat stipulationem:quia est necessaria , & ideò talis stipulatio est pura,cõcor.l.in illa stipulatione,§.fin.ff.de ver.obligat. & ideò statim peti potest promissum,datur tamen tempus ad soluendum , vt infra eodem.§.fi.& ff.eo.l.eum,qui calendis.

§. *Item, verborum.*

1 *Stipulatio non potest fieri inter absentes.*

2 *Scriptura est duplex.Et vtri potius stetur.*

3 *Instrumentum qualiter reprobetur per testes.*

4 *Sponsalia fieri possunt inter absentes,solo consensu intercedente.*

5 *Presumptio triplex oritur ex scriptura.*

Instru

6 *Instrumentum petitur edi tripliciter. Et qualiter.*

Stipulatio facta inter absentes, nõ valet: & statur scripturę, donec
1 probetur contrariũ. Hoc.d. ¶Notandũ †primò, quòd inter absentes non potest fieri stipulatio, & ideò non potest fieri per nuntium vel epistolam, non tamen requiritur quòd cõtrahentes se mutuò videant, nec oportet quòd sint omnino propinq. i, quia quanuis vnus cõtrahentium sit in turri, & alius sit inferius, si se inuicẽ audire & intelligere possunt, valet stipulatio, vt arg. ff. ad Silleia. l. j. §. eod. ¶No
2 tandum† sextò, quòd duplex est scriptura. Nã quædam est priuata, & huic nõ statur pro scribente, sed bene statur ei cõtra scribentem si sit cum causa, vt in Authen. de iureiurã. à mori. pręstã. §. j. colla. v. & C. de nõ num. pecu. l. generaliter. Alia est scriptura publica, facta scilicet per publicã personã, vel cum sigillo Authẽtico, & huic statur, nisi cõtrarium probetur per similẽ scripturã, vel per testes idoneos. Si igitur contingat duo instrumenta cõtraria esse super eodẽ negotio, videndũ est, an vnũ instrumentũ sit de priori data, & huic stãdũ est, vt in c. si à sede Apostolica. de pręb. lib. vj. & si sit ęqualitas in data, & vnũ est fauorabili⁹ altero, statur fauorabiliori, vt si cõtineat de dote, vt ff. sol. matri. l. j. & si sint omnino ęqualia, tũc neutri
3 creditur, vt in l. optimã C. de cõtra. & cum stipul. ¶Notãdũ† finaliter, quòd si instrumentũ debeat reprobari per testes, tũc distinguitur secundũ Bart. in l. ij. §. si dubitetur. ff. quemadmodũ testamen. aperiã. quia aut testes cõtradicentes instrumẽto, scripti sunt in eodem instrumento, & tunc vnus solus testis facit, vacillate fidẽ instrumẽti, vt tali instrumento nõ stetur, nisi esset testis supernumerarius sed si testes contradicẽtes non sunt scripti in illo instrumento, tunc requiruntur plures, quã duo: quia ipsum instrumẽtũ supplet vicem duorum testium. vt l. in exercendis. C. de fide instrumẽto. & ibi notatur idẽ per Salicetum. vult etiã hoc Inno. in c. cùm Ioan. eremita. extrà de fide instrumentorum. vbi notatur etiam per gloss. in verb. quodlibet. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd stipulatio inter absentes bene valet, per l. ea, quæ. ff. de dona. inter virũ & vxo. Solutio. Ibi stipulatio facta fuit primò inter præsentes, & verba posteà repetebãtur inter absentes. Sed replicatur, de l. Labeo. ff. de pactis. Solutio. Illa lex loquitur in pactis, in quibus nõ requiritur illa solẽnitas quę necessaria est in stipulatione &c. Sed iterũ replicatur de l. iiij
4 ff. de spõsalib. Solutio. Spõsalia† possunt fieri per stipulationem, & tunc non fiũt nisi inter præsentes, possunt etiã fieri per solũ consensum, & tunc bene fieri possunt inter absentes. & hoc modo loquitur lex cõtraria, & hæc vltima cõmuniter tenentur. l. j. ff. eo facit vlti. de procu. lib. vj. ¶Opponitur sęcũdò, & videtur, quòd cõtra scripturam non

ram nō poteſt fieri probatio,prout hîc dicitur,quia tūc ſequeretur quòd reus probauit,quod eſt cōtra ordinem iuris, vt C. de ededo.l. qui accuſare.Solutio.Verum eſt,quòd in iſto caſu reus probat propter præſumptionē,quæ eſt contra eum,ratione ſcripturæ, vt ff.de
5 pactis.l iure gentiū.§.quod fere. Nam ex † ſcriptura oritur triplex præſumptio.Vna eſt,quòd partes ſciunt totum quod ſcriptū eſt.Secunda,quòd ſit ſoléniter facta.Tertia,quòd verba ibi poſita ſint per partes approbata,vt l.cū precibus.C.de probat.Patet etiā hîc,quod negatiua probari poteſt per coarctationē tēporis & loci.¶Opponitur finaliter,& videtur,quòd cōtra ſcripturā non poteſt probari aliquid de die,quia quando inſtrumentū petitur edi,tunc datur ſine die
6 & conſule,vt ff.de eden.l.j.§.editiones.Solutio.Inſtrumētum † petitur edi tripliciter.Vno modo,actor petit inſtrumētū rei,vt ex eo fundet intentionē ſuam:vel reus petit inſtrumētū actoris,vt ex eo fundet exceptionē ſuam,& tunc inſtrumentū nullo modo eſt tradendū, vt C.de edend.l.fi.Secundo modo petitur edi,quia aduerſarius vtitur inſtrumento,& tunc petitur ideò edi,vt videatur , an poſsit tali inſtrumēto aliquid opponi,& tūc editur ſine die & cōſule,ne detur materia falſ:m fabricādi,vt in l.alleg.in oppoſi.& in glo d.§.no.fa. l.j.§.j.ff.quemad.teſ.ape.Tertiò petitur edi,quia accuſatur de falſo tunc edendū eſt inſtrumentū cū die & conſule,vt in l.optimam. C. de contrahen.& cōmit.ſtipul.& l.fi.C.de fide inſtru.ſiue agatur criminaliter ſiue ciuiliter,& contra quancūque partē inſtrumēti falſitas opponatur,ſi alio bono modo probari nō poſsit,aliâs illa pars tātùm editur,contra quam opponitur:debet tamen ante exhibitionē accuſator ſe inſcribere ad pœnam talionis.

§.*Poſt mortem.*

1 *Stipulatio concepta olim poſt mortem ſtipulatoris, vel promiſſoris, vel pridie quàm moriatur,alter eorum non valebat.Et nume.2.Hodie tamen valet ibid.& nu.3.*

4 *Acquirere ſibi nullus poteſt mortem:hæredibus tamen ſuis poteſt.*

1 Olim ſtipulatio † cōcepta poſt mortem ſtipulatoris vel promiſſoris,vel pridie,quàm moriatur,alter eorū non valebat,hodie tamen
2 valet Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Notandum † primò,quòd iſtud quod hîc dicitur,intelligitur de iure vetuſtiſsimo,quia de iure Dig:ſtorū,ſtipulatio fieri poteſt poſt mortem ſtipulatoris vel promiſſoris,vel etiam pridie,quàm moriatur alter eorū:vt in l.centeſimi.ſuprà §.j.ff.de verbo.oblig.& ſicut ſtipulatio facta per ipſum ſtipulatorē non valebat , ſic etiam ſi ſiebat per aliquem exiſtentē in ſua poteſtate,vt per filiū aut per ſeruum,vt hîc,& in §.ei qui. ſuprà eodem.

eodem. ponitur tamen correctio istius iuris etiam C.de cõtrahen
3 & cõmit.stipulat.l.scrupulosam.Ratio est, † quia stipulatio ex con sensu contrahentiũ valet,& sic quandocunq; constat de mente con trahentium, secundum eam debet fieri interpretatio, etiam in his quæ sunt stricti iuris. Quod facit, vt statutum recipiat interpretationem extensiuam,etiam actiuam,si sic constet de mente statuentium,al:às secus.¶Notandũ † secundò,quòd ideò ista stipulatio ho
4 die valet,quia licet nullus post mortẽ suam potest aliquid acquirere sibi,tamen potest acquirere hęredibus suis:sic etiam licet ipse non possit dare post mortem suam,hæredes tamen sui possunt, vt l.vnica.C.vt actio.ab hæred.& contra hæredem incipiant.

§. *Item, si quis ita.*

1 *Stipulatio valet,etiã si in ea dies stipulationis,p̃cedat diẽ obligationis.et nu.2.*

3 *Stipulatio præpostera fit in dotibus. Et qualiter.*

4 *In stipulatione, cuius executio differtur post mortem, non oritur actio, nisi post mortem.*

5 *Scripturæ ordo,an & quando debeat attendi.*

1 Summat sic:Licet † in stipulatione dies executionis præcedat diẽ obligationis,valet tamẽ stipulatio:similiter valet,licet executio retardet post mortẽ stipulatoris,vel ꝓmissoris,vel alicuius tertij.h.d.
2 & patet intellectus text. ¶Notandũ † primò,ꝙ cum dicitur in tex. pro exẽplo prępostere stipulationis.Si nauis ex Asia venerit,ibi.debet fieri pũctus:hodie dare spõdes:& nõ debet fieri punctus post illã dictionẽ,hodie,aliòquin esset cõditionalis, & si nauis hodie nõ veniret,extinguerẽtur obligatio,vt suprà de verb.obli.§.sub cõditione.
3 ¶Notandũ † secundò,ꝙ in dotibus fit stipulatio p̃postera, hoc modo:Dicit enim mulier marito,volens de dote sua testari, si sine liberis decedas,dotẽ reddere spondes? & ꝓponit prius facere testamentũ antè,quàm dos reddatur,de quo in l.similiter C.de iure do.¶No
4 tandum † tertiò,ꝙ in ista stipulatione, cuius executio differtur post mortẽ,nõ oritur tertio,nisi post mortẽ,qua scilicet peti potest promissum,vt C.de testam.l.præposteri.Et patet ex isto textu,quòd ordo scripturæ nõ est attendendus, vt ff.de pecu.leg.l.quidã. & suprà de leg.§.ante hæredis. & l.nõ enim.ff.de solutio. ¶Opponitur sic,
5 † & videtur, quòd ordo scripturæ debet attendi,per l.quotiens ff de vsufruct.& per l.generaliter.§.quis ergò. ff.de fideicõ.libert. Solutio.Si quęritur de prælatione p̃sonarũ,bene attenditur ordo scripturæ.Sed quando quæritur de iure,vt in testamẽtis,vel etiã in cõtractibus,non attenditur ad ordinẽ scripturæ. Nam aduertendũ est ad sententiam potius,quàm ad verba,vt in l.ij.ff.de adimen.legat.

§.Si

§. *Si scriptum.*

1 *Testes si deponant aliquem promisisse, nihil dicentes de interrogatione, non præsumitur interrogationem præcessisse.*

2 *Stipulator si interroget de pluribus rebus, & promissor respondeat simpliciter, tunc in omnibus obligatur promissor.*

Summatur sic: Si in instrumento scriptũ sit aliquem promisisse, præsumitur interrogationẽ præcessisse, & si stipulator de pluribus rebus interroget & promissor simpliciter respõdeat, tenet de omnibus illis rebus, aliàs tenetur solũ de illa re, de qua respõdit. Hoc dicit.
1 ¶Notandũ † primò, ꝙ si testes deponant aliquem promisisse, & nihil dicant de interrogatione, nõ præsumitur interrogationẽ præcessisse, quẽadmodũ hîc dicitur de instrumẽto, vt l.j.C.de vsu. Et ratio diuersitatis est, secundũ glo.hic, quia instrumentũ factum est secundum dispositionẽ iuris, sed testes cõmuniter nõ sunt periti in iure. Dicit tamen Bart. quòd ista ratio est tenuis, quia Notarijs conficientes instrumẽta, frequenter etiã sunt ignari iuris, & ideò ponit aliã rationẽ in l.sciendũ.ff.de verb.oblig. scilicet ꝙ testes deponũt de his, quæ perceperũt sensu corporeo. Solẽnitas autẽ iuris nõ percipitur sensu corporeo, sed intellectu. Et Notarius in instrumẽto nõ solùm scribit ea, quæ sensu percipit, sed etiã ea, quę sunt iuris. Patet ergo hîc ꝙ solennitas iuris interdũ præsumitur ex scriptura, facit l. sciendũ.ff.de verb.obli.
2 ¶Notandũ † secũdò, quòd si stipulator interroget de pluribus rebus, & promissor respõdeat simpliciter, tũc in omnibus obligatur promissor. Secus si ad vnã vel aliquas respõdeat: quia tũc solùm de illa seu de illis tenetur, vt hîc, & cõcor.l.Titia.§.idẽ respõdit.ff.de verb.oblig. Et istud verũ est, si stipulator copulatiuè interroget nã si alternatiuè, id est, disiunctiuè interrogauerit, nõ valebit in speciebus stipulatio, ꝓpter diuersitatẽ in interrogatione & in respõsione, vt suprà eo.§.prætereà.dictũ est. Patet etiã hîc, quòd vtile ꝑ inutile nõ vitiatur, quia hîc sunt plures stipulatiões abinuicẽ separabiles, nã in inseparabilibus vtile ꝑ inutile vitiatur.

§. *Alteri.*

1 *Stipulari alteri cur nemo possit.*

2 *Ex stipulatione alteri facta, interdum acquiritur illi actio directa, Interdum vtilis. Interdum nulla. Et tunc necessaria est pœna. Ibid. & nume.4. Et quòm variè illa pœna apponatur.nu.5.*

3 *Stipulatio, cui pœna apponitur potest quatuor modis formari.*

6 *Stipulans alteri, cum adiectione pœnæ, tunc ille alter non potest promissum petere, neque pœnam: sed stipulans pœnam petit.*

Stipu

7 *Stipulans procuratori vel creditori suo, non valet stipulatio.*
8 *Principali extincto, an extinguatur accessorium. Et quando.*

Summatur sic: Si ille, cuius nõ interest, alteri stipuletur, non valet stipulatio. Si tamen pœna adijciatur, & non fiat quod stipulatũ est, cõmittitur pœna: Sic econtrà, si quis promittat alium facturũ aliquid, nõ valet promissio. Sed si pœna adijciatur, & non fiat qđ promissum est, cõmittitur pœna. Hoc dicit, & patet intellectus textus.
1 ¶Notandũ † primò, quòd ratio, quare nemo potest alteri stipulari, est, quia stipulationes inuẽtæ sunt, vt vnusquisq; acquirat sibi, quod sua interest, nihil autẽ interest stipulatoris, si alteri detur, & ideò alteri nõ stipulatur, & tãgitur ista ratio hîc in tex. Fallit tamẽ istud in xvj. casibus, vt dictum est suprà eodem. §. si quis alij. in notabilibus.
2 ¶Notandũ† secundò, quòd ex stipulatione alteri facta, interdũ acquiritur illi actio directa, vt si filius stipuletur patri, aut seruus domino, vel ecõtrà, vt l. certi cõdictio. § si nũmos. ff. si certũ peta. Interdũ acquiritur actio vtilis, vt si tutor stipuletur pupillo, vt ff. de cõsti. pecu. l. eum, qui. §. penulti. Interdum verò nulla acquiritur actio, & tũc necessaria est pœna, & de hac stipulatione loquitur hîc tex. ¶Notã-
3 dum† tertiò, quòd ista stipulatio cui apponitur pœna: potest quatuor modis formari, Primo modo sic: Promittis, quod dabis Titio decẽ alioquin dabis ei quinq; sub nomine pœnæ. Secundo modo sic: Promittis Titio, ꝙ dabis ei x. aut quinq; nomine pœnæ: & istis duobus modis nõ valet stipulatio, neq; quo ad sortem, neq; quo ad pœnã. Tertio modo sic: Promittis mihi, quòd dabis Titio x. aut mihi dabis quinq; nomine pœnæ, & tũc licet stipulatio nõ valeat, quo ad sortẽ valet tamen quo ad pœnam, & ita loquitur iste tex. l. j. C. de arbitris. Quarto modo potest sic fieri: Promittis mihi recipienti stipulationẽ nomine Titij dare decem, aut quinq; nomine pœnæ, & tũc valet stipulatio quo ad sortem, & quo ad pœnã: sed ego cedam actionẽ ipsi
4 Titio, vt l. si procuratorem. § . si. ff. manda. ¶Notandum † quartò, quòd notãter dicit in tex. quòd ista pœna stipuletur, quia si apponeretur per nudum pactum, nõ posset peti pœna, sicut nec vsura, vt ff. de ser. exportã. l. seruus. & l. iij. C. de vsuris. & l. iuris gentiũ. ff. de pa
5 ctis. §. sed cũ nulla. ¶Notandũ † quintò, quòd de quãtitate istius pœnæ põt sic distingui, quia aut pœna apponitur per nomina numeralia simplicia, vt vnum, duo, tria, & tũc potest ascẽdere pœna vsq; ad infinitum, si placeat contrahẽtibus, vt in gl. in l. si dictum. ff. de euictio. vel apponitur per nomina numeralia quotitatiua, seu multiplicatiua, vt duplũ, triplũ, quadruplũ, &c. Et tunc vel pœna apponitur super eo, quod de præsenti certum est, verbi gratia: Vẽdo tibi domũ pro centum, & promitto de euictione. & hoc ego dico ad interrogationem

tionē emētis, & tunc pœna etiam poteſt aſcendere vſq; ad infinitū, ſi placet cōtrahentibus, vt dicēdo: Promitto de euictione ſub pœna dupli, tripli, &c. aut pœna apponit̄ ſuper eo, quod de præſenti eſt incertū, vt dicēdo: Vendis mihi domū, & promittis mihi de euictione, de tanto quanti mea intererit, & tunc pœna nō pōt aſcendere vltra duplum, vel ſecundū aliquos quadruplū, vt in l. vnica. C. de ſentētijs

6 quæ pro eo quod intereſt proferun. ¶Notandū † ſextò, quòd quando quis ſtipulatur alteri cum adiectione pœnæ, tūc ille alter nō poteſt promiſſum petere neq; pœnā: ſed ipſe ſtipulans petit pœnā: nā iſta ſtipulatio de ſe eſt inutilis, quāuis ſtetur ei propter pœnā, vt ff. de verborum obligatio. l. ſtipulatio iſta §. ſi quis inſulam. in gloſ.

7 ¶Notandum † finaliter, ꝙ quando quis ſtipulatur procuratori ſuo vel creditori, tūc valet ſtipulatio, qa ſua intereſt, vt hîc dicitur. Procurator tamē ſeu creditor agere nō poteſt, pro iſto intereſſe: ſed pſe ſtipulator agere poteſt, pro eo quod intereſt ſua, procurator vel creditori ſolutū fuiſſe actiōe ex ſtipulatu, vt C. de inut. ſtipu. l. fi. vel cer

8 ti conditione, vt ſuprà de verb. oblig. §. j. ¶Opponitur † ſic, & videtur, quòd quando ſtipulatio non valet, nō valebit etiam adiectio pœnæ, quia extincto principali extinguitur etiā acceſſoriū, per l. cum principale. ff. de reg. iur. Solutio. Verum eſt, quòd extincto principali extinguitur acceſſorium, quādo ſcilicet principale ideò nō valet, quia ius ei reſiſtit. Secus, quando ius ei non aſsiſtit, nec etiā ei nō reſiſtit, & ita eſt hîc. Nam ius non prohibet ſtipulationē alteri fieri, licet etiam nō approbet. facit l. non dubiū. C. de legibus Sed replicatur de lege ſecunda. § fi. ff. ſi quis in ius voca. non ierit. vbi appoſitio pœnæ non valet. Solutio. In illa lege loquitur Iuriſconſultus de pœna prætoria: hîc autem de pœna conuentionali.

§. *Item nemo.*

1 *Stipulari nemo poteſt rem ſuam futuram. Et cur ita. nume. 2.*

3 *Stipulator ſi interroget de vna re, & promiſſor reſpondeat de alia, an valeat ſtipulatio. diſting.*

Sūmatur ſic: Nemo poteſt rem ſuam futurā ſibi ſtipulari, & ſi de alia re fiat interrogatio, & de alia reſponſio nō valet ſtipulatio. Hoc

1 dicit. ¶Notandum primò, † quòd nemo poteſt rem ſuam futurā ſtipulari, vt hîc dicitur, ſecus ſi futura ſua nō eſſet, vt ff. de verb. obli. l. ſi rem. minus ergo poteſt rem ſuā de præſenti ſibi ſtipulari. Cuius ra

2 tio † eſt, quia quod ſuū eſt, amplius ſuū fieri nō poteſt, infrà de actio. §. ſic itaq;. Ratione tamen poſſeſsionis poteſt quis rem ſuā ſtipulari

3 ſibi reſtitui, vt l. nemo. ff. de verb. obli. ¶Notādum † ſecundò, quòd ſi ſtipulator interroget de vna re, & promiſſor reſpōdeat de alia, nō

vale t

valet ſtipulatio,vt hîc dicitur,quod verum eſt quando certũ eſt eos diſcrepare,vt l.continuus.§.ij.ff.de verb.oblig.& ſi ſtipulatio valeat ſecundum intellectum vtriuſq;,tunc accipi debet ſecũdũ intellectũ promiſſoris,vt l.qui ex pluribus.ff.de verb.obliga.l.ſtipulatio iſta.§. eum,qui.ff.eo.Nec obſtat,quòd minus prętari poteſt in dubio,vt ff. de lega.j.l.idem Iulianus.§.ſcio.quia minus eſt quod promiſſor dare vult,infrà de actio.§.præterea.ſed ſi ſtipulatio tantum valet,ſecũdũ intellectũ vnius,ſcilicet ſtipulatoris,vel promiſſoris,tunc accipi debet ſecundũ illũ intellectũ,vt res plus valeat,quàm pereat, verbi gratia,dico ſic:Promittis mihi hodie dare cẽtũ Coloniæ?& tu dicis, Promitto.& poſteà tu vis dicere iſtã promiſsionẽ factã eſſe de alia Colonia ab iſta,non debet iſta ſtipulatio accipi ſecundum dictum promiſſoris,ſed ſtipulatoris,qui dicit ſtipulationem intelligi de iſta Colonia,quia aliâs ſtipulatio non valet,facit l.quotiens in ſtipulationibus.ff.de verb.oblig.& de rebus dub.l.quotiens ij.

§. *Quod ex turpi.*

1 *Stipulatio non valet ſi deductum in ea,ſit turpe.fallit.nume.2.*
3 *Contractus conditionalis tranſit ad hæredes actiuè & paſsiuè.*

Stipulatio facta ex turpi cauſa,nõ valet,& obligatio cõtracta ex ſtipulatione cõditionali,tranſit ad hęredes ſtipulatoris & promiſſoris,ſi cõditio exiſtat poſt mortẽ vtriuſq; vel alterius eorũ.Hoc dicit.

1 ¶Notandum†primò,quòd ſi deductũ in ſtipulatione ſit turpe,vt,facere homicidiũ vel ſacrilegiũ,nõ valet ſtipulatio.& ſi ſit pœna adiecta,nõ cõmittitur pœna,vt l.generaliter.ff.de verb.obli. vel ſi etiã ſit appoſitum iuramẽtũ,non eſt ſeruandum,vt in regul. nõ eſt obligatorium.extrà de regu.iur.lib.vj. vel ſi deductũ in ſtipulatione ſit honeſtũ,ſed ex turpi cauſa,vel cũ turpi cõditione expreſſa,vt,promittis mihi decẽ, ſi fecero homicidiũ, ſimiliter nõ valet ſtipulatio,
2 vt l.ſi plagij.ff.de verb.oblig.Fallit†tamen hoc in matrimonio,quia ibi turpis cauſa vel cõditio habetur pro non adiecta,vt in c.ſi.extrà de condi.appoſi.ſed ſi cauſa vel cõditio turpis non ſit expreſſa, tunc valet ſtipulatio ipſo iure:ſed eliditur per exceptionẽ,vt ff. de cõdictione ob turpẽ cauſam.l.penult.ſi verò deductũ in ſtipulatione ſit honeſtũ,eſt tamen turpiter promiſſum,vt puta per dolum , vel per metum:tũc valet ſtipulatio ipſo iure.Sed etiã eliditur exceptionẽ, vt C.de inuti.ſtipula.l.dolo.Fallit hoc in dote,& in cõtractibus matrimonialib⁹,quia ibi talis ſtipulatio nõ valet ipſo iure,vt l.ſi mulier §.quòd ſi dos.ff.quod metus cauſa.Ex iſto patet,quòd ſi aliquid promittatur meretrici cauſa libidinis ſtipulãti,non valet ſtipulatio:nec tenetur promiſſor hoc dare,datũ tamen nõ poteſt repeti,vt in l.idẽ

& §.sed quod meretrici.ff.de condi.ob turpē cau.& ideò tenet Bart. ibi hoc,& allegat l.affectionis.ff.de donatio.quamuis glos.ibi dicat
3 contrarium.¶Notandum† secūdò,quòd contractus conditionalis transit ad hæredes actiuè & paßiuè, vt hîc dicitur. Secus in relictis ex vltima voluntate,vt C.de caducis tollend.l.vnica.§.sin autem.& l.si ita scriptum fuerit.in fin.ff.de manumis.testamen.facit l.quod si pendente.j.respon.ff.de pericu.& commo,rei.vend.

§. *Qui hoc anno.*

1 *Promissum dari hoc anno, vel hoc mense,non potest peti,nisi in fine illius temporis.*

2 *Promissum purè, non potest peti, donec promissor hoc poßit commodè tradere.*

3 *Iudicis arbitrio cùm quid committitur,ille medium seruare debet.*

Promissum certo tempore dari,nō potest peti,nisi in fine illius tēporis,& quod purè promissum est,nō prius peti potest,quā promissor illud dare poßit. Hoc dicit vsq; ad finem titu.¶Notandum pri-
1 mò,† quòd si promissum sit aliquid dari hoc anno, vel hoc mēse,nō potest peti,nisi in fine illius tēporis,vt hîc,& ff.de verb.oblig l.qui hoc anno.si autē promissum sit dari annuè,peti potest in prin.anni. Quod verum est,tam in contractibus,quàm in legatis,vt ff.de cōditio.& demonstra.l.si in annos. Et ratio est,quia in primo casu tēp9 videtur appositū fauore promissoris, & in secundo videtur appositū fauore stipulatoris,& de isto sunt metra,quæ dicta sunt supra de verbo.oblig.§.at si quis ita.& si aliquid promissum sit dari in nundinis,peti potest in principio nundinarum,vt ff.ad Trebel.l.qui filiū.
2 §.Sabinas. ¶Notandum† secundò,quòd quando aliquid promissum est purè,non potest peti,donec promissor commodè hoc potest tradere,vt l.continuus.§.aliud.ff.de verborum obligation. Et licet promissor statim tradere posset:non tamen tenetur statim tradere,vt l. quod dicimus.ff.de solutio.sed datur ei certum tempus,secundū aliquos decem dierum,vt ff.de cōstitu.pecu.l.promissor.§.j.vel secundum aliquos tēpus datur ad arbitriū iudicis,vt ff.de iure deliberan. l.j.qui iudex non debet statuere tēpus nimis breue, nec nimis longum,vt l.ratū.ff.de solutio.& infrà de iudi.j.respon.& l.quo enim.
3 §.j.ff.rem ratam haberi. Ex quo† patet,quòd quando aliquid relinquitur arbitrio iudicis,non debet ipse stare in extremis,seruare medium. Cùm igitur hodie pœnitentiæ sunt arbitrariæ,nō debet confessor peccantibus iniungere nimis asperam pœnitentiā,iuxta cap. pœnitentiales nec nimis leuem,sed debet tenere medium, facit .c. tempora.& c.alligant.xxvj.q.vij.

DE FID

DE FIDEIVSSORIBVS
TITVLVS XXI.

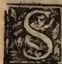
Ic conuatur: Dictũ est suprà de stipulatione.& quia obligatio fideiussòria cõmuniter fit per stipulationem, vt l. blanditus. C. eo. idcirco cõsequenter tractatur de hac obliga. fideiussoria, & rubricatur iste titulus de fideiussoribus.

§. Pro eo.

1 *Personæ quotuplices, quæ pro aliis obligantur. fusè per discursum.*
2 *Nouatio, quid.*
3 *Fideiussores, aliquid inuenti.*
4 *Obligationi fideiussoriæ potest accedere fideiussor.*
5 *Obligationi naturali tantùm posst accedere fideiussor. Item, obligationi ciuili numer. 6.*
7 *Obligationi omni an possit accedere fideiussor.*

Sic summatur: Cuilibet obligationi etiã naturali tãtùm vel ciuili,
1 potest accedere fideiussor. Hoc dicit. ¶Notãdũ † primò, q quintuplices sunt personæ, quę pro aliis obligantur, scilicet fideiussor, mãdator, cõstitutor, sponsor, & expromissor: vt est glo. in verbo, putat l. in persona. §. ij. ff. de pactis. quę sic differunt, quia fideiusso fit per stipulationẽ, & potest præcedere, vel sequi obligationem principalẽ. Mandator autem potest fieri solo cõsensu, & regulariter pręcedit obligationem, vt mando tibi vt mutues Titio pecuniam. Constitutor verò sequitur obligationẽ: Sponsor accedit principali obligationi non rogatus, id est, qui non rogatus pro alio intercedit, vt, constituo me soluturũ, quod Titius tenetur tibi. Expromissor, qui promittit pro alio nõ obligato, vt in domino qui cõstituit procuratorẽ, & pro procuratore promittit iudicatũ solui, & tamen procurator non est obligatus, vel etiã liberat eũ, vt cùm quis promittit domino, q seruũ manumittat, vt l. & elegãter. §. seruus pactionis. ff. de dolo. & l. Stichum. §. tametsi ff. de solutio. Et habẽt omnes isti beneficiũ fideiussionis, scilicet quòd fideiussor nõ potest excuti, nisi eius principalis sit excussus, vt Auth. pręsente. C. de fideiussorib. habent etiam beneficium epistolę diui Adriani, de quo infrà. §. si plures. Fallit tamen istud, si fideiussor aut promissor intercesit animo nouandi, vt in l. si
2 verò non remunerandi. §. j. ff. mand. Est † autẽ nouatio, prioris debiti in aliam obligationẽ transfusio, & nomẽ accepit à noua obligatione, quia cum fit nouatio, noua cõstituitur obligatio, vt prior perimatur, hęc probantur l. prima. in prin. ff. de nouationib. Fit autem interuentu nouæ personæ, vnde eo ipso, quòd alius promittit mihi id in quo tu mihi obligabaris, fit nouatio, id est, prioris obligationis in

aliam transfusio,& tu liberaris ipso iure. Hoc verũ hodie, si expres-
3 sum sit quòd nouandi animo hoc actum sit. ¶Notandũ † secundò, quòd fideiussores inuẽti sunt, vt magis cautum sit creditorib. vt hîc & infrà de repli.§ fi.& est cautio fideiussoria idonea & plena. Cautio tamen pignoratitia est plenior, quia melius est pignori incumbere, quàm in personam agere, vt infrà de oblig.quę ex delic.nascũ
4 tur.§.furti. ¶Notãdũ † tertiò, quod obligationi fideiussoriæ potest accedere alius fideiussor, vt sit fideiussoris fideiussor,& tũc prima obligatio fideiussoria dicitur principalis respectu secundæ, vt l.Gręcè.§.fi. ff.eo.& l.si rem alienam.§.j.ff.de pig.act.& cessante principali obligatione cessat vtraq; fideiussoria, vt l.cũ lex.ff.eo.& facit l.si quis pro eo.ff.eo.& fa.l.nõ dubium.C.de leg.& potest accipi pretiũ pro fide
5 iussione, vt l.si remunerandi.§.manus.ff.mandati. ¶Notandũ † quartò, quòd obligationi naturali tãtũ potest accedere fideiussor, vt hîc & ff.eo.l.fideiussor.§.fideiussor.vt quãdo seruus obligatur domino, cui licet nõ possit ciuiliter obligari, naturaliter tamẽ et obligari potest: vt ff.de condic.indeb.l.si id, quod tunc seruus potest dare fideiussorẽ domino suo: ecõtrà tamen dominus nõ potest seruo fideiussorẽ domino suo: ecõtrà tamẽ dominus nõ potest seruo fideiussorem dare.& ratio est, quia ille fideiussor obligaretur seruo, & per consequens domino,& ita idem obligaretur eidẽ,& pro eodẽ, quod esse non potest, vt l.si quis pro eo.§.ij.ff.eo.seruus tamen non potest es-
6 se fideiussor, vt ff.eo.l.seruo inscio. ¶Notãdum † finaliter, quòd obligationi ciuili tantùm potest accedere fideiussor, vt in eo, qui confessus est debitum spe futuræ numerationis pecuniæ, de quo infrà ti. proxi.dicetur. Nam isti potest accedere fideiussor,& habet eandem exceptionẽ sicut principalis reus, vt C.de non nume.pecunia.l.pen.
7 in fine.& l.tam mandatori eo. ¶Opponitur, † & videtur, quòd nõ omni obligationi potest accedere fideiussor per l.j.C.ne fideiussores dotiũ dẽtur. Solutio. Regulariter omni obligationi potest accedere fideiussor, sed fallit in obligatione de dote restituẽda, vel cõseruãda à viro, constante matrimonio, vt in l.in oppo.allegata. Cuius ratio est, ne oriatur suspicio perfidiæ: præsumeret enim vir, quod mulier sibi non confideret dotem, cui confidit seipsam. Si tamẽ maritus vergeret ad inopiam, posset isto casu fideiussor peti, vt notat Bart. in l. si constante.§.quotiens.ff.solu.matrimo. Fallit etiam in obligationibus de maleficiis committendis, quibus non potest accedere fideiussor, vt l.si à reo.§.fina.ff.eodem.

§. *Fideiussor.*

1 *Obligatio fideiussoria transit ad hæredes. Et quæ præterea.nu.2.*
3 *Obligatio fideiussoria potest præcedere vel sequi principalem obligationem.*

Summatur

Summatur sic: Obligatio fideiussoris transit ad hæredes, & potest præcedere, vel etiam sequi obligationē principalem. Hoc di-
1 cit,& patet intellectus textus. ¶Notandum † primò,quòd obligatio fideiussoria transit ad hæredes, actiuè & passiuè, id est,ad hæredes creditoris, & ad hæredes fideiussoris, siue dictū sit siue non concord.l.potest.§.ij.ff.eod. Nec prodest in isto casu hæredi confectio inuentarij,si hæreditas non sit sufficiens ad soluendū, vt notat Bart.
2 in l.fideiussor.§.in fideiussorem,ff.qui satisd.cogantur. Sic † etiam omnis obligatio quæ nascitur ex contractu vel quasi,transit ad hæredes,vt ff.de actio.& obligationib.l.ex contractibus.si tamen principalis obligatio nō transeat ad hæredē, vt est actio furti, vel similis obligatio cohærens personæ, tunc etiam fideiussoria accedens tali obligationi,nō transit ad hæredē, vt l.si eum.§.qui iniuriarū. ff
3 si quis cautio. ¶Notandum † secundò, quòd obligatio fideiussoria potest præcedere,vel sequi principalē obligationē.Possumus enim sic dicere: Fideiubeo pro Titio, in eo, quod sibi credes vel credidisti,vel credis.nam ad ista omnia tempora potest referri fideiusio. vt l.quoniam.§.fin.ff.de vsufruct.earum rerum,quæ vsu̧ consu. Dicit Ioan.Fabri,quòd quando fideiusio præcedit, tunc debet exprimi tempus futurum:aliôquin non valeret fideiusio,quia plus obligaretur fideiussor, quàm principalis, quod esse non potest,vt infrà eodem.§.fideiussores. Secus est in mandatore,qui semper præcedit obligationem principalem.l.si verò non remunerandi. §.si post.ff. mandati.secus etiam in constitutore, qui semper sequitur,vt in gl. in §.primo.in Authentica,de fideiusso.collatione.j.& dictum est suprà eodem.§.j.in primo notabili.

§. *Si plures.*

1 ***Fideiussoribus datum remedium ex Epistola diui Adriani, vt per exceptionem repellant creditorem: quamuis obligati in solidum. Et quid hodie.numero 2.***

3 ***Fideiussores expreßè obligati, quòd quilibet teneatur in solidum, habent hodie beneficium diuisionis.***

4 ***Exceptio beneficij Adriani,non est propriè peremptoria.***

5 ***Fideiussores plures,quod habeant beneficium diuisionis, fallit sex casibus.***

Quando sunt plures fideiussores,tunc singuli tenētur in solidum. Possunt tamē ex epistola diui Adriani excipere contra creditorem, vt solùm pro parte cōueniantur: & si vnus eorum non est soluendo tempore litis cōtestatæ,tunc alij soluunt illam partē.Si etiam vnus fideiussorū soluit creditori totū, nihil repetit ab alijs, sed imputet
1 sibi ꝙ nō excepit. Hoc dicit. ¶Notandū † primò,quòd licet quan-

do sunt plures fideiussores,ipso iure singuli teneantur in solidū,datū tamen est fideiussoribus remediū ex epistola diui Adriani, vt p exceptionē repellant creditorem,& vt non teneantur soluere,nisi pro parte eis cōpetente, si omnes sint soluendo tempore litis cōtestatæ, & si vnus vel plures illo tēpore non sint soluēdo, reliqui soluere debent,& datur istud beneficiū per viam exceptionis,& non actionis. Et ideò si vnus totū soluit,& principalis, pro quo fideiusserunt,non est soluēdo,ipse nihil repetit ab alijs fideiussoribus,quia soluit quod debuit. Et de ista epistola loquitur textus. C.de constitu.pecu.l.fin.

2 ¶Notandū † secundò,quòd aliqui dixerunt, quòd hodie nō sit opus ista epistola diui Adriani,quia fideiussores plures hodie ipso iure nō videntur teneri, nisi pro parte,in Authen.de duobus reis stipulādi. §.j.melius tamē dicitur ꝙ ille text.loquitur de duobus reis stipulādi & debendi,& nō de fideiussoribus.Nam duo rei debēdi i pso iure te nētur,scilicet quilibet pro parte sua.Sed ista epistola hodie locū habet in fideiussoribus,vt hîc.¶Notandū † tertiò,quòd licet fideiusso

3 res plures expresse obligant se,quòd quilibet teneatur in solidū,tamen adhuc habent beneficiū diuisionis,nō ex epistola diui Adriani, sed ex Authē.hoc ita. C.de duob.reis stipu.& ꝓ.nisi renūciauerint.

4 ¶Notandum † finaliter, ꝙ ista exceptio, nō propriè est peremptoria:quia non ꝑimit totam actionē:nec propriè est dilatoria,quę debet opponi ante litem contestatā,vt C.de proba.l.exceptionem.sed potest dici anomala:vt hîc in glo.nec est fauorabilis, sicut Velleia, vt ff.de condi.indeb.l.qui exceptionē.& ideò solutū per istam exceptionē non repetitur, sicut in Velleia. vt in l.repetitio. ff.de codict.

5 indebi.¶Opponitur † & videtur,quòd quando sunt plures fideiusso res,non habeant beneficiū diuisionis, per l.fin.ff.rem pupilli saluā fore. Solutio.Regulariter habent beneficiū diuisionis,fallit tamen in quibusdā casibus. Primò,in fideiussoribus tutorum,& hoc fauore pupilli,vt in l.in op.allegata. quāuis tutores habeant diuisionē,quia illi æquè principaliter sunt obligati.& simul.Secūdò,fallit in fideiussoribus fideiussorū,vt in l.si plures.§ si.ff.eod. Tertiò,fallit,quando vnus non est soluendo tēpore litis contestatæ.vt hîc. Quartò,quando sunt plures fideiussores pro vna summa,tamen respectu diuersorū creditorū,vt l.si à Titio.ff.eo. Quintò,si fideiussor negat se fideiussorē, vt ff.eod.l.si dubitetur.§.ita.& sic propter mendacium perdit beneficiū,quo aliàs vti posset.Idem est in socio,quia propter mēdacium cōpellitur facere vltra id, quod potest,quod aliàs nō fieret, vt l.si vnus.ff.pro socio.Sextò fallit si fideiussor renūtiauit beneficio epistolę diui Adriani,vt in gl.in Authen.hoc ita.C.de duo.reis stip. ¶Opponitur finaliter, & videtur, quòd quādo vnus fideiussor non est soluen

est soluendo, alij p hoc nō onerantur, vt hîc dicitur, per l.ij.§.si quis. ff.ad l.Rhodiam de iactu. Solutio. Illa l.legitur in alio casu, videlicet quando merces proijciũtur in mare propter tempestatem, vt nauis alleuietur, & dicitur ibi quòd paupertas vectorum, qui tenetur ad damnum istarum mercium, si essent soluendo, non onerat magistrum nauis solùm, sed etiam hoc redundat in alios. Et ratio est, quia magister nauis non tenetur in solidũ Et ita nō est simile de fideiussoribus, quorum quilibet tenetur in solidum.

§. *Fideiussores.*

1 *Obligatio fideiussoria, non potest esse durior, quàm principalis. Et qualiter ita. Limit. nume.* 4.

2 *Vtile an vitiatur per inutile in inseparabilibus.*

3 *Plus quid, quadrupliciter dicitur.*

Fideiussor nō potest in plus obligari, quàm principalis reus obli
1 gatus est, sed bene in minus. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd obligatio fideiussoria nō potest esse durior, quàm obligatio principalis, vt hîc dicitur, & cōcor. l graecè. §. illud. ff. eod. & ratio est, quia obligatio fideiussoria est accessoria, in qua non pōt plus esse, quàm
2 in obligatione principali. ¶Notandum † secundò, quòd quando plus est in obligatione fideiussoria, q̃ in principali, tunc obligatio fideiussoria est penitus nulla, nec valet in eo quod est in principali obligatione, quia vtile per inutile vitiatur in inseparabilibus, vt l. pecuniae fenebres. ff. de vsu. lex enim dedit hanc formã obligationi fideiussoriae, vt sit in tantundem, vel minus, & nullo modo in plus, quae forma est indiuisibilis, vt no. per Bar. in l. graecè. §. illud. ff. eod.
3 ¶Notandum † finaliter, quòd plus dicitur quatuor modis, scilicet re, tempore, causa, & qualitate, vt infrà de actio. §. plus autẽ. ¶Opponitur & videtur, quòd plus potest esse in accessione, quàm in princi
4 pali, per §. si tamẽ, suprà de re diuisio. Solutio. Quando † dicitur hîc, quòd non potest esse plus in accessione, quã in principali, hoc intelligitur in obligatione accessoria. §. autem. si tamen nōn loquitur in obligatione, sed in accessione vnius rei ad aliam. Sed tunc replicatur de l. non quemadmodũ. ff. de iudi. quae loquitur in obliga. Solutio. Licet in illa l. fideiussor potest obligari ante principalem reum, vt scilicet obligatio fideiussoria praecedat principalem obligationẽ, ibi tamen non dicitur, quòd obligatur in plus fideiussor, quam reus principalis. Sed iterum replicatur de §. j. versicu. at nec illud. suprà eodem. Solutio. In illo versicu. dicitur quòd obligatio fideiussoria bene est efficacior, quia naturalis & ciuilis, quàm est principalis, quae est naturalis tantùm, non tamen est in plus.

§. *Si quid autem.*

1 Fideiussor soluens, an aut quam actionem habeat contra eum, pro quo soluit.
2 Fideiussor potest sponte soluere pro reo, si non faciat in fraudem.
3 Fideiussor non potest debitum à reo petere, antè, quàm ipse soluerit. fallit nu-me. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10.
11 Fideiussor potest regulariter repetere à reo, quod soluit pro eo. Fallit sex casibus.
12 Fideiussio potest fieri sub ijsdem verbis, quibus stipulatio.

Quòd fideiussor, qui soluit pro reo, repetit ab eo per actionem mandati, & potest fieri fideiussor per verba cuiuscunq; idiomatis.
1 Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quod fideiussor soluens pro reo, habet contra eum actionē mandati, ad repetendū illud quod soluit. Quod verum est, si fideiussit pro præsente, si autē pro absente & cōsentiente, habet actionē negotiorum gestorū, vt l. ex mandato. §. si fideiussor. ff. mandati. Creditor autē habet contra fideiussorē actionem ex
2 stipulatu. vi l. blanditus. C. eod. ¶Notandum † secundò, quod fideiussor pōt sponte soluere pro reo, si nō faciat in fraudē, nec habet expectare vt cōpellatur à iudice, aut soluere in præsentia iudicis, vt l. idem. §. fideiussores ff. mādati. sicut debitor pupilli habet soluere cū decreto iudicis, si plenè vult liberari, vt suprà in §. nunc admonēdi.
3 de his quibus aliena nō licet. dictum est. ¶Notandū † tertiò, quòd fideiussor non potest debitū à reo petere, antè, quàm ipse soluerit, vt ff. de condictione indebiti. l. indebitum. nisi in aliquibus casibus.
4 Primò, † si hoc actum sit, vt ad tempus obligetur, & si principalis
5 tunc nō soluat, fideiussor ab eo petere potest. Secundò, † si fideius-
6 sor cōdemnatus sit vt soluat. † Tertiò, si principalis, post fideiussio
7 nem dissipat bona sua. Quartò, si fideiussor † longo tempore stetit in fideiussione, vt l. si pro ea. C. mandati. & l. Lucius. ff. mādati. Quod autem fuerit longū tempus, discernitur per arbitrium iudicis, iuxta qualitatē summæ, & conditionem personarū, vt in glo. in d. l. si pro
8 ea. † Quintò, si fideiussor obtulit & cōsignauit pecuniā, vt l. qui mu
9 tuum. §. fideiussor. ff. mandati. Sextò, si velit † fideiussor in longinquas partes pergere, vel etiam principalis, vt vult Specul. in titu. de
10 manda. §. specialia. versic. quid si fideiussor. Septimò, † si habeat instrumentum, quod ab aliquibus appellatur guarantisatum, quod habet paratam executionem, secundum formam statuti aliquorum locorum, quales sunt in multis locis literę scabinales, vt no. per Barto. in l. fideiussor pro venditore. ff. de euictio. & quando in istis casibus fideiussor petit debitū à reo, tunc ipse habet docere, quod reus est liberatus, vel habet cauere, si conueniatur quòd defendet eū, vt l. si ex duobus.

11 duobus.§.quotiens.ff.iudi.solui. ¶Notandū†quartò,quòd fideiussor regulariter potest à reo petere, si soluit pro eo.in quibusdam tamē casibus fallit primò,si fideiussit eo inuito.Secundò,si habuit animū donandi.Tertiò,si fideiussit in rē suam,vt l.si remunerandi.§.si passus.ff.mandati.Quartò,si actum sit quòd non repetet,vt ea.l.§.Marcellus.Quintò,si mandatum non sit obligatorium,vt infrà mādati.§.illud.Sextò,si nō opposuit exceptionē quā debuit opponere,vt l.si
12 fideiussor.ff.manda.¶Notandum†finaliter,quòd sub quibuscunq; verbis potest fieri stipulatio, sub illis potest etiam fieri fideiussio, iuxta illud quod dictum est suprà de verbo.obligationib.§.in hac re ver.vtrum.

§. *In stipulationibus.*

1 *Præsumitur pro scriptura,& priuata & publica.*

Summatur sic:Quod scriptū est de obligatione fideiussoria,præsumitur solenniter actum.Hoc dicit,vsque ad finem tituli. ¶Notā
1 dum†quòd præsumitur pro scriptura,vt suprà de inutili stipul.§.si scriptum.& ff de verborum oblig.l.sciendum. Quod verum est etiam de scriptura priuata,vt C.de non numerata pecunia.l.generaliter.& multò fortius de scriptura publica,vt C.de proba.l.cū precibus.& in Auth.de fide instru.§.si verò moriantur.in prin.§. coll. vj. ¶Opponitur & videtur , quòd non est præsumendum solenniter actum,quod est scriptū , per l.quęcunque.§.fi.ff. de pub.in rem ac. Solutio.Illa lex loquitur de solēnitate extrinseca,hîc autē loquitur de intrinseca:quia ex quo dixit fideiubeo vel promitto,intelligitur interrogatio facta esse,quasi pars promissionis,& si non est extrinseca solennitas,cùm sit pars stipulationis.

DE LITERARVM OBLIGATIONIBVS. TITVLVS XXII.

Continuatio satis nota est.Dictum est enim suprà de obligat. quæ contrahuntur re,& verbis:consequenter tractatur iam hîc de literarum obligationibus.

§. *Olim scriptura fiebat obligatio.*

1 *Literarum obligatio,vnde surgat,& quando.Et cur sic dicta.nu.10.*
2 *Literarum obligatio,solùm habet locum in mutuo.*
3 *Literarum obligatio,an fiat per verba de præsenti,vel de præterito aut futuro, nihil refert.*
4 *Literarum obligatio potest proponi,etiam ante.quàm actor petat.*
5 *Literarum obligatio,ante biennium,est ciuilis tantùm:post biennium , ciuilis & naturalis.Ratio.nu.6.*

Multum

7 *Multum temporis intelliguntur quinque annis: diu verò, intelliguntur decem anni.*

8 *Literarum obligationi tempus olim erat datum quinquennium: quod hodie est abbreuiatum.*

9 *Literrarum obligatio, non habet locum, nisi in mutuo.*

Summatur sic: Literarũ obligatio quæ olim fiebat certis nominibus, quę hodie nõ sunt in vsu, oritur, quãdo quis per scripturã cõfitetur se debere illud, quod non recepit, qui olim habuit exceptionem nõ numeratę pecuniæ, vsq; ad quinquenniũ, hodie autẽ vsq; ad biẽ-
1 nium. Hoc dicit ad fi. tit. ¶Notandũ† primò, quòd literarum obligatio surgit, quando quis confitetur se debere spe futurę numerationis, per scripturam, quod nondũ recepit, & ideo de substãtia istius obligationis est scriptura, vt notatur per Sali. in l. generaliter. C. de non numerata pecu. & potest istud fieri per scripturam priuatã de manu ipsius debitoris, nec refert an scribat, habui vel recepi talẽ pecuniam, an scribat, fateor me recepisse, vt in gl. in l. si non singuli C. si certum petatur. Potest etiam fieri per scripturam priuatã alterius à debitore, cũ subscriptione triũ testiũ, vt l. scripturas. C. qui potio. in pig. habean. quia talis scriptura priuata æquipollet publicę scripturæ, vel potest fieri per publicam scripturã de manu alterius, vt C. de probat. l. instrumenta. & tunc sunt hîc duo specialia. Vnũ est, ꝙ licet generaliter pręsumatur pro instrumẽto, vt C. de proba. l. cũ precibus, hîc tamen vsq; ad biẽniũ pręsumitur cõtra instrumẽtũ, & hoc propter frequentiam confessionũ, quas faciunt homines, vt mutuò recipiãt pecuniã. Aliud speciale est, quòd quãdocunq; quis excipit cõtra instrumẽtum publicum, tunc sibi incumbit probatio, vt ff. de except. l. j. sed hîc incumbit probatio ante bienniũ ei, qui habet in-
2 strumentum. ¶Notandum† secundò, quòd ista literarum obligatio, solùm habet locum in mutuo. nam si aliquis in scriptura cõfiteatur se debere sine causa, non pręiudicat sibi, vt ff. de proba. l. cùm de indebito. & si ex alia causa, quàm ex mutuo, non est literarum obligatio, nec in ista obligatione requiritur stipulatio, si tamẽ interueniat stipulatio, idem est quo ad modũ probandi, vt C. de non numerata pecunia. l. si ex cautione. sed non est idem, quo ad modum excipiendi, quia quando nõ interuenit stipulatio, tũc datur exceptio non numeratę pecuniæ: sed quãdo interuenit stipulatio, tũc datur exceptio in factũ, & habet effectum istius tituli, vt C. de non numerata pecu-
3 nia. l. cùm vltra. ¶Notandũ† tertiò, quòd non refert an ista obligatio fiat per verba de præsenti, vel de pręterito aut de futuro, quia semper intelligitur futurũ, si obligatio fiat spe futuræ numerationis: si autem

autem fiat ex alia causa, tunc videndũ est an illa causa sit iusta an nõ vt l. aduersus. C. eo. nam non imponimus legẽ verbis, sed rebus. C. commu. de lega. l. ij. & si ista pecunia sit numerata, tũc nõ est literarum obligatio. quia tunc nõ literis, sed re contracta est obligatio, vt
4 suprà quibus modis re cõtrahitur obligatio. §. j. ¶Notandũ † quartò, quòd ista exceptio potest proponi, etiã antè, quàm actor petat, vt C. eo. l. si quasi. & debet proponi in scriptis, vt in Authẽ. de tẽpo. nõ
5 solu. pecuniæ super pecuniæ super dote. §. j. ¶Notandũ † quintò, quòd ista obligatio ante bienniũ, est ciuilis tãtùm: sed post bienniũ, est ciuilis & naturalis. Nec mirũ, quia stipulatio, quę est de iure ciuili, producit effectum ciuilẽ & naturalem. si tamen debitor post biennium vellet probare se pecuniã nõ recepisse, posset opponere istã
6 exceptionẽ, vt l. si ex cautione. C. de nõ numera. pecu. Est † ergo differentia, quia ante biennium probatio incumbit creditori, sed post biennium incumbit debitori, si velit excipere de nõ numerata pecunia. Et hoc est verum, si ante bienniũ sit contestata exceptio, vt no. gl. in d. l. si ex cautione, vel si intra bienniũ per actionem perpetuetur iurisdictio, quia tũc creditor nihilominus tenetur probare. ¶No
7 tãdũ † sextò, circa §. multũ, quòd quando dicitur multũ tẽporis, intelligũtur quinq; anni: sed quãdo dicitur diu, intelligũtur x. anni. ff. qui & à quibus manumit. nõ licet. l. si cũ fideicõmissaria. §. Aristo.
8 ¶Notandũ † septimò, quòd tempus quinquennij est abbreuiatum ne creditores defraudentur, quia debitores etiã naturaliter & ciuiliter in tam longo tempore possent istã exceptionẽ opponere, & ita licitum esset occasio illiciti, quod esse non debet, vt in Authẽ. de ec-
9 clesiast. re. immob. alie. in prin. coll. v. ¶Notandum † finaliter, quòd ista obligatio literarũ non habet locum, nisi in mutuo, vt. l. generaliter. C. de non numerata pecunia. & ideò si quis cõfitetur se debere ex emptione in literis, vel ex alio contractu, ille nõ habet exceptionẽ, sed statim obligatur. Et sicut debitor in ista obligatione habet exceptionem vsq; ad bienniũ: sic creditor, si scribat, fateor me recepisse debitum, vel te nõ esse cõfessum mihi debere, vel aliũ soluisse, habet exceptionẽ vsq; ad xxx. dies, vt l. in cõtractibus. §. super cæteris. C. de non numerata pecunia. nisi in sex casibus, quorũ quinque notãtur in dicta l. in cõtractibus. §. sed quoniam. Primus est, si cõfiteatur creditor se recepisse depositũ. Secũdus est, si procurator fisci cõfiteatur, se recepisse tributa. C. de apo. pub. lib. x. Tertius est, si maritus post dotalia instrumenta cõfiteatur, se recepisse dotẽ, vt dicto §. sed quoniam. Quartus est, si fiscus vendens rem cõfiteatur se recepisse pretium, vt l. ij. §. fi. C. de quadri. pręscrip. Quintus est, si mulier cõfiteatur se recepisse pretiũ pro fideiussione, vt l. antiquè. C. ad Velleia.

leia. Sext⁹ caſus, quãdo creditor renũtiauit huic exceptioni, vt in gl. in l. ſi ex cautione. C. de non numerata pecunia. Dicit tamẽ Bar. in l. fin. C. eo. quòd huic exceptioni non poteſt quis renũtiare, niſi interueniat iuramentum, quanquàm etiã Cynus teneat, quòd iuramentum nihil operetur: quia qua facilitate inducitur ad renuntiandũ, eadem etiam ad iurandum, & ſic practica tenet, quòd non poteſt renũtiare, per d. l. ſi ex cautione. ¶Opponitur primò ſic, & videtur, quòd iſta literarũ obligatio poteſt fieri per alium, etiã in priuata ſcriptura, vt l. fideiuſſor. §. j. ff. de pign. Solutio. Illa lex loquitur de priuata ſcriptura, quę præiudicat ſcribẽti, & ita etiã iſta obligatio poteſt fieri per priuatã ſcripturã ipſius debitoris, quia ſibi pręiudicat. ¶Oppo-
10 nitur† ſecũdò, & videtur, quòd nulla obligatio ſit per literas, ſed per intellectum literarũ, vt l. non figura. C. de actio. & obligationibus. Solutio. Verũ eſt quòd iſta obligatio non ſit literis tantùm, ſed etiã intellectu literarum, ſed pro tanto dicitur fieri literis, quia non fit re neque verbis, neque conſenſu tantùm.

DE OBLIGATIONIBVS. EX CONSENSV. TTVLVS XXIII.

CONtinuatio iſtius tituli ſatis patet ex dictis ſuprà de obligatio. §. fin.

§. *Conſenſu fiunt oblig.*

1 *Obligationes naſcentes ex conſenſu, poſſunt fieri inter abſentes, ſine ſcriptura, & ſine rei interuentu. Limit. nu. 5.*

2 *Obligatio naſcens ex conſenſu, differt ab obligatione, quæ re contrahitur. Item, à literarum obligatione. Item à verb. oblig. ibid. nu. 3.*

4 *Obligationis ſubſtantia, non perficitur ſolo conſenſu.*

1 Summatur ſic: †Obligationes, quæ ex conſenſu naſcuntur, quales ſunt in vẽditione, locatione, mãdato, & ſocietate, poſſunt fieri inter abſentes & ſine ſcriptura, & ſine interuentu rei: & iſtis obligationibus nõ ſolùm debetur deductũ in eis, ſed etiam quod æquum & bo-
2 num eſt. Hoc dicit. ¶Notandum† primò, quòd obligatio quæ ex cõſenſu naſcitur, differt ab obligatione quæ re cõtrahitur, quia ibi neceſſariò requiritur res ad ſubſtantiam obligationis, vt in mutuo, cõmodato, depoſito, pignore, ſed in iſta non. Differt etiã à literarum
3 obligatione, quia ibi requiritur ſcriptura, & in iſta nõ.† Differt etiã à verborũ obligatione ſeu ſtipulatione dupliciter. Primò, quia illa non poteſt fieri, niſi inter pręſentes, vt ſuprà de inutili. ſtipul. §. item verborum, iſta autẽ fieri poteſt inter abſentes & ſine verbis, & ideò licet ſtipulatio non poſſit fieri per ſurdũ aut mutũ, vt ſuprà de inut. ſtipul.

ſtipul.§.mutum.iſta tamẽ ſtipulatio, quæ ex conſenſu naſcitur,per eos fieri poteſt.Secundò, quia in ſtipulatiõe ſolũ venit quod in obligatione deducitur,vt l.quicquid adſtringendæ.ff.de verb.oblig.& ratio eſt,quia ſtipulatio eſt ſtricti iuris, ſed in iſta obligatione nõ ſolùm venit deductũ in obligatione : ſed etiã quicquid eſt bonum & æquum,vt ff.de actionibus empt.& vendi.l.Iulianus.§.ex vendito. & ratio eſt, quia huiuſmodi cõtractus eſt bonæ fidei,ſed in omnib. iudicijs bonę fidei ſiue ex cõtractu,ſiue ex quaſi cõtractu naſcantur, venit quod eſt bonum & æquũ. vt infrà de actio.§.in bonæ fidei.

4 ¶Notandum † ſecundò,quòd licet in alijs obligationibus etiam requiratur conſenſus:tamen ſubſtantia obligationis nõ perficitur ſolo conſenſu,ſicut in iſta obligatione,vt eſt in emptione, venditione,locatione &c.de quibus infrà. ¶Opponitur ſic contra hoc quod dicit textus quòd in his contractibus non eſt opus præſentia partiũ contrahentium, quia partes cõtrahentes debent cõſentire,ſed cõſenſus dicitur ſimul ſenſus,inquantũ idem ſentiunt contrahentes,vt ff.de actio.& oblig.l.in omnibus,ergo requiritur præſentia partium con-

5 trahentium.Solutio.Ioan.Fab. † Non eſt opus corporali præſentia contrahentiũ, vt bene ſentit text.tamẽ debet aliquid interuenire, quod ſuppleat præſentiã partiũ,vt epiſtola vel nuntius,vt dicit tex. vel aliquis qui pcipiat pro abſente.ff.de negotijs geſtis.l.ſi ego. vnde ſi in præſentia teſtiũ aliquis diceret,dono vel vendo tali, & nõ ſignificaret ei per epiſtolã vel nuntiũ,nec eſſet qui nomine abſentis reciperet,non obligatur,vt not.Dy.in l.abſenti.ff.de dona.& mandaret Titio,& Sempronius audiens referre, iterũ nõ eſt obligatio, quia nõ fuit Sempronio mãdatũ, vt hic per Ioan.de Pla.poteſt etiã contrahens,poſtquàm nuntiũ vel epiſtolam miſit, antè,quàm alius cõtractum ratificauit,pœnitere, quia nuntius vel litera non contrahit,ſed cõſenſus domini,qui ante contractũ defecit,quia pœnituit, ideò cõtractus nullus eſt,tex.in c.fi.de procu.in vj.& l.ſi pater.ff.de manumiſ.vindicta. Ex quo enim non eſt ius quæſitũ aduerſario,poteſt venditor pœnitere:tenetur tamẽ ad damnum & intereſſe, ſi qđ eſſet.gloſ.tamen in l.j.in fi.de cõtrahenda emptio.tenet,quòd obligatio tenet,ſed communiter Docto.quòd non.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE, TITVLVS XXIIII.

ONtinuatur ſic: Quia inter obligationes,quæ ex conſenſu naſcũtur, principaliores & cõmuniores ſunt emptio & venditio,idcirco hic de eis proſequitur: & ideò iſte titulus rubricatur,de emptione & venditione.

§.Emptio.

§ Emptio.

1 *Emptionis & venditionis perfectio triplex.*
2 *Emptio & venditio, quando dicantur fieri in scriptis.*
3 *Subscriptio debet fieri ab vtroque contrahentium.*
4 *Res si tradatur ante subscriptionem vtriusque contrahentium, idq; ignoranter, non transfertur eò dominium.*
5 *Arrhas datas perdit emptor, si recedat à contractu.*
6 *Arrha si detur loco pagamenti, id est arrharum, & in pretij defalcationem, nullo modo licet ab emptione discedere.*
7 *Arrha data in contractibus, duo operantur.*

Emptio & venditio sine scriptis pficiuntur ex cōuentione pretij, & nō ex numeratione pretij, neq; ex arrharū datione: sed in scriptis perficiuntur per instrumentū scriptum per manum cōtrahentium, vel per manum alterius scriptū, sed per cōtrahentes subsignatū, vel per tabellionē scriptum, & à cōtrahentibus approbatū: & ante perfectionē istius scripturę possunt contrahētes pœnitere, & sine pœna à cōtractu resilire, id est, recedere, nisi aliquid datū sit nomine arrharum, quia tunc emptor pœnitens pdit arrhas quas dedit, & vēditor pœnitens restituit duplum eius, quod recepit. Hoc dicit. ¶Notandū
1 primò, † quòd emptio & vēditio dicunť esse pfectæ, tripliciter. Vno modo, ita quòd cōtrahentes nō possunt à cōtractu recedere, vt C. de actio. & oblig. l. sicut. quod verū est, licet emptio sit cōditionalis, vt ff. de contrahen. empt. l. hæc vēditio. & vocatur ista pfectio indissolubilis. Secunda pfectio est, qua res empta stat sub piculo emptoris, vt quādo emptio facta est purè, vt ff. de pericu. & cōmo. rei emp. & vēd. l. necessario. & ista vocatur pfectio obligatiua. Tertia est, quādo dominiū rei trāsfertur in emptorē, quod fit per traditionē, vt ff. de actio. empt. & vendi. l. si quis alienā. & ista vocatur perfectio exe-
2 cutorialis. ¶Notandum † secundò, quòd emptio & venditio dicuntur fieri in scriptis, quādo hoc actū est à contrahentibus, vt fiat scriptura, & aliter nō valet, secundū aliquos, vel quando in princ. dictū est, quòd fiat scriptura, quanuis etiam non dicatur, quod aliter non valeat, secundū Placen. vt in l. cōtractus. C. de fide instru. & hoc secundum placet gloss. hîc. & non dicitur emptio vel venditio perfecta, nisi scriptura sit cōpleta, & à contrahentibus approbata, loquendo etiam de prima pfectione, vt in d. l. cōtractus. & si cōtractus simpliciter fiat, & posteà ad eius probationem conficiatur scriptura, nō dicitur propterea fieri in scriptis, vt l. cōtrahitur. ff. de pigno. & hoc modo dicendum est, quandocunque lex dicit in scriptis fieri aliquem contractum, vel distractum, vt C. de testi. l. testium. & in Au-
then.

3 then.de testib §.& licet.colla.vij.¶Notandũ † tertiò, quòd subscriptio debet fieri ab vtroq; contrahentiũ.& patet hîc quòd paria sunt, propria manu scribere, vel subscribere, vt in Authen.de fide instrumē.§.j.qđ verũ est, nisi scribens errauerit, vt ff.qui.mod.pig.vel hypo.sol.l.sicut.§.nõ videtur. vel subscribat tãquam testis, vt l.Caius.
4 ff.de actio.pigno.¶Notandũ † quartò, quòd si res tradatur ante subscriptionē ignoranter, nõ transfertur dominiũ, vt C.de suffra.l.vnica.§.quòd si prædia.sed si tradatur scienter, transfertur dominiũ, vt
5 C.si quis sibi vel alte.l.multũ interest.¶Notandũ † quintò, quòd quãdo datæ sunt arrhæ, tũc si emptor recedat à cõtractu, pdit arrhas, si venditor recedit à cõtractu, restituit duplũ, vt hîc dicit, & hoc petit per actionē ex empto, si emptio sit pfecta. Si autē nõ sit pfecta, tunc petitur ex ista lege, vel ex illa l.cõtractus.C.de fide instru.vel p officium iudicis, vt l.ij.C.de rescind.vend. & qñ venditor restituit duplũ, tunc nõ tenetur ad interesse, quia emptor recipiendo duplũ sibi præiudicat: sicut ille, cui cõpetunt duæ actiones, eligendo vnã recedit ab alia, vt ff.de tribu.actio.l.quod in hæred.§.eligere. Etiã hoc videntur cõtrahentes agere, vt isto modo sint contenti, vt ff.si certũ petatur l.cùm quid.quanuis Bal. dixerit venditorē teneri etiã ad in-
6 teresse. ¶Notandũ † sextò, quòd si arrha detur loco pagamenti, id est, loco arrharũ, & in defalcationē pretij, tunc nullo modo licet ab emptione recedere, vt ff.de pactis.l.in omnib. Et in dubio pręsumit illud, quod nomine arrharũ datur, vtroq; modo datũ esse, scilicet p arrhis & pro pagamento, vt in glos.in l.ij.C.quãdo licet ab emptio.
7 recedere. ¶Notandũ † septimò, ꝙ arrhę datæ in cõtractibus duo operantur. Vnũ est, vt arrhæ debeãt duplicari vẽditore pœnitente. Secundũ est, vt emptio maneat firma, & agatur ad interesse, in emptore pœnitẽte operãtur, vt perdat arrhas, vt suprà in quinto notabili. ¶Opponitur sic, & videtur, quòd recedentes ab emptione, non debent puniri in arrhis, quia permissio legis nõ debet esse pœnalis, vt in Authen.cõstitu. quæ de dignita.§.illud. sed à lege permittitur ab emptione recedere, ergo &c. Solutio. Permissio legis non debet puniri ab homine, sed bene potest imponi pœna à lege, & ita est hîc.

§. *Pretium autem constitui oportet.*

1 *Emptio & venditio non possunt fieri sine re & pretio.*
2 *Pretium commissum arbitrio alterius, quando dicatur iniquè diffiniri. & numero 3.*
4 *Pretium in emptione & venditione, non potest committi innominato.*
5 *Pretium postquàm diffinuit arbitrator, tunc emptor tenetur venditori pretium soluere. & eius facere. Item venditor rem tradere emptori. nu.6.*

Summa

Summatur sic: In emptione & venditione debet cōstitui certū pretium, quod etiam cōmitti potest in alterius arbitrium: qui si pretiū determinet, tenet cōtractus: si non, nullus est cōtractus, & idem est
1 in locationibus & cōductionibus. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd sine re & pretio nō potest fieri emptio vel venditio, vt hîc, & l. fin. C. de cōtrahen. empt. Quod quidem pretium cōsistit in numerata pecunia, vt infrà eo. § proximo. & potest cōmitti pretiū in arbitrium alterius, à quo nō est recedendū, etiam si iniquè diffinierit, vt notatur in l. si quis arbitratu. ff. de verb. oblig. Quod est verum, quando cōmittitur in arbitrium alterius, quod est de substantia cōtractus. Secus, si de aliquo accidenti ipsi cōtractui cōmitteretur in arbitrium alterius: quia tūc posset recurri ad arbitriū boni viri. & quando cōmittitur aliquod accidentale contractus, tunc potest cōmitti in arbitrium alterius contrahentiū, vt sic dicendo: Si ille liber placeat tibi, post octo dies sit venditus, vt l. hæc venditio. ff. de cōtra
2 hen. emp. & dicitur † pretiū iniquè diffiniri, quando diffinitur infra medietatē iusti pretij, vt C. de rescind. emp. l. si voluntate. vel hoc cōmittitur arbitrio iudicis, vt ff. de in integ. restitu. l. scio. quia pōt esse iniqua diffinitio, licet nō sit sub medietate iusti pretij, sed minor, quādo non est minima. nā plus licet ipsis dominis, qui possunt se inuicē decipere vsq; ad medietatē iusti pretij, vt in c. cùm dilecti. extrà de empt. & vendit. quàm ipsi abitratori, vel secundū Bar. in l. so
3 cietatē. in §. arbitrorū. ff. pro socio. pretiū † dicitur iniquè diffiniri, quando diffinitur sub sexta parte cōmunis æstimationis, & si arbitrator nō potest vel non vult diffinire, tunc cōtractus est nullus. secus autē in legato sic relicto, quod propterea nō est nullum, vt C.
4 cōmu. de lega. l. si duobus. §. si quis. ¶Notandū † secundò, quod pretium non potest cōmitti innominato, sic etiam in locato, vt ff. loca. l. si merces. Fallit tamē hoc in vno casu. ff de pigno. l. si fundus. §. si. scilicet in pignore cōmittendo creditori facta æstimatione à persona incerta, & hoc admittit fauore debitoris, vt creditor eò facilius
5 tradat sibi pecuniā. ¶Notandum † tertiò, quòd postquàm arbitrator diffiniuit pretiū, tunc emptor tenetur venditori pretiū soluere, & eius facere, vt ff. de actio. empt. l. ex empto. & si fuerit in mora, veniunt vsuræ, vt ff. de actio. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. ¶Notan
6 dum finaliter, † quod postquàm arbitrator diffiniuit pretiū, tenetur vēditor rem tradere emptori, sed nō tenetur eā facere emptoris, sed cauere de euictione, vt ff. de actio. empt. l. ex empto. & l. si hęres. §. si tibi. Et hoc est verū, si venditor habeat rem, vt l. qui restituere. ff. de rei vendic. & non potest tradere æstimationē pro re, vt ff. si certum peta. l. ij. §. ij. sed si nō habeat rem, tunc si dolo desijt habere, tenetur

ad æsti

ad æstimationem, vt ff. de actio. empt. l. j. §. si nõ dolo desiit habere, nõ tenetur, & ita concordantur opiniones Doctõ.

982

§. *Item pretium in numerata pecunia.*

1 *Philosophorum, & Poëtarum authoritates possunt allegari in iure.*
2 *Permutatio rerum, est contractus innominatus. Et cur sic dictus. nume. 3.*
4 *Periculum rei emptæ ante traditionem, facta venditione pertinet ad emptorem, nisi aliter pactum sit. Fallit hoc, nouem casibus, quos vide per nume. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15.*
5 *Venditor an teneatur emptori cedere actiones competentes ex re empta.*

Summatur sic: In emptione & venditione pretiũ consistere debet in numerata pecunia, nã si esset alia res, non esset emptio, sed permutatio, quæ nõ est species emptionis. tũc ibi, cùm aũt. Et facta emptione, ante traditionem rei emptæ, periculũ cõtingens sine dolo & culpa vẽditoris, pertinet ad emptorẽ, similiter & commodũ. Quia tamen venditor adhuc manet dominus, tenetur ipsi emptori cedere actiones prouenientes ex re empta. tunc ibi, emptio. Et põt emptio fieri purè, & sub conditione. tunc ibi, loca. Et res, cuius cõmerciũ nõ habetur, non potest emi, si tamen qui ignorãter emerit, potest pete re interesse à venditore per actionẽ ex empto. Hoc dicit. ¶Notan-
1 dum † primò, quòd in iure possunt allegari authoritates Philosopho rũ & Poëtarum, ad quod iste tex. solet allegari, & istæ authoritates faciunt probabilitatẽ, si innitantur rationi, vt l. si pater. ff. de solutio. non tamen sunt decisiuæ, nisi in arte sua, vt ff. de rerũ diuisio. l. in tãtum. §. fi. Patet etiam hîc quòd dicta vnius authoris possunt allegari ad cõtrarios fines, nam dicta Homeri allgantur hîc pro opinione
2 Sabini, & etiã pro opinione cõtraria ipsius Proculi. ¶Notandũ † secundò, quòd permutatio rerũ non est species emptionis, sed est con tractus innominatus, vt ff. de rerũ permuta. l. j. §. item emptor. quia ille dicitur contractus nominatus, qui statim vt fit, parit actionẽ, vt ff. de pactis. l. iure gentium. in prin. Permutatio autẽ nõ statim parit actionem neq; ex pacto, neque ex re, sed ex vtroque, posteà re sub-
3 secuta, vt colligitur in l. ex placito. C. de rerũ permu. † Dicitur etiã ideò contractus innominatus, quia nomen istius contractus cõuenit etiam aliis speciebus contractus. nam ad contractũ nominatũ requi ritur ꝙ cadat sub certa specie cõtractus, & quòd habeat nomẽ sibi propriũ, vt notatur in rubric. C. de rerum permu. Et ex isto cõtractu datur actio præscriptis verbis, vt infrà de actio. §. actionum. vel condictio ob causam, vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis. ¶Notandũ
4 tertiò † circa. §. cùm autẽ. quòd periculum rei emptæ ante traditionem, facta venditione pertinet ad emptorem, nisi aliter pactum sit,

ſcilicet quòd venditor habeat cuſtodiam rerũ,quod quidẽ pactum valet:vt ff.eo.l.quòd ſæpe.§.ſi res.nam tunc periculũ ſpectat ad vẽditorem,non ſolùm ſi ſit in dolo vel committat latã culpam,vel leuem,ſed etiã tenetur de leuiſsima,nõ autẽ de caſu fortuito, vt vult
5 hîc gl.per l.quę fortuitis.C.de pigno.actio.¶Notandum † quartò, quòd venditor in iſto caſu tenetur emptori cedere actiones cõpetẽtes ex rę empta,vt rei vendica.quę ſoli domino datur,vt ff.de rei vẽdica.l.in rem vel actionem furti,quæ etiã ſolùm datur domino, vt ff.de condictio furt.l.j.ſimiliter actionẽ damni iniuriæ,vt ff.ad leg. Aquil.l.itẽ Mela.§.legis.& ratio iſtius ceſsionis eſt,quia quãdo quis obligatur alicui,propter aliquã actionem ; ille liberatur cedendo actionem,vt notatur per.Bart.in l.quod te.ff.ſi certum petatur.
6 ¶Notandũ†finaliter circa §.loca. quòd prophanũ opponitur religioſo vel ſacro,& priuatum publico.¶Opponitur primò cõtra prędicta,& videtur,quòd periculũ non ſtatim pertinet ad emptorẽ facta vẽditione,per l.cõtractus. C. de fide inſtrumentorum. Solutio.
7 †Iſta regula fallit in nouẽ caſibus.Primus,ſi vẽditio fiat in ſcriptis: nam tũc non ſtatim pertinet periculũ ad emptorẽ:quia emptio nõ eſt perfecta,niſi ſcriptura cõpleta,& à partibus approbata,vt ſuprà eod.§.j.dictum eſt,& hoc vult illa.l.cõtractus.in oppoſi.allega. Se-
8 cundus,†ſi emptio ſit facta ſub conditione,nã ſi tũc res pereat,pertinet ad venditorẽ,ſed ſi res fiat deterior,pertinet ad emptorem,vt ff.de pericu.& commo.rei vẽdi.l.quòd ſi pendẽ.§.planè.Et ratio eſt, quia quãdo res perit,tunc adueniente conditione , non habet obligatio aliquid,in quo fundari poſſet:ſic autẽ non eſt, quando res ſit
9 deterior.Tertius†caſus,ſi res ſit vẽdita in genere,vt equus,vel bos: tunc periculum ſpectat ad venditorem,vt ff.de pericu.& cõmo.rei
10 vendi.l.eum.Quartus,ſi†vẽdita ſit res in ſpecie incerta,vt vendo tibi Stichum vel Pamphilũ:nam tunc primus perit vẽditori,vt ff. eo.
11 l.ſi in emptione.§.penul.Quintus,†ſi res empta publicetur,quia ſi ex delicto venditoris perit vẽditori,& tenetur ipſe reſtituere pretiũ, ſi fuerit ſolutũ,& intereſſe.Si autem nõ ex delicto venditoris,vt puta ſit ager,qui traditur militibus ſtipendiariis,tunc etiã perit vẽditori, & tenetur emptori reſtituere pretiũ.Sed nõ tenetur ad intereſſe, vt
12 in l.ſi fundus. ff.loca.in tex.& gl.Sextus†caſus,ſi hoc ſit pactũ, quòd periculum pertineat ad venditorẽ,vt ff.eo.l.ſi in venditione & ſi dictum ſit de caſu fortuito,& de vno caſu in ſpeciali,de aliis autẽ cũ clauſula generali,tunc vẽditor tenetur de omni caſu fortuito,vt ff.
13 ſi quis cautio.l.ſed & ſi.§.quæſitũ.Septimus,†ſi venditor ſit in dolo vel in culpa,quod intelligitur de lata vel de leui culpa,vt ff.de peri.
14 & commo.rei vendi.l.cuſtodiã.Octauus,† ſi venditor ſit in mora:

nam

nam illius est periculum, qui vltimò est in mora, vt ff. de peri. & cō-mo. rei ven. l. illud. nec refert an res eodem modo periisset apud em
15 ptorē, vt ff. de leg. j. l. cum res §. j. Nonus†est, si res requirat degustationē, vt vinum, & de ista re sic distingunt Docto. quia aut res venditur in genere, & tunc periculum spectat ad venditorē, quousq; sit facta degustatio & mēsuratio, si incipiatur à degustatione. Si verò à mēsuratione, tunc non requiritur degustatio: sed si res sit vendita in specie, tunc tenetur vendens custodire rem ad certum tēpus, vt scilicet veniat emptor & recipiat rē suam, verbi gratia: Sit vinū emptū, nunc vendens custodiet vinum & nō poterit effundere vsq; ad vindemiam, quando habet vti vasis suis pro nouo vino imponēdo, & si tunc emptor non recipiat rē suam, potest vēditor vinum effundere vel potest ex vrbanitate vasa cōducere expensis emptoris. Si autem venditor si mercator vini, non tenetur expectare, nisi ad tēpus, quo vinum cōmodè tolli potest, vt notatur per gl. & Docto. in l. j. ff. de pericu. & commo. rei ven. & de istis solent dari versus:

Si sine scriptura fiat venditio pura,
Fraude moráque rei, si certe sit speciei,
Non degustandæ sine pacto non publicandi,
Transit ad emptorem casus si non dederis rem.

¶Opponitur secundò, & videtur, quòd non bene dicitur hîc in tex. in §. emptio. quòd cōditio potest poni in arbitrio ementis, per l. in vēdētis vel emētis. C. eod. Solutio. In illa l. dicitur, quòd substantialia contractus non possunt committi saltem simpliciter, licet fortè ad tempus in arbitrium alterius contrahentium. quod autem hîc dicitur intelligitur ad certum tempus: nam dicitur in textu, intra certū diem, vel intelligitur istud de accidentali ipsius contractus. ¶Opponitur tertiò, & videtur, quòd ista venditio, de qua hîc in textu, nō est conditionalis, per l. iij. ff. eo. Solutio. Illa lex loquitur de conditione resolutiua: vt si sic dicatur, vendo tibi illam rem, & si tibi nō placeat infra annum, restituam tibi pretium, & tu restitues mihi rem. sed hîc loquitur de conditione suspensiua, vt sic dicendo, capies illam rē, & si tibi placeat infra annum erit res empta.

DE LOCATIONE, ET CONDVCTIONE. TITVLVS XXV.

1 *Locatio quid.*

Ontinuatur sic: Quia locatio & conductio habēt magnā cōueniētiā cum emptione & venditione, & fiunt etiam ex consensu, idcirco post titulū de emptione & vend. tra
1 ctatur hîc de locatio. & conductio. Est†autem locatio,

secundum Azonem in summa eo.ti. personę vel rei ad vsum facta concessio, constituta mercede in numerata pecunia.

§. *Locatio.*

1 *Summarium in hunc §. ex sententia Dn. Nicasij.*
2 *Locatio & conductio conueniunt cum emptione & venditione in multis: Et in pluribus differunt. & nu. 3. 4.*
5 *In locatione merces consistere debet in numerata pecunia.*
6 *Locatio non est, sed contractus innominatus, si inter contrahentes merces relinquitur, postea declaranda.*
7 *Boum mutua traditio ad colendum agros, an sit locatio vel conductio.*
8 *Locatio non potest fieri pro vno numo.*
9 *Emphyteosis, quid. Et qualiter olim fiebat: & qualiter hodie.*
10 *Emphyteoticus contractus differt à locatione, quadruplicιter. Item, ab emptione. nu. 11.*
12 *Emphyteoticarius potest rem emphyteoticam in alium transferre.*
13 *Emphyteotica res, si ex toto pereat perit domino. Si diminuatur damnum ad emphytooticarium spectat.*
14 *Emphyteoticarius si pensionem differt soluere per triennium, vel biennium, expellitur.*
15 *Emphyteoticarius potest meliorationes suas vendere, aut alienare.*
16 *Res ad Ecclesiam profecta, ad manum mortuam dicitur profecta.*

1 Sicut in emptione† & venditione constitui debet pretium certum quod cõferri potest in alterius tertij arbitriũ, sic in locatione & cõductione debet cõstitui merces, quæ etiã potest cõmitti in arbitriũ tertij, & si cõtrahẽtes relinquãt mercedẽ postea declarandã, nõ est locatio, neq; cõductio, sed contractus innominatus, ex quo datur actio prę scriptis verbis. tunc ibi, præterea. Et si quis tradat alteri vnã rem vtẽdam, & ille tradat sibi aliam rẽ vtendam, nõ est locatio, neq; conductio, neq; cõmmodatum, quia non est gratuitum, sed etiam est cõtractus innominatus, ex quo datur eadem actio prę scriptis verbis. tunc ibi adeò. Et contractus emphyteoticus non est locatio, neque conductio, nec emptio aut vẽditio, sed habet propriã suã naturã ex l. Zenoniana, secundũ quam pacta in hoc contractu sunt seruanda, ac si esset contractus naturalis, & si nihil pactum sit inter contrahentes, tunc interitus totius rei emphyteoticæ pertinet ad dominũ sed diminutio eiusdẽ rei pertinet ad emphyteoticariũ. Hoc di. eo.
2 ¶Notãdũ† primò, ꝙ locatio & conductio conueniunt cum emptione & venditione, in multis, vt sentit hic text. in princi. sed differunt. Primò, quia in emptione, etiam ante traditionẽ periculum rei spe

ctat

ctat ad emptoré,vt suprà tit.proximo.§.cùm autem.sed hîc spectat
3 ad locatoré,vt l.ex conducto.§.j & ij.ff.eod. Secundò, † quia venditor post venditioné necessariò habet rem tradere,vel eius æstimationem,vt ff.de actio.empt.l.j.sed locator aliquãdo excusatur à præstatione rei,puta,si sibi superuenerit necessitas post locationé retinendi rem locatã pro se,vt l.iij.C.eo.facit c.propter sterilitaté. ex-
4 trà locati.Tertiò,† quia emptio est titulus sufficiens ad trãslationé dominij,vel ad conditioné vsucapiendi, vt l.ex empto.ff.de actio. empti.non auté conductio,vt l.non solet.ff.eo.& si sit dubium an sit emptio,& conductio, respiciendũ est ad qualitatem pretij.& an simul,vel annuatim soluitur,vt notatur per Bar.in l.j.§.j.ff.de super-
5 ficiebus.& per gl.ibi in verb.agẽdo. ¶Notandum † secundò,quòd sicut in emptione pretiũ consistit in numerata pecunia, sic in locatione merces consistere debet in numerata pecunia,vt ff.depositi.l. §.si quis seruũ.& ideò colonus partiarius, qui scilicet colit pro parte fructuum, non est conductor, sed potius debet dici socius, vt l.si merces.§.vis maior.ff.eo.& ideò cõpetit sibi actio pro socio .¶No-
6 tandum † tertiò,quòd si inter contrahentes merces relinquitur,posteà declaranda,non est locatio, sed contractus innominatus,vt hîc dicitur.Sed si merces primò determinetur,nunc est locatio,& si nulla mentio fiat de mercede, tunc est mandatum, vt infrà manda.§.
7 si.& l.si tibi polienda.ff.præscriptis verbis. ¶Notandum † quartò, pro §.præteteà.quòd si tu habeas vnum boué,& ego vnum,& tradimus boues nostros nobis inuicé ad colendum agros nostros, nõ est locatio neq; conductio,neq; cõmodatum,& si bos tuus apud me pereat sine culpa mea, non teneor tibi, quia iste contractus celebratur gratia vtriusq; vt ff.de præscriptis verbis.l.si gratuitã.§.si margaritas.& si pereat ex culpa mea,datur tibi actio præscriptis verbis, quæ cõpetit ex contractu innominato,quæ fit tripliciter,scilicet do vt des,facio vt facias,do vt facias.& quartus modus,scilicet facio vt des,ex quo datur actio de dolo,& nõ præscript.verbis.de istis tribus habetur ff.de præscript.verbis.l.naturalis.datur etiam hæc actio ex pact.incontinenti appositis, vt C.de rerum permuta.l.rebus. datur etiam,quando dubitatur de nomine cõtractus, vt ff.de præscriptis
8 verbis.l.j. ¶Notandum † quintò,quòd locatio non potest fieri pro vno numo,quia sic saperet naturam donationis,quæ non stat cum locatione,emptio tamen fieri potest pro vno numo, vt lege si quis.
9 in textu.& gloss.ff.eodem. ¶Notandum † sextò, circa §.adeò.quòd ἐμφύτευσις, Græcè, dicitur Latinè melioratio, quia olim solùm sterilia dabantur in emphyteosim ad meliorandum, quanuis modò etiam dantur alia, & datur res in emphyteosim ad certum tem-

pus,aut ad tempus incertũ,vt in tertiam generationẽ,aut in perpetuũ.Et licet Ecclesia non dederit rem in emphyteosim , nisi vsq; ad tertiam generationẽ,hodie tamẽ etiam dat perpetuò,vt notatur in
10 Authẽ.si quas ruinas.C.de sacrosan.eccle.Et † differt cõtractus emphyteoticus à locatione in septẽ.Primò,quia hîc soluitur pẽsio in numerata pecunia,aut in specie,ibi solùm in numerata pecunia.Secũdò qa ex isto cõtractu quis naturaliter possidet,vt ff.de acqui pos.l. naturaliter.ex locatione nõ,vt C.cõmunia de vsuca.l.j.Tertiò,quia ex isto cõtractu habetur vtile dominiũ,ex locatione nõ,vt ff.eo.l.nõ solet. Quartò,quia iste cõtractus solùm habet locũ in rebus immobilibus,vt in Authen.de alienatione & emphyteosi.§.licentiam.collatio.ix.locatio autẽ etiam in rebus mobilibus. Quintò,quia in isto cõtractu datur actio ex l.Zenonis: sed ex contractu locati,ex locato & conducto.Sextò,quia iste contractus est de iure ciuili,vt infrà,de actio.§.de cõstituta.quanuis pacta,quæ sunt de iure naturali,in hoc cõtractu sunt seruãda:locatio autem est de iure naturali,scilicet gẽtium.Septimò,quia iste cõtractus fit in scriptis:ille etiã fine scriptu
11 ra,secundũ gl.hic.Et differt etiam ab emptione,†quia hîc soluitur pensio,sed ibi res liberẽ transit.Secundò quia res emphyteotica potest reuocari à domino,vt posteà dicetur:sed res empta nõ potest reuocari à venditore,vt l.in ciuile.C.de rei vẽdica.Tertiò,quia hîc trãsit vtile dominũ tãtùm,per vẽditionẽ autẽ transit dominium di-
12 rectum,vt suprà de re.diuisio.§.per traditionẽ. ¶Notandũ † septimò,quòd emphyteoticarius potest rem emphyteoticam in aliam transferre,vt in Authẽ.de nõ alienãdo.§.alienationis.collatio.ij.& tunc datur ei cõtra ij.emphyteoticariũ actio ex hac lege Zenonis, scilicet,vel præscriptis verbis ad pacta seruanda.dicit tamẽ Bar.in l. j.ff.de cõdictione ex lege,quòd datur illi actio ex isto cõtractu,quia quãdocũq; cõtractus celebratur gratia vtriusq;,tunc datur actio ex illo contractu,vt l.actionum.§.ex cõtractu. ff. de actio. & obliga.
13 ¶Notandũ†octauò,quòd si res emphyteotica ex toto pereat, tunc perit domino:sed si diminuatur,tunc dãnum spectat ad emphyteoticariũ,si saltem manet tantum,vnde pensio solui potest,& ita etiã ad ipsum emphyteoticarium spectat augmentũ,secundũ Bar.in l.j. C.de iure emphyteotico.secus in agris tributariis,in quibus crescit & decrescit tributum,secundũ augmẽtũ & diminutionẽ agrorũ,vt C.de alluuionibus.l.ij.dicit tamen etiã Bar.in l.interdum. §.qui ex naufragiis.ff.de acquirẽ.posses.quòd si res emphyteotica multũ di
14 minuatur per guerras,debet minui etiam pensio. ¶Notandũ†finaliter,quòd adhuc duo sunt de natura emphyteosis,præter ista.Vnũ est,si emphyteoticarius per triennium differt soluere pensionẽ,vel

per

per biennium, si sint emphyteoticarius Ecclesiæ expellitur, vt l.ij. in
15 §.primo. C.de iure emphyteotic. aliud † est, quod emphyteoticarius potest suas meliorationes vẽdere vel alienare, vt l.ij. §.j. C.de iure emphyteo. debet tamen tunc domino hoc intimare, vt si velit tantũ dare quantũ ab alio habere potest, ipse dominus præferatur alteri, & pro hoc debet expectare per ij. menses, vt in c. potuit. extrà, locati. posteà autẽ expectato scilicet domino, potest alteri rem vẽdere; & dominus tenetur illũ inuestire, salua sibi quinquagesima parte pretij pro inuestitura sua, vt d.l.fi. in glo. super ver. æstimationis. quod verũ est, nisi vendat personæ prohibitæ, vt potentioribus, quos monere molestũ est, vt sunt milites capitanei, vel etiã Ecclesiæ, vel per-
16 sonis ecclesiasticis: quia quando † res venit ad Ecclesiã, tunc venit ad manum mortuã, vt vult Specula. tit. locati. §. nunc aliqua. versi. cxvj. Et ex hoc fortassis Ciuitas Colo. sumpsit occasionẽ faciendi statutũ, quòd bona immobilia nõ possunt transferri ad ecclesiasticas personas, ne ipsa ciuitas minuatur in prestationib. & oneribus, ad quas vel ad quæ psonæ ecclesiasticæ nõ tenẽtur. & dicit Bal. in c.j. de alienа. feudi. colla. x. quòd tale statutũ est iustum, & ideò etiam si res emphyteotica Ecclesiæ legetur, tenet legatũ, sed tenetur infra annum vendere, vt notat Specu. ibi suprà in q. seq. alij tamen docto. cõtradicunt, dicentes istud esse contra libertatẽ ecclesiasticam, vt in Authen. cassa. C.de sacrosan. Eccle. & ita dicit Inno. in c nouerint. extrà, de sen. exco. ¶Opponitur, & videtur, quòd diminutio rei emphyteoticæ non spectat solùm ad emphyteoticarium, sed etiam ad dominum, quia diminuta re, etiam diminui debet pensio, per l.licet. C.locati. sicut etiã in emptione diminuta re diminuitur pretiũ, vt l. suæ rei. ff. de contrahen. emp. Solutio, Verum est, quòd in emptione & locatione diminuta re, diminuitur pretium vel merces, vt notatur de locatione, in c. propter sterilitatem. extrà locati. Non autem sic in emphyteosi, & hoc propter exiguitatem pensionis, quæ potius soluitur in recognitionem dominij, quàm pro valore ipsius rei.

§. *Item, quæritur.*

1 *Pacta seruanda sunt in conductione.*
2 *Locatoris & conductoris ius, & munus.*
3 *Conductor non tenetur de casu fortuito, excepto incendio.*
4 *Conductor si moriatur infra tempus conductionis, quis succedat.*

Conuẽtio facta pro pretio certo de opere faciendo ex materia artificis, dicitur emptio: si verò ex materia petẽtis opus fieri, dicit conductio, in qua pacta sunt seruãda, & veniũt omnia quæ sunt de natura cõtractus. tunc ibi, qui pro vsu. Et conductor nõ tenetur de casu

 fortuito,

1 fortuito,& transit cõductio ad hæredes Hoc dicit. ¶Notandũ † primò,quòd in conductione sunt seruanda pacta,vt ff.depo.l.j.§.si conueniat.& non solùm venit illud,quod dictũ est: sed etiam quicquid est æquũ & bonum:sicut in alijs cõtractibus bonæ fidei,vt suprà,de obligatio.ex cõsensu. in fi.& ideò si cõductor sit in mora soluendi mercedẽ, potest locator petere vsuram.l præses.C.eod.quia tamen hodie vsuræ non petuntur,sed interesse,quod petitur loco vsurarũ,
2 vt Authen.ad hæc.C.de vsu.si etiã † locator non reparet rem locatam,agit conductor ad reparationẽ, puta fenestrarum,ostiorum,si domus sit conducta,& si locator non faciat,potest conductor recedere,soluendo solùm pensionẽ pro rata temporis,vt l.si merces.§.si vicino.ff.eod.tenetur tamen conductor reparare viam ante domũ expensis locatoris, & si cõductor gratis inhabitat,tenetur hoc facere expẽsis proprijs: si tamẽ res esset ad perpetuã vtilitatẽ, tunc facit expensis domini domus,vt l.ædiles.ff.de via publica.& tenetur etiã conductor soluere tributũ de re conducta, sed defalcabit hoc locatori,sicut tenetur soluere creditori de pignore, vt l.in summa.C.de
3 pigno.¶Notandum † secundò,quòd conductor nõ tenetur de casu fortuito,vt hîc in § qui pro vsu.tenetur tamen de incendio, si in eadem domo oriatur,quia hoc præsumitur venire ex culpa inhabitantiũ,vt suprà,quibus modis re cõtrahitur obligatio.§.item,is.nota-
4 tum est.¶Notandũ † finaliter,quòd si conductor moriatur infra tẽpus conductionis,tunc hæres suus succedit.Quod verũ est de cõductore proprietatis, non autẽ de vsufructuario, vt C.de vsufruct.l.si domina.& tangit hîc glo.fi.quòd si scholaris recedat de camera sua conducta,iure cõductionis posset alium substituere.Sed impeditur iure societatis,quod prçualet,quia ibi eligitur certa ꝑsona,vt infrà tit.pro.§.soluitur.Si ergo ille alius sit æquè idoneus,potest substitui, vt l.nemo. C.eo.& si scholaris inhonestè faciat in camera cõducta adducendo personas inhonestas, potest expelli,nõ obstante conductione,aliter non,vt d.l.nemo,si etiam scholares non possent commodè habere cameras,cogendi essent ciues ad locandũ cameras,secundum Vuilhel.de Cuneo.in l.decernimus.C.de epis.& clericis.

DE SOCIETATE.

TITVLVS XXVI.

1 *Societas,varia multipléxque est.*

2 *Societas,quid.*

1 CONtinuatio satis patet ex prędictis.¶Notandũ † circa rubricã quòd aliqua est societas quæ cõstituit vnũ corpus,vt est collegium.&

gium,& de illa societate non tractatur hic,sed ff.quod cuiusque vni uersitatis nomine,vt ff.de collegii illicitis.Alia est societas quę pro uenit ex hoc,quod aliqui hab:t re in cōmuni, vt plures hęredes vel legatarij vnius rei,& de illa etiā nō tractatur hic, sed ff. fa. ercisc. &
2 cōmuni diui Tertia† est societas,quę secūdū M.Tulliū sic diffinitur, quòd est duorum pluriúmve conuentio,honestè contacta,ad vberiorem quæstum & cōmodiorē vsum,& de hac societate tractatur hic.Verum tamen est,quòd ista diffinitio solùm datur de societate ex qua competit actio directa pro socio.Est autem & societas, conuentio studentium ad simul habitandum , & non ad quæstum ex qua oritur actio vtilis pro socio.

§. *Societate.*

1 *Societas,quatuor modis potest contrahi.*
2 *Socijs competunt æqualiter,partes lucri & damni,nisi aliter sit pactum.*
3 *Socij possunt pacisci,vt vnus habeat duas partes lucri,& damni: & alius tertiam.Et vnde oriatur illa inæqualitas.*
4 *Conuentio leonina,*
5 *Lucrum & damnum ambulant pari passu.*

Summatur sic:Societas potest contrahi respectu omnium bonorū,vel respectu vnius negotiationis tātùm,& cōpetunt sociis æquales partes lucri & dāni,nisi aliter paciscantur.Possunt enim pacisci, quòd vnus socius habeat duas partes lucri & damni,& alius tertiā, vel quòd vnus habeat duas partes lucri & tertiam damni, & alius duas partes damni & tertiam lucri,propter inæqualitatem rerum vel operarum,quę operę pro pecuniis reputantur.vel possunt pacisci,quòd vnus habeat partem lucri,& nihil sentiat de damno,& intelligitur lucrum solùm,quod remanet deducto damno , & si pars lucri sit expressa & pars damni non,intelligitur eadem pars damni
1 sicut lucri,& econtrà.Hoc dicit vsque ad §.manet.¶Notādum† primò,quòd societas potest quatuor modis contrahi.Vno modo,respectu omnium bonorum expressè,& tunc veniunt hęreditates,legata & donationes & similia,vt l.iij.§.ij.ff.eo. Secundo , respectu bonorum simpliciter,& tunc non veniunt hęreditates,legata, & similia, quæ accedunt propter meritum personę,& aduenniunt , sed solùm illa quę acquiruntur per quęstum,vt l.nec adiecit.ff.eodem. Tertiò,respectu vnius negotiationis tātùm,vt vini,vel olei,vt hîc in textu. Quartò,respectu vnius rei tantùm , vt ff. eodem lege quinta. Potest etiam contrahi societas ex ipsa re,& non ex conuentione,sicut duo fratres tenētes res suas indiuisas,vt ff. eodem.l.iiij. ¶Notā
2 dum† secundò,quòd partes lucri & damni competunt sociis æqualiter

liter, nisi aliter pactũ sit. Quod tamen debet intelligi iuxta quãtitatem capitalis. Nã si vnus posuit xij. & alius viij. licet nihil pactũ sit habebit plus de lucro & damno qui plus posuit, & ita intelligitur l.
3 si nõ fuerit. ff. eo. ¶Notandum † tertiò, quòd socij possunt pacisci, vt vnus habet duas partes lucri & damni, & alius tertiã, & hoc propter inęqualitatẽ rerum vel operarũ, aliàs nõ valeret, quia ius societatis est fraternũ, vt ff. eo. l. verũ. Possunt etiã pacisci, ꝙ vnus habeat duas partes lucri, & solùm tertiam damni. & alius duas partes dãni & tertiã lucri, vt hîc in tex. Verbi gratia, sunt duo socij, quorum quilibet imposuit xij. & ex his xxiiij. lucrati sunt xij. stante prędicto pacto habebit vnus de lucro viij. & ita in toto habebit xx. & alius de lucro
4 quatuor, & ita in toto habebit xvj. ¶Notãdũ † quartò, ꝙ notãter dicitur, quòd socij possunt pacisci, vt vnus nihil sentiat de dãno, & habeat partẽ lucri, quia nõ valeret quòd haberet totum lucrũ, sed esset conuentio leonina, de qua narratur in fabula Aniani, & habetur in Aesopo, qualiter leo & lupus & vulpes ceperunt vnã prędam, quam leo diuisit in quatuor partes, dicẽs, hæc prima pars erit mea, ratione societatis, secunda erit mea, quit feci maiorem operam, tertia etiã similiter, quia sum fortior, & qui acceperit quartam, non erit amicus meus, vnde versus:

Ne fortem societ fragilis vult fabula præsens,
Nam fœdus fragili nescit habere potens.

5 ¶Notandum † finaliter, quòd lucrum & damnum ambulãt pari passu, & ideò pars expressa de lucro, vel statutum factum de lucro, intelligitur etiam de damno. Quia contrariorum eadem est disciplina. ff. de lega. tertio. l fina.

§. *Manet.*

1 *Societas soluitur quinque modis.*
2 *Societati si quis callidè renuntiarit, vt solus fortè habeat hæreditatem, illam tenetur communicare sociis.*
3 *Societas soluitur morte vnius sociorum: nisi hoc fuerit pactum.*
4 *Societas soluitur publicatione bonorum vnius socij, propter delictum suum.*
5 *Bonis cedere melius, quàm in carcerem detrudi.*
6 *Societas qualiter prætereà soluatur.*
7 *Socius licet teneatur de dolo lata culpa, & leui, tamen si alter socius commisit dolum vel culpam, non tenetur.*
8 *Socius tenetur rebus communibus intendere non secus, quàm priuatis ante contractam societatem.*

1 Summatur sic: Societas † soluitur quinq; modis. Primo, renũtiatione, si tamen callidè hoc fiat, nihil prodest renũtianti, sed bene alteri socio

ſocio. Secũdo, morte vnius ſocij, quãuis plures ſuperſint, niſi hoc fuerit conuentũ. Tertio, ſi ſocietas cõtracta ſit in vna re, tunc finito negotio hui⁹ rei. ſoluitur ſocietas. Quarto, ſi bona omnia vni⁹ ſocij publicētur, finitur ſocietas. Quinto, ſi propter debita vnus ſocius ceſsit bonis, & tenetur ſocius de dolo, lata culpa, & leui, ſed non leuiſsima

2 Hoc dicit vſq; ad finem tituli, ¶ Notandum † primò, quòd ſi aliquis renũtiauerit ſocietati callidè, videlicet ſi ipſe ſit inſtitutus hæres, vt hęreditatẽ ſolus habeat, tenetur tunc ille illã hæreditatẽ communicare ſociis ſuis. Si tamen accidat dãnũ, hoc ſolus habet ſupportare, vt ff. eo l. actione. §. diximus. & ille cui renũtiatũ eſt, ſolus habet lucrũ quod ipſe acquirit, ſed dãnum quod ſibi euenit, alius habet ſuſtinere, & renuntiatio debet fieri præſenti. Nã ſi fiat abſenti, non prodeſt, vt ff. eo. l. ſed & ſocius. §. ſi abſenti. non etiã prodeſt, ſi intẽpe-

3 ſtiuè fiat, vt ff. eo. d. l. actione. §. Labeo. ¶ Notandũ † ſecũdò pro §. ſoluitur, quòd ſi vnus ſociorũ moriatur, ſoluitur ſocietas, quanuis plures ſociorũ adhuc ſuperſint, niſi hoc prius pactũ ſit: ſocietas tamen non poteſt trãſire ad hæredes, quãuis pactum ſit, niſi in ſocietate vectigaliũ, vt ff. eo. l. verum. §. in hæredem. Si tamen vnus ſocius vadat ad alienas partes, & alius moritur eo ignorãte, manet ſocietas, vt

4 ff. eo. l. actione. j. reſpõ. ¶ Notandũ † tertiò pro §. publicatione, quòd ſi bona vnius ſocij publicētur propter delictũ ſuũ, ſoluitur ſocietas, quia fiſcus venit in locũ ſuũ, & habetur pro mortuo, vt ff. eo. l. actione. §. publicatione. fiſcus tamẽ nõ eſt hęres eius, vt notatur per Bar. in l. ſi qua. ff. de his, qui ſui vel alieni iuris ſunt. & hoc eſt verũ, ſi ſit ſocius ratione bonorum, ſi autẽ ſit ſocius, ratione induſtrię vel operarum, tunc ſi banniatur vt perdat ciuitatẽ, nõ ſoluitur ſocietas, niſi propter impedimentũ perſonę, quia ſocietas eſt de iure gẽtiũ, quod non tollitur per ius ciuile, vt l. ſi tibi mãdauero. ff. mãdati. ſic etiam qui perdit libertatẽ nõ priuatur alimentis, quæ ſunt de iure naturali

5 vt l. qui victum. ff. de re iudicata. & ibi per Bar. ¶ Notandũ † quartò, quòd melius eſt cedere bonis, quàm detrudi in carcerẽ, vt infrà de actio. §. fina. & qui ceſsit bonis habet beneficium, quòd de bonis poſteà acquiſitis non poteſt conueniri, niſi in quantũ facere poteſt, vt l. quarta. ff. de ceſsione bonorũ. niſi eſſet vſurarius, qui non habet hoc beneficiũ, vt in gl. in c. cùm tu. extra de vſuris. in verbo in facul-

6 tibus. in fine quaſi. ¶ Notãdum † quintò, quòd ſunt adhuc duo alij modi quibus ſoluitur ſocietas. Vnus eſt, ſi res in qua cõtracta eſt ſocietas, perimatur, vt ff. eo. l. verũ §. penul. Alius eſt ſi ſocius ſtipuletur

7 ab alio aĩo renouãdi, vt ff. eo. l. actione. j. reſpon. ¶ Notandũ † ſextò, quòd licet ſoci⁹ teneatur de dolo, lata culpa, & leui, ſi tamẽ alter ſocius etiam cõmiſit dolum vel culpam, tunc non tenetur, quia fit cõpenſatio

penſatio,vt ff.de cōpenſa.l.ſi ambo.§.quotiens. paria enim delicta mutua cōpenſatione tolluntur.c.pen. & vlt.extrà de adult.¶Notan
8 dum finaliter,†quòd ſocius tenetur adhibere tantam diligentiā re bus communibus,quantam adhibuit rebus propriis ante contractā ſocietatem,licet in depoſito ſufficiat,quòd adhibeat tantam diligē-tiam,quantam adhibet rebus ſuis de præſenti.& ex ſocietate datur actio directa vtriq; ſociorū,& non datur actio,niſi finita ſocietate, vt C.eo.l.tandiu.Quod verum eſt in cōmuni,ſed bene datur actio prius pro rebus ſingularibus,vt ff.eo.l.iij.& l.j.ff.com.diui.

DE MANDATO,

TITVLVS XXVII.

¶Continuatio ſatis patet ex prædictis.

§.Mandatum.

1 *Mandatum contrahitur quinque modis.*
2 *Mandatum,quid. Et per quæ verba fiat.nu.3.*
4 *Mandati ſextus modus.*
5 *Creditor poterat olim agere cum fideiuſſore,non excuſſo principali: hodie minus.*
6 *Ex conſilio nemo tenetur,niſi fraudulento.*
7 *Mandatum factum contra bonos mores,non eſt obligatorium.*
8 *Mandatum duplex. Et ex vtro competat actio mandati contra mandatarium.*
9 *Mandatarius poteſt agere minus mandato.*

1 Sic ſummatur:Mandatum†contrahitur quinq; modis,Vno modo gratia mandantis tantùm.Secundo,gratia mādantis & mandatarij. Tertio,gratia alicuius tertij tantùm.Quarto,gratia mādantis,& alicuius tertij.Quinto,gratia madatarij & alicuius tertij:nam mandatum factum gratia mandatarij tantùm,nō eſt obligatorium, nec dicitur propriè mandatū: ſed potius conſilium . Et ex conſilio nemo tenetur,niſi conſulatur de certa perſona,& conſultus nō fuiſſet aliter hoc facturus.Mandatum etiam factum contra bonos mores,nō eſt obligatorium,& mandatarius non debet excedere fines mādati, nam de eo,in quo excedit,non habet mandati actionem.Hoc dicit.
2 ¶Notandū†primò,quòd mādatum,eſt officium gratuitum à ſuſcipiente exhibendum:ſi enim nō ſit gratuitū,& interueniat pecunia, eſt locatio & conductio.vel ſi interueniat alia ſpecies,eſt cōtractus innominatus,vt infrà eo.§.fi.& l.j.ff.eo.tit.Quod verū eſt ab initio nam ex poſt facto poteſt pretium interuenire,vt l.ſi remunerādi.ff. eo.& ideò licet dominus det procuratori ſalariū,tamē procurator ad huc

3 huc manet mãdatarius.ff.de procurato.l.j.& fit † mandatũ per hæc verba:rogo,volo,mando,supplico & similia,vt ff.eo.l.j. Nõ autem fit per verba recõmendatoria, nam licet quis scribat literas recommendatorias alicui,& ille propter illas literas mutuat pecuniã,non tenetur sic scribens, vt l.si verò nõ remunerandi. §.cùm quidam.ff. eo nec fit etiã per verba monitoria,vel consultoria,nisi cõmittatur dolus, vt l.deniq;.§.si quis ita.ff.eod. Ex quo patet,quòd arbitrator non tenetur, nisi de dolo,vt notatur per Bart.in l.si iudex. ff.de varijs & extraordinar.cognitionibus. Aliud est de arbitro : quia ille facit litẽ suam,vt C.de pactis, l.si quis in cõscribendo. & ideò tenetur actione in factũ, ex quasi maleficio, vt institut.de oblig.quæ ex
4 quasi malefic.vel delic.nascuntur.§.j. ¶Notandũ † secundò,quòd potest addi sextus modus mandati,scilicet si fiat gratia mãdantis & mandatarij,& alicuius tertij,scilicet si tutor mãdet cõtutori suo,vt pupillo emat seruũ sibi necessariũ, nam hoc mandatũ fit gratia tutoris & contutoris & pupilli, vt ff.eod.l.si procuratorẽ. §.si tutores.
5 ¶Notãdum † tertiò,quòd vt patet ex isto textu,isto iure potuit creditor agere cum fideiussore,principali reo nõ excusso,vt hîc in versicu.aut si te volente, sed istud hodie non habet locũ, vt Authenti. præsente.C.de fideiusso. & ibi per glos.& Doctores. ¶Notandum
6 † quartò,circa §.tua tantùm gratia, quòd nemo tenetur ex cõsilio, vt l.consilij. ff.de regulis iuris. & c.nullus. de regul.iuris. lib.vj.nisi consilium esse fraudulentũ,vt l.quod si cùm scires.ff.de dolo.vt faciunt interdũ proxenetæ, qui consulunt aliquid vendere vel emere,plus vel minus iusto pretio,propter suam vtilitatẽ,& illi tenetur, vt ff.de proxene.l.j.sic etiã aduocati & procuratores qui malè consulunt hominibus,vt litigent propter eorũ lucrum. si etiã quis consulat de certa persona , & consultus aliâs non faceret, tunc tenetur quis de consilio suo, vt hîc in textu versicu.& hæc adeò. In delictis tamen non distinguitur,an cõsultus aliâs esset facturus vel nõ,quia cõsulens indistinctè tenetur,nõ ei cui cõsulit,vt hîc in §.illud quoq; sed alteri,in cuius perniciẽ executum est istud consilium,vt ff.de in-
7 iurijs.l.non solùm §.de mandato. ¶Notandum † quintò,circa.§.illud quoq;.quòd mandatum factum contra bonos mores, & non est obligatoriũ etiam si interuenit iuramentũ, vt in c.non est. extrà de reg.iuris.lib.vj. Quod verũ est inter mandantẽ & mandatariũ,alteri tamẽ,scilicet cui fit iniuria,nascitur obligatio,non solùm contra mandantẽ,sed etiam contra mandatarium, & licet mandatarius soluat pœnã,& ita videtur,quòd sua interest,vt habeat actionem contra mandantem,illam tamen nõ habet, quia fingitur pœna non esse,propter odium delicti.vt ff.de regulis iuris.l.quod quis culpa.

¶Notan-

8 ¶Notãdum † sextò pro §.is qui.quòd duplex potest esse mãdatum: quoddam non habens certam formã,& tunc mandatarius debet bona fide agere,de quo in l.iij.ff.eo. Aliud habet certam formã & certos terminos,& si mandatarius,tunc excedat, nõ habet actionẽ mãdati,pro eo,in quo excessit,quãuis etiam vtiliter fecit,vt l.diligẽter. ff.eo.nec habet etiam actionẽ nego.gesto.vt l.si pro te.ff.eo. ¶Notandũ † finaliter,quòd licet mandatarius non possit excedere mandatum, potest tamen minus agere, vt si habeat mandatum emendi aliquid pro centũ, & emat pro quinquaginta,valet mandatũ, & est obligatorium, quia in maiori includitur minus, vt l.inter stipulantem.§.ij.ff.de verbo.obli.& l.diligenter.in fi.ff.eodem.

9

§. *Rectè.*

1 *Mandatum soluitur per voluntatem vnius contrahentium.*
2 *Mandatum quare soluatur,re integra, per reuocationem. Et quando dicatur res integra.nume.3.*
4 *Mandatarius exequens mandatum post mortem mandantis,quam ignorabat, habet actionem mandati.*
5 *Mandatarius qualiter teneatur.disting.*
6 *Mandatarius an aliquod salarium à mandante,aut qua actione petere possit disting.ibid.& nume.7.*
8 *Mandato si interueniat merces, est locatio & conductio, qualiter hoc intelligatur.*

Summatur sic: Mandatũ re integra finitur per reuocationẽ mandantis vel per mortẽ mandantis aut mandatarij.Si tamen mandatarius ignorans mortẽ mandantis, exequatur mandatum,habet mandati actionẽ,sicut debitor soluens liberto,quẽ credit adhuc esse seruum creditoris,liberatur.tunc ibi,mandatũ.Et licet suscipere mandatum, est voluntariũ, susceptum tamen non renuntiatũ adimplere, necesse est, nisi subsit iusta causa nõ renuntiandi, aut intẽpestiuè renuntiandi.Et potest mandatũ fieri purè,in diem,& sub conditione.tunc ibi,in summa. Et nisi mandatũ sit gratuitũ, dicitur esse alia species contractus.Hoc dicit,& patet intellectus textus.¶Notandũ
1 †primò,quòd speciale est in mandato,vt scilicet soluatur p voluntatem vnius contrahentiũ,quia sic non fit cõmuniter in alijs contracti-
2 bus, vt l.sicut.C.de actio.& obliga. Ratio † autem quare re integra mandatũ per reuocationẽ soluitur, est,quia adhuc nõ interest mandatarij, ex quo interesse nascitur obligatio,vt ff.eo.l.si procuratorẽ.§.mandati actio. Et ad sciendũ,quando res est adhuc integra,sic
3 † potest distingui,quia aut loquimur de mãdato facto ꝓcuratori ad iudicia, vel de mandato facto procuratori ad negotia, vel de mandato

dato facto de aliqua iurisdictione. Primo casu, tūc si res nō sit incœpta, aut non sit factū præparamentū substantiale intrinsecū, res adhuc est integra, vt verbi gratia. Mandaui tibi, facere mihi domū, & incœpisti ponere fundamentū, res non est integra: quia istud est præparamentū intrinsecum: sed si factum sit præparamentū extrinsecum, nihilominus res manet integra, vt si mandaui tibi ire Romam pro me, & emisti calceos, adhuc res est integra, & mandatū pōt reuocari, vt notatur in l. si pecuniā. ff. de cōdic. ob cau. Si verò loquamur in procuratore ad iudicia, tunc ante litē contestatā res est integra, vt l. ante litē. & l. sequen. ff. de procura. idem in l. si pater. C. de mandato. nisi interuenisset satisdatio procuratoris vel domini: quia tunc res nō est integra, quo ad tacitā reuocationē mandati, quæ scilicet fit morte mandantis: vt l. si defunctus. ff. de procurato. quanuis res adhuc sit integra, quo ad expressam reuocationē mādati, & ideò mandans potest adhuc reuocare, vt l. si ante. & ibi per glo. ff. iudica. sol. Post litē autē contestatā res non est integra, & ideò mandatū sine causa reuocari non pōt, vt l. post litē. ff. de procura. Si autē loquimur de mandato facto quo ad iurisdictionē, res est integra vsq; ad citationē, & posteà nō, vt l. & qa. ff. de iurisdic. om. iudi. & in c. gratum. extrà de offi. deleg. ¶Notandū † secundò, ꝙ mandatarius exequens mandatū post mortē mandātis, quā ipse ignorat, habet actionem mandati, quia aliàs ex ꝓbabili ignorātia, & sine iusta causa sustineret damnū: quod esse nō debet, vt ff. pro suo. l. fi. secus, si nō haberet probabilem ignorantiā, vt l. quanquàm. ff. ad Velleianū. & dicitur probabilis ignorantia, quæ est de facto alieno. Et ex isto patet, quòd si debitor soluat procuratori reuocato, quē tamen nescit reuocatum, liberatur à debito, vt l. eius, qui in prouinciā. ff. si certū peta.

4 (margin number beside "tum. extrà de offi. deleg.")

5 ¶Notandum † tertiò, pro §. mandatū. quòd ad sciendum qualiter mandatarius tenetur, sic potest distingui, quia aut loquimur in actione cōtraria mandati, quæ cōpetit mandatario cōtra mandantē, tūc tenetur de dolo, lata culpa, leui & leuissima, sed nō de casu fortuito, vt l. si seruus cōmunis. §. qđ verò. ff. de furtis. Aut loquimur in actione mandati directa, quæ cōpetit mandanti contra mandatarium, & tunc aut res requirit exactissimā diligentiam, vt in mandato procuratoris ad iudicia, & iterū tenetur de leuissima culpa, vt l. à procuratore. & l. in re mandata. C. de mandato. Aut res nō requirit exactissimam diligentiā, sed exactam, vt pecuniā soluere, & tunc non tenetur de leuissima culpa, sed de leui, vt l. in re mādata. C. eo. Aut res non requirit exactā diligentiam, vt portare literas ad aliquē, & tūc solùm tenetur de dolo & lata culpa, nisi in se mādatarius susceperit custodiam: nam tūc tenetur de periculo, vt l. eum. §. si epistola. ff. de

furtis.& de isto per Bar.in l.quod Nerua.ff.deposi. ¶Notandũ quar
6 tò, † pro §.in summa. quòd mandatũ debet esse gratuitũ.Si tamen
mandans promittat aliquid,& mandatarius nihilominus esset factu
rus,quod sibi mandatũ est, adhuc manet mandatũ. Ad sciendũ autẽ
qualiter mandatarius petere potest,quod sibi promissum est,& pro
priè dicitur salariũ,sic potest distingui: quia aut mandans promisit
aliquid incertũ re & genere, vt sic dixit, facias hoc,& ego retribuã
tibi,vel ero gratus, tunc mandatarius nihil potest petere, vt l.sala-
rium. C.eod.facit glos.in l.j. C.mandati.quod verũ est secundũ Ia-
co.de Are.vt scilicet mandatarius nihil petat per actionẽ, sed bene
potest aliquod petere salariũ per officium iudicis, sicut aduocatus,
cui per officium iudicis assignatur salariũ, secundum conditionem
suæ facundiæ & causæ,vt l.j.§.in honorarijs. & §.aduocatos.ff.de va
riis & extraordi.cogni.Procurator tamẽ non potest pacisci de quo
talitis aliàs punitur,vt l.si remunerandi.§.Maurus.ff.eod. sicut etiã
nec aduocatus,vt l.si qui.C.de postula.sic nec Medicus debet pacisci
7 de salario suo,vt l.Medicus.ff.de variis & extraord.cogni.Aut † mã-
dans promisit aliquid incertũ re,sed certum genere,vt promitto ti
bi equum,& tũc mandatarius petere potest actione mãdati promis
sum,vt l.si fideiussor.ff.eodem.Secus tamen in rebus, quæ numero,
pondere & mensura consistunt.si enim dixit,promitto pecuniã,tũc
liberaretur soluendo Maurum,vt l.si hominem ff.de lega.primo.Si
autem promisit aliquod certũ re & specie seu quantitate, tunc aut
interuenit stipulatio,& agitur certi condictione:aut non,tũc si incõ
tinenti promittatur,agitur actione mandati.Sed si postquã contra-
hentes diuerterunt se ad aliena negotia,tũc agitur per officiũ iudi-
8 cis,vt C.eodem.l.j.¶Notandum † finaliter,quòd quãdo hîc dicitur,
quòd interueniente mercede est locatio & conductio,hoc debet in-
telligi si talis mandatarius cõsueuit operas suas locare,vel si fiat de
re,quæ locari solet:aliàs nascitur actio præscriptis verbis, tanquã
ex contractu innominato,vt ff.de præscrip.verb. l. si tibi polienda.

DE OBLIGATIONIBVS, QVAE EX QVASI CONTRACTV NASCVNTVR. TITVL. XXVIII.

Ontinuatur sic: Iam dictum est de singulis speciebus obligationum,quæ ex contractu nascuntur: sed quia aliquæ sunt obligationes,quæ ex quasi contractu nascuntur,vt suprà de obligatio.§.sequens. ideò de illis hîc cõsequẽter tractatur,& rubricatur titulus de obligatio.

gatio. quæ ex quasi contractu nascuntur.

§. *Post genera con.*

1 *Summarium huius §. per dominum Nicasium.*
2 *Argumentum optimum est, à sufficienti partium diuisione.*
3 *Actiones negotiorum gestorum ad quid inuentæ. & nume. 5.*
4 *Negotiorum gestor, quibus casibus non petit quod expendit.*
6 *Actio directa tutelæ, datur pupillo contra tutorem, vt reddat administratio nis rationem. Tutori autem, actio contraria tutelæ.*
7 *Actio, quæ datur legatariis contra hæredem, nascitur ex quasi contractu. Et est actio ex testamento.*
8 *Soluens indebitum per errorem, an transferat dominium. Et quæ sibi ad id repetendum competat actio. disting. nume. 11.*
9 *Soluens indebitum quibus casibus non possit repetere.*
10 *Legatum indebitè solutum, an repetatur.*

1 Actiones† negotiorum gestorũ nascuntur ex quasi cõtractu: & directa actio negotiorum gestorũ: competit domino rei gestæ: cõtra illum: qui negotia gessit, vt reddat rationẽ suæ administrationis & tenetur gestor de leuissima culpa, si alius diligẽtius negotiũ gessisset: & contraria actio negotiorum gestorũ competit gestori contra dominũ tũc ibi, tutores. Et actio directa quæ datur pupillo cõtra tutorem, & actio contraria, quæ datur tutori contra pupillũ, nascuntur ex quasi cõtractu tunc ibi, itẽ si inter. Similiter actiones cõmuni diuidũdo, & familiæ ercifcun. quæ cõpetunt habentibus rem communem sine societate, & actio, quæ cõpetit legatariis contra hæredẽ, nascuntur ex quasi contractu. tunc ibi, item is. Actio etiam quæ competit ei, qui per errorẽ indebitum soluit, nascitur ex quasi contractu, quæ actio vocatur cõdictio indebiti, & cessat ista actio, ne scilicet indebitum per errorem solutũ repetatur, quando solutũ est ex causa quæ ex inficiatiõe crescit. vt in l. Aquilia. & in legatis
2 relictis religiosis locis, vel causa pietatis. Hoc dicit. ¶Notandũ† primò, quòd bona est argumẽtatio à sufficienti diuisione, vt hîc patet, nam bene sequitur, obligatio non est ex cõtractu, neque ex maleficio, neq; ex quasi maleficio, quod subintelligitur in text. ergo est ex
3 quasi contractu. ¶Notandum† secundò, quòd actiones negotiorũ gestorum inuentæ sunt ne deserantur negotia absentium: quia nisi quis petere posset quod in tali negotio expẽdit, nemo curaret de negotiis absentiũ: quia nemo præsumitur velle sua iactare, vt ff. de probatio. l. cùm de indebito. & ideò datur negotiorũ gestori vtilis actio negotiorũ gestorum. In quibusdam tamen casibus gestor negotiorũ† nõ petit quod expẽdit. Primus est, si dominus rei prohibuit sibi

sua negotia gerere,& protestationē fecit,quòd nihil vellet sibi refundere,quā ꝓtestationē sufficit generaliter denūtiare, vt C.de nego.gest.l.fi.Secundus,si negotiū gestū sit paterna affectione,vt si vitricus dedit alimenta priuigno suo,vt C.de nego.gest.l. si paterno affectu.Tertius casus si libert⁹ gessit negotia patroni,vt C.de neg. gest.l.officio.Quartus,si maritus expēdit aliqua procuratione vxoris suæ ægræ,vt C.de nego.gest.l.quod in vxorē.& dicit ibi Barto. quòd si dominus aliqua expēdit pro curatione famuli sui,non repetit.Quintus,si negotium gestū sit,causa pietatis,vt C. de nego gest. l.j.& sufficit,quod negotiorum gestor vtiliter negotium incœpit, quanuis eueniat alius exitus vel effectus,ad petēdum quod impedit vt ff.de nego.gestis.l.sed an vltro.§.ij.Fallit tamen hoc,si gessit animo deprædādi,fallit etiā in negotio pupilli.ff.de neg.gestis.l.si pupilli.fallit etiā,si accessit noua negotia,vt ff.de nego.gestis.l.si quis negotia.fallit quoque,si pactū factum sit de non petendo , vt C. de nego.gest.l.negotium.vel si gestor cōmisit culpā,vt ff.de neg.gest. l.siue hæreditaria.vel si gestor fuerit in mora,vt ff.de lega.primo.
5 l.cum res.§.fina.Et ne†gestores inutiliter expēdant,ideò datur domino rei gestæ directa actio negotiorum gestorum, ad petendum rationē administrationis à gestore,& tenetur ipse gestor regulariter de leui culpa,vt C.de nego.gestis.l.tutori.tenetur etiā de leuissima,si alius diligentius fuisset administraturus,vt hîc in textu circa finē istius §.& ff.de nego.gest.l.si pupilli §.videamus. Interdum tamē solùm tenetur de dolo & lata culpa,vt ff.de nego gest.l.iij.§.interdū.scilicet quādo accessit negotia deserta.Et dicitur actio negotiorum gestorū,quanuis tantùm vnum negotium gestum sit, vt ff. de nego.gest.l.iij.§.negotia.& ita pluralis numerus ponitur pro singulari,quod facit,si sit statutū,quo puniatur producēs falsos testes, puniendus est etiā ille,qui producit vnum falsum testē,vt not. Bartol.per illum textum in l.tertia.§.sed si vnus.ff. vi bonorum rapto.
6 ¶Notandum†tertiò,pro §.tutores quoque.quòd actio directa tutelæ datur pupillo contra tutorē, vt reddat rationē administrationis suæ:quæ tamen nō datur nisi finita tutela,vt ff.de tute.& ratioci.distrahen.l.si tutor.§.fi.sed contraria actio tutelæ datur tutori cōtra pupillū,ad petendum id,quod expendit in rem pupilli,vel si pro pupillo res suas vel seipsum obligauit.l.j.ff.de cōtraria & vtili actione tutelę.Et ita est hîc casus,vt quis agat antè,quàm soluit,& nō datur etiam ista actio,nisi finita tutela,vt ff.de cōtraria actio.tute.l.j.§.finito.Et nascūtur istę actiones ex quasi cōtractu, vt hîc dicitur.
7 ¶Notandum†quartò circà §.itē si inter.quòd quando dicitur hîc in textu,quòd actio,quę datur legatariis contra hæredem,nascitur ex quasi

quasi cõtractu,hoc non intelligitur de rei vendic.quam habet legatarius ad prosequendum legatum,quia illa neq;ex contractu,neque ex quasi contractu nascitur,vt infrà de act.§.j.Et idẽ dici põt,de hypothecaria,quę etiã datur legatario,secũdũ gl.hîc. Sed intelligitur hîc de actione testamento.Nã hæres adeundo hæreditatẽ, nõ contrahit:sed quasi contrahit cum legatariis,vt ff.ex qui.cau.in possess.eatur.l.apud Iulianum.§.fi.cum l.seq. Petitio autem hęreditatis, & actio fin.regun.dicuntur etiam nasci ex quasi contractu,secundum
8 glo.hîc.¶Notandum†quintò,pro §.item is. quòd soluens indebitũ per errorem,transfert dominium: & ideò competit sibi condictio indebi.ad petẽdũ quod indebitè solutum est: quia nemo debet cum aliena iactura locupletari,vt ff.de cõdictione indeb.l. nã hoc natura.& ideò licet soluens videatur distrahere:tamẽ propter hãc ratio nẽ est inter sic soluentẽ & recipientẽ obligatio ex quasi contractu.
9 ¶Notãdum†sexto,quòd soluẽs indebitum in quibusdã casibus, nõ potest repetere.Primò,si scienter soluit,quia tũc donare videtur,vt ff.de cõdict.indeb.l.j.Secundò si per sententiã soluat.C.de condic.indeb.l.j.Tertiò propter transactionẽ,vt ff.de condict. indeb. l.in.summa.§.& quidem.Quartò,si recipiẽs iurauit sibi hoc esse debitũ, & soluẽs detulit sibi iuramẽtũ,vt ff.de iureiur.l.nã posteà.§.j.Quintò,si solutũ sit in causa pietatis,vt ff.de cõdict.indeb.l. cum his.§.si mulier.Sextò,si non fuit indebitum respectu soluentis, fuit tamen debitũ respectu alterius,cuius nomine soluit,vt C.de peti.hære.l.de hæreditate.Septimò,si solutum sit ex cau.quæ inficiando,id est,negando crescit,vt in l.Aqui.de quo hîc in tex.Verbi gratia:Petitum est à me damnum illatũ,quod ego nõ intuli & solui,non possum repetere,quia videor confiteri me fecisse. Si tamẽ nullũ damnũ illatũ sit,tunc possum repetere:quia solutio mihi nõ pręiudicat, sicut nec cõfessio,quãdo nullũ damnum illatum est,vt ff.ad l.Aqui.l.inde Neratius.§.hęc actio.& l.seq.& ff.de interr.act.l.qui seruum.§.j.& §.ij.
10 in fi.¶Notandum†finaliter,quòd si legatum indebitè soluatur, distinguẽdum est:quia aut sciẽter soluitur,& nõ repetitur,vt ff.de cõdic.indeb.l.fideicõmissum.aut soluitur per errorẽ iuris,& tunc quãuis nõ sit debitum ciuiliter,debitum tamẽ naturaliter nõ repetitur vt C.ad l.Falci.l.error.nisi esset pupillus,qui in vtroq; casu restituitur in integrum,vt C.si aduer.solu.l.ij.Aut soluitur per errorẽ facti & tunc repetitur.C.de condic.indeb.l.fideicõmissum.¶Opponitur
11 sic,& videtur,†quòd soluẽs indebitũ per errorẽ,nõ transfert dominium,per l.si procurator.ff.de acquir.rerum domi.Solutio.Aut error est in re,& nõ trãsfertur dominiũ,nec oritur condictio indebiti vt in illa l.si procurator.Aut error est in obligatione,& tũc trãsfertur do

P 3 tur do

tur dominium, vnde oriatur condictio. Et nisi transiret dominium in accipientem, nulla daretur condictio, præter contra furem, vt l. fin. ff. vsufruct. quemadmo. caue. & ita loquitur hic.

PER QVAS PERSONAS NOBIS ACQVIRITVR OBLIGATIO.

TITVLVS XXIX.

1 *Titulus hic. quid differat ab illo: Per quas perf. nob. acquir. Item ab illo: de sti pul. seruor nu. 2.*

Ontinuatur sic: Viso qualiter obligationes nascũtur & nobis acquirũtur per nosipsos, sequitur videre qualiter nobis acquirũtur per alios. Et ideò rubricatur i-
1 ste ti. per quas perso. nob. &c. Circa † quã rubricã notãdũ, ꝙ iste titul. differt ab illo suprà, per quas perso. nobis acquiritur, quia ibi tractatur, qualiter per alios acquiruntur nobis res; hîc autem, qualiter nobis acquiruntur per alios obligationes. Nam sicut appellatione factorum, non intelliguntur res: sic ne
2 appellatione rerũ intelligũtur obligationes & actiones. † Differt etiam ab illo titulo suprà, de stipula. seruorum. quia ibi tractatur, qualiter nobis per alios acquiruntur obligationes ex stipulatione tantùm, hîc autem de omni obligatione.

§. *Expositis.*

1 *Obligationes acquiri domino per seruum, qualiter intelligatur.*
2 *Obligationes acquisitæ per liberos, existentes in potestate patris, acquirũtur patri. Limit.*
3 *Homo liber aliquando possidetur bona fide: aliquando mala.*
4 *Seruus si acquirat obligationem simpliciter, vel sub nominibus appellatiuis, qualiter illa acquiratur dominis.*

Summatur sic: Obligationes acquisitæ per seruos acquiruntur domino, quo ad totum. Acquisitæ verò per liberos existẽtes in potestate patris, acquirũtur patri, quo ad vsumfructũ, manente proprietate apud liberos. Ex quã tamen proprietate pater etiã habet actionem. tunc ibi, itẽ per liberos. Et obligationes acquisitę per liberos homines vel alienos seruos bona fide possessos, vel per seruũ vsufructuarium ex operibus eorũ, aut ex re possessoris, acquiruntur ipsi possessori. tunc ibi cõmunẽ. Et obligationes acquisitę per seruum communem, acquiruntur dominis pro dominica portione, nisi seruus nominatim vni vel iussu vnius obligationes acquirat, q̃a sic tãtũ illi acquiruntur. Hoc dicit. ¶ Notãdum † primò, quòd quando hîc dicitur, ꝙ
1 obligationes per seruum acquiruntur domino, debet intelligi, si dominus eum possideat. Nam si alius possideat eum bona fide, habet locum

2 locũ §.sequens,scilicet,item per liberos. ¶Notandũ † secundò,quòd obligationes acquisitæ per liberos, existentes in potestate patris,acquiruntur patri,prout hîc dicitur,hoc est verũ in aduentitijs. Nam in profectitijs acquiruntur patri pleno iure. In castrensibus,vel quasi castrensibus pater nihil habet. Et de isto latius dictũ est suprà,per 992
3 quas personas nobis acquiritur.§.j. ¶Notandũ † tertiò circa §.item per liberos. quòd liber homo aliquando possidetur bona fide, vt si possessor credat eum esse seruũ,& suũ aliquando mala fide,vt si credat eum esse seruũ,sed scit eum nõ esse suum,vt ff.de acquiren possessio.l.j.§.sed per eũ. Si autẽ scit eum non esse seruũ,tunc nullo modo possidetur, sed detinetur, vt ff.de acquirẽ.possess.l.qđ vniuersas.
4 §.j. ¶Notandum † finaliter circa §.cõmunem, quòd si seruus cõmunis acquirat obligationẽ simpliciter, vel sub nominibus appellatiuis,tunc illa acquiritur dominis pro dominicis portionibus: vt hîc dicitur. Sed si sub nominib.proprijs, tũc obligatio acquiritur dominis pro virilibus portionibus,vt ff.de stipula. seruorũ.l.si seruus cõmunis.& latius dictum est de isto suprà,de stipula.seruorum.§.ij.

QVIBVS MODIS TOLLITVR OBLIGATIO.

TITVLVS XXX.

Ontinuatur sic: Dictum est suprà,qualiter obligationes nascuntur, sed quia nihil est tam forte, quin rũpi & dissolui possit, vt in Auten.de nup.§.deinceps.colla.iiij.& l.nihil.ff.de reg.iuris.idcirco tractatur hîc,quib.modis tollitur obligatio.

§. *Tollitur.*

1 Obligatio omnis,qualiter tollatur.variè.
2 Soluere pro debitore ignorante potest alius, seu etiam inuito. Non tamen potest alteri solui,quàm creditori.
3 Debitor an possit soluere creditori creditoris. disting.
4 Solutio vna potest parere duas liberationes.
5 Acceptilatio,quid. Et qualiter fiat eiusq; vsus.
6 Solutio an possit fieri pro parte.
7 Stipulatio Aquiliana,quorsum introducta.
8 Actio, dicitur, respectu personæ: petitio, respectu rei: persecutio, respectu vtriusque.
9 Nouatione obligationis interueniente,tollitur prima obligatio.
10 Nouatio fiebat olim per interuentum nouæ personæ: vel per adiectionem alicuius qualitatis,vel obligationis. Et qualiter hodie fiat.

11 *Obligationes qua nam tollantur per dissensum.*
12 *Res quando dicatur non integra, in emptione & venditione.*
13 *Obligatio, vndecim potissimum modis tollitur. quos colligit ordine. ibid. & numero. 15.*
14 *Oblatio sola, ante litem contest. tollit obligationem.*
16 *Obligatio ciuilis interdum tollitur, & remanet naturalis. Interdum econtrà.*

1 Summatur sic: † Omnis obligatio tollitur solutione illius rei, quæ debetur, vel etiã alterius rei, volente creditore. Et pôt alius pro alio siue sciẽte, siue ignorante, vel etiã inuito soluere. tũc ibi, itẽ si reus. Et si reus soluat, tollitur obligatio omniũ, qui pro eo interuenerũt, & ecõtrà, scilicet soluente fideiussore tollitur obligatio rei principalis. tunc ibi, item per acceptilationem. Et per acceptilationẽ tollitur solùm obligatio, nata ex stipulatione. Et ideò inuenta est stipulatio Aquiliana, per quã renouãtur omnes obligationes, & reducũtur ad stipulationẽ, & tunc possunt tolli per acceptilationem. tunc ibi, præterea. Etiam tollitur obligatio per nouationẽ. Et olim fiebat nouatio, per interuentũ nouæ personę, vel per adiectionẽ, vel detractionem fideiussoris diei vel conditionis, ita tamen, vt nõ diceretur nouatio facta, donec dies aut conditio existeret. Sed hodie nõ fit nouatio, nisi per cõtrahentes exprimatur, quòd volunt priorem obligationem renouare. tũc ibi, hoc amplius. Et obligationes quę ex cõsensu nascuntur, tolluntur per dissensum, seu contrariã voluntatem cõtrahentiũ. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd
2 alius potest soluere pro debitore ignorãte, seu inuito, & cõcor. l. soluendo. ff. de nego. gestis. Nõ tamẽ potest alteri solui, quàm creditori, vt ff. de nouatio. l. si Stichũ. §. fi. nisi ille alter habeat mandatum à
3 creditore, aut creditor sit hæres illius, vt ff. de solutio. l. solutã. † An autem debitor possit soluere creditori creditoris, distinguendũ est, quia aut hoc fit inuito creditore, & nõ liberatur debitor. C. de negotijs gestis. l. fi. Aut ignorãte creditore, & tunc non liberatur debitor ipso iure, sed ope exceptionis, vt l. si opera. ff. de doli exceptio. Nisi essent creditores ex eadẽ causa, vel nisi debitor obligasset bona sua creditori creditoris, quia sic soluendo sibi, ipso iure liberat, vt in d. l.
4 solutã. ¶Notandum † secundò, pro §. item si reus, quòd ex isto tex. patet, qualiter vna solutio potest parere duas liberationes, quãdo tamen fideiussor soluit, tũc aut soluit nomine rei principalis, & liberatur reus ipso iure, vt l. soluẽdo. ff. de nego. gestis. Et creditor non cedit fideiussori actionẽ, quia extincta est, nisi hîc ante solutionẽ, vel incõtinenti pòst fuerit actum, vt l. cùm is. ff. de fideiusso. sed fideiussor tunc agit actione mãdati, ad petendũ id, quod soluit ab ipso reo.

Aut

Aut fideiussor soluit nomine suo,& tũc reus principalis non liberatur ipso iure,sed ope exceptionis,vt ff.mãda.l.si quis.Et tũc creditor cedit fideiussori actioné,vt l.Modestinus. ff.de solu & l.fideiussoribus.ff.de fideiusso.cũ l.sequẽ.Et in dubio præsumitur fideiussor no-
5 mine suo soluisse.l.Papinianus.ff.manda.¶Notandum † tertiò,pro §.item per acceptilationẽ,quòd acceptilatio, est imaginaria solutio, & differt à vera solutione,quia vera solutio fit mediate re,sed acceptilatio fit per verba,vt ff de acceptila.l.si acceptilatũ.§.inter. Et licet acceptilatio sit inutilis iure acceptilationis, est tamen vtilis iure pacti,secundũ Mar.quanuis Bul.dicat contrariũ. Quorũ opiniones possunt sic concordari, quia aut acceptilatio est inutilis ratione rei, quia fit de re,quæ non est deducta in stipulationẽ, & tunc valet iure pacti, vt dicit Mar.aut est inutilis ratione formę, vt scilicet, quia fit inter absentes,vel nõ dicuntur verba apta acceptilationi,& tũc nullo modo valet,vt dicit Bul.& ita no.ff.de pactis.l.si vnus.§.si accepti
6 latio. ¶Notandũ † quartò,quòd ad sciendũ,an solutio potest fieri ꝑ parte,sic potest distingui:Quia aut hoc fit volente creditore,& tunc non est dubiũ. Aut inuito creditore,& tunc si debitor confitetur totum debitũ, nõ potest fieri solutio pro parte,vt ff.de vsuris.l.tutor. §.Lucius.Aut debitor non confitetur totũ debitũ, & tunc pars confessata potest solui creditore inuito,vt minuantur lites.ff.si certũ petatur.l.quidã existimauerunt. & nota. ibi in gloss.dicunt tamen hic Docto.cõmuniter,quòd ex æquitate creditor tenetur partem solutionis capere,quanuis solutio pro parte habeat multa incõmoda,vt
7 l.planè.ff.familiæ ercisc. ¶Notandũ † quintò,quòd stipulatio Aquiliana inuenta est,vt omnes obligationes reducantur ad stipulationẽ & renouẽtur:& ita iure isto nouatio fieri potest,quanuis per cõtrahentes hoc non sit expressum, quod hodie nõ fit,vt dicitur in sequẽ. §.prætereà. Et potest etiam actio realis ad stipulationem reduci,sed tunc loco rei ponẽda est æstimatio eius, quia nemo rem suam stipulari potest,vt suprà de inutili stipula.§.ij.notabili quinto. ¶Notan-
8 dum † sextò, quòd actio dicitur respectu ꝑsonę, & petitio respectu rei,& persecutio respectu vtriusq;, vt ff.de acti.& obli.l.actio in ꝑ-
9 sonã. ¶Notandum † septimò pro §.præterea, quòd quando fit nouatio obligationis,tunc tollitur prima obligatio, quanuis etiã secunda sit inutilis,nec habet creditor regressum ad primũ debitorẽ, nisi secundus eliserit obligationẽ per restitutionẽ in integrum.Nã tunc haberet regressum ad primũ,quod verum est, nisi secũdus dolo inductus sit ad obligandũ se pro primo, vt notatur per Bar.in l.j.ff.de nouatio. Ratio autẽ quare prima obligatio tollitur, quando fit nouatio cũ pupillo sine authoritate tutoris, & nõ quando fit cũ seruo,

P 5 est,quia

est quia pupillus potest naturaliter obligari, quanuis nō ciuiliter sine authoritate tutoris, & cum authoritate tutoris obligari pōt ciuiliter & naturaliter, seruus autē nullo modo potest obligari. ¶Notandū † octauò, quòd nouatio olim fiebat per interuentū nouę personæ, vel per adiectionē alicuius qualitatis vel obligationis, sed hodie nō fit, nisi per cōtrahentes exprimatur, quòd volunt primā obligationē renouare, vt C. de nouatio. l. fin. Si tamen hodie primus contractus nō staret cum secundo, & appareret de intentione cōtrahentium, quòd voluerunt renouare obligationē, quanuis non expressèrint: licet nouatio nō valeat iure actioni, valet tamen ad excipiendū vt d. l. fi. C. de nouatio. fa. l. pe. ff. de præto. stipu. & no. in l ij. ff. de no
11 uationibus. ¶Notandū † nonò, pro §. hoc amplius. quòd iste tex. loquitur solùm de obligationibus, quæ ex consensu nascuntur, de quibus dictum est in illo titulo. Nam in omni obligatione est cōsensus, sed nō solùm. Potest tamen intelligi, quod hîc dicitur etiam de quibusdā alijs obligationibus, videlicet quę nascuntur ex maleficio. Nā obligationes iniuriarū & similes possunt tolli p dissensum, vt ff. de pactis. l. si tibi decē. §. quædā actiones. & ibi per Bart. Et potest etiā per dissensum remitti pœna debita parti, nō autē pœna debita rei-
12 publicæ, vt ff. de pactis. l. si vnus. §. pactus. ¶Notandum † decimò, quòd res nō est integra in emptione & venditione, quando solutum est pretiū aut pars pretij, aut res est tradita, vt hîc dicit. Et ideò tunc non potest dissolui obligatio per solam voluntatē, sed requiritur retro traditio: vt C. quādo licet ab emptio. disce. l. j. & l. ab emptione.
13 ff. de pactis. ¶Notandū † finaliter, ex vltima glos. quòd colliguntur vndecim modi, quibus tollitur obligatio. Primò, solutione, vt suprà eo. primò. §. Secundò, acceptilatione, suprà eo. §. item per acceptilationē. Tertiò, nouatione voluntaria. Quartò, nouatione necessaria. Et fit nouatio voluntaria p stipulationē, sed necessaria fit per litis cōtestationem, vel per sententiā, vt si aliquis subeat pro me iudiciū ad me liberandum, vt ff. de nouatio. l. aliam. Quintò, cōpensatione, vt infrà de actio. §. penul. Sexto, delegatione, vt ff. de nouatio. l. delegare. Septimò, confusione debiti: vt si debitor fiat hæres creditoris. l. si debitori. ff. de fideius. Octauò, per oblationē, cōsignationem, & de-
14 positionē, vt C. de solutio. l. ob consignationē. Et ante † litē contestatam sufficit sola oblatio, ad tollenda obligationē, vt l. sed & si alia. ff. de cōstitu. pecu. Nisi creditor esset absens: quia tunc etiam requiritur consignatio & depositio, vt in l. statuliberos. §. Stichus annua. ff. de statulibe. Post litem autē contesta. requirūtur ista tria, scilicet oblatio, consignatio & depositio, & quòd fiant cōgruo loco & tēpo
15 re, vt in d. l. ob cōsignationem. C. de solutio. Nonò, tolluntur † obligatio

gatio interitu speciei, vt ff. de verb. oblig. l. si ex legati causa. Decimò, per maleficium. vt si quis propria authoritate capiat rē aliquā quā alius possidet, vt C. vnde vi l. si quis in tātā. Vndecimò dissensu,
16 vt dicitur in isto §. ¶Et tollitur interdū ciuilis† obligatio, & remanet naturalis. vt per sententiā, vt ff. de condic. indebi. l. Iulianus. Et inter dum tollitur naturalis, & remanet ciuilis, vt per redditionē chirographi aut instrumenti, in quo continetur debitū, aut per iusiurandum, vt ff. de solutio. l. Stichum. §. naturalis. dicit autē Bar. in l. item quia ff. de pact. quòd per redditionem chirographi aut instrumenti cōtinētis debitū, tollitur obligatio. Et ideò etiā si apud debitorē reperiatur instrumentū cancellatum, presumitur obligatio extincta si probetur, quòd hoc instrumentum est apud debitorem voluntate creditoris, vt l. Labeo. & ibi per Bar. ff. de pact. ¶Opponitur primò, & videtur, quod per solutionē non semper tollitur obligatio, per l. qui hominem. §. fi. ff. de solu. Solutio. Ibi solutum fuit indebitū, & ideò licet soluēs liberabatur ab obligatione, tamē causabatur obligatio in recipiente. ¶Sed replicatur de §. si non tacuerit, primò respon. in Auth. vt hi, qui perhibent se res habere. Solutio. Ibi tutor fuit debitor pupilli, & tacuit illud debitum, quando assumpsit tutelam. Et ideò si durante administratione soluat, non liberatur fauore pupilli, vt in Auth. minoris debitor. C. qui tutores dare possunt. Iterum replicatur de l. si rem meam. ff. de solutio. Solutio. Ibi res non fuit soluta, sicut fuit debita. Nam in ea fuit alienum ius constitutū. ¶Iterum replicatur de l. Iulianus. §. qui fundum. ff. de verbo. obliga. Solutio. Ibi soluens non liberabatur: quia tenebatur cauere de euictione, quod non fecit. ¶Iterum replicatur de l. iij. §. si vendita. ff. commodati. Solutio. Ibi nō liberabatur soluēs, quia res, quā soluit, fuit
17 deteriorata. ¶Opponitur finaliter, † & videtur, quod alius non potest pro debitore soluere eo inuito, quia beneficium non redditur in inuitum, per l. inuito. ff. de regu. iuris. Solutio. Illa regula loquitur in priuilegiis, hic autem loquimur in beneficiis. Vel illa regula intelligitur per directum, istud autem per obliquum. sed prima solutio est clarior.

FINIS LIBRI TERTII.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX DELICTO NASCVNTVR.

TITVLVS I.

§. Cum sit expositum.

1 *Continuatio huius tituli, ad sequentes.*
2 *Obligationes omnes ex maleficio descendentes, ex vna causa nascuntur. & numero 4.*
3 *Rubrica generalior nigro.*

EXTVS continuat istum titulum cũ quibusdã sequẽtib. ad ea quę prędicta sunt. Et ideò potest hîc fieri tale summariũ: Dictum † est suprà
1 de obli. quæ ex contractu, vel ex quasi contrac. nas. hîc cõsequẽter tractatur de obli. quę ex ma
2 lefi. seu delic. vel ex quasi malefi. nas. Et † quanuis obligationes, quę ex cõtrac. descẽdunt, nascãtur ex variis cau. & separatis, scilicet ex re, verbis literis & cõsensu, vt suprà de obli. §. harum æquè obligationes tamẽ oẽs quę ex malefi. descẽdunt, nascuntur ex vna causa, scilicet ex ipso malefi. Hoc d. vs-
3 que ad §. furtum enim. ¶ Notãdum † primò, ꝙ ista rubrica generalior est, quàm nigrum, quia in isto tit. nõ tractatur de omnib. oblig. quę ex maleficio nascuntur, sed solùm de furtis. Simile est C. de re. creditis & iureiu. quia in illo tit. nõ tractatur de reb. credit. sed in sequen. Et quod dicit tex. hîc tractãdum esse de oblig. quę ex quasi malefi. nas. hoc non fit in isto titu. sed posteà ponitur tit. specialis de il-
4 lis obligat. ¶ Opponitur † & videtur, quòd nõ omnes obligationes, quę ex maleficio descẽdunt nascantur ex vna causa, scilicet ex re, quia etiam aliquæ nascuntur ex verbis iniuriosis. vt ex cõuitio. per l. j. §. iniuriam ff. de iniuriis. Et aliquæ nascuntur ex literis, scilicet diffamatoriis, per l. lex Cornelia. §. si quis librum. ff. de iniuriis. Solutio. Quando obligationes nascuntur ex verbis iniuriosis, vel ex literis diffamatoriis, tunc non nascuntur ex his, vt sunt verba vel literę sed vt in talibus verbis vel literis consistit maleficium. Et ita tales obligationes nascuntur ex re seu facto, scilicet ex maleficio.

§. Furtum enim.

1 *Furtum, quid.*
2 *Furtum vt committatur, sex requiruntur, quæ perstringit ibidem. & numero 3.4.5.6.*

7 *Furtum quando committitur in vsu rei vel possessione, tunc duplatio vel quadruplatio solùm fit de vsu & possess. non de proprietate rei.*
8 *Contrectatio, quomodo hîc accipiatur.*

1 In isto §. ponitur diffinitio furti, & ideò nõ summatur. Est †autem furtũ, cõtrectatio rei alienæ, vel ipsius rei vel vsus rei, vel possessionis rei fraudulẽta inuito domino, vel quasi domino, lucrãdi animo. Et istud furtũ prohibitum est lege naturali. Hoc dicit. ¶Notãdum
2 †ergo primò, quòd sex requirũtur ad hoc, quòd cõmittatur furtũ. Primò, requiritur cõtrectatio, vt ff. de acquiren. possess. l. iij. §. si rem. Et ideò si aliquis tradat alicui pignus, & dicat, quòd est aureũ, sed in veritate est æreum seu cupreum, ille non cõmittit furtum, vt l. cùm æs. ff. de furtis. Si etiam seruus dicat se esse liberũ, vt sic recipiat debitum, non cõmittit furtum, vt l. si quis vxori. §. neque verbo. ff. eo.
3 quia in istis casib. non est cõtrectatio. Secũdò, †requiritur, quòd sit res mobilis & corporalis. Nam in re immobili nõ cõmittitur furtum, vt suprà de vsucapio. §. quod autẽ. Similiter nec in re incorporali, vt ff. de acquiren. rerũ domi. l. seruus. §. incorporalis. Tertiò, requiritur, quòd sit res aliena, quia in re propria nõ cõmittitur furtũ, vt infrà eodem. §. aliquando. In re tamen communi bene committitur furtum, vt l. si socius. ff. eo. Et hoc est verũ, si socius vtatur re cõmuni fraudulẽter, quod in dubio non præsumitur, quia potest vti re communi, loquendo de illo vsu, ad quem res est destinata, vt l. Sabi
4 nus. ff. commu. diuidund. Quartò, †requiritur, quòd sit contrectatio fraudulenta, nam si tractans putet se vti iure suo, & sibi licere rẽ tractare, non est fur, vt infrà titulo proxi. §. quia tamẽ. vel etiã si putet hoc esse de volũtate domini, vt infrà eo. §. placuit. Nam furtum nõ committitur sine affectione. In dubio tamen præsumitur fraus, vt in l. qui vas. §. vetare. ff. de furtis. nisi appareat signa seu indicia de contrario, videlicet si cõtrectãs sit consanguineus, vel amicus domini ipsius rei, vt notatur per Barto. in l. inter omnes. §. rectè. ff. eodẽ.
5 Quintò, †requiritur, quòd res tractetur inuito domino, vel quasi domino, vel eo cuius interest, vt l. manifestissimi. C. de furtis. Nã si dominus non sit inuitus, quanuis contrectãs hoc ignorat, non tamẽ cõmittitur furtũ, vt infrà eo. §. placuit. Et in dubio præsumitur domi-
6 nus inuitus, sicut dictum est de fraude. Sextò, †requiritur, quòd con
7 trectans faciat hoc animo lucrandi, vt l. j. §. j. ff. eo. ¶Notandum† secundò, quòd quando furtum cõmittitur in vsu vel possessione, tunc quadruplatio vel duplatio solùm fit de vsu vel possessione, & nõ de proprietate rei, vt C. de pœnis. l. sancim⁹, quãquàm aliqui voluerũt quòd etiã proprietas rei debet æstimari in hoc casu. ¶Opponitur,

& vi

8 †& videtur, quòd potest committi furtũ sine cõtrectatione, per l. qui tabulas. §. fi. ff. eo. vbi dicitur, quòd tradés tabulas cõmittit furtum. Solutio. Contrectatio debet hîc capi generaliter, non pro amotione de loco ad locum. Et ideò delens scripturam instrumenti, in quo ipse scriptus est debitor, facit furtum.

§. *Furtum autem.*

1 *Furtum, vnde dicatur.*

Summatur sic: Furtum dicitur à furno, vel secũdũ veritatem linguæ græcæ furuo, per vt, id est, nigro seu obscuro, furtũ quia plerũq; fit tẽpore nocturno, vel etiã dicitur à fraude, vel à ferendo, id est, au
1 ferendo. Hoc dicit. ¶Notandũ† hîc, quòd furtum dicitur à furuo, id est, nigro seu obscuro, quia qui malè agit, odit lucẽ, ad quod iste textus solet allegari. Et dicitur notãter, quòd furtum plerunque fit nocte, quia etiam dicitur furtũ, licet fiat in die. Et ideò non valeret hîc argumentũ ab interpretatione nominis, sic scilicet arguẽdo. Nã fit tempore nocturno, ergo nõ est furtum. Et ratio est, quia ista interpretatio nominis non cõuertitur cum diffinitione furti. Quod autem in die factũ, dicitur furtum, patet per l. j. ff. de furibus balneariis. Verũ tamen est, quòd delictum grauatur ex tempore nocturno vt. Gracchus. C. de adulteriis. Et hinc est, quòd furem nocturnum possum occidere impune, si immineat periculũ personæ meę vel rerum mearum. Sed furem diurnum nõ possum occidere, quanuis immineat periculum rerum mearũ, sed solùm si imminet periculum personæ meæ. Cuius ratio est, quia de nocte nõ possum cognoscere furem, sicut possum in die. Ex quo patet, quòd si possem furem nocturnum cognoscere, non possum eum occidere, nisi propter periculum personæ meæ, quia tunc cessat ratio. vt in glo. in l. furem. ff. ad l. Corneliam de sicariis.

§. *Furtorum.*

1 *Furtum duplex.*
2 *Fur manifestus, quis dicatur.*
3 *Furem deprehendere potest quilibet.*
4 *Furti tenetur, qui aufert fructus ex fundo alicuius, si maturi sint.*

1 Duplex est† furtum, scilicet manifestum & non manifestum. Manifestus fur est, qui deprehenditur aut videtur in ipso furto, vel in loco vbi furtum fit, vel in loco in quo fur rem furtiuam proposuit deferre. Aliàs est fur non manifestus. Hoc dicit. ¶Notandum
2 †primò, quòd ille dicitur manifestus fur, qui deprehenditur aut videtur

tur in actu furandi, vel in loco vbi furtum fit, vel etiam in alio loco quandiu non peruenit ad locum, in illo die naturali proposuit rem deferre, vt l. quo destinauerit. ff. eod. quanuis glos. hîc in verbo, perferre. aliter dicat. Si tamen dominus occultasset se, & sic furem videret, nõ esset manifestus fur, vt in l. si quis in seruitute. §. cæterùm.
3 ff. eodem. ¶Notandum † secundò, quòd quilibet potest furem deprehendere, vt hîc patet. Ex quo sequitur, quòd si clericus cõmittat furtum, tunc laicus impunè potest eum apprehendere & ducere ad iudicem suum, vt nota. per Innocen. in c. vt famæ. extrà de sentẽ.
4 excommuni. ¶Notandum † tertiò, quòd auferens fructus ex fundo alicuius tenetur de furto, si fructus sint maturi, vt hîc patet in versi. & qui in oliuero. sed si non sint maturi, tunc non tenetur furti, sed actione l. Aquiliæ. vt l. si seruus. §. si oliuam. ff. eod.

§. *Conceptum.*

1 *Furti quatuor genera.*
2 *Furtum conceptum, quid.*
3 *Furti est particeps, qui rem furtiuam scienter emit.*

1 Quatuor † genera furti, scilicet conceptũ, oblatum prohibitũ & non exhibitũ furtum, hodie non sunt in vsu, quia quicunq; scienter recipit, vel celat rem furtiuam, est fur non manifestus. Hoc dicit.
2 ¶Notandũ † primò, quòd conceptũ furtum dicitur, quando res furtiua apud aliquẽ reperitur, licet ipse nõ sit fur. Sed oblatũ furtũ est, quando res furtiua datur alicui, vt potius apud eũ inueniatur, quàm apud dantem. Prohibitũ autem furtũ est, quando aliquis prohibet illi, qui quærit rem furtiuã, ne apud se quærat. Furtum autẽ non exhibitum est, quando res furtiua reperitur apud aliquem. qui monitus est exhibere, & nõ exhibuit. Et ideò quis tenetur de iure canonico iudicare furẽ latitantẽ. c. qui cum fure. extrà de furtis. adde ibi
3 de hoc Abb. & Bart. in l. ciuile. C. de furtis. ¶Notandũ † secundò, ꝙ ille, qui emit rem furtiuã scilicet, est particeps furti, sicut qui fecit furtũ, vt est glos. in l. si quis vxori. §. sed si rem. ff. eo. Præsumitur autem res empta furtiua ex qualitate seu quãtitate pretij, vel qñ emẽs tenet rem clàm, vt nota. per Bar. in l. inciuilẽ. C. de furtis. ¶Opponitur, & videtur, quòd tex. in fine istius §. ibi, sed cùm requisitio, nõ bene arguat: quia nõ valet cõsequentia, sublata solennitate, quæ consueuit fieri in àliquo actu, etiam aufertur actus, vt suprà de verbo. oblig. §. in hac re. versi. sed hæc. Solutio. Verũ est, quòd talis argumẽtatio non valet, nec sic arguitur hîc, sed bene valet: Sublato aliquo actu, ad quẽ est aliqua sequela, etiã tollitur sequela, & ita arguitur

hîc

hic. Nam hodie non quæruntur res furtiuæ secundũ prædictos modos. Consequens ergo est, vt etiam illa genera furti tollantur, & facit l.j.ff.de pecul.legato.

§. Pœna manifesti.

1 *Furti manifesti, pœna. Item, non manifesti & quo iure. nu. 2.*

3 *Furto facto à seruo, dominus liberatur à pœna, dando seruum pro noxa.*

4 *Furti duplex actio.*

1 Furtum † manifestũ habet pœnam quadrupli, sed non manifestũ pœnam dupli, siue furtũ factum sit per seruum, aut per liberũ hominem. hoc dicit. 2 ¶Notandũ † primò, quòd pœna furti manifesti est de iure prætorio, vt infrà de perpe. & tempora. ac. §. j. Et datur ista pœna etiã de iure cano. vt in glo. fi. c. fin. xiiij. q. v. Et datur ista pœna furtum passo, quanuis condictio furtiua detur solùm domino, vt infrà eo. §. fi. Sed pœna furti nõ manifesti, est de leg. xij. tabu. vt infrà de noxa. §. sunt autẽ. Et ita maior est pœna prætoria, quàm legis xij. tabularũ, quia furtum manifestũ est grauius delictum, vel etiam quia tempore conditionis leg. xij. tabul. homines fuerunt pauperiores, quàm tempore prætorũ, vt infrà de iniurijs. §. pœna. 3 ¶Notandum † secundò, quòd si furtũ factum sit per seruum, tunc dominus potest liberari à pœna, dando seruum pro noxa. vt infrà de noxa. in princ. ¶Opponitur, & videtur, quòd pro furto non imponitur pœna quadrupli vel dupli, sed castigatio, vel mors, vt Authent. sed nouo iure. C. de seruis fugitiuis. & c. si quis quinq;. in Authen. de pace tenẽda. colla. x. Solutio. 4 De † furto potest agi dupliciter, scilicet criminaliter & ciuiliter, modò quod hîc dicitur habet locum quando agitur ciuiliter, quod autẽ dicitur in contrarijs, locũ habet, quando agitur criminaliter. ¶Sed tunc replicatur de c. in legib. xij. quęstio. ij. vbi furtum ciuiliter punitur in decuplo. Solutio. Illud c. loquitur secundum legem Lombardicam, hîc autem loquimur secundum legem Romanam. ¶Sed iterum replicatur de c. fraternitas. xij. q. ij. vbi dicitur, quòd Ecclesia non petit augmentum de rebus, quas amisit. Solutio. Illud c. loquitur secũdum mansuetudinem iuris canon. hîc autem loquimur secundum rigorem iuris ciuilis.

§. Furtum autem.

1 *Furtum committit etiam, rem alienam contrectans inuito domino. Et cur ita. numero 2.*

3 *Furtum committit, qui rem sibi commodatam vlterius alteri commodat.*

4 *Equum conducens vsque ad quatuor milliaria, & vltrà illo vtens, an committat furtum. disting.*

Non

1 Non solùm † amouens rem alienam, sed etiam qualitercũque eam inuito domino contrectans, cõmittit furtum. Et ideò si creditor vti tur pignore, aut depositarius re deposita, cõmittit furtum. Similiter commodatarius vtens aliqua re comodata aliter, quàm sibi tradita
2 est, cõmittit furtum. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd ratio istius dicti est, quia furtum nõ consistit in amotione rei tantùm, sed in quacunque contrectatione, siue rei simpliciter, siue vsus rei, siue possessionis, vt suprà eod. §. furtũ enim tactũ est in diffinitione fur
3 ti. Et cõcord. l. inter omnes. §. penulti. ff. eo. ¶Notandum † secundò, quòd si aliquis rem sibi commodata vlterius alteri cõmodauerit, cõ mittit furtum, quia vtitur re aliter quàm sibi tradita est, vt elicitur
4 ex isto text. & concord. l. si pignore. §. j. ff eod. ¶Notandum † tertiò, quòd si scholaris cõduxisset equum vsque ad quatuor milliaria, & vteretur illo equo vsque ad octo milliaria, tunc si equus solet condu ci, præsumitur equus recõductus, & non est furtum, si vtens intẽdat soluere pretium: sed si equus non soleat cõduci, committeretur furtum, quia præsumitur dominus inuitus, & ita notatur per Bart. in l. item quæritur. §. qui impleri. ff. locati.

§. *Placuit.*

1 *Furtum vt committatur duo requiruntur. Et nume. 2.*
3 *Rei alienæ contrectatio, inuito domino, vnde colligatur.*

1 Ad furtum † duo requiruntur. Primò, quòd cõtrectans rem alienam sciat dominum inuitum. Nã si crederet dominum velle, non esset furtum, quia furtum sine affectu furandi non cõmittitur. Secũ dò, quòd in veritate dominus sit inuitus. Nã si cõtrectans credit dominum inuitum, & tamen dominus vult, non est furtum. Hoc dicit.
2 ¶Notandum † primò, quòd istud secũdũ dictum, scilicet quòd contrectans rem alienam, & credens dominum inuitum, qui tamẽ est vo luntarius, nõ cõmittat furtum. Verum est in foro contentioso, secus in foro cõscientiæ, quia peccatũ voluntate sola perpetratur, facit c.
3 penulti. xiiij. quæst. vlti. ¶Notandum † secundò, quòd ad sciendum, an præsumatur dominus inuitus, an nõ, sic est distinguẽdum secundum glos. hîc super verbo, inuito. quia aut contrectans ab initio, ha buit rem de voluntate domini, vt in cõmodato, & tunc præsumitur etiam posteà dominus voluntarius, Sed si habeat ab initio rem, non de volũtate domini, prẽsumitur dominus semper inuitus, vt l. q vas. §. vetare. ff. eod. Et ideò licet sufficiat, quòd aliquis stultè credat dominum voluntariũ, vt excusetur à furto, tamen hoc non sufficit, si credat dominũ esse voluntarium ad hoc, quòd res sua sibi abstrahatur, vt in dicta l. qui vas. Dicit tamen Bart. in l. inter omnes. §. re-

ctè.ff.eodē.quòdin dubio semper præsumitur domin⁹ inuitus,quia nemo præsumitur rem suam velle iactare.

§. *Vnde illud quæsitum.*

1 *Seruo suadens,vt res à domino suo surripiat,& suadenti portet licet hoc non faciat nisi ex domini voluntate tenetur non modò de furto,sed etiā de seruo corrupto & nume.2.3.*

1 Sūmatur sic:Suadens† seruo,vt res à domino suo surripiat,& suadenti portet,licet seruus hoc non faciat,nisi de volūtate domini sui, tamen suadens tenetur non solùm de furto,sed etiā de seruo corrupto,quamuis in hoc casu non sunt regulæ introducētes actionē serui corrupti.& hoc propter duo.Primò,propter malū consiliū,quod suadens dedit.Secūdò,vt timore pœnæ caueāt homines,ne aliis malū suadeant.Hoc dicit,& patet intellectus text.¶Opponitur primò contra istū textū,quia cōtradicit §.proximo pręcedenti, cōtradicit etiā diffinitioni furti,in qua dicitur,quòd furtū est cōtrectatio rei alienę inuito domino.Solutio.Regula est,ꝙ furtū nō cōmittitur,ni
2 si inuito domino.† Sed iste casus ab illa regula excipitur:&etiā à regula de seruo corrupto,ꝓpter duas causas tactas in summario in fine.¶Sed replicatur de l.quicūq;.§.fi.C.de seruis fugit.quia ibi videtur poni iste casus,& tamē ibi nō cōmittitur furtū.Solutio.Ibi maleficium incipit à domino ipsius serui,hìc autē incipit à suadēte.Et ita
3 casus nō est vndequaq; similis.¶Opponitur † secundò: quia si istud esset verum,sequeretur quòd aliquis puniretur pro sola affectione quod est cōtra l.cogitatio.ff.de pœnis Solutio. In illa lege dicitur, quòd nuda cogitatio nō punitur,sed hìc non est cogitatio omnino nuda procedit enim ad aliquē actum exteriorem,quia suadet seruo abstrahere res domini sui,& ideo punitur, & facit l.quisquis. C. ad legem Iuliam repetundarum.

§. *Interdum etiam.*

1 *Furtum fieri potest liberi hominis, si alterius subiectus est potestati. Et quid ita.nume.2.*

3 *Mater non potest agere pro furto liberi hominis: nec frater. Et quid de patre.*

4 *Furti & serui corrupti actio parificantur in hac materia.*

1 Summatur sic: Liberi † hominis potest furtū fieri,si alterius subie
2 ctus est potestati.Hoc dicit,& patet intellectus tex.¶Ratio†autem quare Imperator istam decisionē facit, est,quia liber homo non recipit æstimationē.vt infrà de obligationibus,quę ex delic.nascitur.
3 § homin̄.¶Notandum † primò,quòd pro furto liberi hominis mater non potest agere,quia nō habet filium in potestate,vt l.mater.in princ.

princ.ff.eo.Et multo minus frater agere poteſt pro fratre actione furti,vt dicit Ioan.Fab.Pater etiã nõ poteſt agere cõdictione furtiua,quia illa ſolùm datur ad proprietatẽ,vel ad poſſeſsionẽ,quarum neutrã habet pater in filiũ ſuo,vt l.eum,qui.§.ſi filius.ff.eo. Sed pater bene agit actione furtiua propter operas,quibꝰ pater caruit, ad duplũ vel ad quadruplũ,ſecundũ quod furtum eſt manifeſtum, vel non manifeſtum,vt notatur in dicta l.eũ.qui.§. ſi filius. Simpliciter autẽ nõ poteſt pater agere actione furti ciuiliter,ſecundũ gl. quia vt dictum eſt,liber homo non recipit æſtimationẽ,ſed bene agetur criminaliter,vt ff.eod.l.fin & l.fin.de priua.deli. ¶Sed ſecũdũ Ioã.
4 Fab.†hæc gl.nõ procedit,quia actio furti & ſerui corrupti parificãtur in hac materia,vt ſuprà §.j.& pro filio corrupto datᵣ vtilis actio l.vt tãtum.§.j.ff.de ſeruo corrup.Ergo poteſt agi ciuiliter,& habebitur,vt tectũ,ratio operarum,& damni,quod pater ſuſtinuit. Debet enim filius operari patri,ſicut vxor marito.l.ſicut.ff.de operis libertorũ.Si verò nõ ſciuerit operari,dicit Placen.quòd gloſſa tũc poſſet dicere verũ,videlicet quòd fur tũc ſolùm puniatur criminaliter,cùm operæ nõ ſunt duplãdæ vel quadruplandæ. Vel dicendũ, quòd ſeruitia & operæ cõmunes,quas quilibet facere ſciret, ſecundum æſtimationẽ intelligentis debent æſtimari.argumen.l.ſi quis à liberis.ff.de libe.agnoſcen.

§.*Aliquando autem etiam.*

1 *Furtum facit,qui ſubtrahit rem propriam,alteri tamen impignoratam.*

Summatur ſic:Cõtrectatione rei ſuæ fit furtũ ratione poſſeſsionis,quę eſt apud alium,vel ſic ſubtrahens rem creditori,quã ſibi impignorauit,furtum cõmittit.Hoc dicit,& patet intellectus textus.
1 ¶Notandũ primò,†quòd ſubtrahens rem propriam,alteri tamen impignoratã,facit furtũ,quia res nõ eſt ſua omni iure, ſed alius habet aliquod ius in tali re.Et ideò eſt hîc cõtrectatio rei alienę, hoc eſt,alieni iuris:iſta tamẽ res nõ efficitur furtiua,vt ſcilicet ſit inuſucapibilis,vt ff.de vſucapio.l.ſequitur.§.ſi rẽ.& ff.pro empto.l. ſi rẽ. Et ita eſt hîc caſus,in quo cõmittitur furtũ,& naſcitur actio furti, & nõ eſt res furtiua.Sic etiam cõtingit econtrà,quòd res eſt furtiua & tamen non naſcitur actio furti,vt infrà eod.§.hi,qui.

§. *Interdum quoq; furti ten.*

1 *Furti tenetur,qui præſtat opem & conſilium,vt furtum fiat.Et eius pœna.Et quid de principali fure.nume.2.*
3 *Furti & ſerui corrupti dilecti differentia.*
4 *Factum ipſum,interdum dicitur conſilium.Et quid conſilium.nume.5.Et quid differat ab ope.nume.6.*

7 *Furti non tenetur, qui excussit numos, vel fugauit animalia, per lasciuiam. non vt furtum fieret.*

8 *Furtum faciens, & consulens, pari pœna an sint puniendi. disting. numero. 9.*

Summatur sic: Præstans auxiliũ & cõsiliũ, vt fiat furtum, tenetur furti, vt si quis excusserit pecuniã de manu alicuius, vt alius eã raperet, vel animalia, vt oues & boues tuos, vt ali⁹ raperet, fugauerit. Sed si hoc fecit, non vt fiat furtũ, sed per lasciuiã, tũc nõ tenetur furti, sed actione in factũ. Et qui solùm cõsiliũ dedit, sed opem nullam præ-
1 stitit, nõ tenetur furti. Hoc dicit. ¶Notandũ† primò, quòd pręstans opem & consilium, vt furtũ fiat, tenetur furti, vt hîc dicitur. Et ideò excutiẽs numos de manu alterius, vt alius eos capiat, vel fugãs animalia pãno rubeo, seu quocunq; alio modo, vt ab alio furetur, tenetur furti, nõ manifesti, & sic ad duplũ tãtùm tenetur, etiã si ipse in furto deprehẽdatur, & istud totũ verũ est, si furtum sequatur effectualiter, aliâs nõ, vt l. qui seruo. ff. eo. Ex quo patet, quòd præstans opem interdũ tenetur in minus, quàm principalis fur, vt in casibus prædi-
2 ctis. Principalis† verò fur, si reperiatur cũ re, antè, quàm ad locũ destinatũ peruenerit, tenetur furti manifesti, & sic punitur in quadruplũ, sed ipse pręstãs in duplo tantũ, vt tactũ fuit. Interdũ tamẽ è regione opẽ pręstãs tenetur in plus, quàm principalis fur, verbi gratia: Si aliquis portet rẽ furtiuã, sciẽter de volũtate furis, & portãdo deprehẽdatur cum re furtiua, tũc ipse tenetur ad quadruplũ, & fur solùm ad duplum, vt l. si quis quid perferen. ff. eo. Interdũ autẽ præstãs opẽ in nullo tenetur, vt cõmodãs scalas supponẽdas fenestris, vt furtum fiat, sed nullum sequitur furtum, vt d. l. qui seruo. Et interdum principalis fur non tenetur, & pręstãs opem tenetur, vt infra eo. §. proxi.
3 ¶Notandũ† secundò, quòd pręstans solùm cõsiliũ verbale, non tenetur furti, nisi fuerit tale consilium, quòd sine illo furtum nõ fuisset factum, vt l. qui seruo. ff. eo. Ex quo patet differẽtia inter delictũ furti & serui corrupti, quia suadens solùm tenetur actione serui corrupti, quia nõ oportet laudãdo malitias hominũ augere, vt infrà ad l. A qui. §. cęterùm. Ratio aũt differẽtię est, quia in furto non nascitur actio, nisi ex ipso delicto secuto ex ꝑsuasione, sed in seruo corrupto bene nascitur actio ex sola persuasione, vt suprà eo. §. vnde illud.
4 ¶Notandũ † tertiò, quòd ipsum factũ interdũ dicitur consilium, vt patet hîc. Nam cõmodans scalas ad furtum faciendũ, dicitur pręstare cõsiliũ, nõ verbo, sed re ipsa, facit l. sępe. ff. de ver. sig. Interdũ etiã
5 †consilium dicitur propositum, seu intentio hominis, vt l. si quis fur. §. j. ff. eo. Et dicitur cõsilium interdũ, quòd alteri datur bonum vel ma

6 vel malum, vt l in furti. §. pen. ff. eo. tit. Et est† differentia inter consilium & opē, quia consilium, vt tactū est, dicitur intentio hominis siue propositum, & consilium dicitur dare, qui persuadet vel impellit, vt maleficium fiat. Opem autē fert, qui ministeriū vel adiutoriū ad res surripiendas præbet, & seruit istud ad intellectū c. si dignū.
7 extrà de homici. ¶Notandū† finaliter, q̄ si quis excusserit numos, vel fugauerit animalia per lasciuiam seu stultitiā, & nō vt furtū fiat ille non tenetur furti, tenetur tamē ad resarciendum damnū actione in factum, vt infrà ad l. Aqui. §. fi. & pen. facit. l. in furti. §. fi. ff. de
8 furt. ¶Opponitur† sic, & videtur, quòd non bene dictum sit in primo notabili, q̄ præstās opē & cōsiliū, interdū in minus, & interdum in plus tenetur, quam principalis fur, quia consentientes & faciētes pari pœna sunt puniēdi, vt no. in c. j. extrà de offi. dele. Solutio. Actio
9 † potest institui dupliciter, scilicet in personam, aut in rē. Et verū est quòd si agatur in rem, seu etiam criminaliter de furto, æqualiter puniuntur, faciens & opem præstans. Et ita intelligitur dictum allegatum in oppositum. Sed si agatur in personam, & ciuiliter de furto, tunc cum respectu vnius personæ furtum est manifestum, & respectu alterius non manifestum, contingit pœnam esse diuersam.

§. *Hi, qui.*

1 ***Furti actione non agit contra filium pater, si quid ipse sibi furetur. Et quid agendum ei.***
2 ***Principale non subsistit hîc, sed accessorium.***

Existentes in potestate parentū vel dominorū, & surripientes eis rē aliquam, faciunt furtum, & res fit furtiua & inusucapibilis, nō tamē nascitur inter eos actio furti. Si tamē hoc fecerint ope & cōsilio alterius, ille alter tenetur furti. hoc dicit, & patet intellectus textus.
1 ¶Notandū† primò, si filius furetur patri, non agit contra eum pater actione furti, nisi filius habeat peculium castrēse, vel quasi, tūc enim pater potest agere cōtra eum, quia sic reputatur filius tāquā paterfamiliâs. Et ideò etiā filius illo casu posset agere cōtra patrē, si pater surriperet sibi peculiū suū, vt l. si quis vxori. §. sed si fili⁹. ff. eo. Et idē potest dici de vxore respectu mariti. Quod dicitur hîc de filio & de seruo, potest etiam intelligi in monacho. Et licet pater non habeat actionem furti contra filium, vt hîc dicitur, potest tamen pater talē filium castigare, nec iudex debet se de hoc intromittere, & si velit pater, potest talem filiū iudici præsentare, vt castigetur, & restituat quæ surripuit, facit l. respiciendū. §. furta domestica. ff. de pœnis. & l.
2 cōgruentius. C. de patria potest. ¶Notandum† secundò, quòd hîc est casus, in quo non subsistit principale, & tamen subsistit accessorium,

cõtra l.grecè ff.de fideiusso.quia principalis hic non tenetur actione furti,& præstans consilium &opem tenetur,& ideò illa regula fallit hic,de quo latius per Bar.in l.si quis seruum.ff.de iniur. ¶Opponitur sic & videtur,quòd res in hoc casu non est furtiua, per l.quãuis. ff.eo.Solutio.In illa lege res non est furtiua, quia fuit posteà vendita furi,& sic vitium fuit purgatum superueniente domino.

§. *Furti autem actio ei competit.*

1 *Furti actio competit ei,cuius interest rem non esse furatam. Et quomodo id intelligatur nume.2.*

3 *Fur an possit agere contra furem,& prædo sit ne restituendus.*

1 Summatur sic:Actio†furti competit ei,cuius interest rem nõ esse furatam.Et ideò creditori de pignore subtracto & bonę fidei emptori de surrepta re empta,quãuis nõ sunt domini ipsius rei,cõpetit
2 actio furti.Hoc d.& patet intellectus tex.¶Notãdũ†primò, ꝙ istud intelligitur de illo,qui habet interesse ex causa honesta. Nam si haberet interesse ex causa inhonesta,vt si à fure caperetur res furtiua nõ cõpetit ei furti actio,vt infrà tit.proxi.§.fi.Requiritur etiam , ꝙ istud interesse sit ex causa onerosa,vt l.si quis vxori.§.penult. ff.eo. Qui igitur habet interesse ratione custodiæ,ad quã tenetur, habet actioné furti,vt l.itaq;.in prin.ff.eo. Nã si nõ habeat custodiã pręsta re,vt depositarius,non habet actioné furti, vt infrà eo.§.sed is. Idé est de eo,qui habet interesse,ratione possessionis,sicut creditor habet in pignore.Nam ei cõpetit furti actio, quia expedit potius pignori incumbere,quàm in personam agere,vt hic in tex.Et iste textus sæpe solet ad hoc allegari.Idem est etiam de eo, qui habet interesse ratione dominij realis seu naturalis,vel quasi dominii, quale habet vsufructuarius.Nam ei etiam cõpetit actio furti,vt l. credi-
3 tor.§.dominus.ff.eo.¶Opponitur†sic,& videtur,quòd fur potest agere cõtra furé,per capi.in literis.extrà de restit.spolia. vbi dicitur quòd pędo restituendus est in possessioné,ergo etiã & fur.Solutio. Cõtrariũ est verũ,quia prædo est in possessione,sed fur nullã actioné habet,nec etiã habet possessioné,quia allegãs turpitudiné nõ est audiendus,nisi in casu d.§.si ego tibi.in quo licet sit fur propter rem alteri commodatam,non tamen est fur respectu proprietatis.

§. *Item, si fullo.*

1 *Fullo & sarcinator agunt furti actione. Limit.nu. 3.4. Et quis dicatur fullo, quis sarcinator.nu.2.*

Summatur sic:Si is,qui recepit mercedẽ pro custodia rei,illã rem amiserit furto,habet furti actioné,& nõ dominus,quia domin⁹ põt rem ab eo petere actione locati.Et idem est de bonę fidei emptore vt si

vt si rem emptā furto amiserit,habet furti actionem,quāuis non sit dominus.Si tamē custodiens nō sit soluēdo in toto,vel in parte, tūc dominus habet furti actionē. Hoc dicit, & patet intellectus textus.

1 ¶Notandum † primò; quòd ideò fullo & sarcinator agunt actione furti,quia sunt obligati domino ex locato,& tenētur de custodia, & sic interest eorū rem non esse surreptam, & ideò si interim absolue rentur & liberarentur à domino,nō possent amplius agere furti,qa amplius eorū non interesset. Et si iste fullo vel sarcinator vteretur vestibus,quas habet in custodia,cōmitteret furtū,vt l.fullo.ff.eo. Di

2 citur † autē fullo, qui lauat pannos, & polit. Sed sarcinator dicitur, qui sarcit & addit,vbi est scissum vestimentū,vel pannus, & cōsuit. vnde dicitur,iste habet sarta tecta,quia cū essent fracta,sunt repara ta ex quibusdā adiunctionibus,vt ff de vsufruc.l.hactenus. & suprà

3 de māda.in §.fi.& ideò si fulloni.in gl.¶Notandum † secundò,quòd libet fullo vel sarcinator, cui res furata est, habeat furti actionē,&, nō dominus,hoc tamen intelligitur cum limitatione,scilicet si fullo aut sarcinator sit soluendo in toto. aliàs enim dominus habet actionē furti. Et ratio est,quia qui nihil habet,eius periculo nihil est,vt l. itaq; fullo.ff.eo. Nam inanis est actio,quam excludit inopia debito-

4 ris,vt l nam is.ff.de dolo.¶Notandum † tertiò,quòd idem est,si huiusmodi custodiens nō sit soluendo in parte,siue in toto,facit ad hoc l.soluendo.ff.de verbo.signi. ¶Opponitur sic,& videtur,quòd imò dominus habet furti actionē,quanuis custodiens sit soluendo, per l. cùm in plures.§.vestiméta.ff.loca.Solutio. Illa lex loquitur de actione reali,seu de condictione furtiua, & talem actionē bene habet dominus:sed loquimur hìc de actione furti, quæ soli fulloni datur, qui est soluendo.fa.l.si fullo.ff.de cond.sine cau.

§. Quæ de fullone.

1 *Fullonis seu sarcinatoris, & commodatarij idem fuit ius agendi: hodie diuersum.& cur ita.ibid.& nu.2.*

3 *Actionibus duabus competentibus,vna electa non poteſt rediri ad aliam,modò scienter.*

Quanuis secundū antiqua iura idem sit de cōmodatario,quod dictum est de fullone & sarcinatore,hodie tamē si res cōmodata furata sit, habet dominus rei electionē agendi cōtra cōmodatariū actione cōmodati,vel contra furem actione furti. Et vna actione sci ter electa per dominū,non potest venire ad aliā. Sed si elegit actionem cōmodati, ignorans aut dubitans rem esse furatam, potest actionē cōmodati dimittere & actionē furti intentare, nisi ipsi domino per cōmodatarium satisfactū sit, quia tunc fur est liberatus à domino,

ſed adhuc tenetur cõmodatario. Et iſtud verum eſt, ſiue cõmodatarius in parte ſiue in toto ſit ſoluendo. Hoc dicit, & patet intelle-
1 ctus textus. ¶Notandũ † primò ꝙ licet olim idem ius fuit de cõmodatario & fullone, ſeu ſarcinatore, quado res fuit furata, hodie tamẽ eſt differentia, quia quãdo res eſt furata fulloni vel ſarcinatori, tũc ſi fullo vel ſarcinator ſit ſoluẽdo in totũ, ipſe agit contra furẽ actione furti, & non dominus, vt dictũ eſt ſuprà eo. §. proximo. Sed ſi res cõmodata furata ſit, poteſt dominus agere cõtra cõmodatariũ actione cõmodati, vel contra furẽ actione furti. Si tamen incipiat agere contra furẽ, liberatus eſt commodatarius, ſed ſi incipit agere contra cõmodatariũ, ſciens rẽ eſſe furatam, vel ſi ipſi domino à cõmodatario ſit ſatisfactũ, liberatus eſt fur à domino, ſed non à cõmo
2 datario. Et ratio † differẽtiæ ponitur in gl. in l. manifeſtiſsimi. §. tales in verbo, omni modo. C. eo. Quia cõtractus factus cũ fullone aut ſarcinatore eſt gratia vtriuſq;, ſed contractus commodati eſt ſolùm gratia cõmodatarij ex ſola liberalitate cõmodantis. Et propter hoc iura plus fauent cõmodanti, vt ſcilicet habeat electionẽ, quam fulloni, aut ſarcinatori, vel alteri locãti operas ſuas in re, quę furto amit
3 titur. ¶Notandum † ſecundò, quòd quando alicui competunt duæ actiones, electa vna ſcienter, non poteſt peruenire ad aliam, facit l. nonnunquàm. ff. de colla. bonorum. Sed ſi ignoranter elegit, non præiudicat ſibi, quia nemo ignorans præſumitur ſuo iuri, quod ſibi competit renuntiare, vt l. mater. ff. de inoffi. teſta. Et idem eſt ſiue ignoret hoc ius ſibi competere, ſiue dubitet, vt hîc in verſi. ſin autem neſcius. De quo etiam eſt bonus text. in l. manifeſtiſsimi. §. ſi autem. C. de furtis & ſeruo corrupto.

§. *Sed is.*

1 *Depoſitarius tenetur ſolùm de dolo, & lata culpa.*

Pro re depoſitã furata depoſitarius nõ habet furti actionem, quia ſua nõ intereſt, niſi dolo fecerit, quòd res furata eſt. Hoc dicit, & pa
1 tet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd depoſitarius ſolùm tenetur de dolo & lata culpa, vt ſuprà quib. mo. re cõtrahitur oblig. §. præterea. Et ideò ſi res depoſita furto amittatur ſine dolo & lata culpa depoſitarij, nihil intereſt eius. Et cum furti actio nõ datur, niſi ei cuius intereſt, vt ſuprà eo. §. furti autẽ actio. ſequitur, quòd depoſitarius nõ habet furti actionẽ. Si tamẽ accepit mercedẽ pro cuſtodia, tunc cùm ſua interſit, habet actionẽ furti, vt eſt bona glo in l. rogaſti. ff. ſi cer. pet. Et ſi res apud aliquẽ depoſita, auferatur ꝑ familiarẽ domini ipſius rei, & ille familiaris recedit cũ illa re, nõ tenetur cuſtodiẽs, ſi ille familiaris ſolitus fuit portare, & auferre rẽ domini ſui Se

cus ſi

eus si custodies traderet huiusmodi rem alteri nomine domini, qui nō solet res illius domini tractare, quia nō debet faciliter credere, vt l. si quis vxori. apud Labeonem. ff. eo. Ex quo patet, quòd si bedellus habeat mercedē pro custodia librorum relictorum in scholis à studentibus, si libri perdantur, tenetur bedellus ad instar nautæ, cauponis & stabularij, fa. l. si merces. §. qui columnam. ff. locati.

§. *In summa.*

1 *Furtum non committit impubes, nisi sit proximus pubertati.*

Impubes nō potest facere furtum, nisi sit proximus pubertati, quia furtū non cōmittitur sine affectu furandi. Hoc dicit, & patet intelle
1 ctus tex. ¶Notandum † primò, quòd impubes nō cōmittit furtū, nisi sit proximus pubertati, id est, decē annorū cum dimidio si sit masculus, vel nouem cū dimidio si sit fœmina. Nam antè nō præsumitur doli capax, vt in c. j. extrà de delic. puero. & furtū nō cōmittitur sine dolo & affectione furandi, vt dictū est suprà eo. §. placuit. Potest tamē impubes ante huiusmodi ætatem castigari cū virgis vel ferula, si res abstrahat alienas, vt l. j. §. impuberes. & l. excipiūtur. ff. ad Silleianū.

§. *Furti actio.*

1 *Pro furto competunt quatuor remedia. Et quæ, & quis cuiuslibet vsus. Et quid illa inter se differant. nu. 2.*

3 *Furtiua actione potest agi ciuiliter vel criminaliter. Fallit, nu. 4. 5. 6. & 7.*

Summatur sic: Actio furti datur ad pœnā quadrupli vel dupli. Sed rei vendicatio & cōdictio furtiua dantur ad rem furtiuam persequēdam. Et datur rei vendicatio cōtra quemlibet possessorem, sed condictio furtiua non datur, nisi contra furē vel hæredē eius. Hoc dicit.
1 ¶Notandum † primò, quòd pro furto cōpetant quatuor remedia, scilicet actio furti, cōdictio furtiua, rei vēdicatio, & actio ad exhibēdum, vt l. si pro fure. §. furti. ff. de cōdic. furti. Et differūt istæ actiones, quia actio furti datur contra personā, & ad pœnā quadrupli, scilicet si sit furtum manifestū, vel dupli si sit furtum non manifestum, vt suprà eo. §. furtorū. Et competit hæc actio cuilibet, cuius interest rem esse furatā, vt suprà eo. §. furti autem actio. & non solùm datur habentibus interesse, sed etiam hæredibus eorū. vt infrà de perpe. & tempora. actio. §. non autem omnis. Sed nō datur cōtra hæredes furis: quia est actio pœnalis, quę nō datur contra hæredes, nisi lite contestata, vt l. j. C. ex delic. defuncto. Rei autē vendicatio & condictio furtiua, & etiam actio ad exhibendū, dantur ad persequendum rem
2 ipsam, & datur domino vel hęredi eius, vt ff. de cōdic. furtiua. l. j. † Et differūt istæ actiones reales. quia rei vēdicatio & actio ad exhibendum dantur contra quemcunq. possessorē: sed cōdictio furtiua nō,

datur, nisi cōtra furē, contra quem etiam datur, licet nō possideat, vt hîc in fine tex. Et ista condictio furtiua etiam datur cōtra hæredes furis, vt l. si pro fure. §. condictio. ff. de cōdictione furtiua. & l. in
3 condictione ff. eo. de cōdictio. furti. ¶Notandum † secundò, quòd actione furtiua potest agi ciuiliter vel criminaliter. Si ciuiliter, tūc pœna applicatur parti, quæ passa est furtū, & non fisco, vt l. iij. ff. de sepul. viola. Sed si agatur criminaliter, tunc pœna est arbitraria, ita tamen quòd sit pœna citra mortē aut membri abscisionē, vt Auth.
4 sed nouo iure. C. de ser. fugi. Hoc tamen † fallit in fure famoso, qui scilicet tria furta fecit, quia ille furca suspenditur, vt in glo in d. Authen. sed nouo iure. vel secundū Bal. si fecit vnum furtum æquiualēs
5 tribus furtis, in eadem Authen. Fallit etiam, † si fur fregit pacē, quia tunc pro quinq; aureis furca suspēditur, vt in c. si quis quinq;. in Au-
6 then. de pace tenenda, & eius violatori. collatio. x. † Fallit etiā, quando statuta municipalia terrarū habēt, quòd fur debeat suspēdi, quia talia statuta à iure cōmuni sunt approbata. vt l. omnes populi. ff. de
7 iusti. & iure. Fallit † etiā in latrone, & deroboratore stratarū, vt l. capitaliū. §. famosus. ff. de pœnis. Dicunt tamē Docto. quòd pro furto aut simili crimine nō debeat facies hominis caracterari, aut stigmate in fronte vel in gena bullari, ne facies ad similitudinē cœlestis pulchritudinis formata deturpetur, vt l. si quis in metallū. C. de pœnis. & notatur in c. ad audientiā, extrā de pœnis. Et ideò non videtur valere statuta, per quæ talia fiunt. Et tantùm de illo titulo.

DE VI BONORVM RAPTORVM.

TITVLVS II.

1 *Rapina, siue raptus, variè contingit.*

Continuatur sic: Suprà titulo proximo dictum est de furtis,
1 hîc consequenter tractatur de rapinis. ¶Notandum † ergo circa rubricam, quòd rapina seu raptus interdum contingit circa personas, & sic non tractatur hîc de rapina, sed C. de rapt. virgi. & extrà de rapto per totum. Et interdum contingit circa res, & si illæ res sint ecclesiasticæ, tunc committitur sacrilegium: de quo etiam non tractatur hîc, & si illæ res sint prophanæ, & de rapina earum tractatur.

§. *Qui vi res.*

1 *Furti actio datur pro re rapta: & etiam vi bonorum raptorum.*
2 *Fur non solùm est, sed etiam improbus fur, qui rem alienam rapit.*
3 *Furti actione si agatur contra raptorem, raptore deprehenso agitur furti manifesti.*

nifesti.

4 *Annus vtilis, quot dies contineat, quibus quis agere possit.*

5 *Actio vi bonor. raptorum, potest institui dupliciter.*

1 Summatur sic: Pro† re rapta datur actio furti, & etiam actio vi bonorum raptorũ, cuius pœna intra annum est quadruplũ, & post annũ simplũ. Hoc dicit. ¶Notandũ† primò, ꝙ qui re alienã rapit, nõ solùm est fur, sed vocatur improbus fur, vt l. si cum except. §. qui vim ff. de eo, quod me. cau. quia fur aufert rẽ domino ignorante: sed raptor aufert rẽ etiam domino sciẽte, & nõ solùm facit domino damnum, sed etiam iniuriam, & cõtingit etiam rapinam fieri in re com

3 muni, vt ff. de furtis. l. si. socius. ¶Notandum† secundò, quòd si agatur cõtra raptorẽ actione furti, tunc si raptor sit deprehẽsus, agitur furti manifesti, vt l. si vẽdidero. §. cùm raptor. ff. de furtis. Aliàs aũt agitur furti nõ manifesti, & si agatur furti manifesti. tollitur actio vi bonorum raptorum. sed si agatur furti nõ manifesti, cùm illa sit ad duplum, potest nihilominus agi actio. vi bo. rapto. ad residuum, videlicet ad aliud duplum, quia actio vi bono. rapt. intra annum indistinctè est ad quadruplũ actione furti. Et hoc est verum, si in actione furti nõ manifesti lata sit sentẽtia cõdẽnatoria. Secꝰ autẽ si absolutoria, quia tunc nõ agitur ad residuum, vt no. in l. ij ff. de publica. & vectiga. Ex isto patet, quòd minor pœna per statutum illata, non tollit maiorẽ pœnam illatam de iure cõmuni, nisi hoc exprimatur

4 in statuto: vt l. quotiens. ff. de actio. & oblig. ¶Notandum† tertiò, quòd annus vtilis continet trecentos & sexaginta quinque dies, in quibus quis agere potest, vt l. cùm hæres. §. Stichus. ff. de statu libe. Et de isto anno vtili loquitur hìc tex. vt l. fi. C. eod. ¶Opponitur sic & videtur, quod textus non bene ponat hìc pœnam actionis vi bo.

5 rapto. per §. item lex Iulia. infrà de publi. iudi. Solutio. † Actio vi bo. rapto. potest institui dupliciter, videlicet ciuiliter & criminaliter. Si ciuiliter habet locum, quod hìc dicitur. Si autem criminaliter, tunc aut agitur ad pœna ciuilem, vel ad canonicam. Si ad pœnam ciuilem, tunc aut rapina facta est cum armis, & pœna eius est depor tatio.. Aut sine armis, & pœna est amissio tertiæ partis omnium bonorum, & ita loquitur §. in contrarium allegatus. Si autem agatur ad pœnam canonicam, tunc pœna est excommunicatio, & carentia sepulturæ ecclesiasticæ, & de illa pœna rapinæ tractatur in c. j. extra de rapto.

§ Quadrupli.

1 *Furti actio, differt ab actione vi bono. raptorum. & nu. 2. & 3.*

In pœna quadrupli actionis vi bonorum raptorũ, continetur res rapta

1 rapta.Hoc dicit.¶Notandum†primò, quòd differentia est inter actionem furti,& vi bonorum raptorum,quia in pœna actionis furti non computatur res furata,vt suprà ti.prox.§.furti actio. sicut in pœna actionis vi bonorum raptorum,vt hîc.Et ideò,si agatur contra raptoré actione furti manifesti,punitur plus, quàm si ageretur cõtra eũ actione vi bono.raptorum,quia punitur in quintuplo cõputando ré furatã,vbi actione vi bonorum raptorum non puniretur,nisi in quadruplo.Alia†differentia est, quia in furto distinguitur
2 inter manifestum & nõ manifestũ. Sed illa distinctio in actione vi bonorũ raptorũ,non habet locum.¶Opponitur & videtur, quòd etiã in actione vi bono rapt.potest fieri distinctio, per manifestum & non manifestum,quia dicitur hîc in tex.siue cõprehendatur raptor,siue nõ.Solutio.Hoc dicitur ad differentiã furti, in quo consideratur talis distinctio. ¶Sed tunc replicatur. Raptor† semper est
3 manifest⁹,quia rapere,est de manu eripere,vt l.iiij.ff.ne quis eũ, q in ius vocatur,vi eximat.ergo hoc dicitur hîc superfluè.Solutio.Raptor & fur distinguuntur ex animo, quia si animus sit capiendi rem palàm & violenter,licet neminem inueniat,quando rem rapit, dicatur tamen raptor.Et si animus sit capiendi rem clàm, quanuis deprehendatur,est fur & non raptor.

§. *Quia tamen.*

1 *Credulitas,ignorantia,vel error an & quando excusent à pœna.*

2 *Constitutiones contra rapientes etiam ignorantes.*

3 *Rapiens seu inuadens rem suam,punitur amißione ipsius rei.*

4 *Res potest auferri dupliciter.*

Summatur sic:Quanuis olim rapiens rem, credens eã esse suam vel sibi licere eam auferre,absoluebatur ab actione vi bo.rapto..& etiã ab actione furti,ex quo cessat dolus,hodie tamen rapiens rem etiã suam perdit ipsam rem.Et rapiens vel inuadens rem alienam, restituit ipsam re,& etiam æstimationem eius,siue sit res mobilis,
1 siue immobilis.Hoc dicit.¶Notandũ†primò,quando pro aliquo delicto dolo cõmisso imponitur pœna,tunc credulitas seu ignorantia vel error excusat aliquem,ne teneatur ad talem pœnã, non tamen statur assertioni dicẽtis,se sic credere, vel ignorasse seu errasse, nisi hoc appareat ex euidẽtibus indiciis vt si quis rapuisset ré à bãnito, qui tamẽ legitimè nõ esset bãnitus,vt not.per Bar.in l.penul. ff. de
2 adulteriis.¶Notandũ †secundò,quòd hodie sunt cõstitutiones,quę dantur contra rapientes etiam ignorantes,nisi errarent seu ignorarent in facto alieno, vt si quis occuparet rem alienam inuentam in hæreditate,quam credebat esse defuncti, talis enim excusatur, vt no

vt notatur per Inno.in c.cùm in officio.extrà de testa.¶Notandum
3 †tertiò,quòd per huiusmodi nouas cõstitutiones punitur rapiẽs,vel inuadens rem suã amissione ipsius rei. Et rapiens seu occupãs,vel in uadens rem alienã,punitur in restitutione rei,& æstimationis ipsius rei solutione. Et si fecit dolum,restituit rem cum fructibus. si autẽ si ne dolo,non tenetur sic ad restitutionẽ fructuum, vt notatur in l. si quis in tãtam. vbi multa habentur de hac materia,& in lege se.C.vn de vi.facit l.extat.ff.de eo,quod met.cau.& not.per gl. fi.in §. si ibi. ¶Opponitur,& videtur,quòd auferens rem nõ punitur,per l.magi-
4 stratib.ff.de iniuriis.Solutio.Res†potest auferri dupliciter, scilicet authoritate iudicis,vel propria authoritate.Primo casu licet, & ita loquitur l.in contrariũ allegata.sed secũdo casu nõ licet,& sic loqui tur hîc.¶Sed replicatur,& videtur,ꝙ etiam liceat rem auferre authoritate propria,per l.liberã.C.quãdo liceat se sine iudice vindicare.Solutio.Illa lex loquitur,quando res aufertur incontinẽti ab eo qui rem à domino abstulit,& hoc licet:hic autem loquimur, quãdo res aufertur non incontinenti ab eo,qui abstulit.¶Sed iterũ replica tur de c.lator.ij.q.vij.ibi res aufertur propria authoritate non incõ tinenti.Solutio.Illud c.loquitur in speciali dispensatione Papæ: hîc autem loquimur secundum regulam iuris communis.

§.Sanè.

1 *Actio vi bono.raptor. datur etiam non domino pro interesse.*
2 *Actio vi bono. rapt.si detur habenti interesse, tunc ille agit ad quadruplum ipsius interesse.*

Actio vi bonorum raptorum cõpetit cuilibet habenti interesse rem non esse raptam,licet non sit dominus.Et datur ista actio ex eis
1 dem causis ex quibus datur actio furti.Hoc dicit.¶Notandum†pri mo,quòd actio vi bonorũ raptorũ,etiam datur nõ domino, pro interesse.Et ita datur pro re locata,cõmodata,impignorata,vel depo-
2 sita,vt hîc in textu.¶Notandũ†secundò,quòd si hab[illegible]ti interesse de tur hæc actio,tunc ille non agit ad quadruplũ ipsius rei raptę,sed ad quadruplum ipsius interesse. verbi gratia. Rapti sunt mihi scyphi ar gẽtei valẽtes centũ florenis,super quos mutuaui xx. florenos. Agẽdo hac actione nõ cõsequor quater centũ flor.sed solùm quater xx.florenos.fa.l.si mulier.§.qui possessionẽ.ff.eo. ti. quod metus causa. & l.pen.§.fi.ff.vti possidetis.¶Opponitur,& videtur,quòd incõuenien ter dicitur hîc in tex.hanc actionẽ competere pro re deposita,per §. sed is,apud quem.suprà tit.prox.vbi dicitur, quod depositarius non habet interesse,si res perdatur.Solutio, Verũ est, quòd depositarius cõmuniter nõ habet interesse.si tamen dolũ vel latam culpam com

misit,

misit,vel custodiã promisit,& res perdatur,habet interesse,& ita loquitur tex.hîc.Si tamen cõmisisset dolum,nõ haberet actionẽ furti,nec aliam actione,nec ex improbitare sua cõsequereturactionẽ, vt notatur in d.§.pe.suprà tit.prox.& facit l.itaq;.ff.de furtis.

DE LEGE AQVILIA.

TITVLVS III.

1 *Damnum,duplex.*

Continuatur sic:Dictum est suprà de furtis & rapina:Hoccõsequenter tractatur de dãno,pro quo datur actio l. Aquiliç. Et habet l.Aquilia tria capita,quorũ secundũ non est ınvsu. Diuiditur ergo iste tit in tres partes. Nã primò,tractatur de primo capite seu capitulo l.Aquiliç.In secũda ibi,caput,d.tertio capite,& tertia ibi,Cæterùm,de actione Aquiliç,& de natura eius.¶Notã-
1 dum†circa rubricã,quòd est duplex damnum.Nam quoddam est nondum illatum,sed timetur futurũ,& vocatur damnũ infectũ,de quo est tit.ff.de dam.infec.& de illo dãno non tractatur hîc. Aliud est damnũ illatum,& de isto hîc tractatur.

§. Damni iniuriæ act.

1 *Seruum alienum, vel pecus quadrupes occidens, ad quid tenetur. & qua actione.*

2 *Lex Aquilia,vnde nomen sortita:& quis eius vsus.ibid.& nu.4.5.*

3 *Lex Aquilia habet oculos retro.*

6 *Damnum, dupliciter accipitur.*

1 Summatur sic:Occidens†iniuriose alienum seruũ vel pecus quadrupes,tenetur domino tantũ dare,quanti plurimi eo anno seruus vel pecus valuit,actione l.Aquiliæ.Et in numero pecudũ quadrupedũ sunt animalia,quç gregatim pascuntur,vt oues,boues,&c.& nõ
2 feræ,bestiæ,neq; canes.Hoc dicit.¶Notandũ†primò,quòd l. Aquilia habet nomẽ ab authore,lata enim hæc l.est à quodã tribuno plebis Romanç,qui vocabatur Aquilius,vt infrà eo.§.caput versic.nã plebem Romanã.Et inuecta est ista l.vt succurratur illis, qui iniustè
3 patiuntur damna ab aliis.¶Notandum†secundò,quòd lex Aquilia habet tria capitula seu capita,quorum secũdũ nõ est in vsu,vt dictũ est circa rubricam hîc,& per primũ caput punitur occidens alienũ seruũ vel animal in tãto,quanti plurmi valuit seruus vel animal infra annum retro cõputando à tẽpore,quo occisio facta est.Et ideò dicitur cõmuniter,quòdlex Aqui.habet oculos retro,vt l.ait lex.ff eo.Et debet ista pœna cõputari secundũ communem çstimationẽ. & non secundũ singularem affectionẽ,vt l.si seruum meum.ff.eod,

Debet.

Debet etiã æstimatio fieri secundũ consuetudinem loci,in quo quis
4 cogitur respondere,vt in glo.in d.l.si sit seruũ meũ. † Et datur ista actio domino serui vel animalis occisi,vt l.itẽ Mela.§.legis.ff.eo. vel quasi dño,vt vsufructuario,vt d.l.itẽ Mela.§.fi.Et datur cuilibet habenti ius in re,quãuis sua nõ intersit,vt ff.si quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur,l.ij.sicut de actione furti dictũ est supra de oblig.quæ
5 ex maleficio nas.§.furti autẽ. ¶Notandũ † tertiò,quòd actio l. Aquiliæ ex primo capite solùm datur pro seruis & animalib.quadrupedibus,quæ in numero pecudũ sunt, hoc est, quæ gregatim pascuntur, facit l.legatis seruis.§.pecorib.ff.de leg.iij. Et ideò si quis occidat canem,non tenetur actione l. Aqui.ex j.capite,vt l.ij.ff.eo.Tenetur tamẽ hac actione ex tertio capite,vt l.tantum soluat,quantũ valuit canis retro cõputando, infra xxx.dies,vt l.si seruus seruũ. §.tertio aũt capite.ff.eo. Et hoc verũ est,nisi talis canis fuisset mordẽs,quia tunc licet eũ occidere sine pœna,imò dominus canis teneretur læso,si nõ tenuisset canem ligatũ,vt l.j.§.sed & si canis.& l ij.ff.si quadru.pau. fecisse dica.Quod autẽ dicitur hîc de feris,intelligi debet,si feræ nõ sunt mansuetę,vt l.j §.bestias.ff.de postula.¶Opponitur,& videtur, quòd iste textus de l. Aquilia sit superfluus, cõtra l.quib.in prima cõstitutione C.quia de dãno illato tractatur etiã suprà, scilicet de fur-
6 tis & rapina,in duobus tit.proximis suprà.Solutio.Damnũ † accipitur dupliciter,vno modo generaliter pro quacũq; diminutione patrimonij,vt l.iij ff.de dam.infec.Et ita cõprehẽdit in se furtũ & rapinam.Alio modo propriẽ & specialiter.s.quando facta est corruptio vel deterioratio ei,vt l.qui occiderit.§.in hac.ff.eo. & sic nõ cõprehendit furtũ, neq; rapinam,quæ cõsistunt in amotione seu cõtrectatione rei,vt l.si seruus.§.si oliuam.ff.eo.& §.idem & in sylua.

§. *Iniuria.*

1 *Iniuria quid fieri in actione legis Aquiliæ,quod nullo iure fit.*
2 *Occidere alium an possit quis impunè.*
3 *Ludum exercens prohibitum sibi,& interficiens aliquem quoquo euentu, qua pœna aut actione teneatur.*

Sũmatur sic:ille occidit per iniuriã,qui nullo iure occidit. Et ideò, si quis occidat aliũ se defendẽdo,vel casu.vel in ludo sibi vndequaq; licito,nulla culpa interueniẽte,non tenetur actione l. Aquiliæ. h. d.
1 ¶Notandũ † primò,quòd in actione l.Aqui iniuria dicit aliquid fieri,quod nullo iure fit,cõcordat l.sed & si.§.iniuriã.ff.eo.siue fiat per dolum,siue per culpã etiam leuissimi,vt l.iij.ff.eo.fa.l.in lege.ij ff. eo.Sed aliter capitur iniuria in actione iniuriarũ,vt videbitur infrà
2 de iniurijs.in prin. ¶Notãdum † secundò,quòd quis potest impunè alium occidere,videlicet latronẽ insidiantem,vt hîc dicitur.ad hoc

tamen

tamē requiritur, ꝙ iste occidēs faciat hoc ꝑ defensione sui corporis vel rerum, & ꝙ aliter non potest euadere, id est, cum moderamine inculpatæ tutelæ, quia, defensio est iuris naturalis, aliàs non licet vt notatur per glo. & Bar. in l. furem. ff de sicarijs. concor. cle. vnica, de homicidio. Non tamē tenetur fugere, si fuga esset sibi scādalosa, vt notatur per Bar. in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. Requiritur etiā, ꝙ talis occidēs clamet, vt homines adueniāt qualiter ipse coactus est facere, vt postea super illo possent de hoc testimonia dicere, vt l. iiij.
3 ff. eod. ¶ Notandū † finaliter, ꝙ exercens ludum, qui sibi non licet, vel ratione personæ, vel ratione loci, & interficit aliquem, puta sagittando cū balista in loco ad hoc nō ordinato, vel si sit clericus, cui ille ludus est interdictus, tenetur de homicidio, nō tamen punitur lege Cornelia de sicarijs, quia hic no est dolus, qui requiritur in illa lege, vt l. in lege Cornelia. ff. ad l. gē corneliam de sica. & l. j. C. eo. punitur tamen talis etiam criminaliter arbitrio iudicis, si culpa præcesserit etiā leuissima tatùm, vt per glo. in verbo, casu. & Bart. in l. respiciendū. §. delinquunt. ff. de pœnis. Similiter si dederit operam rei illicitę, vt in dicto casu. c. sicut dignū. extrà de homi. facit l. aut facta. ff. de pœnis. Patet ex istis, ꝙ periculosum est ire, vbi balistarij exercent ludū suum, quia si ibi aliquis interficiatur, imputari debet sibi ipsi, nisi interueniat dolus, quia ille præponderat culpæ, vt l. itē si obstetrix. ff. eod. Patet etiā, ꝙ periculosum est sagittare in campis, vel in locis ad hoc non ordinatis: quia si aliquis lædatur vel interficiatur, tenetur sagittans, vt l. si quis cū telo. ff. ad leg. Corneliā de sicar. facit dicta l. si obstetrix. §. sed si per lusum.

§. *Item si putator.*

1 *Putator arborum, si quem occidat deiectione ramorum vel arborum, an & qualiter teneatur. disting. ibid. & nume. 2.*

3 *Imperitia connumeratur culpæ. & nume. 4.*

1 Si putans arbores † prope viam publicā, aut vicinalem, deiiciēdo arbores vel ramos, & nō præclamauit, occidit seruū aut animal de numero pecudū, tenetur actione legis Aquiliæ ex primo capite. Sed si præclamauit, aut extra viā hoc factū fuerit, etiā si non præclamauerit, nō tenetur hac actione. Tūc ibi, prætereà. Similiter hac actione tenetur medicus, per cuius imperitia vel negligentiā seruus alicui⁹ occisus est. Tūc ibi, impetu quoq;. Sic etiā tenet director mulorum vel equorū, si propter imperitiam vel infirmitatem ipsius directoris, impetu istorum animaliū seruus occisus sit aut pecus. Hoc dicit.
2 ¶ Notandū † primò, circa § item si putator, quòd istud nō solùm habet locum in deiectione arborum vel ramorum, sed etiam in omni,

omnibus alijs similibus casibus. Et ideò volens tegere domũ cum lateribus aut lapidibus, debet ponere aliquẽ, qui admoueat homines, ne transeant per illum locum, vel debet ibi ponere signũ, vt homines videant. Aliàs si ex casu lapidũ vel lignorũ aliquis lædatur vel occidatur, talis sic tegens domũ, esset in culpa. Et quando fit præclamatio, tunc non sufficit eam fieri in ipsa proiectione, sed debet fieri satis tempestiuè, vt periculũ vitari posit, vt l. si putator. ff. eo. ¶No
3 tandum secundò, † circa §. præterea. quòd imperitia cõnumeratur culpæ, vt hîc d. facit l. imperitia. ff. de regu. iuris. Et quod dicitur hîc de medico, hoc potest etiam intelligi de obstetricibus, per quarũ imperitiam & negligentiã interdũ occiduntur puerperæ. Potest etiam istud intelligi de medicis animæ, vt sunt pastores & cõfessores, per quorum imperitiã & negligentiam frequenter occiduntur animę, qui licet nõ teneantur hac actione alicui homini, sanguis tamen illarum animarũ de manibus eorum requiretur à domino Deo, vt c.
4 irrefragabili. extrà de offi. ordi ¶Notandũ † tertiò circa §. impetu. quòd si ex impetu mularũ vel equorum contingat damnũ, eò quòd dirigens huiusmodi animalia non est peritus, aut non est satis fortis ad hoc faciendũ, tenetur ipse, & est in culpa: quia non debet imperitia aut infirmitas sua alteri esse nociua, vt l. idem iuris. ff. eodem.

§. *His autem verbis.*

1 *In actione legis Aquiliæ, ex primo capite, quid spectandum.*
2 *Actio legis Aquiliæ, est ciuilis.*
3 *Actio, quando dicatur pœnalis.*

Summatur sic: Quia in actione legis Aquiliæ, nõ solùm cõsideratur valor serui vel animalis occisi eo tẽpore, quo occisio fit, sed quãti plurimi valuit eo anno: ideò ista actio est pœnalis, & nõ transit ad hæredes. Et nõ solùm cõsideratur æstimatio dãni in re perẽpta, sed omne damnũ & cessans lucrũ, quod occasione interitionis rei pro-
1 uenit. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd in actione legis Aquiliæ ex primo capite cõsideratur, quanti plurimi res valuit eo anno, quo occisio facta est, vt dictũ est suprà eodem. §. j. Et licet regulariter in damnis non cõputetur lucrũ cessans, vt ff. de actio. emp. & vend. l. si sterilis. §. cùm per venditorẽ. in ista tamen actione etiam lucrum cessans cõputatur, vt verbi gratia, Si quis habeat duos equos ad colẽdum terrã suam, & aliquis occidit vnum ex illis equis, ille nõ solùm tenetur soluere illum equũ, sed tenetur soluere totum damnũ, quod ille habeo ex eo, ꝙ terrã sua nõ est culta ex defectu equi occisi. Similiter, si quis habeat duos seruos sciẽtes cãtare comœdias, & vnus solus seruus nõ scit cantare comœdias, si aliquis occidat vnũ illorũ

seruorum, ille non solùm tenetur ad æstimationem illius serui occisi, sed etiam ad lucrum soluendū, quod dominus cōsueuit habere ex cantu illorum seruorū. Et hoc est, quod dicitur hîc in fine textus. Ex
2 isto † patet, quod hæc actio est pœnalis, & ideò non transit ad hæredem, nisi lis fuerit cōtestata cum defuncto, vt C. ex delic. defun. l. j. vel nisi hæres fuerit ex hoc factus locupletior, vt l. inde Neratius. §. hanc actionē. ff. eod. quia turpia lucra sunt ab hæredibus extorquenda, vt ff de calumnia. l. in hæredē. ¶Notandū † secundò, quòd actio
3 dicitur pœnalis, quādo plus soluitur pro re, quàm valuit res, propter quā intentata est actio: nōn autē dicitur actio pœnalis, quando quis soluit aliquam pœnam. ¶Opponitur. Nam contingit seruum vel animal occisum plurimi esse, eo tēpore quo occiditur, quo casu ista actio nō videtur esse pœnalis, & per cōsequens hoc casu debet transire ad hæredes, ergo incōuenienter dicitur hîc, quòd ista actio nunquam transit ad hæredes, nisi in casibus in notabili dictis. Solutio. Licet in isto casu hæc actio nō sit pœnalis, apta nata tamen est esse pœnalis, & iura loquuntur secundū aptitudinē facit l j. §. quotidiana. ff. de aqua quotidiā. & æstiua. loquuntur etiam leges vt in pluribus, & de his quæ frequentius fiunt, vt l. nam ad ea. ff. de legibus. facit l. prima. §. item fluminum. ff. de fluminibus.

§. *Liberum.*

1 *Dominus serui occisi, qua actione agat, & quotuplici. ibid. & nume. 2.*

1 Summatur sic: Dominus † serui occisi, potest agere l. Aquilia. vel l.
2 Cornel. de sica. Hoc dicit. ¶Notandū, † quòd pro seruo occiso punitur quis l. Cornel. de sica. sicut pro libero homine occiso, vt ff. ad le. Cornel. de sica. l. j. §. j. Et ideò dominus serui occisi habet duas actiones. Si tamē intentet vnam, nō potest simul alia actione agere, vt ff. de pub. iudic. l. iiij & l. j. ff. de vi bonorum rapt. Sed vna peracta potest aliam intentare, vt C. quando crimin. actio ciui. præiudi. l. j. Et hoc est verum, nisi in prima actione lata esset sententia absolutoria.

§. *Caput.*

1 *Lex Aquilia habet tria capita.*
2 *Legis Aquiliæ caput primum & tertium, in quo conueniant, & in quo pugnent. & nume. 3.*
4 *Ruptum, verb. est commune, & generale.*
5 *Verba in præfatione posita, an intelligantur repetita in sequentibus. ibidem & nume. 6.*

Summatur sic: Reiecto capite secundo legis Aquiliæ, ex tertio capite punitur quis, si dolo vel culpa in cęteris animalibus in primo capite nō enumeratis, vel alijs rebus damnū fecerit, & dānatur quanti plurim

plurimi fuerit res nō integro anno,sed in diebus triginta proximis.
1 Hoc dicit.¶Notandum†primò,quòd lex Aquilia habet tria capita, vt etiam dictum est suprà eod.in princ.Sed secundū caput nō est in vsu,nec eius verba habemus,sed solùm habemus duo capita,id est,capitula,scilicet primū & tertium,ex quo patet, quòd quando aliqua lex cōtinet diuersa capitula,tunc quamuis vnum capitulū non sit in vsu:reliquum tamen potest esse in vsu,tunc talis lex nō dicitur pro-
2 priè abrogata,sed ei in parte derogatum est.¶Notandum† secūdò, quòd primum caput & tertium legis Aquilię in aliquo conueniūt,& in aliquo differūt.Conueniūt enim,quia sicut in primo capite requiritur dolus aut culpa,& sufficit etiā leuissima culpa,vt ff.eod.l.in lege Aquilia.nam aliter qui non tenetur, vt dictū est suprà §.iniuria. versicu.at nec is. sic etiā in tertio capite requiritur dolus aut culpa. Credo etiam,quòd conueniant in hoc,quia vtrobique cōputatur lucrū cessans,vt dictum est de primo capite,suprà eod.§.his autē ver-
3 bis.versic.illud.Sed†differunt,quia in primo capite requiritur occisio serui vel animalis,de numero pecudū.Sed in tertio capite sufficit vulneratio serui vel pecudis,vel in alio animali occisio vel vulneratio,& in aliis rebus deterioratio. Differūt etiā,quia in primo capite attēditur,quāti plurimi res fuerit infra annum,retro cōputādo à tēpore occisionis,suprà eod in prin.Sed in tertio capite attēditur,quāti plurimi res fuerit infra triginta dies,cōputando etiā retro à tempore,quo dānum datum est, vt hîc. Et ratio, quare longius tempus est in primo capite,quàm in tertio,est ista, quia ibi est grauius delictū,vt ff.de offi.pręfi.l.diuus & l.pręcedēti melius.& est hîc gl.super
4 verbo,triginta.¶Notandū†tertiò,quòd verbū ruptum, est generale.Nam vsta,scissa,effusa,fracta,vel alio modo deteriora facta, possunt dici rupta,vt hîc patet in tex.& l.si seruus seruū.§.inquit.ff.eo.
5 ¶Notandum†finaliter ibi,at nec plurimi,quòd verba in pręfatione posita,intelligūtur repetita in sequentibus,vt ff.de verborū obliga-
6 tionib.l.Titia.§.idem respondit.¶Opponitur†contra vltimum notabile,& videtur,quòd ea,quæ ponuntur in præfatione,nō intelligūtur repetita in sequētibus per l.Seio.§.fin.ff.de annuis lega.Solutio. Quod hîc dicitur,est regulare.Fallit tamē,quādo ex repetitione insurgit vitium aliquod aut ridiculum,vt est in l.in oppositū allegata. & in aliis,quæ contrà allegantur,hîc in glossa.

§. Cæterùm.

1 *Legis Aquiliæ actio directa,quando detur.ibid. & nume.3.*
2 *Dominus potest seruum suum claudere in carcere.*
4 *Actio vtilis,cur sic dicta.*

§ *Occasionem dans damni, an damnum dedisse dicatur.*

Summatur sic: Actio directa le. Aquiliæ datur, quando damnum datum est à corpore in corpus, sed actio vtilis eiusdem le. datur, quã do damnũ datum est à non corpore in corpus, vel econtra, à corpore in non corpus. Sed si damnũ datum est à non corpore in nõ corpus, tũc neq; directa neq; vtilis actio le. Aquiliç datur, sed actio in fa
1 ctum. Hoc dicit, vsque ad finem titu. ¶Notandum† primò, quòd actio directa legis Aquiliæ datur, quando damnũ datum est à corpore in corpus. verbi gratia: Si quis alienũ seruum de põte aut de ripa proiiciat in flumine, & seruus ille moritur, tunc datum est damnũ à corpore proiicientis in corpus ipsius serui proiecti. Ex quo patet, q̃ iste §. nõ solùm loquitur in tertio capite, sed indifferẽter in primo & in tertio legis Aquiliæ. Sed actio vtilis legis Aquiliæ datur, quãdo dãnũ datum est à non corpore in corpus, vt l. pen. C. eod. vbi notat glo. verbi gratia: Si quis alienum seruum vel animal includat, & fame moritur. vel animal ita agitauerit, quòd moritur aut læditur, datum est dãnũ à non corpore. includentis vel agitantis, in corpus ser-
2 ui, vel animalis. ¶Ex quo† patet à contrario sensu, quòd dominus potest claudere seruum suum in carcere, non tamẽ debet in eum sç uire, vt §. sed hoc tempore. suprà de his, qui sui, vel alieni iuris sunt. Sic etiam pater incarcerare, & in compedibus ponere filium suum
3 cõtumacẽ, vt l. iij. C. de patria potestate. Et† datur etiam vtilis actio, quando econtrà datum est dãnum à corpore in non corpus, de quo non ponitur exemplũ in textu, sed potest exemplificari, vt si quis excusserit anulũ alterius ex digito suo, vt cadat in aquam, vt ff. eo. l. si seru⁹. §. si quis de manu. Et licet istis duobus casib⁹ datur vtilis actio legis Aquiliæ, cõpetit tamẽ etiã actio in factũ, vt l. quemadmodũ. §.
4 si magistratus. ff. eod. Et † dicitur actio vtilis, quia nõ datur ex verbis legis, sed ex mente ipsius legis, sed directa vocatur, quãdo ius vel lex nominat actionẽ. Quãdo autẽ damnũ datũ est à nõ corpore, in nõ corpus, nulla actio legis Aquiliç cõpetit, sed actio in factũ, sicut si quis ex misericordia liberauerit seruũ alterius, quẽ domin⁹ ad castigãdũ clausit in carcere, vel posuit in cõpedibus. Nã hoc proximũ est dolo, vt ff. depo. l. si hominẽ. §. j. Sed si hoc fecit nõ ex misericordia, tũc tenetur actiõe furti, vt ff. de dolo. l. & elegãter §. itẽ Labeo. ¶No
5 tandũ† secundò, quòd hîc colligitur, quòd qui occasionẽ damni dat, dãnũ dedisse videtur. Et ad hoc potest iste textus allegari. facit. l. qui occiderit. §. in hac quoque actione. ff. eod. Quod verum est, si occasio cõsistat in actu propinquo ipsi damno, alias non. Nã faciens gladium, cum quo alius occiditur, nõ dicitur dedisse damnum, nec occasionem damni.

DE

DE INIVRIIS.

TITVLVS IIII.

1 *Iniuriarum agere potest iudex ex officio suo, parte etiam non conquerente.*
2 *Iniuria an sit priuatum delictum.*

Ontinuatur sic: Dictum est suprà de quibusdã priuatis delictis, & quia iniuria etiã est priuatũ delictũ, nã actio iniuriarum non datur cuilibet, sed tantum iniuriato, vt infrà eo. §. in summa. nisi in casu, scilicet de libello famoso, vt C. de famosis libel. l. vnica. idcircò
1 consequenter tractatur hîc de iniuriis. ¶Notandum † circa rubricã quòd licet iniuria sit delictum priuatum, iudex tamen ex officio suo parte conquerente, potest agere iniuriarum, secundum Ioann. Fabri. hîc quia expedit reipub. crimina non manere impunita, vt l. cõgruit. ff. de officio presid. Et istud minus dubium habet apud Canonistas, secundũ quos omnia crimina sunt publica, id est, reipub. nociua, non sunt autem omnia publica, id est, manifesta, vt in c. notandum xxiiij. questio. iij. & notatur per Archidia. in c. non est. de con-
2 suetu. lib. vj. ¶Opponitur sic, † & videtur, quod iniuria non sit priuatum delictum, per l. si quis in hoc genus. C. de episcopis & clericis. Solutio. Aut iniuria committitur in priuatam personam, & tunc est priuatum delictũ, nec competit actio cuilibet de populo, nisi in casu libelli famosi, vt dictum est: aut committitur in publicã personã & tũc est publicũ delictum, vt si fiat iniuria clerico seu sacerdoti, & si loquitur lex in oppositum allegata, Nã tũc potest dici sacrilegiũ, quod in dubio est publicũ delictũ. Maximè si sit iniuria commissa re. Nã si fieret solo ver. iniuria facta clerico, nõ est crimẽ publicũ.

§. Generaliter.

1 *Iniuria, quid. Et quotuplex. ibid. & nu. 2.*
3 *Sententia iniqua, & iniusta quid differant.*

1 Summatur sic: † Iniuria generaliter dicitur omne, quod fit non iure. Specialiter triplex est iniuria, scilicet cõtumelia, culpa, & iniqui
2 tas, seu iniustitia. Hoc dicit & patet intellect⁹ tex. ¶Notãdũ † primò quòd tres sunt species iniuriæ, quarum prima dicitur contumelia verbalis aut realis, sub qua etiam continetur detractio. Et de ista iniuria præcipuè tractatur in hoc ti. & etiã ff. de iniur. vt in gl. ibidem l j. Alia species dicitur culpa, vt quãdo dãnũ illatũ est alicui ex dolo & culpa, & de ista specie iniuriæ non tractatur hîc, sed de illa dictũ est suprà, ad legẽ Aquiliã. Tertia est species iniuriæ, quæ dicitur iniquitas se iniustitia iudicis. Nam quando iudex pronuntiat contra

æquitatē, tunc dicitur iniquitas, & quando pronuntiat contra rigorē iuris, tunc dicitur iniustitia. Si autem pronuntiet cōtra æquitatē
3 & cōtra ius, tūc dicitur simul iniquitas & iniustitia. Est† tamē differentia inter sententiā iniquā & iniustam. Nam sententia dicitur iniqua, quando iudex sciēter pronuntiat cōtra ius, & tunc facit litē suā & efficitur infamis, vt l. prætor edixit. & ibi per Bar. ff. eo. Sed iniusta sententia dicitur, quando iudex ignoranter pronuntiat cōtra ius, & tūc nō efficitur infamis, debet tamē sindicari, id est, corrigi arbitrio sindicatorū. Nam secundum iura officialibus dandi sunt sindicatores, qui post completum officium debēt inuestigare sententias latas, & si inueniant aliquas iniustas, debent punire iudices, qui tales sententias pronuntiauerunt, vt nota. per Ange. in l. j. ff. eo.

§. *Iniuria.*

1 *Iniuriarum actione, qualiter quis teneatur ibid & nu. 6 & 11.*
2 *Pugno ictus dici potest pulsatus, non autem verberatus.*
3 *Iniuria fit etiam verbis. Limit. nu. 4.*
5 *Iniuriarum actione tenetur, possidens bona tanquam debitoris sui, qui tamen nihil debet.*
7 *Iniuriarum actione tenetur, qui scribit, componit, aut producit libellum famosum.*
8 *Matremfamil. quæ dicatur assectari. Et qua actione teneatur.*
9 *Prætexta, quid. Et quis dicatur prætextatam assectari. & qua actione teneatur.*
10 *Mulieris pudicitiam attentans verbo vel facto, tenetur actione iniuriarum.*

1 Summatur sic: Pugno† aliquem percutiens, pulsans, aut fustibus cedens seu verberās, vel etiam alicui conuitians, vel bona alicuius possidēs, quasi debitoris qui nō est debitor, vel libellum famosum scribens aut cōponens, & ad hoc consilium dās, aut ad aliquid prędictorum, vel matremfamiliās seu prætextatum aut prætextatam assectans alicuius mulieris pudicitiā attentans, & plurib⁹ aliis modis si-
2 milia faciens, tenetur actione iniuriarū. Hoc d. ¶Notandū† primò, quòd quando quis percutitur pugno, tunc pōtest dici pulsatus & nō verberatus, quia verberatio fit aliter, quàm cū pugno, quod facit, si sit statutum puniens verberantē, tunc si quis aliquē percusserit pugno, non cadit in pœnā illius statuti, vt latem apud Labeonē. §. ver-
3 berasse. ff. eo. ¶Notādū† secūndò, φ iniuria nō solùm fit re, sed etiā verbis. Nam conuitians, id est, dicens alicui verba vituperiosa, tenetur actione iniuriarum, vt dicendo, tu es fur vel latro, vel etiā dicendò, tu mentiris iniuriosè, vel etiā dicēdo tu es spurius, licet sit, vt no-
4 tatur in §. j. in Auth. quib. mo. naturales efficiuntur sui. Et hoc† est verum,

verum,nisi talia dicantur ad vtilitatē reipublicæ, vt scilicet sciātur crimina,ne tales ad honores promoueantur in nocumentū reipublicæ,vt notatur in verbo,infamauit.in l.eum qui nocentē.ff.eo.Canonistæ tamē dicunt, ꝙ etiam cōmittitur iniuria, quando aliquid improperatur alicui,quod expedit reipublicę,vt sciatur,vt si dicatur,tu es leprosus,ex quo hoc fit nō iudicialiter,vt notatur in c.si culpa,extrà de iniurijs & dam.dato.Bart.tamen in d.l.eum, qui.ff.eod.tenet
5 contrariū. ¶Notandū † tertiò, ꝙ ille,qui possidet bona alicuius tāquam debitoris sui, qui tamē nihil sibi debet,tenetur actione iniuriarū,vt hic.Et ideò,si quis faciat se mitti in possessionē bonorū alicuius absentis,quasi ille esset debitor suus,& ille sibi nihil debet,quāuis hoc sit iudicialiter factū, tenetur tamen actione iniuriarū,quia dedit alijs intelligere,quòd ille nō esset satis soluendo,& ostēdit vtilitatem seu paruitatem rei familiæ suæ, quod fieri non debet, vt C. quādo & quibus quarta pars debe. de bonis decurio.l.ij.§.j.libro de
6 cimo.Patet † etiam,ꝙ si quis traxit alium in iudicio, quasi esset debitor suus, & sciuit eum non esse debitorē, & succubuit,potest ille sic vocatus contra eum agere iniuriarū, vt l si creditor.ff.eo.Patet etiā quòd si quis dicat aliquē esse debitorē suum,qui in veritate non est, tenetur illi actione iniuriarū,d.l.ij.C.quan.& quibus.lib.x.Sed potest quis alique appellare debitorē,aut in ius vocare,si in veritate sit debitor,quia vtitur iure suo,quo modo nemini fit iniuria, vt l.eum, qui.ff.eo.Si tamen aliquis propria authoritatē intraret possessionē bonorum illius, qui in veritate est debitor suus, facit sibi iniuriam, vt l.si iniuriæ.ff.eod.& cadit à iure suo, vt est tex.& gloss.in l.fin.ff.
7 quod metus cau.fa.l.si quis in tantā.C.vnde vi.¶Notandū † quartò, quòd scribens aut cōponens, vel etiam producens libellum famosum,tenetur actione iniuriarū ciuiliter.Et si infamat de crimine capitali, tenetur criminaliter, vt est gl.in l.vnica.C.de famo.libel.& tunc quilibet de populo potest agere, vt est gloss.in verbo,si quis,& in verb.capitali.in l.quod senatus.ff.eod.Et accusans talem, meretur præmiū, quod cōsequitur arbitrio iudicis,vt l.lex Cornelia.§.fi.
8 ff.eod. ¶Notandū † quintò, quòd illa dicitur assectari matrēfamiliàs, quæ vtitur vestibus honestarū matronarum, cum tamē constet eam inhonestam esse, & si faciat hoc in ignominiā alterius tenetur actione iniuriarū.l.iij.§.fi.ff.de libe.exhi.& l.nam ciuiū ff.de his qui sunt sui vel alieni iuris. Et hinc sumpsit occasionē statutū, quod in nōnullis est ciuitatibus, quòd meretrix teneatur portare vnā petiā
9 panni cū nolā in humeris,vt discernatur ab honestis. ¶Notādū † sextò,quòd prætexta, est vestis, qua solebāt vti nobiles ciues Romani. Et dicitur assectari prætextū vel prętextatā,q vtitur tali veste,& nō

est de numero nobiliũ,& tenetur actione iniuriarũ,vt l.apud Labeonem.§.aliud.ff.eo.Ex quo patet,quòd vestis reputatur cum persona. Et ideò si quis capiat vestes clerici, vel scindat, vel laceret eas animo iniuriandi,cadit in canonẽ si quis suadente.xvij.q.iiij.Et ita dicit Imo in c.nuper.extrà de sentẽ.excom. Patet etiam,quòd si rusticus vtatur veste longa,subducta variè in derisionẽ doctorũ,tenetur iniuriarũ,vt l.item apud Labeonem.§.vestem.ff.eo.Patet etiã,quòd si quis vtatur cappa alicuius religionis, sicut faciunt laruati in tẽpore carnis priuiali in hastiludijs,posset illi religiosi agere cõtra tales iniuriarũ, vt in §.fi.in Authen.de sanctis.epis & in l.minime. C.de sacrosan.Ecclesijs.

10 ¶Notandũ † septimò,quòd qui attentat pudicitiã mulieris verbo vel facto,tenetur iniuriarũ,& si aliquis filocaptus,id est,inamoratus frequenter insequeretur aliquam mulierem, posset illa agere contra eum iniuriarũ,vt l.item,apud Labeonẽ.§.appellare.ff.eo.quod verũ est, si sit mulier honesta ,secus si esset inhonesta, vt d.l.apud Labeonem.§.si quis virginem.

11 ¶Notandum † finaliter, quòd adhuc sunt plures modi.quibus cõmittitur iniuria, de quibus hîc non exemplificatur, vt si aliquis prohibet alteri piscari in mari, vel balneare in balneo publico, vel ire per publicã plateam, vel vni re sua,de quibus omnibus habetur in titu.de iniurijs.ff.eo.

§. *Patitur autem quis.*

1 *Pater an posit agere pro iniuria facta liberis in potestate existentibus.ibid. & nu.2. Et quid de Episcopo.nu.3.*

4 *Pater non habet actionem iniuriarum pro filio emancipato.*

5 *Sponsus habet actionem iniuriarum pro sponsa: sicut maritus pro vxore.*

1 Summatur sic: Pro † iniuria facta liberis existẽtibus in potestate, habet pater actionẽ. Et pro iniuria facta vxori,agit maritus,sed nõ ecõtrà. Et pro iniuria facta nurui agit socer, si maritus ipsius nurus sit in potestate soceri. Hoc dicit,& patet intellectus tex. ¶Notandũ

2 † primò, quòd quãdo dicitur hîc patrẽ posse agere pro iniuria facta filio,hoc debet intelligi,si iniurians sciuit eum esse in potestate,licet nõ sciuerit in cuius potestate esset. Et ita etiã intelligitur de vxore: nam si aliquis faceret iniuriã filio, & crederet eũ esse patrẽfamiljãs, vel vxori,quã crederet viduã,tunc pater nõ haberet actionẽ iniuriarum,neq; maritus, vt in l.eum,qui nocentẽ.§.fi.ff.eo.Et sicut pater

3 habet actionẽ iniuriarum pro iniuria facta filio, sic † etiã episcopus potest agere pro iniuria facta clerico suo,& abbas pro iniuria facta monacho suo,& ciuitas potest agere pro iniuria facta ciui suo: differenter tamẽ,quia episcopus,abbas,vel ciuitas nõ habent hanc actionem,nisi iniuria facta sit in eorũ cõtumeliam, sed pater habet actionem

nem pro iniuria facta filio, licet nõ sit facta filio,licet nõ sit facta in
4 contumeliã suam,vt ff.eo.l.j.§.fina. ¶Notandum † secundò, quòd pater nõ habet hanc actionẽ pro filio emancipato, vt satis patet ex isto textu, & est glo.in l.sed si vnus.§.filio,versi.sed & si pater.ff.eodem.quamuis glo.hîc in ver.patris.dicat contrariũ: sic etiã pater nõ habet actionẽ iniuriarum pro filio naturali tantùm seu spurio, quia expressæ sunt personæ, pro quibus pater habet istam actionẽ, in l.j. & ij.ff.eo.qui tamen facit iniuriã vni ꝑsonæ,ille facit iniuria omnibus de cognatione illius,quantum ad hoc,quòd non possunt esse testes,sed quilibet nõ potest agere iniuriarũ saltem ciuiliter,criminaliter tamen quilibet de cognatione agere pôt,sicut alius extraneus,
5 vt notatur per Bar.in d.l.j. ¶Notandum † tertiò, quòd sicut maritus habet actionẽ iniuriarum pro vxore, sic etiam sponsus pro sponsa,vt l.item apud Labeonem.§.sponsum quoq;.ff.eodem.Ex prædictis ergo patet,ꝙ pro iniuria facta vxori,quatuor personæ possunt agere,scilicet ipsamet vxor,pater eius,maritus ei⁹,& socer,scilicet pater mariti,in cuius potestate est ipse maritus.vt ff.eo.l.j.§.fin.

§. *Seruis autem ipsis.*

1 *Seruo iniuria fieri non potest,iure ciuili:naturali potest.*
2 *Dominus an habeat actionem pro iniuria illata seruo.disting.*
3 *Seruo illata iniuria,agit proprietarius:non vsufructuarius.*
4 *Pro iniuria illata discipulo,non agit magister vel artifex.*
5 *Iniuriam factam subdito, in contumeliam eius, non potest dominus remittere.*
6 *Iniuria facta seruo communi,an domini agant pro portione dominica.*

Summatur sic:Seruo non fit iniuria,sed domino eius,& habet dominus actionẽ pro iniuria facta seruo,si sit atrox,vel facta in cõtumeliam ipsius domini,& pro iniuria facta seruo cõmuni,habẽt domini actionem,non pro portione dominica,sed secũdũ conditionem dominorum:& pro iniuria facta seruo vsufructuario, actionẽ habet proprietarius:sic etiã pro iniuria facta libero homini bona fide possesso,non habet possessor actionem,nisi facta sit in eius contumeliã &:pro iniuria facta seruo alieno bona fide possesso, non habet actionẽ possessor,sed dominus,nisi in eius cõtumeliam facta sit
1 iniuria.Hoc dicit,& patet intellectus tex.¶Notandũ † primò,quòd licet seruo non fiat iniuria inspecto iure ciuili.Secus tamẽ inspecto iure naturali,vt l.eum qui nocetem.§.j.ff.eodem. & lege secũda.ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris.& suprà.§.finali eodem ¶Notan-
2 dum † secundò,quod pro iniuriã facta seruo, dominus habet actionem,si sit iniuria atrox Quæ autem atrox iniuria dicitur,statim pa-

tebit infrà eod. §. atrox. aut etiam si iniuria facta sit in cõtumeliam domini, vt hîc in textu. sed si iniuria facta seruo non est atrox, nec facta est in contumeliã domini, tunc dominus non habet actionem pro ea, non tamen relinquitur inulta, quia officio prætoris punitur, vt lege, item, apud Labeonem. §. si quis sic facit. ff. eodem.

3 ¶Notandum † tertiò, quòd pro iniuria facta seruo vsufructuario, nõ agit vsufructuarius sed proprietarius, vt hîc, nisi iniuria facta sit in contumeliam vsufructuarij: nam tunc ipse habet actionem, vt lege, item, apud Labeonẽ. §. si vsumfructum. & §. item, si liberum. ff. eodem. sic etiam pro iniuria facta alieno seruo, non agit bonæ fidei possessor, sed dominus serui: nec pro iniuria facta libero homini bona fide possesso, agit ipse possessor, sed ipsemet liber homo, nisi talis iniuria in contumeliam istorum possessorum seu possidentium facta sit, vt l. item apud Labeonem. §. antepenul. ff. eodem.

4 ¶Notandum † quartò, quòd magister vel artifex non agit pro iniuria facta discipulo suo, quia sibi per discipulum nõ acquiritur, vt C. per quas personas nobis acquiritur. lege secũda. nisi iniuria fieret in contumeliã magistri vel artificis, quod tunc contingit, quando aliâs non fieret iniuria, nisi esset discipulus illius magistri vel artificis, vt lege, ædiles. §. Pedius. ff. de ædilitio edic. vel etiam si fieret in præsentia magistri vel artificis, vt lege, falsus. §. sed si is. ff. de furtis.

5 ¶Notandum † finaliter, quòd dominus potest agere pro iniuria facta subdito suo, si facta sit in eius contumeliã, dominus tamen non potest illam iniuriam remittere, ita quòd subditus nõ habeat actionem, nisi cõsentiente subdito, & ideò postquàm fuerunt guerræ, & in tractatu pacis dominus remittit omnes iniurias subditis suis factas, illo nõ obstante possunt subditi adhuc agere contra iniuriãtes, nisi consenserint in illam remissionẽ, vt notatur in capitulo, authoritate. extrà de priuilegijs lib. vj. in verbo, ptinent. ¶Opponitur † sic,

6 & videtur, quòd non bene dicitur hîc in textu, si iniuria facta sit seruo cõmuni, quòd tunc domini non agunt pro portione dominica, ꝑ l. sed non æquũ est. ff. eod. Solutio. Aut iniuria fit seruo cõmuni in contumeliam vnius, vel plurium dominorum, & tunc locum habet quod hîc dicitur, quia tunc agitur ex persona dominorũ: aut iniuria facta est seruo simpliciter, & non in cõtumeliam dominorũ, & tunc agitur à dominis pro portione dominica, aut iniuria punitur officio prætoris, vt dictum est, si nõ sit atrox, & ita intelligitur lex in oppositum allegata, facit l. item apud Labeonem. § fin. ff. eodem.

§. *Pœna autem iniuriarum.*

1 *Iniuriarum pœna, quæ in lege xij. tabul.*

Membrum

2 *Membrum, quid.*
3 *Supplicij similitudo.*
4 *Iniuriarum prætoria actio, tantùm durat anno.*
5 *Iniuriarum libellus, qualiter formandus.*
6 *Iniuriarum pœna ciuilis, introducta per legem Corneliam.*
7 *Iniuria est, si quis domum violenter alienam ingrediatur.*

Summatur sic: Olim ex lege xij. Tabul. pœna iniuriarum pro mẽbro abscisso erat pœna Talionis, sed pro membro fracto, seu læso erat pœna pecuniaria: hodie autem pœna iniuriarũ est prætoria, & æstimatur ab iniuriato, secundum conditionem ipsius iniuriati, & quantitatem iniuriæ. In tribus tamen casibus pœna iniuriarum est ciuilis, scilicet si quis sit pulsatus, vel verberatus, vel si quis domum suã violenter intrauit, quia talis pœna introducta est per l. Corneliam. Hoc
1 dicit, & patet intellectus tex. ¶Notãdũ† primò, quòd pœna iniuriarum in lege xij. Tabul. erat talio pro membro rupto: sed pro mem
2 bro fracto seu læso erat pœna pecuniaria cõstituta. Et dicitur† mẽbrum secundum Bart. & glo. in l. non sunt. ff. de statu hominum. quod habet speciale officium in corpore, vt oculus qui videt, & ma
3 nus, & ita digitus non est membrum. Dicitur† autem talis similitudo supplicij, vt si quis manu amputaret, ei manus amputetur, vt C. de calumn. l. fi. & ita loquitur de talione c. calũniator. ij. quæst. iij. vbi dicitur, quòd deficiens in accusatione punitur pœna talionis, quod est verum in ordinariis criminibus: in extraordinariis autem punitur secundum cõsuetudinẽ, secundum quam talis pœna solet imponi, vt l. athletas. §. calũniator. ff. de his qui notantur infamia. ¶Notã
4 dum† secundò, quòd actio iniuriarum prætoria, non durat, nisi per annum, vt in l. si non conuitij. C. eo. & æstimatur ista pœna per iniuriatum, iudex tamen debet moderari illam æstimationem, prout si
5 bi videbitur, vt l. constitutionibus. ff. eo. ¶Notãdum† tertiò, quòd q vult agere iniuriarũ, debet libellare hoc modo: Dñe Iudex, facta est mihi talis iniuria, illo die & in tali loco, & mallem perdidisse x. florenos, quàm sustinuisse talem iniuriam. Vel sic: Mallem me non passum fuisse talem iniuriam, quàm lucratũ esse tot florenos, vt notatur per gl. & per Bart. in l. iniuriarũ. ff. eo. & debet concludi, Idcirco domine Iudex peto talẽ in tanta summa pecuniaria, vel quantũ vobis videbitur, condemnari, atteta qualitate, cõditione, & quãtitate personæ iniuriatæ, & iniuriæ illatæ, vt no. per Ange. in l. itẽ apud Labeonem. §. si quis seruo. ff. eodem. Nec oportet in libello ponere quod fecit animo iniuriandi, nisi certè esset talis persona, quæ posset corrigere, vt est magister scholarium, quia tunc oportet addere,

addere, quòd fecit animo iniuriandi, vt l. sed si quęcunq;. §. fi. ff. ad le
6 gẽ Aquiliã. ¶Notãdũ † quartò; quòd in tribus casibus dictis in sum matio, pœna iniuriarum non est prætoria, sed ciuilis introducta per l. Cor. vt hîc. Et concordat lex Cornelia, in prin. ff. eod. & ideò in istis casibus actio iniuriarum non est annalis sed perpetua, vt in frà de perpe. & temp. actio. in prin. Potest tamen quis si velit, etiam in istis casibus actionemprętoriã intentare, vt in glo. in d. l. lex Cor nelia. & dicitur quis pulsatus, quãdo ex iniuria non habet dolorem sed si habet dolorẽ, dicitur verberatus, vt d. l. lex Corn. §. j. ¶Notã-
7 dum † finaliter, quòd idem est in hoc casu iniuriarum, scilicet quando quis violenter ingreditur domũ alicuius, an sit domus propria; an cõducta, an gratis concessa, an tibi sit tãquã in hospitio recept⁹, nihil refert, nisi esset ibi receptus ad momẽtũ, vt viator, vt l. lex Cor nelia. §. si quis domũ, ff. eo. vel nisi esset ibi tanquam laborator, vel stationarius in apotheca sua, vt d. l. lex Cernelia. §. tãtũ. Et istud seruit ad sciẽdum, quomodo citationes debent fieri in domo citandi.

§. *Atrox iniuria.*

1 *Iniuria atrox quotupliciter dicatur, ibid. & nu. 2. 3.*
4 *Iniuria atrox potest etiam committi per parentes in liberos. Et quæ sit actio eius.*
5 *Iniuria atrox: facta patrifamil. non differt à facta filiofamil. nisi actione.*

Summatur sic: Iniuria dicitur atrox, aut ratione facti, aut ratione loci in quo fit iniuria, vel ratione loci in corpore ipsius psonę iniuriatæ, aut ex ratione personæ, nec refert vt iniuria sit atrox, an iniu
1 riatus sit pater famliãs aut filiusfamiliãs. Hoc dicit. ¶Notãdũ † primò, quòd iniuria dicitur atrox ex facto, si quis sit vulneratus vel fustibus cæsus. Et dicitur atrox ex loco dupliciter, quia vel ex loco in quo fit iniuria, & ideò iniuria, leuis fit atrox, si fiat in Ecclesia, vel in foro, vel in cõspectu principis: aliò modo ex loco, q sumitur in cor pore; vt pcussio facta in oculo, vel in facie, dicitur atrox, q̃ esset le
2 uis, si fieret in dorso. Dicitur † etiã iniuria atrox ex psona, cui fit iiu ria, & etiã ex psona iniuriantis: & ideò leuis iniuria facta ciui, est atrox si fiat Burgimagistro. Et iiuria quę est leuis, si fiat ab extraneo, est atrox si fiat patri à filio, vel patrono à liberto, quia isti tenẽtur ad
3 reuerentiã talibus exhibendã. Potest etiã dici iniuria † atrox, ratione temporis, vt si fiat tempore cõuiuij in conspectu multorum, vt l. prætor edixit. §. atrocẽ. ff. eo. & si vestis alicuius laceretur vel scindatur, est atrox iniuria, vt no. per Bar. in l. locatio. §. quod illicitè. ff. de publica. & per Innoc. in c. nuper. extrà de senten. excommuni.

¶Notan

4 ¶Notandum † secundò, quòd potest etiam atrox iniuria committi per parentes in liberos, & tunc liberi habent actionem contra parẽtes, vt in l. prætor edixit. §. præterea. ff. eo. Sed ista actio est in factũ, vt d. l. prætor. in vers. nisi atrocitas. quia actio iniuriarũ infamat, vt l. j. ff. de his, qui notan. infa. modò liberi nõ possunt agere actione famosa contra parentes, vt l. non debet. ff. de dolo. Et quando dicitur, quòd liberi possunt agere contra parẽtes, debet intelligi, si sint emãcipati, existentes enim in potestate nõ possunt, vt l. lis nulla. ff. de iudi, sed quando cõmissa est atrox iniuria à parentibus, tunc cogũtur liberos emãcipare, vt in glo. in ver. fuerit. in l. prætor. §. prçterea. ff. eo. Nec possunt liberi agere criminaliter, sed solùm ciuiliter, vt l. respiciẽdũ. §. furta domestica. ff. de pœnis. vt per Bar. in d. §. prçterea.

5 ¶Notandum † tertiò, quòd non refert quantũ ad hoc, vt iniuria sit atrox, an fiat patrifami. an filiofami. refert tamen bene quantũ ad actionẽ quia, si fiat iniuria filiofamiliâs, nascũtur duç actiones, scilicet filio & patri. quarum tamen vtriusq; exercitium pater habet, vt l. sed si vnius. §. filiofam. ff. eod. sed econtrà, si patri fiat iniuria, filius non habet actionem, vt l. pater. ff. eodem.

§. *In summa.*

1 *Iniuriæ actio, differt an intentetur ciuiliter, an criminaliter.*
2 *Actio ciuilis, an tollat criminalem, & econtra disting. nu. 3.*
4 *Iniuriarũ actione intentata criminaliter, qualiter iudex punire debeat.*
5 *Procurator non potest interuenire, iniuriarum actione intentata criminaliter.*

Pro qualibet iniuria potest agi criminaliter & ciuiliter, & quãdo agitur ciuiliter, tũc pœna çstimatur ab actore, sed quãdo agitur criminaliter, tunc per officiũ iudicis imponitur pœna extraordinaria: & licet in criminali actione nõ interueniat procurator, illustres tamẽ & superillustres possunt in causa iniuriarũ agere, & respõdere per procuratorẽ. Hoc dicit, & est glo. in l. fina. in verb. per procura-
1 torem, & omnes Doctores. C. eod. ¶Notandũ † primò, quod differẽtia est in actione iniuriarũ ciuiliter intentata & criminaliter, quia si intẽtetur ciuiliter, tũc pœna applicatur parti, sed si intẽtetur criminaliter, tũc pœna applicatur fisco, si sit pecuniaria, vt hîc in gl. sup
2 verb. extraordinaria. in l. fin. ff. eodem. ¶Notãdum † secundo, quòd actio criminalis tollit ciuilem, & econtrà, si vtraque producatur ad vindictam, vt l. prætor. §. j. ff. eodem. & l. quod senatus. ff. eod. secus autem si vtraque producatur ad rem familiarem, vt C. quando cri-
3 minalis actio ciuili præiudicet. l. vnica. Pro † quo distinguendũ est,

quia

quia aut vtraq; actio ex eodem facto producitur ad rem familiarẽ, & tũc vna præiudicet alteri, nisi in eo in quo vna excedit, vt infrà, si quadrupes paupe. fecisse dicatur. in princi. in glo. & in l. & itẽ de facto. §. finali. ff. nautæ, caupones, stabularij vel vna producatur ad vindictam, & alia ad rem familiarem, & tũc vna nõ præiudicat alteri: si autem ambæ producuntur ad vindictam, tunc actor habet electionem, & eligendo vnã præiudicat sibi de alia, vt suprà ad l. Aquiliam. §. liberũ. Hoc tamen fallit in vno casu, quando scilicet agitur pro seruo mortuo, quia tũc licet sit actum ex l. Aquilia, potest tamẽ etiam agi criminaliter ex l. Cornel. de sica. vt est singularis textus in l. prætor. § . si dicatur. ff. eo. Ex istis satis patet, quòd licet quis egerit cõtra aliquem actione iniuriarum, potest adhuc ille agere cõtra eundem ex l. Aquilia, ad damnum, quia actio iniuriarũ nõ datur ad damnum, sed datur ad reparationem cõtumeliæ, vt l. item, apud La

4 beonem. §. si quis seruo verberato. ff. eod. ¶Notandum † tertiò, quòd quãdo agitur actione iniuriarum criminaliter, tunc iudex potest punire pœna capitis vel status. vt ff. eodem. in l. fina. debet tamen iudex in hoc seruare consuetudinem, vt imponat pœnam, quæ imponi cõsueuit, vt in gl. in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui no. infa.

5 ¶Notandum † finaliter, quòd quãdo agitur criminaliter, tũc regulariter non potest interuenire procurator, vt l. licet. §. ad actione. ff. de procurato. siue agatur de crimine publici iudicij, vt l. penultima §. ad crim. ff. de public. iudic. siue de crimine priuato, vt hîc, & l. finali. C. eodẽ. Hoc tamẽ fallit in illustribus & superillustribus personis, vt dictum in summario. Quæ autem sunt personę illustres & superillustres, habetur in glo. in princi. in authentica, vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem sunt, collatione v.

§. *Non solùm.*

1 ***Iniuriam petens fieri per alium, sine interuentu pecuniæ, dicitur mandare: interueniente verò pecunia dicitur conducere. Et quando suasor dicatur.***

Summatur sic: Non solùm faciens sed etiã procurans iniuriã fieri, tenetur actione iniuriarũ. Hoc dicit, vt l. non solùm. ff. eodem.

1 ¶Nota, † quòd si aliquis petat iniuriam fieri per alium, propter seipsum, scilicet qui petit sine interuentu pecuniæ, tunc dicitur mãdatum, si autem interueniente pecunia, dicitur conductor. sed si petat propter eum qui facit iniuriam, tunc dicitur suasor. Patet ergo hîc quòd consentientes & facientes pari pœna sunt puniẽdi, ad quod facit l. ij. §. diuus. ff. de iure fisci. & in isto casu, vno satisfaciente, alius non liberatur, vt l. non ideo minus. C. de accusa.

Opponitur

¶Opponitur & videtur, quòd procurans seu consulens iniuriã fieri non tenetur, per §.tua tantùm suprà mandati. Solutio. Ille §. loquitur, quando quis consulit hoc, quod tamen sine consilio fuisset sic factum: hîc autem loquimur quando ex consilio sequitur iniuria.

§. *Hæc actio.*

1 *Iniuriarum actio, tollitur dissimulatione. Et qualiter hoc intelligatur, & quotupliciter. nu 2. & nu. 3.*
4 *Iniuria, quot præterea modis tollatur.*
5 *Iniuria vnde nascatur.*
6 *Iniuria semel remissa, non reuocatur.*
7 *Iniuriam remittere tenemur.*

1 Actio iniuriarũ † tollitur dissimulatione, & semel remissa iniuria non potest reuocari. Hoc dicit, vt l. nõ solùm. §. iniuriarũ. ff. eo. ¶No
2 tandũ † primò, quòd qñ dicitur, ꝙ iniuria tollit̃ seu aboletur ꝑ dissimulationẽ, hoc põt intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ propter dissimulationẽ nõ nascitur iniuria: vt si fiat alicui iniuria verbalis vel realis, & ille ridet, vel solatiatur cũ iniuriãte, ita vt appareat sibi nõ displicere illud, quod dicitur, aut quod fit, & ita iniuria tollitur nu-
3 da voluntate, vt l. sed si vnius. §. nam & si. Alio † modo potest intelligi, quòd iniuria nata est, sed iniuriat⁹ posteà comedit & bibit, ridet vel habet solatiũ cum iniuriante, tunc ꝑ hoc præsumitur iniuria remissa. Verũ tamen est, quòd si iniurians & iniuriatus ambo simul vocentur ad aliquod conuiuiũ, vel etiã si iniuriatus in Ecclesia capiat osculũ pacis ab iniuriante, nõ præsumitur remissa iniuria: quia iniuriatus facit ista ad vitandũ scandalũ propter quod multa ꝓmittunt̃, quæ aliâs non ꝓmitterentur, vt in c. nisi cum pridẽ. §. pro graui. extrà
4 de renũtia. ¶Notandũ † secundò, ꝙ iniuria tollitur adhuc sex modis præter istã dissimulationẽ. Primo modo, pacto, vt l. si tibi decem. §. quędã actiones. ff. de pactis. Secũdo trãsactione, vt l. non solùm. §. proinde. ff. eod. Tertio, iuramento ipsius iniuriantis, vt d. l. non solùm. Quarto, per lapsum vnius anni, vt l. si non conuitij. C. eodem. hoc tamen fallit in tribus casibus, in quibus pœna iniuriæ nõ est prętoria, sed ciuilis, & in illis actio est ꝑpetua, vt suprà eodem. §. pœna. versi. sed & lex Cornelia. Quinto, per satisfactionẽ etiam tollitur iniuria, vt l. sed si vnius. §. si ante. ff. eod. Sexto, per mortẽ iniuriati aut iniuriantis ante litis contestationẽ, vel etiam per mortẽ iniuriantis, post litis contestationẽ, vt l. si cum. §. qui iniuriarũ. ff. si quis cautionibus. Per istos tamẽ modos, nec etiam per dissimulationẽ, remittitur iniuria seu actio iniuriarũ alteri cõpetẽs: & ideò si aliquis vulneratus sit, & remittat iniuriã, ꝑ hoc nõ tollitur actio, quæ debetur fisco,

ſco,ex quo reſpublica læſa eſt,nemo enim dominus membrorũ ſuo
5 rum,vt l.liber homo.ff.ad leg. Aquiliã. ¶Notandũ † tertiò,quòd iniuria naſcitur in ipſo actu,quo fit iniuria,& nõ per illa verba,reuoco ad animũ,licet enim huiuſmodi verba nõ dicantur,& iniuriatus oſtẽdit ſe iratũ,nihilominus nata eſt iniuria, vt no.in l.ſi vnus.§.ſed
6 ſi pactum.ff.de pactis. ¶Notandũ † finaliter,quòd iniuria ſemel remiſſa, non reuocatur, etiã ſi remiſſa ſit ex cauſa,quæ quidem cauſa non ſequitur.cuius eſt exemplũ,Iniuriatus vult citare iniuriantẽ,& intentare actionem contra eum,iniurians petit iniuriã ſibi remitti, promittens propter hoc ſe daturũ vnum librũ iniuriato, ſi tunc iniuriatus remittit,& iniurians nõ dat librũ,tunc iniuriatus non poteſt agere actione iniuriarũ, ſed poteſt agere cõtra iniuriantẽ,vt det librũ,& ſic ex ingratitudine nõ conualeſcit actio,vt eſt glo.in l.ſi do-
7 nationis.ff.de dona. Tenetur autem † vnuſquiſq; remittere iniuriã, quantum ad rancorem, iuxta illud in oratione dominica: Et dimitte nobis,&c.ſed non quo ad actionẽ iniuriarum,de quo eſt bona gloſ. in c.ſi quis contriſtatus.xc.diſtin. Ex quo ſatis patet concordia opinionum,quas habent Docto.de iniuria remiſſa ab illo, qui conſtitutus eſt in periculo mortis,& poſteà conualeſcit.nam ſi remiſit iniuriam quo ad rancorem tantùm, prout eſt de neceſsitate ſalutis,adhuc agere poteſt: ſed ſi remiſit quo ad actionem iniuriarum, quod eſt ſupererogationis,tunc poſteà agere non poteſt.

DE OBLIGATIONIBVS, QVAE QVASI EX MALEFICIO NASCVNTVR.

TITVLVS V.

Continuatur ſic: Dicto de obligationibus,quæ ex malexficio naſcuutur,reſtat nunc dicendum de obligationibus,quę quaſi ex maleficio naſcuntur.

§. *Si iudex.*

1 *Iudex malè iudicans,obligatur ex quaſi maleficio ad pœnam,arbitrio ſuperioris iudicis ſibi imponendam. Et nu.2.*

3 *Iudex male iudicans, parte appellante liberatur à pœna: modò illa pars ſuccumbat.*

4 *Iudex illiteratus iudicans ſecundum conſcientiam,coactus,non tenetur. Secus, ſi non coactus.*

5 *Iudex male iudicans,corruptus muneribus,aut amore, aut odio, vel alias dolo, non tenetur ex quaſi maleficio. Et quid in arbitro.nu.6.*

7 *Pœna ex quaſi maleficio, infligitur iudici male iudicanti, aut arbitro, arbitrio iudicis ſuperioris.*

Iudex

1 Iudex per imperitiã † malè iudicans, obligatur ex quasi maleficio ad pœnam, arbitrio superioris iudicis sibi imponendam Hoc dicit.
2 ¶Notandum † primò, quòd istud verũ est, & locum habet, siue iudex sit paterfamiliâs, siue filiusfa. ita ꝙ si filiusfamiliâs per imperitiã malè iudicet, tenetur pater, quantũ est in peculio filij, & potest etiã filius in hoc casu conueniri. Et sic sunt hîc tria specialia. Primũ est, quòd quis tenetur de peculio ex quasi maleficio, vbi aliâs nõ tenet, nisi ex cõtractu vel quasi, vt ff. de his, qui deiecerũt vel effude. l. j. §. si filius. & §, cùm seruus. Secundũ est, quòd hîc habetur respectus, quantum fuit in peculio, tẽpore quo filiusfami. fecit litẽ suam malè iudicando, vbi aliâs spectatur tempus, quo fertur sententia cõtra filiũ, vt l. quæsitũ. ff. de peculio. Tertiũ est, quòd hîc filius cõuenitur, vbi aliâs tantum pater conuenitur nomine filij, vt ff. de iudi. l. si filius. istud tamen non habet locum, si filius sit emancipatus: quia tunc tenetur in
3 quantũ facere potest, vt l. ij. ff. quod cum eo. ¶Notandũ † secundò, quòd in hoc casu non releuat iudicẽ, si dicat quare pars non appellauit, qa pars respõdebit sibi, Culpẽt me alij, te me laudare necesse est, vt l. si mulier. §. cùm in fundo. ff. ad Velleia. Si autẽ pars appellauit & succubuit, nõ tenetur iudex hac pœna, vt l. à proconsulibus. C. de appella. sed si obtinuit pars appellãs, vel si appellatio adhuc pẽdeat, tenetur iudex ad damna & ad sumptus, quanuis nõ ad totum interesse partis, vt l. fi. ff. de var. & extraordi. cogni. Si autẽ pars appellauit, & non est prosecuta appellationẽ, quanuis aliqui dicant, quòd tunc iudex non tenetur, vt refert Ioan. Fab. hîc in not. tamẽ dicit cõtrariũ, quòd scilicet etiam tunc iudex tenetur, in c. sæpe cõtingit. extra de
4 appell. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ si iudex illiteratus coactus iudicauit, iudicans secundũ conscientiã suam, nõ tenetur hac pœna: sed si non est coactus, & volũtariè assumpsit officiũ iudicandi, quanuis iudicauit secundũ conscientiã suam, tamen contra iura, tenetur hac pœ-
5 na, vt in Authen. sed hodie. C. de iudic. ¶Notãdum † quartò, quòd si iudex male iudicat, ꝓpter munera, aut amore vel odio, vel aliâs dolo, tũc non habet locũ ista pœna, quia tunc non tenetur ex quasi maleficio, sed ex maleficio, & fit infamis & punitur, iuxta l. fi. & Authẽ. nouo iure. C. de pœna iudic. & incidit etiã in pœnã c. cùm æterni.
6 de re iud. lib. vj. si sit ecclesiasticus. Et quòd hîc † dicitur de ista pœna huius tex. etiã habet locũ in arbitro, vt C. de pactis. l. si quis in conscribẽdo. similiter & in arbitratore, & etiã in iudice delegato, vt notatur in l. fin. ff. de var. & extraor. cogni. habet etiã locũ in Notario, qui malè conficit instrumẽta propter imperitiã, vt l. fin, C. de magistra. conue. & ideò Notarius debet scire iura, quæ conferunt ad artẽ suã, vt notatur in l. generali. C. de tabellio. lib. x. Secus est de consul

S tore,

tore,quia nemo tenetur sequi consiliũ alterius,vt l.ij.ff.mandati.De assessore tamen etiam videtur,quòd ipse teneatur,si iudex habet sequi consiliũ suum.Et punitur assessor vel Iureconsultus per imperitiam malè iudicans, non aliter quàm si dolo hoc egisset.l.ij.ff.quod
7 quisque iur.in alium sta. ¶Notandum finaliter,†quòd ista pœna infligitur arbitrio iudicis superioris, qui debet attendere ipsum errorem,ex quo iudicatũ est: plus enim debet puniri,qui errauit in lege facili,vt quòd l.Fusia canina correcta est, quàm si errauit circa intellectum l.Gallus.ff.de liber.& posthu. & tenetur iste iudex ad totum interesse partis, vt dicit Barto.in quadam quæstione disputata, quæ incipit,à sententia iudicis,qui per imperitiam iudicauit.

§. *Item is,ex cuius.*

1 *Inhabitator domus, tenetur pro damno vel maleficio illato per deiectionem, vel effusionem inde factam. Et quæ sit pœna.nume.2.*
3 *Suspensum aliquid aut positum habens in tali loco,vnde si caderet,posset quem lædere, ille tenetur ad pœnam decem aureorum,etiam citra euentum. Et quid si casus contingat in hominem liberum.nume.4.*

De damno dato per deiectioné vel effusionem ex aliqua domo, tenetur inhabitator illius domus ex quasi maleficio,si per aliũ factũ sit,quàm per seipsum,ad duplũ damni dati.Et si quis suspẽdit vel posuit aliquid,vel suspẽsum vel positũ habet in loco,in quo ex illo posset contingere damnũ verisimiliter, ille tenetur ex quasi maleficio ad pœnam decem aureorũ. Et si homo liber ex istis occidatur,tenetur ad pœnam quinquaginta aureorũ : sed si solùm læsus sit, & non mortuus,tenetur ad arbitriũ iudicis,& debet iudex æstimare impensas omnes,factas in curatione, & operas pteritas & futuras,quibus caruit,& cariturus est, ppter læsioné.Hoc dicit.¶Notandũ primò,
1 quòd † pro damno vel maleficio facto per deiectioné vel effusioné ex aliqua domo,non solùm tenetur dominus domus, sed inhabitator,siue sit dominus, siue cõductor,siue gratis inhabitat domũ,vt l.j.§.hæc in factũ actio.ff.de his qui deiece. vel effude. Tenetur ergo quis pro familia sua,vt vult hìc glo.sup verb.quia plerunq;.Sic etiá hospes actiu⁹ tenetur pro maleficio facto per hospitẽ passiuũ in domo sua,vt ff.de his qui deiece.vel effude.l.si verò.§.j. & magister p discipulo suo,si fiat in loco, vbi magister habet instruere discipulũ, vt d.l.si verò.§.si horrearius. Passus ergo debet agere contra hospitem actiuũ,vt ff.de his, qui deiece.vel effude.l.j.§.hospes.sed potest hospes actiuus recuperare, quod soluit, ab hospite passiuo, vt dicta l.si verò.§.cùm autẽ.sic etiã potest recuperare à familia sua. Ex isto patet, quòd si statuto alicuius ciuitatis sub certa pœna prohibitũ sit ne quis

ne quis deferat gladiũ certæ longitudinis,& venit forensis,id est,extraneus,ad illam ciuitatem,intrans hospitiũ,& postmodũ vadit per plateas cũ huiusmodi gladio,iudex ciuitatis vel fisc⁹ debet agere cõtra hospitem actiuum,eò quòd illum hospitem suum passiuũ nõ audi sauerit,vt pulchrè dicit hîc Ioa.Fab.& facit l.fi.ff.de decre.ab ordi.
2 facien.& est† in istis casibus pœna dupli, pro dano per deiectionẽ, vel effusionẽ facto,vt hic in text.& est annalis,quo ad pœnam istam aliâs perpetua:quia cõtinet rei persecutionẽ l si verò. §. hæc autem
3 actio.ff.eodem.¶Notandũ† secundò,quod si quis habeat aliquid positum vel suspensum in tali loco,vbi si caderet posset alicui nocere & verisimiliter noceret,ille tenetur ad pœnã decem aureorũ,quamuis istud nõ cecidit,nec aliquis læsus est,vt dicta l.si verò. §. prætor
4 ait.& §.fina.¶Notandum† tertiò, quòd si istis casibus occidatur liber homo,tenetur obligatus ex quasi maleficio ad pœnam quinquaginta aureorũ,& non arbitrio iudicis,& isti quinquaginta aurei dãtur non pro æstimatione liberi hominis,sed pro culpa deiicientis.Ratio est,quia liber homo æstimari nõ potest, vt ff. ad legem Rhodiã de iactu.l.ij § cùm in eadem.& actio ad istam pœnam non datur hęredi,nec etiam in hæredẽ,quia est merè pœnalis & popularis, vt dicta l.si verò.§.quæ autem.sed si liber homo læsus sit,tenetur ad omnes impensas factas in curatione,& ad æstimationem operarũ præteritarum & futurarum:& in æstimatione operarum habẽda est ratio ætatum,vt l.hæreditatũ.ff.ad legem Falcidiam.sed non tenetur ad æstimationem cicatricum vel deformitatum relictarũ ex læsione,vt l.fin.ff.de his,qui deiecerũt vel effuderũt.&datur actio in hoc casu ipsi læso perpetua,sed hęredi suo solùm datur annalis,vt l si verò plures.§.hæc actio.ff.de his,qui deiece.vel effuderunt.

§. *Si filiusfamilias seorsum à patre.*

1 Filius famil.si seorsum habitet à patre suo, & ex eius domo per effusionem vel deiectionem, datum sit damnum, vel quid habet suspensum, quod posset lædere,contra filium,non contra patrem ibid. & nume.2.

1 Summatur sic.Si† filiusfamiliâs habitet seorsum à patre suo,& ex domo sua per deiectionem vel effusionem,damnum datum est,vel habet aliquid suspensum aut positum,quod cadẽdo posset aliquem lædere,non agitur,tunc contra patrẽ,sed contra filium:sic etiam si iste filius per imperitia malè iudicat.Hoc dicit,vt suprà§.j.notab.j.
2 ¶Notandum,† quòd isto casu filiusfamiliâs tenetur quantum est in peculio suo,vt ff.de iudic.l.si filius.Et patet hîc,quòd per hoc quòd filius nõ habitat cum patre,non exit filius potestatem patris,nec etiã per hoc quòd sit iudex.

§. *Item exercitor.*

1 *Exercitor vt teneatur ex quasi maleficio, duo requiruntur.*
2 *Maleficium & quasi maleficium differunt.*
3 *Actio in factum, quibus casibus detur.*

Sũmatur sic: Pro maleficio facto in naui, vel in caupona, vel in stabulo, per eos quorũ opera ista gubernãtur, tenetur exercitor nauis, cauponæ vel stabuli ex quasi maleficio: & nõ solùm isto casu, sed in omnibus obligationibus ex quasi maleficio, cõpetit actio in factũ, quæ datur hæredi, sed non in hæredem. Hoc dicit vsque ad finem.
1 ¶Notãdum † primò, quòd ad hoc quòd exercitor teneatur ex quasi maleficio, duo requirũtur. Primò, quòd maleficiũ fiat per homines, quibus nauis vel caupona vel stabulũ gubernatur: nam si fieret maleficium in istis per alios homines, non habet locũ iste text. Secũdo requiritur, quòd isti homines sui faciãt maleficiũ in naui, vel caupona vel stabulo. Nam si facerent alibi, exercitor nõ tenetur. Et datur in isto casu pœna dupli, vt l. fin. §. hæc actio. ff. nautæ, caupones, stabularij. tenetur etiã exercitor ex cõtractu de recepto, per actionẽ in factũ, & tunc nõ solùm tenetur, si fiat maleficiũ per homines, quorũ opera vtitur, sed etiã si fiat per alios homines, quos recepit in naui, caupona, vel stabulo, vt l. j. ff. nautæ, caupones, stabularij. Et quis
2 dicatur exercitor, habes infrà quòd cum eo. §. ij. ¶Notandum † secũdò, quòd differentia est inter maleficium, & quasi maleficiũ, quia quando plures tenentur ex maleficio, tũc quilibet tenetur in solidũ vt C. de condic. furti. l. j. nõ autem, quando plures tenẽtur ex quasi maleficio, vt ff. nautæ, caupones, stabula. l. j. & l. fin. §. si plures. Secũdò, quia quando plures tenẽtur ex maleficio, tunc vno soluente alius nõ liberatur. Sed sic fit, quando plures tenẽtur ex quasi maleficio, vt ff. nautæ, caupones, stabula. l. licet. §. possumus. & dicta l. j. de cõdic. furt. Tertiò, quia furti nõ cõcedũtur actiões ex maleficio, vt ff. nautæ, caupones, stabularij. l. sed & ipsi. bene autẽ cõceduntur actiones ex quasi maleficio, vt dicto §. possumus. Quartò, quia actiones ex quasi maleficio communiter dantur hęredi, vt hîc: sed sic non est in actionibus ex maleficio, vt infrà de perpe. & tẽpora. actio. §. sed hæ-
3 redibus. ¶Notãdum † finaliter, quòd in omnibus istis casibus dictis in foro isto titulo, datur actio in factũ, quæ datur hæredi ei⁹, qui passus est damnũ, excepto casu quando occisus est liber homo, sed non datur in hæredẽ, hoc est, contra hæredem eius, qui tenetur ex quasi maleficio, & ita intelligitur finis istius text⁹, vt l. Iulianus. ff. de iudi. et l. fin. ff. nautæ, caupones, stabularij. De iure tamen canonico semper tenetur hęres, cùm teneatur exonerare cõsciẽtiã defuncti, per ea, quæ ha

quæ habentur in c. fina. extrà de sepult. & moderniores. Legistæ, in l. Pomponius. §. cùm quis. ff. de acquiren. posses.

DE ACTIONIBVS.

TITVLVS VI.

1 *Continuatio huius rubr. ad superiores. Et qualiter rubricetur. nu. 2*
3 *Actiones cur inuentæ.*
4 *De actionibus dupliciter tractatur.*

Ontinuatio istius tituli patet in principio nigri, cùm dicitur in tex. superest, vt de actionibus loquamur.
1 ¶Notandum† primò, quòd ratio istius cōtinuatonis est. nā suprà de iure naturali gentiū, & ciuili. §. omne ius dictū est, quòd omne ius aut est personarum, aut rerum, aut actionum. Cùm ergo iam dictum sit, & tractatū de iu. personarum, & de iure rerum, conueniens est modò tractare de iu. actionū. Vel ratio continuationis est: Dictum est iam de obligationibus: sed quia obligatio, scilicet ciuilis & naturalis simul, est mater actionū, vt ff. de procu. l. licet. §. ea obliga. & l. Lucius Titius. la. ij. ff. depositi. ideo consequenter dicendum est de actionibus, quasi iure successorio, cùm actio sit filia obligationis. ¶Notandū secundò,
2 †quòd iste titu. rubricatur de actionibus, & non de agendo, quia actio est iuris seu ius, sed agendū esse consistit in facto: etiam gerūdia important necessitatem, sed actio est voluntaria. C. vt nemo inuitus agere aut accusare cogatur. l. j. & vide glo. in rub. eodē titulo.
3 ¶Notandū† tertiò, quòd actiones ideò sunt inuentæ, vt per eas homines compellantur ad dandum seu restituēdū id, quo aliis debēt: quia frustrà iura conderentur, nisi essent aliquid quo exercerentur ipsa iura, vt l. ij. §. post originē. ff. de orig. iu. ¶Opponitur primò, & videtur, quòd ista rubrica nō bene intitulatur de actionib. sed deberet intitulari de actione, quia statim intrà eo. §. actio. diffinit actio in singulari. Solutio. Aliud est in rubricatiōe, & aliud in diffinitiōe, nā rubricatio debet exprimere materiam tituli, & quia in hoc titu. tractatur de natura diuersarū actionū, idcircò fit rubricatio de act. sed diffinitio datur de re in sua generalitate, & ideò diffinitio dat de re singulari, vt tamen continet sub se diuersas species. ¶Opponi
4 tur† secundò, & videtur, quòd iste titulus est superfluꝰ, quia in diuersis passibus in isto libro tractatur de actionib. Nā supra quibus modis re contrahitur obli. in §. itē is. dictū est de actione cōmodati, & in §. præcedēti. de certi condictione, & in §. seq. de act. deposi. & in §. si creditor de actione pigno. similiter suprà de obligatio. quæ ex

malefi.nascun.in §.furti actio. dictum est de actio. furti,& in titu. suprà proxi.in fine tit.dictũ est de actione in factum.similiter in libris.ff.& C.tractatur de actio.emp.& vend.& in multis aliis passibus.Solutio.Dupliciter tractatur de actio.Vno modo,vt cognoscãtur naturæ actionũ,& hoc modo tractatur de actionibus sub vno titulo.Alio modo,vt cognoscatur exercitium actionum, & sic tractatur de actionibus sparsim in diuersis passibus, vt probant iura in oppo.alle. ¶ Opponitur tertiò,& videtur adhuc quòd iste tit. nõ bene rubricatur quia in ff.rubricatur de actioni.& oblig.ergo sic etiam debet hic intitulari.Solutio. Iste liber factus est propter iuuenes, qui facilius intelligunt ea, quæ diuisim traduntur, quàm ea, quæ simul traduntur,vt suprà de lega. in §.sed non vsque, propter quod etiam,qui vult alios docere,debet valde attendere capacitatem ingeniorum illorum, quos docet. & secundum hoc verba sua aptare,vt viij.quæstione.j.in capi.oportet.

§. *Actio.*

1 *Actio,capitur multis modis.Eiusq́; diffinitio.ibidem.Et partium explicatio nu.5.6.7 8 10.& 11.*
2 *Causa multipliciter accipitur.*
3 *Actio,& causa actionis differunt.*
4 *Actionis exercitium aliud fuit olim,quàm hodie sit.*
9 *Ius persequendi duplex.*

Iste §.non summatur:quia procedit diffinitiuè.Dicit enim,quòd actio nihil aliud est,quàm ius persequendi in iudicio quod sibi debe-
1 tur,vt l.nihil.ff.de actio.& oblig. ¶Notandum†primò,quòd actio capitur multis modis.Vno modo,pro actu,vt in Auth.de alienã.§. si minus.col.ij.& l.iij.ff.de offi.procon.Secundo pro accusatione, vt C.quãdo criminalis actio ciuilis præiudicet.l.j. Tertio, capitur actio pro iure agẽdi,& ita capitur hîc,& in l.nihil ff.eo.Quia tamẽ
2 †Placẽtinus dixit actionẽ & causam actionis esse idẽ,vt si qs debeat mihi decẽ ex vẽditiõe,dixit vẽditionẽ illã esse actionẽ ex vẽdito,ideò primò sciẽdũ est,q̃ causa etiã accipiť multipliciter, ne decipiamur in æquiuocis.Primò,accipitur causa pro lite,vt l.causa.C.de epi.& cle.& l.causas.C.de trãs.Secũdò,accipitur ꝓ ratione,vt l.solũ.C.de testib⁹.vbi testis dicit causam dicti sui,i.rationẽ. Tertio modo pro vtilitate,vt ff.de rei vendica.l.præterea. Quartò,pro conditione, vt ff.de re iudi.l.inter eos.Quintò,pro rẽ,vt ff.de re iudi.l.tempus. Sextò,pro eo,ex quo procedit effectus,& ita causa & effectus sunt relatiuũ & correlatiuum,& hoc modo contractus vel quasi,& maleficiũ vel quasi,sunt causa obligationis,vt suprà de obligatio.in §.

sequens

& isto modo capitur causa à Placen.tamen dictum suum nō est ve-
3 rum. Nam † causa actionis & actio differunt, quod, probatur. Primò, quia causa remota actionis est cōtractus vel quasi, aut maleficiū vel quasi, & causa propinqua actionis est obligatio: sed causa remota nō est eadem cum actione: quia illa cōsistit in facto: actio autem est ius, vt hîc dicitur, facit pro illo l. consilio. §. fin. & j ff. de cura. furio. obligatio etiam non est actio, quia differūt sicut causa & effectus. Secundò, probatur sic, quia causa actionis potest manere sublata actione, ergo nō sunt idē Antecedens probatur, quia stante vēditione, potest submoueri actio ex vendito, scilicet per solutionē vel remissionem. Tertiò, probatur, quia actionibus cōmuniter sunt nomina imposita sed non est aliquod nomen impositum, quòd causa esset actio, ergo hoc non debet dici, per l. Labeo. ff. de supplect. lega. verum tamē est quòd nomen actionis non est actio, sed significat actionē, sicut illa dictio, homo, nō est homo, sed significat hominē. Quartò probatur, quia actiones interdum mutātur, vt actio de dolo mutatur in actionem in factum, quando agendū est contra parentē vel contra patronum, sed hoc fieret frustra: si actio esset idem cū causa actionis,
4 quia remanet eadē causa. ¶Notādum † secundò, quòd ideò dicitur hîc, actio nihil aliud est, quia olim aliud fuit, non quo ad substantiā actionis, sed quo ad exercitiū nam olim non agebatur nisi per certā conceptionem verborū, factam à magistratib. vt l. ij. §. deinde. ff. de origine iuris. & vocabatur illa cōceptio, forma vulgaris, vt ff. de furtis. l. si seruus nauē. Sed illa solennitas hodie sublata est, vt C. de formu. & impetra. sublata. l. j. & ideò hodie ī libellis nō ponitur talis solēnitas verborū, vt in dicta. l. j. Nec oportet in libellis exprimere nomē actionis, vt in c. dilecti. extrà de iud. similiter ista solēnitas hodie sublata est in interdictis, quę sunt actiōes prętorię, vt infrà de inter
5 dic. §. fin. ¶Notandū † tertio, quòd dicitur in diffinitione actionis, quia nihil aliud est quàm ius, & hoc dicit ad differentiā corporaliū: nā actio est ius incorporale, suprà de reb. corporalib. & incorporal. §. j. secundū glo. hîc, vel dicitur ad differentiā officij iudicis. Dicit tamen Bar. in l. j. ff. de iurisdic. omniū iudi. quòd si actio capiatur propriè, differt ab officio iudicis, sed si capiatur largè, cōprehendit etiā officiū iudicis, saltem illud quod imploratur loco actionis, vt in resti
6 tutione in integrū, vt l. actionis verbo. ff. eod. ¶Notandum † quartò, quòd dicitur in diffinitione, ius persequendi, ad differentiā exceptionis, quæ non est actio. Nam sicut actiones sunt arma actorū, sic exceptiones sunt arma reorū, vt ff. de exceptio. l. ij. §. illud. & ita exceptio nō est ius ꝑsequēdi sed defendendi. generali tamē vocabulo exceptio interdū vocatur actio, vt notatur in l. elegāter. ff. de dolo.

S 4 ¶Notan

7 ¶Notandũ † quintò, quòd dicitur,in iudicio ad differentiã iuris,qđ quis poteſt pſequi extra iudiciũ, quod nõ eſt actio,vt C.quando liceat vnicuiq; ſe ſine iudice vindicare l.j.& l.ij. Sic etiã quis poteſt capere propria aúthoritate furem nocturnũ vel diurnũ, vt ff.ad legem Aquiliã.l.iiij. Etiã poteſt quis ſic capere debitorẽ fugientẽ, vt tradat eum iudici,vt ff.quæ in fraudẽ creditorũ.l.ait prætor.§.ſi debitorem.& poteſt hoc etiam fieri die feriata,vt l.fi.C.de ferijs.& notat Bar.in l.omnes.C.de ferijs.facit.l.j.in fine.ff.de ferijs.Et ita ſunt hîc caſus,quibus quis aliquid facere põt propria authoritate, quod regulariter tamen fieri nõ poteſt, vt l extat.ff.quod metus cauſa.&
8 l.ſi quis in tantã.C.vnde vi. ¶Notandũ † finaliter,quòd iſtud verbũ debetur,poſitũ in diffinitione, debet capi generaliter,vt extendatur ad actionem perſonalem & realem, facit l.pecuniæ.el j. quæ eſt in ordine lex clxxviij.§.fin.ff.de verbo.ſigni.ſicut etiam hoc verbum, perſequẽdi, refertur ad actionẽ perſonalẽ & realem,vt l.actionũ genera.ff.eo.& hoc ideò, quia quod meum eſt,mihi non debetur propriè,vt infrà eo.§.ſic itaq;.& ſuprà de lega.§.ſed ſi rem.Diffinitur ergo hîc actio,vt cõprehendit actionẽ perſonalẽ & realem, quod patet,quia diffinitur illa actio quæ ſtatim diuiditur.§.proxi.ſed illa eſt actio ſic generaliter ſumpta, quamuis glo.hîc videatur,velle contrarium, & verbũ,debetur, accipiendũ eſt hîc generaliter. ¶Opponi-
9 tur † primò ſic,& videtur, quòd iſta diffinitio cõueniat obligationi, quæ differat ab actione,vt dictũ eſt,quia per obligationẽ perſequitur quis,qđ ſibi debetur, vt ſuprà de obligationi.in princi.ergo iſta diffinitio non eſt bona.Solutio. Duplex eſt ius perſequendi,ſcilicet, quo & propter quod:modò actio dicitur ius perſequẽdi quo,obligatio autẽ ius propter quod. ¶Opponitur ſecundò,& videtur,quòd ꝑ actionẽ poteſt quis perſequi, quod ſibi non debetur, ergo diffinitio non eſt bona.antecedens patet per l.ſi pacto.C.de pactis. Solutio. Illa lex loquitur de eo,quod debetur naturaliter & non ciuiliter, vt l. fideiuſſor.§.fideiuſſor. ff.de fideiuſſo.quia nudo pacto ex quo nõ datur actione iure ciuili,vt l.iure gẽtiũ.§.quinimò.ff.de pactis. quãuis iure canonico ex nudo pacto bene dat actio, vt c.j extrà de pactis. Sed ad oppoſitionẽ poteſt dici, quòd ibi agebatur de facto,& nõ de iure,quãuis glo.hîc dicat, quòd ibi agebatur ad id,qđ verè debebatur, & ſub ꝑtextu illius agebatur ad id, quod debebatur naturaliter tantũ. Prima ſolutio eſt Ioan.Fab.& eſt melior,quàm ſolutio gloſ. ¶Opponitur tertiò ſic:Actio popularis eſt actio,& tamẽ non eſt ius perſequẽdi quod ſibi debetur,quia per eam quis pſequitur quod debetur toti populo, vt.ff.de popu.actio.l.pen.& nõ quod debetur ſibi. Solutio. Id quod debetur toti populo principaliter,etiã debetur

ipſi

ipsi agenti, saltem ex consequenti post litem contestatã. ¶Opponitur quartò, de actione iniuriarũ: quia per eam persequitur quis, qđ sibi nõ debetur, quia nõ est in bonis suis id, quod ꝑsequitur, vt ff. de iniur. l. iniuriarũ. etiã datur ista actio ad vindictã, vt ff. de colla. bono. l. ij. §. emancipatus. ergo nõ ad id, quod sibi debetur. Solutio. In actione iniuriarũ persequitur quis, quod sibi debetur, videlicet æstimationẽ: & quando dicitur quòd nõ est in bonis, hoc est intelligendũ, quod non est sic in bonis, vt transmittatur ad hæredes, vt l. pœnales. ff. ad leg. Falc. & licet etiã agatur ad vindictã, nihilominus etiã agitur ad æstimationẽ, vt dictum est: quæ tamen æstimatio moderatur per officiũ iudicis, vt suprà de iniurijs. §. pœna. notatũ est. ¶Op-
10 ponitur † quinto, de petitione hæreditatis, & de actione de peculio, quia in illis interdũ agitur ad id, quod non debetur, vt ff. de peti. hæredi. l. iiij. & ff. de pecu. l. quæsitũ. Solutio. Aut defectus debẽdi est ex parte rei, aut ex parte actoris: modò verũ est, quòd in istis actionib. interdũ petitur à reo, quod ipse nõ debet in initio actionis: quia non habet rem, quę petitur, sed posteà ante sententiã res peruenit ad eũ, & tunc cõdemnatur, quãuis in principio rẽ non habuit, & ita intelliguntur leges in oppositũ allegatæ, facit l. solemus. ff. de iudi. sed si defectus sit ex parte actoris, tunc si in initio actionis actor nõ habuit ius, licet posteà ante sententiã superueniat sibi ius ex alia causa: ni-
11 hilominus succũbit, & ita intelligitur ista diffinitio. ¶Opponitur † finaliter, quia ꝑlatus & tutor & etiã procurator habẽt actionẽ pro re, quæ eis nõ debetur, sed quæ debetur Ecclesiæ, vel pupillo, vel domino ꝓcuratoris. Solutio. Ista diffinitio debet intelligi, quòd sibi debetur, scilicet agẽti, vel ei, cuius nomine agit, & ita diffinitio clara est, vel quia sunt quasi domini. ff. pro empto. l. qui fundum. §. si tutor.

§. Omnium.

1 *Actionum summa & bimembris diuisio. & nu. 6. 10. & 11.*
2 *Verb. quibus. implicatiuè positum.*
3 *Actiones, coram quibus proponendæ.*
4 *Iudices & arbitri, differunt.*
5 *Res generaliter accipitur.*
7 *Actio merè personalis, quæ.*
8 *Actio realis, quæ dicatur.*
9 *Ad actionem rei vendicationis tria requiruntur.*

1 Hîc ponitur prima diuisio actionis, & summatur sic: † Omnes actiones aut sunt ꝑsonales, aut reales. Personalis actio est illa, quæ datur alicui ex eo, quòd alius est sibi obligatus ex contractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi, ad aliquid ei dandũ vel faciẽdum. Sed realis

actio est,quæ datur alicui cōtra eum, qui possidet rē suā. Hoc dicit,
2 & patet intellectus tex. ¶Notandū † primò,quòd dictio quibus,posita in tex.accipitur implicatiuè,& simile est in l.cūctos populos.C. de sum.trini.& fide catholica.& nō accipitur hîc exclusiuè, quia sic esset sensus,quòd aliquę essent actiones,quæ no proponerētur corā iudicibus aut arbitris,quod falsum est,vt l.penul. C.de iudi. ¶Notan
3 dum † secundò,quòd actiones proponendæ sunt corā iudicibus siue
4 ordinarijs,siue delegatis,vel etiā corā arbitris. Differunt † tamen iudices & arbitri,quia iudices habent potestatē iudicandi a iure,sed arbitri habēt potestatē iudicandi à partibus. corā arbitris tamē debet etiam obseruari processus iudicarius,& ita dandus est libellus,vt C. de arbitris.l.cùm anteà.§.tunc etenim & l.j.cum glo.ff.eo. sed corā arbitratore seu amicabili cōpositore, con oportet processum iudiciariū obseruare, vt vult Specu. in titu.de litis cont.§.restat videre.
5 ¶Notandū † tertiò, quòd cùm dicitur in tex.de quacunq; re, ibi res capitur generaliter,vt cōprehendit corporales res & incorporales.
6 ¶Notandū † quartò,quòd cùm dicitur hîc, quòd ista est summa diuisio actionū,exponitur dupliciter. Vno modo, id est,prima,quo ad cognitionē naturæ. Alio modo, id est,breuissima, quia non potest
7 esse breuior diuisio,quàm bimembris. ¶Notandum † quintò,quòd actio merè personalis est illa, quæ oritur ex facto personæ. quauis interdū dicitur scripta in rem, & datur cōtra eum, qui obligatus est ex contractu vel quasi,vel ex maleficio vel quasi,vt l.actionū genera.§.in personā.ff.eode vel contra hæredē eius, quia hæres & defunctus quo ad hoc,censentur vna persona.vt l.actionū genera. §.j.eo. Patet ergo,quòd cùm dicitur hîc in tex.alijs quibusdam modis, hoc debet intelligi de obligatione ex quasi contractu,vel ex quasi maleficio. & idem est quod dicitur in l.j.ff.eod. de varijs figuris iudiciorum,vt etiā ibi vult glo.& satis apparet ex processu tex.quāuis glo. hîc videtur hoc reprobare, & exponit de cōdictione furtiua & de interdictis.sed de condictione furtiua nō potest intelligi,quia est ex maleficio,vt notatur per docto.in l si ambo.§.quotiens.ff.de cōpensa. Nec pōt etiam intelligi de interdictis, quia actiones cōprehensæ sub varijs figuris, sunt illæ, in quibus nō est sufficiens materia actionis,sed in interdictis est sufficiens materia,vt notatur in l.j.ff.de interdictis.Ioānes Fabri aliter exponit istā particulā,alijs quibusdā modis,dicens.quòd nō debet referri ad obligationē ex cōtractu vel ex maleficio. sed debet referri ad hoc quod dicitur, quòd p actionē actor intendit aduersariū ei dare aut facere oportere, vt sit sensus, quòd actor intēdit aduersariū alio modo oportere, quā dare aut facere,videlicet patiētiā habere, & cōcord.l.quotiēs.ff.de seruitutib.

Notand

8 ¶Notandũ† sextò. quòd actio realis est illa, quæ oritur à re,& datur contra illum, qui nullo iure est obligatus, sed possidet vel quasi possidet rem, quam alius petit,& quanuis textus exemplificat de rei vẽdicatione, actio tamen realis est multo generalior, quàm rei vendicatio, vt statim posteà patebit. ¶Notandum† finaliter, ex quo tex. exemplificat de rei vendicatio. ꝙ ad actionẽ rei vẽdicationis tria requirũtur. Primò, quòd res quæ petitur sit corporalis, vt hîc in tex. Secundò, quòd petens sit dominus illius rei, vt ff. de rei vendica. l. in rem. vel quasi dominus, vt infrà eo. §. aliæ. & ff. si ager vectiga. l. j. §. fin. Nam quasi dominus est emphyteota, aut superficiarius, vel bonæ fidei emptor. Tertiò, requiritur, quòd reus re possideat. aut dolo desierit possidere, vt ff. de interroga. act. l. qui seruũ. §. in iure. Et qui allegat dolum, tenetur eum probare, qui sic probari potest, qui scilicet intimauit reo se esse dñm illius rei, vel aliter cõstabat reo, vt l. Fulcinius. §. quid sit. ff. ex qui. caus. in possessionem eatur. Sufficit etiam, ꝙ reus habet solã tenutã, quanuis nõ habeat verã possessionẽ, si habet facultatẽ rẽ restituẽdi, vt l. officiũ. ff. de rei vendicat.

9 (beside line "catio, vt statim posteà patebit")

10 ¶Opponitur† primò, & videtur quòd ista nõ sit, prima diuisio actionum, quia illa, de qua infrà eod. §. aliæ. videtur esse prior. Solutio. Actio potest cõsiderari dupliciter. Vno modo, quo ad originem, & sic verum est, quòd illa diuisio, qua actio diuiditur in ciuilẽ & prętoriam, est prior, quàm ista. Et ita etiam ponitur prius in arbore. Alio modo consideratur actio, quo ad cognitionem naturæ eius, & hoc modo ista diuisio est prima. Nam ista membra differunt specie.

11 ¶Opponitur† secundò, & videtur, quòd ista diuisio non sit cõueniẽs quia aliqua est actio mista, vt infrà eod. §. quædam. & illa non videtur sub ista diuisiõe cõprehẽdi. Solutio. Imò actio mista cõprehẽditur sub ista diuisione, est enim realis aut personalis. Nam petitio hæreditatis,& tamen est realis. Similiter actio finiũ regundorũ est mista, vt ff. finiũ regundorũ. l. j. & tamen est psonalis. Patet ergo ꝙ appellatione simplicis etiã cõtinetur mistum, quando s. mistũ non differt specie à simplici, vt est hîc, de quo nota. per Docto. in l. j. ff. de interdictis.

§. Æquè si agat quis.

1 *Summarium huius §. ex sententia Dn. Nicasij.*

2 *Seruitutum quædam sunt reales, quædam personales. Et quotuplices personales. numero 3.*

4 *Pro seruitute vendicanda vel neganda competit duplex actio.*

5 *Confessoria actio.*

6 *Libellus formandus pro actione confessoria debet continere quatuor, quæ vide*

vide per nu.7.8.9.

10 *Negatoria actio competit circa seruitutem altius tollendi ædes: quæ proponitur verbis affirmatiuis: confessoria. negatiuis.*

Summatur sic: Dictum est de actionibus, quę cõpetũt pro rebus corporalibus, hîc consequenter tractatur de actionibus, quę cõpetunt pro rebus incoporalibus. Et quia seruitutes sunt res incorporales, ideò tractatur hîc de actionibus, quæ cõpetũt pro seruitutib⁹, & primò de confessoria, in isto §. æquè. deinde de negatoria, in §. con
1 tra. Sũmmatur ergo iste §. sic: † Actio competens pro obtinẽda seruitute personali vel reali, tam rusticorum quàm vrbanorũ prędio-
2 rum est actio realis. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd seruitutũ quædam sunt personales, & quædam reales. Personalium autẽ quædam sunt, quæ à persona debentur personæ, vt est seruitus, quam seruus debet domino suo, & de illis nõ hîc ad propositũ. Alię sunt, quæ à re debentur personæ, & extinguntur cũ persona, vt suprà de vsufruct. §. finitur. dictum est, & l.j. ff. de seruit. & in prin. de vsu &
3 habita. sup. Sunt autem † quatuor huiusmodi seruitutes personales, scilicet vsusfru. vsus, habitatio, & ministerium seruorũ, vt in l. si qs binas. Et in gl. in ver. quòd personæ. ff. de vsufruct. Realium autem seruitutum quędam sunt rusticorum prædiorum, vt iter, actus, via, aquæductus, & similes, de quibus suprà de seruit. rustico. & vrbano. prædio. §. j. & quædam sunt vrbanorum prædiorum, & sunt illę seruitutes quæ fundantur in ædificiis, siue sint in villis, siue in vrbibus, vt ff. de seruit. vrba. l. j Et vocantur reales, quia debent rebus, vt ff.
4 de seruitu. l. j. ¶Notandum † secundò, quòd pro seruitute vendicanda vel neganda competit duplex actio, scilicet confessoria & negatoria. de confessoria tractatur in isto § & est illa, quæ datur ad obtinendum seruitutem contra illum, qui nititur seruitutem impedire.
5 Et † dicitur ideò cõfessoria, quia datur ad hoc, vt reus cõfiteatur ser
6 uitutẽ debere vt ff. si serui. vendicẽ. l. ij ¶Notandum † tertiò, quòd libellus qui formatur pro actione confessoria, debet continere quatuor. Primò, ꝙ actor sit dominus, vel quasi dominus illius rei, cui dicit seruitutem deberi, & hoc si agatur de seruitute reali, vel quòd ipse sit ille, cui debetur seruitus, si agatur de seruitute personali, vt
7 nota. in l. ij. §. hæc autẽ. ff. si serui. vendic. † Secũdò, ꝙ alia res debeat rei suæ talem seruitutem, & hoc in seruitute reali, vt l. qui aliena. ff. de nego. gestis. vel sibi, & hoc in seruitute personali, vt. ff. si vsusfru.
8 petatur. l. vti frui. Tertiò, † quòd talis impediat eũ vti sua seruitute, & per hoc danificauit eũ in decẽ, vt ff. si seruit⁹ vendi. l. loci corpus
9 §. in confessoria. Quartò, † vt iudex declaret talem rem debere talem

talẽ seruitutẽ rei actoris,vel ipsi actori,& vt iudex ex officio suo cõdẽnet reũ ad interesse,& vt caueat de nõ præstãdo impedimento in futurũ,vt l.sicuti.§.sed si quæratur.ff.si seruitus vendi.Modus aũt formãdi huiusmodi libellũ declaratur in textu,& ibi per Bar.in l.harũ ff.si seruitus vendicetur.Notãdum † finaliter,quòd secũdũ gl. hîc in verbo,tollendi,exemplũ,quod hîc ponitur de seruitute altius tollẽdi ædes,est exẽplũ de actione negatoria. Dicit enim glo. quòd si tu eras in possessione,quòd ego nõ ędificarẽ altius domũ meã,& ego velim ædificare altius te impediente,agam cõtra te negatoria.ff.si seruitus vẽdice.l.& si forte.§.ij.Et ita in hac seruitute negatoria pro ponitur verbis affirmatiuis,& confessoria verbis negatiuis, vt ff.si seruitus vendic.l.loci corpus.§.cõpetit Vel dicit gl.põt istud exẽplũ intelligi in confessoria hoc modo:quia tu teneris domũ tuã altius ædificare ad cõmodum domus meæ, vt scilicet non nimis resplendeat in domo mea,vel vt vẽti nõ noceant domui meę,vel vt domus mea nõ videatur à transeuntibus,ne molester eos recipere hospitio vt in l.sicuti.§.cõpetit.ff.si seruitus vendicetur.& l.eum debere.& l. si arborẽ.§.interdũ.ff.de serui.vrba.prædio.Sed sub cõditione videtur posse dici multò facilius,vt apparet,quòd istud sit exẽplũ in confessoria hoc modo,posito,quòd tu & ego moramur in ciuitate, in qua statutũ est,vt nemo ędificet altius,quàm ad certã mensurã,nisi de cõsensu vicini sui,& ego habeo à te vicino meo cõsensum altius ædificandi,tu tamẽ postea impedis me volentẽ altius ędificare, tũc agã contra te cõfessoria,& istud sic declarat Pe.de bella pertica, & videtur magis consonũ textui,quia nullo modo dicendũ est, quòd textus peruertit hîc ordinem,ponendo negatoriã inter cõfessorias, vt gloss.secundum primam expositionem videtur innuere.

§. *Contra quoq;.*

1 *Negatoria actio,quæ & quis eius vsus*

2 *Libellus in actione negatoria debet quatuor continere.*

3 *Actor non adstringitur in negatoria actione omnia probare, quæ proponit.*

4 *Seruitus altius tollendi ædes.*

5 *Publiciana actio,competit pro seruitutibus.*

6 *Confessoria & negatoria,dantur etiam pro rebus incorporalibus.*

Summatur sic:Actio competens neganti se seruitutẽ personalẽ, vel realem rusticorum vel vrbanorum prædiorum debere, etiã est realis,& dicitur negatoria.Hoc dicit,& patet intellect⁹ textus:vsq;
1 ad §.quod genus.Notandũ † primò, quòd actio negatoria est, per quã actor negat alteri cõpetere seruitutẽ in re sua,& ideò vocatur negatoria, vt hîc in textu.Et datur ista actio cõtra oẽs illos,qui volunt

lunt seruitute inducere in re aliena, vel qui volũt impedire aliquẽ vti re sua, verbi gratia: Volo piscari in viuario meo, & tu vis me impedire, dicendo, quòd ego non possum piscari nisi dem tibi decẽ, tũc ego agam cõtra te negatoria. Sed si tu velles me impedire simpliciter, non dicendo, quòd ideò impedis, quia ego teneor tibi dare decẽ, tunc ego ago contra te non ista actione, sed actione iniuriarũ, vt nota. in l. si quis diuturno. ff. si serui. vendi. Quando autẽ agitur contra eum, qui inducit seruitutem in re aliena, non pono hîc exemplum,
2 quia faciliter poni potest. ¶Notãdũ † secundò, quòd libellus in negatoria etiam debet quatuor continere. Nã primò actor dicet se dominum, vel quasi dominũ illius rei. Secũdò, quòd illa res nõ debet tali, scilicet reo, aliquã seruitutẽ. Tertiò, quòd ille nihilominus nititur inducere seruitutẽ in tali re, vel ipsum dominũ in vsu illius rei impedire, propter quod ipse actor damnificatus est in decem. Et quartò, quòd ideò iudex pronuntiet huiusmodi impediẽtẽ ius nõ habere, & vt ex officio suo condẽnet eũ ad interesse præteritũ, & vt caueat de cæterò non præstare impedimentũ, vt notatur per Bar. in l. harũ ff.
3 si serui. vendice. Et licet actor † in confessoria omnia probare debeat quæ proponit, hoc tamẽ nõ est necessariũ in negatoria. Nã in hac non oportet actorem probare, quòd aduersarius nõ habet ius in re sua: quia omnis res præsumitur libera, nisi probetur contrariũ, vt l.
4 altius. & l. si in ædibus. C. de seruitu. ¶Notandũ † tertiò, quòd glo nostra hîc conformiter loquitur de seruitute altius tollendi, sicut in §. supra proximo. sed dicendũ est, vt ibi dictũ est. In hôc tamẽ, quod gl. dicit, quòd plus attendendum est ad sensum, quàm ad verba, per c. intelligentia. extrà de verbo. significa. bene dicit, & facit cõtra quosdã aduocatos, qui articulos negatiuos ponunt sub verbis affirmatiuis, vt sic dicendo, Soluisti mihi absq; eo, quòd mutuaui tibi, de quo per Bar. in l. inter stipulantem. ff. de verborũ obligationibus. ¶Notandũ
5 † quartò, quòd pro istis seruitutibus etiã competit actio publiciana, vt si seruitus cõstituta est à non domino. Et de natura publicianæ dicetur infrà eod. in §. sed istæ quidem. Et ideò publiciana habet se in
6 plus, quàm rei vendicatio. ¶Notandum † vltimò, quòd istæ actiones, scilicet confessoria & negatoria, nõ solùm dautur pro seruitutibus, sed etiam pro aliis rebus incorporalibus, vt pro iure electionis, vt pulchrè notatur per tex. & glo. in c. cum Ecclesia Sutrina. extrà de cau. possess. & proprieta. de quo etiam notatur per Innoc. in c. j. extrà de eo. qui mittitur in possessionem cau. rei seruan. & per Bar. in l. si prius. ff. de noui operis nuntiatio.

§. *Quod genus.*

1 *Actionum competentium pro rebus corporalibus, & pro rebus incorpora*

corporalibus differentia.

2 *Poßidenti non est prodita actio. Limit. nu. 3.5.*

4 *Possidens in vno casu, obtinet partem actoris.*

Summatur sic: Actionibus cõpetentibus pro rebus corporalibus, possidẽs nõ potest agere, vno tamẽ casu possidens habet partẽ acto-
1 ris. Hoc dicit. ¶Notãdum primo,† quòd hîc ponitur differentia inter actiones, quæ competũt pro rebus incorporalibus, & inter actiones, quæ competũt pro rebus corporalibus. Nam actionibus, de quibus iam dictũ est, scilicet confessoria & negatoria, possidens, potest agere, vt l. sed & si forte. §. sciendũ. ff. si serui. vendice. sed actione cõpetente pro rebus corporalibus, possidens non potest agere: quia ibi
2 reus est possidens, vt patet in rei vendicatione. ¶Notadum † secundò, quòd notanter dicitur in textu, quòd possidenti non est prodita actio, per quam negat rem actoris esse. Nam bene habet actionẽ, in qua probat se dominũ esse, vt l. officium. ff. de rei vendica. Nam cõmodatarius non possidet, sed cõmodator, & tamen si cõmmodatarius non reddit rem cõmodatam. potest cõmodator se probare dominum, vt l. rei. ff. commoda. Similiter etiam dicendũ est in conductore, quòd ipse nõ possidet, sed locator, & tamen locator potest se probare dominũ, vt ff. de vsucapio. l. nõ solùm. §. ij. in versi. cùm er-
3 go. Et ita † quando dicitur hîc, quòd possidens non potest agere, in-
4 telligi debet de possidente & detinẽte. ¶Notandũ † finaliter, quòd textus dicit notanter, quòd in vno casu possidens, obtinet partem actoris, quem casum dicit glos. esse in duplicibus iudicijs, vt ff. de iudi. l. in tribus. vel dicit istũ casum esse in qualibet exceptione, in qua excipiens sustinet partẽ actoris, quia sibi incumbit onus probandi, quemadmodũ actori, vt C. de exceptio. l. j. Et ideò textus non dicit, quòd in isto casu possidens agit, sed dicit, quòd actoris partem obtinet. Vel potest dici, quòd si tu dicas rem meã tuam esse, possum con-
5 tra te agere, & probare eam meam esse. ¶Opponitur † & videtur, quòd possidens bene potest agere actione cõpetente pro corporali, per l. si duo. j. respon. ff vti posside. Solutio. Istud debet intelligi de possidente insolidũ. Nã si duo possideãt, verbi gratia, vnus ciuiliter, alius naturaliter, tunc si vterq; vincat agendo contra tertium, potest vnus ab alio rem vendicare, & hoc vult l. in oppo. allega.

§. Sed iste quidem.

1 *Pretoriæ actiones, quæ.*

2 *Actionum secunda diuisio. Et oppos. nu. 27.28.29.30.*

3 *Exempla multum iuuant intellectum.*

4 *Actione cognoscere, multùm vtile.*

Publi

5 *Publiciana actio, quorsum, & à quo inuenta. & nu.7.*
6 *Authoritas sæpe fidem facit.*
8 *Publiciana vt habeat locum, multa requiruntur, quæ ibidem enumerat, & per discursum nu.9.10.11.12.13.14. & 15.*
15 *Iuramentum, an & quando requiratur in Publiciana.*
17 *Publiciana agere, facilius est, quàm rei vendicatione.*
18 *Publiciana qualiter format libellum. & nu.19.*
20 *Publiciana datur contra quencunque possessorem, præter dominum contra quem datur etiam sex casibus, quos vide ibidem. & numeris 21.22.23. 24.25.26.*
31 *Res vendicatur ratione dominij.*

Summatur sic: Omnes actiones aut sunt ciuiles, aut prætoriæ. De
1 ciuilibus dictum est hucusq;. Prætoriæ † verò sunt quas prætor ex edicto concessit. Quarũ vna datur ad rem vendicandam vsucaptã, quasi non esset vsucapta. Alia verò Publiciana cõpetit pro re vendicanda non vsucapta, quasi vsucapta fuisset, & intẽtatur, cùm quis bona fide per traditionẽ titulum habeat à domino putatiuo, ante præscriptionẽ cõpletã, si à rei possessione cecidit, & dicitur à Publicio
2 prætore edita. Hoc dicit. ¶Notãdũ † primò, ꝙ hic latentur per do. Iustinianũ introducitur secũda diuisio actionũ, quę est: Actionũ alia ciuilis, alia prætoria. Et dicitur ciuilis actio, quę à iure ciuili originẽ habet, & prætoria, quæ à iure ꝑtore inuẽta est, & sub iure ciuili cõprehẽdit hic lex xij. tab. plebiscita, senatuscõsulta, principũ placita, & prudentũ responsa, de quibus suprà de iur. na. gen. & ciuili. §. scriptũ. & in alijs §. ibi se. Et licet glo. dicat hic sup ver. similes, ꝙ similes actiones sunt, quę ex cõtractu, vel quasi, ex maleficio, vel quasi descẽdunt, vt prima facię apparet ex glo. hoc tamen secundũ illum intellectũ, non est verũ: quia actio negotiorũ gestorũ, quę est ex quasi cõtractu, vt suprà de oblig. q̃ quasi ex cõtrac. nascũ. §. j. similiter actio furti manifesti, & actio vi bono. raptorũ, sunt ex maleficio, & tamẽ istæ actiones nõ sunt ciuiles, sed sunt prætoriæ. Debet igitur istud dictũ gl intelligi, quòd actiones reales ꝓdictæ, & similes eis, id est, ex
3 illo eodẽ iure descẽdentes, sunt ciuiles. ¶Notandũ † secundò, quòd per exempla multũ iuuatur intellectus, ad quòd facit istę tex. Nam declaratio difficultatũ valde facilitat ipsas difficultates ꝑ exempla, vt l. vt responsum. C. de transac. & l. precib. C. de impub. & alijs sub-
4 stitu. ¶Notãdum † tertiò, quòd necessariũ est, id est, multũ vtile est. actiones cognoscere, vt hic in text. Et ratio est, quia sicut medicamẽta deseruiũt morbis curandis, ita actiones deseruiunt negotijs iustè finiendis, vt in Authen. hæc cõstitutio innouat. in princi. collatio. viij.

5 viij. ¶Notandum † quartò, quòd iure ciuili nõ habebatur actio, per
quã ille, qui bo.fid.& ex iusta causa rẽ accepit, & possessionẽ amisit,
potuisse talẽ rem petere, & hoc erat valde durũ: quapropter à præ-
tore inuẽta est actio ad huiusmodi rem petendã, & hęc vocatur pu-
bliciana, ab authore Publicio, sicut l.Aquilia ab Aquilio. Nã ll.inter
dũ vocantur siue denominantur ab authore, interdũ à loco, interdũ
6 etiã à tẽpore, sed istud nõ facit ius. Creditur † tamen interdũ vni di-
cto plus, quàm alteri ꝑpter authorẽ, sicut beato Augustino plus cre-
ditur in disputationibus, quàm alijs doctorib⁹, Gregorio plus in mo
7 ralibus, & Hieronymo plus in tralationib. Datur aũt † ista Publicia
na, nõ solùm si possessio rei casu amittatur, sed etiã si amittatur fur-
to vel rapina. Nam licet tũc detur actio furtiua, vel actio vi bonorũ
raptorũ. vt suprà de oblig.quę ex malefi.nascun.§.fi.versi.sed bonæ
fidei.& suprà vi bonorũ rapto.§.fi.datur tamẽ etiã hæc actio Publi-
ciana, vt dicit hîc glo.super verbo, casu. Ex qua glos.elicitur, ꝙ fur-
tum & rapina nõ cõprehenduntur sub casu, vt l.cum duobus.§.dã-
na.ff.pro socio. Et hoc est verũ, nisi furtũ cõmittatur à domestica ꝑ
8 sona, vt vult Cy.in l.j.C.depositi. ¶Notandũ † quintò, quòd ad hoc,
quòd Publiciana habeat locũ, multa requirũtur. Primò, traditio, vel
quasi. Nam licet interdũ trãsferatur dominiũ sine traditione rei, vt
in legato, quod directè ꝑuenit ad legatariũ ex vltima voluntate de-
functi, sine traditione, vt ff.de furtis.l.à Titio. non tamen cõpetit Pu
bliciana sine traditione, & hoc verũ est de legatario, si agat ex ꝑso-
na propria, secus si agat ex ꝑsona defuncti, vt ff.de vsuca.l.illud tẽ-
9 pus.§.in re legata. Et † dicitur notanter, vel quasi traditio, ꝑpter res
incorporales, quæ nõ traduntur, vt ff.de acquir.rerũ domi.l.seruus.
§.incorporales.sed quasi traduntur, propter quas etiã cõpetit Publi-
ciana, vt dictũ est suprà eod §.cõtra.& est tex.in l.si ego.§.ij.ff.de pu
10 blicia. † Secundò requiritur, quòd res sit tradita ex iusto titu.habili
ad translationẽ dominij. Nam sicut in rei vend.requiritur dominiũ,
sic in publiciana requiritur quasi dominiũ, & ex quocũq; titulo trãs-
fertur dominiũ per ipsum dominũ in alium, ex eodẽ etiã trãsfertur
quasi dominiũ per non dominiũ in alium, ad causandũ publicianã,
& e contra, vt l.quæcunq;.§.j.ff.de publicia. Nam si res datur cõmo-
dato vel precario, non causatur Publiciana, quia illi nõ sunt tituli ha
11 biles ad transferendũ dominiũ. Tertiò requiritur, † quòd traditio fa
12 cta sit à nõ domino, vt ff.de Publicia.l.j.§.j. Quartò, quòd † recipiẽs
rem fuerit bonæ fid. quod sufficit ad publicianã, quãuis tradẽs fuerit
malæ fidei, vt ff.de publi.l.eũ, qui à furioso.§.prætor. Et sufficit ista
bo.fides recipientis tẽpore cõtractus in omnib.cõtractibus, pręter,
quàm in cõtractu emp. & vend. quia ibi requirit bona fides duobus

T tempo

temporibus,ſcilicet tempore cõtractus,& tẽpore traditionis,& hoc propter frequentiã illius cõtractus,vt notatur per Bar.in l.ſi aliena.
13 ff.de vſucap. Quinto requiritur, † quòd actor tẽpore illo,quo agit, credat ſe eſſe non dominũ,aliâs eſſet contrarius ſibijpſi.Sextò,quòd
14 res † nõ ſit vitioſa,ſicut furtiua, vt ſuprà de vſuca.§.furtiuæ.qa ſicut talis res non põt vſucapi,ita ad eam non cõpetit publiciana.Septimò
15 requiritur,quòd vſucapio † nõ ſit interrupta,ſed quòd ſit tẽpus continuũ,aliâs enim oporteret de nouo rem vſucapere,ſi debeat cõpetere publiciana,vt l.naturaliter.ff.de vſuca.Sufficit tamẽ breuiſsimũ tempus, imò etiam momentaneũ, vt competat hæc actio, vt l.cùm ſponſus.§.fin.ff.de publ. Et probatur continuũ tẽpus probatis extremis,ſcilicet,quòd illo tẽpore incepit vſucapere,& nũc adhuc vſucepit.Nã extremis probatis prę́ſumitur de medio tẽpore, vt l.ſiue poſſidetis.C.de probat. Nõ tamen oportet,ꝙ actor omnia iſta probet, ſufficit enim in publiciana probare traditionẽ & iuſtum titulũ.Nam alia depẽdent ex cõſcientia actoris, & in illis præſumit̃ pro eo.vt in glo.in l.pen.C.de long.tem.præſcrip. Debet tamẽ iudex per veriſimilia indicia aduertere, an aſſerens ſe ſcire vel credere habeat iuſtã cauſam ſcientiæ vel credulitatis,vt in gloſ.in l.inter omnes.§.rectè. ff.de furt. Cõſcientia enim debet regulari ſecundũ arbitriũ boni viri, & non ſecundũ habenas propriæ voluntatis, vt l.j.ff.de leg.ij. Et
16 quãuis † in iſto caſu Publicianæ nõ requiritur iuramentũ, in plurib. tamen alijs caſibus, quando res pendet in cõſcientia,requiritur iuramentum,vt in c.ſi verò.ij.extrà de ſen.ex cõ.& in c.paſtoralis.extrà
17 de excep. Ex † iſto patet, ꝙ facilius eſt agere Publicianã,quàm rei vendi.quia in rei vend.quatuor ſunt probãda,ſcilicet traditio,iuſtus titulus bo.fides,& ꝙ tradens fuerit dominus,vt l.cùm res.C.de proba.Sed in publ.vt dictũ eſt,ſolùm duo ſunt probãda, & illis probatis obtinet actor,niſi aduerſarius ꝓbet tradẽtẽ fuiſſe dominũ. Et ſi hoc caſu ſuccũbat,poteſt agere rei vend.vt ff.de euictio.l minor.§.ſi ſer
18 uus.¶Notandũ † ſextò,ꝙ agens Publiciana in libello ſuo dicet ſe talem rem habere ex emptione, donatione,legatione,vel quouis alio iuſto titulo,& ita incepit eã rem vſucapere,ſed quia talis nunc poſsidet illã rem,debet petere,vt iudex declaret Nã rem ad ipſum actorem pertinere,& vt iudex ex officio ſuo cõdẽnet poſſeſſorẽ debere reſtituere ipſi actori talẽ rem cũ dãnis, intereſſe & fructibus.Poteſt
19 † etiã libellus formari alternatiuè,maximè quãdo actor eſt dubius, an tradens fuerit dominus,an nõ,& tũc dicet,quòd talẽ rem habuit iuſto titulo,& eã poſſedit iure dominij,vel quaſi dominij. Et ita hodie determinatũ eſt poſſe libellũ fieri, in c.abbate.per glo in verbo, dominij,vel quaſi.de re iudi.lib.vj.Et ſi tunc actor ſuccũbat ex vna

cauſa,

causa, videlicet in publiciana, pōt agere rei ven. vt dictū est. Et hoc verū est, nisi in processu declinasset ad ꝓbationes vnius causæ, quia tunc obstaret exceptio rei iudicatæ in vtraq;, vt not. ꝑ Bar. in l. & an
20 eandē. §. actiones. ff. de excep. rei iudi. ¶Notādū † finaliter, ꝙ Publiciana datur contra quēcunq; possessorē, præter cōtra dominū, vt ff. de public. l. fi. In sex tamen casibus etiā datur cōtra dominū. Primus
21 est, † si habeo rem à nō domino, qui posteà fit dominus, & ego perdo possessionē, & res peruenit ad ipsum, tunc ego possum cōtra eū
22 agere Publiciana, vt l. si à Titio. ff. de rei ven. Secūdus est, † si habeo rem à nō domino, & dominus agit contra me rei vend. Et in illa actione ego efficior absolutus ab impetitione sua, & res posteà venit ad eū, tunc ego possū agere cōtra eū publiciana, quia si dicat se esse dominū, ego replicabo me quo ad hoc esse absolutū, vt l. si quis rem.
23 ff. de excep. rei iud. † Tertius casus est, si ego egi noxaliter contra possessorē alieni serui, & ille ꝓstitit mihi seruū ꝑ noxa; si ille seruus posteà ꝑueniat ad dominū suū, ego possum agere cōtra illū dominū, Publiciana, scilicet vt restituatur mihi seruus, vel satisfiat pro no
24 xa, vt ff. de noxa. l. generaliter. Quartus † casus, si vicin⁹ meus possideat domū nō suā, & ego agens de dam. infec. missus sum ex primo decreto in possessionē illius domus, ex quo possessor nō cauet de dā. infec. si talis domus posteà ꝑueniat ad verū dominū, agam cōtra eū
25 Publiciana, vt l. damni. §. non solū. ff. de dam infe. Quintus † casus, si nō dolo, sed culpa desij possidere rem, quā aliquis vēdicat à me, propter quod soluo æstimationē rei, iuxta l. q restituere. ff. de rei ven. si talis res posteà ꝑueniat ad dominū, agam cōtra eum Publiciana, vt
26 l. si culpa. ff. de rei ven. Sextus casus, si tu † me mādante vēdidisti rē meā, sed me prohibēte tradidisti eam, tūc emptor habet exceptionē cōtra me, si petā talem rem tanquàm dominus, & si res perueniat ad me, ipse emptor pōt agere cōtra me Publiciana, vt l. si quis ꝓhibuit. aliàs incipit, Papinianus. ff. de public. ¶Opponit̄ primò, & videtur,
27 † quòd ista diuisio nō sit bona, quia omnes actiones & videtur esse ciuiles, ꝑ l. ij. ff. de orig. iur. Solutio. Ibi ius ciuile capitur generaliter,
28 vt etiam cōprehendat ius prætoriū. ¶Opponitur † secundò, & videtur, quòd ista diuisio nō sit bona, quia aliqua est actio, quæ est prætoria & ciuilis. Nam actio, quæ datur cōtra eum, qui dolo desijt possidere, videtur prætoria, vt ff. de noxa. l. electio. § ij. & l iij. §. fin. ff. de alie. iud. mutan. cau. fac. Videtur etiā ciuilis, vt ff. de rei vēdi. l. in rē. Solutio. Illa actio simpliciter est ciuilis, vt in l. si pluriū. ff. de noxa. quanuis recipiat aliquā formam à iure prætorio. ¶Ad idem oppo-
29 nitur † de actione cōmodati, quæ videtur esse prætoria, vt l. j. §. præter. ff. commodati. Videtur etiam ciuilis, vt l in cōmodato. §. sicut. ff.

cõmodati. Solutio. Illa actio similiter est ciuilis,quia à iure ciuili est inuenta.Sed quod dicitur in l.j.alleg.in oppo.vbi prætor dicit,iudicium dabo hoc debet intelligi approbando vel cõfirmando,nõ autem inueniendo.
30 ¶Opponitur † quartò, & videtur,ꝙ iste text.non bene dicat,quia ius nõ debet permittere mendaciũ, quia punit mendaciũ, vt in l.meminerit. C.vnde vi. sed hîc permittitur mendaciũ. Dicitur enim in tex. ꝙ actor dicit se vsucepisse,quod non vsucepit. Solutio. Iste tex.debet sic intelligi,ꝙ actor dicit se quasi vsucepisse, id est,incepit vsucapere,sed nõ vsucepit,scilicet perfectè,quia vsucapio non fuit completa.
31 ¶Opponitur † finaliter,& videtur,quòd malè dicatur in tex quòd quis dominiũ vẽdicare potest, quia aut vendicans habet dominiũ,aut nõ habet.Si habet,tunc nõ vendicat.Si etiã non habet,tunc non vendicat , quia vendicans debet esse dominus. Prǫtereà,dominũ,est res incorporalis,sed rei vẽdi.nõ datur,nisi pro rebus corpora. Solutio. Quando dicitur hîc dominiũ vẽdicari, hoc debet intelligi,sic scilicet,quòd res vendicatur ratione dominij.

§. *Rursus.*

1 *Rescissoria actio,quando & contra quem competat.*
2 *Respubli.hic dicitur etiam ciuitatum & municipiorum.*
3 *Absens causa Reipubl.vel ita captus ab hostibus, potest rem præsentis in ciuitate vsucapere,per se,vel per alium. Oppon.nume.9.10.*
4 *Iudicium duplex,rescindens & rescissorium.*
5 *Bissextus emergit ex quatuor annis vtilibus.*
6 *Dies vtilis,quis dicatur.*
7 *Quam exceptionem habeat ille,cuius res est vsucapta propter absentiam.*
8 *Libelli forma pro iudicio rescindente.*
11 *Vsucapere qui non potest per seipsum,an possit per alium.*

Dictum est in §.præcedẽti,de actione prætoria,qua petitur res nõ vsucapta, ac si esset vsucapta. Cõsequenter tractatur hîc de actione prætoria, quia petitur res vsucapta,ac si nõ esset vsucapta. Sũmatur
1 ergo sic:Si †.absens causa reipublicǫ, vel quia captus est ab hostibus rẽ prǫsentis in ciuitate vsucepit,tũc,post quã iste absens definit abesse,rescissa vsucapione datur intra annũ, cõtra eum actio ad restituẽdũ rem,ac si nõ vsucepisset,quæ vocatur rescissoria.Similiter si præsens vsucepit rẽ absentis,datur cõtra ipsum prǫsentẽ hæc actio.Hoc
2 dicit. ¶Notandũ † primò,ꝙ respubl.nõ solùm dicitur ciuitatis Romanæ,sed etiam aliarum ciuitatũ & municipiorũ,quantũ ad istum casum,vt l.respublica.C.ex quibus causis maio.& facit l.rempub.cũ
3 ibi notatis per glos.C.de iure reipub.lib.xj. ¶Notandũ † secundò, quòd absens causa reipublicǫ,vel ita captus ab hostibus, potest rem præsen

præſentis in ciuitate vſucapere, ꝑ ſe vel per aliũ. Per ſe nanq; vſucapit, ſi rem ſecũ detulit, vel etiã ſi domi dimiſerit animo poſsidendi, ſicut dicitur de eo, qui ꝑgit ad nundinas, vt ff. de acqui. poſſ. l. clàm. §. qui ad nundinas. Nã ſola ciuilis poſſeſsio ſufficit ad vſucapionẽ, vt ff. de acquir poſ. l. j. §. per ſeruũ. Per aliũ autẽ poteſt vſucapere, videlicet ꝑ filiũ, vel per ſeruũ, præcipuè ſi ſit res in peculio, vt ff. ex quib. cau. maio. l. ait prætor. §. hi planè. & facit l. iuſto. §. ſi cùm apud. ff. de vſucapioni. Similiter poteſt præſens vſucapere rem abſentis, vt ff.
4 ex quib. cau. maio. l. j. §. verba edicti. ¶Notandũ † tertiò, quòd quo ad propoſitũ noſtrũ hic ſecundũ Ioan. de Pla. duplex eſt iudiciũ, ſcilicet reſcindens & reſciſſoriũ. Per iudiciũ reſcindens datur reſtitutio in integrũ offic. iudicis, contra vſuca. vel præſcrip. cõpletam, vt ff. ex qui. cau. maio. l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. Et iſtud iudicium datur intra quadrienniũ cõtinuum, vt C. de tempo. in integrũ reſtitu. l. ſi vbi etiam Barto. vide omnino. Sed per iudiciũ reſciſſoriũ petitur, poſt reſtitu. in integ. res reſtitui amota vſucap. per iudiciũ reſcindens, vt C. ex quib. cau. maio. l. fin. Et datur iſtud iudiciũ intra
5 annũ, quod poteſt intelligi poſt reſtitutionẽ in integrũ factã. Et † intelligitur etiam iſtud de anno vtili, qui continet trecẽtos & lxv. dies, vt ff. de ſta. libe. l. cùm hæres. §. ſi Stichus. Adduntur etiã ſex horæ, quæ in quatuor annis faciunt vnum diem, vnde inuentus eſt annus
6 Biſſextilis, vt l. cùm biſſextus. ff. de verb. ſignifi. Dicitur † autẽ dies vtilis, quando actor poteſt agere, & nõ impeditur, neq; per ſe, neque
7 per iudicẽ, vt ff. de diuer. & tempo. præſcrip. l. j. ¶Notandũ † quartò, quòd ſi ille cuius res eſt vſucapta propter abſentiã, acquirat poſſeſsionẽ rei, tunc habet exceptionẽ ex iſto iure, ſicut quando non habet poſſeſsionem, datur ſibi actio, vt ff. ex qui. cau. maio. l. necnon. §.
8 exemplo. ¶Notandum † quintò, quòd pro iudicio reſcindente debet ſic formari libellus, vt ſcilicet actor dicat ſe fuiſſe abſentẽ cauſa reip. vel cauſa ſtudij vel captũ fuiſſe ab hoſtibus, quapropter nõ potuit vſucapioné interrumpere: & quia talis reus poſsidet rẽ, quæ ante vſucapioné fuit ipſius actoris, petit vt iudex ſubducat tẽpus abſentię ſuæ, reſtituendo eũ in integrum. Quo facto petet conſequenter, quia iam per iſtum iudicẽ, vel per alium amotum eſt obſtaculũ res ſibi reſtituatur, cum fructibus & intereſſe. Similiter ecõtrà fiet ſi præſens vult agere contra eũ, qui fuit abſens. Et poſſet fieri vnus libellus pro iudicio reſcindente, & reciſſorio, vt faciliter capi põt ex his, quæ iam dicta ſunt, de iſtis notatur per Bar. in l. ſi ab hoſtib9
9 §. ſi quid ſimpliciter. ff. ex quib. cauſ. maio. ¶Opponitur † primò, & videtur, ꝙ quis nũ poteſt vſucapere per alium, ſcilicet per filiũ aut per ſeruum. l. neque. ff. de vſucapio. Solutio. Illa l. loquitur in re nõ

peculiari,modò dictum est, quòd istud locum habet in re peculiari.
10 ¶Sed replicatur,† & videtur,quòd saltem captus ab hostibus nõ potest seruum,aut per filium vsucapere,quia ad vsucapionem requiritur possessio, sed iste possidet ab hostibus,ex quo est seruus hostiũ, vt supra de iure personarum.§.serui primo. Qui autẽ possidetur,nõ potest possidere,neq; per se,neq; per aliũ,vt ff.ad leg.Iuliã de adulte.l.sic veniet.Solutio. Verum est, quòd iste nõ vsucapit veritate inspecta iuris,cum sit seruus, qui iure ciuili nihil est,vt l.quod attinet. ff.de reg.iur.ex quo nõ possidet,& ita procedit contrarium. Sed inspecta fictione iuris postliminij, dicitur possidere, & vsucapere,de quo notatur in §.si ab hostibus. suprà quibus mod.ius patriæ pote-
11 statis soluitur. ¶Adhuc replicatur, † quia quando quis non potest vsucapere per seipsum, tunc etiam nõ potest per alium,vt l.Labeo. §.sed eum.ff.de vsuca. Sed iste captus ab hostibus, non vsucapit per seipsum ergo nec per alium.Solutio. Verum, est quòd quando quis non potest vsucapere per seipsum,propter delictum suum,vel propter vitium rei,tunc non potest vsucapere per aliũ,vt in §.sed eum. allega.in oppositum.Secus autem est,quando non potest vsucapere per seipsum,eò quòd captus est ab hostibus.

§. *Item,si quis.*

1 *Reuocatoria actio,quando,& quibus detur.*
2 *Reuocatoria actio,quotuplex.& cui qualibet detur.ibid.& nu.3.4 5.6.7.*
8 *Reuocatoria actio vt competat, an requiratur quòd alienatio fuerit facta in fraudem.disting ibid.& nu.9.10.*
11 *Reuocatoria actio,vt competat quatuor requiruntur.*
12 *Reuocatoria actio vnde nascatur.*
13 *Reuocatoria actio,est personalis.*
14 *Reuocatoria actio,contra quos detur.*

1 Summatur sic:Si debitor†bona sua in fraudem creditorũ alienauerit,tũc post sentẽtiã à iudice pro creditoribus vt bona debitoris possideant,latã,datur creditoribus actio reuocatoria,ad petendũ bona alienata,ac si mansissent in bonis debitoris.Hoc dicit. ¶ Notãdum
2 primò,†pro intellectu isti⁹ tex.quòd sex sunt actiones reuocatoriæ. Prima datur ad reuocandũ res corporales alienatas in fraudẽ creditorũ.Et vocatur Pauliana,quia inuenta est à Paulo Iuriscõsulto, & de hac actiõe tractatur in isto.§ loquitur enim hîc tex.in rebus corporalibus,quia dicit,si debitor tradiderit.Nã traditio solũ fit de re-
3 bus corporalibus.Secũda datur†ad reuocandũ res incorporales in fraudem alienatas,& vocatur actio in factũ. Et de ista notatur per Bar.in l.hac in factũ actione.ff.de his,quæ in fraudẽ creditorũ.& dicitur

4 citur ista etiã interdũ Pauliana,quia à Paulo inuenta. Tertia † datur
patrono ad reuocandũ alienata per libertũ in fraudẽ eius, quia liber-
tus tenetur relinquere patrono tertiã partẽ bonorũ suorũ, vt suprà
de successione libertorũ. §. sed nostra. Et ista vocatur Fauiana,de
5 qua in l.videamus.el.ij.§.in fauiana.ff.de vsuris.Quarta † est cõmu-
nis credi. & patronis ad reuocãdũ alienata in fraude eorũ, & voca-
tur caluisiana,de qua in l.si in fauiana.ff.si quid in frau.patro. Quin
6 ta † datur filio arrogato,ad reuocandũ alienata per arrogatorem in
fraude eius,quia debet habere quartam partẽ bonorũ arrogatoris,
vt l.si arrogator.ff.de ado.& ista vocatur vtilis caluisiana. Similiter
datur etiam filio naturali & legitimo,ad reuocãdũ alienata per pa-
trẽ in fraudẽ eius,quo ad sua legitimã iure naturę sibi debitã,vt no.
per Bar.in l.ij.ff.si quis à parente manumissus sit. Et idẽ dicit Host.
7 in c.Raynutius.extrà de testa.Sexta † est interdictũ reuocatorium,
quod datur quando tutor pupilli fecit, quòd debitor pupilli soluit
creditori tutoris,vt l.si pupilli debitor.el.ij.in prin.ff.de solu. ¶No
8 tãdum † secundò,quod ad hoc vt cõpetat actio reuocatoria,requiri-
tur quòd alienatio sit facta in fraudẽ.Circa hoc tamẽ distinguedum
est,quia vel alienatio facta est inter viuos, vel in vltima voluntate,
Si inter viuos,tũc vel titulo oneroso vel lucratiuo.Si titulo oneroso
tũc requiritur fraus in alienãte,& in accipiẽte,aliòquin nõ datur re
uocatio,vt ff.de cõtrahenda emp.l.si sciẽs.Si titulo lucratiuo,tũc suf
ficit fraus in alienãte tãtùm,vt ff.quę in frau.credito.l.omnes.§.Lu
cius.Et ratio diuersitatis est,quia ille qui accepit rem titulo oneroso
certat de dãno vitando.Qui autẽ accepit titulo lucratiuo, certat de
lucro captãdo,& ideò res difficilius reuocatur à primo,q̃ à secũdò.
Nõ enim paria sunt,lucra capere,& dãna vitare, vt C. de codicillis.
§.non enim l.fi.Et quãdo res alienata est titulo lucratiuo,tunc pro-
batur fraus,si omnia bona sua alienauerit,per præsumptionẽ,quia
tunc presumitur quod in fraudẽ fecit.Secus si nõ alienauit omnia.
Sępe etenim homines de facult.suis amplius,quã in his est, sperant
vt suprà qui manumit.nõ possunt.§.in frau.ver.si præualuisse. Sed
tunc probanda est fraus ex aliis cõiecturis,vt si donauit cõiũcto,vel
post donationẽ iterum possedit,vel donatarius permisit eum rẽ vẽ-
dere,vel accusatus est de crimine,vel ꝑpetrauit crimẽ,quod est no-
9 torium.¶Et † simili modo etiã distinguitur,quando libertus aliena
uit in frau.patroni,vt ff.de proba l.patronum.Si verò alienatio fa-
cta sit in vltima voluntate,tunc aut facta est legando, vel libertates
dando.Primo modo sufficit solus euẽtus,vt præsumatur fraus,scili
cet si supra vel vltrà legata non sint sufficentia bona,ad satisfacien
dum credito.vt C.de iure delibe.l.fi.§.si verò creditores. quia præ-

sumitur quòd legata relicta sunt, deducto ære alieno, vt l. quod aūt §. penul. aliàs itē necessarius. ff. quæ in frau. creditorū. Si autem relictæ sunt libertates, tunc aūt relictę sunt libertates directæ aut fideicōmissariæ. Si directę, requiritur euētus & consiliū. Si aūt fideicōmissariæ, sufficit solus euētus, vt C. de reuo. his quę in frau. creditorū. l. fi. Et ratio diuersitatis est, quia directæ libertates statim debētur mortuo testatore, fideicōmissariæ autē non debentur, nisi post aditam hæreditatē, & ideò primę difficilius reuocātur, quā secun-
10 dæ. ¶Et etiā similiter † distinguēdū est in vltima volūtate de alienatione per libertum facta in fraudem patroni, vt ff. si quid in fraudē patroni. l. j. §. j. Patet igitur qualiter ad actionē reuocatoriā requiri
11 tur, quòd fraus sit cōmissa. ¶† Requiritur etiā secundò, quòd euentus sit fraudis, videlicet ꝙ creditores sint decepti, vt l. ait prætor. §. ita demū. ff. quę in frau. credi. Requiritur tertiò, quòd ille qui alienauit, possedit naturaliter & ciuiliter, vt l. is qui. C. de act. & oblig. Requiritur quartò, quòd alia bona debitoris sint excussa, quæ scilicet remāserūt, ante, quàm detur ista actio reuocatoria, vt C. de reuo.
12 his quæ in frau. credi. l. j. ¶Notādū † tertiò, quòd si fraus sit in alienāte & in accipiēte, tūc ista actio nascitur ex quasi maleficio, licet enim dolus est maleficium, vt in gl. ij. suprà de obli. quæ ex delicto nasc. §. j. tamē ista actio non nascitur ex maleficio propter velamētū contractus, & ideò nascitur ex quasi maleficio, sed si fraus sit in alienāte tātùm tunc ista actio nascitur ex quasi contractu. Nā emēs nō cōtraxit cū creditore agēte, sed quia contraxit cū creditore, sic
13 per cōsequentiā quasi contraxit cū creditore. Et † est ista actio reuocatoria personalis, vt ff. si quid in frau. patroni. l. j. §. hæc actio. Sed ponitur hìc inter reales propter similitudinē, quam habet cū act. proximè prædictis, quia sicut ibi dicitur aliquid nō esse qđ est & econtrà: sic hìc dicitur bona nō esse tradita, quæ tamen in verita-
14 te sunt tradita. ¶Notādū † finaliter, quòd antè, quā detur ista actio, creditor petit à iudice, vt det sibi possessionē bonorū debitoris per sententiā. Et tunc intra annum vtilem datur hęc actio, vt ff. quæ in frau. credi. l. j. & datur contra accipientē in solidum, si cōmisit fraudē. Sed si non cōmisit fraudē, datur contra eū & hæredem eius, de eo quod ad ipsum peruenit, vel dolo fecit, quòd ad ipsum nō peruenit tunc actio est perpetua, vt l. ait prætor. §. hæc actio. ff. quæ in frau. credi. & non datur contra alienantē, nisi dispersisset bona sua ita quòd non appareret vbi bona essent. Nā tūc mittitur in carcerē vt dicat, quid de bo. suis fecit, vt ff. quæ in frau. credi. l. fi. §. fi. Nō datur etiā contra emptorem, nisi esset particeps fraudis, vt l. si sciens ff. de cōtrahen. emptio. Potest autem ille contra quem agitur, debitori

tori soluere,& sic rem retinere,& hoc potest creditor facere,dum modo soluat ante litem contestatam,vt in l.ait prætor.§.illud certè,allegata,patrono autem soluere potest, ante litem contestatam & post,vt ff.si quid in frau.patro.l.j.§.si quis.

§. *Item Seruiana.*

1 *Seruiana actio datur repetendas res, & retinendas eas, donec fuerit satis factum.*

2 *Seruiana actio vt intentetur, quid requiratur. ibidem, & numero.3.4.5.6.7. 8.9.10.& 11.*

12 *Actio quasi Seruiana, competit creditori ad petendum res sibi impignoratas vel hypothecatas.*

13 *Libellus, qualiter formandus in actione Seruiana. Et quasi Seruiana. numero,14.*

15 *Saluiana actio, differt ab interdicto Saluiano. & nu.16.*

17 *Seruiana actio, vnde dicta.*

Seruiana actio prætoria,datur locatori,ad petendũ res pro mercede cõductionis obligatas.Sed quasi Seruiana actio prætoria dat creditori ad petendum res sibi pro debito suo obligatas.Hoc dicit.
1 ¶Notandũ†primò,quòd quando quis locat alicui domum vel fundũ,tunc omnes res,quæ per conductore importantur seu inferũtur in talẽ domũ vel fundũ,obligantur pro pensione cõductionis, atq; pro deterioratione,vel certi iuris.C.loca.Si igitur tales res ab aliis possideãtur,datur locato.actio Seruiana,ad petẽdũ hujusmodi res,
2 & ad retinẽdũ eas quousq;fuerit satisfactũ.¶Notãdũ† secundò, ꝙ ad actionem Seruianam multa requiruntur.Primò,quòd præcessit contractus validus,scilicet locationis vel similis,vt l.certi iuris. C.
3 loca.Secundò,quòd†res sint inuectæ vel illatæ in fundum conductũ,seu in domũ,vt l.iij.& iiij.ff.in quib⁹ cau.pig.vel hypo.taci.cõ-
4 traha.Tertiò,ꝙ locator†sciat tales res esse illatas,quod verũ est, si cõductor sit colonus,sed si sit inquilinus,tũc nihil refert,an sciat vel
5 nõ,vt d l.certi iuris.Et†est differentia inter colonũ & inquilinum, quia colonus est in prędio rustico,sed inquilinus in prędio vrbano. Ratio autẽ diuersitatis est,quia sancta rusticitas nõ nouit, nisi ligones & aratra.Et rustici nõ habent pretiosa quæ sunt abscõdẽda,sicut inquili.quibus periculosum esset diuitias ostẽdere, & etiã pau-
6 pertatẽ propalare,vt notatur in d.l.certi iuris.Quartò † ꝙ tales res sint illatæ,vt ibi permaneant. Nam si mercator induceret res suas in domum,quam ego conduxi,vt ibi venderet tales res, non sunt
7 obligatæ,vt l.debitor.ff.de pig. † Quinto requiritur, ꝙ conductor potuit illas res obligare tãquã dominus,vel quasi dominus: nã res

alterius obligari nō poteſt, vt l.itē quia.ff.de pact. Si tamē aliquis re cepiſſet aliquas res in domū cōductā ad pōpam, vt appareat diues
8 tales res obligantur, vt no.in l.ſiue.C.ad Velleia. Sextò, ꝙ † ſint res, quæ obligari poſſunt: nā liber homo nō obligatur, quanuis ſit in do mo cōducta, vt l.ob æs.C.de act.& oblig. Quod verū eſt reſpectu priuati. Nā publicę perſonę, vel reip. liber homo poteſt obligari, vt no.Bar.in l.a Titio.§.ij.ff.de ver.obli. Nam liber homo poteſt eſſe obſes, vt in c.ex reſcripto.extrà de iureiu.& tunc nō pōt facere te-
9 ſtamētum, vt l.obſides.ff.de teſta. Septimo requiritur † ꝙ talis res veniat in generali obli. Nam ſi requireretur ſpecialis obligatio, ſi cut ſunt nomina debitorum, tunc per illatione in fundū cōductū ta
10 les res non eſſent obligatæ, vt l.obligatione.ff.de pig. Octauò † re quiritur, quòd locator excuſſerit alia bona cōductoris, antè, quā de tur ſibi ſeruiana cotra poſsidētes extraneos, vt no.in d.l.certi iuris C.loca.in Auth.hoc ſi debitor.& ibi doct.C.de pig. Vltimò requi-
11 †ritur quòd cōductor ſit maior annis. Nam ſi fuerit minor, res illa tæ nō eſſent obligatæ, vt ī gl.in l.itē quia ff.de pact. Scholares tamē ſtudentes de volūtate parentū obligant res ſuas, quia nō ſolū ipſi obligati ſunt, ſed etiam parētes eorū. facit l.ſi longius.ff.de iudiciis.
12 ¶Notandum † tertiò, quòd actio quaſi Seruiana copetit creditori ad petēdū res pro debito ſibi impignoratas vel hypothecatas, vt hîc, & in l.cū notiſsimi.C.de præſcri.xxx vel xl.annorū. Ad quā actio. etiā aliqua requiruntur Primò, ꝙ ille, qui obligat res, ſit dominus, vel quaſi dominus earū, vt l.rē alienā.ff.de pig actio.& l.ij.eo.tit. Se cundò, quòd excuſſa ſint alia bona debitoris, vt Auth.hoc ſi debitor C.de pig. Et de iſto no.per Bar.in l.ſi.dec ſ.ff.de ver.obli. ¶Notan
13 dum † quartò, quòd in actione Seruiana libellus debet ſic formari, vt actor dicat ſe locaſſe Caio talem fundum pro tali penſione, ad quē ipſe Caius intulit tales res ſciente actore vel neſciēte, ſiſit in prę dio vrbano, de quib. rebus modo Titius aliquas poſſidet. Et quia a- ctori nū eſt ſatisfactū de ſua penſione, ſeu deterioratione, nec pōt ſibi ſatisfieri ex aliis bonis, idcirco petit, vt iudex declaret, ꝙ Titius tradat illas res ipſi actori retinēdas donec ſibi fuerit ſatisfactū. Sed
14 in quaſi Seruiana † debet ſic formari libellus, vt actor dicat Caiū ſi- bi debere xx.flor.ex mutuo, vel ex empto, aut alio cōtractu, ꝓ quo debito Caius impignorauit ſeu hypothecauit tales res, quas modo poſſidet Titius. Et ideòpetit, ꝙ iudex declarat Titiū debere tales res tradere ipſi actori. Et de iſtis formis latius tractatur per Spe.in
15 titulo de loca.§.poſtquàm verſiculo, porrò. ¶Notandū † finaliter, quòd actio Seruiano differt ab interdicto Saluiano, quia ad Seruia- nā requiritur, quòd actor probet conductorem poſſediſſe res, quas

petit

petit tépore obligationis,vt l.& quæ nondũ.ff.de pign.sed in inter dicto Saluiano sufficit probare quòd conductor possidet aliquo té-
16 pore,vt ff.de saluia.interdi.l.j.Differũt † secundò, quia interdictum Saluianum est iudiciũ possessoriũ,sed actio seruiana est iudiciũ pe-
17 titorium,vt l.j.ff.de saluia interdicto. Et dicitur † actio Seruiana à seruando:quia omne ius consistit in seruando,acquirendo vel amit tendo,vt ff.de legi.& senatusconsul.l.fi.Et sunt iste actiones reales, quæ competunt contra quoscunque possidentes,& sunt prætoriæ, non tamen sunt annales,vt infrà de perpe.& temporali act.§. j. & l.in honorariis.ff.de actio.& oblig.

§. *Interpignus.*

1 *Pignus & hypotheca,quid conueniant, & quid differant, & in quo conueniant.*
2 *Pignoratitia actio,est duplex.*
3 *Pignus potest constitui in re incorporali,excepta seruitute vrbana.*
4 *Actiones reales prætoriæ,decem.*

Summatur sic:Inter pignus & hypothecam non est differentia, quo ad actionem pignoratitiam.Differũt tamé pignus & hypothe ca,quia pignus consistit in re mobili,quæ tradita est:sed hypotheca cõsistit etiam in re immobili,& sufficit ad eã nuda conuentio. Hoc
1 dicit,& patet intellectus tex.¶Notandũ † primò, quòd pignus & hy potheca conueniunt & differunt.Conueniunt enim in hoc,quòd pro vtroque datur actio pignoratitia:sed differunt primò,quia ad hypo thecã non requiritur traditio,quæ tamé requiritur ad pignus,vt ff. de ver.signi.l.plebs.§.ité pignus. Nã dicitur pignus à pugno,id est, manu,per quam fit traditio.Differunt etiam in hoc, quia pignus non præscribitur à creditore,quãuis creditor ipsum possideat:sed hypotheca bene præscribitur x.vel xx.annorũ spatio,vt C.si aduer.
2 credit.l.j.¶Notandũ † secundò,quòd actio pignoratitia est duplex scilicet directa quæ datur debitori,quando solutum est pretium ad petendum pignus à creditore & contraria,quæ datur creditori cõ tra debitorem pro sumptibus,& expensis factis in pignore. De di recta pignoratitia act.loquitur.l.si ré alienã.§.omnis. ff. de pigno. actio.De contraria loquitur l.si necessarias.ff.de pigno.act.¶Notã
3 dum † tertiò,quòd pignus seu hypotheca potest constitui etiam in re incorporali,excepta seruitute vrbana,& hoc,ne vrbs deforme-
4 tur ruinis,vt ff.de pign.l.si is qui.§.fin.& l.seq.¶Notandum † fina liter,quòd ex hoc tex.& ex textibus præcedentibus & sequentibus colligũtur x.actiones reales prætoriæ,videlicet publiciana,recisso ria,Seruiana,& quasi Seruiana,& præiudiciales,ac. de superficieb.

seu

ſeu actio, quæ datur ſuperficiario, qui cōduxit rē non modico tempore, vt ff. de ſuperficie. l. j. Eſt etiā realis & prætoria actio, quæ datur propter metum, vt ff. quod vi, metúſve cau. l. metū §. voléti. Similis etiam eſt actio de bonorum poſſ. ſiue directa, ſiue fideicommiſſaria, vt ff. de poſſeſſio. hæredita. petitio. l. ij. & l. j. Et vna in rem ſcripta, vt reuocatoria. de qua ſupra.

1 ## §. *In perſonam.*

2 *Actio de conſtituta pecunia, eſt perſonalis & prætoria.*
Pecunia, pro omni re, hîc accipitur.
3 *Actio de conſtituta pecunia, præſupponit debitum naturale, & ciuile, vel naturale tantùm.*
4 *Actio receptitia, hodie ſublata: cuius vice fungitur actio de conſtituta pecunia.*
5 *Actio de conſtituta pecunia vt inſtituatur, quid requiratur.*
6 *Actio de conſtituta pecunia, non habet locum, quando quis obligatur ex emptione ſtipulatione, aut ex ſimili contractu.*
7 *Actio de conſtituta pecunia, datur ex nudo pacto, contra legem iuris gentium.*
8 *Actio ex nudo pacto ſex caſibus datur.*
9 *Libellus quomodo formandus, in actione de conſtituta pecunia.*

Actio de cōſtituta pecunia, & actio de peculio, ſimiliter & actio, quæ cōpetit ex iuramento, ſunt actiones prætoriæ perſonales. & actio de conſtituta pecunia datur contra illum, qui conſtituit ſe pro ſe vel pro alio ſoluturū, nō interueniente ſtipulatione, quia ſi interueniſſet ſtipulatio, tenetur iure ciuili. Hoc dicit, & patet intellect⁹
1 textus. ¶Notādum † primò, quòd actio de conſtituta pecunia, eſt perſonalis & prætoria, vt ff. de conſti. pecu. l. j. in prin. Et accipitur
2 † hîc pecunia, nō pro numerata pecunia, neq; pro ea re, quæ cōſiſtit in pōdere, numero & menſura, neq; etiā pro certa quantitate aut ſpecie, ſed pro omni re. vt C. de conſti pecu. l. ij. §. penul. ¶Notan-
3 dū † ſecundò, quòd iſta actio præſupponit debitum naturale & ciuile, vel naturale tātùm. Nam ſi fuerit debitū ciuile tantùm vt eſt debitū, contra quod eſt exceptio fauorabilis, ſicut eſt pactum de non petendo, vel iuramentū, tunc pro tali debito non competit actio de conſti. pecu. Datur enim talis regula, quòd vbicunq; cōpetit repetitio, ibi non datur actio de conſtituta pecunia. Sed ſi nō cōpetat repetitio, tunc poteſt conſtitui & naſci iſta actio, vt l. iij. §. ſi quis autē ff. de conſtitu. pecun. Poteſt etiā conſtitui iſta actio, quando debitum eſt cōditionale. Sed tūc habet naturam ex prima actione, vt l. id, quod ſub cōditione. ff. de conſtitu. pecu. Et ſeruit iſta actio, quia quando

quando debitum est inefficax, vt pro eo detur actio, tunc si cōstitutio facta est cōpetit actio de constitut. pecunia. vt notatur per Bar.
4 in l. j. ff. de constit. pecunia. ¶Notādū † tertiò, quòd licet olim actio receptitia, differebat ab actione de cōstituta pecunia, quia actio de cōstituta pecunia solùm erat in rebus, quæ cōsistunt numero, pōdere & mensura, receptitia autem etiā cōsistebat in aliis rebus, hodie tamē receptitia recessit ab vsu, & quicquid in ea erat plus, quàm in actione de constitu. pecu. hoc totum reductū est ad actionē de con
5 stitu. pecu. vt patet hîc in tex. & l. iij. §. pe. C. eo. tit ¶Notandū † quartò, quòd ad hoc vt instituatur actio de constitu. pecunia, requiritur quòd cōstituēs pro alio soluere potest se pro alio obligare, & ideò mulier ex quo nō potest se obligare pro alio, non potest cōtra eam competere ista actio, si promisit pro alio soluere. Sed si promisit soluere pro seipsa, tunc cōpetit ista actio, quia potest se pro obligare, vt notatur in l. j. §. ij ff. de constitu. pecul. Qui autem non potest se obligare, neq; pro se, neq; pro alio, nō conuenitur ista actione, vt est
6 furiosus & infans & similes. ¶Notandū † quintò, quòd si aliquis obligetur ex stipulatione, vel ex emptione, aut ex simili cōtractu, tunc non habet locum ista actio: sed si sit obligatus ex stipulatione de re incerta, competit actio ex stipulatu. Si autem pro re certa, cōpetit actio ex certi condictione, vt suprà de verborū obligationibus. §. j. Et est stipulatio de iure ciuili, quamuis cōmuniter alij cōtractus sint de iure gentium, vt suprà de iure natu. gen. & ciuili. §. ius autem gētium. Stipulatio tamen continet in se vinculū, quod est de iure natu
7 rali scilicet cōsensum, vt ff. de pactis. l. j. §. penul. ¶Notandū † sextò, quòd ista actio datur ex nudo pacto cōtra legē iuris gentium. §. sed cùm nulla. ff. de pactis. Et dicit hîc gloss. quòd hoc ideò est, quia vnū datur hîc, scilicet quòd ille qui constituit, non tenetur, nisi post x. dies, vt l. promissor. ff. de constitu. pecu. cùm tamen in aliis contractibus statim quis est obligatus, vt l. eum, qui calendis ff. de verborū obliga. Cùm ergo vnum hîc detur, aliud aufertur, scilicet quòd obligatur ex nudo pacto, vt ff. de iureiuran. l. eum, qui. ponit gloss. adhuc
8 † sex casus, in quibus datur actio ex nudo pacto. Primus in donationibus, vt l. si quis argentum. §. finan t. C. de bona Sed glo. nō bene dicit in illo, quia hoc quod dicitur, intelligitur de cōtractibus innominatis, sed donatio hodie est cōtractus nominatus Secundus casus, quādo mulier promisit dotē marito sine stipulatione, vt C. de dotis promissio. l. si pater. Sed glo. etiā non bene dicit in illo casu, quia ibi ius fingit stipulationē interuenisse, vt C. de rei vxo. actio. l. vni. Tertius casus, quando quis propter honorem decretum vel decernēdū, aliquid palàm pollicitus est, id est, sine interrogatione, vt ff. de po. licita. l.

cita.l.j.Sed in isto casu etiã gl non bene dicit: quia ista actio datur propter pollicitationẽ,quæ oritur ex nuda promissione fauore reipub.quãdo promissio est pollicitatio. Quartus casus est in nautico fœnore,vt ff.de nauti.fœn.l.periculũ.sed hoc hodie non procedit de iure can.quo vsuræ prohibentur,vt in c. nauigan.extrà de vsu. nec etiam iure ciuili,quia vsurę etiã prohibẽtur illo iure,nisi quatenus veniũt ratione interesse,vt in auth.ad hæc.C.de vsu. Quintus casus in accessione frumenti,vini & olei,vt C.de vsu.l. cùm nõ frumentũ.Sextus casus in vsuris ciuitati promissis,vt l.etiã.ff.de vsu.

9 ¶Notãdũ† finaliter,quòd libellus in ista actione formandus est, vt actor dicat,quatenus Titius est sibi obligatus in x. ex tali causa, & Caius constituit se soluturũ ista x.pro Titio . vel ipsemet Titius constituit se soluturum,nihilominus actor non potest solutionẽ cõsequi à Ca. vel à Titio,idcirco petit vt iudex cõdemnet Caium,aut Titium debere soluere actori,aut suo nomine recipienti prædicta x.vt notat.Specu.in tit.de solu. §. prænotandum. versic. cæterùm. ¶Opponitur,& videtur,quòd ista actio est omnino inutilis, quia hodie ex nudo pacto datur actio,vt in c.j. extrà de pacti. Solutio. Verùm est quòd datur actio ex nudo pacto iure canonico, sed non iure ciuili,vt l.iuris gentium. §.sed cùm nulla.ff.de pactis, & ideò in terris,in quib. Papa non habet iurisdictionem.& in causa secula ri ista actio hodie habet locum,vt no.Inno.in c.j.extra de no.operis nuntiatione.Et ista actio nascitur, siue quis constituat per seipsum vel per nuntium,vel per literas,vt l.qui autem.§.fin.ff.de constitut. pecu.Et qui recipit literam,& non contradicit,approbat cõstitutionem,vt notat.Bar in l.Titius Seio.ff.de constitut.pecu.

§. *Actiones autem.*

1 *Peculium,quid.*
2 *Filius emancipatus:non habet peculium.*
3 *Peculium est quadruplex.*
4 *Actio de peculio,cur inuenta à pratore.*
5 *Actio de peculio,non est propria actio,sed adiectio ad aliam.*
6 *Actio de peculio,vnde nascatur.*
7 *Libellus qualiter formandus in actione de peculio.*

Summatur sic:Pro contractu facto per filiũ tenetur pater de peculio.Et pro contractu facto per seruũ tenetur dominus de peculio & sunt istæ actiones personales & prætoriæ.Hoc dicit.¶Notandũ

1 †primò,quòd peculium dicitur esse illud,quòd habet seruus vel fili' existẽs in potestate,de voluntate domini vel patris,separatũ à bonis domini vel patris.Et vocatur peculiũ,quasi pusilla pecunia , vel pusillum

pusillum patrimonium, vt l.depositi.§.fin.ff.de pecu.Non tamen dicitur verum patrimonium, quia sola voluntate patris vel domini potest reuocari, vt l.non statim.§.j.ff.de pecul.Et dicitur notanter,
2 †quòd filius habens peculium, debet esse in potestate, quia si sit emãcipatus, tunc no habet peculium, sed verum patrimoniũ, vt C. de
3 inofficio. testa.l.fina.§.fin. ¶Notandũ† secundò, quòd quadruplex est peculium, scilicet castren.quasi castren.aduentitium & profectitium. vt dictum est suprà per quas perso.nob.acquir.§.j. Et loquitur
4 textus hîc præcipuè de peculio profectitio. ¶ Notandum †tertiò, quòd ista actio de peculio, ideò inuẽta est à prætore, quia iure ciuili nemo obligatur ex contractu alterius, vt C.ne filius pro patre l.j.& C.quod cum eo l.dominum. Cùm ergo filius vel seruus cõtraxit iure ciuili, pater neq; dominus fuit obligatus, sed prætor ex æquitate ordinauit, quòd quando tales haberent peculiũ, tunc pater vel dominus obligaretur, vsq; ad vires peculij, vt l.sed si damnũ.§.j.ff. de pecu. Et videndum est, quantum fuerit in peculio tẽpore sententię, vt l.quæsitum.ff.de peculio. Nam si quis egerit de peculio.& succubuerit, quia tẽpore sententiæ nihil fuit in peculio, tunc si posteà talis acquirat peculiũ, potest actor causam resumere, vt nota.per Bar.in d.
5 l.quæsitum.§.is qui semel. ¶Notandum† quartò, quod actio de peculio est adiectio ad aliam: actionem, & non propria actio. Nam actio mandati potest dici de peculio, vt l.iij.§.cui congruit.ff.de pecu. Similiter actio depositi potest dici de peculio, vt l.depositi.§.fin. ff.de peculio. Et ideò ista actio est tẽporalis vel perpetua, secũdum naturã actionis, cui adiicitur. Si tamen filius moriatur, vel emãcipetur, vel seruus manumittitur vel vendatur, vel etiam moriatur, tũc actio de peculio contra patrem vel dominum, est annalis, vt ff. quã
6 do actio de pecu.anna.est.l j. ¶Notandum† quintò, quòd actio de peculio nascitur ex contractu filij, vel serui contra patrẽ vel dominum, vel etiã ex quasi cõtractu, vt si filius vel seruus gessit negotia alterius, vt ff.de neg.gestis.l si filius. Nascitur etiã ex maleficio vel quasi maleficio. Et licet olim tã filius, quàm seruus potuit dari pro noxa, vt infrà de noxali.§.fin. Hoc tamẽ hodie non obtinet de filio, sed de seruo, tantùm, vt infrà de noxa.j. Et ille, qui agit noxaliter, potest etiã agere de peculio si plus sit in peculio, quàm ex noxali posset cõsequi, vt l.tam ex cõtractibus. ff. de iudi. De actione autẽ in rẽ verso, & quod iussu, & de exercitoria, & institoria & tributoria loquitur hîc gl Sed quia in tit.pro. infrà de illis tractatur, idcirco declaratio
7 earũ reseruatur illi tit. ¶Notãdũ† finaliter, quod libellus in hac actiõe debet sic formari, vt scilicet actor dicat, quatenus cõtraxit cũ filio vel seruo Titij. Et rõne illius cõtractus, habet obligationẽ de decẽ, & quia

istæ

iste filius vel seru⁹ habet propriū peculiū.idcirco petit actor vt sibi satisfiat per patrē vel dominū,ex peculio filij vel serui de istis decē.

§.*Item si quis postulan.*

1 *Iuratoria actio,cui & contra quem detur.*
2 *Iuramentum,est duplex.*
3 *Iuramentum confirmatorium,quid.Et quotuplex.*
4 *Iuramentum necessarium.*
5 *Iuramenti uis & potentia.*
6 *Ex iuramento quotuplex detur actio.*
7 *Actiones duas vnà concurrere,non est inconueniens.*
8 *Libellus in actione ex iuramento,quomodo formandus.*
9 *Duntaxat,dictio,quomodo accipiatur.*

1 Actio†iuratoria prætoria,datur iuranti cōtra eū,qui detulit sibi iuramentum,vt fiat id,quod iuratum est.Hoc dicit.¶Notandū pri-
2 mò,†quòd duplex est iuramētum,scilicet promissorium,quòd præstatur ad aliquid dandum vel faciendū,aut non dandum vel non faciēdum:& assertoriū,quod præstatur de re præsenti vel pręterita, & istud est multiplex.Nam quoddam est iuramētū calumnię, quòd dam iuramentum purgationis,quoddam in litem,quoddā est intro
3 ductorium nouæ obligationis,& quoddā†est cōfirmatorium, quo contractus minus solēnis fit solennis,& iuramentū decisoriū litis. Et de isto vltimo iuramēto principaliter loquitur iste text. Et istud est adhuc triplex,scilicet voluntariū,quod voluntariè præstatur,suscipitur & recusatur,vt ff.de iureiuran.l.iusiurandū.Aliud est neces-
4 sarium,†quod scilicet imponitur vel approbatur per iudicē in defectum probationis,vt ff.de in litē iuran.l.fin.Et istud nō potest referri,nec recusari sine iusta causa,vt C.de reb.credi.& iureiurā.l.generaliter.§.fin autē.Tertiū est iudiciale,quod scilicet parti defertur à parte in iudicio,& istud potest referri & recusari,vt C.de rebus cre-
5 ditis & iureiuran.l.delata.¶Notandū†secūdò, quòd iuramentū est tantæ efficaciæ,quod cōtra ipsum præstitū & delatum non admittitur probatio per testes,vel per instrumenta,licet etiā aduersarius posset probare iuramentū esse falsè præstitum,nisi hoc sit inter partes conuentum,vt l.j.C.de rebus credi.& iureiuran.Est etiā tantæ efficaciæ,vt à sententia seu à causa decisa per iuramētū,non admittatur appellatio,vt l.generaliter.§.sed iuramento præstito.C.eo.Et idem est,siue actor iurauerit,siue remissum sit ei iuramentū,quo ad hoc,vt habeat actionem,vt l.non erit §.fina.ff.eo.& l.sequenti.& l.
6 actori.C.de reb.credi.¶Notandū†tertiò, quòd ex iuramento interdū datur actio in factum,interdū actio ex eo cōtractu nata ex sa

cramento

cramento,& interdũ vtilis actio in rem,& interdũ exceptio tãtùm. Pro cuius intellectu est sic distinguendũ,qa aut actor iurat,aut reus: Si actor,tunc aut in actione personali,aut reali.Si in psonali,tũc aut iuratur informiter,hoc est,sine adiectione causę,& tũc datur actio in factũ,aut iuratur formiter,id est,cum adiectione causæ,vt dicendo, peto decẽ ex vendito,& tunc datur actio vtilis ex eo contractu, nata ex sacramento,quæ habet efficaciã, ac si verus cõtractus præcesisset, quanuis nõ præcesit,vt l.si duo.§.si quis iurauerit.ff eo. Si actor iurat in actione reali,& iurat rem esse suã,datur vtilis actio in rem,vel etiã in factũ contra deferentẽ tantũ,vel successorẽ eius,vt l. nam posteà.§.fi.ff.eo.& l.seq.Si autẽ reus iurat,aut hoc est in actione personali,aut reali.Si personali,datur sibi exceptio.Si in reali,tũc aut iurat rem nõ esse petentis, & habet exceptionẽ tantùm, aut iurat rẽ esse suã, & datur sibi actio contra deferentẽ tantùm, vel successorẽ eius, & non contra tertiũ,quia idem est de iuramento, & de re iudicata seu sententia, & ideò sicut sentẽtia inter aliquos lata non nocet alijs,sic etiam nec iuramentũ,vt l.ij.ff.eo. Et hoc verum est,si actio detur ex delatione iuramenti tantùm.Nam si ex iuramẽto res sit tradita,tunc datur Publiciana cõtra quemlibet possessorẽ,si iurauit rem esse suam,vel quasi suam,quia iuramentũ est sufficiens causa traditionis,vt in gloss.in l.nã posteà.§.fi.ff.eo.& l.quia. & l.sequen.

7 ¶Notandum † quartò, quòd licet aliqui dixerint hanc actionẽ non dari,si secuta sit sententia ex iuramẽto, quia tunc datur actio ex sententia,sed contrariũ verius est secundũ Docto.cõmuniter,quia non est inconueniens concurrere duas actiones, vt l.nõ est nouum.ff.de actio emp.& vend.tamẽ semel tãtùm fit exactio, vt ff.de verb.obli

8 ga.l.qui bis. & l.bona fides.ff.de regu.iur. ¶Notandũ † finaliter, ꝙ libellus in hac actione debet sic formari,vt actor dicat, qualiter petebat x.à Titio, in quibus dixit Titiũ esse debitorẽ suum, sed Titius detulit sibi iuramentũ,quod quidẽ iuramentũ ipse actor præstitit secundũ formã sibi delatã, nihilominus Titius adhuc recusat soluere, quapropter petit actor à iudice, vt declaret Titiũ debere sibi soluere prædicta x.vigore iuramenti præstiti. Et hoc præcipue,quãdo iuratũ est informiter. Nam si formiter iuratũ sit,tunc libellus formatur diuersimodè, secundũ naturas diuersarum actionũ & factorum, circa quas vel quæ tale iuramẽtũ cõtingit. Et de formis libellorũ in hac actione latius notaꝛ per Spec.in tit de iurejurã.§.j.versi.porrò. ¶Opponitur primò sic,& videtur,quòd quãdo reus iurauit rem esse suam vel quasi,nõ datur Publiciana cõtra quẽlibet, sicut dictũ est in tertio notabili circa fin.per l.eũ,qui.§.si petẽti.ff.de public. Solutio

9 illa † dictio dũtaxat,quæ poniꝛ in illa lege,solùm excludit dominũ

V quia

quia publiciana nõ datur cõtra dñm,vt l.pen.ff.de publ. Imò exclu dit,& alios secundũ Doct.hîc,quia datur solùm aduersus deferenté.

§. *Pœnales.*

1 *Actio pratoria in factum & pœnalis, datur contra corrumpentem aliquod scriptum in albo pratoris.*

2 *Actiones pœnales, differunt ab actionibus rei persecutorijs.*

3 *Pratoris album triplex olim. Et qua pœna corrumpentis illud, aut alias maculantis.*

4 *Pœna albi pratorij corrupti, cui applicetur.*

5 *Libellus quomodò formandus in actione de albo Pratoris corrupto.*

6 *Actiones pœnales, an sint odiosa.*

1 Summatur sic: Contra † corrumpenté aliquod scriptum in albo prętoris, datur actio prętoria in factũ, & pœnalis. Hoc dicit, & patet
2 intellectus tex. ¶Notãdum † primò, quòd hîc tractat dominus Iusti nianus de actionibus pœnalib. Et differunt istæ actiones ab actionibus persecutorijs rei: quia actiones pœnales prætoriæ sunt annales, excepta actione furti, vt infrà de perpe. & temp. actio. in princ. sed actiones rei psecutoriæ sunt ppetuæ, vt l. in honorarijs. ff. de acti. & obl. Secundò, quia actiones pœnales sunt odiosæ, sed rei psecutoriæ nõ, vt l. interpretatione. ff. de pœnis. Tertiò, qa actiones pœnales nõ trãseunt ad hæredes, nisi quatenus aliquid ad eos puenit, vel nisi lis cõtestata sit cũ defuncto, vt C. ex delic. defunc l j. Sed actiones rei psecutoriæ trãseunt ad hęredes, vt l. ex cõtractib. ff. de actio. & oblig. Quartò, quia in actionibus rei psecutorijs vno soluẽte alius liberat, non auté sic in actionib. pœnalibus, si sint pœnales ex vtraq; parte, scilicet actoris & rei, & ex delicto. Nã si tum esset pœnales ex quasi delicto, vel essent pœnales ex parte actoris, & psecutoriæ ex parte rei, vt actio de calũniatoribus. Vel etiã si essent persecutoriæ ex parte actoris, & pœnales ex parte rei, vt actio legis Aquiliæ, tũc vnõ sol uẽte alius liberatur, vt l. pceptione. ff. de his, q deiec. vel effud. & notatur in l. licet. §. si. ff. nau. caup. stabul. Hoc tamen quod dictũ est de pœnalibus ex vtraq; parte, fallit in quibusdã administratoribus, qui si plus debito recipiũt, delinquũt, item vbi aliàs etiã plures tenentur actione ptoria rei psecutoria, sed nõ habet quilibet soluere nisi partem suã, & vno soluẽte alius liberatur, vt notatur in l. si multi. ff. de
3 public. & vectig. in verb. dupli, & cõstituerũt. ¶Notandũ † secundò, quòd olim erat triplex albũ prætoris, in quorũ vno scribebãtur edicta ptorũ, seu præcepta generalia vel specialia, in alio scribebant nomina decurionũ, & in tertio citationis. Modò ad ppositũ nostrũ, si quis deleuit, aut corrupit, aut maculauit, vel etiã abstraxit scripturã primi

primi albi, incidit in pœnã quinquaginta aureorũ, & pro illa pœna habẽda datur ista actio, vt l. si quis id, qđ. ff. de iurisdi. om. iud. Sic etiã hodie, si quis corrũperet aliquã dictura factã ad ꝑpetuã rei memoriã puniretur in quinquaginta aureis, & etiã de falso, vt d. l. si id qđ. Hodie aũt citationes fiũt ad valuas locorũ, vbi reddũtur iudicia, vel Ecclesiarũ, vt in cle. j. extrà de iudi. quæ citationes olim fiebãt ꝑ edictũ in albo prætoris, vt Authẽ. qui semel. C. quomo. & qñ iud. Et fiũt hodie citationes ad valuas prędictas, qñ nõ possunt cõmodè puenire ad personã citatã, vt in d. cle. j. Aliter autẽ necessariũ est citationẽ fieri in personã, vel in domũ habitationis suæ, vt dicit Bar. in extrauagãti, ad reprimendũ. super ver. per edictũ. & in ver. publicè. Et licet glo. dicat, ꝙ pro corruptione citationũ etiã datur ista actio, Docto. tamen dicũt contrariũ in l. si quis id qđ. ff. de iurisdi. om. iud. Nã tũc datur actio arbitraria, vt ff. de iure delib. l. j. & in c. de causis, extrà de

4 offi. iudi. dele. ¶Notandũ † tertiò, quòd quãdoq; agitur ista actione ciuiliter, tũc pœna applicatur parti, vt ff. de verbo. signifi. l. si cui. Sed si agatur criminaliter, tũc pœna applicatur fisco, vt notatur ꝑ Bar. in l.

5 agraria. ff. de termino amoto. ¶Notandum † finaliter, ꝙ libellus in ista actione debet sic formari, vt scilicet actor dicat ꝑtorẽ tale præceptũ seu edictũ, cõtinẽs talẽ materiã scripsisse. Sed Titius talẽ scripturã corrupit, deleuit, aũt maculauit, vel etiã abstraxit, ꝑ quod populus læsus est. Et quia actor est vnus de populo, & sua interest talẽ corruptionẽ factã nõ fuisse, idcirco petit à iudice, vt cõdẽnetur sibi in quinquaginta aureis, si actio sit ciuilis, aut fisco, si sit criminalis. Et de forma huius libelli latius tractatur ꝑ Spec. in tit. de dolo & cõ-

6 tu. in §. restat. ¶Opponitur † sic, & videtur, quòd actiones pœnales nõ sunt odiosæ, quia excõmunicatio est pœnalis, & tamẽ nõ est odiosa, quia est ordinata in bonũ cõmune, vt c. vt famę. extrà de sentẽ. ex cõmu. Et ergò etiã dicitur medicinalis, vt in c. cùm medicinalis, de sentẽ. ecõ. lib. vj. Solutio. Actiones pœnales pñt cõsiderari dupliciter, scilicet ex parte finis, & ex pte substãtię. Modò ex parte finis nõ sunt odiosæ, & hoc volunt iura cõtraria, sed ex parte substãtiæ sunt odiosæ, & ita intelligitur dictũ in primo notab. in secũda differẽtia.

§. *Et in eum.*

1 *Actio prætoria pœnalis datur etiam contra eum, qui vocauit parentem vel patronum suum in ius sine venia. Et quid de doctore. nume. 3.*

2 *Veniam vocandi parentem vel patronum in ius, non sufficit petere.*

4 *Pœna vocantis parentem vel patronum suum in ius sine venia, quæ nam. Et qualiter formandus libellus.*

5 *Parentes qui intelliguntur, qui non debent vocari in ius à liberis sine venia.*

V 2 *Filius*

6 *Filius vel libertus, vocans parentem, vel patronum in ius sine venia, si non habet in ære quod soluat, luit in corpore.*
7 *Patroni nomine, venit patrona.*
8 *Agens contra hæredem patroni sine venia, non incidit in pœnam. Et quid de filio. nume. 9.*
10 *Libellus quomodo formandus contra filium vel libertum vocantem parentem vel patronum in ius, sine venia.*
11 *Filius non potest vocare patrem in ius criminaliter, etiam cum venia. Et quid ciuiliter. nume. 12.*

1 Actio prætoria † pœnalis etiã datur cõtra eum, qui vocauit parentem vel patronũ suum in ius sine venia. Hoc dicit. ¶Notandum pri
2 mo, † quòd ista venia seu licentia nõ sufficit petita, sed debet esse obtenta à iudice. Si tamẽ iudex negauerit licentiã, potest appellari, vel adiri superior iudex. Et petitur ista licentia hoc modo, Domine iudex habeo causam contra patrẽ vel patronũ meũ, & ideò peto licentiam agendi contra eum, vt infrà de pœn. teme. litigan. § fi. Et licet
3 † doctor habendus est in reuerẽtia à discipulo vt pater, potest tamẽ discipulus contra eũ agere sine venia, & hoc præcedente citatione verbali. Non tamẽ potest contra eũ agere, præcedente citatione reali, quia non potest eũ facere capi vel poni ad carceres, vt l. medicos.
4 C. de professo. & medic. lib. x. ¶Notandũ † secundò, quòd pœna, de qua loquitur iste tex. est quinquaginta aureorũ, vt l. quiq;. §. prætor ait, ff. de in ius vocã. Et licet in §. præceden. vt incidat quis in pœnã, requiritur dolus, hîc tamen sufficit factũ, vt C. de in ius vocan. l. venia. Et introducta est hæc actio ex naturali ratione, vt inter istos nõ causetur odium, inter quos præcipuè debet esse amor, vt d. l. venia.
5 ¶Notandũ † tertiò, quòd istud intelligitur de parentibus ascendentibus vsq; ad infinitũ, ità vt si Adam adhuc viueret, nemo posset eũ in ius vocare sine venia, vt l. iiij. §. j. ff. de in ius vocã. Intelligitur etiã de parentibus naturalibus tãtum, vt l. parẽtes. ff. eo. titu. Etiam si filius sit vulgò quæsitus. vt l. quiq;. §. fi. cum l. seque. ff. de in ius vocã. Intelligit etiã de socero, & de socru, vt l. generaliter. ff. de in ius vocan. & de parẽtibus adoptiuis, vt l. sed & si hac lege. §. liberos paren-
6 tes. ff. de in ius vocan. ¶Notandum † quartò, quòd si libertus nõ habeat soluere pœnam pecuniariã, tunc castigabitur in corpore, quod etiam secundũ aliquos Doct. obtinet in filio, quanuis filius nõ datur pro noxa, vt ff. de in ius vocan. l. vlti. & infrà de noxa. §. fi. ¶Notan-
7 dum † quintò, quòd per patronũ etiam intelligitur patrona. Et idẽ est de filijs & parentibus patroni, vt l. iiij. §. j. ff. de ĩ ius vocan. Et dicitur patronus, qui seruum manumisit directè, vel ex fideicõmisso, vel emit

vel emit vt manumitteret, vel manumisit ex cõstitutione D Marci,
8 vt l.adoptiuũ.§.ij.ff.de in ius vocand. ¶Notandum † sextò, quòd si quis agat contra hæredem extraneũ patroni, nõ incidit in istam pœnam, vt l.hæres.ff.de obse.patrõ.à libe.præstan. Et ratio, quare põt agere contra hæredẽ extraneum, & non contra filium patroni, est, quia hæredem esse extraneũ est odiosum, & in illo casu istud est re-
9 stringendũ. Sed filium † esse hæredẽ est fauorabile, & ideò istud ibi ampliandũ, vt l.cùm quidam ff.de liber.& posthu. Potest etiam quis agere cõtra parentẽ vel patronũ nomine alterius, vt puta tanquam tutor, & non incidit in pœnã, vt l.sed si hac lege.§.fi.ff.de in ius vocand. Quia nemini officiũ suum debet esse damnosum, vt ff.quemadmodũ testamen.aperian.l.sed si quis ex signatoribus. Si etiam pater vel patronus consentiat, vt in ius vocetur à filio, vel liberto, vel si remittat pœnam, vel si pater, vel patronus primò incipiat agere, vel etiam si filium, vel libertum pœniteat vocasse parentẽ vel patronũ, & remittat actionẽ, tũc euitatur ista pœna, vt l.libertus.ff.de in ius vocand. Nec etiam inciditur in pœnam per oblationẽ libelli supplicatorij, quia datur ante citationẽ. Sed per citationẽ cadit quis in istã pœnam, vt l.quanuis ff.de in ius vocan. Et si parẽs vel patronus citatus non veniat, tamen adhuc inciditur in pœnã, licet per hoc pœna minuatur, secundum cõmuniter Doctõ.in d.l.quanuis. ¶Notandũ
10 † septimò, quòd libellus in hac actione debet sic formari, vt actor dicat, Filius meus vel libertus meus vocauit me in ius sine licentia petita & obtenta, & ideò propter talem irreuerentiam factam incidit in pœnã quinquaginta aureorũ, & ideò petit, vt sibi talis pœna soluatur, vel si non habeat in ære, luat in corpore. ¶Opponitur, & vi-
11 detur, † quòd filius nõ potest in ius vocare patrem etiã cum venia, per l.sed & si hac lege.§.prætor.ff.de in ius vocan. Solutio. Duplex est actio, scilicet criminalis & ciuilis. Illa lex loquitur in actione criminali. Nã filius nõ potest criminaliter agere contra patrem etiam cum venia, sed bene potest ciuiliter contra eum agere cum venia.
12 ¶Sed † replicatur de l.fina.C.de in ius vocan. vbi dicitur, quòd etiã filius non potest ciuiliter agere cum venia contra patrem. Solutio. Text.loquitur hîc de filio emãcipato, & illa lex loquitur de filio existente in potestate, quia ille non potest agere cõtra patrẽ, nisi de castren. vel quasi castren. peculio, vt l.lis nulla.ff.de iudi.facit glo.ver bi vocari.in l.adoptiuũ ff.de in ius vocan. Et quãdo filius agit cõtra patrem, tunc ipse iurat de calũnia, si sit maior: si autẽ sit minor, datur sibi curator ad litẽ, vt in Authen.vt liceat matri & auiæ.§.j.coll. viij. Sed quãdo filius habet actionẽ contra extraneum, tunc si sit in potestate, pater agit & iurat de calũnia, vt C. de iuramen. calũ. l.ij.

Et si filius agat tantùm, nō iurat, nisi de consensu patris, vt C. de bō. quæ libe. l. fi. §. sin autem pro patre. & facit glo. in verbo imponēdā. in §. j. C. de bonis, quæ libe.

§. *Item, aduersus.*

1 *Actio pretoria & pœnalis, datur contra eum, qui ui eximit vocatum in ius. & nume. 6.*
2 *Actio pretoria & pœnalis, vnde descendat.*
3 *Edicta, ne quis eum, qui in ius voc. est, vi exi. Et, de eo, per quem factum est, ne quis in iudicio sistat, differunt. & nu. 4. 5.*
7 *Actiones in factum pretoriæ, sunt innumerabiles.*
8 *Libellus in actione, de eo, per quem factum est, ne quis in iud. sist. quomodo formandus.*

Actio in factum prætoria & pœnalis etiam datur cōtra eū, qui vi eximit vocatū in iudiciū, aut qui dolo facit, quòd alius eum eximit. Et præter dictas actiones sunt adhuc innumerabiles actiones prætoriæ in factū. Hoc dicit, & patet intellectus text. vsq; ad §. praeiudiciales.

1 ¶Notandū † primò, quòd ista actio datur, si feci aliquē vocari ad iudiciū, & tu tenuisti illum per vim, aut dolo fecisti, vt alius eū teneret. Nā tunc iurabo in litē, vt tu præstes mihi, quātum mea interest, quo ad operas meas, & quo ad salaria aduocatorū, & ideò ista actio est pœnalis ex parte actoris, & ex parte rei. Ex parte actoris enim, quia pōt plus iurare, quàm in veritate est. Et ex parte rei, quia ipse soluit & nihil recipit, vt ff. ne qs eū qui in ius vocatus est, vi eximat.
2 l. penul. §. j. ¶Notandū † secundò, quod ista actio descēdit ex edicto, ne quis eū, qui in ius voca. est, vi eximat. Est autē alius titu. de eo, per quem factum est, ne quis in iudicio sistat. qui differūt ab inuicē. Nā actio descendens ex primò edicto, est pœnalis ex vtraque parte, vt dictū est. Sed actio descēdens ex secundo edicto tātū, ex pœnalis ex
3 parte rei, vt ff. de eo. per quem factū est. l. fi. Secundò differūt † ista duo edicta, quia primū datur actori, vt l. j. & iij. §. eximere. ff. ne qs eū, qui in ius vocā. est, vi eximat. secundū datur actori & etiam vocato, vt ff. de eo, per quē factū est. l. j. §. si reus. Tertiò differunt, quia
4 † actio ex primò edicto datur ante satisdationē, & post vocationē in ius. Sed actio ex secundo edicto non datur, nisi post satisdationē
5 de iudicio sisti, vt ff. de præto. stipula. l. j §. j. Quartò † differunt, quia in primò edicto requiritur ius, in secūdo non, vt ff. de eo, per quem factū est. l. j. §. j & ff. ne qs eū, qui in ius voca. est, vi eximat l. j. ¶No
6 tandū † tertiò, quòd ista actio locum non habet, nisi quando libellus oblatus est principi, vt fiat litis cōtestatio, vt C. quādo libellus oblatus principi litis cōtest. facit l. j. vel aliàs, lis contestata est. Nā p solā

citat

citationē ista actio non habet locū,vt nota. per Bar.in l.fi.ff. de eo
7 per quem factū est.¶Notādū†quartò, quòd adhuc sunt innumerabiles actiones in factū prætoriæ nō ideò quia numerari nō possunt, sed quia difficulter enumerari possunt,vt ff.de ver.sig.l. nepos Proculo.Et possunt aliquæ enumerari,præter eas,quę dictę sunt,vt est actio in factū de calumniatoribus,vt infrà eo. §. quadrupli.& actio quod metus causa,& furti manifesti,& serui corrupti,vt infra eod. §.omnes aūt actiones.Similiter etiā est actio de effusis &deiectis,& appēsis,vt ff.de his,qui effude.vel deiece.l.si verò.§.prętor. ¶Notā
8 dū†finaliter,quòd libellus in ista actione potest si formari,vt actor dicat,qualiter vocauit reū ad iudiciū,sed Titius tenuit eū, vel dolo fecit,vt alius teneret eū,ne cōpareret in iudicio,propter quod dāni ficatus est actor in tanta summa, & ideò petit, vt talis impeditor seu detentor condemnetur in tali summa,quam ipse iurauit, salua tamen taxatione iudicis.

§. *Praiudiciales.*

1 *Actiones praiudiciales in rem,treis sunt.& num.3.*
2 *Actiones dicuntur praiudiciales tripliciter.*
4 *Actio de liberis exhib.quando detur.*
5 *Seruo datur actio contra dominum praiudicialis: patrono contra libertum, & filio contra patrem.*
6 *Actiones praiudiciales vtiles,dantur contra adscriptitios vel colonos.*
7 *Praestationes longo tempore praestita,qualier petantur.*
8 *Libellus quomodo formandus in actione praiudiciali,vel de liberali causa.*
9 *Libelli forma in actione de partu agnoscendo.*
10 *Actio praiudicialis cur sic dicta.*

1 Tres sunt†actiones prę iudiciales in rem,scilicet de libertate& seruitute,de libertinitate & ingenuitate,& de partu agnoscendo,inter quas vna tantùm est ciuilis,& aliæ duæ sunt prætoriæ.Hoc dicit,
2 ¶Notādum†primò,quòd actiones dicuntur præiudiciales tripliciter.Primò,quia sunt actiones principales,& aliæ accessoriæ.Secundò,quia sententia in illis actionib.lata pariţ exceptionē rei iudicatæ in aliis actionibus.Tertiò,quia mouentur circa statum hominis, & hoc modo loquitur iste §.de præiudicialibus.Et quāuis non semper præiudicant,dicuntur tamen prę iudiciales,quia aptę natę sunt prę iudicare,sicut imperator dicitur Augustus,quia debet augere im
3 periū,vt dictū est in rubrica procemij huius libri.¶Notandum†secundò,quòd tres sunt actiones præiudiciales quarū prima est, qua quæritur,an quis sit seruus,an liber,Nā ista actio datur domino cō

 tra eum,

tra eum, qui negat se esse seruũ,vt ff.de liberali causa.l.liberis.§.fi. Secũda dicitur de ingenuitate,qua scilicet quæritur,an quis sit libertus,an ingenuus,& datur patrono cõtra eum,qui negat se esse libertũ,vt ff.de sta.hominũ.l.ingenuũ.Tertiò dicit de partu agnoscẽdo, qua quæritur,an quis sit filius vel nõ,& datur patri cõtra eũ,qui negat se esse filiũ.Nã pater habet multa iura ĩ filio,sit suprà de patria potestate.§.ius autẽ.Ad petẽdum ergo talia iura,datur ista actio, vt ff.de libe.agno.l.j.§.Iulianus.Est tamẽ etiã alia actio,quę datur contra filium,qui est in potestate,& se negat esse filium, vel detinetur ab aliquo,qui nõ dicit se habere ius in filio,& ista actio nõ est prætoria,sicut pręcedẽs,sed est de iure ciuili,& dicitur esse reivẽdicatio de iure Quiritũ.Nam pater nõ habet dominũ in filium, vt l.inter stipulantem.§.sacrã.ff.de verb.obli.& ideò pater nõ potest propriè filium vẽdicare,nisi cũ addito,de iure Quiritũ.Sic etiã abbas potest vendicare monachũ de iure canonico,vt notatur in gl.& per Bart.
4 in l.j.§.per hanc.ff.de rei vendi.Sed† si quis detineat filiũ,& dicat se habere ius in illũ,datur alia actio,quæ vocatur de liberis exhibẽdis
5 vt ff.de libe.exhibẽ.per totũ.& pręcipuè.l.iij.¶Notandum† tertiò quòd sicut domino,patrono & patri datur actio pręiudicialis cõtra seruum,libertum vel filiũ,sic etiam ecõtrà datur actio seruo cõtra dominũ,qua petit se pronũtiari liberum, & liberto cõtra patronũ, qua petit se declarari ingenuũ,& filio cõtra patrem,qua petit se declarari nõ esse filium,vt C.de ingenuis manumissis.l.diffamari. Et tamẽ istæ actiones nõ dicũtur cõtrarię,sicut in actione depositi,mãdati,cõmodati,& similibus:quia hoc nõ reperitur in iure,quòd scilicet istò actiones dicãtur contrarię.¶Notandũ†quartò,quòd con-
6 tra adscriptitios vel colonos bene dantur actiones pręiudiciales vtiles,vt in Auth.de sanctissimis episcopis.§.adscriptitios.colla.ix.Nõ enim dantur directę:quia isti nõ sunt serui,quãuis in aliquibus assimilẽtur seruis,vt C.de agrico.& censitis.l.ne diutius.lib.xj.Et dãtur adscriptitijs,vel colonis cõtra dominos cõtrarię,vt C.in quib⁹ causis coloni cẽsiti dominos accusare possunt.l.j.libr.xj.¶Notandum
7 †quintò,quòd ad pręstationes longo tẽpore factas imploratur officiũ iudicis,vel petuntur ex longa cõsuetudine,vt si quis soluit alicui multis annis per caponũ,ille potest petere solutionẽ,& allegabit lõgam cõsuetudinẽ pro titulo,vt l.cùm de indebito.ff.de proba.& in gl.in l.ij.§.circa.C.de doli exceptiõe.Qualitas tamẽ personę posset obstare,vt si quis dedisset lõgo tempore singulis annis alicui nobili & potẽti vnũ par caponũ,pręsumitur,quòd hoc nõ fecit iure,sed ex liberalitate ad cõstituendũ illum amicũ suũ,vt in gl.in l.solet. ff.de
8 offic.proconsul.& leg.¶Notandũ†finaliter , quòd in actione præiudiciali

iudiciali,de liberali causa debet sic formari libell⁹,vt actor dicat talem esse seruũ suũ,& ideò petit,vt iudex pronũtiet eum esse seruũ, & vt faciat omnia,quę seruus tenetur facere domino suo.Sic etiã ecõ.rà,si seruus petit se esse liberum,debet dicere in libello,quaten⁹ talis inquietat eũ,volẽs eum esse seruũ suũ,cum tamẽ nõ sit,& ideò petit declarari se liberũ.vt l libe.§.fi.ff.de lib.cau.Similiter in actione de ingenuitate debet sic formari libellus,vt actor dicat talẽ esse libertũ suum,& ideò petit eum declarari libertũ,& teneri ad omnia iura,in quibus libertus tenetur patrono,Et sic etiã ecõtra libert⁹ si se dicat esse ingenuũ,vt l.fi.in prin.& §.fin.ff.si lib.ing.esse dica Habet tamen etiã locũ hoc casu offciũ iudicis.l.si du patroni.in prin. ff.dę iureiurañ.& l.j.& ij.ff.si liber.inge.esse dica.l.j.§.j.ff.de rei vẽ-
9 di.Et in actione † de partu agnoscẽdo,debet sic formari libellus,vt actor dicat talem esse filiũ suum.& ideò petit eum declarari filiũ & obligatũ esse ad omnia iura,in quib⁹ filius tenetur patri. De istis formis libellorũ vide latius in Specul.in ti.de na.ex lib.ven.§.oportet. versi.sępe.¶Opponitur primò,& videtur,quòd actio de liberali causa nõ est præiudicialis,per l.si seruus.ff.de liberali causa.Solutio.In illa lege nõ fuit pronũtiatũ super seruitute,vel potest dici,quòd ibi
10 erat collusio,quòd seruum emerat à non domino.¶Opponitur † secũdò,quòd actio de ingenuitate nũ est pręiudicialis,per l.sed si hac §.fi.ff.de in ius vocan.Nã ibi non cessant aliæ quæstiones propter istam actionem,quod tamen requiritur ad actionem pręiudicialẽ. Solutio.Actio nõ dicitur pręiudicialis,quia pręiudicat omnib⁹ aliis quęstionib⁹,sed solùm,quia pręiudicat illis quæstionibus,quę cessarent,si cõstaret ęsse verum,quod per actionem quęritur. Nam illæ quæstiones non cessant,quæ possent moueri,etiam si constaret verum esse,quod in actione præiudiciali quæritur.vt notatur in l.fin. ff.de noxa.

§.*Sic itaque.*

1 Actio personalis nulla cuiquam competit ad petendum sibi dari rem suam. Limit.nu.2.19.
3 Actio personalis ad restituendum,bene competit pro re sua.
4 Dare & recipere,differunt.
5 Contra furem plures dantur actiones.
6 Actio condictitia datur contra furem in odium ipsius. Et contra quencunque mala fidei possess.nu.7.
7 Actio condictitia,datur etiam contra quencunque malæfidei possessore.
8 Conductio,dicitur actio abusiuè.Et quibus illa competit.nu.14.
9 Monitio an debeat pracedere vocationem in ius.

10 *Liberi forma in actione condictitia.*
11 *Furtum requirit propositum.*
13 *Condictio,est multiplex.*
14 *Condictio ob causam,quid Et quando,E quibus competat.*
15 *Condictio ob turpem causam,quid.Et quando,cuiue competat.*
16 *Condictio sine causa:quid Et quando sit locus.*
17 *Condictio triticaria,quid.Et eius vsus.*
18 *Condictio ex lege,quid.Et quando,& quibus competat.*

Actio personalis,qua petitiur aliquid dari,nõ datur alicui ad petendũ rẽ suã,nisi cõtra furem,contra quẽ in odiũ ipsius furis dantur plures actiones.Et actiones in rem vocantur vendicationes, sed actiones personales,quib.peti.aliquid dari vel fieri abusiuè vocan-
1 tur condictiones.Hoc dicit.¶Notandum†primò, quòd nulla actio personalis competit mihi, ad petendũ,vt detur mihi res mea,quia res quæ mea est,amplius mea fieri nõ potest,ad quod cõmuniter allegatur iste §.& cõcordat §. si rem legatarij. suprà de legatis.Istud
2 †tamẽ fallit cõtra furẽ,cõtra quẽ datur cõdictio furtiua, quæ cõpetit dño,vt hîc dicitur,quòd alias non fit,vt ff.vsufructuari⁹ quẽad-
3 modũ caueat.l.fi.facit l.j.& v.ff.de cõdict.furtiua.¶Notãdũ†secundò,quòd licet actio personalis ad dandum, non competit alicui pro re sua,actio tamẽ personalis ad restituendũ benè competit pro re
4 sua,vt cõmodati,depositi,& similes.Est†enim differẽtia inter dare & restituere,vt ff.de act.emp.Lex empto.Nã dare est accipiẽtis facere,vt l.vbi autẽ nõ apparet.ff.de verb.obli.Sed restituere , est rem ad pristinũ statũ ponere.Hinc est,quòd dicitur hîc in text. si appareat eũ dare oportere,nã ista clausula olim erat de solẽnitate actionis personalis ad dandũ,sed ista solẽnitas modò sublata est,vt C.de formulis & impetra sublatis.l.j.Hæc tamẽ clausula adhuc virtualiter includitur in actio.istis,fi scilicet appareat eũ dare oportere, id est,si verũ est quod proponitur.Alioquin re⁹ absolueretur, vt l.qui
5 accusare.C.de edendo.¶Notãdũ†tertiò,quòd contra furem datur plures actiones.Nã contra eũ dantur actio furti ad pœnã dupli vel quadrupli,vt suprà de obli.quæ ex malefi.nasc.§.fi.datur etiã cõtra eũ rei vẽdi.& actio ad exhibẽdũ, quæ est præparatoria ad rei ven, vt l.si pro fure.§.furti.ff.de condict.furtiua. Datur etiã cotra eu cõdictio furtiua,vt hîc & d.l.si ꝑ fure,quæ nõ solũ cõpetit cõtra ipsũ furẽ,sed etiã cõtra hæredẽ eius, quãuis nihil ad eũ ꝑuenit ex furto, quod est speciale,quia ex delictis defũctorũ cõmuniter heredes nõ
6 obligãtur:vt C.ex delictis defunctorũ.l.vnica.¶Notandũ†quartò, quòd ista cõdictio furtiua datur contra furem in odium ipsius,

& hoc

& hoc tripliciter. Primò, quia licet ex ista actione no oritur infamia iuris, vt ff. de act. & oblig. l. cessat. oritur tamé infamia facti apud bonos & graues viros, vt ff. de obsequiis. l. honori. Ex rei aũt vẽdicatione nulla oritur infamia, vt l. in rem. ff. de reivẽ. Secũdò, quia in rei vẽ. liberatur reus interitu rei, nõ autem in cõdictione furtiua, vt d. l. in rẽ. Tertiò, quia sicut vtilius est habere plures debitores, vt ff. de liber legatis. l. si qs decedẽs. §. fi. & plures actiões. vt ff. de lega. ij. l. cùm filius. §. variis. sic etiam grauius est plurib. actio. teneri. Et
7 datur ista cõdictio furtiua† non solùm cõtra furẽ, sed contra quemlibet ma. fi. possessorem alienæ rei, vt suprà de re. diuisione. §. si tamen in fi. & l. j. in fi. & l. ij. ff. de cõdi. triti.
8 ¶Notandũ† quintò, quòd condictio abusiuè dicitur actio. Nam olim magistratus constituebãt condictionẽ in ipsa actione, vt ff. de orig. iuris. l. ij. §. omniũ, & condicere idem erat, quod denuntiare, sed ista solennitas etiã mo-
9 dò sublata est C. de form. l. j. Ex quo patet, quòd† hodie non necessarium aliquem monere, antè, quàm vocetur ad iudiciũ, sed hoc fieri potest supererogantes ex quadam vrbanitate, vt l. quidã hybernus. ff. de seruitu. vrb. pręd. nisi actor velit reum constituere in mora, vt l. vinũ. ff. si certũ petatur. Et tunc sufficit vna interpellatio, id est monitio, vt l. mora. ff. de vsuris. quanuis in venditione pignoris requiritur trina denũtiatio. l. si conuenerit ff. de pignò. act. & istud verum est de iure ciuili. De iure tamẽ canonico secundũ communiter Doct. requiritur monitio, vt nota. in c. nouit. extrà de iudi. &
10 per Specu. in ti. de secũdis nup. §. j. ¶Notãdũ† sextò, quòd libellus in hac act. debet sic formari, vt actor dicat qualiter Titius ex proposito, & dolosè abstraxit rem suam, eo inuito, quapropter petit, vt iudex pronunciet Titiũ debere dare sibi illã rem, si extat, vel æstima-
11 tionẽ eius, si nõ extat, quæ quidẽ æstimatio sunt decẽ floreni. Et† dicitur notãter in libello, ex proposito. quia ad furtũ requiritur propositũ, vt l. q saccũ. ff. de furtis. & dicitur dolosè, quia ad furtũ requiritur dolus. Nam si crederet domino id placere, nõ esset furtũ, vt in §. placuit. suprà de oblig. quæ ex male nascũtur. Et dicitur rẽ suam quia cõdictio furtiua solùm datur domino, vt ff. de condict. furtiua l. j. vel quasi domino, vt tutori vel curatori, vt l. interdũ. §. qui tute-
12 lã. ff. de fur. & ideò ista† actio etiam datur prælatis & rectorib⁹ Ecclesiæ, si agant nomine ecclesię, vt notat Bar. in l. neq; tutores, quę est. §. fi. l. vj. de condictió. indebi. ff. de cõdictio. indebiti. Secus, si agerẽt nomĩe suo, nisi pro fructib. separatis, quos faciũt suos, auth. hoc ius porrectũ. C. de sacros. ecclesiis. Et dicitur, aut æstimationẽ rei, quia in ista actiõe re⁹ nõ liberatur interitu rei, vt dictũ est. ¶Notã-
13 dũ† finaliter, ex quo hic dicitur de condictione furtiua, quòd multiplex

plex est condictio, qua agitur. Nã quædam est condictio certi, quę dam condictio indebiti, quędã condictio ob causam, quędã ob turpem causam, quędã sine causa, quędã triticaria, quędã ex lege: & quę dam cõdictio furtiua De condictione auté furtiua iam dictum est. Etiam dictũ est de condict. certi, suprà quibus modis rẽ cõtrahitur obliga. §. j. Dictũ est etiã de cõdictione indebiti, suprà de oblig. quæ
14 ex quasi cõtractu nascũtur. §. si. Sed † cõdictio ob causam, est actio, quæ datur alicui, qui dedit aliquid propter causam, & causa nõ est secuta, & datur cõtra eũ, qui hoc recepit, verbi gratia: Dedi tibi decẽ florenos, vt seruum tuum manumitteres, & non manumisisti seruũ tuũ, ago cõtra te hac actione, scilicet cõdictio. ob causam, vt reddas mihi decẽ florenos. vel dedi tibi decẽ, vt recederes à lite, & non fecisti, vel dedi tibi decẽ, vt ires pro me Romã, quòd possum reuocare, quamuis paratus esses ad eundẽ. Et teneris mihi reddere decem hac actione, abstracto tamen illo, ꝙ tua interest, pro quo nõ habeo istã
15 actionẽ. Condictio † ob turpem causam est actio, qua petitur, quod turpiter datũ est. Pro quo sciendũ, quòd aliquid potest esse turpe ex parte dantis tantùm, vel ex parte recipientis tantùm, vel ex parte vtriusque. Si sit turpe ex parte dantis tantùm, non datur hæc actio, & ideò quod datur meretrici, non potest repeti, quia turpe est ex parte dantis, sed nõ ex parte recipiẽtis, quãuis enim meretrix turpiter facit, tamẽ nõ turpiter recipit pecuniã. Si etiã sit turpe ex parte vtriusq;, nõ datur hęc actio, vt si detur pecunia iudici, vt malã sententiã proferat, nõ etiã datur ista actio, quia in hoc casu potior est cõditio possidẽtis. Si aũt sit turpe ex parte recipiẽtis tãtùm vt si dem tibi pecuniã, quòd nõ facias sacrilegiũ vel aliud peccatũ, tũc possum hac
16 actione repetere, quod dedi tibi. Cõdictio † sine causa est actio, qua petitur illud, quod sine causa datũ est, vel si ex causa datũ sit, quę causa posteà cessat, vt si fulloni traditũ sit vestimentũ poliendũ, & ipse fullo vestimentum amisit, & domino vestimẽti pretium soluit. Si tale vestimentum posteà ad dominum peruenerit, datur fulloni ista actio ad repetendum pretium, quod soluit, vt ff. de condiction. sine
17 causã. l. si fullo. Condictio † triticaria est, quæ datur ad possessionẽ
18 rei, vt ff. de condiction. tritica. l. j. Sed condictio † ex lege est, quæ datur, quandó ex lege ciuili immediatè nascitur obligatio, ratione cuius obligationis in lege non est data aliqua actio, vt ff. de cõdictio. ex lege. l. vnica. Et dicitur notáter ex lege ciuili, quia si daretur talis obligatio à prætore, non daretur cõdictio ex lege, sed actio in factũ. Et dicitur notáter, si illa obligatio immediatè nascitur ex lege, quia si nascatur obligatio mediate cõtractu, tunc non datur condictio ex lege, sed actio ex eo contractu, vt dicta l. vnica. ¶ Opponitur

19 nitur†primò,& videtur,quòd res quæ mea est,bene possit amplius mea fieri,quia res potest pluribus modis deberi,vt l.& an eadē.§.actiones.in fine.ff.de exceptio.rei iudica.ergo etiā apparet,quòd potest amplius mea fieri.Solutio.Consequētiā ista nō valet,quia licet res pluribus modis debeatur mihi,si tamē vno modo facta est mea, non potest alio modo mea fieri,vt ff.de acquirend.possessio.l.iij.§.ex pluribus,nisi illa res desinat mea esse,vt ff.de verbo.obligationi.l.si rem meam.quæ est lex xxxj.¶Opponitur secundò, & videtur, quòd actio ad dandum pro re sua non cōpetat alicui contra furem, quia per furtum non perditur dominium.Nemo enim perdit dominium sine facto suo,vt l.id quod nostrum.ff.de regulis iuris.Solutio Non datur ista actio contra furem ad dominium,sed ad possessionē petendam,vt ff.de acquirend.possession.l.rem quæ à nobis.

§.Sequens illa diuisio est,quædam actiones rei persequendæ.

1 *Actionum quædam sunt rei persecutoriæ, quædam pœnales, quædam mistæ.*
2 *Actiones omnes rei persecutoriæ sunt reales.Et cur sic dictæ.*
3 *Depositum fit dupliciter.*
4 *Pro deposito voluntariè facto,duplex datur actio ibid.& nu.5.*
6 *Depositum necessarium,quid.Et quæ in actio detur.*
7 *Certi condictio,datur pro mutuo & pro pecunia in stipulatum deducta:variè tamen.*
8 *Commodati actio,est duplex.& nu.9.*
10 *Mandatum duplex,generale & speciale.Et quid vtrunque.*
11 *Actio mandati contraria,datur contra mandantem mandatario.*
12 *Actio pro socio,duplex.*
13 *Actiones possunt dici pœnales,tripliciter.*

1 Summatur sic:Actionum†quædam sunt rei persecutoriæ, quædā pœnales,& quædā mistę.Rei persecutorię sunt omnes actiones reales,& etiam personales,quæ ex contractu nascuntur,pręter actionē depositi, quando aliquid depositū est propter tumultum hostium, vel propter incendium,ruinā vel naufragium,quia tunc prętor dat contra depositarium & hæredem eius actionē in duplum,si agatur
2 de dolo,& hæc actio est mista.Hoc dicit ¶Notādum†primò,quòd actiones rei persecutorię omnes sunt actiones reales,& dicūtur rei persecutorię,quia actor quod sibi abest,& reo adest,persequitur,vt infrà eod.§.proximo.personales etiam,quæ nascūtur ex cōtractu, sunt rei persecutoriæ,pręter actionē deposi in quibusdā casib*,&

de hoc

de hoc statim latius dicetur. Sed pœnales sunt, quibus agitur ad pœnã, vt actio furti. Mistæ autẽ sunt, quibus petitur res & etiã pœna, de
3 quibus mox infra. ¶Notãdũ † secundò, quòd depositũ fit dupliciter, scilicet voluntariè, & necessariò. Pro deposito voluntariè datur du-
4 plex actio, vna † directa, quæ datur depositori cõtra depositariũ. Et in ista potest sic formari libellus, vt scilicet actor dicat, qualiter deposuit talẽ rem apud Titium custodiendã, quã Titius etiã recepit; & quia ipse Titius iam interpellatus renuit reddere talẽ rem, ideò petit, vt iudex declaret eũ debere reddere rẽ ipsam. Et dicitur notanter in libello, quòd Titius talem rem custodiẽdã recepit: quia si ego ponam librum meũ in domo tua, te vidente, nõ teneris mihi actio
5 ne depositi, si custodiam eius non recepisti. † Alia est actio deposi cõtraria, quæ datur depositario contra depositorẽ, pro expensis factis in re deposita. Et in ista actione potest sic formari libell⁹, vt scilicet actor dicat, qualiter Titius deposuit apud eũ talẽ rem, in qua fecit tales expensas necessarias, quas tamẽ soluere Titi⁹ renuit, & ideò petit, vt iudex declaret eum soluere debere, vt ff. depositi. l. j §. si verò.
6 Sed † depositũ necessariũ est, quando aliquid deponitur propter metum hostium, vel propter incedium, ruinam, vel naufragiũ. Et tũc si depositarius sit ĩ dolo, datur cõtra eũ actio mista in duplũ. Et in hac actione debet sic formari libellus, vt scilicet actor dicat, qualiter vidit hostes venientes, vel fuit incendiũ in domo sua, vel in domo cõtigua, qua propter deposuit res suas apud Titium: & ideò petit, vt Titi⁹ hmõi res sibi reddat, & si negauerit, duplũ reddat; vt ff. deposi. l. j. §. ij. Ex quo patet, quòd libell⁹ põt esse cõditionalis. facit l. cùm tutores. ff. loc. & l. non ab re. & nota. in gl. in verbo, ordine. C. vnde vi. ¶No
7 tandũ † tertiò, quòd pro mutuo & pro pecunia mutuata in stipulatũ deducta, datur actio, quæ dicitur certi cõdictio, vt ff. si certũ petatur l. si quis certũ. Diuersimodè tamen, quia pro mutuo datur cõdictio certi specialis, vt sup. quib. mo. re cõtrahitur obligatio. §. j. sed pro pecunia mutuata in stipulatũ deducta, datur cõdictio certi generalis, si pecunia sit certa, vel actio ex stipulatu, si sit incerta, vt supra de verb. significationib. §. j. & secũdũ hoc diuersimodè debet formari
8 libellus. Est etiã duplex actio † cõmodati, scilicet directa, quæ datur commodatori contra commodatarium, & formatur libellus sic, vt actor dicat, qualiter cõmodauit Titio talem rem ad talem vsum, qui vsus iam expletus est, vel tẽpus transiit, quo expleri potuit, nihilominus tamẽ commodatarius rem nõ restituit, & ideò petit pronũciari
9 eum debere restituere. Alia † est actio cõmodati contraria. quæ datur cõmodatario contra commodatorem pro expensis factis in re commodata, & formatur libellus, vt actor dicat, qualiter Titius cõmodauit

modauit sibi talē rem, in qua fecit expensas necessarias, quas tenuit soluere, & ideò petit pronuntiari eum debere soluere, vt ff. commo.
10 l. in commodato. §. sicut. Est etiam † actio mandati, & est duplex mandatum, scilicet generale & speciale. Mandatum generale est de omnibus negotiis in generali, sed mandatum speciale est de vno negotio. Exemplum primi, vt mandaui Titio omnia negotia mea in ciuitate Colonien. propter absentiam meam, causa visitationis liminum Apostolorum Petri & Pauli. Exemplum secundi, Mandaui Titio, vt emeret mihi vnum librū, & secundū hoc diuersimode formandus est libellus. Nam in mādato generali actor dicet, qualiter mādauit negotia sua. Et quia non potest habere rationes, ideò petit reum pronuntiari, debere rationes reddere. Sed in mādato speciali actor dicet: Mandaui Titio mihi emere talem rem, & quia nō fecit, vel carius emit, quàm fuerat sibi mandatū, in quo dānificatus sum vel impeditus sum in tāto lucro, ideò peto pronūtiari, vt satisfiat mi
11 hi de interesse. Est † etiā actio mandati contraria, quæ datur mandatario contra mandantē, & fit libellus sicut in cōtraria cōmodati, mu
12 tatis mutādis. Est etiam † actio pro socio, quæ duplex est. Nam quę dā datur in generali pro cōtracta societate. Alia datur ad particulares præstationes, vel ad fructus, vel ad expēsas. Et secūdū hoc diuersimodè formatur libellus. De actionibus autē empti & vēditi, locati & conducti, posteà dicetur. ¶ Opponitur primò, & videtur, quòd ista diuisio non sit sufficiens. Nā sunt aliquę actiones, quæ dantur, ne in loco sacro vel publico quid fiat, aut quod factū est, tollat. Sed tales actiones nō videntur esse rei persecutoriæ, neq; pœnales, neq; mistæ, ergo &c. Solutio. Istæ actiones sunt rei persecutoriæ, nō quidem rei priuatę, sed rei diuinæ vel publicę, pro quibus rebus agitur nomine Dei, vel nomine reipublicę, vel etiā pōt quis agere pro eis, suo nomine, qm̄ sua interest. Nā vniuscuiusq; interest, vt loca sacra cōseruentur in esse, in quibus oratur pro remissione peccatorū, vt in Authen. vt lic. ma. & auię. §. quia verò, coll. viij. Et iniuria religionis, est iniuria cuiuslibet hominis, & ideò quilibet de ea pōt agere vt l. Manichæos. C. de hæreti. & Manichę. & ita etiā est de republica, & ideò gl. in verbo, mistę. per Docto. pro & per l. ij. §. j. ff. ne quid, in lo. publ. nā reip. ff. de no. ope. nun. ¶ Opponitur secūdò, & videt, quòd aliquę actiōes reales sunt pœnales, quia in quibusdā iuratur in litem, vt ff. de rei vendica. l. qui restituere. Solutio. Quòd in eis iuratur in litem, non est iure actionis, sed ex officio iudicis, vt § præterea. infra eodē. ¶ Opponitur tertiò, & videtur, quòd actiones personales, quę ex cōtractu nascūtur, sint pœnales: quia ī eis petitur interesse actoris, quòd aliquādo abest reo, vt ff. de actio. empti & vēdi. l. j.

in prin.

13 in prin. Solutio. Actiones † possunt dici tripliciter pœnales. Primò, ex parte actoris & rei, quia scilicet petitur, quod neque actori, neq; reo adest, vt in actione furti. Et de illis pœnalibus loquitur iste tex. Secũdò, actiones sunt pœnales ex parte rei, scilicet quãdo interesse actoris excedit illud, quod adest reo: quia tũc inspecta persona rei, actio est pœnalis, vt ff. de eo, per quem factũ est l. j. §. si plures. Tertiò, dicitur actio pœnalis ex parte actoris tantùm, vt si tu recepisti pecuniã, eò quòd diceres cõtra me calũniã, ego peto à te illã pecuniam, quo casu actio est pœnalis ex parte actoris: quia petit rem, quę sua nõ fuit, vt ff. de calumniato. l. & generaliter. §. illud erit notandum,

§. *Ex maleficijs vero prodita actiones.*

1 *Furti actio, est merè pœnalis.*
2 *Actio vi bonor. raptorum: est mista.*
3 *Actio legis Aquiliæ, est mista.*
4 *Factum clàm an leuius puniatur, quàm factum palàm, aut econtrà.*

Summatur sic: Actionũ descendentium ex maleficio, quædã sunt pœnales tantùm, vt actio furti: quædã sunt mistæ, vt actio vi bonorum raptorum, & actio legis Aquiliò, quę contra negantem in duplũ, & etiã illa quæ datur in simplum. quando res plus valuit præcedenti tempore, quàm tempore damni dati. Hoc dicit. ¶Notandum
1 primò, † quòd actio furti, est merè pœnalis: quia si agat furti manifesti, est pœna quadrupli. Si verò nõ manifesti, pœna dupli. Sed pro re furtiua cõpetunt alia remedia, videlicet rei vẽdicatio, vel cõdictio
2 furtiua, vt suprà eo. §. sic itaq; dictũ est, ¶Notandũ † secundò, quòd actio vi bonorum raptorum est mista: quia in quadruplo cõtinetur etiam res ipsa, & ideò pœna solùm est tripli, nisi agat Iudæus cõtra Christianum. Nam tũc pœna solùm est dupli, vt C. de Iudęis. l. Christianis. Potest etiã agi pro re rapta actione furti nõ manifesti ad duplum, vt ff. vi bonorũ raptorum. l. j. vel etiã furti manifesti ad quadruplum, vt ff. de furtis. l. si vendidero. §. cum raptor. ¶Notandum
3 † tertiò, quòd actio legis Aquiliæ est mista, & hoc potest intelligi dupliciter. Vno modo, si agatur contra inficiantem, id est, negantem Nam tunc agitur ad duplum, vt C. ad l. Aquiliam. l. contra negantem. Secundò modo, si agatur cõtra cõfitentẽ, & res valuit plus eo anno, si agat ex primo capite, vel infrà xxx. dies si agatur ex tertio capite. quàm ipsa res valeat tẽpore damni dati. Et ita ista actio est pœnalis ex accidenti, & nõ ex natura sua ab initio, vt suprà ad legẽ
4 Aquiliam. §. j. & §. caput. ¶Opponitur, † & videtur, quòd pœna furti nõ manifesti debet esse maior, quàm manifesti, quia quod fit clàm pl' punitur, quàm quod fit palàm, vt ff. de admini. tut. l. nõ existimo

Solutio,

Solutio. In hac materia distinguendum est: quia aut loquimur in casu, qui nullo iure permittitur, & tunc plus punitur quod fit palàm, quàm quod fit clàm, & ideò manifestus vsurarius plus punit, quàm occultus, vt in cap. quia in omnibus. extrà de vsuris. & ita etiam est de furto. Aut loquimur in casu, qui aliquo iure permittitur, vt est tutorem contrahere cum pupillo, & in hoc casu plus punitur, quod fit clàm, quàm quod fit palàm; & hoc ideò, est vt magis vitetur fraus & dolus. Et sic loquitur lex in oppositum allegata.

§. *Item, mista,*

1 *Actio competens ad petendum relicta Ecclesijs, vel venerabilibus locis, datur dupliciter ibid. & nume. 4. Et quid ad eam actionem prætereà requiratur nume. 2. Et contra quos detur. nume. 5.*

3 *Ecclesia & minor æquiparantur.*

6 *Relictum pastori aut ministro Ecclesiæ, censetur relictum Ecclesiæ. & datur contra eum actio.*

7 *Legata soluta pijs locis, quamuis non debita, non repetuntur.*

8 *Libelli forma, in actione petendorum relictorum pijs locis.*

9 *Pœna an poßit vitari per ipsum reum, per pœnitentiam. & nume. 10.*

Summatur sic: Actio competēs ad petendum relicta Ecclesijs, vel venerabilibus locis, retardata solutione, vsq; ad vocationē in iudicium, est mista, & datur ad duplū. Hoc dicit, & patet intellectus tex.

1 ¶Notandū primò, † quòd ista actio datur dupliciter, scilicet ex dilatione, & ex negatione. Nā primò datur ex dilatione, si scilicet dilatio fiat fraudulenter. Nā si fieret ex iusta causa, non haberet locum hæc actio, vt ff. si certū peta. l. quòd te. Debet tamen differens soluere, probare dilationē esse factam ex iusta causa, quanuis in alijs casibus allegans dolum, teneatur dolū probare, vt l. quotiens. §. qui dolo. ff. de probatio. Verū tamē est, quòd datur aliquod tempus ad soluendū huiusmodi legatum, vt l. si quis filium. §. ij. ff. de collatio. bo-

2 norum. Requiritur etiam ad istam actionē, † quòd differens solutionem huiusmodi legati sit vocatus in ius, vt hic dicitur in textu. Nam pœnæ sunt restringendæ, vt l. interpretatione. ff. de pœnis. Sed verū est, ꝙ ex sola dilatione bene cōstituitur in mora, sine aliqua interpellatione, ad instar minoris, vt C. ex quibus causis restitu. in integ. est

3 necessa. l. in minorum. Et sic patet, quòd Ecclesia & † minor æquiparantur, vt C. de rei vēdicatio. l. si vt proponas. Quod verum est, quo ad actionem concedendā, sed nō quo ad tempus restitutionis intentandæ, & ita solet dici, quòd Ecclesia cōparatur minori facto maio

4 ri, vt notat in c. j. & ij. extrà de restitu. in integ. † Secūdò, datur hæc actio ex negatione. Nā si obligatus soluere relicta pijs locis, primò

X consi

confiteatur,& posteà negauerit,vel simpliciter negauerit,datur cõtra eum ista actio, propter inficiationẽ seu negationẽ. Sed si primò negauerit,& postea cõfiteatur,ex quo pœnitere põt,nõ datur cõtra eum ista actio,sed releuat actorẽ ab onere probationis, vt l.eũ, qui. ff.de iureiuran.Et si nõ negauerit legatũ esse relictũ.sed dicat testamentũ non valere,nõ tenetur ista actione, vt l.penul.ff.de his, quib.
5 vt indig. ¶Notandũ † secundò, quòd ista actio datur cõtra hæredes,seu illos,qui per legata vel fideicõmissa possũt grauari, vt suprà de singulis rebus per fideicõmiss.relic.§.j. Et sic nõ habeant soluere in re,luent in corpore,vt ff.de pœnis.l.j.§.generaliter. Nã hoc non solùm habet locũ in pœna fisco applicanda, sed etiam in pœna applicanda parti,vt l.si quis id,quod.ff.de iurisdic.om.iudic.Quod verum est,si mora sit fraudulẽta,quia ex simplici mora nemo ponitur in corpore,vt l.si procuratorẽ.§.si ignorantes.ff.mandati. ¶Notan
6 dum tertiò, † quòd si aliquid relinquatur ministro Ecclesiæ, vtputa pastori,cõpetit hæc actio:quia hoc intelligitur relictũ esse ipsi Ecclesiæ, vt in glo.in l.annua.§.à Titia.ff.de annuis lega. Nisi relictũ esset à cõiũcta persona,quia tũc intelligeretur relictũ intuitu personę, & non Ecclesiæ,vt notatur in c.requisisti.extrà de testamẽ. Et tale legatũ non est hoc modo priuilegiatũ. Si etiam relictũ sit Deo, tunc competit hæc actio,quia hoc intelligitur relictũ parochiali Ecclesię ipsius relinquentis. Sic etiam si relinquatur alicui Sancto.Nam hoc intelligitur relictũ Ecclesiæ, in qua talis Sanctus est patronus, si huiusmodi Ecclesia sit in illo territorio,& si nõ sit,tunc intelligitur relictũ maiori Ecclesiæ. Et si plures sint Ecclesiæ dedicatæ ad honorẽ illius Sancti,tunc intelligitur relictũ pauperiori, vt in Authen.de ecclesiast.tit.§.si quis in nomine. colla.ix. Sed pro relictis reipublicæ vel fisco,non datur hæc actio,quanuis in multis ius publicũ & ius diuinum æquiparentur, vt C.de sacrosan.Eccl.l.fin.nec etiã pro relictis ad redemptionẽ captiuorũ.Et ratio est,quia ista actio est pœnalis,& ideo non est trahẽda extra casum, de quo text.loquitur,vt in l.
7 pen.ff.de pœnis. & infra eo.§.sed furti. ¶Notandũ † quartò, quòd istud est priuilegiũ datum fauore locorũ piorum.Et eadem ratione datur etiam aliud priuilegiũ huiusmodi legatis,videlicet quòd licèt nõ sint debita,si tamen fuerint soluta,nõ repetuntur,vt dictũ est suprà de obligatio.quæ ex quasi contrac.nascuntur.§.fin. Pro alijs autem legatis non datur hæc actio in duplũ.Si tamen obligatus ea soluere fuerit in mora,tenetur ad vsuras,& ad fructus, vt ff.de lega.ij. l.qui solidũ.& ff.de vsu.l.videamus.in principio. & §.etiã respublica.facit l.j.C.de vsur.& fruc.lega.seu fideicom.Et pro istis cõpetunt
8 alia remedia,vt Authẽti.hoc amplius.C.de fideicom.¶Notandũ † finaliter,

naliter, quòd libellus in hac actione debet sic formari, vt scilicet actor dicat se esse rectorē talis Ecclesiæ, cui Titius in testamento suo reliquit decem florenos. Sed Seius hæres Titij post aditam hæreditatem, vel postquàm se immiscui hæreditati, distulit soluere huiusmodi legatum, ita quòd propter hoc tractus est in iudiciū, & idcirco petit actor, quatenus Seius cōdemnetur ad soluendū dictos decem florenos ratione legati, & alios decem ratione pœnæ, quam incurrit ex dilatione. Et hęc forma satis probatur ex §. sed & illa. infrà eodē.

9 ¶Opponitur, & † videtur, quòd qui in primò negat huiusmodi legatum, quamuis posteà confiteatur, teneatur adhuc hac actione, per l. quis sit fugitiuus. ff. de ædilitio ediç. Solutio. Illa lex loquitur de vitio purgando, quod scilicet reus purgare non potest per solam pœnitentiam, hîc autem loquimur de pœna vitanda per ipsum reum, &

10 hoc fieri potest per pœnitentiam. ¶Dicit † tamen hîc Ioan. Fab. quòd quando reus primò negat, & posteà confitetur, tunc reus vitat pœnam, si actor voluit probare relictum esse factum ex confessione. Sed si actor voluit hoc probare per testamentum, vel per testes, tunc non sufficit posterior confessio ad vitandum pœnam.

§. *Quædam actiones mistam causam.*

1 *Actiones mistæ, quæ. Et quot respectibus dicantur mistæ. ibidem. & numero 2.*

3 *Familiæ erciscundæ actio, est mista. Et quid ea petatur. nume. 4.*

5 *Familia, idem quod hæreditas.*

6 *Familiæ erciscund. actio, quandiu duret.*

7 *Libellus in actione famil. erciscun. quomodo formandus.*

8 *Communi diuidundo, actio, datur pro re diuidenda.*

9 *Libellus quomodò formandus in actione communi diuidun.*

10 *Finium regundorum actio, quibus detur. Et quorsum. ibid. & nume. 11.*

12 *Libelli forma in actione finium regund.*

13 *Hæreditatis petitio, an sit actio mista. Et contra quem illa detur. numero 14.*

1 Summatur sic; Actio † familię erciscundæ cōpetēs pro hęreditate diuidenda. & actio cōmuni diuidundo, competens pro re communi diuidēda, & actio finiū regundorū cōpetens habentibus agros cōfines, etiā sunt actiones mistæ. Et potest iudex in his tribus actionib. ex æquitate vni rē adiudicare, & inæqualitatē potest per pecuniā ad æqualitatē reducere. Hoc dicit, & patet intellectus tex. ¶Notādū pri

2 mò, † quòd actiones tribus modis seu respectib. possunt dici mistæ. Primò, quia sunt rei persecutorię, & etiam pœnales, & de istis mistis dictū est suprà eo. duobus §. proximis. Secundò, possunt dici mistæ,

quia in eis idẽ poteſt eſſe actor & reus. Et hoc modo iſtæ tres actiones, de quibus loquitur hîc text. poſſunt dici miſtæ. Sic etiã interdictum vti poſsidetis, poteſt dici miſtũ, vt infrà de interdic. §. duplica. Verũ tamen eſt, quod huiuſmodi iudicia magis propriè dicũtur cõmunia, quàm miſta. Tertio modo poſſunt actiones dici miſtæ, reſpectu naturæ actionis, quia ſcilicet partim ſunt reales, & partim pſonales, & hoc modo etiã iſtæ actiones dicũtur miſtę. verbi gratia. Actio
3 † familię erciſcundę, eſt realis, quando per eã petitur res alicui tradi ſeu aſsignari iure dominij, ſed eſt perſonalis, in quantũ per eã petitur res alterius. Nã ſi tu & ego ſumus cohæredes, tunc nõ eſt aliqua res in hæreditate tã parua, in qua tu nõ habes partẽ, ſimiliter & ego habeo partẽ in ea. Quę tamẽ partitio percipitur intellectu iuris, & non demõſtratur oculis, vt l. Meuius. §. duob. ff. de leg. ij. In quantũ ergo ego peto talẽ rem ex eo iure, quod ego habeo in ea, iſta actio eſt realis. Sed quia peto illã rem, vel peto portionẽ, quã tu habes in
4 ea, tũc eſt actio perſonalis. Petũtur † etiã hæc actione fructus, quos vnus recepit plures, quàm alius, & tunc etiã eſt perſonalis. Petuntur etiam expenſæ factę per vnũ in re hęreditaria, quas alius negat ſoluere, & tunc etiã eſt perſonalis, vt l. Labeo. §. familię. ff. fami. erciſc. & eſt gloſ. in l. ij. ff. eo. Et eodẽ modo dici poteſt in actione cõmuni diuidundo, & in actione finium regundorũ, vt in tex. & glo. in l. iij. & in l. iiij. §. ſicut. ff. cõmu. diui. & l. iiij. ff. finiũ regund. ¶ Notandum
5 † ſecundò, quòd actio dicitur familiæ erciſcundę, id eſt, hæreditatis diuidẽdę. Nam familia idem eſt quod hęreditas, licet etiã habeat alia ſignificata, vt ff. de verb. ſignific. l. pronuntiatio. §. familiæ. Et datur iſta actio pro hæreditate diuidenda, vt hîc. datur etiã ſi vnus cohæredum cõmiſit dolum vel culpã in hæreditate, vt ff. familiæ erciſc. l. & puto. §. ſed & ſi dolo. & ſi dubitetur, an aliquis ſit hæres, nõ datur iſta actio, donec dubiũ deciſum fuerit, vt l. hæredes. §. quantũ. ff.
6 familiæ erciſcun. Et durat † iſta actio xxx. annis, vt ff. de anna. exceptio. l. j. & fit cõputatio à tempore aditæ hæreditatis ſecundũ Ioan. Fab. Et naſcitur iſta actio ex quaſi cõtractu, vt ſuprà de obliga. quæ
7 quaſi ex contrac. naſcũ. §. item ſi inter aliquos. ¶ Notandũ † tertiò, quòd in actione familię erciſcũdæ debet ſic formari libellus, vt ſcilicet actor dicat, qualiter Titius, & ipſe ſunt facti cohæredes ex teſtamento, vel ab inteſtato, & Titius negat diuiſionẽ fieri iſtius hæreditatis. vel ipſe Titius percepit plures fructus quàm actor, vel q actor fecit expenſas, quas Titius ſoluere renuit, & ideò petit, vt iudex cõpellat eum ad diuiſionẽ, & ad ſolutionem fructuũ & expenſarũ. De qua forma habetur per Speculatorẽ, in titulo de iudicijs. §. ſequitur.
8 verſicu. item hæres. ¶ Notandum † quartò, quòd actio communi diuidun

diuidundo datur pro re diuidenda. Et differũt actio familiæ erciſcũ
dæ,& actio cõmuni diuidundo, & act io pro ſocio, quia actio fami-
liæ erciſcundæ datur pro re vniuerſali diuidẽda ſcilicet pro hæredi
tate. Sed actio cõmuni diuidundo datur pro re ſingulari diuidenda.
Actio verò pro ſocio, datur pro rebus cõmunicandis, vt notatur in
9 l.j.ff.cõmuni diuidundo. ¶Notandũ † quintò, quòd libellus in hac
actione debet ſic formari, vt actor dicat qualiter Titius, & ipſe ha-
bent rem ſingularẽ cõmunem indiuiſam, quã ipſe Titius negat di-
uidi, & etiã Titius ex illa re recepit fructus, & actor in ea fecit ex-
penſas, quas non potuit pro parte facere, petit ergo, vt iudex cõpel-
lat Titium ad diuiſionẽ iſtius rei,& ad reſtitutionẽ fructuũ,& ad ſo
lutionem expenſarũ. Et de hac forma habetur per Speculato. in ti-
10 tulo de iudic.§.ſequitur.in fine. ¶Notandũ † ſextò, quòd actio finiũ
regundorũ, datur habentibus agros confines, aut vt termini prius
poſiti non apparentes appareant, vt in gloſ.in l.j.ff.finiũ regundo.
aut vt termini euulſi à flumine, vel ab homine reponãtur. Et poteſt
iudex contra euellentẽ criminaliter procedere, vt ff.fin.regundo.l.
iiij.§.ſi dicantur. Aut vt termini inconuenienter poſiti, quia ſcilicet
vnus nõ poteſt agrũ ſuum colere vel arare, ſine impedimento alte-
rius, vel niſi intret in agrũ, alterius, vt ſcilicet termini cõuenientius
11 ponantur, vt l.ij.§.fin.ff.finium regundorũ. Et † datur hæc actio etiã
ad perſonales præſtationes, vt putà ad fructus, intereſſe,& ad dam-
na, vt ff.fin.regundo.l.iiij.§.in iudicio. Sed nõ datur hæc actio haben
tibus domos confines ſeu ædificia, vt d.l.iiij.in fi. Si tamen vnus ha-
beat ſeu ædificiũ, & alius habeat fundũ, tũc datur hæc actio vtilis, vt
not.in glo.l.iij.in ver.ædificiũ. Et ſi tale ædificiũ eſſet poſitũ loco ter
12 mini, daretur directa, vt l.ij.& not glo.ff.fin.regun. ¶Notandũ † fi-
naliter, quòd libellus in hac actiõe debet ſic formari, vt actor dicat,
qualiter Titius,& ipſe habẽt agros confines, ſed termini, quibus agri
diſtinguuntur, non apparẽt, aut ſunt euulſi, vel ſunt incõuenienter po
ſiti,& ꝙ ipſe petiit à Titio huiuſmodi terminos inquiri aut reponi,
vel meliꝰ poni, ſed Titius recuſauit hoc fieri, qua propter petit, vt iu
dex ſupponat huiuſmodi agros oculis ſuis vel oculis agrimenſoris,
ita ſcilicet vt appareãt, aut de nouo reponãtur, aut melius ponatur.
Et de hac forma habet per Specula in tit.de iudic.§.ſequit.in prin.
13 ¶Opponitur † & videtur, quòd non ſatis enumerẽtur hic huiuſmo-
di actiones miſtæ, quia actio petitionis hęreditatis etiã videtur mi-
ſta, vt C.de petitio.hęredita.l.hęreditatis.& ff.de petitio.hęredita.l.
ſi bonæ fidei.§.primo. de qua tamen hîc non fit mentio. Solutio. Pe
titio hæredita. non eſt miſta actio ea ratione, qua iſtę ſunt miſtę, ſed
propter ſimilitudinem, quam habet cũ actionibus perſonalibus,&

realibus in origine,& effectu. In origine autē, quia sicut actio perso nalis oritur ex contractu, vel quasi, sic etiam petitio hæreditatis ex iure, quod habet hæres cum defuncto, cum quo censetur eadē persona, vt ff. de acqui. possess. l. cùm hęredes. In effectu autē, quia sicut actio personalis datur cōtra debitorē personaliter obligatum, vt §. sic itaq;. suprà eod. sic etiam petitio hæreditatis, vt l. sed vtrum. ff. de
14 pe. hæred. Et † sicut actio realis datur contra quēcunq; possessorem seu detentorē, vt l. officiū. ff. de rei ven. sic petitio hæreditatis cōtra possidentē pro possessore, vel pro hærede, vt l. regulariter. ff. de peti hæredi. Sic etiam actio noxalis datur contra quemlibet possidentem seruum, qui noxam fecit, vt infrà de noxali. §. omnes. Similiter actio quod metus causa, vt ff. quod metus causa. l. si cū exceptione. §. Pedius. Sic etiā actio in factum, contra eum, qui habet aliquid pro sitū in locō publico, ff. ne quid in loco publico. l. ij. §. antepenul. Idē dicendū est de actione quod vi aut clàm, vt ff. quod vi aut clàm. l. cō petit. Et dicunt aliqui, quod istæ sunt actiones anomalæ. Sed in veritate istæ actiones sunt personales, quia principaliter oriuntur à persona, licet ex cōsequenti, & ex quadam æquitate dentur in rem, vt no. in l. si cum exceptione. §. aliquandò. ff. quod vi metúsve causa. Et dicuntur in rem scriptæ, vt est pulchra glo. & etiam notatur per Dy. in l. iij, §. est autem personalis. ff. ad exhibendum.

§. *Omnes autem.*

1 ***Actionum quarta diuisio. Vel potius subdiuisio. nu. 5.***
2 ***Ex stipulatione nascuntur duæ actiones.***
3 ***Libelli forma in actione certi condictionis.***
4 ***Libellus in actione stipulatu, diuersimodè formatur.***
6 ***Actio nulla, an extendatur vltra quadruplum. fusè, per numero 7.8.9.10. 11 & 12.***

Sic summatur: Omnes actiones vel dantur in simplum, vel in duplum, vel triplum, vel quadruplū, vltra quod nulla actio datur. Et actiones descendentes ex contractu, regulariter dantur in simplum.
1 hoc dicit. ¶Notādū † primò, quòd hîc ponitur quarta diuisio actio
2 num. ¶Notandum † secundò, quòd ex stipulatione nascuntur duæ actiōes, quia aut stipulatur res certa, & nascitur cōdictio, vt ff. si cer. petatur. l. si quis certū. aut stipulatur res incerta, & nascitur ex stipu
3 latu actio, vt suprà de verbo. obli. ¶Notandū † tertiò, quòd in actione certi cōdictionis libellus debet sic formari, vt scilicet actor dicat qualiter stipulatus est à Titio talē rem, puta librū, ex causa tali, præcedente eius interrogatione, & subsequēte incontinēti ipsius Titij responsione, quem tamen librū Titius recusat dare & tradere acto ri, &

ti,& ideò petit actor,vt iudex ipsum ad hoc cōpellat, & probatur
hęc forma in d.l si quis certū & per Specu.in tit.de oblig.& sol.§.se
4 quitur.versi.si verò aliquis.Sed†in actione ex stipulatu diuersimodè
formatur libellus,actor diuersimodè petit illud,quod stipulatū est.
Aut enim petit simpliciter ipsum factū,vt si stipulatum sit,quòd do
mus ædificetur,aut simpliciter petit interesse,aut petit factū cū cō-
ditiōe,quod si nō fiat,præstetur interesse,vt notatur per Bar.in l.sti
5 pulationes nō diuiduntur ff.de verb.obli.¶Opponitur,†& videtur,
quòd ista diuisio sit superflua,quia videtur coincidere cum diuisio-
ne suprà eo.§.sequens.Solutio.Ista latius declarat quàm illā, & po-
6 test propriè dici subdiuisio quædam respectu illius.¶Opponitur†se
cundò,& videtur,quòd incōuenientur dicitur in tex.nullā actionē
extendi vltra quadruplum.Nā actio quæ datur pro occisione serui,
qui fuit institutus hæres,datur interdū ad cētum,vel ad millè,secun
dum quod valuit hæreditas,& hoc longè excedit quadruplum valo
ris ipsius serui.vt suprà ad l.Aqui.§.illud.Similiter videtur de actio
ne quæ datur cōtra eum,qui extraxit clauum de naui,vnde tota na
uis periclitata est,quæ datur ad totum damnum,quod lōgè excedit
quadruplū valoris illius claui,vt ff.de incen.ruina,naufra.l.iij.§.se-
natus.Idē videtur de actione,quæ datur mihi cōtra eum,qui vendi-
dit mihi pecus morbidū,vnde totus grex meus cōtaminat⁹ est, vel
ex vitio tigni,vnde totum ædificiū corruit,vt ff.de actio.emp.l.Iu-
lian⁹.ī prin.Solutio.Tex.iste debet intelligi de actiōe, quę est merè
pœnalis ex vtraq; parte,scilicet actoris & rei.Actiones aūt,de qui-
b⁹ loquūtur cōtraria iura nō sunt pœnales ex parte actoris,quia to-
7 tum quod petit,est suū interesse.¶Sed replicatur†de actione , quæ
datur cōtra eum,qui manumisit seruum alienū in pręsentia princi-
pis.Nā ille habet soluere duos seruos domino,& tres fisco.Et ita pu
nitur in quintuplū,vt C.de his qui à non domino manumit.l.fi. Idē
videtur de actione,quæ datur cōtra eum,cui tu dedisti pecuniā ne
fieret mihi calumnia , nā tu repetis, quod dedisti,& ego prosequor
quadruplum,& sic actio datur in quintuplū,vt ff.de calumniato.l.si
quis ab alio.Solutio.Tex.iste.debet intelligi de actiōe,quapœna da
tur vni & eidē.Modò in cōtrariis iuribus pœna datur diuersis,vt ma
nifestè patet ex dictis in opposi.
8 ¶Sed iterum†replicatur de actione,quæ datur cōtra eum,cui ego
dedi peculiam,ne faceret mihi calumniā,& ipse recepit pecuniam
ab alio,vt diceret contra me calumniā. Nam iste punitur in octu-
plum,& pœna datur vni,vt ff.de calūnia l.& generaliter.§.fin.Solu
tio.Iste tex.debet intelligi de pœna,quæ datur vnica actione in nu
mero,sed cōtrariā l.loquitur de pœna,quę datur duabus actionib⁹

9 quarum neutra excedit quadruplũ.¶Sed iterũ†replicatur de actione,quę datur cõtra libertũ,qua scilicet propter offensam reuocatur in seruitutẽ,vt C.de libe.& eorũ liberis. l. si manumissus. Nam illa est vna actio,& hæc pœna lõgè excedit quadruplũ,cùm libertas sit res inæstimabilis,ff.de his,qui deiecerunt vel effuderũt.l.fi.Idem videtur de actione,quæ datur contra illum,qui eripuit seruũ fisci. Nã ille reddit seruũ,& cũ hoc adhuc quadruplum,vt C.de ser.fugitiuis. l.pe.& tamẽ est vna actio.Solutio.Iste tex.adhuc intelligitur,quãdo in pœna habetur respectus ad ipsam rem.In contrariis autẽ non habetur respectus ad rem,sed ad delictum seu punitionẽ tantũ.¶Iterũ
10 raplicatur†de actione,quæ datur cõtra eum,qui recepitpecuniã ab eo,qui emit administrationem.nam reddit quadruplũ,& cõfiscãtur bona sua,& priuatur cingulo,vt in Authẽ.vt iudices sinequoquo suffragio.§.sic ergo.coll.ij.Solutio.Iste tex.loquitur de actione,vt manifestũ est.Quod autem dicitur in contrario, non fit per actionem,
11 sed per accusationẽ.¶Iterũ†replicatur de §.alteri.suprà de inut. stipula.qui ibi potest excedi quadruplũ.Solutio.Iste tex.in §.præsenti, intelligitur de pœna legali,quæ est,quando iudex vel cõmunitas aliqua dicit,quicũq; cõmiserit furtũ,morietur,quia hoc ius iudicit.Cõtrariũ autẽ loquitur in pœna cõuentionali, quæ est, quando aliquis dicit,Ioannes,si nõ veneris ad lectiones,solues album,quia,tunc est
12 conuentio facta,inter illũ & me.Pœna†igitur legalis nõ potest extendi vltra quadruplũ.Sed de pœna conuentionali est distinguendũ,quia vel apponitur per nomina multiplicatiua,vt simplũ, duplũ triplum,&c.& tunc etiam nõ potest extẽdi vltra quadruplum,vt l.si dictũ.ff.de euictionibus.vel apponitur per nomina simplicia,vt vnũ, duo,tria,& tunc aut apponitur facto,vt dicẽdo,Promittis mihi scribere talẽ librũ sub pœna centũ,& potest extendi vltra quadruplũ, vt in §.alteri.in oppo.alle.vel apponitur speciei,vt dicẽdo,Promittis mihi dare talem librũ sub pœna centum,& iterũ potest extendi vltra quadruplum,vt l Lucius.ff.de actio.emp.& vẽdi.& l.sciendum ff.de euicti.Aut apponitur quãtitati,vt dicendo,Promittis mihi dare decẽ sub pœna cẽtum,& tunc nõ potest extendi vltra quadruplũ quia præsumitur fieri in fraudem vsuræ,vt l.Iulianus.§.idẽ Papinianus.ff.de actionibus empti.

§.*In duplum agimus veluti furti nec manifesti.*

1 *Actiones furti nec manifesti,quibus casibus dentur in duplum.*
2 *Serui corrupti actio datur,pro eo,quòd seruus corruptus est mente.*

Actio

§ *Actio vtilis serui corrupti, datur patri pro filio corrupto, aut filia corrupta. Et quibus praeterea.*

Actiones furti, nec manifesti. l. Aquil. depositi in quibusdam casibus, serui corrupti, & quae datur pro legato relicto venerabilibus locis datur in duplũ. Et datur actio serui corrupti contra eũ, cuius persuasione vel cõsilio seruus factus est deterior, in qua quidẽ actione
1 etiam veniunt res, quas seruus domino abstulit. Hoc dicit. ¶Notandum† primò, quòd qualiter actio furti nec manifesti datur in duplũ, dictum est suprà de obligationibus, quę ex malefic. nascũtur. §. poena. & qualiter actio legis Aquilię datur in duplũ, scilicet per inficiationẽ, dicetur infrà eodem. §. at ille. Et qualiter actio depositi datur in duplũ in quatuor casibus, dictũ est suprà eod. §. sequens. Qualiter autem actio pro legatis relictis venerabilibus locis in duplũ da-
2 tur, dictum est suprà eo. in §. itẽ mista. ¶Notandum† secundò, quòd actio serui corrupti nõ datur pro eo, quòd seruꝰ corruptus est in corpore, quia sic daretur actio legis Aqui. vt suprà ad legẽ Aquiliã. in §. j. & in §. caput. Sed datur pro eo, quòd seruus corruptus est mẽte, quia scilicet de bono factus est malus, vel de malo deterior, vt ff. de seruo corrupto. l. j. §. persuadere. & l. sequẽ. & facit l. pręses. ff. de offi. praesid. Et datur ista actio non solùm ad duplum ęstimationis serui, sed etiam ad duplũ aestimationis rerum, quas abstulit domino suo, siue tales res peruenerũt ad persuasorẽ seu corruptorẽ, siue ad aliũ, vt ff. de ser. corrup. l. in hoc iudicio. Sed in isto duplo cõtinetur ipsa aestimatio serui, & rerum ablatarum, vt l. vt tantũ. §. in hac. ff. de ser. corrup. Et istud verũ est, si is qui persuasit, vel cõsiliũ dedit, fecit hoc ex dolo malo, vt l. dolo. ff. de ser. corrup. Et potest etiã puniri criminaliter talis persuadens, vt l. in eum. ff. de extraor. criminibus. Secus autem, si non fecit dolo, quia tũc tenetur actione l. Aqui. vt l. sed cõ-
3 modius. ff. de ser. corrupto. ¶Notandũ† tertiò, quòd vtilis actio ser. corrupti datũr patri pro filio corrupto, aut filia corrupta, quia interest patris habere filios bonos, & nõ malos, vt l. vt tantũ. §. j. ff. de seruo corrup. Et datur ista actio ad ęstimationẽ operarũ, quę per filios fieri solent: quia liberũ corpus non potest ęstimari, vt ff. de his, qui deiec vel effu l. si Et fit haec aestimatio taxatione iudicis, mediãte iuramento in litem ipsius patris. de valore operarũ, & de sua affectione, sicut fit in actione iniuriarũ, vt suprà de iniuriis. §. poena. Datur ideò etiam haec actio vtilis scholari contra sociũ suum, quia persuasit sibi, quòd pecuniam suam inutiliter expenderet. Nam si datur patri pro filio, magis videtur dari ipsi filio, quia charitas incipit à se, vt l. praeses. C. de seruitu. & aqua.

§.Tripli.

1 *Actio competens ex lege condictitia, datur in triplum, contra eum, qui maiorem summam libello inseruit, quàm reus sibi debebat.*
2 *Libellus dandus est, de iure nouo. Et quid in eo exprimendum.*
3 *Sportula, quid. Et quotuplices. nu. 4.*
5 *Sportulæ, secundo modo, dabantur olim secundum quantitatem summa in libello petita: hodie aliter. nu. 6.*
7 *Libelli forma in actione sportularum.*

1 Summatur † sic: Actio competens ex l. cōdictitia datur in triplū, cōtra eum, qui in libello inseruit maiorem summā, quàm reus sibi debebat, vt ipsum reum maiori summa sportularūoneraret. Hoc di
2 cit, vsq; ad §. Quadrupli. ¶Notandū † primò, quòd de iure nouo, dandus est libellus, vt C. de arb. l. cùm anteà. §. fi. iure tamen veteri non dabatur libellus, nisi ex voluntate, vt ff. de edē. l. j. Et in ipso libello exprimēda est certa quantitas, vel res certa, & etiā actor in actione personali habet reū certificare, vt in Authen. de litigi. §. ad excludē
3 das. ¶Notādum † secundò, quòd sportulę dicuntur quędam oblationes, dictæ à sporta seu sportula, & est genus vasis, in quo dictę obla-
4 tiones cōsueuerunt repręsentari. Et † sunt duplices sportulę. Nā quędā dantur iudicibus, vt in Authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. volumus. colla. ij. Alię sunt sportulę, quę dātur executoribus, qui scilicet repręsentāt partes iudici. Primę autē sportulę non crescunt neque decrescunt extra quantitatem summę, vt in Authen. de iudi. §.
5 ne autē. Sed † secundę sportulę olim dabantur secundū quātitatem summę petitę in libello. Verum tamē est, quòd quibusdam remittebantur, vt pauperibus, quibusdā autē minuebantur, vt clericis, vt C. de epis. & cler. Authen. sed hodie. quibusdā etiam remittebātur per priuilegiū principis viuētis, vt C. de fruc. & litium expēsis. l. fi. Et de
6 istis sportulis loquitur hîc tex. Sed quia tamē † hodie nō dātur sportulę secundū quātitatē summę petitę in libello, sed secundū consuetudinē & lōgitudinē vię, vt Authen. sed hodie. C. de episc. & cler. ita vt pro quolibet miliari detur vnus numus seu bolēdinus, vt in gl. in authē. de iudi. §. disposita. & ideò iste §. hodie nō habet locū, Si tamē dolo quia plus petat, quā pro executione sua ordinatū est, punitur in triplo expēsarū, vt intrà eod. §. plus. Non tamen cadit à tota causa.
7 ¶Notandū † tertiò, quòd in ista actione libellus potest sic formari, vt scilicet actor dicat, qualiter fuit debitor Titij in x. & ipse Titius, vt actor plus grauaretur in solutione sportularum, posuit in libello xx. quapropter actor petit eum cōdemnari ad triplum soluendū.

¶Opponi

¶Opponitur,& videtur,quòd ille,qui plus petit,debet cadere à tota causa,per l.vnicam.C.de plus peti.Solutio.In illa lege dicitur,quòd ille qui plus petit,quàm sibi debitũ est,& etiam de hoc petit cautionẽ ex dolo,ille cadit à tota causa,quia grauius puniri debet,quàm ille qui plus petit sine dolo,vt ff.de ofic.præsid.l.diuus.vbi nota optimum casum.

§. Quadrupli.

1 *Actiones quænam in quadruplum.*
2 *Actio quod met caus.cui detur,& contra quem.*
3 *Actio in factum de calumnia,quando cui,& contra quem detur.*
4 *Litium executores plus debito exigentes pro sua executione,puniuntur in quadruplum.*

1 Actio † furti manifesti,& actio quod metus causa,& actio de calũnia,similiter & actio,quæ datur ex l.cõdictitia cõtra executores litium,petentes plus à reis,quàm petere debeãt,sunt in quadruplum. Hoc dicit,vsq; ad §.sed furti. ¶Notandũ primò,quòd de pœna furti manifesti dictum est suprà eo.§.ex maleficiis.quia ibi tractatũ est
2 de illa actione. ¶Notandum † secundò,quòd actio quod metus causa,datur mihi contra eum,qui per metũ cadentem in constantẽ virum compulit me,ad tradendũ sibi rem meã,vt ff.quod metus cau. l.si cum exceptione.§.j.Ex quo faciliter potest cõcipi forma libelli in hac actione quæ etiam patet l.iij.C.quod metus causa. Et datur ista actio in quadruplũ ex cõtumacia,vt statim dicetur infrà eo. §.item actio.Et est annalis in quadruplum.In simplũ verò est perpe-
3 tua,vt ff.quod me.l.si cum exceptione. §. j. ¶ Notandum † tertiò, quòd actio infactũ de calũnia,datur mihi contra eum, qui recepit pecuniam ab alio,vt faceret aut diceret contra me calũniã.Datur etiam mihi cõtra eum,cui ego dedi pecuniam ; vt nõ diceret cõtra me calũniã.Et ita diuersimodè formatur libell⁹ in hac actione ff.de calũniato.l.& generaliter.Et est hæc actio etiam annalis in quadruplũ,in quo tamẽ quadruplo cõtinetur res ipsa,siue pecunia data , vt in §.fina.l.in hæredem.ff.eo.& nota.in glo.ff.de calũniato. In sim-
4 plũ verò est perpetua,vt ff.de calũniato.l.j.§.j.¶Notandum † finaliter,quòd executores litiũ plus debito exigẽtes pro sua executione puniuntur ĩ quadruplũ,& ita differt hoc,quod hic dicitur à §.tripli. suprà eo.quia ibi datur actio ĩ triplũ,cõtra actorẽ maiorẽ summã inserẽtẽ in libello,vt reũ plus grauet in solutiõe executorib⁹ faciẽda, vt ibi dictũ est.hîc aũt datur actio cõtra ipsos executores plus petẽtes,quã debeant Et datur ista actio in quadruplũ,sic tamẽ quòd triplũ applicetur fisco,& simplũ applicetur parti,vt ĩ auth.vt litigãtes iurent

furet.§.hoc quoq;.colla.ix.Et petitur istud quadruplũ per hãc actio. quæ dicitur condictio ex hac lege, vt ff.de condict.ex le.l.j.

§. *Sed furti.*

1 *Actio furti non manifesti,& serui corrupti dãtur in duplum originaliter:& nu.2.Et quæ dentur accidentaliter.*

3 *Pœna,quæ datur ex negatione vel contumacia,dicitur accidentalis.*

1 Actio furti†non manifesti,& actio serui corrupti dãtur in duplũ originaliter,sed actio legis Aquiliæ,& actio depositi in quatuor casibus,dantur in duplum accidẽtaliter,scilicet ex negatione.Nã si reus cõfiteatur,tunc non dãtur nisi in simplũ.Hoc dicit,vsque ad §.sed &
2 illa.¶Notandum†primò,quòd de actione furti non manifesti satis dictum est suprà de obliga.quæ ex malefic.nascũtur.§.pœna.Actio autẽ serui corrupti ex natura sua datur in duplũ. Nam siue reus negauerit,siue confiteatur,datur in duplum,nisi inter virum & vxorẽ Nam tũc datur in simplum,vt ff.de seruo corrupto.l. doli verbum. §.hæc actio.Et hoc est propter honorẽ matrimonij,vt l.ij.ff. rerum
3 amotarum.¶Notandũ†secundò,quòd pœna,quæ datur ex negatione vel contumacia,dicitur esse accidentalis, & non ratione primæ obligationis.Et ergo fideiubẽs pro malefactore,desolutione,pœnę, ad quam condẽnabitur ratione maleficij,sui nõ tenetur soluere illã pœnam,in quam cadit iste malefactor propter negationem suam vel contumaciã,de quo notatur per Bar.in .l.j.ff.de in litem iuran.

§. *Sed illa.*

1 *Actio competens pro relictis venerabilibus locis,differt ab aliis,quæ dantur in duplum.& nu.2.*

1 Actio†competens pro relictis venerabilibus locis,etiã differt ab aliis actionibus,quæ dantur in duplũ,quia hoc contingit accidẽtaliter,& extrinsecẽ.non solùm ex negatione,sed etiam ex retardatio
2 ne solutionis,vsq; ad iussum iudicis.Hoc dicit. ¶Notandũ, † quòd licet in actione competẽnte pro relictis venerabilibus locis reus deferat iuramentũ actori, propter hoc tamen non punitur in duplũ, sed releuat actorem ab onere probandi,vt ff.de iureiur.l.eum qui.

§ *Item, actio.*

1 *Actio,quod met.caus.differt ab aliis actionibus,quæ dantur in quadruplum. & quæ sit eius natura.*

2 *Res per metum ablata,si restituatur ante sententiam,reus absoluitur.*

3 *Actio,quod met.caus.habet duas sententias.*

1 Actio quòd†metus causa.differt ab aliis actionibus,quæ dãtur in quadruplum,quia natura istius actionis est, quòd si res per metum ablata

ablata iussu iudicis restituatur, absoluitur reus dãdo simpliciťipsam rem, sed in aliis, actionibus, quæ dantur in quadruplum, non vitatur ista pœna per restitutioné. Hoc dicit, vsq; ad §. actionem autem.

2 ¶Notandũ,†quòd si res per metum ablata restituatur ante sententiam, tunc reus absoluitur. nec habet soluere quadruplũ, vt hîc. & ff. quod metus cau. l. si cũ exceptione. §. satis clementer. Et intelligitur

3 hoc de secunda sententia. Nam in ista actione† sunt duæ sententiæ, quarum vna est de restituendo, & alia de soluendo quadruplũ, vt ff. quod me. cau. l. si cum exceptione. §. hoc autem. Et potest vtraq; sen tentia dici diffinitiua pro tanto, quia diffinit controuersiã, vt ff. de re iudica. l. j. Non tamen sic, quòd vtraq; habeat solennitates requisi tas ad sententiam diffinitiuam, de quibus notatur in l. prolatã. C. de sen. & interlo. om. iud. Nam prima sentẽtia dicitur iussus iudicis, & secunda dicitur esse executiua primæ. Simile notaturper Inn. in c. sę pe contingit. extrà de appel. vbi declarat differentiã inter sententiam quæ datur pro expensis, & inter sententiam quæ datur de prin cipali causa.

§. *Actionum.*

1 *Actionum quædam sunt bonæ fid. quædam stricti iuris. & nu.2.*

3 *Actiones bonæ fidei, quid, & quotupliciter differant ab actionibus stricti iuris. ibid. & nu.4.5.6.*

7 *Actio ex empto, quid & cui detur. Quid itidem ex vendito: cuiq; competat.*

8 *Locati actio, datur locatori contra coductorem: & actio ex conducto, conductori, contra locatorem.*

9 *Negotiorum gestorum actio, est duplex.*

10 *Depositi actio, an sit bonæ fidei.*

11 *Actio pro socio, ex vtraq; parte, est directa.*

12 *Tutelæ actio, directa, & contraria bonæ fidei sunt.*

13 *Pignoratitia actio, est duplex.*

14 *Familiæ erciscun actio: item communi diuid. sunt bonæ fidei. & cur non itidẽ actio finium regun. nu.15.*

16 *Actio æstimatoria, quando detur.*

17 *Libelli forma in actione æstimatoria.*

18 *Permutatio rerum, est contractus innominatus.*

19 *Actio de permutatione rerum, vnde, & quando nascatur.*

20 *Libellus quando formandus in actione de rerum permutatione.*

21 *Actio præscripta verb. sæpe concurrit cum actione in factum.*

22 *Actio in factum, oritur quatuor modis.*

23 *Hæreditatis petitio, est bonæ fidei & cui illa detur. nu.24.*

Actio

1 Actionum quædam † sunt bonæ fidei, quędā stricti iuris. Actiones bonæ fidei sunt ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gest. mandati, depositi, pro socio, tutelæ, comodati pignoratitia, familiæ erciscun. communi diuidundo, præscriptis ver. æstimatoria, rerum permutatio, & hæred. petitio, de qua tamē hæred. petitione fuit dubium, vsq; ad tēpus D. Iustiniani, qui posuit eam inter actiones bo-
2 næ fidei. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd hic ponitur quinta diuisio actionum. Et quia exprimuntur actiones bonę fidei, elicitur quòd aliæ omnes actiōes sunt stricti iuris, ad quod facit. §. videam⁹ suprà de his, qui sui vel alie. iuris sunt. Actiones tamē stricti iuris nō sunt ma. fi. quia in omnibus actionibus & cōtractibus debet esse bo. fi. vt C. de acti. & oblig. l. bonam fidem. Na dolus dans causam contractui in cōtractu bonę fi. facit contractū ipso iure nullum, vt ff. de dolo. l. & eleganter. In cōtractu autē stricti iuris, dolus nō facit contractum ipso iure nullū, sed eliditur talis cōtractus per actionē, vel per exceptionē doli, vt C. de inuti. stipula. l. dolo. Si verò dolus incidat in contractu bonæ fidei, non facit contractū ipso iure nullū, sed eliditur & dissoluitur talis cōtractus per actionem ex eo contractu, vt ff. de actio. empti & vendi. l. Iulianus. §. si vēditor. Dolus autē incidens in cōtractu stricti iuris, dissoluitur per actionē vel per exce-
3 ptionem doli, vt in d. l. & eleganter. § nō solùm. ¶Differunt † autem actiōes bo. fi. ad actionibus stricti iuris, quia in actionibus stricti iuris nō veniunt vsuræ ex mora. vt ff. de nego. gestis. l. quia tatū. Sed illę veniunt in actionib⁹ bo. fi. vt ff. de acti. empti. l. Iulianus. §. ex vēdito. Quod hodie etiam obtinet, quamuis vsurę sunt reprobatę, quia
4 loco vsurarum venit interesse. Secundò differūt, † quia in actionib⁹ stricti iuris, si peto. quod nunquā fuit meum, nō veniunt fructus ex mora, nisi à tēpore litis cōtes. quod secus est in actionib. bonę fidei,
5 vt ff. de vsuris. l. videamus. §. si actionem. Tertiò differunt, † quia in actionibus stricti iuris nō venit interesse, si dare sit in obligatione, quamuis aliud est, si tradi vel fieri sit in obligatione, vt ff. de verborū obligationibus. l. vbi autē. § fin. secus in actionib. bonę fidei, vt ff.
6 de actio. empti. & vendi. l. j. Quartò, differunt, † quia in actionibus stricti iuris solùm venit illud, quod cōtinetur in natura actionis, sed in actionibus bonæ fidei etiā venit illud, de quo nō est cogitatū, vt puta, deteriorationes, rupta, & similia, vt ff. de action. empti. l. fundi §. si rupta. & suprà de obligationibus, ex cōsensu. in fin. ¶Notādum
7 † secundò, quòd de emptionibus & venditionibus dictū est suprà, titulo de emptio. & venditio. Est autē actio ex empto, quæ datur emptori, vt res empta sibi tradat, qa ideò oportet, q per emptionē res efficiatur emptoris, vt ff. de acti. empt. l. ex empto. Actio aūt ex vendito

dito datur venditori ad petẽdũ pretium, vt d.l. ex emoto. & secũdũ
hoc faciliter patet, qualiter in istis actionib⁹ formãdus est libell⁹, vt
8 l.j.ff.de actio.emp. clarius habetur. ¶Notãdũ † tertiò, quòd actio lo
cati datur locatori cõtra conductorẽ, ad petendum mercedẽm, sed
actio ex conducto, datur conductori contra locatorẽ, ad petendum
ea, de quibus in contractu locationis conuentũ est, vt ff. loca. l. ij. Et
secũdũ hoc etiam formãdus est libellus, de cuius forma habetur in
9 l.ij.C.loca. & per Spec. in tit. de loca. §. postquã. ¶Notandũ † quartò,
quod actio negotiorũ gestorum duplex est. s. directa & contraria &
vtraq; est bonę fidei, quia fauor est ampliãdus, vt ff. dę libe. & post-
hu. l. cùm quidam. Formatio autẽ libelli in actione negotio. gestorũ,
10 satis patet in l. ij. ff. de negociis, gestis. ¶Notandum † quintò, quòd
actio depositi, etiam in quatuor casibus, in quibus ipsa est dupli, per
inficiationẽ est bonę fidei, quia lex nõ distinguit, & ita nõ debemus
11 etiam distinguere. ¶Notãdũ † sextò, quòd actio pro socio ex vtraq;
parte est directa, & nõ est aliqua cõtraria, vt infrà de pœ. teme. liti-
12 gan. §. ex quibusdam. ¶Notãdũ † septimò, quòd actio tutelæ di. §.
recta est, quę datur pupillo cõtra tutorẽ, vt suprà dę Attilia. tuto §.
fin. Sed cõtraria est, quę datur tutori contra pupillum, quãdo aliqua
exposuit de substãtia sua in vtilitatẽ pupilli, vt suprà de obliga. quæ
ex quasi contractu nas. §. tutores. & vtraq; est bonę fidei eadem ra-
tione, sicut dictum est de actione negotiorũ gestorum. ¶Notandũ
13 † octauò, quòd actio pignoratitia etiam est duplex. Nam quædã est
directa, quæ datur debitori contra creditorem, postquàm solutũ est
debitũ, vt restituat pignus, suprà quibus mo. re contrahitur obli. §.
fin. Alia cõtraria, quæ datur creditori contra debitorẽ pro expensis
factis in pignore, vt C. de pigno. l. si necessarias. & vtraq; etiam est
14 bonæ fidei. ¶Notandum † nonò, quòd actio familiæ erciscũdæ da-
tur inter cohęredes super diuisione hęreditatis, vt ff. familiæ erciscũ
dæ. l. ij. & est bonæ fidei. Sed actio communi diuidũdo datur inter
illos, qui habent rem cõmunẽ, vt scilicet talis diuidatur, vt suprà de
obligationibus quæ ex quasi contractu nascuntur. §. item si inter
15 aliquos & etiam est bonæ fidei. † Et licet actio finium regundorum
habeat similitudinem cum istis, vt suprà eo. § quædam actiones. nõ
tamen est bonæ fidei. Nã nulla actio, quæ hîc non ponitur potest di-
ci bonæ fidei. Et potest esse ratio, quia in actione finium regundo-
rum, id quod purè meum est, potest adiudicari alteri. vt ff. finiũ re-
gundorum l. ij. Sed in duabus actionibus statim dictis, quod com-
mune est, adiudicatur alteri tanquam propriũ, vt infrà de offic. iu.
dic. §. fina. Potest etiam esse ratio, quia illæ duæ actiones habẽt prin
cipium suum in communione, sed actio finium regundorum ha-
bet

16 bet principium suum in separatione. ¶Notãdum †decimò, quòd actio æstimatoria datur, quãdo quis ęstimauit rem suam, puta ad decem. Et tradidit illam rem alteri vẽdendã: vt scilicet restituat ipsam rem vel æstimationem. Et si plus vendatur, hoc sit ipsius vẽdentis, & in isto casu periculum rei pertinet ad accipientẽ, vt ff. de æstimato. actio. l. j Sed si res tradatur hoc modo, vt scilicet restituat ipsas res vel æstimatio, tunc distingandum est, an tradẽs rogauerit alium de vendẽdo, an accipiẽs rogauerit de tradendo, quia hoc casu periculũ est rogãtis, vt ff. de præscriptis verbis. l. si gratuitam. §. primo. aliàs si margaritas. In dubio autẽ videtur iste cõtractus celebratus, gratia vtriusq; cõtrahentiũ, & ideò accipiẽs nõ tenetur de periculo, nisi sal
17 tem cõmittat leuem culpã, vt dicta l. si gratuitam. Et in † hac actione debet sic formari libellus, vt scilicet actor dicat, qualiter tradidit Titio librũ æstimatũ ad decẽ florenos. Et quia Titius nõ restituit librum, neque æstimationẽ, ideò petit, vt iudex condẽnet eum ad restituendum librum, vel æstimationem. Dicit tamen Ioan. Fab. quòd iste libellus alternatiuus nõ admittitur, nisi primò interrogetur, an liber sit vẽditus, an nõ. quia si nõ sit venditus, tunc solùm competit actio ad librum, & non ad æstimationem. Quotidiana tamen practica est cõtra Ioan. Fab. quia iste libellus admittitur, & ad hoc faciunt notata. per Innocen. in c. constitutus. extrà de in integrũ restitutio.
18 ¶Notandum † vndecimò, quòd rerum permutatio, est cõtractus innominatus: quia istud nomen cõuenit omnibus contractibus, in quibus hincinde aliquid traditur, vt ĩ rubrica notatur. C. de rerũ permu.
19 Et nascitur † actio, quæ dicitur de permutatione rerũ, quãdo res ab vna parte tradita est, & nõ ab alia. Hæc tamẽ actio non nascitur de traditione rei, sed ex pacto præcedẽte, vt l. ex placito. C. de rerũ permuta. Nascitur igitur cõmuniter ista actio ex cõtractu innominato, qui est, do vt des. Et sic actio præscriptis verbis de æstimatione, & actio præscriptis verbis de rerũ permutatione, sunt actiones bo
20 nę fidei. Et in ista actione † potest formari libellus, vt scilicet actor dicat qualiter permutauit cũ Titio de libro suo, & de tunica Titij. Et quia Titius recepit librũ ab actore, & recusat tradere tunicã, ideò petit actor, vt iudex cõdẽnet eũ ad traditionẽ tunicæ. & hęc forma satis elicitur ex l. j. ff. de rerum permuta. & in Spec. in titulo de rerũ permuta. §. vidẽdũ. Sed ex cõtractu autẽ innominato do vt facias, & ex cõtractu facio vt facias, etiã nascit actio pręscriptis verbis, sed illa nõ est bonę fidei, sed stricti iuris, vt ff. de pręscrip. verbis. l. ij. Ex cõtractu autem innominato facio vt des, nascitur actio de dolo, vt l. naturalis. §. at cùm facio. in versic. sed si dedi. ff. de pręscrip. verbis
21 ¶Notandũ † duodecimò, quòd actio pręscriptis verbis sępe concur

rit cum

rit cum actione in factum. Actio tamẽ in factũ ex generalior, vt no ta in rubr ff. de præscrip. verb. & oritur actio in factũ quatuor mo
22 dis. Primò † ex edicto vel interdicto prætoris, cui prætor non dedit nomen, vt infrà de interdic. §. fi. Secundò, datur in subsidiũ. l. Aquiliç. vt suprà ad l. Aquiliã. §. fi. Tertiò, actio præscriptis verbis dicitur in factum, vt dictum est. Quartò, datur ex varijs figuris, vt C. de sa-
23 crosan. eccle l. sancimus. ¶ Notãdũ finaliter, † ꝙ de petitione hæreditatis erat dubiũ, an esset bonæ fidei, vsq; ad tempus Iustiniani, qui declarauit eã esse bonæ fidei, vt hîc. Et causa dubitationis fuit, quia petitio hęreditatis est actio realis, & omnes aliç actiones bonæ fidei
24 sunt personales. † Datur autẽ actio petitionis hæreditatis vero hæredi contra eum, qui possidet res hæreditarias, vel hæreditatẽ, pro hærede, vel pro bonorũ possessore, vt ff. de peti. hæredit. l. regulariter. Et potest formari libellus in ista actione, vt scilicet actor dicat, qualiter ipse est hæres Caij defuncti, Titius tamẽ possidet aliquas res, quæ pertinebat Caio, dum viueret, vel hæreditatẽ eius sine iusto titulo, & ideò petit ipsum Titiũ compelli, vt restituat huiusmodi res seu hæreditatẽ ipsi actori, cum fructibus perceptis, & percipiendis. Et elicitur hæc forma ex l. iij ff. de peti. hæred de qua etiam habetur in Spec. in titulo de iudi. §. j. ¶ Opponit. & videtur, ꝙ differentia inter actiones bonæ fidei, & stricti iuris, non sit bene posita in primo notabili, quia in actionibus arbitrarijs etiã veniunt fructus, & interesse ex mora, & tamen illæ sunt actiones stricti iuris, vt infrà eodẽ. §. præterea. ergo nõ est verũ, quòd hoc solùm est in actionibus bonæ fidei. Solutio. Ista veniunt in actionibus arbitrarijs officio iudicis, & nõ iure actionis, sed in actionibus bonæ fidei veniũt iure actionis, vsura tamen in eis etiam venit officio iudicis, vt C. deposi. l. iiij.

§. *Fuerat anteà.*

1 *Actio rei vxoriæ, hodie sublata est, & transfusa in actionem ex stipulatu.*

2 *Actio ex stipulatu pro dote petenda vel repetenda, est maximè priuilegiata. Et competit etiam patri. nume. 6.*

3 *Mulier an traferatur omnibus creditoribus. disting.*

4 *Priuilegium mulieris, datur solum ei si agat ipsa pro dote: non autem eius hæredi.*

5 *Actio ex stipulatu pro dote repetenda, non datur generaliter, nisi soluto matrimonio.*

Sũmatur sic. Actio rei vxoriæ cum omni suo iure translata est ad actionẽ ex stipulatu, quæ datur pro dote petenda vel repetenda. Et est ista actio priuilegiata, quia tacitam habet hypothecam, & si ipsa

mulier agat pro dote sua, præfertur alijs creditoribus. Hoc dicit, &
1 patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd olim marito pro do te petenda, & vxori pro dote repetenda dabãtur duæ actiones, quarum vna vocabatur actio rei vxoriæ, & alia actio ex stipulatu, vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. j. Sed hodie sublata est actio rei vxoriæ, & totũ ius, quod erat in ea, transfusum est in actionẽ ex stipulatu, vt d. l. vnica. Et est hæc actio bonæ fidei, quia sapit naturã eius, scilicet actionis rei vxoriæ, in cuius locũ surrogata est, de quo notatur in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verb. obliga. ¶Notandũ secun-
2 dò, † quòd hæc actio ex stipulatu pro dote petẽda vel repetenda est multum priuilegiata. Primò, quia fingitur stipulatio interuenisse, quãuis nõ interuenerit. Secũdò, quia licet stipulatio interuenit inutiliter, vt quia facta inter absentes, est tamen vtilis stipulatio. Tertiò, quia licet actio ex stipulatu de sua natura sit stricti iuris, ista tamen est bonæ fidei. Quartò, quia licet quando in stipulatione venit res certa, tũc oritur actio, quę dicitur certi condictio, vt suprà de verborũ obligationib. §. j. tamen hîc datur actio ex stipulatu ad certã rem, scilicet certã dotem. Quintò, quia ista actio habet tacitã hypothecã, id est, obligationẽ pignoratitiã. Nam omnia bona mariti tacitè obligantur, & impignorãtur pro dote vxoris, vt l. assiduis. C. qui
3 potio. in pigno. habeantur. Et præfertur † mulier omnibus creditoribus habentibus etiam tacitã hypothecã in bonis mariti, nõ autem habentibus expressam hypothecã, & illa est tertia opinio hîc in glo. super verbo, creditoribus. quæ quidẽ opinio videtur esse verior alijs duabus. Et ratio est, quia lex prçsumitur à creditoribus adimere priuilegiũ, quod per ipsam legem datum est fauore mulieris, sed non præsumitur adimere priuilegiũ, quod homines sibijpsis cõstituerũt ex conuentione, & ideò tacita hypotheca creditoris, quæ data est p legem, non nocet mulieri, sicut expressa, quæ est ex cõuentione hominum, vt C. qui potio. in pigno. habeantur. l. fina. ¶Notandũ ter-
4 tiò, † quòd istud priuilegiũ datur mulieri, si ipsa agat pro dote. Non autem datur eius hæredi, vt C. de priuileg. dotis. l. j. nisi esset suus hæres: nam ille haberet idem priuilegiũ. ff. solu. matrimo. l. etiã. Idem etiam priuilegiũ haberet procurator suus, nisi esse procurator in rẽ
5 suam, vt ff. solu. matri. l. alia. ¶Notandum † quartò, quòd ista actio generaliter non datur, nisi soluto matrimonio, vt l. ij. ff. solu. matrimo. daretur tamen, si maritus vergeret ad inopiam, vt d. l. si constante. in princi. ff. solu. matrimonio. Et datur ista actio ipsi mulieri, & etiam patri eius, & potest pater agere sine filia, quia ipsa prçsumitur consentire: debet tamẽ pater dote filiæ suæ integram reseruare, nisi per cladem, aut aliâs per malam fortunam patrimoniũ suum esset di
minu

minutum, vt in Authen. de æqualita. dotis. §. quia verò iam. colla. vij.

6 Et ita † patri datur etiam istud priuilegium, quod verum est secundum Salice. in l. vnica. C. de rei vxoria actio. viuẽte filia. Secus, si ipsa esset mortua, quia tunc cessaret causa, vt in glo. fi. in l. ij. C. de episc. & cler. Dicit autem Ange. in dicta l. vnica. Quòd istud priuilegium datur patri, si agat cõmuni nomine, scilicet suo & filiæ, secus si agat nomine proprio. Si autem extraneus dedit vxori dotem, tunc ipsa vxor agit, & non extraneus, nisi ipse pactus fuerit dotem sibi restitui soluto matrimonio. Nam tunc ipse agit, & dos sibi restituitur, vt in l. vnica. §. accedit. C. de rei vxo. actio.

§. *In bonæ fidei iudicijs.*

1 *In actionibus bonæ fidei potest Iudex æstimare ex æquitate, vt reus det actori plus, vel minus, quàm in contractu expressum sit.*

2 *Compensatio quomodo olim, & quando opponebatur. Et quid hodie.*

3 *Compensatio solùm fit in rebus, quæ recipiunt abinuicem functiones. Et generis ad genus. nume. 4. 5.*

6 *Compensationem opponere necesse est.*

7 *Iudicis officium, largè dicitur actio.*

8 *Compensatio quibus casibus non opponatur.*

Summatur sic: In actionibus bonæ fidei, potest iudex ex bono & æquo æstimare, quantũ reus debet dare actori, in quibus olim compensatio perimebat actionem vsq; ad concurrentem quantitatem. Sed in actionibus stricti iuris, solùm opponebatur compensatio per exceptionẽ doli mali. Sed hodie tam in actionibus bonę fidei, quàm in actionibus stricti iuris compensatio perimit actionem vsq; ad cõcurrentem quãtitatem, prætérquàm in actione depositi, in qua com pensatio non habet locum ad vitandum fraudem. Hoc dicit.

1 ¶Notandum † primò, quòd in actionibus bonæ fidei potest iudex æstimare ex æquitate, vt reus det actori plus vel minus, quàm in cõtractu expressum est, vt hîc. Non tamen potest iniquè iudicare, quia dicitur ex æquo & bono, & sic etiam procurator qui habet mandatum, vt faciat quicquid voluerit, nõ potest iniquè facere. Pro quo facit l. filiusfamilias. ff. de donatio & clemen. sæpe cõtingit. de verbo-
2 rum significationibus. ¶Notandum † secundò, quòd olim in actionibus stricti iuris compensatio debuit opponi per exceptionẽ doli mali: quia dolo facit, qui petit quod restituturus est, vt ff. de exceptio. doli. l. dolo. & in regula, dolo. de regul. iuris. lib. vj. Sed hodie tam in actionibus bonæ fidei, quàm in actionibus stricti iuris compensatio per modum exceptionis opponi potest, vt hîc, & l. finalis. C. de compensationibus. Posset tamen etiam hodie generalis dolus

opponi, si actor certificatus esset de debito, in quo compẽsatio petitur: aliàs enim dolus non haberet locũ. ¶Notandum † tertiò, quòd
3 cõpensatio solùm fit in rebus, quę recipiunt ab inuicẽ functiones, & de specie ad speciẽ, neq; de specie ad quantitatẽ, nec e contrà, neque de quantitate ad quantitatẽ, si quantitas ponatur vt species, ponitur compensatio: quia vnum non fungitur vice alterius, vt ff. de pecul. l. si creditor. §. j. & notatur per glo. in verbo, venditori. Sed de quãtitate ad quantitatẽ, ita quòd quantitas ponatur vt quãtitas, bene fit, & hoc est, quod dicitur hîc in tex. quòd istud intelligitur de cõpensationibus, quæ aperto iuri innituntur. Facit l. si conuenerit. ff. de pign.
4 actio. Potest † tamen fieri cõpensatio generis ad genus, vt ff. si pars hæredi. petatur. l. j. §. item, si cùm me. Et hoc verũ est, quando genera sunt paris æstimationis, vt si ego debeo tibi hominẽ, & tu debes mihi hominẽ, si tu petas hominẽ à me, possum compensationẽ opponere: quia vtrobiq; debetur homo mediocris, vt l. legato generaliter. ff. de lega. j. Secus autẽ si genera sint disparis æstimationis, vt si ego debeo tibi bouẽ, & tu debes mihi hominẽ, non habet locũ compensatio, quia homo & bos non recipiunt inuicẽ functionẽ, vt ff. si pars hæredita. petatur. l. j. §. itẽ, si cùm me. Si etiam debitum ab vna parte sit confessatũ, & ab alia parte negatum, nõ fit compensatio, vt C. de compensa. l. fi. § penul. Nisi debitũ negatum probari posset infra duos mẽses, vt de fisco dicitur. ff. de iure fisci. l. aufertur. §. qui cõ-
5 pensationes. Requiritur † etiam, quòd debitũ ab vtraq; parte sit liquidum, vt C. de cõpensa. l. fin. vel statim liquidandũ, quod fit arbitrio iudicio, vt in glo. in d. l. fi. Et qui negat debitũ, si tale debitũ posteà probetur, tunc ille, non potest opponere cõpensationẽ, vt l. ne-
6 mo. quæ est lex xliiij. in ordine. ff. de reg. iur. ¶Notandũ † quartò, quòd necesse est ad cõpensationẽ opponere: quia ius nõ tollit actionem propter compensationẽ, quod probatur tribus rationibus. Primò, quia fideiussor potest eligere, an velit cõpensare cum eo, quod sibi debetur, vel quod debetur reo, vt ff. de cõpensatio. l. si quid. Secundò, quia reus potest eligere, si debeatur ex pluribus causis, ex qua causa velit cõpensare, vt ff. de compensatio. l. quòd Labeo. Tertiò, quia ille, cui potest opponi compẽsatio, dicitur malè agere, vt ff. de cõpensatio. l. verum. ergo habet actionẽ quamuis talis actio per exceptionẽ elidatur, vt ff. quando dies legati cedit. l. j. & l. hæredis. eo.
7 ¶Notãdum † quintò, quòd per alias quascunq; actiones, de quibus hîc dicitur in textu, potest intelligi officiũ iudicis, quod largo vocabulo etiã dicitur actio, vt ff. de actio & oblig. l. actionis verbo. Nam ei quod petitur officio iudicis, potest opponi cõpensatio, de quo est casus in l. etiã. C. de compensatio. quamuis hoc non veniat in obligationem

tionem, vt l. si per collusionẽ. ff. de actio. emp. Et petitioni cautionũ de damno infecto, etiã potest opponi compẽsatio, vt ff. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis. ¶Notandũ † finaliter, quòd possunt colligi
8 certi casus, in quibus nõ opponitur cõpensatio. Primò, de specie ad speciẽ. Secundò, de specie ad quantitatẽ, nec econtrà. Nec etiam de quantitate ad quantitatẽ, si quantitas ponitur pro specie, vt si tradatur alicui pecunia clausa in sacculo, & ideo etiã si talis quantitas pluries legetur in vno testamẽto, nõ intelligitur, nisi semel legata, sicut de fundo dicitur, vt l. planè. §. si ita. & §. si eadẽ res. eo. tit. ff. de leg. j. Tertiò, in deposito, vt hîc. Quartò, si res sit ablata per violentiã, vt C. de cõpensatio. l. fi. Quintò, fisco in certis casibus. ff. de iure fisci. l. aufertur. §. qui cõpensationes. Sextò, administrator, qui defraudauit rempublicã in annona, nõ potest opponere cõpensationem, vt l. ob negotium. ff. de cõpensatio. vbi etiam dicunt Docto. quòd pro debito ratione victualium non posset fieri cõpensatio, vt Bart. in dicta l. ob negotium. ¶Opponitur primò sic, & videtur, quòd de specie ad speciẽ bene potest fieri cõpensatio, per l. qui restituere. ff. de rei vendic. Solutio. Illa lex loquitur, quando species est perempta, & petitur æstimatio: nam tunc species reducta est ad quantitatẽ, & ideò hoc modo in realibus potest fieri cõpensatio. ¶Opponitur secundò. & videtur, quòd compensatio perimit actionẽ, licet nõ proponatur ab homine, per l. si ambo. §. quotiens. ff. de compensatio. & etiã quia dicitur hîc in textu, quòd actiones minuuntur ipso iure. Solutio. Illa l. si ambo. loquitur in delictis, quæ mutua compensatione tolluntur, etiam licet compensatio non opponatur ab homine, vt vult Dynus in regula, in pari. extrà de regu. iuris. lib. vj. Et quòd hic dicitur in tex. ipso iure, hoc debet intelligi, quòd nõ oporteat aliam exceptionem opponere, sicut olim in actionibus stricti iuris.

§. *Prætereà quasdam.*

1 *Actiones dicuntur arbitrariæ, diuersimodè.*
2 *Actio de eo, quod certo loco dari oportet, quando habeat locum*
3 *Actio ad exhibendum, est præparatoria aliarum actionum. Et cui illa competat.*
4 *Actio de dolo, dicitur arbitraria.*
5 *Libelli forma, in actione de dolo.*
6 *Actiones arbitrariæ, differunt ab actionibus bonæ fidei, in quibus etiã locum habet arbitrium Iudicis. & num. 7.*

Summatur sic: Quædam sunt actiones arbitrariæ, quæ scilicet locum habent, quando reus non satisfecit actori, secundũ iussum iudicis, scilicet restituendo, exhibendo, soluendo, vel noxam dando. Nã

tunc iudex arbitrio suo habet æstimare, quo satisfieri debeat acto-
1 ri. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quod actiones diuersimodè dicuntur arbitrariæ. Nam quædã sunt arbitrariæ ex natura actionũ vt sunt actiones bonæ fidei, in quibus arbitriũ iudicis pinguius extenditur, quàm in alijs actionibus, vt suprà eo. §. in bonę fidei. Et de istis arbitrarijs nõ loquitur hîc textus. Aliæ sunt arbitrariæ, quia dependent ex mero arbitrio iudicis, vt si quis nõ restituat vel exhibeat secundum iussum iudicis, nã tunc iudex poterit suo arbitrio deferre iuramentũ in litem, vt hîc, & no. in l. in actibus. ff. de in litẽ iurã. Tertiò, dicuntur arbitrariæ, eò quòd non fit solutio in loco destinato, sed in alio, & tunc habet cõsideratio ad interesse actoris, & rei, arbitrio iudicis, vt ff. de eo, quod certo loco. l. ij. & l. nõ vtiq;. §. nũc de officio, & in l. vnica. vbi glo. etiã. & Bar. C. vbi conue. qui cer. lo. Quartò, dicuntur arbitraria, quia arbitrio iudicis iudicatur de qualitate condẽnationis, nõ de quãtitate, quæ scilicet actio datur, quando dubitatur, an quis debeat soluere noxã in solidũ, vel debeat liberari dãdo seruũ vel animal pro noxa, vt ff. de noxali. l. ij. nam si noxa facta est dño ignorante, vel prohibere nõ valẽte, liberatur dando seruũ, vel animal pro noxa. vt l. in delictis. ff. de nox. & de istis tribus arbitrarijs
2 actionib. determinatur hîc. ¶Notãdũ † secũdo, quod actio de eo, quod certo loco dari oportet, habet locũ, quãdo ex stipulatu, vel ex cõstituto, vel ex legato, vel ex mutuo promissũ est aliquid certo loco solui, vt ff. de eo, quod certo loco. l. ij. §. hæc autẽ. Et in ista actione iudex habet considerare vtilitatẽ actoris & rei, vt §. loco. infrà. eo. & ideò, qui promisit certo loco soluere, põt in alio loco cõueniri, si ibi sortiatur forũ, vt l. hæres absens. §. proinde. ff. de iudic. facit l. vnica. C. vbi cõueniatur, qui certo loco da. pro. Et dicit Bar. in l. si hæres. ff de eo, quod certo loco, quòd in omnibus actionibus stricti iuris, in quib⁹ adiectus est locus, datur ista actio. Sed si locus nõ est adiectus nõ competit ista actio, vt l. quòd si Ephesi. ff. de eo, quod certo loco.
3 ¶Notandũ † tertiò, quòd actio ad exhibendũ, est præparatoria aliarum actionum, quibus res petitur. vt. ff. ad exhiben. l. iij. Et competit illi: cuius interest rem exhiberi, vt d. l. iij. §. sciendũ. Et defertur iura-
4 mentum in litem, vt ff. ad exhiben. l. thesaurus ¶Notandũ † quarto, quòd actio de dolo dicitur arbitraria, quia in ea, si dolosus nõ possit rem restituere, iuratur cõtra eum in litem arbitrio iudicis, taxãdo interesse. & cõpetit hæc actio, vbi dolus interuenit, & alia actio specialis nõ potest cõpetere, vt l. j. §. ait prętor. ff. de dolo. & durat tantùm per duos annos, vt in l. fi. C. de dolo. Formatur autẽ libellus diuersimodè, secundũ diuersitatem casuũ, vt suprà eo. in §. actionum.
5 de quibus formis vide Spec. in titu. de dolo & cõtumacia. † Et gratia exempli

exempli poteſt hîc poni exemplum tale.Corã vobis &c.dico,quòd Ioan.per dolum malum,fraudem & maliciã ſuam,me induxit,vt ſibi venderem cyphum aureũ tanto pretio,quem nullo modo eram aliâs venditurus,quem etiã eidem tradidi de facto me ignorãte dolum & fraudẽ,propter quæ dicta vẽditio ipſo iure erat nulla,nihilominus prædictus Ioãnnes recuſat mihi cyphũ illũ reſtituere.Quare cum mea interſit dictam traditionem nõ fuiſſe factam, peto, vt ex veſtro officio declaretis dictam venditionem fuiſſe nullam,atq; cõdemnetis prædictum Ioan.ad reſtitutionem dicti cyphi,quã reſtitutionem ſi ipſe non fecit,peto ipſum condẽnari quantiplurimi huiuſmodi cyphus valet.quæ vltima verba important verã æſtimationẽ rei intereſſe,& iuratur in litẽ,vt notatur in l.arbitrio.in principio.& in glo.verbi,quanti.ff.de dolo.Probatur hæc forma ex coniũctione plurium legũ,videlicet hîc.& in l.eleganter ff.de dolo.l.ſi cùm exceptione.§.j. ff. quod metus cauſa.& l.ſi dolo.C.de reſcindenda vẽdi.

6 ¶Notandum†quintò,quòd iſtæ actiones arbitriæ differũt ab actionibus bonæ fidei,in quibus etiam locum habet arbitriũ iudicis,quia in iſtis de reſtitutione & exhibitione proferuntur duæ ſentẽtię,vna de reſtituendo,& alia ſi non fiat reſtitutio,de intereſſe,vt l.ſi cũ exceptione.§.in hac actione.ff.quod metus cauſa.In actione tamẽ de eo,quod certo loco,profertur vna ſententia,conſiderando vtilitatẽ

7 actoris & rei,vt dictum eſt.Differunt†etiã, quia in actionibus bonæ fidei agitur de dolo.qui ab initio cõmiſſus eſt,vt l.ſi poſſeſſor.§.fin.ff.de petitio.heredita.Sed in actionibus ſtricti iuris,nõ agitur de dolo,niſi qui eſt,quando res petitur,vt ff.de dolo.l.arbitrio.

§. *Curare autem.*

1 ***Petitio debet eſſe certa.Item ſententia.& nu.2.Fallit multis caſibus: quos affert,nu.3.4.5.6.7.& 8.***

9 ***Sententia,etiam interlocutoria,debet eſſe certa.***

10 ***Sententia debet fieri in ſcriptis.***

Summatur ſic:Iudex debet curare,vt in quantũ fuerit vbi poſſibile,ferat certam ſentẽtiam,licet de incerto ſit actum corã eo.Hoc

1 dicit.¶Notãdum†primò,quòd petitio debet eſſe certa,vt ff. de edẽ. l.j.& ſic etiam ſentẽtia debet certa,quia ſentẽtia debet conformari petitioni,vt l.vt fundus.ff.communi diuidundo. Si enim petitio fuerit incerta,non debet ſequi cõdemnatio cõmuniter,vt l.idẽ Põ-

2 ponius ſcribit ſi frumentũ.ff.de rei vendi.Et† hoc verum eſt,niſi talis incertitudo ante ſententiã declaretur,& reducatur ad certitudinem,vt l.ſi quis intentione ambigua.ff.de iudi.& ita ſicut incertitudo vitiat petitionem,ſic etiam vitiat ſententiam,vt C.de ſentẽ.quę

fine certa quantitate profertur.l.penul.Et ficut actor poteft incerti tudiné fuá declarare,ita etiam iudex ante executioné poteft incertitudiné fentétię fuę declarare,& hoc verũ eft,fi fit ordinarius, non auté delegatus,vt ff.de appel.l.ab executione.vt notatur per Bar.in
3 dicta l.ab executione.¶Notandũ† fecũdò,quòd ifta regula fallit in multis cafibus.Primo,in actionib⁹ vniuerfalibus & generalib⁹,funt auté actiones vniuerfales,vt petitio hæredi.bono. poffeffioria hære. peti.actio de pecu Sed generales actiones funt,vt actio tutelę,actio nego.gefto.actio pro focio,& fimiles.Modò dicendum eft,quòd in actionibus iftis poteft effe petitio incerta,vt in gl.in l.j.ff.de ed.do. Sed differentia eft in iftis quo ad fentétiá,quia in actionibus vniuerfalibus poteft effe fentétia incerta,quæ tamé declaratur ante executione. Sed in actionibus generalibus declaratio debet fieri ante fententiam,vt l.fi cui.ff.de condi.& demonftra.Sic etiá poteft effe petitio incerta quando petitur caftrũ vel villa,cũ fuis pertinétiis,vt notatur per Inno.in c.cum ad fedem.extrà de reftit.fpo.Si tamé in iftis actionibus petatur res fingularis,puta res hęreditaria,debet petitio
4 effe certa,fimiliter & fentétia,vt l.reftituta,ff.ad Trebel.Fallit† fecũdò ratione incertitudinis proueniétis ex debito,quia fcilicet obligatio eft alternatiua,vt ff.de ver.obli.l.vbi nõ apparet.§.qui illud aũt. Nã tunc poteft dari libellus alternatiuus,vt ff.de iniuriis.l.prętor edixit §.quod auté in glo.verbi neq; Sic etiá,quando petitur res vel æftimatio,vt ff.de actio.emp.l.j.in prin.& in glo.Sic etiá fi petatur res, in quantam extat,quòd fi nõ extat,petitur æftimatio,vt l.fi feruum. §.fi.ff.de verbo.obli.& hoc vltimo cafu poteft ferri fentétia alternatiua,executio tamé debet fieri in ęftimatione,vt in gl.in l.fancimus C.de facrofanc.eccle.In aliis auté prędictis cafibus debet iudex perfcrutari,inquãtum poteft,vt ferat certá fententiam,vt in gl.in l.prę
5 tor edixit.§.quod autem.ff.de iniur.Tertiò fallit,† fi fit incertitudo in re petita,videlicet quádo aliquis petit fibi fieri domũ, quod factũ ficut & alia eft incertum,& fic petitio eft incerta,vt ff.de verb.obl. l.vbi nõ apparet.in prin.& tũc admittitur libellus incertus, & fimiliter fententia poteft ferri fuper incerto.Ité hoc cafu poteft etiá peti intereffe poft moram,& reus condemnabitur ad intereffe.Et poteft tunc libellus cõditionaliter admitti,puta peto factum illud,& fi nõ facias,peto intereffe,& de ifto plenè per Bar.in l.ftipulationes nõ diuidũtur,tũc petitio eft incerta,vt ff.de verbo.obli.l.vbi nõ apparet. in prin.Sic etiá admittitur petitio incerta,quádo petitur,vt quis cõferuetur indemnis,vt C.de fenten.& interlocu.om. iudi.l.cũ eorũ.
6 Quartò,† fallit ratione incertitudinis infurgentis apud vtrũque litigatem, verbi gratia:Petitur aliquid,quod de fui natura,vel per relationem

tionem ad aliud,est certum,sed tamen apud iudicē & partes est incertū,vt quando petitur interesse,vel quando petitur quantitas legata in testamento,de qua ignoratur certitudo. Nā tunc admittitur incerta petitio,sed tamē iudex debet subtiliter inuestigare & declarare illā quantitatē,quantum est possibile,vt C.de senten. quæ pro eo quod interest proferun.l.vnica. Dicit tamen Ioan.Fabri.quòd actor tunc habet probare de aliquo certo.per l.qui accusare.aliàs reus absoluitur.C.de eden. Quod verū est,si actor expressit incertā quantitatem super interesse. Nam si non expressit certā aliquam quantitatem,& iudex se nō potest informare de certo,admittitur petitio incerta,& profertur incerta sententia,vt l.quę de tota.§.incertę.ff.de
7 rei vendic. Quintò,fallit † ratione accessorij dependētis Nā quo ad accessoria admittitur petitio incerta,& etiā fertur incerta sentētia, vt quando res petitur cū fructibus perceptis & percipiendis, vel cū expensis factis & fiendis,vt infrà de offic.iudicis.§.si in rē actio. Ista tamen debent taxari saltē potest sententiā,& ante executionem,vt notatur per doct.in c.finem litibus.extrà de do.& contu. Secus autē esset,si fructus & expēsæ peterētur principaliter,quia tūc petitio debet esse certa,similiter & sententia,vt l.si in rē.quæ est lex.xliij.ff.de
8 rei vēdicatione. † Sextò,fallit ratione generalis obligationis præcedētis vt si debeatur homo in genere,nō potest esse certa petitio nec sententia,Imò si actor peteret rem certā,puniretur,vt ff. de verbo. obligationibus.l.vbi non apparet,& hoc verū est, nisi debitor ante sententiā specificet,quid velit dare, vt infrà eod.§.prętereà. Nō valet ergo sententia,si condemnetur quis in tanto,quantū reperitur in actis,quia acta communiter sunt dubia & incerta. Si ergo essent cer-
9 ta,valeret sententia,vt l.ait prętor.ff.de re iudi. ¶ Notandum † tertiò,quòd istud non solùm intelligitur de sentētia diffinitiua,sed etiā de sententia interlocutoria,quando vertitur circa materiā certam, vt quādo petitur responderi positionib,vt l.ij. C. de iuramēto calū. Secus si vertitur super materia incerta,vt de proponendis exceptionibus aut producendis testibus,vt in c.pastoralis.extrà de excep. &
10 in c.vltra tertiā.& c.fin.extrà de testi. ¶ Notādū † finaliter,quod sententia debet ferri in scriptis,vt C.de sen.ex pericu.recitan.l.j. Nisi in tribus casibus. Primus,si iudiciū sit de parua summa. Secūdus,si sit inter viles personas. Tertius,si episcop⁹ iudicat inter clericos sibi subiectos,vt Authen.nisi breuiores.C.de senten.ex pericu.recitā. Et licet aliqui dicāt,quòd in aliis casibus iudex etiā de cōsensu partiū,nō posset sentētiā proferre sine scriptis:quia nemo priuatis potest iuri publico renuntiare,ad quod videtur facere lex secunda.§. sed quia veremur. C.de iuramen.calum.contrarium tamen est verū,per l.iu-

dicem ff. communi diuidundo.

§. *Si quis agens.*

1 *Actor plus petens, quàm sibi debebatur, olim cadebat à causa: nec restituebatur in integrum.*
2 *Plus petens, de iure Digestorum, non cadit à causa.*
3 *Minor restituitur in integrum aduersus plus petitionem intentatam. Et quid de maiori. nu. 4.*

1 Actor plus petés, quàm sibi debetur, olim cadebat à causa, nec restituebatur in integrũ, nisi fuisset minor xxv. annis, deceptus ex sua simplicitate, vel maior errans, ita quòd prudentissimus nõ cognouisset errorẽ. Nã in illis casibus fiebat restitutio in integrũ. Hoc dicit.
2 ¶Notandũ† primò, quòd iste §. loquitur de iure antiquissimo. Nam de iure Digestorũ plus petens nõ cadit à causa, vt l. bouem. §. si sub conditione ff. de ædili. edicto. & l. pecunia. in ordine xxxvj. ff. si cer. peta. Et ita notatur per Barto. in l. non solùm §. tale. ff. de liber. leg. Et intelligitur istud, quòd hîc dicitur, nõ solùm in priuato, sed etiã
3 in fisco, vt C. de iure fisci. l. iustas. lib. x. ¶Notandum† secundò, quòd minor restituitur in integrum, aduersus plus petitionẽ intentatã, si plus petiit ex sua simplicitate, & multò magis, si ex dolo aduersarij, vt ff. de mino. l. j. Secus, si plus petiit ex dolo suo: quia si sit verus dolus, nõ restituitur in integrũ, vt l. auxiliũ. ff. de mino. quanuis restituitur, si commisit dolum præsumptum, vt in glo. in l. vbi exigitur. ff.
4 de edendo. ¶Notandum† tertiò, quòd etiã maiori plus petenti succurritur, si erret in eo, in quo etiam constantissimus, hoc est, prudentissimus erraret, vt hîc. & facit ff. de iuris & fact. ignorã. l. ij. verbi gratia: Titius legauit mihi centũ in testamento suo, & posteà fecit codicillos me ignorante, quibus ademit mihi quinquaginta, ego peto centũ. Nam tunc licet plus peto, quàm mihi debetur, nõ incido in pœnam, per istum textũ. Si etiam in codicillis grauauit bona sua, ita quòd legata grauant bona sua vltra dodrãtem, tũc hæres habet abstrahere Falcid. quæ etiam abstrahenda est de centum mihi legatis, & ideò quanuis tunc petam centum, non cado in pœnam.

§. *Plus autem.*

1 *Plus petere quis dicitur, quatuor modis.*
2 *Plus petere re, quis dicatur.*
3 *Plus petit tempore, qui prius petit, quàm sibi debeatur.*

1 Aliquis† dicitur plus petere quatuor modis, scilicet re, tẽpore, loco & causa. Tunc autẽ quis petit plus re, quãdo pro decẽ petit viginti, vel quando petit totam rem vel maiorem partẽ, cuius solùm habet partem. Sed tempore quis plus petit, quando petit ante diẽ, vel

ante conditionem, quia sicut ille minus soluit, qui pòst soluit quàm soluere debet, sic etiam plus petit, qui petit antè, quàm petere debet
2 Hoc dicit, vsque ad §.loco. ¶Notandũ primò, †quòd ille plus petit re, qui petit maiorem quãtitatem, quàm sibi debetur, vel maiorem partem rei, quàm quæ sua est. Quod verum est, secundum Ioannem Fabri, si petat principaliter. Non autem si petat accessoriè, & ideò si quis petat rẽ cum fructibus & interesse, quanuis fructibus sibi nõ debentur, nec interesse, non tamẽ dicitur plus petere, quia pœnę sunt
3 restringendæ. ¶Notandum † secundò, quòd qui tardius soluit, quàm soluere debet, ille minus soluit, & sic per contrariũ, qui prius petit quàm sibi debetur, plus petit, vnde habet hîc locũ illud famosum dictum. Sicut oppositũ in opposito, sic propositum in proposito. ad quod etiam iste textus solet allegari, facit etiam l.fi.in fine.ff. de legatis iij. Nam cõtrariorum eadem est disciplina, vt in glo.prima §.j.suprà de his, qui sunt sui, vel alieni iuris.

§. *Loco plus petitur.*

1 *Plus petere loco, quis dicatur.*
2 *Promissione facta certo loco, qui alio loco, petit plus petere intelligitur alias datur actio arbitraria.*
3 *Actio arbitraria, datur hîc ex stipulatu.*
4 *Pecunia est in omnibus regionibus eiusdem valoris, licet pretia rerum in diuersis sint diuersa.*

1 Loco dicitur †aliquis plus petere, qui petit sibi solui in alio loco quàm in contractu expressum est, nõ facta mentione de loco cõuento. Sed si quis petat in alio loco, facta tamẽ mentione de loco, qui in contractu expressus est, non dicitur plus petere, sed datur sibi actio arbitraria, in qua habetur cõsideratio vtilitatis, quantũ habuisset soluens, si soluisset in loco cõuẽto. Hoc.d.vsq; ad §.hinc aũt, & patet in
2 tellect.tex. ¶Notandũ†primò, quòd quãdo promissio facta est certo loco, tunc qui alio loco petit plus petere intelligitur, si fiat sine cõmemoratione loci cõuenti Sed si fiat cũ cõmemoratione de loco cõuento, tũc datur actio arbitraria, & potest reus cõueniri in quolibet
3 loco vbi sortitur forũ, vt ff.de iudi.l.hęres absens. ¶ Notãdũ† secundò, quòd actio ex testamento datur hîc ex stipulatu, si stipulatio intercesserit vel datur certi cõdictio vel ex mutuo. si mutuũ dãdũ sit certo loco, vel actio ex testamẽto, si legatum relictum sit certo loco vt ff.de eo, quod certo loco.l.si hæres. & l. ij. §. hæc autem actio. &
4 l.aut si mutuum. ¶Notandum†tertiò, quòd pretia rerum in diuersis regionibus sunt diuersa sed pecunia est eiusdẽ voloris, licet in diuersis regionibus sub leuioribus vsuris, & aliis sub grauioribus fœneretur

neretur, facit l. ideò. ff. de eo, quod certo loco. ¶Opponitur & videtur, quòd reus in isto casu poterit conueniri in quolibet loco, per l. eũ. qui ff. de iudi. & per l. si duo. §. sed & si certo. ff. de cõsti. pe. Solutio. Illæ leges loquũtur de loco idoneo, vbi scilicet reus sortitur forum, vt ff. de mune. & hono. l. vt gradatim.

§. *Hinc autem.*

1 *Plus peti causa, quando dicatur.*

2 *Promißione facta alternatiuè, si petatur vnum determinatè, plus petitur.*

3 *Obligatus soluere aliquid in genere, liberatur soluendo mediocre.*

1 Causa plus petitur, † quando vnum petitur ex his, quæ alternatiuè promissa sunt. vel quando species petitur, vbi genus promissum est.
2 Hoc dicit, vsque ad §. sed hæc quidem. ¶Notandum † primò, quòd quandocunque aliquid promissum est alternatiuè, tũc si petatur vnũ determinatè, plus petitur, quia iuxta regulã iuris: In alternatiuis debitoris est electio, nisi alterũ interierit, quia tunc vnum prǣstandum est, vt ff. de eo, quod certo loco. l. non vtiq;. Si tamen debitor vellet soluere ǣstimationem eius, quod interiit, esset audiẽdus, vt ff. de leg. j. l. cùm res. §. sed si Stichus. Nisi interiisset res facto ipsi promisso-
3 ris, vt ff. de solutio. l. Stichum. ¶Notandum† secundò, quòd quando aliquis est obligatus soluere aliquid in genere, tunc liberatur soluendo mediocre, vt ff. de legatis primo. l. legato generaliter. & ideò licet quis petat vilissimũ, dicitur tamẽ plus petere: quia interdũ facili⁹ est promissori acquirere, quod pretiosius est, & ideò creditor nõ potest rem viliorẽ, quàm sibi debetur à debitore petere, nisi in necessitate, vt Authen. hoc nisi debitor. C. de solu.

§. *Sed hæc quidem.*

1 *Plus petens tempore, punitur in duplicatione temporis. Et quid de plus petentibus aliis modis. ibid. & nu. 2 3.*

1 Plus† petens tempore, punitur in duplicatione tẽporis, & plus petens aliis modis, punitur in triplo sportularum. Hoc dicit vsq; ad §. si
2 minus. ¶Notandũ† primò, quòd ille qui plus petit tẽpore, punitur in duplicatione tẽporis, & etiã in expẽsis, vt infrà de excep. §. hodie. Sed qui aliis modis plus petit, punitur in triplo sportularũ. Hoc
3 dicit, vsq; ad §. si minus, & patet intellectus textus. Et si† post litis cõtestationẽ plus petitum sit dolo, & petens voluit habere cautionem de eo, quod plus petiit, cadit à tota causa, non autem si hoc fecit ante litis contestationem, vt C. de plus peti. l. prima. & l. amplius. ff. rẽ ratam haberi.

§. Si minus.

1 *Minus petens, quàm sibi debeatur, siue scienter, siue ignoranter, non videtur reliquum donare aut remittere. Et potest posteà reliquum petere. numero 2.*

3 *Petens aliud pro alio, vel ex alia causa, potest errorem suum corrigere. & nu. 5. Et noua dantur actiones, nouaq; inde dilationes. nu. 4.*

Si actor minus petat, quàm sibi debetur, non punitur, sed ius suũ manet sibi, ita quòd iudex in reliquo condemnat reum, in eodẽ iudicio. Similiter si aliud pro alio petat, aut ꝙ petat ex alia causa, quàm ex qua sibi debetur. potest corrigere errorẽ suum. Hoc dicit, vsque

1 ad §. prætereà. ¶Notandum † primò, quòd licet actor minus petat, quàm sibi debeatur, siue scienter, siue ignorãter, per hoc tamẽ nõ videtur reliquũ remittere, aut donare, quia non præsumitur, quòd quis velit rem suã iactare, vt l. cum de indebito. ff. de probati. Nã hîc est solùm quædam abstinentia, quæ non inducit donationem aut remissionem. Verum tamen est, quòd si petat hoc tanquam restũ, siue cõplementum, tunc non potest plus petere, vt l. si ex plurib. & ibi gl. ff. de solutio. Sic etiam si petat cum dictione exclusiua vel taxatiua, vt dicendo. Peto tantùm quinq;, quæ mihi debẽtur, vt not. per Bart. in

2 l. si cum dos. ff. rerum amota. ¶Notandum † secundò, quòd quando actor minus petit. potest posteà reliquũ petere. Et sic potest libellus mutari addẽdo vel minuẽdo, pro quo potest sic distingui. Quia vel mutatio fit in re, vel in qualitate, vel accessoriis. Si fit in re, tunc aut actio est vniuersalis, aut singularis. In actiõe vniuersali potest fieri additio in libello, vsq; ad sententiã, vt l. edita. C. de eden. quia in hac actione admittitur libellus, sine expressione rerũ, vt dictũ est suprà eo. §. curare. Sed in actione singulari, si primò minus petatur, nõ potest posteà plus peti, nisi vsq; ad litem contestatã, & illud quod actor vult addere post litem contestatam, reseruatur sibi in alio iudicio, id est, in alio simili iudicio, quod dicitur idẽ cum primo, propter idẽtitatem personarum, rerũ & causæ, licet propriẽ sit aliud iudicium, & alia instantia, & ita debet intelligi tex. cũ glo. rubricę, facit l. certa. C. de inoffic. testa. Si primò plus petatur, non potest etiam post litẽ contestatam minus peti, quia conuenit lites minuere, vt l. quidã ęstimauerũt. ff. si certum peta. Debet tamen actor reo soluere expẽsas, vsq; ad emendationẽ, vt nota. c. ij. extrà de confes. lib. vj. licet Barto. cõtrà, in hoc vl. in l. j. §. si stipulatori. ff. de verb. obli. Si autem loquamur in mutatione qualitatis, verbigratia. Peto à te dãnũ mihi illatũ per seruum tuũ, sed non dico, an te sciente, an te ignorãte, possum vsq; sententiã petitionem meam mutare, dicendo, quòd factum est

te scien

te sciẽte,vt l.in delictis.§.si detracta.ff.de noxa.& ibi per Bar.quod verum est,nisi qualitas primò fuisset expressa in libello,quia tũc nõ possum posteà mutare,vt nota,per Inn.in c.j.extrà de libel obla.Et etiam istud verũ est,nisi per talem mutationẽ qualitatis sit mutata actio proposita,vt l.prætor.§.decem.ff.vi bono.rapto.nisi etiã inducatur diuersitas in substantia facti,vt l.denuntiasse.§. quid tamẽ ff. ad l.Iuliã de adul.Si aũt fiat mutatio in accessoriis,puta in fructibus, in dãnis,vel in interesse,tunc potest fieri mutatio vsq; ad litẽ cõtestatam,vt l.edita.C.de eden.Lite aũt cõtestata super principali,nõ potest fieri additio super accessoriis iure actionis,sed bene officio iudicis,vt si sint fructus pendentes,aut nondũ percepti,vt l.finant.§.fi.ff.
3 de rei vendic.¶Notandũ†tertiò,quòd quis potest corrigere errorẽ suũ,quando petiit aliud pro alio,vel ex alia causa.Et ita quis potest intentare aliam actionẽ,nisi in noua actione obstaret exceptio rei iudicatæ alterius actionis,vt l.duobus.§.exceptio.ff.de iureiuran.vel nisi actiones essent tales,quòd vna tolleretur per electionẽ alterius
4 vt ff.de tributo.actio.l.quod in hæredẽ.§.eligere.¶Notandum†finaliter, quòd quando fit ista mutatio,tunc etiam dãtur nouæ dilationes,nisi in prima petitione reus esset sufficienter,instructus,videlicet si primò actũ esset vi bo.rapto & posteà ageretur actio. furti,nõ darētur nouę dilatiões.C.de dila.l.j.& iterũ in hoc casu iuratur de calumnia,vt ff.de dam.infec.l.qui bona fide.§.fina.aliàs,si alieno.
5 ¶Opponitur†& videtur,quòd quis non põtest errorem suum corrigere,per §.omne.in Authen.de litigiosis.coll.viij. habetur Authen. qui semel.C.quomodo & quãdo iudex.Solutio.Dixerũt aliqui,quòd iste tex.& etiã l.edita.C.de edẽ.corrigeretur per §.in opposi. assumptum.& per Authen.qui semel.Sed quia correctio iuriũ est vitanda, C.de inoffic.dot.l.j.ideò melius dicitur, quòd iste tex.loquitur in alio casu.Nam ille §.omnem.& Authen.qui semel. loquũtur de eo, qui desistit à lite,aut vult litem frustrare.Sed iste textus,& l.edita.loquuntur de mutationę petitionis seu libelli,

§.*Sunt præterea.*

1 *Actiones,quibus prosequimur in solidũ.quod nobis debetur,vel minus.*
2 *Pater obligatur ex contractu filij, quantum est in peculio.Dominus ex contractu serui.*
3 *Actionum duodecim sunt diuisiones,quas ordine colligit author.*
4 *Mulier agens pro dote,non potest plus petere,quàm maritus facere posit.*
5 *In rebus dotalibus possunt fieri impensæ necessariæ,vtiles & volũtariæ.*

1 Quædam†sunt actiones,quibus persequimur insolidum,quod nobis debetur,vel min⁹.vt est actio de peculio filij vel serui,& actio de

dote,quā petit mulier à marito.Et si maritus fecit impēsas in rebus dotalibus,potest eas retinere,quousq; impēsæ soluantur.Hoc dicit,
2 vsq; ad §.sed & si quis.¶Notandū † primò, quòd ex contractu filij obligatur pater,quātū est in peculio.Et ex cōtractu serui obligatur dominus.Si tamen filius cōtrahat,ipse tenetur insolidum,& si nō sit soluēdo,detruditur in carcerem.vt C.qui bo.cedere possunt. l.cùm
3 & filij.¶Notandū†secūdò,quòd ista non est vna de duodecim diuisionib.actionum,sed est extrauagans.Nā prima diuisio est,actionū aliæ sunt reales,alię personales,vt suprà eo.§.omnium.Secunda est, actionū aliæ sunt ciuiles,aliæ prætorię,vt suprà eo.§.sed istę quidē. Tertia est,actionū quędam sunt rei persecutorię,quędam pœnales, & quædā mistæ,vt suprà §.sequens.Quarta est,actionum quædam sunt in simplum,quędam in duplū,quędā in triplum,& quędā in quadruplū vt suprà eo.§.oēs.Quinta est,actionū quędā sunt bonę fidei, & quædam stricti iuris, vt suprà eo.§.actionū autē.Sexta est, actionum quædam sunt perpetuæ,quędam tēporales.Septima est, actionum quædā transeūt ad hæredes,quædā non,vt infrà de perpe & tēpora actio.§.non omnes.Octaua est,actionum quædam sunt famosæ,& quædā nō,vt infrà de pœ.temerè liti.§.penul.Nona est, actionum quædam sunt directæ,quædam vtiles ff.si quadrupes pau.fe.dicatur.l.fi.Decima est,actionū quędam sunt directę,quędā cōtrarię, suprà de oblig.quę ex quasi cōtrac.nascun.§.j.& ij.Vndecima,actionum quædā sunt vniuersales,quędā generales,& quędā singulares. vt ff.pro socio.l.pro socio §.arbiter.Duodecima est,actionū quędā sunt simplices,quędā sunt duplices.De simplicibus satis patet,de duplicib.vt fa.ercis.cōmuni diuidun.fini.regun.& similes.Sed hæc diuisio,quæ ponitur,non est de istis xij.quia illę dantur de natur.actio in ista autem consideratur priuilegiū actio.vt vult hîc Ioan.Fabri.
4 ¶Notandum†tertiò,quòd si mulier agat pro dote, non potest plus petere,quàm maritus facere potest,habēdo etiā respectū,vt ipse nō egeat:quia non esset decens,quòd mulier maritū suū, cum quo ipsa est vna caro,permitteret mēdicare,vt l.aduersus.C.de crimine expila.hæreditatis.Et habet maritus istud priuilegium,nō solùm pro se, sed etiam pro communibus hæredibus ipsius & vxoris,vt l.maritū. ff.solu.ma.Et istud verū est,nisi maritus dolo faciat, vt satisfacere non posset de dote.Nam tunc teneretur insolidum,vt C.de rei vxo.
5 ac l.vnica.§.cum autem. ¶Notandum† finaliter , quòd in rebus dotalib.possunt fieri impēsę necessariæ,vtiles,& volūtarię. Necessarię sunt,sine quib⁹ res esset peritura,vel deterior futura.Vtiles sunt quibus res melioratur.Volūtarię sunt,quibus res exornatur,vt ff.de verb.sig.l.impēsarum.Si ergo factæ sunt impensæ necessarię, ipso

iure

iure tales impensæ abstrahuntur,& minuunt dotem,& ideò si in do te sit fundus & pecunia,tūc pecunia retineri potest, pro impēsis necessariis in reb⁹ dotalibus factis.Si verò in dote sit fund⁹,& tātū impensum est,quātū fundus valet,potest retineri ipse fund⁹,nisi mulier infra annū soluat impēsas factas,vt ff.de impen.in reb.dota.factis.l. quod dicitur.Si verò sint impēsę vtiles,tūc etiam repetūtur, nō ipso iure,sed actione nego.gest.vel actione mādati,si mulier mādauerit. Sed si sunt volūtariæ,permittitur abrasio,sine lęsione pristini status.

§. *Sed & si quis.*

1 *Parens conuentus,non tenetur vltrà, quàm facere potest. Et quis de cæteris. num. 4.*

2 *Socius non potest conuenire socium, vltrà, quàm possit.*

3 *Donatoris priuilegium.*

Parentes,socij,& donatores non conueniuntur,nisi in quantū facere possunt.Hoc dicit.¶Notandum† primò, quòd si quis cōueniat
1 parentē suum,non potest plus cōsequi,quàm talis parens facere potest.Et ratio est,quia filius tenetur parentem suū nutrire, vt l.alimēta.in fine.ff.de liber.agnosc.Et quandocūque aliquis nō potest aliū insolidum cōuenire,tunc etiā ille non tenetur cedere bonis,nec debet detrudi in carcerem,nec debentur vsuræ cētesimę post quadrimestre,vt in l.in cōdemnatione.ff.de regul.iuris.& filius nō potest conuenire parentē,nisi in quantū facere potest,sic etiam parens nō potest conuenire filium,quia in isto iure est reciprocatio,vt ff.quod quisque iur.l.j.Nam parentes etiam tenentur nutrire filios suos, vt
2 ff.de liber.agnosc.l.si quis à liberis.¶Notandum†secundò,quòd socius non potest conuenire socium,nisi in quantū facere potest, & hoc est propter fraternitatem,quæ est in societate, propter quā inconueniens esset,quòd vnus egeret,& alius locuples esset,vt l. verū in prin.ff.pro socio.si tamen quis negat societatem,non habet locū istud priuilegiū,quia negans causam beneficij,videtur negare beneficiū ipsum,vt ff.pro so.l.si vnus.§.fina.& hoc verū est,si negat vsq; post li.contestatam.Nam anteà pœnitere potest,vt ff.de noxal.l.electio § neq;.Si etiā negaret solùm in genere,dicēdo: Nego narrata, non noceret sibi quia istud intelligitur,quādo negat ne in specie,vt nota.per Bart.in l.si dubitetur.§.si ita demum.ff.de fideiusso.
3 ¶Notandum†tertiò,quòd donator habet amplius priuilegium,quia deducitur æs alienum. Nam propter liberalitatem suam pinguius
4 ei prouidetur,vt ff.de re iudi.l.ne ex liberalitate.¶Notandū†finaliter,quòd etiam istud locū habet in domino feudi, & in vasalla, vt in c.j.in Authen.de natura feu.collatio.x.Habet etiā locum in pa-

trino

trino & filiolo, quia quis debet diligere eum, qui leuauit ipsum ex fonte, sicut patrem, vt xxx.quæstio.iij.c.ita diligere. Habet etiam locum in patrono, vt in glos. in c.piæ mentis.xvj.quæstio.vj. Similiter locum habet in prælato respectu subditi sui, qui est tanquam miles Dei, vt in l.miles.ff.de re iudica. Sic etiam locum habet in pastore, quo ad suum subditum, ita etiam in Doctore, quo ad scholarem, vt not. in l.medicos.C.de professo.& medic.lib.x.

§. *Compensationem.*

1 *Compensatio an in contractibus habeat hodie locum, & nume. 2.*

Compensatio opponi potest actori, & sic minuetur actio, nisi in
1 quibusdã casibus. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd hodie ista compensatio locũ habet tam in contractibus bonæ fidei, quàm stricti iuris, vt dictum est suprà eodẽ. in §.in bonæ fidei. ¶Notandum
2 secundò, † quòd dicitur hic plerunq;, quia in actione depositi non opponitur compẽsatio, vt etiam ibi dictum est suprà. §.in bo.fidei.

§. *Cum eo.*

1 *Cedens bonis, non potest posteà à creditoribus conueniri, nisi in quantum potest.*
2 *Cessio bonorum, cur inuenta.*
3 *Cessionis priuilegio an possit quis renuntiare.*

1 Cedens bonis, non † potest posteà à creditoribus cõueniri, nisi in
2 quantũ facere potest. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd cessio bonorum inuenta est, ne quis detrudatur in carcerẽ, non tamen liberatur per hoc à debito, quia si posteà perueniat ad pinguiorem fortunam, tenetur satisfacere, in quantum potest, deducto eo, vt scilicet habeat vnde viuat. l prima. C.qui bon.cede.possunt. Et requiritur, quòd ipse confiteatur debitum, & potest retinere vilem vestẽ, vt l.penulti.ff.de cessio.bono. Qui ergo spoliatus est bonis suis, per guerras, aut per alia diffortunia, non potest conueniri, nisi in quantum facere potest, quia plus est aliquem spoliare necessitate, quàm
3 voluntate, vt vult hic Ioan.Fabri. ¶Notãdum † secundò, quòd quis non potest renuntiare isti priuilegio, vt in Authenti.immo. C.de actio.& obligationib. quia hoc esset cõtra bonos mores, & ideò statutũ, quòd excommunicatus non debet absolui, etiam si cedat bonis, non valet, quia est contra constitutionẽ Papæ, vt in capitu. Odoardus. de solution. extrà. & notatur in verbo, ad pinguiorem. Sed debet facere cautionem saltem iuratoriam de soluendo, cum venerit ad pinguiorem fortunam.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIVM GEstum esse dicitur. TIT. VII.

Continuatur iste titu.secundum glo. Suprà dictum est,qualiter conuenimur ex contractibus per nosmetipsos factis,cõsequenter dicendum est,qualiter conuenimur ex contractibus factis per eos,qui in potestate nostra sunt.

§. *Quia.*

1 *Superfluitas vitanda est,in iure.*
2 *Similitudo potest esse inter illa,quæ in quibusdam conueniunt.*

Quia dictum est de actione,quæ datur in peculio filiorum aut seruorum:ideò de illa actione,& de alijs cõpetentibus contra parentes & dominos,ex contractu filiorum & seruorum,nunc dicendũ est.Et vt vitetur superfluitas,satis est dicere de actionibus competentibus cõtra dominos ex cõtractu seruorũ,quia ex illis intelliguntur actiones competentes contra parentes ex cõtractu filiorũ. Aliquę tamen
1 differentiæ inter eas posteà dicētur. Hoc dicit. ¶Notandum † primò,quòd superfluitas in iure est vitanda,vt hîc,& l.j.§.quibus.C.de nouo Codice conficiendo. & hoc valde facit contra illos,qui in suis scriptis,& relationibus multiplicant verba, facit l.ampliorẽ.§.in refutatorijs.C.de appella.cum ibi notatis per glo.& Docto.¶Notan-
2 dum secundò,† quòd similitudo potest esse inter illa,quæ in quibusdam conueniunt, quanuis etiam in aliquibus differant pro quo facit ca.non potest extrà de præbend.lib.vj. & procedendum est à similibus ad similia,vt hîc,& in l.non possunt.ff.de legibus.

§. *Si igitur.*

1 *Dominus tenetur in solidum ex contractu facto per seruum iussu domini: Et dicitur actio,quod iussu.*
2 *Actiones sex oriuntur ex negotijs factis per filios aut seruos, quibus parentes,aut domini possunt conueniri.*
3 *Dominus vt teneatur ex contractu serui,requiritur iussus.*
4 *Iussus & mandatum,quid differant.*

1 Ex † contractu facto per suum iussu domini,tenetur dominus in
2 solidum. Hoc dicit. ¶Notandum † primò,quòd ista actio vocatur quod iussu.nã ex negotijs factis per filios aut seruos, quibus parẽtes aut domini possunt cõueniri,oriũtur sex actiones,scilicet quod iussu,exercitoria,institoria,tributoria,de peculio,& de in rẽ verso. Et sunt istę actiones prætorię & perpetuę, vt l.Macędoniani.C.ad Macedo.quanuis actiones prętorię cõmuniter sunt annales,vt infrà de perpe.&

3 perpe.& tempora.actio.per totum. ¶Notandũ † secundò,quòd ad. quòd dominus teneatur ex contractu serui,requiritur ipsius iussus. Qui quidem iussus potest fieri seruo, vel etiam ipsi cõtrahenti,vt ff quod iussu.l.j.§.ij. Et satis est, quòd huiusmodi iussus fiat verbo vel nũtio,vel epistola,aut sola subscriptione, aut aliquo alio modo,quo possit apparere voluntas domini iubetis, vt ff.quod iussu.l.j.§ iussũ.
4 Et † differunt iussus & mandatũ, quia iussus importat necessitatem. Mandatum autem voluntatem præsupponit,vt in dicto.§.iussum.

§. eadem ratione.

1 *Actio exercitoria,cui & contra quem detur.ibid.& nume.2.*
3 *Exercitor,quis dicatur.Quis magister nauis.Quis institor.*
4 *Institor,quid differat à procuratore.*
5 *Ius idem,vbi eadem æquitas.*

Actio exercitoria datur cõtra eum,qui fecit seruum suum magistrũ nauis,ex cõtractu facto per seruũ, in his,quę pertinet ad ipsam nauem.Sed actio institoria est,quæ datur contra eum, qui præfecit seruũ suum tabernæ,aut alteri negotiationi ex contractu facto per seruũ de his, quæ pertinent ad tabernã vel huiusmodi negotiationẽ. Et dantur etiam istæ actiones contra illum,qui præposuit liberũ hominem aut seruũ alienum naui,vel tabernæ,vel negotiationi, pro-
1 pter identitatem rationis. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd actio exercitoria datur in hæredẽ, & contra hæredẽ, vt l.si tamen.§. fi.ff.de exerci actio. Idem est de institoria, vt l.nouissimè ff.de instit.actio. Idem etiã est de actio.de in rem verso, vt ff.quando actio
2 de pecu.anna.est.l.quæsitũ.in fi. ¶Notandũ † secundò, ꝙ ista actio exercitoria datur contra exercitorẽ, quando quis cõtraxit cũ prępo sito nauis in vtilitatẽ ipsius nauis. Si enim ex alia causa quis cum eo contraxit,nõ datur exercitoria,vt l.j.§.non autẽ.ff.de exerci actio. Et dicitur quis cõtrahere in vtilitatẽ nauis, si fecit expensas pro emptione,vel pro reparatione nauis,vel fecit sumptus ꝓ alijs,q necessarij sunt in naui,vt l.j.§.magistrũ. ff.de exercit.actio. Et nõ oportet creditorẽ ꝓbare rem versam esse in vtilitatẽ nauis, sed satis est, quod ad vtilitatẽ nauis expedit. Secus est in œconomo,aut ꝓcuratore Ecclesiæ,quia si aquis expẽdit pro Ecclesia,necesse est eum probare rẽ versam esse in vtilitatẽ Ecclesiæ,vt in Authen.de aliena.& emphy.§.si verò q3. Tenetur igitur exercitor ꝓ magistro nauis, de his quæ facta sunt gratia nauis. Sed pro alijs nautis nõ tenetur,nisi pro delictis eorũ,vt ff.de exerci l j §.magistrũ nauis. ¶Notandũ tertiò,
3 † quòd exercitor dicitur ille,ad quẽ quotidianus quæstus nauis pertinet. Ille verò qui naui ꝓponitur, siue sit seruus,siue filius,siue alius

quilibet homo, vocatur magister nauis, vel præpositus. Sed institor dicitur ille, qui præponitur tabernę, vel alteri negotiationi. Ex quo patet, quod actiones diuersimodè sumunt nomina sua. Nam exercitoria, nominatur à præponēte. Institoria, nominatur à præposito. Sic etiā nominatur actio à cōtrahente, vt ex empto, vel ex vēdito, nominatur etiā quādoq; ab inuentore, vt Publiciana, à Publicio, Aquiliana,
4 ab Aquilio. ¶Notandū † quartò, quod institor differt à procuratore, quia institor præponitur vniuersali negotiationi, vt l. quicūq;. ff. de insti. acti. & etiā præponitur negotiationi quęstuariæ, qui autē præponitur ad recipiendū fructus dicitur villicus seu procurator, vt l. si cū villico. ff.
5 de insti. actio. ¶Notandū † finaliter, quòd quando cunq; est eadē æquitas, tunc etiā debet esse idem ius, vt hîc, & ff. ad leg. Aquil. l. illud.

§. *Introduxit.*

1 *Actio tributoria, quæ.*
2 *Actio tributoria, quid requirat. Et num. 4. 6. Et quid differat ab actione de peculio. nume. 5.*
3 *Peculium, quid.*
7 *Indebitum totaliter soluens, dicitur plus soluere, quàm debet.*

1 Summatur sic: Actio † tributoria est, quæ datur, vt inter dominū & creditores serui diuidatur, quod est in peculio serui, ex cōtractu ipsius serui, facto in mercibus peculiaribus, vel quod ex eis receptū est pro rata portione, quando seruus sciente domino in peculio ne-
2 gotiatus est. Hoc dicit. ¶Notandū † primò, quòd ad actionē tributoriam primò requiritur, quòd negotiatio facta sit in re peculiari, vt hîc, & l. j. §. licet. ff. de tribut. actio. Nā si fieret negotiatio in re do-
3 minica, daretur actio institoria, vt suprà eo. §. institoria. Dicitur † autem peculium, quod separatū est à ratione domini vel patris, quanuis peculium pluribus modis dicitur, vt notatur circa rubricā. ff. de pecul. Secundò requiritur, quod ista negotiatio facta sit sciēte domino.
4 Nā si domino ignorante facta esset, daretur actio de peculio, vel de
5 in rem verso, vt infrà eod. §. prætereà. Differt † autem actio tributoria ab actione de peculio, quia in actione de peculio deducitur, id quod debetur domino, & etiā illis qui in sua potestate sunt. Sed in actione tributoria, fit distributio pro rata inter dominū & creditores, vt ff.
6 de tributo. l. j in princ. Tertiò requiritur, † quòd negotians sit in potestate ipsius domini verè vel præsumptiuè, & ideò ex cōtractu serui vsufructuarij datur actio tributoria, vel serui alieni bona fidei possessi, vt l. j. §. potestatis. ff. de tribu. actio. ¶Notandū † secundò, quod dicitur hîc in text. si minus tributū sit. Et hoc etiam verum est, si nihil tributum sit, vt ff. de tribut. l. illud. § si cuius dolo. facit l. minus. ff. de verbo

verborum significationibus. Ex quo patet, quòd si aliquis promisit mihi vendere aliquam rem duobus florenis minus,quàm alius eme ret,ille tenetur mihi talem rem minus vendere,quàm valeat,quamuis nullus velit eam emere. Et per oppositum etiam idem est,quando aliquid dicitur plus fieri, & ideò qui totaliter soluit indebitũ, dicitur plus soluere,quàm debet,de quo per Barto.in l.j.§ hæc verba. ff.si cui plus,quàm per leg.Falcid.

§. *Præterea.*

1 *Ex contractu serui facto sine voluntate domini,si id,quod venit ex contractu, versum sit in rem domini, tenetur dominus actione de in rem verso. Et quid dicatur versum in rem domini.nume.2.*

3 *Actione de in rem verso, & de peculio,habent diuersas qualitates & diuersas formas.*

4 *Actio de peculio, potest dari pro parte, & pro parte actio, de in rem verso.*

1 Ex contractu † serui facto sine voluntate domini, si id quod venit ex cõtractu,versum sit in rem domini,tenetur dominus actione de in rem verso.Si autẽ non sit cõuersum in rem domini,tenetur dominus actione de peculio ad tantum, quantũ est in peculio. Si verò partim versum est in rẽ domini,& partim non,tunc pro parte versa tenetur actione de in rẽ verso, & pro alia parte de peculio. Hoc di-
2 cit. ¶Notandũ † primò, ꝙ hoc dicitur esse versum in rem domini, qud impensum est ad suam necessitatẽ vel vtilitatẽ,vt hîc in exemplis positis in text.concord.l.iij.§.in rẽ.ff.de in rem verso.sed si aliquid impensum sit ad voluptatem ipsius domini,non datur actio de in rem verso,sed permittitur àbrasio sine læsione status ipsius rei.
3 ¶Notandũ † secundò, quòd actio de peculio,& actio de in rem ver so,sunt duæ actiones,& non proponũtur in vna instãtia,habẽt ideò diuersas qualitates,& diuersas formas,& hoc est quod diciturhîc in textu,quòd habent diuersas condemnationes.Nam per actionẽ de in rem verso,condemnatur dominus in solidum soluere,quod in rẽ eius versum est,sed per actionem de peculio non condemnatur,nisi quatenus est in peculio,pro quo facit l. si pro patre.§.in rẽ. ff. de in rem verso.Et ita etiam debet hîc intelligi glos.magna superverbo,
4 debes.¶Notandum†tertiò,quòd pro parte potest dari actio de in rem verso,& pro parte actio de peculio,vt hic clare patet ex textu, & l.si pro parte.§.idem.ff.de in rem verso.

§. *Cum autem.*

1 *Peculium quomodo capiatur.*

2 *De peculio quando agitur,quid deducatur.*

3 *Seruus si quid teneatur vicario, hoc non deducitur ex peculio.*

1 Hoc † intelligitur esse peculium, quod remanet deducto eo, quod seruus tenetur domino suo, & eis qui in potestate domini sunt, excepto eo quod seruus ordinarius tenetur vicario. Hoc dicit. ¶Notan
2 dum † primò, quòd quando agitur actione de peculio, tunc deducitur quicquid seruus tenetur domino, vel illis qui in potestate sua sunt. Et ratio est, quia dominus fingitur conuenisse cum seruo, quòd ipse debet alijs creditoribus præferri, vt l. peculiũ autem. ff. de pecu
3 lio. ¶Notandum † secundò, quòd si seruus ordinarius tenetur aliquid seruo vicario, hoc nõ deducitur ex peculio, quia hoc fieret frustra: maneret enim in peculio ordinarij, & hoc est, quod vult iste tex. in fine. ¶Opponitur & videtur, quòd iste tex. præsupponit falsum: quia inter seruũ & dominum non potest esse obligatio, per l. quod attinet. ff. de regulis iuris. Solutio. Verũ est, quòd inter seruũ & dominum non potest esse obligatio naturalis, & ciuilis: sed bene potest esse obligatio naturalis tantum: quia inspecto iure naturali seruus potest se domino suo obligare, & econtrà dominus illi, de qua obligatione suprà, de oblig. §. j. in notabili primo.

§. Cæterùm.

1 *Actiones, quod iussu, exercitoria & institoria, concurrunt cum actione de peculio, & de in rem verso & nu. 2.*

3 *Remedijs pluribus competentibus, idq; imparibus, stultè facit, qui eligit difficilius.*

4 *Actione, de peculio, & de in rem verso, cur maiorem difficultatem probandi habeant, quàm aliæ.*

1 Summatur sic: Actio † quod iussu, & actio exercitoria & institoria, concurrunt cũ actione de peculio, & de in rem verso. Tutius tamen est primis actionib⁹ agere, quàm secũdis: quia in actione de peculio & de in rem verso, est maior difficultas probãdi. Hoc dicit, ¶Nota
2 dũ † primò quòd in isto tex. soluitur quoddam dubium. Nam dictum est suprà eod. §. prætereà quòd quando seruus contrahit ignorante domino, tunc datur actio de peculio, & de in rẽ verso, & ideò aliquis dubitare posset, an ne istæ actiones etiã dentur ex contractu serui facto sciente domino. Et respondetur hîc, quòd sic, & ita istę actiones concurrũt, de quib⁹ loquitur hîc tex. Exponitur igitur cæ
3 terùm, id est, sed. ¶Notandum † secundo, quòd quando competunt plura remedia imparia, tũc stultus est, qui eligit difficilius, & dimittit facilius. Nã facilior via semper est eligẽda, ad ꝙ iste textus solet allegari, facit §. prim⁹. in Authen. quib⁹ modis natura. efficiũtur sui.
4 colla. viij. ¶Notandũ † tertiò, quòd ideò in actione de peculio, & de in rem

In rem verso, est maior difficultas probādi, quàm in aliis, de qui. hîc quia in actione de in rem verso, oportet probare id, quod receptum est. versum esse in rē domini. Et in actione de peculio oportet probare duo, scilicet seruum habere peculium, & quòd hoc peculiū sit tantum, vt inde actori satisfieri possit, sed in aliis actionibus nō sic. Nā in actione quod iussu, sufficit probare, quòd seruus recepit pecunia iussu domini. Et in exercitoria & institoria sufficit probare, quòd seruus recepit pecuniam in causam illius, cui prępositus est. 366

§. *Is quoq;.*

1 *Remediis pluribus competentibus ad quid consequendum, eligendum est vtilius. Et quod nam sit vtilius.*

2 *Actiones, tributoria, & de peculio, quid differant.*

3 *Actor, pluribus actionibus competentibus, potest vtiliorem eligere. Sed vna electa, non potest ad aliam redire.*

4 *Actionis natura vnde cognoscatur.*

Summatur sic: Actio tributoria potest concurrere cū actione de peculio, & de in rem verso. Et interdū vtilius est agere tributoria: quia in ea nō deducitur quod domino debetur, & interdū vtilius est agere de peculio: quia ibi habetur cōsideratio ad totum peculium. Sed in tributoria solùm habetur respectus ad mercē peculiarē. Hoc
1 dicit. ¶ Notandū † primò, quòd quādocūq; cōpetūt plura remedia seu actiones plures ad aliquid cōsequendū, eligēdum est illud, quod vtilius est. Est autē vtilius, per quod plus consequi potest, vt l. aliquā
2 do. & ibi gloss. ff. de tributo. actio. ¶ Notandum † secundò, quòd hîc tanguntur duæ differentiæ inter actionem tributoriam & actionē de peculio. Nam in actione tributoria solùm consideratur, quòd est in merce peculiari, sed in actione de peculio agitur ad totū peculium. Secunda differentia est, quia in actione de peculio deducitur quicquid domino debetur, & illis, qui sunt in potestate sua. Sed in actione tributoria dominus recipit partē suam, sicut alij creditores.
3 ¶ Notandum † tertio. quòd quandocūque competunt plures actiones, tunc actor potest vnam eligere, quæ videtur sibi vtilior esse ff. de tribu. actio. l. quod in hærede. §. eligere. Sed vna electa non potest ad aliam redire, nisi esset deceptus, vt ff. quod cum eo. l. sed & si. §. fin. & l. habetur. in fina. j. respon. ff. de instito. actio. ¶ Notandum
4 † quartò, quòd quanuis nomina actionū non sunt exprimenda in libello, vt capi. dilecti. extrà de iudic. cognoscitur tamē natura actionis ex libello per narrationē, & per modum concludendi, vt notat Barto. in l. certi condictio. ff. si certum petatur.

§. *Quæ diximus.*

1 *Serui & liberi, in quo conueniant Item in quo discrepent. nu. 2 3. 4. 5. 6. 7. 8 9. 10. 11. & 12.*

13 *Macedonianum priuilegium in filio, cui mutuata est pecunia, quibus casibus cesset. vide nu. 14. vsq; ad finem.*

Quæ dicta sunt de seruo, etiã intelliguntur de liberis, Verũtamẽ serui non habẽt priuilegiũ senatuscõsulti Macedoniani sicut liberi. Quo quidem senatusconsulto cõstitutũ est, vt mutuans liberis non habeat actionem contra ipsos liberos, nec cõtra parẽtes. Hoc dicit,
1 & patet intellectus tex. ¶Notandũ † primò, quòd inter seruos & liberos est conuenientia & differentia. Nã conueniunt in hoc, quòd vtriq; sunt in potestate, prout hîc loquimur de eis, & vtrique obligãt eos, in quorũ potestate sunt, vt dentur cõtra eos actiones, de quibus
2 in hoc titulo dictũ est. Sed † differũt primò, quia filiis datur exceptio
3 macedoniana, sed seruis non, vt hîc. Secũdò, † quia filius potest esse in iudicio cũ consensu patris, sed seruus non, etiã cum consensu do
4 mini, vt ff. de pecu. l. ij. §. si seruus. Tertiò, quia † filius fideiubẽdo obligat patrem de peculio, sed seruus nõ obligat dominum, vt ff. de fide
5 iusso. l. seruus inscio. Quartò, quia † seru⁹ potest dari pro noxa, filius non, vt infrà de noxa. §. sed veteres. Quintò, quia filius post emãcipa
6 tionem † tenetur de antè gestis, vt l. cũm actũ. ff. de nego. gestis. sed seruus post manumissionem non, vt l. ij. ff. quod cũ eo. Sextò, quia
7 † filius potest obligari naturaliter & ciuiliter propter quã obligatione potest detrudi in carcerẽ, vt l. cũ & filij. C. qui bo. cedere possint. Sed seruus solùm potest obligari naturaliter, vt l. quod attinet. ff. de
8 regu. iu. Septimò, quia † filius potest habere peculiũ castrense vel quasi aduentitium, vel profectitiũ, sed seruus solùm profectitium.
9 † Octauò, quia filius potest habere hæredem, sed seruus nõ, vt in Au
10 then. de hereditа. quæ ab intest. §. j. colla. ix. Nonò, quia filius † potest esse tutor, vt l. si filio. ff. de tutelis. sed seruus nõ, vt suprà qui tuto. da
11 ri possunt. in princi. Decimò, quia filij † possunt facere testamẽtũ, saltẽ ad pias causas, vt notatur per Bar. in l. j. C. de sacrosan. Eccle. sed
12 seruus nõ. Vltimò, † quia fili⁹ potest donare causa mortis, sed seruus non, vt ff. de donatio. l. filius. §. cæterum. ¶Notandum secundò, quòd quãdo liberis existentib. in potestate mutuatur pecunia, vel alia res in fraudẽ senatusconsulti Macedoniani, tunc datur creditori actio, neq; contra filium, etiã postquã fit sui iuris, nec contra patrẽ, vt hîc dicitur in tex. & fa. l. si filius. §. is autem. ff. ad macedonia. ¶Opponi
13 tur † & videtur, quòd imò datur actio contra filiũ ei, qui sibi mutuauit pecuniã, per l. fi. & per l. j. C. ad macedo. Solutio. Regulariter nõ

datur

datur actio, in quibusdam tamen casibus cessat priuilegiũ Macedo-
14 nianum, & actio datur Primò, †si talis filius, sit miles, vel habeat peculium castrẽse vel quasi castrense, & hoc vult lex fin. in opp. alleg. Secũdò, si dicat se patrẽfamiliâs, vt l. j. in opp. alle. Tertiò, si videbatur esse paterfamiliâs, vt quia fuit præpositus vectigalibus vel publicanis, vt ff. ad Mace. l. si quis patrẽ. Quartò, si fuit scholaris ĩ studio de licentia patris sui, vt ff. ad macedo. l. sed Iul. §. quod dicitur. Quintò, si incepit soluere debitũ, vt ff. ad macedonianum. l. sed Iulianus. §. penul. Sextò, si illud quod recepit sit versum in rem patris, vt ff. ad macedonia. l. sed Iulianus. §. proinde. Septimò, si ab initio nõ sit conuersum in rem patris, postea tamen cõuersum est. ff. ad Macedonianũ. l. sed Iulianus. §. sed si ab initio. Octauò, si pater fuit pręsens, & non contradixit, eadẽ l. sed Iulianus. §. quanquàm. Nonò, si pater tãtũ habeat C. ad Macedonia. l. fin. Decimò, si filius factus paterfamiliâs, agnouit debitum, vt C. ad Macedo. l. xenodoxis. In aliis aũt casibus locum habet senatuscõsultum Macedonianum, vt hîc dicitur textu. facit l. si filius. §. is autem. ff. ad macedo.

§. *In summa.*

1 *Actionibus quibus agatur directè contra patrem, vel dominum. & numero 2.*

1 Summatur sic: Actione †quod iussũ & actione de in rem verso, similiter exercitoria & institoria agitur cõtra patrem vel dominũ di-
2 rectè. Hoc dicit. ¶Notandum, †quòd ista sunt nomina adiectionũ ipsius actionis seu qualitatũ, & propriè nõ sunt actiones, vt ff. de nego. gestis. l. mandati. Et ita etiam recipiũt naturam illarũ actionũ, quibus adiiciantur, vt scilicet bonæ fidei vel stricti iuris. Nã si quod iussũ, vel de in rem verso, vel exercitoria, vel etiã institoria adiiciatur actioni bonę fidei, tũc & ipsa est bonę fidei. Et si adiiciatur actioni stricti iuris, dicitur ista qualitas, vel adiectio etiã stricti iuris. Si enim essent nomina actionũ, tunc essent stricti iuris, quia nõ nominantur in §, actionum autem, suprà tit. de actionibus.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

TITVLVS VIII.

Continuatur sic: Dictũ est suprà, qualiter cõuenimur ex cõtractibus eorũ, qui sunt in nostra potestate: cõsequenter dicendũ est, qualiter conuenimur ex delictis eorum.

§. *Ex maleficiis.*

1 *Dominus tenetur ex quasi maleficio serui.*
2 *Solui aliud pro alio an possit, inuito etiam creditore.*

3 *Damnum passus si recipiat seruum pro noxia, si seruus soluat damnum, tenetur dominus eum manumittere, velit nolit.*

Summatur sic: Ex maleficiis seruorum, agitur contra dominos noxaliter, & in actione noxali potest dominus æstimationem dãni soluere, vel seruum pro noxa dare. Quo casu trãsfertur dominiũ serui in eum, qui damnum passus est, & si seruus dãnum soluerit, tenetur ipse damnum passus seruum manumittere. Hoc dicit. ¶Notandum
1 †primò, quòd sicut dominus tenetur ex maleficio serui, ita etiam ex quasi maleficio, vt ff. nau. caup. stab. l. fina. §. seruorũ. Et quod dicitur hic de seruo, etiã potest intelligi de monacho, vt notatur per Inno. in c. cùm olim. extrà de priuile. Potest autẽ monachus criminaliter conueniri & puniri, & tenetur eũ abbas defendere, vt Authen, cassa. C. de episcopis & cleri. Non autem potest monachus cõueniri, vt aliquid soluat: quia nõ habet proprium, vt in c. non dicatis. xij. q. j. imò si reperiatur apud eum proprium post mortẽ, sepeliendus est extra monasteriũ, vt in c. cùm ad monasteriũ. extrà de statu monachorũ.
2 ¶Notandum † secundò, quòd dominus potest seruum pro noxia dare, quamuis sit obligatus, ad æstimatione damni, & hoc potest vsque ad sententiã, vt ff. de re iudica. l. miles. §. decem. & ita est hic casus, vbi aliud pro alio soluitur, etiam inuito creditore.
3 ¶Notandum † tertiò, quòd quando damnum passus recipit seruum pro noxia, tunc si seruus soluat damnũ, tenetur eum manumittere, velit, nolit. Simile est in lege secunda. C. de patri. qui filios distraxerunt, vbi pater cogitur filium emancipare. ¶Opponitur primò, & videtur dominus non potest seruũ pro noxia dare, per l. ij. ff. de noxa. & l. in delictis eo. & l. ij. C. eo. Solutio. Illa lex loquitur, quãdo delictum factũ est sciente domino & potente prohibere, & non fecit. Nam tunc oportet eum soluere damnum, & nõ liberatur dãdo seruum. Iste autem tex. loquitur, quando seruus fecit delictũ nesciente domino, vel sciente, & nõ potente prohibere. ¶Opponitur secũdò, & videtur adhuc, quòd seruus non potest dari pro noxia per l. j. §. si seruus. ff. de his qui deie. vel effude. Solutio. Illa lex loquitur, quãdo agitur criminaliter pro delicto serui. Nã in criminibus maximè publicis non liberatur dominus dãdo seruum pro noxa, sed seruus corporaliter punitur, vt C. de noxali. l. penul.

§. *Sunt autem.*

1 *Actiones noxales omnes, vnde sint*

1 Omnes † actiones noxales aut sunt de l. xij. tabu. aut de edicto prętoris. Hoc dicit. ¶ Opponitur, & videtur, quod nõ bene dicit in tex. quòd actio furti est ex lege xij. tabula. quia est ex edicto prætoris,

per

per §.j.infrà de perpe.& temp.actio.Solutio.Ille §.loquitur de furto manifesto,sed iste tex.loquitur de furto non manifesto.

§. *Omnis.*

1 *Actio noxalis,sequitur caput.& nu.2.*

3 *Seruus si committat delictum,& postea fiat liber, ad quid ipse teneatur. Et quid de monacho nu.4.*

5 *Dominus licet faciat dolo,vt seruus committens delictum, non sit in eius potestate,nihilominus tenetur actione noxali vtili.& numero 6.*

1 Summatur sic:† Actio noxalis sequitur caput,id est, datur contra eum,qui seruum possidet. Et si seruus,qui noxiam commisit,manu mittatur,agitur contra eũ,sed extinguitur noxalis actio. Et si liber homo fecit noxiã qui posteà efficitur seruus, agitur cõtra dominũ
2 indirectè. Hoc dicit.¶Notandum†primò, quòd dominus tenetur ex delicto serui etiam cõmisso, antè, q̃ talis factus est seruus illius domini,& non solùm tenetur de delicto,sed etiam quasi delicto, vt C. de noxali l.ij.vbi est casus,quòd statutum disponens super eo, super quo ius commune disponit,interpretatur secũdum ius commu-
3 ne &c.¶ Notandum † secundò,quòd si seruus committat delictum, & posteà fiat liber tunc ipse tenetur in solidum ad restituendũ damnum,sed nõ potest seipsum pro noxia dare,& sic est hîc casus,in quo ex mutatione status perit actio prius nata. Sic etiã si liber homo noxiam fecerit,qui posteà fit seruus,dominus illius sibi tenetur, & ita
4 incipit actio noxalis oriri,quę prius non cõpetebat. ¶Notãdũ† tertiò,quòd ea quę dicũtur hîc de seruo, etiam possunt intelligi de monacho si commisit delictum,vt no.per Inno.in c.olim.extra de priuil.& ideò si monachus commisit delictum ante ingressum religionis,potest fieri missio in possessionem bonorum illorum,quæ monachus secum apportauit ad monasterium,vt nota.per Specula. in tit.de reo.§.j.versi.sed nunquid.Sed in causa criminali, quæ ortum habuit ante ingressum religionis,remanet iudicium apud seculares iudices,facta prius degradatione,vt notatur per Bar.in l.ij.§.ignominiæ.ff.de his qui notan.infa.Et hoc verũ est de illis,qui mutauerunt statum.Secus autem in aliis,qui non mutant statum, vt fratres tertiæ regulæ Francisci,& Becgardi,& Beginæ:quia illi manent in statu laicali,vt in c.duo sunt.decima prima quæstio. prima, & notatur per Bartol.in l.j ff.de pœnis.Habent tamen priuilegium, vt nõ fiat eis iniuria à iudice seculari:quia possunt recurrere ad iudicem Ecclesiasticum, propter honorem beati Francisci,argu.l.eum filius.§.pater.ff.de legatis secundo.& hoc secundum Baldum. Dicit tamen Antonius de Butrio,quod omnes seruiẽtes in diuinis debẽt vti ecclesia

Ecclesiastico beneficio, vt etiam sint reseruati, vt in c.ij de foro cō-
5 peten. ¶Notandum† quartò, quòd si dominus dolo faciat, vt seruus committens delictū, non sit in eis potestate. tunc nihilominus tenetur actione noxali vtili. Potest enim agere contra talem dominū, aut contra possidentem, vt l. si bonę fidei. ff. de noxa. & l. electio. §.
6 si is, &c. ¶Notādū† quinto, quòd distinguendū est, an seruus tenetur ex delicto an ex contractu. Si enim tenetur ex delicto, tūc si delictū cōmissum sit cōtra dominū, non oritur actio, vt infrà eo. §. proxi. Si autem contra extraneū, datur actio, vt hic dicitur. Sed si tenetur ex contractu siue contrahat, & fuerit connexa gestio illa, quā gessit in seruitute cum ea, quam in libertate fecit, tenetur: si non sit connexa gestio, secus est, vt l. eum actum. ff. de negotiis gestis.

§. *Si seruus domino.*

1 ***Actio non potest nasci inter dominum & seruum.***

2 ***Seruus alienus si delinquat in te, nascitur tibi actio noxalis. Sed illo postea facto seruo tuo, extinguitur illa actio nata.***

3 ***Dominus si delinquat in seruum, an possit postea seruus in eum agere.***

Summatur sic: Ex delicto serui commisso in dominū suum, nulla noxalis actio nascitur, ideò etiā si seruus ille postea alienetur, vel manumittatur, nulla competit actio contra ipsū manumissum, aut dominū suū. Similiter si alienus seruus cōmisit noxiam in te, & posteà fiat seruus tuus, nullā habes actionē, etiā licet exierit tuam potestatem, sicut ex delicto à domino cōmisso in seruum, non habet seruus actionem, etiā postquàm fuerit manumissus contra dominum suū.
1 Hoc dicit. ¶Notandum† primò, quòd inter dominum & seruū non potest nasci actio: quia inter eos nō est obligatio saltem efficax ad agendū, id est, ciuilis. Potest tamē inter eos esse obligatio naturalis tantùm, vt suprà de fideiuss. §. j. & ita inter eos non est iudicium, sicut nec inter patrem & filium, vt l. lis nulla. ff. de iudi. Hinc est, quòd licet seruus, qui cōmisit delictū in dominum suum, posteà perueniat ad alium dominū, vel manumittatur, adhuc tamē primo domino nō cōpetit aliqua actio, per regulam illam, non firmatur tracta tempo ris, extrà de regu. iur. lib. vj. & ibi per Dy. Nā quia ista actio non nascebatur, quando cōmittebatur delictum, ideò posteà nasci nō po-
2 test. ¶Notandum† secundò, quòd si alienus seruus delinquat in te, nascitur tibi actio noxalis. Sed si ille posteà fiat seruus tuus, extinguitur actio in nata, ex quo peruenit in eum casum, in quo non potuit habere initium, vt nō. per Bar. in l. pluribus. §. & si placeat. ff. de verborū obligationib. & licet ille seruus exeat posteà potestatem tuā tamen nō poterit agere contra dominum suum, aut cōtra ipsam, si
sit

sit manumissus, quia actio semel extincta non reuiuiscit, vt l. qui res
3 §. aream. ff de solutio. & ibi per Bartolum. ¶Notandum † finaliter, quòd licet dominus delinquat in seruum suum, tamen seruus postea manumissus, vel ad alium dominum translatus, non potest contra ipsum agere, vt in fine text.

§. *Sed veteres quidem.*

1 *Actio noxalis, hodie tantùm habet locum in seruis. Secus olim. ibidem. & numero, 2.*
3 *Lex inducens asperitatem, vel impudicitiam, tollenda est.*
4 *Parentes puniuntur pœna in filiis suis.*
5 *Filij conueniuntur pro delictis suis: & non parentes.*

1 Quanuis olim actio, † noxalis habuerit locũ in filiis & filiabus, tamen hodie iure nostro tantùm habet locum in seruis. Nã filij possunt conueniri pro suis delictis. Hoc dicit vsque ad fi. tit. ¶Notãdũ
2 † primò quòd olim filij & filiæ dabantur pro noxa, nõ iure Digesto rũ, sed iure antiquissimo, & fortasse illo iure Traianus tradidit viduæ filium suum pro noxia, quia ipse filius Traiani interficerat filiũ
3 viduæ, equitando per plateas lasciuè. ¶Notandũ † secundò, quòd l. inducens asperitatem, vel etiam impudicitiã, est tollenda, vt hîc. &
4 suprà qui. mo. tutela finiatur. §. j. ¶Notandum † tertiò, quòd parentes puniuntur pœna in filiis suis, sicut ipsi filij propter amorem parẽtum ad filios qui est maior, quàm filiorum ad parentes, vt in gl. in l.
5 liberorum. ff. de verbo. significa. ¶Notandum † finaliter, quòd filij conueniuntur pro delictis suis, & non parentes Et ratio, si filiusfam. iudex litẽ suã fecerit, ipse conuenitur & non pater, vt l. si. si filiusfa. ff. de iudic. Sic etiam ex quasi delicto, vt si filius deiecerit vel effude rit, eo habitante separatim à patre, cõuenitur ipse & nõ pater, vt su prà de oblig. quæ ex quasi malefi. nascun, §. si filiusfam. Facta tamẽ condemnatione in filium, potest pater conueniri actione in factũ pro re iudicata in peculio, vt l & si condemnatus. ff. de noua. Sed ex contumacia filij pater non cõuenitur, etiã in peculio, vt. ff. de pecu. l. iij. §. idem scribit. Sed opponitur contra hoc vltimum de l. cùm & filij. C. qui bonis cedere possunt. Solutio. Illa lex non loquitur de peculio profectitio vel aduentitio, in quo dictum istud intelligitur. Sed loquitur in peculio castrensi vel quasi, vel de eo, quod pater eunti filio in castra donat, vt l. si filius. ff. famil. ercisc. vt clerè patet ex textu illius legis.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

TITVLVS IX.

1 *Actio quæ competat pro damno dato per animal disting.*

Ontinuatur sic: Dictum est suprà de actione competente
1 ex maleficio seruorum: Consequenter † dicendum est de actione competente pro damno commisso per animalia irrationalia. Pro quo sic distinguitur, quia aut damnum committitur per liberum hominem, & nascitur actio l. Aquiliæ de qua suprà dictũ est ad l. Aquiliã. per totum. Aut damnũ cõmittitur per seruũ, & nascitur actio noxalis, de qua dictũ est suprà tit. proxi. per totum. Aut damnum cõmittitur per animalia irrationalia & nascitur actio de pauperie, de q[illegible] in hoc ti. & ideò rubricatur, Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

§. Animalium nomine.

1 *Animal irrationale si dederit damnum, tunc dominus tenetur damnum solnere, aut animal pro noxa dare.*
2 *Animal bipes si dederit damnum, datur actio vtilis.*
3 *Animal si dederit damnum secundum naturam sui generis, an, & quæ actio competat contra dominum.*
4 *Animal ferum si damnum dederit, & fugerit à domino suo, non datur contra eum actio de pauperie.*
5 *Pauperies, quid.*
6 *Sententia non est ferenda contra animalia, ex quo non faciunt iniuriam.*
7 *Culpam committere nequit, qui ratione caret.*

Pro damno dato per animal irrationale, contra naturã sui generis, cõpetit actio noxalis de pauperie contra dominũ animalis, à qua liberatur dando animal pro noxa. Secus autem si damnum datũ sit secundum naturã animalis in genere. Nam si animal ferũ fec.t dãnũ, & fugit à domino, nõ tenetur ipse dominus. Et est pauperies dãnũ datũ sine iniuria facientis, quia animal irrationale nemini facit
1 iniuriam. Hoc dicit vsq; ad §. cæterùm. ¶Notandum† primò, quòd quando animal irrationale facit damnũ, tunc dominus tenetur dãnũ soluere, aut animal pro noxa dare, vt hîc, quod verum est, si dominus non sit in culpa. Nam si quis duxit animal per locum, vbi nõ fuit ducendum, vel onerauit sic animal, quòd onus deiecit, & sic dãnum factũ est, ille nõ liberatur dando animal pro noxa, sed tenetur in solidum soluere damnum, vt ff. si qua pau. l. j. §. quòd si propter.
2 ¶Notandum† secundò, quòd si animal bipes fecerit damnũ, datur

etiam

etiam hæc actio nō directa,sed vtilis,vt ff. eo. l. penulti. ¶Notan-
3 dum†tertiò,quòd si animal fecit damnum secundum naturam sui generis,vt puta cattus comedit piscē,vel canis comedit carnes assatas non custoditas,tunc non datur ista actio contra dominum.Si tamen pecora intrauerint pascua aliena,quāuis fecerunt secundū naturam suia generis,datur tamen actio contra dominū pecorum, nō de pauperie,sed de pastu pecorū,vt l.Quintus Mutius. §.j. ff. ad le-
4 gem Aquiliam.¶Notandum† quartò, quòd si animal ferum fecit damnū,& fugit à domino suo,non datur contra eum ista actio,quia sequitur caput,id est,posſidentem,vt ff.eod.l. j.§. & cum etiā. Sicut etiam de actione noxali dictum est suprà titu.proximo.§.omnis autem actio.nisi ratione mendacij,vt in dicta l.j.§.interdum. ¶No
5 tandū†quintò,quòd pauperies dicitur,esse damnū sine iniuria facientis datum,vt hîc.Et dicitur pauperies, quia facit aliquē pauperiorē, vt ff.eo.l.j.§.pauperies.sicut damnū dicitur diminutio patrimonij.
6 ff.de dam.infecto.l.iij.¶Notandum † finaliter, quòd ex animalia irrationalia non faciūt iniuriā,idcircò cōtra ea non debet ferri sententia seu condemnatio,vt est glo.in l.fin. ff.de no.operis nuntia.& hoc est contra consuetudinem multarū terrarum,in quis animalia irrationalia etiam puniuntur,quando fecerunt damnū seu deliquerunt.¶Opponitur primò cōtra primum notabile,& videtur, quòd dominus animalis non liberatur dando animal pro noxa,per l.j.§. interdū ff.eo.Solutio.Illa l.loquitur,quando dominus primò negauit illud animal suum esse,de quo tamē posteà conuincitur.Nam in illo casu nō liberatur dando animal:sed tenetur damnum in solidū soluere,sed text.iste loquitur,quando confitetur animal suum esse.
7 ¶Opponitur†secūdò,contra vltimū notabile,per c.mulier. xv.q.j. & per c.inebriauerūt,ea.cau.& q.in quib.imputātur animalib⁹ irrationalibus ea quæ fiunt,& etiam ea,quæ fiunt,mente alienata,vnde animal punitur,si mulier ad pecus accessit,& Loth inebrietatus punitur de incestu,quē cōmisit cū filiabus suis.Ad primū dicēdū,quòd si mulier accedit ad pecus,ipsa morte morietur reatu criminis,pec⁹ verò reatu pœnę.Ad secūdū,secūdū Archi.est dicēdū,in c. inebriauerunt,quòd Loth peccauit cognoscēdo filias suas,habuit enim in illo actu animi sensum & ad sensum rediit,licet nō ex toto discretū.Nā nō ignorauit se coire,sed ignorauit se coire cū filia.Et sic adhuc verum remanet,quod qui ratione caret, culpam committere nequit.

§.Cæterum.

1 *Animal ferum si noceat libero homini,punitur dominus arbitrio iudicis.*
2 *Actiones quando se excludant inuicem,distinguendum est.*

Habens

Habens animal ferum in loco publico, si tale animal fecerit nocu métũ libero homini, punitur dominus animalis arbitrio iudicis. Sed si tale animal fecerit damnum in aliis rebus, soluet dominus duplũ, ex edicto ædilitio. Et datur etiã in istis casib⁹ actio de pauperie, quia actiones pœnales de vna re cõcurrẽtes sunt illius naturę, quòd vna
1 aliam non excludit. Hoc dicit vsque ad finem. ¶Notandũ † primò, quod si animal ferũ noceat libero homini, punitur domin⁹ arbitrio iudicis, vt hîc dicitur, quod est contra eos, qui in via publica tenẽt lupum, vrsum, vel simiã, nisi sint taliter ligata, quo minus nocere possunt. In arbitrio autẽ isto habenda est ratio læsionis, sed non deformitatis relictæ, & etiam habenda est ratio impensarũ factarũ in curatione, & operarum amissarũ, & amittendarum, vt l. ex hac actione. ff. si quadrupes. Sed si mortuus fuerit liber homo, dabit dominus ducentos aureos, vt l. qua vulgò. ff. de ædili. edic. Sed si damnũ datũ sit in aliis rebus, soluit dominus duplum, vt hîc dicitur. ¶Notandũ
2 secundò, † quòd ad cognoscendum, quando actiones se inuicẽ excludunt, distinguendũ est. Aut enim cõcurrunt duæ actiones pœnales, aut rei persecutoriæ, aut vna pœnalis, & alia rei persecutoria. In primo casu subdistinguitur. quia aut dãtur pro eodẽ delicto, & tũc vna excludit aliam, nõ cõcursu, sed perceptione, vt ff. de priua. deli. l. nũquam. nisi in eo, in quo vna excedit, vt ff. vi bon. rapt. l. j. Si autẽ dantur pro diuersis delictis, tunc vna non excludit aliam, etiã perceptione, vt d. l. nunquã. Secundo casu, scilicet quãdo ambę sunt rei persecutoriæ, tunc aut dantur contra eundem, & vna excludit aliã perceptione, vt ff. locati. l si merces. §. culpæ. Aut dantur cõtra diuersos: & tunc vna non excludit aliam etiam perceptione, vt ff. de tabu. exh. l. locum. §. condẽnatio. In tertio casu, scilicet quãdo, vna est pœnalis, & alia rei persecutoria: tunc aut est pœnalis originaliter, & neutra excludit aliam, vt ff. de furtis. l. si pignore. §. cũ furti. Aut nõ est pœnalis originaliter, & vna excludit aliã, vt ff. quod metus causa. l. metũ §. licet tamen. ¶ Opponitur, & videtur, quòd iste §. contradicit §. præcedenti: quia ibi dictum est, quòd pro dãno dato per animal ferum, non datur actio de pauperie, & hîc dicitur contrarium. Solutio. Quod ibi dictum est, intelligitur de actione directa, hîc autem de actione vtili.

DE HIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS. TITVLVS X.

Continuatur sic: Dictum est suprà de actionibus, consequenter dicendum est de his. per quos actiones exercentur. Et ita rubricatur præsens titulus, De his, per quos agere possumus.

§. Nunc

§. *Nunc admonendi.*

1 *Procurator alterius poteſt eſſe vnuſquiſque, modo idoneus.* Limit. nu. 4.
2 *Procurator poteſt hodie interuenire in qualibet cauſa.*
3 *Per procuratorem agere, quorſum inductum.*

Olim non agebatur alieno nomine, niſi in actione populari, & in
actione libertatis, & in actione tutelę: ſed hodie per alios agere poſ-
ſumus, qualibet actione. Hoc dicit, vſq; ad §. ꝓcurator. ¶Notandũ
1 primò, † quòd vnuſquiſq; poteſt eſſe procurator alterius: Quod eſt
verum, dummodo ſit idoneus ad officiũ, vt hîc in gloſ. ſuper verbo,
2 idoneũ. ¶Notandũ † ſecundò, quòd licet olim in certis caſibus tan-
tũmodo poterat quis agere alieno nomine, hodie tamen in qualibet
cauſa poteſt interuenire procurator, quod eſt verũ regulariter, quia
3 in aliquibus caſibus nõ admittitur procurator. ¶Notandũ † tertiò,
quòd propter cõmoditatem & neceſsitatẽ inductum eſt, quòd quis
agere poteſt per procuratorem, hodie tamen ſi nulla ſit cõmoditas
aut neceſsitas, [illegible] licitum eſt per procuratorẽ agere. ¶Notandũ
4 quartò, † quòd cùm dicitur quilibet poſſet agere nomine alieno,
intelligi debet de actione ciuili, ſiue quando agitur ciuiliter, non au
tem, quãdo agitur criminaliter, vt l. pen. C. de procur. Itẽ in popula-
ribus actionibus nõ interuenit procurator. l. licet. ff. de procur. &c.

§. *Procurator.*

1 *Procurator poteſt eſſe quilibet, ſi ſit idoneus, alias non.*
2 *Procurator conſtitui poteſt, eo abſente & ignorante.*
3 *Procurator vt agere poßit, ſufficit conſtitutio generalis.*
4 *Procurator, & nuntius, differunt.*

Procurator poteſt cõſtitui, quibuſcunq; verbis ad hoc aptis, etiam
eo abſente & ignorãte, & in abſentia aduerſarij. Hoc dicit. ¶Notan
1 dũ † primò, quòd quilibet poteſt eſſe procurator, ſi ſit idoneus. Et di
citur notanter, ſi ſit idoneus, quia ſeruus nõ poteſt eſſe procurator.
Nõ enim poteſt agere pro ſe aut pro alio, vt C. de iudic. l. ſeruus. Pu
pillus etiã non poteſt eſſe procurator, nec poteſt agere, vt C. de his,
qui legit. perſonã ſtandi in iudicio habent. per totũ. Miles etiam nõ
poteſt eſſe procurator, vt ff. de procurato. l. filius. §. veterani. Sic nec
mulier poteſt procurare, vt ff. de procurato. l. fœminas. Nec etiã mi
nor poteſt ꝓcurare. ff. de procurat. l. minor. Sic nec accuſatus de cri
mine. C. de procurato. l. reum. Filiusfamiliâs tam[illegible] ſi ſit maior xxv.
annis, poteſt eſſe procurator ad iudicia, & maior xvij. annis, ad nego
tia, de quo in c. qui generaliter. extrà de procurato. lib. vj. facit. l. cũ
mandato. ff. de minorib. & l. ſi collectaneus. ff. de manu. vindicta. Et
ex iſto patet, quòd l. generalis ſeu ſtatutum generale reſtringitur ad

eos,qui sunt habiles, pro quo facit.l.j.C.de sacrosan.eccle. Si ergo fuerit statutū,quòd omnes homines debeant cōparere armati,audito sono alicuius campanæ, tale statutū intelligitur solùm de hominibus habilibus ad arma.& ideò per hoc statutū non obligantur mulieres,pueri & infirmi,de quo not.p Bar.in l.j.§.nuntiatio.ff.de no. oper.nuntiatio. ¶Notandū † secundò,quòd procurator potest cōstitui eo absente & ignorante, & tunc potest procurationē recipere vel non, sed si receperit,tenetur adimplere. Aliòquin cōueniri posset actione mandati,vt suprà mandati.§.mandatū. & l.à procuratore.C.mandati.intelligitur autē recipere procurationē, si recipit instrumentū procurationis sine protestatione,vt in cle.j.extrà de procurato. ¶Notandū † tertio,quòd generalis cōstitutio sufficit regulariter,vt procurator agere possit per eam. In quibusdā tamen casibus requiritur speciale mandatū,videlicet, Primò,de interdic.de libe.homine,vt ff.de procur.l.Pōponius.Secundò,si quis mandat cōueniri maritū filiæ suæ, vt ff.de ritu nupti.l.generali. in princi. Tertiò,in causa suspecti tutoris,vt ff.de procurato.l.nō solùm.§.fi. Quartò, si constituti sunt duo procuratores generaliter, tunc alius non potest ab alio exigere, nisi habeat mandatum speciale,vt ff.de procurato.l.itaq;. Quintò, quando petitur restitutio in integrū, vt ff.de minoribus.l.illud.§.si talis. Et hoc verū est,nisi restitutio in integrum per quandam consequentiā sequatur constitutionem generalem,vt not.per Bar.in d.§.si talis. Sexto,in liberatione,transactione,& in pacto de non petendo, requiritur mandatum speciale,vt ff. de procurato.l.mandato generali. Vltimò in delatione iuramenti, vt l.nam postea. ff.de iureiurando. ¶Notandum † finaliter, quòd differunt nuntius & procurator, quia procurator cōcipit actionem in personam suam,nomine tamen domini,sed nuntius concipit omnia in personam domini,vt est glos.in verbo,potes.in l.multum interest. C.si quis alteri vel sibi. & ideo nuntius semper debet habere mandatū speciale. Nec dominus potest posteà ratum habere,quod factū est per nuntium,vt l.multum.C.si quis alteri vel sibi.& de isto per Bartolum,in l.qui autem.§.constituere.ff.de constitu.pecun.

DE SATISDATIONIBVS.
TITVLVS XI.

Dictum est suprà de procuratoribus,quos necesse est satisdare:iam consequenter tractandum est de ipsis satisdationibus,& ideò præsens titulus sic rubricatur.

§. Satisd

§. Satisdationum.

1 *De satidatione ius, olim aliud, quàm hodie. Et quæ sit differentia. nu. 2.*
3 *Iura correcta an possint allegari.*

Olim agens siue reali, siue personali actione, debebat satisdare de iudicato solui. Similiter etiam reus conuentus actione reali alieno nomine tenebatur satisdare, non auté si conueniebatur suo nomine, & hoc in actione reali, sed in actione personali interueniens
1 pro reo, tenebatur satisdare. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd olim erat aliud ius de satisdatione, quàm nunc obseruatur, vt satis
2 clarè patet in isto textu, & in §. sequenti. ¶Notandũ † secundò, ꝙ differentia est quo ad satisdationé, an aliquis agat, an conueniatur, & etiã an agat, vel conueniatur suo nomine vel alieno. Et dicitur ista satisdatio iudicatũ solui, quia recipiens satisdationé stipulatur, vt sibi soluatur, quicquid fuerit iudicatũ. ¶Notandum † finaliter, quòd
3 ex isto textu patet, qualiter iura correcta possunt allegari, quod verum est de iuribus correctis, quæ habentur in corpore iuris, quæ allegantur propter rationé ipsius iuris, vt l. vnica. C. de latina liberta. tollen. & notatur in l. j. ff. de coniungen. cum emancipatis liberis. notatur etiã in c. nouit in verbo, quicunq;. extrà de iudic. vbi dicitur, quòd licet totum ius ciuile esset correctum, ratio tamen iuris remaneret, & ita allegantes huiusmodi iura non puniu- ‑tur de falso.

§. Sed hæc hodie.

1 *Reus conuentus hodie, suo nomine, non cogitur satisdare, de indicato soluendo.*
2 *Satisdationem fieri diuersimodè, quomodo intelligendum.*
3 *Fideiussor idoneus dicitur dupliciter. & nume. 4.*
5 *Fideiussor obligatus ad certum tempus, illo tempore finito, est liberatus.*
6 *Satisdatio an fiat sub pœna. disting.*
7 *Satisdationes duas olim dabat actor: hodie non ita regulariter.*

1 Hodie reus † conuentus suo nomine, tam in actione reali, quàm personali, non cogitur satisdare, hoc est, de iudicato soluendo. Tenetur tamen cauere iuramẽto, vel nuda promissione, vel etiam satisdatione pro qualitate personæ suæ, ꝙ manebit in iudicio, vsque ad finem litis. Hoc dicit, vsque ad §. sin autem.
2 ¶Notandum † primò, quòd dicitur in textu hic satisdationé fieri diuersimodè, ex qualitate personæ sic intelligẽdũ est, quia si reus possideat immobilia, satis est facere cautioné iuratoriam, vt C. de episcop. & cleric. Authẽt. generaliter. Et si priuilegiatus est, ne satisdet, tunc sufficit nuda promissio, vt in Authé. de sanctissi. episc. § si quis autem pro pecuniaria causa. collatio. ix. Nam illustris persona, vel

constituta in dignitate, priuilegiata est, quo ad istam satisdationẽ, vt C. de dignita. l. quotiens. lib. xij. Alij autem tenetur idoneè satisdare, videlicet per pignora vel fideiussores, vt l. sciendũ. ff. qui satida. coguntur. Si verò sit aliquis habens immobilia, nõ tamen sufficientia, ille tenetur satisdare p fideiussores aut pignora, in eo quod excedit: quia idẽ ius est in parte, quo ad partẽ: quod est in toto, quo ad totum, vt ff. de acqui. hæredi. l. si seruus eius. Et ista distinctio qualitatis personæ etiã obseruanda est secundũ noua iura, quia illa intelligenda sunt secundũ distinctionẽ antiqui iuris, vt est glos. in Authẽ.
3 de hæredib. qui ab intesta. ve. in princi. colla. ix. ¶Notandum † secundo, quòd dicitur idoneus fideiussor dupliciter. Vno modo respectu facultatis, quia scilicet habet bona immobilia, vel multa mobilia, ita vt nõ sit suspicio de fuga, vt not. p Bart. in l. sciendũ. ff. qui satisdare cogun. Si tamen parens vel patronus detur pro fideiussore, semper, præsumitur idoneus, quanuis nõ habeat immobilia, vel multa mobilia, vt ff. in ius vocati vt eant. l. ij. §. ij. & §. quod ait prætor. & l. j. & iij. eo quia nõ est præsumendũ, quòd quis relinqueret carnem
4 suam, vt ff. si quis in ius voca. non ierit. l. ij. Alio modo † dicitur idoneus fideiussor respectu facilitatis vel difficultatis conueniendi eũ in iudicio: quapropter scholaris vel clericus non est idoneus fideiussor, ex quo habet specialẽ iudicem, vt in Authen. habita. C. ne filius pro patr. Sic etiã aduocatus, vel procurator, vel homo rixosus, seu homo potens, non est idoneus fideiussor, vt not. per Bart. in l. ij. §. j. ff. qui satisdare cogun. vel etiã propter locũ, scilicet in quo tutẽ con
5 ueniri nõ potest, vt d. l. sciendũ. ¶Notandum † tertiò, quòd fideiussor si obligauit se ad certũ tempus, tunc finito illo tempore de obligatur, vt C. de fideiuss. l. penul. Sed si non obligauit se ad certum tempus, tunc obligatur quandiu durat instantia, quæ secundũ ius canonicum non habet certum tempus. In iure ciuili instantia durat vsq; ad tertium annum, vt in gl in c. venerabilis. & in c. significantiũ. ex-
6 trà de iudicijs. ¶Notandũ † quartò, quòd ista satisdatio non fit sub pœna, nisi cõueniatur de hoc inter partes, venit tamen interesse ex vi satisdationis, vt l. ij. §. fi. ff. qui satisdare coguntur. Et habet ista satisdatio paratam executionẽ, sine nouo processu, vt notą. per Bart.
7 in l. j. ff. iudicatum solui. ¶Notandum † quinto, quòd etiam actor olim dabat duas satisdationes. Vna fuit, quòd infra duos mẽses post porrectum libellum contestaretur litem, vt in Authenti. de execu. §. j. collatio. vij. Secunda fuit, quòd si succumberet, solueret pro expensis aduersario decimam partem litis, vt in Authenti. de litigio. §. ad excludendas. collatio. viij. Hodie tamen istud cõmuniter non obseruatur, secundum glos. in c. libellum. ij. quæst. iij.

§. Sin

§. Sin autem per procu.

1 *Procuratorem an oporteat satisdare de rato. disting.*
2 *De procuratoris mandato quando dubitetur.*
3 *Litigare per alios qui possint.*

Si dubitetur de mandato procuratoris ipsius actoris, tunc procurator debet satisdare de rato, etiam si sit procurator tutorũ, vel curatorum, vel aliarum personarum, habentiũ administrationem alienarum rerum. Hoc dicit. ¶Notandum † primò, quòd aut procurator actoris habet mandatũ, ita quòd constet de mãdato in actis, vel per instrumentũ, vel per sigillũ faciens fidem, & tunc non oportet eum satisdare de rato, vt C. de satisda. l. j. vel constat eũ non habere mandatum, & tunc non potest agere, etiã si velit satisdare de rato, vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. fi. Nisi ageret pro coniuncta persona, vt ff. de procurat. l. sed & hæ. vel nisi ageret pro recuperanda possessione spoliati, vt C. si per vim, vel alio modo. l. j. Vel dubitat, an habet mandatũ vel nõ, & tunc procurator potest eligere, an velit mandatũ probare, vel de rato satisdare, vt in c. in alternatiuis. extra de reg. iur. lib. vj. quanquàm aliqui Docto. ibi aliter dixerũt, vt Pla. & Bulga.
2 ¶Notandum † secundò, quòd tunc dubitatur de mandato, quando nascitur, an instrumentũ sit authenticũ, vel non, vel an procurator sit reuocatus, vel solùm habet vnum testẽ, vt notatur per Bar. in
3 l. nõ solùm. §. qui alieno. ff. de procurato. ¶Notandũ † tertiò, quòd cùm dicitur in textu, de alijs psonis, hoc potest intelligi de patre habente administrationẽ bonorum filij sui, vt C. de bonis maternis. l. j. vel de œconomo, vel actore, vel sindico, vt ff. quod cuiusq; vniuersitatis nomine. l. j. §. quibus. Vel etiã de apocrisario, vt in Authen. quo modo oportet episcopos. §. & illud. coll. j. vel de orphanotrophis vel bephotrophis, vt C. de episc. & cler. l. orphanotrophos. Nã istę personæ possunt per alios litigare, dũmodo tamẽ ipsi primò litẽ fuerint contestati, & sic facti dñi litis, vt C. de procura. l. neq;. quia procurator nõ potest cõstitui, nisi à domino, vt ff. de procura. l. j. sed istę personæ p se possunt litigare sine satisdatione, vt C. de adminis. tut. l. tutores. Et ratio est, quia sunt quasi domini, vt ff. p empt. l. qui fun dũ. §. si tutor. sed procurator nõ est quasi dominus verus, sed fictus, vt ff. de procura. l. j. & ideò procurator nõ potest substituere ante litem contestatam, ex quo non est tunc dominus litis. Nã oportet cõstituentẽ esse dominũ. l. j in prin. ff. de procur. ¶Sed opponitur, & videtur, quòd tutores tenentur satisdare, quãdo per se litigant. per l. vulgò. ff. de adminis. tuto. Solutio. Illa lex non loquitur de satisdatione, qua reus releuatur indemnis, si agens non sit tutor.

§. *Si verò aliquis.*

1 *Procurator tenetur satisdare de iudicato solui, licet constet eum habere rei mandatum.*
2 *Præsens, quis dicatur.*
3 *Procuratorem satisdare, præsente etiam domino, sufficit.*
4 *Procurator constitutus à domino, post litem contest. tenetur satidare quòd dominus comparebit in iudicio tempore sententiæ ferendæ.*
5 *Defensor tenetur indistinctè satisdare de iudicato solui.*
6 *Practica quotidiana vsus respiciendus, in præparatorijs iudicij.*

Procurator rei tenetur satisdare de iudicato solui, à qua tamen satisdatione dominus potest eũ liberare, siue in iudicio, siue extra iudicium, per solennẽ stipulationem factã sub hypotheca bonorũ suorum, qua non solùm ipse, sed etiã hæredes eius obligantur. Si tamẽ dominus post litis contest. procuratorẽ constituat, tunc talis procurator tenetur satisdare, quòd dominus cõparebit in iudicio tẽpore ferendæ sentẽtiæ. Alioquin fideiussor procuratoris, soluet cõdemnatũ, nisi appelletur. Et defensor tenetur etiã satisdare de iudicato solui. Et ista omnia obseruantur in toto imperio Romano. Hoc dicit.

1 ¶Notandum † primò, quòd quamuis constat procuratorẽ rei habere mandatũ, & etiam si habeat bona immobilia, nihilominus tamẽ tenetur satisdare de iudicato solui. Dominus tamẽ eius potest eũ ab hac satisdatione releuare, quod verũ est, si dominus habeat bona immobilia, vel sufficiẽtia mobilia, aliàs nõ sufficit sua reuelatio, vt no. Bar. super rubric. ff. iudicatũ solui, & sunt clausulę istius satisdationis tres. Prima est, de defendendo causam. Secunda est, de nõ cõmittendo dolum. Tertia est, de solutione iudicati, vt ff. iudicatũ solui. l. iudicatũ solui. ¶Notandum † secundò, quòd ille dicitur esse pręsens, qui est in hortis vel in cõtinẽtib⁹ ędificiis, vt ff. de procurato. l. pręsens. & l. & qui in foro, & l. & ideo. ¶Notãdũ † tertiò, quòd licet aliqui dicãt, quòd quando dominus est pręsens, tũc ipse tenetur satisdare, & non sufficit procuratorẽ satisdare, hoc tamẽ non est verum, quia aliquis potest pro alio interuenire sine mãdato, vt C. de satisda. l. j. & l. exigẽdi. C. de procu. etiã pro inuito, vt ff. de solut. l. solutionem. & ideò verbum potest, hîc in tex. non debet exponi, id est, debet sicut illi dicunt, sed accipitur propriè. ¶Notandũ † quartò, quòd si dominus post li. contest. cõstituat procuratorẽ, tunc procurator tenetur satisdare, quòd dominus cõparebit in iudicio tempore ferendæ sententiæ. Alioquin fideiussor procuratoris habet soluere iudicatũ. Et ratio est, quia procurator non est dominus litis, sed cõtestãdo litẽ principalis fact⁹ est dominus litis, vt ff. si quis cautio. l. si eũ. § qui iniuriarum

5 iuriarum.¶Notandũ† quintò, quod defensor scilicet, qui sine mandato interuenit pro aliquo, tenetur indistictè satisdare de iudicato solui. Cuius ratio ponitur hîc ī textu, quia nemo est idoneus defēsor
6 alienæ rei sine satisdatione.¶Notandũ† finaliter, quòd in præparatorijs iudicij respiciēdus vsus quotidianæ practicæ, vt C. de veteri iure enucle. §. sed & si quę leges.¶Opponitur, & videtur, quòd nõ oportet sequi obseruantiā ciuitatis Romanę, per l. licet. ff. de offic. prę.
Solutio. Sequenda est consuetudo, & lex vrbis Romanę, quę obseruatur ex certa scientia, vt hîc dicitur. Non autem si obseruetur per errorem, vt vult lex in oppositum allegata, facit l. de quibus. ff. de legi. & senatuscõsult. 364

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS ACTIONIBVS.

TITVLVS. XII.

Continuatur sic: Dictũ est suprà de actionibus, & quia quædam actiones sunt perpetuæ & quędā tēporales, ideò tractatur hîc de perpetuis & tēporalibus actionibus. Et ita iste ti. rubricatur.

§. *Hoc loco.*

1 *Actiones descendentes ex lege xij tab vel ex senatuscon. vel constit ōlim erāt perpetuæ secus quam hodie & nu. 3.*
2 *Ius continet quinq. partes.*
4 *Actiones pratoriæ, regulariter sunt annales. fallit, nu. 5. Et qualiter intelligatur ille annus. nu. 6.*

1 Actiones† descendentes ex lege xij. tabularũ, vel ex senatuscõsultis, vel ex cõstitutionibus, olim erant perpetuæ, hoc est, sine prēfinitione tēporis, sed hodie sunt perpetuę cũ limitatione tēporis. Actiones autem prętorię regulariter sunt annales. Aliquandò tamē sunt perpetuę, vt sunt actiones, quę datur bonorum possessori, vel ei qui
2 est locò hæredis, & actio furti manifesti. Hoc dicit.¶Notandũ† primò, quòd ius ciuile cõtinet quinq; partes, scilicet l. xij. tabularũ, plebiscita, senatuscõsulta, principũ placita, & prudentum responsa, vt
3 suprà de iure na. gen. & ciuili. §. cõstat. Et actiones † descēdentes ex istis partib⁹ iuris ciuilis, olim erāt ꝑpetuæ, scilicet sine prēfinitione temporis. Hodie autē adhuc dicũtur perpetuæ, sed cum limitatione temporis. Si enim sint personales actiones nõ habētes determinatũ tēpus durant xxx. annis. vt C. de præscript. xxx. vel xl. annorum. l. sicut. Sed actiones reales de re mobili durāt tribus annis. De re autē immobili durant x. annis inter præsentes, & inter absentes xx. annis, si possessor habeat titulum. Si verò non habeat titulum, durant

xxx.annis,vt C.de vsuca.transfor.l.j.Sunt tamē aliquæ actio. quę durāt adhuc hodie sine præfinitione temporis,vt actiones descendē tes ex casibus,in quibus nō currit præscriptio,de quib⁹ notatur in c. cùm nō liceat.extrà de præsc.& in c.clerici.& in c.prima actione.
4 xvj.q.iij.¶Notandum† secūdò, quòd actiones prætoriæ regulariter sunt annales,vt hîc dicitur.Et dicitur regulariter,quia interdū sunt perpetuæ,pro quo sic distinguēdū est secūdū Bar.in l.in hono rariis.ff.de actio.& obli.Quia aut actiões prætoriç sunt rei persecu toriæ ex vtraq; parte,& tunc sunt perpetuæ,vt in dicta l. in honora riis.excepta actione rescissoria,& actione redhibitoria,vt ff.de ędili.edic.l.sciendū.§.fin.quia istæ dantur ad tēpus.aut actiones prętoriç sunt pœnales ex vtraq; parte,vel ex parte rei tātùm,& solùm du
5 rant per annū,vt ff.de calūniato.l.j.Fallit†autē hoc primò in actione furti manifesti,vt hîc in tex.Secūdò fallit in actione, quæ datur pro interesse substituto vel legitimo hęredi cōtra vxorē defuncti, quæ missa est in possessionē bonorum defuncti nomine ventris, & postea dolosè possessionē ad alium transtulit: quia ista actio pœnalis datur loco petitionis hæreditatis,quæ est rei psecutoria ex vtraq; parte,vt ff.si ventris nomine mulier in possessionē missa.l.j. Tertiò fallit in actione,quæ datur cōtra hæredem prohibentem ne legatarius in possessionē mittatur,eò quòd nō caueatur sibi de legato soluendo adueniēte conditione,vel die cessionis legati,vt ff.ne vis fiat
6 ei.l.j.§.hanc actionem.¶Notandū † tertiò, quòd quando hîc dicitur actionē prætoriam durare per annū,intelligitur de anno vtili. Nam de tali anno prætores loquebātur,vt ff.de vi & vi arma.l.j.§. annus.& gl.in l.j.§.j.eo.¶Opponitur,& videtur,quòd non bene dictū sit actiones personales descēdētes ex iure ciuili durare per xxx. annos,per l.si non cōuicij.C.de iniuriis.& per l.ij.ff.ad l. Iuliā repetundarū.Solutio.Quod hîc dicitur,intelligitur regulariter, & ideò casualiter potest aliter contingere.Nā actio iniuriarum descendēs ex l.Cornelia,solùm durat per annū,vt in allegata l.si non cōuicij Similiter actio descendens ex l.Iulia repetūdarū,quæ scilicet datur. contra iudices vel officiales recipientes pecuniam, ratione sui officij vt in allega.l. ij.

§. *Non autem omnes.*

1 *Actiones pœnales descendentes ex maleficiis, non dantur contra hæredes delinquentium. Et nu. 2. Limit.nu.3.& 6.*

4 *Iniuriarum actio non datur hæredi.*

5 *Dolus repertus in actione descendente ex contractu,qui dolus dedit causam cōtractui,purificatur per actionem ex eo contractu.*

Actiones

Actiones pœnales dantur hæredibus, duobus casibus exceptis.

1 Actiones pœnales† descendentes ex maleficiis, nō dantur cōtra hæredes delinquentiū, sed bene cōpetūnt hæredibus, exceptis actione iniuriarum & ei similib. Et actiones descendētes ex cōtractu, in quibus testator dolosè versatus est, vt in deposito, non dantur cōtra hæredes. Si tamē in actionibus pœnalibus lis cōtestata est cū defun
2 cto dantur hæredibus, & cōtra hęredes. Hoc dicit. ¶Notandū† primò, quòd cum dicitur hîc in textu, quòd actiones pœnales descendētes ex maleficiis, non dantur contra hęredes rei, hoc etiā intelligendum est, si descendat ex quasi maleficiis, vt suprà de obliga. quę ex quasi malefic. nascuntur. §. fi. Nec solùm verificatur istud de maleficiis priuatis, sed etiā de publicis Differēter tamē, quia actiones descendentes ex publicis maleficiis, nō dantur cōtra hæredes etiā lite cōtestata, vt ff. de accusatio. l. ex iudiciorū. nisi in quibusdā casibus. Primus est in crimine legis Iuliæ maiestatis, vt ff. ad legem Iuliam maiesta. l. fi. Secundus est in crimine hæresis, vt C. de apostā. l. ij. Tertius est in crimine legis Iulię repetūdarū. Quartus, in crimine legis Iulię de residuis. Quintus est in crimine legis Iulię peculat⁹, vt ff. ad
3 l. Iuliā pecu. l. fin. ¶Notandum † secundò, quòd actiones pœnales descendentes ex maleficiis vel quasi, bene dantur cōtra hęredes, quādo lis est contestata cū defuncto, vt hîc in versi. pœnales, vel quādo aliquid peruenit ad hæredē ex eo maleficio, vt ff. de calūniato. l. in hæredem. Non tamen in isto semper datur eadem actio cōtra hæredem, quæ competebat contra defunctum. Nam si contra defunctum competebat actio vi bonorum raptorum, & aliquid peruenit ad hæredem, datur contra hæredem condictio furtiua, & non vi bonorum raptorum actio, vt ff. vi bonorum raptorū. lege secunda. §. fina. Similiter in interdicto vnde vi, quod datur contra defunctū, quia contra hæredem datur actio in factum, si aliquid ad eum per-
4 uenit, vt ff. vi & vi armata. lege prima. §. fina. ¶Notandum † tertiò, quòd actio iniuriarum non datur hæredi, vt hîc dicitur. Et ratio est, quia talis actio ante litem contestatam, non est in bonis nostris, vt ff. de iniu. l. iniuriarū. Vel alia ratio est, quia in ista actione nihil abest actori, & nihil adest reo, vt ff. de collatio. bonorū. l. cum emanci pati. §. emancipatus. Est autem actio similis isti, quæ datur patrono contra libertum agentem cōtra patronū sine venia, vt infrà de pœ. teme. litigan. §. fi. Similis est etiā actio popularis, vt est actio, quę datur cōtra eū, qui habet aliquid suspensum vel positum, quod possit alicui nocere, vt ff. de his, qui deiece. vel effude. l. si verò. §. quæ autē.
5 ¶Notandum † quartò, quòd quando in actione descendente ex cōtractu reperitur dol⁹, qui dedit causam cōtractui, tūc purificatur do

lus,non per actionẽ ex eo cõtractu,sed per actionẽ de dolo,vt ff. de dolo.l.& eleganter.Sed quando dolus est incidens vel superueniẽs tũc purificatur per actionẽ ex eo cõtractu,vt ff.de actio.& obli l.ex cõtractibus.& non datur cõtra hæredes.verbi gratia.Si testator dolosẽ fecit in deposito causa tumultus,incendij,ruinæ,vel naufragij, cõpetit cõtra eũ actio in duplũ,nõ autẽ contra hæredẽ eius, sed tãtũ in simplũ,vt ff.deposi.l.j.§.j.Sic etiam est in actione,quæ datur cõtra agrimensorẽ,vt ff.si mensor fal.mo.dixe.l.iij.§. penul. Idẽ etiã est in actione ex stipulatu,quæ datur de iudicio sisti, quãdo aliquis cõuẽtus est in actione iniuriarũ,vt ff.si quis cautio.l.sieũ.§.iniuriarũ & §.præc.Idẽ etiã est in actiõe tributoria vt ff.de tributo.l.illud.§.si.

6 ¶Notãdũ†quintò,quòd ea,quæ dicta sunt,locũ habẽt de iure ciuili Sed de iure canõnico,siue actio descẽdat ex cõtractu,siue ex maleficio,vel siue aliquid peruenit ad hęredẽ,siue nõ,vel siue lis est cõtestata,siue nõ,datur actio cõtra hæredem,de quo est bona glos.in c. si episcopũ.xvj.q. vj.& ideò iure canonico hæres tenet. Si tamẽ fecit inuẽtarium,nõ tenetur,nisi vsq. ad vires patrimonij ipsius defuncti,

7 vt C.de iure delibe.l.fi.¶Notandũ† finaliter,quòd actiones pœnales dantur hæredibus,vt hîc dicitur,duobus tamẽ casibus exceptis. Primus est,si patronus agat cõtra libertũ pro operis suis,& patronus moritur relicto extraneo hærede,nõ potest talis hæres agere cõtra libertũ,vt ff.de operis liberto.l.si operarũ.Secundus casus, si pater agat pro repetitione dotis filiæ suæ,quæ se diuertit à marito,& pater moritur relicto extraneo hærede,nõ cõpetit hæredi actio,vt C. de rei vxo.actio.l.vnica.§.videamus.& ita vult hîc gl.fi. Verũ tamẽ est,quòd isti casus nõ sunt bene ad propositũ,quia text.loquitur de actionibus pœnalibus,quãdo lis est cõtestata,& dãtur istæ actiones etiã contra hæredes,exceptis duobus casibus.Primus in actione de dolo,vt C.de dolo.l.fi.Secundus,in reuocatione alicuius in seruitutẽ vel libertinitatem,qui per collusionẽ pronuntiatus est ingenuus, vt ff.ne de sta.defunct.l.j.§.sed interdum.

§. *Superest.*

1 ***Reus satisfaciens actori,absoluitur ab obseruatione iudicij.***

2 ***Iudicia omnia dicuntur absolutoria***

1 Quando reus† satisfaciat actori,tunc absoluitur ab obseruatione iudicij,etiam quocunque tempore iudicij hoc fiat.Hoc dicit.¶No-

2 tandum,†quòd omnia iudicia dicũtur esse absolutoria,ad quod iste text.solet allegari. Si igitur aliquis timeat,quod cõtra eũ proferet sentẽtia,ex qua diffamabitur,satisfaciet actori ante sentẽtiã & per hoc euaditpœnã.Et si actor noluerit recipere,vel nõ sit pñs, faciat reus consignatio

cõsignationem vel depositionem ex mãdato iudicis, & hoc suffi cit, vt notatur per Bar. in l. iusiurandum. ff. de iureiuran.

DE EXCEPTIONIBVS,

TITVLVS XIII.

1 *Continuatio rubricæ.*
2 *Actiones & exceptiones differunt.*

1 Continuatur sic: † Dictum est supra de actionibus, & quia exceptiones obtinẽt vicem actionum. idcirco tractatur hîc de exceptionibus. Vel sic, secundum glo. dictum est de armis actorum, consequenter dicendum est de armis reorum, & quia illa sunt exceptiones, ideò tractatur hic de exceptio. ¶ Et est notandum
2 † circa rubricam, quòd actiones & exceptiones differunt: quia actio datur in scriptis, vt authen. offeratur. C. de litis contesta. sed exceptio non, vt l. scire oportet. §. oportet autem. ff. de excusatio tuto. Potest tamen officio iudicis exceptio etiam redigi in scriptis, vt in c. quoniam contra falsam. extrà de probatio.

§. *Sequitur, vt de except.*

1 *Exceptiones cur inuentæ. & nu. 2.*
3 *Exceptio metus, datur contra petentem illud, quòd per metum promissum est.*
4 *Doli exceptio habet locum in iudiciis stricti iuris.*
5 *Doli exceptio, & exceptio de dolo, differunt. & nu. 6.*
7 *Exceptio in factum, datur illi, qui aliquid ex errore promisit.*
8 *Actio elisa per exceptionem. an sit efficax.*

1 Summatur sic: † Exceptiones inuẽtæ sunt gratia reorum, quia sæpe contingit, quòd actor habet iustam actionẽ. & tamẽ reus iniustè condẽnauerit, vt si quis promisit aliquid ex metu, vel ex dolo, vel ex errore, & ideò tunc datur promittenti exceptio ad impugnãdũ ta-
2 lem actionẽ. Hoc dicit. ¶ Notandum † primò, quòd exceptiones inuentæ sunt, ad repellendum actiones, quibus rei iniustè condemna-
3 rentur. ¶ Notandum † secundò, quòd exceptio metus, datur contra petẽtem illud, quod per metum promissum est, vt hîc & l. si donatio nis. C. quod metus cau. Et si ille, cui promissum est aliquid. per metũ non agat, potest ille, qui promisit intra annũ vtilem agere ad quadruplum, & post annum ad simplũ, vt l. iiij. C. quod metus cau. Nec tenetur designare personã, quæ metũ intulit, sed satis est, ꝙ probet eum, contra quem agit habere lucrum ex tali metu, vt est glo. in l. si cum exceptione. §. in hac. ff. quod metus cau. Et dicitur esse metus respectu mortis, vel cruciatus corporis, qui scilicet cadit in cõstantẽ

virum

4 virum, vt l. metum. & l. seq. ff. quod metus causa. ¶Notandum† tertiò, quòd exceptio doli, locum habet in iudiciis stricti iuris. Nam in iudiciis bonæ fidei, dolus facit actionem ipso iure nullam, & ideo ibi
5 exceptio non habet locum, vt ff. de dolo. l. & eleganter. Differũt† autem actio de dolo, & exceptio doli, quia in actione de dolo oportet probare quis dolum intulit, cui illatus est, & quare illatus est. Sed in exceptione doli bene probatur, quis dolũ intulit: sed nõ oporet probare cui, sicut dicitur in actiõe quod metus causa. Sed in exceptione quod metus causa, nõ probatur quis neq; cui, vt l. sed si iuncta gl. ex
6 dolo. §. fi. ff. de dolo. Differunt† etiam sic, quia actio de dolo durat per biennium, vt C. de dolo. l. fi. exceptio autem doli, est perpetua, secundum illam regulam, quæ temporalia sunt ad agẽdum, perpetua sunt ad excipiendũ, vt l. purè. ff. de doli exceptio. §. fi. ¶Notandum
7 †quartò, quòd quando quis ex errore aliquid promisit, datur ei exceptio in factũ quãuis etiam habeat exceptionẽ doli, vt l. ij. §. circa. ff. de doli excep. Vel datur exceptio in factũ patrẽ vel patronum, cui filius vel libertus aliquid promisit, quod promittere non debuit ex errore. quia contra patrem vel patronũ non videtur danda exceptio doli, propter diffamiã, & ita vult hîc glo. quod tamen non est necessariũ, quia exceptio doli, non est diffamatoria in hoc casu, cum non
8 procedat ex delicto. ¶Notandũ† finaliter, quòd actio, quæ eliditur per exceptionem, dicitur esse efficax secundũ tex. hîc, & hoc gl. intelligit, quia permanet obligatio naturalis & ciuilis. Sed dictum gl. non videtur verum: quia quando exceptio innititur æquitati, tũc non est aliqua obligatio naturalis, quæ contra æquitatẽ procedit, vt l. Stichum. §. naturalis. ff. de solutio. & ideò melius videtur dicendũ, quòd talis actio dicitur efficax ratione obligationis ciuilis tantùm.

§. *Idem iuris.*

1 *Pecunia varia promittitur: variéq; inde agitur.*

Summatur sic: Promittens restituere pecuniam quam sperabat ex causa mutui recipere, & sibi munerari, obligatur, & potest cõueniri sed contra petentẽ potest opponere exceptionẽ non numeratæ pe-
1 cuniæ. Hoc dicit. ¶Notandum† primò, quòd pecunia potest promitti per instrumentum, vel per literas, & tunc nascitur excepto nõ numerare pecuniæ, si scilicet pecunia contenta in literis nõ sit numerata & de tempore durationis istius exceptionis, dictũ est suprà de literarum obligatio. per to. & hoc est, quod vult iste tex. in fine. vel potest promitti pecunia præcedẽte interrogatione, & tunc nascitur obligatio ex stipulatione, & si pecunia non sit numerata, datur debitori exceptio in factum non numerare pecuniæ & de illa exceptione

ptione propriè loquitur iste tex.concor.l. cum vltra. C. de non numerata pecunia.

§. *Prætereà.*

1 Obligatio præcedens,non soluitur per pactum.
2 Obligatio naturalis tollitur per pactum.
3 Pacti conuenti tres effectus.
4 Pactum in maleficiis tollit vtranque obligationem.

Per pactũ de non petendo non tollitur obligatio præcedens ipso iure,sed contra ipsum datur exceptio de non pet~do,siue pacti con-
1 uenti.Hoc dicit.¶Notandũ†primò,quòd per pactum non soluitur præcedens obligatio:& ideò non obstante pacto de non pet~do potest creditor agere contra debitorẽ,sed debitor non potest condem nari,si opponat exceptionem pacti conuenti,vt hîc dicitur.¶ Notã
2 dum†secundò,quòd per pactum tollitur naturalis obligatio, vt ff. de solutio.l.Stichum.§.naturalis,sed remanet ciuilis: vnde nascitur actio,quæ tamen ciuilis obligatio eliditur per exceptionem, vt hîc
3 Et isti sunt†duo effectus pacti conuenti.Potest addi tertius,quia scilicet pactum inducit obligationem naturalẽ de non petendo.Nam aliquis potest obligari naturaliter ad non faciendũ,sicut ad non furandũ,vt suprà de oblig.quæ ex maleficio nascũtur. §.j. & ideò etiã potest quis naturaliter obligari ad non petendũ,& sic idẽ actus liberat,& obligat respectu diuersorũ. Nam pactũ liberat respectu debitoris,& obligat respectu creditoris,vt no. in gl.in l.si pater.§.quę debitorem in verbo,non obligatur.ff.de iure dotium.Ex quo patet, quòd si lex vel statutum prohibeat mulierem obligari,nisi cum certa solennitate,tunc mulier non potest facere pactum de non petendo debitũ,nisi cũ tali solẽnitate,vt no.per Bar.in l.si vn⁹.§.pactus.
4 ff.de pactis.¶Notandum†tertio, quòd in maleficiis pactũ tollit vtranq; obligationem,scilicet naturalem & ciuilẽ, si paciscatur, vt nõ agatur.Et ratio est, quia talis obligatio est debilior, q̃ illa quæ procedit ex cõtractib.Et idem dicit gl de pignore remisso per pactum,quãuis Ioan.Fa.ibi aliter dicat,cum illa sit obligatio realis.

§. *Æquè.*

1 Obligatio ciuilis non tollitur per iuramentum.
2 Causa iuramento decisa, non reuocatur propter periurium. fallit numeris. 3. 4.5.6.7.
8 Possessor si iuret rem suam esse, aliam habet exceptionem:aliam,si iuret petitoris non esse.

Quamuis reus deferẽte actore iurauerit se nihil debere,actor tamen potest cõtra eũ agere,sed defenditur reus per exceptionem iurisiurandi

riiurandi. Similiter quanuis possessor iurauerit rem suã esse, petitor tamen potest contra eũ agere, sed defenditur possessor per exceptionem iurisiurandi. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd per iuramentũ non tollitur obligatio ciuilis: & ideò postquã reus iurauit, se nihil debere, potest tamen actor intentare actioné sed nõ potest agere de periurio, quia postquam causa decisa est per iuramentũ, non potest iterũ suscitari pretextu periurij, vt C. de re. credi. & iureiur. l. j.

2 ¶Notandũ † secundò, quòd non quæritur de periurio postquã iuratum est. Et ita causa iuramento decisa, non renouatur propter per-

3 iuriũ, vt iam dictum est, nisi in quibusdam casibus. † Primus si iuratũ sit contra legem, vt si mulier iurauerit permanere in meretricio quia melius est iuramentũ nõ seruare, quàm delinquere, vt in auth. scenicas mulieres. §. j coll. v. quę est auth. quod eis. C. de nuptiis. Similiter si liberta iurauerit patrono nõ nubere, quia hoc estcõtra bonos mores, vt l. adigere. ff. de iure patro. Et iuramentum contra bonos mores prestitum non ligat, vt in regula, non est obligatoriũ de reg.

4 iuris, lib. vj. Secundus, † si quis iurauit sibi debere legatum, cuius cõtrarium constat ex testamento, vt C. de re. credi. & iureiur. l. fin. Ter

5 tius casus, † si nouiter reperiãtur instruméta contra iuramentum ne

6 cessarium, vt ff. de iureiur. l. admonẽdi. Quartus casus, † si iuratum sit super transactione inita ex falsis instrumentis, vt C. de transact.

7 l. si ex falsis. Quintus † casus est, si partes inter se conuenerunt, quòd propter periurium causa detractaretur, vt C. de re. cre. & iureiur. l.

8 j. ¶Notandũ † tertiò, quòd differentia est, an possessor iuret rem esse, vel petitoris non esse. Nam si iurauerit suam esse, habet actionem & exceptionem: sed si iurauerit petitoris non esse, solùm habet exceptionem contra petitorem, & non contra alium. Cuius ratio est, quia per hoc quòd res non petitoris, non sequitur, quòd res est ipsius possessoris, vt ff. de iureiur. l. sed & si possessori. j. respon.

§. *Item si in iudicio.*

1 *Obligatio neque actio tollitur per sententiam absolutoriam.*

2 *sententia absolutoria aliter tollit obligationem, quàm iuramentum, vel pactum.*

Quãuis cõuentus actione reali vel personali fuerit absolut⁹, tamen obligatio manet, ex qua actor potest cõtra eum agere, sed defenditur absolutus per exceptionem rei iudicatę. Hoc dicit. ¶Notan

1 dum † primò, quòd per sententiam absolutoriam non tollitur obligatio neque actio: sed datur absoluto exceptio rei iudicatæ, contra agentem de nouo, vt ff. de excep. rei iudicatæ, l. exceptio. ¶ Notan-

2 dũ † secundò, quòd sentẽtia absolutoria aliter tollit obligationem, quàm

quàm iuramentum vel pactum:quia iuramẽtum vel pactũ tollit totaliter obligationem naturalem,& non ciuilem,vt ff.de iureiu.l fi. Sed sentẽtia tollit obligationem ciuilem remanẽte naturali,vt ff. de condic.inde.l.Iulianus.& ideò si ille, qui est absolutus per sentẽtiã, posteà soluat,non repetit solutũ,vt ff.de cõdic.indebi.l iudex facit supra de obligationibus §.j.notabili j.¶Opponitur,& videtur,quòd sentẽtia non tollat obligationẽ ciuilem,quia inducit actionem, & per consequens obligationẽ,ergo videtur,quòd nõ debet eam tollere,per l.actori.C.de rebus credi Solutio. Quia sentẽtia est de iure ciuili,ideò potest id,quod est de iure ciuili, pducere,& etiã destruere,vt ff.de origine iuris.l.ij.§.deinde Sed nõ potest destruere, quod est de iure naturali,suprà de legit.agnato.tute.§.vltimo.

§. *Hac exempli causa.*

1 *Exceptiones variæ.*

Summatur sic:Præter istas exceptiones,quæ positę sunt causa exẽpli,sunt adhuc multæ exceptiones,de quib⁹ habetur in libris ff.quarũ aliquæ sunt de iure ciuili,& aliquę de iure prætorio. Hoc dicit.

1 ¶Notãdũ†primò,quòd exceptio fori est de iure ciuili vt C. de exceptio.l.fina.Et exceptio Macedoniana velVelleiana oritur ex senatuscõsulto,quod obtinet vicem legis,vt ff.ad Macedo.& ad Velleia. per totũ.Sed exceptio doli mali,& quod metus causa.& etiam exceptio pacti,sunt de iure prętorio,vt ff.de exceptio.doli. per totum titul.& ff.de pactis.l.iuris gentium.§.prætor ait.

§. *Appellantur.*

1 *Exceptionum duplex differentia.*

2 *Exceptio perpetua & peremptoria,sine præfinitione temporis opponitur, ante tamen sententiam. Quod vltimum fallit sex casibus: quos vide sub numero 3.*

4 *Exceptiones dilatoriæ,quando proponendæ,& quando probandæ.*

5 *Exceptio non numeratæ pecuniæ anomala.*

1 ¶Exceptionum†quædã sunt perpetuæ & perẽptoriæ,& quędam sunt temporales & dilatoriæ.Perpetuæ & perẽptorię sunt, quę semper opponi possunt,& actionẽ agentis excludũt.Hoc d. ¶Notandũ

2 primò. †quòd exceptio perpetua & peremptoria opponitur sine præfinitione tẽporis.Debet tamẽ opponi ante sententiã,vt C.sentẽ. rescin.non pos.l.peremptorias.Et debet probari ante publicationẽ testificationũ,vt Authẽ.at qui semel.C.de probatio. nisi posteà posset probari per instrumẽta vel cõfessionẽ aduersarij,vt in gl.in d.l.

3 perẽptorias.In septẽ tamẽ casibus†pt̃ opponi post sentẽtiã.Primus est,si exceptio opponatã minore,vt ff.de mino.l.minor xxv.annis

Dicit

Dicit tamen hic Ioan.Fab.quòd iste casus nō excipit à regula, quia hoc fit per restitutionē in integrū:qua sentētia declaratur, tāquàm nulla. Secundus casus,si exceptio opponitur à milite. Nā ille potest excipere post sententiā,eò quòd non tenetur iura scire,vt C.de iur. & fac.igno.l.j.Tertius est in exceptione Macedoniana vel Velleiana,vt si filiusvel mulier obligauit se,datur exceptio post sentētiā,vt ff.ad macedo.l.tamē si.Quartus est,quādo donator excipit, ne conueniatur in plus,quā facere potest,habita ratione, ne egeat,vt ff.de re iudi.l.Nesennius.§.fi.Quintus est,quādo opponitur exceptio falsi procuratoris,vt videlicet,quia nō habuit mandatum,vt l.licet.C.de procurato.Secus est,si opponatur exceptio cōtra personā procuratoris.quia illa est dilatoria,vt infrà eo.§.preterea.Sextus est,si opponatur de nullitate iudicij,eo quòd sentētia lata est ex falsis instrumētis,vel quia data est pecunia iudici,vt ferret sentētiā.C.quādo prouoca.non est necess.l.venales.vel quando iudex fuit incōpetēs.vt C. si à non compe.iud.per totū.Septimus est,si excipiatur de hoc,quòd quis fuit compulsus eo tempore,quo cōpelli non debuit,vt ff.de ferijs.l.j.¶Notandū†secundo,quòd exceptiones dilatoriæ debēt

4 opponi ante litis cōtestationē,sed probantur,postquàm actor mōstrauit suam intentionem,vtC.de probatio.l.exceptionē.Inde tamē excipitur exceptio fori,quę opponitur & probatur ante litis cōtestationem,vt l.penul.C.eo tit.de excep.¶Notādū†tertiò, quòd exceptio

5 non numeratæ pecunię,secūdū aliquos dicitur anomala.Quod pro tanto verū est,quia in alijs exceptionibus opponens tenetur eas probare,sed qui opponit exceptionē non numeratæ pecunię, non tenetur probare,vt C.de non numera.pecu.l.si ex cautione tua. & eodē modo dicitur de exceptione nō numeratę dotis,vt C.de dote cau.& non numerata.l.fin.Et ita istæ exceptiones sunt tēporales, quantū ad propositionem.Durāt enim per biennium,vt de exceptione non numeratæ pecuniæ dictum est suprà de literarū obligatio.§.fi.Sed quantum ad probationem,sunt perpetuæ,vt no.etiam per Bart. in l.exceptionem.ff.eo.titulo.

§.*Temporales.*

1 *Exceptiones temporales & dilatoriæ,quæ.*

2 *Exceptiones dilatoriæ,actionem differunt:non tamen non destruunt.*

3 *Actionum dilatoriarum tempus à quo præscribatur.*

1 Summatur sic;Temporales†& dilatoriæ exceptiones sunt quæ actionem ad tempus differūt.Nam olim ante tēpus agens,perdebat actionē & rem.Sed hodie duplicatur reo tēpus dilationis, & actor condēnatur reo in expensis in priori lite factis.Hoc dicit.¶Notandum

4 dum † primò, quòd exceptiones dilatoriæ nō destruunt actionem, sed differunt. Olim tamē agens ante tempus perdebat rem, de qua agebatur. Et ita tunc fuit huiusmodi exceptio peremptoria, sed hodie no est sic, reo tamē datur duplex tēpus dilationis. ¶Notandum
5 † secundò, quod istud tempus interdū datur ab homine, & interdū datur à lege, interdū etiam datur ex natura actionis, verbi gratia: Si aliquis stipulatur sibi fructus futuros, vel ædificari sibi domū in certo loco, vel cum sit Romę, dari pecuniā Ephesi, datur dilatio ex natura actionis, vt ff de verbo. oblig. l. interdū secundū Azo. ¶Opponitur, & videtur, quòd petens ante tempus, non sit puniendus, per l. quod § in diem. ff de petitio. hæredi. Solutiò. In illa lege non petebatur ante tempus, nec etiam plus, sed petebatur, quòd hæreditas esset eodem iure penes hæredem agentem, quo fuit apud defunctū.

§. *Præterea.*

1 *Exceptiones procuratoriæ, ratione personæ sunt dilatoriæ.*
2 *Mulieres pro quibus agere possint. & nu. 4.*
3 *Calphurnia turpiter se habuit in iudicio.*
5 *Miles non potest esse procurator Limit. nume. 8.*
6 *Exceptiones dilatoriæ procuratoriæ, opponendæ sunt ante lit. contesta Limit*
7 *Exceptiones dilatoriæ licet sint plures, iudex tamen potest pro omnibus dare tempus, intra quod opponi debent.*

1 Exceptiones † procuratoriæ, ratione personæ sunt dilatoriæ, quales sunt illæ, quibus mulieres & milites prohibētur agere alieno nomine. Nam milites suo nomine agere possunt. Hoc dicit. ¶Notan-
2 dum † primò, quòd mulieres non possunt agere pro alijs, nisi pro parentibus, qui pro se propter infirmitatem vel ætatem agere non possunt, nec reperitur alius volens pro eis agere, quo casu mulieres debent Velleiano priuilegio renuntiare, vt in tex. & glos. in l. Fœmi
3 nas. ff. de procurato. Nec † potest mulier esse aduocata. Nam cum quodam tempore mulier Calphurnia turpiter se habuit in iudicio, prohibitum est, ne mulieres decæterò pro alijs essent in iudicio, vt
4 ff. de postulan. l. j. §. sexum. Potest † tamen mulier esse procuratrix
5 ad negotia, vt in glos. in l. ij. ff. de reg. iur. ¶Notandum † secundò, quòd miles non potest esse procurator, propter duas rationes. Prima est, ne reuocetur à militia in damnū reipublicæ. Secunda est, ne sit terribilis aduersario, vt in glos. in l. militem. C. de procura. Et istud est etiam verum de milite cœlesti, qualis est clericus in sacris ordinibus cōstitutus, vt l. filiusfamiliâs, §. veterani. & ibi glos. in verbo, prosequatur. ff. de procurato. vide etiam glo. in l. militem. C. de procura. cū additione ibidē. nisi in pijs causis, & pro miserabilibus

personis, vt in c. j. & ij. extrà, ne cleri. vel mona. facit glos. in verbo,
6 nec virilibus. in §. secundo loco. ff. de postulan. ¶Notãdum † tertio, quòd exceptiones dilatoriæ procuratoriæ, opponendæ sunt ante litis contestationẽ, vt notatur in l. filiusfamiliâs. §. veterani. ff. de procurat. nisi procurator interueniat post litem contestatã, & tunc opponi debent ante primũ actum concernentem merita causæ, quia aliàs videtur procurator admitti, vt notatur per Bartolum in l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. de procurato. Quod verũ est, nisi esset exceptio procuratoria, quæ redderet iudiciũ nullum, qualis est de falso procuratore, de qua in l. licet. C. de procurato. & in dicta. gl. §. ra
7 tihabitionis. ¶Notandum † quartò, quòd quamuis sunt diuersæ exceptiones dilatoriæ, potest tamen iudex pro omnibus dare certum tempus, intra quod opponi debent, vt notatur in glo. & per Bar. in l.
8 error. C. de iur & facti igno. ¶Opponitur, & videtur, † quòd miles potest agere pro patre, vel matre vel vxore, per l. iij. §. militi. ff. de liberali causa. & per §. patitur. suprà de iniur. Solutio. Illa lex tertia loquitur in casu libertatis, & ibi miles potest pro eis agere, sed iste textus loquitur regulariter, potest etiam miles agere pro iniuria illata vxori, quia sic agit nomine proprio, est enim causa sua.

§. *Eas verò.*

1 *Infamia non impedit quem agere per se, vel per alium, iuxta pristinum morem.*

Summatur sic: Exceptio infamiæ ipsius procuratoris vel cõstituẽtis procuratorẽ, non repellit procuratorem ab agendo. Hoc dicit.
1 ¶Notandum, † quòd infamia non nocet alicui, quin agere possit per se, vel per alium, sicut fecit olim. Quod videtur verum, de infamia non notoria. Nam si sit notoria, videtur secundũ textum istum, quòd impediret actionem, quia dicitur in textu, ne dum de his altercatur. Cùm ergo non est opus altercatione, sicut in notoria, apparet quòd impedit actionem.

DE REPLICATIONIBVS.

TITVLVS XIIII.

Continuatur sic: Quia sicut actiones eliduntur per exceptiones; sic etiam exceptiones possunt elidi per replicationes, & ideò cum iam de exceptionibus dictum sit, sequitur consequenter dicendum esse de replicationibus.

§. *Interdum.*

1 *Replicatio datur actori, quia interdum illi opponitur exceptio inique.*
2 *Replicatio iuuat intentionem actoris.*

Replica

3 *Replicationibus ope, pactum secundum tollit primum, contra ea, quae sunt contraria.*

1 Quia † interdū exceptio iniquè opponitur actori, ideò datur ipsi actori replicatio, vt si creditor pactus est cum debitore nihil se peti turū, & posteà pacti sunt in contrariū, agente creditore excipit debitor, sed propter contrariū pactum posteà factum iniquū esset creditorem excludi ab actione, ideò datur sibi replicatio ex illo vltimo
2 pacto. Hoc dicit. ¶Notandū † primò, quòd sicut exceptio iuuat intentionem rei, & nocet actori, sic replicatio iuuat intentionem acto
3 ri, & nocet reo. ¶Notandum † secundò, quòd quando sunt contraria pacta, tunc secundum non tollit primum ipso iure, sed ope replicationis, vt hic dicitur. Et potest replicatio opponi in qualibet parte litis vsque ad sententiam, vt in glos. in l. ij. §. j. ff. de exceptio.

§. *Rursus.*

1 *Tuplicatio data est reo, quia replicatio inique interdum opponitur ab ipso actore.*

2 *Duplicatio rei, eliditur per triplicationem actoris: vt replicatio ipsius actoris, per duplicationem rei.*

3 *Dilationes quot dentur in exceptionibus dilatorijs probabilibus per testes.*

1 Quia etiam † replicatio interdū iniquè opponitur ab ipso actore, idcirco data est reo duplicatio. Et quia illa etiā interdum iniquè opponitur, datur cōtra eam triplicatio. Et ita vlterius dantur defensiones actori, & reo: de quibus latius habetur in libris ff. Hoc dicit.
2 ¶Notandū † primò, quòd replicatio actoris eliditur per duplicationem, & duplicatio ipsius rei per triplicationē actoris, & ita cōsequēter dantur defensiones actori & reo, vt l. ij. §. illud. ff. de excep. ¶No
3 tandum † secundò, quòd in exceptionibus dilatorijs probabilibus per testes, non dantur nisi tres dilationes comuniter, & quarta datur cum solennitate iuris, vt not. in c. vltra tertiam. extrà de testibus.

§. *Exceptiones.*

1 *Exceptiones competentes principali debitori, competunt etiam fideiussori eius & nume 2.*

1 Exceptiones competētes † principali debitori, plerunq; etiam cōpetunt fideiussori eius. Et dicitur plerunq;, quia exceptio quae cōpetit ei, qui bonis cessit, nō cōpetit fideiussori suo. Hoc dicit. ¶Notā
2 dum † primò, quòd exceptio pacti de nō petendo cōpetens reo principali, conuenit & fideiussori. ad quod solet cōmuniter iste text. allegari. Et intelligitur hoc, quando est exceptio cohaerēs rei, vt l. defensiones. C. de exceptio. & l. omnes. ff. de excep. Secus, si esset exceptio cohaerens personae, sicut est exceptio de aetate, sicut quando reus est

minor: quia talis petit restitutionem in integrum, quæ non conuenit fideiussori. Similiter ille, qui cessit bonis, habet exceptionem, vt non côueniatur in plus, quàm in quãtum facere potest, sed illam exceptionem non habet suus fideiussor, vt hîc dicitur. Et regulariter verũ est, quòd illa exceptio, ne quis in plus conueniatur, quàm facere potest, non datur fideiussoribus, vt ff. de re iudica. l. & si fideiussor. & propter hoc dicitur in textu, plerunque. ¶Opponitur, & videtur, quòd fideiussor habeat exceptionem, ne in plus conueniatur, quàm facere potest, per l. verum. §. primo. ff. pro socio. Solutio. Illa lex loquitur, quando quis conuenitur, vt defensor, nam tunc habet exceptionem, non autem si conueniatur vt fideiussor.

DE INTERDICTIS.

TITVLVS XV.

Ontinuatur sic: Quia interdicta obtinent vicem actionũ, idcirco tractatur hîc de interdictis, & hoc secundũ glo. Sed quantum ad illum intellectũ iste titulus præcederet titulum de exceptionibus, & ita etiã ponitur in libro ff. ideo potest aliter continuari. Dictum enim est de exceptionibus, per quas rei defenduntur. Cùm igitur interdicta sint defensiones posidentiũ, sequitur iam videre de interdictis.

§. *Sequitur.*

1 *Interdicta, quid olim erant. Et quid hodie. nume 2.*
3 *Possessiones qualiter peti poßint, secus etiam quàm per interdicta.*
4 *Incorporalia quasi posidentur.*
5 *Interdicta an regulariter dentur pro poßeßione.*

1 Interdicta † olim erant côceptiones verborũ, quibus prætor iubebat aliquid fieri, vel ꝓhibebat, ne fieret super possessione vel quasi.
2 Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd interdicta olim, erãt verba concepta à prętore, cum certa solennitate inter duos côtẽdẽtes, super possessiôe vel quasi. Sed hodie interdicta nihil aliud sunt, quàm
3 actiones prætoriæ in factũ, vt infrà eo. tit. §. fi. ¶Notandũ † secundò, quòd possessiones etiam alitet peti possunt, quàm per interdicta, scilicet per côdictionẽ indebiti, vt ff. de côdi. indeb. l. indebiti. §. sed & si numi. Sic etiam per condictionẽ triticariam, vt ff. de condic. tritic. l. j & per condictionẽ ex lege, vt C. de acquir. poss. l. fin. Et intelligitur istud de poss. adipiscenda, vel retinẽda, vel recuperãda, vt in-
4 frà eo. §. sequens. ¶Notandũ † finaliter, quòd notãter dicitur quasi possessione, quia incorporalia nõ posidentur: quia verè posidetur, quod pedib. calcatur, vt l. j. ff. de acquir. poss. Incorporalia autẽ tãgi nequeunt,

nequeunt, suprà de reb.corpor.& incorpo.per to.& ergo quasi possi dentur, vt ff.de acquir.rer.domin.l.seruus.§.incorporales.pro quibus etiã dantur interdicta, vt sunt viæ, actus, iter, aquæductus. Nam si pro istis iuribus cõtendatur, datur interdictũ de itinere actúq; pri
5 uato, vt ff.eo.tit.per to. ¶Opponitur, † & videtur, quòd interdicta non semper dantur pro poss.vel quasi, p l.j.ff.de mortuo infe.& per l.j.§.fi.ff.de aq.quotid.& æsti. Solutio. Regulariter dantur interdicta pro poss. vel quasi, vt hîc dicitur. Interdũ tamẽ datur interdictũ pro iure, vt contra eum, qui prohibet mortuũ inferri; vt in l.j.alle. in oppo.de mor.infer.Nam ibi nõn quæritur de possess.sed de iure. Sic etiam interdũ per interdictũ terminatur possess. & proprietatis causa, quando scilicet datur cõtra eum, qui vult impedire illum, qui habet licentiã vel cõcessionẽ ducendi aquam ex castro, aut ex alio loco publico à principe. Nam ibi non inspicitur, si habeat possess. sed si habeat licentiam, vt in l.j.alleg.in oppo.de aqua quotid.

§. *Summa autem.*

1 *Interdicta, in quotuplici sint differentia, & specie. Et cur illa dicantur interdicta. nume 2.*
3 *Interdicta prohibitoria, sunt quatuor, quæ perstringit. ibid. & nu. 4.5.6.*
7 *Interdictum restitutorium, continet duo interdicta. & nume 9.*
8 *Interdictum, & petitio hæreditatis, differunt. ibid. & suprà.*
10 *Interdictum exhibitorium quando detur.*

1 Interdictorum † quædam sunt prohibitoria, quædã restitutoria, & quædã exhibitoria. Prohibitoria sunt, quibus prætor aliquid fieri prohibet. Restitutoria sunt, quibus prætor aliquid restitui iubet. Sed exhibitoria sunt, per quę prætor iubet aliquid exhiberi. Et dicuntur
2 † interdicta, quia inter duos dicuntur. Hoc dicit. ¶Notandũ primò,
3 † quòd quatuor sunt interdicta prohibitoria, quę tanguntur aliqualiter hîc in text. Primũ est, ne vis fiat ei, qui in possess. missus est, ex primo decreto. Et istud interdictum datur cõtra eũ, qui dolo impedit, ne quis in possess. mittatur, & contra eũ, qui missum in possess. eiicit, quia sicut iudicis est aliquem in poss. mittere, ità eius est eũ in eadẽ possess. tueri, vt ff.ne vis fiat ei.l.j. Dicitaũt possidere sine vitio, qui
4 prætore authore possidet, vt ff.de acqui.possess.l.iustè. Secundũ † est interdictum de mortuo inferendo, quod habet duo capita. Vnũ, scilicet, quod datur contra eum, qui impedit aliquem volentem inferre mortuũ suum in locum, vbi iustè eum inferre potest, vel prohibet ei iter, vel accessum ad talem locũ, & datur istud interdictũ ad interesse, & ad dãna, vt si propter necessitatẽ funeris necesse fuit emere alium locum, vt in l.liberũ.ff.de religiosis & sumpti.funerũ; Aliud

caput seu capitulum est, quod datur contra eum, qui mortuũ suũ sepeliuit in alieno loco. & datur ad pretium loci, vel ad remotionẽ cadaueris, vt l.is, qui.ff.de religiosis & sump.fun. Na olim sepulturę habebantur extra ciuitatẽ, vt in l.iij §.diuus ff.de sepul.viola. Sed nũc habentur sepulturæ in ciuitatibus. videlicet in cœmeterijs, in quibus mortui sepeliũtur, nisi sint publici vsurarij vel excõmunicati, vt in c. j.extra de sepultu. Et etia sepeliũtur hodie mortui in Ecclesiis, quod tamẽ videtur contra l.nemo apostolorũ.C.de sacrosan.eccle. Ter
5 tium † interdictum prohibitoriũ est, ne in loco sacro quid fiat, quod sit in deformitatem, vel incõmoditatẽ illius loci, vt ff. ne quid in loco sacro.l.j. Et datur istud interdictũ etiam contra eos, qui aliquid volunt facere in portis, vel muris ciuitatũ, quia dicũtur res sacrę, vt supra de re.diuisione.§.sanctæ. & ideò nemo potest facere domũculas apud muros ciuitatis, vel apud portas, sine cõsensu principis, vel cõmunitatis, vt not.per Bar.in l.ii.ff.ne quid in loco sacro. Et dicitur notanter ad deformitatẽ vel incõmoditatẽ, quia si aliquis vellet facere in Ecclesia pulchrã picturã vel imagine, non prohibetur, vt
6 in l.j.ff ne quid in loco sacro. Quartũ † interdictum prohibitorium est ne quid fiat in flumine publico, vel ripa eius, quo peius nauiget, & tale interdictũ datur contra eum, qui aliquid facit in flumine publico, vel in ripa, quo nauiũ transitus impeditur, vt tale amoueat, vt
7 ff.ne quid in flum.publico.l.j. ¶Notandũ † secundò, quòd interdictum restitutoriũ cõtinet duo interdicta. Primum vocatur quorum bonorũ, & datur succedenti iure prætorio, vtputa filio emancipato contra eum, qui pro hærede, vel pro possessore bona defuncti possidet. Et habet succedẽs iure prætorio istud interdictũ directũ. Vtile autẽ habet succedens iure ciuili, vel ex testamento, vel ab intestato, vt ff.quorũ bonorum l.j. econtra autem in pet.hæreditatis. Nam directam habet succedens iure ciuili, vtilem verò succedens in præto
8 rio, vt ff.de possessoria hęreditatis petitione.l.j. Est † etiã alia differẽtia inter istud interdictũ, & pe.hæredi quia agẽs pet.hęredi petit se declarari principaliter hæredẽ, & ex cõsequẽti officio iudicis petit sibi adiudicari omnia bona hęreditaria, vt l.licet.ff.de pe.hęredi. Sed agẽs hoc interdicto principaliter petit sibi adiudicari bona hęreditaria ipsius defuncti, vt hic. Et quãuis agens nunquã possederit, datur tamẽ sibi interdictũ restitutoriũ, quia dicitur sibi possessio restitui, id est, dari, vt ff. de verb.signi.l. verbũ reddendi. & ideò nõ est reijci debe libellus, in quo actor petit restitui ad id quod nunquã habuit. Secus tamẽ in statutis, vbi verba propriè accipiuntur, in l. costi
9 tuti.ff.ad municipa. † Aliud interdictũ restitutorium est, vnde vi, & datur cõtra eũ, qui per vim deiecit aliquẽ a possessione sua, & datur intra

intra annum, etiam pro his, quæ non peruenerunt ad deiicientē. Et
10 pro aliis datur perpetuò, vt ff. de vi & vi ar. l. j. ¶Notandū † finaliter, quòd interdictū exhibitoriū datur pro liberis hominibus cōtra deti nētes eos, vt l. j. ff. de lib. exhib. vel pro libertis, cōtra detinetes eos, quādo patronus vult eis indicere operas, vt ff. de interdictis. l. ij. §. iu ris sui. vel etiā cōtra detinētes liberos alicuius, vel impedietes, ne pa rētes ducant eos quò velint, vt ff. de liberis exhibēdis. l. iij. Pater ta mē nō habet istud interdictum contra matrem volentem lactare fi lium suum, vt ff. de liberis exhibendis. l iij. §. etiam Nec pater habet istud interdictum contra maritū, detinentē filiā suā, sed potius ecō- trà maritus habet istud interdictum cōtra patrem, vt l. j. §. fina. ff. de liberis exhibendis.

§. Sequens diuisio.

1 *Interdictorum quædam sunt adipiscendæ possess. quædam retinendæ, quædam re cuperandæ.*
2 *Interdictum quorum bonorum, de acquir. possess. cui detur.*
3 *Interdicta duo pro adipiscenda possessione.*
4 *Pro hærede possidere: quis dicatur. Et quis pro possessore.*
5 *Interdictum Saluianum directū, datur contra colonum: vtile, contra extra- neum.*
6 *Interdictum Saluianum, & actio Seruiana, quid differant.*
7 *Pro hærede, an sit titulus. disting.*

1 Sic summatur: † interdictorū quædam sunt adipiscēdæ possessio- nis, quædam retinendæ, & quæda recuperandæ. Adipiscendę posses- sionis. sunt duo interdicta. Primum vocatur, quorum bonorū, & da- tur ei, cui à prætore data est bonorū possessio, cōtra eū, qui ex illis bonis aliquid possidet pro hærede, vel pro possessore. Et dicitur pro hærede possidere, qui se putat hæredem esse, & nō est. Et pro posses sore dicitur possidere, qui rem possidet sine aliquo iure. Secūdū est interdictū Salaianū, quod datur domino fundi, pro adipiscenda pos sessione rerum ipsius coloni, quas pro mercede locationis obliga-
2 uit. Hoc dicit vsque ad §. retinendæ possessionis. ¶Notandum † pri- mò, quòd interdictum, scilicet quorum bonorū, de adipiscenda pos- sessione, solùm datur ei, qui nunquam habuit possessionem, & sic etiam est de petitione hęreditatis. Nam si aliquis per hoc interdictū, vel per petitionem hæreditatis pactus est possessionem rei, quam posteà amittit, non potest vti istis remediis, sed rei vendicatione vel Publiciana, vt notatur per Bartolum in lege tertia. ff. de fideicōm-
3 missa hæreditatis peti. ¶Notandum † secūdo, quòd duo tanguntur hîc interdicta pro adipiscenda possessione. Primum dicitur, quorū

bonorum,& datur succedenti iure prætorio cõtra eũ,qui bona defuncti,vel aliquid ex eis pro hærede,vel pro possessore possidet: nõ autẽ si possideat alio titulo. Et idem est de petitio.hære. vt C. de petitio.hæred l.hæreditatis.

4 ¶Notãdum † tertiò,quòd ille dicitur pro hærede possidere,qui se dicit hæredẽ,sed non est. Et ille dicitur pro possessore possidere,qui possidet,& nullũ habet titulum. Vnde pro hærede & pro possessore,vt hîc sumuntur,non sunt tituli,& ideo sic possidẽtes,non præscribũt,nec vsucapiũt,vt C.in quib. cessat longi

5 temporis præscriptio.l.hæreditatem. ¶Notandum † finaliter,quòd interdictum Saluianum directum datur contra colonũ,& vtile contra extraneũ,vt C de precario & saluiano interdicto.l.j. Et datur istud interdictum non solum,pro adipiscẽda bono.possess.ipsius cõductoris,pro mercede cõductionis,sed etiã pro damnis illatis in re cõdu

6 cta,vt ff.de interdic.Saluiano.l.j. Et est † differẽtia inter interdictum Saluianũ,& actionem Seruianam,quia in actione Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominũ rei pro qua agit tẽpore obligationis,vt ff.de pigno.l.j.§.cum prędium. Sed in interdicto Saluiano sufficit probare colonum possidere vel possedisse,vt ff.de

7 interdic.Saluiano.l.j. ¶Sed † opponitur,& videtur,quòd nõ bene dictum sic,pro hærede,non esse titulum,per l.j.§.j. ff. quorũ bonorũ. Solutio. Pro hærede accipitur dupliciter. Vno modo,vt est ver⁹ titulus,& ille dicitur pro hærede possidere,qui est verus hæres,vt ff.pro hærede.p totũ. Alio modo,vt ille dicatur pro hærede possidere, qui putat vel dicit se hæredẽ,& nõ est,& hoc modo accipitur hîc pro hærede. Et ita etiam accipitur,quãdo agitur petitione hæreditatis contra possidentem pro hærede,vt.ff.de pe.hæredi.l.pro hærede.

§. *Retinendæ.*

1 *Interdictum vti possidetis,vel vtrobi.habet locum in discutienda quæstione possessionis,ante quæstionem de proprietate.*

2 *Possidendi commodum,est multiplex.*

3 *Interdictum de superficiebus,quem habeat agendi modum.*

4 *Superficiarius quis dicatur.*

5 *Aqua quotidiana,quæ dicatur Et quæ æstiualis.*

Cùm agendum est inter aliquos de proprietate,& dubitatur quis eorum possideat: prius discutiendũ est de possessione,quod fit per interdicta vti possidetis,& vtrobi. Nisi enim sciatur,quis sit possessor,& quis petitor,non potest de proprietate agi. Et est magnũ cõmodũ possidendi:quia licet res nõ sit possessoris:manet tamen apud eũ, si actor non probat eam suam esse. Et quãdo obscura sunt iura,iudicatur pro possessore,& cõtra petitorem. Hoc dicit,vsq. ad §. sed inter dicto

1 dicto quidem.¶Notandū† primò, quòd qñ dubitatur quis sit possessor, tūc ante quæstionē de proprietate discutiēda est quæstio possessionis, quod fit p interdictū, vti possid. vel per interdictū vtrobi, quia secūdū ciuilē & naturalē rationē, alius est possessor, & alius est petitor: iudiciū enim cōsistit ex trib⁹ personis, videlicet iudice, actore, &
2 reo, vt ff. de iudic. l. inter litigatores. ¶Notādū† secūdò, quòd multiplex est cōmodū possidendi. Nā licet possessor possideat rem alienā si tamē actor nō probauerit eam suam esse, manet res apud possessorem, vt hîc & in l. fi. C. de rei vendi. Et hoc verum est in foro exteriori: sed secus in foro cōsciētiæ. Est etiam aliud commodū ipsius rei, quia reo dantur plures dilationes, quàm actori, vt ff. de feri. l. fi. Et etiā cæteris paribus plus fauetur reo, quàm actori, vt l. Arrian⁹. ff. de
3 actio. & oblig. ¶Notandū† finaliter, quòd in interdicto de superficiebus est etiā similis modus agēdi, sicut in istis interdictis. Et datur hoc interdictum superficiario, cōtra turbātē eū in sua superficie, vt
4 l. j. §. proponitur. ff. de superficiebus. Et dicitur† superficiari⁹, qui habet superficiē in alieno solo, vt ff. de superficiebus. l. j. Idem etiam est in interdicto de itinere actúq; priuato, q datur ei, qui vsus est xxx. vicib⁹ seruitute itineris, vel actus, vel viæ, cōtra eū, qui turbat ipsum, seu volentem impedire, vt ff. de itinere actúq; priuato. l. j Idem etiā est in interdicto de aqua quotidiana & æstiuali, quod datur ei, qui ducit aquam ex aliquo loco ad rigandam agrū suū, contra turbantem
5 eum, vt ff. de aqua quotidiana & æstiuali. l. j. Et† dicitur aqua quotidiana, quæ quotidie duci potest: & dicitur æstiualis, quæ expedit ducere in æstate, vt d. l. j in §. quotidiana & in §. æstiua.

§. Sed interdicto quidem.

1 *Interdictum, vti possid. datur pro rebus immobilibus. vtrobi. verò, pro mobilibus. Et nu. 2.*

3 *Interdicta, vti possid. & vtrobi quando aliquis dicit se possidere: eoq; impedit quem arare, vel ædificare Et quæ præterea dentur actiones.*

4 *Possidere vi, quis dicatur. Quis etiàm. Quis precario.*

5 *Possidens per alium, dicitur possidere. Et possidens alieno nomine, habet tantùm tenutam.*

6 *Colonus quis dicatur, quis inquilinus.*

1 Interdictū† vti possidetis. datur pro rebus immobilibus, & vtrobi 2 pro reb. mobilibus. Sed olim habebat aliam differentiā, quia per interdictū vti possidetis. vincebat ille, qui rem possidebat tempore interdicti, si nō possidebat vi, aut clàm, aut pcariò, ab aduersario suo, licet etiam sic possideret ab alio. Sed per interdictū vtrobi ille vincebat, qui pro maiori parte anni nō vi, aut clā aut pcariò ab aduer

ſario rẽ poſsidebat. Sed hodie iſta differẽtia ſublata eſt,& per vtrũq; interdictum vincit ille, qui tempore litis cõteſtatæ rem poſsidet, nõ vi, aut clàm, aut precariò ab aduerſario. Et dicitur quis poſsidere nõ ſolùm per ſeipſum, ſed etiam per alium, quãuis ſuo iuri non ſit ſubiectus. Et poſſeſsio ſolo animo retinetur, ſed ſolo animo nõ adipiſcitur.
2 Hoc dicit vſq; ad §. recuperandæ. ¶Notandum † primò, quòd interdictũ vti poſsidetis, datur pro rebus immobilibus, & vtrobi. pro rebus mobilibus. Et dantur iſta interdicta poſsidẽti naturaliter & ciuiliter, vel etiã poſsidenti naturaliter tantum, vt vſufructuario; ſi non poſsideat vi, vel clàm, vel precariò ab aduerſario: quia ſi ſic poſsideret, eſſet poſſeſsio violenta, vel clandeſtina, vel precaria, & per cõſequẽs iniuſta, vt ff. vti poſsidetis. l. j. §. fi. Sed ſi poſsideat vi, vel clã, vel precariò ab alio, quàm ab aduerſario, nõ datur iſta interdicta: quia nihil intereſt quo ad tertiũ, qualiter poſsideat, vt ff. vti poſsideat. l. j.
3 §. fi. & l. ij. ¶Notandũ † ſecundò, quòd iſta interdicta dantur, quando aliqs impedit aliũ, ne poſsit arare vel ędificare, & hoc ideò, quia dicit ſe poſsidere, vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. Vel etiã ſi nõ dicat ſe poſsidere, ſed impediat alium per iniuriã, adhuc dãtur iſta interdicta, vt ff. vti poſsidetis. l. ſi duo. §. ſi vicinus. Datur tamẽ tũc etiã actio iniuriarum, vt ff. de act. emp & vend. l. qui pẽdendẽ. Et ſi non dicat ſe poſsidere, neq; faciat per iniuriã, ſed dicat ſe ſeruitutẽ habere, tũc ſi ipſe poſsideat, ager alius negatoria. Si aũt ipſe qui turbat poſsideat,
4 tunc aget hoc interdicto, vt ff. ſi ſeruitus vẽdi. l. ij. ¶Notandũ † tertiò, ꝙ ille dicitur vi poſsidere, qui per vim & violẽtiã retinet poſſeſsionẽ: & ille dicitur clàm poſsidere, qui ſecretè intra poſſeſsionẽ. Sed ille dicitur precariò poſsidere, qui per preces obtinet poſſeſsionẽ. Et interdũ trãſfertur precariò, poſſeſsio naturalis & ciuilis, vt ff. de precario. l. In rebus. interdũ, trãſfertur naturalis tantùm, vt ff. de precario. l. & habet §. cum. Et interdum nulla poſſeſsio transfertur, vt l. certẽ. §. is qui. Quando ãtẽ omnis poſſeſsio tranſlata eſt, tunc non dantur iſta interdicta, per quæ tuentur poſſeſſores, ſed quando nulla poſſeſsio tranſlata eſt, vel naturalis tãtùm, tunc dantur iſta inter-
5 dicta, vt ff. vti poſsidetis. l. j. §. j. ¶Notandum † quartò, quòd ille qui poſsidet per aliũ, dicitur poſsidere, vt ff. de acquirenda poſſeſsione. l. quod meo. Et ille qui alieno nomine poſsidet, nõ habet ciuilẽ neque naturalẽ poſſeſsionẽ, vt ff. de vſuca. l. nõ ſolùm. §. quod vulgò. vt eſt colonus, & inquilinus, & depoſitarius & commodatarius. Sed ſolùm habet detentionem, quæ vocatur tenuta, vt in gloſſ. in lege ſecunda ff. pro hærede. Si tamen iſti deiiciantur à poſſeſsione, dicitur dominus petere poſſeſsionem, vt in gloſſa. in lege prima. §. non alij autem. ff. de vi & vi armata. Et † dicitur colonus, qui eſt in
villa.

villa. Inquilinus autem, qui est in ciuitate, vt l. re pignoris. ff. de acquiren. posses.

§ Recuperandæ.

1 *Interdictum recuperandæ possessionis, cui detur.*
2 *Pro possessione recuperanda dantur tria remedia. ibid. & nume. 4. 5.*
3 *Incontinenti quid fieri quando dicatur.*
6 *Armorum appellatione, veniunt fustes, lapides, & similia.*

1 Interdictum † recuperandæ possessionis datur ei, qui per vim à possessione eiectus est, & vocatur interdictũ vnde vi. Et ille qui deiecit aliquẽ à possessione si sit reus ipsius deiicientis perdit eam, & si nõ sit res sua, restituit ea, & soluit vim passo æstimationẽ rei. Tenetur etiã eiiciens aliquẽ à possessione sua ad pœnã l. Iuliæ, de vi priuata, si fecit sine armis. Si verò cum armis tenetur ad pœnã l. Iuliæ, de vi publica. Et nomine armorum etiã continẽtur fustes & lapides. Hoc di
2 cit † §. ad §. tertia aute diuisio. ¶ Notãdũ † primò, quod pro recuperandæ possessione dantur hic tria remedia. Quorum primum est interdictum vnde vi, quod datur principaliter pro rebus immobilibus, ex consequenti tamen etiam pro rebus mobilibus, vt ff. de vi, & vi ar. l. j. §. illud pro quib. principaliter datur actio vi bonorum raptorũ. Et datur istud interdictũ etiam illi, qui vi, vel clàm, vel precariò possidet ad aduersario, quod verum est si possedit per interuallũ tẽporis. Nam si incontinenti expelleretur, non daretur ei hoc interdictum
3 contra aduersarium, vt l. iij. §. cum ergo. ff. de vi & vi ar. Et † dicitur fieri incontinẽti, quãdo quis non diuertit se ad alios actus extraneos ff. de duobus reis stipulandi. l. duos. Et qui vim patitur nõ tenetur expectare, donec fuerit percussus, sed sufficit quod sit iustus timor ad repellendam inferentem vim, seu violentiam. vt ff. ad l. Aqui. sed & si
4 quẽcunq. Secundum † remediũ est ex cõstitutione l. si quis in tantam. C. vnde vi. per qua faciens violentiã, abstrahendo rem ab alio, si sit res sua, perdit ea, si sit aliena, restituit eam, & etiam æstimatio-
5 nem eius rei, vt in d. l. si quis in tantam. latius notatur. † Tertiũ remediũ est ex l. Iulia. de vi priuata vel publica. Nam hæc lex de vi publica punit eũ, qui facit violẽtiam cum armis pœna deportationis & publicationis omnium bonorum. Sed de vi priuata punit eũ, qui fecit violẽtiã sine armis, pœna relegationis & publicationis tertiæ partis bonorũ vt l. quoniã multa facinora. C. ad l. Iu. de vi pu. vel pri. Et
6 de ista dicetur infrà de pu. iudi. §. item lex Iulia. ¶ Notandum † secundò, quod per arma etiã intelligũtur fustes & lapides, & similia. Quod verũ est, si sint aptificata ad nocẽdũ. Nã si quis habeat cultellũ ad scindendũ panem, vel ad componendum pennã suã, non dicitur habere

bere arma, vt in Authē. de armis. §. prohibemus. coll. vj. Et ita dicit Dy. in l. iij. §. armis. ff. de vi & vi armata. quòd habens paruum baculum nō dicitur habere arma. Et ita etiam dētes non dicuntur arma vt l. cui dens. ff. de ædili. edi. Et illud facit pro intellectu statutorum, quib. prohibetur portatio armorum. Et dicit glo. in cle. ne in agro. extra de statu monachorū, quòd talia statuta non obligant venietes de foris. Et quęrit hîc gl. vtrū aliquis debeat expectare septimò percuti, quàm percutiat? Dicunt quidā, quòd sic. vt ar. C. vnde vi. l. j. nos contrà, sed sufficit iustus timor, vt ff. ad legē Aqui. l. sed & si. & ff. ad l. Cor. de sicariis. l. is, qui. & l. iij. §. qui armati. ff. de vi & vi ar. & est glo. in l. j. C. vnde vi.

§. *Tertia diuisio.*

1 *Interdictorum alia duplicia, alia simplicia*
2 *Actionum quædam sunt simplices, quædam duplices.*
3 *In interdictis, vti posśid. & vtrobi: an appareat quis sit actor.*

1 Tertia † diuisio interdictorū est, ꝙ aliqua sunt simplicia, & aliqua duplicia. Simplicia sunt, in quib. distinctè apparet, quis sit actor & quis sit reus. Et talia sunt omnia interdicta restitutoria & exhibitoria. Sed interdictorū prohibitoriorū quędā sunt simplicia, vt interdictū, ne quis in loco sacro, & similia. Et quędā duplicia, vt vti posśidetis, & vtrobi. Et dicūt duplicia, quia in eis nō apparet, qs sit actor,
2 aut quis sit reus. Hoc dicit. ¶Notadū, † quòd sicut dicitur hîc de interdictis, sic etiam aliquæ actiones sunt duplices, vt familię ercisc. finium regund. & communi diuidundo, vt. ff. de iudi. l. in tribus. ¶Op-
3 ponitur † & videtur, quòd in interdictis duplicibus, vt vti posśidetis, & vtrobi bene appareat quis sit actor, quia ille est actor, qui alium trahit in iudicio, vt l. qui prior ff. de iudi. Solutio. in istis interdictis non apparet quis sit actor, aut quis sit reus ex natura seu substantia interdicti, sed postquam vnus trahit alium ad iudicium, tunc bene apparet, vt vult lex in oppositum allegata.

§. *De ordine.*

1 *Interdictorum proponendorum solennitas & formulæ hodie sublatæ sunt.*
2 *Actio in factum, datur quadrupliciter. ibid. & nu. 3. 4. 5.*

Interdicta proponuntur hodie sine solennitatibus, quę fuerunt in veteri iure, & loco interdictorum datur vtilis actio in factū. Hoc. d.
1 & patet intellectus textus. ¶Notandum † primò, quia olim interdicta proponebantur cum certis solennitatibus, & cū certis formis. sicut etiā actiones, vt ff. de orig. iuris l. ij. §. deinde. Et qui cadebat ab vna syllaba cadebat à tota causa, vt ibi dicitur. Sed illę solēnitates & formulæ tā interdictorū, quàm actionum, hodie sunt sublatæ, vt C. de

for

2 formu.l.j.&ij.¶Notandum † secundò, quòd actio in factum datur quadrupliciter.Nam vno modo coincidit cũ actione prǽscriptis ver bis quæ datur in tribus contractib.innominatis scilicet do vt des,fa cio vt facias,do vt facias.Nã pro quarto contractu innominato s.fa cio vt des,datur actio de dolo,vt ff.de præscriptus verbi.l.naturalis. §.j.ij.& iij.& §.quòd si faciam.Datur etiam pro omni pacto antè vel post incontinenti apposito iuxta contractũ.vt C.de pactis inter em pto.& vendito.appoti.l.ij.Datur etiam quãdo est dubiũ de nomine cõtractus,vt ff.de ęstimato actio.l.j.& l.j.ff.de præscriptis verbis.&
3 l.iij.Secũdò,† datur actio.infactum ex edicto vel interdicto præto-
4 ris,vbi est specialis actio,vt hîc.Tertiò datur ĩ † subsidiũ legis Aqui liæ vt quãdo damnum datur est à non corpore in non corpus,vt su-
5 prà ad legẽ Aquiliã.§.fin.Quarto datur ex variis figuris † causarũ, quando ęquum est dare actionem,vt ff.de actionibus & obliga.l.j.

DE POENA TEMERE LITIGANTIVM TITVLVS XVI.

Continuatur sic:Quia iam dictũ est,qualiter actor & reus de bẽt se habere in iudiciis,& quia frequẽter actor temerè pro ponit actionẽ,& reus temerè contradicit actioni, idcirco tra ctatur hîc de pœnis temerè litigantium.

§. *Nunc admonendi.*

1 *Litigantium temeritas,variè punitur.*
2 *Litium materia,est resecanda.*
3. *Litigantes temerè,puniuntur periurio propter iuramentum calumniæ præstitum initio litis.*
4 *Iuramentum præstandum ab actore initio litis,quæ & quot habeat capitula.*
5 *Actiones aliquæ crescunt ex inficiatione*

1 Temeritas,† litigatorum interdum punitur pœna pecuniaria,inter dũ iureiurando,interdum infamia.Reus enim nõ potest vti suis alle gationibus,nisi prius præstito iuramẽto, quòd putat se iustè contra dicere.Sed actor interdũ punitur pœnã dupli vel tripli, propter inficiationẽ,& interdũ etiam reus.Ab initio litis actio est piuris, quã simpli,& actor tenetur etiam iurare de calumnia.Similiter etiã ad
2 uocati vtriusq; partis.Hoc dicit. ¶Notandũ † primò,quòd iudices habent prouidere,ne homines faciliter procedant ad lites.Nã mate ria litiũ semper est resecanda & rescindẽda,vt hîc & ff.si certum pe
3 tatur.l.quidam æstimauerũt.¶ Notandum † secundò, quòd temerè litigantes puniũtur periurio, propter iuramentũ calũniæ,quod præ statur in prĩcipio litis quæ pœna licet nõ sentiatur in præsenti,sẽtie

tur

tur tamen in futuro seculo, vt C. de iura. calum. l. ij. punitur tamen etiã in præsenti peierãs arbitrio iudicis, vt l. fi. C. de crimine stellio.
4 ¶Notandũ† tertiò, quòd istud iuramentum habet diuersa capitula. Primo enim iurat actor, quòd venit bona instantia ad agendũ, vt C. de iura. calũ. l. ij. Secũdò, quòd non dedit, nec dabit iudici aliquid, vt pro se proferatur sententia, vt in auth. vt litigã. iurẽt. §. j. coll. ix. Tertiò, quòd non exiget, neq; faciet probationem calumniosam, vt in auth. de his, qui ingrediun. ad appel. § fin. coll. v. Vnde versus:

Illud iuretur, quòd lis sibi iusta videtur,
Et si quæratur verum, non inficietur,
Nil promittetur vt falsa probatio detur,
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Et debent ista specialiter iurare, nec sufficiat ea iurare in generali, vt in gl. in d. § fi. Et eo modo tenetur etiam iurare reus, nisi quòd in
5 hoc iurat se vti iusta contradictione. ¶Notandum† finaliter, quòd aliquæ actiones crescunt ex inficiatione, vt damni, iniuriæ, & de legatis relictis venerabilibus locis, vt hîc dicitur. Sunt etiã aliæ, vt si creditor neget sibi solutum esse debitũ, & posteà probetur solutio, tenebitur creditor debitũ probare, ad quod prius non tenebatur, vt ff. de proba. l. cũ de indebito. Similiter si possessor negauerit possessionẽ & posteà probata fuerit amittit possessionem, vt ff. de rei ven. l. fin.

§. *Hæc autem omnia.*

1 *Litigantium temere quæ sit hodie pœna.*
2 *Victus an sit condemnandus in expensis victori, si putauit se iustam causam habere.*

Licet olim litigantes calũniosè, puniebãtur in decima parte litis Hoc tamen hodie sic non obseruatur. Sed litigãs calũniosè, tenetur aduersario suo soluere damna & expensas. Hoc dicit. ¶Notandum
1 †primò, quòd licet hodie temerè litigantes, nõ puniẽtur in decima parte litis, sicut olim, quia tunc prodita erat actio ad hoc ordinata, tamẽ adhuc hodie iure Authenticorũ habetur ista pœna, sed nõ iure actionis sed per officiũ iudicis, vt in Auth. de liti. §. ad excludendas.
2 coll. viij. ¶Notandũ† secundo, quòd quamuis in l. eum, quem. ff. de iudi & in l. properandũ. §. siue autem. C. de iudi. dicatur, quòd victus condemnandus est victori in expensis, hoc tamen intelligendum est, si litigauit calũniosè. Nã si putauit se habere iustã causam, non debet condẽnari in expensis, & ideo Bar. in l. destituisse. ff. de iud. dat consiliũ, quòd postquã aliquis sentit causam suam non esse iustã, recedat à lite & nõ habebit soluere aduersario expensas litis. De quo etiã in Authen. de iudicibus. §. oportet. coll. vj. & c. vlt. cum glo. super ver

per verbo,taxatione.extrà de his quæ vi metúsve causa fi.& in c.fi. litibus.fi gl.mag.quę est super verbo,expensis.de dolo & contu.

§.Ex quibusdam.

1 *Infamia vnde contigat.*
2 *Infamia quando vitetur.*
3 *Infamia nascitur ex actione directa tutelæ.*
4 *Infamia nascitur ex maleficio.*

1 Propter †crimen furti,aut vi bonorum raptorũ,aut iniuriarũ,aut de dolo,ex cõdemnatione,vel ex pacto homines infamãtur.Sic etiã propter actionẽ directam tutelæ,mãdati,vel depositi,vel pro socio, quę ex vtraq; parte est directa,infamantur homines ex condẽnatione,sed non per actionẽ contrariã, neq; ex pacto. Hoc.d.¶Notandum†primò,quòd ista infamia potest vitari.Nam si quis condẽnatur nomine alieno,ipse nõ infamatur,nec etiã ille,cuius nomine dif famatur,vt ff.de his qui not.infa. l.furti.§.si quis alieno.Vitatur etiã infamia,si sententia nõ trãseat in rẽ iudicatam,sed suspendatur per appellationẽ,quia appellatio suspendit pronuntiatum,vt in gl.in d. l.furti.§.j.Vitatur etiam infamia,si sentẽtia feratur ab arbitro,quia solùm sentẽtia iudicis ordinarij vel delegati infamat,vt ff.de his qui notan.infa.l.quid ergo.§.ex cõpromisso. & per glo.ibid.¶Notandum†secũdò,quòd ex actione directa tutelę nascitur infamia,vt hîc dicitur.Quod verum est,si tutor fecit dolum vel fraudẽ. Nam si ex culpa etiã lata cõuincatur malè administrasse,nõ est infamis tutor, vt l.iij.§.fin cũ l.seq.ff.de suspec.tuto.¶Notandum†tertiò,quòd ex maleficiis nascitur infamia,nonsolùm per sent.tiam,sed etiam per pactum,vt hîc dicitur,& ita pactum æquiparatur sententiæ,vt ff.de his,qui notan.infa.l.furti.§.fina.

§.Omnium autem actionum.

1 *Citatio non habet locum contra parentes vel patronos:nec contra parentes vel liberos patronorum vel patronarum.*
2 *Iudicium vnde habeat initium.*
3 *Liberi emancipati possunt vocare parentes in ius cum venia.*
4 *Solidum,pro,aureum,Et quot aurei faciant libram auri.*

1 Sũmatur sic:†Omnes actiones incipiunt à citatione.Quæ quidem citatio non habet locũ contra parẽtes vel patronos,nec contra parẽtes vel liberos patronorũ vel patronarũ.Sed si quis eos citauerit sine licẽtia iudicis,punitur ĩ quinquaginta solidis. h. d. & patet intellect. tex.¶Notandum†primò,quòd iudicium habet initium suum à citatione.Quod verum est,quantum ad præparatoria iudicij. Propriè enim iudicium habet initium suum, à litis contestatione, vt l.apertissimi

tissimi.C.de iudi.& in authen.de litigio.§.si verò apud iudicē.colla viij.& concordat c.relatum.cum glo.j.extrà de offic.deleg.l.j.C.de plus pe.l.j.C.vbi de cri.agi op.& l.& quia.in fi.ff.de iurisdi.om. iud.
3 ¶Notandū†secundò,quòd cùm dicitur hîc, quòd liberi non possunt citare parentes,nisi cū venia,hoc intelligitur de liberis emãcipatis,quia si sint in potestate nō possunt parentes in ius vocare etiā cū venia.Pro primo facit l.fi.C.de in ius vocan. Pro secūdo facit l. lis nulla.ff.de iudi.facit supra de actionibus.§.pœnales.versi.& in eã
4 ¶Notandum finaliter,†quòd per solidum intelligitur hîc aureus,vt ff.de in ius vocan.l.libertus.&.in l. eū.ff.eo.vbi exprimuntur aurei. Et lxxij.aurei faciunt libram auri,vt C.de suscepctori.& archa.l.quotiens.lib.x.Et ita aureus continet sextam partem vnciæ.

DE OFFICIO IVDICIS, TITVLVS XVII.

Ontinuatur sic:Dictum est suprà de actionibus, quæ sunt remedia actoris:& de exceptionibus,quæ sunt remedia rei,sed quia in iudicio præter actorem & reum etiam debet esse iudex, ideò tractatur hîc de officio ipsius iudicis,quod etiā imploratur loco actionis, vt l. actionis.ff.de actionibus & obligationibus.

§ *Superest.*

1 *Iudex debet iudicare secundum leges, vel constitutiones, vel consuetudines approbatas, alias male.*
2 *Iudicandum est secundum consuetudinem nouam, si ea legi antiquæ contradicit.*
3 *Sententiam Iudicis quæ præcedant.*
4 *In iudicio noxali æstimatio damni principaliter venit in obligatione & condemnatione.*

Summatur sic:Iudex tenetur iudicare secūdū leges, vel constitutiones,vel consuetudines approbatas. Et in iudi. noxali tenetur reum condēmnare,vt de noxa satisfaciat,aut animal pro noxa det.
1 Hoc dicit,& patet intellectus tex.¶Notandum†primò, quòd iudex iudicare debet secundū leges, vel constitutiones vel secundū consuetudines approbatas,vt hîc dicit.& si aliter iudicauerit,& in sententia causa erroris expressa fuerit,tūc sentētia ipso iure est nulla, de
2 quo lati⁹ no.in l.si expressim.ff de app.& relatio.¶Notādū † secundò,q̄ si constitutio noua cōtradicat legi antiquæ,tūc iudicādum est secundum constitutionem,& non secundū legem antiquam, vt ff. de legi.& senatus.l.nō est nouum.Si etiam consuetudo sit contraria
iuri

iuri scripto, iudicandum est secundũ consuetudinem, vt no. per Bar. in l. de quibus. ff. de legi. & senatuscon. & hoc si sit cõsuetudo approbata & præscripta, de qua in ea. l. de quibus. & in c. fi. extra de consue. Et debet iudex in præparatorijs & ordinatorijs iudicij attẽdere consuetudinẽ loci, vbi seruatur iudiciũ. Sed quantũ ad sententiã attendere debet cõsuetudinẽ in locis partiũ, maximè ipsius rei. ¶ No
3 tandum † tertiò, quòd cum dicitur hîc in tex. quòd iudex in primis debet obseruare, hoc intelligendũ est, quòd principaliter debet obseruare, vt secundũ leges constitutiones iudicet, quia plura fiunt in iudicio. Nam primò offerendus est libellus, vt Authen. offeratur. C. de litis contest. Etiã examen causæ præcedit istam obseruantiã, vel potest istud intelligi, quòd in obseruandis circa sententiã istud est principale. Nam circa sententiã aliqua obseruanda sunt, videlicet, quod detur in scriptis, vt C. de sent. ex pericu. recitan. l. fi. & quòd detur sedendo, vt in Authen. vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem
4 sunt. §. sancimus. colla. v. ¶ Notandũ † quartò, quòd in iudicio noxali æstimatio dãni principaliter venit in obligationẽ & cõdemnatione. Et ex officio iudicis cõsequenter venit datio animalis, vt ff. de re iudic. l. miles. §. j. Et ita datur sententia certa, vt suprà de actio. §. curare. Potest tamen dici, quòd in hoc iudicio libellus potest esse alternatiuus, & ita etiam potest ferri sententia alternatiua, de quo per Bar. in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verbo. obligatio.

§. *Et si in rem.*

1 ***Iudicium omne aut absolutorium est, aut condemnatorium.***
2 ***Iudex post sententiam potest dare tempus, intra quod reus rem restituat.***
3 ***Fructus an petantur officio iudicis, aut qualiter. ibid & nume. 4.***

In actione reali debet iudex reũ absoluere, vel ei præcipere, vt rẽ restituat cum fructib. Et si reus dicat se non posse rem restituere, dabitur sibi tẽpus, intra quod restituat, sed tũc reus debet dare fideiussores, qui satisfaciat, si ipse intra illud tempus nõ restituerit. Hoc di
1 cit & patet intellectus tex. ¶ Notandũ † primò, quòd omne iudiciũ
2 est absolutorium, vel condemnatoriũ. ¶ Notandũ † secundò, quòd post latã sententiã potest iudex dare tempus, intra quod reus rem restituat, vt hîc dicitur. In actione tamẽ personali, ex ipsa dispositione iuris habet reus post sententiã quadrimestre, id est, quatuor mensium spaciũ. Et de isto latius per Bartolum in l. fi. C. de execu. rei iu
3 dica. ¶ Opponitur † contra istum textum, quia videtur velle, quòd fructus petũtur officio iudicis. Nã vel hoc intelligitur de fructibus naturalibus, vel industrialibus, non de naturalibus, quia vel sunt consumpti, vel extant. Si extant, tunc petũtur cum ipsa re, vt ff. de vsur. l.

fructus. Si verò sint consumpti,& est possessor bonæ fidei,tunc non tenetur de eis.Si autẽ teneatur de eorũ æstimatione,hoc est per con dictionẽ sine causa,& non per officiũ iudicis,vt ff.si certum petatur. .si & me.non etiam de industrialibus,quia vel illi sunt separati à solo,& tunc sunt ipsius possessoris,vt suprà de rerũ diuisi.§.si quis à nõ domino.vel sunt separati,& tunc petũtur cum fundo,vt ff.de rei vẽ-
4 dic.l.fructus. Solutio. Istud † intelligitur de fructibus perceptis & non consumptis,qui sunt ipsius possessoris, & ideò non possunt peti per actionẽ, sed bene petuntur per officiũ iudicis,vt hîc, & C.de rei
1 vendic.l.certum.§.bona fide. Si autem sit possessor malæ fidei,& nõ habet titulum, tenetur de fructibus consumptis per condictionẽ sine causa. Extantes petuntur cum fundo, percipiendi verò petuntur per officiũ iudicis, vt C.de rei vendicatio.l.certũ. primo responso. Si verò habet titulum, excusatur de percipiendis propter titulum, vt l.si fundum.C.de rei vendicatio.nisi in quatuor casibus, qui notati sunt suprà de rerum diuisio.§.si quis à non domino.

§. *Et si hæreditas.*

1 *Iudex in hæreditatis petitione condemnabit rem restituere cum fructibus.*
2 *Fructus percepti & consumpti,an debeant reddi cum ipsa re.*
3 *Possessor bonæ fidei,non tenetur de fructibus perceptis & consumptis.*

In petitione hæreditatis restituẽda est res,cum fructibus: sicut in actione reali dictum est.& si sit possessor malæ fidei,restituere tenetur fructus, etiam percipiendos & perceptos, sed si sit possessor bonæ fidei,nõ tenetur de fructibus percipiẽdis,nisi post litẽ contesta-
1 tam. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò, quòd in petitione hæreditatis iudex condemnabit rem restituere cũ fructibus,sicut in rei vẽdicatione.Nam petitio hæreditatis,est actio mista.Est enim in rem & in
2 personam,vt suprà de actionibus.§.quædã. ¶Notandũ † secundò, quòd cum ipsa re restitui debẽt fructus percepti & consumpti,si fuerit possessor malæ fidei, & etiã fructus percipiendi, quos sua culpa possessor non percepit,si non habeat titulũ,sed si habeat titulũ,excu
3 satur de percipiẽdis propter ipsum titulũ. ¶Notandũ † tertiò,quòd possessor bonæ fidei non tenetur de fructibus consumptis & perceptis.Quod verum est per aliquã actionem, vel per officiũ iudicis,tenetur tamen ex æquitate per condictionẽ sine causa,vt l.si & me.ff.si certum pet.Post litem tamen contestatã,tenetur etiam per actionẽ: quia tunc fit possessor malæ fidei,propter contestationem litis.

§. *Si ad exhibendum.*

In actione ad exhibendum,qualiter reum condemnare debeat Iudex. Et quid si res vsucapiatur post motam litem ad exhibendum.nume.2.

Summa-

Summatur sic: In actione ad exhibendum, non sufficit, quòd reus rem exhibeat, sed oportet, quòd præstet omnem causam, quam habuisset actor, si à principio res fuisset exhibita. Et si reus dicat se nô posse rem exhibere; dabitur ei tempus cum cautione. & si sic rē non exhibeat, neque cautionē præstet, condemnabitur ad totum interesse actoris. Hoc dicit. ¶Notandū † primò, quòd in actione ad exhibendum iudex condemnare debet reum, non solùm vt rem restituat, sed etiā, vt res sit in vtilitate actoris, ac si habuisset eam à principio litis, vt hîc, & ff. ad exhibendum. l. Iulianus. §. quantum.

2 ¶Notandum † secundò, quòd si post motā litem ad exhibendum res vsucapiatur, tunc tenetur iudex reum condemnare in æstimatione rei, ac si res non fuisset vsucapta. Et licet per rei vendicationē interrumpatur vsucapio, non tamen per actionē ad exhibendū, vbi vsucapio currit contra actorē rei vendicatione, vt notatur per Bartolum in l. ex hoc edicto. ff. de eo, per quem factum est. De materia actionis ad exhibendum, & aliarum actionum arbitrariarū, notatur in §. præterea. suprà de actionibus.

§. *Si familiæ.*

1 In familiæ ercisci nd. actione, debet Iudex res hæreditarias cohæredibus adiudicare. Idem in actione communi diuid. nume. 2. 3.

4 Fieri non posse, dicitur illud, quod commodè fieri non potest.

5 Corpus est duplex: diuiduum, & indiuiduum.

1 In actione † familiæ erciscundæ, id est, diuidendæ hæreditatis, debet iudex res hæreditarias cohæredib. adiudicare. Et si vnus habeat meliorem partem, debet hoc per certam pecuniam ad æqualitatem reducere. Et datur etiam ista actio, si vnus cohæredum percepit omnes vel plures fructus, vel si destruxit rem hæreditariam, vel consumpsit. Et eodem modo iudicandum † est in actione communi diuidundo, quando agitur de pluribus rebus. Si autem agatur de vna re diuisibili, adiudicabitur vni vna pars, & alteri alia. Et si sint coæquales, fit reductio ad æqualitatem per certam pecuniam. Si verò sit res indiuisibilis, tota adiudicabitur vni, & ille condemnabitur alteri in certa pecunia. Hoc dicit.

3 ¶Notandum † primò, quòd eadem obseruantur in actione cōmuni diuidundo, quæ obseruantur in actione familię erciscundæ, vt scilicet singulæ res singulis adiudicentur, & si sit inæqualitas, fiat æqualitas per pecuniam, & si vnus recepit omnes fructus vel plures, condemnabitur alteri in certa pecunia. Sic etiam si fecit damnū in re

4 communi. ¶Notandum † secundò, quòd illud dicitur fieri non posse, quod non potest fieri commodè, vt hîc patet, & in lege

in istis iudicijs, de quibus iam dictum est, transfertur dominium, sicut etiam per missioné in possessionũ ex secundo decreto, vt ff. de acquirenda possessio. l. iij. §. fin. Quod verum est, si cum sententia fit etiam traditio rei, vt C. de pactis. l. traditionibus. & supra de rerum diuisio §. per traditionem. Et ita etiam per sententiam latam in actione Publiciana, ille qui non fuit dominus, fit dominus, vt l. iij. ff. de Publicia. facit notabi. vlti. suprà de actio. §. sed istæ quidem ¶ Op
2 ponitur primò, † de l. Pomponius. §. sed & is. ff. de procuratori. vbi per sententiam non fit quis dominus, vt apparet, quia in sententia est error. Solutio. Error priuatus non impedit, quin per sententiã dominium transferatur, si à sententia non fuerit appellatum. ¶ Opponitur secundò, quia in actione personali reo absoluto per sentẽtiam, adhuc manet debitor ipsius actoris, si prius fuerit debitor, vt l. Iulianus. ff. de condictio. indeb. ergo apparet, quòd per sentẽtiam non transferatur dominiũ, ex quo manet adhuc obligatus. Solutio. Aliud est in actionibus personalibus, quæ nascuntur ex obligationibus, quæ sunt res incorporales, quàm in actionibus realibus. Nam dominium rerum corporalium multò facilius transfertur, quàm rerum incorporalium. facit l. ea verò. ff. pro socio.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

TITVLVS XVIII.

Ontinuatur sic: Dictũ est suprà de iudicijs seu actionibus ciuilibus, & etiam de quibusdam criminalibus, videlicet quo ad priuata crimina, vt in princi. huius quarti, vsque ad titulum de actionibus. sequitur ergo nũc in fine dicendum de publicis iudicijs, quibus puniuntur crimina publica.

§. *Publica iudicia.*

1 *Iudicia publica differunt ab actionibus ciuilibus. Et cur publica dicta.*
2 *Iudicia publica & actiones differunt tripliciter. ibid, & nume. 3. 4. Et inquo conueniant. nume. 5.*
6 *Iudicia publica regulariter incipiunt ab accusatione. fallit, num, 7.*
8 *Iudicium publicum, datur plerunque cuilibet de populo.*

1 Iudicia † publica differunt ab actionibus ciuilibus, & dicũtur publica, quia eorũ executio cõmuniter dat᷑ cuilibet de populo. Hoc dicit.
2 ¶ Notandũ † primò, quòd publica iudicia & actiones differunt in principio, in medio, & in fine. In principio, quia actiones dãtur pro causis ciuilibus, sed publica iudicia pro causis criminalib⁹, vt notatur
3 per Bartolum in l. j. ff. de condictio. ex lege. † In media, quia in actio

ne ciuili oportet actorem probare, aliòquin reus absoluitur, vt l.qui accusare.C.de edẽdo.sed ĩ publicis iudiciis interdũ actor,& interdũ reus habet probare, vt notatur per Bar.& gl.in l.fallaciter.C.de abo
4 litionibus.& facit.l.vbi.C.ad l.Cor.de fal.in fine † quia peractionẽ ciuilẽ petitur aliquid dari vel fieri actori, sed in publicis iudiciis agit
5 ad pœnã, vt in glo.in l.iij.ff.de sepul.violato.In† aliquo tamen etiam conueniunt.Nam vtrobiq; præstatur iuramentum calum.vt no.per Bar.& gl.in l.j.C.de iuramẽto calum.& etiam vtrobiq; datur libellus.Ne in actionibus datur libellus cõuctionalis,& in publicis iudiciis datur libellus accusatorius, vt in l.libellorũ.ff.de accusa.Et continere debet libellus accusatorius nomẽ accusatoris & accusati, mẽsem & annũ, in quo delictũ commissum est,& consules, sub quibus commissum est delictum.Non autem oportet cõtinere diem & horam, quando delictum cõmissum est, nisi accusatus petat, vt l.libellorum.ff.de accusa.Et idem est in publicis criminibus,& in priuatis,
6 vt l fi.ff.de priua.delictis. ¶Notandũ † secũdò, quòd publica iudicia regulariter incipiunt ab accusatione, vt l.rescripto.§.si quis accusatorem. ff.de mune.& hono. Hoc tamen fallit in quibusdam casi-
7 bus.Primo, † in lenocinio, quod scilicet mulier accusata per maritum de adulterio, opponit ipsi marito, vt ff.ad legem Iuliam de adulte.l.iij.§.si publico. Secundo, in teste deponente falsum. C.de test. l. nullum.Tertio, in producente falsam scripturam.C.de proba.l.iubem. Quarto, in falso tutore. ff.de suspec.tutò.l.tutor §.præterea. Quinto, in calumniatore.ff.de calumniato.l.j. Sexto, in crimine notorio, vt l.ea quidẽ.C.de accusa Et istud verũ est iure ciuili, sed iure canonico cõmuniter incipitur ab inquisitione, quãdo præcedit diffamia, vt in c.cum oporteat. & in c.inquisitionis. & in c.qualiter &
8 quando.ij.extrà de accusa. ¶Notandũ † finaliter, quòd ideò dicitur in tex.quòd istud iudiciũ plerunq; datur cuilibet de populo: quia in quibusdã casibus datur certis personis, vt in crimine suppositi partus, nam tunc datur solis parentibus, vt in l.ij.ff.ad l.Corne. de fal. Sic etiam in crimine adulterij, vt in l.quanuis.C.ad l.Iul.de adul. Datur enim in principio certis personis,& non singulis de populo

§ *Publicorum.*

1 *Iudiciorum publicorum quædam sunt capitalia, quædam non capitalia. & nume.2.*

1 Publicorum † iudiciorum quædam sunt capitalia,& quædam non capitalia.Capitalia sunt, quib. infligit mors naturalis vel ciuilis.Sed non capitalia sunt, quibus irrogatur infamia cũ dãno pecuniario.
2 Hoc dicit. ¶Notandũ † quòd iudiciũ publicũ capitale est duplex. Nam

Nam quoddã est quo infligitur mors naturalis, vt est amputatio capitis, suspẽsio ad furcas, & similia, vt l. capitalium. ff. de pœnis. Aliud est, quo infligitur mors ciuilis. vt deportatio, vt l. qui vltimo. ff. de pœnis. Et de istis dictũ est suprà, quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. in §. cùm autem. Sed iudicium publicum non capitale est, quo irrogatur infamia, vt l. cognitionũ. §. æstimatio. ff. de va. & extraor. di. cognitio. vel etiã quo infligitur pœna pecuniaria, vel modica castigatio corporis, vt fustigatio, vt l. ij. ff. de publicis iudiciis.

§. *Publica autem.*

1 *Lege Iulia maiestatis, molientes contra Principem, aut Rempublic. puniuntur vltimo supplicio. Et quæ præterea.*
2 *Legis Iuliæ maiestatis omnes possunt quem accusare.*
3 *Lege Iulia puniuntur conspirantes in ciuitatem. & nu. 5.*
4 *Filij an puniuntur pro delicto parentum commisso in legem Iuliam maiestatis.*

Per legem Iuliam puniuntur molientes aliquid contra principẽ, vel contra rempub. & damnatur etiam eorũ memoria post mortẽ.

1 Hoc dicit. ¶ Notandum † primò, quòd lege Iulia maiestatis, puniũtur molentes contra principem, aut cõtra rempublicã vltimo supplicio & hoc si sint subditi, Nam crimẽ læsæ maiestatis nõ cõmittitur, nisi per subditum: & ideò clericus contra principẽ secularẽ non cõmittit hoc crimen, quod facit ad intellectũ clemen. pastoralis, extrà de re iudic. Et puniuntur propter istud crimen non solùm cõmittentes crimẽ, sed etiam eorũ filij, vt l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis. Puniuntur etiam sciẽtes, & non reuelantes hoc crimẽ, vt dicta l. quisquis. & ibi notatur per glo. & Bar. Dicit tamẽ Bal. quòd hoc verum est, si scientes possint probare. Si verò probare non possint, nõ tenẽtur reuelare, & allegat l. nostris. C. de calumniato. ¶ Notandũ
2 † secundò, quòd quo ad istud crimen omnes possunt accusare, etiam aliàs prohibiti, vt serui, mulieres, infames, vt l. famosi. ff. ad legem Iuliã maiestatis. Capitalis tamen inimicus accusare non potest, vt vult
3 Spec. in tit. de accusa. §. j. ¶ Notandũ † tertiò quòd facientes conspirationẽ in ciuitate puniũtur hac l. de crimine læsæ maiestatis, vt no
4 tatur in l. fallaciter. C. de abolitionibus. ¶ Opponitur, † & videtur quò filij non debent puniri pro isto crimine commisso per parentes, per l. sancimus, C. de pœnis, vbi dicitur, quòd filij non portant iniquitatem patrum. Solutio. Verum est, quòd filij non puniuntur pro peccatis parentum pœna æterna seu infernali: & ita intelligitur lex in oppo. alleg. sed bene puniuntur pœna temporali, etiam spirituali. Nam propter peccata parentum, interdicũtur oblationes

filiorum,& impediuntur promoueri filij ad ordines,non tamē excō-
manicatur pro peccatis parētū,vt in gl.j.q.iiij.in prin.j.ca.& xxiiij.
5 q.ij.in prin.¶Opponitur † secundò,& videtur quòd facientes cōspi
rationē in ciuitate non cōmittant crimen læsæ maiestatis,per gl.in
l.j.ff.ad l.Iul.maiest.solutio.Salice.in l.fallaciter in oppo.all.dat cō
cordiam,quia aut conspirantes in ciuitate intendūnt populū retra-
here a subiectione principis,& tūc cōmittūt crimen læsæ maiesta.
aut solùm intendunt mutare rectores ciuitatis,& tunc non cōmit-
tunt crimen læsæ maiest.sed crimen seditionis, quod etiā punitur
vltimo supplicio,sed non infligitur tanta pœna, sicut pro crimine
læsæ maiest.vt l.j.C.de seditio.

§.Item lex Iulia.

1 *Adulterium quid. Et quā pœna puniatur.*
2 *Adulterium,& lenocinium differunt.*
3 *Stuprum committitur,cognoscendo virginem vel viduam,etiam sine vi. Et quomodo præterea nu 5.*
4 *Meretrix,quæ dicatur.*
6 *Pro stupro aliter puniuntur nobiles,aliter viles.*

Committens adulteriū cum vxore alterius,vel exercēs libidinē
cum masculis,punitur gladio l.Iuliæ.Sed cōmittens stuprū,videlicet
cognoscens sine vi virginem,vel vidua honestè viuentē,si sit hone-
sta persona,cōmittens,punitur l.Iuliæ,publicatione dimidiæ partis
bonorū suorū.Sed si sit talis persona,castigatur in corpore,& relega
1 tur.Hoc dicit.¶Notandum † primò,quòd adulterium dicitur viola
tio alterius tori,vt notat in rubrica.C.de adulte.& cōmittitur adul-
teriū propriè cum muliere nupta,vt ff.de adulter.l.inter liberas.§.j.
Vnde si vxoratus cognoscat solutam,non est propriè adulteriū, se-
cundū ius ciuile.Est tamen adulteriū verum secundū ius canonicū,
& secundū ius ciuile punitur adulterium gladio,vt l.quamuis. C.de
2 adulte.Est † autem differentia inter adulterium & lenociniū:quia le
nocinium cōmittitur,quādo maritus cōperit vxorē suam in adulte
rio,& retinet eam. Vel etiam quando accipit pretiū pro celādo adul
terio vxoris suæ,vt l.mariti lenociniū.ff.de adulte.Hodie tamē po-
test maritus sine pœna vxorem suā,quæ adulterata est,recipere, vt
A uthen.sed hodie.C.de adulte.Sed qui scit adulteriū vxoris, & ipsa
non emendat se,etiam peccat secundum ius canonicū:quia est pa
tronus & actor turpitudinis,vt in c.si vir.extrà de adulte.¶Notādū
3 † secundò,quòd stuprum cōmittitur cognoscendo virginem vel vi-
duam etiam sine vi,vt hîc dicitur.Non autem cognoscendo meretri
cem:quia tales non cōtinentur laqueis iuris ciuilis,vt l. quæ adulte
rium

4 rium.C.de adulte.Et dicitur † meretrix,quæ multorũ libidini paret vel cuius turpitudo venalis est,vt notatur in c.inter opera. in verbo publicas.extrà de sponsa.& ma.Et cuius canonicũ seu Ecclesia permittit istas mulieres ad vitandũ maius malũ, vt in d c. inter opera.
5 Et † quia iure ciuili etiã concubinatus est licitus,cõmittit stuprũ,cognoscens alterius cõcubinam,vt no.in l.in cõcubinatu.ff.de cõcubi
6 nis.¶Notandũ † tertiò,quòd aliter puniũtur pro stupro honestę personæ,& aliter viles.Et dicũtur honestæ personæ nobiles,aliæ autem dicuntur humiles,vt l.humilẽ.C.de incest.nupt. ¶Opponitur & videtur,quòd aliter puniuntur cõmittentes stuprum,quã sicut hîc dicitur in t x.p r l.j.C.si quis eam cuius tutor suam.Solutio,In isto tex. ponitur pœna stupri regularis.In casibus tamẽ aliter punitur stuprũ Primò,si quis stuprauerit puerũ,nam ille punitur gladio. Secũdò, si tutor stuprauerit eam,quæ fuit pupilla sua,nã ille punitur deportatione & publicatione omnium bonorũ,vt in l.in op.alle.Tertiò,si seruus stuprauerit dominã suã:nam ille punitur gladio, vt l. vnica. ca.de mulieribus,quæ se propriis seruis immiscuerunt.

§. *Item lex Cornelia.*

1 *Homicidæ, & causa occidendi ambulantes cum telo, puniuntur lege Cornel. de sicar. & nu. 6.*
2 *Lex Cornelia de sicar. computatur inter publica iudicia.*
3 *Homicidium, contingit tripliciter. ibid. & nu. 4. 5.*
7 *Teli nomine, quid intelligatur.*
8 *Tela & arma differunt.*
9 *Sicarij, dicuntur à sica. Et quid sica.*

1 Homicidæ † & causa occidendi homines ambulantes cum telo puniũtur gladio ex lege Cornelia de sicæ.Et per telũ significatur hîc omne quod mittitur i. e proiicitur à manu.Et dicũtur sicarij à sica,
2 quod significat ferrum vel cultrum.Hoc dicit.¶Notandũ † primò, quòd lex Cornel.de sica.cõputatur inter publica iudicia, quia quilibet de populo potest hoc iudicium intentare,suprà eodem tit. §.j.
3 ¶Notandum † secũdò,quòd homicidium contingit tripliciter:scilicet casu,necessitate,& voluntate.Casu autem contingit homicidiũ, quando non fit ex proposito,& si tunc non sit data opera rei illicitę, & omnia obseruata sunt,quę communiter circa talem actũ sunt obseruanda,non punitur homicidiũ,vt c. dilectus.& cap.ex literis.c.sequen.extrà de homicidio.Sed si data sit opera rei illicitæ,vt si volẽs percutere vnum,percussit alium,& ita fecit homicidiũ,ille punitur
4 vt l.eum,qui nocentẽ.§.si iniuria.ff.de iniuriis.Necessitate † autem contingit homicidium,vt quando aliquis inuaditur ab alio, & non

poteſt fugere nec euadere,niſi aduerſarium occidat,& talis homici da non punitur,neque etiã eſt irregularis, vt in cle. ſi furioſus extrà
5 de homicidio. Sed † voluntariè contingit homicidium, quando quis ſuo facto,vel conſilio,vel præcepto occidit aliquẽ,& ille eſt irregularis,ſecundum ius canonicũ,vt in capi.miror.& in c. ſi quis viduã. l.diſ.ſi ſit clericus. Et laicus ſemper debet iacere ante ianuam Eccleſiæ,vt in c.ſi quis volũtate ead.diſt. Sed iure ciuili punitur gladio,vt hîc,quod verum eſt,ſi fecit homicidium dolo, non autem ſi culpa etiam lata:nam tunc non punitur leg.Corneli.de ſica.ſed l.Aquilia. Et ita in hoc caſu lata culpa non æquiparatur dolo. Aequalis tamen pœna eſt apud Deum,de quo in gloſſ.in capitu.conſuluiſti.ij.q.v.
6 ¶Notandum † tertiò,quòd ambulans cum telo cauſa occidendi homines,punitur gladio,ſicut homicida,quãuis nullũ occiderit,vt hîc. & ita affectus punitur ſine effectu, & hoc verum eſt in criminibus atrocibus,qualc eſt homicidium,nõ autem in aliis,vt in l.is,qui cum telo.C.ad legem Corneliã de ſica.& hoc etiam verũ eſt, ſi affectus oſtendatur in actu proximo effectui,aliàs nõ puniretur ſic,ſed extra ordinariè,vt ff.de extraordina.criminibus. l. j. Pœnã tamen ſtatuti non incurrit quis per affectum,ſed ſolùm per effectũ,vt no per Bar
7 to.in l.j.§.diuus.ff.de pœnis. ¶Notandum † quartò,quòd per telum intelligitur omne illud,quod aptum natum eſt inferre mortẽ, vt in capit.ſi quis.aliâs quiſquis cũ telo de pœni.diſtin.j.vbi lex illa eſt ca
8 nonizata. Et eſt differentia † inter telum & arma,quia per telum,ſignificantur arma offenſiua,vt l.penulti.§.telorum.ff. ad legem Iuliam de vi publi.vel priuata. Sed per arma ſignificãtur defenſiua & offenſiua arma,vt l.armorum.ff.de verborum ſignifica. ¶Notan-
9 dum † finaliter,quòd ſicarij dicuntur à ſica. Dicitur autem ſica ferrum,vel gladius ſcindens ex vtraque parte,quòd peregrini ſolẽt deferre in baculis,ſecundum glo.hîc.vnde verſus: Eſt ſica mucro latens,ſicarius inde vocatur.

§. *Eadem lege.*

Veneno quem occidentes, puniuntur lege Cornelia de ſicar. Et grauius, quàm
1 *occidentes gladio.*
2 *Artificia odioſa prohibet lex Corne de ſicar.*
3 *Venenum factitantes, licet nulli dederint, tamen puniuntur: excepto ad bonum vſum.*

Summatur ſic: Venefici,id eſt,occidentes homines cũ veneno, vel artibus magicis,& vẽdẽtes publicè mala medicamẽta,puniũtur hac
1 l.Corne.de ſica. Hoc dicit. ¶Notandũ † primò,quòd illi,qui occidũt homines veneno,puniũtur l.Corne.de ſica. Nã plus eſt occidere hominem

minem aliquem veneno,quàm gladio,vt l.j.C.de malefic. Et tales etiam puniuntur,licet non sequatur mors,vt not.in d.l.j. C. de ma-
2 lefic.facit l.j.in fi.ff.de parricidis.¶Notandũ† secũdò, quòd hic prohibentur artificia odiosa,vt sunt incantationes,quę fiunt per necromantiam,interpretationes superstitiosę somniorũ,& omnia sortilegia,de quibus tractatur in causa xxvj.per totũ,& exercẽtes, vel addiscentes,vel etiam consulentes in istis puniũtur,de quibus omnib. notatur in l.nemo.C.de malefi.& mathema.¶Notandũ† finaliter, quòd facientes venenũ,quo homines intoxicantur,licet nulli dederint,etiam puniuntur.Non autem illi,qui habent venenũ ad bonum vsum,vt in tyriaca,vt l.qui venenum. ff. de verb. signifi. Illi etiam puniuntur qui dant pocula amatoria. & si quis dederit mulieri aliquid vt non concipiat,vel viro vt non generet, punitur vt homicida, vt in c.si aliquis.extrà de homicid.& notat ibi glos.

§. *Alia deinde.*

1 *Parricidium committens,atque ad id opem consiliúmve præstans, tenetur lege Pompeia de parricid.*

2 *Parricidæ qui dicantur.*

3 *Homicidij conscij,grauius puniuntur,quàm sceleris authores.*

4 *Mater si occiderit filium iracundia calore,an & qualiter puniatur.*

1 Committentes parricidiũ,†& fieri mandantes,vel conscij criminis etiam extranei puniũtur l.Pompeia de parricidiis, videlicet insuti in sacco de corio cũ cane & gallo gallinaceo,& vipera,& simia,
2 proiiciũtur in flumen vel mare.Hoc dicit.¶Notandũ† est primò, quòd parricidæ dicũtur,occidentes patrem vel matrẽ,& vlterius ascendẽtes vsq; ad infinitum,similiter occidentes filiũ vel filiam,& vlterius descendentes vsque ad infinitum,vt l.j.ff.eo.tit.quod verum est, siue sint filij naturales tantùm,siue legitimi tantũ vt not. in l. hos accusare.§.omnib.ff. de accu.Puniuntur etiàm hac l. occidentes collaterales,vsque ad quartum gradum,vt in d.l.j. Similiter etiam puniuntur occidentes nurum, generum, vitricum,priuignum, sponsam & multo plus occidentes vxorem.Similiter, occidentes patronum vel patronam,patrinum,filiorum, & etiam occidentes Episcopum suum vel pastorem, vel si monachi interficiant abbatem, vt
3 notatur in d.l.j.¶Notandum † secundò,quòd extranei conscij huius criminis plus puniuntur,quàm occidentes.Nam si aliquis occideret patrem vestrum, ille solùm puniretur lege Cornelia de sicariis.. Sed si ipse sciat vos velle occidere patrem vestrum,& non reuelauerit, tunc punitur ista pœna, quæ est multo grauior
4 vt patet hîc in textu. ¶Notandum † tertio, quòd si mater occidat

cidat filium suum ex calore: quia pater dicit nō esse filiū suū, tunc iu re canonico detruditur in monasteriū, vt in c.j. extrà de his, qui filios occiderūt. Sed si filius infans reperitur mortuus in loco parētū, tūc si parētes sint in culpa graui: quia scilicet posuerunt filiū in medio eorū, imponitur eis pœnitētia quinq; vel sex, vel septē annorū. Si aūt sint in leui culpa, imponitur pœnitētia triū annorū, ita ꝙ vtrobique primus annus cōpleatur in aqua & pane, vt notatur. in c. fi. & gl. ibidem. extrà de his, qui filios occiderunt.

§. *Item, Lex Cornelia de falsis.*

1 *Testamentum falsum qui scripserit, signauerit, recitauerit, produxerit, signumue falsum fecerit, punitur lege Cornelia de falsis. & numero 2. Et qui nam prætereà nume. 3. 4.*

5 *Pœna legis Corneliæ de fals. quæ sit in seruo: & quæ in libero.*

1 Qui † falsum testamētū vel instrumentū scripserit, signauerit, recitauerit, produxerit, vel signū falsum fecerit, punitur l. Corne. de falsis, cuius pœna in seruis est vltimū suppliciū, & in liberis est deporta

2 tio. Hoc dicit. ¶Notandū † primo, quòd scribentes vel recitantes &c. vt in summatio, falsum instrumentū, tum puniūtur ista pœna, si dolo fecerint, vt hîc & in l. nec exemplū. C. ad l. Corne. de fal. & ita notarij mutantes signū suū puniuntur, vt l. fina. C. de assessor. Sic etiā puniuntur negantes signum suum, si postea conuincātur hoc esse suū signum. l. eos. ij. respon. ff. eo. Sic & dolentes aliquid de substantia instrumenti. l. qui testamentum: ff. eo. Sic & mutantes dicta testiū vel etiam recipientes pecuniam, vt falsum testimoniū dicant, vt l. j. ff. eo. & etiā, qui pacti sunt falsum testimonium dicere, vt l lex Cor-

3 ne. §. qui falsus. ff. eo. Vel † etiā, qui pecuniā recipiunt, vt falsum iudiciū instruatur, vt l. falsi. ff. eo. Et etia notarius, qui aliter scribit quàm actum est apud iudicem, vt l. j. §. sed & si quis. ff. eo. Sic etiam punitur iudex, qui scienter fert falsam sentētiam, eadem l. §. sed & si iudex. Ita etiam qui per obreptionem aliquid acquirit à iudice, vt l. si quis

4 obrepserit. ff. eo. Item, sic † punitur supponens falsum partum, vt l. lege Cornelia. §. de partu. Ita etiam dicens se militem, vel doctorē, & non est, punitur ista pœna, vt l. eos. ff. eo. Sic etiam, si aduocatus vel procurator tradit aduersario iura suæ partis, vt d. l. j. §. is qui depositā. Sic etiā allegās falsam l. vel correctam in decisione causę, vt l. fi. ff. eo. Sic etiam punitur falsificans pondera vel mensuras, vt l. pe. ff. eo. & l. annonam. §. onerant. ff. de extra ordinaria. crimi. ¶Notandum

5 † finaliter, quòd pœna istius l. in seruis est vltimum suppliciū: sed in liberis est deportatio & publicatio omnium bonorum: hodie tamen bona non publicantur, si supersint ascendentes vel descēdentes, vsq; ad

ad tertium gradum,vt authen.bona damnatorum.C.de bonis damnatorum.& ita pater hîc,quòd maior pœna infligitur seruis, quàm liberis,vt ff.ad l.Corne.de falsis l. j.§.penultimo.Et inter liberos magis puniuntur minores,quàm maiores,vt ff.de incend.rui.naufra.l. Pedius.§.j.

1 ## §. *Item, lex Iulia de vi.*

Vim faciens,qualiter puniatur.disting.& nu.2.

3 *Vis fieri cum armis,quando dicatur.*

4 *Armorum prohibitio facta per errorem includit etiam clericos.*

1 Faciens vim†cum armis punitur pœna deportationis ex l.Iulia de vi pu.faciēs aūt vim sine armis punitur in publicatione tertię partis bonorū suorum,ex l.Iulia de vi priuata.Hoc dicit. ¶Notandum
2 †primò,quòd pœna istius legis interdū est etiā capitalis, vt si cum violētia contingat homicidium,vt l.quoniā multa facinora.C.de vi
3 pub.& priua.ad l.Iuliam.& dicitur vis fieri cum † armis quāuis etiā arma nō extrahantur.Nam sufficit cum armis inferre terrorem,vt l.iij.ff.de vi & vi arm.§.qui armati.&. §. si quis visis armatis. ¶ No-
4 tandum†secundò,quòd quando per statuta terrarum prohibentur vsus armorum, tunc etiam intelliguntur arma prohibita clericis. Nam cum statuta ordinantur ad publicam vtilitatem, tunc clerici etiam debent ea seruare,vt no.in l.addictos.C.de episc.aud.& est bonus tex.in c.si clericus.in auth.de pace tenen colla.x. Pœna tamen quæ infertur pro deportatione armorum,non debet infligi clericis per iudices seculares,sed per suos iudices ecclesiasticos, vt in auth. habita.C.ne filius pro patre.

§. *Sin autem per vim.*

Virginem rapiens,vel viduam,vel aliam honestam mulierem & dans ad id opem,punitur pœna capitis.& nu.2.

1 Rapiens per†vim virginem,vel viduam,vel sanctimonialē, vel aliam honestam mulierem,& etiā dās ad hoc opem. punitur pœna
2 capitis.Hoc dicit.¶Notandū†quod hic tangitur pœna raptus,& habet istud veritatem,etiam si mulier sit volens, vt notat ur l. vnica.in ver.cæteros.C.de raptu virg.Nec potest rapta nubere raptori secūdū ius ciuile,d.l.vnica.sed secundū ius can.non dicitur raptus,quando mulier est volens,& potest rapta nubere raptori,vt in c.cum causam.& in c.accedens,extrà de rapto.Et potest etiam contingere raptus viri,ita scilicet,quod mulier rapiat virum,vt not.in d.l.vnica. super ver.sponsam.sed hoc non contingit frequenter.

§. *Item lex Iulia peculatus.*

1 *Pecuniam publicam, vel rem sacram, vel religiosam rapiens,punitur le-*

ge

ge Iulia peculatus.& numero.3.

2 *Respublica,quæ dicatur.*

4 *Sacrilegium vt committatur,quæ requirantur.*

1 Subtrahens† pecuniã publicã,vel rem sacram seu religiosam,punitur l. Iulia peculatus.Et si iudex tempore suæ administrationis publicam pecuniam subtraxerit,punitur pœna capitis, & nõ solùm ipse,sed etiam præbẽtes auxiliũ,& scienter recipientes talẽ pecuniã.

2 Hoc dicit.¶Notãdũ,†quòd respublica propriè dicitur esse ciuitatis Romanæ,vt l.respublica.C.ex qui cau.ma. Impropriè tñ aliarũ ciuitatũ etiam dicitur respublica,vt ff.de ver.si.l. eum qui vectigal.

3 ¶Notandum†secundò,quòd abstrahentes pecuniam reip. vel rem sacram vel religiosam,puniuntur ista l.pœna deportationis. Sed si sint iudices qui subtrahunt pecuniam,puniuntur pœna capitis,cum illis,qui præbent auxiliũ eis.Ista l.etiã puniũtur,qui miscent ferrum vel cuprum cum auro,vel argento publico,vt l.j.ff.eo.Similiter puniuntur ista l.qui scripturam delent vel destruunt seu corrumpunt,

4 vt l.qui tabulam.ff.eo.¶Notandum†finaliter, quòd subtrahẽs rem sacram,facit sacrilegium,& ad hoc requiritur,quod res sit sacra, & quòd subtrahatur à loco sacro,vt nota.in l.diui.ff. eo. & hoc est verum iure ciuili,sed iure canonico committitur sacrilegium , siue subtrahatur sacrum de sacro,siue sacrum de non sacro,siue sacrum de sacro,vt in c.quisquis.xvij .q. iiij. & est pulchra glo.de hoc in c. sacrilegium ea.causa & q.

§. *Est , & inter.*

1 *Fauia lex de plag.computatur etiam inter publica iudicia.*

2 *Plagiarij,qui dicantur.*

3 *Plagiarij qua pœna puniantur.*

1 Summatur sic †Lex Fauia de plagiariis etiam computatur inter publica iudicia,cuius pœna interdum est pœna capitis, & interdũ le

2 uior.Hoc d.¶Notandũ†primò,quòd ista l. Fauia de plagiariis punit plagiarios. Sũt autem plagiarij,qui subtrahunt filios à parẽtibus vt l.fi.fin.C.ad l. Fauiam de plagiariis,vel etiam qui subtrahunt seruos à dominis vel viros ab vxorib.vt l.j.& l quoniam.ff. eo. vel qui etiam subtrahit liberum hominem inuitum,vt l.penul.ff.eo.& hoc

3 si fiat dolo.vt l.legis Fauiæ.ff.eod. ¶Notandum†secundò , quòd plagiarij interdum puniuntur pœna capitis,& interdũ leuiori pœna vt hîc dicitur.Nam si sint nobiles puniuntur pœna deportationis & publicationis bonorum.Si sint ignobiles & ingenui,puniũtur pœna capitis verò sint serui vel liberti,tunc bestiis subiiciũtur,vt no. in l. fi. C.

fi.C.ad l.Fauiam de plagiariis.vide glo.fin.in l.fi.ff.eo.& ita plus puniantur ignobiles,quam nobiles.

§. *Sunt prettereà.*

1 *Lex Iulia de ambitu,quos puniat.& nu.2.3.4.*
5 *Lex Iulia repetund.quando habeat locum.*
6 *Lex Iulia de annona,quando habeat locum.*
7 *Lex Iulia de residuis.quando locum habeat.*

Summatur sic:l.Iulia de ambitu,& l.Iulia repetūdarum. & l. Iulia de annona.& etiam l.Iulia de residuis.computātur inter publica iudicia,& non inferunt animæ amissionē.sed aliter puniūtur trāsgressores illarum legum.Hoc dicit,& patet intellectus textus.¶Notandum †primò,quòd l.Iulia de ambitu punit eos,qui inordinariè & indebitè desiderant,vel impetrāt honores & dignitates,& hoc contingit in quatuor casibus.Primus est.si clàm aliquid dederint & nō in ciuitate Romana,quia ibi nō committitur crimen ambitus, ex quo princeps scilicet Papa vel Imperator distribuit ibi officia,vt C.ad l. Iuliā de ambitu.l.vnica.& ita nō præsumitur ibi fieri simonia,maximè à Papa,secus de adstātib⁹.& dicitur clàm,quia aliud est si fiat palā vt ff.de pollicitationibus.l.j.§.j.Secūdus †casus est,si quis permaneat in magistratu duob.annis.vt C.e.l.j.Terti⁹ casus est,si qs ingrediatur †domū iudicis,qui habet cognoscere de causa criminali,vt ff. eo.l.j.Quartus †casus est,si iudex imponat nouū vectigal, vt d. l. j. & pœna huius criminis est centū aureorū,vt ff.e.l.j.Et si quis iurauerit se nihil dedisse,& post iuramentū conuincatur aliquid dedisse, punitur in quadruplo,vt l.sancimus.C.ad l.Iuliā repetundarū. Et in terdum pœna istius legis est deportatio,vt si quis officium bis conti nuò acceperit,vt C.eo.l.j.Fallit hoc in assessore,vt l.liceat.C.de assessoribus.& in procōsule.C.de offi.proconsul.l.antepenul.Si tamē aliquis desideraret officiū,vt posset prodesse pauperibus,nō esset punidus,vt C.de of.rectoris prouinciæ.l.ij.& hoc modo pōt intelligi canon,qui dicit:Qui episcopatum desiderat,bonum opus desiderati viij.q.¶Notādum †secūdò,quòd lex Iulia repetundarū habet locū quādo iudex aliquid recipit,vt aliter iudicet,quā debeat aut aliquid faciat aut non faciat,vt l.j.ff.ad legē Iuliā repetūdarū,& punitur in quadruplo faciens contra hanc legem,vt l.sancimus.C.ad legem Iuliam repetundarum.Et pœna mediatim applicatur læso,& mediatim fisco,vt in glo.in l.j.C.ad legem Iuliam repetundarum.Nisi etiā læsus commiserit turpitudinem,quia tūc tota pœna applicatur fisco, vt l.Lucius.ff.de iure fisci.punitur etiam criminaliter extraordinariè,vt in l.lex Iulia.§.hodie.ff.ad leg.Iuliam repetundarum.

¶Notandum

Arbor Actionum omnium,

TAM PRAETORIARVM QVAM Ciuilium. & incipit à Pratorijs, tanquàm à maiori parte. per excellentissimum Vtriusque Iuris Professorem dominum Nicasium de Voërda Machliniensem, &c.

ET PRIMO.

DE DVODECIM DIVISIONIBVS ACTIONVM.

ARGVMENTVM.

Author actiones omnes, quas superius mistim attigerat, hic numero recenset, ex eisque membratim & gradatim vnum corpus constat, Corporis deinde membra excutit, & cuiuslibet rationem & vsum in ciuilibus forensibusq; causis, scitè & expeditè colligit. Summarijs autem hic nos eò pepercimus, ne quid, παρὰ μέλος et (vt aiũt) τὸ πραχθὲν πράττειν videremur.

A PRIMA DIVISIO.

ACTIONVM omnium aliæ sunt prætoriæ honorariæ. sub quibus continentur etiam ædilitiæ, l. stipulationum. la ij. §. prætoriæ. ff. de verborum obligatio. aliæ sunt ciuiles .. Hæc diuisio fit à lege, ff. de actionib. & obligatio. l. actionum. §. fina. Institu. de actio. §. sed istæ.

B SECVNDA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ in rem. aliæ in personam .. aliæ mistæ ... Hæc duo prima membra sunt ex lege prædicta. ff. & Institu. de actionib. §. primo. tertium membrum est Institu. de actionib. §. quędam actiones mistam, &c.

C TERTIA DIVISIO.

Actionum omnium alię sunt rei persecutoriæ. alię pœnę .. aliæ

tam rei, quàm pœnæ . . . Hæc diuisio fit ex eo, quod legitur Institu.de actionibus.§.sequen.

D QVARTA DIVISIO.

Actionum omniũ aliæ sunt in simplum . aliæ in duplum . . aliæ in triplum . . . aliæ in quadruplum . . . . Hæc diuisio est ex eo quod legitur Institu.de actio.§.omnes autem.

E QVINTA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt bonæ fidei . aliæ stricti iuris . . Hęc fit Instit.de actionibus.§.actionum.

F SEXTA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt perpetuæ . aliæ temporales . . Hæc fuit extracta Instit.de perpe.& tempora.actio.ex rubrica.

G SEPTIMA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt in hæredes transitoria . aliæ non . . Hæc fit ex eo, quod inuenitur Institu.de perpe.& temporali.actionib.§.non autem omnes.

H OCTAVA DIVISIO.

Actionum omniũ aliæ infamat . aliæ non . . Hæc fit ex eo, quòd inuenitur quædam actiones infamare, quædam non, vt Insti.de pœna teme.litig.§.ex quibusdam.& ff.de actio.& oblig.l.cessat.

I NONA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt directæ . aliæ vtiles . . de quibus vide glo.in d.l.antepenul.in verbo,actio. Hæc fit ex eo,quod est ff.de nego.gest. l.antepen.& Insti.de l.Aquilia. §.penul.& vlti. Nam ibi dicitur ff. de neg. gest. vtilis & directa. Directa datur ex verbis, & mente ipsius legis. Vtilis,ex mente tantùm, vt l.j in glos.in verbo, actio.in princ,ff.si quadru.paup.fec.& l.penul.eo.Item,est exemplũ in l.emptor.C.de hæred.vend.glo.in l.curatoris.C.de neg.gest.

K DECIMA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ dicuntur directæ . & aliæ contrariæ . . & hoc fit ex eo,quòd lex vocat quasdã actiones directas,quasdam cõtrarias,vt Instit.de pœna temerè litigan.§.ex quibusdã. & ff.de his, qui notan.infa.l.furti.§.fin.glo.in l.curatoris.C.de nego.gest.

L VNDECIMA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt vniuersales . aliæ singulares . . quędam generales . . . . Et hoc fit eo, quòd legitur ff.de rei vendica.l.j. ff.pro socio.l.pro socio.

M DVODECIMA DIVISIO.

Actionum omnium aliæ sunt simplices . aliæ duplices . . vt hoc fit ex

fit ex eo quod legitur Instit.de interdic.§.tertia diuisio. & §.sequen. & ff.de interdic.l.ij in princip.

Actionum omnium aliæ sunt natiuæ,& aliæ sunt datiuæ, vt ff.de actio.& obligatio.l.quotiens.

Actionum omnium aliæ sunt persecutoriæ solidi,aliæ non,vt Institu.de actio.§.sunt præterea.& §.fina.

Actionum omnium aliæ sunt ex contractu, aliæ ex testamento, aliæ verò sunt in factum.

Actionum omnium aliæ sunt arbitrariæ, aliæ non, vt colligitur Institu.de actio.§ præterea quasdam.

Has tres,imò quatuor,non multum laudo,licet à lege trahantur, vt in d.l.quotiens.& in iuribus supradictis.

Ordo literarum significat ordinem diuisionum actionis,quę sunt duodecim, & ita sunt duodecim literæ, super qualibet actione. Et numerus punctorum significat membra diuisionum, vt vnum punctum significet primum membrum, duo puncta, secundum membrum,& sic de alijs. Pro glosa est talis regula,quòd ordo literarum significat ordinem glosarum in qualibet linea,ita vt A significat primam esse glos.& B secundam,& C tertiam in eadem linea,& sic consequenter. Et litera significans ordinem glosæ, semper debet poni super vna duodecim literarum positarum, super qualibet actione, & ita debet referri illa glosa ad illam diuisionem, quę significatur per literam,super qua ponitur.

ARGVMENTVM.

Actionum notitia,ad libelli formationem impensè confert. Et quorsum actionum Arbor effingatur. Et arboris duplicis discrimen. Et duodecim membrorum actionum suprà enumeratarum,breuis ἐξήγησις. Quæ patent per discursum omnia.

CIrca arborem actionum notandum primò, quòd licet non oporteat hodie nomina actionū exprimere in libellis, sed solùm causam facti, & modum agendi, vt l.vt fundus.ff.commun diuidundo. & l.fina.C.de fideicommissar.liberta. quod etiam verū est de iure canonico, vt in capitu.licet Heli.extrà de simonia. vtile tamen est valde naturas actionum cognoscere, ad debitè formandum libellum,in quo poni debet debitus modus agendi,& apta conclusio, quod fieri non potest, nisi cognoscatur natura actionis libellanti competentis, vt in l.edita. C.de edendo. & in l.prima. ff. de edendo.

¶Notandum secundò, quòd arbor actionū facta est ad cognoscen-

dum naturas omnium actionum à doctore Ioanne Cremonen̄,quē Accursius Glosator iuris ciuilis frequenter allegat in glosis. Ex quo paret differentia inter arborē cōsanguinitatis,& istam arborē,quia arbor cōsanguinitatis est authentica, ex quo facta est ab Imperat. habente potestatem condendi iura,vt Insti.de gradi.cogna.§.fi.sed ista arbor actionum non est authentica,sed doctrinalis valde, quia iste Ioannes Cremon̄.non habuit potestatem condendi iura.

¶Notandū tertiò quòd duodecim sunt diuisiones actionum, quarum prima est,actionū quædam sunt perpetuæ,& quædam ciuiles, vt Insti de acti.§.sed istæ quidem. Secunda diuisio est, actionum quædam sunt in rem,& quædam in personam,& quædam mistę. Et ista diuisio,quo ad duo prima membra,habetur Insti.de actio.§.omnium autem actionū,sed quo ad tertium membrum, eodem tit. §.quædam actiones. Tertia diuisio est, actionū quædā sunt rei persecutoriæ,quædam pœnales, & quędā mistæ, vt Institu.de actio.§. sequens.& §.ex maleficiis.& §.item mista. Quarta diuisio est actionum alia datur in simplum,alia in duplū,alia in triplū, alia in quadruplū,vt Inst.de actio.§.omnes actiones. Quinta diuisio est,actionum alia bonæfidei,alia stricti iuris,Insti.de act.§.actionum. Sexta diuisio est actionum,aliæ perpetuę,alię temporales,Inst.de perp.& temp.acti.in rubrica. Septima diuisio est, actionum alię sunt transitoriæ ad hæredes,& aliæ nō, Inst.de perpe.& tempo.actio.§.non autem omnes.& dicuntur actiones transitoriæ ad hæredes, quę dātur hæredi,licet non contra hæredes. Sed illę dicūtur nō plenè trāsire ad hæredes. Octaua diuisio est,actionū quædam sunt infamatoriæ,& quædam non,Inst.de pœna temerè litigan.§. ex quibusdam. Nona est,actionum alia directa,alia vtilis,& ff.de nego.gest.l.antepenult. & Insti.ad legem Aquiliam §.fi. Decima est,actionum alia directa,alia contraria,vt ff.de his qui notantur infamia.l.furti§.fi. Vndecima est,actionū alia vniuersalis,alia singularis, & alia generalis,vt ff. de rei vend.l.j.& ff.pro socio.l. pro socio. Duodecima diuisio est,actionū alia simplex,alia duplex,Instit.de interdict. §. tertia diuisio. Et de istis diuisionibus solùm fit mētio in arbore,quāuis possent plures diuisiones actionum dari. Nam actionum quædā nascuntur ex cōtractu,vel quasi,& quædam ex maleficio,vel quasi, & quædam ex variis figuris causarum. Sed Ioan.non fecit de ista diuisione mentionem,quia potius sunt origines actionū, quàm diuisio. Est etiam alia diuisio, videlicet quòd actionū quędam sunt natiuæ, & quædam datiuæ,vt ff. de act.& oblig.l.quotiens. Alia diuisio est, quòd actionū quædam sunt arbitrariæ, & quędam nō: Institu. de actio.§.prętetea quasdam. Est & alia diuisio, videlicet quòd actionum

num quædam sunt persecutoriæ in solidum,& quædam non,Inst.de actionibus.§.sunt prætereà.Sed omissis omnibus istis diuisionibus, de duodecim prædictis solùm fit mentio in arbore.

¶Notandum quartò,quòd istæ duodecim diuisiones significãtur in arbore per xij.literas alphabeti,scilicet A B C,vsq; ad M inclusiuè.Et membra diuisionum significantur per pũcta,quæ ponũtur in illis literis,videlicet,si in litera A reperiatur vnus punctus,significatur,ꝙ talis actio est prætoria.Sed si in litera A reperiantur duo pũcta,significatur,quòd illa actio est ciuilis.Similiter si in litera B reperiat̃ vnꝰ pũctus,significatur,quòd illa actio est in rem.Sed si in litera B reperiantur duo puncta,significatur,quòd est in personã, & si tria puncta reperiantur,significatur,quòd est mista.Sic etiã,si in litera C reperiatur vnus pũctus,significatur,quòd actio est rei persecutoria, si duo puncta reperiantur,tunc significatur,quòd est pœnalis,si tria reperiantur puncta, significatur,quòd est mista.Ita & in litera D vnus punctus significat actionẽ in simplum, duo in duplum, & tres in triplum,quatuor in quadruplum, & sic consequenter dicendum est de alijs literis,vsque ad M inclusiuè.

¶Notandũ quintò, quòd in arbore actionũ sunt viginti lineæ seu ordines, quarũ q̃libet habet nouẽ loca. Et ex his xiiij.lineæ priores cõtinẽt actiones prætorias,reliquę aũt sex cõtinẽt actiones ciuiles.

¶Notandum sextò, quòd in linea, figura quadrangularis continet actionem. Sed in spacio suo elemento præfixo & signato, nõ continetur actio, sed rubricella seu rubrica, ex qua procedunt actiones. Et ergo scriptura in illis spacijs est de rubeo colore.

DE ACTIONIBVS PRAETORIIS.

ARGVMENTVM.

Actionum prætoriarum,ciuiliúmque,sedes in arbore, euentus, et vsus. Omnes verò distincta suis locis & numeris, quorum vltimus supremusq; est 169.

1 Pro declaratione ergo & intellectu actionũ in arbore positarum, sciendum quòd prima actio est Publiciana,sic dicta à Publicio,vt dictum est,Insti.de actionib.in §.sed istæ quidem.in fin. Et datur ista actio habenti quasi dominiũ,videlicet ei,qui habet rem à nõ domino ex iusta causa,per quam transferretur dominiũ,vt ex emptione, vel donatione,vel similibus,& bona fide si cadat à possessione huius rei,vt in l.j.ff.de publ. Et ergo nõ datur Publiciana ei, qui habuit rẽ cõductã vel cõmodatã, licet res sit ab eo remota: quia talis non habet dominiũ,neq; quasi dominiũ.Et datur ista actio cõtra possidẽtẽ

seu detinentē talem rem, vel contra eum, qui dolo fecit, quo minus possidet vel detinet, sicut etiam dicimus indirecta rei vēdicationē, vt ff de rei ve ndica l. officium. Et datur ista actio pro rebus mobilibus & immobilibus, corporalib. & incorporalibus, vt notatur in l. si ego. §. item Iulianus. ff de publicia.

2 In secundo loco primæ lineæ ponitur vtilis actio in rem rescissoria. Et datur ei cuius actio ciuilis per vsucapionē vel prēscriptionem extincta est, & datur præsenti cōtra absentem, ex quacunque causa fuerit absens, sed nō datur absenti cōtra præsentē, nisi fuerit absens ex causa necessaria, videlicet causa reipublicę, vt tanquam ambasiator vel legatus, vel ex causa probabili, vt causa studij, vt notatur in l. fi. per Cy. C. ex quib. cau. maio. Et ista actio nō solùm datur maioribus xxv. annis, sed etiam minoribus, vt ff. ex quib. cau. maio. l j. §. interdum. Nec obstat. l. fi. C. in quibus causis restitutio in integrum non est necessa. vbi dicitur, quòd contra minores non currit præscriptio vel vsucapio, quia hoc intelligendum est, nisi alienatio facta sit per minorē cum solēnitate iuris, quia sic bene currit præscriptio cōtra eum, & si sit læsus in re alienata, restituitur ad rem, si verò læsus sit in pretio, restituitur ad iustum pretiū, vt in l. si quidē. ff. de prędijs mino. Et datur ista actio contra eum, qui per læsionē eius, qui in integrum restitutus est, rem acquisiuit, vt notatur in §. rursus. institu. de actio. Et datur ista actio postquàm declaratū est fieri restitutionem in integrū. Nam in isto casu duplex est iudiciū, scilicet rescindens & rescissorium. Iudicium rescindens petitur ex officio iudicis, vt scilicet fiat restitutio in integrū, vt ff. ex quib. cau. maio. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Facta autē restitutione in integrum, locum habet ista actio. Et dicitur iudiciū rescissorium, quo scilicet petitur res tradi, vt ff. de minori. l. quod si minor. §. restitutio.

3 In tertio loco primę lineæ ponitur actio Seruiana. Et datur ei, qui locauit prędium rusticū vel vrbanum, pro mercede vel pēsione sua, seu pro deterioratione ipsius prædij facta per conductorē, vt instit. de actio. §. item seruiana. Et datur contra conductorem, vel quemcunque alium possidētem vel detinentē res inuectas in huiusmodi prædium, vt in dicto §. item seruiana. Quòd autem pro rebus inuectis in prædium, verū est tam de rebus coloni, quàm inquilini. Differenter tamē, quia nō datur ista actio pro rebus coloni, nisi dominus sciuerit eas esse inuectas. Sed pro rebus inquilini datur ista actio, siue dominus sciuerit, siue ignorauerit eas esse inuectas, vt C. loca. l. certi iuris.

4 In quarto loco primæ lineæ ponitur actio quasi seruiana, quę datur creditori habenti obligationem tacitam vel expressam bonorū

debitoris

debitoris sui, vt insti. de actionibus, §. item seruiana. Et datur cōtra possessorem seu detentorem illorum bonorū, siue sit ipse debitor, siue alius tertius, vt notatur vt l. si fundus. §. in vendicatione. ff. de pigno. Et datur pro rebus sic obligatis mobilib⁹ & immobilibus, vt notatur per Bal. C. de reuocan. his. quæ in fraudē creditor aliena. sunt. l. j. Et per hoc differt ista actio à præcedenti proxima, quia illa tātùm datur pro rebus mobilibus. Et quādo ista actio datur cōtra tertium, tunc necesse est, quòd excussio facta sit cōtra debitorem. Alioquin actor excluderetur ab agendo per exceptionem nō factæ excussionis, vt Authen. hoc si debitor C. de pigno. Hoc tamen fallit in pignore prætorio: quia ibi non requiritur excussio. Fallit etiam, si debitor rem alienauit lite pendēte, vel etiam si debitor non sit soluēdo, tūc contra exceptionem replicatur per actorē, quod debitor nō est soluendo, & non procedit exceptio. Et hæc notatur in gl. & per docto. in dicta Authen. hoc si debitor. Potest tamen dari remediū, vt non requiratur excussio, videlicet, quòd tēpore quo debitor obligat bona sua creditori, cōstituat se possidere precariò, vel alio modo nomine creditoris, iuxta l. quod meo. ff. de acquiren. possess. Nam tūc creditor potest agere etiam non facta excussione cōtra tertium, ex cōdictione legis finalis. C. de acquirend. possess. eò quòd debitor alienando rem videtur possessionē, quam habet creditor, trāsuertere.

5 In quinto loco primæ lineæ ponitur vtilis actio in rem, quæ datur superficiario. Et datur ei, qui conduxit ad modicum tempus fundū vel aream. Et dicitur modicum tēpus x. annorum, vt ff. si ager vectiga. vel emphyteotica. petatur. l. j. §. qui in perpetuū, vt faciat ibi ædificium, quod quidem ædificiū vocatur superficies. Et si cadat à possessione huius ædificij durante tempore conductionis suę, nō habet actionem ciuilem, quia non est dominus directus, sed ex quo habet vtile dominium, datur ei ista actio prætoria, Et datur cōtra possidentem vel detinentem tale ædificium, & datur, vt tale ædificiū restituatur, vt ff. de superficie. l. j. §. j.

6 In sexto loco primæ lineæ ponitur actio in rem, quæ datur metū passo. Et datur ei, qui per metum cadentem in constantem virū alienauit rem suam, iuxta l. si mulier. ff. quod metus cau. quia licet volūtas sit coacta, est tamen voluntas. Et ita per talem voluntatem transfertur dominium, vt in l. metū. §. volenti. ff. quod metus causa. Cùm ergo non sit dominus, non competit ei directa rei vēdicatio, sed datur ista actio prætoria, & datur cōtra eum, quem daretur actio ciuilis directa, iuxta l. officiū. ff. de rei vendicatio. Et datur pro rebus corporalibus & incorporalibus, mobilibus & immobilibus, vt notatur per docto. in dicto §. volenti.

7 In ſeptimo loco primæ lineæ ponitur actio,quæ vocatur poſſeſſoria hæreditatis petitio.Et datur ei,qui ſuccedit de iure prętorio,& agnouit bonorum poſſeſsionem ex teſtamēto,vel ab inteſtato,vt C. qui ad bonorū poſſeſsionē admit.poſſunt.l.fi. Et datur contra eos, qui res hæreditarias pro hęrede aut pro poſſeſſore poſsidēt,vt l.j.& ij ff.de poſſeſſo.hæreditatis petitio.Et datur ad hoc principaliter, vt quis pronuntietur bonorum poſſeſſor,& vt ex cōſequenti reſtituātur ſibi res exiſtētes in hæreditate,vt notatur per Barto.in l.j.ff. de edendo.

8 In octauo loco primæ lineæ ponit actio fideicōmiſſaria hæreditatis petitio.Et datur ei,cui hęreditas in toto vel in parte ex fideicōmiſſo reſtituta eſt,vt inſti.de fideicōmiſſa.hæredita.§ reſtituta.Et datur contra poſsidētem vel detinentē huiuſmodi res hæreditarias, vt in l.j.ff.de fideicōmiſſa hęreditati petitio . Et datur principaliter , vt quis pronūtietur fideicōmiſſarius,& ex cōſequēti,vt reſtituātur res in hæreditate exiſtentes,vt vult Bar.in l.j.ff.de edendo.

In nono loco ponitur ſpatium A præfixo,in quo ſcribendū foret cum rubeo colore,actiones in rem præiudiciales ſunt prętorię,prę terquàm in caſu,vt inſti.de actio.§.præiudiciales.

9 ¶Sequūtur actiōes prętoriales ſecūdę lineę.Et in primo loco ponitur actio in rē pręiudicialis de libertinitate.Et datur iſta actio ei, qui dicit aliquem eſſe libertū ſuum.Et datur contra eū,qui hoc negat.Et datur ad hoc,vt pronūtietur libertus principaliter,& ex cōſequenti,vt faciat omnia,quæ tenetur libertus facere patrono ſuo.Similiter poteſt econtrà ipſe,qui dicitur libertus,agere contra eū,qui dicit ſe eſſe patronum,& iſte negat,vt notatur in præiudiciales. inſtitu.de actionibus.

10 In ſecūdo loco ponitur actio in rē pręiudicialis de partu agnoſcēdo.Et datur iſta actio ei,qui dicit aliquē eſſe filium ſuum,ſiue naturalem & legitimum,ſiue naturalē tantùm,ſiue legitimum tantùm, & datur cōtra eum,qui negat ſe eſſe filiū.Et datur ad hoc principaliter,vt pronuntietur filius,& per cōſequens faciat omnia,quę filius tenetur facere patri ſuo,& ecōtrà poteſt filius agere contra eū,qui poſsidet ipſum tāquàm pater,vt notatur in dicto § pręiudiciales.Et nō requiritur in iſta actione patria poteſtas,& ideò mater & aſcēdētes per matrē habēt iſtam actionē.Secus eſt in rei vēdicatione,quia ſi pater debet vēdicare filiū ſuū,requiritur quod ſit in ſua poteſtate, nam ſi filius detinetur ab aliquo,poteſt pater eū vendicare,cū adiunctione de iure Quiritū,vt ff.de rei vendicatio.l j.§.per hanc. Et ita poteſt Abbas vendicare monachū ſuum.cum adiectione de iure canonico,& ciuitas ciuē ſuū.Et ita ſimiliter epiſcopus clericū ſuū, de iure

iure consuetudinario,seu de iure statutario,vt notāt docto. in dicto §.per hāc.Et possunt isti etiā agere hac actione prçiudiciali in rem, quando scilicet non detinentur,vt si monachus à nullo detineatur, agit Abbas hac actione,vt pronuntietur monachus suus,& per cōsequens faciat omnia,ad quæ tenetur monachus.

In tertio loco ponitur spatiū B præfixo,in quo scribitur velut rubeo,actiones,quæ sequuntur,sunt reuocatoriæ,vel secundū aliquos dicuntur interdicta reuocatoria.

11 In quarto loco ponitur actio Pauliana.Et datur creditori, qui habet obligata bona debitoris,& debitor in fraudē alienauit illa bona Et datur cōtra eos,qui possidēt huiusmodi bona.Et datur ad hoc,vt creditor mittatur in bonorum possessionem,ac si debitor illa bona adhuc possideret.Et datur ista actio pro rebus mobilibus & immobilibus,corporalibus,tamē,vt Inst.de actio.§.item si quis in fraudé. Et si debitor alienauit bona ex tit.lucratiuo,tūc sufficit fraus ex parte debitoris tatùm.Si verò ex tit.oneroso,tunc requiritur fraus ex parte debitoris,& etiā ex parte cōtrahentis,vt in l.penul.C.de reuocan.his,quæ in frau.credi.aliena.sunt.Deprehenditur autem fraus debitoris ex eo,quòd omnia bona sua,vel maiorem partem bonorum suorū alienauit,vt l.omnes§.Lucius.ff.de his,qui in frau credi. Et locū habet ista actio,quādo debitor sciuit se habere creditores, quæ scientia semper præsumitur nisi probetur cōtrarium, cū consistat in facto suo,vt l.quanquam.ff.ad Velleian.

12 In quinto loco ponitur act.Fauiana,quæ datur patrono,quādo libertus alienauit bona sua,in fraudē ipsius legitimç debitæ patrono. Et datur cōtra eum,in quem talia bona trāslata sunt,& datur ad repetēdum talia bona vsque ad complementum talis legitimæ. Quæ autem sit illa legitima,habetur in §.sed nostra insti.de succes.liberti no.& de ista actione habetur in l.j.§.j.ff.si quid in frau.patro.

13 In sexto loco ponitur actio Caluisiana,& datur creditori vel patrono,quando in eorū fraudem debitor vel libertus bona alienauit. Nec obstat,quòd pro illis dantur actio Pauliana & Fauiana,quia interest nostra,habere plures actiones,vt ff.de legatis ij l.cùm filius. §.variis.& insti.de actionibus.§.sic itaque.vbi hoc notatur per glo. in verbo,odio.

14 In septimo loco ponitur actio in factū reuocatoria,quç datur creditori vel patrono,quādo debitor vel libertus alienauit bona in fraudem.Et datur contra possidētes talis bona,& datur pro rebus incorporalibus,& in hoc differt ab actionibus præcedentibus,quç dātur pro rebus corporalibus,vt l.hac in factum actione.ff.de his, qui in fraudem creditorum.

In octauo loco ponitur spatium c præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, hæ tres quæ sequuntur, sunt ædilitiæ.

15 In nono loco ponitur actio redhibitoria, quæ datur emptori, quãdo emit rem habentem tale vitium, quod si emptor sciuisset, non emisset. Et datur cõtra venditorem, vt re accipiat rem venditam, & restituat emptori pretium, vt l. redhibitoria. ff. de ędili. edic. & datur ista actio ad sex menses vtiles, vt l. sciẽdum. §. tempus. ff. de ædil. edic. Si autem aliquis emit rem cũ pacto, quòd si non placeret sibi, posset illam rem redhibere, tunc emptor debet declarare voluntatẽ suam infra lx. dies. quia post illud tempus cogitur rem retinere, nisi aliud fuerit expressum in pacto, vt l. quòd si nolit. ff. de ædil. edic.

16 ¶Sequũtur actiones prætoriales tertiæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio quanto minoris, & datur ista actio emptori, quãdo emit rem habentẽ latẽs vitium. quod si sciuisset, nihilominus emisset, sed non dedisset tantum pretium. Et datur ad hoc, vt venditor restituat tantum de pretio, quanto minus res fuisset vendita, si vitiũ fuisset notum. Et durat ista actio per annum vtilem, vt ff. de ædil. edic. l. sciẽdum. §. tempus. Et quamuis aliqui doctores dicãt, quod sit vna actio, quantominoris emptor rẽ emisset, nõ attento cõmuni valore, quam quidem actionẽ dicũt esse ciuilem, iuxta gl. in l. Iulianus. ff. de actio. emp. & vendi. tamen quia hoc parum seruit studentibus, de illa differentia supersedeo.

17 In secũdo loco actio in factũ ædilitia vel redhibitoria. Et datur ista actio emptori, quando extra iudiciũ restituit vẽditori rem emptã, sed venditor pœnitẽs rem recepisse, vult emptori rem restituere, & datur contra venditorẽ ad hoc, vt ipse emptori restituat pretium, vt l. quod si nolit. §. in factum. ff. de ædili. edic.

In tertio loco ponitur spatiũ prędixo D in quo scribitur velut rubeo colore, hæ adiectiones sunt prætoriæ, quæ sunt sex.

18. In quarto loco ponitur actio exercitoria. Et datur ei qui cõtraxit cũ exercitore, id est, cũ præposito nauis, siue sit filius, siue seruus, siue alius homo liber, qui præpositus est ex contractu, vel quasi cũ eo facto ex causa, circa quam præpositus est. Et datur contra magistrum nauis, ad hoc quòd ipse satisfaciat huiusmodi cõtrahẽti, vt ff. de exercito. actio. l. j. §. magistrum.

19 In quinto loco ponitur actio institoria, quæ datur ei, qui contraxit cum eo, qui præpositus est tabernę, vel alteri negotiationi. Et datur contra magistrum qui eum præposuit, ad hoc, vt satisfaciat contrahenti ex huiusmodi contractu, vel quasi, vt insti. quod cum eo. §. eadem ratione.

20 In sexto loco ponitur actio tributoria. Et datur ei, qui cõtraxit cũ filio

filio vel seruo habente peculium, sciente domino vel patre, & prohibere valente, sed non prohibente Et datur contra dominum vel patrem, ad hoc, vt satisfiat de peculio, & non potest dominus vel pater abstrahere, quod sibi vel suis debetur, sed computatur in eadem portione, cũ reliquis creditoribus. Et de ista act. habetur insti. quod cum eo. §. introduxit.

21 In septimo loco ponitur actio quod iussu, Et datur ei, qui cõtraxit cum filio, vel seruo ex iussu patris vel domini. Et datur contra patrẽ vel dominum, vt satisfaciat ex eo contractu, vel quasi ipsi creditori, vt ff. quod iussu. l. j. §. si ratum.

22 In octauo loco ponitur actio de in rem verso. Et datur ei, qui contraxit cum filio vel seruo. Et datur cõtra patrem vel dominũ, si res recepta versa sit in vtilitatem patris, vel domini, vt scilicet de ea re satisfaciat. vt insti. quod cum eo. §. præterea.

23 In nono loco ponitur actio de peculio. Et datur ei, qui contraxit cum filio, vel cum seruo habente peculium. Et datur contra patrẽ vel dominum, non in solidum, sed ad tantum, quantum est in peculio, à quo tamen abstrahitur quod debitum est patri vel domino, vel illis, qui in potestate sua sunt, vt institut. quod cum eo. in §. cum autem quæritur. & in §. actiones. institut. de actio. in textu, & in glo.

24 ¶Sequuntur actiones, prætoriæ quartæ, lineæ, & in primo loco ponitur actio de constituta pecunia. Et habet locum ista actio, quando quis per nudum pactum constituit se soluturum creditori suo vel aliis, id quod creditori debitum est ciuili & naturali obligatione, vel naturali tantùm. Non autem si sit debitum ciuili obligatione tantùm, vt si creditor cum debitore fecit pactum, de non petendo debitum. Nam per tale pactum cessat obligatio naturalis, vt Stichum: l. §. naturalis. ff. de solutionibus. Et datur ista actio creditori contra eum, qui se soluturum constituit nudo pacto, vt sibi satisfaciat. Et ista habetur in l. j. §. debitum. ff. de cõstituta pecunia. in textu & glos.

25 In secũdo loco ponitur actio de cõfessione, quæ ex causa est. & vocatur interrogatoria, & nõ cõfessoria. Et habet locũ ista actio, quando quis post litem contestatã cõfitetur debitum petitũ ab actore, vt in l. proinde. §. j. ff. ad l. Aquiliam. Et dicitur notanter post litem cõtestatam, quia si confiteretur antè, nõ haberet locum ista actio, vt ff. de interrog. ac. l. j. & dicitur corã iudice, quia si confiteatur extra iudiciũ, bene habetur per hoc probatio debiti, sed nõ datur ista actio vt l. Publiciana, § Lucius. ff. depositi. Et datur ista actio actori cõtra reum sic confitentẽ ad hoc vt soluat id, quod ipse cõfessus est.

26 In tertio loco ponitur actio iuratoria,quãdo iuratur formiter,id est adiecta causa. Et habet locum ista actio,quando delatum & præstitum est iuramentum ab vna parte,deferēte parte aduersa,& hoc cũ adiectione certæ causæ,verbi gratia: Titius iurat, quòd Meuius tenetur sibi ex empto in x.flo.quia emit ab eo librũ, & hoc Meuio deferēte Titio huiusmodi iuramētũ,quo casu datur Titio ista cõtra Meuiũ,ad hoc,vt satisfaciat sibi de x.flo. vt in l.actori.C.de reb.cre & iureiu.& in l.si duo patroni.§.si quis iurauerit.ff.de iureiu.

27 In quarto loco ponitur actio negotiorũ gestorũ,quæ quandoque vtilis ex necessitate geritur,aut ex suspicione necessitatis.Et pro intellectu istius actionis sciēdũ est,quòd aliqua est actio negotiorũ gestorũ directa,& datur ei,cuius negotia gesta sunt suo mãdato,contra eum,qui negotia gessit,vt reddat ratione & reliqua inferat, de qua insti.de obli.quæ ex quasi contrac.nas.§.j.Alia est cõtraria,quę datur gestori contra eũ,cuius negotia gessit,quia de suo impendit, vt hoc sibi restituatur,de qua etiam in d.§.j.iam all.Alia est negotiorũ gestorũ vtilis directa,& est illa.quæ datur ei,cuius negotia gesta sunt,cõtra eum,qui negotia gessit ex necessitate officij,qui scilicet fuit tutor vel curator furiosi vel prodigi.Alia est vtilis vtiliter, quæ econtrà datur gestori ex necessitate officij,contra eũ,cuius negotia gessit.Et de istis duab.vltimis habetur in l.curatoris.C.de nego.gestis.Additur aũt hîc,aut ex suspicione necessitatis,quia si possideo liberũ hominē bo.fi.& ille gerit negotia mea,tunc illa negotia gerũtur ex suspicione necessitatis,quia suspicatur se esse seruũ meũ,vt l. at qui natura.§.si libero ff.de nego.gestis.Extraneus enim liber homo non necessitatur negotia mea gerere,vt in d.l.at qui.

28 In quinto loco ponitur actio pro tutelæ directa.Et datur ei,cuius bona administrata sunt per eũ,qui se gessit pro tutore,& nõ fuit tutor,& datur cõtra eum,qui sic administrauit,vt reddat rationē,& reliqua inferat,vt ff.de eo,qui pro tutore se gessit.per totum.

29 In sexto loco ponitur actio pro tutelę cõtraria Et datur ei qui pro tutore se gessit contra eũ,cuius res administrauit, si impēdit aliqua de suis,vt illa restituat,vt ff.eod.titu.iam alleg.per totum.

30 In septimo loco ponitur actio depositi in quatuor casib. videlicet quãdo quis deposuit res suas causa tumultus,incēdij,ruinę,aut naufragij.Et datur ista actio depositori contra depositariũ,vt l.j. ff. depositi.& datur in simplum.Crescit tamē inficiando,quia si depositarius negauerit rem esse depositã apud eum,datur in duplum,vt insti de actio.§.sequens.versic.planè.

31 In octauo loco ponitur actio viæ reiectæ,& habet locũ ista actio, quãdo aliquis reiecit viam publicã ad fundũ vicini sui,vt ipse ex via

publica

publica fundum suũ ampliaret. Et datur ista actio ei, in cuius fundo via reiecta est, cõtra eum, qui viã sic reiecit. Et datur ad hoc, vt via ponatur ad locum pristinum, vt in l. si area. ff. de via publi.

32 In nono loco ponitur actio, quod met⁹ causa. & datur ista actio ei, qui per metũ cadentem in constantẽ virũ, alienauit rem suam, iuxta l metum. ff. quod me. cau. Et datur cõtra inferentem talem metũ, vel contra possidentem talem rem. Et ita est actio personalis in rẽ scripta, vt l si cum exceptione. in princi. ff. quod me causa, & datur ista actio in quadruplum, in quo tamẽ continetur ipsa res, vt inst. de actio. §. quadrupli. Et differt ista actio ab actione, quæ posita est in prima linea, & dicitur vtilis in rem, quæ datur metum passo, quia illa datur ad rem, & est realis, ista autẽ datur in personã, & est personalis, in rem tamen scripta, vt no. per Barto. in l. metũ. §. volenti. ff. quod metus causa.

33 ¶Sequũtur actiones prętorię quintę lineę, & in primo loco ponitur actio de dolo malo. Et datur ista actio ei, qui per malum dolum deceptus est. Et datur contra decipientẽ ad hoc, vt deceptus restituatur, & non sit in damno, vt ff. & C. de dolo malo. per totũ. Et requiritur, vt sit talis dolus, qui cadit in constãtem virum. sicut dictum est in pręcedẽti actione de metu. Alioquin plus attribueretur fatuitati seu simplicitati ipsius decepti, quàm dolo, vt in c. cùm dilectus. extrà de his, quæ vi metus ve causa fiunt. Et ista actio non datur, nisi damnum fuerit ad minus duorum aureorum, vt in l. si oleum. §. finali. ff. de dolo.

34 In secũdo loco ponitur actio furti manifesti. Et datur ei, cuius interest furtum non fuisse factum, vt insti. de oblig. quę ex malefic. nasc. §. furti autẽ actio. Et datur contra furem ad quadruplũ, vt insti. de actio. §. quadrupli. In quo quadruplo nõ cõtinetur ipsa res, quia pro re datur condictio furtiua, vel rei ven. vt insti. de oblig. quæ ex maleficio nascuntur. §. fin. Dicitur autem furtum manifestum, quãdo fur deprehenditur cum re furtiua, aut acclamatur cõtra eũ, antè, quàm detulit rem furtiuam ad locum destinatũ, vt in §. manifestus. inst. de oblig. quæ ex malefic. nascun.

35 In tertio loco ponit᷑ actio furti aduersus nautas, caupones, & stabularios. Et datur ei, qui posuit res suas in naui, aut in caupona, aut in stabulo, si rẽs illæ furatę sint ab illis, quorũ opera vtitur quis in naui vel in caupona, vel in stabulo. Et datur cõtra magistrum nauis, cauponæ, vel stabuli, vt satis latè declaratur insti. de obliga. quæ ex quasi malefic. nascuntur. §. item exercitor. Et datur ista actio in duplũ, vt ibi dicitur.

36 In quarto loco ponitur actio serui corrupti. Et datur ista actio ei, cu ius

ius seru' corruptus est in animo,quia scilicet factus est ebriosus aut contumax.Et datur contra eum,qui seruum sic corrupit,& datur in duplũ deteriorationis ipsius serui,vt l.j.ff.de ser.corru.Et datur etiã ista actio vtilis patri contra eũ,qui filium suũ sic corrupit, & tunc iuratur in litem,quia non datur illa in duplũ,ex quo liberi hominis non est æstimatio,vt l.liber homo.ff.ad l.Aquiliam. Datur etiã ista actio vtilis marito contra eum,qui corrupit vxorem suã, & de ista actione vtili pro filio,vel pro vxore,loquitur l. vt tantùm.§.j. ff. de seruo corrupto.Et dicitur notanter,quòd seruus sit corruptus in animo,quia si esset læsus in corpore,tunc non datur ista actio,sed datur actio l.Aquiliæ.

37 In quinto loco ponitur actio vi bonorum raptorum.Et datur ista actio ei,cui' bona rapta sunt,& datur cõtra raptorẽ,& datur in quadruplum,in quo tamẽ continetur etiã res rapta,vt insti.vi bon.rap. §.quadruplũ.Et dicitur raptor,qui intendit rem auferre,siue aliquis resistat,siue non,per violentiam,& hoc præsumitur, si veniat cum armis,vt l.si quis ex domo.ff.de furtis.

38 In sexto loco ponitur actio iniuriarũ,quę non descendit ex l.Cornelia.Et datur ista actio ei,qui passus est iniuriam per conuitiũ, vt l. si non conuitij.C.de iniuriis.Et datur contra eum,qui fecit iniuriã ad tantum,quantũ iniuriatus iurat se malle perdidisse de bonis suis, quã pati talem iniuriam,vel malle tantum dare,& nõ sustinere talẽ iniuriam,vt in l.iniuriarũ æstimatio.ff.de iniuriis.Debet iudex post iuramentum arbitrio suo taxare in eo,quod iuratũ est,vt §. in summa.insti.de iniuriis.

39 In septimo loco ponitur actio subsidiaria l.Aquiliæ.Et datur ei,cui datum est damnũ de nõ corpore in nõ corpus verbi gratia:Si habeo seruum positum in compedibus,& tu soluis illum seruũ motus misęricordia,& seruus meus fugit,habeo istam actionẽ contra te, vt satisfacias mihi de seruo meo,vt insti.ad l.Aqui.§.fin.

40 In octauo loco ponitur actiones in factum,quæ dantur loco cuiuslibet interdicti,& primò,de mortuo inferẽdo.Et datur ista actio ei,qui prohibetur mortuum suum inferre in sepulchrũ suum, & datur contra prohibentem.Et datur,vt desistat prohibere,& vt satisfaciat de interesse,vt ff.de sepul.ædifican.& mortuo inferendo.per totum.

41 In nono loco ponitur actio de sepulchro ędificãdo.Et datur ei,qui prohibetur ędificare sepulchrũ cõtra prohibẽtẽ,vt desistat.Et datur etiam ad interesse, vt si ędificãs posuit ibi calcẽ seu cæmẽta, vel alia præparamẽta,& illa destructa sunt per pluuiã,vel aliunde,tenet' prohibẽs talia soluere,vt ff.dę sepul.ędifi.& mor.inferẽ.l.j.§.ędificare.

42 ¶Se-

42 ¶Sequūtur actiones prætoriales sextæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum, ne quid in loco sacro fiat immitatúrve. Et datur ista actio cuilibet de populo cōtra eū, qui vult aliquid facere aut immittere loco sacro, quod ibi fieri non debet, vt in ecclesia, vel in muris ecclesię. Et datur ad hoc vt desistat hoc facere aut immittere. vt ff. ne quid in loco sacro, in rubro & in nigro. per totum. Et est ista actio prohibitoria.

43 In secundo loco ponitur actio in factum, vt quod factum immissumve est in loco sacro, tollatur. Et datur ista actio cuilibet de populo cōtra illum, qui hoc fecit seu immisit in loco sacro, ad hoc vt restituat locum sacrū ad pristinū statū, & remoueat hoc quod fecit vel immisit. vt ff. ne quid in loco sacro. per totū. Et est ista actio restitutoria, vt ff. de interdict. l. ij. §. interdicta.

44 In tertio loco ponitur actio, ne quid fiat immitatúrue in via publica, aut itinere publico, quo via fiat deterior, & datur ista actio cuilibet de populo cōtra illum, qui vult aliquid facere aut immittere in publica via, vt desistat. Et est ista actio prohibitora, vt ff. ne quid in loco publico l. ij. §. prætor ait.

45 In quarto loco ponitur actio in factum, vt quod factum immissúmve est in via publica, aut itinere publico, tollatur. Et datur ista actio cuilibet de populo, contra eum, qui hoc fecit seu immisit, ad hoc vt remoueatur. Et est ista actio restitutoria, vt dicto §. prætor ait.

46 In quinto loco ponitur actio in factū, ne quid fiat in loco publico. Et datur ista actio cuilibet de populo, contra facientē aliquid in publico loco, ad hoc vt desistat. Et istud verum est, quādo locus publicus nō est via neque iter, vt ff. ne quid in loco publico. l. j. Et est ista actio æqualiter prohibitoria & restitutoria.

47 In sexto ponitur actio in factum, ne quid fiat immitatúrve in flumine publico ripáve eius, quo statio vel nauigatio peior fiat. Et datur ista actio cuilibet de populo cōtra eū, qui vult aliquid facere vel immittere in flumine vel in ripa fluminis, quod impedit nauigationem vel stationem nauium, ad hoc vt desistat. ff. de fluminib. in rubric.

48 In septimo loco ponitur actio in factum, vt quod factū immissúmve est in flumine publico ripáve eius, tollatur. Et datur cuilibet de populo contra eum, qui hoc fecit vel immisit, vt remoueatur, vt ff. de fluminibus. in rubrica. Et est ista actio restitutoria, & præcedens prohibitoria.

49 In octauo loco ponitur actio in factū, vt liceat vti & frui loco publico ei, qui conduxit, & socio eius. Et datur ista actio ei, qui conduxit locum publicum, vel aliam rem reipublicæ, vt vectigal, vel tributum,

butum,ad modicum temporis,contra impedientem eum,vt desistat vt ff.de loco publico fruen.l.j.Et dicitur notanter,ad modicum tẽporis,quia si conduxit ad longũ tempus,quod est vltra tempus decẽ annorũ,vt ff.si ager vectiga.vel emphy petatur.l.j.§.in perpetuum. & ff.de superfi.l.j.§.quod ait.tunc si possideat,habet exceptionẽ. Si verò ceciderit à possessione conductor,datur sibi vtilis rei ven.vt in iuribus præalleg.

50 In nono ponitur actio in factũ,vt liceat reficere viam publicã,aut iter publicum.Et datur ista actio illi,qui vult reficere viam publicã, vel iter cõtra impedientẽ eum,ad hoc,vt desistat,vt ff.de via pub.l.j.

51 ¶Sequũtur actiones prætoriales septimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factũ,vt liceat ire agere vel per viã publicã,aut iter publicũ.Et datur ista actio ei,qui impeditur vel prohibetur ire seu agere per viam publicam,aut iter publicum.Et datur cõtra impediẽtem seu prohibentem,vt desistat.Et ita est actio prohibitoria seu loco interdicti prohibitorij,vt l.ij.§ fin.ff.ne quid in loco publico.

52 In secũdo loco ponitur actio in factũ,ne quid in flumine publico ripáve eius fiat,aut immittatur,quo aqua aliter fluat, quàm priori æstate fluxerat.Et datur ista actio cuilibet de populo cõtra talia facientem,vel facere volentem,vt desistat, & ita est prohibitoria, vt ff.eodem titulo.per totum.

53 In tertio loco ponitur actio in factũ, vt si quid factum immissúmve sit in flumi publico,ripáve eius,quo aqua aliter fluat,quàm priori æstate fluxerat,remoueatur.Et datur similiter cuilibet de populo contra eum,& ad id,sicut actio præcedens, sed ista est restitutoria, vt ff.eodem titu.

54 In quarto loco ponitur actio in factum,vt liceat reficere ripã publicam fluminis,seu munire.Et datur ista actio ei,qui vult ripã reficere,vt non fiat damnum vicinis.Et datur contra prohibentẽ,vt desistat.Veruntamẽ volens reficere ripam publicam,cauere debet habentibus agros vicinos de damno infecto,vsque ad decem annos, vt in l.vnica.ff.de ripa munien.

55 In quinto loco ponitur actio in factũ,vt liceat in flumine publico seu lacu vel stagno nauigare,& in ripa onerare,& exonerare.Et datur ista actio cuilibet de populo contra prohibentẽ vel impedientẽ, vt desistat,vel si quid fecerit,remoueat.Et dicitur lacus, in quo est aqua perpetua.Sed dicitur stagnum,vbi est aqua temporalis. Idem etiam est de fossa publica,quæ dicitur,quia manibus facta,& ista notantur ff.vt in flumine publico nauiga.liceat.l.j.

56 In sexto loco ponitur actio in factũ,ne vis fiat ei,qui in possessionẽ missus est.Et datur ista actio ei,qui missus est in possessionem bonorum

rum,causa rei seruandæ,vt ff.ne vis fiat ei.l.j. Nam quanuis ille sit in possessione,vt ff.de bonorũ possessionib.l.j.non tamen dicitur possidere,vt in l.possideri.ff.de acquiren.possess.& ideò non habet actionem in factum,quę datur loco interdicti vti possidetis,vt ff.vti possidet.l.si duo.§.creditores.

57 In septimo loco ponitur actio in factum quorum bonorũ. Et datur ista actio ei,qui succedit iure prætorio alicui defuncto,& coram iudice agnouit bonorum possessionem. Et datur contra possessores rerum,quę sunt in hæreditate illius defuncti,& datur ad hoc,vt sibi tradatur possessio. Nam quãuis per agnationem prædictam coram iudice factam habeat dominium,vt ff.quorum legato.l.j.non tamen habet possessionẽ, vt l.cùm hæredes.ff.de acquirenda possessio. Et sufficit, quòd ista agnitio fiat corã iudice, nec oportet sibi bona decernere,sicut olim,& ideo vocabatur bonorum possessio decretalis, vt ff.de success.edic.l.j.§.decretalis.sed hodie vocatur iudicialis.

58 In octauo loco ponitur actio in factum quorum legatorũ. Et datur ista actio hæredi contra legatarium vel fideicommissarium,qui occupat legatum vel fideicõmissum propria authoritate, & non de manu hæredis,antè,quàm adeat hæreditatẽ. Nam interest hæredis legata seu fideicõmissa penes se retinere,vt si opus fuerit posset abstrahere Falcidiam vel Trebellianicã. Sed si hæres velit istam actionem intẽtare,debet cauere legatarijs seu fideicõmissarijs,quòd soluent legata seu fideicommissa,vt C.quorum lega.l.j.

59 In nono loco ponitur actio in factum de tabulis exhibẽdis.Et datur ista actio hæredi instituto,legatarijs vel fideicõmissarijs,contra illum,qui occultat testamentũ,in quo hæc scripta sunt,vt exhibeat testamentũ,quod si non fecerit,tenetur ad interesse,videlicet ad existimationem hæreditatis, quo ad hæredẽ,vel ad existimationem legati vel fideicommissi, quo ad legatarium vel fideicõmissarium, vt l.locum.§.condemnatio.ff.de tabu.exhiben.Si tamen pendeat quæstio de hæreditate, vel de falsitate testamenti,tunc nõ tenetur exhibere istis,sed deponere,vt ff.de tabu.exiben.l.j.

60 ¶Sequuntur actiones prætoriales octauæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum,loco interdicti de liberis exibẽdis. Et datur ista actio parenti,qui habet liberos in potestate sua.contra detinentem liberos illos. Et datur ad hoc,vt liberi exhibeãtur in iudicio,& ostendãtur,vt parens possit videre,an sint liberi sui, & est ista actio exibitoria,sicut actio præcedens,vt ff.de libe.exiben.l.j.

61 In secũdo loco ponitur actio in factum, loco interdicti de liberis deducẽdis,Et datur ista actio parenti,postquàm liberi exhibiti sunt, & ostensi in iudicio, contra eos, qui liberos detinuerunt, vt iudex

pronunciet parentem posse deducere liberos suos quocunque velit, & est ista actio deductoria, vt l.tertia. §.j.ff.de liberis exhibendis, & deducendis.

62 In tertio loco ponitur actio in factum, loco interdicti de libero homine exhibendo. Et datur ista actio cuilibet de populo, contra eum, qui detinet liberum hominem, ad hoc, vt liberetur talis homo, & pronuntietur liber esse, vt ff.de liberis hominibus exhibēdis. l.j. & ij.& est ista actio etiam exhibitoria.

63 In quarto loco ponitur actio in factum loco interdicti vnde vi. Et datur ista actio ei, qui spoliatus est sua possessione cōtra spoliatorē, ad hoc, vt restituatur. Et ergo dicitur esse recuperādæ possessionis, vi Institu.de interdic.§.recuperandę. Et intelligitur istud de vi expulsiua, vt ff.de vi & vi armata.l.j.& restituendus est spoliatus, etiam si fuerit prædo, vt capi.in literis.extrà de restitu.spoliato. Et debet fieri restitutio cum omnibus fructibus, damnis & interesse, vt in cap. graue.extrà de restitu.spoliato. Nec potest spoliator referre quęstionem dominij, vt in dicto capitu.in literis.& in l.si quis à fundo.C.ad legem Iuliā de vi publica vel priuata. Et durat ista actio per annum vtilem, sed quo ad ea, quæ peruenerūt ad spoliatorem, durat perpetuò, vt C.vnde vi. l.secunda.habet etiam perpetuitatem, quo ad exceptionem: quia quę temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum, vt l.purè.ff.de exceptio.doli mali. Et quod dictum est istam actionem durare per annum vtilem, intelligendū est de iure ciuili. Nam iure canonico durat perpetuò, vt in capitu.secundo.extrà de restitutione spoliatorum. & non datur ista actio contra tertium, ad quem res spoliata deuenit, nisi scienter recepisset rem à spoliatore, scilicet sciens eam esse spoliatam, vt in capitu.sæpe.extrà de restitutione spoliatorum.

64 In quinto loco ponitur actio in factum loco interdicti, quod vi aut clàm. Et datur ista actio ei, in cuius fundo aliquid ędificatum est, post prohibitionem suam, vel clàm ædificatum est ab eo, qui suspicabatur litem sibi mouendam fore, & datur contra eum, qui sic ædificauit, vt tale ædificium tollat & satisfaciat actori de damno & interesse, vt ff quod vi aut clàm.l.prima.§.vi factū. & l.tertia.§.hoc interdictum.

65 In sexto loco ponitur actio in factū, loco interdicti vti possidetis. Et datur ista actio ei, qui possidet rem immobilem, contra eum, qui turbat talem possessorem, dicens se possidere, & non illum. Et datur ad hoc, vt pronuntietur pacificus possessor, & vt alius præstet cautionem decætero se non turbaturum talem in sua possessione. Et istud verū, est nisi possessor possideat rem ab aduersario, vi clàm vel pre-

cariò

cariò, vt ff. vti posſidetis. l. prima. & l. ſi duo.

66 In ſeptimo loco ponitur actio in factum loco interdicti vtrobi. Et datur iſta actio ei, qui poſsidet rem mobilem contra turbantem eum, ad hoc, vt pronuntietur pacificus poſſeſſor, & vt caueatur, ſicut dictum eſt in præcedenti actione, quod etiam verum eſt, ſi non poſsideat rem ab aduerſario vi, clàm vel precariò, vt ff. vtrobi. l. prima.

67 In octauo loco ponitur actio in factum loco interdicti de ſuperficiebus. Et datur iſta actio ei, qui poſsidet ſuperficiem aliquã contra turbantem eum in ſua poſſeſsione, vt deſiſtat & caueat, ſicut dictum eſt in duabus præcedentibus, quod etiam verum eſt, ſi nõ poſſideat vi, clàm vel precariò ab aduerſario, vt ff. de ſuperficiebus. l. prima. Et differt iſta actio ab illa, quæ poſita eſt ſuprà in quinto loco primæ lineæ: quia illa datur, quando ſuperficiarius amiſit poſſeſsionem, ſed iſta datur, quando habet poſſeſsionem, & in ea turbatur.

68 In nono loco ponitur actio in factum, de itinere actúque priuato vtendo. Et datur actio ei, qui per triginta dies continuos vel diſcontinuos intrà annum retrò vſus eſt actu vel itinere per alienum fundum. Et datur contra volentem eum impedire ad hoc, vt permittat eum in quaſi poſſeſsione actus vel itineris. Et in iſta actione quæritur de quaſi poſſeſsione, vt ff. de itinere actúque priuato. l. prima. Et ita eſt actio poſſeſſoria. Et non quæritur hîc de iure, aut non iure iſtius ſeruitutis, quia hoc fit per confeſſoriam, & negatoriam, quæ ſunt actiones ciuiles, vt Inſtitu. de actionibus. §. æquè. & §. contra.

69 ¶Sequuntur actiones prætoriales nonæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum de itinere actúque priuato reficiendo. Et datur iſta actio volenti in fundo alterius reficere actum vel iter, quo peruenitur ad fundum ſuum, contra impedientem ſeu prohibentem, vt deſiſtat, vt ff. de itinere actúq; priuato. l. tertia. §. ait prætor. Debet tamen ſic reficiens alteri cauere de damno infecto, vt dicta l. tertia. §. qui hoc interdicto. Et differt iſta actio à præcedenti, quia in illa ſufficit probare, quòd ipſe fuit vſus ſeruituté, vt ibi dictũ eſt. Sed in iſta hoc idem probandum eſt, & etiam, quòd in veritate ſeruitus ſibi debetur ratione fundi ſui, vt dicta l. tertia. §. hoc autem à ſuperiore. Et bene datur iſta actio ei, cui debetur ſeruitus, quia ille habet reficere viam vel actum, vel iter, & non ille qui debet, vt l. quotiens. §. finali. ff. de ſeruitutibus. hoc tamen fallit in ſeruitute oneris inferendi, vt l. cùm debere. ff. de ſeruitutibus vrbanorum prædiorum.

70 In secundo loco ponitur actio in factũ,de aqua quotidiana,& datur ista actio ei, qui intra annum retro vno die duxit aquam ad fundum suum,& datur cõtra prohibentẽ,vt desistat, & ita est actio prohibitoria,vel si aliquid fecit, quòd deponat,& ita est restitutoria,vt ff.de aqua quotidiana & æstiua.l.j.§. quòd autem.

71 In tertio loco ponitur actio in factum,de aqua æstiuali. Et datur ei, qui intra annũ retro in æstate vno die duxit aquam ad fundum suum,& datur contra prohibentem vt desistat, vt ff.de aqua quotidiana & æstiua.l.prima.

72 In quarto loco ponitur actio in factũ de aqua ex castello ducenda.Et datur ista actio ei,qui habet quasi possessionẽ ducendi aquam à loco,in quo aqua nascitur,vel cõgregatur. Et datur contra impedientem,vt desistat,vt ff.de aqua quotidia.& æstiua.l.j.§.quod ait.

73 In quinto loco ponitur actio de riuis purgãdis. Et datur ista actio ei,qui vult purgare vel reficere riuũ,per quem ducitur aqua ad fundum suum,contra impedientem,vt desistat, vt ff.de riuis.l.prima.§. hoc interdictum.

74 In sexto loco ponitur actio in factum de fonte vtendo. Et datur ei,qui habet quasi possessionẽ hauriendi aquam ex fonte vel puteo alterius,contra prohibentem,vt desistat,vt ff.de fonte.l.j.§.j.

75 In septimo loco ponitur actio in factum,de fonte reficiendo. Et datur ei,qui vult reficere fontem,in quo habet quasi possessionem, vel ius hauriendi aquam,cõtra prohibentem, vt desistat,vt ff.de fonte.l.prima.§.fina.

76 In octauo loco ponitur actio in factum, de cloacis purgandis vel reficiendis. Et datur ei,qui habet quasi possessionẽ purgandi cloacam suam per fundum alterius.Et datur contra prohibentẽ,vt desistat,vt ff.de cloacis.l.prima.§.quod ait.Necesse est enim cloacas purgare,ita vt aer non inficiatur fœtoribus, & inde generetur pestis,vt dicta l.prima.

77 In nono loco ponitur actio in factum, ne quid in cloacis fiat immittatúrve. Et datur ista actio habẽti cloacam, ex qua immunditiæ trahuntur per aquam,vel aliàs.Et datur cõtra eum,qui impedit cursum istius aquę,vt desistat,vel cõtra eum, qui aliquid facit,quo cloaca fit plus nociua,vt desistat,vt ff.de cloa.l.j.§.fina.

78 ¶Sequuntur actiones prætoriales decimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum,vt si quid factũ immissũmve est in cloaca,tollatur. Et datur ei in cuius cloacam aliquid factum vel immissum est,quo cloaca fit deterior,contra eum, qui hoc fecit vel immisit,vt tollatur,& ita est actio restitutoria,vt ff.de cloacis.l.prima.§. deinde ait prætor.

In secun

79 In secundo loco ponitur actio in factum de precario. Et datur ei, qui rem suam alteri precario tradidit, & petit rem restitui, contra eum, qui non vult restituere, vt restituat. Nam ille, qui precariò rem recipit, possidet nomine tradentis, vt ff. de acquir. possessio. l. quod meo. Et differunt precarium & cōmodatum, quia in cōmodato datur certus vsus, quo expleto redditur cōmodatum, vt l. in commodato. §. sicut. ff. cōmoda. Sed in precario non exprimitur certus vsus, sed datur simpliciter, vt notatur in rubrica. ff. de precario. Et nō consistit etiam in rebus, quæ sunt in numero, pondere, vel mensura, sed in illis est mutuum, vt l. ij. §. j. ff. si certum petatur.

80 In tertio loco ponitur actio in factum, de arboribus cædendis. Et datur ei, apud cuius possessionem posita est arbor per vicinum, quæ quidem arbor est nociua, ex quo destruit murum, vel impedit aërem seu calorem solis. Et datur ista actio, vt talis possit abscindere ramos, & facit ligna sua, si dominus arboris hoc non fecit. ff. de arboribus cædendis. l. prima.

81 In quarto loco ponitur actio in factum, de glande legenda. Et datur ista actio ei, qui habet arborem, cuius rami pendent super fundum alterius, & ita fructus colligi non possunt, nisi ingrediendo alterius fundū, maximè quādo cadunt de arbore, si tunc ille dominus fundi non permittat istum intrare fundū suum, ad colligendum fructus, datur contra eum ista actio, vt per tres dies ingrediatur fundū, & colligat fructus suos, sed post tres dies non audiatur. Et per glandes intelliguntur omnes fructus, vt ff. de glan. legen. l. j.

82 In quinto loco ponitur actio in factū, de migrando. Et datur ista actio ei, qui inuexit vel intulit res suas in fundum alterius, & posteà vult iterum exportare tales res, & soluet mercede seu pēsionem, & datur contra dominū fundi impediētem istum, ne deportet res suas, ad hoc, vt permittat eum res suas asportare. Et datur etiā ad interesse, & idē est, si gratis habitauit in domo. Nam tunc datur actio vtilis & propriè datur ista actio inquilino, vt ff. de migran. l. j. & fina.

83 In sexto loco ponitur actio in factum, loco interdicti Saluiani. Et datur ista actio creditori, vel domino fundi, quādo res sibi obligatę sunt alienatæ, vel non sunt sibi paratæ cōtra possessores illarum rerum, vt eas sibi tradant. Et differt ista actio à Seruiana, & est vtilior: quia in ista solùm probatur, quòd debitor illas res possedit tempore contractus, sed in Seruiana oportet etiam probare dominiū, vt ff. de Saluia. interdict. l. j. Et datur ista actio propriè pro rebus inuectis, vel illatis in fundum alterius.

84 In septimo loco ponitur actio in factū, de opere demoliēdo, quod factum est post noui operis nuntiationē, & ante nuntiationis remis-

sionem,& datur ei,in cuius fundo aliquid ædificatum est, postquàm nuntiauit nouum opus,& non remisit nũtiationem. Et datur cõtra eum qui ædificauit,vt ædificium tollatur ex toto,nec auditur aduersarius,quanuis dicat se habere ibi ius ædificandi,vt ff. de noui operis nuntia.l.j.

85 In octauo loco ponitur actio in factũ,vt liceat ædificare ei,cui nouum opus nuntiatum est,si satisdet vel paratus est satisdare de opere demoliẽdo,si non habeat ius contra impedientem,vt desistat, vt ff.de no.operis nuntia.l.prætor.§.si quis paratus.

86 In nono loco ponitur actio in factũ, loco interdicti fraudatorij, & datur pupillo,quando tutor suus denegauit debitorẽ pupilli soluere creditori ipsius tutoris,& sic etiam adulto minori,quo ad curatorem.Et datur ista actio cõtra creditorẽ;si participauit in fraude,vt restituat pupillo vel adulto minori hoc quod solutum est, liberatus tamen est debitor;vt no.per Bar.in l.pupil.ff.de solutio.

¶Sequuntur actiones prætoriales vndecimæ lineæ.Et in primo loco ponitur spatium s præfixo in quo scribitur velut rubeo colore sic,Omnia ferè prædicta interdicta sunt directa,& etiam vtilia.Istæ autem actiones,quæ sequuntur,descendunt ex edicto prætoris.

87 In secundo loco ponitur actio in factum,ex edicto de albo corrupto.Et datur ista actio cuilibet de populo,contra eum,qui deposuit, vel corrupit, seu vitiauit, vel deturpauit scripturã positam ad locũ publicum,vt in portis palatij,vel ciuitatis,vel in valuis ecclesiæ,si illa scriptura contineat aliquod præceptũ vel statutũ promulgandũ populo,& punitur talis corrumpens,vel dolo faciens,vt corrũpatur in quinquaginta aureis, vel secundũ quosdam in quingentis, vt not. per docto.in l.si quis id,quod.ff.de iurisdic.omnium iudic.

88 In tertio loco ponitur actio in factum, ex edicto si quis ius dicenti non obtemperauerit. Et datur ista actio parti, ad cuius instantiam iudex aduersæ parti aliquid mandauit vel prohibuit, & datur contra partem nõ obtemperantẽ præcepto iudicis ad interesse alterius partis:quia fortè fecit expensas pro aduocatis.vel pro procuratoribus.Non tamen condemnatur ad interesse principalis causæ,vt ff.si quis ius dicenti non obtemperauerit.l.j.§.fin.

89 In quarto loco ponitur actio in factũ ex edicto, si quis in ius vocauerit quemuis,quẽ in ius vocare non licet.Et datur ista actio parenti vocato in ius à libero descendente non petita & obtenta venia.Similiter patrono, si vocetur in ius à liberto. Et datur cõtra vocantẽ in ius,& punitur in quinquaginta aureis,vt insti.de pœ.temere litigã.§.fi. Et habet ista actio locum, quãdo aliquis vocatur in ius sine venia ab eo,qui debet sibi reuerentiã,vt est patrinus, qui leuauit aliquem

quem de fonte, etiam vt est doctor, quo ad discipulum suum. Non enim potest doctor à discipulo suo citari realiter, vt in l. medicos. C. de professo. & medicis. libro decimo. & secũdum aliquos etiã nec citatione verbali sine venia. Sic nec Abbas à suo monacho. Et ista notantur in l. generaliter. ff. de in ius vo.

90 In quinto loco ponitur actio in factum, ex edicto, si quis in ius vocatus non ierit. Et datur ista actio ei, ad cuius instantiam aliquis vocatus est in ius, & ille non cõparet, propter quod praeiudicatur sibi eo quòd actio sua praescribitur vel alio modo, & datur contra non comparentem ad interesse actoris, vt ff. si quis in ius vocatus nõ ierit l. j. §. finali. 396

91 In sexto loco ponitur actio in factũ, ex edicto, si quis in iudicio fideiubenté pro coniuncta persona non acceperit, cum esset necesse. Et datur ista actio, quãdo aliquis vocatus est in iudicium, & petitur ab eo satisdatio de iudicio sisti vel aliàs. & ille offert coniunctã personam, videlicet patrem vel fratrem vsque ad quartum gradũ: sed actor non vult illum fideiussorem habere: quia fortè est pauper, tũc datur illi personae ista actio contra actoré. Et est poena quinquaginta aureorum, vt ff. vt in ius vocati eant vel satisdent: lege finali. §. primo.

92 In septimo loco ponitur actio in factum, ex edicto, ne quis eũ, qui in ius vocatus est, vi eximat. Et datur ista actio, quando aliquis vocatus est ad iudicium, & alius tenet eum per violentiam, quód nõ potest in iudicio comparere. Et datur ista actio parti, ad cuius instantiam iste vocatus est, vel etiam ipsi vocato contra detinentem, & iuratur hîc in lité, & ita actio est poenalis ex vtraq; parte, vt ff. ne quis eum, qui in ius vocatus est, vi eximat. l. fin. §. j.

93 In octauo loco ponitur actio in factum ex edicto, de eo, qui dolo malo fecit, quo quis minus in iudicio sisteret. Et datur ista actio parti, ad cuius instantiam vocatus est in iudicium, & etiam vocato, contra eum, qui dolo malo hoc fecit, verbi gratia. Fixit illi vocato, non oportet ire te ad iudicium, quia pater tuus mortuus est. Et datur ad verum interesse, & ita est poenalis ex parte conuenti tantùm, & rei, persecutoria ex parte actoris, vt ff. de eo, per quem factum est, quo quis minus in iudicio sisteret. l. fina.

94 In nono loco ponitur actio in factum ex edicto de edendo, aduersus non edentem, qui tamé edere debet. Et datur ista actio ei, qui petit aliquam scripturam, vt puta instrumentum vel copiam de aliquibus legatis, vel ratiociniis, vel contractibus. Et datur contra eũ, qui tenetur talem scripturã exhibere, vel dictare, seu edere vt faciat, vt ff. de eden. l. si quis ex argentariis.

-sionem,& datur ei,in cuius fundo aliquid ædificatum est, postquam nuntiauit nouum opus,& non remisit nũtiationem. Et datur cõtra eum qui ædificauit,vt ædificium tollatur ex toto,nec auditur aduersarius,quanuis dicat se habere ibi ius ædificandi,vt ff. de noui operis nuntia.l.j.

85 In octauo loco ponitur actio in factũ,vt liceat ædificare ei,cui nouum opus nuntiatum est,si satisdet vel paratus est satisdare de opere demoliẽdo,si non habeat ius contra impedientem,vt desistat, vt ff.de no.operis nuntia.l.prætor.§.si quis paratus.

86 In nono loco ponitur actio in factũ, loco interdicti fraudatorij, & datur pupillo,quando tutor suus denegauit debitorẽ pupilli soluere creditori ipsius tutoris,& sic etiam adulto minori,quo ad curatorem.Et datur ista actio cõtra creditorẽ;si participauit in fraude,vt restituat pupillo vel adulto minori hoc quod solutum est, liberatus tamen est debitor;vt no.per Bar.in l.pupil.ff.de solutio.

¶Sequuntur actiones prætoriales vndecimæ lineæ:Et in primo loco ponitur spatium e præfixo in quo scribitur velut rubeo colore sic,Omnia ferè prædicta interdicta sunt directa,& etiam vtilia.Istæ autem actiones,quæ sequuntur,descendunt ex edicto prætoris.

87 In secundo loco ponitur actio in factum,ex edicto de albo corrupto.Et datur ista actio cuilibet de populo,contra eum,qui deposuit, vel corrupit, seu vitiauit, vel deturpauit scripturã positam ad locũ publicum,vt in portis palatij,vel ciuitatis,vel in valuis ecclesiæ,si illa scriptura contineat aliquod præceptũ vel statutũ promulgandũ populo,& punitur talis corrumpens,vel dolo faciens,vt corrũpatur in quinquaginta aureis, vel secundũ quosdam in quingentis; vt not. per docto.in l.si quis id,quod.ff.de iurisdic.omnium iudic.

88 In tertio loco ponitur actio in factum, ex edicto si quis ius dicenti non obtemperauerit. Et datur ista actio parti, ad cuius instantiam iudex aduersæ parti aliquid mandauit vel prohibuit, & datur contra partem nõ obtemperantẽ præcepto iudicis ad interesse alterius partis:quia fortè fecit expensas pro aduocatis.vel pro procuratoribus.Non tamen condemnatur ad interesse principalis causæ,vt ff.si quis ius dicenti non obtemperauerit.l.j.§.fin.

89 In quarto loco ponitur actio in factũ ex edicto, si quis in ius vocauerit quemuis,quẽ in ius vocare non licet.Et datur ista actio parenti vocato in ius à libero descendente non petita & obtenta venia.Similiter patrono, si vocetur in ius à liberto. Et datur cõtra vocantẽ in ius,& punitur in quinquaginta aureis,vt insti.de pœ.temerè litigã.§.fi. Et habet ista actio locum, quãdo aliquis vocatur in ius sine venia ab eo,qui debet sibi reuerentiã,vt est patrinus, qui leuauit aliquem

quem de fonte, etiam vt est doctor, quo ad discipulum suum. Non enim potest doctor à discipulo suo citari realiter, vt in l. medicos. C. de professo. & medicis. libro decimo. & secũdum aliquos etiã nec citatione verbali sine venia. Sic nec Abbas à suo monacho. Et ista notantur in l. generaliter. ff. de in ius vo.

90 In quinto loco ponitur actio in factum, ex edicto, si quis in ius vocatus non ierit. Et datur ista actio ei, ad cuius instantiam aliquis vocatus est in ius, & ille non cõparet, propter quod praeiudicatur sibi eo quód actio sua praescribitur vel alio modo, & datur contra non comparentem ad interesse actoris, vt ff. si quis in ius vocatus nõ ierit l. j. §. finali.

91 In sexto loco ponitur actio in factũ, ex edicto, si quis in iudicio fideiubentẽ pro coniuncta persona non acceperit, cum esset necesse. Et datur ista actio, quãdo aliquis vocatus est in iudicium, & petitur ab eo satisdatio de iudicio sisti vel aliàs. & ille offert coniunctã personam, videlicet patrem vel fratrem vsque ad quartum gradũ: sed actor non vult illum fideiussorem habere: quia forte est pauper, tũc datur illi personae ista actio contra actorẽ. Et est poena quinquaginta aureorum, vt ff. vt in ius vocati eant vel satisdent: lege finali. §. primo.

92 In septimo loco ponitur actio in factum, ex edicto, ne quis eũ, qui in ius vocatus est, vi eximat. Et datur ista actio, quando aliquis vocatus est ad iudicium, & alius tenet eum per violentiam, quód nõ potest in iudicio comparere. Et datur ista actio parti, ad cuius instantiam iste vocatus est, vel etiam ipsi vocato contra detinentem, & iuratur hîc in litẽ, & ita actio est poenalis ex vtraq; parte, vt ff. ne quis eum, qui in ius vocatus est, vi eximat. l. fin. §. j.

93 In octauo loco ponitur actio in factum ex edicto, de eo, qui dolo malo fecit, quo quis minus in iudicio sisteret. Et datur ista actio parti, ad cuius instantiam vocatus est in iudicium, & etiam vocato, contra eum, qui dolo malo hoc fecit, verbi gratia. Fixit illi vocato, non oportet ire te ad iudicium, quia pater tuus mortuus est. Et datur ad verum interesse, & ita est poenalis ex parte conuenti tantùm, & rei, persecutoria ex parte actoris, vt ff. de eo, per quem factum est, quo quis minus in iudicio sisteret. l. fina.

94 In nono loco ponitur actio in factum ex edicto de edendo, aduersus non edentem, qui tamẽ edere debet. Et datur ista actio ei, qui petit aliquam scripturam, vt puta instrumentum vel copiam de aliquibus legatis, vel ratiociniis, vel contractibus. Et datur contra eũ, qui tenetur talem scripturã exhibere, vel dictare, seu edere vt faciat, vt ff. de eden. l. si quis ex argentariis.

95 ¶Sequuntur actiones prætoriales duodecimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum, ex edicto de calumniato. Et habet ista actio locum, quãdo aliquis recipit pecuniam, vt vexaret me per calumniam in iudicio, vel recepit pecuniã, vt desisteret à tali vexatione. Nam talem pecuniã recipere non debet, cùm gratis teneatur abstinere. Datur igitur mihi hæc actio contra illum calũniatorem, & datur ad quadruplum, in quo tamen cõtinetur pecunia, quã ipse recepit, vt ff. de calumniato. l. j. de qua etiam habetur Insti. de actionibus. §. quadrupli.

96 In secundo loco ponitur actio in factũ subsidiaria, loco actionis de dolo. Et habet locũ ista actio, quãdo finita est actio de dolo, quæ durat solùm biennio, vt C. de dolo. l. fina. Et post biẽnium datur ista actio ipsi decepto, cõtra decipientem, ad id, ad quod dabatur actio de dolo, vt l. itaq;. ff. de dolo. Datur etiam actio in casibus, in quibus non dabatur actio de dolo, propter fauorẽ personarũ. verbi gratia: Parens decepit liberum suum, aut patronus libertũ, aut quis in eminenti dignitate constitutus, decepit alium, aut quis bonorum morũ decepit luxuriosum vel prodigum. In istis casibus non habet locũ actio de dolo, sed loco illius intentatur ista actio. Et debet cauere faciens libellum, ne fiat mentio malæ fidei, sed narretur nõ esse æquũ huiusmodi personas locupletari cum alterius iactura, vt notatur in l. non debet. ff. de dolo.

97 In tertio loco ponitur actio in factũ, de alienatione iudicij mutãdi causa facta. Et habet locum ista actio, quãdo tu possedisti aliquã rem, quam æstimasti me petiturũ, eò quòd esset mea, vel habere ius in ea, & ideò alienasti illam rem, vt haberem aduersarium duriorẽ, quo casu datur mihi hæc actio contra te, pro meo interesse illam rẽ nõ fuisse alienatã, vt ff. de alienatione iudicij mu. cau. facta. l. j. Si tamen alienatio fieret post lit. cõtest. haberet locum alia actio, de qua ff. & C. de litigiosis.

98 In quarto loco ponitur actio in factũ in simplũ, aduersus nautas, caup & stabu. Et habet locum hęc actio, cùm quis posuit res suas in naui caupona, vel stabulo, & res furata est per alios, quàm per ministros nauis, cauponæ vel stabuli, vt puta per viatores: quia si furata esset per ministros, haberet locum actio posita suprà in tertio loco quintæ lineæ. Et datur ista actio ei, qui perdidit rẽ suã, contra magistrum nauis, cauponæ, vel stabuli, si ista res deposita est sciente nauta &c. vel suscipiente custodiam rei, vt ff. nau. caupo. stabu. l. j.

99 In quinto loco ponitur actio in factũ in duplum, aduersus nautas, caupones, & stabularios. Et habet locum ista actio, quãdo factũ est damnum in repositi in naui, caupona, vel stabulo, & nõ est furtum factum.

factum. Et datur ista actio domino rei, cōtra magistrum nauis &c. ad duplum damni dati, in quo tamen continetur ipsum damnū, vt not. per Bart. in rubrica. ff. furti aduersus nau. caup. & stabul.

100 In sexto loco ponitur actio in factum de effusis & deiectis. Et habet locum ista actio, quando alicui factum est damnum, eò quòd ex aliqua domo effusum vel deiectum est aliquid. Et datur ista actio damnum passo contra dominum, seu in domo gubernatorē, & datur ad duplum, in quo cōtinetur etiam damnum, vt ff. de his, qui deiece. vel effude lege prima. si autē occisus sit liber homo, datur ista actio cuilibet de populo ad quinquaginta aureos, quia liber homo non habet æstimationem, vt l. liber homo. ff. ad legem Aquiliam. Si verò læsus aut vulneratus fuerit liber homo, datur sibi ista actio, & arbitrabitur iudex, ad quantū condēnabitur reus, & cōsiderabit impensas medicorum, & medicaminū, & operas, quibus caruit & cariturus est læsus, vt dicta lege prima. & instit. de obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur. §. ij. Et si seruus effuderit vel deiecerit, potest dari pro noxa, si dominus nesciuerit: dicta l. j. §. si seruus.

101 In septimo loco ponitur actio in factum, quę datur gubernatori domus aduersus deiectorem vel effusorē. Et datur ista actio inhabitatori domus, qui soluit damnū, vt in præcedenti actione dictū est, contra eum, qui rem aliquam ex domo sua deiecerit vel effudit, vnde damnum accidit, vt ille restituat, quod solutū est, vt ff. de his, qui deiece. vel effude. l. j. §. cùm autem legis.

102 In octauo loco ponitur actio in factum aduersus eum, qui habet aliquid appensum vel positum supra locum, vbi vulgò est iter, quod si caderet, posset facere damnum. Et datur ista actio cuilibet de populo contra eum, qui hoc posuit vel appendit. Et datur ad decem aureos, & vt remoueatur, quod positum est, vt dicta l. j. §. prætor.

103 In nono loco ponitur actio in factum, si mensor falsum modū dixerit, & habet locum ista actio, quando aliqui dubitant de mēsura, & ideò vocatur agrimēsor, vt referat iudici, vel partibus, merā mensuram, & ille dolo, vel lata culpa facit fraudem in mēsura, seu dicit mensuram maiorem vel minorem, quàm sit, tūc datur ista actio decepto contra mensorem ad suum interesse, vt ff. si mensor fal. modum dix. l. j.

104 ¶ Sequūtur actiones prætoriales tertiæ decimæ lineæ. Et inprimo loco ponitur actio in factū aduersus eū, qui intulit mortuū suū in locū purū, & nō religiosum. Et pro intellectu istius actionis notandū, quòd mortui olim nō poterāt sepeliri in ciuitatibus, vicis, aut castris, propter fœtores, sub pœna xl. aureorū, vt ff. de sepul. violato. l. iij. §. diuus. Datur ergo hæc actio mihi contra te, si tu sepelisti mortuum

tuum in fundo meo puro,ad hoc,vt mortuum remoueas,aut pretiũ fundi mei soluas,quia fecisti locum religiosum,vt ff. de religiosis.l. ij.§.j.

105 In secũdo loco ponitur actio in factum,funeraria, quæ datur ei qui fecit sumptus pro funere,contra eum,qui debuit facere illos sũptus,vt eos restituat,vt ff.de religiosis & sumpt. fun. l. actio si quis. §. hæc actio.

106 In tertio loco ponitur actio in factũ,si locus sacer vẽditus sit alicui ignoranti pro puro.verbi gratia:Ego habeo locum religiosum & aliquis vendidit tibi illũ locum tanquã purum,& tu fecisti ibi ædificiũ,vel prohibes,ne inferam ibi mortuum meum.habeo contra te istã actionem,vt ædificium remoueas,& mortuum meum sepeliri permittas,& tu potes vlterius agere cõtra venditoré tuum,vt l.ossa. §.si loci.ff.de religiosis & sump.fun.Et non solùm habeo istã actionem contra te,si ignorasti,sed potius si sciuisti locum esse religiosũ A uten.multò magis. C. de sacrosan. eccle. sed tunc non habes regressum ad venditorem.

107 In quarto loco ponitur actio in factũ,quãdo iuratur informiter Et datur ista actio,si ego dicã te esse debitorem meum,& tu negas, & defers mihi iuramentũ,ego iuro te esse debitorem meum in decem florenis,non dicẽdo ex qua causa,tunc datur mihi ista actio cõtra te,vt soluas decẽ florenos,vt C.de rebus credi.& iureiuran. l. actori.& Insti.de actionibus.§.item si quis postulante. Et differt ista actio ab illa,quę dicta est in tertio loco quartę lineę,quia ibi iuratur formiter,hoc est,ex causa,scilicet emptionis & permutationis.

108 In quinto loco ponitur actio in factum,si mulier vẽtris nomine in bo.pos.missa est per calumniã.verbi gratia:Est mulier, cuius maritus mortuus est,& ipsa dicit se impregnatã,& non est,vel est,impregnata,sed nõ ex illo marito,& ita ipsa petit nomine posthumi vel posthumæ existẽtis adhuc in vtero mitti in poss.bo.illius mariti,tũc datur ista actio,hæredi,qui succedit de iure ciuili, vel bono. possessori,qui succedit de iure prætorio,contra talem mulierem, pro suo interesse & vt restituat talia bona,vt ff.si mulier ventris nomine. lege prima.

109 In sexto loco ponitur actio in factum,si mulier,quę ventris nomine per calũniam in poss.bono.missa est,vel is qui eam habet in potestate,transtulit illa bona ad aliũ, quo casu datur ista actio hęredi, vel bonorum possessori,contra talem mulierem,vel cõtra eum,qui eam habet in potestate pro suo interesse,illa bona non fuisse translata,vt ff.si mulier ventris nomine.l.fina.§. j. Et non datur ista actio contra eum,in quem bona translata sunt, quia fortè illa bona consumpsit,

sumpsit, vel non possidet, nec dolo desiit possidere, vt l. nam is ff. de dolo.

110 In septimo loco ponitur actio in factum, quæ datur cōtrahentibus cum eo, qui se dixit tutorem vel curatorem, & nō fuit. Et datur ista actio illis, qui sic cōtrahunt cōtra talem falsum tutorē vel curatorem pro suo interesse, vt ff. quod cum fal. tutore. l. j.

111 In octauo loco ponitur actio in factum, quæ datur minori propter hoc ipsum, quod iam dictum est. Et datur ista actio ipsi minori contra talem falsum tutorem vel curatorem, pro repetitione eorum, quæ alienata sunt, & pro suo interesse, vt ff. quod cum fal. tutore. l. fina.

112 In nono loco ponitur actio in factū aduersus eum, qui dolo malo alium adhibuit, vt tāquàm tutor vel curator inscius authorisaret aliquid loco minoris. Et datur ista actio isti, qui credidit se tutorē vel curatorem, contra illum persuasorē, pro suo interesse, vt in glo. in l. j. ff. quod cum fal. tutore.

113 ¶Sequūtur actiones prętoriales quartędecimæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio in factum, & si quis obmissa causa testamēti possideat hæreditatem ab intestato. Et habet locū ista actio, cùm quis hæres institutus sit, sed nō vult adire hæreditatem, vt nō habeat soluere legata vel fideicōmissa, quæ non debentur, nisi post aditā hęreditatē, & ideò quia iste hæres institutus est filius aut nepos, vel talis: quòd sibi debetur etiā hæreditas ab intestato, & ita dimittit institutionē ex testamento, & adit hæreditatē ab intestato, in hoc casu datur ista actio legatariis & fideicōmissariis, contra talem hæredē, vt ipse soluat legata & fidecommissa, ac si adiisset hęreditatem ex testamento, vt ff. si quis omissa causa testa. l. j.

114 In secūdo loco ponitur actio in fact. quæ datur cōtra publicanū. Et habet locum ista actio quādo publicani seu exactores vel gabellarij plus recipiunt, quàm iure recipere debeant. Et datur ista actio ei, qui plus soluit, quam soluere debuit, cōtra publicanū, seu exactorem, vel gabellarium. Et datur intra annum vtilē in duplū, post annum verò in simplū, vt ff. de publica. l. j. Et idē est, si plus recepit etiā per ministros suos, vt in d. l. j. §. familiæ.

115 In tertio loco ponitur actio in fac. si liber homo sciēs passus est se venundari emptori nescienti. Et habet locum ista actio, quādo liber homo patitur se vēdi, nō seruatis cōditionibus ad hoc requisitis, quę notatur in §. serui secūdò. insti. de iure personarū. Et datur ista actio emptori cōtra talem hominem venditū, si posteà proclamauerit in libertatē pro suo interesse, vt ff. de liberali causa. l. sciendum. Datur etiā isti emptori actio ex empto contra venditorem.

In quar

116 In quarto loco ponitur actio in factum, si quis in possess. bonorũ missus. fructus alienauerit, vel rem deteriorem fecerit. Et habet locũ ista actio, quando quis in possess. bonorũ missus est causa rei seruandæ, vel ratione cõtumacię, & ipse alienauit fructus, vel bona fecit deteriora. Et datur ista actio debitori, cõtra talem possessorem, vt de fructibus alienatis satisfaciat, vel etiã de deterioratione bonorũ, vt ff. de bonis authoritate iudicis possidendis. l. prætor.

117 In quinto loco ponitur actio in factum, quæ datur bonorũ possessori, ad repetendũ sumptus, quos fecit in talibus bonis. Et datur ista actio creditori cõtra debitorẽ. vt satisfaciat de huiusmodi sumptibus. vt ff. de bonis autho. iudicis possiden. l. prætor.

118 In sexto loco ponitur actio in factum de dãno per dolum dato in turba. Et datur ista actio ei, qui damnũ passus est per turbam, cõtra eum, qui dolo congregauit illam turbam pro suo interesse & dãno, vt ff. vi bonorum raptorũ. l. prętor. Et faciunt turbam xx. homines, vt not. per Bar. in l. iij. ff. vi bono. raptorum.

119 In septimo loco ponitur actio in factũ, si quis liber esse iussus est in testamento. Et habet locum ista actio, quãdo testator iussit seruo suo dari libertatẽ in testamento suo. Et iste seruus sub spe libertatis habendæ post mortẽ domini, sui, surripuit aliquas res ex hæreditate aut fecit damnũ in eis, tunc datur ista actio hæredi cõtra talẽ seruũ. Et datur in duplum, in quo non continetur rei persecutio, & hoc intra annum vtilẽ, sed post annũ cõpetunt alię act. Requirũtur igitur tria ad istam actionem. Primo, quòd ista subtractio fiat dolo, vel culpa lata. Secundo, quòd fiat post mortem domini. Tertio, quòd fiat ante aditam hæreditatem, vt ff. si quis in testa. liber esse iussus est. l. j. §. non tantum. & §. non autem.

120 In octauo loco ponitur actio in factũ, de incendio, ruina & naufragio. Et habet locum ista actio, quando oritur incendiũ, vel quãdo contingit ruina domus, vel quando nauis patitur naufragium, & tunc aliqui surripiũt bona proiecta ex domo vel naui. Et datur ista actio domino illorum bonorũ contra surripiẽtes. Et datur in quadruplum infra annũ vtilem, vt ff. de incendio, ruina, naufragio. l. j.

121 In nono loco ponitur actio in fac. de sepulchro violato. Et habet locũ ista actio, quãdo aliquis ædificat in loco religioso, vel remouet aliquid ab illo. Et datur ei cuius est talis loc⁹ religiosus, cõtra sic ędificantem vel remouentẽ, vt ædificiũ tollat, & remotum restituat. Et datur etiam regulariter ad ducẽtos aureos, vt ff. de sepul. violato. l. prætor. §. qui sepulchrum.

Et ita finiũtur act. prætoriæ. Istis tamen potest addi actio prætoria, quæ locum habet, quãdo prætor dat actionẽ, quæ tamen actio nullum

lum habet nomẽ,ſicut interdum eſt obligatio ciuilis ex lege. Actio tamen procedẽs ex tali obligatione nõhabet nomen,ſed dicitur tũc condictio ex lege,vt ff.de condic.ex lege.l.item.

DE ACTIONIBVS CIVILIBVS

122 ¶Sequũtur actiones ciuiles.In primo loco decimæ quintæ lineę ponitur rei vendicatio.Et datur iſta actio ei,qui habet dominiũ rei cõtra poſſeſſorem,ſeu detinẽtem talẽ rẽ,vt ff.de rei vend l.in rẽ. Et datur,vt actor pronuntietur dominus,& ita vt reus reſtituat ſibi rẽ, vt ff.de rei vendicatio.l.qui reſtituere.Et datur iſta actio pro rebus corporalibus,mobilibus & immobilibus,vt l.vẽdicatio.ff.de rei vẽ dicatio.Et iſtud verũ eſt de rei vendicatione directa. Eſt etiã vtilis rei vẽdicatio,quę datur habenti directũ dominium contra deſinentem dolo poſsidere,vt l.paren.ff.de reg.iuris.Nam ſi habeat vtile dominium,dantur aliæ actiones.vt quę datur ſuperficiario,vel quę datur de ſuperficiebus dictum eſt ſuprà.

123 In ſecundo loco ponitur actio in rẽ cõfeſſoria.Et datur iſta actio habenti ſeruitutem realẽ,videlicet ruſticorũ vel vrbanorũ prędiorum,vel etiam perſonalem,vt vſumfruc.vſum vel habitationẽ,contra eum,qui negat ſibi talẽ ſeruitutẽ debere,& datur ad hoc,vt reus patiatur actorem vti ſeruitute ſua,& vt caueat decæterò eum ſe nõ turbaturũ,vt notatur in §.æquè.Inſti.de actionibus & notatur per Bartolum in l.ſi prius.ff.de aqua flu.arcen.

124 In tertio loco ponitur actio in rẽ negatoria. Et datur iſta actio ei,qui dicit ſe non debere ſeruitutẽ realem vel perſonalẽ,contra eũ qui prætendit ſe habere talem ſeruitutẽ,ad hoc,vt deſiſtat,vt notatur in §.contra.inſti.de actio. Et dantur iſtæ duæ actiones pro rebus incorporalibus ei,& cõtra eũ,& ad hoc,ſicut rei vendicatio datur pro corporalibus.

125 In quarto loco ponitur actio in rem præiudicialis pro ſeruitute, vel nõ ſeruitute.Et datur iſta actio ei,qui dicit ſe habere aliquẽ hominẽ vt ſeruum,& ille homo dicit ſe eſſe liberũ vel libertũ. Et datur contra illũ dicentem ſe liberũ vel libertũ, vt pronuntietur ſeruus,vel etiam econtrà,ſi aliquis poſsideat aliquẽ tanquam ſeruũ,& ille dicit ſe eſſe liberum vel libertũ,datur ei iſta actio contra poſsidentem,vt pronuntietur liber vel libertus.De iſta actione not.in §. præiudiciales.inſt.de actio.& eſt iſta ciuilis,quãuis actiones de libertinitate & de partu agnoſ.ſint prætoriæ,de quib. ſuprà dictum eſt.

In quinto loco ponitur ſpatium F. præfixo,in quo ſcribitur velut rubeo colore,Quatuor acti.quæ ſequuntur,ſunt miſtæ.

126 In

126 In sexto loco ponitur petitio hæreditatis. Et datur ista actio hæredi, qui succedit de iure ciuili, vt ff. de pe. hære. l. j. cõtra eũ, qui possidet res hæreditarias, aut aliquam rem hæreditariã pro hærede, vel pro possessore, vt l. nec vllam. ff. de peti. hære. Et datur ad hoc. vt iste pronuntietur hæres, & ita consequẽter per officiũ iudicis mercenarium, vt sibi restituatur res hæreditaria, vt not. per Bar. l. j. ff. de edẽ.

127 In septimo loco ponitur actio fi. regun. & datur ista actio habenti agrum, vel aliud prædium rusticum, & est cõtentio de prædio vicino, quo ad terminos prædiorum, & datur cõtra vicinum, seu habẽtẽ prędium vicinũ, vt ponãtur termini. Et iudex in ista actione propter commoditatẽ potest terminũ ponere & abstrahere aliquid ab vno, & alteri dare, tamen, faciẽdo compensationem per pecuniã, vt not. insti. de offi. iudi. §. si finiũ regun. Si autem vnũ sit prędium rusticũ, & aliud vrba. datur vtilis actio fi. regun. in l. ij. ff. eo. Sed si vtrunq; sit vrbanum, non datur ista actio.

128 In octauo loco ponitur actio fa. ercisc. & datur ista actio hæredi contra hæredem suum ad hoc, vt fiat diuisio hæreditatis, vt in §. si familiæ insti. de offi. iudi.

129 In nono loco ponitur act. cõmuni diuidundo. Et datur ista actio habenti rem communem pro indiuiso cum alio, cõtra illum aliũ, vt fiat diuisio, vt nota. in §. quędam. insti. de actio.

¶ Sequũtur actiones ciuiles xvj. lineæ. In primo loco ponitur spatium G præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, personalissimę sunt istæ actiones, quæ sequuntur.

130 In secundo loco ponitur certi condictio generalis actio sic dicta. Et habet locum ista actio, quãdo petitur res certa, quo ad substãtiã, qualitatem & quantitatẽ. Et datur ista actio ei, qui sic petit tertiã rẽ, contra eum, à quo petitur, vt talem rem soluat, vt l. vbi autẽ non apparet. ff. de ver. oblig. Et datur etiam ista act. pro interesse, quod quãuis à prin. sit incertum, certificatur tamen ante sententiam, vt no. in §. curare. insti. de act.

131 In tertio loco ponitur actio. quæ dicitur certi cõdictio specialis, & est actio, quę vocatur, si certũ petatur. Et datur ista actio ei. qui mutuauit alteri rem mutuabilẽ, quę scilicet cõsistit in numero põdere, mensura, cõtra illum, qui mutuũ recepit, vt soluat in eodẽ genere, & in eodem valore, vt l. ij. & l. cùm quid. ff. si cer. pe.

132 In quarto loco ponitur actio, quę dicitur cõdictio triticaria. Et datur ista actio pro omni re, siue corporali, siue incorporali, siue mobili, siue immobili, siue certa, siue incerta, præter, quàm pro pecunia numerata. Et nõ solùm datur domino, seu ratione dominij, sed etiã ratione possess. vt ff. de condic. tritica. l. j.

In quin

133 In quinto loco ponitur condictio ob causam. Et datur ista actio ei, qui dedit aliquid vt fieret, & hoc posteà factũ non est, cõtra eum, qui hoc recepit, & non fecit, quod facere debuit. Et datur ad hoc, vt restituat quod receptum est, verbi gratia: Dedi tibi duos aureos, vt scriberes mihi librum Institutionũ, & non scripsisti, repeto duos aureos per istam actioné vt ff. de condic. ob causam. l. j. Et habet ista actio duo capita. Vnum ex eo, quod causa non est secuta, aliud ex pręsentia re integra. In quibus tamẽ capitibus sunt multę fallẽtiæ, quas lõgum esset hic enarrare de illis capitibus loquitur l. si pecuniam. & ibi Doc. ff. de condic. ob causam.

134 In sexto loco ponitur condictio ob turpem causam. Et datur ista actio ei, qui dedit ob turpem causam cõtra eum qui recepit vt restituat. Et hoc verum est, si turpitudo sit ex parte recipientis tantùm, si autem sit ex parte dantis tantùm, non est locus repetitioni, & ideò quod datur meretrici, non potest repeti: quia turpitudo est ex parte dantis, & non ex parte recipientis, quanuis enim turpiter faciat luxuriando, licitè tamẽ recipit meretrix quod sibi datur. Et si sit turpitudo ex parte vtriusque, petitur per fiscum. quod si non petatur, prior est conditio possidentis, & ista not. in l. j. ff. de condic. ob turpem causam.

135 In septimo loco ponitur condictio sine causa, & datur ista actio ei, qui dedit aliquid, putans esse causam & nõ fuit causa, & si fuit causa iusta, posteà desiit esse iusta, vel omnino desiit esse causa. Et datur contra eum, qui sic recepit, vt restituat quod receptũ est, vt ff. de cõdictione sine causa. l. j.

136 In octauo loco ponitur condictio indebiti. Et datur ista actio ei, qui soluit indebitũ contra eum, qui recepit, vt restituat Nõ enim debet quis locupletari cum alterius iactura, vt l. nam hoc na. ff. de cõd. indeb. Et est indebitũ interdũ naturaliter tantùm, interdũ ciuiliter tantũ, interdum naturaliter & ciuiliter simul. Et soluitur per errorẽ aut iuris aut facti, aut vtroq; modo, vt C. de iuris & facti ign. l. error.

137 In nono loco ponitur actio quæ vocatur cõdictio furtiua, & datur domino rei furatæ cõtra furem aut eius hæredẽ, vt rem restituat. Et differt ab actione furti, quia illa datur ei cuiuiscunq; interest furtũ factum nõ fuisse, & datur ad pœnã, vt suprà dictum est de furto manifesto, & infra dicetur de furto nõ manifesto. Et de ista cõdictione furtiua loquitur §. fi. insti. de oblig. quæ ex maleficio nascuntur.

138 ¶Sequũtur actiones ciuiles decimæseptimę lineæ. Et in primo loco ponitur condictio ex lege. Et habet locum ista actio quando lex ciuilis dat aliquã actioné, quæ non habet nomen vel quãdo inducitur noua obligatio, ex qua oritur actio. Nã tũc datur ista actio, vt ff.

de con

de condi.ex lege.l.vnica.Simile dictum suprà de lege prætoria, in fine actionum prætoriarum.

In secundo loco ponitur spatium H præfixo,in quo scribitur velut rubeo colore,hanc quæ sequitur dicunt aliqui esse anomalam.

139 In tertio loco ponitur actio ad exhibendum, & datur mihi ista actio contra te, si tu possideas aut detineas aliquam rem mobilé, quam dico esse meam aut quasi meam,vel si sit aliena,dico mea interesse vt huiusmodi res exhibeatur,ad videndum & ad inquirendũ de ista re,vt vlterius detur ad eã persecutio,vt ff.ad exhiben.l. j. Et si rem non exhibueris,datur mihi iuramentum in litem,vt ff.ad exhiben.l.iij.

140 In quarto loco ponitur actio ex empto.& datur ista actio emptori cõtra vẽditorẽ vt tradat rem emptã si sit in facultate eius, si non, vt tradat interesse,vt ff.de actio.empt.& vendi.l.j.Ad hoc tamẽ, vt emptor habeat efficaciter illam actionem requiritur,quòd vẽditor sit contentus de pretio,vt l.Iulianus.§.offerri.ff.de actio.emp.& vẽdi.si tamen emptor non confidat de venditore,potest pretium deponi apud tertium,vt nota.per Bartol.in l.si solutus.ff.de solutioni. Et sciendũ est,quòd in isto contractu.& in aliis contractibus nominatis.datur alteri contrahẽtium actio,quanuis ex parte sua cõtractus non sit impletus.Talis tamen actio potest excludi per exceptionẽ, & sic non est efficax,vt nota.in dicto §.offerri. Sed in contractibus innominatis non datur illi actio,ex cuius parte cõtractus nõ est impletus,sed repellitur per officium iudicis,vt notat Cyn.in l.in bonę fidei.C.de pactis.

141 In quinto loco ponitur actio ex vendito,& datur vẽditori contra emptorẽ,vt soluat pretiũ, vt l.ex empto. ff. de actionibus empti & vendi.Et si venditor non confidat emptori de re vendita,deponatur apud tertiũ,vt notatur per Bar.in l.Iulian⁹.§.offerri.ff.de actio. empti & vendi.

142 In sexto loco ponitur actio locati,& datur ista actio locatori cõtra conductorem,vt soluat merces seu pẽsionem,vel datur etiã pro interesse locatoris,vt insti.loca.§.j.Et si non sit merx expressa, tunc intelligitur tacitè promissa quę solita est dari,vt l.quodsi nolit.§.qui assidua.ff.de ædili.edic.

143 In septimo loco ponitur actio ex conducto,& datur conductori contra locatorem,vt permittat eum vti & frui re conducta toto tẽpore,quo conduxit,& vt etiam disponat locator,quòd illa res sit habilis ad vsum,pro quo conducta est,& communiter cõduci solet,vt in d.§.j.insti.loca.& ibi per glo.& Doct.

144 In octauo loco ponitur actio oneris aduersi, & pro intellectu

istius

istius actionis, sciendũ quòd conductor regulariter non tenetur de re destructa, nisi dolũ vel latam culpam commiserit. Et ita non tenetur de periculis, & casu fortuito, vt ff. locati. l. ex cõducto. nisi cõductor caueat de periculo, & casu fortuito, seu pactum factũ est de hoc, inter locatorẽ & conductorem: & tunc si factum est incontinẽti post contractum, datur pro eo actio ex locato. Et propter hoc dixit Azo istam actionem non differre ab actione locati. Nam tunc illud pactum vestitur à contractu, & informat istud pactum illum contractum, cui adhæret. Sed si istud pactum factum sit per interuallum post contractum, tunc vestitur ipsa lege, & ad petendum restitutionem vel interesse rei, ex periculo vel casu fortuito destructæ vel deterioratæ, datur ista actio, quæ dicitur oneris aduersi, vt notatur in l. in naue Pamphili. ff. locati.

145 In nono loco ponitur actio pro socio. Et datur ista actio alicui contra socium suum, ad ea, quæ sunt societatis, & est ex vtraq; parte directa, vt notatur in §. actionum. Institu. de actionibus.

¶Sequũtur actiones ciuiles decimæoctauç lineæ. Et in primo loco ponitur spatiũ r præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, hæ actiones quæ sequuntur interdũ sunt directæ, & interdũ contrariæ.

146 In secũdo loco ponitur actio mãdati directa vel contraria. Et datur directa mandatori contra mandatarium, de his quæ gessit virtute mandati sui, vt reddat rationem, & datur etiam pro interesse. Sed contraria datur mandatario contra mandatorem, si expendit aliqua vtiliter, vel necessariò, ratione mandati, vt illa sibi restituantur, & de istis notatur Institu. manda. §. primo.

147 In tertio loco ponitur actio depositi directa vel contraria. Et directa datur depositori seu deponenti contra depositarium, vt restituat rem depositam. Sed contraria datur depositario contra depositorem, si fecit aliquas impensas vtiles, vel necessarias in re deposita, vt illas restituat depositori, vt Institu. quibus modis re contrahitur obligatio. §. præterea. Et est ista actio regulariter ciuilis: sed in quatuor casibus est prætoria, & sic posita est suprà inter prætorias in septimo loco quartæ lineæ.

148 In quarto loco ponitur actio tutelç directa vel contraria. Et datur directa pupillo finita tutelà, contra tutorẽ de gestis in tutela, vt reddat rationẽ, & de malè gestis faciat restitutionem. Sed contraria similiter datur tutori cõtra pupillũ, si fecit impẽsas vtiles vel necessarias pro persona, vel pro rebus pupilli, vt ille restituãtur, vt Instit. de obligatio quæ ex quasi contractu nascuntur. § tutor quoque.

In quinto loco ponitur spatium x præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, hanc quæ sequitur dicunt aliqui esse prætoriam.

ff In sexto

149 In sexto loco ponitur actio cõmodati directa vel contraria. Et datur directa commodatori cõtra commodatarium, vt restituat rem cõmodatam, non deteriorem, vt l. tertia. §. si reddita. ff. commoda. Sed contraria datur commodatario contra commodatorem, pro impensis vtiliter vel necessario factis per eum in re commodata, quas non tenebatur facere, vt l. in rebus. §. possunt. ff. commoda.

150 In septimo loco ponitur actio pignoratitia directa vel contraria. Et datur directa debitori contra creditorem, ad repetendũ pignus ab eo, vt institu. quibus modis re contrahitur obligatio. §. fi. Requiritur tamẽ quòd debitor satisfecerit creditori, si debeat habere istã actionẽ, vt l. si rem. §. omnis. ff. de pignorati. actione. Sed contraria datur creditori contra debitorẽ. Primò, si tradidit sibi rem alienam, quã ipse debitor obligare non potuit, vt l. rem alienam. ff. de cõtrahen. emptio. Secundò, si tradidit sibi vnam rem pro alia, vt l. j. ff. de pignora. actio. Tertiò, si creditor fecit impensas in pignore, vt Insti. quibus modis re contrahitur obliga. §. fin. Et hoc verum, si non fecit nimis magnas impensas: quia debitor delicatus, & creditor onerosus non sunt audiendi, vt ff. de pignora. actio. l. seruus.

In octauo loco ponitur spatium L. præfixo, in quo scribitur velut rubeo colore, actiones quæ sequuntur, dicuntur actiones præscriptis verbis.

151 In nono loco ponitur actio præscriptis verbis æstimatoria, & habet locum ista actio, si ego tradiderim tibi rem aliquã, puta librum Institutionum, ad vendendum eam, vel ad inquirendum de pretio, & ego æstimaui librum illũ ad duos florenos, ita vt restitueres mihi librum vel pretium, si non feceris hoc, tunc datur mihi ista actio contra te, vt aut rem restituas, aut pretium soluas, vt ff. de æstimato. actio. l. si gratuitam. §. si margaritas. & est bonæ fidei, vt notatur Institu. de actio. §. actionum.

152 ¶Sequũtur actiones ciuiles decimæ nonæ lineæ. Et in primo loco ponitur actio præscriptis verbis. de rerũ permutatione. Et habet locũ ista actio, quando fit contractus permutatione, quo scilicet vna res in specie datur pro alia in specie, & non datur ista actio, nisi ei qui impleuit contractum ex sua parte, & tunc actio dicitur nata retro à tempore contractus. vt l. ex placito. C. de rerum permutatione. Et datur contra illum, qui non vult implere contractum, vt rem præstet, de quã cõuentio facta est, vt in dicta l. ex placito. Et differt à contractu innominato, do, vt des, quia ibi datur genus pro genere, vel species pro genere, vel econtrà: & hic species pro specie, vt notatur per Bart. in l. prima. ff. de rerum permutatio. Et etiam ista est bonæ fidei, sed ille contractus est stricti iuris.

153 In secundo loco ponitur actio præscriptis verbis, quæ datur in diuersis casibus. verbi gratia: Datur ex pactis nudis appositis incontinenti, ante vel pòst contractibus vestitis, vt l. in bonæ fidei. & l. petitis. C. de pacto. Datur etiam secundo loco interdictorũ, vt insti. de interdictis §. fi. & ibi per glo. Datur etiam tertiò, quando æquum est propter figuras variarũ causarum dare actionem, vt in casu legis sancimus. C. de sacrosan. eccle. Et ista pulchrè & latius notantur in glo. insti. de interdic. §. fina.

154 In tertio loco ponitur actio in factum de re iudica. quæ dicitur iudicati. Et datur ista actio post sententiam diffinitiuam, ipsi victori, contra condemnatũ, pro executione sententiæ, vt l. actori. C. de rebus creditis & iureiuran. Et quando intentatur ista actio, debet dari libellus, & proceditur iure ordinario, sed si intentetur officium iudicis, non datur libellus, & proceditur summariè, vt vult Barto. in l. intra diem. ff. de re iudicata.

155 In quarto loco ponitur actio ex stipulatu pro dote. Et datur ista actio marito contra mulierẽ, vt soluatur dos promissa, pro oneribus matrimonij studendis, vel etiam datur mulieri, contra hæredes mariti eo mortuo, vel etiam contra maritũ eo viuente, si vergat ad inopiam, vt ff. soluto matrimo. l. j. & l. si constante. Et datur ista actio ex stipulatu, quãuis nulla stipulatio intercessit, ius enim fingit semp ibi stipulationẽ intercessisse, vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. in princ.

156 In quinto loco ponitur actio aquæ pluuialis arcẽdæ. Et datur mihi ista actio contra te, si tu fecisti ædificiũ aut aliud obstaculum in fundo tuo, ꝓpter quod aqua est mihi nociua in fundo meo: quia fundũ meũ non irrigat, aut nimis fluit, ad hoc, vt tu destruas illud obstaculum tuis expensis, & facias mihi emendã de damno passo, post litis contestationẽ. Sed si alius possidet tale obstaculum, qui hoc non fecit, tunc solùm tenetur mihi præstare patientiam, vt expensis meis tale obstaculum destruam, vt ff. de aqua pluuia arcen. l. j. §. j.

157 In sexto loco ponitur actio de pactu pecorum. Et datur mihi ista actio contra te, si tu fecisti animalia tua pasci ordeis vel frumentis meis in fundo meo, & datur ad interesse, vt ff. de præscripts verbis. l. si seruandarum. §. fi.

158 In septimo loco ponitur actio ex testamento. Et datur ista actio legatarijs & fideicõmissarijs cõtra hæredem, vt soluat legata & fideicõmissa. Et oritur ista actio ex quasi contractu. Nam hæres adeundo hæreditatẽ quasi contrahit cum creditoribus, legatarijs & fideicõmissarijs defuncti, vt l. apud Iulianũ. §. fin. ff. ex quibus causis in possessionẽ eatur. & insti. de oblig. quæ ex quasi cõtractu nascuntur. §. iij. versic. hæres quoq;. dantur istis aliæ actiones, scilicet rei ven-

ff 2 dicatio

dicatio & hypotheca ria, vt insti.de leg.§.sed non vsque.

159 In octauo loco ponitur ac.ex stipulatione, quæ nascitur ex verborum obligatione. Et datur ista actio stipulatori, contra promissoré vt præstet rem promissam, insti.de verborum oblig.a.§.j. Et hoc verum est, si res promissa non sit omnino certa, quæ & qualis & quanta debeat esse. Nam tunc nõ daretur ista actio, sed certi condictio, vt in l.vbi autem non apparet.ff.de verborum obligatio.

160 In nouo loco ponitur actio furti nõ manifesti. Et habet locũ ista actio, quando fur non est deprehensus in furto, nec cũ re furtiua, eo die, quo fecit furtũ, antequam peruenit ad locũ, in quo voluit rem furtiuam perferre, nec acclamatũ est contra eum, vt instit.de obliga.quæ ex quasi maleficio nascuntur.§.furtorum.versic.furtũ non manifestũ. Et datur ad pœnam dupli applicandam parti, si agatur ciuiliter, vt eo.titu.§.pœna. Si autem agatur criminaliter. applicatur pœna fisco, si sit pecuniaria, potest etiam agi ad pœnã corporalem, vt l.fin.ff.de furtis. Sed actio furti manifesti est prætoria, vt suprà dictum est, in secundo loco quintæ lineæ.

161 ¶Sequuntur actiones ciuiles vicesimæ lineę. Et in primo loco ponitur actio de tigno iniuncto, & vocatur tignũ, omnis materia apta ad ædificandũ, vt sunt ligna, lapides &c. Habet ergo locũ ista actio quãdo tignum vnius positũ est in ædificio alterius, verbi gratia: Tu ædificasti domũ ex lignis vel ex lapidibus meis, tunc datur mihi ista actio contra te ad duplum æstimationis tigni, in quo tamen duplo etiam continetur res. Non enim possum consequi tignum ipsum, ne ædificium rumpatur, si tamen fuerit ruptum, & nondum consecutus sum duplum. possum vendicare tignum, vt ff.de tig.iniunctio.l.j.& ff.de rei vendi.l.in rem.§.tignum.

162 In secundo loco ponitur actio arborum furtim cęsarum. Et datur ista actio ei, cuius arbor incisa est contra incisorem, qui scilicet furtiuè & animo lucrandi & alium damnificandi, arborem incidit. Et datur ista actio etiam ad duplum æstimationis arboris, defalcatis tamen lignis seu valore eorum, si incisor ligna dimiserit, sed si ligna etiam abstraxerit, datur pro eis actio furti manifesti vel non manifesti, secundum quod furtum diuersimodè factum est, vt ff.arborũ fur.cæsarum.l.ij.& l.furti.& l.penul.

163 In tertio loco ponitur actio rerum amotarum. Et datur ista actio marito contra vxorem, pro rebus furtim sublatis, causa diuortij secutari, vel econtrà mulieri contra maritum. Et datur post diuortiũ, vt l.rerum quidem amotarũ.ff.rerum amotarũ. Et datur ista actio propter honorem matrimonij: quia non esset conueniens dari actionem famosam inter coniuges. vt l.j.ff.rerum amota.

In quarto

164 In quarto loco ponitur actio de ratiociniis distrahēdis. Et datur ista actio pupillo finita tutela, contra tutorem suum qui res suas distraxit, & cōuertit in commodum proprium, & datur ad duplū, sed vltra duplum non petitur interesse, vt ff. de tute. & ratiociniis distrahendis. l. j. §. de rationibus.

165 In quinto loco ponitur actio legis Aquiliæ, dāni, iniuriæ, vel de damno dato. Et datur ista actio ei, cuius seruus occisus est, vel animal māsuetū occisum est, cōtra occisorem vel dominum serui, vel animalis occidentis, vt soluat quanti plurimi res valuit intra annū retrò. Sed si seruus vel animal tale vulneretur, vel animal ferū occi datur, tunc datur ad hoc, vt soluatur quanti plurimi res valuit, intra xxx. dies retrò. Et est ista actio directa, quando damnum datur de corpore in corpus. Vtilis autem datur, quando datur damnū de non corpore in corpus, vt si tu clauseris animal meū, & permisisti ipsum fame perire. Et istæ sunt actiones ciuiles. Sed quādo datur damnum de non corpore in non corpus, tunc habet locū actio prætoria, quæ dicitur in factum legis Aquiliæ subsidiaria, quæ suprà posita est in septimo loco quintæ lineæ, & de istis habetur insti. ad legem Aquiliam. §. primo, & §. his autem verbis. & §. caput tertium. & §. finali.

166 In sexto loco ponitur actio in factum de pauperie. Et datur ista actio ei, cui damnum datum est per animal alterius, vt scilicet det animal pro noxa, aut soluat damnum, vt insti. si quadru. pau fec. dica. §. j. & §. fi. vbi latius habetur de ista actione. Et si animal. bipes fecerit damnum, vt gallus tuus interfecit gallinā meam, tūc nō datur ista actio directa, sed vtilis, quia non ex verbis legis, cum lex loquatur de quadrupede, sed ex mente legis, vt satis notatur in l j. ff. si quadru. pau. fe. dic.

167 In septimo loco ponitur actio iniuriam legis Corneliæ, quæ datur in tribus casib⁹. Primo, si quis per vim intrauerit hābitatiōnē alterius. Secūdo, si quis verberauerit aliū, vnde sequitur dolor vel vulnus. Tertio, si quis pulsauerit aliū sine dolore, scilicet quassando eū, vel aliâs non lædēdo, animo tamen iniuriandi, vt ff de iniuriis. l. lex Corne. Datur etiā ista actio iniuriarum in aliis casibus, & non ex lege Cornelia, & tunc est prætoria, & posita est suprà in sexto loco quintæ lineæ. Et est hîc sciendū, quòd si aliquis dicat alteri conuitium, quod est verum, tunc si expediat reipub. tale conuitium scire, non nascitur actio iniuriarum, vt si dicat, tu es homicida vel fur, & dicit verum. Nam expedit reipub. tales cognoscere. Si autem non expediat reipu. hoc scire, vt si quis dicat tu es claudus, gibbosus &c. animo iniuriandi. nascitur actio iniuriarum Et potest ille cui hoc

dictum est, contra talem agere, quanuis verum dicat, vt not per Doctores in l. eum, qui nocentem. ff. de iniu. & in l. si non conuitij. C. de iniuriis.

168 In octauo loco ponitur actio, quæ datur contra magistratum, qui non recepit idoneam cautionem rem pupilli saluam fore, & datur ista actio pupillo vel minori adulto habenti tutorem vel curatorem, contra illum, qui debuit recipere cautionem à tutore vel curatore, & non recepit, vel si recepit non idoneam, & datur ad hoc, vt damnum restituatur contingens ex tali negligentia, vt ff. & C. de magistrat. conue. per totum.

169 In nono loco ponitur actio ingrati. Et datur ista actio patrono contra libertum suum, qui propter ingratitudinem reuocatur ad seruitutem, vt scilicet ad illam seruitutem condemnetur, vt C. de liber. & eorum liber. l. j. Et potest etiam dari ista actio patri contra filium suum emancipatum, vt si sit ingratus, reuocetur ad patriam potestatem. Et tantùm de actionibus in arbore positis.

FINIS.

404

Regestum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z aa bb cc dd ee ff. Index autem notatus est Grecis hisce sex elementis, α β γ δ ε ζ. Quaterniones omneis, demptis F G & ff duernionibus.

Lugduni,

EXCVDEBAT MATTHIAS BONHOME ANNO DOMINI,

M. D. LVIII.

INDEX RVBRICARVM SEV TITVLORVM SVPER INstitutionibus Imperialibus.

405

a Obli-

FINIS.

INDEX RERVM, VERBORVM, SENTENTIARVMQVE singularium, in Enarrationes Nicasij de Voërda. & copia, & venustate illustratus, atque summa fide concinnatus.

hol

¶De litera A.

Actio

a 5 Et quid

 so,cur

Arrogator

De litera B.

Bestiis

¶De litera C.

Ciuium

De litera D.

De lite

De littera E.

De litera F.

Factum

tamen.

421

De litera G.

De litera H.

Incerti-

com

eius

Iuuentus

Legatum

Lex,

De litera M.

Masculi

natu.

¶De litera N.

438

¶De litera Q

Rei

442

Suc-

¶De litera T.

S 5 cum

FINIS.

FINE